

ס פ ר

בית אהרן

על כללי הש"ס, ובירורים בשמות תנאים ואמוראים, לברר מי הם מחכמי
התלמוד שכל אחד מהם מכונה בכמה שמות, ומי הם החכמים שכמה מהם
מכונים בשם משותף, ועי"ז מתיישבות כמה קושיות ופתיירות

מ א ת

הרב הגאון מו"ה אהרן מגיד וצ"ל

מנוע הגאונים הקדושים בעל צמח ד' לצבי המגיד מנאדבורנה, ובעל
קדושת לוי מבארדימשוב, וחנח"ק ר' יצחק מהמבורג, ובעל באר
מים חיים עה"ת, ובעל קונטרס המפיקת ועוד, זי"ע.

חלק שנים עשר

מערכת הבי"ת — דלי"ת

בת קול — דבי ר"ס

ניו יורק, י"א מרחשון תש"ס לפ"ק

רבי אהרן מגיד זצ"ל הכ"מ

בעל מחבר ספרי „בית אהרן“ שנים עשר חלקים, ומיסד ישיבת „בית אהרן ואהל שרה“ בירושלים עה"ק תובכ"א

שהלך לעולמו ליל שבת קדש י"א מרחשון תשל"ט ומנוחתו כבוד בבית העלמין „זכרון מאיר“ בבני ברק תצ"ו

אלון בכות

ה"ה דודינו הרב הגדול בתורה, הגביר המרומם, נדיב ושווע, ביתו היה בית ועד לחכמים צדיקים, לעניים ואביונים, ידו היתה פתוחה לגמול חסדים, ספר נפשו לייסד בתי תלמוד תורה „בית אהרן ואהל שרה“ להנך בהם בני ובנות ישראל ברוח ישראל סבא, בדרך התורה והיראה, בירושלים עה"ק תובכ"א, חומר מגזע אילים ותירשיים, החכם השלם והמופלג בש"ת

רבי אהרן מגיד זצ"ל

נפטר בשם טוב ליל שבת קדש י"א מרחשון תשל"ט לפ"ק בירושלים עה"ק תובכ"א

נוסח המצבה של המחבר ספרי „בית אהרן“

פ"נ

נברא יקרא נגיד חשוב ונכבד

ה"ה מופלג שיגע לעמלה של תורה
וחיבר „בית אהרן“ על כללי הש"ס
אחד עשר כרכים גדולים

מפורסם לבעל צדקה וחסד ורב פעלים לתורה
הקים כנין ישיבת בית אהרן בעה"ק ירושלים

מהר"ר אהרן מגיד ז"ל

בן מוהר"ר צבי חיים ז"ל

חומר מגזע שלשלת יוחסין מפוארת של צדיקים וקדושים
בעל הצמח ה' לצבי, המגיד מנדבורנא וצוק"ל,
בעל הקדושת לוי ר' לוי יצחק מברדיטשוב וצוק"ל,
בעל תבאר מים חיים וצוק"ל,
ובעל קונטרס המפיקות ועוד

נפטר ליל ש"ק י"א מרחשון תשל"ט

תנצב"ה

III

BETH AHARON

ENCYCLOPEDIA OF TALMUDIC PRINCIPLES AND PERSONALITIES

ALPHABETICALLY ARRANGED

by

RABBI ARON MAGID ז"ל

VOLUME XII

•

הזכות של ספר „בית אהרן חלק שנים עשר“
ניתן לכל מי שרוצה לחזור ולהדפיס

Printed in the United States of America

BALSHON PRINTING & OFFSET CO.

480 SUTTER AVENUE

BROOKLYN, N. Y. 11207

ציון הנמש יקרה

נוסח מצבת אשת נקוריו של המחבר האצילה וערינת נמש

ג " ג

האשה הכשרה החשובה והצנועה
נודעת בצדקתה ובכשרון מעשיה
מושלמת במדותיה אשת חיל מי ימצא

מרת שרה ע"ה

בת הרה"ג ר' אברהם אליעזר וז"ל, הי"ד
אבדק"ק מאפאלמשאן

ואשת הר"ר אהרן מגיד הי"ו
מח"ס בית אהרן

שימדה יחד עם בעלה

ישיבת בית אהרן ואהל שרה בירושלים ע"ה"ק
שם אמה לביאה יענטל ע"ה

נאמרה א' מוכות תשל"ב בברוקלין

וחובאה לקבורה ג' הוהמ"ס

שם טוב מכנים אחריה השאירה

לכות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה

ה'ון ועושר מאסה ולאכזונים בסתר פורת

לדות מוכות יקרו לה מפז ומפנינה

למלה חסדים בשמחה ובאהבה

יפריס שפכלה קבלה ברוח נדיבה

דאב לכ בעלה כי אותו לאנחות עזבה.

ת נ צ ב " ה

לזכרון עולם

לכבוד חסיד וחמורו של המחבר בזוג ראשון, ח"ה הרב הנאון הגדול המפורסם, החכם
השלם, אוצר כלום וכו' וכו' מרן מוה"ר אברהם אליעזר וז"ל אבדק"ק
מאפאלמשאן יצ"ו, ואשתו היקרה והצנועה הצדיקת המפורסמת במעשיה הטובים
ובמדותיה החרוטיות מרת לביאה יענטל ע"ה, הובלו לאוישווימץ ונהרגו ונשרפו על
קדושת השם ביום ב' אב תש"ד, ולזכר עולם צאצאיהם וצאצאי צאצאיהם שנהרגו
על קדושת השם, הי"ד

IV

אלון בכות

ה"ה אבי המחבר זקינינו, הרבני החסיד הגביר המרומם, חומר מגזע נאונים וקדושים,
רודף צדקה וחסד, החכם השלם המופלג בתורה ויראה כש"ת

מוה"ר צבי חיים מגיד זצ"ל

נפטר בשם טוב כ"א אלול תרצ"ט לפ"ק, בק"ק מעמש יצ"ו

והונתו ח"ה אם המחבר וקנתינו, הצדיקת והמלומדת, המפורסמת ברוח צדקתה,
אשת חיל נצר מגזע נאונים וקדושים, ח"ה

מרת רייזל זל"א זצ"ל

נהרגה ונשרפה ונשפך דמה באוישווימץ ביום ב' דשבעות תש"ד

ועל אלה אני בוכיה

מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה על חללי משפחתינו, ח"ה אחיו ואחותיו
של המחבר ומשפחותיהם, היקרים והנעזרים בחייהם ובמותם, אשר כעולות תמימות
עלו על המוקד באוישווימץ, ועליהם אזעק מרה, קינה אשא וקול נהי ארימח

חמי היקר המופלג בתורה ויר"ש, רודף צדקה וחסד מוה"ר משה מגיד זצ"ל, נהרג
על קדושת השם ב' שבועות תש"ד, והונתו המוטי היקרה האשה החשובה והצנועה,
מרת מרים מלכה זצ"ל, בניהם: מאיר, ישעי', אפרים פישל, אלעזר, יהודה, נהרגו
א' שבועות תש"ד, ובנם החו"ב המו"ם בתו"ש מוה"ר לוי יצחק זצ"ל, נהרג עקדוה"ש
ביום א' דמסת תש"ה, והונתו מרת חנה פאסי נהרגה עקדוה"ש ביום ב' שבועות תש"ד
ובתם היקרה הינדא, נהרגה עקדוה"ש כ"ז אדר תש"ה, ובתם היקרה חוה יומא ובעל
מוה"ר ישכר דוב צימטמכנים, נהרגו עקדוה"ש ביום י"ג סיון תש"ד

דודינו היקר הרה"ח מו"ה יחזקאל מגיד ז"ל, נפטר בעיר סיגעט ביום המר והגמחו
כ' אייר תש"ד, בו הובלו בני קהילתו ויתר משפחתו לאוישווימץ

דודינו היקר הרה"ח מו"ה נפתלי מגיד ז"ל, נהרג עקדוה"ש בשמיני עצרת תש"ד
והונתו מרת לאה ע"ה, נהרגה עקדוה"ש ב' שבועות תש"ד, ובנם המו"ם בתו"ש
הבה"ח מאיר נהרג עקדוה"ש בשמיני עצרת תש"ה, ובתם פיגא, ובתם הינדא ח'י
נהרגו עקדוה"ש א' שבועות תש"ד

דודתינו היקרה מרת הינדא ח'י באבא עם בעלה הרבני החסיד המפורסם המו"ם
בתו"ש מוה"ר יהואל מרדכי פערלשטיין זצ"ל, נהרגו עקדוה"ש כ"ה איי
תש"ד, ובנם הרה"ח אפרים פישל נהרג עקדוה"ש

דודתינו היקרה מרת פיגא אסתר נהרגה עקדוה"ש א' שבועות תש"ד ביוז ע'
ילדיה הקטנים, ובעלה הרבני היקר והחשוב המו"ם בתו"ש מוה"ר יצחק זיידמאן
זצ"ל, נהרג עקדוה"ש ביום שמיני עצרת תש"ה

דודתינו היקרה מרת פערל נהרגה עקדוה"ש א' שבועות תש"ד עם בתה הקטנה
ובעלה הרבני היקר והחשוב המו"ם בתו"ש מוה"ר ישראל דרעקסלער זצ"ל
נהרג עקדוה"ש

לזכרון עולם

דודינו היקר הרה"ח מו"ה לוי יצחק מגיד ז"ל, נפטר ד' סיון תשכ"ה
דודינו היקר הרה"ח מו"ה דוד מגיד ז"ל, נפטר י' שבט תשל"ו

V

דודינו אחי אם המחבר מו"ר הרב הנאון הצדיק המפורסם צ"ע וכו' מרן מוהר"ר
משה ישראל פערלמאן זצ"ל אב"ד דק"ק דראגמירעשט, בעהמ"ח ספרים יקרים,
חתנא דבי נשיאה בהה"ג מהרש"ם הגאב"ד ברעזאן זצלה"ה, נהרג עקדוה"ש, ובנו
הה"ג ר' חיים ומשפחתו, בתו האשה החשובה מרת יענא ובעלה חרה"ג ר' משה
שמואל, בתו לאה ובעלה חרה"ג ר' משה פרידלענדער, כולם נהרגו עקדוה"ש
כאוישוויטץ הי"ד

דודינו אחי אם המחבר חרה"ג מוהר"ר שמואל שמעלקא פערלמאן זצ"ל, וזוגתו
האשה החשובה ובנו הר"ר מו"ה אברהם חיים ובנותיו וחתניו
נהרגו עקדוה"ש כאוישוויטץ

דודינו אחי אם המחבר הגביר המרום החסיד המו"ס בתו"ש מוהר"ר יעקב אליעזר
פערלמאן זצ"ל ואשתו החשובה מרת רחל ע"ה מאונגוואר, ובנו הרבני החסיד
המו"ס בתו"ש איש יקר רוח מוה"ר יוסף אורי, וזוגתו האשה החשובה והיקרה מנב"ת
מרת מרים בת דודינו אחי המחבר היקר והחשוב מו"ה לוי יצחק מגיד ז"ל מתל אביב,
נהרגו עקדוה"ש

דודינו אחות אם המחבר האשה החשובה מרת גיטל ובעלה ר' אייזיק האפמאן
נהרגו עקדוה"ש

דודינו אחות אם המחבר האשה החשובה מרת צפורה ובעלה המו"ס בתו"ש ר'
יצחק מאבאק ובניהם המופלגים בתו"ש מו"ה בריצין ומו"ה שלמה יהודה
נהרגו עקדוה"ש

דודינו אחות אם המחבר האשה הצדיקת והחסידה מרת ר' ובעלת הרבני החסיד
הה"ג טובא מו"ה יצחק זאב הכהן מאשקאוויטש ובנם הרבני המו"ס בתו"ש
מו"ה אפרים פישל, נהרגו עקדוה"ש

דודינו אחות אבי המחבר הצדיקת מרת גיטל ובעלת הרבני החסיד מו"ה
יצחק מאבאק ומשפחתם, נהרגו עקדוה"ש

דודינו אחות אבי המחבר הצדיקת מרת שיינדל ע"ה ובעלת הרבני החסיד מו"ה
יצחק גערמנער

דודינו אחות אבי המחבר הצדיקת מרת פרייטצא ובעלת הרבני החסיד מו"ה
יצחק פוקס, נהרגו עקדוה"ש

ה"ר מרדכי בן חיים רח"ל זצ"ל נפטר לועקתם, וינקום ד' את דמם השמור לעינינו,
אשר לא נהרגו עקדוה"ש ויהיה חסידם, הגרסנים השפלים והכוזבים מעל
פני הכל.

אבי מורי הרבני מו"ה שלמה בן הרבני מו"ה יחיאל ישראל ז"ל

נפטר ז' מרחשון תש"ג לפ"ק בכודאפעסט יע"א

אמי מורתי מרת פראדל בת מו"ה יצחק מנחם ז"ל

נפטר ז' אדר תש"ב לפ"ק בכודאפעסט יע"א

אחותי הבתולה אלמנה מרים בת מו"ה שלמה ז"ל

נפטר ז"ח אלול תשי"ג לפ"ק בכודאפעסט יע"א

אחותי מרת מלכה בת מו"ה שלמה ז"ל

נפטר ז"א ניסן תשי"ו לפ"ק בירושלים עיה"ק תובכ"א

בנם ואחיהם המכבדים במותם

יצחק מנחם קאסירער

חתן אחי המחבר, המוציא לאור

לזכרון עולם

ניסי היקר הרבני מו"ה ארי' לייבוש בן הרבני מו"ה יצחק צבי פאכעל ז"ל

נקפץ בדמי ימיו לדאבון משפחתו ועלה למרום י' תמוז תשכ"ו לפ"ק

בברוקלין ניו יארק והוכל לקבורה בירושלים עיה"ק בחלקת הר המנוחות

תנצב"ה

ואלה יעמדו על הברכה לזכרון טוב ויוחקו שמותיהם בספר, ויתברכו
באריכות ימים ושנים כטוב ובנעימים בשפע ברכה והצלחה
וחיי נחת וכל טוב

וונתי החשובה והיקרה, מנשים כהאל תבורך, משלמת כמדותיה הטובות,
אשת חיל מי ימצא, נצר מנוע גאונים וקדושים

מרת פיגא אסתר תחי

בת הרבני החסיד הגביר המפורסם מו"ה משה מניד ז"ל, אחי המחבר
עבור מסירת נפשה בהוצאת הספר הזה

בנינו מוהר"ר משה שלמה נ"י, וזוגתו מרת שרה תחי, ובניהם אלכסנדר יוסף,
יהואל ישראל, בתם ח' רבקה, ובנם יקותיאל יהודה

בנינו מוהר"ר צבי חיים נ"י, וזוגתו מרת ח' רחל, ובתם פראדל שפרה,
ובנם שמואל זאב

בתנו מרת מרים מלכה תחי, ובעלה הרב חזקי' מישקובסקי נ"י
ובתם פראדל עליזה

יצחק מנחם קאסירער

חתן אחי המחבר, המוציא לאור

ואלה יעמדו על הברכה לזכרון טוב בספר

האשה החשובה והיקרה מרת רייזל זיסל תחי בת הרבני החסיד וכו' מו"ה
יהושע בר' נתן ז"ל (בערמאן) מעיר קאשוי, אשת המחבר כוונג שני

האשה החשובה והיקרה מרת חנינה רחל תחי אשת הרבני החסיד המפורסם וכו'
מו"ה לוי יצחק מניד ז"ל, אחי המחבר, עם צאצאיהם היקרים: בתם מרת חנה
יוסא תחי ובעלה מו"ה יוסף כ"ץ נ"י ומשפחתם. — בתם מרת מינדל תחי ובעלה
מו"ה צבי אלימלך טוכמאן נ"י ומשפחתם. — בתם מרת צפורה תחי ובעלה
מו"ה אברהם פרידמן נ"י ומשפחתם. — בתם מרת אסתר תחי ובעלה מוהר"ר
מנחם בלומפילד נ"י ומשפחתם. — בנם הרב מו"ה אפרים פישל נ"י וזוגתו מרת
רחל תחי ומשפחתם. — בתם מרת עמיל תחי ובעלה מו"ה אברהם יוסף קליין
נ"י ומשפחתם

האשה החשובה והיקרה מרת לאה תחי אשת הרבני הנגיד
מו"ה דוד מניד ז"ל, אחי המחבר

צאצאי חמי היקר הרבני החסיד המפורסם מו"ה משה מניד ז"ל, אחי המחבר, ה"ה
היקרים: בתם מרת פעריל נעכא ובעלה מו"ה אליעזר משה בערנאט נ"י,
ובניהם, מו"ה צבי יהושע נ"י ואשתו מרת מינדל תחי ומשפחתם, ומו"ה לוי יצחק
נ"י ואשתו מרת סימא מרים תחי ומשפחתם. — בתם מרת מירבא תחי ובעלה מו"ה
שאו"ל מנחם פרידמן נ"י, ובניהם, מו"ה משה מאבעל נ"י ואשתו מרת חנה מלכה
תחי ומשפחתם, ומו"ה יצחק צבי נ"י ואשתו מרת בלימא פאמי תחי ומשפחתם,
והב' מרדכי נ"י

צאצאי דודי היקר הרבני המפורסם מו"ה נפתלי מניד ז"ל, אחי המחבר, ה"ה
היקרים: בתו מרת חנה יוסא תחי ובעלה מו"ה זאב שפינעל נ"י ומשפחתם. —
בתו מרת אסתר תחי ובעלה מו"ה יעקב נטע בלוי נ"י ומשפחתם

צאצאי דודתינו האשה החשובה והיקרה מרת חנינה ח' באבא ע"ה (אשת דודינו
הרבני החסיד המפורסם וכו' מו"ה מרדכי פערלשטיין ז"ל, גיסו של המחבר) ה"ה
היקרים: בנם מרת מוהר"ר בנימין נ"י וזוגתו מרת שיינדל תחי ומשפחתם.
— בתם מרת אסתר תחי ובעלה מו"ה אברהם דוב אסמרייכער נ"י ומשפחתם.
— בתם מרת רחל תחי ובעלה הרב מו"ה אברהם בערגער נ"י ומשפחתם.
— בתם מרת מלכה תחי ובעלה מו"ה יהודה פערלבראנר נ"י ומשפחתם. —
בתם מרת חנה יוסא תחי ובעלה מו"ה זאב פערלשטיין נ"י ומשפחתם. —
בתם מרת מרים תחי ובעלה מו"ה יעקב ראזענבערג נ"י ומשפחתם. — בתם
מרת פיגא תחי ובעלה מו"ה מאיר יעקב פערלשטיין נ"י ומשפחתם. — בתם
מרת סימא ברכה תחי ובעלה מו"ה יצחק יהודה מאנדעלבוים נ"י ומשפחתם

צאצאי דודתינו האשה החשובה והיקרה מרת פיגא אסתר ע"ה (אשת דודינו הרבני
החסיד המפורסם מו"ה יצחק זיידמאן ז"ל) ה"ה היקרים: בתם מרת הענמשא
תחי ובעלה מו"ה שלמה שפיצער נ"י ומשפחתם

האשה החשובה והיקרה מרת פרומא תחי אשת הרבני היקר

מו"ה דוד שמואל ידידי האפמאן ז"ל, גיסו של המחבר

הרבני היקר מו"ה מובי ליבערמאן נ"י גיסו של המחבר
עם כל משפחתו יחי

צאצאי דודינו היקר, אחי אם המחבר, ה"ה הגביר המפורסם החסיד המו"מ בתו"ש,
מרת מו"ה יעקב אליעזר פערמאן וזוגתו האשה החשובה והיקרה מרת רחל
ע"ה, ה"ה האחים היקרים מו"ה מנחם מענדל ומוהר"ר משה ישראל גרם יאיר,
ומשפחתם

הרב אברהם אוהלבוים וזוגתו שחיו, שעזרו בהוצאת הספר הזה

שלמי תודה לידידינו ש"ב ה"ה הרב הגאון וכו' מו"ה מרדכי שפייעלמאן שליט"א,
נעמח"ס, „ציון לנפש צבי“, שהי' לאחיעזר ואחיסטך להמחבר זצ"ל (להבדיל בחל"ה)
בסדור החיבור הלו, יבורך לפי מהללו.

הסכמות

(על פי סדר הא"ב)

אדרן קאטלער

בעזח"ת.

מע"כ ידידי הרב הגדול בתנ"י, חריף ובקי, גמרו וסדרו, איש האשכולות, כשי"ת מוהר"ר **אדרן מגיד שליט"א** תבא לפני גליונות מספרו החשוב „בית אדרן” המיוסד על כללי חש"ס, ותוכו רצוף בקיאות רבה בגמרא ומפרשים ראשונים ואחרונים, ועיון רחב לברר וללבן הענינים, ובהמעט שראיתי **מצאתי** תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור **על אופניו**, כי הדברים ערוכים בטוב טעם, ומתוך הסידור והכירור יוצאים כמה חדשים וביאורים ותערות בדברי רבותינו ז"ל, ומתוך כתלי הבנין ניכרת יגיעתו הגדולה של הרב המחבר ושקידתו על התורה בעיון רב.

על כן אמינא לפעלא טבא ישר כחו וחילו לאורייתא, כי ספרו יש בו תועלת ללומדים ומעינינים.

יזכרו ח' להמשיך בעבודתו הגדולה ללמוד ולצ"ח ולחדש בתוה"ק לאורך ימים טובים, ויפוצו מעינותיו חוצה.

החתם לכבוד התור' ולומדי' הגוי' ומשחרירי יום ג' לסדר מטו"מ, כ"ד תמוז תשי"ב.

אדרן קאטלר

דוב בעריש ווידענפערד

אבד"ק טשעבין ורי"מ דשיבת „כוכב מיעקב" בעיה"ק ירושלם תוככ"א

בעזח"ת.

הן הובאו אלי קונטרסים מאת הרה"ג חו"ב איש אשכולות מריה **אדרן מגיד שליט"א**, מספרו החשוב „בית אדרן” על כללי חש"ס, אשר בו הראה חזתו בקיאות נפלאה, ליקוטי בתר ליקוטי נעימים ויקרים, מסודרים בסדר נאה ומשובח מאד, דבר דיבור על אופניו, אשר כ"א ואחד ימצא בהם אבני חפץ, וכל שמעתתא ושפעתתא מאירת עינים בסידורה וביאורה בדברים ישרים משמחי לב.

וחובתי להגיד בשבחיו של אדם, בידעי כי כאחת ידו עושה במלאכה אחת מחזקת בשלה במלחמתה של תורה, על כן אף ידי תכון עמו לחזקו ולעודדו להעלות ספרו על מזבח הדפוס לזכות את הרבים להנאת רבנן ותלמידיהן אשר יהיה להם לתועלת מרובה ולחסוך יגיעת החיפוש.

והשר"ת יזכהו לברך מהרה על המוגמר ולשבת על התורה ועל העבודה מתוך הרחבה ורוב נחת.

כ"ד הכו"ח לכבוד התורה ועמליה

דוב בעריש ווידענפערד

דוד שפרבר

אבדקח"י כראשא והגליל בעיה"ק ירושלים ת"ו

כ"ה, יום ח' יגש, תשכ"א לפ"ק, מה עיה"ק תוככ"א.

אודה לח' חסדו ויעלוזו לבי בשורי לפני אחרי רבות בשנים את אהובי ידידי מנער והוא הרב המאמץ לממשלת התורה, חריף ובקי, סוע"ה, צנא מ"ס, גברא רבא ויקרא, ח"ה חיר **אדרן מגיד שליט"א**, בן הרב תחסיד המפורסם מופלג בתרי רדף צדקה וחסד וכו' מוהר"ר צבי חיים מגיד זצ"ל מטעטש, נצר מגוע קדושים ואילי תרשישים הח"ק מנאדווערנע יצ"ו בעהמח"ס צמח ד' לצבי וי"ע, ונכד הח"ק מבאדיטשוב וי"ע ועכ"א.

חאיתי מתנית' בידו ספר „בית אדרן” על כללי חש"ס עפ"י סדר האלפאביתא בחריפות ובקיאות נפלאה, עיניו כיונים על אפיקי חש"ס והפוסקים ראשונים ואחרונים, ובסדר נכון ונאה בונה יסודותיו ומוסיף בה נועץ משלו בחריפות ובקיאות נפלאה, והקונטרסים שראיתי, החלק מגיד על הכל.

שהוא פרי קודש הילולים, והנה הראה ח' אותו גם את ורעו ורע קודש מחצבתו והראה בספרו היקר והחשוב עוצם חריפותו במוחו ובידו, מעשה ידי להתפאר בתוכנו ובסידורו, וראוי לתעלות על שלחן מלכים בכל שדרות שחרי תושיה, ויתקיים בו פתגם הוזה"ק (פ' בלק קצ"ה) דאמר ר' אלעזר דהא אצבעין ידין מילין עילאין אית בהו.

ובאתי כיועדה ועוד לקרא, דכבר הסכימו אבירי הרועים בארץ ובחר"ל עליו ועל ספרו היקר והחשוב מאוד בעלה, ואסמכיתו בשתי ידיים לתורות לעם ד' חוקי אלקים ותורותיו, ועוד בימי בחירתו מצא יד"ג הנ"ל חן בעיני לסמכו בידי הכתה, ויקר מהדווא בידו אשר קיים בעצמו מאמרם ז"ל לעולם אל יניח את בצרו וחזקת אבהתא למרדת כל הקשויים אשר עברו עליו שמו את צורתו הפנימית ושקידתו הנמרצת בתורה הק' ורבים יאותו לאורו, שיזכה להפיץ מעינותיו חוצה לתועלת הרבנים ותלמידיהן לאורך ימים ושנים, דשנים ורעננים אכיה"ר.

כנפש ידידו

דוד שפרבר

משה פיינשטיין

ר"ס תפארת ירושלים בנוא יארק

הנה ידידי הרב המאמץ חריף ובקי ומחדש חרי"ת נכונים כשי"ת מוהר"ר **אדרן מגיד שליט"א**, מרפס ספר חשוב ונכבד מאד בשם „בית אדרן” על כללי חש"ס, ומבאר כל שמעתא ושפעתא עם כל דברי רבותינו, ומסביר אותם בטעמים ודברים ישרים, כי עיינתי בהרבה ענינים ונתנתי מאד, ואמרתי שראוי להדפיסם ולבררם ביני רבנן ותלמידיהן כי יש להיות מזה תועלת מרובה בעז"י, וגם סדר את הענינים באופן נאה.

ויתברך מע"כ ידידי הרב המחבר להוציא לאור כל חדושו ולתקבל ביני רבנן כראוי לספר חשוב כזה.

ובאתי עדיח לכבוד התורה, ביום ג' י"א שבט תשי"ב, בנוא יארק.

נאום

משה פיינשטיין

כמה רבנים חשובים כבדו את המחבר כמכתביהם, שהפלינו בשבח ספרו, ומהם שהעירו הערות חשובות, ובתוכם הרבנים הגאונים המפורסמים הנקובים פה כשמותם (לפי סדר הא"ב):

הרה"ג מוה"ר אלעזר טווערסקי זצ"ל, אדמו"ר מסקווירא בברוקלין
הרה"ג מוה"ר אברהם דוד הורוויץ שליט"א, אב"ד שטראסבורג
הרה"ג מוה"ר אברהם בערענער שליט"א, קליוולאנד
הרה"ג מוה"ר אהרן חיים הלוי צימערמאן שליט"א, כעת בירושלים ת"ו
הרה"ג מוה"ר חיים ישעי' קעניג שליט"א, אב"ד יאקא, כעת בברוקלין
הרה"ג מוה"ר יהודה לייב לעמבערגער שליט"א, כעת בניו יארק
הרה"ג מוה"ר יהודא לעווינסאהן שליט"א, ברוקלין
הרה"ג מוה"ר יהודה נאטטליעב זצ"ל, אב"ד ור"ם מיטקאליץ, בברוקלין
הרה"ג מוה"ר יהושע גרינוואלד זצ"ל, אבד"ק חוסט, בברוקלין
הרה"ג מוה"ר יוחנן סופר שליט"א, אב"ד ערלוי, כעת בירושלים ת"ו
הרה"ג מוה"ר יחיאל וויינבערגער שליט"א, אב"ד סערדאזעל, כעת בברוקלין
הרה"ג מוה"ר יצחק הורוויץ זצ"ל, אדמו"ר מסעליץ, כעת בניו יארק
הרה"ג מוה"ר יצחק אייזיק ליעבעס שליט"א, בראנקס, ניו יארק
הרה"ג מוה"ר ישראל וועליץ זצ"ל, ראב"ד דק"ק בודאפעסט, בירושלים ת"ו
הרה"ג מוה"ר מאיר גרינוואלד זצ"ל, אב"ד דק"ק טעטש, באראנאס
הרה"ג מוה"ר מנחם דוד האדראו שליט"א, רב בבראנקס
הרה"ג מוה"ר מרדכי שפיעלמאן שליט"א, ברוקלין
הרה"ג מוה"ר משה טייטלבוים שליט"א, אב"ד סיגעט, כעת בברוקלין
הרה"ג מוה"ר משה יהושע האגער שליט"א, אב"ד שיכון וויזניץ, בני ברק
הרה"ג מוה"ר משה יהודא ליב ראבינאוויטש שליט"א, אבד"ק טונקאטש, בברוקלין
הרה"ג מוה"ר משה צבי ארי' ביק שליט"א, רב בברוקלין
הרה"ג מוה"ר משה צבי ניישלאס שליט"א, הרב דשיכון סקווירא
הרה"ג מוה"ר נחום מרדכי פערלאו זצ"ל, אדמו"ר מנאָוואַמינסק, כעת בברוקלין
הרה"ג מוה"ר נפתלי יעקב הכהן זצ"ל, מחיפה
הרה"ג מוה"ר רפאל וילבער שליט"א, אב"ד פרוימאן, כעת בברוקלין
הרה"ג מוה"ר שמעון ישראל פאזען זצ"ל, אב"ד דק"ק שאַפראַן בברוקלין
הרה"ג מוה"ר שלום יחזקאל שראנא רובין הלברשטאם שליט"א מציעשינוב, בברוקלין
הרה"ג מוה"ר שלום משה אונגאר שליט"א, אב"ד ניימרא, כעת במאנסי קיסקא
הרה"ג מוה"ר שמואל אברהם זעלמענרייך שליט"א, אבד"ק שמשאקאוו, בברוקלין
הרה"ג מוה"ר שמואל עהרענפעלד שליט"א, אבד"ק מאַטערסדאָרף, כעת בניו יורק
הרה"ג מוה"ר שמואל הלוי וואונער שליט"א, אב"ד ור"ם זכרון מאיר, בני ברק
הרה"ג מוה"ר שמחה בונם גרינבערגער זצ"ל, ראב"ד דק"ק פרעסבורג, בניו יורק

ויען כי קצר המצע לא הדפסתי דבריהם הנחמדים והאהובים במכתתא"נ.

אברך את ה' אשר זכני ברוב רחמי וחסידי לראות בגמר הדפסת הספר הנכסח בית אהרן חלק י"ב, ברב פאר ויופי, ולהגישו לפני קהל למדי תורה והגיה, ובדואי יהיה לתועלת רבנן ותלמידיהם הענינים הערוכים בסוף טעם ודעת ומאירים עינים כשאר חלקי בית אהרן שזכה המחבר זצ"ל להוציא לאור בעצמו בעודו בחיים, ומה מאוד דאבה לבנו ועינינו תדמע על הלקת מאתנו פאר משפחתנו, ה"ה דודינו היקר המחבר הבי"מ זצ"ל, ופתאום נקטף ונעדר מאתנו, וזוהי לו שבק, ותוא הלך למנוחת עולמים, וי להאי שופרא דבלע בארעא, וחבל על שלא זכה לראות בגמר הדפסת ספרו זה אשר כבר התחיל לעסוק בסידורו והדפסתו, חאת נחמתנו כי אחר כמה קישורים ומינותים, במסירת נפש ממש חגרנו מתנינו והתלטנו לעשות נחת רוח לנשמת דודינו היקר המחבר ולהוציא לאור בעתו ובזמנו ליום היא"צ הראשונה את החיבור הנכסח פרי עמלו, ומינו מלא שירות והשבחות להשי"ת שעזר לנו עד כה שבמשך זמן קצר נגמר הכל בכי טוב בסידור הכתבים והדפסת הספר, ובדואי יהיה לנו המחבר למליץ יתשר לפני מ"ה הקב"ה שנושע תשועת עולמים ע"י ביאג"צ בב"א.

והנהגה דרכי המחברים להציג אמרים בפתי שערם ולבאר ולהציע לפני הקוראים משפט חיבורם ומעשיהם, וכן המוציאים לאור ספר זולתם, בקרבם אל המלאכה ינהגו ככה. לתאר ולפאר פרי מעשה המחבר, ואנכי לא כן עמדתי, כי מצאתי למותר לערוך מערכות ולהאריך ארוכות, בראותי כי המחבר זצ"ל בריש ספרו ח"א האריך למעניתו, להגות טעמו ונימוקו על איזה יסודות אדני ספרו נסבעו, ע"ש היטב בדבריו המאירים עינים בבקאות נפלא, ודי לחכימא ברמיזא.

ומטרת העיקרית בזה היא לתאר תיאור דמותו של המחבר שהיה ממיוחד ובודלי ת"ח שבדורו, ולספר מגילות אישיותו, והוא דבר אקטואלי ללמוד מדרכיו לשמור ולעשות, ואתן בזה הערכה מקיפה לאישיותו ברובת הכשרונות של רבי אהרן מגיד זצ"ל שזכה לחבר י"ב חלקי, בית אהרן על כללי הש"ס, כולם אוהבים וברורים ונעימים, מסודרים בסדר נאה ומשוכה, כאשר העידו עליהם רבותינו הגאונים הצדיקים בהסכמותיהם, והגידו שבחו של רבי אהרן במפעליו, ושפפרו ראויים להדפיסם ולבדורם בין רבנן ותלמידיהם כי תועלתם מרובה, וכיחיד יש להדגיש דברי הגאון הגדול מוה"ר דוב בעריש וויינענפעלד הנאב"ד דק"ק טשעביץ וצלה"ה שכתב בתוך הדברים, וחובתי להגיד בשבחו של אדם, בידעי כי באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת בשלח במלחמה של תורה, וכן הראוי לדעת מי היה רבי אהרן וקורות חייו ובית אביו והסביבה שלו.

מחברנו ר' אהרן נולד לפני ע"ה שנים בעיר טעטש לאביו הרבני החסיד הגביר המרום והנכבד המופלג בתורה ויראה מוה"ר צבי חיים מגיד ז"ל בעיר טעטש במחוז קארפאטרוס, שהיה מגדולי היחוס בין ונבד בין אחר בן להגה"ק מריה צבי הירש ז"ל מגיד מירש דק"ק נאדבורנא בעל ספר צמח ה' לצבי על התורה הגדולה של פסח ועוד, וחי' ג"כ מגיד חשר מריה שאול וואהל והגאון רשכבה"ג בעל הבי"ח ז"ל, ומגיד אדמו"ר הגה"ק הנורא בעל "קדושת לוי" מבארדיטשוב ואדמו"ר הגה"ק מוה"ר מנחם מענדל הורוויץ אבד"ק לינסק (אבי אדמו"ר הגה"ק בעל "זרע קודש" מראפשיץ) ואדמו"ר הגה"ק מריה חיים אבד"ק טשערנאוויטץ זצ"ל בעל "באר חיים חיים" עה"ת וספר "סדרו של שבתי" ועוד, ומגיד הגאונים הקדושים מריה יצחק הלוי הורוויץ זצ"ל שהיה אבד"ק אה"ה, ולאמו הצדיקה המפורסמת אשת חיל מרת רייזל זלאטי זצ"ל שהיתה בת הרב המאור הגדול המפורסם מריה אפרים פישל פעלדסאן זצ"ל מבישקוב, בעהמח"ס "ירות אפרים" ואשתו של הרב ר' פישל הג"ל היתה מגיד הגאון הגדול מריה יהודה כתנא זצ"ל בעל ספר "קונטרס חספיקות" ותרומות הכרי"י אחיו של הגאון, בעל קצות החושן ואבני מלואים, ועוד מכמה וכמה גאונים וקדושים ארזי הלבנון בעלי תריסין, וכמבאר הכל במגילת יוחסין הנדפס בריש ספר "בית אהרן" ח"א ע"ש, חורו של רבי אהרן מגיד היו מפורסמים בכל המדינה וביתם היה בית ועד לחכמים צדיקים, ולעניים

טעורא ואהבת חסד במדה גדושה. תורויו בראותם כשרונות בנם הצעיר מסרוהו ללמוד תורה אצל מלמדים תיח' מופלגים בתורה ויריש. ובסקוח תורויו ומלמדיו עלה הבן הצעיר מעלה מעלה על במתי התורה והיראה והצליח בלימודיו. ואח"כ למד תורה ויריש אצל רבותיו הגאונים גדולי עולם. היה אדמו"ר הגה"ק וכו' מו"ה מאיר ווייס זצ"ל דומ"ץ דק"ק טעטע, (ומרבו זה שאב רובי תורותיו ממעיני הקדוש מעין חיים טהור) ואדמו"ר הגה"ק וכו' מו"ה יואל וועליטשקער זצ"ל אבד"ק טרעס"ף, והגה"ק אדמו"ר מו"ה אליעזר דוד גרינוואלד זצ"ל אבד"ק טאטמאר, ואדמו"ר הגאון הגדול ונקדוש נור ישראל ותפארתם שר התורה וכו' מו"ה מנחם האגער זצ"ל אבד"ק אויבערווישא, בהגה"ק אדמו"ר הקדוש והטהור מו"ה ישראל האגער מחזיקין זצ"ל, ובסביבת חברים יקרים ראי' ה' מתמידים גדולים נתגדל ר' אהרן בימי נעוריו כשישב בין כותלי בהמ"ד, ובעודו עדיין בחור צעיר נתפרסם לעילוי גדול, חריף ובקי, וכן הצליח בלימודיו מדי יום ביומו, וכשלמד אצל רבו הגה"ק המפורסם שר התורה מו"ה מנחם האגער זצ"ל בשיבת אויבערווישא כבר נמנה בין הבתורים המיוחדים שהיו גדולים בתורה חריפים ובקיאים עצומים, ושם פרסם ירחוק כלל חידושי תורה של גאונים גדולים ממדינת שוונת, וגם חידושי תורתו פרסם שם, ובהגיעו לפרק הנישואין בחור הריב הגאון הגדול דמפורסם התכם השלם וכו' מהר"ר אברהם אלעזר ווייס זצ"ל אבד"ק טאטמארשאן יצ"ו ממדינת סלאוואקיי לתת עבור בתו הבתולה המושלמת האצילה ועדינת נפש שרה, ואחר הנישואין עסק גיב בתורה, ואשת נעוריו עזרה ורבה לבעלה שיהי' פנוי לתורה, וכאשר הדגיש המחבר זצ"ל בחיבוריו חלק ח' ט"ו שהם מקדש ומגוש לזכרה הון ולעילוי נשמתה, והמליץ עליה מאמר ר' עקיבא (כתובות ס"ג ע"א) „שכחות (כי תורה) שלי ושלכם שלה היא“, ואח"כ עסק במסכת תשירית הצליח דרכיו ונעשה עשיר מופלג, והיה אצלו תורה וגדולה במקום אחד, כי למדת שהיה טרוד מאוד בעסקיו לא הרפה מדברי תורה ועסק שעות רבות בתורה, וכן נתפרסם רבי אהרן לגביר עשיר וגדול בתורה, והיה מיוחד סגולה וזכה עבור ימיו ושנותיו בעת שהיה גר עוד בעיר טעטע יצ"ו אשר בקארפאטסרלאנד, והיו נהנין ממנו עצה ותושיה, וגם ביתו היה בית ועד לחכמים ולעניים ואביונים וידו היתה מתוחה לגמול הסדים, ושוב עבר ונתחלף עליו הגלגל בימי השואה ותאוהמה התגוררה והובל ביחד עם בני קהלתו ומשפחתו לתוך גיא התרגה של אישוויץ ושאר מחנות השמדה כמו שתיאר כל זה המחבר בעצמו בהקדמתו לחיבורו בית אהרן ח"א, וסבל שם חרפה רעב ועיגונים קשים כגורל רבבות אחב"י שהובלו שם, ובחמלת ה' עליו הוציא מסבגר נפשו תיצל משיני אריות, ואחר בואו למדינתו ארה"ב התחיל רבי אהרן ביחד עם אשתו אשת נעוריו הכל מחדש, השקית הצליח דרכו בעסקיו ונתעשר, וכמו בימי נעוריו גם עתה אור כגבור חלצו ועסק בתורה בשקידה רבה ולן בעמקי הלכה, הזמן היה יקר אצלו מאוד מאוד, והיה קם באשמורת הבקר בערך שעה ג' לסדר לימודיו, ובכל עת שהיה יכול היה פוגה מעסקיו המרובים ללימוד התורה, וגם באמצע עסקיו היה חוסף קצת זמן לפלפל עם מכיריו וידידיו ע"י הטליון, תהרות לשקידתו הרבה וכשרונותיו הגדולים ורצונו העז להיות ממוכי הרבים בהפצת מעינותיו מעייני התורה חידושי שחידש וגרע ליד כן שחיבר תרבה חיבורים, ואין צורך להרבות בדברים אודות גדלותו בתורה כי הספרים שחיבר והדפוס המה עדים על זה, ובצדק נוכל לומר עליו שהיה ממש מיוחד סגולה שבדור, ובפרט בדורנו דור יתום, רבי אהרן זצ"ל היה איש מורם מעם, גדול בהורה לדוגמא, הוא לא היה כרב או כר"מ, רק עוסק בעסקים גדולים, וכל זה לא עצר אותו מעסק התורה, ונשתנותיו לא שקטו ותולידו פרי תבונה, פרי עץ חיים.

בשנת תשכ"ב לפ"ק זכה לפרסם פרי עטו חידושי תורתיו, והוא חיבורו הראשון אשר נקבו בשם „בית אהרן“ הסכימו עליו הגאונים הגדולים הצדיקים, רבותינו מאורי הגולה. היה מן מו"ה אהרן קאטלער ראש ישיבת „קלצק וליקבדו“, ומן מו"ה דוד שפרבר הגאון הראשון, ומן מו"ה דוב בעריש וויידענפעלד הגאון משעבין ור"מ דייטש, מו"ה פיינשטיין שליט"א י"מ, ומו"ה יודישליס, וכולם העלינו בשבח החיבור ומעלתו והדגישו שיש בו תועלת לרבנן.

זכה לפרסם כבר חיבורו חלק אחד עשר, וכבר עסק בהתחלת סידור חיבורו חלק שנים עשר, ונתן תחלת פרעון להמדרשים, ובאמצע נטרפה עליו השעה, ובעלותו לביקור בארצו הקדושה מיד אחר חג הסוכות העליט בשנת תשל"ט לפ"ק כדרכו מדי שנה בשנה לבקר שם, ולא ניכר עליו שום שינוי, ותמיד היה צהלה ושמחה בפניו, ושתאום עלה המות בחלוניו ופרחה נשמתו אל-על בליל ש"ק פ' לך י"א לחדש מרחשון, לדאבן כל משפחתנו ואהביו ומוקיריו הרבים, וזכותו תעמל לעד.

מחברנו רבי אהרן לא זכה להבנות בבנים אבל זכה לבנות בית ברוחניות, וחיבוריו הם בניו הרוחניים. חזו טעמו שקרא ספריו בשם „בית אהרן“, כמשי"כ בהקדמתו לספרו ח"א עמוד ס"א אות ד' כי הבנים משפחה ואצאנים נקרא בית, וכמשי"כ המפרשים בשמות (א' א') עה"פ איש וביתו באו, ויתושע (כ"ד ס"ו) ואנכי וביתי נעבד את ד', ויען שלא זכה לבנים תתפלל שיהי' זה לזכות נשמתו ויהא נחשב כבנים, כי זה ביתו „בית אהרן“, להיות ממוכי חרבים לסדר כללים נחוצים טעמם וביאורם, וזה חלקו מכל עמלו ע"ש, וזה היה הכח המניע שדחפו לחבר חיבוריו ולהעלותם על מכבש הדפוס לחשאי' לו זכר בין החיים, ואין לתאר גדול שמחתו וצחלת ורנה על יו פניו בכל פעם שנגמר ספרו וחביאו לפניו הדור בצביונו, והיה שמח בהם וחיבקם כמו בנים ממש.

ולמודעי אני צריך שהמחבר זצ"ל הגיה אחריו עוד כתבים הרבה, וגם החלק השנים עשר הנוכחי אשר אנכי נותן לפניכם היום אינו דבר השלם, כי על מערכת גימל היו לו חרבה ענינים, מהם שהיו מסודרים היטב, ומהם שלא נגמר כולו, ומחמת קישוים ומינעוים וסיבות לא עלה בידינו להדפיסם ולהוציאם לאור כעת, ואשר על כן הורכבו להדפיס חיבור זה כמו שהוא.

ועתה שוכתי לראות בצאת לאור עולם הספר הנוכחי „בית אהרן חלק י"ב" כלול בתורו אמינא לפעלא טובא ואבא ואחזיק טובה לזונתי חיקרה האשה החשובה חיקרה, מנשים באהל תבורך, ה"ה מרת פ"גא אסתר שתחי', עבור התמסרותה במסירת נפש בפועל ממש ולא שקטה עד שהביאה הדבר לידי גמר לעשות נחת רוח לגשמת דודינו המחבר זצ"ל חכ"מ, שהיה אחי אביה ע"ה, בהוצאת חיבור הנוכחי, ובדין הוא שתטול שכרה, ויהי' שזכות המחבר יעמוד לנו שנוכח ביחד לראות רב נחת מצאנאנו וצאנאנו וצאנאנו ולא ימוש התורה מפינו מפתה ועד עולם, ונזכר ברר"ד חסדיו לביאת גואל צדק בב"א.

דברי הצעיר

יצחק מנחם קאסירער

חתן אחי המחבר זצ"ל

חומר מגזע רבינו המהרש"א זצ"ל

בית אהרן

וההבדל בין המאמר דרך אזהרה וציוני לבין המאמר רק בדרך סיפור וכיכיר; י. בהתנהגות ישראל למדין גם מהמאמר דרך סיפור; יא. בלצורן עצמו; יב. בחזרת דבר הנשכח; יג. במילוי מלחא; יד. בבירור מצאית הברבים; טו. בדרך לימוד; טז. בדבר התלוי בדיעות משטרי השמים; יז. באומר כהלכה ובתאמת; יח. בגורמים סימנים גזירות ותקנות; יט. בכשאומר בשם חכם ואפשר לברר; כ. במנוגד שנהגו חכם; כא. בלגזות טעמי הדינים; כב. בולייאכ בי"ד בארעא למליך מיניה; כג. בדיני נפשות, באומרו, ובמקום שארץ ערים נכוחה; כד. בשאלה מן השמים; כה. בהמליך ממדת השירות; כו. בארץ אנדה; כז. במסלולי יוהנן; כח. בלכא אפי' גזרת חכמים אם נפשו האיסור בכל ישראל; כט. בהלום; ל. בדבר שנוחלקו בזמן הסנהדרין או חרבים שהיו אחרי המאנים ואין מכריע; לא. במלחא דרבנן; לב. בהכשר מצוה; לג. בלצורן שעה וימגיד מלחא; לה. בלהשחת המחלוקת בין חכמים בדברי תורה; לו. בקדום או לאחר מיתה; ואם דיני ממונות שאני; לו. בדבר דתוי כעין רשות; לו. בדבר המפורש בתורה לחתור ועוד ענינים שיש או שלא יש בה בין חכמים לעשותם; לז. אם יש הכולל בין לברר צ"י מה שאותה שעה לבין בירור לעצמי; לט. בנראה ורעה תקדש ההבדל ביניהם; מ. ההבדל בין קודם מתן תורה לבין אחר מתן תורה; מא. משום מילגד מילחא יכולין לעקור דבר מן התורה אפילו בקום ועשה ואצ"ב והוא רק לשעה; מ"ב. אם הסיבה צדיק במקום עומדת שוב אם המסובב חולק על עקבה; מב. באומר הנביא שציל עצמו צ"י תפסה שנותיה מאין מקוח נפש; מ"ג. אם יבא אליהו ואמר וכו', וכן אילו אמרה

בית קול — קול לא טבעי השלוח מאת ה' ועוד
 ראה בטפרי חייא שהארכתי בערך בת קול, וכאן
 בערך אין נביא רשאי וכו' לא יבא רק בדרך
 אנכי
אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה —
 חזקוניאס אסורים לחדש ענינים אשר לא באו
 זכרם בחזרה

תורה לא בשמים הוא — אין לנו רשות להכריע ההלכה עפ"י נביאים, רוח"ק, או בת קול וכדומה עיני שמיימי כי תורה לא בשמים הוא, רק ניתנה לנו בהר סיני להכריע על פיה וההלכה בזה העולם

לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו — אין להוסיף מצוה, או לגרוע מצוה, או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו מן משה רבינו ע"ה

חלום — מדאות, חזיונות ומאורעות שאדם רואה לפעמים בעת השינה

התוכן: א. מקורות ביאורים והערות: ב. ביאורים הערות ותירוצים, על הקישור הידוע, ואין למדו חדל כמה הלכות מדברי הגבאים, הא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ומקורות בענין עד דאחי נביא נאמן אמרה אלא גמרא גמרי ואסמכתא אקרא וכדומה: ג. הסכם דלמה מקצת הלכה למשה מסיני אסמכתו אקרא ומקצתם לא, וטעם שלא ניתנה כל הושבעים בתלמידי: ד. משה רבינו ע"ה רשאי לחדש: ה. הסכם כללן, ו. סחירות רשאי וחרגות ייתכן בין ערואלי בענינים אלו: ז. ביאורים בדברים חשובים: ח. התקבל בין כשרותא ואומר שהקדיש צותה לבין שאומר שהקדיש אמר: ט.

ב		גזמא	רסג—רפד:
בת קול — אין גביא רשאי לחזש דבר		גופא	רפד—רצד:
מעשה — תורה לא בשמים הוא —		גורעין ומוסיפין דורשין	רצת—שיד:
לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו ב—סת:		גיטריא	שיד—שלב:
חלום	סט—קיד:	גוטריקון	שלב—שב:
כתו ובנו אם כגופיה ראבוה נינהו כמו		חילוף ותמורה	שב—שב:
אשתו כגופו	קיד—קית:	חסר ויותר (גרעון והוספה)	שב—שבג:
בחור	קיס—קכא:	סימנים מלים שקל לזכרן	שבג—שבד:
בחיי עינים — משקפים	קכא—קכג:	ראשי תיבות וסופי תיבות	שבד—שבז:
בחרא עיקר	קכג—קכז:	ציירושין (ציירוני אמתיות)	שבז—שבז:
בחראי — הלכה כבחראי, הלכה		הפלוגריאה, הבלעת אותיות שוות	
כאחרון, המסורה המאוחרת היא		בתיבות סמוכות זו לזה, וצירופן	
עיקר	קכז—קכח:	לחיבה אחת	שבז—שבז:
בחראי — רבנן סבוראי מפרשי		סכומים וכללים לערך חסר ויתר	
התלמוד הבבלי ואחרונים אחר		וכו', לסימנים וכו', לראשי	
עריכתו שמקצת מדבריהם נכנסו		תיבות וכו', לצירושין וכו',	
לתוך התלמוד הבבלי	קכח—קכח:	להפלוגריא' וכו'	שבז—שבז:
ג		גזרה	שבז—תוז:
גאון, גאונים	קכח—קמה:	גזרה לגזרה	תוז—תלט:
גברא אנברא קא רמית	קמה—קנת:		
גורא — בן גז — גר תושב — עבד			
גצעני — כותי	קנת—רטב:		

יהושע בן נון לא צייתו לי, אם הכונה
שיאמר בן בדרך נבואה, או ר"ל שיאמר
בן בדרך עיון וסברה, מן, אם יש הברל
בין השלשן יבא אליהו ויאמר לבין סתם
יבא אליהו, בלי ויאמר, ועוד כזה; מה
תיקן — סירוסו, ונסידיקו חשבי יתרון
קישיות ואכזריות; מן, אם יבא אליהו וכו', אם
הכוונה כזה העולם, או לעתיד בביתא המשיח;
מן, ההבדל בין כשאלהיה מתגלה מלוכס בגופו
לבין כשמתגלה בנשמתו לבד; מה, אם תרי
אליהו הרי, ובענין סי תנא דבי אליהו, מה.
מחזותו של אליהו ויהושע; נ יסוד נביאים
אף שלא נאמר להם מהקציה עדיף משאר דברי
סופרים לענין ברכה; נא, שיסת בעל העקרית
מכללן; נב, ההבדל בין אם הנביא, רוחיק,
ומה קול וכוונתו, אומר ודלכה כסלוגי בכל
שקט לבין כשאומר חלמה כסלוגי על הלכה
שישית; נג, אם מצאו רמז בתורה רשאי
לחדש; נד, כדברים הנוגעים לבראות; נה,
כדברים הנוגעים לענין סכנה; נו, ההבדל בין
כשאומר חלמה העיד לבין כשאומר חלמה
או אמר להם, נו, ויבא ודאסור ניתן כן לנו
מתחלה עדיף נביא מותר; נח, אם יש הבדל
בין כששאלו הנביאים בדבר ה' לבין רק שנגלה
להם מן השמים; נט, סוכמים וכללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות

א) ראה תריכ סוף בחקתי, אלה המצות:
אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וראה לקמן,
וראה מדרש לקח טוב כאן. וראה מלבי"ם שם
**אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני
בחר סיני:** "אלה" לא אחרות, (כמ"ש במ' צו
סי' כ"ג על כינוי הרומז זאת אלה) כי רק
מרתיה ה' נביא תורה, והנביאים אחריו לא
באו רק להוחדר על תורת משה, וכן ת' יביע
וכו', ומ"ש אשר צוה ה' את משה, כי משה
ה' והשם שבמין האנושי ולא קט עוד נביא
כמשה, הדור המדבר ה' מובחר הדורות, ולא
יקום עוד שליח כזה ודוד כזה, אלא שישתנה

או יוסיף לזה דבר וכו', עיי"ש, ועי' סי' ד'
אות ב) ת).
ב) ובתרגום יונתן בן עוזיאל ס"פ בחקתי,
כ': אילן פקודיא הפקיד ה' ית משה ולית
אפשר לחזקת בהון מדעת, עכ"ל, וראה בספרי
בית אהרן ח"ט דצ"ד שאפשר לפרש אין
"רשאי" שאינו חייב או שאין צורך, עיי"ש
מכ"מ, וכאן אמרו חז"ל אין "רשאי" לחדש וכו',
ואפשר שאינו מחויב אבל אם ירצה יחדש,
לכן תיקן, ולית אפשר, דאסור לחדש כנ"ל,
וראה פרד"י בחקתי כ"ז עשה"ט, ובס"פ במדבר
לירי"ג, מובא כעין זה הפסוק אלה המצות
המשפטים אשר צוה ה' ביד משה אל בני
בערבות מואב על ירדן ירחו, עיי"ש, ושם לא כ'
התרגום יונתן רק פ"י המלות עיי"ש, ובס"פ
במקומות הנ"ל, נרשם רק לפ' בחקתי, עיי"ש,
ובס' כלי חמדה הק' על תריכ וכו' שיותר מסתבר
למדרש מסוף במדבר, ולאחר תריכ נאמר עוד
הרבה מצות בס' במדבר, משא"כ לאחר במדבר
כדברים רק משנה תורה, וערמב"ן ר"פ בהר
משי"ב, המהרש"א שבת ק"ד א' כ' דמקורו
בספר במדבר, עיי"ש, ולא העיר להתורכ, ובס'
פרד"י בחקתי דף שני"א, כ' לתקן, עיי"ש רמב"ן
בפתיחה לבמדבר, שכל ס' במדבר למצות שעה
נאמר, לכד מ"ש בו תוספת להשלים עניני
קרבנות עיי"ש, וא"כ לא שייך למדרש מסופם
במדבר שאין רשאי לחדש, ולשעה גם עתה
רשאי הנביא לחדש, עיי"ש.

הנה על משי"כ הכלי חמדה דלשעת גמ עתה
רשאי הנביא לחדש, רציתי להעיר במכתבה"ג
דזה רק למיגדר מילתא, ועוד ועוד, ראה כאן
סי' ל"ג בערך בלצורך שעה וכו', ובספרי ח"ח
ערך אין לחכמים כח וכו', מדף א' והלאה עד
דף ד', משי"כ בארוכה וצרפו לכאן.

ג) ולפענ"ג לתקן, וראה בספר בחקתי
כתבה תהיק בזה"ל: אלה המצות אשר צוה
ד' את משה אל בני, בהר סיני, ובס"פ
מסעי, כתבה תהיק אלה המצות המשפטים
אשר צוה ה' ביד משה אל בני, בערבות
מואב על ירדן ירחו, הנה לא מבקע לר"ע

מובאים קט"ו ב' ותגיגה ד' ב' דכללים ופוסטים
בסיני נחנה, ונשנו באהל מועד, ונשתלשלו
בערבות מואב, אלא אמילו לר"י דתכללות באמרו
בסיני ופרטים באה"מ, מ"מ כל התורה נאמרה
בהר סיני ורק נישנית באה"מ ובערבות מואב,
וראה בס' פרד"י ס' בהר כ"ה א' ש"ש,
ראשונה"י קרא, וגם הפרט החידוש נוחדש
ל"ג מקודם בסיני, וכמו שמיטת, וע' בהקדמה
למגן' ומדבר, וברשי"י ר"פ בהר, ובפרט
והתחלה ומקור התורה ה"י דוקא בהר סיני,
באה"מ, ובערבות מואב רק נשנית אח"כ מטעם
יונו, ולפי שפיר דרשו מהר דבחקתי שהי'
מהר סיני קודם והתחלה ומקור לכל התורה
מללה, ולא במדבר שאח"כ בערבות מואב שזה
רק חזרה, וראה בכללים שלי, ובספרי ח"ד,
ש"ך אחוה זה ואחד זה מדף קמ"ט והלאה,
והר"ן לזכ"ר מדרש שקודם בזמן ובסדר, ומה
נחמה גדול במעלה עיי"ש, ועיי"ש שפיר דרשו
המספיק דבחקתי שנאמר קודם ובהר סיני
המקור של קבלת התורה, כנלענ"ד, וראה היטב
פרמב"ן ר"פ בהר עישה"ט, ומביא מהתורכ
אלה המצות וגר' אין נביא רשאי וכו' אשר
צוה ה' את משה כדאי השליח לשלחו את משה
אל בני זכות ישראל גרמה, בהר סיני,
לשכונם ואחר מסיני עיי"ש בארוכה, וראה בס'
פרד"י יומא אמור דף ש"ז וצרפו לכאן עיי"ש.

הדוע משי"כ בתוס' חדשים ריש אבות
משה קבל תורה מסיני דזה לקבל התורה מפני
שח"י ענין נסיני עיי"ש ובס' פרד"י בהר
הנ"ל, ומשי"כ בכללן, דרק משה ה' נביא מחזק
התורה, בעיקרה בהר סיני וכו' שמפני משה
רשאי לחדש בש"ל, ואגב השמיענו כאן דלמשה
נאמר לחדש מפני שהוא קבלה מסיני בעיקרה,
ושפיר הביאו המספיק מבחוקתי בבחר סיני
לחשיבנו דבמשה לא שייך כל זה בגלל והתורכ
בחקתי וזכריו כר"ע עיי"ש, וראה בתורה בחקתי
שם, וראה כאן ערך משה רבינו ע"ה וכו',
ועי' סי' ד'.

ד) וראה שבת ק"ד א' אריז ואיתימא
ר'נחמיא מנצנצין צושים אמרום, ותיסברא והכתיב

אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר
מעתה, אלא מיתתה הואי מידע לא הוה ידעין
חי באמצע חיבה הי בסוף חיבה ואח"כ צושים
תקנינהו, ואכתי אלה המצות זכר, אלא שכחום
וחזרו ויסדום ע"כ וראה רש"י, וכענין הוא
במגילה ב' ע"ב, בשינוי לשון קצת עיי"ש, וראה
במקומות אלו את המפרשים ר"א, וראה ילקוט
שמעוני בחקתי רמז תרס"ב.

ה) וראה יומא פ' ע"א אריז שיעורין
ועונשין חלל"מ וכו' וכו' אחרים אומרים בית
דינו של יעביץ תיקנות, והכתיב אלה המצות
שאין נביא רשאי לחדש ד"מ, אלא שכחום
וחזרו ויסדום, רש"י, יעביץ הוא עתניאל בן
קנז, עיי"ש ובמפורשים ר"א, וכענין הוא
בילקוט שמעוני ס"פ בחקתי עיי"ש, וראה ילקוט
ש' בחקתי רמז תרס"ב ע"ש.

ו) וראה ב"מ ג"ט ב' עמר ר' יהושע
על רגליו ואמר לא בשמים היא, עיי"ש הפלוגתא
דרי"א ור' יתשע וכו' הארכתי כזה בערך
בת קול, וכאן אקצר כזה.

ז) ובתמורה סי' ע"א איתא כו': איר
יהודה אמר שמואל, שלשת אפלים הלכות
נשתכחו בימי אבל של משה, אמרו לו ליהושע
שאל, א"ל לא בשמים הוא (דברים ל'), אמרו
לו לשמואל שאל, א"ל אלה המצות שאין נביא
רשאי לחדש דבר מעתה, אמר ר' יצחק בר
נפתא, אף חטאת שמתו בעליה נשתכחה בימי
אבלו של משה, אמרו למנחם שאל, א"ל לא
בשמים הוא, א"ל לאלעזר שאל, אמר להם
אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר
מעתה, הרי דיש לן עוד לימוד על זה וכן
איתא בילקוט שמעוני בחקתי רמז תרס"ב עיי"ש,
וראה כאן סימן י"ב משי"ש על הגמרא הזאת,
עיישה"ט וצרפו לכאן.

ח) וברירושלמי מגילה פ"א הלכת ה' איתא,
ר' שמואל בין בשם ר' יונתן; ס"ה זקנים
ומהם שלשים וכמה נביאים היו מצטעריין על
הדבר הזה, אמרו כתיב אלה המצות אשר צוה
ה' את משה, אלו המצות שנצטוונו מפי משה,
וכן אמר לנו משה אין נביא אחר עתיד לחדש

לכנס ובר מנתה, ומרדכי ואסתר מבקשים לחדש לנו דבר, לא זו משם נושאים ונותנים בדבר, עד שהאיר הקביה את עיניהם וטצאו אותה כוונה בתורה, בנביאים, ובכתובים, ההיד, ויאמר ה' אל משה כתוב זאת וזכרונ בספר תור, עייש ובמפורשים, וכעייז הוא במרדכי מגילת רות מרשה ד"ה בפסוק והנה בעז כא עייש ובמפורשים, ושם הגי' ר' חלבו ברי שמואל ולא כבהירושלמי.

ט) ואמרינן מגילה י"ד ע"א, מיה נביאים ח' נביאות נתבאו להם לישראל, ולא פתחו ולא הוחרו על מיש בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרש וכו'.

י) חז"ל רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בפי"ט מה' יסודי התורה ח"א דבר ברור ומפורש תורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרסון ולא תוספת שנוי, את כל הדברים אשר אנכי מצוה עליכם, לא תשנו ולא תוסיפו, לא תגרעו מהם, והאמר המגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אמר חזקת עולם לדורותיכם, והאמר, לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלח להוסיף מצוה, או לגרוע מצוה, או לפרש במצוה מן המצוות פירוט שלא שמענו מן משה רבינו, או שיאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי הזמן היה, חרי זה נביא שקר, שאורי בא להוכיח נבואתו של משה ומיתתו בחנק וכו', וראה בכ"מ שצ"ח לב"מ נ"ט גבי פלוגתא דריא אמרינן עשר ד' יחושע על רגליו ואמר לבת קול שיצאה ופסקה חלכה כריא לא בשמים היא אמרינן הנה מאי לא בשמים היא, ארי ירמי' אין משגיחין בבית קול וכיש דאין משגיחין בנביא המהבא, ועייש בכ"מ בריה הא למדת שאין משה רשאי לחדש דבר מעתה, זה לשון ת"כ

על פסוק אלה המצוות אשר צוה ה' את משה ואיתיה בריש מגילה, ובלח"מ כאן כתב ואע"ג דבגמ' מפיק לה מקרא דואלה המצוות אין קסידא בכך דאין רבינו מקפיד בכך כיון דאין נפקותא בדין ודרכו להביא פסוק אשר לא נזכר בגמרא מאחר שהוא מבואר יותר עכ"ד, ועייש בדברי הרמב"ם דל בהלכה ד' שכתב וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה, או שאמר בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא השקר ויוחק, אע"פ שעשה אות, שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא אבל לפי שעה שומעין לו בכל ע"כ, וכתב בכ"מ דגראה מדבריו כאן שאפילו כיון את ההלכה לסמא את הסמא ולטהר את הסהור יתקן, ועייש שמישב דאין בה סתירה מדבריו שבריש הפרק, וראה בס' ח' בביאור ד' רמב"ם אלו, מפורש בדבריו דיש לנו ג' לימודים על זה, קרא דלא בשמים הוא, וקרא דאלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש, וקרא דלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו.

יא) וראה בס' תורת נביאים אלה המצוות להמחיצה ז"ל שכתב דלכך הוצרך הרמב"ם לבי' הלימודים, משום דאלה המצוות אינן מורה רק דהנביאים אסורים לחדש ענינים אשר לא באו זכרם בתורה, כמו מנצפ"ך והרגום של תורה, ושיעורים של עונשין, אבל באותן ההלכות שבאמת מטכמים לדברי תורה והוא מטמא את הסמא ומטהר את הסהור, ועייש הלימוד הנחוג בינינו, ועייש המדות הנדרשות ג"כ יכולים לדעת משפט הענין ודמה ואינו מוסיף ומחדש כלל רק שאומר שבזולת דרך הלימוד והדרוש נודע לו הוראת דין זה מפי הגבורה זה לא נשמע מאלה המצוות, וילפינן מקרא דלא בשמים הוא דאף בכה"ג נביא שקר הוא כיון דהתורה כתבה לא בשמים הוא, והעידה שאחר חתימת התורה לא יבוא עוד הפעם דבור בלימוד ההלכות, איך זה שאומר להיפך סותר לדברי התורה ודין נביא שקר יש לו עייש.

איירי בחידוש מצוה חדשה שלא שמענו מעולם, ראה לשונו כאן, כנלענ"ד.

טז) חז"ל וזהו חדש שה"ש, וא"ת נקודי תיקון סופרים הוא ח"ו דאפילו כל נביאי דעלמא יהון כמשה דקביל אורייתא מסורא דסיני לית לון רשו להדאא אפי' חזא נקודי ועירא באת חד אפילו את זעירא דאורייתא וכו', עכ"ל.

טז) וראה ב"מ נ"ט ב' נצחוני בני נצחוני וכו' המהרצ"ח שם שלא השגיחו על כל המופתים יוצאים מגדר הטבע שהראה ר"א, וכו', וכו', וכוה הראו כי מאמינים שהתורה נצחית ולא תשתנה וכו', ומה שבכאן הזכירו לא בשמים היא אבל במגילת ג' ע"א, יומא פ' ע"א, תמורה ט"ז ע"א, הזכירו משום אלה המצוות וכו', הארכתי בס' אלה המצוות וכו' עכ"ל, וראה תורת ס"פ בחקתי אות רט"ז משי"ב בלי הרמב"ם עייש.

יז) והנה הרמב"ם הביא בבמה מקומות בהקדמתו לזרעים, וכן בפתי"מ לסנהדרין משנת חלק, דאזהרה זו דכל תוסיף בא להחדש, דלא אפשר שיבא נביא מפי ה' לשנות או להוסיף במצוות התורה, ובהקדמתו לספרו הי"ד כתב: אלו תרי"ג מצוות שנאמרו למשה בסיני וכו', ועל מה החזירה התורה לא תוסיף עליו, שלא יהי' הנביא רשאי לחדש דבר מעתה ולומר שהקביה צוהו במצוה זו להוסיף למצוות התורה וכו' אבל אם הוסיפו ב"ד עם נביא שהיה באותו הזמן מצוה דרך 'תקנה' אין זה תוספת, שהרי לא אמר שהקביה צוה לעשות עירוב או לקרות המגילה בעונתה, ואלו אמרו כן היו מוסיפין על התורה, ע"כ.

והכתב בספר תורת נביאים מאמר בל תוסיף: דמתבאר מדבריו דלאו זה מורה על נביא שיאמר על דבר שהוא מותר מה"ת וגם הוא יורה דפי דרכי הלימוד והדרוש הנהגה בינינו אין זה בכלל איסור ולא הי' אסור מעולם עד כה, אולם יאמר דהקביה נגלה אליו וצוהו שיהי' דבר זה אסור מעתה, ומעתה יתחיל הציווי החדשה, וכן לענין מצוה כמו שלמה וכו' שנתקן עירובין ונמילת ידים, אלו

יב) עוד יש בזה לא מחודש דלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, וכה מפורש ברמב"ן ס' ואתחנן עייש לא תספו על הדבר וגו' חז"ל, ולפי דעתי אפי' בדא לעשות מצוה בפני עצמה, כגון שעשה חג בחודש שבדא מלכו כירבעם, עובר מלא, וכך אמרו לענין מקרא מגילה וכו' וכו' (כבמגילה וירושלמי ש"ל), הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, איך היא בכלל לא תוסיף עליו, אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר אלה המצוות אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה, ומה שהקנו וזכרנו משום גדר כגון שניות לעריות וכיוצא בהן זו היא מצוה מן התורה ובלבד שידע שאם נשום הגדר הזה, ואינו מפי הקביה בתורה, עייש, וראה היטב בהג' ר"ג ליפשיץ זצ"ל למס' סופרים פ"א ה"ד שמתיר בטוטיו קר' הלח"מ על הרי"ם הטעם דמייתי מכל תוסף ולא מאלה המצוות עייש.

יג) ועוד אפ"ל בדעת הרמב"ם שמפרש דחלל ענין אחד הוא, רק בתרי"ב באה בלשון אלה המצוות ובמשנה תורה באה בלשון ציווי בל תוסיף, כהרבה מצוות וענינים שונים שבאו בתרי"ב ונשנו במשנה תורה בלשון ואופן אחר, וראה תורת ס"פ בחקתי עייש.

יד) ולפענ"ג, דצריכים להג' פסקים, דפס"י אלה המצוות וגו', לא נשמע רק דאין רשאי לחדש דבר חדש, וכשי"כ הרמב"ן ואתחנן ד' ב' ש"ל, ובהרגום יונתן ולית אפשר להדאא בחוק מדעם, ומפשטות הענין משמע דרק חידוש דין חדש ממש אין דשות לנביא, אבל אם מחדשים דין ישן שנשכח ברבות הימים לא שייך בזה איסור, אחרי כי באמת דין זה נצטוו בפיקדו עיי משה, ועייכ בא הכתוב לא בשמים הוא דאפי' חידוש הלכות נשכחות הם בכלל ואיסור, משום דעיקר ידיעתו בא לנו עיי אנביא חז"ל זה בכלל חידוש דין, והפסוק דלא תוסיפו וגו' בא כמשי"כ תרמב"ן בנמוקיו ואתחנן ד"כ ש"ל לפרטי מצוות ידיעות כמו ה' חוטינן בצדיות חז"ל פרשיות וחורשות דאלה המצוות

יאמרו שמונה נגלה לנו הקב"ה וצוה מצוה קבועה לדורות, זה מקרי חוסיף, אבל דברי רבינו תמחים מאוד דאם על האזהרה לנביא באה המצוה ולא חוסיף שלא יבא בשם ה' לחדש במצוה, איך בלא"ה הוא נביא שקר ומיתנו בחוק משום מתנבא מה שלא שמע, ולמה לי כל חוסיף שהוא לאו בלבד, ואין לומר דזה אזהרה לעונש חנק אבל גם זה לא יתכן משני טעמים, החד דדברי קיי"ל דאין אזהרה עשה חקי גילוי מלתא בעלמא נמי מחזירין עליו וכי מכל מקום בגילוי מלתא עתשין ומחזירין וכו', ואיך כאן איכא גילוי מילתא דשני שאין דלא בשמים הוא האלה המצוה, מורין דאי אפשר שיבא דבר ה' בדבר חוק ומשפט לדורות אחר חתימת התורה עיי' משרעיה וכו', ועוד דדברי מתנבא מה שלא שמע ומה שלא באמר לו הנה נביא נבאל נביא שקר ושם ליכא אזהרה וכל חוסיף, וכן לא חק ולא בשמים הוא דאין לה שום ענין עם התורה ובעיני דיש אזהרה מיוחדת לנביא שקר מקרא ולא הכחשו וכו', עיי' שהאר"ך בכל חסד ותיבה בצ"ע עיי' שכיח, (ח) וראיתי בס' תורה נביאים והוראת ענין פרק ג', שמביא חסדרי פ' ראה, עיי' אחר ה' אלקיכם תלכו וגו' ובקולו תשמעו ולא בעול נביאים, חזינו אס דברי נביאים מתנגדים לתורת חשה עיי', וזה תמה שלפנינו בספרי איתא ובקולו תשמעו בקול נביאיו והוא להיפך ממה שהעתיק הוא דיל וצ"ע.

(ט) וע' אבן עזרא פ' בא עיי' החדש ומה לבס' אחר נתינת התורה לא חזשו הנביאים דבר רק לצורך שעה, כמו גרעון, ואליהו, אל יעלה בלבך דברי השיר שהי' בבית ראשון עיי' דוד המלך כי ה' כמו חיקוק עיי', (כ) חיל הספר חסידים סי' תתרס"ו: לאחר שחזרו נביאים האחרונים תכאן ואילן לא נתנה לעליונים ושנות ולא לתחתונים להרבות פסוק אחד, ניצו לעליונים המלאכים לא יוסיפו פסוק אחד, כגון עליגי בה תרין מלאכי ברקיע, (ל) חסדרי חשיש עיי' לא יוסיפו לדבר שום פסוק שחזרו מן המקרא, וכן התחתונים כגון אליהו

הכל מכ"ד ספרים (גירסא אחרת, וכן התחתונים כלומר אליהו כל מה שאמר בתנא דבי אליהו הכל מכ"ד ספרים) מפני שלאחר שפסקו הנביאים לא ניתן לכתוב פסוק אחד ולא אות אחת, שבאמר (משלי י' ר) אל תוסיף על דבריך, לכך עשו מסורת מכ"ד ספרים, כך פעמים אותה חיבה בקריאה, כי ידעו שאין להוסיף אות אחת, ומה שכתוב (דחי ב"ס' כ"ט) הלא הם כתובים על דברי וגו' התורה (פ"י דקשה שמשמע שהיו לנביאים עוד ספרים חוץ מכ"ד, על זה מתורץ, שזה ה"י עד אנשי כנה"ג שאמרו מה שהוצרכו כר, ר"ל שסדרו הכ"ד ספרים, ומני אז אין נביא רשאי לחדש) במחירש ערו אנשי כנסת הגדולה אמרו, מה שהוצרכו לדרוש כבר, ואין נביא רשאי לחדש דבר על כ"ד ספרים, לא מלאך, ולא אליהו, אלא כל מה שעוטקים מלאכים וצדיקים בגן עדן רק בכ"ד ספרים ובחורה שבעל פה עכ"ל.

(כא) ובתורה נביאים דברי קבלה כתב דזה כונת חז"ל בברכות ה' ע"א להורותם זה גמרא מלמד שכולם נתנו למשה מסיני, חזינו דהכללים נמסרו בסיוני והפרטים איך להוציא מהם תמה כולם בכח הכל, אבל דיבור ה' עיי' נביא או עיי' רוח"ק או עיי' בת קול ואורים ותומים כל אלו אינם מכריעים כלום בדינים דהתורה כתבה לא בשמים הוא, ולמדנו מזה שמחזן חתימת התורה לא חזשו הנביאים דבר בתורה אלא למדו ועסקו ודרשו בה עט שאר חכמי דורם בבתי דינים שלהם, והנה זה עמוד גדול סומך ומקיים חרת שתהי' התורה מסורה ועומדת, מובנת לכל תלמיד עם מבין, לא שתהי' מסורה לנביאים במה שהם נביאים ומנבאים ברוח"ק כל דין תורה שיבא לפניהם ויתחבו הדין בכל עת שתחול עליהם רוח ה', שזה מביא הפסד גדול באמונה לפי שהנבואה צריכה לאת ולחזק ולבחינת הרבה עד שיהי' אצלנו מחזק ונאמן וכמשי הרמב"ם בפ"י מה יסודות היס עיי', ואם אנו צריכים גם בתורה המשפטים לשמוע לנביא מה שיתנבא עמיי ה' איך חזינו בתוך זמן הבחינה בלא מורה

ובלא תורה, עיי' באורך, וראה בספרי ח"ו סימן ט' ערך לא נמסר למשה מסיני רק כללים וכי דף ק"ג וצורפו לכאן, ועיי' כאן סימן ה', (כב) חז"ל הרמב"ם בהקדמתו לפי המשנה שאין להוסיף ולגרש במצוה על דרך נבואה גמול פנים, וכן אס יעיד הנביא שהקב"ה אמר אליו שהדין במצוה פלוני כך, וכי סברת פלוני אמת, יהרג הנביא ההוא שהוא נביא שקר, עכ"ל.

(כג) והרמב"ן בגמקויו ואתחנן ד"ב, כ' דהאיסור כל חוסף וכל חגרע הוא בפרטי המצות ידועות, כמו ה' חוסין בציצית וה' פרשיות בחפ"ין וכדומה, והדרשה של אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר איירי בזידוש מצוה חזקה שלא שמענו מעולם, עיי' בארונה כל לשוננו וצורפו לכאן, וראה לעיל אות יד).

סימן כ, ביאורים המרות ותירוצים, על הקושא חידוע, דאיך למדו חז"ל כמה הלכות מדברי חנביאים, הא אין נביא רשאי לחדש דבר מעותה, ומקורות בענין עד דאתי נביא מאן אמרה אלא גמרא גמיר ואסמכות אקרא וכדומה

(א) ראה רמב"ן בס' המצות סוף שורש כ', שכי דכל תנאו הלכות הנלמדות מדברי נביאים כלם מסיני הן, כמ"ש (סנהדרין כ"ב ב', תענית י"ז ב') דמקשה הגמרא על דינים שלמדו מיחזקאל, ועד דאתי יחזקאל מאן אנמינתה חזינו בעיכ לא ה"י יחזקאל המחדש בדבר, דהרי אין נביא רשאי לחדש, ומשני חשיש הלכותא נינחו ואתי יחזקאל ואסמכינהו אקרא, ובסנה"ג לא חידש הנביא מאומה דהרי מקודם לכן היו נהוגים מתורת תורה שבבע"פ, עכ"ל הרמב"ן.

וראה בהג' מהרצ"ח נדרים כ"ב ב', על תנמא שם אלמלא (לא) חטאו ישראל לא נאנו להם רק ה' חומשי תורה וספר יהושע לבר, וקשה הרי כמה הלכות נבחרות למדו חז"ל מן נביאים, דיני אבילות מקרא דיוחזקאל (מ"ק ט"ו וט"ז), הרבה דיני תפלה מדברי

עלי, ותשובת חנה (ברכות ל"א ב'), ודיני קריעה וניחום אבלים למדו מן איוב, ובירושלמי ס"ה דסוטה ר' יוחנן אמר איוב ישראל ה"י וכו' לפום כן ילטינן מיני' ה' אבל עיי', עכ"ם דינים חשיש הנלמדים מן הנביאים היה נחוק להדעים, ולהרמב"ן הנ"ל ניהא שכל הדינים שלמדים מן נביאים בעיכ כבר היו מקובלים מסיני, ואיש דברי חשיש כאן, דלא ה"י ניתן להם רק ה' חומשי תורה וס' יהושע ולא תוצרכו לדברי הנביאים משום תוכחת מוסר, ואי משום הלכות הנלמדים מן נביאים, בעיכ לאו חדשות תמה דהרי בלא"ה אין נביא רשאי לחדש, ואם שכי הלכות בספר חוקה, תנה בהעדרם היו נהוגות עכ"פ מתורת משה שבבע"פ, וכמו שהיו נהוגים קודם שנכתבו דברי הנביאים עיי', וראה בארונה כל לשון הרמב"ן בספר המצות שורש שני ערך בזה, וראה לקמן אות ו), וראה שרית מהר"ם ח"ב סי' כ"ד שכתב הן נזיר שמשון שיהא סממא למתים ושהוא על פי מלאך לא כתיב בתורה אלא בדברי קבלה, כדאמרינן בגמ', וזה מקמי דאתא יחזקאל לא ידעינן אלא הלכתא היא ואתי יחזקאל וסמכה אקרא.

(ב) וראה בפ"י מחזור ויטרי על אבות משנה א' ח"ל, אין לך דבר הכתוב בנביאים וכתובים מצריכה תלמוד שלא נאמרה למשה מסיני, אבל לא ניתן לכתוב על ידו עד שבאו סופרים וכתבו על פי רוח הקודש כמו שגזר עליהם מששת ימי בראשית, כמו שדרשו זה ספר תולדות אדם בלפני אידיהן (ע"ז ח' ע"ב), וזה שאנו אומרים בכ"ם בתלמוד בסנהדרין פ' בה"ג, וביומא ע"א, גמרא גמיר ואתא יחזקאל ואסמכינהו אקרא, ולכן אני אומר שנקראו דברי נביאים וכתובים דברי קבלה מפני שהי' מקובלים ובאו ממש רבינו עיי'.

(ג) וראה בשרית הרדב"ז ח"ב סי' תקצ"ד שהקשה, איך ה"י הלמיס מה שנאמר בנביאים או בכתובים, וי"ל דהכל ניתן בסיוני מה שתלמיד חזק עתיד לחדש עיי', וכיכ הרדב"ז

על ידי חשיפת חז"ל במחשבות שיהיו פתוחות
על מציאות חז"ל.
דעתו המלכותית המלכותית שיהיו שורש א' על
המחשבות המלכותיות ו' והמחשבות לך את לחותה וכו'.
מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני אין פירושם
טעם אלא חזרונים ויתנו לו ליתנם לנו, שא"כ
למה בגש גבוהתו, אלא פשט המאמר כי כל
הדברים ניתנו לו למשה ונגלה לו כל מה שנעתיק
להחזיקו אחר זמן וגם הראה לו ה' ית' הכל
בכתב אבל לא שיגלו ויאמרו אותם לישראל ורק
החומש לבדו עם פירושם נתן להראות להם
בזוהר ע"ש, וכ"כ התורם בהקדמה לס' זרעים.
דעתו דאחז"ל מגילה י"ט, מלמד שהראו הקב"ה
למשה, וכו', מלי שהראו משמע שלא היה חסר
משה לאחרים כלל דאל"כ הול"ל שמסר לו.
ע"ש.

(ד) ראה בס' ארש דרבנן מערכת ד' אות
קס"ג, ש"כ בשם הרמב"ן ז"ל בשרש ב': כל
מה שתקנו הנביאים ולא נכתב במקרא בנבואה
והוא בלי טעם מדבריהם וכו', וכן הנכתב במקרא
בדרך מעשה מן המעשים וכו', אבל מה שנכתב
בנביאים בדרך הצהרות כגון שמהירין על עשה
ומתירין על לית, דברי תורה הוא, הענין הזה
מפני שהחזקנו בתורה אלה המצוות שאין
נביא רשאי לחפש דבר מעתה ידענו כי הבא
בנבואה דברי תורה הוא, או שהוא פ"י לפסוק
של תורה, או שהוא בידם חללים, יע"ש.
ודעת הרמב"ם שהוא מר"ם, וע' בפ"ג ה' ביאת
מקדש ח"ו, ומ"ש מר"ם, ופ"ה ה' ט"ם ובמ"ס
ד"ו ו' ע"ש.

(ה) ראה שד"ח ס"ה כללים מע' א' אות
ק"י, ש"כ, ומה דלפ"ז פה ד"ה תפלה מדברי
על חז"ל ע' מציאות חז"ל, והיו מציאות מצי
דמיון ודמיון ודמיון חז"ל ע' להפ"ז ח"ו
ומה מציאות חז"ל ע' ח"ו, ומה מצי
חז"ל ע' ח"ו, ומה מציאות חז"ל ע' ח"ו.

הוא המציאות

הוא המציאות
הוא המציאות

גמרא גמירי לת ואתא יחזקאל ואסמכתא אקרא.
וכן א"י בנבחים ח"י ב', וע"ש כ"ב ב', וראה
ברורא שם.
בן ראה סוכה ל"ו ב' תוס' ד"ה בהדה.
ובמ"ס מלבושי י"ט ושד"ח מע' ב' אות מ"ז
ע"ש, וראה ברורא שם.

בן ראה תענית י"ז ב', הא מקמי דאתא
יחזקאל וכו' וכו', כהנך דיומא ע"א שיל וכן
איתא בסנהדרין כ"ב ב', ושם דפ"ג ע"ב וברורא
שם.

(ד) ראה מר"ק ה' ע"א, כע"י תך דיומא ע"א
ש"ל, וראה יבמות ס"א א' תוס' ד"ה אין, ושם
ע"א ב' ובתוס' ד"ה לא, וראה בשו"ת מהר"א
(אסאד) חיריד ס"י רנ"ח משי"ב, שם דק"א
בחי' הרשב"א ובערוך לגר שם, כתובות
ל"ז ברישב"א, הרמב"ן ס"פ בהקמ"ה, וחת"ס
אורי' סימן ר"ח ע"ש, שיטה לא גרע למי
קידושין מ"ג א', שם ע"ה עמוד א', ופרגניא
טבא בספר המצוות שרש ה' ע"ן שם.
ב"ב קכ"ג א' וברשב"ם שם, וראה בס' תורת
נביאים דברי קבלה משי"ב, שם קמ"ז ובשיטה
מקובצת שם, ע"ז כ"ב א' תד"ה תנה, וראה
פנים יפות פ' קרח משי"ב על הגמ' ברכות
ב' ע"א, סימן לדבר צאת הכוכבים, ושו"ת
בית שערים אורי' ס"י ל"ה ע"ש, וראה בס'
ארחות חיים ה' תפלה משם הר"ש משי"ב ע"ה
דאין תפלתו ש"א נשמעת אלא בצבור ומ"ש
כוה בס' בית מרדכי שם, חת"ס שבת פ"ג
ע"ב, ע"ה דמנין לספינה שהיא טהורה, עשה"ט.
ערוך לגר סוכה ב' ע"א, וראה ערוך לגר
סוכה ל' ע"א, ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ב ס'י
מ"ב ע"ש, רא"ש מר"ק פ"ג ס'י ג', וראה
למשי"ב פ"ה מה' אבל ובקרי' ספר שם משי"ב,
והוא ערוך לגר יבמות ק"ב מ"ש בענין
סגולת התעורר בשפתן ע"ש, קרית ספר מ"ז
מסתנות עניים, וקרית ספר מ"א מה' שבועות.
ופ"ה מנזקי ממון, קרית ספר מ"ה ממילה
ולוח, ופ"ה מאישות ע"ש, ופ"ד מה' מלכים.
מ"א מה' בית הכבוד, פ"ב מה' שבועות.
חת"ס חולין קל"ה, ערוך לגר סוכה ל' ע"א.

קרית ספר מ"ה מה' מעילה, תשרי אוצר חיים
בהקדמתו, מנחת חינוך מצות שפי' חת"ס שבת
ק"א א', וראה שד"ח מע' ע' כלל ס"ה, שו"ת
וכר יחוסף אורי' ס"י ס"ט אות ו', וערוך לגר
יבמות צ"ג ע"א, ומבאר בתוס' ר"י"ד פסחים
מהרי"ג מובא בתורת משה פ' יתרו, בקרא
וקראת לשבת עונג ע"ש, ערוך לגר גדה
ג"ז ב' ובקורן אורה שם, מהר"ם שיק אה"ע
ס' ל"ה, והרצח להקדור יעין היטב הדק באלו
המקומות, ותקצר המדע מלהביא עוד כו"כ
מקורות ע"כ אקצר ואסיים בתם ולא נשלם.

(ו) ובענין אי לשון גמירי גמרו וכדומה
הוא חללים והשיטות וכללים ופרטים כזה.
ראה ח"ט בספר ח"י ערך אמר רחמנא מדף
ע"ס והלאה משי"ב בארוכה ואז תתענג, כי לא
רציתי לבא בידים שניות מדברי סופרים
בדברים שכבר הארכתי בספרים שלי, וראה
המציונים שם וד"ק.

(ח) וראה פרי עץ הדר כרך ו' דף צ"ט
משי"ב בענין באו נביאים ואסמכתו אקרא ועוד
לענינינו, ובענין החילוק בין סיפור לציווי ועוד
ע"ש, וע"ש בדרך ה' דצ"ה, צ"ט, ק', משי"ב
בענין אם יבא אליהו ויברר מציאות, וע"ש
דף מ"ב ב', ובכרך ד' דף קס"ה, ר"צ, ושי'
ע"ש, וכרך א' ערך אורים ותומים דכ"ט, וד"ל,
וע"ש דף ו', ודף פ"א ופ"ב.

סימן ג. הסעם דלמה מקצת הלכה למשה מסיני
אסמכתו אקרא ומקצתם לא, וסעם שלא ניתנה
כל תושבע"פ בחלל"מ

(א) בס' משיב נפש ס' ל"ב מסביר, למה
טמנו הנביאים הרבה חללים אקרא דדברי
קבלה ולא טמנו כל ההלכות שנאמרו למשה
מסיני, שהלכות פשוטות אשר אין להם רמז
בתורה ואין להוציאם מזה סבא, אם נשתכחו
אין נביא יכול להדגש וא"א להחזירם בצלפולא,
אבל הלכות אשר יכולין להוציאן מזה ג"ט,
ו"ג מדות, ע"ד פלפול, אם נשתכחו יכול הנביא
לחזק, כמו שעשה עתניאל בן קנז, משום דמה

שחידש לא היו נדנפשיה אלא ע"פ חוקי התורה,
וכשראה הנביא כמה הלכות פשוטות שעומדים
להשתכח מישראל עמו וטמנו אקרא כדי שלא
יבואו לידו שכתה לגמרי ע"ש.

(ב) ויש להוסיף תבלין דהלא קי"ל
דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבם, א"כ
הא"ך הותר לנביא לכתוב מה שנמסר למשה
מסיני בעל פה, [וכבר עמד בזה בס' תורת
נביאים הבאתיו לקמן בס' י"א אות ב']
אלא מזה יש לנו הוכחה, כשם שהותר לרבינו
הקדוש לכתוב המשניות, ודרש משום עז
לעשות לה' הפרו תורתך, שראה שבאו לידי
שכחה ע"כ הותר לכתוב, כמ"כ בימי הנביאים
הגם שעדיין לא ירדה שכחה גדולה לעולם, אבל
מ"מ מין האנושי לא ימלט משכחה, ואותן
הלכות שחששו שישתכחו אסמכתו אקרא, אבל
אותן ששערו שלא יעלו בהם השכחה ממילא
נאסר להם לכותבם משום דברים שבעל פה
אי אתה רשאי לכותבם, וד"ק, וראה היטב כאן
סימן ב' ערך ביאורים והערות ות"י על הקושיא
הידוע וצ"פ לכהן.

(ג) וראה עירובין כ"א ע"ב, ויותר מהמה
בני תוהו עשות ספרים הרבה וגר' הותר בדברי
סופרים יותר מדברי תורה וכו', שמה תאמר
אם יש בהם ממש מפני מה לא נכתבו, אמר
קרא עשות ספרים הרבה אין קץ, ובתור"ת מפני
מה לא נכתבו וגם בהלכה למשה מסיני לא
נתנו כדי שלא ישתכחו, וראה בהגהות יעב"ץ
שם ש"כ, שאם נתנו בבת אחת מסיני ה'י
משתכחין בימי אבלו של משה, כדאיתא בתמורה
ט"ו, שנשתכחו הרבה מתן ולא חזרו להן, ומגמר
בעתיקא קשה מחדתא, וראה בהגה' ר"ב
רגשבורג.

ובשו"ת תוס' השני ס'י ג"ג, מבאר באורך
כוונת דבריהם, והוא: דהוא קשיא להתוס'
דמ"מ הול' ליתן כל תורה שבע"פ הלמ"מ,
דאז יהיו בטחוסים בחדא שלא יסול בהן מחלוקת,
אלא כמו שהוא ע"ס הקבלה מסיני, ותירצו
כדי שלא ישתכחו, וכמו שנשתכחו בימי אבלו
של משה, כי ע"י שהן מרובות ובהכרח ישתכחו

הוא נולד בשנת ה'תר"ל לרב חיים יהודה רבי
היה לו שני בנים: רבי אשר ורבי רבי
היה לו שני בנים: רבי אשר ורבי רבי

(ה) ובסי' דברי סופרים מע' תיקון וכן בסי'
כוכבי יצחק על הירושלמי ברכות ס"א היא
אות ל', כתבו לתורן סתירות כאלה. עפ"ש
תחת"ס (ח"ו סי' צ"ה) לחלק דכסא"ר מתגלה
בנשמתו ח"י הוא כמלאך ואין לקבוע הנהגתו
ע"ש דבריו. השא"כ כשמתגלה בלבוש גופו
ח"י מגדולי חכמי ישראל, הנשכי' יתורן קושייתו
ואינשיותו ואינו נשמעו. וכי' ע"ש. וזכ"ר בס'י
ד"ס בשם ית"צ ע"ש (וראה כאן סי' מ"ח)
אבל גבול אני בזה ואין לי עסק בנסתרות
העולה ל' כשמים חור. וראה בספרי זה ערך
במהם ע"י ספר יצירה ובספרי ח"א ערך אדם
ע"י ספר יצירה וכן ערך בת קול. עשה"ש
ע"כ יצאתי למבא היריד ע"י בדרך משום ח' רש"י
בנסתר, וגם דזה לכאורה ממש היפך ד' רש"י

ורציתי להעיר עמש"כ באות ה' להשיג
 הדברי סופרים והכוכבי יצחק במש"כ ל
 בזה עמ"י שרית ח"ס וזו סי' צ"ה. דמא
 בשו"ת מ"ה כללים מצ' הא' כלל קל"ה שו"

ז) ראה מהרצ"ח סוכה ס"ד א', שכתבם
חזרו ויסדום ערשי ט"פ הדבור, צ"ע
דבתמורה ט"ז א' א"ל ליהושע שאל על אלו
הלכות א"ל לא בשמים הוא כ"ר עד שהחזיר
עתניאל מחזן פלפולו ע"ש, ראינו לתחזיר
השכחות ע"פ גזאת קרינן לא בשמים, וא"כ איך
טרשי חזרו ויסדום ע"פ הדבור דהרי קרינן לא
בשמים וע"כ הפי' חזרו ויסדום ע"פ מלפלו
ודברי רשי שפי' ע"פ הדבור בצ"ח (וכו'
ע"ש, ואמש"ל צ"ע דבור, ב"ר הודאה
ולמחז' כש"כ הכפזת תמרט ביזאט ע"ה,
שהבאתי כאן סימן י"ד בבידוד מציאת הדברים,
עש"ט.

(ח) וראה בכורות כיצד ע"א ארבעה אר"י ראה חור שכוון אחר רחל פטורה מן הבכורה ואסור באכילה עד יבא ויורה צדק לבם (עד שיבא אליה ויורה אם מותר אם אסור, רש"י). פטור מן הבכורה כמאן כרשב"ג ואסור באכילה ברבנן, וחו"א כרבנן מאי עד יבא ויורה צדק לבם עד שיודע לך דבר פבעי ליה (וע"ש ברש"י ד"ה מאי יבא ויורה, כיון דכרבנן ס"ל דחיישי לרחומי מאי יבא ויורה גלוי מלתא הוא שיגיד לנו אם בנה הוא אם לאו והוראה לא שייך למימר אלא בדבר הלכה, וראה כאן בערך בירור המציאות ותראה דבאופן כזה דלא הוי רק גילוי מילתא שיגיד אם בנה הוא סמכינן על אליהו ולישן הך דאין הנביא רשאי לחוש ותורה לא בשמים הוא, וע"ע משיב בערך ע"י לימוד, וע"כ ל"ק כאן האין אפשר לסמוך בזה על אל"י, ורק דמקשה דלישן לומר ע"י לשון הוראה) וכי תימא מספקא ליה אי הלכה כרשב"ג אי כרבנן (וה"ק עד שיבא ויורה אי הלכה כר"ש ומותר באכילה אי כרבנן ואסור באכילה מספקא שמא ריהמיה רש"י) וכו', לעולם משיטא ליה הלכה כרשב"ג מיהו מספקא ליה אי סבר כרשב"ג יולדת מרחמת או אינה מרחמת (וחיינו עד יבא ויורה צדק ויעמידנו על טעמו של רשב"ג, רש"י). ומבואר דיש לסמוך בזה על אליהו ותתורץ שפיר עממשיב כאן בסימן ט"ז ערך ע"י לימוד, דמצד חכמת התורה אפשר לסמוך עליו ע"ש, וע"ע בס"י ו' בערך בלפרש דברים סתומים וצדפו לבאן.

(ט) ראה מנחות פ"ה ט"א, א"ר יוחנן פורשה זו אליהו עתיד לדורשה, רש"י, דעד שיבא אליהו ויפרשה לנו אין אנן יודעים לדורשה, ובשעמ"ק שם גורס לפורשה ע"ש. ע"י א"ר יבא לפרשה נדע, ע"ש (וראה רש"י ע"י מנחות כאן) וחו"א ג"כ סתירה ע"י א"ר יוחנן הגל, וראה בברכ"י א"ח פ"י ד"ה מ"ז ו' ע"ש ליישב בזה, וע"ע בס"י ו' א"ר א"ר יוחנן ע"י ערך בירור לימוד ותראה דל"ק דחיישי רש"י מבהדרין היטב, וד"ק.

(י) וראה עירובין ט"ג ע"א רש"י ד"ה דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו (כמדבר ל"א) שהיה עתיד יהושע להיות צריך לשאל, דבר הלכה מאלעזר ע"כ, חו"א ג"כ ממש הימך הך דשבת ק"ח ועירובין מ"ה הג"ל, וראה גליוני הש"ס שבת ק"ח שהגיה זה בצ"ע ע"ש. וראה רש"י עירובין ט"ג ע"א, שהקשה ג"כ על רש"י שם ש"כ לישאל, דבר הלכה ע"ש.

(יא) ובהך דעירובין ט"ג, דרש"י פ"י שאמר הקב"ה שישאל יהושע ממנו, דבר הלכה, כ' התורה תמימה פנחס כ"א, על הקושיא הג"ל, (ולא העיר שכבר קדמיהו בהקושיא בג"ל) שמצינו לחז"ל שקורין גם לאגדות וידועות שונות בשם "הלכה", כבברכות ל"א א', אל יפטר אדם מתבירו אלא מתוך דבר הלכה, ומביא למשל על ענין זה אגדה, ובסנהדרין ק"ז א', נתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש באדם כו', ורש"י פ' וישראל על וישקו מביא ממדרש הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, וכו' ע"ש, וכ"כ במרגליות ח"ט, וכ' כסגנונם בספרי, הלכה בידוע כו', ובבברכות ל"א א' אל יפטר אדם מתבירו אלא מתוך דבר הלכה, כתא דרב כהנא אליה לרב אשי וכו' שאמרו דבר אגדה, וכו' ע"ש בסנהדרין ק"ז א'.

(יב) ובהג' מהרצ"ח ברכות כאן כ', דמצינו ג"כ ה"פ עניני אגדה מכוונים בלשון הלכה, כמו בסנהדרין (ק"ז א') נתעלמה ממנו הלכה אבר אחד וכו', ובאמת בערך ערך אבר השמיט גם שם תיבת הלכה, וגרס נתעלמה ממנו אבר אחד יש באדם אבל ראיתי בספרי בהעלותך פ"סא איש איש כי יהי סמא לנפש, הביאו רש"י בחומש פ' וישראל נקד על וישקו הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב ע"ש, וכע"ז כ' בס' מנחת אהרן, ובס' חדשים גם ישנים לתנאן מהר"י שטייף זצ"ל ברכות כאן ע"ש, ופלא על התורה הג"ל שלא אמר דבר בשם אומרו כש"ל שקדמוהו בזה.

(יג) ולפענדינ דפירושו של הלכה הוא חלק התלמוד הנושא ונותן בדינים, בניגוד

לאגדות, ראה גדרים ל"ה ב', ומלמדו מדרש הלכות ואגדות, וכ"ה באדר"ג י"ד, אמרו עליו על ריבין שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות, ומדר"ר שמות ל' זה חכם שהוא יודע הלכות ומדרשות ואגדות, ובהרחבה הוא בכלל חק או שט"י מקובל, וראה עמק נציב בהעלותך על הספרי שם, ותתרגום מתרגם על כמשפט הלכתא, וראה בס' מתורגמן ערך הלכתא, וראה ירושלמי פאה פ"ו אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות אלא מן הגמרא, וראה ערוך וערוך השלם ערך הלך הלכה ע"ש, וראה קה"ר ה' הלכה תלמוד תוספות ואגדות וכו', ובס' אצ"ר האגדה אסף וקיבץ כמה מראה מקומות שפ"י, הלכה לדינא ע"ש, ועתה אשיבה בע"ה גם על ערך הראיות הג"ל וראה היטב בספרי ח"ו ערך אמר רתמנא דף קמ"ה סימן ל"ד הלכה הוראה ושורש מלה זו, ושם ס"י ל"ה ערך הלכה אם עניני אגדה מכוונים בלשון הלכה, וצדפו לכאן כי לא רציתי לבא בידים שניות בדברי סופרים במה שהארכתי כבר בספרי ע"ש.

וחנה על הרא"י מברכות ל"א, ראה דקדוקי סופרים שגורס בכ"י מתוך דבר שמחה, וכ"כ בהג' הגר"א כאן ח"ל רשום קו על תיבת דבר הלכה וגיב שמחה של מצוה ע"ש, והרבינו יונה ג"כ, לא גרס כאן מתוך דבר הלכה, ובהג' מהרצ"ח כ' עליו ואולי דאין נכון הרא"י מרב כתנא שלא הגיד לו דבר הלכה רק אגדה וכו', ע"ש. ובירושלמי כאן פ"ה ח"א ג"כ הגירסא מתוך דבר של תורה, ע"ש, ובהג' כבוד דודי הגה"צ מהר"ר משה ישראל פעלדמאן זצ"ל, על הג' המהרש"ם כ', שהירושלמי שם מיייתי מאל"י שנפטר מאלישע מתוך ד"ה ומפרש שהיו עוסקין בתוראת עולם ע"ש ח"ג תביא הגמ' כע"ז וצ"ח להג' מהר"ץ חיות כאן ע"ש.

ומלבד הגירסאות נלענ"ד דאין רא"י מכאן דעל עניני אגדה גופל שם הלכה, א' דראה בהג' יעב"ץ כאן ש"כ עד בי צניחא ג"כ בבסוכה (כ"ט ב') צניי הר הברדל, ושם

יש ליישב בזה מה ענין דבר הלכה בזה, אלא משום דהני צניחא גמי קשין הן כצניי הר הברדל וס"ד דרב כהנא דלא חזו למצות לפי שכבר נודקנו מאד ולפ"כ הקשה, ואחר ל"י ר"ש דלא היא אינן זקנים כ"כ הלך כשרין ונכון הדבר ע"ש, הרי דזה לדינא נאמר ולא סתם אגדה, ב' ראה חת"ס י"ד תשרי ר"ל"ה ש"כ זה לי עשרים שנה אמרתי דאין מובן דקאמר אל יפטר מחברו אלא בדבר הלכה, ומייתי מהני צניחא וחאי דבר הלכה בזה, אע"כ נפק"מ לפ"ש התוס' בע"ז מ"ו ע"א סד"ה מבחמה תמה וכו' ע"ש, וראה בהג' מהרש"ם ברכות כאן, התוס' כ' שם דלריב"ר משכחת לה אילן שנעבר שאסור באילן שעלה מאליו מששת ימי בראשית נגון יער ע"כ, ג' ראה ב"ד יוסף על העין יעקב כאן שכתב דשאלו אי איתגהו מזמן אדח"ר חייבין לברך עליהן ברוך עושה בראשית (ספרי ת"ל) ע"ש, הרי דזה לדינא ולא לסתם אגדה, גם יש לראות דהני צנח"ר דדחבא נלא ליישב הלשון הלכה ולא הונח להם לאסור דעל ענין אגדה נופל שם הלכה, ונלאו כולם ליישב דנפק"מ להלכה כד"ל, וראה בס' שפתי חכמים כאן ש"כ ג"כ עוד דנפק"מ להלכה ע"ש, ועל הרא"י מסנהדרין ק"ז אבר קטן יש באדם וכו', כבר הבאתי בשם המהרצ"ח ברכות ל"א דהערוך לא גרס נתעלמה ממנו הלכה אבר קטן רק נתעלמה ממנו אבר קטן, ובדקדוקי סופרים מסנהדרין כאן מביא בשם באה"ה, ילקוט, ומנוה"מ ובגליון כ"י שגורסים דאמר ר' יוחנן אבר קטן יש באדם וכו', וכ"ה מימרא דר"י בסוכה ג"כ ב' ע"ש, וברש"י כאן תיבת הלכה במסגרת ע"ש.

וחוץ מהגירסאות נלע"ד דאין מכאן רא"י, דראה בירושלמי כתובות פ"ה ח"ה, ד"ב נפק"מ גדולה להלכה, לענין מורדת שמתחין לה יותר, משום דצדקו של איש מרובה יותר מן האשה וכו' וכו' דא"ר"נ בשם ר"נ האבר הזה שבאדם הרעיבתו השביעתו השביעתו הרעיבתו ע"ש כל הענין ובג"כ שם.

עוד נלעגיד ע"מ דאיתא בגיטין ע' ע"א שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך, חדר ארץ (רש"י, תשמיש) וכו', ונפסק להלכה בש"ע א"ח סי' ר"מ סעיף י"ד, וברמב"ם והם גרשם, זה אחד עם אבר קטן משביעו רעב וכו' ע"ש, והרי זה נפקים לדינא, וראה ברכות כ"ב א' שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים, וע"ש בעין משפט ובררא משיב האקצר.

יד) ועל הור"י מהספרי מובא ברש"י פ' וישלח הנזיל, ראה בס' פרדס יוסף ח"א דף ס"א שםביא בשם הגאון האבד"ק לאסוק ויל, ש"י ח"ל: רש"י, הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, מה ענין הלכה לזה, ונ' דאיתא ביריד סי' פ"ח דמכירים וא"ו אסורים לאכול בשר וגבינה בשלחן אחד, וכ' בבר"פ דישאל ועכ"רם רשאין לאכול על שלחן אחד דאין לך שבאה גדולה משני דתות, תצמח מזה הלכה עכ"ל, וראה בספרי זה ערך ברא כרע"י דאבות ערך חלכה בידוע וכו' משי"ש וצרפו לכאן, באופן שבטאם אופן אי אפשר לומר בכוננת רש"י נאן כמיש החות' הנזיל, שקורין לאגדות ויזיעות שונות בטס הלכה לפענ"ה, ובפרט לשמשיל בשם התרגום יונתן בי"ע דקאי על דיניס, ועוד ראה מש"ל בזה.

וראה בס' פרדס יוסף ח"ג בחקדמותו דף מ"ח, ש"כ ג"כ, דמצינו הלכה באגדה, ומביא תראיות הנזיל, ומוסיף עליהם עוד מסנהדרין סי' א', ג' אלמים חלכות בגטיות קשואין, ע"ש, ולפענ"ה גם משם אין ראיה, ראה בחשובות המצוות (וילק) סי' ל"א, וששאלתם פ"י דבשחם ליד, אם נתפרש מן החלכות חמץ כזה, ויפיר וי' משה בגטיות קשואין ויפיר, ואלו מלכות נשפים, והו' יודעים שיהיו מלכות נשפים בחורף לחמץ את המלכות נשפים ויפיר נשפים מה הם המכשפים ויפיר וי' מן המלכות, ולזה כן מאי פ"י דל"ה מן המלכות שחמיוניו עליו ומה מהי המלכות שחמיוניו עליו, ונתן משה מלכות המלכות המלכות והלכות בשמים ולמדם

אוחם ולפיכך אמרו לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין, ולהורות ע"ש, ומובא בס' מרגליות הים סנהדרין ס"ח א' אות י"ד, וראה יר"ד סי' קע"ט הלכות מעונן ומכשף ובג"כ שם ע"ש, הרי דיש בזה נפקים טובא להלכה ואין זה רק אגדה בעלמא.

ע"כ נלעגיד לתרץ בפשיטות, וכאן שאני דהרי הקב"ה בחתורה אמר שישאל יתנוע לאלעזר חכה, ובכ"ה דאי לא שייך לא בשמים הוא כמובן דהקב"ה הנוהג התורה אחר צוה כן שישאל, וד"ק כנלעגיד, וראה כאן סי' נ"ה, וראה בספרי כ"פ ובכללי רש"י ש"ש דרך רש"י לדקדק מאוד בפירושו בפרט היכי דאפשר למטעי ע"ש, ואכמ"ל, וודאי איזו היתה כוננת רש"י דוקא לא על הלכה ה"י רש"י מפרש באר היטב דלא קאי על דיניס, וראה היטב בספרי ח"ו ערך אין חדר לדקדק וכו' מדף ת"ג והלאה, ובפרט שם בס"י ד' ערך בל' הגאונים הפוסקים והמחברים דתפ"ה, משי"ש בענין איבעי ליה לפרושי וצרפו לכאן, ע"ש, וראה בספרי ח"ו מדף ט' והלאה, ערך איכא למיטעי ותראה שהצדק אתי ילין בעיה, וראה היטב בספרי ח"י סימן ל"ד דף קמ"ה ערך הלכה הוראה ושורש של מלה זו ושם סי' ל"ה ערך אט עניני הגדה מכוונים בלשון הלכה ע"ש בארוכה וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא במה שהארכתי כבר בספרי עשה"ס כי נחוצי מאוד לענינינו, וראה משי"ש שם בדבר הגירסאות בגמרות הנזיל, וראה עירובין ס"ג א' כאן משי"ש המהרש"ש לתרץ הקושיא דלא בשמים הוא, וראה כאן סי' נ"ז מה שהבאתי שם מהצפנת פענח בשם הירושלמי כעין ראיה לתירוץ שלי הנזיל ע"ש.

טו) ראה שבעות ט"ז ע"א על פי נביא נאכלת ועל פי נביא נשרפת (תני זכריה ומלאכי וזו שם ועל פיהם ברוח הקדש עשו ואין טעם בדבר, רש"י, וראה בח"י רש"י שהקשה ע"ד רש"י אלו דתא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר ועמשי"ש שם ליישב זה, וע"ש דט"ז ע"א בגמ' בשתי תורות וכו'

דכתיב ואעמידה שתי תורות גדולות, ותמה המהרצ"ח בח"י דכיון דאין לזה רמז בתורת משה אין היה עזרא יכול לחדש דבר מעתה, ואין לומר דהוראת שעה היתה או דהרי נקבע דין זה לדורות דהוספה לעיר ולעזרה צריכה שתי תורות, ובפרט דה"י בזה היפך דין התורה דהרי אחת נאכלת ואחת נשרפת ואמרינן דע"פ נביא נאכלת אף דאיפסל ביוצא וא"כ אפשר לקבוע דבר זה להלכה קבוע מה שלא היתה או רק הוראת שעה, וע"י רמב"ם פ"ב מה' מעה"ק הי"ד וס"ה, והניח זה בצ"ע.

טז) וראה רש"י תענית ד' ע"א שלשה שאלו שלא כהונן וכו' וברש"י שם ובאגדה קא חשיב כלב בהדיהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו' ור' יונתן דלא חשיב ליה דבפרא פשיט ל"י להאי קרא בתלכות שגשגתכו בימי אב"ל של משה כדאי' בתמורה (ס"ז ע"א) ואין לחוש שהשרה רה"ק על עבד ועל ממזר כדאמר בגדלים (ל"ח) שאין שכינה שורה בו, מפי רבי עכ"ל, (וזה המדרש הוא בפ' חיי שרה), הרי דדעת רש"י כאן דתורת ההלכות ע"י התנאים בן קנא היתה עפ"י רה"ק, ומפני' לא ה"י כאן חשש דלמא יהי' עבד או ממזר, וזה היפך מהך דתמורה דדק באמצעות הפלפול חדרך הדרוש הותר לתחזיר הגשכחות, וראה בידי משה ויפא תואר שהעירו על רש"י זה, ומובא בתורת נביאים אלה המצות פרק א' ע"ש, וזה ג"כ היפך מרש"י שבת ועירובין הנזיל, וראה היטב בספרי ח"ח ערך אין לחקשות מרש"י על רש"י, ושם מדף ר"ג והלאה אות כ"ד, הארכתי מאוד בענין דרש"י על מס' תענית אינו מרש"י האמיתי, ע"ש בארוכה ואקצר, ולפי' לא יקשה מטחירת רש"י למס' תענית ע"ש, וראה כאן סי' ל"ט ע"ש.

יז) וראה תוס' בכורות נ"ח א', ד"ה מפי זכרי' ומלאכי, וז"ל: פ"י הקונט', וכיון דנבואה היא כהילכתא בלא טעמא היא וליכא למיקט ענה ע"י טעם איזה מהם עיקר, ולא ח"י לו לחזיר נבואה דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אלא ח"י לו לומר הלכתא גמירי

לה וכו' ע"ש, (ובאמת ברש"י איתא דבין ר"מ ור"א ור"ש אמרי מילתיהו מפי השמועה מפי חגי זכרי' ומלאכי ולכן לא ה"י רוצה בן עזאי לסמוך על מעשיו ולקבוע הלכה כמותו ע"ש, וראה בספרי ח"ה, ערך אין לחקשות מרש"י על רש"י מדף ר"ג והלאה, משי"ש בס"י ד' בערך הטעם שמצינו כ"פ בתוס' שמביאים דברים בשם רש"י ואינם ברש"י שלפנינו, ומדף ר"ג והלאה הארכתי בזה, ע"ש ותראה דאין זה פלא ע"ש, ור"מ (לפ"ד התוס') האלו נראה דרש"י כתב דכיון דהלכה מפי הנבואה לא היה רוצה בן עזאי לסמוך על מעשיו ולקבוע הלכה בהכרעתו, וכבר הקשה בתורת הנביאים דס"ז על רש"י הנזיל דסותר למשי"ש בשבת ק"ח ע"ש, ובמשי"ש לעיל דברש"י שלפנינו ליתא כמו שהעתיקו התוס' בשם רש"י יש להעיר עוד דבספרי ח"ח דר"ג הבאתי דרש"י מבכורות דנ"ז והלאה אינו מרש"י האמיתי אלא פ"י אחר ע"ש, ושורר דברש"י כתי' הנדפס בש"ס וז"ל כ' בדיה מפי שמועה אמרו חז"ל ר"מ ור"א ור"ש כולו מפי חגי זכרי' ומלאכי וכדבר נבואה הוא ולא ניכר טעם הגלוי וכו' עכ"ל, וכנראה דלזה כוונת התוס' במשי"ש בשם רש"י, וע"י בספרי ח"ח שם מה ש"ש מכ"מ דאין להקשות מרש"י על רש"י, ע"ש בארוכה וצרפו לכאן.

ב) ועתה אביא הסתירות בתרגום יונתן בן עוזיאל

ראה סימן א' אות כ) שהבאתי מהתרגום יונתן בן עוזיאל ס"פ בחוקותי שכתב אילוק סקודיא דפקיד ה' ית משה ולית אפשר לחדתא בהון מדעס, וע"ש משי"ש בזה, ופלא דלכאורה דבריו סותרים ואין וכמו שאכתוב להלן.

א) ראה תרגום יב"ע שופטים (כ"א ח') דמורגין נפקין מהרגו והדא מקום חרצת, וקשה אין ידונו ב"ד ע"פ מורגין ע"ש, וראה בספרי ח"ג ערך אומדנא דקציג אות כ) ש"ש ד"ל הכותה שה"י הרוצה מודה ע"י, וע"ש

אחז יום) ובאות כא) שעי"כ יצא קול ויבואו עו"ט. ע"ש בשם הבית יצחק ח"ב יריד (סימן קל"ג). וע' סע"ר דהתולעים סמיתין אותו ולא תביד. וע' כלי חמדה שומטים כאן אות י"ב. וראה בספרי חייא ערך בירור וכו' מדף רס"ג וחלאת. ועוד בחמה אפשר להכיר וכו' מדף קל"ב וחלאת. וראה שם חייא ערך בת קול סימן ל'. מערך בת קול אי מבריע להלכה ולהלן משכיב וצרפו לכאן. ולפי' לא קשה מכאן עי' שח"ט. וראה פרדי חייב דקיל ע"ש.

ג) וראה תרגום יב"ע שמות (כ"ח ס"ז) ותעביר חושן וינא דבי מתרע דיניהן דישאלא דאחכסי מן ויניא וכו'. וקשה ג"כ דלא בשמים תהא. וזה לענין דינוט. ואפשר דה ג"כ רק לצור חושן ע"י לימוד. ראה כאן ערך בלימוד וערך בלפרש דברים סתומים ובכל הכלל כולו. ד) וראה תרגום יב"ע פסח (כ"ז כ"א) וקדם אלעזר כתנא ישמיש ויחי כד יחכסי מיני חתגם וישתיל ליה צוין אוריא קדם ה'. על מימרא דאלעזר כתנא יתון נפקין לסודי קרבא ועל מפריה יתון עלין לסידון דינא. וכו' ע"ש. וקשה תא לא בשמים הוא. וזה לענין דינים. וראה פרדי תצוה דרפיו ע"ש. וכאן ג"כ אפשר לתרץ כפ' שכתבתי לעיל ברש"י דל. או אפשר שהי' מברר להם ספיקות בענינים חנוניים למציאות או לטבע הדברים. וראה כאן סימן י"ד ערך בבירור מציאת הדברים עשה"ט. ובדרך כלל על כל חקשיות והסתירות ראה כאן שחבאתי ערך נ' כללים ופרטים שע"י יחורצו חקשיות בעה"ת ואני לקצר אני צריך. וראה בס' הדרש ותעין מאמר רל"ב. וכאן ערך בת קול ע"ש.

סימן ג. בלפרש דברים סתומים

א) ראה בס' יפה מראה על אירושלמי מילה פ"א א'. ר' ירמיה בשם ר' שמואל מר יצחק. מנלה שמסר שמואל לדוד גיתנה לחורבה. פ"ט וכל בכתב זו המסורה. מיד ד' ו' ו' חורבה. כיון דמסר לו חמלה במכתב.

אשמואל נמי לא הוצרך לרה"ק לזה דהא מקובלים הדברים מטיני כדכתיבנא. ואפילו חימא דמקצת דברים שלא נכתבו במגלה נאמרו לדוד ברה"ק. קשה דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. כדלקמן סי' ד'. וי"ל דהדברים באו סתומים במגלה וע"י רח"ק נפתח לבו. להבין ולהטכיל אמתת פירושט'. ואין בזה משום אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. כיון שהדבר כבר נכתב עיקרו מטיני. וגדולה מזו אמרו בס"י הנזכר שמגלת אסתר לפי שמצאו לה רמז בתורה לא הוקשה להם חדושה ע"י רמז הקודש ע"ש. וראה כאן ערך ע"י לימוד וצרפו לכאן.

ב) ובס' אברהם אכור מערכת ל' אות מ"ג. מביא בשם ס' ראש דוד להחידא דל פ' נצבים. ובספרו פתח עינים לובחים דסי"ב ע"א. וס' כנר לאדן דק"ט ע"ב. שהביא מהי"עם הנ"ל. ולפרש דברים סתומים וכ"ש כשמוצא רמז מהתורה לא שייך תורה לא בשמים היא ואין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וע' יבמות פרק החולק מחלוקת ר"י ור"ל. ובתמורה בימי אבלו של משה. והרמב"ם פ"ב מה' סומא דצעת ובההיא דקברי גוים באליתא. ובהא דאפילו אמרה יהושע ב"ן. אן להודיע דבר נעלם במציאות. כגון יהא מונח עד שיבא אליהו אם יבא אליהו עבד למי אשה כי תסדיח. או להחזיר בפלפול. או דבר שנאכזה והוא נזכר. ובכנר לאדן דק"ט ע"ב ערך כ' במאמר ה' אשר גילה סודו בזה. והנה מאלה המצות נפקא דאין נביא רשאי לחדש. ומענין מרדכי ואסתר עד שמצאו רא"י מן התורה. וחיבא דהבת קול מטיכס לאחד כו' אהני. אך לר' יהושע לא אהני. תוס' יבמות י"ד. וכן על כהן שיאמר אליהו כי הוא כהן. ועל הר גבוה שלא יש בו ע"ו. ובענין חלוצה למעוברת. ובנישואי דוד למיכל. ע' כסא שלמה בדרוש ב' לזכור. וע' הק"ל יריד ח"א סי' ק"ו דקט"ב ע"ב. ובאה"ע סי' ג"ט דקמ"ב ע"ג. ובספרו מעיל ח"ב דרוש ע"ד. וע' שה"ג ח"א מע' י' אות ח"י. ובס' ל"ת היין דליד ע"א. וב' ע"ש.

נסתפק בהבנת הכתובים שומעין ע"ש. וכיוצא בזה ראה בס' עושה שלום מע' א' דף א' שמתרץ ג"כ דמשהטפס הוא בהבנת הפסוק שומעין לו ע"ש. והדברים מבוארים היטב עפ"י היפה מראה שחבאתי לעיל אות א) וד"ק.

ה) חגאות שריח במע' תא' כלל קי"ב כתב ע"ד הדרכי שלום דליל האחר המחזיר אינו נכון דכיון דלפי פירוש הכתובים תורה יוצאה לאיסור או להתיר לטהר או להיפך וכיוצא ודאי דאין שומעין לו ע"ש. ולפענ"ד במכתה"ג אין זה דחיה דנתי דמפ"י הכתובים תורה יוצאה לאיסור או להתיר מ"מ אין זה חידושו של הנביא שיהי' ע"ז בדר דאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה ולא בשמים הוא. והוי זה רק כעין גילוי מילתא דסמכינן ג"כ על הנביא. וראה כאן סימן י"ג ערך בגילוי מילתא. וכיו"ב בבירור במציאות סמכינן על הנביא הגם דע"י שסומכין עליו יוצא מזה להתיר או לאסור. וראה כאן סי' י"ד. והבן היטב.

סימן ת. ההבול בין כשהנביא אומר שהקב"ה צוה לבין שאומר שהקב"ה אומר

כתב השושן עדות בשלהי עדיות. את זה חזיתי חזות קשה בדר' מרן ד"ל בב"מ. דמשהו דין ב"ק לדין הנבואה. וכדמשמע נמי כן בגמ'. אי"כ ק' ל'. דהאיך פסק רבינו ד"ל (בפ"ט מה' יסודות הי"ד) דהוא נביא שקר בודאי ובבירור ויחנק. דנתי דאין אנו שומעין לו משום דלא בשמים היא. ואף אם היינו יודעין בבירור שנאמר לו כן בנבואה לא היינו שומעין לו מטעם זה של לא בשמים היא. אבל ס"ס זה מיהא האיך נחזיק אותו לנביא שקר ודאי ונעשה מעשה לחנק. והרי עינינו הרואות שכבר אירע כן בהך מעשה דר"א דיצאתה ב"ק ואמרת הלכה כר"א ואעפ"י דלא קי"ל כהב"ק. ס"ס כיון שכבר ה"י כן במציאות מ"א כבר אפשר שיקרה כן כמה פעמים. וכו' וכו'.

ג) וראה ת"י מצפה איתן ובחים סי"ב א'. אחד שהעיד להם על המזבח. קשה לי הא אין נביא רשאי לחדש דבר ולהוסיף על מדת המזבח הנה הלכה. ובחי' אהבת איתן הארכתי. ואפשר עוד עפ"י חתום דאין צריך לערוך דק' לפרש הפסוק. וא"כ אינו חידוש אלא ג"מ בעלמא. וכה"ג פ"י הריטב"א ר"פ הערל. אך תא דהעידו עתה שתכתב אשורית קשה תא אין נביא רשאי לחדש. וכו' ע"ש מה שמתרץ. וראה כאן סי' י"ב בערך בחזרת דבר הנשכח. וצדו לכאן.

ד) ראה מנחות דמ"ה ע"א א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה (רעד) שיבא אליהו ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לדורשה [לפרשה. שטמ"ק] רש"י. ובחי' הרשב"א כאן כתב ע"ד רש"י אלו ח"ל וקשיא לי למה יצטרך לאלהו לדורשה ולא יפרשנה יחזקאל הנביא נבואתו הוא בעצמו שהרי כשיבא אליהו ומשיח יהיה תחזיקם ויחזקאל גם הוא יחיה. וי"ל דשם אללה יבא קודם תחזיקם ויפרשנה קודם שיקום יחזקאל. או נוכל לומר דקודם ביאת אליהו מפני ביאת המשיח הרי הוא יכול לדורשה ולפרשה באחד מבתי מדרשות כדאיתא בפ' השוכר את הפועלים אליהו הנה שכיח במתיבתא דר' כל יומא. וכן גראה מפ"י רש"י שפ"י דעד שיבא אליהו אין אנו יודעים לפרשה דד"ל דאם יבא ויפרשנה לנו גרע אותה וקודם זה לא גרע עכ"ל. והברכ"י א"ח סי' ל"ב אות ד' הקשה ע"ד רשב"א אלו דאין יכול אליהו לתורות בדיו והלא לא בשמים הוא וכדאי' בשבת ק"ח ע"א מאי אם יבא אליהו ויאמר כו' ופרש"י היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים הוא ומה גם שכי' הרשב"א דרש"י כיון בפנחות לדבריו והרי שמעיון לרש"י דס"ל כהרמב"ם בפ"ט מ"סוה"ת יע"ש מ"ש לתרץ. וראה בשד"ח כללים מע' תא' כלל קי"ב שכתב לקשיית הברכ"י ע"ד חז"י רשב"א הנ"ל וכתב דהרב דרכי שלום דק"א ע"ב ת"י דדוקא להורות איסור וחיתר אין שומעין לו דלא בשמים הוא אבל אם

לכן נלעג'ד בסיד דלכן דייק רבינו ז"ל בלשוננו הוזהב וכי' שד' צוה' לו שהדין כך הוא, ושהלכה כמלוני וכו', וכדלעיל ריש אות הקודם, שתיבת צוה' שכי' לכאורה כבידה על הלשון, וחליל שד' אמר לו שהדין כך ושהלכה כמלוני, אבל כוונתו לעני'ד הוא דוקא אם אומר כן שהקבי'ה אמר' לו כן זה כבר אפשר שיהי' וכמו שאירע כן בבית, כיון שלא אמר כן הדין והנבואה שנאמרו מחזירי' ומצוים לעשות כן, אלא הקבי'ה תגיד דעתו וסברתו כביכול כאשר מחכמי ישראל שאומר דעתו כך וכן, ואמר שלדעתו הלכה כדבריה, ואז הברירה מפור'ה בידינו, אם נראה לנו הסברה הזאת לפי דרכי תורתנו הקדושה לסברה ישרה ואמיתית נעשה כמותה, ואם לאו לא נעשה כמותה, אבל אם הנביא אומר שנאמר לו בנבואה שהקבי'ה צוה' כן וכן, שאז אם הוא בתורת מצוה היינו מחוי'ב לשמוע בקול ד' ככל אשר צוה בין שיהי' נראה בעינינו נכון ובין שלא יהי' נראה בעינינו נכון, הנה זה אין הקבי'ה עושה, כיון שהוא בעצמו ית' וית' צוה בתוה'ק התיפ'ד מזה, שאמר לא בשמים היא, האין יצוה לנו בתיפ'ד מזה עתה, לפיכך כיון שנביא הזה אומר שהשם ית' צוה' לו כך זהו שקר בודאי חזי' נביא שקר ויחנק ודריק, וכו' וכו', עיי'ש ובסי' כיד ערך כשאלה מן השמים.

סימן ט. החבדל בין הנאמר דרך אזהרה וציווי לבין הנאמר רק בדרך טיפוד וכיו"ב

א. הגה קשה בכללן דאין נביא רשאי לחשוש, והלא כל הש"ט ומדרשים מלאים חזירות שלמדנו מדברי נביאים דינים והלכות דברות, וברוב מקומות בש"ט משמע דדברי קבלה שונים ממש לגבי תורה ואין יתאים זה לכללן ואין נביא רשאי לחשוש דבר.

ב. ופגא'ת בשרית חות יאיר סי' קצ"ב אות סי' תנוגע לענינינו, וחיל שם ועל שני קושי'ת הנ"ל דבגמרא (ראין נביא רשאי לחשוש) צריך לעי' ככמה דוכתי בגמרא דלא מקשה מן נביא מה ומצינו בנח"ג במילי דרבנן

י"ל דאינו רק אסמכתא, כגון קריעה דמעומד מויקם איוב, וכל דיני אבל, וכן עניני מוסר מדברי אגדה, עצמו מספר, כענין כל המחליף בדבריו כאלו עובר ע"ז, וכל המתגאה וכו', וכל המספר להי'ר, ומצינו דהפליגו הכמים אף לדון נפשות מאסמכתא דקרא דקבלה, במי שלקה ושנה כונסין אותו לכיפה מתממותה רשע רעה, (רק דק"ל מצינו קברות שהוא ג"כ דרבנן ומקשה במ"ק ד"ה ע"א בבב"ג) מכ"ש במילי דאורייתא, כגון סדר תקיעות, מקרא דאותה מרשעת אם סיסרא, וכמה מוסקים ס"ל דתפילה דאורייתא, וכמה מילי שמעינן מקרא דחנה (ע"ש שצ"ק לכמה דברים) וזכרתי רק מהבאים בזכרונ'י, ודאי במעשים י"ל שחם רק מילי דרבנן, מ"מ רובם עיקרם מדאורייתא, ומש"נ מהא דמקשה הש"ס על שיעורים, במס' יומא הנ"ל, דג"כ הם רק פרטי דינים, וכן על ג' אלפים הלכות שביב אינם גופי המצות רק פרטי ההלכות התלויים בהם, גם במס' הנ"ל דע"א ע"ב, מקשה חכ"י על מה דבעי למילף שש כית' הוא, ואינו רק ביאור מה שכתבה תורה, ומש"נ מסדר תקיעות, ועמ"ש הרמב"ן בשרש שני בהשיגו על י"ד שורשי הרמב"ם, עוד צ"ע ממש בגמ' ריש ב"ק, על מה דבעי למילף שם ד"ת מדיק, ואמר וכי תימא ד"ת מדיק לא ילפינן הא מילף הוא, גלוי מילתא בעלמא הוא, וא"כ י"ל דג"כ כל שאינו רק לפרש המקרא, כמו סדר התקיעות, אינו בכלל קפי'דא דאלה המצות, רק דקשה גמ' דשש כיתונא הוא, ובגמ' דחולין דסי' ע"ב יליף דקשקשים לבושא הוא, מקרא דגלית, וי"ל ג"כ הואיל דאינו רק פ"י המקרא מפיר יתכן, מ"מ נשאר קשה דחיל' לש"ס להקשות בכל ילפותא מדיק מקמי דאתא הנביא שהוא מנלן ולתת' תירוצו דאסמכו לקבלתם, חיל' להקשות מאלה המצות אחר דמקשה על שיעורים חכ"י, ובקצתם חיל' להקשות הא ד"ת מדיק לא ילפינן, כמו דאמר בנדה דכ"ג ע"א על המפלת דהא, וע' רש"ב"ם ג"ב דקכ"ג ע"א, עכ"ד תחת יאיר.

ג. ובס' תורת נביאים להמחצ"ת הרחיב הדברים וכי' לאמור: וזה יצא ראשונה, דהיכי שבאו דברי נביאים דרך ציווי ואזהרה, הנה הלכות מקובלות מסיני, והוא עפ"י משי"כ הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות שורש ב' בריש ד"ה וכן מ"ש, דכל מה שכתוב בנביאים בדרך הצוואות כגון, שמהדירין על עטת ומתירין על לא תעשה דבר תורה הוא, והענין זה מפני שהתורנו בתורה אלה המצות מלמד שאין נביא רשאי לחשוש דבר, מעתה ידענו כי הבא בנבואה ד"ת הוא, או שהוא פירוש לפסוק של תורה, או שהוא בידם הלכה למשה מסיני, כמו שאמרו בגמרא הא עד דאתא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל האסמכתא אקרא והוי דאורייתא ממש, אבל מה שתיקן שלמה או נביאים שתיקנו ולא נכתב במקרא בנבואה, וכן הנכתב במקרא בדרך מעשה, כגון מה שקיבלו מן המעשרות אפילו לפירות האילן וירק, כדכ', ובפרץ הדבר הרבו בברי וג' וכל תבואת השדה לרוב, וכן שבות דשבת בימי עזרא כ"ו, כעין שכתב החזונים ישוב בה מביאים דג וכל מכל ומוכרים בשבת, כל זה מדרבנן הוא בלי ספק, ועיי'ש באריכות. הורב מגילת אסתר שם כי דגם הרמב"ם ז"ל מודה לה עיי'ש, ובס' פתח הדביר ח"ג ד"ב ע"ב ע"ש, והיינו דבכה"ג דבאו דרך ציווי, לאו מוסיף ומחזק הוא, דגם אלו לא היו הלכות אלו נכתבים בספרי הנביאים, היו נהוגים אצלנו מתורת תורה שבע"פ, והלכות המקובלות בסיני, ורק הנביאים כתבו הלכות אלו בספרי נבואותיהם, וכמ"ש התוס' יבמות ע"א ע"ב, ד"ה לא ניתנה פריעה, וכ"כ תוס' ע"ז ג"ב ע"א ע"ש, ומהו ורש"ב"ם ב"ב קכ"ג ע"א, וראי' ברורה לה מהא דגדרים כ"ב ע"ב, אלמלא לא חטאו ישראל לא ה' ניתן להם רק ה' חומשים וספר יהושע בלכד, וקשה הלא צריכין ללמוד כמה הלכות גדולות מקראי דדברי קבלה ומה מוכח דהנביאים לא חששו והוסיפו דבר, וכל ההלכות אשר נלמדו מנביאים ומתוה"ס היו קבועים ועומדים מחמת משה רבינו והנביאים

כתבו אותם על ספר, ועוד האריך בראיות לה, ולפי"ז כל מצוה ואזהרה בדברי נביאים לחזק דבר אשר לא נודע ומתורה שבכתב, בודאי תורת הלכה למשה מסיני עליהם וכדאורייתא דמי, לכל עני', וכדאמרינן הוריות ד' ע"א, הוצאה הא כתיבא לא תצאו משא מבתיכם, ולא קשה קושי' הבאר שבע שם דהרי דברי קבלה הוא, והוא משום, דכיון שבא דרך אזהרה דין תורה עליהם, ובכ"כ צ"ב ע"א דילפינן מקרא זה דאין עירוב והוצאה לירט מדכתיב ביום השבת, שבת אין ירט לא, וכן הדין דעוקרין על המלכים בע"ז י"ג ע"א, ובפסחים מ"ה, דרשינן ממשקא ישראל מן המותר לישראל, ובסנהדרין פ"א ע"א, מי שנתחייב ב' מיתות נידון בהמורה, ובב"מ ס"א ע"א, ילפינן דרבית קצוצה גמי אין יוצאה בדינינים, ובמוע"ק ט"ז ע"ב, דמצורע אסור לשלח קרבנותיו מקרא דיתחזקאל, ובסוטה ל"ט ילפינן חיוב נטילת ידיים לדוכן דכתיב שאו ידיכם קודש, וכן עונש הבא על הכותית בסנהדרין פ"ג ע"א, בכל אלו כיון דנכתבו בנביאים דרך צוואה דינם דין תורה ממש לכל עני'.

ובהגוגע לשיטת הרמב"ן ז"ל בסה"מ הנ"ל כאן באות ג' ראה היטב בספרי ח"ז ערך אין דנין ד"ת מדברי קבלה מדקל"א חללאה סי' ג' שהארכתי שם, ועשה"ט כל הלל כולו כי נוגע מאוד לכלל.

ד. וראה בס' פתח הדביר ח"ג דף ב' שמביא בשם סי' צפיתא בדבש רס"י כ"ה דניט ע"ג משם הפרמ"ג בפתיחת כוללת ח"א סי' י"ט שכי' חיל דע שריא הלבשת ערומים דין תורה הוא הואיל וכתיב ב'י, ב"ה אמר ה' ע' במנין המצות שורש א' ובמגילת אסתר, ומה למד דא"כ בעונג וכבוד שבת וירט דכתיב בסוף כי פי ה' דיבר הוי ד"ת ע"ש, וראה בספרי ח"ז ערך אין דנין ד"ת מדיק מדף קכ"ב חללאה משיב וצרפ' לכאן, ובפרט שט סימן ג' א' מ"ז, ובספרי ח"ה ערך אין כח ביד חכמים וכי' סימן ב' אות ע"ה, ובהצ"ת

שם, ושם ג"כ הבאתי דגם. ואם ד"ר הוא כמו כה אמר ה', וע"ש כל הכללים כלו, עישה"ט, וראה כאן סימן א', וסימן י' וסימן ח'.

סימן י. בהנהגת ישראל למדין גם מהנאמר דרך סיפור

אותן הסיפורים הבאים בדברי הנביאים, וממדידת הסיפור נשמע לנו סדר הנהגת ישראל בזמנים הקדמונים, הגם דהנביא לא שט מנחתו לחזויות לנו זת ודין, רק מסאמרו וסיפורו נבזיים הדברים כי דינים הללו היו נהגים אז באוונות, גם זה דין תורה הוא, לדוגמא מה שדיבר יואב לאשה התקועית, כי יואב אמר לה ולא תסוכי שמן היית כאשה זה ימים מתאבלת על מה, מה ראינו דהיי מנהגם אז ונחלל חיי אסור בסיכה, ומה המין המה כל דיני אבילות כמו"ק ט"ז וכ"ה, דילפינן ממה שנחנך ביחזקאל דרך סיפור, ומה המין כל דיני אגב וקנין חליפין, מקרא דואת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה שלף איש נקלה, וכן בברכות ליא ע"ב דילפינן מפסוקי התנ"ך וברית י"ז ע"ב, לקבל פני רבו ברגל מקרא דשומעית, ובצירובין ק"ה ע"א, המכניס שרץ למקדש פטור מקרא ויבואו הכהנים לפנימה בית ה', ובמריק ט' ע"א אין מערבין שומח בשמחה, מקרא ויעש שלמה את החג, וזינא כ"ב ע"ב דאסור למנות את החג, שגא ופסקם בטלאים, ובסוכה ל"ח ע"ב, שומע כעצא שגא אשר קרא יאשיהו, בתענית י"ד ע"ב דאין אדם רשאי ליסול על פניה, מקרא ויהושע למח זה אתה נופל על פניך, ובשקלים פ"א פ"ה, דדבר שאין נידר ונידר אין מקבלים שפדים וכתוב לא לכם ולנו לבנות בית אלקינו, יבנות פ"ט ע"ב תפקד ב"ד המקדש, מקרא ויחזקאל על אשר לא יבא לשלשת ימים יחרם על ויחזקאל וכן למדו דין קבלת גרים, כיבמות פ"ג ע"ב וברית חתנים בעשרה כתובות ד' ע"ב, פסוקי ודבר, ובקידושין פ"ג ע"א מקרא ויהי ויהי, מרוב בני עמון מכאן דהאומר

לחבירו צא חרוב מחייב שולחו דיש שלד"ע, גיטין כ"ב גביה צריך להיות בבלי חרם שגא ונתתם אותו בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים, גיטין נ"ט, למדו קדושת חתן, שגא ויבדל אחרון להקדישו קדש קדשים, סנהדרין ל"ו למדו דיני נפשות מתחילין מן הצד, שגא ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוח, ובדיקת סכין לחכם למדו בתולין י"ז ע"א, מקרא ושחתם בזה, וכדומה הרבה מאוד, אשר תראה דבספרי הנבואה מסופר ענין אחד על מעשה שאירע, או מספר משא ומתן של דברים בין הנביא והעם או בין איש לרעה, בכל אלו כיון דטכ"פ ידענו ממסורת הסיפור והיו דברים הללו נהגים אצל אבותינו נדון אותם בהלכה למשה מסיני כי זה סגולה נפלאה ויקרה אצלנו כי הכל מונהג אצלנו רק ע"פ קבלת אבות ומנהלים אותם לבניהם כן בלי חוספה וגרעון, וראה בתורת נביאים דק"מ משי"ב בענין ד' קבלה עישה"ט, וראה היטב בספרי בית אחרון ח"א דף ר"ל"ב כ"ל י"ד, ערך מסיפור מעשה למדין מן האגדה, עשה"ט וצרפ"ו לכאן, ובספרי ח"ז ערך אין דנין דברי תורה מ"ד קבלה, סוף קכ"ב והלאה, עישה"ט וצרפ"ו לכאן, ובערך בת קול כאן.

סימן יא. בלצורך עצמו

(א) כתב מהרצ"ה בספרו תורת נביאים הוראת שעה מ"ד: הא דצריכין בעקירת דבר מה"ט מגדר מלחא וצורך שעה, דוקא אם בא הנביא לצוות לאחרים, אבל אם בא הדבור להנביא בדבר שנוגע אליו לבדו חייב לשמור ולעשות מיד אף אם לא נראה בכאן מגדר מלחא, ואחר שהאריך בזה כתב, ורא"י ברורה לחילוק זה, משי"ט (סנהדרין פ"ט ע"ב), דקאמר הש"ס דנביא מחזק שאג, דאלת"ה יצחק היכי שמע לאברהם לעקוד בחר המזרי, וישראל היכי סמכו על אליו להקריב מחוץ בשעת איסור הבמות, אלא ע"כ דלנביא מחזק ומגדר מלחא חייבים לשמוע ע"ש, וללאורה קשה, למה נקט

הש"ס דוקא יצחק וישראל דשמעו להנביא לעבור על דברי התורה, ולא טעשה על אברהם ואליהו עצמם, וכ"כ וכו', אלא ודאי דעל אברהם ואליהו כיון דשמעו הדבור מפי ה', תחובה מוטלת שלא לספק בנבואה אף כהרף עין, וחייבים לעשות כפי המצוה אף אם מתנגד לתורת משה, אולם ק"ו הש"ס על יצחק וישראל דלא שמעו מפי ה', ולמה האמינו לנביא דבא לו דבור ה' בגד התורה, ומשגי הש"ס נביא מחזק ומגדר מלחא שאני דבכה"ג צריכים אפילו לשמוע לדברי הנביא וכו'.

(ב) ועוד רא"י מן כל אותן מימרות דאמרינן בהו הלכתא גיטו ואסמכיהו נביאי אקראי, וקשה כיון דדברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרום בכתב, וא"כ נהי דהיו הלכות אלו נהגים אצלנו עד ימי הנביאים מתורת תורה שבע"פ, מ"מ איך בטלו הנביאים מצות התורה וכתבו הלכות בע"פ על לוח חרות, אלא ע"כ כיון דבא דיבור ה' לנביא שיכתוב הלכות אלו בספר נבואתיו, אף דמתנגד למצות התורה חייב לשמוע מיד, ומפ"ז כתבו הלכות אלו, וכיון שנכתבו פעם אחת אי"כ שוב הותר הקריאה ותלמוד בהם דלא הוי איסור רק לכתוב ולא ללמוד מן הספרים הנכתבים, ומה המין הוא קרבן מנח וקרבן גדעת וקרבן שמאל וכ"כ ע"ש.

(ג) ותחת"ס בתשו"י סי' ר"ה במכתבו להמהר"צ"ח כ"י רגיל אני לומר דמשרה אמרינן ועקדת יצחק לורעו תזכור ולא אמרינן עקידה שעקד אברהם כמו שנאמר בתחילת הברכה, משום שאצ"ע קיים מה ששמע בעצמו מהקב"ה אבל יצחק מסר נפשו ע"ד חכמים על מה ששמע מאביו, משרה תזכור עקידת יצחק לורעו חשומעים לתושב"ע"פ ואינם מתרחקים אחרי גזירותיהם ותקנותיהם, וראה מרגליות הים סנהדרין פ"ט ע"ב אות י' ע"ש, וראה היטב בספרי ח"ה דף ק"ג משי"ב וצרפ"ו לכאן.

(ד) ובחזקתא לתורת נביאים כתב: וחילוק כיצא בזה מצאתי בתקדמת הרמב"ם לפי המשנה, אע"פ דנביא שמתנבא לטובה אינו חזר

לרעה, ואם מתנבא לרעה יוכל לחזור לטובה, זה דוקא בזה שמתנבא לאחרים, אבל בזה שנוגע לנביא עצמו יכול הקב"ה לחזור אפי' לרעה וכ"כ וכו', עכ"ל, וזה ה"י ג"כ באליהו שה"י כהן לדעת חז"ל בי"מ ק"ד ע"ב, ומ"מ טמא עצמו לבן הצרפתית אע"ג שכבר מה, והתנ"י שם הקשה, אבל למי"ז אי"ש דבמה שנוגע לנביא לבדו ואין לאחרים חלק אהו הותר לו לעבור על התורה כמו בבשר שחביאו לו העורבין, והתנ"י לא ט"ל כן, אלא דאף בזה שנוגע אליו לבדו אסור לעבור על דבר תורה אם לא במגדר מלחא, וע"כ הוצרכו לתרץ דמשום פקוד נפש הותר לו.

ועוד יש רא"י לזה דבינו לבין עצמו אין צריך למגדר מלחא, מהך דטובה מ"ז ע"ב, שאלישע קילל התבוקות בשם, ונהרגו מ"ב ילדים, ע"ש שראה שאין בהם לחלוחית של מצוה, והיינו ברוח נביאות ראה, דמ"ס קשה איך הותר לו לעבור על לאו של תורה, אלא חז"י כיון שלא בא הנביא לצוות לאחרים רק הוא עשה בעצמו מותר לו לסמוך בכה"ג על רא"י נבואתו, וכן ראינו כי ה' צוה ליחזקאל להעביר תער על בשרו ועל ראשו, ובמורה נבוכים ח"ב פמ"ו התעורר איך יצוהו הקב"ה לעבור על לאוין, אכן יחזקאל ה' מוכרח לשמוע להנבואה כיון שהציווי נוגע רק אליו לבדו ומה חייב לשמוע בכל עת לדבור שבא אליו בנבואה, ע"ש, וע' בשו"ת אצנת פענח ח"ב (תורה תרצ"ו) סי' קי"ה, עשה"ט וצרפ"ו לכאן, (ה) וראה עירובין ס"ד א' דרי"ג אמר לרי"א טול גלוסקין וכיון ברוה"ק וקשה הא לאו בשמים הוא, וכ' בפרד"י ח"ב דת"ה דצ"ל דרי"ג אמר לרי"א טול גלוסקין, ולעצמו הוא דשרי ברוה"ק אבל לומר לאחרים ע"י שכוון ברוה"ק לא ה"י ר"ג עטשה כן ע"ש.

(ו) ראה מצפה איתן ע"ז י"ג א' ד"ה אמר אב"י כ"י דילמא שאני התם דעפ"י הדיבור הזה כ"י לכאורה לא הקשו כלום לפיכך כיבמות צ' ב' דלי"א ע"פ הדבור דאין נביא רשאי לחדש, וי"ל דשאני התם, דיהושע גופיה לדידי

ואמר ליה רחמנא רשאי, ועמיש בחי' לחולין
ה', ודריק, ובחולין ה' כי גמי ע"פ הדבור
שאני, וקשה דא"ר דאיכא איסורא האין אכל
אליהו זסמך על גבואתו הא ק"ל אין גביא
רשאי לחדש האין לפי שעה אאיכ למיגדר
מילתא, כבמ' א"ר, והכא ליכא משום מיגדר
מילתא, וי"ל דה"מ אחרים, אבל הנביא עצמו
רשאי, כבתוס' ע"ז (י"ג), וזה דלא כח' חפץ
ה' שהקשה דאכתי גילף מיני' דמותו כיון
דחתיר לו הקב"ה לאליהו, ואמאי אמר דחתיר
לו ואיסורו, וכי' עישכ"ל, וראה בספרי ח"ח
דף ק"יג ע"ש.

ז) וזמנא תתוס' ע"ז הנ"ל הוא בדף י"ג
ע"א ד"ח אמר אב"י אמר קרא ואת סוסייהם
תעקרו, חקשה ה"ר אלתנן, למ"ד צער בעלי
חיים דאדריחא מאי ראי' מייתי מיהושע דלמא
שאני התם דעל פי חדיבור היה וכי' ע"ש.
ואנתי קשה א"ר וזהו לעשות כן ליהושע
הא אין גביא רשאי לחדש דבר, אלא מוכרח
דחנביא לעצמו רשאי.

ח) וכדבריו מבואר ב"י צפנת פענח
לחנני מדינא דל על הרמב"ם פ"ט מה'
יפוחית, על מ"ש שם ונאמר לא בשמים הוא,
הא למדת שאין גביא רשאי לחדש דבר מעתה,
וח"ל, עיין בירושלמי פ"א דמגילה מוכח שם
דאיסור בחה כן ניתן לנו הדין מתחילה שעי'
גביא מוחזק, ועי' בירושלמי פ"ב דתענית ה'
ח', ועיין ובהים קריס ע"ב, גבי מנח דאמר
שם וזריאת שעה היתה אף בלא גביא, אך
אפשר לומר דהא אתיא כמאן דאמר שם ד'
ק"ח ע"ב דאינו חייב משום שחזתי חוץ רק
גדי מובח, ועיין ע"ז דף י"ג ע"א ד"ה אמר,
דך באמת יש לומר, דכל היכא דחזו עוטה דבר
הו' לעצמו או שרי מ"מ אף שאין מחזק לנו
שהוא גביא כמו הך דכריתות דף י"ב ע"ב
(אמר רב יוסף לא אפרה ר' יהודה שהוא
נאמן וסחור) אלא בינו לבין עצמו ולעצמו
נאמן לפני אחרים לא יאכל, דלמא אתי ללולוי
מחזקת, ועי' בירושלמי פ"ט דעירובין ופ"ג
דמורה גבי גר שנתגיר ע"ש (דמחלק בין

לעצמו ובין לאחרים) משא"כ לעשות ברבים או
צריך להיות מחזק, ועי' רש"י ברכות דף
ס"ג ע"א ובתוס' יומא ג"ד ע"ב, וביבמות
דף צ', עכ"ל.

ט) והא לך הירושלמי מגילה פ"א סוף
הייא שצין הצ"פ הנ"ל: איך יוסי בן חנינא,
אין הבמה נותרת אלא בנביא, מ"ט חשמר לך
פן תעלה צולותיך בכל מקום אשר תראה כיא
במקום וגו', ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות,
איך שמלאי דבורא א"ל ובדברך עשיתי
ובדברך עשיתי (ראה בקרבן העדה שג"ס איך
שמלאי דבורא, כך שמו, אבל בפני משה ג"ס
דבורא אמר ל' מפי הדיבור נאמר לו לעשות
כך, אמנם בויקרא רבה פ"ב הגירסא איך
שמלאי חקב"ה א"ל וכי' ע"כ נראה שגם כאן
ר"ל דבורא א"ל, בורא עולם א"ל, ובקרבן
עדה מפרש ע"פ הדבור שסמך הוא דכתיב
גוי וקהל גוים יצאו ממך שעתידין בניך לעשות
כמעשה עבדים והתפלל אליהו שאם הוא טועה
בזה דלא כיון הכתוב על המעשה הנה שהוא
עושה עכשיו שיכפר לו השם, ובב"ר הוסיף
ר' יוחנן בר מרי מייתי ל' מן תדא, או יבנה
יהושע וכי', ואמר לו ה' קח את פר השור,
איך אבא בר כהנא ו' עבירות נעשו בפרו
של גדעון וכי', ויקח שמואל סלה חלב וכי',
ג' עבירות נעשה בעולה של שמואל וכי', איך
יוסי אין מן הדא קריא לית את שמע כלום ואתיא
תדא דר' שמואל בר נחמני ותשובתו הרמחה
כי שם ביתו, (ויכן שם מוכח משמע שברמחה
הי' מקריב וזה הי' חוץ ממש) וכ"ה בירושלמי
דשם במגילה הנ"ל כל זה ע"ש.

י) יומא ג"ד ע"ב תורה כרובים: אמנם
על כסא שלמה אני תמיה, דכתיב ושנים אריות
עומדים אצל הידות ושנים עשר אריות, האין
לומר דעפ"י הדיבור הנה כדכתיב וישב שלמה
על כסא ד' למלך, שהרי אין גביא רשאי
לחדש דבר מעתה, ואיכא למימר בהא מיגדרא
מילתא שאני, כמו אליהו בהר הכרמל, ושמא
בהא מילתא גמי איכא למיגדר מלתא שסשהיו
העדים באים להעיד בפניו היו אריות שואגים

ונוהמים וכי' ומתוך כך היו מתמחים להעיד
עדות שקר, אי גמי יש לומר אחרים עשו לו
חשדא ליכא דרכים שכיחי גביה וכי' ע"ש,
וראה היטב בצ"פ הנ"ל בזה ח', וראה היטב
בספרי בית אהרן ח"ח דקצ"ב סימן פ"ה,
עישת"ס וצדפו לכאן.

סימן יב, בחזרת דבר הנשכח

א) במגילה ג' ע"א, פריך מאלה המצות
וכי', ומשני אלא שכחום חזרו ויסודם, וכן
ביומא פ' ע"א, גבי שיעורים קאמר גמי שכחום
וחזרו ויסודם, אלמא דבזכירונ דברים הנשכחים
אינו בכלל אלה המצות שאין גביא רשאי לחדש,
וכתב הפ"י במגילה הנ"ל, הא דאמרינן

בתמורה ט"ז, באותן הלכות שנשתכחו בימי
אבלו של משה שאמרו לכמה נביאים חקנים
שאלו, והשיבו להם אלה המצות שאין הנביא
רשאי לחדש דבר מעתה, אלמא אפילו בדבר
השכוח אפ"ה שייך אלה המצות שאין גביא
רשאי לחדש, התם שאני דודאי לענין שאין
רשות לגביא לשאול מפי הגבורה דינים והלכות
ודאי שייך בהו אלה המצות שאין הנביא רשאי
לחדש דבר לאחר מיתת משה, והיינו מטעמא
דלא בשמים היא, כדאיתא התם להדיא, דמייתי
גמי הך מלתא דלא בשמים היא, דכולה תדא
טעמא הוא, ובכ"ה"ג מקשה הכא למאי דקס"ד
מעיקרא, דמנצפ"ך צופים אמרום, היינו שאותן
הצופים אמרו כן בנבואה מפי הגבורה משה'
מקשה והכתיב אלה המצות, ואתא משני שפיר,
שכחום חזרו ויסודם, פ"י מה שיסודם היינו
שהביאו ראיות לדבריהם, אלא כיון שהאמת
הוא שבאותיות מנצפ"ך שהוא דבר חדש לגמרי
בע"כ מעיקרא גמי הוי, משה' העידו הצופים
על דבר זה, הוביאו ג"כ ראיות לדבריהם,
דלאו עלייהו דידהו קסמכינון אלא על אותן
הראיות שהביאו לדבריהם, ובכ"ה"ג אשכחן
בתמורה באותן הלכות גושיהו שחזר עתניאל
בן קנז והחזירו בפלפולו, כ"ל עכ"ל.

ב) וראה בתורת נביאים אלה המצות פ"א.

שמתרץ ג"כ כעין דברי הפני' הנ"ל, וזהו חזון
הלכות הנשכחות נמי לא יבוא דבר ה' ודן
נבואה, אבל אם יסודם והחזירם מחדש ע"י
פלפול, וע"י מדות שהתורה נדרשת בהן, בודאי
בזה אין חילוק בין חכם לגביא, וכדמצינו
שעתניאל החזירן בפלפול, ועד"ז היו החזרת
הענינים דמנצפ"ך, ותרגום של תורה, ושיעורין
של עונשים, ע"ש באריכות, וראה כאן סימן
ט"ז בדרך לימוד.

ג) וראה ה' מהרצ"ח תענית ד' ע"א ש"כ
דמבואר בתמורה ט"ז דעל החזרת ההלכות
באמצעות נבואה וירחיק קרינן לא בשמים,
ועיקר חזרת ההלכות ע"י עתניאל ה' דוקא
ע"י פלפולו לבד, ועי' יפה תואר פרשת חיי
שרה ע"שכ"ל.

ד) והנה מפשטות הלשון שאין גביא רשאי
לחדש דבר מעתה משמע דרך חדש דין
חדש ממש אסור להנביא, אבל לחדש דין
ישן שנשכח ברבות הימים החזונים מותר
להחזירו, וכבמגילה ג' ועוד ששכחום חזרו
ויסודם כש"ל בע"ה, אבל בתמורה ט"ז לא
משמע כן, וראה לקמן משי"ב, וע"ע כאן אות
יא).

ה) וראה עוד בערוך לגר סוכה מ"ד ע"א,
בחיבוס ערבה, דמשני שכחום חזרו ויסודם,
ופרש"י ויסודם ע"פ הדבור, ומפרש דכן באמר
ע"פ הדבור בנבואה לגביאים, ואין זה בכלל
שאר הנביא רשאי לחדש דבר מעתה כיון
שלא נתחדש להם בדבור הנבואה רק מה שכבר
נאמר למשה בס"י, וכמו דאמרינן ספ"ב
דסנהדרין אתיא יחזקאל ואסמכ"י אקרא, ומקשה
מהך דתמורה דמוכח דאפילו לענין להחזיר
הלכה שכבר נאמרה למשה מסיני אי אפשר,
ואין כתב דש"י ויסודם ע"פ הדבור, אכן י"ל
דבתמורה לא נאמר רק דאי אפשר לשאול מן
השמים, אלא שעי' עצמם יסודו דין נטילת
הערבה רק שהסכימה דעתם לדעת המקום
שאמר כן למשה חסיני ע"ש, וראה כאן בערך
סתירת רש"י פ"י ו' וצדפו לכאן.

ו) וראה בחי' תורה תמימה בחקתי כ"ז

לִיד, אֹת רִטְוֹ מִן שִׁמְשֵׁה וּמִתְרַץ כּוֹה, וּכְתוּב
כִּאֲלוֹ הוּא מַצִּיא לְהַקְשִׁיּוֹת וְהַתִּירוּצִים, וְעִשֶׂה
עֲצֻמוֹ כְּלֹא יָדַע שֶׁכֵּבֶר הַעִירֹו כּוֹה תַּגְּלוּגִים הַגִּיל,
וְשִׁשְׁתִּיּוֹתֵיהֶם יִהְיֶה דּוֹכְבוֹת בִּקְבֵר, וְהוּא דְרָכּוֹ
בְּכִרִיכ מְקוּמוֹת, וְהוּא בִּסְפָרִי בֵּית אֶתְרוֹן חִיג
עוֹרָן אוֹנֶר וְכִי בִשֶׁם אִמְרוּ מִדָּף שֶׁעָרֹו עַד
דָּף חֲנִיָּה וְתִרְאָה עַד הֵיכֵן הַדְּבָרִים מְגִיעִים
עִישִׁתִּיט, וְהוּא כֹאן סִי טִיֹו בִּדְרָךְ עִי לִימֹוד
וְצִרְפוֹ לִכֹּאן.

(ו) וְיֵשׁ לְחֹלֶץ כּוֹה בֵּין הַלְכוֹת שִׁישׁ לַהֵם
סֶמֶךְ אוֹ רִמּוֹ בִּקְרָא דִּאֲפֹשֶׁר לְהַחֲזִירָן עִיט
פִּלְטוֹל, אֲבָל אִם אֵין לוֹ רִמּוֹ וְאִסְמַכְתָּה אֵלֹא
כּוֹלוֹ הַלְלִמִּיט בְּמֵה יִפְלֹט, וְלֹא תִקְשֶׁה מִיוֹמָה
פִּי עִיָּא כְּשִׁיעוּרִין, וְשִׁאִיָּה דִישׁ אִסְמַכְתָּה כְּבִגְמִי
שֵׁם, וְאֲפֹשֶׁר לְהַחֲזִירָן עִיִּי הַזְכֵּרֶת אִסְמַכְתָּה,
וְעִירָם בְּהַקְדָּמָתוֹ לְדוּעִים, וְהַמְשִׁיט סִיט לֹולֵב
וְעִרְבָה, וְאִתִּי שִׁפִּיר בַּהֲלֻכוֹת שִׁנְשַׁתְּכוּ בִימֵי
אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הִי הִרְבָּה שֶׁהִי אֲפֹשֶׁר לְהַחֲזִירָן
עִיִּי פִּלְטוֹל, אֲבָל בְּעִרְבָה שֶׁאֵין לָהּ רִמּוֹ
וְאִסְמַכְתָּה, וְכִיּוֹן שִׁנְשַׁתְּכוּ לֹא הִיוּ מַצִּיאֹת
לְהַחֲזִירָן אִם לֹא עִיט הַדְּבָרִה, כִּיכ בְּפִרְדִּי חִיג
רִשְׁנִיָּא עִיט, וְעִיט סִי נִיג.

(ח) עוֹד כִּי תַחֲדִירָא דִיל בְּכִרְכִּי אוֹיִיח סִי
לִיב וְהַחֲזִירָא רִפִּיב דְּתַמּוּרָה בַּהֲלֻכוֹת שִׁנְשַׁתְּכוּ
בִימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רִבִּינוֹ כִּי אִמְרֵי אֱלֹקִים
אֵין נִבְיָא רִשְׁאִי לְחַדֵּשׁ אִף דְּמֹשֶׁה מִפִּי עֲצֻמוֹ
אֲמֹרָן חֵן בְּעוֹדֵנוֹ חִי כִיּוֹן שִׁנְשַׁתְּכוּ לְגַמְרִי
חֲזִיו כְּלֹא הִיוּ דְּמִיָּהִים בִּם כְּנֹפִי תוֹרָה חֲדָשָׁה,
וְלֹא בִּסְפֵק מַצִּיאֹת עִיט.

(ט) וְהוּא מִן שִׁמְצָאֵי בְּשׁוּרִית חוֹת יֹאִיר
סִי קִצִּיב אוֹת סִי, שֶׁכֵּבֶר הַקְדִּימוֹ לְהַעֲרִילָן
בְּסִבְרָא זֹו חִיל; וְעִינֵין שִׁכּוּחֹם וְחִזְרוֹ וְיִסְדּוּם
דְּהִתָּא לִידֵן נִימָא בַת מִלְתָּא, וְהוּא כְּמֵה שֶׁהוֹכֵרַח
וְחִיטִּים לְתִרְץ כֶּךָ מְקָרָא דְּאֵלֵהּ הַמַּצּוֹת שֶׁאֵין
נִבְיָא רִשְׁאִי לְחַדֵּשׁ וְכִי, וּבִכְהִיג בְּמִסִּי יוֹמָה
דִּישׁ עִיָּא עַל שֶׁאִמְרֵי שִׁיעוּרִים בִּידִי שֶׁל יַעֲקֹב
תִּקְנִים מִשְׁמַע וּבִשְׁכּוּחֹם לֹא שִׁיךְ קִשְׁתִּי אֵלֵה
תְּתַחֲזֵה, וְשִׁמְצָא מִגְּמִי וְתַמּוּרָה דְּסִי, עַל גִּ
מִשְׁמִיט וְלִכְתּוֹב שִׁנְשַׁתְּכוּ אֵיל לְשִׁמְאֹל שֶׁאֵל,
וְאֵיל מִלֵּךְ הַמַּצּוֹת כִּי, וְיִיל דּוּדָאִי פִּרְטִי הִדִּין

אוֹ עִינֵין מִן שִׁנְשַׁתְּכוּ וְהוֹחֲזוּ עִיִּי חֲרִיפוֹת אוֹ
פִּלְטוֹל וּמִדּוֹת שֶׁהַחֲזִירָה נִדְרַשְׁתָּ אוֹ שִׁנְגִּלָּה מִן
תַּשְׁמִים בְּנִבְוָה אוֹ בִּרְוֹחַ הַקּוֹדֵשׁ וְדָאִי אֲפֹשֶׁר
כְּמִישׁ שֶׁם בְּמִסִּי תַמּוּרָה בְּחִסְתָּא שִׁמְחוֹ בְּעִילִי,
מִשְׁאִיכ בַּהֲלֻכָה פִּסְקוּה שִׁנְשַׁתְּכוּה שִׁישְׁאֵל נִבְיָא
בְּדִבְרֵי הִי אֵינוֹ רִשְׁאִי, וּמִישׁ כִּיּוֹמָה תִּקְנִים, רִיִּיל
דְּרִשְׁו וְתִקְנִים, וּבִכְהִיג בְּגַמִּי רִיָּה דִיִּיל עִיָּב,
מֵה תִיקֵק, דְּרִשׁ וְתִיקֵק, וְאִיכ יֵשׁ לוֹמֵר בְּמִנְצַפִּיךְ
מֵאֲחֹר שֶׁלֹא שֶׁאֵלֹו הַנְּבִיאִים בְּדִבְרֵי הִי רַק שִׁנְגִּלָּה
לַהֵם מִן תַּשְׁמִים אֵינוֹ בְּכֻלָּל אֵלֵה הַמַּצּוֹת שֶׁאֵין
נִבְיָא וְכִי.

וְכּוֹה תַתְּרִץ מִישׁ בְּגַמִּי תַעֲנִית דִּישׁ עִיָּב,
דִּילִיף פִּרְוֹעַ רִאשׁ דְּבִמִּיתָה, וְעַרְל דְּסִסְל לְעִבְדוּהָ,
מְקָרָא דִּיחֻקָּאֵל, וּמִקְשָׁה הֵא מְקַמִּי דִּאֲתִי יִחֻקָּאֵל
מִנָּא לֵן, וּמִשְׁנִי גִמְרָא גִמְרִי לֵן וְיִחֻקָּאֵל
אִסְמַכְיָתוֹ אִקְרָא, וְלֹא מְקַשָּׁה מֵאֵלֵה הַמַּצּוֹת, וּמִיִּם
צִיעַ דְּבִגְמִי תְּזַכֵּרֶת הִיל לְתִרְץ וְשִׁכְחוּהוּ וְחִזְרוּ
יִחֻקָּאֵל וְיִסְדּוּ, וְיִיל דְּסִפִּי נִימָא לִי תִירִץ
אִסְמַכְתָּה אִקְרָא וְכִי עִיט.

(י) וְהוּא בְּסִימֵן יִיד אוֹת א) מִשְׁיכ בִּשֶׁם
הַבְּרִכִּי יוֹסֵף סִימֵן לִיב בְּעִינֵין שִׁכּוּחֹם וְחִזְרוּ
וְיִסְדּוּם, דְּבִאֲוֹן דְּהוּא בִּירְדוֹ מַצִּיאֹת הַדְּבָרִים
כְּמוֹ בְּמִנְצַפִּיךְ שֶׁלֹא יִדְעוּ הִי בְּאֲמַצֵּעַ וְהִי בְּסוֹף
אוֹ מוֹעִיל אִמִּירָת הַנְּבִיא לְבִרֵּר הַסֶּפֶק, וְעִפְרִין
מִיּוֹשֵׁב קוֹשִׁית הַפְּנִי מֵה שֶׁהִקְשָׁה מֵהָ דְּתַמּוּרָה
דְּסִי, רִאשׁ לְעִיל אוֹת א), אִךְ דְּהוּא תִלִּיא
בְּפִלּוּגָתָהּ הַמְּבֹאֵר שֶׁם אִי בְּסִפֵּק מַצִּיאֹת יֵשׁ
כֹּחַ בִּיד הַנְּבִיא לְבִרְר אוֹ לֹא עִיט בְּאֲוִרָךְ,
וְלִכְאוּרָה מְכַל הַתַּחֲרוּגִים שֶׁהַבְּאִתִּי לְעִיל שְׁתִּי
בְּאוֹפֵן אֲחֵר מִמִּישׁ הַבְּרִכִּי יֵשׁ רִאשִׁיָּה דְּסִיל
דְּאִפִּילוֹ בְּסִפֵּק מַצִּיאֹת אֵין כֹּחַ בִּיד הַנְּבִיא
לְבִרְר, אִךְ עִדִּין צִיעַ הִיטֵב אִם הֵךְ דְּמִנְצַפִּיךְ
הִיו בִּירְדוֹ בְּמַצִּיאֹת הַדְּבָרִים, וְעִינֵין כּוֹה.

וְהוּא עוֹד בְּסִפְרִי חִיָּא עוֹרָךְ אֲגִידָה, וּבִסִּי
פִּרְדֵּס יוֹסֵף בְּחֻקְתִּי דָּף שִׁינ עִיט וְצִרְפוֹ לִכֹּאן.
(יֵא) וְיִיל הַגְּמִי תַמּוּרָה טִיֹו א' אִירִי יְהוּדָה
א"ש, ג' אֲלִפִּים הַלְכוֹת נִשְׁתַּכּוּ בִימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל
מֹשֶׁה, אִמְרוּ לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ שֶׁאֵלֹא אִמְרֵי לַהֵם (דְּבָרִים
ל') תוֹרָה לֹא בְּשִׁמְיָם הוּא, אֵיל לְשִׁמְאֹל שֶׁאֵל,
אֵיל (וְיִקְרָא כִיֹו) אֵלֵה הַמַּצּוֹת שֶׁאֵין נִבְיָא

רִשְׁאִי לְחַדֵּשׁ דְּבִר מַעֲתָה, אִירִי יִצְחָק אִף חֲסִתָּא
שְׁמָתוֹ בְּעִלִּית נִשְׁתַּכּוּחַ בִּימֵי אֲבָלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,
אִמְרוּ לְפָנֵהֶם שֶׁאֵלֹא אֵיל [לֹא בְּשִׁמְיָם הוּא אֵיל
לְאֵלְעוֹר שֶׁאֵלֹא אִמְרֵי לַהֵם] אֵלֵה הַמַּצּוֹת שֶׁאֵין נִבְיָא
רִלְדִּים — וְהוּא מְהוֹרִשְׁא שְׁרִיק מְדוּעַ לֹא
נָקַט נָמִי גַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִהִיט דִּאֵין נִבְיָא רִשְׁאִי
לְחַדֵּשׁ, מִשְׁמֹעַ דִּיהוֹשֻׁעַ גּוֹפִי שְׁמַעֲנָן כִּכֵּר מִפִּי
מֹשֶׁה אֵלֵה שֶׁשְׁכַּחְתָּן וְלֹא הוּא חֲדוּשׁ נִיכֵר כִּיכ
דְּבִכְלֵל אֵלֵה הַמַּצּוֹת וְגו', וְכִי עִיט, וְהוּא
בְּחִי הַנְּבִיאִים עַל הַעִין יַעֲקֹב, שֶׁמִּקְשָׁה כֵּן, וְכִי
וְאֲפֹשֶׁר דְּבִימִי יְהוֹשֻׁעַ לֹא עֲבַד זְמַן וְלֹא הִי
נִרְאָה כְּחֲדוּשִׁים עִיכ אִמְרֵי לֹא בְּשִׁמְיָם, אִךְ
שֶׁמֶחַל דְּעִבֵּר זְמַן רִב מִפְּסִירָתָהּ מֹשֶׁה רִבִּינוֹ עִיָּה
אִם הִי מְחֻזְרָם הִי חֲדָשׁוֹת, עִיכ אִמְרֵי מֵאֵלֵה
חֲמֻצוֹת, עִיט בְּאֲרוּכָה, גַּם מְקַשָּׁה מִפְּנֵהֶם
וְאֵלְעוֹר עִיט מֵה שֶׁמִּתְרַץ בְּאֲרוּכָה, וְעִינֵין
יַעֲקֹב שֶׁם שֶׁהִקְשָׁה כֵּן וּמִתְרַץ כְּעִינֵין דִּיהוֹשֻׁעַ
הִי וְהַלְמִיד מִשֶׁה וְאֵין זֶה דְּבִר חֲדָשׁ, עִיכ אִמְרֵי
לֹא בְּשִׁמְיָם וְכִי, וְעוֹיִיל, דְּכִיּוֹן שֶׁלֹא רָצָה
רַק לְהַזְכִּירוֹ מֵה שֶׁכֵּבֶר שִׁכַּח כְּחֻוּיָתוֹ מִמֶּשׁ אֵין
זֶה דְּבִר חֲדָשׁ, כְּבִמְגִילָה ג' עִיָּא אֵלֵה שִׁכּוּחֹם
וְיִסְדּוּם שֶׁאֵין בְּכֻלָּל שֶׁאֵין נִבְיָא רִשְׁאִי לְחַדֵּשׁ
דְּבִר מַעֲתָה וְכִי, וְכִי, עִשְׂכִּיל, מִשְׁיכ מִפְּנֵהֶם
וְאֵלְעוֹר הַגִּירָסָא בְּמֵה שֶׁהִשְׁבִּיבוּ עִיט, וְהוּא רִאשִׁיָּה
לְמַת שֶׁכְּתִבְתִּי כֹאן אוֹת ד) וּבְסִימֵן א' אוֹת יד)
דִּאֵין נִבְיָא רִשְׁאִי שִׁיךְ רַק עַל דְּבִר חֲדָשׁ עִיט
מִשְׁאִיכ לֹא בְּשִׁמְיָם, וְהוּא כֹאן סִי א' מִשְׁשִׁי
בְּעִינֵין צְרִיכוֹת הֵב מְסוּקִים אֵלֵה הַמַּצּוֹת וְכִי
וְלֹא בְּשִׁמְיָם הוּא עִיט.

סִימֵן יג, בְּגִילּוֹי מִלְתָּא

(א) כְּתוּב בְּסִי תוֹרָה הַנְּבִיאִים דְּבִר שֶׁהוּא
גִּילּוֹי מִלְתָּא אֲשֶׁר עִי דְּבִרֵי הַנְּבִיאִים נִחְבְּרָר
לְנו לְפָרֶשׁ תִּיבָה אֲחֻזָּה אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּנוּ פְּתוּרָה
וּבִיאוּרָה הִסְבֵּב, הִנֵּה כּוֹה אִף כִּי עִי בִיאוּר
הַמִּלּוֹת יוֹכֵל לְצַמּוֹחַ לְנו דִּינִים, אֵין זֶה בְּכֻלָּל
מִלְיָף דְּבִרֵי תוֹרָה מְדַבְּרִי קְבֻלָּה, דְּהִירִי אֵינוֹ
מוֹסִיף וְלֹא מְחַדֵּשׁ דְּבִר, רַק הוּא כְּעִין פִּירוּשׁ
לְדְּבִרֵי תוֹרָה, לְהַכִּין אֶת אֲשֶׁר מוֹנֵחַ בִּיסוּד לְשׁוֹן

הַקּוֹדֵשׁ, וְהוּא מִמִּישׁ בִּיק ב' עִיכ, דִּילְסִיגוֹ
דְּנִיגִיחָהּ הוּא בְּקִרְן מְקָרָא דְּדְּבִרֵי קְבֻלָּה, וְאִמְרִינָן
תַּתֵּם הֵאֵי לֹאן מִלְיָף הוּא אֵלֵה גִילּוֹי מִלְתָּא
בְּעַלְמָא, וְכַעֲזִין זֶה בְּבִיק עִיט עִיכ, דְּגוֹל הוּא
הַלּוּקָה בְּחֻקָּה מְקָרָא וְיִגוֹל אֶת הַתְּנִית מִיֵּד
הַמַּצְרִי, וּבְחֻלִּין סִיג בְּתִיבַת עוֹרָב, וְשֵׁם סִי
עִיכ מִלְתָּא קְשָׁקְשִׁים, וְעִינֵין וְזִכְרִים לִיִּיאִסִּיָּה —
וְכִיּוֹמָה עִינֵין דְּסִיכָה כְּשִׁתִּי מְקָרָא דְּדְּבִרֵי קְבֻלָּה,
וּבְפִסְחִים ד' עִיכ, לְעִינֵין חִיפּוּשׁ מְנִירוֹת, נִדָּה
יִט, נִיָּה, עִיט עוֹד, וּמִסִּים וְיוֹתֵר אִנִּי מְחֻלִּית,
כִּי אִם הִיוּ אֲצִילִינוּ סְפָרִים נִכְתְּבוּ בְּמִשְׁךְ
בֵּית רִאשֹׁן בְּעַת אֲשֶׁר לְשׁוֹן תְּקוּדֵשׁ הִי שֶׁמֶה
מְדוּבְרָתָהּ, אִף אִם לֹא הִי סְפָרִים אֵלֹו כְּתָבִי
קוֹדֵשׁ, רַק מְחֻבְּרִים מְסוּפְרִים נִאֲמָנִים, הִי
מְבִיאִים גַּם מֵהֶם רִאשִׁי לְשִׁימוּשׁ הַמִּלּוֹת וְשִׁיעוּר
הוֹרָאָתָהּ, וְאִף כִּי מְסִפְרִי קִדְּשִׁנוּ אֲשֶׁר רוּחַ הִי
דְּבִר בִּם וְמִלְתָּה עַל לְשׁוֹנָם, וְעַי בְּחֻשׁבַת חוֹת
יֹאִיר סִי קִצִּיב, דָּגֵם הוּא תַתְּעוֹרֵר כּוֹה, אוֹלָם
לֹא בִיאֵר כֹּל הַתְּעוֹרֵר עִיכ.

(ב) וְהוּא הִיטֵב בְּסִפְרִי חִיָּא עוֹרָךְ אֲגִידָה דָּף
רִלְוִי כֻלָּל ט', וּבְסִפְרִי חִיָּא עוֹרָךְ אֵין דִּנִּין אֲפֹשֶׁר
מִשְׁאִיא סִימֵן יג, וְעוֹרָךְ אֵין דִּנִּין דְּבִר הַנוּחַג
לְדוֹרָתָהּ מְשֻׁנָּלִי, סִימֵן ג', וְעוֹרָךְ אֵין דִּנִּין דִּית
מִדִּיט, סִימֵן יא, וְעוֹרָךְ אֵין דִּנִּין דִּית מִדִּי
קְבֻלָּה, סִימֵן ה', וְעוֹרָךְ אֵין דִּנִּין קִין מְהֻלָּכָה
סִימֵן יט, וּבְחִיָּי עוֹרָךְ אֵיטִיפ שֶׁאֵין רִאשִׁי לְדְּבִר
וְכִי דָּף תִּרְנִי אוֹת יט, וּבְמִקְוֹמוֹת הַנִּרְשָׁמִים
שֵׁם, וְכִיפ בְּסִפְרִי מֵה שֶׁכְּתִבְתִּי כּוֹה בְּאֲרוּכָה,
וְעִיכ אֲקַצֵּר בְּמֵה שֶׁהִאֲרַכְתִּי מֵאֲדָר כִּכֵּר בְּסוֹדֵיט
שְׁלִי, לֵךְ דָּאָה וְזֹו וְתַתְּעוֹנָג בְּעִהִיָּית.

(ג) וְהוּא בְּסִי פִרִי עִץ הָדָר כִּכֵּר ר' אוֹת
ד' דָּף קִעִיד שְׁצִיין כִּרִיכ מְקוּמוֹת בְּעִינֵין גִּילּוֹי
מִלְתָּא עִיט, וְהוּא שֶׁם דָּף צִיָּה קִי קִיג,
קִיָּא, עִיט וְאֲקַצֵּר.

סִימֵן יד, בְּבִירְדוֹ מַצִּיאֹת הַדְּבָרִים

(א) בְּשִׁיט שְׁבַת קִיָּה עִיָּא, בְּעַת מִינִיָּה
וְכִי מֵהוּ לְכַתּוּב תְּפִילִּין עַל גְּבִי עוֹד שֶׁל דָּג
מְחֹר, אֵיל אִם יִבֵּא אֵלֵיהוּ וְיִאֲמַר, מֵאִי אִם

כֹּהם אֵלֶיהֶם וְהָאֵל אֵלֵיהֶם אֵי זֶרֶם לִית עוֹר
וְעַל אֵלֶּה שֶׁ יָבֹא אֵלֵיהֶם וְיִאמְרוּ אֵי פִטְקָא
וְהָאֵל מִינֵיהּ וְיִסְתַּי מַאי אִם יָבֹא אֵלֵיהֶם
וְיִאמְרוּ הֵימָּה וְיִסְתַּי אֵין תִּלְוִי בּוּ דְלֹא בְשִׁמִּים
אֵלֶּה עֵינִי וְתִבְרֹאוּ מִנִּי דַּם אֵלֵיהֶם
וְיִאמְרוּ וְפִטְקָא וְהָאֵל מִינֵי מְכַרְסִין לִי, דָּהּ
וְאֵין אֲמִית נְבִיא מְכַרְשֵׁת הוּא רַק בְּהִכְרַשֵׁת
וְיִצִיט חֲלֻכְתָּהּ בְּמָה שְׁהוּא נְבִיא, אֲבֵל לַעֲמֹד
עַל בִּידּוּ, מְצִיאַת חֲדָרִים כְּמוֹ כֹּהן שְׁנַעֲלֵם
וְהַחֲכָמִים שִׁבְעוּ שֶׁל עוֹד הֲדָג, בְּכַנּוֹן זֶה אֵי יָבֹא
חֲדָה זֶרֶם וְהָיָא וְיִגְלֶה לֵנוּ שִׁבְעוּ וְנִכְלֵי הַלְכִירֵי
כֹּהם מִינֵיהֶם וְיִבֹּא אוֹ לֵאמֹר

(ב) ואחריו החזיק בתורה נביאים בירור
 אליהו. ונמתייע מדברי תרמבים בפתי"מ סוף
 עריות. בשלשנו, שאין אליהו הנביא בא לסמא
 לשלח לרחק ולקרב רק לרחק המקודשים בורוע,
 ודורו נטבא. לברר הטפיקות במשפחה ע"ש.
 ואין כזה מחרבה מקומות בשים שיוצא כן.
 ואב"א קצתם מסוים ליד ע"א. גבי חסד הדעת.
 הניח ליד ע"א שטא יבא אליהו ויסתהרה.
 יפחת ליו ע"א אם יבא אליהו ויאמר, בכמות
 י"א. יזיון מ"ב. כ"מ ל"ג. ע"א. מ"ב ושקלים.
 ח"י ש"ד יחד מ"י קדיה. ובידועלמז רמ"ק
 וי"א לנשיבא אליהו ויאמר זה בן השמשות

מאן פליג, היינו מי חולק על נביא מוחזק
אשר יבא להגיד אימת יום ואימת לילה, וע'
חלקת מחוקק סי' ל"ה ס"ג, וראה לקמן אות
(ב).

(ד) וראה עוד שם בברכ"י שהביא מה שכתבו התוס' יבמות צ"ט ע"ב. אהא דתנן בספיקות ואין מוציאין שלהם מידם, ופרש"י לחד לישנא דאי חייבין עולה או חטאת אין כופין אותם לתתם לאנשי משמר להיות עבדתם ועורם של אנשי משמר אלא יקריבו קרבנותיהם ויחזרו עוד ובשר להם. וק"ל לרש"י. וזו"כ מצי משוי שלית דכל היכא ולא מצי לעבוד לא מצי משוי שלית. וכתבו התוס' דאם יבא אליהו ויאמר שהוא כהן, ה"ר ראוי לעבוד ומשוי' מצי משוי שלית. מבואר מדבריהם דבספק מציאות מציתין אנו לאליהו. וכדבריהם אלו מבואר כבר במל"מ פ"ט מאישות ה"ו. ושם בהגהות למהר"י כולי כתב ומדברי הרמ"ב בספר תוספת יוה"כ נראה דלא שנו ל"י בספק דמצאיות נספיקא דדינא וצ"ע. וכתב עליו הברכ"י ולא זכר מהר"י כולי מכל הגי דאיתתין ע"ש אורד.

חייא ערך בת קול וצרפו לכאן, וראה היטב בס' שם הגדולים מערכת גדולים אות רכ"ד ובספרו פני דוד פ' בשלח, ע"ש.

ו' וראה מהרצ"ח יומא ע"ה א' שכ' נמצא עומרו ש"ז: ע' תוס' יריב שהתעורר הריס אסור לחתוך הדין ע"פ נבואה וירחיק ולא כשמים היא. אולם האמת דכאן אינו רק ביריון הדבר ולא חיתוך חזין, וכו' ע"ש. ועי' תוס' יבמות (צ"ט ב') דאם יבא אליהו ויאמר שהוא כזו ה' ראוי לעכור עבדה וכן במנחות ס"ז א' תרדיה אפילו שכ"ש דהתם אם יבא ויאמר שהיא כחושת בבני מעיים ה' אפילו שמתה ע"ש זה שפיקות דמציות ע"ש, וראה יבמות ס"א ב' אם יבא אליהו ויאמר קידש וכו' ע"ש. וראה תוס' שם ס"ז ב' ד"י

אין ע"ש. ועתה חולין ל"ה ב' ד"ה אלא
שכ' אם יבא אלי' ויאמר רבצמזום געשה, וזה
ג"כ ספק במציאות עישכ"ד.

ליישב הסתירות, ומה שסותר רשבי' מקום
ספק מומאה כדאי' בשבת ליד, והוא עיי'מ
שטייבו במדרש פ' וישלח דרשבי' נשבע ואמר
יבא עלי אם אין בידי הלכות כשער ראשי על
טבריא שהיא טהורה חוץ מזה ומה עיי'מ, ונמצא
לפי'ן שעיקר מה שסמך רשבי' לפסח טבריא
היה על ההלכות שהיו לו על אותו ספק מומאה
שהי' שם אלץ שהכניסו היו מחמירין בדבר
ומפסקים על סברת דרשבי', ולהוציא מלבם
עשה אותות ומופתים כההיא דפ' התב, חרוב
יוכיח וכו'לי בהמ"ד יוכיחו, ואע"י דקיי"ל לא
בשמים הוא ואין משגיחין בבת קול, מיט
היכא דהטס או הבת קול מיטיע לקרא או להלכה
עבדינן כותיה, דהא קי"ל כביה משום בזה
קול, משום דמטייע לקרא דאחרי רביס לחטות,
כמ"ש התוס' תולין דמס' ע"א, והיא אפשר
לומר בהך דיומא עיי' דמס' ההוכחות והלכות
היי' פוסק הדין משרשין אם הוא ב' ד' לראשון
או בן ב' ט' לאחר, או אם אותו עבד הי'
של ראובן או של שמעון, או אם היא סרה
עליו או הוא סרח עליה, והיו מפסקין בדין
ההוא ולהוציא מלבם עשה להם אות ומופת
של עומר עיד שעשה רשבי' בטורת טבריא
בבבל, ובהיג צריך לפרש ההוא דמכות פ"ג
בב' מקומות הופיע ריהק בבב"ד של שם,
ובבב"ד של שומאל, ושל שלמה, דהוצרך הבת
קול לאלומי למה שהיו פוסקים היי'נים שלא
יגממנו על אותו הדין, אבל עיקר הדין שלא
היו פוסקים על פ' בת קול דאין משגיחין בבת
קול עכ"ד.

עליו, וכן מתבאר שסבר הרב בני דוד בריש סטרו ע"ש, ולפיו ריהטא אפשר לסייעתו ממש בחולין כ"ה, האלקים אי אמרה לי יהושע בן נון משמי לא צייתנא ליה, ומדברי חכמי ס"ט מיטוהית מוכח דפירוש לשון זה היינו את אמונה יהושע בנבואה, והגם דהרב פריה בנימוקיו השיג על מרן דהוא בלי דקדוק דתך דאי אמרה יהושע לא בדרך נבואה אלא בדרך סבא, ע"ש, אחד הרואה דברי הרמב"ם בהקדמת פיהם בעיניו יראה דדקדוק דברי מרן ומפורש בדרך נבואה, ונעלם מהפריה והרי ואז הוי פליגי במציאות היכי אמרה ר' יוחנן, אלמא דאפילו במציאות לא משגחנין בנביא כל עיקר, וכן משמע קצת בזבחים דף ס"ב, שלשה נביאים עלו עמם מהגולה, א' העיד על המזבח, וא' העיד על מקום המזבח, וא' העיד שמקריבין אעפ"י שאין בית, דהרי אף דשלשה אלה מציאות, ואפ"ה דייק הש"ס לשון העיד, ולחירות נתן ולכן אהניא לן סתודתא, אבל אם אמרו בדרך נבואה, הגם דהוי מציאות לא בשמים הוא ולא צייתנין ליה, אמנם לקושטא דמלתא דברי מהר"ם בן חביב והרב בני דוד דסברי דאף בספק מציאות אין נביא רשאי להעמידנו גוסא דעובדא היכי הוה קשים וכו' (וכאשר הבאתי לעיל הסתירות לה מהגמרות) ומסיים מ"ט כל ישר הולך עינו יראה דמוכח גמריה ובספק מציאות אלא אמרו לסתור בחימו קושנין ונביא ה' ולא וחי לספיקא וז"ל, ומתחיל דובחים ס"ב, שהעידו אין ראי', משום דהאמת הוא שידעו לאסתורי ונא קושטא ומילתא, ומתחיל דחולין ככ"ד, ג"כ אין כינתו דלא צייתנין משום דנביא הוא אלא משום דאליהם אר' יוחנן גומי, ע"ש שמביא גירסת פריה בזה, והביא ע"י מחוס' מנחות ס"ד ע"א ופריה חולין ל"ה ע"ה, וכן הוא מסקנתו בס' ע"ד מרן אות ש"ה, ובספק מציאות שומעין ע"ה ע"ה.

ו' וראה תורת ס"ס בחקתי, ש"כ על פיהם המנהגים בימא ע"ה בזה דגד פריה (ישירי) ה"ר וכו', שאין כאן אף

ד"ח קושא משום דלענין בירור מלתא והתגלות מציאות הדבר בודאי סמכין אנביא, ולא ידע מכל אשר הבאתי כאן או שהעלים עצמו מכל הנ"ל, וכתבו כאילו הוא הממציא לה עין שם, וכ"כ ב"ב בשלח ט"ז — לא ושם הרחיב לסיים על המל"מ פ"ט סת"ו מה אישות שלא העיר למה שכתבנו ע"ש ושרי ל' מאר', כי כבר קדמו בזה החיד"א ד"ל כ"פ בספרו ברכ"י ופני דוד פ' בשלח, ועוד ראה בפנים. (א) ראה בס' פני דוד להחיד"א ד"ל פ' בשלח מש"כ לפרש המסורה וחם השמש וגמט, חם אבי כנען, אם ישכבו שנים חם להם. בשם הבעל הס"ל, חם השמש וגמט שהוא המן ומינה נודע בענין העבד חם אבי כנען שהעזמר מוכיח, וכן נודע ע"י המן אם האשה כי תסרי"ח או בעלה סרת וזה רמז אם ישכבו שנים חם לכן דקאי באיש ואשה ע"ש.

(ב) וראה בס' תורת נביאים בירור אליהו שכתב דה עיקר גדול הלל"מ כי אליהו ומשיח לא יגרעו ולא יסופו על תורת משה, אולם באותן הענינים אשר חז"ל לא יכלו לעמוד על בירורן של דברים ואסרו ופסלו וטמאו מכה ספק מפני שהי' נעלם מהם מעמד ומצב הדבר כפי אמיתות מציאותם, ואלו הי' נתברר להם ענין הדבר באמת לא היו מתמירין כלל, כגון זה יבוא אליהו לברר לנו ע"פ רוח ה' אשר תתנוסס בקרבו גדר הדבר כמו שהוא באמת, ולא לבר בספיקא באמיתות מציאות הענינים מהני בירורו של אליהו, כי גם בספק אשר בא לחכמים מכה דנעלם מהם טבע הדברים והחמירו בו מטפס גם שט מהני בירורו, וממילא ישתנו הדינים אשר אמרו רק מכה חסרון ידיעתם בטבע, ע"ש שהאר"י ונסתייע מלשון רבינו בפיה"מ סוף עדיות.

ועפ"י כתב ליישב קושי' הכפות תמרים יומא ע"ה, דעומר המן ה' לו סגולה להגיד הדברים הנעלמים, כגון בספק בן ט' לראשון או בן ז' לשני וכו', והקשה דאין ה' מותר לב"ד להורות ע"פ עומר המן הרי לא בשמים הוא, והלא כתב הרמב"ם בפ"ט מה יסודות

דאם בא הנביא ואומר נודע לי מפי הנבואה דכך הלכה ה"ז נביא שקר ויחנק ע"ש, ולא התעורר לחולק הנ"ל, דהך דלא בשמים הוא לא קאי רק לשנת הדין, או אף לפרש ולכוין את ההלכה עפ"י דיבור ה', גם זה לא יתכן דהתורה נמסרה רק לבית החכמים לדורשה ולהכינה עפ"י דרכי הדרוש המקובלים, אבל לברר מעמד ומצב הרבדים הנה כיון דהוא נביא מוחזק ונאמן בודאי מחוייבין להאמין בבירורו, אף אם נצמח מזה ג"מ לענין דינא ע"ש, וזה כעין דברי הרב"י יוסף הנ"ל, וראה לעיל אות ב).

(ג) ראה חולין ל"ו ע"א רש"י לעולם משמע עד שיבא אליהו, וכתב מהרצ"ח כאן דלפמ"ש לעיל ה' ע"א דבספיקא דדינא לא שייך שאליתו יכרר וכאן שאליתו צריך שיורה הדין אם ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף בזה אין שומעין לו עשכ"ל, וראה לעיל אות ו).

וע"י ס"י ז' א' ג).

(ד) וראה צפנת פענח תנינא דף כ"ג ב', ס"ז א', ס"ט א' בהשמטת א', מעיר מיומא ע"ה שמשח דן עפ"י המן וכו', דהוה הוי כמו ראייה בעיניו וכמו בזבחים ס"ב ב' ע"ש, וע"י געם ירושלמי (ספ"ה) דתרימות ש"כ ג"כ דדוקא בספק דמציאות דשמא יבא אליהו ויטהרנו בתלוי' אין שורפין כבססחים י"ג א' ובכורות י"ג ב', וירושלמי (פ"ג ה"י) דפסחים, משא"כ ברין לא שייך שמא יבא אליהו ע"שכ"ד.

(ט) וראה בס' שושן עדות להגר"ו באסקאוויץ ד"ל בפ"ה דעדיות מ"ז אות ב', שכתב: ודע דמכאן תשובה ל' מהר"ם בן חביב בתוספת יוה"כ וכו', דהרי לפי דברי הר"ן בקידושין ר"פ עשרה יחסין, בין לר"ם ובין לר"י ה' אליהו ד"ל, נאמן עפ"י נבואתו להגיד לנו על ספק משפחות מי הם הכשרים ומי הם הפסולים, ולד' הרמב"ן ד"ל לפחות הי' אליהו נאמן על כך, לולא שהדין נותן שמשפחה שנמסרה גממעה ע"ש ברין, הרי מוכח מזה דלידיעות המציאות אין הוא, אינו בכלל לא בשמים הוא, והטעם באמת, דהא כבר כתבנו

בשם התוס' בכמה מקומות, וז"ל דאין הבנת קול או הנביא מכחיש התורה (לאספיקא) הריא דר' אליעזר שהתורה אמרה אחרי רבים להטות והבת קול פסק כיחיד נגד רבים) או שפיר שומעין לתבת קול, ולהנביא הוא, מנילא היכי דהוא תלוי רק במציאות אם זה הוא כך או הוא כך שאינו מכחיש בזה דיני וכתובי התורה, שפיר אמרין בשמים הוא ושומעין לדברי ה"ב"ק או הנביא שהוא וכו', גם מהא דאמרין בכ"מ בש"ס, יח' מנחם עד שיבא אליהו, מוכח ג"כ דלא כהגאון הנ"ל, דשטם מוכח דעל המציאות אין ה' נאמן הנביא, דעוד דמי גילה לו להגאון הנ"ל שמשפיעה ציוה שיהי' זה מצוה לדורות דהיינו בכל זמן שיפול המן לישאל שיהי' המן נאמן להעיד על זה, הא מסתמא לא אמרו כן לדורות, שהרי לא תובטח לנו שיארע לנו עוד חנם המרפלא הזה, וא"כ מסתמא לא אמר מרעיה שהגדתו מועיל אלא על זמנו ובימיו, וא"כ אין זה אלא הוראת שעה, ובהוראת שעה יכול הנביא לעשות חיפז דין תורה, כיון שאינו עוקר דין תורה לעולם, ומה לי אם הוא לזמן יום ולילה א' כגון לחלל שבת, ומה לי לזמן קבוע לאיזה שנים, ודד"ק, וע"ש שפורש דבזה פליגי ר' יהושע ור"י בשלח עדיות, דר' יהושע ס"ל, שאין אליהו בא לרחק ולקרב אלא המפורסמים בלבד ולמה דוקא המפורסמים, משום דלשיטתו אויל דהוא ס"ל גבי חך מעשה דר"א בתנודו של עכנאי, דאפ"י היכי שאין הבת קול והנביא מכחיש דין מדיני התורה אפ"ה אמרין לא בשמים הוא, הרי דלדד"ק אפ"י בדבר שאינו תלוי בפלפול התורה וסברותי' כ"א במציאות בעלמא ג"כ אמרין דלא בשמים הוא דהא לא שייך טעמא ידי הנ"ל משום דאינו מכחיש דין התורה, א"כ לר' יהושע לשיטתו אותה ההלכה למשה מסיני דאליהו בא הוא רק על המשפחות המפורסמות לפסול או להכשיר, משא"כ ר' יהודה לשיטתו ואיך שפיר פירשו ההלכה למ"מ שאליהו בא לקרב המשפחות הכשרות אעפ"י שאינן מפורסמות דהא לדידהו יח' נאמן להעיד על זה עפ"י

גבולותיו כיון והוא רק דבר הנחלק במציאות
ע"ש, וזה ג"כ כדברי הברכ"י הג"ל.

(טו) ואביא עוד משי"כ בזה בתהלוכות
האגדות סרס"ק. לאחר שהביא דברי המלי"מ
מ"ט מאישות סוף ה"ו, ומ"ט מטומאת צרעת,
ובמ"ט מאבות הטומאה ה"ה, במ"ט לחלק דבספק
לכרד המציאות אם גורד טומאה יש ביד אלהיו
כתב ובהגהות רצ"ח יומא ע"ה ע"ה על הגמ'
נמצא עומד בבית רבו הראשון כתב ליישב קושי'
התוס' יומא דלא בשמים הוא, דהתם רק בירוד
הדבנ', וכבר העיר הברכ"י יוסף וכו', שתתוס' יומא
לא ס"ל כחילוק המלי"מ, וע' בהגהות רצ"ח
מכות כ"ג ע"ב, מאן סליק לעילא, וביבמות
מ"א ע"ב, וע"י בשו"ת פני אריה סוסי"י נ"ו,
בתוס' יבמות ל"ה ע"ב ד"ה תיגלי, ובשרמ'
רביעא ח"א ס' ל"ט, ובתוס' חולין ה' ע"א
ד"ה ע"פ הדבור, דבשור שנחטף הספק אם
החולין באיסור, משא"כ מצו שחטת מומר
לע"י, ובפסחים ל"ד ע"א, דבספק במציאות דא
נחטף נחטף דעונו, משא"כ בסוף הגוף,
וע"י גרית אכרסח חתום ס' י"ב אות ה',
והש"ע ס' א' אות י' בהג"ה, ובאר אברהם
פסחים פ"ט ד"ה ומפקינן, ובשם יהושע ס' ד,
רשמי תנחל דרוש ו', שמחלק ג"כ בספק
במציאות, ולא העיר מהמלי"מ, וע' בכורות כ"ד
ע"א, ורש"י ד"ה וכן תימא, ובעין זוכר מ"ע
א' אות ט"ו, ושה"ג ח"א אות י' ס' י"ה,
ועטרת צבי חלק משפט הוראה פ"ה בהג"ה,
ועונג יום וזאת"ע ס' קע"ו, ובמאמר פתיל
תבלת דף ס"ו ע"ב, נעלם ממנו כל הג"ל,
וכן בכינוי לכשיבא אלהיו ויאמר שהוא
רק לגור המציאות, כבכרות ל"ה ע"ב, פסחים
י"ג ע"א, ס"ו סע"א, ע"י רש"י כ' ע"ב, ב"מ
ג' ע"א, וספ"ק, כ"ט ע"ב, ל"ז ע"ב, וע"ש
רש"י ב' סע"א, ו' ע"ב ד"ה לא יוציאוהו,
גיטין ו' ע"ב ד"ה משלשין, חולין ל"ז ע"א
ד"ה לעולם, ל"ה ע"ב תורה אלא, מנחות
פ"ד ע"א ד"ה ואפילו, וב"ק כ"ד עמוד א',
והש"ת בספרי זכר יהושע ליבמות מ"ה, ושם
הוסיף מיבמות ק"ב ע"א, ומנחות ל"ב ע"א.

אם יבא אלהיו ויאמר חולצין וכו', וע' בתנא
תוספאה יבמות פ"ו בה"ה, היתה איסור מצוה
עפ"ד המלי"מ הג"ל, וע"י ירושלמי פ"ק דשבת
סוף הלכה ג', וכן בירושלמי ריש ברכות,
לכשיבא אלהיו ויאמר זהו בין השמשות, וע'
תוס' עירובין י"ז ד"ה פרוק, ובהג"ה כ"ה ע"א
לכשיבא אלהיו ויטהרנה, וע"ש בפרש"י, ויראה
להן שביל שאלו חזק העמים, וע' סוכה
מ"ה, וברא"ש, ובסנהדרין מ"ח ע"א, ובכורות
ל"ג ע"ב, גיטין ל"ט ע"ב בריש"י, וקידושין ס"ה
ע"ב, ע"ש באורד.

(י) ראה בזכר יהושע ליבמות מ"ה ש"י:
ובאמת מבואר בכל הש"ס שלמדו מאלהיו
כשאומרים מחמתה, וכ"כ בשם הגדולים ד"ה
אות י' ס' ע' בהא דפסקו הפוסקים דקברי
עכרים אינם מטמאים באהל משום דאמר הכי
אל"ה לרבה בר אבהו בב"מ ק"ד ע"ב, ובה"ג
מצינו בברכות ג' ע"א בר' יוסי שלמד מאל"ה
שלשה דברים, ובר"פ בתרא דכתובות בהא דרב
ענן ומהו למדו הפוסקים שעשה שלא כדיו,
וע"י תוס' שבת י"ג ע"א בימי ליבונן, ע'
אל"ה רבה פט"ו, וברכות ח' ע"ב בההוא סבא,
ותוס' חולין ו' ע"א דהא אלהיו, וכן בתוס'
פרק במה מדליקין, ולא שייד לתלות עד שיבא
אלהיו רק כשהדבר תלוי במציאות כשהיה
קידושין ובסוף עדיות ש"בא קודם התחי' להכיר
משפחות.

(ח) ראה יבמות קכ"ב א', במשנה ומשיאין
ע"פ בת קול, מעשה בא' שעמד בראש ההר ואמר
איש פלוני ב"פ ממקום פ' מת הלכו ולא מצאו
שם אדם והשיאו את אשתו ושוב מעשה כו',
ובה"ג מהר"ץ מבערלין זצ"ל כ"י: עתוי"ט דאנו
מחשבים דה"י שם אדם דאילו היינו מחשבים
אותו לבת קול דעלמא וכעין גבואה לא היינו
סומכין עליו דהלכה דאין משגיחין בבת קול
בכ"ז, ואינו נכון, דלמה לא נסמך ע"ז יותר ממה
שסומכין על אמירת ערב וע"א, ואולי אתי נביא
ואמר ודאי שסומכין עליו, ומ"ש ראייה מהתוס'
דף י"ד אינו ענין לכאן, דהתם לענין פסקי הלכות
אתמר וכו', משא"כ לענין מעשה שנעשה מהינו

ובכ"מ אמרינן אם יבא אלהיו ויאמר, וע' בס'
בני דוד על הרמב"ם שם ומלי"מ פ"ט מה'
אישות ה"ו וכו', וראה בס' מאיר עיני חכמים
אות מ"ג להר' מ"ה יעקב שור מדארניא
וכו', ע"שכ"ל.

(ט) ראה מכות כ"ג ב', מאן סליק לעילא
ואתא, וכו' וכו', וכ' בה"ג מהרצ"ח אע"ג דא'
(ב"ב ע"ד א') פליגי תרי מלאכי ברקיע מאי
כדכוד, ופ"י תתוס' דאלהיו אמר לנו, כבעירובין
מ"ג א' בתנהו שב שמעתתא, חיינו כאן נפק"מ
לענין דינא, וכו', ובה"ג שי"ד אין נביא ושא"י
חזש, וכן בה"ג דב' דברים עשו ב"ד שלמטה
וקיימו ב"ד של מעלה, עקירת דבר מה"ת הם
דקריאת המגילה הוא תוספה ע"ד תורה וכו',
וע"י ירושלמי פ"ק דמגילה, וכן בשאלת שלום,
וכו' והבאת מעשר וכו' ערש"י, ובבבלי נופל
מאן סליק לעילא משום דנביאים אסורין לתת,
וכש"כ לעקור, וע"י ירושלמי סוף ברכות ומדרש
רות, דחוץ מג' אלו הוסיפו תרמו של עכן
שהסכים הקב"ה ע"י יהושע ע"ש.

(כ) וראה הג' מהרצ"ח שבת ק"ח א' שצ"י
לעירובין מ"ה (ש"ל) וכ' דמתחלה סברי דחשיב
דאלהיו יורה את הדין אם כותבין תפילין על
עור של דג, ומקשה הש"ס שפיר דאיסור והיתר
שיין לביד ומשני דאין הכוונה שילמד הדינים
רק זאת ידוע, לחז"ל אם פסק וזהמא מינ'
כותבין, ואם לאו אין כותבין, והספק להם מפני
דלא ידעו טבע של הדג, בכגון זה אלהיו יכול
לברר טבעו, ואנחנו נדע מזה לענין דינא ג"כ,
וזה ממש כש"ל בשם הברכ"י ע"ש, ראה לעיל
אות א).

(כא) ואחרון אחרון תביב עלי להביא את
המלי"מ ב' מקומות.

ראה מלי"מ פ"ט מה' אישות סה"ה ד"ה דע,
ש"י ז"ל, ומיהו נראה דדוקא בספק במציאות,
כגון ההוא דנתערב ולדה בולד שפחתה, משום
דבספק דמציאות שי"ד לומר אם יבא אלהיו
וכו', אבל בספיקא דדינא לא שי"ד לומר אם
יבא אלהיו, וכמבואר וכו' ע"ש.

וראה מלי"מ פ"ב מה' טומאת צרעת היא

ש"י דכי אגמרי' רחמנא למשה דספק נגיעים
טהור לא אגמרי' אלא בטפק ומציאות לא בטפק
דחטון ידיעה דלא ידעין הלכותא כמאן דהא
לא מיקרי ספק דקמי שמיא גליא וכו' ע"שכ"ד.
וראה מלי"מ פ"ח מה' אבות הטומאות ה"ה
ש"י בתה"ד ודוחק לומר שאם יבא אלהיו
ויפשוט הבע"ט ויאמר דגורו טומאה על היוצא,
אפ"ה בבשר פסח לא גורו טומאה משום
דזרזירין הם ע"ש. וראה בספרי ח"א דף רל"ז
כלל י"ח ד"ה מה שתלוי במציאות יצרנו לכאן
עשה"ט.

סימן טו. בדרך לימוד

(א) ראה בהוספות לתורת הנביאים
(להגמיהרצ"ח ז"ל) עמוד קפ"ח שכתב: וצריך
שתדע, שאעפ"י שנתאחדו שני המעלות של
חכמה וגבואה באדם אחד, ה"י מתנהג בכל אחת
לפי משפטה ותוקפה, ולא ה"י מערבב הדברים
ובעת שנחה עליו רוח ה', אמר כל הדברים
שקיבל ברוח"ק ובעת שה"י דן והורה, ה"י
מתנהג בהוצאות הדינים ע"י חמדות הנדושות
כמו שיתנהגו שאר חכמי הדור, וכאשר ספרי
חז"ל, שאליהו ה"י שכח בשיבות א"י ובבל,
ולמד אצלם, וה"י נחשב כשאר חכם מחכמי
הישיבה, ומה המין המה כל הדינים הנזכרים
בברכות ג' ע"א, ובכורות כ"ד ע"א, עד יבוא
ויורה צדק לנו, גטש לשון "ויוה" היינו מצד
חכמת התורה אשר בו, ויקרא "מורה" בפניה
זאת לא מנבא, וכן במנחות מ"ה, אליהו עתיד
לדורשו, וכן משי"כ רש"י בחולין ל"ז ע"א, תולין
לעולם משמע, עד שיבא אליהו, והכרעת אליהו
יהי בראיות וסברות כשאר משא ומתן של
הלכה ע"י חכמי הדור, ועיקר קושי' הש"ס
שבת ק"ח ע"א, מה דאמר עד שיבא אלהיו
ויאמר, היינו דאם ה"י באמר עד שיבא, ויורה,
לא ה"י מקום להקשיא דלא בשמים הוא, אולם
לשון ויאמר משמע שאמירתו לבד תספיק בלי
שום ראיה נוספת ע"פ התורה והסברה, ומפני
זה מקשה שפיר, ע"ש כל לשונה, וראה בספרי

זה ערך בת קול, ועצ' כאן סי' י"ב ערך בחזרת דבר הנשכח, ובמש"כ כאן המהרצ"ה ליישב קושי' הש"ס דשבת ק"ח ע"א ראה עוד כאן סי' ו' אות א' ו' משיב בארוכה, ועצ' לקמן אות ו'.

ב' וראה מאירי יבמות כ"ב ש"כ טהאי אט יבא אליהו ויאמר היינו שיאמר מצד הדין ולא שיאמר דרך נבואה ע"ש. ומובא בשד"ח כללים מע' מ' כלל ל"ח ד"ה וראהו ע"ש.

ג' וראה שרי חמד כללים מערכת מ"ס כלל ל"ח ד"ה ועוד תירק, שמביא בשם הגאון מהר"ר יוסף אירגו ז"ל בשו"ת דברי יוסף סי' כ"ה, לחלק דהיכא דקאמר אליהו בדרך נבואה אין שומעין לו, אבל מה שאומר בדרך עיון וטברא מצד הדין מהנינו ל"ה, ועצ' לא שייך לומר תורה לא בשמים הוא, ע"ש אריכות גדול בזה, ע"ש"ה"ס.

ד' וראה ב"מ קי"ד ע"א אשכח' רב"א לאליהו וכו', א"ל מהו שישדרו בבית, א"ל גמר מיכה מיכה מערכין וכו', הרי דסמכין על אליהו בלימוד בגורה שוה, עשה"ט כל הענין.

ה' וראה ברכות ג' ע"א באותה שעה למדתי ממנו (מאליהו) ג' דברים וקשה הא לא בשמים הוא, ובת"י מהרצ"ה שם מתרץ, דאט אומר מלוא בטעמא מה ששומע טפי אחרים שומעין לו כבעירובין מ"ב ב' דרצה הש"ס לומר דתנהו שב שמעתתא אליהו אמרם מה ששמע בבית המדרש ע"ש, ולפמש"ל סי' ו' אות א' ה' בשם החת"ס ג"כ תתורץ זה, וראה שם מה ש"כ ע"ה, ועצ' אות ו'.

ו' וראה מהרצ"ה ב"מ קי"ד א', אשכח' רבה לאליהו, וא"ל מנין שמסדרין לבעיה, דאיך שאל לאליהו שאלות בעניני הוראה, הא לא בשמים הוא כרש"י שבת ק"ח א', וי"ל שם דוקא קאמר לשון "ויאמר" שמשמע שאמירתו לבד חספיק להכריע וזה אינו מועיל, כהכלל הגדול דאין נביא רשאי לחדש, וכו', משא"כ כאן שאל אותו, טעני' דמשמע דיביא ראייה ויודושו, הנה לא גרע כחו משאר חכמי הדור, ופחת חמין הוא במנחות מ"ב א' מקרא זה

אליהו עתיד לחדשו, ובבכורות כ"ב ב' עד שיבא ויורה צדק לנו, שני"כ יורה כחכמי הדור, כמו כאן שהשיב גמר מיכה מיכה מערכין, ופשוט לנו דאמירה לחוד בהעדר סברא ודרוש אין מנעת אצלנו ע"ש, וראה לעיל אות א'.

ז' בבירור הדין ע"י עיון ולימוד אליהו יכול לברר בתורת חסד גדול בתורה, והלכה כמותו, ע"י נמוק"י ב"מ פ"ט, ומי לנו גדול ממנו, וע"ש בחו"ס בשם ר"ת ובשמ"ק בשם רשב"א מובא באינצקלופדי' תלמודית ערך אליהו אות נ"ג ע"ש, וראה היטב כאן סי' כ"ג אות ד' וצרפו לכאן.

ח' וראה בת"י רגלי מבשר על התשבי מע' תיקו ש"כ שזה כמה ה"י קשה לו כיון שאליהו ה"י רגיל אצל החכמים ז"ל מדוע לא אמר להם עכשיו כל מה שהקשה להם, ומצא ב"מ מס' מגילה ו' שתירץ זה, דכבר כתיב אלה המצוות וגו' דאין נביא רשאי לחדש לכך לא יכול להגיד רק אלו דברים והלכות שהשיג וקיבל כבר בהיותו ע"פ האדמה, ע"ש.

ט' וראה בס' ישמח משה, חלק י"ן הרקח עמ"ס מגילה, שכתב תמ"י ל"י כיון שאליהו ז"ל ה"י רגיל מאוד אצל חכמי התלמוד, למה לא גילה להם מה שנסתפק, לא קשיא, דאף דאליהו קיים בגוף ונפשו, מ"מ אינו יכול להגיד רק מה דאזיידע ל"י בהיותו כאן קודם שעתה, הן מה שקבל הן מה שהשיג, אבל מה שמשגי בבחינת נבואה או בחינת מלאכותיות כבר כתיב אלה המצוות כו', לכך לא יוכל להגיד מענין דינים והלכות רק מאותן שהשיג או קיבל בהיותו ע"פ האדמה, רק לעתיד או יגלה הכל כי ישפוך רוחו על כל בשר דייקא ע"כ, ובאמת ראה מ"ש גליין תוס' כ"י פ"ק דגיטין מובא בשם הגדולים מ' ו' אות רכ"ד שכבר הקשה קושיא זאת ע"ש.

י' ועפ"ימש"ל דכשיאמר אליהו מצד הדין שפיר למדין ממנו יש לתרץ הר' דברכות ג' ש"ל אות ה' באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים וכו', דשם איתא א"ל ר' יוסי שלום עליך רבי ומדרי, דלשון מורי היינו שהוא רבו

באחריו (ראה ילה"ג ברכות ג') וע"כ בטח אליהו הטביר לו הדין עפ"י המקורות וההלכה ולא בדרך נבואה, וע"כ שפיר למד ממנו דע"י לימוד לא שייך תורה לא בשמים הוא, כנ"ל. והא דקרי ר' יוסי לאליהו רבי ומדרי, כי אליהו ה"י רגיל אצל ללמוד תורה כבסנהדרין קי"ג ב' דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו קסין הוה, הוה רגיל למיתי בבית איכס' מינ' שה"י רגיל למיתי לבי מדרשו כל יומא וכו', ע"ש, וביבמות ס"ג אשכח' אליהו לר' יוסי, וגם קרי ר' יוסי לאליהו אבא, וראה בספרי ח"א דף ס' דאבא בא במקום רבי, וחבר, ועוד ע"ש בארוכה, וראה שם מדף ע"ג והלאה ערך אבא בר איבו ע"ש, וראה בס' ברכת אהרן מאמר ד' ע"ש.

יא' וראה בסדר משנה על הרמב"ם ה' יסודות פ"ט, שמתרץ הא דאליהו יפשוט ספיקות בדין, הוא יען דאליהו לא מת ונשאר בן אדם ויפסוק עפ"י שקבל מדבתיו מדור דור, ונפרס שהוא קיבל מדבר אחיה השילוני מבית דינו של דוד המע"ה עד הללמ"מ, ולכן אמרינן פרשת זו אליהו עתיד לדורשה והוא יעשה שלום, ע"ש, ובקול סופר סוף עדיות, מובא בדברי סופרים ערך תיקו ע"ש, וראה שם כל לשון חסד משנה בארוכה ע"ש"ה"ס, וראה כאן סי' ז' ערך בלפרש דברים טתומים וצרפו לכאן, ועצ' סי' כ"ג אות ד', וראה היטב בס' ברכי יוסף להחיר"א ז"ל אורח סי' ל"ב, ובספרו שם הגדולים מע' י' אות רכ"ד, וראה בטיוול פרס על אגרת הטיוול סוף חלק הדרוש, שכתב למת שינו שמו ברמו תיקו בשם תשבי ולא בשמו תרגיל אליהו ע"ש, אמנם תשבי הוא שם מקום מושבו, ורצו לרמוז בזה שהוא יפרק חיות מכת חכמתו מה שלמד מאת רבותיו ועוד שהיה בור' טרם שעלה ונתעלה לחיות מלאך אש, מובא בס' דברי סופרים מע' תיקו.

יב' ראה הג' מהרצ"ה סוטה ד' ב', והא איכא בן עזאי דלא נסיב וכו' או סד' ה' ליראיו וק"ה בירושלמי, יש לתמוה הלא לא בשמים הוא ואין נביא וחכם רשאי לחדש ע"ס נבואה

רק ע"פ בירור ההלכה, ולפי זרכי הדווש המקובלים אצלנו וכו' ע"שכ"ל.

יג' ראה ברכי אורח סי' ל"ב, ש"כ עמ"ש הרשב"א מנחות מ"ה, אליהו עתיד לדורשה, וז"ל או י"ל דקודם השמיע יכול לפרשה באחת מבתי מדרשות, כדאמרינן בס' הטועלים דשכיח במתיבתא דרבי, ולזה כיוון רש"י באמרו דעד שיבא אליהו אין אנו יודעין לפרש, וי"ל אם יבא לפרשנה נדע עכ"ל, ומקשה על הרשב"א לחד שינויא שם, ועמ"ש רבינו בצלאל בשם גליין, דאיך יכול אליהו לתורות, והלא לא בשמים הוא, וכן קשה עמ"ש הת"י מיימוניות פ"ג מה' אבל והכ"מ פ"א דטומאת מת, ובי' יריד סי' ש"ע"ב דקברי עכ"מ אינם מטמאין דהכי אמר אליהו לרבה ב"א במציעא קי"ד והרי לא בשמים היא אפי' יאמר סברת פ' אמת כמ"ש הרמב"ם, ומתריך דהיינו שאליהו טבר כך או יפרש כך מכת חכמתו הרמה וידיעתו השלימה אבל לא שיאמר כן בדרך נבואה, ע"ש כל לשוננו, וע"י לעיל סי' ז' אות ד'.

סימן טז. בדבר התלוי בדיעת משטרי השמים

ראה בהג' מהרש"ם על הירושלמי ברכות פ"א ה"א ע"מ דאיתא שם לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות, אחרי שציינ' לשבת ק"ח ש"ל סי' ו' אות א' א', ברש"י שם דאיסור היתר אין תלוי בו (באליהו) דלא בשמים הוא, ש"כ וז"ל: "דהכא הוא דבר החלוי בדיעת משטרי השמים שאנ"י, עכ"ל, וראה בס' כוכבי יצחק על ירושלמי פ"א היא דקכ"ו ע"א, ע"ש.

סימן יז. באומר נהלכה וכהאמת

א' ראה סימן א' בהמקורות אות י' ש"ש לשון הרמב"ם בפ"ט מה' יסודות ה"א, ומשי"כ עליו הכסף משנה שם דמשמע מד' רבינא, אפילו כיון את ההלכה לטמא את הסמא,

ולטורא און המהדר, נמי נביא שקו הוא עיי"ש. ועיי"ש באות יא) משיש בשם התורת נביאים להג' מהרצ"ח ז"ל עשה"ט וצרפו לכאן. וראה היטב בחי' גאונים על העין יעקב תמורה ט"ז משיב וצרפו לכאן כי נחוצ מאד לעניינינו ואני לקצר אני צריך עשה"ט, וראה סימן י"ד אות טו) משיש בשם השושן עדות סוף עדות עיי"ש. וראה היטב בס' שם הגדולים להחיד"א ז"ל מערכת גדולים אות רכ"ד מ"ש והאריך בזה. וראה בספרי זה ערך בת קול שהארכתי בזה ובתירוצי התוס' בזה בב"מ ג"ט ועירובין ו' ועוד עשה"ט. ועיי"ש קצותי כאן במה שהארכתי כבר כי"מ בספרי עשה"ט, וראה סי' י"ד אות טו). משיש בשם השושן עדות. עיי"ש וצרפו לכאן.

ב) ובענין תוראת דינים והלכות או להצריך בפלוגתא עיי' נבואה, רוח"ק, בת קול ופירושה כפי הארכתי בזה בערך בת קול, בהך דינים ג"ט ועירובין ז', ובתוס' שם, ועיי"ש אקדמו כאן. וראה תורת נביאים אלה המצות מ"ש משיב ולא אכא כפסילא, ועיי' תוס' שם אמר אחר חלכת אחרי רבים וכו' אחד תירוצא. ג) וראה בס' גנוי חיים מע' ל' אות ב', ושם: לא בשמים היא לא נאמר כשהוא בא לברך את הספק מה שהוא אמת, ברכי אר"ח לי"ב, ובס' כבר לאדון במס' כלה דקמ"ט ע"ב, ועיי' לרבינו נסים גאון בש"מ כי"מ דני"ט ע"ב גבי מחלוקת ר"א ור"י, שכי' לא בשמים ולא בשאר בתורתנו לא דבר סותר וא"י ולא שום ספק עיי"ש, וכו' ועיי' סדר משנה ה' יסודות דכ"ה, דבש למי מע' ג' אות י"ב, הק"ל אה"ע דקמ"ב, ובספרו מערכי לב דקע"ג ורמ"ט ע"א, ובס' כסא שלמה ד"ב לשבת זכור, אבות הראש"ש היא דקע"ג ע"ב עיי"ש.

סימן יח. בגדרים, סייגים, גזירות ותקנות

א) ראה סימן א' אות יב) מה שהבאתי בשם תרמב"ן עה"ת פ' ואתחנן והבאתי ג"כ פקיעות לקמן באות ו) בהנוגע לעניינינו. ועיי"ש

בס"י א' אות יז) מה שכי' בשם תרמב"ם ז"ל בענין זה דבדרך תקנה אין זה תוספת עשה"ט. ב) ראה רש"ש ונגילה י"ד ע"א, רש"י ד"ה חץ ממקרא מגילה וא"ת ג"ח כו', והקשה מהרש"ש כאן הא מצינו בב"ק (ט"ב) עמדו נביאים שביניהם ותקנו שיהו קורין בשבת כו', שלמה תיקן עירובין ונטי' (שבת י"ד ב') וכמה תקנות תקנו אנשי כנ"ג ובהם היו חגי זכרי' ומלאכי, ובסוכה מ"ד ערבה יסוד נביאים, ולפענ"ד אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר ע"פ נבואה אבל לתקן ולגזור לא גרע נביא משאר חכמים, לכן קאמר מקרא מגילה מפני שנאמרה ברוח"ק (מגילה ד') שהוא פועל נבואה, אבל אין זה נבואה ממש רק עיי' התעוררות רוח קדושה נתנו להם לדרוש הקי' מה מעבדות לחירות כו', וכן לקמן י"ט ב' קרי לה חידוש סופרים וקשה מפ"ד ידידים מ"ג ובבל מעשה נביאים ופי' הר"ש ועיי' נבואה עשו ומה שסיים תוראת שעה אינו מוכן דהא מוכח שם דגם באותו הזמן ה' נחוג המעשר, ואולי כוונתו ליישב קשייתי דאין נביא רשאי וכו', לכן פי' דתוראת שעה היתה עיי' יבמות צ' ע"ב וברמב"ם פ"ט מה' יסודות ואח"כ תקנו חכמים מדעתם להיות נחוג לעולם, ועיי' משיב בשבועות ט"ז עיי"ש, וראה כאן סי' מ"א עיי"ש.

ג) וראה עיי' ל"ו א', דהתקנות של שמנה עשר דבר שגזרו ב"ש וב"ה, שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו, לפי שפעם אסורו ברוב ישראל, עיי"ש ובר"א, התרמב"ם ה' ממרים פ"ב ה"ג דעתה, שיהיו דבר לאו דוקא, אלא כל שגזרו ואסרו משום סייג לתורה ופשוט האיסור בכל ישראל, ה"ז דומה ל"ח דבר עיי"ש ובכ"מ לחי"מ ושנו"כ שם, ושיטת הראב"ד שם ה"ב: שכל שפעם אסורו בכל ישראל אפילו אינו משום סייג אלא סתם גזרה, תקנה, ומנהג ה"ז כ"ח דבר, וראה תוס' עיי' שם ד"ה התנו וכו' בחי' א' ובר"ן שם, ובירושלמי שבת פ"א ה"ד איתא לפי שעמדה להם בנמשותיהם בחיבות וברמזים, ובגמ' איתא

ותעצו חרב בבית המדרש ואמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא, עיי' דף י"ה, ועיי"כ כי התוס' הגיל בחי' השני, דדוקא ב"ח דבר אלו אם פשט איסורם בכל ישראל הוא שאמרו שאף אליהו אינו יכול לבטל, עיי"ש ובר"א כי לקצר אני צריך, וכאן מירי בתקנות שתקנו חז"ל שאין הנביא וביד יכול לבטלם.

ד) ומצינו כמה תקנות וגזירות שגזרו הנביאים וקיימו אותם הצדיקים הר"א, ראה עיי' ל"ו ב' וזאת של עכרים ביד של שם גזרו, יתור פגור ביד של דוד גזרו, טילטול כלים בשבת בימי נחמ"י (שבת קכ"ג ב') עירובין נטי', שלמה וביד גזרו (שבת י"ד ב'), עירובין כ"א ב'), וכן כריכ דברים, וראה כאן בהמקורות ובס' פרד"י נח י"י עיי"ש.

ה) וידוע דגדרים וסייגים וגזירות ותקנות וכדומה אין בכלל תורה לא בשמים ואין נביא רשאי לחדש, והלא כתיב בתורה ושמרתם את משמרתי ודרשו חז"ל עשו משמרת למשמרת, וראה תורת נביאים אלה המצות וכו' אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה.

ו) וראה רמב"ן ואתחנן ד"ב, ד"ה לא תוסיפו וכו' אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, שכי'ש בתהי"ד ח"ל ומה שאמרו חכמים משום גדר כגון שניות לעריות וכי"ב זו היא מצוה מן התורה, ובלבד שידע שהם משום הגדר הזה, ואינו מפי הקב"ה בתורה, עיי"ש דבכזה לא שייך אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש וכו', עיי"ש כל לשונו בזה בארוכה, וראה היטב הדק בספרי ה"ח ערך אין לחכמים כה מדף א' עד דף ר' עשה"ט וצרפו לכאן, וראה היטב בס' מבוא התלמוד להגמ"רצ"ח פרק ז' ופרק יו"ד משיב עשה"ט, וראה היטב בספרי ח"י"ב ערך גזרה וצרפו לכאן.

סימן יט. בכשאומד בשם חכם ואפשר לברר

ראה בשו"ת ח"ס אר"ח סי' ר"ח שכתב והנה היכי שאמר אליהו הלכה מצד עצמו, באמת לא משגזרין עליה ואולם אם אמר בשם

תלמיז חכם מעיז אחרת ואפשר לברר והברית בנז"א מהמניין ל"י, כמו בהך דעירובין פ"ג, בהנהו שב שמעתתא דאתאמרו בצמרא בסורא ולפניא בפומבדיתא, דאמרין דאליהו אפרן, אלא דדאי היכא דאפשר לברר מהמניין באמת לנביא ששמע מפי חכם, ובלא אפשר לברר שוב הדר הדין דלא בשמים הוא, עיי"כ, ובהוספה לתורת נביאים, הביא ראי' לזה, משיש התוס' ב"ב ע"ד ע"א, על הך דפליגי תרי אמוראי בארעא ותר"י מלאכי ברקיע מאי בדכור ופי' התוס' דאליהו אמר להם כמו בעירובין הגיל עכ"ל, נמצא דכשאומד הנביא בשם ת"ח ואפשר לברר אז שומעין לו, אבל באי אפשר לברר אז תורה לא בשמים.

סימן כ. במנהג שנהגו העם

ראה יבמות ק"ב א' אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו, אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל וכו' עיי"ש ובר"א, וראה כאן סימן ח"י ערך בגדדים, סייגים, גזרות ותקנות, וסי' ב"ח בלבטל אפי' גזרת חכמים אם פשט ואיסור בכל ישראל, וראה היטב שדי תמד כללים מערכת מ"ם כלל ל"ח שהאריך בזה עד למאד ומי יבא אחרי המלך, עשה"ט הדק ועיי"כ אקצר כי זה ספר מצוי ונגלה לעין כל, וראה בכללים שלי ערך מנהג עיי"ש.

סימן כא. בלגלות טעמי הדינים

ראה כאן סי' ז' ערך סתירת רש"י וכו' ש"ש מבכורות כ"ד א' ברש"י שם ד"ה ומיהו עד יבא (אליהו) ויורה צדק ויעמידנו על טעמו של ר"ש ומשיש אני בזה, וראה כאן סימן ז' ערך בלפרש דברים סתומים וסי' ט"ז ערך בדרך לימוד וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא.

סימן כב. בדליכא ב"ד בארעא למילף מיניה

א) ראה בשו"ת מע' א' כלל קי"ב,

שכתבו וראיתי בס' נחמד דרכי הוראה. שהאר"ך בענין זה והוכיח מש"ס עירובין דף מ"ה, עה"פ וישאל דוד ב"ה מאי קבעי וכו', הרי ב"ד של שמואל הרמתי קיים וכו', ודוקא גו' איכא ב"ד בארשא למילף מיניה הוא דאמרין לא בשמיים הוא, ע"ש.

(ב) וכדבריו כתב בס' גלינוני הש"ס שבת ק"ה, ש"י על פרש"י שם שכתב דמידי דאיסור והיתר לא תלוי באלוהי ולא בשמים הוא דא"ה כזה בעירובין מ"ה ע"א רש"י ד"ה והרי שמואל וכו', דמידי דאיסור והיתר לא משיל באורים ותומים ע"ש, מיהו אדרבא שם משמע, מדאמר הרי שמואל כו', ודאשונה יש לשאול בשמואל, אבל אילו לא ה"י שם ב"ד לשאול נשפ"ד יש לשאול לאורים ותומים, וע"ע רש"י שם ס"ג ע"א ד"ה דכתבי ולפני אלעזר הכהן וכו', עש"ה וצ"ע, עכ"פ מבואר שסובר ג"כ כסב"א הנ"ל דהיכא דאין לב"ד לשאול יכול לשאול באורים ותומים, וראה בס' י"א אות א' (א) ב'.

(ג) וראה בשם הגדולים מע' גדולים ע' י"א אות רכ"ד ובעירי און אות ט"ה, שכתב דאפילו לדעת הרמב"ם שכתב שהנביא שיאמר סברת פלוני אמת יתק, היינו כשחכמי הדור יכולין להכריע הדין ההוא, אבל אם נפ"ל המחלוקת בין חכמי הדור ואין מכריע, שרי לשאול מן השמים כמי מקדושים והלכה, ומצינו לתעבד ע"פ מה שהראונו מן השמים, וכמ"ש הראב"ד רוח הקודש הופיע בבית מדרשינו, ורכיגו יעקב ט"ל ככה יעשה לשאול שאלות מן השמים והיו משיבים לו, ואם רב א' נ"ל לחלוק יכול לחלוק דלא בשמים הוא, וכן הרמב"ן חלק על הראב"ד בדין ההוא, וכו' ע"ש.

והוא מבואר מגמ' הנ"ל דהיכי דאין ב"ד בארשא למילף מיני הלכה זו יכולין לשאול מן השמים, וראה היטב כאן ס"י כ"ד בערך בשאלות מן השמים וצרפו לכאן, וראה היטב כאן סימן ח' בתך דהשושן עדות וצרפו לכאן.

סימן כג, ביני נפשות, באומנא, ובנוקס שצריך עוים וכדומה

(א) וראה היטב הדק בספרי ח"ג ערך אומנא מדף קע"ו והלאה בפרט שם סימן ה' ערך בירור וליבון בהרא"י משלמה אב החכמים, מדף קפ"ו והלאה, מש"ש בארוכה בענין אם יש לסמוך על רה"ק בת קול וכדומה במקום שהצריכה התורה ב' עדים, ואם יש לסמוך בדיני נפשות היכא דיש אומנא בצירוף רה"ק וכדומה, ע"ש בארוכה כי לא רציתי לכא בכפילא במה שהארכתי כבר בספרי, עש"ה"ט וצרפו לכאן, וראה היטב בס' פני דוד פ' בשלה ד"ה והיו יודע מש"ב בארוכה וצרפו לכאן.

(ב) וראה מאירי כתובות ט' ע"א ד"ה האומר וכו' ש"י וא"ת שלא נאסרה לאחרים מפני שלא ה"י שם עדים וכו' אין זה כלום, שכל שנתפרסם ע"י נביא אין לו עדות גדולה מזה, ובה"י שם מקשה דהלא לא בשמים הוא ע"ש, ובשניות חת"ס אבה"ע ס"י כ"ו מ"ש בתך דכתובות ושב"ט ג"ו, דמשום פרטות הנביא אין לאסור ע"ש ובאור"ח ס"י ר"ה.

(ג) וראה בספרי ח"ד ערך אומנא דקפ"ב, מש"ש מירושלמי תענית (פ"ד ח"ה) וירא את העגל ומחלות וכו', שלא יהא אדם דן אומנות וביפא תואר במדר"ר שמות פרשה מ"ו א' דאף כי הקב"ה א"ל כי שחת עמך, עכ"ז לא עשה מעשה עד אשר קרב וראה וכו', וכו', ע"ש בארוכה מה שכתבתי בזה, וראה חת"ס אור"ח סימן ר"ח וכאן סימן ד' ערך משה רבינו עליו השלום רשאי לחדש שמשו רבינו ה"י לו כח לפסוק ע"פ רוח הקודש, ע"ן שם, והטעם שלא סמך ע"ז בעגל ע"ש, ולפענדיג עוד טעם אחר מה שלא תבאתי שם, משום דכל דאפשר לברורי מבדרינן וכאן ה"י יכול לראות בעיניו בניקל ודריק.

(ד) וראה בסדר משנה לתנאן מהר"ז באסקאוויטץ וצ"ל מובא בספר קול סופר עדיות פ"ח מ"ז ש"י מה שאל"י יפשוט ספיקות בדין

הוא יען דאל"י לא מת ונשאר בן אדם ויפסוק ע"פ קבלה מרבוחיו מזור דוד יע"ש, וכ' הקול סופר שם היינו באיסורים אבל בדבר שצריך עדים יהי' נאמן אם יאמר קודם שבא מעשה לדון כמו איסור כע"א יוחזק ע"י יבמות ע"ז ורמב"ם פ"ג משגגות ודריק ע"ש, וראה כאן סימן ג"ז ע"ש.

סימן כד, בשאלה מן השמים

(א) וראה בשו"ת הרי"ן בן לב חלק ג' ס"י קט"ז דף ק"ה, ש"י דאף להראב"ד ש"י שרות הקודש הופיע בבית מדרשו, חלק עליו הרמב"ן משום דלא בשמים הוא, וראה כאן מ"ש בשם הכמות תמרים סוכה ל"ב, ש"י דגם הראב"ד לא הכריע על סמך רוח הקודש ומש"כ שרה"ק הופיע בבית מדרשו לא כ' רק על צד ההפלה כיון שערב לו החילוק והפירוש שאמר, אמר כן בדרך גחמא ע"ש.

(ב) וראה בשו"ת חת"ס אור"ח ס"י ר"ה, ש"י כי מש"כ הראב"ד בה' לולב, כבר הופיע רה"ק בבית מדרשינו וכיר"ב כ"פ, אין רוצה לומר רה"ק, כמו שה"י לדע"ה וחביריו, אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורתו לשמה אשר וזכים לכוון האמת אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תוש"י כזו מ"מ הקב"ה בחסדו יהיב חכמה לחכמים לפי שעה, וכוה וזה עתניאל בן קנז לכוון האמת ע"י מלפול וק"ו וגרש מה שלא ה"י בטבע חכמתו להשיג זה, ועד"ז אחו"ל פ"ק דב"ב, אע"פ שניטלה הנבואה מן הנביאים מחכמים לא ניטלה, פ"י אותו חלק נבואה שמש"י ע"ד חכמתו שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה בשכלו וחכמתו אעפ"י שאיננו בכח תולדות הטבע שכלו וכו' וכו' שהוא כעין נבואה של חכמה וכו' וכו' ע"ש.

וראה ב"ב י"ב א' מיום שחרב בית המקדש אע"פ דניטלה הנבואה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה ע"ש, וכ' בתורת נביאים אלה המצות דף י"ד דהפ"י דבתחלה היו שתי

המעלות מוכללים באיש אחד וה"י חכם ונביא ביחד, ואח"כ נפסקה הנבואה אבל מעלת החכמה נשארה ע"ש, וזה דומה להך דחת"ס הנ"ל.

(ג) וראה בספרי ח"ו ערך אין אלו אלא דברי נביאות מדף תקל"ג והלאה, שהבאתי שם מתוס' עירובין (ס' ע"ב) ד"ה אין אלו וכו', ש"י דבכ"מ שאומר אין אלו אלא דברי נביאות ה"י לשבח, כלומר אין חכמה כזו שמבין לחלק כ"כ סבא מועט, וברוה"ק אמר, ע"ש, ובתורת נביאים דט"ז מקשה אמאי לא הקשו התוס' כמו שהקשו בבכורות ג"ח הרי לא בשמים הוא, ולפ"ד חת"ס הנז"ל תתורץ זה ודריק, וכע"ז מתרץ בתורת נביאים על מ"ש הראב"ד בה' לולב וכו"פ בהשגותיו לחדג מן ס' ה"ה, ע"י פ"ז מה' מטמאי משכב ומשכב ה"ה, ובהקדמתו למס' עדיות, ובספרי חמ"ס דעים ש"י וכבר הופיע רה"ק בבית מדרשינו, וכן וכבר נגלה לי מסד ה' ליראיו ע"ש ודריק, וראה כאן ס"י כ"ס ערך בחלום וצרפו לכאן.

(ד) וראה ברכות כ"ח ב' שלא אכשל בהלכה ושלא אומר על טמא טהור, וקשה אם לא יכשל ממילא לא יאמר על טמא טהור, ואמר הח"י הרי"ם ד"ל ע"פ מעשה מאוה"ח הק' בענוה דע"פ דין הותרה, אך לא ה"י יכול לומר בפיו שמתרת, ובסוף ה"י שבא התרוג ברגליה, וזה פ"י אף שלא אכשל בהלכה, התפלל שלא יאמר על טהור טמא, מובא בפרד"י ח"ב דף תכ"ח.

(ה) וראה שדי חמד כללים מע' המ"ם כלל קל"ו ד"ה והנה, לענין לולב, שמנהג פשוט דנשים מברכות, כמ"ש בברכ"י ס' גדר"ת אות ב', ואף שיש מערערים וסוברים דיש לבטל המנהג, מ"מ כבר אישרו וקיימו המנהג עפ"י שו"ת מן השמים בראש הספר, (וגדפס בתשו' הרדב"ז בסוף ח"ה) ובס' יפה ללב ס' תרח"ן אות ה' מביא מש"כ החיד"א בס' יוסף אומץ ס"י פ"ב, דאף שמרן פסק שלא יברכו ק"ם לן דאילו מרן אף הוא ראה ד' השו"ת מן השמים כן היה פוסק ומנהיג, ואין בזה משום לא

בשמים היא כיון והרבה גדולי הפוסקים סוברים ודברנו אהיה לך טעמא ושמיא לפסוק כחוחם עייש.

(ו) ראה בס' שם הגדולים להחידא ז"ל מערכת גדולים אות רכ"ד שכ' רבינו יעקב החת"ו ה"י שואל שאלות מן השמים בהלכות ובפסיקי דנין ולהכריע בין הפוסקים ומשיבים לו, ובתשו' הרשב"י בסידרא ס' תקליב כ' יש בידי קצת שאלות ששאל אחד מהראשונים מן השונים ע"י התבודדות ותפלה והוכרת שמות והיו משיבין לו על שאלותיו, עכ"ל, וכי, איברא דיש להקור דודאי הוי עבדי כאשר יודעתו מן השמים, דתיכי עבדי הכי וכי' וכי, ותאריך בחך דר' יתושע דאין משגיחין בבת קול, ובמה דנפיק בת קול דהלכה ככ"ה וטעמו עייש בארוכה גדולה, ומביא שהמהריב"ל חג ס"י קט"ו כתב שהרמב"ן חלק על הראב"ד אף כי אמר רוח"ק הוסיפה בבית מדרשו, ותפלות תמרים חולק עליו, כי אין כונת הראב"ד דרוח הקודש ממש הופיע אלא שאמר כן בדרך גומא וכי' וכי, וכי' אפשר דס"ל דלא בתרמבים אלא דאם משמא מיתב יתבי אשורית נעמית על חודע בדין אחד כהלכה צייחין לה, וכי, אי נמי אפשר דבדבר שנתלקו בזמן הסנהדרין ועמדו במחלוקת ואין סכריע ולא אומר הלכא כמאן בזה צייחין לבח קול או רוח"ק לומר שסברת פלוגי אמת, מאחר דסנהדרין והפוסקים לא יכלו להסכים בדבר ויש פנים לכאן ולכאן והביק ורוח"ק הוא כהלכה דקודם חבת קול ידענו טעם סברא זו וגי מדלית הכרעת הכהנים והשופטים דאין מנדיע בזה שומעין לרוח"ק וביק שאמר כהלכה וכי, וגמ"כ בזמן הרבנים אחרי הגאונים כי חן בעת הלף חלף סדר לימוד תנאי ואמוראי ורבנן סבוראי וכי' דליכא חו ובאת אל הכהנים חלום ואל השופט או כאשר שמים לו זכו השופט ורוח"ק על גדול הדור איהו גופיה שריא שופטות אגויו תשמענה כאשר יורו פוסקים ואל אשר נגע אליקים בלבו באלו סורי ופסוד, מאחר דאין בידינו כחמתי הדור

לחנניה, וגם הדין והוא והסבא והיא יש לה פנים מסביות בהלכה, והיט' דהראב"ד ורבינו יעקב הגו' ומיהו אי גברא רבה נראה בעיניו מתוך התלמוד וכלל הלכות להיפך יכול לחלוק דלא בשמים הוא וכמו שהרמב"ן חלק על הראב"ד עייש, וראה כאן סימן ל' וצרפו לכאן, וראה בספר עין זוכר מע' א' אות ט"ו עייש.

(ז) ולפענ"ד נראה לתרץ הקושיא על הראב"ד ורבינו יעקב הג"ל עפ"מ שכתבתי בספרי ח"ג ערך אומנא סימן ה' ערך בירור וליבון בהרא"י משלמה אב החכמים ששלמה דן מכבר עפ"י ההלכה והתב קול ה"י רק הסכמה, ועייש בשם הגדולים שיש כי היו הדברים קרובים לודאי שנקיים הם וכמו שאמר רבא בגמ' ורק להוציא מירי חשש דחוק בא רוח"ק להאיר פני הדברים, עייש בארוכה, וכן כאן רצו לידע איך פסקו מן השמים אבל לא לפסוק הדין עייש, אף שכ' החידא ז"ל דבדואי דהו עבדי כאשר יודעתו מן השמים, מ"מ אפשר דלא רק ע"ז סמכו, כיון דלא בשמים הוא, ושמתתי למצא בהג' מנחם ציון מאת הו"ג מהר"ר מנחם מענדיל קרענגיל ז"ל שכתב באות קמ"ג ולפי עניות דעתי דעיקר הכוונה לידע איך פסקו ל"י בב"ד שלמעלה, אבל לא לפסוק ולחתוך הדין גם למטה עפ"י אותה תשובה מן השמים וכי' וכי, עייש.

ובשם הגדולים מע' גדולים אות רכ"ד מביא להכפות תמרים יומא ע"ה שכ' לתרץ הקושיא מתמן שהגיד לישראל וכי' דע"פ הדינים וההלכות ה"י משה פוסק הדין, ולאמת דבריו בא האות העומר שכנגדו מוכיה, וכן רשב"י אנמר"י סמ"ד ע"ש, וזה לכאורה ממש כעין שכתבתי עייש, ודו"ק, וראה כאן ערך תיקון וכי, והנה משיכ הכפ"ה הג"ל על הראב"ד שאמר כן רק בדרך גומא כנ"ל, קשה דמה יענה לתראב"ד ה' בית הבחירה שנגלה לו מסוד ה' ליראיו כונת עורא הכון שידע שעתיד לתקדש ע"י הקב"ה קידוש עולמי.

ובשביל זה לא קדשו עורא לעת"ל, ובשביל זה הנכנס בו היום אין בו איסור כרת, תרי שסמך הראב"ד עיי שנגלה לו בסוד לפסוק בדין איסור כרת, וראה בהקדמת מהר"ר אהרן מרקוס ז"ל לס' שרית מן השמים עייש.

(ח) וראה בס' שושן עדות סוף מס' עדיות שכ' בתוה"ד ח"ל וכוה מתיישב אצלי בס"ד מה שמצינו לכמה גדולי הראשונים ז"ל אשר שמו בשמים פיהם לשאול בשמים ממעל בדין מדיני התורה היכי לידינא דינא להאי דינא, ובדין הדס שנקטם ראשו, עיי בספר כפת תמרים להגאון מהר"ם בן חביב ז"ל ל"ב עמוד ב' ד"ה נקטם ראשו פסול וכי, מ"ש על הראב"ד ז"ל במ"ש שכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו יע"ש, אבל לפי האמור גיחא, כיון דלא נאמר משמים להם, שיצור לבני אדם כן, אלא נאמר להם שבשמים ממעל פוסקים כן, ממילא כל זמן שאין לנו סתירה לדיו זה מדברי הגמ' דילן או מכת הסבא הישרה והברורה, יכולים לשמוע אתו בלימודי ד', ובאמת מי שרוצה לחלוק על תשובת השמים הח"א לא בכח ולא בחיל רוח כביר אמרי פיו רק ברוח דעת תורה ובגבורה של תורה להביא ראיות מתגמ' דילן או מכת הסברא הישרה והברורה הרשות בידו לחלוק על התשובה והיא להיות אין אנו מתוויבים לפי הדין תורה לשמוע אל מה שיפסקו בשמים ממעל כיא עפ"י התורה אשר יורו לנו חכמי התלמוד נ"ע ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם חר"ק, וראה כאן ס' ה' התחזקה בזה עישה"ט.

סימן כה, בלהחמיר ממדת חסידות

ראה ירושלמי תרומות פ"ה ה"ד, עולא בר קושב תבעתי מלכותא, ערק ואויל ל"י ללוד גבי ריב"ל, אתון ואקפון מדינתא, וכי' וזהו אליתו וכו' לשוב וכי' ואיתגלי עלוי אמר ל"י ולמסורות אני נגלה, א"ל ולא משנה עשיתי (שכך שנינו בתוספתא ואם ייחדו להן מתור, פנ"מ) א"ל וזו משנת חסידים (והשיב

לו וכי זו משנת החסידים והי' לך לסלק עצמך מענין זה, פני משנה עיי שם כל הענין כי קצתו, הרי שהורה אליתו להחמיר ממדת חסידות נגד תוספתא, וראה בס' יפה מראה על הירושלמי כאן, שכ' וכי משנת חסידים, מהבא משמע שמי שאינו מחוייב למסור גפשו ורצה להחמיר במדת החסידות להמסר שפיר דמי ודלא כמ"ד דהוי מתחייב בגפשו, וע' מ"ש בבאורי לבריר פמ"ב ס' ט' עכ"ל, וראה בס' נחמד למראה תרומות כאן עשה"ט.

סימן כו, בדברי אגדה

כתב בהוספות לס' תורת נביאים: בדברי אגדה ומוסר סומכין בכל מקום על דברי אליהו, הן מה ששמע מפי מלאכי מעלה והן מפי ת"ח, כמו בסוטה י"ג ע"ב, לענין מיתת משה, סמלין אמר וימת משה ספרא רבא דישאל, ופי' התוס' שהוא שם מלאך, ומתרגמ' כתב שם דאליתו שמע כן משמו, ובגמ' ר' ע"ב, אשכחתי ר' אביתר לאליתו, א"ל מאי קעכיד קוב"ה א"ל כו', ומאי קאמר, א"ל אביתר בני כן הוא אומר וכי, (וראה בס' רגל ישרה ערך אמת, שכותב מי שמכון דבר תורה לאמיתו הוא מדרגת גדולה יותר מגילוי אליתו, דהרי הוכיח רבא דר' אביתר בר סמכא הוא מדהסכים הקב"ה על ידו, ולא הוכיח מדתי לו דרגא דגילוי אליתו, ש"מ דזה אינו ראי' שיהי' בר סמכא לסמוך עליו בדברי תורה רק אם מתכוון דבר תורה לאמיתו), וכן פ"ק דמגילה כמאן עבדה אסתר שזימנה את הזמן אמר אליתו כמולתו תנאי וככולתו אמוראי, וכדומה הרבה בש"ס ואגדות עייש, וכן ה"י יכול להביא ראי' ממה שחיבר אליתו ספר תנא דבי אליתו, והוא מלא אגדה ומוסר, ש"מ דבענין כזה לא שייך לא בשמים הוא, אולם בזה ישנם דעות שונות אם זה מאליתו, ראה בשו"ג ח"ב אות ס' ס' ו' ותהלכות האגדות פרק ז', וראה היטב בספרי ח"א דף רל"ו כלל י"ז ערך באגדה ומוסר סומכין על נביא ואליתו וזב קול וכי' עישה"ט וצרפו לכאן, ואקצר במה שהארכתי כבר בספרי.

סימן כז. בפסולי יוחסין

נחלקו תנאים בעדיות מ"ה מ"ו ר' יהושע
בשם ר' יוחנן בן זכאי אמר שאין אליהו בא
לטמא ולטהר לרחק ולקרוב אלא לרחק את
המקורבין ובורע ולקרוב את המרחקין בורע.
וי' יהודה סבר שבא לקרוב אבל לא לרחק.
ור' אומרים שבא לרחק אבל לא לקרוב. (נראה
בתוספתא שם ובמגתא בבבירם.) ר' שמעון אומר
שבא להשוות המחלוקת ויחמיק אומרים לעשות
שלום. עיי' ובמפורשים ר"א גור"י. וראה
כאן סימן ה' אות ה' מש"ש בשם התת"ם
עיי' בסוף דבריו. וראה היטב כאן סי' י"ד
אות טו) בדברי השושן עדות סוף עדיות. עיי'
וצרפו לפני. ובבב"י שם האריכו בזה עשה"ס
כל קצור אני צריך.

האיטור בכל ישראל

ראה ע"ז ל"ז ע"א דאינו יכול לבטל אמיליו
נזרות חכמים אם פשט האיסור בכל ישראל,
ע"ש ב"יח דבר שאפי' יבא אליהו ובית דין
אין שומעין לו א"ר"מ מה טעם הואיל ופשט
איסורו ברוב ישראל וכי' ע"ש ובר"א, וראה
אנא סימן ה"י ערך בגדרים סיגים וכו' משה"כ
מע"ז ל"ז א' וצרפו לכאן, כי החזן מאוד לעניינינו,
ראה שדי חמד כללים מע' מים כלל ל"ח משה"כ
וארכזה עשה"ס, ומי יבא אחרי המלך וע"כ
ומצ"ר.

סימן כט. בחלוט

דאזא בערך חלום.

סימן ל. בדבר שנחלקו בזמן הסנהדרין או
מרבבים שחיו אחרי הגאונים ואין חכרע

ראח חיטב כאן סימן כ"ד ערך בשאלה מן
השנים זאת ה משיש בשם השם הגדולים

וְאֵלֶּכָּה, שֶׁ דְּבָרָבֵר שֶׁנֶּחֱלָקוּ בִּזְמַן הַסֵּהדָדִין וְעַמְדוֹ בַּמַּחְלֻקָּתָן וְאֵין מִכְרִיעַ וְכַשִּׁי בִּזְמַן הַיְּרֵבָנִים אַחֲרֵי הָאֲנֹנִים וְאֵין בִּידְנֵי הַכְרִיעַ, וְהָדֵין וְהַסְבִּיר יֵשׁ לֵה פָּנִים מִסְבִּירֹת בַּחֲלָה וְשׁוּמֵעִין לִירוּחָא וְיָבֵק כִּדְנוּמָה שְׁאֵמֵר כַּחֲלָה. וְכוּ' אֲבִירָא רַבָּא רַבָּא חֲזִינוּ מִתּוֹךְ הַחֲלָמוֹד וְכֹלֵל הַלְמוֹת הַחֵיפֵךְ יִכּוֹל לִפְעִי לֵאלֹא בְּשִׁמְעֵי הָיָא וְכִמו שֶׁהֲרַמְבַּ"ן חָלַק עַל הַרְאֵבִי, עֵינֵי כָּל לִשְׁוֹנֵי כִי קִצְרִיָּה דְּבִרְיָה, וְרֵאָה בִּס' עֵין וְכוּמֵר לַחֲדִירָא זֵיל מַעֲרֵכָא א' אוֹת מ"ו שֶׁכָּתַב בָּנוּ, עֵישָׁה"ט הֵדֵק וְצִרְפוֹ לִכָּאן, כִּי קִצְרִיָּה בִּמָּה שֶׁאֲפָשֵׁר לִרְאוֹת כְּסָפִים הַגֵּיל הַמְּצֻיִּים אֲצִילֵנוּ עֵישָׁה"ט וְעַד שֶׁכָּתַב אֹתָם ח' וְכַשִּׁי ח' וְצִרְפוֹ לִכָּאן, וְרֵאָה בִּרְעֵךְ חֲלוֹם בִּסְפָרֵי הַחֵי"ב וְעַל שֵׁט.

סימן לא. במלחא דרבון

ראה בס' חלוקא דרבנן מ"נ אות ה'
דף ל"ג ע"א. שם אחרי שצ"ן לתמורה ט"ה
נמילה ג' ולהרמב"ם ה' יסודית, למשיב המל"מ
ש"ס מאישות היו ד"ה ודע, וה"ז אם יבא
למילה (יבמות ל"ה) בספיקא דמצאיות ולא
בספיקא דדינא, ויש לחקור במילתא דרבנן אם
יכול לומר הלכה כפלוני, והאריך בפ"י הכ"מ
ה' יסודית בארוכה דמשמע דבמלתא דרבנן
אפשר דיכול להכריע, וכן מצינו קצת ד'
הרמב"ם, שכתב, וכן אם עקר דבר מדברים
לשלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני
ותורה וכו', משמע דזאת לעקור מלתא דרבנן
לא לברר ולברר אינו יכול רק בדיני התורה
ובל במלתא דרבנן אפשר דיכול להכריע,
מאריך להוכיח והיכא דלא נתיסד עוד שום
נהגה יכול לברר במלתא דרבנן, עיי"ש בארוכה
ל לשוננו כי לקצר אני צריך, וראה היטב
אן סימן ט' משי"ש בשם התות יאיר וצרפו
לשון, ושם נשמע דאף בדרבנן שייך זה
כאילו.

סימן לב. בהכשר מצוה

(א) דאז ריטב"א יבמות ע"א ע"ב. ע"ה

דאמירינן שם דלא ניתנה פריעת מילה לאברהם
אבינו, שכי' וייל וזית אייך אף מרע'ה לא
נצטוה ואמאי נקט אברהם, וייל דכה'ג שחזו
הכשר מצוה לא ונשוב חזונה, עכ"ל. ודא' בס'
לכלי חמה פ' בוקות' שהאריך בכנות הרייב"א,
כיון דגם מרע'ה לא נצטוה ע"ז אייך נהי
שבנצטוה יהושע ע"כ לדורו נצטוה דהר"ל בגדר
לשעה הציווי היתה רק על דור המדבר שבאו
לארץ לפרוע אותם אבל לדורות לא שייך
מצות פריעת עיז דמרע'ה לא נצטוה ע"ז
שוב אי"א לומר שבנצטוה יהושע מצוה לדורות
כיון דאין הנביא רשאי לחזש דבר מעתה אייך
אמאי נקט דלא ניתנן פריעת מילה לאי"א הא
גם לנו לא ניתן דאי' דיהושע נצטוה לדורות,
וע"ז תירץ הרייב"א ד"ל דיהושע נצטוה
לדורות ואין זה בכלל אין הנביא רשאי לחזש
דבר מעתה כיון דהוא רק הכשר למצות מילה
שכבר נצטוה בה ישראל ע"י משה, וכי' וכי',
ע"ש שהאריך בזה מאוד ולקצר אני צריך,
וע"ש שמקשה ע"ז מהרמב"ם פ"ט מסיחה'
היא דאם אומר הנביא פי' חדש מפי הקב"ה
שלא שמענו ממשה הרי"ז בכלל נביא שקר
וכי' ע"ש משכ"ב.

(ב) ודאָה ב'ה'ג' מצפּה איתן סוכה מ"ד א' ש"כ' על רש"י ד"ה וחזרו נביאים אחוהוים ויסודם ע"פ הדיבור. וקשה הא אין בביא רשאי לחדש דבר. וה"ה מה שנשכח כבמזמרה רק ע"י ופילל פ'ולקין להחזיר. וצ"ב כספ"י ריש מגילת. ונ"ל ד"ה אלא הכשר מוכח ולא מקרי דבר חזק. וכמ"ש בח"ר פ' הערל גבי פקדון ע"י.

סימן לג. בלצורץ שעה ומיגדר מילתא

(א) ראה בס' תורת נביאים להגההצ"ה ז"ל ערך הוראת שעה מדף כ"ג והלאה שהאר"ך בזה מאוד מאוד יריש האופנים, אימת רשעים או מזכרנים אנו לשמוע לעבור על ד' התורה לשעה, וענין זה מכותה הוראת שעה" בכ"מ

(בשש"ס) ושם בהחלטות הפרק ג' מעניין הוראת שעה מדף כ"ג וזו הלאה אר"ך ג"ל מאוד עינישם

הדק, ויען כי הספר הזה מצוי ומוכן לכל, **אקצר כאן בכללן**, ודאה היסב כאן סיי מ"א, מש"ב בארוכה וצרפו לכאן, **עישת"ט הדק**.

(ב) וראה יבמות צ' ע"ב ת"ש אלו תשמעון, אפי' אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה ששטע לו, שאני התם דכתיב אלו תשמעון, וליגמר מיניה, מיגדר מילואו שאני עיי"ש, ובררא בזה וברמב"ם פ"ט מה' יסודי התורה ח"ג, וראה תוס' סנהדרין פ"ט ב' ד"ה אליהו ובה' הלבוש יבמות כאן, וראה היטב במספר ח"ח ערך אין לחכמים כח וכו' מדף ק' והלאה עשה"ט.

(ג) ראה ברכות ס"ג א' רש"י, הסרו
ותורתין: עושי רצונו, כגון אליהו בחר הכרמל
(מלכים א' ח"א), שהקריב בבמה בשעת איסור
הבמות משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל
לשמו של הקב"ה ע"ש. ובג' מהרש"א צ"ח
גנה ורדים ח"א א"ח כלל ב' ס' כ"ו ד"ה
על אמת ע"ש.

(ד) ראה סנהדרין צ' ע"א אי"ד יחזק
בכל אם יאמר לך גביא עבור ע"ד תורה שמע
לו חרץ מע"ה רש"י. גביא המוחזק. עבור ע"ד
תורה הכל לפי תקנת השעה כגון אליהו בחר
הכרמל ע"כ.

(ה) ראה רש"ש שבועות מ"ז א' ע"פ נביא נאכלת וברש"י חגי זכרי' ומלאכי היו שם ועל פיהם ברה"ק עשו ואין טעם בדבר. וקשה לא הא כלשמים הוא. וזכרי' ומלשון המשנה משעבד דדין זה נוהג לעולם. חירוק לזה למדתי מהרמב"ם פ"ו מה' בחיב ה"ב שבי' וזכרי' שזה ה"ל"ם דהאחת איזו שירצו תהי' נאכלת חושני' תהי' גשופת ובימי נחמי' הי' הורדת שעה ונקמה כן המשנה אבל לא דוקא וזכרי' ע"ש כל לשוננו. וראה בס' כלי חמדה ס"פ בחוקתי ע"ש"טס' הדק וצרפני לכאן.

(ו) ראה מהרצ"ח שבועות דט"ו ע"א בשתי תהודות וזכר דכתיב ואעמידה שתי תהודות גדולות, וק' כיון דאין לזה רמז בתורת משה איך הי' יכול עזרא לחוש דבר מצותה, ואין לומר דהתראת

שעה היתה אז דהרי בקבע דין זה לדורות וכו'. ואין אפשר לקבוע דבר זה להלכה קבוע מה שלא חי' או רק הוראת שעה ועי' רמב"ם סי' ה' מעשה הקרבנות הי"ד וט"ז ע"ש וצ"ע.

(ו) וראה מצפה איתן הוריות ו' ע"א. והא מוידין היו ומשני הוראת שעה היתה וקשה הא אפי' לשעה לא הותר אלא משום מיגדר מילתא כבימות צ"ב וי"א היכי תורי כאן לחקריב חטאת על מיד וכו' ומשום מיגדר מילתא לא שייך כאן. ודחוק לומר דאחי כמיד דחולין בעורת דרבנן. י"ל עפ"מ במנחות (מ"ח) מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי נחשון וכו' והל"מ להרמב"ם בס"ב מה' חט"ק שהקריבו בימי עזרא קרבנות שאין ונהגין לדורות כדרך שהקריבו מילואים בימי משה קרבנות שאין ונהגין לדורות ע"ש. ולפי' הקרבנות דעזרא שהי' הוראת שעה כלי' שהיו מילואים ואינן נהגין לדורות רק לשעה כמבואר בפי' משה קא' בשמעתין. ולק"מ ואין חילוק קרבנות ותביאו חטאות על המזבח. וישנו מילואים דבתו דינא הכי כמו בימי משה שהקריבו מילואים שאין לדורות. וכו' וכו' ע"ש כל לשונ.

(ח) בס' תנופה חיים הביא דדין שאינו מצבור ואינו קבוע אין יכול לעשות הוראת שעה. ומ"ש באבקת רוכל קע"ט. שאני דהתם סבנה בדבר. ועיין שם מה שכתב על הפסוק מי שמך לאיש. דחשב שרצו להרגו על פי הוראת שעה. וביש"ש ב"ק פ"ג סי' ט' כי דמוכח לחבירו צריך שיהא אדם חשוב. והא מ"ש לאיש שאינו מחזקובים. ועי' בצבא רב דף ס"ג ע"ש.

סימן לו. בלחשות המחלוקת בין חכמים בדברי תורה

(א) ראה עדיות פ"ח מ"ו. מובא כאן סימן פ"ו. מחלוקת התנאים ר"י בשם ריב"ז אמר שיש א"ל בא אלא לרחק את המקדשין בנורו.

ולקרב את המרוחקין בנורו. ולא לטמא ולטהר. וי"א שבא לרחק. אבל לא לקרב. ור"י סבר שבא לקרב אבל לא לרחק. ור"ש אומר שבא לחטאות המחלוקת. והכ"א לעשות שלום בעולם. ועי"ש בראב"ד. ובשושנים לדור שם כ' שאף החכמים אינם חולקים בזה על ר' שמעון שבא להשותת המחלוקת בין חכמים בדברי תורה עשה"ט. וראה כאן סימן י"ד אות טו) משי"ש בשם השושן עדות סוף עדיות. וראה ברע"ב שם ש' לר"ש אבות אלו החכמים ובנים אלו התלמידים. שיהי' לב כולן שוה. ולא יפול ביניהן מחלוקת. ע"ש. ובתו"ש שם כ' והודיע להם שהאיש (אלהיה) שהוא לא יוסף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד. ואין בזה מחלוקת. ולא הכחשה. אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר מהם עשכ"ד. וראה שם בתו"ש ד"ה שנאמר עשה"ט. וראה בלקוטים על המשנה שם. דר"ש רק בא להוסיף עליהו ולא לחלוק וכו'. עי"ש כ"ד. ועי' בשושן עדות על המשנה דעדיות כאן.

(ב) ורציתי להעיר עמשי"כ המפורשים כאן. דר"ש לא לחלוק בא. הא זה הוא נגד הכלל המקובל דכ"מ שאמרו חז"ל פלוני אומר ולא אחר או לחלוק בא. וראה בספרי ח"ג ערך אומר אט לחלוק בא שהאורחני מאוד בכלל חזק מדף ש"ט ער דף שט"ב. ושם מדף ש"ב והלאה הבאתי כ"ח כללים עקריים בזה עישה"ט. והנה כאן כתבו הלקוטים ועוד דר"ש לא לחלוק בא אלא להוסיף. וראה שם דף ש"ב כלל א' דחיכי דהפלוני אומר רק להוסיף בא שייד שפיר הלשון אומר אף אם לא חולק על הקדום. ולפי' אתי שפיר. ועוד הבאתי שם כללים בזה ע"ש ואז התענג בעתי"ה.

סימן לו. בקודם או לאחר מיתה. ואם דיני ממונות שאני

(א) ראה מהרצ"ה ב"מ פ"ד ב' שהקשה איך סברה אשהו של ראב"ד שדן דיני ממונות. והרי תורה לא בשמים וכו' וכו'. ורבה שאמר

בשעת מיתה בהרת קודם לשער לבן טהור. והרמב"ם פ"ב מה' טומאת צרעת לא פסק כמותה. משום דגם זה שאמר בשעת מיתה הוא ג"כ בכלל לא בשמים. כשי"כ הכ"מ שם ה"ט. וכו'. ואפשר דדיני ממונות שאני כיון דשמעו הבעלי דינים לדבר הנשמע מן העלייה הוי כנתרצו לזה. וממון אתיחייב למחילה אבל פשוט דבאיסור והיתר אין צריכים לשמוע לו ע"ש. והמהרצ"ה ב"ק סי' א' מקשה על תוס' ג' א' דדנה דבורה ע"פ הדיבור והלא לא בשמים הוא. אולם בדיני ממונות מהני קבל עליו קרוב או פסול. עי' פ"ק דסנהדרין ח"ט סי' כ"ב. וכן יש לתרץ הך דב"מ פ"ד ברשב"א ע"ש.

(ב) ראה בכסף משנה פ"ב מה' טומאת צרעת. בהא דרבה בר נחמני ב"מ פ"ו א'. דפסקינן דלא כותיה משום דכיון דבשעת יציאת נשמה הוא דאמר חשיב לא בשמים כו'. וראה מש"ל מ"ש ע"ז התת"ס סי' ר"ח באור"ה. וראה שד"ח כללים מע' ל' כלל ל' וצ"ח בזה ל"ס בכורי שלמה בהקדמה ו' ע"ב ד"ה ואם עוד. וס' חבלים בנעמים בסוגיא ל"ב דף מ"ח ע"ש.

(ג) וראה הת"ס אור"ח סי' ר"ח ד"ה ונהג ש' חממה על זה דא"כ יצא לנו דין חדש דכל שאמר תלמיד חכם דבר סמוך לסילוקו מהעולם הוא בכלל לא בשמים והוא תמוה ובלי טעם וסברא. כאשר נבאר לקמן הטעם ולא בשמים הוא ע"ש. וראה סי' ה' בערך הטעם לכללן בד' התת"ס. ע"ש וצרפו לכאן.

(ד) ורציתי להעיר ע"ד התת"ס ד"ל. וראה ברכיונו חננאל מובא בשטמ"ק ב"מ דף פ"ו ע"ב ש' בהך דרבה בר נחמני וי"ל בהה"ד הראו לו בחלום הדברים הללו כדי שיצא מן העולם בשוב נחת רוח. עי"ש כ"ד. וראה שיטה מקי' ב"מ ד"א א' ד"ה א"ל מ"ש בענין החלומות בזה עישה"ט וצרפו לכאן. וראה בערך בת קול

בספרי ח"א סימן י"ד ע"ש. ופלא בעיני עכ"ק התת"ס שלא העיר ל' ר"ח הנ"ל. במכתב"ג. וראה בכללים שלי ערך חלום עישה"ט.

סימן לו. בדבר והוי כעין רשות

ראה בס' גנוי חיים מע' א' אות צ"ג. ש' בטעם הדבר שאין נביא רשאי לחפש דבר מעתה. כי הרב ג"ב מצוה קי"ז דקניב ע"ב. וגם אני בדרשותי כתבתי טעם אחר. ועי' סוכה ד"ע"ה ע"א. תניא איך גר וכו'. ולהשמות בארץ שם. משה"ק על הרמב"ם פ"ט מה' יסודות. ובס' בני דוד ד"א ע"א וכו'. ותוס' ע"ז מ"ה ע"א ד"ה כל מקום. אש דת ויצא. ש"ד פ"ט. ע"פ את גבולך וכו'. ברכות ל"ה ב'. וק"ל ממצות ערבה. וי"ל דמיש אין נביא רשאי לחפש היינו איסור מ"ע או ל"ת אבל זה דהוי כעין רשות רשאי. ושאינו מנצפ"ן דהוי מחפש דבר בס"ת לענין כשרות הס"ת. והתורף משה"ק אברבנאל בשמאל א' סי' ח'. והר"י מ"ז בס' שנות חיים ס' של"ח מסנהדרין דף כ'. ופסקו כן. שכל האמור בפ' מלך מלך מותר בו. כיון דק"ל שאין נביא רשאי לחפש יע"ש. ולפי האמור לק"מ. וראה לזה דק"ל צער בע"ח דאורייתא. וחז"ל דהקב"ה צוה ליהושע בס' י"א את סוסייהם תעק. ועפ"ק דע"ז. ורמב"ם ה' יסודות. וביבמות ע"א ב' ד"ה לא נחתה פריעה. ובארעא דרבנן מע' ד' אות קס"ג. הראב"ע ס' בא דכ"ט ב'. ועי' בפג"ה דק"א ב'. ותוס' סנהדרין דפ"ס ב' ד"ה אליהו. ותוס' יומא דצ"ד ב' ד"ה כרובים. ובבבא דאמרינן אם יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו. ע"י מנחות ל"ב א'. יבמות מ"א. חקיל תאריח סי' קי"ח דקפ"ב. חכם צבי סי' א'. סמיכה לחיים תאריח סי' א' ד"ט. מאמר מרדכי על המרדכי דס"ט ע"ב וג'. עושה שלום ד"א ע"א. שפתי רגנות דכ"ז ע"ד. ודכ"ט ע"ג. ודמ"ט ע"ג. ע"ש.

סימן לו. בדבר המפורש בתורה להיתר, ועוד בענינים שיש או שלא יש כח ביד וזכמים לעשותם

(א) ראה היטב בספרי ח"ח ערך אין לחכמים נזל לאסור דבר המפורש בתורה להיתר מזה א' עד דף ר' כ"ח כללים ופרטים בענין מה שיש כח ביד חכמים לעשות ומה שאין בכוחם לעשות, ועיי' שם ד"ח הוא גם בנביאים וכו"ב, ועיי' ראיתי לנחמן להעיר שם על הכללים והפרטים שיש ולצדקם לכאן כי רובם ככולם שייכים לעניינים, לך ראה ושם תמצאנה בעיה, כי לא רציתי לבא בכפילא במה שאמרנו כבר בספרי, וכתבתי ע"ז שני מאות דפים, עישה"ט וצרפנו לכאן ואז תתענג בעיה.

(ב) בכלי המדה קונטרס המילואים בדף ע"י, כתב דחגם דמצינו שיכולת ביד חכמים לעמוד דבר מחית בשב ואל תעשה, זה דוקא חס ב"מ פ"ח החזקה, אבל בכח הנבואה גם לבטל דין נשכ ואל תעשה אין יכולין כי חס לחזקתו שם, וזה הוא כיון דתורה לא נשמר ווא, אבל לבטל דבר מחית אף חכמים אינם יכולים, כגון כחא שגורו חכמים שלא יתקעו בשומר בריה שחל להיות בשבת, אינן יכולים לבטל המצוה, אבל אם עבר ותקע אז מקיים המצוה, וכן לולב שייצט ראשון חל להיות בשבת, וכיריב בהרבה ענינים יש כח ביד חכמים לומר שלא לעשות המצוה, אבל לבטל דבר מחית זה אינו בידם בשום אופן, לכן אמר בתרגום יונתן שם, וליה אפשר להדתא בחזן מודעם, ולא נקט נביא, וראה היטב הדק בספרי ח"ח, ערך אין לחכמים כח לאסור וכו', על חלל כלו מזה א' עד דף ר', וצרפנו לכאן, לך ראה שם ואז תתענג בעיה.

סימן לז. חס יש חבדל בין לברר עיי מה שכתבנו שם לכוין בידו לעתיד

רוח תוס' יבמות ל"ה ב', ד"ה תגלי מילת למפרע לא אמרינן, אע"י דלקמן (מ"א)

(ב') גבי ספקות שקידש אחת משתי אחיות השביעין לה בת חליצה ויבום כיון דאם יבוא אליה ויאמר דהא קדיש, לא דמי, דהבא אין זה ספק דאין להתברר עכשיו שא"א לידע העתידות אבל התם אין צריך לידע אלא מה שבאותה שעה, וכו' עיי'ט, ובגליוני הש"ס כאן כתב הכוונה דאפילו אליהו יודע אין זה ידיעה אנשית טבעית רק אלקית, ולא אמרינן בכה"ג אם יבא אליהו כו', דאליהו דנקטי' רק סימנא בעלמא הוא, והכוונה רק דאין מתבטל תראויות מפני הספק שלנו והסרת ידיעתנו וזהו רק בדבר שבכח אנשי לדעתה, ומשאי"כ בספיקא דעתיד, ועיי' תוס' מנחות ס"ד א' ד"ה ואפי', ותוס' ע"ז ס"ז ב' ד"ה רהיט, ועיי' שו"ת מהר"ל סי' ע' משי"ש, ועיי' מהר"ק שורש נ"ב דכ' דשאלה אנדר הוי רק ספק מצוה כיון דהוא רק מחשש שמא יכשל בגדרו, ואילו יבא אליהו ויאמר דלא יכשל זה בגדרו לא הוי סצוה בשאלה, עישה"ט, וצ"ע דאלעתיד הא לא אמרינן סבדא דאם יבא אליהו כו' כשי"כ במידי דבחייה, וכו' וכו' עיי"ש.

סימן לט. נבואה ורוח הקודש, ההבדל ביניהם

(א) ראה תענית ד' ע"א, חשב הש"ס שלשה ששאלו שלא כהוגן, וכתב רש"י: ובאגדה קא חשיב גמי כלב דשאל שלא כהוגן, אולם הש"ס דילן דלא חשיב לכלב, משום דבתמורה ט"ז משי"ט ל' להאי קרא אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו', בהלכות שנשתכחו בימי אבולו של משה, ואין להוש שתשרה רוח הקודש על עבר או ממזר עיי"ש, (כלב הוא עתניאל כמבאר שם) (ראה כאן סי' ר' אות א' טו), והקשה תיפסה תמורה אמרינן דאזנן ההלכות החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו ולא עיי' נבואה, וכתב לחלק דדוקא דרך נבואה קרינן לא בשמים הוא אבל באמצעות רוח"ק דהוא מעלה פתוחה מן מעלת הנבואה הותר להחזיר ההלכות, והחזרת עתניאל אע"ג דהיי' עיי' סלפול, מכל מקום היתה ג"כ

בסיוע רוח"ק, וצדקו דברי רש"י, וראה בהקדמת הרד"ק לס' תהלים, מה החילוק שבין נבואה לרוח"ק.

(ב) וכי עליו הנהרגות' בספרו תורת נביאים אלה המצות בתג"ה לדעתי דבריו תמוהים, דהא דכיון דכתיב לא בשמים הוא מה חילוק יש, ועוד דאיך יתרח' סוגיות הש"ס יומא פ', דמקשה לדעת האומר דעתניאל תיקן שיעורין והרי אלה המצות שאין נביא רשאי לחזש, ולשיטתו הרי עתניאל לא ה' נביא ולא נחשב בסדר עולם וברש"י מגילה י"ד בין מ"ה נביאים שנבאו לישראל, ומ"מ מקשה הש"ס על חקנת יעב"ץ היינו עתניאל דכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחזש, ועיי' כיון דמצינו שופטים ב', דכתיב ותהי רוח ה' על עתניאל דהיינו רוח"ק, וקסבר הש"ס בתחילה דתקנת שיעורין היתה גם עיי' רוח"ק עיי' מקשה והא אין נביא רשאי לחזש ונבואה ורוח"ק לענין לימוד ההלכות שנים להד"ה הרי מפורש דגם בדרך רוח"ק אין להחזיר ההלכות, דאליב אין מקום לקושי' הש"ס על תקנת יעב"ץ דלא ה' נביא רק מדבר ברוח"ק, ועיי' עוד ראיות, ומביא מתוס' עירובין ס' ע"ב ד"ה אריי אין אלו אלא דברי נביאות דהוא נבואה גמורה ולשבה קאמר, התוס' שתקו ולא הקשו כמו שהקשו בבכורות ג"ח א' הא לא בשמים הוא עיי' (וראה היטב כאן סימן ד' אות א' יז) כל דברי התוס' בבכורות ג"ח א', ובסימן כ"ד אות ג' תך דעירובין ס' ע"ב ותבין היטב, (ובאמת מזה עצמו יש להוכיח, דהתוס' ט"ל לחלק בין נבואה לרוח"ק דבעירובין ס' ע"ב דייקו שנאמרה ברוח"ק ועיי' חזקת, משאי"כ בבכורות נ"ח דמירי' בנבואה שפיר אמרינן דאין נביא רשאי לחזש, והביא ממ"ש הראב"ד מ"ה מהל' לולב, וכבר הופיע רוח"ק בבית מדרשינו והעלינו דהא פסול, וכן הרבה פעמים בחשבותיו כתב וכבר נגלה לי מסוד ה' ליראיו, ומצינו לשון זה בגמ' והביא מ"ש עיי', גבי בן עזאי סוד ה' ליראיו, והביא מ"ש הכמות תמרים דאין כוונה הראב"ד כפשוטו, דאיך אפשר לחזרות עיי' רוח"ק הרי לא בשמים

הוא, אלא שכונתו דרך הפלגה כי ערב לו פירושו והי' ה' בעזרו לכוין אל האמת, אבל קושטא דמלתא אם יאמר פוסק אחז תלכה מפי רוח"ק לא משבותנן ב' עיי'.

(ג) וראה בשו"ת חת"ס אורח סי' ר"ח, שכ' על דבריו מ"ש מעכ"ת הוא האמת והטוב, כי מ"ש הראב"ד בה' לולב, כבר הופיע רוח"ק בבית מדרשינו אין רוצה לומר רוח"ק כמו שהי' לדע"ה וחביריו, אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכים לכוון האמת אפי' אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תוש"י כו' מ"מ הקביה בחסדו יהיב חכמה לחכמא לפי שעה, וכזה וכה עתניאל בן קנז לכוון האמת עיי' סלפול, וק"ה, וגד"ש, מה שלא ה' בטבע חכמתו להשיג זה, ועד"ז אחז"ל פ"ק דב"ב, אעפ"י שניטלה הנבואה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה, לא כמו שהסביר מעלתו שהחכמה לא נטלה מן החכמים לא משמע כן, אלא הנבואה לא ניטלה מתחכמים מ"י אחז חלק נבואה שמשגי' ע"ד חכמתו שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדבריה הרבה בשכלו וחכמתו אעפ"י שאיננו בכח תולדות טבע שכלו, ורצא ש"ס להוכיח כן ממעשים בכל יום שת"ח משיג לשכליותו של ר"ע, דאמר מילתא מעצמו ואשתכח משמ' דר"ע כוונת', ואנו יודעים שאין שכלו של זה מגיע לעקבות דר"ע, ש"מ ע"ד נבואה כנ"ל, וגם אשתכח הלי"מ כוונת', ודחי ש"ס דילמא כסומא בארובה, וכלי דעת, מילין יבביר ובמקרה בעלמא, ואין כאן הוכחה, ומסיק ולאו טעמא יהיב, ש"מ שהוא כעין נבואה של חכמה, עיי' עוד.

(ד) ובהוספה לתורת נביאים כתב: באמת עוד מצאתי בש"ס, שהורגלו לדבר בלשונות הדומים לה, ביבמות עיי' ע"ב, ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, וכתשו' הרשב"א סי' תתנ"ד תשובת רב האי גאון וז"ל, כך הראוני מן השמים דשבונוה אצל ספר תפלות וסליחות כשבונוה ספר תורה עיי"ש, ועיי' תוס' מנחות ק"ס ע"ב ד"ה בתחילה שכ' שלשה דברים הגיה רבינו קלונימוס לפני מותו,

נחמי הנבואה ע"ש, וראה בס' יד אליהו ח"א דכ"ו ע"ה, כ"ח ע"ב, ח"ב דפ"ח ע"א וע"ב משי"כ בענין רוח"ק עש"ה.

(ח) וראה בס' זכר יהוסף יבמות מ"ה, שהביא ג"כ דברי הכפ"ח בסוכה ל"ב ע"ב שבי' שפתי'כ"ל חבין על דברי הראב"ד שרוה"ק חושב, ואעפ"כ חולק הרמב"ן, משום דלא בשמים הוא, ואינו כן, אלא בדרך הפלגה ולי גראה משום שהוא על אסוקי שמתחנא אליה ונלכחא, כדרשת ר"ל ביומא כ"א בדר' על הכתוב וז' עמו שהלכה כמותו, וכן מצאתי בשו"ת חת"ס אר"ת ס' ר"ח וכו' (ראה לעיל לשונו), ועי' בסוף סוטה וחסידות מביאה לדי רוח"ק, וזה נוהג גם בזמננו, וכמ"ש בתרבי"א פ"ג, אשרי אדם השם עצמו כשור לעול וכו', ויש' ויתנה ככתבי בתורה חמיד מיד רוח"ק שו"ת עליו, ותורתו בתוך מעיו וכו', ומה ואשרי' בשו"ת מ"ח משמתי תני זכרי' ומלאכי' נחמ"ק וזה מקודש מישראל, כי גם הנבואה נחמ"ק רוח"ק, ועי' ידים פ"ג מ"ד, ועי' בזה ו' י"ג ע"י רש"י תענית ד' ע"א, משום דררש' על עין תורת' והלכות וא"א שתשרה רוח"ק על פה' המור, ושם ה"י נחמ"ק ג' וט' שהבכעש"ס אמר על תאח"ח שנשמתו מבית דוד ובכל לילה שמע תורה מהקב"ה, ועמש"ל בהערות על דף ג"ד, ופ' תצוה דרצ"ב וכו' ע"ש.

(ז) ובגמ' מגילה י"ד ע"ב, אסתר נביאה היתה, דכתיב ותלבש אסתר מלכות, וגבי עמשא כתיב ורוח לבשה את עמשא, ובתורת נביאים תורה שבע"פ בהג"ה תמה, ותרי בעמשא לא מצינו שהי' נביא, לא בסדר עולם, ולא בבחי'ג, וברש"י מגילה בין מ"ח נביאים, וכן מצינו הרבה אנשים שהי' עליהם השפעת רוח"ק ולא נמנו בין הנביאים, כמו עתניאל בן קנז, אלדד ומידד, גדעון, ויפתח, שמשון, שאול, ועי' מורה נבוכים פמ"ה לשני: משום דרוח הקודש לחוד ונבואה לחוד, אולם שמחתי כי מצאתי בסדר עולם, אסתר נביאה היתה, דכתיב ותכתוב אסתר היינו דלא נתן לכתוב שום דבר שלא בא בנבואה, ומדכתבה אסתר ש"מ שהיתה

ירושלמי סוטה פ"א ה"ד צפה ר"מ ברוה"ק, וירושלמי ע"ז פ"א ה"ט, ועירובין ס' ע"ב ותוס', ותא דסנהדרין י"א נסתלקה רוח"ק צ"ל דב' רוח"ק הם, בראב"ד פ"ח ה"ה מה' לולב, ובט"ו מכתב"ה, שם הגדולים מע' גדולים אות א' י"א בגילוי אליהו, בהקדמה לשרית מן השמים, ר"מ פ"ז מיסוה"ת דשכינה ונבואה מעלות מעלות, מו"נ ל"ז לשני, רש"י בראשית ב' כ"ה, ל"ז כ', ל"ח כ"ה, מדרי' קהלת עה"פ אי לך ארץ, מכות כ"ג ב', באיכה א"ב תנינא ורוה"ק משיבתה, רש"י ברכות ו' ע"ב ד"ה הפעם, לפי שראתה ברוה"ק, קינות לת"ב אם תאכלנה נשים פרים ורוה"ק למולם מרעים וכו', רדב"ז ס' ח' וגי', חת"ס אר"ת ר"ח, סנהדרין פ"ט ב' רש"י ד"ה מעיקרא נינהו נהפכת אמרי' ל"י ברוה"ק ומשמע נמי לטובה כ"י מה בעי רש"י כמ"ש ברוה"ק אלא דקשה הא הבחירה חפשי' ונבואה שנאמרה לנביא מטלת הבחירה כי ה' דיבר, ועי' אמר ברוה"ק וכדלעיל בע"א ב"ה סגנון דרך בסגנון מליצה של רוח"ק אמרו ל' ונינהו נהפכת ויש' ומשמע נמי לטובה, אבל אינו מוכרח ודוק, ובס' נתיב מצותין שבילי אמונה א' נתיב ג' וט' שהבכעש"ס אמר על תאח"ח שנשמתו מבית דוד ובכל לילה שמע תורה מהקב"ה, ועמש"ל בהערות על דף ג"ד, ופ' תצוה דרצ"ב וכו' ע"ש.

(ז) ובגמ' מגילה י"ד ע"ב, אסתר נביאה היתה, דכתיב ותלבש אסתר מלכות, וגבי עמשא כתיב ורוח לבשה את עמשא, ובתורת נביאים תורה שבע"פ בהג"ה תמה, ותרי בעמשא לא מצינו שהי' נביא, לא בסדר עולם, ולא בבחי'ג, וברש"י מגילה בין מ"ח נביאים, וכן מצינו הרבה אנשים שהי' עליהם השפעת רוח"ק ולא נמנו בין הנביאים, כמו עתניאל בן קנז, אלדד ומידד, גדעון, ויפתח, שמשון, שאול, ועי' מורה נבוכים פמ"ה לשני: משום דרוח הקודש לחוד ונבואה לחוד, אולם שמחתי כי מצאתי בסדר עולם, אסתר נביאה היתה, דכתיב ותכתוב אסתר היינו דלא נתן לכתוב שום דבר שלא בא בנבואה, ומדכתבה אסתר ש"מ שהיתה

נביאה, וברייטא ב"ב ט"ו ע"א, דעורא כתב ספרו ודה"י ס"ל דעורא זה מלאכי ונביא ה"י, ואנשי כנה"ג שכתבו הרבה ספרים שנזכרים שמה היינו מפני שהי' ביניהם ל"ה נביאים עכ"ה.

וראה בספרי ח"ו ערך אין דנין דברי תורה מדברי קבלה ס' ג' אות א' ב"ד) בדברי החז"י ס' ט' שיש, בהחילוק בין רוח"ק לנבואה, ע"ש היטב וצרפו לכאן, וראה בספרי ערך בת קול מטימן כ"א והלאה, ובכל הכלל כלו וצרפו לכאן, כי שם תארכתי עש"ט.

(ח) ועי' רש"י יומא כ"א ב' ש"י רוח"ק לא היתה בנביאים משנת שנים לירושל' ואילך וראה בנהש"ט שם, וכ"כ בסהדר"ר ח"א (ס"ח א') ובסדר עולם רבה פ"ל התפיר השעיר כ"י הוא אלכסנדרוס מוקדון כ"י עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוה"ק מכאן ואילך הט' אונן ושמע דברי חכמים, וראה מרגליות הים סנהדרין י"א א' אות י"ג משי"כ, ועל הך דסנהדרין שם נסתלקה רוח"ק מישראל וכו' כ' ראה בפרקי גילויים שגלו לפתיחתי לס' שרית מן השמים מרבינו יעקב מטרויש פרקי א"ב באריכות ע"ש, וגם בזה צ"ל כמש"ל אות ו' דב' רוח"ק הם ע"ש, וצ"ח במרגליות הים שם למדר' תנחומא ב' תולדות ד' מברה כיום אר"א מי שהוא יודע לחשוב כראוי לא נטלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים, ככלות שנה האלף נסתלקה רוח"ק מישראל ע"ש, והנה לעיל הבאתי מכ"מ דה"י רוח"ק אח"כ אלא ע"כ דב' רוח"ק הם כ"ל.

סימן מ. ההבדל בין קודם מתן תורה לבין אחר מתן תורה

(א) ראה שדי חמד כללים מערכת א' אות צ"ד שמביא בשם אבות הרא"ש ח"א קע"ג ע"ב דקודם מתן תורה למדנו מפי נביא, ע"ש.

(ב) וראה בס' עטרת טוביה דצ"א והבאתי כאן בערך בת קול סימן ל' ש"י דענין לא בשמים הוא רק לאחר מתן תורה, אבל מ' שנה

שהיו במדבר, או טרם חתימת התורה ה"י אפשר לברר גם ע"י בירור שמימי ע"ש.

(ג) וראה היטב כאן ערך בת קול טימן ל"ג משי"כ בארונה וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא כמה שהארכתי כבר פ"א בספרי.

סימן מא. משום מיגדר מלתא יכולין לעקור דבר מן התורה אפילו בקום ועשה ואע"י דהוא רק לשעה, מ"מ אם הסיבה עדיין במקומה עומדת שוב גם המסובב הולך בלי הפסק

(א) בס' תורת נביאים הוראת שעה פ"ו כתב עוד נשאר לנו לבאר סוגית הש"ס מכות כ"ג ע"ב, שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידן, ואלו הן מקרא מגילה, והבאת מעשר, ושאיילת שלום בשם, ותנה גם שם קשה איך מהני הסכמת בית דין של מעלה בהלכות ודינים תרי לא בשמים הוא, ועיין בספר ידי משה בפירוש למדרש וזה שהתעורר בזה, וביותר ראינו בשלשה דברים אלו דהם מתנגדים לתורת משה וכו' וכו' וא"כ כאן דחקנו להוכיח אותו בכל עת עקרו דבר מן התורה, ועיין רש"י כאן דמפ"ז קראו על שאיילת שלום עת לעשות לה' הפרו תורתך כיון דשלום הוא שם מיוחד ומזכירין אותו לבטלה ע"ש, ועיין בהריטב"א ד"ל בחידושי' למכות דכתב גם כן בדרך זה, דשלשה ענינים אלו שהזכירו כאן ה"י שלא על פי ד"ת מטעם שהזכרתי, ועיין בספר יפה ענף להגאון מהר"ש יפה בפ"י למדרש וזה דפירש ג"כ כן ע"ש, וא"כ גם באלו השלשה אין הפירוש דחקנו רק על ידי בית דין של מעלה דבדואי לא בשמים הוא רק דעשו זאת משום מגדר מילתא, אלא בחכם צריך להיות מגדר מילתא גלויה, וזה בא מהסכמת ב"ד של מעלה דיהיה בחוצה עקירה זו ויהיה מזה תועלת, אולם אכתי קשה, נהי דהיה בזה הסכמת ב"ד של מעלה מ"מ הרי בארתי לעיל שיטת רבינו דאף משום צורך שעה לא מהני רק עקירה לשעה ולא לדורות וכאן נשאר תיביר

לדורות ואין היה כח בידם לתקן כן, ואף הסכמת ב"ד של מעלה אינו מועיל לזה לעקור מצות התורה לחלוטין, ועיין בספר יפה ענין שחתעורר בזה, אף דבמגילה יש לומר כיון שמצאו סמך מקרא על זה כתוב זאת זכרון בספר, אבל מה נעשה בשאלת שלום בשם וכן בהבאת מעשר דליכא רמו בקרא, ואין תקנו ענינים אלו לדורות אשר מהגנדים לדברי תורה, ואין יתכן זה עם המצוה הראשי דאלה המצות שאין נביא רשאי לחדש ולעקור דבר מה' בקום ועשה, ע"ש שהאר"ך.

והעלה לתרץ עפ"י הדספ משנה פיג מה' נדונים ח"ט, ותוכן דבריו זכיון דמשום מיגדר מלוא יכולין לעקור דבר מה'ת אפילו בקום ועשה, ואע"ג דמגדר מלוא הוא רק לשעה, ח"ט אס' חטיבה שחנניע לחז"ל בתחילת עקירה עזין במקומה עומדת בלי הפסק שוב גס המעלה חולץ גלי הפסק, ע"ש שנסתייע לזה מה' יבמות צ' ע"ב, וע"כ גס בהלך שלשה כיון שחט"כו ג"ו של מעלה דיהיו נחוצים תקנות אלו לדורות, שוב אע"ג דמחנדים לתורה משה, ע"ט טיבז העקירה עומד לצנח, ונביא ראי' לזה ממש הרמב"ם פ"ב מה' רוצח ונלח וז' דגם בלא היתה השעה צריכה לכך, אריך וכו' לתכונת מכה רבה כדי להפחיד ולאיים שאר הרשעים ע"ש, דהלא קשה, הגם וביד מכין ועונשין שלא מן הדין זה רק לצורך שעה למי ראות עיני הבר'ה, אבל לא לעשות תקנה לדורות, וגם נביא אין רשות בידו לחדש ומע"ש לחייב מיתה למי שאינו מחויב מדין תורה, כמ"ש הר"ן בחי' לסנהדרין אלא כיון דצורך שעה זו חולץ בלא הפסק כי אס' לא יענשו וישעים האלו אזי הסכנה גדולה ומפחידה, כי רבי'ס ילמדו ממעשהיהם לעבור בשאט נפש בלי יראת עונש בכה"ג יש רשות לביד לענשם, כהנ"י שעבירת שלו הוא ענין חיוב מיתה רק דחסי האופנים עדות והתראה, ע"ש עוד, ודח' ח"ט בספרי ח"ת ערך אין לחכמים כח וכו' ונכחו לכאן.

ה וראה כאן סי' ל"ג בערך בלצורך שעה

וכו', וצדקו לכאן, וראה רות רבה ד' ה' מד' תנח' ויחי, ותנח' הקדום שם, שו"ט ב"ז, ירושלמי ברכות ס"ט, מכות כ"ג א', ילק"ש ג"ך רמז ח"י, שטח חדשה על ברכת יעקב לבניו ע"ש ובנ"ר, ילקוט הראים על ילקוט ספורים בחקתי ע"ש.

סימן מב. באומר הנביא שיציל עצמו על ידי עבירה שנודחית מפני פקוח נפש

ראה מצודת דוד נחמ"י ו' פס' י"ב, שכתב מי שהוא בסכנה שמותר להציל את עצמו ע"י עבירה שנודחית מפני פקוח נפש, ואם נביא אומר לו שנאמר לו בנבואה שיציל עצמו ע"י עבירה הוא נביא שקר, דהגם שע"פ הדין מותר, השי"ת לא אמר כן לנביא ההוא, דהא הרבה ריח והצלה לפניו, ע"ש, ובס' כמו השחר דלי"ט ב' אות ה' מוסיף ע"ז וכו' וע' פ"י בנס חנוכה בשמן המנורה אף דטומאה התורה בבכור ע"ש.

סימן מג. אם יבא אליהו ויאמר וכו', וכן אילו אמרה יהושע בן נון לא ציתינו ל'י, אס' הכונה שיאמר כן בדרך נבואה, או ר"ל שיאמר כן בדרך עיון וסברא

ראה היטב בס' ברכי יוסף א"י"ה סי' ל"ב ד' מש"כ והאר"ך בזה, ועוד יותר ראה ברכי יריד סי' רמ"ב אות ט"ב, עישה"ט וצדקו לכאן כי לקצר אני צריך, וראה היטב בספרי ח"ו ערך אילו או אי אמרה לי יהושע בן נון לא ציתנא ליה, מדף ט"ז והלאה מש"ב עישה"ט וצדקו לכאן כי לא רציתי לבא בידיים שניות בדברי סופרים במה שהארכתי כבר בספרי ע"ש, וראה היטב הדק בשם הגדולים להחידא ד"ל מערכת גדולים אות רכ"ד שהאר"ך בזה עישה"ט וצדקו לכאן, וראה היטב שד"ח כללים מע' מ"ם כלל ל"ח שהאר"ך בזה וראה שדי חמד שיו"ר חסאת מע' א' כלל י' וי"א עישה"ט הדק.

ב) וראה עזרא (ב' ס"ג) אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים וברש"י שם ד"ה עד כ' „כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח" וכו' ואיני יכול לפתור עד עמוד כהן לאורים ולתמים בבית שני לפי שמצינו כמ"א דיומא (כ"א ב') שהי' בית שני חסר מאורים ותומים עכ"ל, ובאבן עזרא כ' פ"י עד עמוד כהן הראוי לאורים ולתומים ע"ש, וברלב"ג עד שיעמוד הכהן וישאל באורים ותומים אם הם כהנים כשרים אם לא ע"ש, ובמצודות דוד כ' לשאל בהם אם הם כהנים כשרים „וכאומר עד שיבוא המשיח וישאלו אז באורים ותומים" כי בבית שני לא הי' האר"ת לשאל בהם ע"ש, ובמלבי"ם כ' דבימי עלייתם הי' להן עדיין תקוה לזה (שהי' בבית שני אר"ת) והנה קשה הא לא בשמים הוא, וראה כאן סימן ה' ערך הטעם לכללן אתה ה) מש"כ התח"ס סי' ר"ח בסופו וצדקו לכאן, ואפשר דכאן הוא רק ספק במציאות אם הם כשרים או לא, ודו"ק, וראה כתובות כ"ד ע"ב ורש"י ד"ה עד, וקידושין ס"ט ע"ב ד"ה עד שכי רש"י ממש כבעזרא ב' ס"ג הנ"ל ע"ש ועפ"י רש"י זו יש לתרץ בפשיטות כל הקושיות „מאס יבא או עד שיבא אליהו" וכו"ב „כאדם האומר לחבירו עד שיבא משיח", ופלא על הגליוני הש"ס שלא העיר לרש"י ומצודות הנ"ל, ע"ש וצדקו לכאן, וראה כאן סימן מ"ו ע"ש.

ג) הנה הגליוני הש"ס הקשה מסנהדרין מ"ח ע"א על הך דשבת ק"ח ע"א, ובאמת ישנם עוד מקומות שאינן כן ויש להקשות שם כקושיתו הנ"ל, ואציין כאן מקומות אלו: ראה שבת ל"ה ב' לכשיבא אליהו ויאמר אי הוה קביעותא ע"ש, פסחים ל"ד א' אם יבא אליהו ויטהרנה אין שומעין לו ע"ש ובמפורשים ר"א, פסחים ע' ע"ב אם יבא אליהו ויאמר מפני' לא תגנחם חגיגה בשבת, וראה משנה ראשונה בכורים מ"א מ"ז בתה"ד וי"ל כיון שאם יבא אליהו ויאמר יש לו קרקע רמי עלי' להביא חשתיא גמי מספק לא מופטר וכו', ע"ש כל הענין, וזה בדיני ממונות ע"ש, יבמות

ובכ"מ שאמר דכשיבא אליהו יתברר הדין, הכוונה שלא ע"י נבואה אלא הכוונה דע"י רוח ממרום השורר בו יתגלו לו מעיינות החכמה ויברר הדין ע"י יסודות התורה, ויסיר המחלוקת והטעותים והשבועים וממילא יתברר ויתלבן הדין לאמיתו, וכך פירשו בכהנת המשנה דסוף פרק ח' במס' עדיות אין אליהו בא לטמא ולטהר אלא לעשות שלום בעולם, ור"ל לא ע"י נבואה, אלא יעשה שלום בין החולקים ע"י שיברר הסברות המחלוקת עד שידור ולי' וממילא יבא הדין לאשורה, וראה היטב בס' תורת נביאים להגאון מהרצ"ח ד"ל דף י"ז פ"ב ערך בירור אליהו ובהוספות שם לפרק ב' מדף קפ"ו וחלאת וצדקו לכאן, וראה עוד מ"ש בס' ט"ז וצדקו לכאן.

סימן מד. אם יש הבדל בין הלשון יבא אליהו ויאמר לבין סתם יבא אליהו בלי ויאמר, ועוד בזה

א) ראה שבת ק"ח א', רש"י ד"ה מאי אם יבא אליהו ויאמר, היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא עכ"ל, וכו' ע"ו בגליוני הש"ס שם, צ"ע מסנהדרין מ"ח א' ור"מ מספקא ל' אי תפיס כו', הלכך לא יגע בהן עד שיבא אליהו, ושם ספיקא דדינא, ואפ"ה תלי ל' באליהו ואולי התם שאני, דלא אמר „עד שיבא אליהו ויאמר" רק, „עד שיבא אליהו" והוא רק כאומר, עד שיבא משיח ויחיו המתים דיהיו אז משה ואליהו וכל חכמי תורה הגדולים ויבררו כל הספיקות מדעתם, ואין הכוונה על בירור ע"י נבואה ורוח"ק, ומש"כ כאן דאמר אם יבא אליהו „ויאמר" משמע שהוא עצמו יאמר בנבואה או ברוח"ק, וע"ז שפיר קאמר דלא בשמים הוא, ואולם כלשון תיקון רגילין לומר דהוא נוטריקון חשבי יתרון קושיות ואיבעיות, וע"י משנה סוף עדיות דלא הוזכר שם ביאת אליהו כלל לענין הודעת ספיקי דדיני רק לשאר דברים ע"ש, וראה שקלים פ"ב ה"א ובהוספתא פ"ב ובנ"ר שם.

(ו) וראה באגרת המייל (מהבאן רבינו חיים בר' בצלאל ז"ל אחי מהר"ל מפראג זי"ע) חלק הדרוש אות ת' שכתב ז"ל תשבי אנו אומרים על כל קושיות הנשואות בלי

תירץ תיקו, ורצה לומר תשבי יתרון קושיות ואיבעיות. רמז לדבר הואיל משה באר את התורה (ס' דברים) הואיל אותיות אליהו אמר משה מי שיש בשמו אותיות הואיל דהיינו אליהו הוא יבאר לכם כל ספיקי התורה עכ"ל, וכבר הראיתי לך שכ"כ ג"כ בס' הקדוש חקנה, ועי' בתגות טיול בפרסד (להנהיג פשיטתו וזל"ה) שמביא משם ילקוט ראובני פ' דברים שהביא בשם עשרה מאמרות וז"ל הואיל משה אותיות אליהו ולכן נסמך בתי"ע (מלאכי ג') אנכי שולח לכם את אליה זכור תורת משה עבדי שיבא ללמד סתומים התורה וכו' ע"ש.

וע"ש שצ"ח להתירם סוף מס' עזירות ותנאות א"כ שבעדות ולס' התשבי (שהבאתי לעיל) וכתב על התשבי ולא ידעתי למה חתב דבר זה ואף אם הסירוש של תיקו פשוט העדות או כמ"ש בחגה שם אפי"ה י"ל דהיינו רמזו בלשונם גם רמז הגיל דתשבי יתרון פ"י, וע"ש מ"ש בטעם דלמה לא נזמן שמו אליהו שהוא יתרון ונקט תשבי על שם שתייה ממקום תושב כמ"ש בתי"י וברש"י, יע"ש שותאריך בזה.

ז' וראה בעיקרי התלמוד שכ' וז"ל והנגיד ר"ש הלוי ז"ל פ"י שהוא כמו תעמוד הקושיא וכו', וי"א נוטריקון תשבי יתרון קושיות ואבעיות ע"כ.

ח' והנה אין אני רוצה להאריך כאן בענין תיקו כי מקומו בכללים שלי ערך תיקו רק הבאתי המקורות להמפורשים שאליהו יתרון קו ואבעיות, ומקשים, איך סומכין על אליהו. ח"ה תורה לא בשמים היא, וכמש"ל מכ"ה, גם מקשים כיון שהי' רגיל אצל חז"ל כבש"ט כו"כ פעמים מדוע לא אמר להם עכשיו, ובתנ"י רגלי פכש"ר על תחשבי הנ"ל מביא בשם ה"ה שגרסנו מחדש מגילה ו' שתי"ר דלא הי' יכול להגיד רק אותן דיונים והלכות שהשיג וקבל כבר בחינתו ע"פ האדמה, ע"ש, ופלא שהרגלי אבשר לא העיר שכבר קדמוהו בזה הגאונים תלמודים שהבאתי בכללן ראה סי' ט"ו ערך

בדרך לימוד, וסי' ז', וסי' י"ד, וסי' כ"ה, וכ"ס בכללן, וע"כ אקצר במה שהארכתי כבר כאן.

סימן מז. אם יבא אליהו וכו', אם הכוונה בזה העולם, או לעתיד בבית המשיח

א' וראה ח"י הרשב"א מנחות מ"ה ע"א (דפוס וורשא התרכ"א לפ"ק) שכתב ז"ל, אליהו עתיד לדרשה, פ"י דעז שיבא אלי' ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לפרש, ק"ל למה יצטרך לאלהיה הלא כשיבא אליהו יח"י תחית המות ויחזקאל עצמו יפרשה, ושם אפטר דיבא אליהו קודם תחית המות, או י"ל דקודם המשיח יכול לפרשה באחת מנביי מדרשות כד' בפ' הפועלים דשכיח במתיבתא דרבי ולזה כיון רש"י באומרו דעז שיבא אליהו אין אנו יודעין לפרש, ר"ל אם יבא לפרשנה דעז עכ"ל.

ב' וראה מצפה איתן חולין ל"ו שכ' ג"כ לחלק בין ספק מעשה לספק הדין דבספק הדין אין שומעין לו, וע"ש שגלאה לתרץ לשון רש"י שכ' לעולם משמע עד שיבא אליהו, ולפמ"ש בחידושי לבכורות י"ל דרב אשי ס"ל כמ"ד דאפשר שיהיה הספק, דעז י"ל לפמ"ש כשרית חז"י ס' קצ"ב, דלעתי"ד יבא אליהו ויודעי הספיקות וא"כ כוונת רש"י דלאו דוקא לעולם אלא עד שיבא אליהו לעתיד, וכו' וכו' ע"ש כל דבריו בארוכה.

ג' וראה היטב כאן סימן מז' ב' מש"ש טרשי עזרא (ב' ס"ג) וכתובות כ"ד ע"ב ד"ה עד וקידושין ס"ס ע"ב ד"ה עד שכ' רש"י שם כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח, עישה"ט ובמצודות דוד עזרא שם וצרפו לכאן, וראה בס' מדבר קדמות להחיד"א ז"ל מע' א' אות כ"ו, כ"ה, כ"ט, ל', ל"א מש"ב אליהו עישה"ט.

ד' אליהו הנביא יתגלה יום אחד לפני ביאת המשיח שג"ה הנני שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא (מלאכי

ג' כ"ג), וראה עירובין מ"ג ב' וחוס' ד"ה דלא, רמב"ם מלכים פ"ב תי"ב, וירושלמי שבת פ"א ה"ג, וספרי ברכה פ"א וספרי פ"ו ע"ש.

וראה בס' דברי תורה מהר"א ב' אות ח', להנהיג בעל מנחת אלעזר ז"ע, שכ' ביבמות מ"א ב', כל העולה ליבום עולה לחליצה וכו' וכו', הכא השתא התם אם יבא אליהו ויאמר דהא קידש בת חליצה ויבום היא, וכו', וכן בתוס' ס"ו ע"ב ד"ה אין וכו', דחשוב עולה ליבום, כיון דאם יבא אליהו ויאמר דאינה איילונית ח"י יכולה להתייבם, וכו' ע"ש [ומ"ש התוס' שם ל"ה ב' דא"א לידע העתידות בענין דאירי אם יבא אליהו ויאמר, ע"ש, בס' יררש יעקב, ובשרית מנח"א ח"א ס' כ"א, ע"ש], והנה בע"כ מירי דאם יבא אליהו ויאמר בעת גלותו, ולא במה שיבא לעתיד ב"ב בעת הגאולה, וכו', דהא קאמרינן שם בוף מ"א ב', בקטנה דלא מיעברא לענין הבחנה, אם יבא אליהו ויאמר לייבמה לא משגחנן ב"י לבטל גזרת חכמים דג' חדשים של הבחנה, משום לא פלוג וכו' והיינו דע"כ מירי רק בזמניה, דתורה לא בשמים הוא, אבל לעתיד ב"ב בודאי בהתגלות הנבואה כ"כ לא יתכן לומר כן, בפרט בגזרות חכמים ככה"ג רק משום לא פלוג, דהוא רק כעין גזירה לגזירה, ובהגלות דבר ה' וידעו הברור לא שייך זה, בפרט כי בא לגלות טהרות המשפחות ככפ' עשרה יחסין, ואפי' למ"ד שם אין אליהו בא לרחק וכו', מ"מ בענין ג' חדשי הבחנה וכו', איך שייך לומר דלא נשגח ב"י, אלא דדאי בע"כ דמירי בעת גלותו, ואעפ"כ ח"י כ"כ אלי' שכיח גבי' עד שחשבוהו ראוי ליבום, וע"כ עולה לחליצה, מלבד מה שמצינו בהרבה תנאים ואמוראים דהי' אליהו שכיח גבי', כבש"ס ומדרשים, עכ"ז ח"י להסתפק אולי זה כמיעוטא דמיעוטא כיון דהוא ביחודי סגולה א' מן אלפי אלפים, וגם בין התנאים והאמוראים הי' לפלא, אמנם בש"ס וחוס' הנ"י משמע דהי' שכיח הרבה אצלם גילוי אליהו, ויוכלו לשאלו על

ככה וכו' וכו', דהי' שכיח בדורם להקט צדיקים בכל מקום שהי' דבר ה' תזון נפרץ להם גילוי אליהו ול"ט, עכ"ל הטהור.

ושם דף מ"ה, מובא בשם תלמידו הגאון מו"ה נטע שלמה שליט"ל, שכתב דמפסחים י"ג א' דקאמר ר"י שם לדבריהם אף תלויות לא ישרפו שמה יבא אליהו ויטהרם, א"ל כבר מונבטח לישראל שאין אליהו בא לא בע"ש ולא בעיר"ט, הרי מפורש דעל ביאת אליהו ביום הבשורה קאי, וי"ל דבפסחים ר' יהושע לשיטתו, דלביאת אליהו בעת גלותו הוא לא חייש, בבכורות ל"ד א', כמו שביאר ברי"ט אלבאוי שם ועב"מ דף ג"ט, ולא מצ"י להקשות אר' יהושע רק מביאת אלי' ביום בשורת הגאולה, (וכ' שאביו ז"ל העיר כן בהג' לס' גטע שעשועים שלו סי' א' אות ח') ושפיר השיבו לו כבר מוכח וכו' ע"ש, ופלא שהנהיג אשר כל ר' לא אנס ל"י, לא העיר במה שהבאתי בכללן וכן תלמידו ז"ל, ולפענ"ג דאי אפשר לומר בדרך כלל ובכל מקום, שהפ"י הוא, דאם יבא אליהו וכו' הכונה בעת גלותו דוקא וכן בהפך דדוקא על ביאת ג"צ ב"ב, אלא הכל לפי המקום והזמן והענין וההוכחה, ופעמים פירשו כן ופעמים פירשו בדרך אחר ולא יש ע"ז כלל מחלס לפענ"ד, וכאשר תעיין בכללן ובהמקומות שהבאתי בו תראה כעזי"ת כי הצדק אתי ילין ונוגה אמת תהל במה שכתבתי, ובה תתורצו כו"כ קושיות וסתירות בכללן.

סימן מז. ההבדל בין כשאליהו מחגלה מלובש בגופו לבין כשמתגלה בנשמתו לבד

ראה שו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ה, ד"ה ת"ש, בענין איך יכול אליהו לבא בשבת ויר"ט מחוץ לתחום, שכתב האמת יורה דרכו, כי מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מי"ד טפחים, אך נתפרדה נשמתו מגופו שם והנשמה עולה וכו', וגופו נתקדק ושורה בג"ע התחתון בעזי"ה, וביום הבשורה ב"ב וחלכש נשמתו

בגוף הקדוש הלך, ואז הוא נכלל אצל מונחמי ונביא ישראל והוא מוסמך מרוב אחי השילוני או מחוסייו את הוא פנחס וכו', וכן בכל פעם שנחמלה ומחנאה בעוה"ז מלבד בגופו החד, אך כשנחמלה בעשמונו כמו ביום המילה אז אינו מחויב במצות במחית חפשי כתיב וכו' וכשנחמלה על אופן זה הרי הוא מלאך אנפיי שלוחו ונודה ומגלה דינים אין לקבוע הלכה עפ"י דבריו, והי"ל רק כמו חלום ורוח נבואה ואין משגיחין בבית קול, אך כשנחמלה בלבד גופו היה מגדולי חכמי ישראל וחשבי יתרו קושיות ואיבעיות ואילו תשמעו, כי מי כמוהו מורה, וכשראהו רב"ה בבה"ק של גוים וא"ל לאו כון מר אז נתגלה בלבד גופו דאנשמה בלא גוף לא שייך לשאול לא כון מר, והני שב שמעתחא אס אמרן אליהו ע"כ בלבד גופו אמרן כדרכו לבדד הלכה, וכו' עייש כל לשונה וראה ותר בראשית קל"א ז' ובציוני הנצוצי ותר שם עישתיט, וראה לעיל סי' ז' אות א' ח' משיש וצרפו לכאן, וראה לקמן סי' מ"ט אות א' ח'.

סימן מה. אס תרי אליהו הוי, ובענין ט' תנא דבי אליהו

א' ראה בס' באר שבע סנהדרין דציב תנא דבי אליהו וכו' שכ', אל תסעה לחשוב שזה אליהו הוא אליהו הנביא התשבי, אלא הוא התנא הרגום בהקדמת זרעים להרמב"ם ז"ל אצל חוני המעגל ספ"ו ובפרק מי שה' תמצא תנא דבי אליהו ר' נתן אומר כל הישוב תחת כוכב אחד וכו' עייש.

ב' ראה בס' תהלוכות האגדות פרק ז' ע"ג ד"ה ובספרים פרס רמזים, שכ' שאם אליהו ח"י נראה בתמידות לחכמים למה לא שאלו מפני בתסיקות שגשאר בתלכה וע"כ שח"י אצלם איזה אמורא נקרא אליהו, וריש המור שבע סנהדרין על מאמרם תנא דבי אליהו חזקיהו שערך תכ"ה, שח"י כן שם וזו חזק, וכן על מאמר תנא דבי אליהו

כל השונה הלכות כו', ועי' מאור עינים פרק מ"ד דביה ע"א משיב תנא דבי אליהו כו', ובשה"ג מע' ספרים אות ס' סימן ז' סדר א"ר חוטא מביא מבא"ש סנהדרין צ"ב א', ובתשו' מהא דשונה הלכות, וחשיב עליו דהני תרי דעליהו קאי מסנהדרין בסוף תנא דבי א"ר והא דשונה הלכות בסדר א"ר פ"א, וכן מכל הני דמיתיי הש"ס וכבכתובות ק"ו דתנא אליהו לרב ענן סדר א"ר וא"ה עכ"ד, ועייש אות ח' סי' פ"ה ועי' תנא דבא"ר רפ"ב שני אלפים תהו וכו', והוא בע"ז ט' א', וסנהדרין צ"ז סע"א, וכו', ועייש בס' א"ר פ"ה מיד בתמלא אליהו חמה כו', וכל הענין, שמבאר שלא ח"י אליהו המחבר של ס' תדב"א וכו', ועי' במדרי"ר פרשה ד' ר' אליהו אומר כל המרבה כו' שנואה שהוא שם אמורא, וכה"ג בכ"ה, וכו', גם מ"ש בשה"ק יהודא בן טבאי ושמעון בן שטח מקונסרס ישן כי בדור הנזכר ח"י אליהו הנזכר בל' תדב"א ואינו אליהו הנביא, וכו', וז"ל אין להסתפק ברוב המאמרים שהוא אליהו הנביא וכמפורש בהם התיחסות הענין לאליהו, וכבסוף סנהדרין דא"ר אבא אליהו קפדן, עייש ובפרש"י, ושם צ"ח א' לאימת אתי מר, א"ל היום אם בקולו תשמעו ומר היכי יתיב וכו', וכאלה אין מספר וכו', וכו', עייש כל לשונו כי קצת עייש אריכות גדול וצרפו לכאן כי לקצר אני צריך, וראה לקמן אות ח'. ג' וראה בה"ג רבינו בצלאל למס' גיטין כ"י ד"ה, ומוכח בברכ"י אות ס' ל"ב סק"ד, שכ' וז"ל שואלים העולם כיון דאליהו זכור לטוב ח"י מצוי להם כבכ"ה, למה לא תירץ להם תיקו שבתלמוד, ומתריצין דשני אליהו יש האחד ח"י פנחס ואחר, גליון, עכ"ל, וכ"כ בשם הגדולים מע' גדולים י' אות רכ"ד ד"ה וכזאת עייש, וראה שהש"ר פ"ב פסוק יר"ד' שמוכח שם ר' אליהו עייש, וראה היטב בכללים שלי ערך תרי זהו עשה"ס וצרפו לכאן, ואקצר כי שם יתבאר בע"ה.

ד' וראה בס' עושה שלום אות התי"ו דף צ"ו ע"ד שכ' תנא דבי אליהו וס' אליהו רבא

ויוטא כ' הבאר שבע דנ"ס ע"ד וזווא שם תנא ואינו אליהו הנשבי, אך השער יוסף בהשמוטות דק"ד ע"ב כ' שהוא אליהו הנשבי עייש, ובהקדמת ס' תנא דבי אליהו בהקדמת זקוקין דנורא כ' שהוא אליהו הנביא עייש. ה' וראה היטב בכללים שלי ערך תנא דבי אליהו, וערך סדר אליהו רבא חוטא, משיב בארובה, ועייש בגמס הגדולים להחיד"א ז"ל מערכת ס' אות ו' בארובה, עשה"ס וצרפו לכאן, כי שם יתבררו בע"ה הענינים בעניני אליהו רבא חוטא ותנא דבי אליהו, ועייש אקצר כאן בזה.

ובת"י מנחם ציון על שה"ג הג"ל אות ח' מביא מ"ש בס' קהלת יעקב לר"י לוצאטא, ב"מ דפ"ה בשם ס' הפרדס, דמשיש דאליהו זהה שכיח במתיבתא דרבי וכו', דכ"ה שחז"ר אליהו, ר"ל שח"י בימיהם איזה זמן מופלג בחכמה וברוח"ק וע"כ קראו בשם אליהו עייש, ובחזקת ויקהל (קצ"ו א') אי וז"ל ודנא אשכחנא בספרא דאדם קדמא דאמר באינן תולדות דעלמא, רוחא חזא יהא ריחות לעלמא בארעא ויתלבש בגופא ואליהו שמי' עייש, ואמנם מה יענה הפרדס למיש בש"ס ב"מ קי"ד, אשכח' רבת לאליהו וכו', דבר"י ועי"ל לג"ע וכו' עייש, וראה כאן אות ב' מ"ש בסוף ד' תהלוכות האגדות דאין להסתפק ברוב הסאגות שהוא אליהו הנביא וכו' וכו' עייש.

ו' ובענין הפלוגתא אם אליהו הוא פנחס או לא, ראה בערך פנחס זה אליהו עשה"ס, וראה פחד יצחק ערך אליהו דף ע"א עייש, וראה כאן סי' מ"ט בערך מהותו של אליהו הנביא, ועייש אות ז', ומאות ט' ולהלן, וראה שה"ש רבא פ"ב אליהו זה פנחס, וראה עוד ב"מ קי"ד ובראשונים שם, ועייש בענין הפלוגתא בזה בתרי"ט תענית פ"ד מ"ד ובסח"י מע' ש' דליב ע"א ועייש דס"ד, וראה ב"ב קכ"א ע"ב שבעה קפלו את כל העולם כו', ובסח"י דס"ד הג"ל כ' ומצאתי לשון תוס' שכ' ד' קפלו, האי תנא סבר דאליהו לא היה פנחס דאי

הוי פנחס בבציר מו' היה מצי לאשכוחי דיאיר ראה את יעקב וראה פנחס וכו' עייש, וראה סוטה י"ג א' ואליהו תלמידו של משה, ובה"ג מהרצ"ח שכ' ערש"י דלאו דוקא שלמד מפיו, אולם להאומר דפנחס זה אליהו (רש"י ב"מ קי"ד ע"ב) דיה ומר לאו כון אתי שפיר דפנחס למד תורה ממש, ועי' רשב"ם (תוס' ב"ב קכ"א ב') דיה שבעה קפלו דתנא דסדר עולם פליג ע"ז דפנחס זה אליהו עייש, וראה היטב בס' מדבר קדמות להחיד"א ז"ל מע' א' אות כ"ה עישתיט.

סימן מט. מהותו של אליהו ויחוסו

א' ראה ספ"א דמס' ד"א חוטא שכתב ט' נכנסו בחייהם לגן עדן ואלו הם: חנוך בן ירד, ואליהו ומשיח, וכו' עייש, ועי' דר"ק בראשית, כי חנוך ואליהו הכניסם האל חיים בגן עדן בנפש ובשר, ועודם שם חיים אוכלים מפרי העץ, ועובדים את ה' כמו שח"י אדם הראשון קודם שחטא, ויהיו שם עד ימות המשיח, עכ"ל.

ובתקוני תהי' חדש (ק"ג ע"א) אמרו דאית מאן דעתיד אליהו לאיתגליא ליה מסטרא דנשמתא בשכל דיליה, ואית מאן דעתיד לאתגליא אפין באפין וכו' עייש.

ובס' נצח ישראל למהר"ל מפראג פכ"ח כ' בס' חלק אשכנזי לאליהו כו' ואין חילוק בין אם היה נגלה לו בלא מראה, כי פעמים הרבה ח"י אליהו מגיד דברים לאחד ולא ידע האדם מאין באו הדברים וחי' נדמה לו כאלו הדברים היו לו מעצמו ואינם אלא דברי אליהו שהגיד לו הדברים, וכו' עייש.

וראה בס' שושן עדות עמים עדיות פ"ז מ"ו, להנהיג מהר"ר זאב הלוי מבאסקוויץ זצ"ל, שכ' בדף קס"ז ב', וז"ל ועוד דלדעתי נראה ברור בס"ד, דאליהו יש לו גוף, אלא שגופו נגבו למעלה באויר, וכשיוירד למטה מתלבש בגופו, ותרי הוא או כשאר בני אדם באותו השעה, וכ"כ הרד"ק במלכים ב' ריש סי'

ב'. וכי' הרלב"ג שם, וכי' עוד אחר סי' י"ב שם בתולעיליות תועלת ד' יע"ש, וכי' רוב המפורשים, וביותר לסי' דאמרינן בסוכה ה' רע"א ותניא ר' יוסי אומר מעולם וכו', ולא עלה משה ואליהו וכו' למטה מ' טפחים, יע"ש בגמ', ואי' קיים בגופו תמיד שם למטה מ' מתריסר עומר חי ומשמש לפני ד', ונשמתו היא העולה והיורדת, רק שנעלם מעינינו גופו של אליהו, ואינו בכלל אותן היושבי בשמים שנאמר עליו לא בשמים הוא, ודו"ק, עכ"ל, וראת דו"ק בראשית ה' כ"ב, שכן כי חנוך ואליהו הכניסם תאל חיים בני' בגופו בנפש ובשר ועודם שם חיים אנוכיים מפרי העץ ועוברים את ה' כמו שהי' אדמ"ר קודם שחטא, ויהיו שם עד ימות המשיח ע"ש.

ובבי"ב קכ"א, חשבו שם אנשים שראו וא"ו ואלו הם: אדם, שת, מתושלת, יעקב, עמרם, אחי' השילוני, ואליהו, ע"ש ובמפורשים ר"א. (ג) וראה מלכים (ב' ב' א') ויהי בעלות ה' את אליהו בסערת השמים, ובדו"ק שם שרח סערת העלמה אותו מן הארץ אל האויר כמו שמעלה הדברים הקלים כן העלתה אותו ברצון תאל אל גלגל אש ושם נשרפו בגדיו וזלתי האדמת ופלה בשרו ועצמו החרוה שבה אל האלקים אשר נתנה וכו', ודעת המונינו גם חכמינו כי חכמינו האל בגי' עם גופו כמו שהי' אדם וראשון קודם שחטא, וכן הכניס חנוך שם, ובדו"ק כי י' הם שנכנסו לגי' עכ"ל, וכן שם בספוק י"א ויעל אליהו בסערה השמים טאליהו נעשה רחמי, והגוף כלה באש העליוני תשב כל יסוד אל יסוד, וכו' ע"ש, והאבודרהם בענין מוצאי שבת כי טאליהו לא מת כמות כל אדם אלא טעולתו רוח טערה ע"ש.

ג) וראה מ"ק כ"ו א' א"ל ר"ל לרי', אליהו חי הוא, א"ל כיון דכתיב ולא ראהו עוד לגבי ידיה כמה דמי, וכי' בירושלמי פ"ג דמ"ק ח"ו, עיין שם ובמפורשים, ומבואר שכן דרין אליהו לענין קריעה כמה, ומכאן למדנו שהתלמוד קורע על רבו שמת, ועי' פסוקי' כגון שכתב דמים אין ללמוד מכאן

לקרוע על אדם חי אע"פ שידוע בו שלא יראנו עוד, עשה"ט כי לקצר אני צריך, ובבב"ר פ' כ"א אות ה': טאליהו לא טעם טעם מות ע"ש, ובזה"ק ויגש ר"ט א', ובגין דא איסתליק לעילא, ולא מית כאורח כל בני עלמא, דהא כדן איתפשיט גופא מן רחוא ואיטתליק דלא כשאר ארז בני עלמא ואטוואר מלכא קדישא וכו' ע"ש.

וראה תרגום יוב"ע פנחס כ"ה פסוק י"ב, ואעבדינ' מלאך קייס, וחי לעלמא למבשרא גאולתא בסוף יומיא ע"ש, וראה לקמן אות י' משיש מהרלב"ג מלכים י"ז וצורפו לכאן, וראה ליקוט ש' יחזקאל רמז שס"ו, י"ג הם שלא טעמו טעם מיתה אלו הם: חנוך וכו' וכו' ואליהו ז"ל ומשיח, ט' נכנסו בחייהם לגן עדן חנוך אליהו ז"ל וכו' ע"ש.

ד) וראה רסב"ן דקרא ח"י ה', שכן בתורה כאשר הי' הענין באליהו בהדבק בנפש בשם הנכבד וחי' לעד בגופם ונפשם, כנראה במחוב באליהו, ובדוד ממנו בקבלה, וכו' וכו' ע"ש, וכן טעדין הוא קיים בנפשו ובגופו, וראה היטב בספרי ח"ב ערך אדם צדיק, וצורפו לכאן ע"ש.

ה) וראה שו"ת תה"ד פסקים וכתבים סי' ק"ב, וד"מ אהע"ז סי' י"ז ס"ק ה', ובית שמואל שם סק"א שאין דינו כחי' לענין אטווא טחאה אטורה להנשא, שכן באשת איש אשת רעהו (ולא אשת מלאך) (ויקרא כ' י'), ע"ש, שיש נפק"מ לדורות אם יזכה אחד כמותו, ע"ש, וראה בספרי ח"א מדף טע"ח והלאה, ובענין אליהו הוא כמלאך ראה ברכות ד' סע"ב, וראה זהר ח"א דף ר"ט ע"א שיל ע"ש, וראה היטב בספרי ח"א מדף טט"ו והלאה, ומדף טע"ה והלאה כי נחזק מאוד לכאן, וראה בס' שושן עדות דקס"ז ע"ב משיב על תה"ד בזה, ע"ש.

ו) וראה בס' עזרה שחר ד"ז ע"ב אות פ"ו, שהאר"ך עד למאד בענין מהותו של אליהו, ובענין אשת אלי' ואשת ריב"ל ועוד, אט נקראים אשת איש או אשת מלאך, ואם יש בהם איסור אישות, ומענין צדיקים לאחר

עכ"ס, וערך אדם עם פני מלאך ובח"ב ערך אדם צדיק משיב בארוכה עשה"ט.

בס' מכתב התחיה לר' יהודה זבארה, תלמיד הרא"ה, תלמיד הרמב"ן ז"ל, כתב אליהו נראה להכמי התלמוד תמיד בצורתו שהי' כבר, ומצינו שמתראה בצורה אחרת, (ע"ז י"ז ב'), אטא אליהו ואדמי לי' כחד מהשובי מלכותא וכו', ומצינו שאינו נראה אעפ"י שהוא שם, כמ"ש ברחב ותצפנו, רמז כי פנחס לא תוצרך להצפינו, שכבר זכה למעלה הראויה לו, ולא ח"י נראה, ומצינו שהוא משתנה ממקומו למקום רחוק בשעה קלה, גבי רב כהנא תבעתי' התיא מסרוניתא וכו', וכן אליהו והצילו, וא"ל אטרתחן ד' מאות פרסי, (ומזה נראה שבא אליהו בגופו ממש, שאלי"כ מה טרחתו היא לו ד' מאות פרסי כיון שבא בטיסה אחת) כ"כ במקדס לעין בהג' לס' מדבר קדמות מע' א' אות ל' ע"ש.

ט) ובענין יחוסו של אליהו, ראה פרורי"א פמ"ז אמר ר' אליעזר, הסב הקביה שמו של פנחס בשמו של אליהו, ע"ש, וראה ב"מ קי"ד ב', שרבי"א אשכחי' לאליהו דקאי בבית הקברות של ע"כ, א"ל לאו כהן הוא מר וכו' ע"ש, וברש"י שם, לאו כהן מר, דאיכא למיד דאליהו הוא פנחס, וכו' ע"ש, וראה באוה"ח חק במדבר פסוק י"ג, בד"ה ובדרך רמז ש"כ, וב"ב קכ"א ב', בענין שבעה קפלו את כל העולם כי התוס' והרשב"ם, האי תנא סבר דאליהו לא הוי פנחס, ע"ש, וראה היטב בתוס' ב"מ קי"ד ב' ד"ה מהו שהאריכו בזה עישה"ט, ובא"ע פנחס, ע"ה היתה לו גזר, כתב ומלת אחריו לאות שנמת ואינו אליהו כלל ע"ש, וראה בס' עזשה שלום דף א' ד"ה אליהו שכן דחרי אליהו איכא ואחד מהם הוא פנחס ע"ש, וראה בחי' מתרצ"ח טוטה י"ג ע"א שיל סי' מ"ה אות ו', וע"ש כמה מקורות ש"ש באות ו' וצורפו לכאן.

י) וראה רלב"ג מלכים י"ז פסוק א', שכתב בתה"ד, שכבר הסכימו קצת רז"ל כי

מיתתו, ואם לאחר מיתה נקרא שאר, ובענין אשה שמתה תחת בעלה וחזרה בנס ע"י נביא אם היא אשת איש במקדס, ועוד ועוד בענינים כאלו עישה"ט, כי לקצר אני צריך, וראה שיורי טהרה מע' א' אות ק"ח.

ז) וראה זהר בראשית מ"ו ע"ב יעופף על הארץ, דא אליהו דאשתכח תדיר בארעא, ולא מסטרא, דאבא ואמא' אשתכח, וכו', ובהג' דרך אמת להחיד"א ז"ל שם כ' ענין אליהו נעלם, ולא נמצא לו אב ואם' והסוד שהי' שם למעלה מלאך כשומר נעשה אדם כו' ע"ש, ובניצוצי זהר שם אות י' כ' ע"ז ד"א אות ח', ועי' זהר חדש רות (פ"ד ע"ג) ר"ג שאל לריב"ה אליהו תריל ברא או לא, א"ל כו' מי שיהא מלאך בשמים אתה שואל עליו, ולכאורה הן גם חנוך הוליד טרם שנהפך למלאך, אלא דאליהו לאו מסטרא דאבא ואמא ע"ש, וראה בס' שיורי טהרה מע' א' אות ס"ב ד"ד ע"א שמקשה ע"ז ממלכים א' סי' י"ט דאמר אליהו קה נפשי כי לא טוב אנכי, מאבותי, דא קמן דחז"ל אבות שכבר מתו, ואפשר דהוא לא ידע, והתכם יצחק מלכי תי' דלמד מאתיה השילוני, ורבותיו של אדם נקראים אבות ולזה כיון באמרו כי לא טוב אנכי מאבותי ע"ש, וראה דו"ק שם שכן זה ראי' שפנחס זה אליהו ע"ש.

ח) וראה עירובין מ"ג א' לאו אליהו כו', ובהג' דברי נחמיה שם כ', כאן משמע דאף אליהו ומשיח אי' לילך בשבת ויר"ט חזק לתחום וכו', וצ"ע מליל שמורים ע"י ר"ה י"א ב' ובאחרונים סימן ת"פ ותפ"א, גם איך בא אליהו במילת בשבת, ע"י טו"ד ס"ס רס"ה בשם המדרש, ועי' זהר ע"ש ואכמ"ל.

ובמה שהעיר הדברי נחמי' דכאן משמע דאף אליהו ומשיח אי' לילך בשבת ויר"ט חזק לתחום, ראה עוד בב"מ קי"ד ע"ב ובתוס' שם שמבואר דכשנראה בעה"ז היה נזהר מטומאת מת, וראה לעיל אות ה' ו' לענין אשת אליהו, וע"ע בס' מ"ז בדברי שו"ת ח"ס ח"ו סי' צ"ח ש"ש וצורפו לכאן, וראה עוד היטב בספרי בית אהרן ח"א ערך אדם

פנחס זה אליהו, וכי שכבר נתן ה' לפנחס אורח ימים נפלא ותנת מצאנו שהי' כהן כימי פילגש בגבעה, וכימי דוד מצאנו כי ופנחס בן אלעזר נגיד ה' עליהם וגו', וכבר בארנו בס' שופטים כי הוא היה מלאך ה', שנראה אל גדעון ואל יפתח, והי' נשוא אהוה רוח ה' כמו מלאך ה', כמיש גיב באלוהי, ולזה אמר התורה יבקשו משתיו כי מלאך ה' צבאות הוא, וכי וכי, עשית בארובה, וראה היטב בספרי ח"א ערך ארס מלאך, אי נקרא ארס, ובערך ארס עכרס, ובכ"ז דף כ"ג עשה"מ.

(א) וראה מדרש רבה ויצא פרשה ע"א ט', אליהו משל מ', יש אומרים משל בנימין, ויש אומרים משל גד, וכי וכי, פ"א נחלקו רבותינו, אלו אומרים משל גד, ואלו אומרים משל בנימין, וזה נעמד לפנינו, א"ל רבותינו מה ארס מלכים עלי, אני מבני בניה של רחל ע"ש, ובכ"ז ע"ד נחמ"י ז"ה טוהו תאריך בזה ע"ש, ועי' תאריך פ' ח"י, ותדא"ן פ' ע"ה, וילקוט מלכים רמז ר"ה, וכמיש במסורת ומהדרש נאמן, ובמחנות כתנת כתב בילקוט ט"פ נחמ"י גורס חזקת של לאה, אבל בפרשה זו נ"ס ג"כ על רחל ע"ש, ובמדרש שם איתא אלא מדרשות הן וביפה תואר כי ע"ז, והיה דהוי מצי לתרץ, כי זה אליהו אחר הוא, ומצינו עוד דעה כי משל לוי ה' ככבי"מ קי"ד א"ל לאו כהן מר, ואמרינן, פנחס זה אליהו, ומדרשנו לא חוכיר זה, ע"ש, וראה כאן ט"י ח"ח ערך ארס ח"י אליהו הוה ארס ו ע"ש, ופרשו לכאן, ובילקוט כאן רמז קכ"ח איתא, ככתולת המדרש שם בא גד אתא גרד דביתא אתא גרד דעלמא בא מי שעתיך לגדד משתיון של ע"כ ומנו אליהו ע"ש, וראה ילקוט ש' פנחס רמז תשע"א.

(ב) וראה שיטה מקובצת ב"ב קכ"א, ד"ה אחיה השילוני ראה את עמרם שכתב סבר לה כח"ד פנחס לא היונו אליהו, ולמ"ד אליהו זה פנחס, לא ה' צריך לאחיה השילוני, אלא ליוסף משה ראה את עמרם, ואליהו ראה את פנחס וכו', אבל אליהו עדיין הוא בעולם ונראה

לראוין לו, וכי ע"ש, ובתוס' ד"ה שבעה כ', האי תנא סבר דאליהו לא הוה פנחס וכי ע"ש.

וראה השמטות מ"פא ע"נים לכי"מ קי"ד שכתב וכן בתנ"כ"א סי' ח"י, ובח"ב סי' ט"ה, ושחר טוב סי' צ', שבטו של גד שאלהו עומד ממנו ומדרש משלי פ"ט מבואר, ודבון הוא, ע"ש ובספרי עכ"ל, וראה ילקוט משלי סי' רמז תקמ"ד, וראה היטב בספרי ח"ב מדרך כ"א וחללא מה שכתבתי בזה בארובה, וצרפו לכאן עשה"מ.

(ג) וראה היטב בס' התשבי לר' אליהו הנבחר ז"ל, ערך תשבי, שהביא ג"כ, דפנחס זה אליהו ע"ש כ"ד, וראה מהר"ץ חיות תענית ג' ע"א עשה"מ, וראה מדרש שכל טוב וירא ל' י"א, ע"ה"פ ותאמר לאה בגד, שהאריך בזה, ובהערות ותקונים שם, אס ה' כהן, ואס משבט גד או מזרעה של רחל עשה"מ, וראה היטב מדרש שחר טוב ויצא ל' י"א, ובהערות ותקונים שם, בארובה עשה"מ, וראה מדרש אנדה ויצא ל' י"א, ע"ש, וראה מדרש בראשית זוטא ויצא ל' י"א בא גד אתא גרד דביתא, אתא גרד דעלמא בא מי שעתיך לגדד משתיון של אר"ה, תה"ד (בתרגום) בירושלמי אתא גרדא טביתא עתיך למגדעא למשריתא דאומיה דמשמעטא דאסבר אליהו ז"ל נפיק מגד וכי ע"ש ובפענח רזא, אליהו כתנא רבא אשר מאמו ה' מגד, ועשה"א צ"ג, ובפסיק' רבתי פ"ד, שהוא משבט לוי, וראה במבוא לס' א"ר מאמר א', ובזה תר"ש ויצא כאן.

(ד) והנה רציתי להעיר לפניך בפענח רזא (שה"ל) דמאמו ה' מגד, א"כ אפשר דאין כאן סתירה דאפשר דהי' כהן ורק מאמו ח"י מלאה אז מרחל ולא באתי רק להעיר כי בזה תתורצו כמה קושיות וסתירות ויתקטנו המחלוקות והדולות בזה לפענ"ד.

(טו) והנה אני ציינתי כל המדרשים והמקומות שדברו בזה הירוצה לברר את הדברים היטב הדק יעין במקומות הנ"ל כי לקצר אני צריך, ובספרי ח"א ערך ארס עכ"מ.

וערך ארס ע"מ פני מלאך, ובח"ב ערך ארס צדיק הארכתי בזה עשה"מ, וראה בכללים שלי ערך בת קול עשה"מ.

סימן ג. יסוד נביאים אף שלא נאמר להם מהקב"ה עדיף משאר דברי סופרים לענין ברכה

ראה סוכה מ"ד לר"י ערבה יסוד נביאים ומברכין עליה, ובדף מ"ה שם לר"י אין מברכין אלולב דרבנן, ובדף מ"ו מבואר דהוי כנר חנוכה ע"ש, משמע דיסוד נביאים אף שלא נאמר להם נבואה מהקב"ה עדיף משאר דברי סופרים להצריך ברכה, ובדאי שלא מקרי ד' קבלה, ועי' תר"ם רפ"ב דתענית, ובר"ה ל"ב נביאים אי עדיפי מכתובים ע"ש, וראה בספרי ח"ח ערך אין כה ביד חכמים וכי ובספרי ח"ז ערך אין דנין ד"ת מר"ק מה שכתבתי בזה בארובה, עשה"מ.

סימן נא. שיטת בעל העיקרים בכללן

(א) הנה הבעל העיקרים במאמר שלישי פרק י"ד, חולק על הרמב"ם, ודעתו, כי אע"פ שהאמונה בנצחיות התורה הוא אמונה נאמנה, מ"מ אין זה עיקר לתורה משה, ויכול לבא בזמן מן הזמנים נביא גדול ויבטל קצת ממצות ע"פ ציווי ה', וחייבין אנו להאמין בו כיון שהי' נביא מוחזק, ע"ש, וכבר האריך בס' תורת נביאים מצות בני נח לסתור דבריו, כי העיקרים הביא ראיות לדבר ממה שתורת בני נח נשתנה אף מחמור לקל, אבל מזה אין רא' לתורת משה, וצדקו דברי הרמב"ם כיון שתורה הוא שליטה וכלולה וניתנה בפומבי ובפרסום גדול עד שהיו כל ישראל עדים ובשבילה נברא העולם אין להעלות על הדעת ח"ו כי אפשר בה השתנות, אפילו על מצוה קטנה וקלה, כי היא מקפת כל הענינים הנצרכים למין האדם בכל עת ובכל זמן, ועומדת לצדק ולא תתבטל מאתה אף קוצה של י"ד בזמן מהומות ע"מ.

(ב) ומה שהביא העיקרים רא' בתך דשינה עזרא את התורה לכותבה באשורית מה שהיתה כתובה תחילה בעברית, כדאי' בסנהדרין כ"א ע"ב, כבר התעוררו בזה הקדמונים הרשבי"א והריטב"א, בריש מגילה, הר"ן בסנהדרין, ורדב"ן ח"ג סי' תכ"ה, וכתבו כיון דמצאו סמך בתורה משנה התורה כתב שיוכל להשתנות והנה זה לא מקרי עקירה כלל, כדאי' בירושלמי פ"ק דמגילה, והזקנים והנביאים נצטערו על חידוש המגילה ואמרו כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לתרש, ומ"מ כיון דמצאו סמך בתורה כתוב זאת וזכרון בספר, הסכימו לדברי מרדכי ואסתר, כן כאן מצאו סמך בתורה לעשות עזרא הסכימו לדבריו.

(ג) ורא' ברורה לזה, דכתיבת התורה באשורית אינו בכלל ביטול ועקירה, מן מה דאמרינן בנחמ"ס (ס"ב ע"א) וג' נביאים עלו עמם מן הגולה, א' העיד על התורה שתכתבה אשורית, ואחד העיד על מקום המזבח, וא' העיד שמקריבין אע"פ שאין בית, והנה מדרקאמר שהנביא העיד להם שתכתבה אשורית ולא אמר נביא להם או אמר להם, ולשון עדות הכוונה דכן היא הלכה מקובלת, והיא אינה נבואה רק קבלת איש מפי איש הלכה מסיני, דזה אינו בכלל עקירת דבר מן התורה, רק בשעת נתינת התורה התיך הקב"ה שכתב זה יכול להשתנות, ועוד דלא מצינו בתורה שום ציווי או אזהרה באיזה הלשון תהי' התורה כתובה, ועי' בר"ן דכתב ג"כ דזה אינו בכלל עקירה כלל.

(ד) ומה שהביא העיקרים משינוי שמות החדשים, דקיי"ל בירושלמי פ"ד דר"ה דשמות החדשים עלו עמם מבבל, הרי דלא מנו עוד מיציאת מצרים כדכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים, כבר כתב הרמב"ן, והאברבנאל, דסתמו על קרא דירמ' חזיתם הלכה מקובלת אצלם, דביציאתם מארץ בבל יתבטל מצוה זו דמנויה ראשון ושני, ויתחילו מנין חדש וכו' ליציאת בבל, דכיון וידענו דאין נביא רשאי לחדש דבר מצוה, ומכ"ש לעקוד דבר מה"ה, וא"כ ה"י הלכה בידם מסיני ואסמכ"י ירמ' על

קרא. כמו במצ' דבצלה יבוא ושמה יהיו עד יום פקדי אותם. ומורה דאסור לצאת מבבל לארץ ישראל, ע"ש. ועוד אפשר לומר, ומכ"י על קרא דכתיב כל ימי חייך תוציא לימות חמשית. וכן הוא דרשת בן זומא לחכמים נספיק דברכות, וכי מזכירין יציאת מצרים לימות חמשית, והכתיב הנה ימים באים נאום ח' וכו', ולכאורה קשה, וכי נאמנו דברי הנביא לעקור דבר מן התורה, ובפרט יציאת מצרים אשר רוב מצות התורה תלויים בה. אלא ודאיות בן זומא מדכתב ירמ' כן בנבואותיו ע"כ דה"י לו הלכה מקובלת. או דרש ב"ב ורש וח דבן זומא דכל ימי חייך להוציא לימות חמשית.

(ח) ורא"י ברורה דהן כתיבת התורה באשורית, או שינוי מנין החדשים, לא מקרי עקירה דבר מה"י, דהרי אמרו מגילה י"ד ע"א, מ"ח נביאים ו' נביאות עמדו לישראל לא סתחו ולא חסידו על מ"ש בתורה חזן מפקדא מגילה, ולפי דברי העקרים הנ"ל, איך תחליטו דלא סתחו ולא חסידו, הרי איכא נמי תני תרתי כתיבת באשורית, ומנין התורשים, אלא ודאי דחננו לא מקרי עקירה כיון שמצאו להם ספר בתורה, או דה"י הלכה בידם.

סימן ג. הובדל בין אם הנביא, רח"ק, תבת קול וכדומה, אומר דהלכה כפלוגי בכל מקום לבין כשאומר הלכה כפלוגי על הלכה פרטית

ראה בס' אור שמח על הרמב"ם פ"ט מה' יסודות ח"ד, שכתב המתבונן בדברי רבינו סת' ובפתיחתו לס' המשנה, וכו', יראה כי סברתו דמצאנו בתלמוד שפסקו הלכה כב"ה נגד ב"ש משום שהיו נוחין זליז ושונין דברי הבריות, וכן רב הלכה כמותו באיסורי משום שה' רגיל בחוראות, כמ"ש הרא"ש בפ' שור שנגח ד' וז', ושמואל כמותו בדיני, משום דשכיח בפי ר"ג דשכיחי דיני, ב"ב ס"ה, ור"י נשחקו איך לקבוע והלכה ע"י יצאת מה קול ואמרת, הלכה כב"ה והלכה כר"א

ובכל מקום, משום שהבת קול נאמו על האדם, ולא על גוף דבר ההלכה פרטית, ולא על תנודו של עכנאי בפרטות, שזה שמואל דאוי לקבוע הלכה כמותו, אין זה מופת פרטי שכיון להאמת בדבר פלוגי, רק בכללות בכ"מ דאוי לפסוק כדב נגד שמואל באיסורי וכו"ב, ובה פליג ר' יהושע, ואמר אין משגיחין בבת קול אבל להכריע על הלכה פרטית לאמור הלכה כפלוגי, ע"ז נאמר לא בשמים היא, וע"ז אמרו בתמורה ס"ז וכו' לא בשמים היא, ואם נביא אמר הלכה כפלוגי ה"ז נביא שקר, אבל לפסוק איך ראוי לקבוע הלכה בכל מקום, שזה אינו אימות עצמי שהאם מפני שהוא רגיל בהוראות וכה לכוון האמת בכל דבריו באיסור והיתר, וע"י עקרים במאמר א' פרק ח"י, וכו' ע"שכ"ד.

סימן ג. אם מצאו רמז בתורה רשאי לחדש

(א) ראה במקורות ביאורים והערות סימן א', וראה סימן ב' ביאורים הערות וכו', וראה סימן ו' ערך בלפרש דברים סתומים מש"ש באות (א) בשם היפה מראה על הירושלמי מגילה פ"א א', שכן בתהיך וגדולה מזו אמרו וכו' שנגלת אסתר צ"י שמצאו לה רמז בתורה לא הוקשה להם חדושה ע"י רוח חקודש ע"ש, ושם אות (ב) מובא מס' אברהם אבוכר בשם החיד"א ז"ל בכ"מ, דלפרש דברים סתומים וכש"כ כשמוצא רמז מהתורה לא שייך תורה לא בשמים היא ואין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ע"ש.

(ב) וראה תוס' ע"ז מ"ה א' ד"ה כל מקום שאתה מוצא הר גבוה כו' בירושלמי פריך מבית הבהירה ומסיק ע"פ נביא נבנה ע"ש, וראה בשו"ת חת"ס יו"ד ס' רל"ג מש"ש בשם הגאון ר' נתן אדלקר זצ"ל, וראה חת"ס אור"ח ס' ר"ח מש"ש ועל כל בניני המקדשות עפ"י הנביאים ומתוך דזה נרמז בפ' ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו (שמות כ"ה"ט) ובשכונות ס"ז א' וכן תעשו לדורות, והכוונה

על כל תבנית של המקדשות, ותו אין כאן חידוש ע"י הנביא ע"ש, וראה היטב בתשרי חת"ס יו"ד ס' רל"ז מש"ב, וראה כאן ס' י"ב אות ז' וצרפו לכאן.

סימן ג. בדברים הנוגעים לבריות

ראה היטב במוספה לספר תורת נביאים (להנאות מהר"צ חיות ז"ל) שכתב בתהיך וכן נמי בדברים הנוגעים לבריות גוף האדם וענין חשש סכנה סומכין עליהן, כמו בהך דנדרים דף כ' ע"ב, אמר אמימר מאן מלאכי השרת תלמידי חכמים, דאי מלאכי השרת ממש הרי בקאי בצורת הולד טפי ואמאי אין הלכה כר"י בן דהבא, בשם המלאכים, משמע דוקא משום דבקאי בצורת הולד הוא דחטבדא דהלכה כמותו, אבל באמירת המלאכים לבד לא יספיק לגמור הלכה כמותו, וכן הענין בהך דברכות ב"א ע"א, ג' דברים סח סוריא למלאך חמות, ומסקו כן בשרע אר"ה ס' י', ויו"ד ס' ש"ט דג"כ הוי סכנה ובידור, ושוב מצאתי בס' בן יוחאי מהרב ר' משה קונין שהתעורר בקצת דברים אלו, וראה היטב בספרי ח"א מדף רכ"ט וחלאת כלל י', ע"שח"ט וצרפו לכאן וכאן אקצר.

סימן ג. בדברים הנוגעים לענין סכנה

ראה כאן סימן נ"ד ש"ש בשם המוספה לס' תורת נביאים דקפ"ה להמהרצ"ח ז"ל דבסכנה סומכין על אליהו הנביא ולא אמרינן כזה תורה לא בשמים הוא ע"ש וצרפו לכאן, וראה היטב בספרי ח"א מדף רכ"ט וחלאת כלל י' מש"ב וצרפו לכאן ע"ש, וכאן אקצר וראה בספרי זה ערך חלוט וצרפו לכאן.

סימן ג. ההבדל בין כשאומריל טהנביא העיד לבין כשאומריל שניבא או אמר להם

ראה בנבחים דס"ב ע"א שלשה נביאים

עלו עמם מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח וכו', וע"ש ברש"י, ולכאורה האין סומכין בזה על הנביא, והרי מבוואר שם בגמרא דשלמה לא היה יכול לברר מדות המזבח ע"י האורים ותומים, וראה היטב בספר תורת נביאים (להגרצ"ח ז"ל) שכתב בתהיך וז"ל מדקאמר שהנביא העיד להם שכתבה אשורית ולא אמר ניבא להם או אמר להם, ולשון עורח הכוונה דכן היא הלכה מקובלת והיא אינה נבואה רק קבלת איש מפי איש הלכה מסיני דזה אינו בכלל עקירות דבר מן התורה ורק בשעת נתינת התורה התייר הקב"ה שכתב זה יכול להשתנות וכו' ע"ש כל הענין, וע"ע כאן ס' נ"ז וצרפו לכאן, וע"ע ס' כ"ג אות ד' מש"ש בשם הסדר למשנה מהגאון מהר"ז באסקאויטץ וצליה ע"ש וצרפו לכאן.

סימן ג. היכא דהאסור ניתן כן לנו מתחלה שני" נביא מותרת

היכא דהדין ניתן כן לנו מתחילה שני" נביא מותרת, לא שייך לומר תורה לא בשמים הוא ומותר לשמוע להנביא בכה"ג, כ"כ בס' צפנת פענח להגר"י מדווינסק ז"ל מהירושלמי פ"א דמגילה, ראה כאן סימן י"א אות ח' כל לשונו וצרפו לכאן, וראה כאן סימן ו' אות א' יד' מה שכתבתי בענין יהושע ואלעזר הכהן דהתורה אמרה שישאל ממנו לא שייך לא בשמים היא ע"ש כע"ז, וכאן בסימן י"א אות ט' שהבאתי שם כל לשון הירושלמי, ע"שח"ט וצרפו לכאן.

סימן ג. אם יש הבדל בין כשאומריל הנביא"ט בדבר ה' לבין רק שנגלה להם מן השמים

ראה כאן סימן י"ב אות ט' מש"ש בשם החות יאיר ס' קצ"ב שכתב בתהיך וז"ל וא"כ י"ל במצפצ"ן מאחר שלא שאלו הנביאים בדבר ה' רק שנגלה להם מן השמים אינו בכלל אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר

והנה עשית וראה בס' ילקוט שלמה ח' המלכים דף שס"ח וצרפו לכאן.
 חט ולא נשלט, דיש עוד כ"כ כללים ודינים בכלל זה, וכבר האריכו בזה הר"א ובעלי הכללים אבל היו מפורדים ומפורדים בספר אחד מעט ובספר אחר מעט, ואני בעזרת אספתים וקבוצות למקום אחד עד מקום שירי מנעה, ואמרתי הציבי לך ציונים אשימם לפניך כשולחן הערוך ומוכן, ולא פלפלתי הרבה כבשאר הכללים, כי זה כלל גדול בתורה ועמק מני ים ואין חקר לגבולתו, וצריך לכלל כזה כ"כ ספרים מיוחדים ואני לקצר אני צריך.

סימן נט. טכונים וכללים

- (א) ע"ד התורכ ס"פ בחקתי אלה המצות אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ראה ס' א' א' (א — ג) יג.
- (ב) אין רשאי אפשר לפרש שאינו חייב או שאין צריך, ראה ס' א' א' (ב).
- (ג) ע"ד התרגום יונתן ב"ע ס"פ בחוקתי ובס"פ במדבר ל"ו יג, ראה ס' א' א' (ב) יד, וס' ו' א' (ב), וס' ל"ו א' (ב).
- (ד) ורמב"ן בפתיחה לבמדבר כתב שכל ס' במדבר למצות שעה נאמר לבד מ"ש בו חוספת להשלים עניני קרבנות, ראה ס' א' א' (ב).
- (ה) לשעת גם עתה רשאי הנביא לחדש, וזה רק למיגדר מילתא, ראה ס' א' א' (ב), וס' ל"ג.
- (ו) חדרך להביא מדבר שקודם בזמן ובסדר ומה שהוא גדול במעלה, ראה ס' א' א' (ג).
- (ז) רק משה חי' נביא מחוקק התורה בעיקרה בחר סיני ומפני זה משה רשאי לחדש, ראה ס' א' א' (ג), וס' ד'.
- (ח) בדי' הרמב"ם פ"ט מה' יסודות ה"א וה"ב, ראה ס' א' א' (י) — יד, וס' י"ז א'.
- (ט) ד' ורמב"ן ס' ואתחנן ע"פ לא

- תספו על הדבר, ראה ס' א' א' (יב) — יד, (ג).
- וסי' י"ח א' (ז).
- (י) בדי' הרמב"ם בכ"מ בהקדמתו לזרעים ובפיה"מ לסנהדרין משנת חלק וכן בהקדמה לס' הי"ד בענין בל תוסף, ראה ס' א' א' (יז) כב, וס' י"ח א'.
- (יא) ע"ד הספרי פ' ראה ובקולו חשמעו בקול נביאיה, ראה ס' א' א' (י).
- (יב) דברי תשיר שהי' בבית ראשון ע"י דוד המלך הי' כמו תיקון, ואין זה חידוש ע"י נביאים, ראה ס' א' א' (יט).
- (יג) ד' הס"ח ס' תתרי"ז בענין בל תוסף, ראה ס' א' א' (כ).
- (יד) ע"ד הרמב"ן בס"מ סוף שורש ב' בהך דכל הנהו הלכות הנלמדות מדברי נביאים כלם מסיני הם, ראה ס' א' א' (א), וס' ט' א' (ג).
- (טו) דברי המחזיק על אבות פ"א מ"א בענין דאין דבר הכתוב בנ"כ שצריכה תלמוד שלא באמרה למ"מ וכו', ולכך נקראו דברי נביאים וכתובים דברי קבלה מפני שהי' מקובלים ובאו ממש רבינו, ראה ס' א' א' (ב).
- (טז) ד' המגילת אסתר ספ"ה שורש א' על מאח"ל ברכות ה' ואתנה לך את לחות וכו' מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני, ראה ס' א' א' (ג).
- (יז) ד' הרמב"ן בס"מ בשורש ב' דמה שתקנו הנביאים ולא נכתב במקרא בנבואה, וכן הנכתב במקרא בדרך מעשה מן המעשים וכו' הוא מדבריהם, אבל מה שנכתב בנביאים בדרך הצוואות וכו' דברי תורה הוא וכו', ראה ס' א' א' (ד).
- (יח) בענין אי לשון גמירי גמרו וכדומה הוא הלל"מ, ראה ס' א' א' (ז).
- (יט) טעם והאין הותר לנביא לכתוב מה שנמסר למשה מסיני בע"פ הלא קי"ל דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכתובם, ראה ס' א' א' (ב).
- (כ) ד' תרכ"י בהטעם שאמרו בגמ' אלו אמרת יהושע ב"ג וכו' ולא אמרו אלו אמרה משה, ראה ס' א' א' (ב).

- (כא) ד' הוה"ק יתרו דע"ה ע"א דמשה רבינו ע"ה דן בלא עדים ע"פ ר"ה"ק, ראה ס' א' א' (ד).
- (כב) בשם המהרצ"ח בהטעם דעיקר הטיבה ליתור ושורש אמונה שהתורה לא תשתנה בשום פעם, ראה ס' א' א' (א).
- (כג) דברים נגד המתפרצים החדשים האומרים שבכל דור חזון יש רשות להכמי הזמן לשנות חקי התורה לפי רוח הזמן חלילה, ראה ס' א' א' (ב) ד.
- (כד) העתק ד' שרית ח"ס א"ת ס' ר"ח בארובה בהשאלה דאם אמר אלי' כך הורה זקן פלוני בארץ ולא בשמים למה לא נאמן לאלי', ראה ס' א' א' (ה).
- (כה) בהך דשבת ק"ח ע"א מהו לכתוב תפילין ע"ג עור של דג טהור, א"ל אם יבא אלי' ויאמר, מאי אם יבא אלי' ויאמר, ופרש"י היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא, ורש"י עירובין מ"ה ע"א ד"ת ותר"י, ראה ס' ו' א' א' (ב) ט' (ז), וס' ד' ד' (ד), וס' י"ד א' (כ), וס' ט"ו א' (ז), וס' ט"ז, וס' כ"ב א' (ב), וס' מ"ד א' (ג).
- (כו) בהך דחולין ל"ו ע"א תיר השוחט והתני דם על הדלעת וכו', רב אשי אמר תולין לעולם משמע (עד שיבא אלי' ויודיענו, רש"י), ראה ס' ו' א' (ג) ו'.
- (כז) אין להקשות על רש"י בדברים שהם סותרים ז"ל, אבל אם יכולים להשוות דבריו שלא יהיו סותרין ז"ל, בודאי עדיף טפי, ראה ס' ו' א' (ד) טז (י).
- (כח) קושי' על החס"ם בשו"ת ח"ו ס' צ"ח ע"ש לחלק דכשאל' מתגלה בנשמתו הרי הוא כמלאך ואין לקבוע הלכה ע"פ דבריו משא"כ כשמתגלה בלבוש גופו, ראה ס' ו' א' (ח) ו', וס' ט"ז (ה), וס' מ"ז.
- (כט) בהך דסוכה מ"ד ע"א שכתום וחזרו ויסדום ופרש"י ע"פ הרב"ר, ראה ס' ו' א' (ז).
- (ל) בהך דבבב"א כ"ד ע"א ארבע"ה אריי ראה חז"ר שכתוב אחר רחל מטורה מן הבכורה

- ואסור באכילה עד יבא ויורה צדק לכם וכו', ראה ס' ו' א' (ח).
- (לא) בהך דמנחות מ"ה ע"א א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה ופרש"י שם, ראה ס' ו' א' (ט).
- (לב) בהך דרש"י עירובין ס"ג ע"א ד"ה דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו שהי' עתיד יהושע להיות צריך לישאל דבר הלכה מאלעזר, ראה ס' ו' א' (י) (א) יד.
- (לג) אם מצינו לחז"ל שקורין גם לאגדות בשם הלכה, ראה ס' ו' א' (א) יא — יד.
- (לד) בהך דסנהדרין ק"ז ע"א נתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש באדם, וג"י הערוך בזה, ראה ס' ו' א' (א) יא — יג.
- (לה) ע"ד רש"י פ' וישלח ע"פ וישקחו בשם המדרש הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, ראה ס' ו' א' (א) יא — יד.
- (לו) פירושו של הלכה, ראה ס' ו' א' (ג) יד.
- (לז) בהך דברכות ל"א ע"א אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, והגירסאות שם, ראה ס' ו' א' (א) יא (ג).
- (לח) בהך דסנהדרין ס"ח ע"א אלפים הלכות בנטיעות קשואין, ראה ס' ו' א' (ד).
- (לט) דרך רש"י לדקדק מאוד בפירושו בפרס חייב דאפשר למטעי, ראה ס' ו' א' (ד).
- (מ) בהך דשבועות ט"ז ע"א ע"פ נביא נאכלת וע"פ נביא נשרפת וכו', ושם ט"ז ע"א בגמ' בשתי תודות וכו' דכתיב ואעמידה שהי' תודות גדולות, ראה ס' ו' א' (טז), וס' ל"ג (ה) ו'.
- (מא) בהך דרש"י תענית ד' ע"א שלשה שאלו שלא כהוגן, ובאגדה קא חשיב כלב בתד"י, וכו', ראה ס' ו' א' (טז).
- (מב) בענין דרש"י על מס' תענית אינו מרש"י האמיתי, ראה ס' ו' א' (טז).
- (מג) בהך דתוס' בבב"א ג"ה ע"א ד"ה מפי זכרי' ומלאכי, ראה ס' ו' א' (יז).
- (מד) הטעם שמצינו כ"פ בתוס' שמביאים

בהלכה ושלם אומר על טמא טהור, ראה סי' כ"ד ד).

מד) לענין לולב שמנהג משום דנשים מברכות, ראה סי' כ"ד ה).

פה) בהך דירושלמי תרומות פ"ח ה"י עולא בר קושב תבעת' מלכותא וכו', ראה סי' כ"ה. פו) מי שמכון דבר תורה לאמיתו הוא מדרגה גדולה יותר מגילוי אליהו, ראה סי' כ"ו. פז) ספר תנא דבי אליהו אם תוא מצאיתו הנביא, ראה סי' כ"ו.

פח) ע"ד הריטב"א יבמות ע"א ע"ב ע"ה דאמר' שם לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו וכו', ראה סי' ל"ב א) ב).

פט) דין שאינו מצבור ואינו קבוע אין יכול לעשות הוראת שעה, ראה סי' ל"ג ח). צ) כ"מ שאחז"ל פלוני אומר ולא אמר אז לחלוק בא, ראה סי' ל"ד ב).

צא) הגם דמצינו שיכולת ביד חכמים לעקור דבר מה' בשוא"ת זה דוקא אם באים בבח התורה, אבל לא בכח הנבואה כ"א להוראת שעה, ראה סי' ל"ז ב).

צב) בהך דתענית ד' ע"א, שלשה שאלו שלא כהוגן, וברש"י שם ובאגדה קא חשיב גמי כלב וכו', ראה סי' ל"ט.

צג) בהך דתוס' עירובין ס' ע"ב ד"ה אין אלו אלא דברי נביאות, ראה סי' כ"ד ג). וסי' ל"ט ב) ו).

צד) הבעש"ט אמר על האוה"ח שנשמתו מבית דוד ובכל לילה שמע תורה מהקב"ה, ראה סי' ל"ט ו).

צה) בהך דמגילה י"ד ע"ב אסתר נביאה היתה וכו', וד' הסד"ע בה, ראה סי' ל"ט ו).

צו) ב' רוח"ק הם, ראה סי' ל"ט ו) ח). צז) בהך דמכות כ"ג ע"ב שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה ע"י וכו', ראה סי' מ"א א).

צח) בהך דהרמב"ם ה' רוצח פ"ב ה"ה, ראה סי' מ"א א).

צט) בהך דעדות פ"ח בטה"פ במשנה אין

ע) לא לבד בספיא באמיתת מציאות הענינים מהני בירורו של אליהו כי גם בספק אשר בא לחכמים מכח דנעלם מהם טבע הדברים והחמירו בו מספק גם שם מהני בירורו, ראה סי' י"ד יב).

עא) בהוראת שעה יכול הנביא לעשות היפך דין תורה, ואין חילוק אם הוא לזמן יום ולילה א' או לזמן קבוע לאיזה שנים, ראה סי' י"ד טו). וסי' י"ז א).

עב) ביאור מחלוקת ר' יהושע ור' יהודה בשלהי עדיות אי אין אלי' בא לרחק ולקרוב אלא המפורסמים בלבד, ראה סי' י"ד טו). וסי' ל"ד א).

עג) מבורר בכל הש"ס שלמדין מאלהיו כשואמרם מחכמתו, ראה סי' י"ד יז). וסי' ט"ו. עד) אם משיאין את האשה עפ"י בת קול דעלמא, ראה סי' י"ד ח).

עז) בהך דב"מ ק"ד ע"א אשכח' רב"א לאלי' וכו', א"ל מהו שיסדרו בבית, ראה סי' ט"ז ד) ו).

עז) הטעם שאעפ"י שאלהיו ח"י רגיל אצל החכמים מ"מ לא גילה להם מה שנסתפקו, ראה סי' ט"ז ח) ט). וסי' מ"ה ח). וסי' מ"ח ב) ג).

עז) הטעם דקרי ר' יוסי לאלהיו רבי ומורי, אבא, ראה סי' ט"ז י).

עז) ד' הסדר משנה במה דאלהיו יפשוט ספיקות ברין, ראה סי' ט"ז יא). וסי' כ"ג ד). עט) למת שינו שמו ברמז תיקו בשם תשבי ולא בשמו הרגיל אליהו, ראה סי' ט"ז יא).

פ) הטעם שלא סמך משה רבינו על רוח"ק בעגל, ראה סי' כ"ג ג).

פא) במיש הרמב"ד בה' לולב ועוד בכ"מ וכבר הופיע רוח"ק בבית מדרשינו תפ"י בה, ראה סי' כ"ד, וסי' ל"ט ב) — ו).

פב) בהך דב"ב י"ב ע"א מיום שחרב בהמ"ק אע"ג דניסלה הנבואה מן הנביאים מן החכמים לא ניסלה, ראה סי' כ"ד ב).

פג) בהך דברכות כ"ה ע"ב שלא אנשל

התורה וכתבו הלכות בע"ס על לוח חרות, ראה סי' י"א ב).

נח) ד' הח"ס במ"ש ועקדת יצחק לורעו תזכור ולא אמרינן עקידה שעקד אברהם, ראה סי' י"א ג).

נט) הרמב"ם בהקדמה לפת"מ כ' דאעפ"י דנביא שמתנבא לסובה אינו חתר לדעה זה דוקא במה שנתנבא לאחרים אבל במה שנוגע לנביא עצמו ל"ש זה, ראה סי' י"א ד).

ס) בד' התוס' ע"ז י"ג ע"א ד"ה אמר אביי, ראה סי' י"א ו) — ח).

סא) היכא דהנביא עושה דבר זה לעצמו או שרי מ"מ אף שאין מוחזק לנו שהוא נביא משא"כ לעשות ברבים או צריך להיות מחזוק, ראה סי' י"א ח).

סב) בהך דירושלמי מגילה פ"א סה"א אריב"ח אין הבמה ניתרת אלא כנביא וכו', וד' המדר' ויקר' פכ"ב בה, ראה סי' י"א ח) ט).

סג) בהך דטוכה מ"ד ע"א שכתום וחזרו ויסדום ופרש"י ויסדום ע"פ הדבור, ראה סי' י"ב ה).

סד) חילוק בין הלכות שיש להם טמך או רמז בקרא דאפשר להחזירן ע"ס פלפול להיכא דאין לו רמז ואסמכתא אלא כולו הלמ"מ, ראה סי' י"ב ז).

סה) בהך דתמורה ט"ז ע"א אריי' איש ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה וכו', ראה סי' י"ב.

סו) בהך דחולין ה' ע"א עפ"י הדבור שאני ובתורה ע"פ הדבור, ראה סי' י"ג ו).

סז) בהך דיומא ע"ה ע"א גר שמגיד לישראל וכו', ראה סי' י"ד ז) — טז). וסי' כ"ד ז).

סח) בהך דחולין קכ"ד האלקים אי אמרה לי יהושע בן נון משמ' לא צייתנא ליה, ראה סי' י"ד ט).

סט) בהך דזבחים ס"ב שלשה נביאים עלו עמם מהגולה א' העיד על המובח וכו', ראה סי' י"ד ט).

דברים בשם רש"י ואינם ברש"י שלפנינו, ראה סי' ו' א) יז).

מה) רש"י מבכורות דנ"ז והלאה אינו מרש"י האמיתי אלא סי' אחר, ראה סי' ו' א) יז).

מז) בהך דתרגום יב"ע שופטים (כ"א ח') דמורנין נפקין מהרונג והראו מקום הרוצח, ראה סי' ו' ב) א).

מז) בהך דתרגום יב"ע שמות (כ"ה ט"ז) ותעביר חושן דינא דבי מהודע דיניהון דישאל דאתכסי מן דיינא, ראה סי' ו' ב) ב).

מח) בהך דתרגום יב"ע פנחס כ"ז כ"א וקדם אלעזר כהנא ישמיע וכו', ראה סי' ו' ב) ג).

מט) בהך דירושלמי מגילה פ"א ה"א ר' ירמ' בשם ר' שמאל בר' יצחק מגלה שמסר שמואל לדוד ניתנה להירש וכו', וד' היפ"ט שם, ראה סי' ו' א) ב) ד).

נ) בהך דזבחים ס"ב א' אחד שהעיד להם על המובח, ראה סי' ו' ג). וסי' ג"א ג). וסי' נ"ו.

נא) בהך דמנחות דמ"ה ע"א א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה, וד' רש"י וחי' תרשב"א שם, ראה סי' ו' ד). וסי' ט"ז יג). וסי' מ"ו א).

נב) ע"ד הרמב"ם בפ"ט מה' יסודות ח"ה, ראה סי' ח).

נג) ד' החרי' במה דבכמה דוכתי בגמרא לא מקשה הא אין נביא רשאי לחדש, ראה סי' ט' ב).

נד) הרמ"ג כ' ד"א והלבשת ערומים דין תורה הוא, וכן עונג וכבוד שבת וירט, ראה סי' ט' ד).

נה) נאם ר' חיי כמו כה אמר ה', ראה סי' ט' ד).

נו) בהך דסנהדרין פ"ט ע"ב נביא מחזק שמו דנחמיה יצחק חייני שמע לאברהם וכו', ראה סי' י"א א).

נז) בצנין דאין בטלו הנביאים מצות

אליהו בא לסמא ולסחר אלא לעשות שלום בעולם. ראה סי' מ"ג.

ק) בהך דסנהדרין מ"ח א' ור"מ מספקא ל"י אי תמיס כ"י הלכך לא יגע בהך עד שיבא אליהו. ראה סי' מ"ד א' ג'.

קא) בלשון תיקו ריגילין לומר דהא נוסריקן תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות. ראה סי' מ"ד א', וסי' מ"ה.

קב) בהך דעורא ב' ס"ג אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים. וברש"י שם כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח וכו', ור' הירא שם. ועוד ברש"י בבב"ב ב"ב, ראה סי' מ"ד ב', וסי' מ"ז ג'.

קג) בענין יתא מונה עד שיבא אליהו אם יהיה הענין שנוסמן אליהו הנביא ויאמר של מי הוא אי עבדינו עובדא על פיו או יתא מונה עד שיבא אליהו עם המשיח צדקנו. ראה סי' מ"ד ח'.

קד) לפעמים אינו אומר לשון תיקו אלא תיבעי זכר, ראה סי' מ"ה ב'.

קה) רמז בתורה הואיל משה באר את התורה, ותיבת הואיל הוא רבו של משה שנקרא יי הואל המלאך, וגם הואיל הוא אותיות אליהו וכו', ראה סי' מ"ה ה' ו'.

קו) אליהו שהי' מתגלה לתרא לא הי' בכל בחינותיו ומשריה לא הי' פושט הספיקות ונשארו בתיקו, ראה סי' מ"ה ה' ו'.

קי) בענין הפלוגתא אם אליהו הוא פנחס. ראה סי' מ"ח ו', וסי' מ"ט ט' — יד'.

קיז) בהך דפוסת י"ג ע"א ואליהו תלמידו של משה, ראה סי' מ"ח ו'.

קט) אין לקרוע על אדם חי אע"פ שידוע בו שלא יראנו עוד, ראה סי' מ"ט ג'.

ק"ו) אשתו של אליהו ושל ריב"ל אם נקראים אשת איש או אשת מלאך, ראה סי' מ"ט ה' ו'.

קי"א) בענין אשה שמתה תחת בעלה וחזרה בגס ע"י נביא אם היא אשת איש כמקדס, ראה סי' מ"ט ו'.

קי"ב) ע"ד הוזהר בראשית מ"ז ע"ב. יעזפה על הארץ. דא אליהו דאשתכח תדיר בארעא. ולא מסטרא דאבא ואמא אשתכח, ראה סי' מ"ט ז'.

קי"ג) בעירובין מ"ג א' משמע דאף אליהו ומשיח א"י לילך בשבת וירט חרץ לתחום. והערות בזה, ראה סי' מ"ט ח'.

קי"ד) אליהו נראה לחכמי התלמוד המיד בצורתו שהי' כבד, ומצינו שמתראה בצורת אחרת וכו', ראה סי' מ"ט ח'.

קט"ו) בענין הפלוגתא במד' מאיזה שבט בא אלי', ראה סי' מ"ט יא' — יד'.

קט"ז) יסוד נביאים עדיף משאר דברי סופרים להצריך ברכה וכוזאי שלא מקרי דברי קבלה, ראה סי' ג'.

קי"ז) בענין מחלוקת הרמב"ם והעקרים אי אמונה בבצחיות התורה נחשב לעיקר לתורת משה ואם יכול לבא בזמן מן הזמנים נביא גדול ויבטל קצת ממצות ע"פ ציווי ה', ראה סי' ג"א.

קי"ח) בהך דסנהדרין כ"א ע"ב דשינה עורא את התורה לכותבה באשורית מה שהיתה כתובה תחילה בעברית, ראה סי' ג"א ב' ג' ו'.

קי"ט) בהך דירושלמי ר"ה פ"ד דשמות החדשים עלו עמהם מבבל, ראה סי' ג"א ד' ו'.

חלום — מראות וחיזיונות ומאורעות שאדם רואה לפעמים בעת השינה.

התוכן: סקירה על הערך: א. מקורות ביאורים והערות משי"ס ור"א בזה; ב. קושיות וסתירות ומירוצים בכלל; ג. מיני החלומות, מהותם, הטובים והרעות; ד. הפלוגתא בכלל; ה. אם יש חילוק בין החלומות שחלמו בעצמם לבין אם חלמו אותם אחרים; ו. אם יש הבדל בין כשהחלום הוא על העתיד לבין כשהוא על העבר; ז. ההבדל בין מידו וממונה למידו ואיסורא, ובין מוחזק לבין שאינו מוחזק ועוד; ח. כשהחלום מורה לעשות איזה איסור, או שהוא נגד הדין; ט. בהיתר עגונה ע"י חלום; י. בדבר שיש בו סכנה; יא. במצות ולזרוע נפשיה, ואם יש הבדל בין מצוה למדת חסידות בזה; יב. בחלום שנוגע להבדל; יג. חלומות עכרים; יד. בחלום שהיה תיכף אחר יום הכפורים; טו. בדבר ולא מסתבר; טז. חלומות של שבת ושל ערבי שבתות; יז. חלומות שבאים מהרהורים; יח. חלום ע"י מלאך; יט. חלום ע"י שד; כ. חלום של שחרית; כא. חלום שנפתר בתוך חלום; כב. חלום שנשנה או שנשתנה; כג. והאם שבעל החלום מוכיר שם שמים בחלום; כד. ענינים זרים ותמוהים כשיש אם הם במראה החלום, דעת הראשונים בזה; כה. כשהחלום לו שפעה עבירה; כו. בנוגע לכבוד המת; כז. נדר ושבועה בחלום, גידוי בחלום; כח. ההבדל בין חלום בדבר שיש לו מתירין לבין חלום בדבר שאין לו מתירין; כט. כשהחלום לו וידו היתה על ביד הנשה; ל. פתרון חלומות; לא. המקדש בחלום; לב. חלומות של אשה עבד וקטן; לג. חלום שחלם לו בריה ויהויכ"ס; לה. אם דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין בין להקל בין להחמיר; לו. אם יש חילוק בין כשהנפטר הוא בעל החלום לבין כשהוא חלום א"ל כן; לי. הקונה חלום רע מתבירו; לז. אם אמר בעל החלום שלא ילך בדרך או על הים; לח. אם

עתה אנו בקיאין בחלומות ובסתירות; לט. אם יש חילוק בין חלומות של לילה לשל יום; מ. ענינים שונים; מא. חוזה בכוכבים; מב. סכומים וכללים.

סקירה על הערך

אצלתי לי מועד, לעיין לסדר, לברר, ולפרש את ענין החלומות, כי יש בזה דברים העומדים בדומה של עולם, ונפקין גדולות להלכה ולדינא ויש מקומות שחז"ל חוששין להחלומות, ויש מקומות שאין חוששין להם, כמיש החשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח, שראוי לנו לחזק אחר טעמי הענין, כי ידיעת הזכר בסבותיו היא ידיעה שלמה, וכשעלו בידנו הסעמים והטבות יתבררו ויתלבנו ויצרפו הדברים, ע"ש, וגם יש בהם דברים המחננדים זה לזה בתנ"ך, ובדברי חז"ל, כאשר תראה בעה"י בפנינו, וידוע דעניני החלומות הם דברים מכוסים ופתומים, וסיבתם נעלם מעיני בשר ודם, כמיש השו"ת שיבת ציון סי' נ"ב ע"ש, וראה כאן בכללן כיצד ציתים לפוטקט ומפורשים ר"א, שטרחו ויגעו למצא פתרון לכלל, ואני לא אתעסק בדברים הנסתרים, רק אסדר ואברר את הדברים חנוגעים לדינא ולהלכה, ואציגה כללים ופרטים בזה, אשר על ידם יתישבו כו"כ קושיות וסתירות בעה"י, ואף שכתב טרחו ויגעו שרי הכללים, והמפורשים, והפוטקט ר"א הקדושים לפרש כמה ענינים בכללן, אבל אחרי העיון נזכרתי לדעת, כי הקדושים האלו הביאו רק קטעים מזה הכלל, זה בערך וענין אחד, והשני בענינים אחרים, וראיתי כי מקום הניחו לי לצרפט להוסיף ולהרבות עליהם כדי ה' הטובה עלי, בתוספות מרובה על העיקר, כאשר עיני המעיין לנכח יביט, כי בשבתי כנס על גבי הענקים הגדולים והקדושים ז"ל, צלחה לי בעה"י להוסיף ולהרבות ולבדוק בחזרין ובסדקים, כי המה בדקו לאור האבוקה של חכמתם הגדולה אשר אי אפשר להכניסה בחזרין ובסדקין, אבל

ור קמן וכו' כמנח' הכנסתי את עמי נט
בין הסדקין ומקומות הקטנים, ולקט הניחו
גם לפני וקטן כחני חום, להועיל לצעירי
החלמיים, ובחני יד עמדת להקל מעליהם עול
וחריוש, ולהראותם הדרך ילכו בה, וסדרתי
את העושים בסדר נאה בסימנים, למען ירוץ
הקורא בו בנקל, ולחסוך גיעת החריוש היתה
עיקר כונני, והחורש בעגלתי ימצא חידתי,
ויראה אשר נתמלא במלאכתי בעהיית חסדו
גדול אשר היה בזה הכלל הנחון והנוגע לדוג
לכוכ' וברית.

ורציתי להעיר על איזה דברים נחוצים
לכלל מאוד מאוד.

(א) המעיין בהמקומות ומקורות יראה,
כי יש ב' מיני שאלות בעניני החלומות,
אם את יש בהם משג, או לא, ושוא ידבר,
ולא מעלין ולא מורידין, וזה מטופקים הרוא
שיל, (ב) אף אם נאמר שיש בהם משג,
ובפרט בחלומות ע"י מלאך, כבברכות ו"ה
ב' שיל, שהם חלומות צודקות (ועוד שיל),
מיין חרי עומד לנגדנו הכלל הגדול דאין נביא
רשאי לחוש, תורה לא בשמים היא, לא חוסף,
כ"ש בכלל אין נביא רשאי לחוש, מגמרות
ורוא, ולפי' אין לנו לחוש בשום אופן לבעל
וחלום במיני דאיסורא ודינא כי סוף כל סוף
הוא רק דבר שמימי, תורה לא בשמים היא.
ואפשר דזה הסעט והסברים דאפילו במידי
דאיסורא אין לחוש לחלומות, דפשוט משוט
ולא בשמים היא, ומתענית חלום אפי' בשבת
אין ראה כלום, כש"כ בתש"י הגאונים קהל
שלחה ס"י, כיון שנפשו עגומה עליו, ואין
לו עונג שבת וכשהוא מחננה סוכר שתעניתו
מועיל לו, ע"ש, ובמי' רח"ג לברכות באוצה"ג
ח' ברכות דף ל' ע"א, כתב וכשיושב בחטנית
וחשש על לבו שנקרט גזר דינו (שראה בחלום)
אין לו עונג גדול מזה, ונדחה בחלום, דסימן
קללה הוא בעצמו שחרחיקוהו מן השמים וצריך
צירוף לש"י וראש כלל ח' אות י"א ע"ש,
וח' חלומות בשבת י"א יפה התענית לחלום אפי'

בשבת, וכשהוא מחננה סוכר שתעניתו מועיל
לו, כנ"ל.

(ב) ראה בס' כמו השחר מע' י' אות
ה', שהאריך בענין, אם ישן הוא כמות, ואם ישן
הוא מחוסר מעשה, ולענין צירוף לחפלה ועוד,
ומביא מתש"י הרשב"א סי' תרס"ה, לענין
הנודד בחלום כביד סי' ר"ה, וכי' ופשוט
אף דהמקדש בחלום צריך היתר, מי' המקדש
קרב בחלום צריך להפריש עוד בהקדש, ובענין
אם ישן כחפצי הפקר ולא קנו שביתה ולא הי'
זה מקומו, וצ"ח לכ"כ מקומות בענין זה, אם
ישן הוא כחי, ע"ש בארובה, ולקצר אני
צריך, ולפי' תלוי זה ג"כ בכע"י, אם מעשה
חלום שהוא בתוך השניה אם נחשב למעשה או
לא, ולא באתי רק להעיר, וראה בכללים שלי
דרך שיבה בעה"ת, זה צריך בירור, וראה
ספר חסידים סימן תמ"א ע"ש וכאן סי' כ"ה
ע"ש.

(ג) עוד ראיתי לנחון להעיר, כי יש
חלומות ממיין אחר והם יותר מסתם חלום אפילו
ע"י מלאך, וזה הוא ע"י גלוי שכונה, כחלומ
של אבימלך, בראשית כ' א' — ח"י, תשני
בלבן, שם ל"א — כ"ה, השלישי בבלעם, במדבר
כ"ב כ"ג, הרביעי בשלמה בגבעון, מ"א ג', ועוד,
והיינו שבא אליהם ה' בחלום הלילה והזהירם,
או בשלמה שנראה אליו ה' בחלום הלילה,
ויאמר אלקים מה אתן לך והוא שאל חכמה
להבין דבר משפט (מ"א — ג') הגזיל, וע' מ"ז
ח"ב פמ"א מ"ה.

ועוד יש חלומות של נבואה, כמו באברהם,
בראשית ט"ו י"ב, כי תרדמה של אברהם הי'
חלום נבואי, כש"כ הראב"ד הראשון בס' האמונה
תרמה פ"ה ט"ו, וכן החלום האמיתי בדניאל
ג' — א', והרמב"ם מדבר מן י"א מעלות
הנבואה, ובמעלה הג' רואה הנביא החלום
ופתרונו, במעלה ה' שומע בחלום אבל אינו
רואה, כמו שמואל א"ג, במעלה ה"ה מדבר
"איש בחלום כמו ביחזקאל (מ"ד), במעלה
ה' מדבר מלאך אליו בחלום, כמו אל יעקב,

בראשית ל"א י"ב, ובתנ"ך נמצאים הרבה
חלומות צודקים, ואלו החלומות הם ממדרגות
הנבואה, כש"כ במורה נבוכים ח"ב פמ"א—מ"ה,
וראה כאן בהך דברכות נ"ה א' ע"ש.

(ד) וראה מדרש לקט טוב ויצא כ"ה י"ב,
וחלום והנה סולם מוצב ארצה, דע כי כל
חלומות מצינו פתרונם, חוץ מן חלום זה
שאין לו פתרון בתורה, וכו', כי מה שנאמר
באבימלך אינו חלום שצריך פשר, כי אם
הוכחה היתה, שני יובא אלקים אל אבימלך
בחלום הלילה, שם (כ' ג'), וכן אל לבן הארמי
וכן בבלעם, וכן בצדיקים שדבר הקב"ה עמם
בחלום הלילה, שני במראה אליו אתודע בחלום
אדבר בו, (במדבר י"ב ד) וע' בהג' שם.

סימן א. מקומות ביאורים והערות מש"ס
ור"א בזה

בסימן זה יתבאר ד' ענינים: (א) דברי
חלומות לא מעלין ולא מורידין (ב) אין חלום
בלא דברים בטלים, (ג) מקומות שחוששין
לחלומות, (ד) מקומות שחששו לחלומות בדברים
שהי' צורך להם, או להניח דעתם, או לתקן
מעשיהם, וכדומה. (ה) בענין שאלת חלום, (ו)
בענין פירוש להקרא, (ז) בענינים שונים.

(א) דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין,
(א) ראה גיטין ד"ב ע"א, שהוא אפטרופוס
דתה בשבבותי דר' מאיר דהוה קא מוזבין
ארעתא וזבן עבדי ולא שבקיה ר"מ, אחזר ליה
בזלמית אני להרוס ואתה לבנות, אפי' לא
אשגה, אמר דברי חלומות לא מעלין ולא
מורידין, וראה בהגות הגאון ר"פ שצ"ח
לסנהדרין ל' ע"א, הוריות י"ג ע"ב, ובתוס'
רי"ד כאן ע"ב, העתיק גמ' זו להלכה.
וראה בעין יעקב שהעתיק גמרא זו, ובעין
יעקב כתב ואויל ר"מ ג"כ לשיטתי בסוף
הוריות אמר הכי, והביא האי מעשה להראות
שר"מ התגרה א"ע עם בעל החלום לעשות
הכל ע"פ שורת הדין, ולהכי הביא ג"כ האי
מעשה שנית שהתגרה עם השטן ג"כ כדי לעשות
שלום בין איש לאשתו, עכ"ל.

ובהג' ח"י יעקב עה"מ כאן אני להרוס
ואתה לבנות, כתב ח"ל, וראי תור אינשי
דלא מעלי אי המורישין או היורשין אפי' לא
אשגה בהו דילמא תורא בהו או נפקא מינייהו
זרעא מעליא ולהכי נמי מייתי עלה עובדא
דרי"מ דדמי להא ודאי ע"ש.

(ב) ראה סנהדרין ל' ע"א, ת"ר אמר להן
אחד אני ראיתי אביכם שהסמין מעות בשיתה
תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר
שני הן, וכו', הרי שהיה מצטער על מעות
שהניח לו אביו (ולא אמר להו היכן הם, רש"י)
ובא בעל החלום (שר המראה חלומות כלילה,
רש"י) ואמר לו כך וכך הן (מגיד לו כמה
יש, רש"י) במקום פלוני הן, של מעשר שני
הן, זה היה מעשה ואמר דברי חלומות לא
מעלין ולא מורידין, (ויכול להוציאם במקומן,
רש"י), וראה בגליון הגרי"פ שצ"ח להוריות
י"ג ע"ב וגיטין ג"ב ע"א, ובגהש"ס להרעקא
צ"ח לע"י תשובת תשב"ץ ח"ב סי' קכ"ה ע"ש,
וע' ח"י מהרצ"ה, שצ"ח לע"י ח"י הר"ן כאן,
ובר"ן נדרים ח' ע"א, ושור' תשב"ץ ח"ב סי'
קכ"ה, קכ"ט, וע' ש"ך ח"מ סי' של"ג סכ"ד,
ובפרט בירושלמי פ"ב דמעשר שני, ושאלות
פ' מקץ ע"ש, וראה כאן אות ב' ג'.

(ג) וראה עוד בגליון הגרי"פ שצ"ח על
הברייתא כאן הרי שהי' מצטער וכו', לתוספתא
מ"ש פ"ה ע"ש, וע"ש בתוספתא פ"ה ר', שאיתא
בזח"ל היה מצטער ויכן מעשר שני של אבא,
בא בעל חלום אמר לו כך וכך הן, במקום
פלוני הן, זה היה מעשה ומצאו שם מעות,
ובאו ושאלו את החכמים, ואמרו, הרי אלו חולין
שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, וראה
ביפה עינים ע"מ סנהדרין ל' כאן, מעות
שהניח לו אביו, שכי' בתוספתא פ"ה ממע"ש
איתא מעות מע"ש שהניח, ומשמע, אפילו ידע
שהניח מעות מע"ש, אמרינן ד"ח כר ע"ש,
וראה בפ"י רבינו חננאל סנהדרין כאן, שכתב
הרי שהיה מצטער על מעות מעשר שני שהניח
לו אביו, בא בעל חלום וא"ל כך וכך הן
ובמקום פלוני הן, זה היה מעשה ואמר דברי

והחזקת לא מעלין ולא מורידין ע"ש ומבואר שהיה לו כן בנוסחת הגמרא וזה כהתוספתא שיל.

ושורר בדק"ס בנוסח הכ"י, שגורס הרי שהיה מצטער על מעשר שני, ובתנאים אחרים כתב וז"ל בשאלות פ' מקץ, ובריי"ף, ובס' האגודה, וז"ל בדפוס שונצ'יג ווינצ'יג, ובסיליאה, ומחקו מהרש"ל מהא דאמר של מצ"ש הן, וז"ל בכ"י פ', וק', ובתוספתא, ובבב"ג ה' שבועה, ובפ"י ר"ה, ושם ליתא (של מצ"ש הן), ובכ"י פ', ובריי"ף כ"י, ליתא על חשונ של מעשר (שני) עכ"ד.

(ד) וראה ברמב"ם ה' מעשר שני פ"י ח"ו, שכתב אמרו לו בחלום, מעשר שני של אביך שאתה מבקש הרי הוא במקום פלוני, אע"פ שמא שם מה שנאמר לו, אינו מעשר, דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין עכ"ל, ובריי"ף מביי כתב דכ"ה בתוספתא ובירושלמי, ע"ש.

וראה ברמב"ם ה' זכ"י ומתנה פ"י ח"ה, שפ' וז"ל הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ולא ידע היכן חבביאם, ואמרו לו בחלום כך וכך הם, במקום פלוני הן, ושל פלוני הן, ושל מעשר שני הן, ומצאו במקום פלוני שנאמר לו, ומנין שנאמר לו, זה היה מעשרך ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ובמ"מ צ"ח לסנהדרין ל', וז' ופ"י לא מעלין ולא מורידין אלא הרי הן שלו, והטעם שאע"פ שצדק חזמיון במנין ובמקום אולי לא אמת במה שדמה של פלוני הן ע"כ, וגראה שחרמב"ם ה' לו ג' אחרת בסנהדרין ל' ע"א והיינו ואמר לו כך וכך הן, במקום פלוני הן, ושל פלוני הן, ושל מעשר שני הן וכו', ובה' מצ"ש נמשך אחר לשון התוספתא, ובה' זכ"י ומתנה נמשך אחר לשון הבריי"ף בסנהדרין ל', וראה בריי"ף פ"ג דסנהדרין דאיתא הרי שהיה מצטער על מעות (מעשר שני) [ראה בגליון דס"א ליג מעשר שני] שהניח לו אביו, ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך הן (במקום פלוני הן וכו') זה מעשה ה' כן

הנ"י הבי"ה) ושל פלוני הן, ושל מצ"ש הן, מעשה היה ובא לפני חכמים, ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ע"ש, וגראה שחרמב"ם ד"ל בה' זכ"י נמשך אחר לשון הריי"ף הוה וכו', ס"א דליג מעשר שני ופסי' ג' הבי"ה הנ"ל, וע"י בסמ"ג עשין פ"ב ש"כ כלשון הרמב"ם בה' זכ"י ומתנה הנ"ל ע"ש, וברא"ש פ"ג מה' סנהדרין הנ"ל כ' הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו, ובא בעל החלום וא"ל כך וכך הם, ושל מעשר הם, ובמקום פלוני הם, זה ה' מעשה ובא לפני חכמים, ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, וזה כג"ל שלנו, רק במקום מעשר שני גורס ושל מעשר הם, וראה בקיצור פסקי הרא"ש פ"ג ס' ל' ש"כ וז"ל מי שהיה לאביו פקדון בידו ומת, ולא א"ל היכן הוא, וא"ל בחלום, במקום פלוני הוא אינו כלום ע"ש, ופלא ששינה ללשון אביו הרא"ש וז"ל שגט זה לענין מעשר שני, ואולי דטעמו הוא משום דמעשר שני אינו נהנה בחייו וע"כ נקט מה דנ"מ להו"י.

(ה) ח"ל הטור בחז"מ ס' רנ"ה, היה פקדון ביד אביהם, ואינו יודעין אנה הניחו, ואמר להם בחלום כך וכך הוא, ובמקום פלוני הוא, והלכו ומצאו במקום שאמר להם, ובמנין שאמר להם, זה היה מעשה, ואמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, וע"ש בפרישה שצ"ח להבריי"ף בסנהדרין ל', וכתב דאיתא שם שבעל החלום א"ל של מעשר שני הן, ומשמע מדברי המרדכי דדוקא במעשר ומעות צדקה דינא הכי ולא בפקדון (אבל הרמב"ם פ"י דזכיה כתב ג"כ של פקדון הם כדברי רבינו) דאית ביה גול לאחרים ע"ש (ראה בס' ד' אות ד) ה' ע"ש.

ובש"ע חר"מ שם ס"ט, כתב היה פקדון ביד אביהם, ואינו יודע היכן הניחו, ואמרו לו בחלום כך וכך הם, ובמקום פלוני הם, ושל פלוני הם, או של מעשר שני הם, ומצאם במקום שנאמר לו, ובמנין שנאמר לו, דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין אלא הרי הם שלו עכ"ל, הרי שמרן המחבר הרכיב כאן לשון

הטור הרמב"ם ש"ל, שבתח"י נקט היה פקדון ביד אביהם, שזהו לשון הטור ומשמע שאפילו ידע שיש פקדון ביד אביהם וכמו שדקדק כן הפיע משלש התוספתא פ"ה מצ"ש, וכן מוכח ג"כ מד' הרמב"ם בה' מצ"ש פ"י ח"ו ש"ל, ובסוף נקט כלשון הרמב"ם בה' זכ"י פ"י ח"ו ש"ל, וע"ע בפרישה שם ש"כ ע"ד הטור ואמר להם כ"י מסתימת לשון רבינו משמע דקאי אאביהן דאמר להן כן בחלום והוא הנקרא בגמרא בעל החלום, וז"כ בסמ"ע שם סקכ"ה, וראה כאן ס' ל"ו, וראה בירושלמי מצ"ש פ"ד ה"ו ש"ל ופנ"מ שם, שמבואר כד' הטור ודלא כפרש"י, וע"ד המחבר כאן במ"ש דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין צ"ח בח"י רעק"א לע"י תשרי תשכ"ב ח"ב ס' קכ"ה, ובש"ך לקמן ס' שליג סקכ"ה ע"ש.

(ו) וראה ברמ"א יר"ד ס' רנ"ט ס"ו שכתב וכן אם אמרו בחלום אלו המעות שהטמין אביך של צדקה הם אינו כלום, דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, וע"ש בש"ך סקט"ה, ובפתי"ש סק"ב כ' והא דלא חישנין שמא החלום הזה הוא אמת, כדלעיל ס' ר"י ס"ב בגורר בחלום, ולקמן ס' שליג סל"ח בגידו בחלום, ע"י בזה בתשב"ץ ח"ב ס' קכ"ה, ובתשרי שיבת ציון ס' ג"ב תאריך מאד בזה, ועמ"ש ס' ר"י סק"ג בשם תשובת ח"ס ס' רכ"ב ע"ש.

(ז) וראה בירושלמי מעשר שני פ"ד ח"ה, הרי שהיה מצטער על מעותיו של אביו, נראה לו בחלום, כך וכך הם, ובמקום פלוני הם, (שה' מצטער על מעותיו של אביו של מצ"ש היכן הם, וגראה לו בחלום וכו', ותוספתא היא בפ"ה, פנ"מ) אתא עובדא קומי רבנין אמרין דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, רבי יונה בעי מצטער וחמי ואת אמרת הכין, (כתמיה חלא נראין הדברים שכך הוא שלפ"י נהיה מצטער עליהן בא אביו וגראה לו בחלום לומר לו אייך תאמת הוא כן, פנ"מ), א"ר יוסי לא מסתברא דלא בתהוא דלא מצטער וחמי, ברם הכא כמה דבר נש חוי תוא חלים.

(א"ר יוסי, דהוא גופיה טעמא דלא מיסתברא לסמוך על כך דלא בתהוא דלא מצטער וחמי כלומר אלא בתהוא דלא היה מצטער ולא היה חושב מזה כלום והיה נראה לו בחלום כך וכך אפשר שהוא אמת אבל הכא נהיה מצטער חושב על כך אורחא הוא דכמה דבר נש חוי הוא חלם כמו שהאדם הוא במחשבה כך נראה לו בחלום ולפיכך אין זה כלום, פנ"מ) א"ר אבין מאן דעבד יאות עבד כ"י יוסי (הרוצה לעשות ולהתנהג יפה יעשה כהאי דר' יוסי דאין לסמוך על החלום שנראה לו ממה שהיה חושב ביוס, פנ"מ).

ולכאורה נחלקו בזה ר' יונה ור' יוסי, דלר' יונה במצטער חוששין שמחמת צערו נענה ואמרו לו האמת, היפוך הבריי"ף, ולר' יוסי דוקא באינו מצטער יש לחוש ולא במצטער והרי ר' אבין הסכים לד' ר' יוסי, וגם מהבריי"ף אינו מבואר היפוך ד' ר' יוסי שהרי הבריי"ף מיידי במצטער, אבל הפוסקים לא חילקו בזה, וראה בהעמק שאלה על השאלות פ' מקץ שאלתא כ"ט אות ס"ו שהבין שכי"ה ד' הירושלמי, וע"ש שפ"י א"ר אבין מאן דעבד יאות עבד כ"י יוסי פ"י דמאן דלא מצטער ראוי לחוש להחלום וכו"י, (וזה דלא כפ"י הפנ"מ ש"ל) וכ' שם דהירושלמי הזה לא נזכר בפוסקים, וכן מבואר ג"כ מד' השאלות, וע"ש דטעמם הוא דמד' התוספתא יש להוכיח דאין לחלק כן, וגם כי י"ל דהירושלמי לא קאמר אלא מאן דעבד יאות, היינו הרוצה לחתמיד במילי דחטיות ולא שדינא הכי ע"ש, וראה בביאור הגר"א על הירושלמי כאן שממרוצח לשונו נראה שהבין ג"כ כן בפלוגתא ר' יונה ור' יוסי כמ"ש ההעמק שאלה בתחילה (הגם שאינו מוכרח לומר כן בדבריו), וע"ש שפ"י פ"י אחר בד' ר' אבין ודלא כהפ"י שפ"י הפנ"מ וההעמק שאלה.

אמנם ראה במראה הפנים (להפנ"מ ז"ל) ש"כ הא דא"ר יוסי לא מסתברא וכו' לא למימר דבאינו מצטער על כך ונראה לו בחלום ששם ושם הוא מעות מעשר של אביו דסומך

על זה, דתא ליתא דלעולם אין סומכין על דברי חלומות. וגדולה מזו אמרו בגיטין דניב גבי ר"מ דאחזו ליה בחלמא אני להרוס ואתה לבנות ואפי"ה לא אשגח ואמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, אלא לפי שר' יונה חקשה מצטער ואת אמר הכין השיב לו חדרבה דלא מסתברא אלא איפכא והואיל והוא מצטער וחושב לזה נראה לו כך בחלום ולקושטא דמילתא הרי שהיה מצטער דקתני בתוספתא לרבנא אמרו וכו' עשה"ס.

וראה ביפה עינים סנהדרין ל' ע"א שבי' ובירושלמי פ"ד שם. לפי' הרא"ש ופי"מ משמע דבשלא חשב ביום מזה חוששין להחלום. ובשר"ע ח"ט ר"ח לא חילק בזה. ובראה דבירושלמי שא"י על הרבנא דקיל מאי קמ"ל כיון שהיה מצטער חררה בזה ביום. ע"ז משני דקמ"ל אף שלא היה מצטער ע"ז ולא חררה ב"ב לא מעלין פ"ו ופעם חדרב נראה עפ"מ בב"ר פס"ח א"כ"ר פ"א דאין לתפוס דבר חלום כפשוטו פ"א לפתרון לרמו על דבר אחר. ע"כ אין לתפוס ממוק דאם לפתרון יש דרכים הרבה וכפשוטו אין לתפוס ע"ש. וראה מד"ר וראה פס"ח ובפ"י פ"ט ח' ובג"כ שם. וראה לקמן אות (ח) ט. וראה היטב ה"ק בטימן ז'. בערך החבדל בין ממוק לאיסור. שיש לשון השאילתות מקץ כ"ט. וכמה עינים הנוגעים לכאן. עישה"ס וצ"ל לכאן. וראה היטב בעיון יעקב ב"ב י' ע"א משי"ב בארוכה וצ"ל לכאן. עישה"ס.

ויש להעיר על המראה הפנים שהבאתי לעיל. שנחתי'ע דלעולם אין סומכין על דברי חלומות מדברי ר"מ בגיטין דניב. דלכאורה זה ד"ר דברי ר"מ ונחלקו עליה וע"י היטב כאן ס"י ר' בזה. ולסי' אין לתפוס על המפרשים שיל' שס"ל ב' חירושלמי דהיכא דלא מצטער חוששין לר"ה וד"ק.

(ח) ראה תורות י"ג ע"ב. אחזי' להו בחלמיהו וילו פייסוהו לרשב"ג. רבי נתן אול. רפי מאיר לא אול. אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. ומבואר כאן דנחלקו בזה ר"ן ור' נתן. ונחלקה קי"ל כר"מ וכמצוין

כאן בעין משפט וגר מצוה. וראה כאן אות א' ז. משי"ש להעיר על המאה"פ ירושלמי מעש"ש פ"ד ה"ג. וראה בפתח עינים הוריות כאן. שצ"ן לע"י גיטין ג"ב. ובשו"ת הרשב"ץ ח"ב ס' קכ"ה. שו"ת הרב מהר"ט צהלון ס' רע"א. ומשי"ש הש"ך ח"מ ס' שליג סק"ה. ולמה שרמו בשה"ג ח"א ד"ד ע"א ע"ש.

(ט) ראה מד"ר ויצא פס"ח י"ב. ויחלום והנה סולם. א"ר אבהו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. חד בר נש אול לגבי ר' יוסי בר חלפתא א"ל תמית בחלמי אמרין לי אול סב פועליא דאבוכ מן קפודקיא וכו' אול מבא ואשכח כן. וראה בפ"י מהר"ז שבי' וז"ל. לפי"ש כאן בחלום של גבואה. איך אמר ע"ז שאין מעלים וכו'. ואח"כ הביא מעשים לסתור שמפורש במעשים אלו שהיו מעלים ונתקיימו. אך האמת יורה דרכו שהמדרש הזה יקח מהירושלמי מע"ש ספ"ד. ח"ל שם. הרי שהיה מצטער על מעות אביו נראה לו בחלום כך וכך הם במקום פלוני הם אתי עובדא קמי רבנן אמרין ד"ח לא מעלין ולא מורידין וכו' ר"י בעי מצטער חומי ואת אמרת הכין. א"ר יוסי מסתבר דלא מצטער וחומי. מ"י אמת'י אנו אומרים שאין מעלים היכא דלא היה מצטער וראה חלום בעצמו אך אם מצטער וראה ודאי מעלים. וע"ז הביא ראיה ממעשים אלו וכדומה וכמ"ש במדרש איכת רבתי פ' בגוים וע"ל פפ"ט סס"ח וכאן העתיק בקיצור ע"כ אינם מובנים עכ"ד.

והנה כל דבריו כאן הוא פלא. הן בגרסתו ב"ר ר' יוסי. והן בפ"י. שלדעתו לפי האמת ל"ר ר' יוסי היכא דמצטער אמרין דמעלים. וזה היפוך לשון הברייתא בתוספתא. וגם כל המפרשים לא ס"ל כן ב"ר ר' יוסי וכמשי"ל. וכן מד' הפוסקים ש"ל מבואר היפוך זה. אמנם דברי המדרש כאן נתפרש היטב ביפה תואר וז"ל אין הפירוש כי כל החלומות שוא ידברו והכל המה. כי מצינו בתורה וגם בדברי רז"ל שיש חלומות צודקים ונתאמתו הדברים ע"י רבים וגדולים חקרי לב. אבל מ"י הדברים. כי

דברי חלומות לפי מה שהם נראה בחלום לא מעלין ולא מורידין. כי יש חלום רעה המורה על דבר טוב והולך אחר הפתרון וכמו שמצינו בפ' הרוואה. ומבואר דברי ר"א בכאן ללמד לנו כי מה שחלם יעקב והנה סולם וג"י איננו כפי פשט הדברים. אבל הפתרון הוא ענין אחר והוא האמת וכמו שנטרש עכ"ד. והסכים לפי' זה גם הידי משה. וראה לעיל אות ז' בדברי היפה עינים סנהדרין ל' ע"א שיש שגיכ מסכים לזה.

(י) ראה בח"י הר"ן סנהדרין ל' ע"א שבי' ח"ל. אבל נדר הוי איסורא. והחלומות לא מהני לאיסור דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. עכ"ל. והבאתיו לקמן ס"י כ"ז אות א' ז. וראה בהעמק שאלה על השאילתות פ' מקץ שאילתא כ"ט אות ט"ו. שבי' ל"ד השאילתות שאלך בדבר איסור דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ע"ש. וראה בשו"ת נ"ב מהר"ת חיריד ס"י ל' מבין המחבר הג"מ שמואל לנדא וצ"ל בענין דג ברבוטא. ח"ל ועמשי"כ לפרש כותה הפ"ח שבי' ואפשר דמענין אחר נתאמת להם לבעלי התוס'. דכותהו דאפשר שנתאמת להם בפועל שראו בשעה שנצוד הברבוטא שמסיר קשקשיו בשעה שעולה מן המים ע"ז חקשה מעלתו וז"ל. איכ למה נתגלה לר' אפרים בחלום לאוסרו כמו שהביא בהג"א במס' ע"ז. והא עדיה בעלי תוס' בודאי אמת שראו בעיניהם עכ"ל כבוד מעלתה. אני אומר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ומעולם לא שמעתי להוכיח דין מבעל החלומות הזה וחלומות שוא ידברון. ואם שרבינו אפרים ז"ל היה צדיק וחסיד גדול והיה חושש לחלומו שנאמר לו בחלום. שהתיר השרץ היה חושש מן יש ממש בדבר והיה תולה זה על שהתיר דג ברבוטא.

מ"מ אם היה מתאמת לר' אפרים שיש לדג זה קשקשים כמו שנתאמת הדבר לבעלי התוס' היה תולה פתרון חלומו על ענין אחר שהיה מתיר היה חושש לו. אבל להביא רא' מחלום יעוף הבל הוא אין בו ממש. ואני שואל למעלתו למה לא בא בעל החלום הזה לשאר בעלי התוס'. ולר"ת. ולגדולי הפוסקים. אשר התירו

ברבוטא ולגלות להם להיות נראה מה יהיו חלומותיו (ויע"י) במס' סנהדרין וכ"ס הרמ"א ביריד ס"ס רנ"ט בא לו בעל חלום ואמר כך וכך מעות הן ושל מעשר הן זה היה טעשה ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין) עכ"ל. וראה בס"י ו' וצ"ל לכאן. (יא) וראה בש"ך ח"מ ס' שליג סק"ה שבי' עמ"ש הרמ"א בס"ה דמלמד שחלה מנכין לו דמי חליו ואם כבר קבל הפועל או המלמד את שכרו י"א דאינו צריך להתחיר. וזה מד' מהר"ט שהגיד לו כן בעל החלום. וכ' הש"ך דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. וגדולה מזו אמרו הרי שה' מצטער על מעות שהניח לו אביו וכו' של מע"ש הן ואמר ד"ח לא מעלין ול"מ כש"כ כאן וכו' ע"ש. וכע"ז כ' בס"י שלי"ו ס"ק ב' ע"ד רבינו מאיר שם בענין השוכר את הפועל ע"ש. וראה בתפארת שמואל על הרא"ש כ"ט פ"ו אות ב' בענין המלמד שחלה ונתרפא וכו'. שמביא דברי מהר"ם הג"ל שסיים. וכן נ"ל הלכה למעשה. שהוכחתו"י מפי בעל החלום ע"ש.

(יב) ראה רמב"ם בהקדמתו לפיה"מ. ו"ה החלק השני בענין. שבי' בתה"ד והחלומות וכי"ב מן הידעונים רובם כוב כתבן שייב גרגורי חטה. ואמרו ברכות ג' (ב') כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים. ע"ש. ובלבוש האורה פ' וישב כתב דבר ידוע הוא וכל העולם יודעים שרוב החלומות רובא דרובא כולם הם דברים בטלים וכובים וחבלים. ואין בהם אף דבר אחד שהוא אמתי. כי יבא ברוב ענין. וברוב דמיון. או ע"י האדים הפולים מן האצטומא. כמו שאמרו הטבעים וכו'. שאפילו החלומות האמתיים הבאים מצד הנבואה והשכל יש בהם קצת דברים בטלים. ע"ש.

(יג) וראה בס' עטרת צבי דרכי משה. דפוס ירושלים תשי"ח. דף תניח' שהאר"ק בעניני החלומות ופתרונם. ובענין החלומות הצודקים. וצ"ח להרמב"ם פ"א מה' תענית. וס"ז מת"ת הי"ב. ובמורה מרק ל"ו. והאברבנאל

ס' מקץ, ותשב"ץ ח"ב ס' קכ"ה, וקכ"ט וכו', ועוד ע"ש. ושהרמב"ם השמיים הדין דהטבת חלום, הנד' (בברכות ג"ה ב'), ובברכת כהנים, ובכ"ז בענין הלכות הקבועות בש"ס בתענית חלום, לא נמנע מלהביאם, וכי ע"ש, ובס' תולדות ואגרות להגאון הנודע משאול ז"ל, טרם ו' דף י"ג, האריך מאוד בעניני החלומות, וכי ובא"ח ס' רס"ח ס"ה, שמתענים מחלומות אף שרובם באו מהאדים וכח הנדמה וכי וכו', וח"ס אין להוכיח שיטתו ג"כ הבאים ש"י כחות נעלמים להנפש, כמאמרם כאן ע"י מלאך, ובבבמות ח"א ט"ז ח"ב ט"ה, כידוע חסידה חיונית צודקת, וכי וכו', ועל החלומות חר"י מפרש ומקורביל, ע' בסדרה, ומבא בשו"ת ורדב"ז וע' בשו"ת מן השמים בהקדמתו ופשה"ג להחיד"א ז"ל מע' גדולים את א' ע"ש, והם שאולי הוא לעצמו לעצמו חסידותו ה' חשש לחסידיו, מ"ה כמעט המוסקים כולם דעות דחיות לייגה, ועל כוונת נאמר כבוד ה' הסתר דבר, וצ"ח לשו"ג מע' גדולים את י' (הבאתיו לקמן) וע' וכו' יוסף יבמות מ"ה ב' בסופו, ובפני דברים האר"ח ס' י' את כ"ב, ע"ש בשם פ' שו"ת האר"ח ומחזיק בברכה, וע' שו"ת חר"מ ס' שלי"ג ס"ק כ"ה, בשם מהר"ם, שחגגו לו כן בחלום, וכי דברי חלומות לא מעלין וכי וכו', וגם מהר"ם ה"י לו זה רק לאות שלא נסח חזון האמת, ואין משגיחין אפילו בבת קול וכו', וע' בתפארת שמואל כ"מ פ"ז סוף אות ב', ובמקום שמואל ס' י"א וכו', וע"ש בשו"ת התי' לב"מ ד' ד' בהשגתו על הטריו ח"פ ס' מ"ח שנתגלה לו בחלום, וכי דברי חלומות לא מעלין וכו', יע"ש ובמהר"ם על הירושלמי, ומביא את הנביא תנינא ירד ס' ל' ע"ש (הבאתיו לעיל) וע"ש בחי' הר"ן סנהדרין ונדרים ה' ע"א, ושיבת ציון ס' ג"ב, ופחלי"ש ס' ג' דף ג' ע"ב ד"ה גם מה, ובירושלמי מ"ב דמק"ש, ושאלות פ' מקץ, וע' פ"י יוסף ברכות ג"ה, ובפניקה שער כ"ט ד"ה ובמהר"ם, ובמהר"ת לספרי זכ"י האר"ח ע"ד בזה, ובחוריות י"ג ב' ר"מ לא אויל.

ובח"ג סוף ה' תנוכה ולר"מ לא אחי ל', דס"ל דברי חלומות לא זכו, ובסנהדרין פ"ב, אקרייתו בחלמיה וכו', שמהרהריו על משכבו ה' סיבה להתעוררות, וכב"ב קל"ג ב', קרי עלי' אני ה' בעתה אחישנה, ועד"ש רגלי חסידיו ישמור, וביומא כ"ב א', אחי ל' ביומא בחלמא, ובברכות כ"ה א', ולא היא ליתובי דעתיה, ולא' קאמר דד"ה לא מעלין וכו', וע"כ דאיתו חש לזה, וביומא פ"ג ב' ברי"מ אימר דאמר אנא חששא, וע' בשו"ג ערך א' אות קצ"ט, ר' אליעזר בן נתן שהביא מתשובת ראב"ן, שרצה להתיר כלי יין על סמך שהיו נגובים, האקרייתו בחלמי' השותים במזוקי יין כו', וכן מה שכתבו האחרונים ירד ס"ס צ"ב, מהלקט הקמח בהדלקת נגד של חלב, ועשה"ג מע' גדולים אות ג' צ"ח י"א, ובשו"ת רדב"ז חלק ד' ב' אלפים רפ"ה, שהורה דתמלין של ר"ת יוכל לעשותם כרש"י, וכאשר הראוני בחלומי באותו הלילה שלא הוריתי יפה, וחזרתי כי ועיניתי בדבר, וראיתי ש"ב לזול בכל גאונן עולם וכו', והיינו ששם התעוררות בקרבו לפשפש במעשיו ולהתבונן יותר בזה, וכי וכו', ע"שח"ס כל לשונו.

(יד) ראה בס' גנוי חיים מע' ד' אות כ"ה, שכתב דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, הג"ח סוף ה' צדקה משם הגמ"ר פ"ק דב"ב ס' תר"ה, וי"ל מ"ש בס' שלי"ה, גבי נידוי בחלום, וע' סנהדרין ל' ע"א, ורמב"ם פ"ז מה' זכיה ה"ה, וה' מעשר שני פ"ו ה"ה, והר"י מלך שלם סנהדרין ל', וטו"ש חר"מ ס' רכ"ה ס"ט, הוריות י"ג ב', יד מלאכי מע' ז' אות קס"ה, יד נאמן דס"ב ע"ד בליקור ס' ט"ה, חשב"ץ ח"ב ס' קכ"ה, שם הגדולים ח"א מע' א' אות י"ג, תקרי לב חר"מ ח"א ס' קי"ח, ספר חסידים ס' תמ"ה, וכן אהרן ס' כ"א, ב"ב, ח"ב חיר"ד סימן ל', נחיל מעשר שני פ"ו דקצ"א, הרשב"א ח"א ס' תפ"ג ותרפ"ה, עין יעקב פ"ק דב"ב ד"י ע"א, יד אליהו ס' ב"ן, בית יאודה ח"א ס' ב"ן.

ש"ע אר"ח ס' ק"ל, וס"י ר"ד, וס"י רס"ח, טוהר"ם ס"י רנ"ה, ופרישה שם, ובש"ע שם וסמ"ע סקכ"ה, מרדכי פ"ק דשבת מס' רכ"ט ואילך, תרי"ב ס' תקי"ג, מהר"ם ריקאנאט, ס' קע"ה, ומיוחסת סימן רס"ה, ובס"ט הכלבו דקנ"ה ע"ג, טו"ש ירד סימן ר"י, נמוקי' בחי' לנדרים לד"ה ע"א, ועין שם בספר אש"י ה' בשם הריטב"א יע"ש, לב חיים ח"ב ס' ס"ה, ס"ו, ס"ו, וקנ"א, שיבת ציון ס' ב"ן באורך, יד מלאכי ח"ב אות קס"ו, ועיניך לנזכה יביטו כקונ"ט ה"ן חלום ברל"ב אשר בס"ס מקור ברוך דרשן יע"ש, וראה בס' מלאכת הקדש פ' וישב בד"ה קמה אלומתי, מה שהאריך בזה וצ"ח לס' נחמד למראה מע"ש דקצ"א א' ע"ש.

טו) וראה בס' פלא יועץ מע' ח', ערך חלום, שכתב שלא לחוש על החלומות כי רובא דרובא שוא ידברו, ובפרט בדור יתום כזה, אינו בנמצא איש כזה שחשלה נשמתו לשיבה של מעלה ויגלו לו עתידות, כמו שהי' ברבאננו הקדמונים, וגם לא יש מי שיזכה שיגלו לו עתידות צ"י מלאך, רק כח הדמיון פועל מבלי השכל החושב מחשבות קדמה ומזרחה צפונה ונמכה, ויש שרעיוניו על משכבו סליקו, ויש חלומות מבהילים צפ"י מה שגובר המרה, מחמת רוב אכילה ושתיה או מחמת עצבות וכדומה, ויש שרוחין ושידין ולילין מחיכין בנשמתיה במיתנה באויר העולם ומחזיקין ל' מלין כדיבין, ולחמנין ג"כ איזה מקשוח, באופן שיותר טוב שאל יחוש כלל, ובפרט בשבת, אבל לפטרו בלא כלום אי אפשר ולמחשם מיהא בעי, ואין הפסד אם יתענה, או נוחן צדקה ופדיון נפש וכדומה ליתן לב לשוב מעבירות, אבל ראוי לחוש לחלום אם אומר לו בעל החלום שלא ילך בדרך או על הים וכו' וכו', ע"ש בארוכה גדולה, כי לקצר אני צריך.

טז) וראה ערך השלחן אר"ח ס' רפ"ח — ז' ש"י דבהתענה בשבת על חלום צריך להתענות תענית לתעניתו, ולא דמי לכשביטל צונג שבת מפני שהאכילה מו"ק לו, או מפני

שינוי וסת, ששם המניעה מפני העדר יכולתו, אבל בחלום הרשות בידו לכלי להשגיח בהחלום, ורוב חלומות חבל הוה, כבקהלת ה' כי ברוך חלומות והבלים וגו', אלא שרצונו לחוש לחלום ומי יאמר שיש בו ממש, ע"כ צריך תענית לתעניתו ע"ש, וע"ע בדבריו באר"ח סימן רכ"ד, שכתב דיותר טוב שיוגיל האדם א"ע לכלי להביט אל חלומות כי רובם אין בהם ממש, כבקהלת ה' כי בא החלום ברב ענין, ופרש"י כי דרך החלום לבא ברוב ההרהורים שמעין ומזהרר ביום ע"ש, וגא' שם כי ברוב חלומות והבלים וחברות הרבה כי את ה' ירא, והשוה חלומות להבלים, ועיקר הכל לירא מה' ואז לא יירא מתחלום, אלא שאם נפשו ענומה עליו יעשה הסבת חלום ע"ש.

יז) הגה אח"ל דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ולא אמרו חלומות שוא ידברו או אין בהם ממש, גם יש להעיר קצת מרוב אמרו דברי חלומות וכו' ולא סתם חלומות לא מעלין וכו' בלי דבר, ואפשר דלעולם ראינו כ"ס שיש איות ממש בחלומות או בחלק מהם (ראה בכללן כ"ס) רק אפשר'ל דהכוונה דאין להעלות שום דבר או להורידו ממה שהוא מוחזק בו, כש"ל בס"י א' וס"י ז' בשם התשב"ץ ועוד לחלק בין מוחזק לשאינו מוחזק ע"ן שם, ואמרו דברי חלומות מפני שאין חלום בלא דברים בטלים אבל א"א לומר על החלומות כולם ששוא ידברו.

יח) אין חלום בלא דברים בטלים.

א) ראה ברכות ד"ה ע"א, א"ר יוחנן משום רשב"י, כשם שא"א לבר בלא תבן, כך א"א לחלום בלא דברים בטלים, וכיה בנדרים ד"ה ע"א, וראה סימן ג', וראה שו"ת שיבת ציון סימן ג"ב מה שהאריך בגמרא זה, וע"ש בברכות ד"ה ע"א, א"ר ברכ"י חלום אג"פ שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים, מבא לן מיוסף דכתיב והנה השמש הירח וגו', (הבא נבוא אני ואמך) והוא שעתא אמיא לא הוית,

עייש. וזה מתאים למ"ש כאן דאין חלום בלא וכו' בסליט. וראה בדק"ס שמביא ג' גרסאות. וג' הג' של העין יעקב. אע"פ שרובו מתקיים כולו אינו מתקיים. וזה מתאים עם הך דאין חלום בלא דברים בטלים. ורש"י כאן וישב כתב וכו' וכו' למדו מכאן דאין חלום בלא דברים בטלים. והמפורשים הקשו הרי מצינו כמה חלומות שנתקיימו כולן בשלימותם. וצ"ל דרק על הרוב דבר. ובדק"ס או במלאכים מתקיימים. וי"ל דאף באלו יש איזה דבר שלא נתקיים כולו.

(ג) וראה בשאלות דר"א גאון פ' מקץ שאילתא כ"ט. אחר שהביא גמרא זו (יע"ש) ג' שלו שהיא משונה קצת מג' שלנו) כ' וי"ל ב"ר ארי' אילו היכא דא"ל בחילמיה וחי רשע אבד וכו' (בבבסנהדרין ל' ועוד ש"ל). ח"ו מיבצי ל' למיסמך על חילמא או לא. מי אשכחן דאשכחן כולה מילתא קושטא. ה"נ קושטא ח"א. וכו' וכו'. ומובא בה"ג מכת"י דו"ט פ"ח דברכות. ומוכח מדבריהם דמ"ש ד"ח ל"ם ול"ם נסמך ע"ה דברכות נ"ה הג"ל. ובמאורי לסנהדרין ל' כ' משום שפועלת המדה אע"פ שצודקת במקצת הרבה פסולת מתערב עמה. ואין חוששין לו עד שיתברר וחינו אין חלום בלא דברים בטלים. עיי"ש. וראה בח"י תר"ש בראשית ל"ז ט' אות פ' עיי"ש. וראה בח"י תורת וישב ל"ז ט', ש"כ כזה בלא שם אמרו כדרכו עיי"ש.

(ג) ראה בס' תורת חיים סנהדרין ל' ע"א. שכתב דברי חלומות ל"ם ול"ם. אע"פ שביין בעל החלום מגין המעות המקום. מ"מ כיון דאין חלום בלא דברים בטלים. שם מ"ש של פלוגי חם פערש הן דברים בטלים. ו' לפי שכן חז"ן חלום פועל באדם וגשוראח בחלום דבר אמת מדחין פועל ומוסיף וברים שקרים. עיי"ש.

(ד) וראה אות א' י"ז מ"ש בענין מדוע אמרו וכו' חלומות לא מעלין ולא מורידין וכו' אמרו חלומות ל"ם ול"ם. משום דלאו כל חלומות נזק ואילום הוא ויכרו אך יש בהם

המיד גם דברים בטלים כג"ל. וע"כ אמרו חז"ל דברי חלומות. ולא רק חלומות עיי"ש. וראה כאן אות א' ע' דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין וצ"ל לכאן. עיי"ש בנוגע לענינינו כאן.

ג) מקומות שחששו לחלומות

(א) ראה שמואל א' כ"ח — ו'. וישאל שאול בה' ולא ענהו גם בחלומות. גם באורים. גם בגביאים. וראה רד"ק וברלביץ שלא ענהו בחלומות ע"י בעלי החלומות הצדוקים כשהיו משימים רעיוניהם בהקצין ע"ז השאלה כדי שתבא להם ההודעה בחלום שהשנה הכתוב שאלת חלום לשאלת האורים והנביא וכו'. וראה במלבי"ם שם ש"כ בגביאים שהם שואבים מן המקור. ואחריהם האורים שהוא רק הופעת רוח"ק. ואחריהם החלומות שהיא מדרגת קלה. עיי"ש כ"ד. ובבית שני שלא היו אורים ותומים. נשארה להם קבלת שם ע"ב. אשר שם ה"ט עד שם הכ"ה. הם שמושי שאלת חלום במכתב. האר"י ז"ל בריית כהונת עולם מאמר פה"ק. סוף פרק י"א עיי"ש.

(ב) וראה איוב ל"ג י"ד ט"ו. כי באחת ידבר אל גור. בחלום חזיק לילה בנפל תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב. או יגלה און אנשים ובמסרם יחתם. עיי"ש ובמפורשים.

(ג) ראה ברכות י' ע"ב אפילו בעל החלומות א"ל לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים. וע"י בנחמד למראה פ"ד דמ"ע"ש ה"ה ובספרו ד"ק ע"א ד"ה והנך. משיב וצרפו לכאן. וראה במפורשים כאן.

(ד) ראה ברכות כ"ח א'. הנה קחלשא דעת"י דר"ג. אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל. אחזו ל"י בחלמא חצבי חיורי דמליין קסמא. (רש"י. כלומר אף אלו אינם ראויים). ולא היא תהיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ל"י. עיי"ש. ולא קאמר ד"ח לא מעלין כו'. וראה כאן בתחלומות האגדות משיב. וראה בס' חדשים גם ישנים להגאון מהר"י שטייף וצ"ל כאן.

ובמלחמת ה' להרל"ג מאמר ב'. ובאור ה' לר"ח קרשקש מאמר ב' כלל ד' פרק ג'. עיי"ש. (ט) ראה חגיגה י"ד ב'. ואף אני ואתם בחלומי. מסובין חיינו על הר סיני. עיי"ש ובמפר.

(י) ראה שבת י"א ע"א ומה תענית לחלום ואפילו בשבת. עיי"ש ובמפורשים.

(יא) יומא פ"ג ב'. א"ל חלמא דבי שמישי לית בהו ממשא. למחר א"ל הכי איתחזי לי בחלמא. עיי"ש כל הגמרא. וראה בס' דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר ז"ע משיב במתדורא א' אות פ"ח. עיי"ש וצרפו לכאן.

(יב) תענית כ"ד ב'. א"ל כו'. לדידי אקריין בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב כו'. אמר ש"מ עת רצון הוא. וכו' עיי"ש. וראה כאן שהבאתי מהתשב"ץ. שמביא רא"י מכאן שחוששין לחלום. עיי"ש כל דבריו וצרפו לכאן.

(יג) ראה יבמות צ"ג ב' אתא לקמי' דר"ח. א"ל שפיר עבדת. (דעשר על מה שלא בא לעולם ועתיד לבא לצורך שו"י"ט). א"ל והא אקריין בחלמא קנה רצון. וכו' וכו'. עיי"ש כל הענין. וראה כאן סי' א'. שהבאתי מהתשב"ץ שמביא רא"י מכאן שחוששין לחלומות. עיי"ש. וראה כאן סי' ד' בענין ההבדל בין ממוץ לאיסור משי"ש. ומכאורה זה היפך מהך דסנהדרין ל' במע"ש. דא"ש דברי חלומות לא מעלין ול"ם. וזה ג"כ לענין מעשר. ולא באתי רק להעיר. עיי"ש וצרפו לכאן.

(יד) נדרים ח' א'. נידוהו בחלום צריך עשרה ב"א להחיר לו. וכו' וכו'. א"ל ר"א לר"א שמתיה ושרו ל"י בחלמי' מאי. א"ל כשם שא"א לבר בלא תבן כך אי"א לחלום בלא דברים בטלים. וראה שו"ת שיבת ציון סי' נ"ב מה שהאריך בה. וראה סימן כ"ז עשה"ט.

(טו) ראה סוטה ל"א ע"א חנהו תרי תלמידי דהו יתבי קמי' דרבא חד א"ל אקריין בחלמאי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד א"ל אקריין בחלמאי וכו'. א"ל תרויכו רבנן צדיקי גמורי אתון וכו'.

שמקשה הלא לא עשה כהלכה. וצ"ל דר"ג ס"ל ככ"ש. דס"ל באבות דר"ג. דאין מלמדין אלא לתלמיד שידעין בו שהוא הגון. אבל ראבי"ע ס"ל ככ"ה. שהמאור שבה יחזירונו למוטב. וכ"פ הר"מ בה' ת"ת וכו'ן שעשה כן עפ"י דעת תורה. ע"כ הראו לו משמים להפסיק דעתו. ואולי כשמים פוסקים ככ"ש. כמ"ש כ"פ שפסקו כר"א דהוא מתלמידי ב"ש. ולע"ל יהי' התלכה כן. ובכ"מ מצינו שר"ג חייש לר' ב"ש. ע"י (שבת י"ט א' וביצה כ"א ב') ג' דברים עשה ר"ג ככ"ש. אבל סתם מתני' באבות פ"א מ"ב לא ס"ל כן דתנן והעמידו תלמידים הרבה וכש"כ ברבינו יונה. וכ' עוד הנהא ליתובי דעתיה. מנל כן. וי"ל דאמרו כן כדי שלא להוציא לפז על התלמידים שנתוספה וגם יש נפק"מ לדינא. אם להושיב שומר כר"ג כמו שס"ל לב"ש בריש מס' אבות דר"ג. אבל להלכה קי"ל ככ"ה דהמאור שבת מחזירם למוטב בג"ל ע"ב. וראה כאן סי' ד' שהבאתי שם דהרי מלאכי מביא מכאן רא"י לענין ד' חלומות עיי"ש. וראה דקדוקי סופרים כאן.

(ה) ברכות נ"ה א'. ג' צריכים רחמים כו'. חלום טוב עיי"ש. ובפ' הוואה שם ובכ"מ בש"ס מצינו כמה חלומות צודקים. וראה במפר' כאן.

(ו) ראה ברכות נ"ה ב'. ג' חלומות מתקיימין. חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו. וחלום שנפתר בתוך חלום. וי"א אף חלום שנשנה.

(ז) ראה ברכות נ"ז ב'. חלום אחד מעשאים לנבואה עיי"ש ובמפר'. וראה וזה וישב קצ"א ב'. ויחי רל"ח א'. היכלות דקדושה פקודי רג"ה — א'. הנה פנחס רכ"ב — ב'. ורל"ד ב'. תקוין תיקון כ"א ג"ו ע"א עיי"ש.

(ח) ראה חגיגה ה' ע"ב. אע"פ שהסתרת פני מהם בחלום ארבר בו. ובהנה ויחי רל"ח — א'. השתא פסקה נבואה ופסקה בת קול. ולא נשתמש בני נשא אלא בחלמא עיי"ש. וראה וזה ויצא קמ"ט — א'. פקודי רג"ה א'. פנחס רכ"ב ב'. ובניצני חור שם. מענין חזיון ע"י חלום. וע' מורה נבוכים ח"ב סליה. וסמ"ה.

טו) ראה ביום קצו ב' הסיר ה' ממך כל חולי. אמר רב זו עין (רש"י) דבר שכל החללים תלוין בו זה העין עין הרע). רב לסעמ"ל, ורב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, אמר ציט בעין רעה, ואחד בדרך ארץ, וכו' עיי"ש, ובערוך ערן עבד ב' כ', פ"י עשה כגון שאלת וולוט ואמרו לו ציט וכו', עיי"ש, ובשטמ"ק כאן כתב אבל ר"ח פ"י חיל עשה שאלת וולוט ואמרו לו בחלומה, ציט וכו', והגאון אמר אגן לא גרסנו עבד מאי דעבד וכו', צ"כ, וראה מסורת הש"ס כאן, ובערוך השלם ערן עבד, ובילקוט עקב תתמ"ט גרס ל"י עיי"ש, עכ"פ ראינו מכאן לפי הרי"ח דגם רב שאל בחלום עיי"ש, ולענ"ד דאפשר דכאן שאני דעין הרע הוי כעין סכנות, וראה סימן י' דר"ק, וראה ח"ט ב"ב י' ע"א, ועין יעקב, ח"י גאונים שם, חשיב בארוכה גדולה וצרפו לכאן, ועיי"ש כאן ט"י י"ד וי"ד, עשה"ש הדק.

יז) ג"כ קמ"ג א', א"ל היינו וחזאי רב הוה בו אויב בחלמא וכו', רש"י, ר"ה ב"א בחלום, ומשום דאמרת לי דמותיב רב אויב תיובתא נתיקם חלומי וכו', ובר"ג שם, משום דמשמע השתא במאי דאוחיב רב אויב וכו', עיי"ש בענין את וחמור תקנו גכ"ס, עיי"ש ובמפ"י.

יח) סנהדרין פ"ב א', אינשיה רב לגמריה, (רש"י, שכח מה שגמר מרוב) אקריהו לרב כהנא בחלמי' בגדה יתודה וכו', עיי"ש לענין בועל ארמית קנאין פוגעין בו, וראה במרגליות ח"ט כאן.

יט) מנחות ט"ז א', אמר רבא, יהא רעוא דאוחיב בחילמא, לענין גגול ע"כ א' פוסק סוזה, ובר"ג שם, יהא רעוא דאוחי' בחלמא, בחלום א' דב' הכל פוסק או לא, עיי"ש ובמפ"י, וראה לקמן, וראה בגלית תגרי"ם שצ"ח לעי' ב"ב קמ"ג ע"א וס"ג, ונ' שרצה להמציא תשובה לחלמה, אי שגדוקי בזה, וראה לקמן.

ס) מנחות פ"ו ע"ב, איך אלעזר ר' יוחנן חזאי בחלום מילתא מעליהא אמינא, וזה לענין פסוקים שישו משבט המינין דמסור, עיי"ש, ומהר"ש, ר"י חזאי וכו' למתראא למילתא

שפיר עיי"ש, אבל ברש"י כתי' איתא וכיון דגברא רבא אתחזאי לי אמינא מילתא מעליהא אני אומר היום עיי"ש, וראה בס' דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר זי"ע מהד' ג' אות צ"א מש"ב דברים ערבים וצרפו לכאן.

כא) חולין קל"ג א', אקריה לרב ספרא בחלמא, מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע, עיי"ש לענין מתנות בהונה, וראה בס' דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר וצ"ל מהדורא ג' אות צ"א, מש"כ על הגמרות האלו וצרפו לכאן, עשה"ש.

כב) ראה בס' דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר וצ"ל, מהד' ג' אות צ"א, עה"ג"מ בכורות (ה' א') איך אלעזר איך יוחנן חזאי בחלמא דמילתא מעליהא אמינא וכו', שבי בתה"ד, וה"ז מבחינת מחזה התנלות הראויים לצדיקים כאלו בהתדבקות נפשם אל חיק אבותם וחדר הורתם אשר בגיע מנוחתם, המה רבונם בתורתם והוראתם, בשורש קדושת נשמתם, ומבחינת עיבור נשמה אשר יבוא לסייע בתורה ועבודת הש"ת כנודע בהארי' ד"ל, משא"כ על חלומות בלבד בודאי לא יעמידו כ"כ יסוד, רק החלומות שלהם היו ברורים בשורש נפשם, עיי"ש בארוכה בכל הענין שם ותתנה, וכ"כ עיי"ה דבכורות נ"ו ומנחות פ"ד עיי"ש.

כג) רוציתי להעיר דמנחות ס"ה ופ"ד, ובכורות ה' ונ"ה, וב"ב קמ"ג, וסנהדרין פ"ב, וחולין קל"ג הג"ל אפשר דאין ראה דחושטין לחלומות, ואפי' לדינא, דאפשר לפרשם, שזה ה' רק לסימן ולהזכיר הדברים, אבל לא פסקו כלום רק עיי' לימוד, ועין בתח"ק, וראה בה"ג רגלי מבשר על התשבי מעי' תיק, ש"כ, שקשה ממאי דאמר רבא במנחות ס"ז הג"ל יהא רעוא דאוחי' בחלמא, והוא לענין דינא, ואולי הוא ט"ד שא' בסנהדרין פ"ב אקריהו לרב כהנא בחלמי', ואזכירה רב לגמריה, עיי"ש, וזה כעין שכתבתי.

כד) וראה בס' דברי תורה מהדורא ג' אות צ"א שמקשה על ה' דמנחות ס"ז דאין סמך רבא כמה שביקש לגלות לו בחלום לענין הלכה,

וכמאן מתוקמא, דבגטין ג"כ א' וסנהדרין י' ע"א, ובהפוסקים חו"מ ס' רכ"ה, מבואר דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין עיי"ש, אבל רציתי להעיר עיי"ש כאן בס"י ד' דיש פלוגתא בזה, או אפשר לתרץ כמו שהבאתי לעיל אות כג) מה"ג רגלי מבשר על התשבי, הנה רציתי להעיר דכן אפשר להקשות גם בהך דב"מ ק"ו ע"כ ש"ל באות טו) שפי' הערוך ורבינו חננאל שעשה שאלת חלום וכו' עיי"ש, וגם כאן אי"ש בתי הג"ל.

כה) בכורות ה' א' איך אלעזר ר' יוחנן חזאי בחילמא דמילתא מעליהא אמינא, עיי"ש לרא' לר' יוחנן דאמר דבכורות קדשו ולא פסקו עיי"ש, ובר"ג שם ר"י חזאי וכו' הלכך מיסתייעא מילתא דמפרישנא טעמא שפיר וכו', עיי"ש, וראה בס' דברי תורה להגה"ק ממנוקאטש וצ"ל מהד' ג' אות צ"א מש"ב וצרפו לכאן.

כו) בכורות נ"ו א', איך אלעזר ר' יוחנן חזאי בחילמא מילתא מעליה אמינא, רש"י, תלילה נראה לי ר"י בחלום, והואיל ונ"ל יודע אני כי שאומר היום דבר טעם ע"כ, עיי"ש לענין מעשר בהמה, עיי"ש ובמפ"י.

כז) ובה"ק ל' פ"ג — א', זכאין אינון צדיקא דגלי לון קוביה רזין דילי' בחלמא וכו' עיי"ש, וכוה"ק מקץ ר' — א', אלא אינון זכאי קשום בשעתא דנשמתהון סלקין לא מתחברין בהו אלא מלין קרישין דאודעין לי' מלי דקשום מלין קיימן דלא משקרון לעלמין וכו', עיי"ש בארוכה בענין חלומות הצדיקים בחלמא כד סלקי בערסיתו עשה"ש.

כח) והנה מצינו לכמה גדולים שטמכו על בירור ספקות בהלכה עיי' החלום, א' ראה בב"י או"ח ט"ו תרנ"א, בשם הרקנטי (פ' אמור), בענין לחבר האתרוג ללולב, ובש"ע שם סעי' י"א וט"ז סק"ד, ש"כ הרקנטי דסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יומי הא' של חג הסוכות, וכו' וכו', עיי"ש, אבל ראה בהגרי"א שם ש"כ מקור לזה מהמדרש ומנחות כ"ז א', עיי"ש, ב' ראה בסו"ט אה"ע"ז ט"ו קכ"ט, בערך שמות אנשים ע"פ אי"ב אות עקיבא, אם צריך

לכתוב באלף בסוף או ה', שכתב אבל רבינו יצחק בר משה חולק עליה ומצאתי ששאל לנעל החלום האין לכתוב, והשיב לו הפסוק אור ורוע לצדיק ולישור לב שמחה, סופי תיבות ר' עקיבה ומרוב חבה שמצא זה הפסוק קרא שם ספרו שחיבר אור ורוע, וכו' עיי"ש, וראה סנהיד בערכו עיי"ש, ג' וראה כאן סימן זה אות א' י' ש"ש מהנוב"י בשם הג"א ע"ז ס' מ"א בשם רבינו אפרים, בענין דג ברבוסא, ששאל בחלום אם הוא כשר וכו', וראה הג"א ע"ז ס' מ"א ואור ורוע שם ס' י', ובהשבי"ץ קטן ס' שני"ב, עיי"ש, ד' ראה כאן סימן זה אות א' יג) ש"ש מ"ש השה"ג בשם הראב"ן ס' כ"ה, (ועי' הגי' מרדכי ע"ז פ"ה ס' תתנ"ה) ששאל בחלום בענין כלי של יין נסך, וכו', ולאחר אכילה ישנתי ובה אלי מורי חמי' בחלום וקרא השותים במזרקי יין והחלי בשר חזיר, עיי"ש, וראה אבן העזר להראב"ן ס' כ"ז הג"מ ע"ז פ"ה רמז תרנ"ה, ה' בשה"ג שם מביא משו"ת הרדב"ז ס' ב' אלפים רפ"ו, [שהבאתי בס' זה אות ג' ל'] בענין אם תפילין של ר"ת יכול לעשותם רש"י, והראשון בחלום וכו' עיי"ש, ט' ראה מרדכי ב"ק ס' א', בענין לשלם להסורעלים, ש"כ ולמורי ר' שאיר ז"ל נראה בחלום דוקא בחבן וקש, וכו' וכו' עיי"ש, כ' ראה תשרי מהר"ם מרומנובורק בתשו' מיימוני לס' קנין ס' ל"א, בענין מלמד שחלה שחזר בו עפ"י בעל החלום במגדל אינו יגש"הים עיי"ש, וראה תפארת שמואל על הרא"ש ב"מ פ"ו סוף אות ב', וזו וראה סו"ט לארין ט"ז, בלאו של השמר לך פן תשכח כר', וראה בחלום במראית הלילה, הנה שכחת את העיקר וכו' וכו', עיי"ש, ט' ראה תשב"ץ ד"ב ס' קנ"ט, ש"כ בענין מכה בדופן לילה א' הנני בחלומי אוכל דברים טמאים וכו' וגמא הייתי נזהר בכיריב וכו' עיי"ש, י' וראה כאן באמצע אות זה באות כ"א) ש"ש בשם התשב"ץ ח"ב ס' קכ"ח דחש לחלום באיסורין עיי"ש כ"ד בזה, שגורו תענית, עשה"ש וצרפו לכאן, י"א וראה לקט הקמח או"ח סוף ד"א ומרוב בשה"ג ח"ב מעי'

ו' אות י"א בענין הדלקה בנר של חלב כי ראה בחלומו שהיו מנדין אותו ושאל על מה ע"ש. יב) וראה בהנהגת איסור והיתר הארזן ט"ז ב' דיני קרומין ס"ח ח' בה' חוסי הלחים שהבי איתא בשאלת חלומות דרית להחיר באלה. וראה דברי תמודות על הראש חולין ט"ק ז' אות ל"א. יג) וראה רשבי"א בתשרי ת"א ס"י תפ"ג. ושם תרס"ח. ובמיוחסת ס"י רס"ח. שחשש לחלומות. וע' רקנטי ס"י קצ"ח. יד) וראה בס' נחזיקי ברכה להחיד"א ז"ל א"ח ס"י ר"י. משי"ב מחלמו של ר' שבת פולאסטרו בענין שחיית הסאבאק. וראה ברכי אי"ח ס"י תקס"ח מורה באצבע אות י"ב. קרבן נתנאל ביצה ס"ב אות כ"ב סק"י עשכ"ל. וראה בס' מחזיקי ס"י ר"ט ג"כ בענין שאלת חלום בד' צ"ח. וחדות. ע"ש כל לשוננו. טו) והסמ"ג בחלומות ד' חלואין כתב ויהיה כאשר היתה טבה מן השמים שאסבב בארצות וכו' ובתחילת הל"ה חששי בא אלי ענין מראה בחלום קום עשה ספר תורה משני חלקים וכו'. וגם בענין לאוין בא אלי בחלום ענין מראה בהל"ה הנה שבת את העיקר השמר לך מן תשכח את ה' אלקיך כי לא היה בדעתי לחברו בסמ"ג חלואין וכו' ואתבונן אליו בבקר וכו' וה' אלקים יודע כי לפי דעתי אינו משקר מענין המראות וכו' ע"ש. וע"ע שם בלאוין ס"ד כל לשוננו. וצרפי לכאן. טז) וראה בפרי תואר להאזה"ח ז"ל ס"י ס"ח בענין הארבה שבא לערי המערב ואמרו שקדמונינו נתנו בו היתר וכו'. והראוהו בחלום לאי מהם שאכל שקצים ורמשים וכו' וכו'. ע"ש כל לשוננו. יז) וראה רשבי"ש תשרי תול"ה שאלת חלום ששאל החכם האשכנזי ע"ע בתים הבדוקין שאינם בדוקין בחורין ובסדקין. ע"ש כל לשוננו. ח) והרדב"ז בספרו תנול דוד עשה"ש ע"פ דובב שפתי ישנים כ' כי אפילו בתוך השינה גרם בחלכה וכ"ס חתרו לי מקצת ספיקות בחלום ע"ש. יט) ור' חיים זנו של האור ורזון תשרי קט"ד כתב נראה לי ר' מאיר בחלום אחר נסירתו כו' והשכחתי ללכי אלי יש לישב תג"י שמחזק כי

ר"מ ה' רגיל בכך. ע"ש כל לשוננו. כ) ובס' חיים חיים עניני ברכה המזון מביא בשם ר' אליהו מלונדריש מבעלי התוס' שחלם לו בענין רצה והחליצנו וכו' וסיים שם ואיקץ משנתי והנה חלום נבואה ולא אחת מששים. ע"ש כל לשוננו. כא) וראה בשו"ת חשב"ץ ח"ב סימן קכ"ח. בדבר השאלה בענין חולם החלום. שאם לא יתענו הצבור באותו יום יהיו מגודים. ותדור כי חייבים להתענות ת"צ. והתיר' מהנידוי. ואחרי שמפלפל בזה. כי בענין תחלומות בכלל. יש מקומות שחששו חז"ל. ויש מקומות שלא חששו. המקומות שחששו: בנידוי נדרים ח'. ובסוף ברכות. וביבמות צ"ג ב'. אקריה בחלמא קנה רצון וכו'. המקומות שלא חששו: בסנהדרין ל' ע"א במע"ש. ד"ח ל"מ ולי"מ. ורצה לחלק בין שחלמו אחרים לבין שחלמו בעצמם. וכו' וכו'. וכו' לתרץ ע"פ הגמ' ברכות נ"ה ב'. כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד. ויש חלומות צודקים ובלתי צודקים. ועל הצודקים אמרו בברכות נ"ז ב'. חלום אחד מששים בנבואה. ואמרו גובלת נבואה חלום. ובמדר' קולת. בשעה שאדם ישן נפשו אומרת למלאך ומלאך אומר לכרוכ. ופי' הרמב"ם ז"ל המלאך כח השכל. והכרוכ הוא שכל הפועל. וכו'. ועד"א (שבת י"א א'). ופי' תענית לחלום כאש בנעורת ובאותו יום. ואפי' בשבת וכו'. ותחלום תבלתי צודק. הוא בכח המדמה בלתי ברי' או מפני מזונות עבים ברוע הרכבתו וברוע מזנו או מפני מזונות עבים וכו'. ומפני מורכב מחושים אין להם מציאות כלל. כו' וכו'. ע"ש בארזכות. ומפני שיש צודקים ובלתי צודקים אנחנו מסופקים אם הוא צודק או לא. וע"כ במזמן יש להעמיד המזמן בחזקתו. וע"כ בסנהדרין ל' העמידו על חזקתו. ואמרו ד' חלומות ל"מ ולי"מ. וכ"כ בשאלת דויהי מקץ. וכן בההא אפסרופא דההי מזבין ארעא. אבל בנידוי בחלום. ה"ז ספק איסור. וזון הספק צריך היתר ככל ספק איסורא. וכו' וכו'. אבל מה אעשה מ"ש בפרקא דחסידי כ"ד ב'. רב איקלע להגרניא וכו' אמר להו מי איכא אינש דחזא בחלמא כלום. א"ל ר"א

מהגרניא לדידי אקריין בחלמי שלם סב לרב סב מריבון סב דמסוביה מסיב לעמי'. אמר ש"מ עת רצון היא. בעי רחמי ואחי מיטרא. הרי מזה המעשה שאלמלא חלום זה לא ה"י מתפלל ומצער הצבור בתענית. וכו' וכו'. ומביא מעשה שחלם חלום לא' שיצא לתרבות רעה. שהצבור חייבים להתענות ג' תעניות. והר"י בר ששת חשש לו וגור ג' תעניות. והצבור היו מלעיבים ומלעיגים. ונתחרט הרב ע"ה. ואני הייתי מתענה וכו' והוקיע הרב לוח מפני שבעיר מולדתו בא לו קודם הגזירה. וא"ל לגורר תענית לפי שראה שרישה גדולה בבית הרב. ולא חשש לדבריו. ונתחרט ע"ז בראותו כי בא לחלום ברוב ענין. ע"ש כ"ד כי קצתו. כג) וראה בהעמק שאלה על השאלות מתקן ס"י כ"ס אות ו'. שבי' לדי' ההשכ"ץ. אם ראה בחלום בדבר א"ח. כגון שחתיכה זו היא חלב (בצירי) אסור מספק. ע"ש. כג) וראה בס' שם הגדולים להחיד"א ז"ל. מע' גדולים מע' א' אות קצ"ט. ערך רבינו אליעזר בר' נתן. שבי' הראב"ן ס"י כ"ז ד"ה. שהתיר כלי יין וכו'. כי סמך שאמרו שהי' נגוב. ואקריין בחלמי' השותים במזרק יין. ואסר היין שבחבית. והתענה הוא והשותים ע"ש. וכיר"ב כ' הרדב"ז בתשרי כ"י בס"י ב' אלפים רפ"ו שהורה דתפלין של ר"ת יכול לעשותם דרש"י. ובגילה הראוהו בחלומו שלא הורה יפה וחזר בו. ובא וראה גדולתו של רבותינו בדבדב שחיו נוטים מהאמת בחלום ידבר בם. ע"ד שהי' נעטה לתנורא כמבואר בתלמוד ומדרשים כמ"פ. ומהם פ' תזרוע דאקרייה לרב ספרא מעזה בגד כלפי רבא דא' לשמע'י וכו' לי מתננא ולא אקרייה לרבא משום דגוץ ה"י וכו' וכו'. ומן האמור מפורש דהו' רבנותא קמאי ובתראי והירי חיישי בחלומות. ולא עוד אלא אפילו "לחלום עכו"ם". כמבואר במדרשים וכמ"ש מתרחיו וצ"ל במגילת סתרי' כ"י. ע"ש. כד) וראה שה"ג מע' גדולים מע' ד' אות י"א. ערך הרב מוה' דוד גרשון. שכתב ובלקט הקמח א"ח סד"א. כתב ותנחתי לחזק

מלהדליק הפי"א של סאבאק מנר של חלב מפני שראיתי לג' הר"ד גרשון שהי' גזר מחמת כי ראה בחלומו שהיו מנדין אותו. ושאי עמ"ז וענו אותו כי אכל חלב. ושאל כיצור אכז חלב. ואמרו לו לפי שהי' מדליק העשב הזה משלהבת הנר של חלב. ה"י נחשב לו כא"ל אבל חלב וכו' עישה"ס כל דבריה כה) ובענין הלקט הקטן הנ"ל באמצע אות זה אות י"א ראו בעי' חיי ירד ס"י קמ"ב. שו"ת עמק בנימי ס"י י"ג. מלך שלם ס"י ז'. דבש לפי בהמסור צנא דרובשא. פרי"ח ירד ס"י ק"ח ס"ק כ"ג תשרי' מהרש"ם ח"ג ס"י שמי"ז. כז) ובסד"ז כללים מע' הדל"ת כלל מ"ה. ד"ה וכתב. מבי' בשם ס' יד גאמן דס"ג ע"ד שמצא בקונס ב"י מחמיו של הפר"ח. ברופא שהי' מוכן לעשות תרופה לתחלה. ואמרו לו בחלום שלז יעשה לו אותה תרופה. כי החזנה עתיד לזמן. והשיב. דאם מסופק באותה תרופה יש לחוש בשב ואל תעשה ואם ברור לו שלא יזיק לו. לא ישיגה בר' החלום. ואם הוא מסופק ורופא אחר אינו מסופק לא ישיגה לדי' חלום תבירו. ע"ש. כח) וראה בהקדמה ס"י דרכי שלום למחור הגאון הנודא מבערזאן ז"ל. הנקרא אתה שם. כמה מעשיות מחלומות שחלם הגה"ק זצ"ל. והיו דברים אמיתיים וכו' שם. הוא ה"י חושש לחלומותיו ע"ש. כח) ראה שדי וחזו כללים מע' הדל"ת כלל מ"ה. ערך דברי חלומות. שמביא רא"י לענין חלומות משאלות מן השמים. מרבינו יעקב מובא בשם הגדולים להחיד"א ז"ל ח"ב מע' ג' אות רכ"ד. שהי' שואל שאלות מן השמים ע"ש. ומרבינו הראב"ד שהופיע רוח"ק בבית מדרשו. ע"ש. ולא אמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. ולפענ"ד נכון אני קצת בזה. דעם לא מחזק מסתם חלום רק מרוחק ואינו יודע אם ה"י בחלום ואפשר דה"י בהק"י. וכן משמע קצת הלשון הראב"ד "שהופיע רוח"ק בבית מדרשו". ולא באתי רק להעיר. כי לפענ"ד הבדל יש בין רוח"ק בהק"י לבין חלום. וראה בכלל אין נביא רשאי לחשו. וערך אליהו. וראה כאן ס"י א' ג) ערך מקומות

שחששו לחלומות אות כד). משיש בשם הגה"ק ממנוקאטש וצ"ל משיש מבחינת מחזה התגלות הוראיים לצדיקים וכו', עישה"ט וצרפו לכאן. וראה שה"ג מע' גדלים מע' א' אות י' שכי שלתראב"ד ה"י גילוי אליהו עייש בארוכה.

(כט) ובפתיחה לשוית מן השמים להגדיר"מ ד"ל דף י"ג מביא וצין לכ"מ שגדולי הפייטנים מביאים שירים שהיברו בחלום, ומביא בשם ר' משה אבן עזרא בספרו שירת ישראל שהעידו אנשים ע"ע שהיברו שירים בחלום וכו' ענין חיבור שירים ומאמרים בחלום הוא דבר שלא נוכל להרחיקו ושאי"א לנו להכחישו, ושמענו דברים כאלה מאנשים מפורסמים, וא' מהם ר' חייא גאון ד"ל וכו', ועייש שראה את ר' סעדיה בחלום ושאל אותו בענין השיר עייש בארוכה, וצין לשירת ישראל לרי"מ אבן עזרא ע"ק — ק"ח ע"ש שהרחיב בענין מהות החלומות וחדושיהם, וראה בתג' שם ומביא מס' זמירות ישראל לר' ישראל נאנארא ד"ל שכי העירוני בחלום ליל שבת שאעשה פיוט על הצדקה, וממנו תקנתי בחלום תחילתו וראשו, עייש, גם מביא מר' יוסף נ' גאמיל שכתב א' גירש את אשתו, ורצה להתוודע ותתתי לו מפני שא' מן העדים ה"י קרוב לחכנו וראה בחלום נוסח שיר, עכרי אשר בא לעורני וכו' וכו' עשכ"ל, ובהג' כי ידוע חזיונו של חרי"א אבן עזרא בראש אגרת שבת בענין תחלת מגוחת השבת בערב, ובעל עקרת יצחק בראש ספרו חזון קשה כי אף אני בחלומי וכו' וכו', ובהקדמת מהרש"ל לשיש יבמות כ' פ"א בא לידי עיי נר מצוה ותורה אור כאילו הראוני מן השמים וכו' וכו', וראה בהקדמת ס' תפארת ישראל זוטא ב' ע"ב שבישרו לו בחלום ומביא מס' שתי ידות לרי"מ די לזוננו האצבע הג' פתיחת עבודת המקדש שכי כליל כסור שחל בשבת ראיתי בחלום וכו' וכו' רמזים ע"ס העבודה עייש בארוכה רוצ בקיאות.

(ל) וראה באגרת ר' שרירא גאון שכי דמר דב איבו גאון נחמנה מר רב יוסף בריה דמר דב אבא בשנת קכ"ה, ולא ה"י דוכניה דהח

מר רב אהרן קמיו דהוא אב"ד והנה גמיר עדיף מיניה מיהו עיי חזון אדברוהו למר יוסף גאון עיין שם, וראה בפתיחה לשוית מן השמים הנ"ל שמביא כמה הנהגות מספרי קדמונינו להמצא תשובה חלמית מחזר רב האי גאון, ור"א אבן עזרא, ורבינו בחי, וספר יצירה, ברית מגוחה, ספר ריבאל, לקוטי הש"ס להאר"י ד"ל, ברית כהונת עולם, מעגל טוב, משנת חסידים, ס' לדרש אלקים, מדרש חלפיות עייש, ועובדות על שאלות חלום, תניא רבתי, שבלי הלקט, ר' משה תשיירבא, וחרי התחיל ספרו בשאלת חלום, וס' חסידים תרכ"ג, מגן אבות ע"ה ב' ר' מנשה בן ישראל, ועוד ועוד עייש ובהג' על הפתיחה שם.

(לא) וע' ס' ד' בענין ס"ת לכפרים, וסימן ח' כמה חלומות שחששו להם, וכן בס"י ט' לענין היתר ענוגה עייש, וראה ס' י' וס"י י"ב, וסימן כ"ג, ועוד בכללן בענין שחששו להחלומות, עישה"ט וצרפם לכאן, והבאתי כאן מכ"כ מקומות בגמ' הרבה חלומות צודקות מתנאים ואמוראים, ועוד בכ"מ בש"ס, וראה כאן אות ב' (סז) משיש מב"ס ק"ז ע"ב מרב, עישה"ט וצרפו לכאן, וכן בס"י י' מביא י' ע"א עשה"ט, וראה כל סימן א'.

(ד) מקומות דחששו לחלומות בדבריט שה"י צורך להם, או להניח דעתם, או לתקן מעשיהם וכדומה.

(א) ראה שבת נ"ו ב', בענין דנתן דצוציתא, א"ר יוסף הנה יתיבנא בפירקא והנה קא מגמנא וחזאי בחילמא דקא פשט ידיה וקבלתה, רש"י, שהמלאך פשט את ידו וקבל תשובתו וכו' עייש.

(ב) יומא כ"ב ב', מתקיף לה רב"י ואימא כבן שנה שמלוכלך בטיט ובצואה, אחריא לי לרי"ג סיוטא בחלמיה, רש"י, מלאכי פחד מבחילים אותו (עייש שא"כ על שאול).

(ג) יומא פ"ז ב', ור' חנינא היכי עבד הכי כר, חלמא חזי לי לרב דקספהו בדיקלא.

וגמירי דכל דקספהו בדיקלא רישא הוי, וברש"י שם, שמפניו ברח לבבל, ועוד עישה"ט.

(ד) תענית ט' ע"א, אתו לקמי' דר"פ וכו' הו' פרמיו אהודי חלש דעת' אקרויה בחלמי' ואכחיד את שלשת הרוצים וכו', רש"י, שרצין לעונשן בשמים משום דמכספי לי, עייש.

(ה) תענית כ"ה א', חזי בחלמיה דכולהו צדיקי אכלי אפתורא דדהבא דתלת כרעי ואיהו דתרין כרעי, אמר לה ניתא לך דכולהו צדיקי וכו' בעי רחמי נשקלוה, בעא רחמי ושקלוה וכו' וכו', עייש דמשום החלום התפלל שיקחו ממנו הוחב אף שהיה עני, ועייש עוד ברי"א.

(ו) ב"מ פ"ד ב', דאמרה אשתו של ראב"ר"ש על בעלה איתחזי לי בחלמא, וא"ד רשב"י איתחזי להו בחלמא, עייש כל הענין.

(ז) ב"מ פ"ה ב', אריז אמש גיל ריב"ה, רש"י, בחלום כר, עייש.

(ח) טהורין כ"ב ב', רב אשי כו' אתא מנשה איתחזי לי בחלמיה אמר חברך וחבירי דאבוק קרית לן וכו' וכו', וכן ברי"א הקדושים מצינו שעסקו ולמדו דברים מחלומות.

(ה) בענין שאלת חלום.

(א) ונמצא שאלת חלום לרב האי גאון ותשובה, בפסוק אאסוף יעקב כלך, הביאו בס' נשמת חיים, ובס' ברית מגוחה דרך ז' ח', עייש.

(ב) בזמן בעלי התוס' בעת גזירת שריפת הספרים בפאריז בשנת ה' אלפים ד' שנים לבריית' עשו שאלת חלום והשיבו להם, זאת תקת התורה דא גזירת אוריתא, ח' תמו היה.

(ג) בשנת ת"ח עיי התו"ט עשו שאלת חלום והשיבו להם כי חלתה הגזירה בשביל עמ"ה המשיחים שיחה בטילה בביתא, ע' ספר ר' ייבא.

(ד) בשנת תכ"ז עיי ר' יעקב ששפורט, בעל היכל הקדוש בהאמבורג, בעת המכומה הארורה עיי ש"צ שר"י, עשה שאלת חלום והאביבחהו, מן גו יגרשו יריעו עלימו כנגב"י.

(ה) וראה בס' שו"ת מן תשמים כמד שאלות עייש.

(ו) וראה זהר יתרו ע"ס א' בחלמא שאילנא קמיה דמר האי מלה ואנשינא להו וכו' וכו', עייש.

(ז) ובס' מדבר קדמות להתו"ד ד"ל מע' ק' אות ח' מביא שהגאון מהר"ר אברהם ז"ל אבדק"ק בריסק שאל בחזון למה לא אמר מלא כל הארץ כבודו כי אם בקדוש השלישי וגילו לו כו' עד כאן הגידו בחלום עשכ"ל, וראה לעיל משיש מהרשב"ש תשו' תרל"ה וצרפו לכאן בענין שאלת חלום עייש.

(ח) ושאלת חלום היא שאלה עיי קבלה שם ע"ב, אשר השם הי"ט עד שם הכ"ז הם שמשו שאלת חלום במכתב, כשי"כ האר"י ד"ל ראה ברית כהונת עולם, מאמר פתיק סוף פרק י"א, ובס' שו"ת מן השמים שאלה ע"א כתב לאמור: ועל קץ הגאולה שאל כמו כן אך לא מצא התשובה כתובה לפניו וכו' עייש, וע' משנת חסידים מס' יום שני, וישיט הנייד מראשונותיו ובבקר ימצא שאלתו כתובה שם בראשי תיבות או בסופי תיבות של איזה פסוק, או על איזה דרך רמו מדרכי הרמזים, וצריך דעת רחבה להבין כהנהגה התשובה, ולפעמים כתובים אותיות ראשי תיבות של איזה פסוק גם כותבים כל הנקודות והטעמים ככתוב בספר עשכ"ל.

(ה) בענין פירוש להקרא.

(א) ראה בס' אספקלריה המאירה על הזהר בפ' ואתחנן בביאור פיוט שבת נחמו של הגור אריה ד"ל בעל החלום הגיד לו הפירוש האמתי וכו' וכו', ועייש כל לשונו עוד מחלומות, וכ"כ כעיי' בפ' האוינו בסה"ס קכ"ד א' בשם הק' דוב בער הלוי ז"ל בשם אביו הק' וצ"ל בחלום שגילה לו ר' דיהש"ר עייש.

(ב) בפ"ר ר' אלימור מבבלנצי (ברלין תר"ע) כי ביחזקאל מ"ב ו' פתרון זה נראה לי בחלום וכו' וכו', כ"ז הייתי מפרש בו בחלום עייש.

(א) בטי' ברכו אנחנו מר' אברהם בריש טריוויל ז"ל ע"ה גטילת ידים כתב על ר' אברהם המחבר ז"ל נ"י נגלה אליו בדי' תורה אליו ז"ל בחלוט. עייש בארובה. מובא בפת' לשו"ת מה"ש לרר"מ ז"ל דף י' עשכ"ל. וראה בפתיחת להג' מוהר"ר מרגליות ז"ל על ס' שו"ת מן השמים שהאריך ברוב ביקאותו ושאלתי ממנו ג"כ. וכן בהקדמתו.

(ד) ובטרו' אר"ח ס"ס תקפ"ה כ' פ"א בא לי בחלוט פ"י הפסוק בחצוצרות וקול שופר כ' עייש. ובחז"מ ס"ס פ"ה כ' שוב נתגלה לי בחלוט ת"י על קושיא זו עייש כל לשונה. (ה) וראה בס' יד אפרים אר"ח ס"י תרצ"ב חייב אדם לבסומי בסוריא כ', לי הצעיר נתפרש בחלוט וכו' וכו' עשכ"ל.

ז) בענייני שונים.

(א) ראה בס' שפתי כהן עה"ת קמ"ה ב' זה נגלה לי בחלוט ליל שבת שופטים שנת ה' שני' ליצירה. וראה בסדר אור יושר ח"י ע"ג. בס' מחנה אהרן ט"ו א', ושם כ' ע"א ע"ד חזק יתרו צ' ע"ב וכו' אחרי שכתבתי כל חו"ל בחלוט בחיונוה' לילה נגלה לי מסוד ה' כר', וכן שם כ"ז א' עייש.

(ב) בטי' הפרנס לתלמידי המתרים ברי"ב בס' חט"ו כ' קבלה הוא בדינו מקדמונים וכו', וכן נהג מחז"מ ע"י חלוט עייש כל לשונה.

(ג) בטונת הקדושה בסדר תפלת שער השמים לחשלה"ק מביא מראות אלקים בחלוט. עייש בארובה.

(ד) וראה בהסכמת השואל ומשיב על ס' מאיר עיני סופרים ע"ה סת"ם שכ' בשבת פ' בשלח נתגלה לי בחיון לילה וכו' עייש כל חזקניו. וכן ראה בהקדמת ס' דרכי שלום לתהרש"ם זצ"ל כ"ד מחלומות שלו. ובחזק ח"א ס' כ"ט כ' חלם לי לישב ד' הש"ך וכו'. וכן ראה בספרו תכלת מרדכי בק' בן יכבד אב משי"ב מד' חלומות עייש. ובס' אור יצחק מהק' ר"י מראדוויל בן הק' מלאטשוב ד"ת

שנחזקושו בחלוט. ובתקוני שבת לי ע"ב עשה"ט. וע' קונטרס דברי חלומות הנלוח לס' ריסי לילה מהנה"ק ר' צודק חזק מלובלין. מובא בפת' לשו"ת מה"ש להגר"מ ז"ל עייש.

(ה) וראה משי"ב החז"ס בס' הזכרון מענין חלומות שחלם לו. עייש בארובה.

סימן ב. קושיות וסתירות ותירוצים בכללן

(א) ראה כאן ס' ג' אות ב' שיש מתגמ' ברכות ג"ה ב', רבא רמי' כ' החלומות שוא ידברו. והכתוב בחלוט אדבר בו. כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד, עייש משי"ב ובהציונים שם.

(ב) וראה כאן סימן ה', שכתבתי שם ואפשר לתרץ הקושיא הזו עוד בכ"כ אופנים. ע"ד שהבאתי בסימן ג', כמה אופנים שחיישינו להחלוט. עייש. והיינו דה"י יכולה הגמ' לתרץ רק דעדיפא מיניה קאמר, ע"ד שכתבתי בספרי כ"פ, עשה"ט וצרפו לכאן, או דה"י יכולה לומר ולא קאמר. עייש בארובה ובהציונים שם. וראה כאן סימן י' אות ב' משי"ב בשם העין יעקב מהך דב"ב י' ע"א בעובדא דריב"ז, אהך דדברי חלומות לא מעלין ולי"מ. ואיך חשש לצדקה. עייש התירוצים.

(ג) ובשו"ת התשב"ץ ח"ב ס' קכ"ח העיר על הסתירות והאריך בתירוצים. ראה לעיל ס' א' אות ג' (כט) שהבאתיה. עשה"ט וצרפו לכאן. ובשו"ת שיבת ציון ס' ג"ב מקשה ג"כ סתירה מהך דנודים ה' ע"א נדוהו בחלוט צריך י' להתיר לו לתר' דסנהדרין ל' ע"א דאמרו שם דברי חלומות אין מעלין ואין מורידין. ורמז שם ל' התשב"ץ הג"ל שכ' שנה הוא ספק אם יש ממש בדברי חלומות ולכן במעות מעשר ספיקו לקולא הואיל חלומות הוא בחזקת שאינו מעשר משא"כ בנדוהו בחלוט ספק איסורא לחומרא.

ותגאון הג"ל כ' לישב עפ"מ החכם מהר"י אברבנאל בס' מקץ שיש חלומות המתהוים ע"י סיבת גופני כגון ע"י עיכול המזון המעלה אדים או ע"י חולשת המזג מבריאית הנוף ואלו

החלומות המה הכל אין בו ממש. אמנם יש חלומות אשר אין להם יחוס לסיבת הגוף והם הוראה והודעה מן השמים עד שאחז"ל בברכות נ"ז א' שחלוט הוא א' מסי' בנבואה עכ"ל. אמנם זה ידוע ומבורר במופת שרוב החלומות נתהווים מסיבת הגוף אשר עליהם אמרו ד"ה א"מ וא"מ רק המיעוט מיעוטא דמיעוטא הם הוראה והודעה מן השמים, ולפי"ז יש לישב הסתירה דהיכא שדברי חלומות נוגע לדבר איסור מהך דסנהדרין ל' דאמרו לו בחלוט שמעות שתניח לו אביו מעות מעשר אמרינן ד"ה לי"מ ולי"מ כי בכל דבר איסור אולינן בחר רובא ורוב מעות הם חולין כפסחים ד' ע"א וב"מ כ"ז ע"א ומוקמינן אחזקת חולין. ועוד כיון שרוב חלומות הם הכל ואין בהם ממש אמרינן שגם זה הכל והוא מסוג רוב החלומות אשר שוא ידברו. אבל בהאי דנידוהו בחלוט חוששין למיעוטא דדבר זה אינו נוגע לדבר איסור כ"א לסכנה שלא יבא הפורענות. וכמבואר בתוס' שם בגדלים דלכך צריך התרה דיש לחוש שבהאי הדעה שנידוהו בחלוט מגלים לו מן השמים שפורענות עתיד לבוא עליו. ובסכנה חיישי' למיעוט כברשי' חולין י' ע"א.

ועייש שדחה זה דמעשר הוא דשיל"מ ולא בטיל ברוב. וע' ח"י הר"ן סנהדרין שם. והאריך שם מענין סיבת הרגשת החלוט בהנחה. וכ' בדנודים הוא הודעה לעתיד ויש לו שייכות לנבואה וצריך לחוש לזה. משא"כ בסנהדרין דהודעה במעשר על עבר, וזה אין לו יחס לסתם נבואה ולכן אין חוששין וכו' עייש"ה.

(ד) וראה שד"ח כללים מערכת הדלית כלל מ"ה. ד"ה וזהו. שתמה על הרמ"א והלבוש. דמוכ"ס שטרא לבי תרי' שביריד (ס"י ר"י) פסקו ד' חלומות לא מעלין ולא מורידין. ובחז"מ ס' שלי"ג לתא דהמתרים עפ"י דברי בעל החלום. וכן קשה מחז"מ ססי' הר"ן. גבי מעות פקדון דדברי חלומות לי"מ ולי"מ. עשכ"ד. ועל מהר"ם לא קשה מהא דסנהדרין ל', דכבר הקדים לו שכרו ובעל החלוט מחזיקו בידו שפיר דמי לפסוק כבעל החלום. ואף למ"ש הרשב"ץ לחלק

בין ממון לאיסור דבממון אמרינן ד"ה לי"מ ולי"מ. זה דוקא כשבאנו להוציא ממון אבל לא במחזק ותתורץ בזה גם הלבוש והרמ"א הג"ל. וכו' וכו'. עייש כל דבריו וצרפו לכאן. עייש"ה. וראה שד"ח כללים פאת השדה כלל כ"ז. ד"ה ובס' אורי וישעי, משי"כ משמו על סתירת הש"ס. שהרגיש השיבת ציון. והתשב"ץ. עייש וצרפו לכאן. וראה כאן סימן א' כ"כ סתירות בגמרות וברא' בזה. עייש וצרפו לכאן.

(ה) וראה בפ' מקור חסד על הספר חסידים ס"י תשכ"ז אות ב', למתירי' וצ"ל. שמתירין ק"י התשב"ץ ס"י קכ"ח מנידוהו בחלוט שחוששין. ובהך דמע"ש בסנהדרין ל' ועוד (ש"ל) דאין חוששין. דבמעות מעשר איירי שהנפטר ה' בעל החלוט, וע"ז נא' והמתים אינם יודעים מאומה. משא"כ בנידוהו בחלוט הוא שר החלומות, וצ"ל לפתיחתו לשו"ת מן השמים באריכות עייש.

סימן ג. מיני החלומות. מהותם. הסוגים וההדרגות

(א) ראה זכר ויצא קמ"ט ב'. שיש הדרגות שונות במהות החלוט. יש שהן מהרהורי הלב. ויש שהן ע"י בעל החלוט שהוא גבריאל. אלו שמהרהורי הלב הם בלתי צודקים לגמרי. אבל גם אלו הבאים ע"י בעל החלוט שע"ז אמרו שהם אחד מעשנים בנבואה ברכות נ"ז ב', גט בהם לית לך חולמא ולא יתערב עמיה מלין כדיבין. ע' זכר וישב קפ"ג א'. וע' ברכות י' ע"ב. אפילו בעל החלומות א"ל לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים. וראה מרגליות הים סנהדרין ל' ע"א אות ד'. עשה"ט. וראה זכר וישב קצ"א ע"א. ויחי רל"ח א'. פקודי רמ"ז טע"ב. פנחס רכ"ב ב'. ורל"ד ע"ב. תקו"ז תכ"א נ"ו ע"א. משי"ב בארובה מכמת מיני חלומות צודקים ובלתי צודקים. ועוד ועוד בעניני חלומות ומדרגתם. וראה נצוצי זהר שם. וראה מורה נבוכים ח"א פ"ז. ח"ב פט"ז. ופלי"ג. עשה"ט.

(ב) וראה ברכות ג' ב' החלומות הוא ידברו (וכרי' י') והכתוב בתלום אדבר בו (במדבר י"ב), לא קשיא כאן ע"י שד כאן ע"י נולדן עש"ה וראה זהר פנחס רל"ד ב' חלום ע"י חלואן א' נמשכים בנבואה חלום ע"י שד איהו שוא מסטרא דמוחא ואיהו תבן, דהבי אוקמוה (ברכות ג' סע"א) כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים. וראה זהר לך דפ"ג א' ויקהל קציה ב' שמוח י"ז ע"ב פקודי רס"ז א' ח"י שרה ק"ל א' ויצא ק"ז ע"ב. טקן קצ"ט ב' ובנצוצי זהר שם, וראה סימן א' אות ב' ערך אין חלום בלא דברים בטלים וצרפו לכאן.

(ג) ראה בס' נשמת חיים דק"א ע"ב. מאמר ג' פרק ח', באורך מדרגות החלומות הצודקים וחו' שאינו צודק. מובא במדרש תלפיות. ענה חלום דקפ"ה ע"ש.

(ד) וראה במפרשי התורה האברבנאל ובעל עקרה ס' מקץ ומפרשי הש"ס בברכות ג"ד וז"ל ש"י ד"ט חלומות המתהווים ע"י סיבת גופני, כגון ע"י עיכול המזון המעלה אדים, או ע"י חולשת המוח מבריא הגוף, ואלו המה חלומות שוא אין בהם נמשך, ויש חלומות אשר הם חוראה והודעה מן השמים, עד שאח"כ בברכות ג"ז א' שחלום א' מס' מנבואה ע"ש ח"ט. וראה בס"י ב' אות ג' מה ש"ש בשם שרית שיבת ציון ס"י ג"ב משי"כ לישב עפ"י ד האברבנאל אלו ע"ש.

(ה) וראה כאן ס"י א' אות א' (יג) מ"ש בשם הגאון משאוועל ד"ל בספרו תהלוכות האגרות שרוב חלומות באים מתאדים וכן חזמה וכו' וכו', אבל אין להכחיש שישנן ג"כ חבאים ע"י כחות נעלמים להנפש, כמאמר ד"ל כאן ע"י מלאך, וכ"כ המורה ח"א פ"ז. ח"ב פנ"ה. מידע מהרבה חזיונות צודקות וכו' וכו' עש"כ בארכות.

(ו) וראה סימן ז' אות ג' בדברי הנחמד לראות עשה"ט וצרפו לכאן, וראה כאן ס"י א' אות ג' (כ) משי"ש משם הגה"ק ממונקאטש ד"ל, וצרפו לכאן.

(ז) וראה בס' דבש לפי להחיר"א ז"ל מ"ע ג' אות י"ז, שמביא בשם ר' אפרים ס' וישלח כ"י, אם נכש"שן יש"ט ידו על גיד הנשה יבהלוהו חלומות רעים ע"ש, וגי' דבכה"ג אם חלם חלום רע אין צריך להתענות. ע"ש, וראה כאן ס"י כ"ט.

(ח) עוד יש מין הבול בין חלומות, א' חלומ' דבי שימשי, כביומא פ"ג ב' (ש"ל) דלית בהו ממשא וכו' ע"ש. (ב) כשהרהר ביום ובא לו בחלום אח"כ אין כאן שייכות לומר משמים הראוהו, ראה ברכות ג"ז ע"א הרהר כולית יומא ולאורתא חזא. ע"ש כל הענין, וראה שד"ח כללים מ"ע ד' כלל מ"ה, ועוד בכ"מ שהבאתי בכללן, וראה בהך דא"ח ס"י רפ"ח ש"ל. (ג) חלום של שחרית מתקיים כבברכות ג"ה ב'. (ד) חלום שנפטר בתוך חלום מתקיים כבברכות ג"ה ב'. (ה) חלום שנשנה מתקיים כבברכות ג"ה ב'. (ו) חלום שחלם לו חברו כבברכות ג"ה ב'. (ז) וראה כאן בכל חסידינוס ובהנח"כ חזמא מ"יניס חסידינוס שונים, ע"ש וע"כ אקצר.

(ט) וראה בח' גאונים על העין יעקב, ברכות ג"ה ב', רבא רמי וכו' ל"ק כאן ע"י שד כאן ע"י מלאך ביאורו כי יש מן האנשים שיגבר כח הדברי והשכלי על כח הרמיוני או יראה האדם חלומות צודקים, אבל כשיגבר כח הרמיוני ויחלש כח הדברי או החלומות בלתי צודקים וכו' וכו', עשה"ט אריכות גדול בזה וצרפו לכאן, וראה ספר חסידים סימן תמ"א ובג"כ שם, וראה כאן סימן ט"ז אות ח' ע"ש. (י) וראה בש"ת תשב"ץ ח"ב ס"י קכ"ה, הבאתיו כאן סימן א' אות ג' (כט) ש"כ שיש ב' מיני חלומות צודקים ואינם צודקים, ע"ש בארכות וצרפו לכאן.

(יא) וראה אג' מהרש"א ברכות ג"ה ע"ב ש"כ ג' מיני חלומות יש א' חלום הבא ע"י מדיק' (ב) חלום הבא מן מערכת והשמים, (ג) חלום הבא ע"י מלאכי מעלה, ע"ש בארכות, כי קצתי, ובה תתורצו כו"כ קושיות וסתיירות כמובן.

(יב) ובעניני החלומות שמצינו בש"ס

ובריא הקדושים שהבאתי בכללן יש ח' סוגים, (א) ענינים שונים שה"י להם צורך ביריטתם, (ב) מה שהראו להם להניח דעוהם, (ג) אם לא טוב עשו הראו להם הא"י לתקן מעשיהם, (ד) שהראו להם על העתיד לידע א"י להתנהג בענין כזה אם יאדע ויבא לידם, (ה) אחרי שביקשו שיבררו להם ספיקם בדברי חז"ל ע"י חלום, או בפירושים על התנ"ך ומאמרי חז"ל, וראה בפנים ובפרט בהמקורות ותמצא המקור לכולם.

(יג) ואלו הם סוגי החזיונות: (א) נבואה מח' נמשך, ראה כאן בהסקירה (ב) נבואה ע"י מלאך ע"ש, (ג) נבואה ע"י בת קול, ראה כאן בערך בת קול, (ד) נבואה ע"י האורים ותומים, ראה כאן ערך אין נביא רשאי לחדש, וערך בת קול, (ה) ע"י גילוי אליהו ונשמת צדיקים בהק"ל, ראה סימן א' ג', (ו) ע"י גילוי אליהו ונשמת צדיקים בחלום, ראה כאן סימן א' ג', (ז) חלומות צודקות ע"י שר החלומות, ראה סימן א' (ח) שמושי שאלת חלום בכתוב ע"י שם, ראה ס"י א' אות ג' א', (ט) ע"י שמועת בת קול בחלום, ראה ערך בת קול, (י) סתם חלומות, וראה היטב בפנים ותמצא המקורות לכלם, ועוד יותר ממיני החלומות וסוגיהם, וראה בס' ילקוט שלמה ח"י המלבי"ם על הש"ס דף שס"ה משי"כ בענין הנבואות בחלום ע"ש.

סימן ד', הפלוגתא בכללן

(א) ראה כאן סימן ז' (ב) מה ש"ש מתיד מלאכי ומ"ש השדי חמד דפליגי בזה ר' מאיר ור' נתן בהוריות י"ג ע"ב, דר' נתן חייש לחלום ור"ם טבו דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, וכן ביומא פ"ג דר' יהודה ור' יוסי חששו לחלום, וראה גיטין ג"ב א', ע"ש וצרפו לכאן, וראה שם בהך דהנחמד למראה על הירושלמי מע"ש פ"ד ח"ה, פלוגתא ר' יונה ור' יוסי בענין מצטער, ע"ש וצרפו לכאן, ובחק' דיומא פ"ג ראה היטב בשדי חמד כללים מ"ע' תולדת כלל מ"ה ד"ה חרב משי"ב בארכות, ובדבר הגירסאות כי יש שם גירסאות שונות,

עשה"ט כי לקצר אני צריך, השדי חמד מצוי עתה לכל, ובכללן תמצא יותר ואקצר.

(ב) וראה כאן סימן א', וס"י ד', וס"י ח', הפלוגתא באיסורא בין הרשב"ץ ותחולקים עליו עשה"ט, וראה כאן סימן ט' הפלוגתא בענין היתר עגונה וצרפו לכאן, וראה כאן סימן ט"ז וצרפו לכאן, ועל ש"ת התשב"ץ שהבאתי בס"י א' אות ג' (כט), וס"י ב' אות ג' ש"ל דבספק איסורא אוליין לחומרא השאלות חולק וס"ל דאף באיסורא דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, כיכ בהעמק שאלה על השאלות פ' מקץ שאלתא כ"ט וכו' ש"כ הר"ן ע"ש, ועוד בכללן ואקצר, וראה בס"י א' אות א' י', וראה אשל אברהם אריה ס"י רפ"ח ט"ק ב' ש"כ מתשר' ב"ד ס"י קי"ט ובא"ח, מי שחלם על חבירו חלום רע יתענה ג"כ, כן הסכים הרדב"ה, וכו' עוד דאפילו אשה וקטן שחלמו על אדם א' שנדוהו צריך התרה ע"ש, וע' תשר' אהל יוסף ס"י ב' ובמרדכי ס"י ק' עכ"ל.

(ג) ועמ"ש המבחר בא"ח ס"י רפ"ח סע"י ח', י"א שאין להתענות תענית חלום בשבת אלא על חלום שראהו ג' זמנים, כ' באלוהו רבא אריה ס"י רפ"ח סק"ה, משמע אם חבירו ראה עליו אין מתענית, וכ"כ השכנה"ג, ובחול מהענין, וכ' המ"א ס"י ר"ך בשם ס"ה מי שיחלום לו חלום קטנה על חבירו יתענה ע"כ, ומשום דבשבת אין צריך, ע"כ ע"ש, וכ"כ בס' עולת שבת אריה ס"י רפ"ח סק"ה, ומוסיף ע"ז ש"כ"ב בכ"ג, וע"ל ס"י תקס"ח ע"ש, ובענין מי שחלמו לו אחרים אם יתענה בשבת, ראה שכנה"ג הגב"י אות ד', עולת תמיד אות ג', מביא סק"ה, תו"ש אות ד', ר"ז אות ו' שלא להתענות, אבל הבי"ד ס"י קי"ט כ' שיותר חייב להתענות על חלום של אחרים מעל חלום של עצמו, וכ"כ י"א מ"ב בהגב"י אות ח' בשם הרשב"ץ ותשר' זקן אהרן וכ"כ המט"י אות ט', ע"ש, וראה כף החיים אריה רפ"ח אות ח"י ע"ש.

(ד) וראה מלא הרועים ברכות כאן, ש"כ

על הגם ג' חלומות מתקיימין וכו'. וחלום שחלם לו חבירו קשה מזלעיל אוריא חזי עלייה, וע' רשא, ו' מדבריו שמי' לעיל אחרינא חזי עלייהו חלום טוב, ורשי' לא פירש כן, וכן משמעות הסוגיא כפרשי' עייש.

ח) וראה בתשבץ ח"ב סי' קכ"ט, שבי' בענין החלום בס' קכ"ח (ש"ל) בתה"ד, שחוקים להיתר, והם לא חלומי, לפי שעונש הנדוי הוא גדול, כבמכות י"א ב', בנידוי של יתורה, ועל הטעם הם רוצים להיות ניתרין, ומביא בשם חמיו וצ"ל, שאמר לא' הנה חלמתי חלום שהייתי אומר לך קבע עתים לתורה שאם לא תקבע אנדה אותך, מיד גרעת ואמר לי התירני בעשרה, א"ל חמי אינך צריך שאונת לא חלמת ומפני חלומי אינך צריך התורה, אעפ"כ התרגמה, בסמך מברכות נ"ה ב' א' מהם חלום שחלמו לו אחרים עייש, ואביי חת מפני חלומי של רבא (שם ג' ב'), וכן אשתו של רבא ובניה, בפתרון חלומי של רבי חריא (שם —), וכן בירושלמי מעשר שני כיו"ב וכו', ואדרבא ג' ג' יותר קשה הוא כשחלמו לו אחרים, שלמי שהוא גוף הרבה לשמים, והוא חלום זה לאחר ולא לו, כבחולין ק"ג א' אקרוי' לר' ספרא בחלמא ולא לרבא מפני שהי' גוף וכו', ובחלכות גדולות כ' שאפילו חלמו לו אחרים צריך היתר ח"ל והיכי דווח בחלמא דקא משמתינן ל' צריך בי עשרה דתנו הלכתא, דשרו ל', ואפילו חזו ליה אשה או עבד בחלמיהו עייש, וכו', עייש"ם כל התשובה כי קצת, וראה היטב כאן סי' י"ג ח' מש"ש בשם הלב חיים וצרפו לבאן כי לא רציתי לבא בכפילא, עייש"ם.

סימן ח, אם יש חילוק בין החלומות שחלמו בעצמם לבין אש חלמו אותם אחרים

ח) וראה בס' נחמד למראה מעיש פ"ד ה"ו ובגמ' ופ"א ע"א, שמביא בשם התשבץ, ודבריו חזקת, דכמע"ש ובמק"א בברכות לא

חיישינן לחלומות, ובנידוי חוששין, והוא דאפשר דראוי לסמוך לענין נדר, ומע"ש, ובענינים אחרים אם הוא עצמו חלם חלום, אבל אם אחר חלם לו אין לו לסמוך על חלומי בשום מקום, חיש בא בעל החלום, כלומר האיש החלום כן, אבל מלשון ואמר דברי חלומות לא מעלין ול"ם, והוא מאמר כללי לכל החלומות אי אפשר לפרש כן יע"ש, ומתרי"ם הכנה הקשה דבלא זה ליתא להאי חילוקא דברכות נ"ה ב', (ש"ל), ג' חלומות מתקיימין וא' מהם חלום שחלם לו חבירו, הרי להדיא חלום שחלם לו חבירו יותר מתקיים עייש, ומקשה מברכות פ' הרואה רבא רמי וכו' כאן עיי' מלאך כאן עיי' שד, (הבאתי לעיל סימן א') ואם איתא לחילוקא, למה לא מתרץ כאן עיי' עצמו כאן עיי' אחרים, ש"מ דליכא האי חילוקא, גם מ"ש בעל החלום כר ערש"י סנהדרין שמי' שר המראה חלומות בלילה, וע' פרישה ח"מ ססי רנ"ה דלגביו קרי ל' בעל החלומות, עייש.

ולפענ"ד במכתה"ג של השר בעל נחמד למראה דקושיא זו דלמה לא מתרץ כאן עיי' עצמו כאן עיי' אחרים ל"ק כלל, ואי משום הא לא איריא דאפשר לומר דהגמרא מתרץ תירוצו היותר טוב וברור, כמ"ש בספרי כ"פ ובפרט בספרי ח"ה ערך איכא ביניהו מדף ת"ר ולהלן מכריב מקומות דהיה יכול לומר ולתתן ואינו אומר, אי משום דעדיפא מיניה קאמר או מטעמים אחרים, עיי' בארוכה, באופן דמזה אין להביא שום דא"י דאה"נ דהוי מצי לתרוצי ג"כ ת"י זה, עשה"ס הדק ואו התענג, ועוד רציתי להעיר דהיה יכול להקשות ג"כ קושיא כעין זו אמאי לא מתרץ הגמ' שם כאן בחלום של שחריה, אי חלום שנפטר בתוך חלום, או חלום שנשנה, וכאן כר, כמבואר שם בברכות נ"ה ב' דמחלק כן, ועוד כעיי' שהבאתי בכלל, ראה כאן סי' ג' ערך כמה מיני חלומות ובשאר סימנים, איז כמו שאמרתי דאה"נ דהיה יכול לומר ולא אמר או דעדיפא אמר, ואין מזה ראייה במכתה"ג, וראה סימן כ"ז אות

בן ד) מש"ש מהמח"ש יו"ד סי' של"ד סק"י בענין נידוי דהיה אם חלמו לו אחרים, עייש וצרפו לכאן, ועיי' בס' י"ג השיך לענינינו. ב) ולענ"ד להביא ראייה פשוטה מהרשב"ע שאנו אומרים בברכת כהנים יהיך שיתיו כל חלומותי וכו' לטובה, בין שחלמתי על עצמי ובין שחלמו אחרים עלי וכו', הרי דאין חילוק בין שחלם עיי' לבין שאתרים חלמו עליה, וזה פשוט.

וראה בס' פתח הדביר אריח סי' רפ"ה, ובספר דקמ"ג א', שכתב אם להתענות בשבת על חלום שחלמו לו אחרים, עשכנה"ג הגב"י ד' דמסיק שאין להתענות, אך הרב"ד אריח סי' קייט, והמטה יאודה ז"ל, והרב י"א ז"ל במ"ב, כ' להפך, והביאו כן מהרד"ב בחי' כ"ק, הרשב"ץ ז"ל ח"ב סי' קכ"ח וקכ"ט, והחיד"א ז"ל במחב"ד הסכים עם האוהל יוסף ז"ל, דאם חלם בשבת על חבירו אל יגיד לו החלום, וע' בס' הברית מאמר טרע פ"ג ז"ל, אם אדם רואה בחלום על איש יהודי שימות, או יחלה, או שאר צרת, יתפלל עליו ויתן צדקה בעדו, ויתענה אם אפשר, ואם לאו יאמר לו ברמה רק שצריך רחמי שמים ויעשה תשובה ותפלה וצדקה, אבל לא יאמר לו בפירוש שחלם עליו שימות וכדומה, מפני שמחמת רוב הפחד יכול הוא שימות בלא עתו, וכבר קרה כזאת עייש, וזה אפילו בחול ק"ו בשבת ע"כ, וראה היטב כאן ערך חלומות עכו"ם סי' י"ג וצרפו לכאן, וסי' כ"ז ב' ד) עייש, וראה סי' חסידים סי' תמ"ג ובנו"כ שם, וסי' שמי"ם וצרפו לכאן.

סימן ז, אם יש הבדל בין כשהחלום הוא על העתיד לבין כשהוא על העבר

ראה בס' שיבת ציון סי' נ"ב, שיצא לחלק ולומר דכשהחלום הוא על העתיד דהוא כמו נבואה שהוא על העתיד חוששין לו, אבל כשהוראת החלום הוא על העבר בזה אין חוששין לו עייש בארוכה גדולה, ובשדי חמד כללים מע' הדלית כלל מ"ה הקשה עליו מדברי אביו

הנוביי ז"ל (הבאתיו בסימן א' אות א' י) עייש) שא"כ בדב ברבנא שהוא הודאה על העונות שאסור לאכול שפיר יש לחוש לדברי האוסרים והוא כתב הפך מזה, עיי' צ"ל דס"ל דא"א לחלק בהכי עייש, ובמח"כ לא זכר שר בעל ש"ח זצ"ל שהתשובה שם בנוביי מהר"ת ח"ד סי' ל' אינו מאביו הגאון וצ"ל רק הוא מבן המחבר הג"מ שמואל לנדא וצ"ל שהוא המחבר של סי' שיבת ציון וא"כ הוא סותר א"ע בזה, וראה כאן סי' ח' א) בחך דעבודת השם מ"ש השד"ח בזה וצרפו לכאן.

סימן ז, ההבדל בין מידי דממונא למידי דאיסורא, ובין מוחזק לבין שאינו מוחזק ועוד

א) הרשב"ץ ח"ב סי' קכ"ה, חילק בין מידי דממונא, ולא חיישינן לחלום, למידי דאיסורא דחיישינן, והשד"ח כללים מע' ד' אות מ"ה, כ', דלהנ"ב במ"ת יו"ד סי' ל' (ש"ל בס' א' אות א' י) עייש) נעלם דבר זה דלהרשב"ץ, במידי דאיסורא לא אמרין דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין, עייש, ומשמע בין להקל בין להחמיר, האריך במ"ש במכתב לחוקית דף כ"ג ב' אם מעשר שני מידי דאיסורא הוא, ואפ"ה אמרינן דאם א"ל בעל החלום מעות אלו של מע"ש הם ד"ת לא מעלין וכו', ובמשי"כ הנחמד למראה בזה (הבאתיו לקמן) אם מע"ש הוי ממונא או איסורא, וכ' דבין למר ובין למר אין הכרח מתך דמע"ש, משום דחשיב ממונא ואיסורא גריד בתרי', או משום שהי' מהרהר, הא בלא"ה שפיר יש לחוש, ועייש שהאריך בבריתא לענין מע"ש, ובל' תרמכ"ם, והש"ע בהג"ה יו"ד סי' ר"ה, ונסיך, אם הי' מהרהר או לא עייש בארוכה, ואין להשיך שם סק"ד אי צדקה לעניים חשיב ספק איסורא או ספק ממונא, עייש, ומביא מהתשבץ ח"ב סי' קכ"ה, מובא בס' קנין מירות ח"מ מע' פ' דת"ג אות כ"ו, דבסנהדרין ל' שאמר ד"ח לא מעלין וכו', היינו דוקא להוציא ממונא מחזקתו וכו' עייש בארוכה בזה, והשד"ח כאן

מביא בשם המהר"ט בח"א סי' ל"ט דמסקי
דמעשר שני חשוב סמך ממונה ע"ש.

ב) וראה יד מלאכי כללי הדינים כללי
הול"ת אות קס"ז שכתב ובר"י חלומות לא מעלין
ול"ת לא אמר ד"ע דלא עדיף לאפוקי ממנו
ואל"מ חזקת המחזיק. כבס"ד, הקדמת סי'
מעבר יבק דף ה' ע"ב. (נ' דר"ל, דווקא לענין
ממון אחר ואל לענין איסורא, וצ"ע דהא
בסנהדרין ל' במע"ש אמר ד"ה ל"מ ול"מ,
ומעשר מילתא דאיסורא הוא, ואם תדחה ותאמר
דכיון שהוא נוחק בממון אל"מ חזקת המחזיק
אף לגבי איסורא, אכתי צ"ע מהר"ט י"ג ב'
ד"מ לא אויל, אמר ד"ה ל"מ ול"מ, אף דהנה
מילתא דאיסורא ולא פתיך בהדי' ור"א
זמנא, אפ"ה ר"מ לא אשנה ב"י, וע' השב"ץ
ח"ב סי' קכ"ו, וקכ"ט, ובש"ת זקן אהרן סי'
כ"א, וע' ברכות כ"ה א', ולא היא ליתובי
דצ"ח, הוא דאחוי לית, עכ"ל, חושב"ה כללים
פ"ד ד' כלל מ"ה ד"ה והרב, כי עליו דמ"ש
פ"ע"ש חן כבר כתבתי מהי' הר"ן דחשיב מ"די
דממונה, ופ"ש מהר"ט מ"ד מא"ר, תשינו מ"ר
וחן, דח"ש לחלום ואיל לרש"ב, וע' גיטין
(י"ב א' (הבאתי סי' א' א) א), ובעובדא
וכוונת ב"מא פ"ג ב', דר' יהודה ור' יוסי
אמר ל"י חלמא דבי שימשי לית בהו ממשא,
נראה ור"י ור' יוסי חוששין לדי' החלום, ולכן
הוצרכו לומר דבי שימשי לית בהו ממשא,
ואם היו סבורים כ"ר מא"ר ה"י להם לומר
חלומות שוא ידברו, האריך בד' הג' המהר"צ
שם, ובהגירסאות, אם תגי' אמר ל"ה ולא
אמר ל"ה, ושמר"י לא משמע כן, ומביא מסי'
לב וז"ל ח"ב סי' קנ"א דק"ו ע"א, כי ל"מ
דפ"ל בגיטין ובטוריות ד' חלומות ל"מ ול"מ,
הוא מן השמים כי ד' חלומות יש לחוש, ור"מ
דחש באמרו חלמא דבי שימשי שחזק חלום
של ע"ש וכו', הרי דאפי' באדם רשע ה"י
חלום אמת, ולפי ספר פתרון חלומות דף כ"ו
פ"ה פ"ד ד' איתו סי' ל"ה דל"ו ע"ג,
חלומות של שו"ן צודקות יותר, וכו', וכו',
ע"י מהר"ך בהגירסאות, וראה בדקדוקי

סופרים יומא כאן מ"ש בדבר הגירסאות מכ"מ,
עשה"ט וצרפו לכאן, וראה כאן סימן כ"ג
מש"ש מהמשיבת נפש, עשה"ט.
ג) וראה היטב בסי' נחמד למראה על
הירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו (הבאתי לעיל סימן
ה') שהאריך בהך סנהדרין ל' ע"א דאם אמר
אביו דשל מעשר שני הן עכ"ו דבר חלומות
לא מעלין ול"מ, ומביא מהחסידי דוד שמקשה
דבברכות נ"ה ב' איתא שיש חלומות צודקות
ע"י מלאך ויש שאינן צודקין ע"י שד, אי"כ
לענין ממון נ"חא דמספק לא מפיקין ממנו אבל
לענין איסור מעשר שני ספק איסור תורה היינו
צריכין להחמיר, וחז"ן דחוששין לתענית חלום
אפילו בשבת ומ"ש כאן דאין מעלין, אע"ג דיל'
דהתם חמירא סכתא, מ"מ ספק איסור נמי
לחומרא, ומתוך עפ"י תג"ל דה"י מצטער הלכך
לא חישונו לפי שמהרהר אבל בלא הרהור
אח"כ דחישונו, ותמה אני עליו מד' הר"ן ור"ה
שכ' בסנהדרין ל' ואע"ג דע"א נאמן באיסורין
אפשר שעדות של מע"ש דין ממון יש בו
שהמעשר ממון גבוה והוא בא להוציא חמון
מחזקתו ודבר שבממון אין פחות מעשים, ואע"פ
שיש איסור בדבר, וכן דעת ר"ת ד"ל, ולפי'
מבואר דאע"פ שיש איסור בדבר לא חשיב
איסורא, אלא ממון גבוה, ובעל החלום לא עדיף
מעד אחר, ולפי' מבואר דאף אם לא ה"י שם
הרהור אפ"ה לא חישונו, וכן מחלק התשב"ץ
ח"ב סי' קכ"ח והג' הר"ף סוף מ"ק, וע'
בעי חיי סי' קס"ה, וכו', ומיהו כל זה אינו
אלא במע"ש, משום דממונה הוא, אבל בשאר
איסורין בלא ממון והרהור, אה"כ דדברי חלומות
מעלין ומורידין, וכן ראה מעשה פה שאיש א'
חלם פעמים ושלש שבעון התורה היא בגלות
על שהולכו הס"ת עמם לכפרים היתה המגפה
בעם כיון דאיסורא אי"כ וכו', וצדיקים וגדולים
ג"כ בדבר והמכינו שוירדו הס"ת מכפר
לעיר, דאיסורא הוא ומספיקא יש להחמיר,
ונש"כ בסכתא דחמירא מאיסורא, כבתענית
חלום שלא יש מקור בתלמוד, וזה"ל, מדרש,
רק מספרי הקדמונים שהוכיח הב"י שם, ע"ש

כל לשונו כי קצתו, ולהסבירים דבמידו
דאיסורא חוששין לדי' חלומות נמצא באט אורו
בחלום על איזה דבר שאסור לאכלו אין לאכלו
בשו"א אפ"ה, וראה בהעמק שאלה על השאלות
מקץ סרס כ"ט ע"ש, וראה סימן י' ערך
בסכנה וכו' ע"ש וצרפו לכאן, וראה כאן
סי' כ"ג וצרפו לכאן, וע"ע בסי' כ"ו ב' ב'
וכסי' כ"ה א), וראה סי' א' אות א' (י' יג).
ד) ראה רמב"ם פ"י מה' זכיה ח"ה, ובסדר
וש"ע ח"מ סי' רנ"ה ס"ט, ה"י פקדון ביד
אביהם וכו', (הלשון ככתוספתא פ"ה ממעשר
שני, וסנהדרין ל' ש"ל), וכ' הפר"ש שם דמ"ר
המדרכי פ"ק דכ"ב תרג"ס משמע דדוקא במעשר
וצדקה דינא הכי ולא בפקדון, דאית ב"י גול'
אחרים ע"ש, וכן באור דר"ע סנהדרין ל' מביא
כבגמרא דידן מע"ש ע"ש, וראה בסי' נחמד
למראה על הירושלמי מעשר שני דף קע"א
ע"ש, וראה בשאלות דד"א גאון פ' מקץ
סוף שאלתא כ"ט ש"כ, ברם צריך אילו הוכח
דא"ל בחילמא, וז"ל דשבק אביך בדוכתא פלגיא
מחזין וכ"כ דהו, וכ"כ מינייהו, צדקה, וכ"כ
מינייהו, דהקדש, או דמעשר, או דפלוני
הסי', ואזל ואשכח חס הכי נמי מיבעי ליה
למיסמך על חילמא או לא, מי אמרין מדאשכח
כולה מילתא קושטא ה"נ קושטא הוא או
דילמא האי לצעורי בעי ואפקוהו ממנוהו בחכי
לא מפיקין, ח"ש דתניא הרי שה"י מצטער על
מעות מעשר שני שהניח לו אביו וכו' וכו',
ככתוספתא מע"ש פ"ה, וסנהדרין ל' א' ש"ל
ע"ש, והנה השאלות מביא כאן צדקה, הקדש,
מעשר, ופלוני, וטובא גס בה"ג מכת"י
רומי פ"ח דברכות ע"ש, וזה כהרמב"ם ודע"מ,
הרי דנחלקו בזה הראשונים אי בפקדון ג"כ
אמרינן ד"ה לא מעלין ולא מורידין, וראה
עוד בסי' א' א' ד' ה) מש"כ וצרפו לכאן,
ה) והנה נלאו הפוסקים למצא מקור
לדינו של הרמב"ם ודע"מ דגס בפקדון שייך
זה דכתוספתא וגמ' סנהדרין ל' (ש"ל) איתא
רק מעשר, ונלענ"ד דמלבד השאלות הנ"ל,
עפ"מ כ"כ בספרי, וראה בספרי ח"ו ערך

הגהות ספרי ורי"ב וזה דבר מצוי בראשונים
שהיה להם גירסא בש"ס ואינו בש"ס שלפנינו,
ע"ש נכ"כ מקומות, וע' חז"מ ש"ך סי' דה"ע
ס"ק דהרמב"ם ה"י לו גירסא אחרת בש"ס
וכו' וכו', ע"ש, ובכ"מ בספרי, וכן כאן
אפשר לה"י להרמב"ם גירסא כזו ולא באתי
רק להעיר לפע"ה, וראה סי' א' אות א' ד'
שכבר הערתי כן, וכ' שם שכן נראה ג"כ מד'
הרי"ף שם בסנהדרין שה"י לו ג"י כזו בגמרא
ושאחרינו נמשך הרמב"ם ד"ל, עשה"ט וצרפו
לכאן, וראה עוד עין יעקב ב"ב י' ע"א מש"כ.
ו) ראה בסי' צפנת פננת, להגאון הנורא
מהר"ר יוסף ראזין ז"ל סנהדרין ל', שכתב
דמסנהדרין ל' וירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו גבי
בעל החלום משמע, דק אס א"ל של "מע"ש"
לא כלום, אבל אם א"ל, הקדש וצדקה" י"ל
דמה"י, דזה גזר שהוא חרחר שיחא הקדש או
צדקה וכו', וע' ברין נדרים ח' ע"ב, גבי גזר
בחלום, וע"ש בשם הרשב"א, ואני אומר דנדר
של מצוה או דצדקה דהוי נדיב לב, וכשיכ'
התוס' ע"ז ל"ד ע"א (ד"ה מתענין לשעזת)
אז גס בחלום כן דהוי מחשבה ע"ש, ובע"ז שם
כ' התוס' בשם ר"ת בא' שעשה הרבה תעניות
ולא קבלם סאתמול כי מאחר שה"י בדעתו
להתענות היינו גמר בלבה, הוי בכלל נדיב
לב דא' דגמר כלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו
ע"ש, וראה בשאלות מקץ כ"ט (ש"ל) שכ'
בפירוש, צדקה, או הקדש, או דמעשר, או
דפלוני, וזה ממש היפך הנ"ל במכתה"ג, וראה
בה"ג יעב"ץ נדרים ח' ע"א מש"כ לענין נדיב
לב ע"ש וצרפו לכאן.
ז) וראה בסי' חמרא וחיי סנהדרין ל'
ע"א, שכתב של מע"ש הן, הא ולא קתני של
פלוני הן לרבותא ל"מ אם אמר של פלוני
הם ד"ה ל"מ ול"מ, להוציא ממון מחזקת
היורשים, אלא אפ"ה אם אמר של מע"ש הן
דמילתא דאיסורא הוא נימא ניהוש שלא יאכלם
חזק לירושלים קמ"ל דאף בזה ד"ה ל"מ ול"מ
ע"ש, ופלא שלא העיר להתשב"ץ הנ"ל ולשארי
המקומות שהבאתי כאן.

סימן ת. נשתחלסו מורה לעשות איזה איסור.
או שהוא נגד הדין

א) כ' בס' עבודת השם חיריד סי' ייד.
מפשה באחד שירד לבור ומחמת ההבל
ובעצמותא מת. ואח"כ אמרו כמה כניא. שאמר
להם המת בחלום שעדיין הוא חי בקבר וכו',
ואמו ומשפחתו יש להם עגמת נפש. ואמו כמעט
יצאה מדעתה. ורוצים לפתוח הקבר לראותה.
ועברו ג' חדשים משנקבר. ושאלו אם מותר
לפתוח הקבר כלתי שיויוו אותו כלל. והאריך
בתשובתו לאסור אף אם הי' תוך ג' ימים.
וכשי"כ אחר ג' חדשים. הוא מן הנמנע שיהא
חי. ויברי חלומות לי"מ ולי"מ וכו'. והמגיה ציין
לחשו' מהראנ"ה. מובא בס' חקרי לב ח"מ
הוא סי' קי"ז מדף קס"ז הלאה. שהאריך שאין
לנו לילך אחר החלומות בפרט בדבר שהוא
נגד הדין ע"ז נאמר לא תשמע אל ד' החלום
החלום החזק. ע"כ. וחשדי חמד כללים פא"ה
ע"י חוליות כלל כ"ז. כי ע"ז שמשמע מהחזק.
שאף בדבר שאינו נגד הדין אין חוששין
לחלומות. וצריך טעם למה לא נחוש בדבר
שאינו נגד הדין. ואולי לא אמר הרב שאין
לחוש לדברי וחלום אף כשאינו נגד הדין אלא
בדבר שעבר וכמו שהילק הגאון שיבת ציון
בסי' ב"ז אשר לחלק יצא בין כשהחלום הוא
על העתיד שהוא כמו נבואה שהוא על העתיד
דבות חוששין ובין כשהחלום הוא על העבר
דבות אין חוששין כלל. וראה סי' יז.

ב) וראה בשו"ת כללים מע' הר"י סי' מ"ה
שהביא מהחב"י בס' חיים ביד סי' נ"ב שהביא
מה שנתספק הרב מהר"ח מודעי במי שבהלום
נשבע לשקר אם צריך כפרת ושלם מצא גילוי
לזה. והשיב הוא ע"ז דב"ל פשוט דאין צריך
כפרת האריך קצת בזה (ובאן שחלם שעשה
איסור י"ל דשאני. ועיין בזה א"מ) ועוד בשאל
שם גמי שאמר לו בחלום איש אחד שמח
בערב כי חסלית ותפילין שלו יקברו סמוך
לראשו ותביא מהדברי מרדכי סי' ש"ב. במח
שלא לחלום ואמר שסוגלית פלוגי יקברו בתוך

קברו. והשיב דלא אריך למיעבד וכו'. לעבור
על כל חשיות. אלא יתנו המרגלית לצדקה
לעילוי נשמת המת. וכן יעשו בסלית ותפילין
הג"ל. ע"ש. והוצרך לומר שמת בקרוב. שאל"כ
משיטא שאין לשמוע לנוול את המת עפ"י חלום.
שהרי גדולה מזאת כ' השבות יעקב ח"ב סי'
ק"ג. שנשאל שאיה מתים אמרו בחלום
לקרוביהם. שהפירושהם והפשיטות ערומים.
אם מותר לחפור קבריהם כדי להליבשם.
ושקרט בזה ומסיים וכ"ז ג"ל במתים שמתו
בקרב כמו ל' יום. אבל אותם שמתו מקודם
אין לחפור כלל מספק. כי תגבילים שהדיו אין
נאמנים. וד' חלומות לא מורידין ולא מעלין.
וע' סי' חסידים סי' השליש. גם יש ספקות שמה
לא נחפזו. ושמה כבר נדקדק. ואין לנחל המת
מספקות כי הני' מ"כיש שיש כאן סכנת החיים.
וכו'. ע"כ. הרי אף שיש משום כבוד המת שלא
יהי' ערום אין להתיר לנוולו עפ"י דברי החזו"ט.
וכו'. עש"כ.

ג) וראה בס' לב חיים סי' י"ט. שכ',
שכל חלום שיבא בקום ועשה לעבור ע"ד תורה
אפי' יהי' איסור קל מדרבנן. אין שומעין לו.
וזל"ת אם החלום אומר שיתענה בשבת דשומעין
לו. מפני שהתירו מפורש בש"ס ופוסקים. וכו'
ע"ש. ומובא בא"ח על או"ח סי' רפ"ח ע"ש.
ורציתי להעיר דראה כאן סי' כ"ז בנוגע
לכבוד המת. ע"ש וצרפו שם וצרפו לכאן.
חסידים סימן תמ"ג ובג"כ שם וצרפו לכאן.
וראה כאן סי' י' ב) וסי' כ"ה וצרפו לכאן.

סימן ט. בהיתר עגונה ע"י חלום

א) בענין אם אפשר לסמוך. ע"ד החלום
בהיתר עגונה. ראה בס' תהלכות האגדות פרק
ו' דף ר"ג. שכתב וראיתי לחכם אחד שהוגד
לו. שהתירו עגונה ע"פ החלום. והנה תביא
דברים אשר לא ידע רק מקול ההמון. מבלי
ידיעת מקורו. אבל שמעו נא ותתפללו למעיק
ענין זה בשו"ת משיבת נפש קמא סי' ל"ה.
אשר כפי הנשמע שכמה גדולי דורינו לא

הסכימו לזה. (וראה כאן בסימן כ"ג שהבאתי
שם כל לשון השו"ת משיבת נפש בזה ע"שה"ט).
וכ' עוד. ומדרכי ההשגחה הפרטית. כאשר באה
העת להתיר קשורי העגונה. או כאשר שם
קץ לעונשי המת במשפטו. ואם לפרסם לו
לפעמים לפני יראי ה'. להתחזק לבבם באמונתם
בתבונתם אשר יש בה מסתיר לגלות סודו
לכניא בחיוניות לילה. כי יש הרבה כחות
טמונים בנפש אשר יתגלה בהיותה נפרדת מעט
מהישי בשור ומרעיונות תבל אשר השיג או
גם ענינים נסתרים אשר לא יכלו להשיגם
עד כה. ע"שכ"ל הטהור. וראה שד"ח כלליס
מנ"י הד"ת ד"ה ואם. שציין להעמק שאלה
פ' מקץ שאלתא כיט ס"ק ט"ה. וי"ל בס'
משיבת נפש סי' ל"ה. לענין היתר עגונה שמוכת
אמיתות. וכבר כ' בס' נ"ה אות ט' דעת
הרמב"ם דלא בעינן לתוציא מחזקת אשת איש
ב' עדים כמו דבר שבממון. אלא יש לסמוך
על המוכיח להתיר. ולא כן דעת הרמב"ן. עכ"ל.
וביד שאול סי' נט"ז ס"ק י"א. כ' בשם סי'
הישר לר"ת בדפ"ה. דפוס ויען שכתב שבעל
החלום הגיד על הה"ק רבינו שמשון לאחר חצי
שנה. והיו מכירין אותו בסב"ע כאילו הוא חי.
משמע דלא סמכו על בעל החלום אף דבעגונה
הקילו וסומכין על קול ששמעו ע"פ מח. עכ"ל.
וע"ע בס' ריו סק"ב משיב. ע"ש. וראה בספרי
חייא בערך בת קול סי' ל' שיש שבס' עטרת
טוביה דף רצ"א ע"ב האריך בענין אם יש
לצדק היתר עגונה ע"י חלום ע"שה"ט. וראה
היטב כאן סימן כ"ג. בתך דהמשיבת נפש
ע"שה. וראה שם ערך בת קול סימן ל"ב.
משי"ש מאוצר הפוסקים כרך ג' דף ס"ב. בענין
היתר עגונה. וצרפו לכאן. וע"ש כל הסימן.
ובאוצר הפוסקים שם מביא מהחת"ס סימן ג"א.

ע"ד הר"ת מהקדוש ר"ש. דקשה דערבך ערבא
צריך. דילמא אותו שנמצא לא הי' ריש הקדוש.
ואי משום דברי בעל החלומות. הנה דבריו
לא מעלין ולא מורידין לענין דינא. וע' מהר"ם
מלובלין סי' מ"ט. שלא דן מאומה מחמת
שהנשבע בא בחלום ותבע שיחפשוהו ואמר

שהוא מונח סמוך לקוטנטמינא ע"ש. ובשו"ת
הר"ם סימן ז'. באיש שנאבד. ולאחר י' ימים
בא בחלום לאנשים כשרים ונאמנים שהוא
במקום מלוני. ומצאוהו שם. וכתב דכיון שלא
נמצאו בו סימנים כראוי להתיר. אינו נמנה
להתיר ע"ש. ותביאו בשו"ת צמח השדה סי'
קס"ה. ותמה עליו שלא רצת לעשות אפי'
סניף להתיר מהחלום. וי"ל"ע בזה דאע"ג דק"ל
דברי חלומות לי"מ ול"מ. אך כיון שנראה לכמה
אנשים. הי' ראוי עכ"פ לעשות סניף להחזיר
וכו'. ואפשר דבמקום חזקת אשת איש לא נוכל
לסמוך על חלום. ע"ש. וראה מהרשד"ם סי'
שנ"ד ומובא ג"כ באוצר הפוסקים סי' קכ"ז אות
ח' דף קנ"א. וצרפו לכאן. עשה"ט.

ב) וע' בבית דוד לרד"ט סי' כ"ג דנ"ג
ע"א בד"ה דע. שכ' בתח"ד. דגם על נביא
אמת אין סומכין בעגונה. דברי תורה לחוד.
ודברי נביאים לחוד. אולם י"א דסומכין. ע"ש
ובאזה"פ ח"ג דסי"ב. ע"ש.

ג) וראה בשו"ת זכר טוב שכבר הרעיש
את העולם במ"ש המגיד הק' מקאנניץ ז"ע.
שבאת לפניו אשה עגונה לדרוש על בעלה. ואמר
לה כבר אכלי כחרי לבעלך זה זמן כביר.
ואולא אינסבא. וגדולי הוור הרעישו אם עדות
כה מועיל לעדות עגונה. וידוע המעשה מהנה"ק
ר' שמעלקע מניקלשפורג זצ"ל. והתירוה עפ"י
תוס' א' ביבמות. ובאת לפני הגאון הג"ל
ואמר שבעלה חי ואח"כ בא בעלה. והקשו
להנביא א"כ נשאר התוס' בקושיא. ויען
להבע"ד צחות וכי לא ידעתם שאין אדם מת
מקושיית התוס'. ומובא בהקדמה לס' שו"ת מן
השמים לר' אהרן מרקוס ז"ל ד"א ע"ש. אמנם
נראה דזה הי' ברה"ק ותדומה ולא ע"י חלום.

סימן י. בדבר שיש בו סכנה

א) ראה כאן בדברי הנחמד למראה סימן
ז' ג) ש"ש. דבסכנה יש להחמיר ולחשוש לחלום.
וחמירא סכנתא מאיסורא ובכחענית חלום.
ע"שה"ט וצרפו לכאן. וראה סי' כ"ח א).

(ב) וראה עיון יעקב ב"ב י' ע"א בעובדא דחלם ריב"ז על בני אחתי שיהי' להם הפסד ת"ש דינרים וכסף אותם ולקח מהם לצדקה. וא"כ חשש (החלום). הרי אמרו דאם אמר בעל החלום מעות אלו לצדקה ד"ח לי"מ ולי"מ. ותי' שהחלום ה"י אחר יוה"כ שנוכסו העונות והחלום צודק ע"ש. וראה שרי"ח כללים מע' ד' כלל מ"ה משי"ש בשם ה"ס לב חיים ומ"ש עליו בזה. ונרגש מהשי"ח בח"מ סי' של"ג (הבאתיו בסימן א' א' יא). וז' שיש ליישב כי כה"ג שיש לחלוק על דיונו מצד שהוא דבר דלא מתחבר ש"ך לומר וי"ח לא מעלין ולי"מ. ע"ש. ומביא ש"ך שם בדף ק"ו ע"ה. שבשנת התר"ג חלם גדול אחד. חלום נורא. והודיע חלומו להרבה עיירות בערי תוגרמה. ורבני הדור בכל אתר חרדו מאוד לקול השמועה. והרעישו הרבה לעורר ל"ה חכם לתשובה בתענית צדקה ות"ת ומע"ט. וזלחת בידם כי ינחם ה' על הרעה ויתפכם לברכה. ע"ש. וכתב ובזו"א כל שיש חשש מנה אפי' חשש רחוק יש לחוש לחלום כשאין צמח חוץ שוט איסור תורה או דרבנן. וכ"כ כלב חיים חגיל בסוסי' כ"א. דהגם כי חשו חז"ל לדברי חלומות. היכא דאיכא למיחש לעכנא. אבל כשהחלום מורה לעשות איזה איסור תורה או דרבנן אין להשגיח בדברי חלומות. וכמ"ש בחקרי לב ח"מ ח"א סי' קי"ה ע"ש.

(ג) וראה בס' שיבת ציון סי' נ"ב שמתרץ הסתירה מגדלים ח' שבנדרו בחלום חוששין ל"ה חלומות. ובסנהדרין ל' במעשר שני לא חיישינן. גם מקשה על סתירת הפוסקים דפסקו לתרייתו. ראה כאן סי' ב'. ומתירן לחלק בין איסורא לסכנתא דבאיסור אולין בתר רובא. וז"ב מעות הם חולין. ועוד שרוב חלומות הם חבל ושוא ידברו ורק מיעוטא דמיעוטא הם חזקא וחודעת מן השמים. אבל בנידוחו בחלום לכן צריך התרה דיש לחוש שמגלין לו מן השמים שפרעניות עתיד לבא ע"ש בתוס'. ודור וח' א"ן נוגע ל"ה איסור כ"א. לסכנה נראה נ"ב הפורענות ובסכנה לא אולין בתר

רובא וחיישינן למיעוט. כברשיי חולין י' ע"א. בספק מים מגולין. ע"ש מה שמפפל עוד בזה ובדברי הרשב"א ע"ש. והבאתיו בסי' ב' אות ג'. וראה עוד כאן סי' א' אות ג' (לג) משי"ש בשם השר"ח וצ"ח לכאן. וראה סימן א' אות ג' (סז) משי"ש על הגמרא ב"מ ק"ו ע"ב וצ"ח לכאן. וראה כאן סי' ח' משי"ב וצ"ח לכאן.

סימן יא. במצוה ולזרזי נפשיה. ואס' יש הבדל בין מצוה למדת חסידות בזה

(א) ראה מה שהבאתי בסי' כ"ז אות ג' מהפתי תשובה י"ד סי' ר"ה. בשם הרדב"ז מובא בתשו' שמש צדקה. כיון דפריעת חוב מצוה אי"כ משמים הראו לו לזרזי נפשי' למצוה. ובה אפילו הרא"ש מודה דחיישינן לזה בחלום. ע"ש כל לשוננו. וראה שרי"ח מע' הדלי"ה כללים כלל מ"ה שמביאו ושהוסיף מ"ש בשמש צדקה ש"ך בשם התשב"ץ בדכ"מ ראוי לנו לסמוך על החלום בין לענין נדר בין לענין מע"ש וענינים אחרים. ומקשה השר"ח דהרי בסנהדרין ל' לענין מע"ש איפכא תניא והוא הלכה פסוקה ע"ש.

(ב) וראה שרי חמד כללים מע' הדלי"ה כלל מ"ה ד"ה עוד. שמצא בס' חיים ביד סי' נ"ב. שנשאל במי שנדר בחלום לכתוב ס"ת לשמו אם חייב לקיים נדרו. והאריך קצת בענין אם יש לחוש ל"ה חלומות. הביא מחלוקת הפוסקים ביו"ד סי' ר"י בנדר או בשבע בחלום. אם חייב לקיימו. וא"כ הרדב"ז דבדבר מצוה כ"ע מודו שחייב לקיימו. וא"כ מחויב לכתוב ס"ת כאשר נדר. בין שהוא עצמו חלם בין שאיש אחר חלם עליו שנדר. ועוד הביא שנסתפק המהר"ח בתנ' ליו"ד אשר בסו"ס בריך משה דקנ"ה ע"ד ח"מ במי שנשבע בחלום לשקר אם צריך כפרה. שלא מצא גילוי לזה. ע"ש. וראה סימן כ"ז אות א' ד' שהבאתי שם מהפתי י"ד סימן ר"ה אות ג' בשם שו"ת ח"ס י"ד סי' רכ"ב דהרדב"ז לא אמר

רק במצוה גמורה כפריעת בעל חוב. אבל בנדרים שהם כעין חסידות לא זכר. ע"ש וצ"ח לכאן.

(ג) וראה בס' בעי חי חיו"ד סי' ר"ה. שכתב מי שנדר בחלום שלא לעלות בבית בעל הבית. אם מותר לו לעלות ולעשות פריעה. נראה דלא יחוש לכלום כי אין כאן בית מיוחד ממנה סעמים. ויעלה ויעשה הפריעה. מובא בס' נחמד למראה מעשר שני דקצ"א ע"ג. עש"ל.

סימן יב. בחלום שנוגע להכלל

(א) ראה בספרי ח"א בערך בת קול סי' ל' אות ה' משי"ש בשם שו"ת מהר"א י"ד סי' ר"כ וצ"ח לכאן. כי לא רציתי לבא בכפילא. ע"ש ח"מ.

(ב) ראה בס' ישרי לב ח"א מע' ת' ד"ב ע"ג. ש"ך. תענית על חלומות רעים על הציבור. שיש מלענינים ואומרים דברי חלומות לא מעלין ולי"מ. ע' התשב"ץ ח"ד בס' זקן אהרן סי' כ"א. שהרי"ש ז"ל גזר ג' תעניות עפ"י חלום. וכתב דאין טפק מי שמונע מלהתענות הוא מכשיל את הרב"ט. יע"ש. וכן נהג הגאון מר אבי ז"ל. להכריז תעניות עפ"י חלום. וכך אנו נוהגים מעשים בכל יום. וע' ל"ה אח"י גאון ה"ר הגאון דב"א. הו"ד בס' חקיל ח"מ ח"א סי' קי"ה. ע"כ.

(ג) וראה בס' סתרת המים מע' התי"ז אות ע' דף ס"ז ע"ב. ש"ך דע דה"ר זקן אהרן סי' א"ך. החזיק במעוה ודיבר קשות שודאי צריכים להתענות (תענית ציבור משום דאחד קדוש מדבר שחלם חלום נורא) גם ה"ר זכור לאברהם הביא עוד פוסקים דס"ל כן. אמנם מ"ה החקרי לב ח"מ סי' קי"ה. יש לצדד דמשמע ל"ה דאין להתענות ע"כ. וראיתי בליקוטי מהר"ן שפירא ק"ק דכל אדם שאוכל בשר ושוחה יין בימים שאומרים בהם תחנונים. כל חלומותיו הם ע"י שד. ובה"ר אלול שנת התרי"ג שלח לנו מהר"ם מאומיר דא' קדוש

נחלם חלום נורא על כל תפוצות ישראל שיחזקו וכן עשו שהחזקו באומיר וקושטא. ובשאלוניקי נתועדו תחממים והכריזו דכל בר ישראל שיוכל להתענות יתענה יום ב' בשבת כ"ה לחודש. ובעת המבנה נקצבו כל ישראל בהקלות שבר' פיטת העיר. כנהוג על כל צרה שלא תבא. והשי"ח אמר ענינו בשומע תפילה לפי שאין דין ת"צ בחז"ל. ה"ר דבש לפי ד"ג ב' כ' דמי שחלם חלום רע וידע שידו היתה על גיד הנשה דסגולתו לבהלו בחלומות רעים אי"צ להתענות. ושאדם גדול לא ה"י מקפיד בחלומות. וראה ת"ח א' שעל הרוב ה"י מתענה תענית חלום בשבת. וא"ל בשבת א' שלא יתענה ושוב לא חלם. ע"ש.

(ד) וראה בס' לב חיים סי' קל"ב. במי שחלם שילך ויאמר לב"ד שיגזרו תענית וכו'. אם הב"ד חייבים לגזור תענית על הציבור. ושהזקן אהרן סי' כ"א האריך בזה והחמיר מאוד בענינים אלו. והשר' הרשב"ץ והרי"ש שתחמירו מאוד. והעלה דאפילו יחיד ואפילו הדיוט שחלמו חייבין להתענות ע"ש. מובא בס' ארחות חיים אריח סי' רפ"ח סעי' ה' ע"ש.

סימן יג. חלומות עכו"ם

(א) ראה זח"ק ויחי דף רל"ה ע"א. שכתב ואתחזי חלמא אפי' לחייביא ואפי' לעכו"ם בגין דזמנין נקטין חלמא ושמעין הני זיני בישין ומודעין לבני נשא מנייהו דחייכון (בה) בבני נשא. ומודעין לון מלין כדיבין. ולזמנין מלין דקשוט דשמעי' ולזמנין דאינן שלוחין לחייביא. ומודעי' לון מלין עילאין. ע"ש. ובבבוצי אורות שם מביא מהר"ם כ"י שכתב שהוא מובן במ"ש בזהר תרקי"ט פ' וישב נ"א. שהחלום הוא עקב שהוא סוף קו השמאלי ולכן הוא משתלשל אפי' לאו"ה. ע"ש. ובניצוצי זהר שם אות י"ג. צ"ח גם לזהר לך פ"ג א' ע"ש. וזהר ויקרא כ"ה ע"א ע"ש. ועשה"ס כל לשוני הזהר כי לקצר אני צריך.

כללים מע' ד' כלל מ"ה ד"ה והרב, מ"ש בדברי הגמרא דיומא פ"ג, ובדבר הגירסאות, ומש"ש מ"ס לב חיים, עישה"ט כי קצתו במה שמפורש ומצוי, עשה"ט ויתברר לך כל הענין דיומא פ"ג ב' במעשה דכידור.

וברצוני להעיר שמדברי חלב חיים שם ומרש"י כאן יומא פ"ג ע"ב משמע דחלומות של ערבי שבתות אינם צודקות לפי מה שהיה רוצה לדחותו מפני שבאים רק מחמת הרהור, וכמו שהבאתי בס"י י"ז עשה"ט, וראה היטב ביומא שם ובמפרשי חש"ס.

(ג) וראה מהרש"א יומא שם שכתב לפי מה דאיתא בברכות ג"ה ע"ב דחלום אמיתי ע"י מלאך ושל שקר ע"י שד, וא"כ זה החלום בדאי לא ה"י ע"י מלאך להודיע לבנו שיגנוב כ"ס זה של ר' מאיר, וע"י שד נמי אינו שהרי אמת ה"י שהצניע ר"מ כ"סו לשם, וי"ל שזה החלום ממין החלומות שאמרו שהולך אחד הפה והדמיון שאדם רואה ומהרהר קודם שישנוב, וזה האיש כידור חשב והרהר על מעותיו של ר' מאיר לגנוב, ובעל החלום הראה לו כפי מחשבתו שימצא מקום לגנוב עכ"ל.

(ד) ראה בס' דברי תורה ח"ה אות מ"א (להגה"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל) שהקשה על רש"י ביומא פ"ג ע"ב הנז"ל, דהלא אדרבא אם אדם שוכב במנוחה לא יעלה בלבו מחשבות חלומות ודמיונות שונות, משא"כ אם שוכב טרוד ודואג ומבולבל אז יעלה בלבו גם בשינתו יבאחלו רעיוניו ודמיונות שונות, וי"ל עפ"י הנודע עפ"י הטבע כי בעת יאכל קודם השינה מרק ובשר ומאכלי בשר השמנים יעלו האדים לתוך מחוה, ויבלבלו בדמיונות ויחדשו חלומות שונות, ע"כ בליל ש"ק שאז אוכלים תרנגולים מפותמים כבומירות לליל שבת ע"כ האדים העולים אז גורמים החלומות שונים עיי"ש, (וראה סימן א' [ג] כ"ט) מש"ש מהחשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח (ע"ש) ומתוך מה שא' רבא בברכות (ג"ה ב'), תדע דלא מחזי ל"י לאינש לא דיקלא דדחבא וכו', וקשה דהרי דאינו ושמענו ג"כ חלומות כאלו, אלא רבא מידיי בפסח ע"י מאכלים קלים או

לחלום מפני שה"י אחד יוה"כ שנתכפרו העוונות והחלום צודק, עשכ"ה וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא עשה"ט, ובחי' גאונים על העין יעקב שם מש"ב בארוכה וצרפו לכאן, וראה כאן ס"י ל"ג ערך חלום שחלם לו בראש השנה ויהי"כ ודו"ק שם וצרפו לכאן.

סימן טו. בדבר דלא מסתבר

ראה כאן סימן י' אות ב) מה שהבאתי שם בשם הספר לב חיים בדבר דלא מסתבר שי"ך לומר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ע"ש כל הדברים כי לא רציתי לבא בידיים שניות בדברי סופרים שכבר תארכתי בהם כאן.

סימן טז. חלומות של שבת ושל ערבי שבתות

(א) ראה כאן סימן א' אות ג' יא, סימן ד' אות ב), וסי' ט"ז מש"ב, ובענין הגמ' יומא פ"ג ב', וראה יומא פ"ג ע"ב, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי הו' קא אזלי באורחא, ר"מ הו' הו' דייק בשמא, ר"י ור' יוסי לא הו' דייקו בשמא, כי מ"ט להתואר דוכתי בעז אושפיזא כו', א"ל מה שמך א"ל כידור, אמר ש"מ אדם רשע הוא, ש"י כי דור תהפוכות הנה, ר"י ור' יוסי אשלימו ל"י כיסיתו, ר"מ לא כו', אול (ר"מ) אותב"י בי קיבריה דאבוה, אתחזי ל"י בחלמיה, תא שקיל כיסא דמנחא ארישא דהתוא גברא, למחר אמר לתו תכי אתחזי לי בחלמאי, אמרי ל"י חלמא דבי שמע"י, לית ביה ממשא, (רש"י, של ערבי שבתות) וכו', וכו', (רש"י, מחזון שאדם במנוחה מהרהר ורואה חלומות ומחזון ה"י לדחותו שלא י"ל).

(ב) ראה היטב כאן סימן ד' אות ב), ש"ש בשם ספר יד אליהו ס"י ל"ב דף ל"ז ע"ג שכתב דחלומות של שבת צודקות יותר, עישה"ט כל הענין וצרפו לכאן, ולפי גירסא א' שם משמע דאפי' ר"מ מודה בכזה דלא ד' חלומות ל"ח ול"מ, וע' היטב כל דברי השדי חמד

הוא דאמרו ד' חלומות ל"מ ול"מ, ע' שה"ג ח"א מע' א' אות י"ג, וע' בזה"ק פ' מקץ דקצ"ד ט"ב, ובס' החפץ חיים סי' ס"ח ובס' צדקה חיים דרוש כ"ה, ושמו משה ד"ב עכ"ל.

(ז) ראה בס' תיבת גומא פ' מקץ, להגה"ק הפמ"ג זצ"ל, שפביא בשם מבקש ה', הפרש בין חלום עכורים לחלום ישראל, כי לעכורים אין מראין כי אם מה שנוגע לה, ולקורבני, ומה שיארע לזמן קרוב, וא"א לבסל החלום, משא"כ לישראל מראין לו נביאות לכל העולם, ולזמן רחוק, ואפשר לבסל, הספסם כי לעכורים בא החלום ע"י שר שלו, וכבר יצא הספס אל השר, משא"כ לישראל החלום מאתו יתברך, וכו', ובזה פירשתי משא"כ, והוא טאן דחזא חלמא, ליקום קמי כהנא ולימא, אני שלך וחלומותי שלך, בין שחלמתי על אחרים כו', דוקא קמי כהנא כי הכהן מתברך מה, ונתבאר שאין אנו תחת השר, אני וחלומותי ממך לא ע"י שר, א"כ יש תקנה כ"ז שלא יצא המשפט לשרים, ותדע בין שחלמתי ע"י אחרים כו', ודו"ק, ע"ש כל לשונו, ומובא בילקוט הגרשוני ח"א קרא מע' חלום ע"ש.

(ח) וראה בס' מלאכי עליון להגמור"ר מרגליות ז"ל דף כ"ה, שכתב ע"ש הזהר ויצא קמ"ט ב', וראה וישב קפ"ג א', מקץ קצו א', חלמא איהו על ידא דגבריא, דאיהו לתתא בדרגא שתיאתא מנבואה, ובלבנת הספיר ויצא מ"ב סע"א וישב ס"ח ד', חלמא על ידא דגבריא איתפשיט בכל עלמא, ואפילו באומות, ובס' גליא רוא גבריא,ל הוא ממונה על החלומות, ושמו גליא רוא ותוא גבריא,ל בגימ' עם האותיות, ולכן קראתי חיבורי דא גליא רוא, כי בכח חלומות בחזיוני לילה, ולפעמים בהקיק, בגימ' כל הבנינים שעשיתי, ע"ש.

סימן יד. בחלום שהיה תיכף אחד יום הכפורים

ראה סימן י' אות ב) ש"ש מהעין יעקב כ"ב י' ע"א בעובדא דחלם ריב"ז דחשש

(ב) וראה כאן סימן א' אות ג' (ג) שהבאתי בשם ס' שה"ג להחיד"א זצ"ל מע' גדולים מע' א' אות קצ"ט, שכתב דרבותא קמאי ובתראי וחירי וחיישי בחלומות, ולא עוד אלא אפילו דחלום, עכ"ל, כמבואר במדרשים, וכש"כ מהר"ז ז"ל, ע"ש כל לשונו.

(ג) וראה שד"ח כללים מע' הדל"ת כלל מ"ה ד"ה והנה, ש"י ולענין חלומות הנכרי' תאריך קצת מרן בס' לב חיים ח"ב סי' ס"ה, שיש לחוש כל שהגוי מחזון וכו', וע' שר"ת בשמים ראש ס"י שמ"ט, ופ"ש היפה לב בס"י תרפ"ח אות ב' על דבריו, וכו' ע"ש, וראה כאן ערך נידוד בחלום ס"י כ"ז וצרפו לכאן כי נחזי לכאן ע"ש.

(ד) וראה סמ"ג עשין מ"ע ג', בסוף הסי', שכתב בתחלה, ובשנת תקצ"ו הייתי בספרד להיכיהם ואימץ הקב"ה ורעותי בחלומות חיונידים, ובחלומות העכורים וחזיונות חכוכבים, ויט עלי חסדו ותרנו הארץ ותחי לחרדת אלקים ועשו תשובות גדולות וכו', ע"ש, וראה כאן סימן ה' וצרפו לכאן.

(ה) וראה בשר"ת לב חיים ח"ג ס"י ס', בעכורים שאמר לישראל בשבת שחלם עליו חלום רע חלוו שראוי הוא להתענות עליו אפילו בשבת, אם יש לעשות עיקר מחלום עכורים, אחר שמאמין בו הישראל שאינו משקר, וכ' דהגם דנימא דראוי לחוש לחלום העכורים במל"ת, מ"מ אין להתיר להתענות בשבת, ומה שאתירו להתענות בשבת הוא רק על חלום שהוא עצמו חלם על עצמו אמנם בחלום שאחרים חלמו עליו לא התירו לחלל את השבת ולהתענות בו ע"ש, ובח"ב ס"י ס"ה כ' שנשאל על גוי שכבר מת וא"ל בחלום איהו דבר קשה שחייב להתענות אם יש לעשות עיקר מחזון שכבר מת יע"ש, וצ"ח לזה"ק ויקרא דכ"ח וסמ"ג עשין ג', מובא בס' ארחות חיים ע"י רש"י סע"י ח' ע"ש, וראה היטב כאן ס"י ח', עישה"ט וצרפו לכאן.

(ו) ראה בס' אכרסם אזורי מע' ח' אות פ"ג שחזק חלום אפילו חלם גוי, וכאיהו אופן

שלא אכל קודם השינה. ורק ע"י אכילת דברים שמגנים וכדומה יוכלו להגיע גם כהני דעיל סילא וכו' ע"ש.

(ח) ראה ברמב"ם ה' תעניות פ"א ה"ב. הרואה חלום רע צריך להתענות למחר כדי שישכח ויעור במעשיו ויחפש בהן ויחזור בתשובה ומתענה ואפילו בשבת וכו' ע"ש. ובפ"מ שם העיר המקור מתענית י"ב ב' יפה תענית לחלום כאשר לנעורת. וא"ש וכו' ביום ואפילו בשבת ע"ש. וע"ש בלח"מ. ועפ"י מה שהבאתי כאן וחלומות של שבת הן לפי האמת צודקות יותר יש ליתן טעם טוב על מה שחשו החלומות וחזקו להתענות אפילו בשבת. כי לפי האמור חרי אדרבה חלומות של שבת יוכל להיות צודקות יותר משל חול. וראה סי' ז' (ג) וסי' י"ז (ז) וצ"מ לכאן. ובכוננו להעיר כי כמעט רוב החלומות ש"ל מהקדושים היו בשבת ויר"ש.

סימן יו. חלומות שבאים מהרהורים

(א) ראה יפה עינים ברכות ג"ה ב' עה"מ שם אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לב. שנא' אנת מלכא רעיונך על משכבך, ואבע"א מחכא ורעיוני לבך תנונא. אמר רבא תדע דלא תחו' ל' לאינש לא דקלא דחבא ולא פילא דעיל בקופא דמחטא (רש"י). הרהורי לבו: מה שהוא מהרהר ביום. דקלא דחבא: דבר שלא תורגל לראות ולא הרהר בו מעולם) ע"ש. וכי היפ"ע בירושלמי מע"ש פ"ד ה"ה ר' יונה בעי הוא מצטער וחמי. ואת אמרת הכי. מ' כיון שחשב מזה ביום אין הוכחה מן החלום ע"ש. והכא משמע דאף שהרהר מזה יש לו פתרון. ויש לחלק בין הרהר למצער ופשי' דשקוצ' יותר ברעיון עכ"ל. וראה כאן וי"ת א' אות א' (ז) בתוך דהירושלמי. ע"ש ודע כי בירושלמי הזה.

(ג) ופשי' יעקב ב'. הוא דאמרינן לקמן ופשי' דלא תדע בה מאורתא היינו מאורתא דה' ויחזר בה אגל מ"ט הרהר בה מעולם.

והרהר עבירה אין אדם ניצל ממנו בכל יום. וכן מדקדק ל' רש"י דבר שלא הרהר בה מעולם אינו רואה בחלום. וע' שרית שבות יעקב ח"ב סי' ל"ה. ע"ש. וע"מ שכי היפה עינים להקשות מהירושלמי נלענ"ד לחלק בין חלום לפתרון כידוע שהוא להפיס דעת האדם ולהשקותו.

(ג) וראה ח"טב בירושלמי מע"ש פ"ד ה"ו (ש"ל). ובשאלתות פ' מקץ כ"ט. ובה"ג כי רומי פ"ח דברכות (ש"ל) שמחלקים בין מצטער לאינו מצטער. וראה בפני משה על הירושלמי שם דע"י שמצטער וחושב בא לו החלום עישה"מ. וראה בחז' תרי"ש בראשית ל"ז אות פ' משי"ב. וראה טו"ז ארי"ח סי' רפ"ח סק"ג. ושבות יעקב ח"ב ארי"ח סי' ל"ד ע"ש. (ד) ראה ברכות ג"ז א' א"ל קיסר לריב"ז וכו'. הרהר כולי יומא ולאורתא חזא. וראה בסי' דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר ד"ל מהר" ג' אות ל"ז מ"ש ע"ז. וכי שמהרהרי דיומא יוכל להיות שחלום מזה אחר זמן רב ולא דוקא בזה הליצה ע"ש. וראה היטב בסי' זכר יוסף להג' משאועל ז"ע ברכות רפ"ט. מה שהאריך בה.

(ה) וראה בספרי ח"א ערך ברא כרעא דאבות. משי"ש בכלל משתרי בית המקדש ניתנה גבואה לשוטים בשם רבינו בחי' וצ"מ לכאן. וראה סי' חסידים סימן ט"ו. ע"ש.

(ו) הגה מהגמ' ור"א שהבאתי בכללן דבהרהר לא משגיחין על החלומות. ותל"נ דהרהר גרם לו כנ"ל. וכי"כ הטריז ארי"ח רפ"ח סק"ג. דבהרהר תליא מלתא ואין בזה הוראה מן השמים. ע"כ לא יתענה בשבת. ולכאורה זה סותר להך דברכות ג"ה ב' אין מראין לאדם חלום. אלא מהרהרי לבו' שנא' רעיונך על משכבך סליק וגו' וכו'. הרי שכל מיני חלום שרואה האדם אינו אלא מחמת הרהר. ולהטריז הנ"ל לא משכחת תענית חלום בשום אופן. וכבר העיר בזה הפתח הדביר ארי"ח סימן רמ"ה. מדף קמ"ב והלאה. והאריך בזה מאוד. ומביא בשם אביו ד"ל שמקשה מברכות

ג"ה א' הבא על אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן העתיד. והיו דלא ידע ולא הרהר בה מאורתא. הרי זאף בלא הרהר אפשר שיחלום שבא על א"א וחצ"ט. וכי דב' מיני הרהר המה. (א) מה שחלום לו באותו יום ע"י מה שהרהר באה היום. (ב) יש חלום שבא מהרהר לבו של שאר ימים שקדמתו. שה"י הפסק זמן בינתים. וכבר אסת דעתיה. ואפ"ה חלום מהרהריים ההם. זה חזי תודעה מן השמים ותתעוררות אלקי כדי שיתקן נפשו. וע"כ יתענה אפילו בשבת וכו' וכו'. והטריז מידיי כאן בהרהר מיני' וכו' בו ביום. ושפיר כ' דאין זה הוראה מן השמים. ובברכות ג"ה ב' הנ"ל קאמרה הגמ' שפיר דחלום בא רק מהרהרי דלבאי בין בו ביום בין קודם לכן אפילו זמן רב. ובברכות ג"ה א' הבא על אשת איש ולא הרהר היינו בו ביום או שהרהר על דבר המותר כגון אשתו. ע"ש בארוכה כל לשונו כי לקצר אני צריך. וכי שכיב השבות יעקב ח"ב סי' ל"ד אחרי שחזיר בקושיות. ורש"י גופיה בסמוך ד"ה דיקלא דחבא פ"י דבר שלא תורגל לראות ולא הרהר בו מעולם ע"כ. שלא ישלול בו אלא שלא הרהר כלל בשום זמן הא א"א הרהר אלא שלא חזי בו ביום שפיר הוי מהרהרי לבו. ע"ש. והגה"ק ממנאקטש וצ"ל בספרו דברי תורה ש"ל אות ד' ב' ג"כ כע"ז. דהרהר יוכל להיות גם אחר זמן רב כנ"ל ע"ש. וראה היטב בסי' זכר יוסף ברכות רפ"ט משי"ב בארוכה. עישה"מ.

(ז) ראה ארי"ח סי' רפ"ח סעי' ד' שכי' מותר להתענות בו חננית חלום (בשבת) כדי שיקרע גזר דינו וכו'. ובטריז סק"ג כתב שמיידי שנפשו עגומה עליו. משא"כ ב' מהחלומות הנזכרים כאן יתענה אף אם אין נפשו עגומה עליו. וזה נראה דבכל גונוי שהרהר ביום ובא לו חלום אח"כ אין כאן שייכות לומר משמים הראוהו אלא הרהר גורם לו. כפי' הוראה א"ל שבוד מלכא וכי הרהר כולי יומא ולאורתא חזא וכו'. ע"ש. ובסעיף ה' ובג"כ שם. וראה שבת י"א א'. תענית י"ב ב'. בענין יפה תענית לחלום כאשר

לנעורת. וראה כאן סי' ז' אות ג' ובסי' ט"ז וצ"מ לכאן.

(ח) וראה בסי' חנוך בית יהודה סי"ג. ושבות יעקב ח"ב סי' ל'. (מובא בכף החיים תרפ"ח אות ט"ז) שכי' דדוקא הרהר באותו היום וחלום באותו הלילה. אבל אם הרהר ביום א' וחלום ביום אחר צריך להתענות. י"א בהגה"מ. ולמדתי מזה. שאם ה' כחבב בשינוי חלום שנפלו לו שינוי דאין להתענות. דאחי בכשי"ב מהרהר ביום דאין לו אלא מחשבה. וכשי"ב שהיא בפועל. דחושש בשינוי דרעיוניה על משכבה סליק. ואין חילוק בין אם חלם שנפל לו השן הכואב עצמו. בין שחלם שנפל זולתו. מט"ו א"י ד' מתב"ר א"י י"ד ע"כ.

(ט) שמעתי אומרים שבימים הקרובים ליה"כ אם ראה בחלום יה"כ לא יתענה. מפני שאז עוסקים בה' יה"כ ומהרהרים בו. ושמעתי משם הר' אהרן בן נתמאיש ז"ל. שבליל ר"ה ה' חזר ה' יה"כ. כדי שאם יראה בלילה בחלום יה"כ לא יצטרך להתענות. אמנם ה"ה מהריק"ו חלם בתוה"מ סוכות שראה יה"כ והסכים להתענות. וזה דהא דאומרים שקרוב ליה"כ אין להתענות לא נמצא כתוב בשום ספר. ועוד דכבר עבר יה"כ והוקצה מן תועת. כ"ד סי' קי"ח מט"ו אות ד'. מובא בכף החיים ארי"ח רפ"ח אות טו"ב ע"ש. ומביא מקיצור שלי"ה שכי' בשם מגן דוד דבכל גונוי שהרהר ביום ובא לו חלום אח"כ אין שייך כאן לומר מן השמים הראוהו אלא הרהר גרם לו. כפי' הוראה. כנלענ"ד עיקר למעשה עכ"ל.

סימן יח. חלום ע"י מלאך

ראה לעיל סימן ב' אות א' שהבאתי מגמ' ברכות ג"ה ב' כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד. ובסי' א' אות ג' (ט) הבאתי בזה בארוכה משרית שבי"ץ ח"ב סי' קכ"ח שהטביר תענין של חלום ע"י מלאך שהוא מחלומות הצודקים עישה"מ וצ"מ לכאן ואקצר. וראה ספר חסידים סימן תמ"א עשה"מ. ובמקור חסד שם שציין

כמה מקומות בזהר הק' ע"ש. וראה היטב כאן סימן ג' וצפרו לכאן.

סימן יט. חלום ע"י שד

(א) ראה לעיל סימן ב' אות א' וסימן ג' אות ב' שהבאתי ממג' ברכות ג"ה ע"ב כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד ובסימן א' אות ג' (כט) תבאתי דברי התשיב' בח"ב ס"י קכ"ח ע"ש וצפרו לכאן, וחסביר דחלום ע"י שד הוא בא מכת המדמה מעיכול ואכילה וכי"ב וע"כ הוא בלתי צודק, ע"ש באריכות.

(ב) בס' ילקוט הגרשוני ברכות ג"ה, מקשה על המחש"א, שכ"ש חלומות שבתחלת הלילה חולקין אחר הרהורי חלב שביזים, גם עשן המאכל יטרדוהו ומערבב שכלו בדברים בטלים אשר ע"י שד הוא ידברו, אבל חלום של שחרית שכבר נח האדם מהרהורים שביזים יבואו חלומות האמיתיים אשר ע"י מלאך ע"ש. וזה סתירה למ"ש המחש"א דף ג' ד"ה ואשה מטמאת וכו', דבמשמורת ראשונה הם מהרהורי לב, ובמשמורת שני' החלומות הם ע"י שד, ובמשמורת אחרונה הם ע"י מלאך, וצ"ע. ולפענ"ד דאין כאן סתירה, והן אמת דבתחלת הלילה הרהורים והמאכלות יטרדוהו, וראי אפשר דגם זה ע"י סיוע שד כבגמ' ברכות ג"ה כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד שחלומות הוא חמה חמיר בסיוע ע"י שד עם הרהורים ומאכלים, ובמשמורת שניה הם רק ע"י השד לבדו בלי הרהורים ומאכלים, ושפיר כ' בברכות ג' במשמורת שני' הם ע"י שד ע"ש, וראה ספר חסידים סימן חמ"א עשה"ט, ובמקור חסד שם צ"ח ל"ב בזהר ע"ש.

סימן ט. חלום של שחרית

(א) ראה ברכות ג"ה ע"ב ג' חלומות מהר"ם חלום של שחרית וכו', וראה מהרש"א שם שני חסד דאלו חג' חלומות אמיתיים ומהר"ם דליקמן דאין מראין לו לאדם אלא

מהרהורי לבו שג' כו', ולזה החלומות שבתחלת הלילה חולקין אחר הרהורי לב כו', אבל חלומות של שחרית שכבר נח האדם מהרהורים שביזים יבואו החלומות האמיתיים אשר ע"י מלאך, וכן חלום שחלם לו חברו דאינו הולך כ"כ אחרי הרהורים שהאדם מהרהר בענינו, ומטעם זה אמרו בדוד דאחריני חזו לי שיחי' חלום אמתי, ע"ש. וראה ס' חסידים סימן תמ"א ובמקור חסד שם עשה"ט.

(ב) וראה מדרי' בראשית פ' פיט — ה', א"ר יוחנן כל חלום שהוא סמוך לבוקר מיד הוא בא. ע"כ, ובח"י מהרש"ש העיר דבברכות ג"ה ב' שם אינו אומר מיד, גם מעיר דכאן ג' דמפני השנות החלום וממהר ה' לעשותו לא מפני סמיכותו לבוקר ע"ש, וביפה תואר כ' ג"כ והא דלא הוכיח יוסף כי ממהר ה' לעשותו ממה שה' סמוך לבוקר, והוכיח ממה שנשנה וכו' ע"ש, ובח"י תרי"ש מקץ מ"א אות כ"ט מביא גירסא בבריר הצ"ל בכתי' מושב זקנים כל חלום הסמוך לבוקר, ודאי הוא בא ע"ש. ולפי' זה מתאים עם הגמרא כאן, ובח"י מהר"ם אות ה' כאן, כתב וצ"ע שהרי כתיב ועל השנות וגו' כי נכון וגו' ולא על שהוא סמוך לבוקר, וכ' שדורש כי נכון נלמד מהשנות שכל כופל דבר בא לחזק, וכמ"ש שנה עליו חכ' לעכב, שבוחראי יהי, ע"כ דורש וממהר ה' לעשותו על שהוא סמוך לבוקר, ומקשה דבברכות ג"ה איתא דר"י ס"ל ג' דברים וא' מהם על שהוא סמוך לבוקר וי"א אף חלום שנשנה משמע דר' יוחנן לא ס"ל חלום שנשנה, והלא מפורש בתורה ועל השנות הוא מקור למדה י' דליב מדות ופי' הפסוק ועל השנות כן יהיו מספר השנים שנויים וכפולים ע"פ מדת ממעל וד"ק, ומה שהוא סמוך לבוקר כי נכון וגו' וממהר, והי"א ס"ל שגם מ"ש כי נכון נמשך מהשנות ע"ש.

ובמדרש שכל טוב: מכאן אמרו רבותינו כל חלום שנשנה נפתר מזמן הוא ע"ש, ובלק"ט כל החלום שנשנה נפתר החלום מזמן הוא

ע"ש, ובח"י תרי"ש בראשית מ"א אות ס"ז מביא מבתי' מושב זקנים שכ' וא"ת והלא צריכין שינוי החלום לומר לך שממהר ה' לעשותו, וי"ל על השנות החלום שה' החלום משונה של שני ענינים, שלא חלם או הכל פרות או הכל שבילים, וע' באע"ז דרמב"ן כאן, ובש"ס כ"י ברכות ג"ה הגי' אף חלום שנשנתה, ובמבוא לתנ"י ח"א ע' מכת"י, ועל השנות החלום, תימא שהרי חלום יוסף ה' ג"כ פעמים ולא מיהר לבא, וי"ל, דש"ל פרעה שאני שה' בלילה אחת משא"כ של יוסף, וכ"כ הרשב"ם ע"ש.

(ג) וראה בס' חדשים גם ישנים להתה"צ מחת"י שטיף וצ"ל ברכות ג"ה ב' שמביא בשם ספר ורע אברהם פ' מקץ, שמתרץ הקשיא של היפה תואר ועוד ש"ל למה אמר כי ממחר דלמא הטעם לפי שחלם סמוך לבוקר, וכ' דסמוך לבוקר היינו לבקר של כל אדם, ופרעה ישן עד ג' שעות, ובוזה לא אמרו כן, ע"כ הוצרך יוסף לומר שמ"מ ע"י השנות החלום מוכח שממהר ה' לעשותו, ע"ש נפלאות עכ"ל.

סימן כא. חלום שנפתר בתוך חלום

(א) ראה ברכות ג"ה ב', ג' חלומות מתקיימין וכו', וחלום שנפתר בתוך חלום, ובמפ"י שם, וראה מהרש"א שם שכתב וחלום שנפתר וכו', ראוי הוא להתקיים באותו הפתרון ולא אחר פתרון אחר, כמין החלומות שהולכין אחר הפה, ואין זה במקרה כחלום שע"י שד ע"ש, וראה מהרש"א ד"ה הראוהו חלום ופתרון וכו' ע"ש.

(ב) ובענף יוסף כאן כ' משום שכל החלומות אינם מתבטלים לגמרי, רק מתהפכים לענין שבה מקרוב לרחוק, לפמ"ש מהרש"א שהרבה אופנים יש בחלום שיש לפותרם ולזה הולכים אחר הפתרון, וא"כ בחלום שנפתר בתוך חלום בפירוש ל"כא ענין אחד בחלום רק אותו הפתרון גלגל כן הכרחי להתקיים ואינו נותבטל (מעין הברכות) ע"ש.

סימן כב. חלום שנשנה או שנשנתה

(א) ראה ברכות ג"ה ע"ב, ג' חלומות מתקיימין וכו', וי"א אף חלום שנשנה וכו', ע"ש, ובמהרש"א מטעם דבר שנתחזק ב' פעמים אין זה מקרה, אלא אמתי הוא, והוא הענין פרעה שאמר שאין חלומי מהכוונות הבאים מהרהורי לב שהרי לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע שלם טובות, ככסנהדרין (ל' א') אין פרה וחזירה יוצאת מארץ מצרים עד שניטל אם שלה וכו' וכו' ע"ש.

(ב) וראה היטב כאן סימן כ' בערך חלום של שחרית, מה ש"ש בענין הנוגע לנו כאן וצפרו לכאן, כי לא רציתי לבא בכפילא עישה"ט, וע"ש שהבאתי גירסא בגמרא כאן חלום שנשנתה, עשה"ט, וראה היטב דקדוקי סופרים כאן, גוסס הדפוס שנשנה, וגוסס הכ"י שנשנתה, וראה בהג' שם בדבר הגירסאות עשה"ט.

(ג) וראה מדרש החמץ וישב, עה"פ ל"ז ט', ויחלום עוד חלום אחר וגו', שכו', זה חלום שנשנה לכך נתיקט, עכ"ל.

(ד) וראה בש"ע ארי"ה ס' רפ"ח סעי' ה', י"א שאין להתענות תענית חלום בשבת, אלא על חלום שראוהו "תלת זימני" (מרדכי פ"ק דשבת), ונ' מכאן דחלום שנשנעל יש בו יותר ממש מחלום שנשנה ודו"ק, ולא באתי רק להעיר.

(ה) ולכאורה קשה אמאי לא סגי בב' זימני, כהגמ' ברכות תנ"ל דג"ה ע"ב, ומדרשים שהבאתי, אף חלום שנשנה שג' ועל השנות החלום וגו', ושמתני מאוד למצא בס' פתח הדביר ארי"ה רפ"ח דקמ"ג, שהעיר כן, וכ' ואפילו גוים חיישי ועבדי עובדא ע"י חלום שנשנה, באבות דר"ג פטרי"ב, מעשה בריבה אחת שנשכית ונטלה גוי א', והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתה, בא לו בעל החלום וא"ל הוצא ריבה זו מתוך ביתך, א"ל אשתו אל תוציאנה, שוב בא לו בעל החלום וא"ל אם אין אתה מוציאה הריני הורגך, עמד והוציאה

וכו'. וע' בס' אבות הראש' ח"א שם. דמהכא גמי שמעין דחלום שנשנה טופו להוקיעו. ותעלו חן עובדא בתלמוד. כי היכי דניליף מיני' לענין חטטה שאף גוי עשה כן וסוף הענין חוכית. שכן ראוי לעשות וכו'. ע"ש. ומתוך דביבמות ס"ד בשור המוצד קייל כדמב' זב' ויוני' הוי חוקה והרשב"א ח"ה ס' רע"ו כ' דשלא לעשה מעשה סגי בתרי זמני. אבל אין מונשין רק עד שיעבור ג' פעמים.

ו' ובפניחית בדבש חוריד ס' מ"ג כ'. דלגילוי מלתא סגי בב' פעמים. אבל להעניש אותו בין עונש חמור בין עונש קל בעי ג' זמני וכחשבי"א. דכוותה לענין חלום. דלמחשש סגי בב' זמני. אבל לעשות מעשה רב להתענות בשבת ולבטל עונג שבת דדמי לעונשין. לא מודינן ל' שיתענה עד שיחלום ג' פעמים ע"ש.

סימן כג. היכא שבעל החלום מחכיר שם שמים בחלום

א' וראה במשיבות נפש הראשון ס' ל"ה. שכתב דאף דאמרינן בסנהדרין ל' ע"א דר' חלומות ל"מ ול"מ. מ"מ חלום מופלא כזה שבו יד' (ומובא בתנ' אוצר הפוסקים ח"ג דף ס"ב בהגביא עדות כל המעשה ע"ש) שנתן לאמו עצה הוגנת איך למצוא בכריכ סימנים ואותות. וז' ודאי שמראה אמיתית היא. ובברכות י' אמרו אפילו בעל החלום א"ל למחר הוא חזק אל ימנע מהרחמים. הרי שדברו בזה בהפלה כאילו ה' ודאי הדבר מאומה אלא שיוטלו ברחמים. גם אין לומר בחלום כזה מהחזקו לבה. וכו'. ומיש דברי חלומות ל"מ ול"מ היינו להפקעת ממון דאפילו ע"א אין נאמן. כבסנהדרין שם ש"א אין נאמן לומר שהמקור מע"ש. ואדרבה כיון שבע"א אמר כמחשבות שלא אמר כלום. ובחלום מביא חטטה מתי' משמע שפ"י החלום יש לחוש יותר מנביא לפי שז' לאמת בסימנים דשם [אלא שיה' ל"מ ול"מ וכו'] איכ' ודאי לענין החרת

אשה דמחכין אפי' על עמפ"ט מפ' שפחה נ' דמחכין עפ"י חלום שנראה אמת. ועוד דבברכות קא' כאן ע"י שד כאן ע"י מלאך ואיכ' בג"ד שחשיב בחלום בחז"ל. ב"י גאס א"ז אלץ מעגליך (ביד ה' הכל אפשר) איכ' לאו שד הוא דק"ל בריש מגילה דלא מפסי טס שמים לבטלה. ואף שאמר בל' לע"ז מ"מ דינו כבלה"ק. ואיכ' חלום באותות ומופתים כאלה יש לסמוך עליו עכ"פ במים שאל"ס דרק דרבנן הוא. וכו'. אך עדי פנים ידברו תועה דר' חלומות ל"מ ול"מ. ולא יבינו שלא נאמר כן אלא במה שפ"א אינו נאמן. ומצאתי בחי' הר"ן סנהדרין שם דחלום עדיף מעד אחד ע"ש. פשיטא שיש לסמוך לסניף במשאל"ס שהוא רק חששא לכתחלה [לעוד סניפי חיתר דשם]. וכו' וכו'. ע"ש שם כל לשוננו. וראה כאן סימן ז' וצורפו לכאן.

ורציתי להעיר דבמגילה ג' ע"א איתא גמירי דלא מפסי שם שמים לבטלה. וכן איתא בסנהדרין מ"ד א' לבטלה. ומשמע דבעת שצריכים כן מחכירים. וראה בס' אגרא דפרקא אות קכ"ז (מובא בניצוצי זהר ויגש ר"א אות ב') שז' דבמראה אמרו דלא מפסי שם שמים. לבטלה משמע דוקא לבטלה אינן מחכרין וכו' ע"ש. אבל בזהר שם איתא. סטרא דמסאבא לא אדכר שמה דקב"ה. ומלשון זה משמע שאין מחכרין כלל שום שם משמות הקדושים. ובאגרא דפרקא הג"ל העיר דזה דלא כבגמרות הג"ל ע"ש. וראה בכללים שלי בכללי הפוסקים היכא דהזכיר חולק עם הש"ס דילן מה דינו ואכמ"ל. וראה זהר ויגש הג"ל היטב. ובס' שערי זהר מגילה ג' א' וזהר בראשית מ"ח א'. וגיטין ס"ח א' שמה דמרא עלך. וזהר פנחס רל"ג ב' ורע"ט שם רנ"ג א'. וזהר חדש בראשית י"ד ד'. ובשערי זהר גיטין ס"ח א'. זהר משפטים ק"ב ב'. ובהזר משפטים רנ"ג א' דיש שדים. יהודאי'. ובניצוצי זהר שם בארובה. ע"ש שם וצורפו לכאן.

והנה לענינינו שפיר חוכית בשרת משיבת נפש הג"ל מהך דמגילה דע"כ חלום זה לאו

ע"י שד הוא דאיכ' הוא דבר בטל והם אין מחכרין שם שמים לבטלה. ולד' הוזהר אין מחכרין שם שמים כלל. וע"כ דהוא ע"י מלאך. ודד"ק.

ב' ועל מה שמביא המשיבת נפש הג"ל. מברכות י'. רציתי להעיר. דראה משיב באג' מהרש"א ברכות י'. עתהנ' אפי' בעל החלומות א"ל למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים שז' וכו'. כי רוב חלומות ע"י שד ולא ראוי להתאמנו מ"מ יחוש למיעוץ שמה חלום אמיתי הוא. וע"כ אל ימנע עצמו מן הרחמים ע"ש. ועמ"ש בס' חקיל חר"מ ס' קי"ח ע"ש. מובא בס' נחמד למראה דקצי"א ע"א ע"ש.

סימן כד. ענינים זרים ותמוהים בשם"ס אם הם במראה החלום. דעת הראשונים בזה

א' וראה בריטב"א ב"ב דע"ג ע"א ד"ה אמר רבה אשתעו לי נחותי ימא וכו' שכתב וז"ל יש במעשיות שבפרק זה ענינים זרים לבני אדם לפי שלא הורגלו בהם. והם דברים קרובים מאוד ליוצאים בטבעם וכו'. ויש גם במעשיות אלו ענינים נרמזים שלא היו נראין להם כמראית העין אלא במראה החלום. וזה כי כשהחכמים הולכים בים אוקיינוס ורואין שם גפלאות השרית. וגם שהם שם מתבודדים ומחשבים בענינים נוראים וגפלאים ובעת חשיבה נראה להם כענין ההורים ענינים גפלאים מוזרים על ענין. והגאונים כתבו דכל היכא דאמרינן חכא לדידי חזי לי במראה החלום חזיה כשהיה מחלך בים אוקיינוס וכו' עכ"ל. ומובא בהכתוב על הע"י שם בב"ב. וגם בברכות י"ח ע"ב הביא בעל הכותב בע"י שם בדיה כל מעין דברי הריטב"א אלו וכתב ע"ש וז"ל וז"כ בפ' הזהב במעשה דר"א ור' יהושע כתב שחכם אחד מחכמי המדרש נתנמנם וראה בחלומו שהחכמים היו חולקים על ר' אליעזר דאמר לתו למה אתם חולקים עלי אמת המים תוכיח וכו'. ובמקומם כתבתי לשון המפרשים הללו יע"ש. ומכאן נלמוד שמעשיות חסיד אחד

והעירי ואבות דשמואל הכל בדרך חלום וכו'. עשה"ט כל לשוננו. ובמ"ש שם דחלום שלהם הוא כדמות נבואה. וראה ברבינו חננאל מובא בשטמ"ק כ"מ פ"ו ב' שפ"י כן בעובדא דרבה בר נחמני ששמע דפלגי במתיבתא דדקייטא דהיה כעין חלום ששתי כתות של צדיקים בריקע חולקות והכת הקרובה לזו חשכ"נה היתה אומרת טהור וכל שאר הכתות אומרות טמא ואמרו מי יוכיח ונתרצו ברבה בר נחמני הראו לו בחלום הדברים הללו כדי שיצא מן העולם בישיבת נחת רוח וכן פ"י הרי"ף בתשובה המעשה דר' בטא בביב נ"ח א' שהכל היה במראה החלום. ובספר מבוא התלמוד להמרחצ"ח פרק כ"ח האריך בזה. ומביא ג"כ מס' כפתור ופרח להר"ר יצחק פרחי ד"ל. שהעתיק דעות הגאונים שהרבה דברים תמוהים בתלמוד. יכולין להתפרש שהיה בדמיון ובמראה החלום כשהיו מתנמנים בביהמ"ד. ע"ש. והרמב"ם בפיה"מ פ' חלק מ"א כתב וז"ל. ועוד אחר חבור חכמינו בר דרשונו בש"ס. וכו'. ואגלה מן הדרשות מהם שכמו דרך הפשט. ואשר מהם היה משל. ואשר מהם ה' בחלום. וזכרו אותם במאמר פשוט ומחושב כאלו היו בחזקין. עכ"ל. ובתנינה י"ד ב'. ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר סיני. ונתנה עלינו בת קול מן השמים וכו'. ראינו דשמיטת בת קול הגיע להם במראות החלום. וכו' ע"ק שם. וראה בספרי חלק י"א ערך בת קול סימן י"ד. ע"ן שם וצורפו לכאן. וראה ג"כ במהרש"א ברכות י"ח שם שכתב דהנכון כדברי הריטב"א דמעשה דאיתו חסיד היה בחלום והאריך שם בזה. וס"מ דכן יש לפרש חן עובדא דהעירי דשמואל דאולי לחצר מות היינו גמי ע"י חלום היו משתמשין לחלך שם לידע מהנהו חזי יע"ש. ובתה"ד כתב ושמעתי דגם בדורות אחרונים היו משתמשין בבעל החלומות ע"י השבעות בשמות יע"ש.

ובענף יוסף על הע"י הביא מספר אבן שועב בדרישות ר"ה דיי"מ דאיתו מעשה בחסיד היה חלום. אבל ארמב"ן אמר שהיה כפשוטו

בהקצ' ע"ש. וראה בס' עינים למשפט ברכות ח"י משי"כ בדבר הפלוגתא בזה, וע"ע בס' חדשים גם ישנים להגאון מהר"ר יונתן שטייף זצ"ל משי"ב, עשה"ט.

(ג) ובמ"ש באות א) בשם הכותב בע"י ב"ב דע"ג ע"א במ"ש בשם הריטב"א במה שפ"י בס' הזהב, ראה עוד בספר יחסין מאמר א' ערך רבי אליעזר הגדול בן תורקנוס שני' וז"ל ורבי ברוך בשם רבינו חננאל פירש כי המעשה של כותלי בתמיד יזכירו וכו' היה שנתגמגמם תלמיד אחד בבהמ"ד וחלם חלום גבוהת כל זה ביום והוא ולא גילו זה שהיה בחלום כי יאמרו החלומות הוא ידברו וסמכו על אחרי רבים להטות ע"ש, ומובא דבר זה במדרש תלפיות ערך ענף חלום ע"ש, והנה מזה נראה שאף בגבוהת בחלום שייך לשון בת קול כגמרא שם. הרי שחלום דומה לבת קול בזה כי על חלום אמרו שם אין משיגין בבית קול.

(ג) אבל בהרבה אגדות אי אפשר להבינם. כי אם נשקוזה הדברים עפ"י פשוטם דברים נכונם וכשיטת רב האי גאון. (מובא במבוא וחלומות להמהר"צ פכ"ח הנ"ל) דהקב"ה לא אפס חסדו ואמתו מאתנו וכמו שתינתן השגחתו חסדיות מחופפת על עזת הנביאים, לפעול על יום או למענם ובעבורם נסים נגלים וצאים מחלון חסדו, כן פועל בכוז זה, גם עבור הצדיקים אשר מקדישים שנותם לעבודת ה' וכו', וכן הוא דעת הרשב"א בח"י אגדות, מובא בהכתב על עין יעקב פ"ק דחולין, בעובדא דר"פ בן יאיר שנקרע נהר גיבאי ע"י ח"ל ממה שנתפרסם פרסום רב בחזרה, גם בספרי החלומות, שחזיריים להאמין, הוא התחדש אהז ופלא לעת צורך לעס כלו ע"י הנביא, או אפילו לאחד מן החסידים, ובמשך הענין מאכות לבנים וכו', כמו שקרה לר"א בן תורקנוס וחננים כתגורו של עכנאי, וענין רבה ורבה, וזוה"ק עכ"ל, הרי דיש בזה שיטות שונות בין הראשונים ומי יכריע ביניהם, ומי יודע

להבחין, וראה היטב בהמקומות הנ"ל ובציננים שם.

סימן כה. נשחלם לו שטעשה עבירה

(א) בס' לב חיים סי' ג"ט כתב במי שחלם שה' שומע לחבירו בחלום שה' מברך את ה', תצטער הרבה, וה' יושב ובוכה וקורע, אם יש לחייבו בהקצ' שיעשה קריעה, והעלה שאינו חייב כלום, לא החלום ולא מי שחלמו עליו, ע"ש, ומובא בס' איח על אר"ח סי' רפ"ח, ע"ש.

(ב) ובס' לב חיים ח"ב סי' ס"ה, מביא במי שחלם בליל ש"ק, שה' כותב ונצטער בחלום איך עבר על חילול שבת, ושוב נתעורר וידע שה' חלום, שהעלה שפטור משום תיקון, ע"ש, וע"ש, בא' שנשבע בחלום לשקר או קלל את חבירו בשם וכדומה משאר חסאים ועונות אשר חמה תלוים בהבל פיה, דפטור מכלום, שהרי ק"ל דישן פטור מכל המצות, ע"ש, ומובא באר"ח על אר"ח סי' רפ"ח, וראה כאן סימן ח' (ב) מ"ש שם בענין נשבע לשקר בחלום, ע"ש וצ"פ לכתא, וראה בהקדמת ספר דרכי שלום למחנתי הגאון הנורא מבערזאן זצ"ל, את ח"י וצ"פ לכתא.

(ג) והנה לכאורה צריך עיון בכל הכלל כלו למה שכתבתי בהסקירה דלכאורה אף אם נאמר דחוששין לחלומות או לחלק מהם, אך המעשים אשר נעשו בשינה אי הוו מעשים זה תלוי בהשיטות בזה, ראה בספרי ערך שינה, ושדי חמד כללים מע' ו' כלל ל"ד, אם ישן שעשה איה מצוה בעודו ישן אם יצא ידי חובת מצוה, ועוד שם אם נתן דבר ביד ישן אם קנה, ואם ישן גרע מקטן, ואם כהן מקריב קרבן תמשלה אע"ג דשמא ישן הוא אז, ואם חצר קונה כשבעה"ב ישן, אם קידש אשה כשה' ישן, אם לצרף למנין את הישן, ע"שה"ט, וראה בפאת השדה מע' י' כלל ב' אם בא על אשתו בשנתו אם קיים מצות פריה, ושם בדיח' ובהורמנתי, ישן אינו נענש על עבירה שנעשה

עשה"ט, ופלא שלא ראיתי בכללן מי שהעיר בזה ונבוך אני בזה מאוד מאוד, וראה כאן אות (ב) משי"ש מהלב חיים ע"ש.

(ד) וראה בס' בית דוד חא"ח סי' קכ"ג, שכתב מי ששכח ליל שבת וכתס על השמן וכבה אהז בחשבו שהוא חול, אין להתענות בשבת, ע"ש, ולפ"ז כשי"כ מי שחלם לה, וע' מ"ב בהגב"י אות ו' ע"ש יח' החיים רפ"ח אות ל'.

סימן כה. נגוע לכבוד המת

ראה ספר חסידים סי' תשכ"ז, שכתב דתא דחלומות ל"מ ול"מ, היינו מה שאינו נוגע לכבוד המת, אבל אם המת בא בחלום לכבוד עצמו אינו כן, ע"ש, וראה כאן סימן ח' (ב) וצ"פ לכתא ע"שה"ט, וע' עקרי הד"ס יו"ד סי' ל"ה אות ה', ע"ש, וראה ספר חסידים סי' תשכ"ז ע"ש.

סימן כה. נדר ושבועה בחלום, נידוי בחלום

(א) נדר ושבועה בחלום.

(א) ראה יו"ד ה' נדרים סי' ר"י ס"ב, הנדר בחלום אינו כלום ואינו צריך שאלה, וי"א שיתירו לו עשרה ידעתי למקרי (ויתירו לו בהרסות כאלו נדר בהקצ' רמ"א, [תשובת גאונים]), ויש לחוש לדבריהם (מיהו אי לית ליה בקלות עשרה ידעתי למקרי יתירו בשלשה כשאר נדר, רמ"א, [רשב"א סי' תרס"ח]).

והנה דיעה הראשונה הוא בטור בשם אביו תרא"ש בתשובה כלל ח' וז"ל דדוקא בנידותו בחלום אמרו בגמרא דצריך התרה בעשרה בני אדם כיון שהוריקוהו מן השמים צריך קירוב אבל בשבע אפילו בהקצ' בעינן פיו ולבו שוין כיש בחלום שאין כאן לא מה ולא לב, והי"א הוא הרשב"א כתב דלחשש בעלמא יש להחמיר אפילו בשבועה בחלום, כי"כ חט"ו שם סקיד.

ומ"ש המחבר וי"א שיתירו לו עשרה ידעתי למקרי, ראה בש"ך סקיד שכי' דלקמן סי' של"ד סליה בנידותו בחלום, וסיים ונראה דלסברא זו אפילו חזרו והתירוהו בחלום אינו כלום כמו התם גבי נידוי דאי"א לחלום בלא דברים בטלים ושמא היתיר דברים בטלים ע"ש, וכן העתיק הבאה"ט בסק"ג ד' הש"ך, אבל ראה בפתי"ש סק"ג שהביא בשם תשובת פרח שושן חו"ד כלל ג' סי' ט' לענין מי שנדר בחלום ותכ"ד חזר בו אי נימא דהחזרה היא חזרה או לא, וכתב דלפי דברי ש"ך שרוצה ללמוד מנידוי לנדר דאף שהתירו לו בחלום צריך התרה ה"ח בניד דחזרה תכ"ד לא מהני כיון שחיישין שחזרה הוא דברים בטלים, אך באמת נראה דאין ללמוד מנידוי לנדר דדוקא גבי נידוי שמן חשמים תרחיקוהו הוא דהחמירו בו כ"כ משא"כ גבי נדר דאיכא מיד שא"צ התרה כלל והבו דלא לזסיף עלה כו' ע"ש.

(ב) והנה לענין הלכה בעיקר הדין הרי הכריע המחבר בעצמו דיש לחוש לדברי הי"א דצריך התרה ע"י עשרה ידעתי למקרי, וכ' הבי"ח והכי נהוג, והוסיף עוד וז"ל ונלע"ד שהיה באשה שנדרה בחלום שצריכה י' כמו תאיש ואין הבעל יכול להפר לה ביום שמעו דדין נדר זה בחלום כדיו נידוי בחלום דמן השמים הוא לפי דעת הגאונים, והעתיק הש"ך בס"ק ה' דברי הבי"ח אלו וסיים וכן נהגין ע"ש, וכן העתיק הבאה"ט בסק"ג, אבל חט"ו בסק"ד כתב וז"ל ונלע"ד דאם אשה נשבעת בעינוי נפש שבעלה מפיר לה ביום שמעו תוך מעלי' דלא תהא שבועה זו דהוא חומרא בעלמא עדיפא משבועה בהקצ', ואע"ג דלענין דצריך עשרה לכתחלה החמירו יותר מבהקצ' דסגי בשלשה מ"מ אין ללמוד מחומרא אלא שמרי"ח ז"ל כתב דאין הבעל יכול להפר כיון דמן השמים השביעה ע"ש, אבל כבר הוציא רבינו הש"ך דנתהיך כתב"ה, וגם במשי"כ חט"ו שם שטצא למחז"ל מפראג שהשיב בתשובה הלכה למעשה כהרא"ש דאי"א התרה כלל, הרי המנהג אינו כן כמו שהעידו הש"ך חב"ח ובהכרעת

הש"ע, ושכ"ה הכרעת רוב הראשונים כמבואר בבני ובדורס.

ג) וראה בפתיש שם סק"ב שהביא מחשבות הרדב"ו ח"א סי' צ"ט בא' שחלם לו שנשבע לפרוע חובו ביום פלוני והשיב דומא אפילו הרא"ש מודה כיון דפריעת חוב מצות איך משמים הראו לו לזרזי נפשיה למצות וע"כ יסדע חובו באותו היום או ישתדל שהמלה יאמר לו חריגי כאלו התקבלתי ע"כ, וסיים חת"ש דמשמע מדבריו דלזה לא מהני היתר נדרים דלאו מטעם נדר איתנן עלה אלא משמים חטילו עליו לזרזי נפשיה ע"ש, ועי' סי' י"א א) מש"ש.

ד) וראה בפתיש שם סק"ב שהביא משרת ח"ס סי' רכ"ב במי שחלם לו שנדר שלא לאכול מצה מבושלת בפסח חזו ער"ר, ונחשפא השואל בני דברים וכו', ועי' מה שהשיב הח"ס על ג' שאלות אלו וסיים ואין דמחשבות הרדב"ו (ש"ל) משמע בג"ד דמצוה הוא ופרישות שלא לאכול מצה שר"י בפסח לא מהני היתר אפילו בלא ער"ר ג"ל דהרדב"ו לא אמר זה אלא במצוה גמורה כגון פריעת ב"ח אבל בנדרים שהם בעין חסידות לא דבאמת גם הגאונים שחשו לנדר בחלום לא מיירי אלא בנדר מצוה ומטעם דאין מראין לו לאדם אלא מתרומי יומא וחששו שמא קיבל בלב בתקופ דבר זה האנו מחמירין להתיר הסכמה בלב לדבר מצוה, ואפי"ה ב' הרשב"א מדינא לא בעי היתר אלא דיש לחוש לר' הגאונים ש"מ דעכ"פ בתתירא מני, וע"כ צריכים לחלק כהנ"ל, ועי' בג"ד א) אין תחולת הפז בקיומו יתיר לו בפני עשרה אנשים עכ"ד, ועי' בפתיש שהקשה על חו"ס דלמי סברתו בד' הגאונים אמאי מחמירים להתיר בעשרה ולא סגי בב'.

ה) ועל טעמו של הרא"ש שכ' שהרי אפילו הנשבע בהקץ בעינן פיו ולבו שוין וה"ש בחלום שאין כאן לא מה ולא לב ול"ד לזרזי בחלום דסימן קללה הוא כעלמא שדחיקתו וצריך קירוב כ' הור"ש וא"ל יתקן בלתי ושאני נדר בחלום ולנדר בעינן

דעתו ולבו והרי בחלום אין דעתו עליו משא"כ בנידוהו בחלום דנדיו אין תלוי בדעתו וד"א דהא בנדר בחלום לפי החלום היה דעתו ולבו שוין אלא דלא מחשבינן דברי החלום לכלום והיה לנידוהו בחלום עכ"ד, ובס' נחמד למראה כ' עי' דמרחק רב יש ביניהם דבנדר אינו חל עד שמוציא בשפתיו ויהי פיו ולבו שוין כמש"כ הטור רס"י זה, לא כן בנידוהו דלא תליא בוכירה בפס ולב, ע"ש כל לשונו, וראה ח' הר"ן סנהדרין ל' שכ' דמי שנודר בחלום לא צריך היתר ורק נידוהו בחלום שאני משום דמן השמים נידוהו, אבל נדר הוי איסורא והחלומות לא מהני לאסור דדברי חלומות לי"מ ולי"מ ע"ש, הרי דס"ל כהרא"ש בתשובה אך לאו מטעמי, ועי' בלשון הר"ן נדרים ד"ח המובא ג"כ בב"י יו"ד סי' ר"י ע"ש.

ו) וראה היטב כמשי"ע יו"ד סי' ר"י, ובנו"כ שם, ובתשרי לגאון בס"ס כל בו, ובגנ"ז קדם ח"ד דף ל"ט, שרית הרא"ש כלל ח' סי' י"א, ר"ן נדרים ח' ב', שרית הרשב"א ח"א סי' תרס"ה, ור"ן שם בשם הרשב"א חשב"ץ ח"ב סי' קכ"ה, שרית שיבת ציון ס' ג"ב, שרית ח"ס יו"ד סי' רכ"ב, וזהו יעב"ץ לנדרים שם, חש"י המיוחסות סי' רס"ה, ועוד בציוני הנ"כ על השי"ע שם כי לקצר אני צריך, וראה כאן בערך נידיו בחלום וצרפו לבאן.

ב) נידיו בחלום.

א) ראה נדרים ח' ע"א א"ר יוסף נידוהו בחלום צריך סי' בני אדם להתיר לו וכו', א"ל רבינא לרב אשי ידע מאן שמתני מהו דלישרי ליה וכו', א"ל רב אחא לרב אשי שמתני ושרו לי בחלמי מאי וכו', וע"ש היטב כל הסוגיא, ועי' היטב ברמב"ם ח' תלמוד תורה פ"ז ה"ב ובכ"מ שם.

ובמ"ש הרמב"ם שם לא מצא במקומו עשרה מתירין לו אפילו שלשה, ראה בטו"ד סי'

הפוסקים משמע דשות למנוחה בכל דבר, וכ"כ הבאה"ס שם סק"ב ע"ש.

ד) ואין חילוק בין אם הוא עצמו חלט לבין אם אחרים חלטו עליו, דצריך התרה כמש"ל מהשאלות מקץ פכ"ס ובה"ג ה' נידיו ע"ש, וראה חשב"ץ ח"ב סי' קכ"ה (ש"ל), ושרית הרדב"ו ח"ד סי' א"ף קע"א, וכ"ש בברכות נ"ה ב' שחלום של חברו הוא מן החלומות המתקיימים, מובא בתשב"ץ שם, וראה בפתיש כאן יו"ד סי' של"ד סק"י שצ"ן לעי' בתשובת הרדב"ו ח"א סי' ק' שכתב דה"ה אם חלטו לו אחרים שהיו מגדן אותו צריך ג"כ התרה ע"ש, וכ"כ בתשב"ץ סי' שכ"ט ע"ש עוד עכ"ד, וראה בס"י ד' אות ב) שהבאתי מאשל אברהם סי' רפ"ח אות ב' שכ' מתשר ב"ד סי' ק"ט דאפילו אשה וקטן שחלטו על אדם א' שנודוהו צריך התרה ע"ש, ועי' ע"ש וצרפו לבאן.

וראה בבה"ג ושאלות מקץ כ"ט שאפי' חלטו לו עבד או אשה או קטן ג"כ צריך התרה, וראה רדב"ו הגו"ל, ותשרי בה"ג ג"כ המכונה שערי תשובה סי' מ"ז ע"ש, ורק אם מאמין להם או שנמרים דברי אמת כגון שנבחרו כמ"ש בהעמק שאלה על השאלות ח"א אות ג', ויותר מזה כ' בהלכות קטועות בגנ"ז קדם ספר ה' דף קנ"ה, ירושלים תרצ"ד, שהוא מכת"י קמברניז, ומקורו מחכמי ישיבת סורא, ע"ש בדף קנ"א דאפילו נידוהו גוי צריך התרה, אבל ההעמק שאלה על השאלות שם כ' שגוי אפי' נאמן לו אין לחוש לחלומותיו ע"ש בארכות, ועי' רדב"ו שם מש"כ בכוננת השאלות, אם הפי' שהישראל חלט לו שהט נידוהו, או שהט ראו בחלום שנידוהו לישראל, ע"ש בארכות בה' קטועות, ובתשרי הגאונים הנודים מחדש ע"י מק"ב סי' י"א, ובתעמק שאלה שם, עשה"ט.

ה) ובנעני נידוהו בחלום והתירו לו בחלום בין באותו חלום ובין בחלום אחר, כמאירי שם, צריך ג"כ להתירה, דא"א לחלום בלא דברים בטלים, בגמ' וטושי"ע שם, ושמא היתיר הוא

של"ד שכ' דמלשון הרא"ש ז"ל יראה שאין לו התרה אלא ע"י י' דמתנו או תנו, ועי' בב"י שכ' על הרמב"ם דאע"פ שלא אמרו כן בגמרא אפשר דמסברא אמר הכי ויותר נראה שהי' כתוב כן בגמרא, ומה שדקדק הטור מלשון הרא"ש שחלק הוא מפני שהביא דברי הגמרא כמש"כ בגמרא דידן, וע"ע היטב בד' הבי"ח שם, והנה המחבר סתם שם בסליח כ"ר הרמב"ם והרמ"א חגי עי' וי"א דאין לו התרה רק ע"י עשרה ששנו הלכות או משניות, ומיהו סגי אם יתירו לו בזה אחר זה ע"ש, וכן במ"ש הרמב"ם (וכן המחבר בש"ע) לא מצא טורח אחריהם עד פרסיה, ראה בב"י שישב המקור לזה וכ"ה בבאה"ג, אבל הבי"ח כ' דהרמב"ם ח' גורס כן בגמ' וכ"כ בביאור הגר"א אות ג' ע"ש.

ב) ובתוס' נדרים ח' כ', לפי שחלום הוא כעין נבואה, יש לו לדאוג מן הפורענות, ועי' ברין שם, ובפ"י הרא"ש, יש לחוש שמא בשליחות המקום נתנה, ותשב"ץ ח"ב סק"כ (ש"ל) כ' דאיסור הוא, שהוא ספק מנוחה וצריך התרה, כיון שאפשר לצאת מספקו ע"י שיתירו לו, ע"ש, ובשרית שיבת ציון סי' ג"ב כ' שר"ל שהוא כעין דבר ש"ל מתירין, ע"ש (הב"ל), ולשיטתו אפ"ל שבכל דבר איסור מהמירם בספק בחלום, וראה כאן ערך הכדל בין ממון לאיסור סי' ד', וראה סימן כ"ה ערך חלום בדבר שיל"מ ע"ש, ובתשרי הרא"ש כלל ח' סי' ה' כ', חמור נידיו שנידוהו מן השמים, ובתעמק שאלה על השאלות מקץ כ"ט אות ס"ז כ', לחזוקים על התשב"ץ וס"ל דאף באיסור ד"ח לי"מ ולי"מ, בנידיו קים לחז"ל שאין מראין לאדם חלום לשוא, ע"ש, והרא"ש כלל ח' סי' י"א כתב שסימן קללה בעלמא הוא שהרחיקוהו מן השמים וצריך קירוב ע"ש.

ג) וראה ברין נדרים ח' ע"ב שכ' דצ"ע במי שנודוהו בחלום אם צריך לנהוג בכל דיני מנוחה ע"ש, והביאו הבי"א אבל השי"ע בס"י של"ד סק"ד כתב דמסתמת דברי

ולענדה. עממשיכ התוס' ר"ה ט"ז א'
 ויה' במשנה בסמך על התבואה. שהקשו
 דבכרכות (ח"י ב') גבי חסיד שהקניטו אשתו
 ערב ר"ה. משמע דבריה שמע ב' רוחות כו'.
 שכל תוורע ברביעה א' ברד מלקה אותו
 ופותרים ושואם בשמים בריה וזו מזכיר
 דין הגנור בפסוק. אי גמי כ"י יהודה דאמר הכל
 נותנים בריה. וגור דין בפסח על התבואה
 עכ"ל. ולפי' לתי' הא' לא קשה מידי וכהסתם
 משנה שם דבפסח נדונים על התבואה. ופלא
 על הני גאונים הנוראים הנ"ל. שלא תפירו
 לך חתום דריה אלו. ואפי' לתי' הב' ראה
 מהרש"א שם מ"ש מהר"ן שם. דאפי' הכל
 נידון בריה חיינו יחיד ובה' זמנים הללו נידון
 כלל העולם ע"ש. וזה לכלל העולם כמובן.
 וראה ח' מהר"ח כאן ובמפורשים.

ג) ובצנין תגירסאות בבב"י י' ע"א. ראה
 דק"ט. ומהרש"א. והג' הבי"ה. ע"ש ואקצר.
 דף ח' גאונים בבב"י י' ע"א. ועמ"ש הגליצני
 חש"ס. הטעם דרש"י כ' בבב"י י' במוצאי
 י"ב. וכן כ"ל. וראה מדרד וקרא ליד י"ב
 וטעם איתא כד דמ"ך ל' "בלי ל' ריש שתא
 חמא בחלמי' כ"י ע"ש. וראה מהנ"ל שם בלי
 ראש השנה ראה בחלום. ע"ש. וכ"ה בילקוט
 עש"י נ"ו. רוח תציב. בלי ל' ריש שתא. ע"ש.
 ואח"כ גם על תתי' בעונים בעין יעקב בבב
 י' א' שנראה במרש"י בטעם ש' מוצאי ר"ה
 וכן מורי"ב. דתרי בהמדרש רבא ובילקוט הגיל
 פפורש יוצא. שהחמשה שהי' כך ואו היתה.
 וכן מלא על הגאונים הגיל הני תרי צתרא
 דחבא שלא תעירו להמדרשים האלו.

ושמחתי מאוד למצא בס' עינים למשפט
 ברכות ח"י כאן. וכן בניצוצי זהר על הזהר
 תרומה קמ"ב ע"א אות ה'. שהעירו בנמרא
 ש' לחתום ר"ה ט"ז תב"ל. ע"ש כי לקצר אני
 פה. ופלא דבירושלמי ר"ה פ"א ה"ג משמע
 דחב"ה ג"ס בליה ד' ע"ש. ובס' חסידים
 ש' חש"ס. ומקור חסד שם אות ב'. ונכון
 ש' קצת בזה. ופלא קצת על הניצוצי זהר ש'ל
 ש' בשם חתום שאך דין האדם הוא ביום אבל

על התבואה (כמ"ש התוס' בריה ט"ז) נידן
 ג"ס בליה. דבתוס' כתבו באופן אחר. ע"ש
 לשונם. וראה כאן ס' כ"ד הפלוגתא בזה אם
 כל המעשה הי' רק בחלום ע"ש ואקצר. וראה
 היטב במרש"י המשנה ר"ה פ"א מ"ב. בההון
 עשיר. קול תרמי' זרע יצחק משיב ע"ש.
 וראה בהכותב ברכות ח"י על העין יעקב
 שם. ובשאר המפורשים שם.

סימן לד. אם דברי חלומות לא מעלין ולא
 מורידין בין להקל בין לחמיר

ראה כאן ס' ז' אות א) משיב וצרפו
 לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא עישת"ט.

סימן לה. אם יש חילוק בין כשהנפטר הוא בעל
 החלום לבין כשהנפטר חלומות א"ל כן

א) ראה בספר חסידים ס' תשכ"ז ש'כ'
 בסת"ד וז"ל ואשר נאמר והמתים אינם יודעים
 מאומה אם בא המת בחלום על ענין המצות
 כמו שאמר מצות של מעשר שני הם דברי
 חלומות לא מעלין ולא מורידין עכ"ל. וכ'
 במקור חסד אות ד' בסנהדרין ל' ע"א הרי
 שהניח לו אביו מצות כו' א"ל בעל החלום
 מצות אלו של מעשר הם על אלו נאמר ד"ה לא
 מעלין ולא מורידין. ובמשנה דרש"י שם
 כתב בעל החלום שר המראה חלומות ורבינו
 כתב אביו חמא. ויתכן שיש לתרץ בזה קושי'
 בתשכ"ץ ס' קכ"ח מדוע כשהנפטר בחלום צריך
 להתירו. דבמצות מעשר איירי שהנפטר הוא
 בעל החלום וע"ז נאמר והמתים אינם יודעים
 מאומה משא"כ בגידוהו בחלום שר החלומות
 עכ"ל. והבאתיו בס' ב' ה'.

ב) וראה ברכות י' ע"ב. אריה אפי'
 בעל החלומות אומר לו לאדם למחר תהא מת אל
 ימנע עצמו מן הרחמים ע"ש ובמפורשים. וכ'
 בשערי זהר ברכות י' ע"ב שיש חלומות
 מסתרא דמסאכי דמודעין מלין דכריכין. ויש
 שהן ע"י בעל החלום שהוא גבריאל דמודעין

ולא מעלין ולא מורידין עכ"ז יש לחשו לחלום
 אם אומר לו בעל החלום שלא ילך בדרך או
 על הים וכו'. ע"ש וצרפו לכאן כי לא רציתי
 לבא בכפילא.

סימן לה. אם עתה אנו בקיין בחלומות
 ובפירוט

א) כ' בס' אגדות אליהו בפ"ד דמשיב ס' א'.
 שאין עתה בקיין בחלומות. ויש חלומות שנראים
 רעים ואדירבא הם טובים והדבר בהיפכו. ואם
 או"ל להתענות תענית חלום בשבת הוא בזמנ'ם
 שהיו בקיאים בחלומות וכו' וכו' ע"ש. וי"א
 שנשתנו גם פירוני החלומות זמנ'ם הגמרא
 לזמנינו כמו שנשתנו הרפואות שבזמניהם. א"ר
 אות י"ב. ר"ז אות ד' מובא בק"י החיים ס'
 רפ"ח אות ס"ג וס"ה ע"ש. וראה בשו"ע אריה
 ס' רפ"ח ס' ה' ובנו"כ שם משיב.

ב) כ' בס' מלבושי יו"ט מובא בס' א"ח
 אריה ס' רפ"ח. וז"ל ולין דאין הזמנים שוים
 ואין הארצות שוות (לענין חלומות) כמו
 ברפואות שבהלמוד וכע"ז כתבו התוס' בספ"ק
 דמ"ק עכ"ל.

סימן לס. אם יש חילוק בין חלומות של לילה
 לשל יום

א) בחול אין להתענות על חלום שחלם
 לו ביום. כ"כ הקנה חכמה דף מ"ב. חידר אליהו
 בתשו' ל"ב הביא לו ראיה. ומחב"ד אות ו'.
 ונראה דאם יודע שחלומותיו של יום אמיתיים
 יש להתענות. ע' עש"ז ס' ר"ך. כה"ח ס'
 רפ"ח אות מ' ע"ש. וראה היטב בע' אין
 נביא רשאי לחזק כו' וע' בת קול וע' אליהו
 וצרפו לכאן. וברמ"א ס' רפ"ח ספ"ד ד'
 כ' דבחלום של שבת אפי' ביום יתענה ע"ש.

ב) וראה בס' פורדס יוסף ח"א דף רע"א.
 ומדף ש"א הלאה. ובח"ב דק"ל ע"א ח"ג
 דף קצ"ה. ובס' פחד יצחק ערך חלום. וצרפו
 לכאן. ע"ש שהם כמה ענינים הנחוצים לכללן.

מלין דקשום. ע' זהר ח"י שרה ק"ל א'. ויצא
 קמ"ט א"ב. וישב קמ"ג א'. שם קצ"א א'. מקץ
 קצ"ט ב'. ור' ע"א. ויחי רל"ח א'. מקודי
 רס"ד א'. ויקרא כ"ה א'. רע"מ סנהס רל"ד
 א'. וזהו שהודגש שאפי' אם החלום הוא ע"י
 בעל החלומות דהן מלין דקשום. עכ"ז אל ימנע
 עצמו מן הרחמים. שמרע ישונה ע"י תשובה
 לטוב גם מה שנמסר מקודם ע"י נביא אמת.
 ראה רמב"ם הל' יסודות פ"י ה"ד ובהגהות
 שם ע"ש. וראה ברכות שם אפי' חרב חדה
 מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן
 הרחמים ע"ש ובמפורשים.

סימן לו. הקונה חלום רע מחבירו

הקונה חלום רע מחבירו. וכהמעשה המובא
 בס' חסידים ס' תמ"ה אם נתפש בגופו. ראה
 בס' חסידים שם במקור חסד ש'כ' במשנה
 שדעת ר"ת ב"ב כ"ג דאין קנין לגזקין. וע'
 חר"מ ס' קניה. ובשו"ת הריב"ש ס' תפ"ד
 כ' כי לא מצינו בדיון תורת שיהי' אדם
 מישראל נתפש בגופו על שום שעבוד כו'.
 ושו"ת מהר"ם אלשקר ס' ק"א ע"ש. אבל בס'
 חסידים שם מביא אחד ח"י חולה. וא' קנה
 ממנו החולי. מיד עמד החולה וזה מת ע"ש.
 ובמקור חסד שם אות ב' כ' ראה שו"ת שער
 אפרים הקדמת בן המחבר שמספר כי בשבעת
 ימי אבל אחי נהייתי ונחליתי מחלה אנושה.
 וכשמרע אבא התעטף בטליתו וכפיו פרושות
 השמים בתחינה ובקשה אבא השם יחי נפשו
 תחת נפשי בני יחידי כו'. וע' בס' נפש חיה
 מהגר"ח פלאג"י מע' ח' אות מ"ב ולעיל ס'
 רמ"ה ובברית עולם שם כ' גם אני שמעתי
 מאדם גדול שראה בעיניו גוי שמכר החולי
 והמוכר נתרפא והקונה תיכף נלכד בחולי
 ר"ל ע"ש.

סימן לו. אם אדם בעל החלום שלא ילך בדרך
 או על הים

ראה כאן סימן א' אות א) טו' שיש בשם
 חסלא יועז ד"ל ש' אף דחלומות שוא ידברו

סימן מ. ענינים שונים

(א) טעם שא"א בברכת כהנים דבש"ע חלוט וחלוט, מפני שהחלוט אי' מששים בנבואה, והכהנים הוא כלו נבואה, שמטעם זה אסור לחסות כל ידיו וכתבנים, שהשכינה שורה בידיהם, ולכן אי' רש"ע כדי לבטל החלוט בשמים, ונקט אליהם פ' תודמה, וראה טעמי המנהגים דף נ"ה, ובמדרש תלפיות ערך ענף חלום ש"י בשם תורת חיים הטעם, לפי שיש סי' אלויות בברכת כהנים חלום הוא כנגד אי' השמים בנבואה, לכן ברכת כהנים מבטלה ע"ש.

(ב) כי בס' מדרש תלפיות ענף חלום מה טעם אדם מצטער ע"ד שאירע לו בחלוט יותר מכהק"י, לפי שבעודו בהק"י הנשמה מתלבשת בגוף ולא תרגיש בנזק כ"כ, כי תוף מין, אבל בחלום הנשמה היא ערומה ופוגע בה הנזק והיא מצטערת וע"כ ותפעם רוחה, אמר ברשעים ותפעם רוחו דלא ידעין בקדושי מלכא ע"כ ותתפעם רוחה, אבל בצדיקים לא כתיב ותתפעם משום דרוחא עילאה שרי עליוהו ואחישבא בהו, לבנה תספיד, ע"ש, ונ' שיש חילוק בין חלומות של הצדיקים לבין חלומות של הרשעים.

(ג) וע' רמב"ם בפ"ו מיסודות, ובמר"ג ח"ב מסק' י"א עד סוף החלק, ובאברבנאל פ' בעלותה, כ"מ בפרד"י מקץ דש"ב ע"ש, וכ' דבסוגרין י"ס ב' אי' יבא בעל החלומות ובא גבריאל, ובנמוקי' כ' על בא בעל החלומות שר הממונה על החלומות, (לא נמצא שם, א"ת), וע"ש בס' מאורי אור בשם קדמונים דגבריאל ממונה על החלומות, וראה היטב בפר"י ח"א ערך בת קול ובספרי זה ערך אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ובהציונים שם, וע"ש בפרד"י בס' מצורע דקצ"ה מביא בשם ר"י אברבנאל במ"י על ספר יצירה דף ט"א סוף יחלוט חלום ותתאום יקיצתו מנבואה ויחל חלום ויחלש ועל לכו נוצרת מלכות דמנה, היא חמשה ששבת כמורה וכו' ונ' ויחל חלום ד"י ס"א ע"ש.

(ד) ראה רש"א בתשו' ח"א סי' ת"ח, שכי' וז"ל לפי הנראה מן הכתוב והסכמת חכמי התורה, דיש דברים געלמים לא נתבררה לנו סיבותם, ודיש ברית כרונה לשפתים, ואמרו כשגנה יצאה מלפני השליט, ונה נפשי' דיהודה וכאלה רבים, ואם נמשך בזה אחר הטבע מה תו"ק הקללה ומה תועיל הברכה, וגם חכמי הפילוסופיא אינם יכולים ליתן טעם לסגולות הנגלות לעין כל, בעשבים ואבנים כמאנגעט שואבת תברול והברול ישוטט על פני המים ולא ינוח עד שית' פניו אל האבן, היש מגיד טעם בזה בכל חכמתם, ופתרון החלומות כאחד מהם עכ"ל.

(ה) וראה מהרש"א ברכות ג"ד ע"ב, כבר הדיא שפתר כרצונו, ותמה בעל עקדה, ואיך תתחלף החלום כפי רצון הפותר, וכ' המהרש"א דאין זה דבר זר לקבל, דיש כח בנפש האדם לפעול בעניניו לטוב, כמ"ש טוב עין הוא יבורך, וכן בהפך ברע עין כבלעם, וכמ"ש בברכות ז' ע"א, אל תהי ברכת הדיוט קלה, ואל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך במגילה ט"ו א', כ"ח א', וב"ק צ"ג א' ע"ש.

סימן מא. חזרה בכוכים

ראה מאיר נתיבים סימן ל"ב אות נ"ה בעובדא שאשה אחת אמרה ששאלה מנכרית חזרה בכוכים שהיא מנוסה אצלה כ"פ ע"ד הנאבד ואמרה שכבר מת ואיננו בעולם כ' דהחיים הם אונרים כטומא בארובה ואין נוגע להם ע"ש, ובאוצר הפוסקים ח"ג דס"ב ע"ש.

סימן מב. טכומים וכללים.

(א) בהך דגיסין דנ"ב ע"א הנהא אפטרופוס דהיה בשבבות' דר"מ וכו' אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ובר"א שם, ראה סי' א' אות א' א.

(ב) בהך דסנהדרין ל' ע"א ת"ר וכו' הרי שהי' מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא

בעל החלום וכו' דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ובר"א שם, ד' הפוסקים בזה, ראה סי' א' אות א' ב' — א'.

(ג) בהך דירושלמי מעשר שני פ"ד ה"ו הרי שהי' מצטער על מעותיו של אביו בראה לו בחלום כו"כ הם ובמקום פלוני הם וכו' דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין וכו', ומפרשים בזה, ראה סי' א' אות א' ז' ט.

(ד) בהך דתורת י"ג ע"ב אחרו להו בחלמיהו וז"ל פייסוהו לרשב"ג וכו' ר"מ לא אויל אמר ד"ח ל"מ ולא מורידין, ראה סי' א' אות א' ח', וסי' ד'.

(ה) בהך דמר"ר ויצא פס"ח י"ב ארי"א דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין וכו', ראה סי' א' א' ט.

(ו) מקורות בחז"ל ופוסקים בענין דדברי חלומות ל"מ ולא מורידין, ראה סי' א' א' א' ט.

(ז) מקורות בר"א בענין דד"ח ל"מ ולא מורידין, ראה סי' א' א' א' י"ו.

(ח) בדרך יתום כזה אינו נבמצא איש כזה שתעלה נשמתו לישיבה של מעלה ויגלו לו עתידות, וגם לא יש מי שיוכח שיגלו לו עתידות ע"י מלאך, ראה סי' א' א' טו.

(ט) יותר טוב שאל יחוש כלל לחלוט וכפרט בשבת, אבל לפטור בלא כלום א"א, ואין הפסד אם יתענה או נותן צדקה ופדיון נפש וכדומה, ראה סי' א' א' טו.

(י) בענין תך דאין חלום בלא דברים בטלים ומקורות בזה, ראה סי' א' ב'.

(יא) תך דאין חלום בלא דברים בטלים אי רק על הרוב דברו ולא בצדיקים או במלכים, ראה סי' א' ב' א'.

(יב) מקומות שחששו לחלומות, ראה סי' א' ג'.

(יג) בבית שני שלא הי' אורים ותומים נשארה להם קבלת שם ע"ב אשר שם ה"ט עד שם הכ"ז הם שמושי שאלת חלום במכתב, ראה סי' א' ג' א' לח'.

(יד) ענין החלומות של הצדיקים, ראה סי' א' ג' כד', וסי' ט' א'.

(טו) מצינו לכמה ראשונים ואחרונים שסמכו על בירור ספקות בהלכה ע"י החלום, ראה סי' א' ג' כו' לו', וסי' י"ג ב'.

(טז) בר"א הקדושים מצינו שעסקו ולמדו דברים מחלומות, ראה סי' א' ג' לח' לט'.

(יז) עניני החלומות שמתהווים ע"י סיבת גופני, ואותן החלומות שאין להם יחוס לסיבת הגוף והם הוראה תודעה מן השמים, ראה סי' א' א' יג', וסי' ב' ג', וסי' ג' וסי' ט"ז ד', וסי' י"ט ב'.

(יח) הגמ' מתרץ תי' היותר טוב וברור, ובכו"כ מקומות היה יכול לתרץ ולומר ואינו אומר אי משום דעדיפא מיניה קאמר או מסעמים אחרים, ראה סי' ה' א'.

(יט) מי שחלם על חבירו חלום רע יתענה ג"כ, ראה סי' ה' ב' א'.

(כ) מי שחלמו לו אחרים אם יתענה בשבת, ראה סי' ה' ג' א'.

(כא) אם אדם רואה בחלומו על איש יהודי שיגזר או יחלה או שאר צרה וכו', ראה סי' ה' א'.

(כב) אם מע"ש הוי ממונה או איסורא, ראה סי' ד' א' — א'.

(כג) אי בפקדון ג"כ אמרינן חלומות לא מעלין ולא מורידין, ראה סי' א' א' ד' ה', וסי' ד' ד' ה'.

(כד) מצוי בראשונים שהיה להם גירסא בש"ס ואינו בש"ס שלפנינו, ראה סי' ז' ה'. כה' אם אמר בעל החלום דהמעות הוא הקדש וצדקה אי חוששין לה, ראה סי' א' א' ו', וסי' ד' ד' ו', וסי' י' ב'.

(כו) מי שבחלום נשבע לשקר אם צריך כפרה, ראה סי' ח' ב'.

(כז) במת שאמר לא' בחלום כי הטלית ותפילין שלו יקברום סמוך לראשה, וכן אם אמר שמרגלית פלוני יקברו בתוך קברו, ראה סי' ח' ב'.

(כח) איזו מתים אמרו בחלום לקרוביהם שחמרו קבריהם והשטיטום ערומים. אם מותר לחפור קבריהם כדי לחלבישם, ראה סי' ה' ב. (כט) אי סומכין על נביא ובעל רוח"ק בענונה, ראה סי' ס' ב. (ל) תענית על חלומות רעים על הציבור, ראה סי' י"ב ב. — ד. (לא) כל אדם שאוכל בשר ושותה יין בימים שאומרים בהם תחנונים כל חלומותיו הם עיי שו, ראה סי' י"ב א. (לב) אדם גדול לא היה מקפיד בחלומות וראה ת"ח א' שעל הרוב היה מתענה תענית חלום בשבת וא"ל בשבת א' שלא יתענה ושוב לא חלם, ראה סי' י"ב ג. (לג) עכ"ם שאמר לישראל בשבת שחלם עליו חלום רע מאלו שראוי הוא להתענות עליו אסילו בשבת, ראה סימן י"ג ה. (לד) תורש בין חלום עכ"ם לחלום ישראל, ראה סי' י"ג ו. (לה) ד' חזו"ק בכ"מ דחלום הוא ע"י גבריאל, ראה סי' י"ג ח. וסי' מ' ג. (לו) טעם על מה שחשו לחלומות וחזקיקו להתענות אסילו בשבת, ראה סי' ט"ז ח. (לז) חלומות ע"י שהרהר לענין תענית בשבת, וחילוקים בזה, ראה סי' י"ז ו. ח. (לח) בימים הקרובים ליה"כ אם ראה בחלום יו"כ לא יתענה, וגדול א' בליל ר"ה ח"ה חזו"ר ה' יו"כ כדי שאם יראה בלילה בחלום יו"כ לא יצטרך להתענות, וחילוק בזה כשחלם בחזית סוכות שראה יו"כ, ראה סי' י"ז ט. (לט) ע"ד המדיר בראשית פס"ט ה' אר"י כל חלום שהוא סמוך לבוקר מיד הוא בא, ראה סי' כ' ב. (ס) חטעם של הי"א בש"ע אר"ת סי' רפ"ח ט"ח דאין להתענות ח"ה בשבת אלא אם ראה חלום ג' וימנין, ואמאי לא סגי בב' וימני, ראה סי' כ"ג ד. ח. ו. (סא) הגם דשלא לעשות מעשה קי"ל

דסגי בתרי וימני אבל אין מענישין רק עד שיעבור ג' פעמים, ראה סי' כ"ב ח. ו. (מב) בחי' הר"ן סנהדרין כ' דחלום עדיף מעד אחר, ראה סי' כ"ג א. (מג) במגילה ג' ע"א וסנהדרין מ"ד א' א"י גמירי דלא מפיק (שדים) ש"ש לבטלה, ובוחר מבוחר דלא מוכירין ש"ש כלל, וחיכא דחזו"ר חולק עם הש"ס דילן, ראה סי' כ"א א. (מד) המהרש"א בברכות י"ח כ' ששמע דגם בדרות אחרונים היו משתמשים בבעל החלומות ע"י השבעות בשמות, ראה סי' כ"ד א. (מה) אף בנבואה בחלום שייך לשון בת קול, ראה סי' כ"ד ב. (מו) מחזיקים אנו להאמין התחדשות אות ופלא לעת צורך לעם כולו ע"י הנביא או אפילו לא מן החסידים, ראה סימן כ"ד ג. (מז) ישן שעשה איזה מצות בערדו ישן אם יצא יד"ח מצות, וכן כשנתן דבר ביד ישן אם קנה, ועוד דינים בישה, ישן שעשה איזה עבירה, ראה סי' כ"ה ג. (מח) מי ששכח ליל שבת וכחם על השמן וכבה אותו בחשבו שהוא חול אין להתענות בשבת, ראה סי' כ"ה ד. (מט) בהך דברכות י"ח ע"א מעשה בחסיד א' שנתן דינר לעני בעריה וכו' החל וכן בבית"ק, ראה סי' ל"ג ב. ג. (נ) בהך דתוס' ר"ה ט"ז א' ד"ה במשנה בפסח על התבואה, ראה סי' ל"ג ב. ג. (נא) בהך דב"ב י' ע"א בההוא עובדא דבני אחתי דריב"ז דחזו להו בחלמא ברי"ה וכו', ראה סי' ל"ג א. ג. (נב) אם יש קנין לזקוק, וכן באם מכר החולי לאחר, ראה סי' ל"ז. (נג) בחול אין להתענות על חלום שחלם לו ביום, ועוד בזה, ראה סי' ל"ט א. (נד) טעם שאנו אומרים בברכת כהנים רבש"ע חלום חלמתי וכו', ראה סי' מ' א. (נה) הטעם שאדם מצטער ע"ד שאירע לו בחלום יותר מבהקיק, ראה סי' מ' ב.

(נו) יש דברים נעלמים לא בתבררה לנו סיבותם, ופתרון וחלומות כאחד מהם, ראה סי' מ' ד. ח.

בתו ובנו אם כגופי דאבוה נינהו כמו אשתו כגופו

(א) ראה גיטין מ"ה א' במתני' אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיתן, מפני תיקון העולם, ובגמרא, איבעיא להו משום דחוקא דציבורא הוא או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי, ת"ש דלוי ב"ד פרקא לברתי בתליטר אלפי דינרי ה"ב, אמר אבאי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד וכו', ובתוס' ד"ה דלא לגרבו, מקשים מכתובות (נ"ב א') גישבית ותיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמית פעם ראשון פודה, ותיו שאני אשתו דהויא כגופו יותר מבתו דהכא, ועל עצמו לא תיקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו, וכו' ע"ש, (והראש"ש גיטין כאן פ"ד סי' מ"ד כתב ג"כ כהתוס').

(ב) ובכתובות נ"ב ע"א בתוס' ד"ה והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמית פעם ראשונה פודה, מקשים מהך דגיטין מ"ה הנז"ל דאין פודין וכו', ותיו דלא תיקנו שלא יוכל אדם לפדות את עצמו יותר מכדי דמיה שחרי עון בעד עור וכל אשר יש לו יתן בעד נפשו (א"י ב') והכא אשתו כגופו, והא דבעי שם למיפשט מלוי ב"ד כו' היינו משום דאין בתו כגופו, עייש כל הענין והלשון.

(ג) וראה בס' טהרת המים מערכת א' כלל י"ג, שכי' על התוס' גיטין מ"ה הנז"ל וזה הטעם דפ' השורע י"ד סי' רל"ד סג"ז וסג"ז דהבעל אינו מצטרף עם שנים להתיר גדרי אשתו אבל האב מצטרף עם שנים להתיר גדרי בנו ובתו, וכש"כ רבני תאחרונים שם עייש, וראה בשריע י"ד שם ובנ"כ וברכי יוסף ושו"ר ברכה שם עיישה"ס.

(ד) וראה בה"ג פורת יוסף כתובות נ"ב הנז"ל שכי' על התוס' הנז"ל עמ"ש דאין בתו כגופי ח"ל, קשה לי דלעיל דף מ"ז משמע

דלגבי פדיון, בתו א"ל"ה ל"י מאשתו, ויש לחלק עכ"ל, וראה גמקי יוסף כתובות כאן שכי' ב"ה ת"ד נשבית וכו' בתוה"ד, ואשתו כגופו היא טפי מבנים ובנות וכו' עייש.

(ה) וראה גליוני הש"ס גיטין מ"ה ע"א, שכתב והנה מ"ש התוס' שאני אשתו דהוי כגופו יותר מבתו כו' משמע קצת דגם בתו היצאת מתלציו חשיבא גופו אלא דאשתו חשיבא גופו טפי, וע' ברכות כ"ד א', וכתובות ט"ז א', ועשו"ת חוט המשולש [הקדום הנספח לשו"ת תשב"ץ] סור א' סי' ד', שכי' דאע"ג דברכת הגמל, על רפואת החולה רק החולה עצמו הוא שמכרך ולא אחר, מ"מ בבנו ונתרפא יכול האב לברך דשאני בנו דחשוב כגופו, ויותר מגופו עכ"ל, ומ"ש עוד דהוא יותר מגופו לא ידעתי לו מקור וזולת מסבירא דאדם חס וחש על בניו יותר מעצמו, ועמ"ש בגליון גדרים כ"ז א' משרת תשב"ץ להיפוך מהחוט המשולש הנז"ל וכו', וע' גדרים ל"ט א' דאע"ג דמן חיותא לא אדריה, מ"מ מחיותא דבנו אדריה, עש"ה ברין ע"כ, וראה היטב בזה בספרי ח"ב ערך אהבת האדם וכו', מה שכתבתי בזה בארוכה גדולה עיישה"ס דק.

(ו) ובגדרים דף כ"ז ע"א מביא בגליוני הש"ס בשם שו"ת תשב"ץ סימן א' ד"ה עוד, שכי' דנהי דגם אונס דבן מיקרי אונס לענין גדרי אונסין כו', מ"מ לענין גט מעושה רק כשהעיוש בגופו, דעור בעד עור וכל אשר יש לו יתן בעד נפשו, אבל אונס דבנו אפי' הציאו בנו להריגה אם לא יגרש הוא את אשתו, וגרשה להציל בנו אם לא מסר פודעה גיטו גט, ולא חשוב גט מעושה, כיון שאין העיוש בגופו עייש, וזה היפוך ממ"ש החוט המשולש הנז"ל עייש, וראה לקמן מה שכתבתי בזה ושארין זה סתירה עייש, וראה היטב בס' תפארת יעקב גיטין כאן, מש"כ ע"ד התוס' גיטין מ"ה הנז"ל, עיישה"ס ובמפורשים כאן.

(ז) ומש"כ גליוני הש"ס הנז"ל גיטין מ"ה הנז"ל על מש"כ התוס' המשולש דבנו חשוב יותר מגופו, לא ידעתי מקור לזה, ראה בספרי

ויהי וי' ע"ז, ש"ש מהאבות שאמרו מוטב
ריסע (החץ) בי ולא בבני, ע"ש עוד כזה.
ומאלי"ך הק' שם בארוכה שחביב לאדם
בנו יותר מנפשו, ושם דף רע"א הבאתי דפליגי
בזה וי' ור"ל ע"ש, ובכל הערך שם בארוכה,
ושם כיארחי אם רחמי האב הם יותר מרחמי
האם עישה"ט, בפרט בסי' ג' שם ולהלן בכל
הכלל כלל, ואקצר במה שהארכתי ס"א בספרי,
ושם הבאתי כו"כ כללים ופרטים וחילוקים
בזה עישה"ט.

(ח) והנה התוס' גיטין כאן כתבו התי'
דאשהו הוא כגופו יותר מבתו מפני שהיה קשה
להם מפתחות ג"ב הג"ל דנשבות פורה עד
עשה"ט בדמיה ע"ש, אבל ראה במלחמות
ברכות פ"ג בהך דאיבעיא אי נשים חייבות
בבחי"ז דאורייתא שכי' בתה"ד שזה א'
מחדברים שלא אשטם בדוכתא ואפשיט
ברוכי אחריתי מהך דנשבות וכו' ע"ש, ולפי'
המלחמות לא מחרץ כתוס' דיש חילוק בין
אשתו לבתו ולא באתי רק להעיר, וכ"כ הר"ן
גיטין כאן בהמלחמות עישה"ט, וראה בשר"ע
יניד סי' רנ"ב ובי' וב"ח שם דדבר זה אם
נפשטה תבעיא בגיטין מיה או לא במחלוקה
גדולה שבית, והרבה מהראשונים והאחרונים
סוברים ולא כתוס' דלא נפשטה האיבעיא
וסוברים דנפשטה מהך דנשבות, ולפי' אין
אנו צריכים להירצם של התוס' דאשתו היא
כגופו יותר מבתו, עישה"ט ובנו"כ שם.

(ט) וראה היטב בספרי ב"א ח"ב ערך
אחבה האדם לקרוביו מדף דסי' והלאה, ובפרט
שם טימן כ"ג ערך רחמי האיש על אשתו ועל
אשה לבעלה, מדף שסי' והלאה, ושם הבאתי
מכ"מ מדבקות ואיש לאשתו שנאמר ודבק
באשתו ושקו כגוף אחד, ועוד ועוד בזה,
וכשעתי' בכללים הג"ל תראה ותבין הטעם
דאשתו כגופו ומה הוא בבניו, ע"ש, וראה
ח' ענין גדול וארוך עד למאד ואני לקצר
אני צריך, ולא רציתי לבא בכפילא, לך ראה
שם וא' התענג בעה"ת, וראה היטב בספרי

ויהי ע"ז אב מדף ב' והלאה מש"ב, עישה"ט
וצרפו לכאן, וראה בסי' צפנת מענה ה' איסורי
ביאה פט"ז ח"ב מש"ב, וראה כאן בספרי
זה ערך בעל כאשתו, וצרפו לכאן, וראה ה'
מהרצ"ח גדרים ח' ע"ב ע"ש, וראה בספרי
ח"י דף תשל"ז ערך אשתו וצרפו לכאן,
ובכללים שלי ערך נשים ע"ש, וראה בספרי
ח"א ערך ביתו וכו' וערך ב' בניו, וראה
בספרי ח"א ערך ברא כרעי' דאבות, עישה"ט.

(י) והנה המעיין בספרי ח"ב יראה דמצינו
כו"כ פעמים דבנו ג"כ כגופו וחביבותו לבניו
הוא כמו לאשתו, וכן כמו שהקשה הפורת יוסף
הג"ל בהך דכתובות מ"ז לגבי פדיון דבתו
אלימא ל' מאשתו, ואילו כאן כתבו התוס'
דאשתו כגופו יותר מבניו, וכן בהך דברכת
הגומל שכי' החוט המשולש הג"ל, ועוד יש
כמה סתירות בזה, ע"ש בספרי הג"ל, ולענ"ד
אחרי עיון רב דהחילוק בין איש לאשתו לבין
איש לבניו הוא דבבר הנוגע לנפשו ולגופו ממש,
היינו במקום שהמדובר הוא אט המה כבשר
ונפש אחד, כגון לענין דלאשתו אינו מצטרף עם
שנים דהוי כגופו בעצמו וכנפש אחת, משא"כ
לבניו מצטרף דאף דבתיב ל' כגופו מי' אינו
כבשר אחד, וכמו שהבאתי בספרי ח"ב הג"ל דף
ש"ע מפרכי דר"א ועוד מודבק באשתו והוי
לבשר אחד וכדומה ע"ש, וכן בהך דגט מעושה
להתשבץ כג"ל דצריך שיהי' עוד בעד עוד
וכל אשר יתן לו בעד נפשו העצמי, וכן בהך
דגיטין מ"ה, וכתובות ג"ב, שכי' התוס' דזה
תלוי בכל אשר לו יתן בעד נפשו, ובהו ודאי
אשתו כגופו יותר מבניו שעליהם לא נאמר
ודבק וכו', והוי לבשר אחד, וע"כ אשתו כגופו
יותר מבנו, משא"כ בשאר דברים כעין שהבאתי
בספרי ח"ב הג"ל לענין חביבות מ"ז שמקשה הפורת
לענין פדיון בהך דכתובות מ"ז שמקשה הפורת
יוסף הג"ל, או ברכת הגומל שאין התדבק
שיהי' כבשר ונפש אחד, בזה שפיר אפשר
לומר דבנו כגופו כמו אשתו כנלענ"ד, והתורצו
בזה כל הסתירות והקושי' בעה"ת, וראה
בספרי ח"א ערך ברא כרעי' דאבות וצרפו לכאן.

בתוך — באמצע, בקרב הדבר

(א) ראה גליוני הש"ס להגאון מהר"י ענגל
וצ"ל על ירושלמי ברכות אות י', שכתב בתוך,
חיבת בתוך משמעותו באמצע ממש, ירושלמי
ברכות פ"א ה"א, יהי רקיע בתוך המים בתוך,
עשה' במפורשים, וראה היטב בכללים שלי
ערך תוך.

(ב) ראה בראשית א' י' בתוך המים, רש"י,
באמצע המים, וערמב"ן ורא"ם, וע' מהרש"א
תניגה דסי' א' הביא לרלב"ג ומר"ז עשה"ט,
וראה היטב הדק בסי' דברי שמואל כלל פ"ג
מש"ב בארוכה וצרפו לכאן, וראה בסי' דרכי
שלום למחז' הגאון הנודע מבערזאן וצ"ל אות
ג"ה, מש"כ בענין אמצעות לאו דוקא (וראה
בספרי ח"ג ערך אחרון מש"ב, א"מ) שצ"ק
לקה"י לש"ח סי' מ"ב מ"ה, ומהר"ט תא"צ
סי' ח', דמכשי"כ תוך הוי לאו דוקא באמצע
ממש רק לאפוקי א' מן הקצוות ע"ש, וצ"ק
לש"ח רע"א סי' קי"ב, ורש"י בכורות כ"א
א' ותוס' שם, תוך שנתן לאו דוקא, וע' עירובין
ל"ז ב', שא"ה דאיכא סביבה, ור"ש תרומות
פ"ג מ"ה ותוס' סוכה י"ג, וע"ש ב' בקרב,
ובאח"ה במדבר פ"ד ופ"ב בסופו מתוך בני
לוי ע"ש, ורש"י בראשית פ"א פסוק בתוך
המים, ובשפתי חכמים אות ח' שם, ע"ש.

(ג) וראה בסי' שרית אבני חפץ להג' מרישא
ד"ל השר פ' אות ה', שמביא מרש"י עה"ת
פ' קרח, ומטה אהרן בתוך מטותם הניחו
באמצע וכו', וזה אי אפשר שכיון שבס"ה היו
שנים עשר מטות, א"כ אין במציאות שיהי'
מספר המטות משני הצדדים של מטה אהרן
בשהו, שיצדק עליו לשון באמצע וכו', וכו', ע"ש
בארוכה דאפי' מלת אמצע אינו מורה על
הנקודה האמצעית בדיוק, וכמו שהאריך בזה
בשם תרי"י קורקוס הובא בכ"מ פ"ד ה' עבודת
ירכ', והוכיח כן מכ"כ מקומות, וראה בכללים
שלי בספרי ב"א ח"ט מדף תרניו והלאה

עישה"ט הדק ואקצר במה שהארכתי פ"א, ובסי'
הדרש והעיון וירא מאמר מ"ה ע"ש.

(ד) וראה בסי' פרד"י ח"א דרמ"ז ע"א, וח"ב
דלי"א ע"א, ודע"ז ע"ב מש"ש בענין אמצע
ואחרון, ע"ש וצרפו לכאן, וכבר הארכתי בזה
בספרי בית אהרן ח"ג ערך אחרון עישה"ט הדק
הרבה חדשות בזה, וראה מפתח לסי' פרד"י ח"ב
דף ת"ע ערך תוך ומחצת, ע"ש, ע"י נדה
מ"ה ב' איבע' להו תוך זמן כלפני זמן או
כלאחר זמן, וכו' ע"ש, ובשערי ותר צ"ק
לסי' לך ע"ח סע"א, וירא קי"ח ב', תצוה
קפ"ז רע"ב ע"ש, וראה היטב בסי' כוכבי יצחק
ירושלמי ברכות פ"א ה"א בספרו דף קל"ו
מש"ב בארוכה, וראה פרד"י בראשית דף כ"ב
א', עה"פ ועץ החיים, בתוך הגן, רש"י, באמצע,
וכ"ת אונקלוס, וערמב"ן דעה"ד והחיים היו
באמצע כו', ויחיה האמצע הזה אמצע רחב, כי
אמצע הדק כבר אמרו שאין יודע בו אמת
הנקודה בלתי ה' לבדה, וע' מיני תרגומא וכו'
וכו', ועשרת מהר"ט תא"צ סי' ח' שכי' בתה"ד,
אבל תוך כל שלא ה' בקצה לצד חוצה
נקרא תוך, וכ"כ הריב"ש על פרש"י ומטה
אהרן בתוך מטותם, וע' לקמן בפ' קרח (י"ז
כ"א), וע' ר"ש פ"ג מ"ה דתרומות בשם
ירושלמי וכו', והקשה מה מרמה מע"ש לאומר
בתוכו דמשמע באמצע וסיים המקום וכו' ע"ש,
ובצ"ק ירושלמי שם כ' עפ"ש הרמב"ן תוך
אמצע רחב וכו' ולא זכיתי להבין דשם באמת
הקב"ה נטע ושוב הוי אמצעי הדק ממש, ולפי'
בלשון חז"ל במעשה ידי אדם לא הוה בתוכו
ממש אמצע הדק רק אמצע רחב, וא"כ גם
בתוכו אינו מסוים המקום וכו', וכו', בעבודת
דכ"א ברש"י, תתן לאו דוקא, וע' פרה פ"ג
מ"י נבקעה ועמדה תוך מגתה, וער"ם בשם
ספרי והשליך אל תוך שריפת הפרה ותוה"ט
שם, ומשם ראיה, דתוך אמצע הוי אבל לא
אמצע ממש, דאין ההבקעה מכוח באמצע ממש,
ועב"י א"ח סי' תע"ה בשם הריטב"א דכל
שמניח הקטן בתוך הגדול אמצע קרי ל',

והטעם וזונו לא אמצע הוא, וערמבים פ"ג ח"ב מסרה, והמרי"ט שחביא כי"מ פ"ד ח"ב מעבדות יו"ב בשם ר"י קורקוט, ומה הוכיח וזונו לא דוקא, ופלא דביומא דבי"ט משמע דשחרו של מנחם וזינו אמצע דוקא וכו', ואח"כ מסק דהוא גלויא דמנחם, הרי דאמצע לאו דוקא, וכו', וכו', וע' בשו"ת מים חיים בקנ"ו אוצרות חיים, ובדריב"ש דפוס ווילנא בהמניה שם, וע' רביד הזהב שחביא מהרי"ט ח"ג סי' ג' בשם הראג"ה דה"י גוהר בגס על חנאי מלומו אם לא אבוא תוך יב"ח יהי' גט, דמשמע באמצע, ודחה, וזונו הוי סתתחלה עד סוף חוץ יום ראשון ואחרון, ע"ש, ובפ' בשלה דק"י א' כ', בתוך הים ע"אע אפי' חצי פרסה קרא תוך הים, וכ"ה בפס"ה, ועתה ערכין פ"ו ד"ה בשם, ונה' רש"ש ויעב"י, ובברכות ג"ד א', תרומה מעברות יכרן דכ' ויבואו וגו', ובשאלות וישלח אות כ"ה, וכו' ע"ש.

(ו) ובענין תוך, עתה סוכה י"ג א' ד"ה בשלש, אח"ה במדבר (ד' ב') מתוך בניי, שו"ת רע"א סי' קי"ב, קה"י לשון חכמים סי' ט"ב, שו"ת מע' ה' כלל כ"ה, בהסכמת הבאר משה כ"ס קרבן ראשית על ר"ה, שירי מנחה על חוספתא ברכות רפ"א, פני משה ירושלמי פ"ג ה"ג מתרומות, תו"ס פ"ג מ"ד ממגילה ד"ה בשבת אין בכלל תוך השבת, בסדר התפלה ב"ה ומה בתוך יעבור, ובשו"ע אבה"ע סי' קמ"ד סי'א בתוך ל' יום, ע"ש, ובפתי"ש שם טק"ג, שר"מ תליתאה ח"ג סי' קל"א, וס' תורת מנחם על יומא דנ"ב, וע' ראב"ע בשלה י"ד כ"ב, ותורת שם בשכ"ה, כן מובא בפרד"י ח"ב וחי"ב ע"ש, וראה בהערות אדמו"ר מבער"אן ד"ל על הפרד"י ח"ב דכ"ד שכ' ע"ד תרי"ן מגילה פ' בני העיר ד"ה חל להיות בתוך השבת כי בתוך מורה שהוא בפנים דמיום השני ואילך קרוי בתוך השבת, וצריך להיות יום א' קודם לו וכו', וכו' וכו' דברי רש"י חולין ס"ה א' שכ' דשקלא ופחא עומד על שפת הרחם ולא קרינא פ' צנח"ה, ולאו בחוכה הוא, דלשון בבבאמה יצא בתוך תבתה, וצ"ל איזה חלק קודם לו

שיהי' קרוי בתוך תבתה, ולכן כשהחזירו דהך בתוך תבתה קודם לו שריא דהוי בתוך תבתה, וע' תוס' ברכות ח"י ב' בתוך הבור שהוא באמצע כו' ש"ס של' בתוך אינו מורה דוקא על נקודה תאמצעית ע"ש ח"ס כל הענין.

(ז) וראה בש"ד חמד כללים מערכת תיו כלל כ"ה, שצ"ן להנאות יעקב מערכה זו, ולהרע"ב פ"ג דתרומות מ"ה, והשמשות צ"ן ירושלים ע"ד הירושלמי דתרומות, ומ"ש בשם הרשב"א שחביא חב"י אריה סי' תצ"ה, כל שמניה הקטן בתוך הגדול אמצע קרי ליה, וסיים דמשמע דתוך לא אמצע הוא ע"ש, וקחלת יעקב מענה לשון ח"ב אות תקי"ה, ומהרי"ט ח"ב אה"ע סוסי' ח', וע"ש לענין כשנ' תוך אם גם יום ההתחלה בכלל, ועיין בזה בתשו' הרשב"א שחביא חב"י אה"ע סי' י"ג בתוך ד"ה ופ"ש אבל וכו', וע' משנת אליעזר ח"ב מע' זו אות א', תשו' הריב"ש סי' תי"א, כל החיים ד"ה, אבות הרא"ש ד' ע"ב ע"ה, כנה"ג אה"ע סי' קנ"ד בסה"ג ח"ס אות ג' ע"ש.

(ח) וראה בס' שערי זהר סוכה כ"ג ע"ב ובספרו דף מ"ה ע"א שכ' על התוס' שם ד"ה שני לוגין וכו', כשאמר בתוך דמשמע באמצעו דקבע לו מקום, אלא דבירושלמי עלה דתרומות פ"ג ה"ג משמע דבתוך לאו דוקא כו' ע' זהר אמור צ"ו א' ועץ החיים בתוך הגן בתוך ממש במציעות, וגי' צ"ו שם אות א' ע"ב, וראה היטב אריכות גדול בזה בס' פרי עץ הדר כרך ה' אות ג' מדף פ"ב חלאת עישה"ט וצרפו לכאן, ובספרי בית אהרן ח"ג מע' אחרון חז"ט מע' אמצע הארצתי מכריכ מקומות עישה"ט ואז תתענג בעה"י"ת וע"כ אקצר כאן.

(ט) וראה מדרש הגדול בראשית ועץ החיים בתוך הגן, ר"י אומר כדרך שהקטנות תאלו פתחין לטרקלין כך עץ החיים עומד באמצע הגן וכו', ובחומש תריש בראשית אות קע"ז מביא בשם השה"ש א"טא, כשם שגלגל החמה נתון באמצע וקיע כך עץ החיים נתון באמצע ג"ע וכו', ובתרגום כאן (בראשית ב' ט') במציעות גינתא, ועי' זהר ח"ג צ"ו ע"ב בתוך

ממש במציעות, והרמב"ן כ' שלא ה"י באמצע ממש כיון שה"י שני אילנות וא"א שיהי' באמצע ממש, אמנם ברכ"ח מבאר ד"ל דה"י לשני האילנות שורש אחד ושפיר אפ"ל דשניהם ה"י באמצע ממש ע"ש.

בתי עינים — משקפים. כלי ראייה חשתי וזכיות שנותנים על העינים לראות בהן היטב

(א) ראה בס' פרדס יוסף תוריע דף קנ"ז אות ג', שכ', וראה הכתן ע"י תפארת ישראל נגעים פ"ב אות ת"י, אם רשאי לראות נגעים ע"י משקפים, ומביא מברכות (כ"ה) ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה, ודחה מרי"ה (כ"ד) ראו הלבנה ע"י עששית א"י להעיד ע"ה, ובאמת החילוק דבר"ה שראו הלבנה במראה מלושש דרואין רק תסונתה, אבל בברכות מיירי בראיה ע"י וזכיות שרואין הדבר בעצמו, וע' בהדוה"ע בזה, ובשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קכ"ה, בדין שרואה ע"י בתי עינים אי רשאי להיות דין בחליצה, וחילוק בין אי יכול לראות גם בלעדן ורק שנושא לראות יפה, ובין כשבלא בתי עינים אין יכול לראות כלל, וע' ג"כ בשו"ת צפנת פענח סי' י"ג, אם דאית מראה שפיגל הוי ראייה לענין נגעים, ולכאורה ראייה מחולין (ד"י) דיליף חזקה מנגע, הלא י"ל דיצא כדרך כל אדם לא מאחוריו, רק ראה ע"י המראה, וע"כ דלא הוי ראייה חביא תך דברכות ורי"ה, וירושלמי גזה פ"ב ח"ו, דנגע צריך לראות נגע ולא מראה ע"ה, וע' ברכת אהרן מאמר קצ"ה בזה, וכו', וראה הכתן בו פעמים בעת שבתך לרעהו אין לראות רק חסרונותיו אך גם מעלותיו ולראותו כולו, וכן בבב"ל (כ"ג י"ג) אפס קצתו תראה וכולו לא תראה, והכתן ראה בו פעמים לראות כולו, והחי' הרי"מ ז"ל אמר הוי דן את כל אדם לפי זכותו, את האדם כולו ולא מקצתו רק התסוננות ע"ש.

וראה בס' אברהם אבנר מע' מ"ם אות רפ"א, שכתב מראה חזכיות, ע' פתח הדביר ח"ב סי'

קצ"ה וס"י רכ"ד, וע' בסה"ק שמע אברהם סי' מ"ז לכמה מילי, ע"ש, ובמערכת רישא אות ד' כתב ראיית פני זקן בעששית כ' הל"קס ח"א סי' רע"ד וכו' (הבאתיו באות ב') ראי' דראיה מעלייתא היא, וכ' שבס' שמע אברהם סי' מ"ז דקצ"ה ע"ה, כ"כ לענין הקבלת פני רבה, דה"ש תשובה אחרת מהל"קס, וע' עוד להל"קס סי' קנ"ד, דנסתפק לענין אי בעינן דלחוי בקריה, ופשיטא ל' דבעינן שיראה, מלא יראו פני ע"ש, וע' שער אפרים סי' ע"ה, מובא בבבא"ט סי' רמ"ה, דאפי' דהת"ח הוא סומא חייב לקום מפניו, וזה הפך ההל"קס, והני"ד ח"א כלל ד' סי' ב', ה"ד בבבא"ט שם, קאי בשיטת השער אפרים, ע' בחינוך בשורש המצה ודו"ק, וע' בס' פלפלת כל שהוא סי' ו', ובספרו רוב דגן באות לטובה אות ג', וע' פתח הדביר ח"ג דקנ"ח ע"ה, וע' מלאכת שלמה קמחי סי' ג', והר"ד למעלה ראש, דבאישון לילה ואפלה פטור מקימה חידור, ורש"י במזמור ל"א, בפסוק עששה מלכס עיני כ' דראית חזכיות אין אותה מראה ברורה ע"כ, וע' בתו' יעקב בזה לו י"ק ז"ל, בס' אמרי אמת דמ"א ע"ה, בענין קימה חידור לזקן, ע"ש, ובמע' ה' אות ע"ג כ', הסתכלות בצואה ובערוה ע"י עששית, ע' בס' שמע אברהם סי' מ"ה, וע' בס' משבצות זהב עמרם סי' ק"א, ודבריו תמוהים, ואין צורך לבאר ע"ש.

ולענ"ד נראה לתרץ הסתירה מהך דברכות, בין ערוה בעששית להך דרי"ה ללבנה בעששית, דכאן בערוה עיקר הטעם משום הרחוק שיוכל לבא ע"י לעברת הגדולה, ובה אין נפק"מ האיך רואה את הערוה, וע"י מה הלב חוסר, וכמ"כ האחרונים לענין ערוה, קול אשה, וכי"ב ע"י הטעלעוויזשען, או ע"י ראויא וכדומה, משא"כ כאן בהלבנה העיקר הוא לראות את הלבנה לגמרי בעין פקחא ולא רק תמונתו במראה מלושש כש"ל, כולעני"ד בעה"י, וכבר כתבו האחרונים דאפילו על תמונת ערוה או אשה אסור להסתכל כדי שלא יבא האדם לידי תרהור, וראה לקמן.

בתראי — הלכה כבתראי. הלכה כאחרון. המטורה המאוחרת הוא עיקר

בכלל הזה כבר דשו בו רבים, ובכללים שלי ערך הלכה בעה"ת יתבארו הדברים היטב כי שם מקומו, וכאן אציין רק חלק גדול מהכללים ופרטים בזה, ומראה מקומות.

לדוגמא. א. אי אמרין הלכה כבתראי גס בפוסקים. ב. אי לא אמרין כלל זה דק מאביי ורבא ואילך. ג. מה הוין נגד רביס. ד. אי הלכה כבתראי אף במקום מכריע. ה. החילוק בזה אי בתראי וזו מילתא דקמאי לבין אי לא חזו. ו. מה הוין בין תלמוד בבלי וירושלמי. ז. בשל סופרים זהלך אחר המיקל אי שייך הלכה כבתראי. ח. אם דוקא כשחולק עליו בפירוש אבל לא כשנושא תורתו ומקשה או שאומר ודילמא. ט. אם דוקא כשאומר הדבר משמ"י דנפשיה אבל לא משמ"י דאחר. י. באמורא ראשון דמרא אי שייך האי כללא. י"א. כשנשא ונתנו פנים אל פנים ודבו לא הודה לו ועוד נללים בתלמוד ורבנן. י"ב. נגד רביס. י"ג. בתרי טקמא דסחרי אהדי. י"ד. נגד מי שגדול ממנו בחכמה. ט"ו. בענין שמיטה. ט"ז. אי לא אמרין כן. אלא בהורגות אמוראי קמאי לבתראי אבל לא בין אמוראים לתנאים וכדומה. י"ז. היכא דסחתיס עצמס. ח"י. בפלוגתא שאי אומר ודאי וזמני רק נסתפק אי מוציא מידי ודאי. י"ט. בענין כתבי יד החדשים. כ. בסתירה לכללי חש"ס. כ"א. כלל זה לא נזכר בתלמוד ונמצא רק בגאונים ראשונים. כ"ב. השעמים בזה. כ"ג. נגד חלל והלכה כדברי המיקל באבל. בעירוב. בארץ. כ"ד. נגד פסוסת המשנה. בית. במחלוקת שאי אומר לא חי ולא יהיה. כ"ז. כל היכא דאיכא רבנן קמאי ורבנן בתראי כגון תלמידים שהוסיפו על דברי הראשונים. כ"ח. כל היכא דקמאי פליגי ובתראי נמי פליגי

בזמאי, ועוד ועוד כאשר תראה בעה"ת בכללים שלי ערך הלכה.

ואציין בקצרה המחברים שמדברים בכללן. אבן ציון על סדר הנורא כ"ה. כ"ה. ג' ג"א. אהל ישרים מע' ה' אות ג"ה. אגרת ר"ש גאון ליון דף ל"ח. אהל יעקב מע' א' כלל ל"ח ומע' ה' כלל ז'. אשכול ח"ב דף מ"ט. ב"י אריה סי' ע', בית אהרן ח"א דכ"ט. ודקניה. גס פשוט כללים סי' ג'. דברי סופרים דסיט ע"א. הליכות עולם שער ח' פ"ג. המאור כתובות רפ"ה. זכות יצחק גיטין דקנ"א. וקע"ה. דרכי שלום קס"ב. חרי סי' צ"ד. חזון איש ערלה סי' י"ז ס"ק א'. חתם סופר אה"ע ח"ב סי' ע"א. סהרת המים מע' ב' אות כ"ה. יד מלאכי קס"ה. קס"ה. קס"ט. קצ"ד. יבין שמעיה כלל רע"ה. יעיר און מע' ח' כלל ג"א. ישיש חולין פ"א סי' ג' ופ"ה סי' ח'. כללי הגמרא למהר"קא דפוס ווארשה דס"ו ע"א. כללים שלי ע' הלכה. ס' כריתות ימות עולם שער ג' סי' ו' ונ"כ שם. כסף משנה ברכות פ"א ח"ה. ה' ממרים פ"ב ח"א. כנה"ג י"ד סי' ג' ח"ב סי' כ"ג. מבוא התלמוד לר"י עקנין. מהרי"ט קידושין ע"ה ע"ב. מבוא התלמוד לר' שמואל תנ"ג. מלחמות ב"ק ספ"ב. מהר"ש הלוי י"ד סי' י'. מגיד משנה ה' אישות פ"ד. שבת פ"ב ח"ה. גירושין פ"ה ח"ה. מרדכי מ"ק דף שצ"א. ע"ז שצ"ד ע"ה. מהר"ם אלשקר תשו' סי' ג' וס' ל"ט. מהר"ם אלשיך סי' ל"ט. מהרש"ם אב"ע סימן פ"ו וס' ק"ה. מים חיים ע"ז פ"ב ח"ה. מהר"ק שורש פ"ה. ושורש צ"ו. נפש חיה אריה סי' ג' אות י'. נמקי יוסף ב"ק רפ"ב. פמ"ג כללים בארה ראשון י"ד סי' ח'. סדר תנאים ואמוראים סי' כ"ה. כ"ה. ג' ג"א. פחד יצחק ע' הלכה כבתראי. רי"ף סוף עירובין. יומא פ"ה. ב"מ פ"ג. ופ"ה. קידושין פ"ב. ברכות פ"ו. גיטין ע"ה ע"ב. ר"ן סוכה פ"א. גיטין ר"פ המגרש. חולין פ"ו.

שבת ספ"ב. עירובין ע"ג ע"ב. גיד הנשה דף תשי"ב. ריטב"א סוכה פ"א. גיטין ר"פ המגרש. חולין פ"ה. רבינו יונה ברכות ל"ג ע"א. רא"ש עירובין פ"ב סי' ד'. סנהדרין פ"ד סי' ו'. מ"ק סי' ב'. שבת ספ"ב. שבת פ"ד סי' ה'. עירובין ע"ג ב'. ב"מ פ"ג סי' י'. ב"מ פ"ד סי' כ"א. ב"ק סי' ה'. גיטין פ"ו סי' ז'. רמב"ם גירושין פ"ה ח"ה. רדב"ז ח"ד סי' א' א"ק שס"ט. רשב"א יבמות ק"ט א'. שבת ספ"ב. עירובין ע"ג ע"ב. רע"א סי' קכ"ב. ש"ע ח"מ סימן כ"ה סעי' ב'. ש"ך הנהגות אריה י"ד סוסי רמ"ב. וח"מ סי' כ"ה ס"ק כ"א. ובנ"כ שם. תוס' קידושין מ"ה ע"ב ד"ה חתה. ר"ה ל"ד ב' ד"ה לדידי. ביצה ס' א' ד"ה לגלגל. ע"ז ע"ב ב' ד"ה אמר. ברכות ל"ט ב' ד"ה מברך. יומא ל"ו ב'. ע"ז ג"ט ב' ד"ה אמר. ע"ז כ"ב א' ד"ה אין. ב"מ ל"ט ב' סד"ה מפרך. רש"י גדה ו' ע"ב ד"ה הא קמ"ל. שדי חמד ח"ב פ"א. השרה סי' כ"ט מע' הה"א. וכללי הפוסקים סי' ט"ו אות מ"ה. תר"י ברכות ל"ג א'. תו"ט עדינות פ"ג מ"ג. פלפולא חריפתא על רא"ש ע"ז פ"ה סי' כ"ו אות ל"ה. וב"מ פ"ג סי' י' אות כ'. וב"ק י' ע"א. תוס' שבת אריה סי' מ' ס"ק ח"י ע"ש. ובכללים שלי ערך הלכה יתבארו הדברים בארוכה בעה"ת כי שם מקומו הנכון, וראה בספרי ח"ה ערך אי איתא להאי כללא לא הו' שתקי רבנן וכו' מדף תקציח והלאה משי"ב. וס' פחד יצחק. י"ד מלאכי. דרכי שלום אות קס"ב. ותמצא עוד ציונים ומראה מקומות. וע' שדי חמד הנ"ל. וע"כ אסיים. וראה ספר נפש חיה אריה סי' ג' סעיף י' עשתי"ט.

בתראי — רבנן סבוראי מפרשי התלמוד הבבלי האחרונים אחר עריכתו שמקצת מדבריהם נכנסו לתוך התלמוד הבבלי

ראה שלה"ק תורה שבע"פ (דפוס אמשטרדם דת"י) ק"ב) כלל בתראי. שכתב הם רבנן סבוראי. ד"ל הליכות עולם. אחר שנתתם התלמוד עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע רק רבנן סבוראי שעמדו אחריו הוסיפו בו קצת תוספות כאשר מקובל מפי הגאונים ד"ל. כגון בריש קידושין ופריך רב אחאי. זה ה' מקבלתם וסבדתם עכ"ל וכו'. ע"ש. וראה היטב כאן בספרי ח"ב ערך בי חתים. וראה היטב בספרי ח"ד מדף קל"ד והלאה ערך רב אחאי ובכללים שלי ערך רבנן סבוראי וערך אלפסי פ"ד דמגילה דשע"ב ע"א. הם היו אחר חתימת התלמוד ולא הוסיפו על התלמוד ולא גרעו ממנו. מ"מ נמצאו דבריהם בתלמוד שהוסיפו על חיבור רב אשי בתחלת קדושין ובשאר מקומות ע"ש. וראה בספר הכריתות ח"ד בהקדמת ימות עולם, וימות עולם ח"ד שער ב' אות ב' ד"ה ואתו רבנן סבוראי. ובנ"כ שם. וראה צמח דוד לר' דוד גאון ד"ל דפוס פראנקפורט דל"ז. הליכות עולם תו"כ שער א' פ"א ופ"ב. וראה היטב בס' פחד יצחק ערך רבנן סבוראי. וראה בס' דורות הראשונים ערך רבנן סבוראי. וראה בעיסוד סופרים על הכריתות הנז"ל. ובמעט צרי שם. ובלקוטי מרדכי על הכריתות הנז"ל. ואקצר כי בכללים הנז"ל מקומו הנכון ושם בעה"ת יתבאר הכל. וראה היטב בכללים שלי ערך גאון עישה"ט וצדפו לכאן.

- ג -

גאונים — תואר לראשי הישיבות בבבל
שנמנו לישראל אחרי רבנן סבוראי, וסכוט
ומסכתות

התוכן: א. הסעמים שנקראו כן בשם זה.
גאון, גאונים, ועוד בענין הגאונים: ב. אם יחזק
לקראת תואר גאון גם לרבנים: ג. גאון סתם
שחבאו הרי"ף והאבן עזרא על מי כותבים;
ד. הגאונים היה להם קבלה מהאמוראים ורבנן
סבוראי: ה. אם הגאונים יכלו להרש מירה
אחר שסתם רב אשי השם, ובאיה אופן אין כח
לתקן גזירה אחר סתירת השם: ו. הגאונים
מחזיקים במה חכמים בקבלה: ז. אם אפשר
לנו לחלוק על גאון או על הראשונים מראית
דעתנו: ח. הוספות יש במספר מהגאונים
ורבנן סבוראי, וכן בחוססתא ישנם הוספות;
ט. מקורות דרשים מסכתות הם, וכמספר גאון;
י. שיטות הסוגרים לזאת דוקא ששים מסכתות
הם: יא. ביאורים והערות בענין מספר
המסכתות, הקושיות והתירוצים בהן, יב.
מקורות ביאורים והערות קושיות ותירוצים
בענין דחשבו מרובה מבלע את המוסף, ובענין
דאחר לא נחשב חסרון, ועוד כעיו: יג. ציונים
בענין המסכתות שנחשבים למסכתא אחת: יד.
ר' שירא גאון מתאר את ראשי הישיבות
בבבל: טו. בחקוקת האמוראים בתואר גאון;
טז. הגאונים כוהן: טז. סוכנים וכללים.

סימן א. הסעמים שנקראו כן בשם זה, גאון,
גאונים, ועוד בענין הגאונים

א. ראש בפתחת למס' אבות (מרכיבו
הפאריזי ז"ל) בסדר הרבנים שהארץ בענין
המסכתות בגאונות שהיו יודעים כל התלמוד
על פה או בקרוב לזה, ודברי התורה כולה
התלמוד מדרשים במיתם כפרשת שמע, וכ'

בתהייד חז"ל ומהם בתלמוד בש"ס בתוספת
זרעים וטהרות, ואז היה ראוי שיקרא גאון דמו
לשנים מסכתות שבש"ס כמנין גאון, אלא
שאעפ"כ לא היו קורין כן אצ"כ נסמך מפי
גאון אחר בתסכתא הישיבות וכו', עשה"ט כל
לשוננו כי קצרת.

וראה עוד ברשת הרדב"ז ח"ד סי' אלף
קצ"ח (ק"ו) שכתב בתהייד חז"ל אבל בדרך
כלל אומר לך שאין דרכנו לקרא גאון אלא
לאותם שהיו אחר רבנן סבוראי קודם תריאיף
ז"ל, ושמתני אומרים שתנאי הגאון היה שיהיה
יודע שיתא סדרי על פה גמרא ומשניות, אבל
מה נעשה לדורות אחרונים שכבר נהגו עכ"ל.
והביא דבריו הגאון בעל יד מלאכי בכללי בחיג
אות א' (ושם יש ט"ס שצ"ק לרדב"ז סי'
קצ"ו וצ"ל ק"ו וכנ"ל), וכי עוד ובס' קורא
הדורות דף ה' ב' כתב ומ"כ שייא כי הגאונים
נק' כל א' מהם גאון ע"ש שהיה יודע סי'
מסכתות כמנין תיבת גאון עכ"ל, ור' שרית
רדב"ז הג"ל מובא ג"כ בס' גר מצוה ח"ב
מע' ג' אות מ"א.

וראה בתשבי ערך גאון שכ' חז"ל וכן
קצת החכמים שהיו אחרי האמוראים נקראו
גאונים כגון רבי שירא גאון רבי סעדי גאון,
ושמתני שנקראו כן בעבור שהיו בקיאים בכל
התלמוד שהם נשנים מסכתות, גאון, בגימטריא
נשנים עכ"ל.

וראה בשם הגדולים (למון החיד"א וצ"ל)
במע' גדולים ערך ג' בקונט' אחרון שכ' גאון,
אמר קדמוניו שכתרו בשם זה שהוא גימטריא
ששים לרמוז שהוא בקי בששים מסכתות,
ועמ"ש אני בענין לפנים בראש תועד בהאי
מנינא ע"ש באורך עכ"ל.

וראה בהקדמת הגר"א להגהותיו על
ההלכות קטנות שכתב שם דמשה נקרא גאון
משום שבדורות הראשונים שאחר התלמוד לא
סמכו אדם שינויג את דורו עד שידע ששים
מסכתות כמספר גאון עכ"ל.

והנך ראה שמקור טעם זה נובע עוד
מרכיבו המאירי ז"ל שכתב כן בפתחת שלי

עמ"ס אבות ש"ל, ודבר זה נעלם מרכיבו הגאון
ר"י פיק וצ"ל בהקדמתו שלו לס' שאילת שלום
על השאלות במה שתמה על התשבי דמספר
המסכתות ידוע שהן ששים ושלש, והסמ"ג
נתן סימן ולבד יהי ג"ס בהן, ואפילו לדעת
הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים דקחשיב תלתא
כבי לחזא מסכתא עכ"פ הוי ששים וא'
מסכתות וכו' עשה"ט, והרי נתבאר דמקור
דברי התשבי הוא עוד בד' המאירי, ועל הערת
הגאון שאילת שלום במספר המסכתות ראה
היטב בשד"ח כללים מא"ה מע' ג' סי' כ"ה
מה שהביא בזה מספרן של גדולים במש"כ
בישוב דבר זה, ויבואר עוד לפנינו בעזרתה.

וראה סי' ט"י"א.

ב. וראה במוסף הערוך (מתחכם המילוסוף
הרופא ר' בנימין מוספא ממגורשי שפניא) על
הערוך ערך אות הג' מע' גא שכ' חז"ל א"ב
אחר רבנן סבוראי נקראו החכמים הגדולים
ובפרט ראשי ישיבות ואבות ובתי דינים גאונים,
וגאון הוא שם דבר ואינו שם תואר, אלי נקראו
כן מפני שהם גאון ופאר הדור, או על שם
ישיבת גאון יעקב אשר שם ישבו כסאות
למשפט כסאות לגאונים, כמבואר בערך אביי
או הישיבה נקראת על שמותם עכ"ל.

והנני בא להוסיף עוד ולבאר דברי המוסף
הערוך הג"ל, ולכתוב עוד בענין הגאונים, ואומר
דפי' של גאון הוא, רט המעלה, גדולה, הדר
ותפארת, ואם זרדע כאל לך, ובקול כמהו תרעם,
עדה נא גאון וגבית תחד ותחד תלבש (איוב מ'
ט"ו), ביום ההוא יהי צמת ה' לצבי ולכבוד
ופרי תארץ לגאון ותפארת לפליטת ישראל
(ישעי' ד' ב'), נשבע ה' בגאון יעקב אם
אשכח לבצח כל מעשיהם (עמוס ח' ז'), תחת
היותך עוזבת ושנאת ואין עובר ושמתוך לגאון
עולם משוש דוד ודוד (ישעי' ט' ט"ו), וברב
גאון תחרס קמין וגו', (שמות ט"ו ז'), מפני
שזה ה' ומתוך גאון (ישעי' ב' כ"א), ע"ש
ובמפורשים, ורש"י בישעי' ד' ב' תנו"ל כי
הם בני הצדיקים פרי טען חיים הם יהיו לגאון
ולתפארת אשר בהם יתפארו ויתהללו פליטת

ישראל ע"ש, וראה מהר"י קרא שם, ושורשו
גאה, וראה תהלים מז' ה', גאון יעקב, ע"ש
ובמפורשים.

זה ה' תואר כבוד לראשי הישיבות בבבל
אחרי זמן רבנן סבוראי, כמו בסורא מר רב
הונא גאון בשנת תתקכ"ה, מר רב מרי גאון,
ומר רב חנה גאון פומבדיתא, (רב שרירא גאון,
אגרת), ובר"ח שבת קט"ו א' וראיתי שפירש
זה רבינו תאי גאון ור' ישראל, וברב אלפסי
ברכות ט"ו ב' כ' רבינו תאי גאון וכו', רב
סעדיה גאון הגולה בכ"מ, וראה ראב"ע הקד'
פ' בראשית, ובס' הקבלה להראב"ד כי הדור
הראשון מראשי ישיבות פומבדיתא רב חנינא
גאון מנהר פקוד היה ראש ישיבה שמונה
שנים ע"ש, וברמב"ם בהקדמת ליד התחזקה כ'
וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו
בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים
גאונים וכו', גם חיברו הגאונים שבכל דור דוד
חיבורים לבאר הגמרא וכו', וזו היא מלאכת ה'
שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחברה הגמרא
ועד זמן זה שהיא שנה שמינית אחר מאה
ואלף לחורבן הבית, וראה בהקדמת סמ"ג שכ'
וראו הגאונים שעמדו אחרי האמוראים, שאין
יכולין להספיק ללמוד לרבים כל התלמוד
ועשו ספרים קצרים ע"ש, ובכריכ מקומות.

ולפי שפסקו התנאים, והאמוראים, ובאו
אלו הקדושים והטהורים להמשיך ולבאר את
התלמוד, וכדי לחזקם ולתקנם שיהיו דבריהם
נשמעים ומקובלים לכל בניי, נתנו להם את
הכינוי 'גאון' למען יהיו לגאון ולתפארת
אשר בהם יתפארו ויתהללו פליטת ישראל, וקראו
אותם בכינוי 'גאון' שפי' רט המעלה, גדולה
הדר ותפארת, כנ"ל, מפני שהמה היו מארי
הדור וגאונים, וראה ערוך ערך אביי שכ' לבית
דין הגדול של אדוננו שרירא, ראש ישיבת
גאון יעקב, שזה תואר המוסב על הישיבה ועל
ראשה גם יחד, וראה שדי חמד מא"ה כללים
מע' גאון סימן כ"ה ד"ה וגדול ע"ש, בישיבת
סורא ה' מספר הגאונים ליו, הגאונות התחילה

שם בשנת ד'א שס"ט ליצירה (609) למספר הכללי) הגאון הראשון חי' רב מר בר רב הונא, האחרון בסדרא רב יוסף בר יעקב בשנת ד'א תש"ג (943 למספר הכללי) ואז נתבטלה ישיבת סורא.

בישיבת פומבדיתא חי' מספרים מ"ה, תלמידות התחילה שם בשנת ד'א שס"ט ליצירה (609) למספר הכללי) הגאון הראשון חי' רב חנן מאושקייא, והאחרון רב האי גאון שסוף מלכותו חי' בשנת ד'א תשצ"ח ליצירה (1038) למספר הכללי) ותקופת הגאונים נמשכה קרוב לארבע מאות וחמשים שנה, אבל יחד עם זה חיו גאונים גם בבבל בבגד, כירייתם של גאונים סורא ופומבדיתא, בבגד התחילה תלמידות בשנת ד'א תתל"א ליצירה, (1070) למספר הכללי, ומספרם חי' י"א, ועוד ועוד בענין תלמידות ראה בכללים שלי ערך רבנן סבוראי ופומבדיתא, רבנן אקצרי, ובאגרות רב שרירא גאון תלמודא את ראשי הישיבות בבבל גט בתקופת האמוראים, בתורא גאון, חיל וכתר רב פפא חזק רב אשי גאון בסורא ע"ש, ומתורמכים חנניל ראה שחרחוב את תקופת הגאונים לעוד קצת שנה בקירוב שהיא שנה ד' אלפים וס' מאות וליו' לבריאת עולם, ובמלבי"ם ויקרא כ"ז י"ט, כי אבירי לב המוסרים את נפשם על קדושת השם חגם באות ישראל וגאונם ע"ש, שסוף כן יהודה וליליאנוס אלכסנדרי חבריו מתורמים בתורא כבוד גאונם של ישראל, ראה ספרא ויקרא שם, וכבר האריך בהו' בס' דורות הראשונים לתורה יצחק איתיק הלוי ז"ל חי' חזק ק"ה עד דף קנ"ה, עישה"ם כי כל ר' בענין תלמידות לא אנוס ל"י ואז למותר לבא לחסודי' אחדיו, חסם נא וראה שם ואז תתענג, ותגין חסעם שקצורתי, וראה ערוך וערוך השלם ערך אבי וערך גאון, וראה בס' אוצר ישראל ח"י גאון חס"ב, וראה פחד יצחק ערך גאון, גאונים, גאונים, וראה חס"ב חזק בספר אוצר חסדו"ם ח"א לידידי הגאון הצדיק ח"ה נפתלי ששק נפתל זצ"ל ערך גאונים שהקדיש ע"ז נחם ור"ם, חתם, שמתיהם, מהותם, איכותם,

חשדנותם, ועוד ועוד, ומי יבא אחרי המדק, כי הוא מעיר מולדתי מעטש בן הצדיק מוהר"ר משה קאהן זצ"ל מסעש, והי' בקי נורא בספרי תולדות ישראל, עישה"ם הדק בריכ כללים, פרטים, שיטות שונות בזה, וע"כ אקצר, ובקצור השלם כי שענינו כמו כבוד ופאר חזק כבשמות ט"ו ד', מיכה ח' ג', ועוד, ובלי"ם איש מכובד ומורה דת חזק וכו', וכ"ה בלי"ע שענינו קו המשפט אשר על פיו נחתך הדין, וצ"ח להקדמת הרמב"ם ליד החזקה וכו' ע"ש, וע"ש ברמב"ם ש"י וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בתכמתם הם הנקראים גאונים וכו', ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר חי' בימיהם לפרש להם דברים קשים שבגמ' והם משיבים להם כפי חכמתם וכו' וכו' ע"ש, וראה בספרי ח"ד ערך רב אחאי מדף קל"ב והלאה, ובספרי ח"ד ערך אטו און קסלי קני באגמא און מדף שצ"ג והלאה, משי"ש בעניני הגאונים מתי התחילה תלמידות, ומתי נסתיימה, ועוד ועוד, עישה"ם הדק וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בפילא, וראה בכללים שלי ערך רבנן סבוראי, וערך ש"ס, תלמוד, משי"ב בעה"ת, וראה בס' אוצר תוראים וכנונים לסוגיהם ח"ב ירושלים תשי"ב, ערך גאון מדף תר"ו והלאה משי"ב וצרפו לכאן, הם ולא נשלם, עישה"ם,

(ג) וראה במדרש תלפיות אות ג' ענף גאה שאחר שהביא דברי החשבי ש"ל אות א) כתב ודיל אמיה אפשר לומר שכיון שהיו עד תכלית הענינה היו קוראים אותם בשם גאון על דרך סגיא נהורא, או היו רוצים לומר לזה גאה שיתגאה מרוב חכמתו עכ"ל, ובשד"ח כללים פא"ה מע' ג' ס"י כ"ה הביא בשם הרב מהרי"צ פלאג"י בס' נפש חיפה דק"ב אות י"ט ש"י על אופן האי תניל ראה זה חדש כי כל על דרך סגי נהור הוא שמכנים את הדבר המגונה בלשון שבת וזה בחיפך מכנים את השבת בלשון גנאי ואינו נכון לרדתי הענינה, עשה"ם.

(ד) ותנה במה שהבאתי לעיל אות א) שבשד"ח הרדב"ז כתב שאין דרכו לקרא גאון אלא לאותם שהיו אחר רבנן סבוראי קודם הריא"ף ז"ל וכו' אבל מה נעשה לדורות אחרונים שכבר נהגו יש להעיר דבהנה' מנחם ציון על השג"ג מע' גדולים בקרא ערך גאון אות י"ג כי דבס' האשכול מצינו תורא גאון גם לרבנים ובפרט להרי"ף ע"ש ורש"י זכחים מ"ה, וצ"ח למשיל אצל ר' נסים גאון ור"ב בעל הערוך ע"ש, ובשד"ח כללים פא"ה מע' ג' ס"י כ"ה כי שצר לו ומאוד מר לו מר על אשר נתפסם תורא זה מאד בזמנינו לאנשים כבני גילו לקרותם גאון, וכבר כי מזה בשד"ח מע' תח' כלל ק"מ, ורב גדול כתב לו לע"י בשורת הרדב"ז ח"ד ס"י ק"ז קרוב לסופו ע"ש, ולא העיר כלל מר האשכול ש"ל שנתבאר דגם בדורות הראשונים כבר נהגו כן.

סימן ב. אס יתכן לקרוא תורא גאון גם לרבנים

(א) ראה בס"י א' אות א) בד' שו"ת הרדב"ז ש"ש, ובאות ד') מה ש"ש בשם האשכול, עשה"ם וצרפו לכאן.

(ב) וראה עוד בשג"ג מע' גדולים את ג' בקונט' אחרון אות ג' ש"י גאונים לוחי"ר רבותיו של רבינו מאיר חתנו של רש"י ולא אב אחד לרש"י ור"ת וריב"ם, כי"כ בשבלי הלקט ס"י י"א ע"ש, וראה בשב"ה"ל השלם ענין תפלה ס"י כ"ה בתשובת ר"ת שמביא שם ש"י ודיל ושמעתי מאבא מרי ששמע מרבותיו שכשפי"ס ר' אלעזר וחיות אשר תנה וכו' ליהסח האש סביביו, ומפי רבותיו גאונים לוחי"ר שמע כן ע"ש, ובשב"ה"ל ח"ב ס"י ה' הביא בשם גאונים בית ר' יחיאל, והכוונה לאביו של ר' נתן בעל הערוך, וכמ"ש המו"ל בהקדמה לשב"ה"ל ד"ה ע"ב ע"ש.

(ג) וראה בהקדמת המו"ל למאירי מס' נדה עמוד ח' ש"י ודיל גאונים' כבר כתבתי בהקדמותי לחלקים לבית הבחירה למס' קידושין כתובות וע"ז שלא בכל מקום ש"י רבינו

גאונים' כונתו לגאונים שאחרי רבנן סבוראי, אלא רבינו קורא כן גם למחברים שבדורות שלפניו, ורק בהבחנה ודייקנות יתירה אפשר לקבוע מתי כוון לגאונים ממש ומתי לראשונים שלפניו, ואין שם להרבה מקומות בזה במס' בדה, ועוד כי שם גאונים הראשונים' במס' אחרות נכתון רבינו לר"ה גאון, אבל במס' זו נראה שכונתו לרבינו חננאל, וע"ש מה שצ"ח בזה, וע"י בשג"ג מע' גדולים אות ג' בקונט"א אות ג' משי"ב על גאונים שבמאירי.

סימן ג. גאון סתם שהביאו הרי"ף והאבן עזרא על מי כונתם

ראה בשג"ג מע' גדולים אות ג' בקונט' אחרון אות ב' ש"י גאון סתם כשמביא הרי"ף יש מי שכתב שכונתו על רבינו האי גאון ע"ש, וע"ש באות ד' ש"י וכתבו ז"ל והראב"ע בפירושו כשכותב גאון סתם כונתו על רבינו סעדי' הרי"ף כשכותב גאון סתם כונתו על רבינו האי גאון עכ"ל, ובתנה' מנחם ציון שם אות י"ד כתב וכו' להדיא בתשב"ץ ח"א ס' שהקשה מתשובת רה"ג אמ"ש הרי"ף בשם גאון סתם ע"ש, וע"צ בס' נר מצות ח"ב מע' ג' אות מ"א.

סימן ד. הגאונים היה להם קבלה מהאמוראים ורבנן סבוראי

(א) ראה בשג"ג מע' גדולים אות ג' בקונט' אחרון אות ה' ש"י, והוסיף עוד שהי' להם נסחי דיוקני מהש"ס, והביא שם מתשר' הגאונים חדשות שערי צדק דבפתח תשער נכתבה תשר רב שרירא גאון ובתוריד כתב שנמצאו אצל גאון א' בתר דנה נפשי' כל תווי דרבנן קמאי דא עם דא ושיית סדרי משנה דאיתגנזו מיומי הלל ושמאי עכ"ל, ועמ"ש ע"ז.

(ב) וראה ביד מלאכי כללי בה"ג אות ב' שכתב שמואל רבא משמיהו דגאונים איתמר

(ה) וראה מ"ש הר"ן בתשרי סי' כ"ה שפסק לדון להקל בגוי מלי"ת באיסורין ורבנן כגון טחם יונק, כדמוכח בב"ק דקיד' ע"א. ואעפ"כ סיים וכ' חז"ל אבל אני לא רציתי לעשות מעשה בכי"ב מפני שלא ראיתי אותו מפורש לאחר מגדולי הראשונים ז"ל. ומי"מ מי שירצה לעשות לא אמתה בידו ע"כ. ועיין בתשרי הר"ן ז"ל שם סי' ה' בדין גוי שבישל לחולה בשבת כ"ר, ובדין דבש הישמעאלים, ומובא ביריד בספ"י ק"ג ובספ"י קכ"ג. וסיים שם ואף אני אוסר שאפשר לדון להלכה שהדבש מותר כ"ר, אבל למעשה אני אוסר לפי שראיתי קצת גדולים חולקים על הראיה, ולפיכך ראוי לנהוג איסור בדבש ופורץ גדר ישכנו נחש, יע"ש. עכ"ל תאחל יעקב.

(ו) וראה היטב בספרי ח"ז ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין מלבנו וכ"ו מדף חר"ו והלאה מש"ב בארוכה וצדפו לכאן כי לא רציתי לבא נכפילא כמה שהארכתי כבר בספרי, וראה שם מדף חר"ט והלאה ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין מחילתא דאתיא מחילוקים מדעתנו, עי"ש. וראה היטב מש"ב בארוכה בענין גאון נאווט בספרי ח"ד ערך אמו אנו קסלי קני באנוה אנו מדף שצ"ג והלאה, עי"ש. הדק וצדפו לכאן כי נחוצו מאוד לענייננו. וראה היטב בספרי ח"ז מדף שפ"ג והלאה ומדף ד"ב והלאה, משי"ב וצדפו לכאן.

סימן ח. הוספות יש בגמרא מהגאונים ורבנן סב"א, וכן בנזכר פתא ישנן הוספות

ראה מהרצ"ה ב"מ י"ט ע"ב על הגמ' פתחין דתנייזא דא אמר תנו נותנין בשכ"מ שכתב חז"ל ע"י שטח מקובצת והוספת ר' יהודה גאון הוא, עד מתקיף לה רב זבדי, תורה יש במסכת זאת לעדות הריטב"א הוספת ר' גאון ע"י (פ"ו ב') כ"ר לרב בין לשמואל ופי' לרש"י ב"מ ב"ה, הוא ג"כ הוספת ר' י

גאון, ועוד הרבה, ע"כ. ובדף צ"ח א' על תוס' ד"ה דאמר רבא מנה לי בידך כ"ר, דדברי רבא בתאי לישנא לא מצינו עיקרה בגמ', כ' מהרצ"ה כבר נתבאר למעלה. שבמסכת זאת יש הרבה הוספות שהם מרב יהודה גאון, ובכולם התעורר עליהם הריטב"א ושיטה מקובצת והוסיף הרבה ענינים בגמרא מה שלא נמצא לפני הקדמונים ע"ש. וראה בכללים שלי ערך רבנן סבוראי ובספרי ח"י ערך איתמר מ"ש מהוספות על המשנה, ברייתא. גמ', וראה מהרצ"ה יומא ס"ב ע"ב עשה"ט ואכמ"ל, וראה בהג' חשק שלמה קידושין ב' ע"ב, ומה שערס על הרי"ף כ"מ א' ע"ב, והג' מהרצ"ה סנהדרין מ"ג ע"א, וראה הג' יעב"ץ חולין נ"ד ב' שבתוספתא שבידינו יש הוספות שנעשו בדורות האחרונים, שמא בימי הגאונים, וכמו שאירע גם בתלמוד במקצת ששתו עליו נוספות רבנן סבוראי כבירש כתובות וריש קידושין חולת ע"ש.

סימן ט. מקורות דששים מסכתות הם, וכנספר גאון

(א) ראה בס"י א' אות א) שהבאתי בשם ר"א שהסעם שנקראו בשם גאון, גאונים, הוא בעבור שהיו בקיאים בכל התלמוד שהם ששים מסכתות, וכמספר גאון, ועתה ברצוני להעיר ולהביא מקורות דששים מסכתות הם, ראה במדרש רבה שיר השירים פרשה ו' פסוק ט' ב', ר' יצחק פתר קרייה בפרשיותיה של תורה, ששים המה מלכות, אלו ששים מסכתות של הלכות, וכ"ר ע"ש, ובפ"י מהר"ז כתב הכוונה על ששים מסכתות של ששה סדרי משנה, ורע"ב י"ב, מועד י"ב, גשים ז', נויקין י"ד, קדשים י"ד, טהרות י"ב, הרי ששים ושלשה, ו' מסכתות ב"ק ב"מ ב"ב, נחשבים למסכת אחת, ושמעתי שגם שבת עירובין נחשבים ג"כ למסכת אחת, הרי ס' מסכתות בשם ע"ש, ובפ"י יפה קול על המדר"ר כאן כ' ועורא אותן מלכות משום שטעל פיהם פוסקין הרין וכ"ר, ע"ש, וראה סי' י"א אות ה'.

(ב) וראה מהר"ר קרח פ' חייכ"א, ששים המה מלכות, ס' מסכתות וכ"ר, ע"ש. ובחי' הרש"ש כאן כ', בחזית פסוק אחת הוא הגי' של, הלכות, הכוונה לשלול ס' אבות שאינה מדברת מהלכות, ויהיה התשוב מכוון, אם הג' בבית לאחת וחשבה, ע"י ע"ו ד' א', וז"ל ערוגות הבושם בפי"ט, ויהי' הש"ס נחלקים לששים מסכתות, מלבד אבות אשר היא משלים ודרך ארץ כ"ר ע"ש, ומהשאלת שלום בהקדמתו נעלם במחכ"ת המדרש ומה שהעירותי בזה, ע"כ, וראה סי' י"א אות ג'.

וראה בס"י א' אות ב) שיש בשם הערוך השלם דבלי"ע ענין גאון הוא קו המשפט אשר על פיו נחתך הדין, וזה מתאים ג"כ למשל' דמס' אבות לא נכלל בהמסכתות שהוא רק עניני מוסר וד"א וכו'.

(ג) וראה מדרש תנחומא קרח סי' י"ב הרי ששים המה מלכות, ושמונים פילגשים, ששים מסכתות, ושמונים בתי מדרשות, וכ"ר ע"ש.

(ד) וראה זהר פנחס דף רט"ז ע"א, רע"א מהימנא, דהוא דאמר (בכורות נ"ז ע"ב) דביצה אחת אפילת שתי' כריכין, וכ"ר, ששים המה מלכות, דאינון כריכין בה, כגון כיצד כורכין את שמע, ואינון לקבל ששים מסכתות, עי"ש. ובניצוצי זוהר שם.

(ה) וראה בס' התיקונים לרשב"י תיקון כ"א וכן הוא בסוף תיקון י"ג, בדי"ה קם ר"ש פתח כ"ר, והאיתנים מוסדי ארץ כ"ר ודברתם אל הסלע כ"ר, אורייתא דבע"פ דאיהי על ס' דאינון שיתין מסכתות דהכי איהו סל"ע על ס' כ"ר, וכן הוא בתיקונים חדשים דף ו', בדי"ה פתח ואמר זרקא כ"ר, והאיתנים אלין תנאים ז"ל, חז"ל, דשית נקודין אלין אינון שית סדרי מתניתין, וכל גקודה איהו עשר, וסלקין לס' מסכתות, דעליהו אמר שלמה ששים המה מלכות, כ"ר ע"ש, ובהקדמת תיקוני זוהר דף י"א כתב כיש מאן דוכה למסכת חזא לתרין או לשתי' דאיתמו בהון ששים המה מלכות כ"ר, ובדף כ"א תרי"ג כתב גן הוא כליל חלת וחמשין

סדרין דאורייתא דכתב, וי' יומין דסוכות, הא שתי' לקבל שתי' מסכתות כ"ר, ע"ש.

(ו) וראה סי' א' אות א) שהבאתי בשם ס' תשבי ערך גאון שכתב ושמעתי שנקראו כן, בעבור שהיו בקיאים בכל התלמוד שהם ששים מסכתות, גאון' בגימטריה ששים, עכ"ל, ובהג' רגלי מבשר על התשבי ערך גאון כ' וע"י בהג' מהר"עב"ץ סנהדרין ז', עה"פ ששים גבורים ששים המה מלכות, שרומים על ששים מסכתות, שתי"ח צריך להיות בקי בהם, וע"י בפ"י הגר"א לשה"ש ע"ש.

(ז) הריקנטי פ' יתרו, כתב חנה המסכתות הנשפעות מהמדת הריא, הם ששים ע"ש.

(ח) ראה בס"י א' אות א) מה שהבאתי שם בשם הפתיחה למס' אבות מרבינו המאירי ז"ל ויד מלאכי בכללי בהג' אות א' בשם ס' קורא הדורות ושהג' במע' גדולים ערך ג' בקונט"א הקדמת הגר"א להתנחומי על ההלכות קטנות בענין דששים מסכתות הם ושע"כ קראו בשם גאון גאונים רמז לששים מסכתות שבש"ס כמנין גאון, ע"ש וצדפו לכאן.

(ט) ראה בהג' הגאון מקיטוב ז"ל, על ספר התשבי בשרש גאון, שכתב רמז למ"ש גאון בגימטריא ס', שבק"א בס' מסכתות, גדול אתה ועושה ופלאות ע"ש.

(י) חז"ל התינון בהקדמת ספרו, בדי"ה התורה הזאת, והבבלי כ"ר, הוא עשוי לששה סדרים, ויש בו ס' מסכתות, לפי חילוק הענינים, סימנם ששים המה מלכות כ"ר עכ"ל.

(יא) ובס' שומר אמונים פ' יתרו, כ' חז"ל, סיני' בא"ת ב"ש עולה צ"ו הן סדר ס"א מסכתות של משנה, וז"ו שטלית' גמרא, שהן כמנין אמרין שכולן נתנו בסיני, עכ"ל, ומובא בשו"ת מהר"א סי' א' ע"ש, ובשו"ת מהר"א האריך גם בענין המסכתות שיש עליהן גמרות כמה הוי', עי"ש. וידוע מש"כ המדקדקים, דבתלמוד יש ששים מסכתות ולכן נקרא ש"ס — ששים מסכתות.

(יב) וראה היטב בספר הון עשיר על המשניות, להגה"ק בעל משנת חסידים וצ"ל,

בהקדמתו השנייה לפי המשניות שיר על כללות המשנה, מלכות ששים במשנה באו כו, שכן בתקונים חדשים דף ר' איתא, ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות, והכי אי' במדרש, ואפי' וסי' המ, וזאת בבי' כחד חשיב, כבשי' וכן מעשרות ומעשר שני וכו', ובסי' הקנה כתב ואינא חזו' וזבוח וטנהורין הם אחד, וזחה דבריהם, נתון טעם על המסכתא היתרה עיי'. ואנו אין לנו אלא מאי דאמרו רבנן ששים ולא ששים ואזו, בחשבנו שני המעשרות לאחת כחשי', עיי' בארוכה, ובהטעם דמעשר שני ומעשרות כחד חשיב כמו תרומות הם שנים, ועוד ועוד, עיי' אריכות גדול בנגלה ונסתר, כי לקצר אני צריך, וראה סי' י"א אות ב) כשם תשחיג וצורפו לכאן, ועיי' אות ד).

יג) והרוקח בסי' יין הרוקח כתב ששים המה מלכות, אלו ששים מסכתות וכו' עיי', וראה לקמן בהך דהשדי חמד).

יד) בפ"י והחזונו בשם סידור ר' עמרם כו, ברכת כהנים שיש בהן סי' אותיות כנגד סי' מסכתות וכו', וראה לקמן בהך דהשאלית שלום) וכ"כ בברכת אתה חזון שיש בברכה זו סי' אותיות, וגר' סי' מסכתות, עיי'.

טו) וראה מאור ושמש האוינה ד"ה אי', בתחלה עליון גוימ, שכתב בתהי"ד ולנגד זה וזיבו רבינו הקדוש סי' מסכתות, וכו' וכו', עיי' כל דבריו בארוכה, כי לקצר אני צריך.

סימן י, שיטות הסבורים דלאו דוקא ששים מסכתות הם

א) ראה רמב"ם בהקדמתו לסי' זרעים, בסוף ד"ה תחלק הששי שכתב, חיל, והיו מספר כל המסכתות המסנה ששים ואחת וכו', עיי'. וראה סי' י"א אות ג).

ב) וראה בהקדמת הסמ"ע על החז"ם, (מובא בפי' תשרי מהרי"א סי' א') שכי' חיל, ועל פירו' שחלל ששים ואחת מסכתות, כו' עיי'. וראה כאן סי' סי' אות יב) בהך דהחזון עשיר, שכן הוא זעזע הקורא וצ"ל עיי'.

ג) וראה בסי' מעשי' תורה המיוחס לדבריו והק', עם הוספות הגר"א ובנו ר' אברהם צ"ל, ערך שער דברי סופרים שער סי'ה, שכי' חיל סי'ה מסכתות, כי סי' מסכתות היו מסיני, כלים היו ג' מסכתות, נזיקין היו ג' מסכתות, כשהיוקן שלמה ידים ועירובין נעשה כלים מסי' אחת, ואח"כ כשתקנו מגילה ודמאי נעשה נזיקין למסי' אחת, אבל מועד קמן הי' בימי משה, אף למיד דרבנן, וכשי"כ למאי דק"ל מדאורייתא, ובימים אחרונים נתקנו עריות ונשואה נוסף על הסי' הגיל, והם מגין השם דאדני' וסי' ואז יעלה מן הארץ, עריות וד' דרבנן, עכ"ל, וזה פלא, ובשער סופרים שם שער סי' כ' סי', כיד הנ"ך, (ושם סדרי משנה) סי' מעיר פ' בשלה, [צ"ל מסכתות הששים שיל] עכ"ל.

ובסי' ברייתא מעשה תורה הגיל, בה' המסדר בערך ברכות בחשבון דף ג' ע"ב, כו, וכל התורה שבכתב הם כיו' ספרים כמספר השם הוי"ה, שהוא סוד תורה שבכתב, והשם אדני' הוא סוד תורה שבע"פ, עיי' הם סי'ה מסכתות כמספרו, כמבואר בכתבי הגר"א עכ"ל, ד) וראה בה' החשבי מהר" אבדפי"ק אות ג' בשורש גאון, שציין להקדמת ר"י בערלין לספרו שאילת שלום (ש"ל), שמספר של המסכתות ששים ועלש, והסמ"ג נתן סימן ולבן יהי' גס בהן וכו', עיי'.

ה) ובסי' שפתי ישינים, מובא בשד"ח פא"ה כללים מע' ג' כלל כ"ה, (ראה כאן בהך דהשדי חמד) כתב שיש סי' מסכתות, עיי', וראה היטב בספרי וזיח ערך אין סדר לשמנה מדף תפ"ט והלאה וצורפו לכאן, ובכללים שלי ערך מסכתא שים, תלמוד, רבנן סבוראי.

סימן יא, ביאורים והערות בענין מספר המסכתות, הקושיות והתירוצים בהן

א) ראה בהקדמת הגאון מהרי" מבערלין וצ"ל בעהמ"ח שאילת שלום על השאליות, ד"ה הנה, שכי' על החשבי בשורש גאון שכתב ושמעתי שנקראו כן כעבור שהיו בקיאים בכל

התלמוד שהם סי' מסכתות, גאון בגימ' ששים עכ"ל, (הבאתיו לעיל סי' א' אות א) וסי' סי' אות ה) עיי' וכתבתי על צדו, מספר המסכתות ידוע שהם ששים ועלש, והסמ"ג נתן סי' ולבן יהי' גס בהן, ואפי' להרמב"ם בהקדמתו לסי' זרעים דקחשיב תלתא בבא מזדא מסכתא, (ועי' בהקדמתי לספרי יש סדר למשנה) עכ"פ הו' סי' מסכתות, גס בפ"י המוזכר כו, בסידור רב עמרם יש אחר ברכת התורה ברכת כהנים שיש בהן סי' אותיות כנגד סי' מסכתות, שיש בששה סדרים וכו', וכ"כ עוד בברכת אתה חזון שיש בברכה זו סי' אותיות נגד סי' מסכתות, עכ"ד.

ב) ובסי' שם הגדולים להחיד"א ד"ל, מע' רב אחא משבא, ד"ה וזחה הוית, כתב עליה ומה שהעיר על מנין המסכתות, הנה ברי"מ התקתים כמה זמני אמרו שתי' מסכתות, וזראה דמעשרות ומעשר שני נחשבות לאחת, והכי מוכח ממ"ש מזה ד"ל בחס"ל ברפוס ובכ"י במסתו של שלמה שהיו לו סי' דפי' ובכל דף כו' מסכתא, ובכ"י מפורש שסדר זרעים הם עשרה מסכתות, ובהכי אי"ש עיי', וראה סי' ט' אות יב) בדברי ההון עשיר עיי', וע"ע לקמן אות ה) בשם שרית חיים שאל עיי'.

ג) וראה שדי חמד כללים מערכת הגימל סימן כ"ה, פאת השדה, אחרי שמביא ד' השם הגדולים, וד' השאלית שלום ש"ל, שמביא בשם הגאון מתא דירושלים על הירושלמי דסי' מועד, בדי"ה אלה אזכרה, שנשאל מתלמידו, כי ראה בסי' שפתי ישינים בהקדמתו, שיש סי' מסכתות, וסימן ולבן יהי' גס' בהן, ותמה שהוא נגד המדרש חזית שה"ש, ר"י פתר ששים המה מלכות אלו סי' מסכתות של הלכות וכו', וכן מורגל בפי' העולם דכותבים לת"ח גדול גאון, ידיע ששים מסכתות כמספר גאון, וכן ראה בהקדמה של הג' הגר"א מוילנא על הח' קטנות, ואין כ' איזה דיש סי' מסכתות, השיבו, שעיין בהקדמת הגר"א הגיל, שכ"ש, דמשום הכי נקרא גאון משום שבדורות הראשונות שאחזר התלמוד לא סמכו אדם שינהיג את דורו עד

שידע סי' מסכתות כמספר גאון עכ"ל, וזה תמוה דהרי הרמב"ם בהקדמתו לפיה"ם כתב והיו כל מסכתות המשנה סי' מסכתות, ולא כרמו הגאון, וגם על הרמב"ם קשה מהמדרש חזית הגיל, וכי ליישב, שהם סי' מסכתות של גופי הלכות בדיני התורה והמצוה, ואחת היא מסי' אבות, שהיא מוסריים ומדות טובות וי"ש, וא"כ מ"ש במדרש סי' היינו על מסכתות שיש בהם גופי הלכות, והרמב"ם אלו סי' מסכתות של הלכות, והרמב"ם שכי' סי'א היינו עם מסי' אבות, והיינו כשנחשוב הג' בבות לאחת, והסמ"ג שכי' סי'ג הוא לפי שחושב הג' בבות לשלש מסכתות, עכ"ד, אלא דמסידור רב עמרם שהביא השאלית שלום לא משמע כן, שלא הזכיר הלכות, גס רבינו הרוקח בסי' יין הרוקח כו' ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות וכו', ולא אמר הלכות (שוד ראיתי בבתי מדרשות וכו' שנראה שרבינו הרוקח שאב דבריו בזה מספר גבות ההלכות, ושם כתוב ששים מסכתות של הלכות) עכ"ד, עיי' כל לשונו כי לקצר אני צריך, וראה בסי' דברי סופרים מערכת שיתין עישה"ם, וראה סי' סי' אות ב).

ד) והשד"ח פאת השדה כללים מערכת ג' סימן כ"ה מביא לד' תשחיג שיל אות ג) דמעשרות ומעשר שני נחשבות לא' וכתב ולפי' נזכר לומר שזה ג"כ כונת הפסיקתא דתני, שהן סי' מסכתות ולא אחי' לאפוקי מסי' אבות אלא גם הוא בכלל וזה מעשרות ומעשר שני אות ה), ומתישבים בהן גם ד' סידור רב עמרם עיי', וראה סי' סי' אות יב).

ה) וראיתי לנחמן להעיר, דמדמד"ר פ' קרח שהבאתי בסי' ט' אות ב), שכי' ששים המה מלכות ששים מסכתות, ולא מסכתות של הלכות" כמדמד"ר שה"ש הגיל, (וכעיי' דקדק בשדי חמד פאת השדה מע' ג' סימן כ"ה (ש"ל) עיי') לא תקשה על המתרגמים, דאמס' שיש בהם גופי הלכות מלבד אבות קאי המדר"ר שה"ש ש"ל, (ראה בהך דהשדי חמד הג' הרש"ש שהבאתי כאן) והלא כאן בפ' קרח ליתא תיבת הלכות, כי נלענ"ד עפ"מ של בסי' סי' אות

א) בשם היטה קול על המדר"ר שה"ש מ"ו הג"ל. שכל וקודא אותם "מלכות" משום שט"פ פוסקין וה"ן ע"ש. ולפי' בחיבת "מלכות" מרווח שקאי וק על הלכות, ובא"ן במדר"ר קרת איתא כנ"ל ששים חמה "מלכות" ששים מסכתות, ושפיר אשש"ל וקאי רק על ההלכות, וד"ק. וראה ת"ת שה"ש ו"ח" אות י"ג שכל ונקראות מסכתות התלמוד בשם מלכות, מפני שעל פיהם תחתך והלכות, משא"כ בהרייתות, שבהם לא נחקרה ההלכה כמו בתלמוד, ע"ש. וזה כע"י היפה קול הג"ל, וכש"כ דבמס' אבות ודאי לא נחקרה ההלכה, וד"ק. כנ"ל ע"ש.

אבל ראה בס' שו"ת חיים שאל להחיד"א ז"ל, (מובא ג"כ בס' דברי סופרים ערך שיתין), שכל סבור הייתי לומר, בלי סט' אבות, שהיא מסריים ומדות ואינם דינים, ולא שוה לי דמס' אבות וחשיבא גופי תורה, והיא שורש הקדושה, ואין לחוציאה מכלל המשנה ח"ו, אמנם בסו"ס חסד לאברהם מביא דבר משהו של שלמה, שו"ת ס' דפין ובכל דף כתיב מסכתא אחת שובש"ט, וכ' בהם, י" מסכתות בס' זרעים, ו"י ומעשרות ומעשר שני וחשבים לאחת, כי מעשרות הוא לשון רבים, ועדיף מכולא נזיקין חזא ומסכתא, וסליק חושבנא שפיר, ע"כ, וראה כאן אות ב) בד' השה"ג ע"ש.

ו) ובשו"ת מהרי"א תשו' א', ד"ה אבל, מתוך קו' הג"ל, עפ"י מ"ש הרמב"ם בהקדמתו לס' זרעים, דמכות וסנהדרין חזא מסכתא הוא, והצתיקו התנאים ריש מס' מכות, וסדר תמיהת השאלת שלום על מספר המסכתות וכו' ע"ש, ובספרי ח"ח ערך אין סדר למשנה הארכת בזה, עשה"ש וצרפו לכאן, וראה כאן ערך גימל אי הוי רבים בערך שכתה מה ש"ש בשם העץ יוסף על המדר' תנחומא ט' עה"פ ראובן בכורי אתה.

ו) והנה אפשר להוסיף עוד על מ"ש לעיל עפ"י מספרי ח"ח ערך אין סדר למשנה מדף חס"ט וחלוא עוד כללים ממס' שנחשבו רק לחזא מסכתא (וראה עוד לקמן) אשר עפ"י י"י לצדד ולישב המדרשים וד' החזר הקדוש

ט' הן, כנ"ל וכו' וכו', ולא קשיא על הרמב"ם עישה"ד בארוכה, וברוך שכוונתי לתרץ כע"ז עפ"י מספרי כ"ס כנ"ל, וראה ס' י"ב אות ב) וצרפו לכאן.

י) ובכללים שלי ערך מספרים, וערך עשר יבא בעה"ת בירור ארוך על מספר העשירי, כי הוא היסוד והמקור ואב לכל המספרים, ומעשרה ולמעלה גלגלו חזר לדאשה אחד עשר וכו', עד עשרים שהוא כ"ס עשרה, וכן עשרים ואחד וכו', עד מאה שכולל עשר עשיריות עד אלף וכו', וכולם הם כפלי העשיריות, ובכלל המספרים עשרה עשרים וכו', נקראים מספרי חוגים, וע"כ לא דקדקו בהמספרים פחות מהם או יותר מהם, עישה"ט.

יא) וראה פרי חדש ארו"ח ט"ו תפ"ט, שכתב יש משתבשין לומר, דבפורים מיקרי השואל בה' הספח שואל כענין, דהא לא משכחת לי יום בלא פורים עצמו, ולא מילתא הוא מכמה טעמים, חזא שכן דרך ר"ל ליקח החשבון שלט ובמקום כ"ס נקטי שלשים, וכו' ע"ש, וראה היטב בכללים שלי ערך עשר, וערך מספרים, ובספרי ח"ז מדף ת"ג והלאה, מש"ב וצרפו לכאן, כי נחזק מאוד לענינינו כאן, וראה אב"ע בכ"מ, ובמדבר י"ד"כ"ב מש"כ על מספר עשר, ע"ש, וראה לקמן אות טו) בשם הגנזי חיים, ומד' הפר"ח כאן מבוואר להדיא דאף בדרבנן שייך לומר כן ודלא כהגנזי חיים.

יב) וראה מדר"ר נשא פ"ב, כל ז' ימי מלואים משה מעמיד המשכן ומפרקו, ובה' העמידו ולא פרקו, ומקשים המפורשים דבתוך ז' ימים ה"י שבת, ואסור להעמיד ולפרק, וע"י בס' ברכת אהרן מאמר י' ור"ל, הדרש והצ"ח כ', כי יתכן לשון כל אט חסר אחד, ובידי משה שה"ש בפסוק לר"ה שמניח טובים, הביא ראה ד"ש לא הוי משקה, ממד' שם דשמן עולה על כל המשקים, וביי"ש בחזו' שאם נוחנים שמן לתוכו השמן יורד למטה, ואם הוא משקה איך אמרו ששמן עולה על כל המשקים, הרי יש משקה אחת י"ש ששמן אינו עולה עליו, ע"ש, אבל אי כל יתכן גם חסר א',

אין דאית, וע"י תוס' מתובות נ"ד א' ד"ה לית ושב"ת כ"ד ב' ד"ה ולית, וביצה ל' ע"ב ד"ה כל, וסנהדרין ו' ע"א ד"ה דכ"ע, ובראש סוף פסחים ס"ו מ', כשנמנע לסכות עשיריות פחות א' מונין שלמות, ואין משגיחין על חוסר א', כמו ארבעים יכנו, וע"י מש"ב בשו"ת אבני צדק ס' פ"ה, מובא בספרי פקודי דף ש"ב ע"א.

יג) ובארפן אחר ופשוט נלענ"ד לתרץ עפ"י דמצינו כ"כ פעמים דמספר ששים לאו דוקא, ולד' רש"י מצינו כן גם בלשון שבכתוב, ראה סנהדרין ז' ע"ב שנאמר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וכו', ופרש"י מטתו של שלמה כנו של מקום, ששים גבורים, תלמידי חכמים, וששים לאו דוקא עכ"ל.

וראה ב"ק דצ"ב ע"ב ואמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך וכו', ובתורה שיתין פ"י הר"ר משולם וכו', וכחגם דחק דאורחא דגמרא בהכי כמו שיתין תיכלי מטי לכא דבסמוך ובאלו טריפות (ג"ה ע"ב) שיתין מאני דפרולא תלו ליה בקודנטיה עכ"ל, וע' בגליון הגר"פ שצ"ק לע"י רש"י שבת צ' ע"ב ד"ה שיתין ע"ש, ושם בב"ק צ' ע"ב על הגמ' שיתין תיכלי מטי לכא פרש"י לאו מקרא נפקי אלא מילתא בעלמא הוא דקאמרי אינשי ולא דוקא הוא ע"ש.

ובשבת צ' ע"ב על הגמ' שם, וחתים לה בשיתין גושפנקי וכו', כ' רש"י, לאו דוקא אלא מכסהו כסוין הרבה, וכו' ע"ש, וראה היטב דהק בספרי ח"ז מדף ת"ג והלאה מש"ב בארוכה.

יד) וראה מ"ק כ"ה ע"א, בי רב חסדא שיתין הלולי, וכ' תוס' י"מ לאו דוקא ע"ש, טו) וראה ב"מ ק"ז ע"ב תוס' ד"ה שיתין שכל דאורחא דגמרא ליקנט מספר שיתין וכו', ובשבת ס"ו ע"ב רש"י ד"ה גושפנקי, ולא דוקא שיתין וכו' ע"ש, ובמ"ק י"א ד"ה שיתין איצט, פרש"י כלומר רחיצין אותו הרבה פעמים וכו' ע"ש, וראה מהרש"א בכורות נ"ז ע"ב,

ד"ה מעם אחת, שכי בתוהיד נטבעה סי' כרכים
נו, גחמא קאמר, כמיש התוס' בכמה דוכתי
ומנין ט' בכל מקום לאו דוקא, וכו' עיי"ש.
וראה בתרי"ח ב"ב ע"ג ע"ב משיב וצרפו לכאן.
וראה בכללים שלי ערך ששים, ובס' דברי
סופרים ערך שיתין, הרי דמצינו כריכ פועמים
בדחיל, ומספר ששים לאו דוקא, ולפי"ז גם
כאן לא קשה על הרמב"ם, הסמ"ע, הקנה.
וסיעתם שאמרו ס"א מסכתות, ואפי' על
האומרים ס"ה, ס"ג, וכדומה לא קשה לפי.
בגלעניד בעהי"ת, ובאורי ערך מספרים כתב
הטעם ששנים חזרה על מספר מרובה, שה"ש
ג"ו, וי"ח, ועי' ברכות נ"ו ע"ב, פסחים צ"ד
ע"א, תענית י' ע"א, נדרים ל"ט ע"א, ב"ק
צ"ב ע"א, ב"מ ל' ע"ב עיי"ש.

ומצינו כענין במספר ארבעה וחמשה דלאו
דוקא, אלא כדאמרי אינשי מספר קטן, ראה
שבת קכ"ז ע"ב, וקכ"ז ע"א, ובס' גנוי חיים
מע' מ"ם אות ק"ד ציין לס' קול רינה ד"ט.
וס' נחל קדומים פ' תשא דוקא, שבת ס' ע"ב,
ובתובות ס' ע"א עיי"ש, וראה היטב בספרי
ח"ו ערך אין הודו לדקדק בל' הקרא וכו'
מזק ת"ג והלאה, ובפרט שם מזק ת"יז בארוכה
מאונ (ו) והלן ד"ה מצינו בגמרא כ"פ דלשון
המספרים בש"ס לאו דוקא מכריכ מקומות.
עיי"ש, כי לא רציני לכפול במה שהארכתי
כבר בספרי, עשה"ט ואז תתענג.

וראה בס' אברהם אוכור מע' מ' אות קצ"ו
שכתב מספר ל' גחמא, ופי"מ פ"ג דצ"ז ד"ה
י"ג נהרי עיי"ש.

אמנם יעי' בחא"ג מהרש"א שם בסנהדרין
ז' ע"ב שכי ע"ד רש"י הוא דחוק דלא אמרו
כן רק בלשון תלמוד דדרכו למקט ששים
כמיש תתוס' פ' החובל וכו' עיי"ש, וראה בתוס'
יבמות דק"ט ע"ב ד"ה ששים שכי מ' בקונט'
הבא ובסנהדרין (דף ז' ע"ב) דאלשכת הגזית
קאי וקשה דהיל למימר ע' או ע"א, אלא י"ל
ראשונים ריבוא ישראל קאי עכ"ל, ובגליון
הגרי"ם כ' וכן פרש"י בשיר השירים עיי"ש.
חרי פרש"י עצמו סותר בזה, וראה עוד

במרגליות הים עמ"ס סנהדרין שם שכי ועי'
בירושלמי שהובא בתוס' לקמן י' ע"ב ד"ה
שבעה רואי פני המלך דסמכו מנין סנהדרי
בדולה על לשון הכתוב ויקח רב הטבחים
את שלשה שומרי הסף [הרי שלשת], ושבעה
אנשים מרואי פני המלך [הרי עשרה] וששים
איש מעם הארץ [הרי שבעים] כו' רואים אנחנו
שמלכד אלו הנקראים שומרי הסף ורואי פני
המלך היו ששים איש מחבדי תביד שהיו
צריכים לראות כאלו חרב כו', ע' סדר למשנה
שעל הרמב"ם בה' יסוה"ת פ"ו שהיו ששה מכל
שבט מלכד לוי ויששכר וכב"ל עכ"ל, וראה
כענין בעץ יוסף על העי' כאן ד"ה שנאמר
הנה מטתו שלשלמה כו', דקרא זה בסנהדרין
איירי, כמו שדרשו בשו"ש רבה פ"ג סי' י"ג
הנה מטתו מטותיו ושבתיו שלשלמה למלך
שהשלוש שלו, ששים גבורים אלו ששים מעם
הארץ כו' מגבורי ישראל אלו אחד עשר אנשים
כו' הרי ע"א כו' מלומדי מלחמה מלחמתה של
תורה כו' עכ"ל, ועכ"פ לפי"ז אין רא"י גם
מ"ד רש"י יבמות דק"ט ע"ב כמובן, רק מרש"י
סנהדרין ד"ו ע"ב וכב"ל.

(ט) וראה בס' גנוי חיים מע' מ"ם אות
ק"ג, שכי, מספר הסמוך לארבעים, כמו ארבעים
יכנו, דנקט מספר הסמוך לארבעים, היינו
דוקא בדאורייתא, אבל בדברנו לא נקטו כי אם
המספר בדקדוק, והיא בפ' כלל גדול, ארבעים
מלאכות חסר אחד, עי' בס' יד אהרן אריה
ס' תכ"ט, ויש להקשות על הפר"מ שם, דקא
משה מדאורייתא לדרבנן, ועי' מהרש"א סנהדרין
ז', דמספר שבכתוב אין לומר לאו דוקא כמיש
אומרים בכל התלמוד ועיי"ש, ובכללים שלי הגיל
יתבררו הדברים בעהי"ת, וראה לעיל אות יא)
בד' הפר"ח ש"ש, ודד"ק.

סימן יב, מקורות ביאורים והערות קושיות
ותירוצים בענין דחשבון מרובה מבליע את
המועט, ובענין דאחד לא נחשב חסרון, ועוד
כעיי"ז

(א) ראה משיכ הרמב"ן בסה"מ שורש א',

מובא ג"כ בספר גאות יעקב מערכת דרש, ד"ה
כתב הרמב"ן, כי מנהג המקרא גם בנביאים,
דחשבון מרובה מבליע את המועט ודברו על
הרוב, כענין שכי' אלה בני יעקב אשר יולד לו
בפרץ ארם, והנה נחשב בנימין שלא נולד בפרץ
ארם, רק על הרוב ידבר, וכן כל נפש הבאה
ליעקב מצרימה שבעים וגו', (ויגש מ"ו כ"ז)
ואפרים ומנשה לא באו, וגם יוסף שט ה',
וכן אלה בני עדה ועמלק אינו בנה, וכן ומושב
בניי אשר ישבו במצרים ל' שנה ות' שנה
(בא י"ב מ'), הם מעט גלות אברהם מארץ
כנען בפעם ראשונה ועומדם בשאר ארצות, רק
עיקר המושב בארץ מצרים היה, וכן בעזרא
במנין שהה"כ בעולי גולה וכו', וכתוב אחר
מספרים כל הקהל כא' ד' ריבוא אלפים שלש
מאות ששים ושנו חכמים בסד"ע בפרט אינו
אלא ל' אלף וי"ב אלף חיכין תן, אלא שעלו
משאר השבטים, והנה לא חשש הכתוב להזכירם
למעטן מכל שבט ונספחו על אלה, ובדברי
הכמים רבות בתלמוד אין למדין מן הכללות
אפי' במקום שנאמר בו חוץ, וכעיי"ז אחר
בירושלמי פ"א דר"ה לענין שנחת מלכותו של
דוד, א"ר יאודה חשבון מרובה בולע את
המועט, וכו', ותמוה לפי, מפ"ק דקדושין
(ליח א') במנין השנים של אוכלי המן, פריך
אקרא דכתיב וזב"י אכלו את המן מ' שנה,
וכי מ' שנה אכלו, והלא מ' שנה חסר ל'
יום אכלו וכו', ומאי קושיא דאורחא דקרא
הכי, דעל הרוב ידבר, כענין כל הנפש הבאה
מצרימה ע' אף דיוסף ובניו לא היו מן הבאים
וחסרו ל' ממנין ה', ויש לדחות דכל דאיכא
למודש דרשינן, והנחט בעל הברייתא הוא דעביד
תמוהא בכתוב כדי לדרוש דרשח, והיכא דליכא
למודש ואית לן הוכחה מן הכתוב דחסר המנין
מן הכתוב ככל הני שהביא הרמב"ן, שפיר
דא"ל, חשבון מרובה מבליע את המועט, ועי'
ראש"ש ס"פ ערבי פסחים כענין הכי תספרו
חמשים יום שעלה בהסכמה כן כדברי הרמב"ן
ז"ל כאן עיי"ש.

וראה ה"ת ויגש (מ"ו כ"ז) שהעיר ג"כ עי'.

אבל נעלמו ממנו ד' הרמב"ן הג"ל ועוד, ומה
שכי' שם דאין חילוק בין חסרון מעט ובין
יתרון מעט ראה בפנים מה שכתבתי בזה,
וראה ה"ת בשלח מ"ו ליה, אמור כ"ג מ"ו, שלח
י"ג כ"ה, עקב י' י"ב עיי"ש, ולא העיר כלום
למש"ל בזה, וכי עיי"ש התיי' דנימ' בריני
ממונות, באחד שהוציא שמד על מאה מנה
והלוה מוען שאל לוה רק צ"ט, ובכ"מ הרי
מביאין רא"י מלשון תורה ל' בני אדם עיי"ש.
וראה כאן ערך דברה תורה כלשון בניא עיי"ש.
(ב) וי"ל דהא"ש ז"ל ס"פ ערבי פסחים
דק"א ע"ב, סי' מ', יש מקשין כיון דקרא קאמר
תספרו חמשים יום, למה אין אנו מונין אלא
מ"ט יום, ודחוקין לפרש וכו' וכו', ולי נראה,
שאין אנו צריכין לדחוקות הללו, כיון דכתיב
ב' בהדיא שבעה שבועות תספור לך, אין
לספור יותר משבעה שבועות, ומתספרו חמשים
יום לא קשיא מידי שכן דרך המקרא כשמגיע
המנין לסכום עשירית פחות אחת מונה אותו
בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד,
כיר"ב כל הנפש הבאה מצרימה שבעים (בראשית
מ"ו), וכן ארבעים יכנו (דברים כ"ה), עכ"ל, וראה
סי' י"א אות ט' (וראה בס' אברהם אוכור
מע' מ' אות קצ"ו שכתב מספר עשרות חסר
א' כמו ג' יום, מ' יכנו, כל נפש הבאה ע',
עמ"ש הרי צמח דוד פ' אמור דרכי"ט רע"ג
ע"ש).

ובפ"י חסור על התורה, ויגש כאן כ' וי"ל,
ויש מפרשים שאמר ע' נפש, אפי"פ שלא היו
אלא ס"ט, כדי ליקח חשבון שלם, עיי"ש, ופלא
שכי' בשם ויש מפרשים, ולא העיר שכי"ב אביו
הרא"ש זצ"ל ס"פ ערבי פסחים של, ומהשורית
מהרי"א סי' א' שיל סי' י"א אות ט' נעלם
דברי חסור אלו במכתה"ג, והקרבן נתנאל כאן
אות ג', כי עליה, התיימה דהא בב"ב קכ"ג איתא
בכללן אתה מוצא שבעים, ובפרטן אתה מוצא
שבעים חסר א', ולתירוץ רבינו ה"ל לשנויי
התם כיון שמגיע לסכום עשירית, וכו' מל'
הרא"ש, וי"ל בדחוק וכו' וכו', עיי"ש כל לשונו,
(ג) וראה מדרש לקח טוב שמות מ"ו ליה,

ערים ובניי אכלו את המן ארבעים שנה. וכי מ' שנה אכלו אותו וכו'. י"ל שרובה של שנה נאילו כולה. לכן נאמר ארבעים שנה עייש. אף שחסר ל' יום עישה"ט וראה בהקדמה בעל המסדר ס' מעשה תורה בערך ברכות בחשבון משיב והאריך בסגולת מספר עשרה, עשרים, שלושים וכו' וצרפו לכאן.

וראה ברבוחינו בעלי התוס' עה"ת פ' תולדות עה"פ ויגדלו הנערים, ובריב"א שם, ובס' מגלה עמוקות, דבאמת יצחק ה"י בן ס"ב שנה כשנולדו הבנים, והא דכתיב יצחק בן ענשים שנה בלדת אותם, היינו חוץ אותן שנים שיצחק ה"י אחר העקדה בגן עד שתי שנים וכו' וכו'. ועייש מ"ש בשם הירושלמי, עייש, וכן מוכח דיהי יצחק בן ארבעים שנה אינו בזקא דה"י מ"ב עם אותן ב' שנים, עישה"ט הדק כל הענין בארוכה, הרי לפניך דמספר מ' וס' לאו דוקא, כתביל.

עוד יש ראי' להרמב"ן והרא"ש ודעימי' מהא דכתיב ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה, ופרש"י שם אין יום ראשון מן החמין וכו' עייש, הרי דנקט מספר עשירית אף בחסר אחת, והא ראי' לדבריהם מרש"י ד"ל, וראה תפארת הגרשוני ס' בראשית ופ' תבא שכ', שיום אחד מן הח' יום של קבלת התורה לא ה"י ושלם ע"כ בצרי ל"י חזא עייש, ובתת"ס לדרשות לשבת שובת דף (כ"ד) בארוכה בזה, וראה בס' מדרש פליאה עם פ"י כתונת השביץ ח"א אות ק"ד משיב בארוכה ואקצר, וראה גלות מהרש"א קידושין ל"ח א', ומכות כ"ב ב' במתרחצ"ה קרא דרכו לנקוט סכום שלם ואינו משניא על חסרון אחד עייש, וראה בס' מבוא התלמוד לתמרחצ"ה פרק א' דף רפ"ה, דל"ס מלקוח מקובלים מסיני, ושהריטב"א בחי' למכות כ"ב ע"א כ' דע"כ הלכה למימ' דאלי"ב אין אפשרות לעקור דבר מן התורה בלי שום מנוד מלתא עייש.

ו) וראה וישלה ליה כ"ה אלה בני יעקב אשר יולד לו בפדן ארם, ובמד' שכל טוב, אשר יולד לו בפדן ארם, מכאן שרובו ככולו,

שהרי בנימין לא נולד אלא בדרך, וכו'. וכ"ה באע"ז כאן, והכתוב כתב על הרוב, ומובא בפ"י הר"ב"א עייש, וזה כד' הרמב"ן ש"ל אות א', (ו) וראה תענית כ"ט א' על הפסוק שלח (י"ג כ"ה) וישבו מתוך הארץ מקץ מ' יום, ופריך הגמרא מ' יום וכי חד הוא עייש ובמפורשים, וכן בסנהדרין ק"ו ע"ב דפריך הגמ' על סתירת הכתובים בשמאל (ב' ז') ארבעים שנה מלך דוד בתברק ו' שנים ושהה חדשים ובירושלים ל"ג שנה, ותוי יתרון ו' חדשים, ולהרמב"ן הרא"ש והטור ועוד ש"ל קשה דמאי פריך דהרי לדעתם חשבון מרובה מבליע את המועט ובפרט במספר שלם בעשירות, וא"כ לקימ' ואמאי תירצו באופנים אחרים.

וראה תוס' ישנים יומא כ"ב ע"ב, ד"ה ששה חדשים בצטרע דוד, שכ' בתהידי, אבל מספקא ל"י, אם מלך דוד מ' שנה שלמים ואותם ו' חדשים היו יתרים על הארבעים, או הששה חדשים היו מן החשבון, ול"ס שנה וחצי חסוב ארבעים שנה במקום אחד, כי אינו רוצה למנות מקוטעות', עייש, עישה"ט כל הענין וכל לשונו שם, ובס' מרגליות הים סנהדרין ק"ו ע"ב אות א' מביאו, וכ' שזה פלוגתא בירושלמי ר"ה פ"א ה"א, ריב"ק בשם ר"י ל"ב ומחצה היו אלא בשביל לחלוק כבוד לירושלמי הוא מונה אותן שלשיות, רבי אומר שמלך מ' שנה ומחצה אלא כשנמניע למנין מלא כגון ארבעים אעפ"י שיש חצי שנה יותר לא חש למנותו, ודומה לזה ארבעים יכנו דאינו אלא ל"ט, וגבי שבע שנים קחשיב חצי שנה שאינו מנין מלא, עייש, ובגליון השי"ס ציין לספר המצות להרמב"ן שורש א' עייש, וראה בהך דתנאות יעקב ש"ש ד' הרמב"ן ד"ל עייש, וראה היטב בספרי ח"ד ערך אחד וחצי נמי שנים קרי ל"י וצרפו לכאן.

ו) וראה בס' מבוא התלמוד להמרחצ"ה ז"ל פרק שלשים, משיב והאריך בענין המספרים בש"ס דחמה לאו דוקא, ושדרך השי"ס לתפוס מנין בהפלגה, עייש בארוכה גדולה וצרפו לכאן, וראה מהרצ"ח סוטה ל"ד ע"א, מהר"ם שרשיין

ישראל ומשה ע"ג, הרי ע"א, ר"י אמר שבעים וכו'.

וראה תו"כ פ' אמור ותוס' מנחות דס"ה ע"ב ד"ה כתוב מה שכתבו בטעם שאנו סופרים רק מ"ט יום, עייש וצרפו למה שסיים תאור חדש הנ"ל.

ח) וראה ברי"ר פ"צ א', מדרש שמואל פ' ל"ב, פרקי דר"א פליט, פסיקתא דרי"כ פ"ב ע"ב ויהי בשלח, לקח טוב, שכ"ט, מדרש הגדול, אע"ז, רשב"ם, בעה"ה, דעת זקנים, פ"י הר"ב"א, דל"ג, עה"פ כל הנפש הבאה מצרימה שבטים, עישה"ט, וראה במדב"ר פ"ג ז', פ"ג כ', תנחומא במדבר ט"ז, תניי שם י"ט, פסיקתא דרי"כ פ"ו (פ"ו ע"ב) שבעים וכו', והא אינין חסרון חזא, כו', וראה קה"ר פ"ט ח"י, תניי וירא י"ב, אגדת בראשית פכ"ב ג', עישה"ט בכל המקומות הנ"ל ועוד במדרשים שגלוא למצא תירוצים שונים על הקושיות וחסר אחד, ות"י דהשלימו את המנין באופנים שונים, א) יעקב, ב) יוכבד, ג) דן או חושים בן דן, ד) סרח בת אשר, ה) הקב"ה, ו) אסנת בת דינה, ז) אחד מיד בגמ' תאומה עם דינה, ולג' מדרש הגדול לס"ד דגמרא תאומה עם בנימין, ועוד תירוצים על קושיות כעיי"ז, הא חסר אחד.

ט) והנה קושית הנאות יעקב, קרבן נתנאל, אור חדש, ועוד על הרמב"ן והרא"ש, קשה ג"ס על כל המקומות הנ"ל שתבאתי כאן דאמאי מקשו הא חסר וכו' ותחצצים תירוצים שונים כנ"ל, הא לדבריהם לא קשה מידי דלא קפיד קרא למנות רק שלמים ומטעמם וכמש"ל.

י) והנלענ"ד בישוב קושיות אלו בכמה אופנים: א) אפ"ן א', עפ"י מה שכתבתי כבר בספרי כו"כ פעמים, בדרך הגמרא והראשונים להקשות אף דידע לשנויא שינויא חזא שמתורץ בו הקרשית ואפ"ה פריך לדעת אם יאמר לו תירוצי אחר או טעם אחר ומשום יגדיל תורה, ובפרט היכא דידע תירוצי אחר אשר הוטב לה, ראה בספרי בנזכ"מ, ובפרט ב"ז ט' דף שכ"ד, ושם נרשמו כו"כ מקורות וראיות על

עירובין ב' ע"ב, עישה"ט הדק דברים נפלאים, וראה מהרצ"ח עירובין ב' ע"ב, וראה רש"י לבוש, מהרצ"ה, גליון מהרש"א סוכה ב' ע"ב, וראה רש"ש נדה ל"ז ע"ב, יעב"ץ קידושין מ"ז ע"ב, רש"ש כתובות ו' ע"ב, עייש, ובספרי זה ערך גומא, ובכללים שלי ערך מספר עישה"ט, וראה בס' הדרש התעין ויקרא מאמר ט' אות ג' משיב, וראה מהרצ"ח שבת ב"ד ב', ורש"ש שבת ק"ט, ותענית כ"ה א', וב"ב קמ"ט א', ושבועות כ"ט א' הגרלי"ב בענין תליסר ותריסר אם לאו דוקא, ורי"מ שטרשון ב"ב ז' ב', עישה"ט.

ז) וראה בס' אור חדש קידושין ל"ח א', עה"ג שם, וכי מ' שנה אכלו, ותלא חסר ל' יום וכו', ויש"ל מכאן על הרא"ש סוף מס' פסחים, שכ' דכשנמניע הפסוק למנין עשירי אינו מדקדק לכתוב מנין שלם חסר אחת וכו', א"כ מאי מקשה הברייתא והלא חסר ל' יום וכו', ודלמא לא קפיד קרא למנות מ' שלמים, ובפרט שגם משנת מ' לא חסר רק ל' יום, ואמרת' לפמי"ש התו"ס בפ"א דסנהדרין מ"ז, דטעמא דריי ולא בעינן בסנהדרין גדולה הך דאין ב"ד שקול, דכתיב בהדיא בקרא שבעים איש, יעשה"ה, וקשה אכתי מב"ל לר"י כן דלמא גם בסנהדרי גדולה שייך כן גוימא דבאמת סגי בס"ט, ותא דגאמר שבעים טעמא דלא קפיד קרא לקרות ס"ט, שבעים, כמו בשבעים גפש דיעקב שמביא הרא"ש, אע"כ לית ל"י טבא ז', רק דקפיד קרא למנות במכונן, א"כ י"ל דבריתא זו אחיא כר"י, וכו' וכו', וא"ש ב"כ מה שיש להקשות על תרא"ש הנ"ל, מביב דקכ"ב, דפריך בכללן אתה מוצא שבעים ובפרטן שבעים חסר אחד, ומאי קושיתא חא לא קפיד קרא, וי"ל דפריך אליבא דר"י דלית ל"י הך כללא, אמנם לפ"ז קשה על ר"י למה אנו סופרים רק מ"ט וכו' וכו', וי"ל, עישה"ט כל לשונו, כי קצרת' באומר, וכן הקשה כעיי"ז הקרבן נתנאל סוף פסחים ש"ל אות ב', וראה שם סנהדרין פ"א מ"ז, ומנין לגדולה שהוא של ע"א, שג' (במדב"ר י' א') אסמא לי שבעים איש מזקני

כלל הנחון הזה, ואקצר במה שהארכתי כבר כ"כ פעמים בספרים שלי, וכן כאן לא קשה מהגמ' ב"ב קכ"ג ומכל המקומות שהבאתי לעיל. דאמאי הקשו, ולא תירצו כהרמב"ן הרא"ש והטור, ולא קפדינן למנות שלמים נגה"ג וכו', משום דאפ"ל ידועו דאפשר לזנון כן, אן הקשו כדי להביא עוד תירוצים שונים, וכמ"ש בספרים שלי הנ"ל דזה דרכם. עיי"ש מכ"כ מקומות, ובהציונים שם, כי לקצר אני צריך, ולא קשה לפענ"ד קו' הנאות יעקב. תקרבן נתנאל, האור חרש, ועוד, בעה"ת.

הוא מנין מצומצם ועשרה הוא עשרה וכן עשרים וכו' הוא המנין האמיתי, ומחית נאמר סתם שהוא לאו דוקא ואפשר להיות פחות או יותר, אך ורק היכא דהכרח והסברא תאמצינו והמנין שם לאו דוקא, אז נובל לומר עפ"י כללם של הרמב"ן הרא"ש והטור, דלא קפיד אף אם חסר מה מהמנין או יש יותר מהמנין קצת מטעם, וכש"ל לשונם, אבל בסתם אם אין סברא או הכרח להוציא מה מהמנין למה נאמר דלאו דוקא הוא, ובפרט אם יש לנו תירוץ וטעם אחר להשלים את המנין ולומר שהוא דוקא ודאי מה טוב ומה נעים שלא לגרוע ושלא לחסור, ועי"כ כאן בב"ב קכ"ג ובכל המקומות שפיר הקשו ותירצו הטעם להשלים את המנין ולומר שהוא דוקא לעיל בלשון הרא"ש ש"כ הטעם דבהרי"א כתיב שבעה שבועות ועי"כ צ"ל חסר א' וזה ראייה לדברי.

אמנם לפי"ו ודאי יוקשה על הרא"ש ש"כ כיוצא בו כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים, דהרי בב"ב קכ"ג מקשינן ע"ז ומתריצין באופן אחר, וזו היא קושיית הקרבן נתנאל בפי' דפסחים, וראה בפי' הטור עה"ת פ' ויגש מ"ו כ"ז שאחר שהביא ד' היש מפרשים ש"כ כד' הרא"ש הנ"ל, ועוד ה"י על קושיא זו, כתב וד"ל ואינו יודע מה צורך לאלו הפירושים וכי כעורה זו שדרשו רבותינו וזכרונם לברכה (ב"ב קכ"ג, ב') זו יוכבד שנולדה בין החומות, ואלו היה דעת כל אלו הפירושים המפרשים כדעת ר' אברהם שהרחיב פיו לדבר על רבותינו, הנה הרמב"ן יצק זהב ונתת לתוך פיו וסתר כל דבריו, תמה בפירושו עכ"ל, אמנם המעיין במדרש רבה פ' ויגש פצ"ד ט' יראה שיש בזה מחלוקת בין רבותינו דל ואינו מוסכם לכ"ע דיוכבד נולדה בין החומות, ועי"ש במדרש כמה אופנים שנשלם המנין, (וראה לעיל אות ח) מש"ש) וכמה מהם הוא כה"א שפירסם המור כאן בפירושו, באופן שסרה מהר קושיית רבינו הטור על ה"א אלו, וראה במדרש לקח טוב שם בפי' ויגש שחושב שם דיעקב חשלים

המנין ואח"כ כ' וי"א כי יוכבד בת לוי נולדה בין החומות בכניסתו למצרים תוצא את יעקב אבינו ושם את יוכבד הרי שבעים ע"ש. ועכ"פ כיון דאין זה מוסכם וישנם אופנים שונים בד' וד"ל הא"ך משלימים את מנין שבעים כתב רבינו הרא"ש דיש עוד אופן א' הא"ך לישב זה הד"ק.

(ג) וראה בעית יעקב ב"ב קכ"ג א' ש"כ על הגמ' בכללן אותה מוצא שבעים ובפרטן אותה מוצא שבעים חסר א' וד"ל ופרש"ב ומבני לאה חסרים דכתיב בכלל דידה ל"ג, נראה דהרגיש דלא תימא דקרא קאמר שבעים אעפ"י שהוא חסר אחד מפני שהוא מספר שלם, כמו במספר ארבעים יכנו אע"פ שהוא רק ל"ט, וכן תספרו חמשים יום אעפ"י שהוא רק מ"ט, להכי פירש הרשב"ם ומבני לאה חסרים דכתיב בכלל דידה ל"ג ואינו רק ל"ב ע"ש, וראה בקרבן נתנאל על הרא"ש ס"פ ערבי פסחים ש"כ לישב בדרך זה ד' הרא"ש שם, ולפי דברי העיון יעקב הנ"ל יש סיעתא לזה מר' הרשב"ם הנ"ל.

סימן יג, ציונים בענין המסכתות שנחשבים למסכתא אחת

הנה בספרי ח"ת ערך אין סדר למשנה מדף תפ"ט והלאה, הבאתי כ"כ כללים ופרטים שיטות ופולגות בענין המסכתות שנחשבים למסכתא אחת, עישה"ס. א) בסימן א' בענין, אי כולה נזיקין חזא מסכתא, ומה נקרא כולה נזיקין אי רק ג' בבי דוקא או כל המסכתות של סדר נזיקין, עישה"ס בסי' א', וסימן י', וסי' י"א בארוכה. ב) ובסי' י', וסי' כ"ה, ועוד שם, אם סנהדרין ומכות חזא מסכתא הוא, עישה"ס. ג) ובסימן ח"י, בענין תלתא בבי דמס' כלים ע"ש, ובסימן כ"ט בענין אם מעשרות ומעשר שני נחשבים למס' אחת עישה"ס. ד) ושם בענין אם מס' אבות וסנהדרין נחשבים למסכתא אחת, עישה"ס, וראה היטב הדק בסי' תבוא לנוסח המשנה ח"ב מדף תתקפ"ו והלאה וצרפו לכאן, עישה"ס כי נחזק מאוד לענינינו.

הנה גם כאן תבאתי בענין ב"ק בית ב"ב, אם נחשבים למס' אחת ראה בסי' ט' אות א) ולהלן בהך דהמדיר שה"ש פ"ו, ועוד, הן עשירי, רש"ש, מעשה תורה, שד"ה, ובענין מכות וסנהדרין, ראה בסי' שרית מהרי"א סי' א' עישה"ס, ובענין מעשרות ומעשר שני, ראה בהך דהן עשירי, שם הגדולים, שד"ה, חיים שאל, ובהך דאבות וסנהדרין, ראה בהקנת שמביא תולת עשירי, ובענין אי שבת ועירובין חזא מסכתא הוא, ראה בהך דהמדיר שה"ש ה', ובהך דאבות אם אינו נחשב למסכתא מפני שאינו רק מוסר וי"ש ולא הלכה, ראה בהך דהשד"ה, רש"ש, ושרית חיים שאל, ובענין אם סדר זרעים המה י"ב או רק י', ראה בהך דשה"ש פ"ה, ובהך דשם הגדולים, ושרית חיים שאל שם ע"ש.

אספתי אותם וקבצתיים למקום אחד מפני שיש בזה נפק"מ גדולה לכמה ענינים ובפרט לענין אין סדר למשנה כמו שהארכתי בזה בספרי ח"ת ערך אין סדר למשנה מדף תפ"ט והלאה עישה"ס הדק, ונפק"מ לכ"כ דינים והלכות ע"ש, וגם לענינינו בענין מספר המסכתות כנ"ל, וראה היטב בכללים שלי ערך מסכת, מספרים, ש"ס ותלמוד, ובספרי ח"ז ערך אין הדרך לדקדק בלשון הקרא וכו' מדף ת"ג והלאה, עישה"ס.

סימן יד, ר' שרירא גאון מתאר את ראשי הישיבות בבבל גם בתקופת האמוראים בתואר גאון

ראה סימן א' אות ב) וצרפו לכאן.

סימן טו, הגאונים בנהר

ראה בסי' האשל מערכת ג' אות ב', ש"כ וד"ל, בזה"ק סנהס דמ"ז א', כ' וד"ל, האית מרבנן דאמרי דאחרונים משום מלח סודומית, שלא תסמא את העינים, אפי"ה אפקין לן מחובא, וסחרי מילין אלין דאמרו עליהו חובא, ולא אורח ארעא לסתרא, גאונים"כ וכו', עכ"ל.

ועל שגרי הגאונים היו יותר מ' מאות שנה אחרי חתימת הספר הזה"ק, ואין אפשר שהיה ידוע על פיהם חכמי הגאונים, ובס' אמרי בינה פ"ט, מהמורה, ע"מ שמצינו שמות תנאים ואמוראים אחרונים במדרש הנעלם מ' תולדות כמו ר"ג, רבה, ר"ל, ור"ז, והיו לו לתמוה יותר על זה, ונ"ל כי מלת 'גאונים' שכי' בזה"ק, כתב חכם אחר מבחוץ והכניסו המדפיסים בפנים, כמש"כ בס' בן יוחאי כמענה פ"ה בראיות ברורות כי כמה פעמים אירע כזה בזה"ק ע"י"ש, וראה כתנא דבי אליהו ח"א פט"ו, מש"ב על הפוסק ותתקדשתם וגו', ע"י"ש.

ותנה בזה הענין כבר האריך היעב"ץ ונ"ל בספרו מטפחת ספרים, ומביא ראיות מוכיחות שרוב דברי הזהר נכתבו אחר התלמוד, (א) מפני שנמצאו בו שמות אמוראים, ונתן שם התנא 'גאונים' שלא נודעו בזמן התלמוד, (ב) קורות עתים וזכרונות דברי הימים בזמן מאחז, וכו' וכו' ע"י"ש, כי הזהר מזכיר העובדא שבני ישמעאל נאחזו בארץ ישראל, וזה ה' בראשית וכן הגאונים, וכו' וכו' ע"י"ש, וראה בס' ארי ערך זהר, ונפסו בכללי הפוסקים שלי ערך זהר יתבררו בעה"ת היטב כל הדברים בזה, וראה ג"כ שם מש"כ על המדרש הנעלם, ע"י"ש, וראה שרי חמד כללי הפוסקים סימן ח' אות כ"ב, ובס' משק ביתי מערכת הוי"ו אות קפ"ג, מש"ב, ומביא בשם היותסין שכתב שאנפ"י שרשב"י לא טעמו נקרא על שמו, כיון שחלמידיו ותלמידיו תלמידיו ובנו ר"א עשוהו ממה שקבלו מסנו, כמו שנאמר שהמשה, טפרא, טפרי, ותוספתא, כולוהו אליהם ור"ע אנפ"י שאלו הטפריס נעשו אחר מותו, ובעבור זה דברי הזה"ק הם יותר אמתיים, כי הם דברי האחרונים שראו המשה, וכו' וכו' ע"י"ש, וראה היטב בספרי חיד מנחם תקט"ב עד תקע"א מי"ט כע"ז בענין סדר עולם ר' יוסי ע"י"ש, והנה לפי היותסין תנ"ל אין לנו לדחוק ולומר כמ"ש תוס' תנ"ל דמלת גאונים שכי' בזה"ק כתב חכם אחר, וראה בספרי חיד מנחם קע"א והלאה,

ש"ש מחומר האיסור להגיה ספרים וכי"ב, וצרפו לכאן, ואקצר כי אכמ"ל, ומקומו בכללים שלי ערך זהר ע"י"ש.

סימן טז, סכומים וכללים.

(א) הנסמכים בגאונות היו יודעים כל התלמוד על פה או בקרוב לזה וכו', ואעפ"כ לא קורין כן בשם גאון אלא נסמך מפ' גאון אחר בהסמכת הישיבות, ראה סי' א' א'.

(ב) בישיבת גאון יעקב שם ישבו כסאות למשפט כסאות לגאונים, ראה סי' א' ב'.

(ג) קצת מגאונים בבל ועינים, ושהגאונים שבבל דור ודור חיברו חיבורים לבאר תגמרא וכו', וכו', וזה היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שתברה הגמרא, ראה סימן א' ב'.

(ד) ראו הגאונים שעמדו אחרי האמוראים שאין יכולין להספיק ללמוד לרבים כל התלמוד ועשו ספרים קצרים, ראה סי' א' ב'.

(ה) תקופת הגאונים נמשכה קרוב לארבע מאות וחמשים שנה, ויהי עם זה היו גאונים גם בבבל כבגדד כירושלים של גאוני סורא ופומבדיתא, ראה סי' א' ב'.

(ו) שאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה ביניהם לפרש להם דברים קשים שבגמרא והם משיבים להם כפי חכמתם, ראה סי' א' ב'.

(ז) כל על דרך סגי נהור הוא שמכנים את הדבר המגונה בלשון שבה, ולהיפך לכנות את השבח בלשון גנאי אי שייך ונכון, ראה סי' א' ג'.

(ח) גאוני לת"ד הם רבותיו של ר' מאיר חתנו של רש"י אבי הרשב"ם ור"ת וריב"ם, ומהם שמע רבינו מאיר שכשפייס ר' אלעזר הקליר וחיות אשר חנה וכו' ליתסה האש סביביו, ראה סימן ב' ב'.

(ט) אביו של רבינו נתן בעל הערוך מתאר בשם גאון בית ר' יחיאל, ראה סי' ב' ב'.

(י) המאירי כשכתב בשם 'גאונים' למי

חשבינן לה, ראה סי' ט' יב', וסי' י"א ב' (ד) ה', וסי' י"ג.

(כב) מס' אבות וסנהדרין אי כחדא מסכתא חשבינן לה, ראה סי' ט' יב', וסי' י"ג.

(כג) ברכת כהנים וכן ברכת אתה חונן יש בהן ס' אותיות כנגד ס' מסכתות, ראה סי' ט' יד', וסי' י"א א'.

(כד) מס' מכות וסנהדרין אי חדא מסכתא הוא, ראה סי' י"א ו'.

(כה) אי ביתרין אחד לא קפיד קרא כמו בחסרון אחד, ראה סי' י"א ט' י', וסי' י"ב א'.

(כו) אם בפורים מקרי השואל בה' פסח שואל כענין, ראה סי' י"א יא'.

(כז) אם גם בדברבן אמרינן דלא קפדינן בחסרון או יתרון אחד, ראה סי' י"א יא' (טו).

(כח) יין שרף אי הוי משקה או לא, ראה סי' י"א יב'.

(כט) מצינו כ"ב פעמים דמספר ששים לאו דוקא, ולד' רש"י מצינו כן גם בלשון שבכתוב, ראה סי' י"א יג' — (טז).

(ל) מצינו במספר ארבעה וחמשה דלאו דוקא, ראה סי' י"א טו'.

(לא) אחד הוציא שטר על מאה מנה והלוה טוען שלא לזה רק צ"ט, ראה סי' י"ב א'.

(לב) ל"ט מלקות מקובלים מסיני, ראה סי' י"ב ג'.

(לג) ציונים בענין המספרים בש"ס דהמה לאו דוקא, ראה סי' י"ב ו'.

(לד) דרך הגמרא הראשונים להקשות אף ידיע דאיכא לשנויא שינויא חדא והוא כדי לדעת אם יאמר לו ת"י אחד או טעם אחר, ובפרט היכא ידיע ת"י אחד אשר הוטב לו.

ראה סי' י"ב י'.

(לה) בענין תלתא בב"י דמס' בליים, ראה סי' י' ג'.

(לו) סדר זרעים אם המה י"ב מסכתות אי רק י', ראה סי' י"א ב', וסי' י"ג.

כותנה, וכן 'גאון הראשונים', וחילוק בזה בין במס' נדה לשאר מס', ראה סי' ב' ג'.

(יא) הגאונים היה להם נסחי דווקני מהש"ס, ונמצא אצל גאון א' בתר דנח נפשיה כל הויי דרבנן קמאי דא עם דא וש"ס משנה דאיתגגיו מיומי הלל ושמאי, ראה סי' ד' א'.

(יב) שמושא רבא משמיהו דגאונים איתמר שדבריהם דברי קבלה, והרבה כנדרסין תגיעו אליהם ממהדורא קמא דרב אשי, דאית בהו גלויי מלתא למאי דלא איתבריר בגמ' דילן להדיא, ותרב הברצלוני גמגם טובא על הש"ר, ראה סי' ד' ב'.

(יג) כל דברי הגאונים בקבלה אמתיים רק שהם קצרים מאוד והם עמוקים, ונגלה לקצת גאונים אליהו זכור לטוב, ראה סי' ד'.

(יד) אי רשאי לחלוק על רבו כל שיש לו ראיות ברורות הפך דעת רבו, ראה סי' ד' א'.

(טו) אין לחלוק על החיבורים שנתפשטו ברוב ישראל להקל כנגדם מסברת עצמה, ראה סי' ד' ב'.

(טז) אין לדון ולהורות לפסוק הלכה מסברא בלתי ראיה, במידי דחניא מהגמרא או מד' הפוסקים, ראה סי' ד' ג'.

(יז) אין לפסוק חרין ואין להתיר האיסור אלא בראיות ברורות מלובנות ומחזירות מתוך פשטא סוגיא דשמעתנא ולא מתוך הדקדוקים, ראה סי' ד' ד'.

(יח) ג' מסכתות ב"ק ב"מ ב"ב נחשבים למס' אחת, ראה סי' ט' א' ב' יב', וסי' י' ג'.

(יט) מס' שבת ועירובין אי נחשבים למס' אחת, ראה סי' ט' א', וסי' י"ג.

(כ) מס' אבות שאינה מדברת מהלכות והיא משלים ודרך ארץ, אם לא נחשבת בין מסכתות שבש"ס, ראה סי' ט' ב', וסי' י"א ג' ד' ה'.

(כא) מעשרות ומעשר שני אי כחדא מסכתא

גברא אנברא קא רמית — אזה חקשה וואווא על אמורא. הרי אין דעתו של אחד וואוואיט חזיבת אמורא אחר שיקבלנה

התוס': א. מקורות ביאורים והערות; ב. מברא רבה פרכין; ג. היכא דהלכתא הכי פרכין; ד. מקומות לאהונוס פרכין; ה. מרב לתלמידו אם פרכין; ו. היכא דהסברא ששטה פרכין; ז. ממירא שאמר בשם אחרים לא פרכין; ח. מתרי ויתרי אי פרכין; ט. היכא דאיכא חנא דקאי בשיטתיה; י. באמוראים דאמרינן עליהם חנא ופליג; יא. בדרשות ואמרות; יב. מבריתא דלא מתנא ב' ר' חייא ור' אושעיא; יג. היכא דמקשה וטליק בקושיא; יד. והבול בין קושיא לתירוצי בזה; טו. חילוק בין לעשות מדברי אמורא תיובתא בתחלה לבין דבליא איתותב דאן פרכין נמי מהא; טז. אם מברא דהוא דינא ונחת לעומקיה דיימא פרכין; יז. סכומים וכללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות

(א) ראה עירובין דמ"א ע"ב פסקא א"ר יהודה ב"ר א וכו', אריי אמר שמואל הלכה כר' יוחנה וכו', א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי הלכה מכלל דפליגי והאמר ריב"ל כל מקום שא"ר יהודה אימתי זבמה במשנתנו אינו אלא לפרש דברי חכמים, ולא פליגי והא אנן חנן נתוספו עליהן מוסיף ומזהב וצריך להודיע וכו', והאמר רב שינאי א"ר חסדא זאת אומרת חלוקין עליו חביריו על ר' יהודה, אלא [מ"א א"ל] גברא אנברא קא רמית (דריב"ל אדשמואל, שמואל דאמר הלכה סבר פליגי ורבי יתושע סבר לא פליגי, רש"י) מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי, וראה במחש"ל ב"ש על הגי' א"ל.

וראה בספרי ח"ז עמוד רס"ו אות ו' (א) וצ"ל לכאן, וראה בספרי ח"ט דש"ג ס"י י"ט מ"ש בזה, ומדף שליו וחלואה ס"י כ"ז בענין דריב"ל ואי תרי הוו ועוד, עיי' וצ"ל לכאן.

(ב) ראה ביצה ט' ע"א אמר רב חנן בר אמי מחלוקת ברה"ד וכו', איני חא אמר רב יהודה אמר רב וכו' (קשיא דרב אדרב חנן, ואע"ג דרב אמורא הוא מקשי מיניה מפני שרבן של כל בני הגולה היה בדורו חנן משמואל, רש"י) ובתורה והאמר, אע"ג דרב היה אמורא מ"מ פריך שפיר כיון דרב גדול היה בדורו וראש ישיבה לישראל חנן משמואל אין סברא דרב חנן פליג עליה עכ"ל.

ועי' במהר"צ ש"י ע"ד רש"י ותוס' הג"ל ונ"ל בכתובות ח' ע"א אמרינן רב תנא ופליג, ובכ"מ מקשינן על אמורא מדברי תנא, מ"מ לא לכל ענין נאמר זה דמצאנו יבמות כ"ד ע"ב ר"ש אמר כד גיים ושכיב אמר רב להא מילתא, וראה ס' יד מלאכי ס' תקנ"ג ותקנ"ד ג"ה באריכות, ולכן הוסיפו בתוס' כאן דאין סברא שיחלוק רב חנן, אבל לא באו מצד שאסור לחלוק עליו, דהרבה מצינו דדוחין דברי רב מפני הברייתא, ועיין תוס' חולין מ' ע"א ד"ה ובשוק הביאו בשם הירושלמי דמתניתין פליגי על רב, וראה טו"ז א"ח ס"ס רמ"ג עכ"ד.

וראה בשטמ"ק ביצה כאן ש"י פירוש וקשיא דרב אדרב חנן, ואע"ג דאין מקשים מאמורא לאמורא, שאני רב דקשיש מיניה ועוד שהוא היה רבן של כל בני הגולה חנן משמואל דהוה בר פלוגתא וחלכך מצי לאקשי מרב לתלמיד, וכן פי' רש"י ד"ל עכ"ל.

וראה בגליון הגרעקא כאן שצ"ן ע"ד התוס' הג"ל לעי' תוס' ב"מ דמ"ו ע"ב ד"ה ופירי נמי וכו' ע"ש, ועיי' בתוס' בא"ד ש"י וי"ל דמסתמא לא יחלוק ר"ג על רב ולוי שהיו קדמונים וכו' ע"ש.

וראה בספרי ח"ט ערך איתמר, וכאן סימן ב' ע"ש.

(ג) ראה תענית ד' ע"ב א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה, א"ל ר' זירא לר' אסי ומי א"ר יוחנן הכי, והתנן בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים, ר"ג אומר בשבעה ב', וא"ר אלעזר הלכה כר"ג, א"ל גברא אנברא קא

רמית, אבע"א לא קשיא כאן לשאל כאן להוכיח (ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר, רש"י).

וראה בגליון ב"ש וי"ל ש"י דגי' ורא"ש הוא א"ר יוסי בר חנינא הלכה כר' יהודה ע"ש, אבל ברבינו חננאל ורבינו גרשום איתא כג"י רש"י שהוא כג"י שלפנינו, וכ"ה בריטבי"א, ופלא על בעל דק"ס שלא העיר על גי' הרא"ש הוה.

וראה בדקדוקי סופרים בהגהות כאן אות ט' שכתב וא"ר (אלעזר) הלכה בכ"י ב' נכתב מלת אלעזר על הגרד ורואין שהיה כתוב רב [חסדא] ונגרד, וכתוב שם על הגליון [פ"י דר' אלעזר בן פדת תלמידו דר' יוחנן, ומדאמר הלכה כר"ג מכלל דהכי שמיע ליה מר' יוחנן רביה, ואמרינן גברא אנברא קרמית, פי' ר"א משמיה דנפשי' אמר ולא שמיע ליה מרבו, ומאן גרס וא"ר חסדא תועה דהא רב חסדא היה שני דורות אחר ר"י ולא פליג עליה] ודברי שטות הם וכי לא מצינו שנחלקו אמוראים האחרונים על הראשונים, וגם רב חסדא תלמידיה דרב הוה דור אחד אחר ר' יוחנן הוה, ואדרבה הגירסא ר' אלעזר אינה נוחה דעליה לא הוה אמרה הגמרא גברא אנברא קרמית כמ"ש התוס' ביומא ד' ד' א' דסתם דברי ר"א מר' יוחנן שמע להו (ועי' ע"ז ביד דוד), וגם לקמן ד' ר' א' אמרה לה הגמ' משמ"י דרב חסדא, ועי' בריטבי"א לקמן י' א' במשנה בג' במרחשון ובמשנה הגיע י"ז במרחשון עכ"ד.

וראה לקמן ד"י ע"א א"ר אלעזר הלכה כר"ג, וכ"ה הגירסא ברבינו חננאל ובריי"ף ורא"ש שם, אלא שהרי"ף גרס רשב"ג במקום ר"ג ע"ש, ועיי' בדק"ס בהג' אות ש' שהביא בשם כ"י ב' הגי' א"ר [חסדא] הלכה כר"ג חוה"ג ר' אלעזר, וכ"ה הנוסח ר"ח בפסקי ריי"ז, ועי' ע"ז באורך ברי"ן במשנת הגיע י"ז במרחשון וברייטבי"א, וברא"ש בד' הישנים הגי' אמר רבי הלכה כו' נראה שהיה הגי' רבי אלעזר ונשמט בשגה ע"ש.

וראה ביד מלאכי כלל תרס"ג שהאריך בראיות דאף היכא דתלמיד קאמר לשמעתי' בסתמא ולא קאמר לה בשם רביה עם כל זה אית לן למימר דמסתמא תורה רביה היא ומקשינן מזה על זה כאלו כל חד מיניהו אמרן לתרוניהו, ובתוה"ד כ' וכ"כ התוס' בהדיא בריש יומא ד' א' ד"ה תניא דכיון דאשכחן לר' אלעזר דקאמר וכו' מסתמא משמע דר' יוחנן רביה אמרה ואע"ג דלא אמרה משמיה דר' יוחנן, ובפ' שבועת הדיינים מ"ב א' סד"ה כל מלתא, והכי אשכחנא תו להרמב"ן ד"ל בחי' שבועות כ"י ש"י בפ' שבועת הדיינים לדעת ר' חננאל דמקשינן ממילתא תלמיד על רבו מדידה אדידיה מטעמא דכתיבנא וכו', שוב ראיתי שיש להביא עוד ראיה נכונה לזה מהא דאמרינן בפ"ק דתענית ד' ב' וכו' (לעיל הבאתי לשון הגמ') הרי דאע"ג דר' אלעזר איהו הוא דקאמר הלכה כר"ג פריך מיני' למימרת ר' יוחנן כאילו אמרה ר' יוחנן בהדיא משום דהיה תלמידיה ומסתמא מרביה שמיע ליה, אלא שלא אוכל להתעלם ממאי דשנינן שם גברא אנברא קא רמית דלכאורה משמע דהכונה היא על ר"א ור' יוחנן וא"כ הוא נמצא דזה סותר למ"ש התוס' דיומא שהבאתי דסתם מימרת ר"א ר"י רביה אמרה, האמנם אחר קצת התבוננות קא חזינא דלא מצי קאי אר"א ור' יוחנן דהא אין שיטת התלמוד בשום דוכתא לומר גברא אנברא קא רמית על הרב עם תלמידה, אלא הרצון בזה דהשיב ר' אסי לר' זירא מאי קא פרכת לי מר"א הלא אי נמי נימא דבשם ר' יוחנן הוא דקאמר לה שנינו אנחנו תלמידי ר' יוחנן אנא שמיע לי מר' יוחנן הלכה כר' יהודה ואיהו שמיע ליה מר' יוחנן הלכה כר"ג ופלגינן אליבא דר' יוחנן, כן כתבתי מדעתי הקלושה ואחרי מיפלג דרשתיהו פגשתיהו בהליכות אלי למוהר"ש אלגאזי כלל של"ג ובחי' הגאונים על תענית כ"י ושמוח לבי גם אני, ואע"ג דהריטבי"א בשיטתו מפרש ליה על ר"א ור' יוחנן אנן אדברי הגאונים סמכינן, ואין ספק דאי הוה שמיע ליה פי'

תגאונים לא היה פליג עליהו. ועי' ס' קול ן' לוי דף ה' א' עכ"ל.

העקתתי כל דברי היד מלאכי הנ"ל כי עפ"י דבריו נדחה דברי הדקדוקי סופרים שהבאתי לעיל במ"ש דהגירסא ר' אלעזר אינה נוחת דעלית לא תוה אמרה הגמרא גברא אנברא קרמית כמ"ש התוס' ביומא ד' ד' א' דסתם דברי ר"א מר' יוחנן שמע להו. וכנראה שנעלם זה מהדק"ס. ועכ"פ איש הגי' ר' אלעזר. וכמ"ש לעיל שזו היא גירסת רוב הראשונים. ובתוס' ר' חננאל. וא"ש עפ"י דיד מלאכי שהביא כן בשם הרמב"ן ח"י שבועות כ"י לדעת ר' חננאל דמקשינן ממירת התלמיד על רבו מדידיה אדידיה. ודו"ק.

ויש להעיר על היד מלאכי במה שהעיר על הריטב"א דמפרש לי' על ר"א ור' יוחנן. דמפרשי שפי' על אבע"א ל"ק וכו' ור' יוחנן אית ליה דר' אלעזר. מבואר דאית לי' כפי הריטב"א.

עוד יש להעיר על היד מלאכי שכ' דיש ראי' לדבריו מחז' דתענית ד' ב' ולא כתב דעפ"י גי' הרא"ש שיל שגורס א"ר יוסי בר תינא תלכה כר' יהודה. וכן לגי' כ"י ב' שהביא הדק"ס רב חסדא במקום ר' אלעזר אולא לה ראי' זו. וכנראה שלא ראה כל זה חננאל בעל יד מלאכי.

אנכס יש לישב ד' הריטב"א ורש"י שמפרשי לי' על ר"א ור' יוחנן עפ"י דה"מ עצמו שהביא מבי"ב קיד ב', שבת ל"א ב', ועידושינן ע"א ב'. דגם בר' אלעזר שהיה תלמיד מובהק לר' יוחנן מצינו שהיה אומר מפי עצמו חלכות שלא שמענן מר' יוחנן רבו. וכ' לישב דהא דאמרינן דמימרת התלמיד היא מימרת רבו אין חכונת דלעולם כל מה שאומר התלמיד ודאי הוא ששמע כן מרבו דלא מצינו כן אלא בר' אלעזר בלחוד. אלא רצו בזה דמן חסדא אית לן למימר הכי כל עוד דלא אשכחן גברי כחזיא דלא מרביה היא. אבל אה"נ דלפנינו חזית התלמיד אומר מדליה שמועות שלא ופס"י לי מרבה. יע"ש בארזכה. ועפ"י

שפיר י"ל שזה שהשיב ר' אסי גברא אנברא קא רמית. י"ל נהי דמן חסדא דברי התלמיד הם גי' דברי רבו. אבל כיון דישנן גי' מקומות שהתלמיד אומר מדליה שמועות שלא נמסרו לו מרבו וכנ"ל. ע"כ אומר אני שזה הוא מדברי ר"א עצמו ולא ששמע כן מר' יוחנן רבו. ודו"ק. וראה לקמן אות י' מ"ש בשם השטמ"ק בשם הרא"ה ז"ל. כי זה דומה ממש להך דכאן.

וראה עוד בכללים שלי ערך רב ותלמידו. ובספרי ח"א ערך אב ובנו אם חלוקים וכו' ע"ש. ועי' בספרי ח"ז מרף דמיו והלאה עד דף ת"ג. ע"ש וצרפו לכאן.

ד) ראה מ"ק ב' ע"ב תוה"ה חייב שתיים שכ' באה"ד ואע"ג דרב כהנא אמורא הוא מקשי מיניה לרבה ורב יוסף משום דגברא רבה הוה כדאשכחן (בי"ק ק"ז ע"א) במעשה דר' יוחנן דהוה חריף טובא. וקשיא ל"ג כיון דלאו תנא הוא לא חשיב ליה כל כך ופליגי עליה עכ"ל. וראה עוד לקמן אות ח).

וראה בגליון הש"ס להגרעקא שציון ע"ד התוס' וקשיא ל"ג לעיין בי"ב דנ"ב ע"ב ע"ש. ולפי הנראה דכוותו למ"ש שם הרשב"ם בשם ר' חננאל ז"ל שכ' בשם רבותיו ז"ל דכל היכא דאמר בגמרא תיובתא דפלוני תיובתא בטלו דבריו מי שהתיובתא עליו לגמרי משא"כ בקשיא. והרשב"ם דחה זה וכ' דלא שגא תיובתא ולא שגא קשיא דקאי אמילתא דאמוראי חדא היא ולא היא עיקר אלא לגבי תיובתא ממשנה או מברייתא שייך לומר תיובתא ומפירכא דאמוראי שייך למימר קשיא ע"ש. הנה כאן במ"ק הגי' שלפנינו הוא קשיא והתוס' כ' דל"ג זה. וזה תליא במחלוקת ר"ה ז"ל ורשב"ם הנ"ל. וגם מבואר מדבריו דפרכינן מאמוראי על אמוראי.

וראה בריטב"א מ"ק כאן שכ' וליכא למימר גברא אנברא קא רמית דהא קים לן דהלכתא כרב כהנא וליכא דפליג עלה. ואפילו רב יוסף עצמו אמר לה האי מאן דקטיל אסתתא חייב שתיים ומשום דרב כהנא איירי בה תוס' בעיקרא

לית לן לאותוביה מיניה לאמורא אחרבא. אלא ודאי רב יוסף אליבא דשמואל קאמר דרמי אנפשיה ואדכר הלשון דקאמר שמואל רבו ולא אדכר אי אמרה משמיה דבריייתא וכדכתיבנא. והוה שכתב רש"י ז"ל הכא ותנשא באחד בשבת כולה רב יוסף קאמר לה ע"כ. ועי"ש בשטמ"ק ד"ג ע"ב שכ' הוא כתיבנא לעיל דמשמואל פרכינן לכולהו אמוראי אלא משום דרב יוסף קאמר לה משמיה לבתר ששכת תלמודו לכך כתב רש"י כן עכ"ל.

ויש להעיר עוד מר' השטמ"ק כתובות ט"ז ע"א ד"ה מתיב ר' ירמ' שכת' בתוה"ד ז"ל ודוחק לומר דלא שמיע לי' לר' ירמ' הא דרב יהודה אמר שמואל דלעיל דהלכה פסוקה היא ומימרות דשמואל חזי שגורות בפי האמוראים כדאיתא בכמה דוכתי בתלמודא עכ"ל. וראה בספרי ח"י ערך אף אן נמי תנינא. וכאן ס' ב' ע"ש.

ו) ראה בשטמ"ק כתובות ד"ג ע"ב ד"ה לימא למוזני שכ' בתוה"ד ז"ל והילכך איכא לפרושי בעי' דהכי קמבע"ל וכו' פירוש ולא תקשי מרב לרב המנוגא או דילמא מוזני ממש הוה ותקשי לרב המנוגא מרב דמרב ושמואל מקשינן לכולהו אמוראי משום דרב גובריהו וכמשי"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל בחידושיהם במס' בתרא בפ"ק. וכ"כ רש"י ז"ל במס' בי"ק דף ל"ג דמאדם חשוב כרב או רבה פרכינן כאילו הוא כתוב בבריייתא או במשנה. ועיין רש"י ז"ל בפ"ק דביצה (כוותו) לביצה ט' ע"א ש"ל באות ב). א"מ ובתשובות מהר"י קולת ז"ל שורש ג"ד וכו'. ומרב ושמואל פרכינן לכולהו אמוראי ובכתיבנא. והלכך פרכינן מיניהו. ולא מר' יצחק בר יוסף דלא מפורסם כולי האי כדי לאקשויי מיניה כנ"ל עכ"ל. וראה כאן ס' ב'.

ז) ראה גיטין ח' ע"א ת"ש דבעא מיניה שמואל מרב הווא וכו'. לרבה ניתא לרבה קשיא. והרי דפריי הש"ס מרב וזנא ארבה. וזה ודאי משום דרבה היה תלמיד ר"ה. וכבעירובין י"ז ע"א דבעי מריה. ובמנחות ל"ז ע"א אמר

נקטי' עכ"ל. וזה דלא כד' התוס' בהטעם דמקשה מרב כהנא ארבה ורב יוסף. ועי"ש בריטב"א שכ' גרס' ז"ל וספרי דוקאי קשיא. ומסתבר דלהכי לא הוה תיובתא וכו'. ע"ש כל לשוננו. ומבואר מזה דאזיל בשי' רבינו חננאל שהביאר הרשב"ם בבי"ב דנ"ב ע"ב וכנ"ל. ודו"ק. (ועי' בקרן אורה מ"ש ע"ד הריטב"א כאן).

ועל דברי התוס' כאן מקשה מיניה לרבה ורב יוסף משום דגברא רבה הוה כתב בהגות' והי' מתג"מ יוסף ב"ר רפאל ז"ל מוה"ל ז"ל כה"ג כתב רש"י ז"ל בי"ק דף ל"ג ע"ב דמגברא רבה מותבינן כמו ממשנה. ועי' בי"ב דנ"ב ע"ב ברשב"ם שם. וגיטין ד"ס ע"ב והא כו' ונגדיה רב כהנא ע"ש. וראה כאן ס' ב'. ועי' לקמן אות ט).

וראה בס' טהרת המים מצ' ג' אות י"ב שכ' ע"ד התוס' אלו במ"ק כאן ז"ל הגם דפריך מרב כהנא לאמוראי לא סלקא בקשיא. והטעם לפי שיכול לומר פליגנא עלך. והמקשן נחית להקשות שגראה בעיניו שלא יתלוק עליו. ועי"ש מנהגין ל"א ב' ד"ה והאמר. והל"ע ד"ה. ויסוד הלימוד ק"ק כלל ח' ע"ב.

ה) ראה שטמ"ק כתובות ד"ב ע"א ד"ה ותנשא באחד בשבת שכ' בתוה"ד ז"ל ולמאי דכתב הרשב"א ז"ל דרב יוסף רמי אנפשיה ומדכר איכא למימר דאדכר עיקר המימרא ולא אדכר דהיינו ברייתא. ואפשר דכי אמר שמואל משמיה דבריייתא אמרה. ומאי דקאמר רש"י ז"ל לקמן אי משום דאמרה שמואל (כוותו) לד"ג ע"ב ברש"י ד"ה מאי שקדו) היינו רב יוסף אליבא דשמואל. תדע דבמס' בי"ק (דף ל"ג) כתב רש"י מאדם חשוב כרב או רבא [צ"ל רבת] פרכינן כאילו הוא כתוב בבריייתא או במשנה ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל בחי' פ"ק דבי"ב דמקשינן משמואל משום דקשיש וסמוך לתנאים כמאן דמקשו מן חד מתנאי. וכ"כ הרמב"ן בחידושי ריש בתרא דאקשינן משמואל משום דרב גובריה. וכ"כ שכן היכי כתב רש"י ז"ל אי משום דאמרה שמואל לעיל

ר"ה אסברא לי, וביבמות ס"א ב', גיטין כ"ז א', ועוד בכ"מ. ראה סדה"ד בערכו ובכ"מ כידוע. אמנם ראה בכללים שלי ערך תרי הו' ובערך ר"ש דתרי רב הונא ויותר הו'. והיה רב הונא קדמון ג"כ, וראה תוס' גיטין י"א ע"ב ד"ה יתב, ותוס' חולין י"ג ע"א ר"ה בעא, ובס' כריתות שער ב' אות א' ובכ"ב מקומות, וראה בס' משק ביתי ס' תקמ"ז בזה, וראה בחי' מהרצ"ח גיטין ה' כאן שהעיר מתוס' לקמן י"א ע"ב ד"ה יתב שכ' דתרי ר"ה הו', סתם ר"ה שבש"ס היה תלמיד ר' ירמיה, ור"ה זה אשר שמואל בעי מיניה חיה גדול מר' ירמיה ושמואל ורב יהודה היו צריכים לו ע"ש, ואולי ר"ה זה הוא ר"ה הקדמון אשר היה בבבל בזמן רבי ור"ה הנזכר בירושלמי פ"ט דכלאים ובבלי תוריות י"א ע"ב ועיין בסדה"ד ע' ר"ה ע"ש, ועי' ג"כ בהגה' יעביץ שצ"ח לחולין י"ג ע"א, וכנראה שכוונתו ג"כ להעיר להג"ל דתרי ר"ה הו' ויותר, והנה אם נאמר כד' המהרצ"ח דר"ה זה הוא ר"ה הקדמון שהוא ריש גלות בבל ומורע המלכים, וראה בסדה"ד בערכו בארוכה, י"ל דסריך מיניה לרבה כיון שהי' רשכבה"ג חוץ מרבינו הקדוש שחי' בא"י בזמנו, וע"ד שכ' רש"י ותוס' בביצה ט' ע"א דאע"ג דרב אמורא הוא פריך מיני' שפיר מפני שרשכבה"ג ה"י בדורו חוץ משמואל, ראה לעיל אות ב'.

אמנם אח"כ ראיתי בס' דברי סופרים ערך גברא אנברא קא רמית שהעיר ג"כ בזה, ומביא בשם הרמב"ן גיטין ה' הג"ל שכתב דהך ת"ש דבעי שמואל מר"ה הוא ג"י רש"י ואיהו ס"ל דקושיא הגמ' למאי דסד"א דרבה לית ל"י דרבא, וכיון דבלא"ה איתותב רבה נימא תיתוי חיובתא נמי מתא, אבל אין לעשות מדברי אמורא תיובתא בתחלה ע"ש, ומשי"כ שם בערך תא שפע ע"ש, וראה היטב יד מלאכי ס' תרס"ג פ"ש ותאריך בזה ע"ש.

(ה) ראה גיטין י"ט ע"ב אמר רבא הלכה פריש"ג ורב גמא משמיה דרבא אמר אין תלמי, וא"ל כמאן כרבנן ותא תהוא דעבר

עובדא בשאר שטרות ונגדיה רב כהנא, והרי דמריך מרב כהנא על רבא, וראה לעיל אות ד' בשם התוס' מ"ק ב' ע"ב ד"ה חייב שתים דאע"ג דרב כהנא אמורא הוא מקשי מיניה לרבה ורב יוסף משום דגברא רבה הוה וכו', ע"ש בכל הדברים ש"ש וצרפ"ו לכאן. (ט) ראה רש"י ב"ק דל"ג ע"ב ד"ה ה"ג הא נמי רבה אמר דאמר רבה, רבה אדם חשוב היה ומאדם חשוב כגון רב או רבה פרכין כאילו כתיב במשנה או בברייתא עכ"ל. ראה לעיל אות ד' (ה) ו' וצרפ"ו לכאן. וראה בשטמ"ק כאן בד"ה הא נמי רבה אמר ח"ל הקשה ר"מ וכי משום דרבה אמר לא יאמר ג"כ ר"ה אפשר שלא שמעה בשם רבה, ות' דפריך מכאן דר"ה ידע להא דרבה לקמן בס' הגזול עצים וכו', וא"כ ידע להא וה"ל למימר תניא כותיה דרבה, ועוד פ"י ואפילו ר"ש אמר דר"ה מפרש עלה דרבנן ור"ש סברי כותיה וכיון דאיתי עלי' ראייה ממתינת' למה ליה לאיתויי ראייה הכא מבריתא, הרא"ש ז"ל, והר"ש ז"ל כתב ד"ל הוא נמי רבה אמר, פ"י ורב הונא ברי' דרב יהושע תלמידו, וא"כ חייב אדם לומר בלשון רבו, ומה בא להוסיף כמה שתפס מוזק שעבודו, ומשני דבא להוסיף הרבה ע"כ.

הנה משי"כ דר"ה ברי' דרב יהושע ה"י תלמידו של רבה ראה רש"י עירובין כ"ז ע"א שהי' תלמיד רבא, ובסה"ד בערכו תמה דאין אמר לרבא ואת לא תסברא עירובין ט' ע"א ע"ש, וכן הקשה הגר"מ שטראשון בעירובין ט' ע"א, ולפיר' הר"ש בשטמ"ק כאן שהי' תלמידו של רבה איש דאמר כן לרבא חבירו שהי' ג"כ תלמידו של רבה, ובסה"ד בערכו של רבה לא חשבו שהי' תלמידו. ועי' בחי' מלה"ר ב"ק כאן משי"כ עפ"י השטמ"ק הג"ל.

וראה בהגה' פורת יוסף ב"מ מ"ג ע"ב שכ' שם על תורה"ה אלא הא דאמר רבא וכו', אור"ת דירסין בכל הגי' רבא וכו', דאל"ה לא פריך מידי וכו', דאין זה ראי' מוכרתת

(דפוס ווארשא ד"א ע"א) שער ב' פ"ב, וז"ל ופעמים פרכין מאמורא כי היכא דקים לן דהלכה כמותו כי הא דקאמר הוא א"ר יוחנן גזל ולא נתיאשו הבעלים וכו' ורבים כמותו עכ"ל, ולשון זה ממש כ' בכללי שמואל פ"ק הגימל כלל ע"ז ע"ש, וכו"ה בס' מהר"י גמרי' פ"ב ד"ז ע"א וז"ל ולעולם אין מקשין מאמורא לאמורא משום דגברא אנברא קא רמית, וכשתראה שפריך ממנו הוא משום דהלכה כמותו עכ"ל.

(יב) ראה ב"מ דמ"ז ע"ב בתורה"ה ופירי שכ' בתורה"ד וז"ל וי"ל דמסתמא לא יחלוק ר"נ על רב ולוי שהיו קדמונים וכו' עכ"ל, ובהגה"ש להגרעק"א צ"ח לעי' ביצה ד"ט ע"א תורה"ה והאר"י ע"ש, וראה לעיל אות ב', וראה בשטמ"ק כאן ד"ה כיצד תחליף שכ' כעין זה עשה"ס.

וכעין זה ראה בשטמ"ק כתובות דט"ו ב' דלא אמרינן אשתמיטתי' אלא על משנה או על מימרת אמורא הקדמון ממנו ע"ש, ועמ"ש עליו חיד מלאכי כלל ל"א ע"ש, ואכמ"ל.

(יג) ראה רמב"ן ב"ב ב' ע"ב ד"ה אלמא חיוק ראי' לא שמי' חיוק שכ' בתורה"ד וז"ל אי נמי דאב"י לא קשיא לן דפליגא עליה הך סברא, ואע"ג דאקשינן מדר"נ אמר שמואל לקמן שאני שמואל דרב גובריה, אבל אב"י מאמוראי בתראי הוה, ותך שקלא וטריא מקמי ידיה ולא מקשי מיני' קושיא ע"ש, וראה לעיל אות ב', וע"ע בספרי בית אהרן ח"ט דשניה ס"י ל"ז משי"ש משמואל דרב גוברי' ואי חשוב תנא עשה"ט, ובכל הכלל איתמר שם.

(יד) ראה ב"ב דמ"ח ע"א ולרב ביבי דמסיים בה משמיה דר"ג קרקע אין לו מעות יש לו מאי איכא למימר, רב ביבי מימרא הוא ומימרא לרב הונא לא סבירא ליה (מימרא הוא, שהיה אומר משום אחרים ואינה לא משנה ולא ברייתא, ואי הוה אמר לה רב ביבי משמיה דנפשיה הוה מהדר גמרא גברא אנברא קרמית בתמיה, רשב"ם), ובמסורת הש"ס צ"ח לגיטין

וכו', ואדרבה דהכא עדיפא טמי דהא כתב רש"י ז"ל ב"ק דל"ג ע"ב דמרבא מקשינן כמו ממשנה או ברייתא, וא"כ שפיר מקשה דלרבה אולא מילתי' דרבא כתנאי ע"ש, וראה כאן ס"י ב'.

(י) ראה ב"ק מ"ג ע"ב כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', א"ל אב"י אלא מעתה וכו', וכי תימא ה"נ והאמר ר"ל וכו', א"ל גברא אנברא קא רמית, ובהגה"ש צ"ח לתענית ד' ע"ב ושי"ג וראה בשטמ"ק בשם הרא"ה ז"ל שכ' ומאן דרמי סבר דכין דר"ל תלמידיה דר' יוחנן מניה קבלה ע"ש, וראה לעיל אות ג' בהך דתענית ד' ע"ב משי"ש בארוכה וצרפ"ו לכאן כי נחוצ' לענייננו, וראה ס"י ה' אות ב', וראה בסדה"ד ערך ר"ש בן לקיש אות ב' שהיה תלמיד חבר של ר' יוחנן, וראה ביד מלאכי כלל תרס"ד מה שהאריך בהך דירושלמי סנהדרין פ"ק דקרי ל"י לר' אלעזר תלמיד חבר דר' יוחנן, ע"ש, ובהך דתענית הוא ר"א ור' יוחנן, ויש להעיר קצת אם שייך ג"כ בתלמיד גמור, ועיין בזה.

(יא) ראה ב"מ דף ד' ע"א בפ"י רבינו תננאל שכ' וז"ל ומקשינן עלה (אהך דר"נ ורבא) והאמר ר' יוחנן גזל ולא נתיאשו הבעלים וכו', וק"ל דלא מקשינן לא ממשנה ולא מבריתא ולא ממימרא דאמורא אלא אם היא הלכה וכו' ע"ש.

וראה בספר כריתות חלק חמישי שער שלישי אות י' שכ' וז"ל פעמים פרכין מאמורא היכא דקים לן דהלכה כמותו, כי הא דמקשינן הא א"ר יוחנן גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וכו', וק"ל דלא מקשינן לא ממשנה ולא מבריתא ולא מאמורא א"כ הוא הלכה עכ"ל, ובהגהות עיטור סופרים כ' דכ"כ בפיר"ה שם בב"מ ו' ע"א, וצ"ח לעיין ביד מלאכי כלל תקכ"ב שכמה ראשונים חולקים על הך כללא ע"ש, וראה בלקוטי מרדכי על הכריתות כאן מה שצ"ח בזה.

וכדברי הכריתות כ' ג"כ בהליכות עולם

ע"ב ואי בעית אימא מימרא היא ומימרא
לרבא לא סבירא ליה ע"ש.

וראה בכללי שמואל (להתחכם השלם רבי
שמואל ו' סיד המכונה ר' שמואל סיריליו
ויל) [דפוס ירושלים תשל"ב] פרק הגימל כלל
ע"ז שכתב גברא אנברא קא רמית, דרך
הגמרא כשהקשה מאמורא לאמורא כדאיתא במס'
סנהדרין (ו' א') דאמרינן לה גברא אנברא קא
רמית, ולפעמים אומר דברי פלוני מימרא הוא
ומימרא לפלוני לא ס"ל, כי הא דאמרינן פ'
חוקת חבתים (מ"ח א') דאקשינן מרב ביבי
דאמר משמיה דר"נ לרב הונא הלוי' וזכין
זכניה וזבני, ואמרינן ליה דרב ביבי מימרא
הוא ומימרא לרב הונא לא ס"ל, וכתב הרשב"ס
שם מימרא הוא שהיה אומר משם אחרים ואי
הוא אמר רב ביבי משמיה דנמשיה הוה מהדר
גמרא גברא אנברא קא רמית ע"ב, הרי איכ'
כשמקשים מאמורא לאמורא ודברי האמורא
שמשקים הוא מגופיה או מתרץ גברא אנברא
קא רמית, וכדבריו הם דברי אחר או מתרץ
דברי פלוני מימרא הוא ומימרא לפלוני לא ס"ל
עכ"ל, וכ"ה בשליה ע' תורה שבע"פ (דפוס
אמשטרדם ד"ת ע"ב) ע"ש.

(ט) וראה בס' כלילת המנוחה מע' ג' אות
א', שמקשה מהך דסנהדרין ל' ע"ב, [ראה
אות יט]] דמקשה אביי מריא אריה, ואפ"ה
משני חש"ש גברא אנברא ק"ר, ורש"י כ' ר'
אבא ורב אידי אדעולא, ואמאי לא פ' אדר"ח
בן אבין אמר רב, ונ' כותנתו דאיכ' הוליל
אמוראי גינתו אליבא דרב, דרחב"א משמי'
דרב ס"ל דפליגי ורחב"א ס"ל (משמי' דרב)
ולא פליגי וכביבמות ח"י ב' ונ' והוכיח רש"י
הנה, דק' אביי ח"י רק לעולא, וע"כ משני
ששיר גברא אנברא ק"ר, אבל להרשב"ם ושליה
הנ"ל קשה, שהול"ל מימרא הוא ומימרא לעולא
לא ס"ל, ואולי י"ל דת"י גברא אנברא ק"ר קאי
על רבנ"א לחוד אלא דממילא מתורץ גם מריה
א' רב ע"ש, וראה לקמן אות כב).

(י) ראה ב"ב צ"ה ב' בדש"ש, שכתב
תורה חז, תימא כ"ה, אמאי מוקי ר"ז כ"ה.

המחש"א הכין דוחו אוצר כ"ה, הוא מחברייטא.
ונראה משום דה"י ק"ל, מה תמחו התוס' מר"ז
שהוא אמורא על ר"א או רבינא, ואישתמיטתיה
מ"ש התוס' ב"מ (פ"א) ד"ה הניחא, דמקשה
שם הש"ס על ר"א ורבינא מדד"פ לפי שהיו
אחריה ור"ז ור"פ היו בדור אחד שם (ל"ה),
וכן לעיל (ס"ג ב') איפליגו בהדדי ע"ש.

(יז) ראה סנהדרין ו' ע"א, וכי תימא פליגי
רבנן עלי' דרשב"ג, והאר"א שניהם שדנו לד"ה
אין דיניהם דין, גברא אנברא קא רמית, רש"י,
ר' אבוח אדשמואל וכו' ע"ש.

(יח) ראה סנהדרין כ"ה ע"א, הוא אריב"ל
כ"ס שאר"י אימתי ובמה אינו אלא לפרש, וכו'
וכו', גברא אנברא קא רמית, מר סבר פליגי
ומר סבר לא פליגי ע"ש, ונ' רש"י דריב"ל
ארמי בר חמא, וכו' ע"ש, ובר"ח כ' כלומר
מר' ר' יהושע ור' יוחנן וכו', ע"ש, הרי
דש"י תת"י גברא אנברא ק"ר אפי' על שנים
אחד, וראה באות ד) בהך דמורק ב' מ"ש"ב, וראה
כאן סימן ג' מ"ש"ב.

(יט) ראה סנהדרין ל' ע"ב, ארחב"א אמר
רב הלכה כריב"ק בין בקרקעות, וכו', וכו',
גברא אנברא קא רמית וכו' ופרש"י רבי אבא
ור' אידא אדעולא עשכ"ה, ובס' מרגליות הים
שם כתב בתמוז"ה דסברת הסיד דכיון שתביא
מברייטא יכולים לתקשות ממנה, וע"ז תירץ
שר"ח לא שנה הך ברייתא ומשבשתא היא,
ע"ש.

(כ) וראה סנהדרין ל"א ע"א, גברא אנברא
קא רמית, רש"י, דרב חסדא אדריב יהודה ע"ש.

בענין עדות אם מצטרפין עש"כ"ה.
(כא) וראה סנהדרין ל"ד א', דמקשינן על
רב מריב"ח, וכ' הפע"ה דקט"ל, והוא משום
דריב"ח דיינא הוא ונחית לעומקיה דדינא, כבב"ק
ל"ט א' ע"ש, ולא מצאתי עוד כע"ה, וראה
רש"ש כאן שכ' ע' תוס' גזיר (כ"ט) ד"ה
ה"ג בשם ר"ח, שיש ריב"ח שהוא תנא ע"ש,
ולפי' ג"כ תתורץ זה, וראה היטב ה"ק בספרי
ח"ז דף ו"ט אות י"א, אריכות בענין ריב"ח
אם תרי הו' ואחד ה"י תנא ע"ש, וע"כ

אקצר במה שהארכתי כבר ס"א בספרי ע"ש.
וראה כאן ס"י ב'.

(כב) וראה חולין נ"ב ב', וכ"ה ר' יהודה
מפלג פליג, והא"ר בנימין בר יפת א"ר אלעא,
[ג"י הרא"ש רבי אלעזר וכן בפרש"י ד"ה גברא]
לא בא ר"י אלא לפרש ד' חכמים, גברא
אנברא קא רמית, ופ"י רש"י דר' אלעזר אדריב
וכו' ע"ש, והנה זה ג"כ מימרא ר' בנימין
בר יפת ארי"א, ועכ"ז משני הגמרא גברא
אנברא ק"ר, ובס' כלילת המנוחה מע' ג'
אות א' העיר בזה ע"ש, וכאן סימן ג'
עיש"ש"ט, וראה לעיל אות יד) טו).

(כג) וראה בליקוטי מרדכי על הכריתות ח"ה
שער ג' אות י' שצ"ח בכללן לסנהדרין ל"א,
רש"י ביצה ט', תשד' מנחם עזרי' ס"י קי"א,
פר"ח אריח ס"י קליה וקמ"ה סק"ב דר', ח"ע,
ביק מ"ג ובשטמ"ק כתב מאן דרמי סבר כיון
דר"ל היה תלמידו דר' יוחנן מיניה קבלה ע"כ,
ביק קט"ו, ביצה מ', שטמ"ק ריש כתובות ד"ה
אמר וצ"ע וכו' ע"ש.

והרבה מקורות כבר נתבאר כאן בס"י א',
והעתקתיו מפני שיש בו ציונים ומ"מ השייכים
לענינינו ולא נתבאר לעיל.

סימן ב. מנברא רבה פרכינן

(א) ראה ס"י א' אות ב) בהך דביצה ט'
ע"א, ושם אות ד) בהך דמורק ב' ע"ב בתוס',
ושם אות ה) בהך דשטמ"ק כתובות ב' ע"א,
ושם אות ו) בהך דשטמ"ק כתובות ג' ע"ב,
ושם אות ט) בהך דרש"י ב"ק ל"ג ע"ב, ושם
אות יג) בהך דרמב"ן ב"ב ב' ע"ב, ע"י במקומות
הנ"ל דמבאר דמנברא רבה וחשוב כגון רב,
רבה, רב כהנא ועוד, פרכינן כאילו תני במשנה
או בברייטא, עיש"ש"ט וצרפ"ס לכאן, וראה
בכללי הגמ' על הליכות עולם (דפוס ווארשא)
די"א ע"א שכ' שם כלל זה ע"ש.

(ב) וראה בס' שארית יוסף לרבינו יוסף
בן וירגא זצ"ל, נחיה הפירוש כלל ו' דף כ"ז

ע"ב, שכתב אין מקשין מאמורא לאמורא, והו'
מוסכם, ועם כ"ז אם הוא גדול ומפורסם דרך
הוא להקשות ממנו, כ"ש בביצה ט' א', שכ'
רש"י, אפי' דרב אמורא הוא מקשינן מיני',
מפני שרבן שכבה"ג ה"י חוץ משמואל, ע"כ,
ומשמואל נמי פרכינן, כמ"ש"כ הרמב"ן בשיטת
שאני שמואל דרב גובריה, אבל אביי מאמוראי
בתראי הוא ולא מקשינן מיניה עד כאן,
וכן מרב כהנא מקשינן משום דגברא רבא הוא,
כמו שמצינו במעשה דר' יוחנן דה"י חריף ספי'
מריק ב' ב', ובהג"ה פרק המנצי (ל"ג ב')
כתוב, דמאד חשוב כמו רב או רבה פרכינן
כאלו כתוב במשנה או בברייטא, ע"ש.

(ג) ראה בס' דרכי שלום למחז' הגאון הנודע
מבערוזאן זצ"ל אות פ"ג שכ' גברא אנברא
קרימית, נמצא בכמה דוכתי, וע"י סנהדרין ו'
ומ"מ מד' רב שה"י דשכבה"ג פרכינן מיני'
ע"ד אמורא אחר, ערש"י ותוס' ביצה ט' א',
וגם מד' רבה ע' רש"י ב"ק ל"ג ב', ולכאורה
י"ל דהא דפריך מרבה חיינו משום דכל מיני'
כרב עבדי כבשבת כ"ב, אבל לפמ"ש הר"ן
פ"ק דסוכה דוקא במאי דפליגי רב ושמואל
לחדיא כרב עכ"ז ולא בשאר דברים, איכ'
צ"ל דגם מרבה גופי' יכול להקשות ע"ש ותבין,
ועת"פ מריק ב' ע"ב ד"ה חייב, דרב כהנא
גברא רבה ומוחבינן מיניה לדבה ור"ה ע"ש,
ועכ"פ פ"ז מק"פ חלי"א, דהלכה כרב לגבי
עולא משום דרב דשכבה"ג הוא ע"ש, וע"י
ובחים ל' ע"ב הוא אמר לי"פ ואנא אמינא
פליגי ע"ש, בהא דפריך מדברי רבב"ח על
דברי רב דימי ע"ש.

(ד) וראה עוד בס"י ו' ב) בדברי הבית ועד
לחכמים ש"ש, ע"ש וצרפו לכאן.

(ה) וראה ס"י א' אות ד) בהך דמורק ב'
ע"ב ש"ש מהתוס' ומ"ש הרב סהרת חמים דאף
דמקשינן מרב כהנא מ"מ לא סליק בקושיא
לפי שיכול לומר פליגנא עלך, עשה"ס וצרפו
לכאן.

סימן ג. הניא זוללכתא הכי פרכינן

(א) ראה סי' א' אות יא) בהך דבי"מ ו' ע"א בדברי הראשונים ש"ש, וע"ש בשם חיד מלאכי כלל תקב"ב שכמה ראשונים חולקים על תן כללא ע"ש.

(ב) ובס' אהל ישרים מע' ג' כלל ח', מקשה דבסנהדרין כ"ה א' (שיל בסימן א' אות יו) ע"ש) סריך ארכ"ח מרי וריב"ל, דה' נוחתיה, ואפ"ה משני ל' חתם גברא אנברא קרמית, ובר ע"ש.

סימן ד. מקדמונים לאחרונים פרכינן

(א) ראה סי' א' אות יב) בהך דבי"מ מ"ו ב' תורה פרי שביב דמסתמא לא יחלוק רב נחמן על רב ולוי שהיו קדמונים וכו' ע"ש. וראה שם באות סז) בהך דביב צ"ה ע"ב ג"כ כזה, עש"ס.

(ב) וראה בס' הליכות עולם שער ב' ס"ב (ד"א ע"א) שכתב וז"ל וכן מצינו שמקשה מאי קמ"ל מאמורא לאמורא פ' המניה (ב"ק ל"ג ע"ב) דמקשינן על מילתיה דרב הונא כריה דרב יהושע מאי קמ"ל והא אמרה רבה חדא זימנא וכו', וטעמא משום דרבה קדמון הוה וקים ליה לגמרא דההו דריש מילתא בפי הכל ומסתמא שמעה רב הונא בריה דרב יהושע, ומשי"ה פריך עלה מאי קמ"ל והא אמרה רבה חדא זימנא, ומתאי טעמא ניהא לן במרק אלו גערות (כתובות ל"ד ע"ב) דא"ר טשא חיתה פרה גנובה לו וטבחה בשבת חיוב, ואקשינן ר"ס פרה אתא לאשמועינן, כלומר מאי קמ"ל ר"ס הא אמרה רבה לעיל היה גדי גנוב לו וטבוה בשבת חיוב, וכי פרה אתא לאשמועינן, ונראה דמקשה הכי משום דרבה קדמון מרב טשא היה, ואין לומר דהתם גרסינן רבא ותלמידו היה כדמוכח בכמה דוכתין ומקשה עליה מדברי רבא מאי קמ"ל משום דסתמא שמעה מיניה, כבר פרש"י ז"ל לשם דרבה בזה"ל גרסינן וטובח לה משמעתינן התם, הלכך נראה טעמא בדכתיבנא עכ"ל.

(ג) ובכללי הגמרא (למרו מהריק"א ז"ל) כ' ומ"ש וכן מצינו מקשה מאי קמ"ל מאמורא לאמורא בפרק המניה (ל"ג ב') וכו', פרש"י כ' שם ה"ג הא נמי רבה אמרה דאמר רבה ורבה אדם חשוב היה ומאדם חשוב כגון רב ורבה פרכינן כאלו הוא כתוב במשנה או בברייתא עכ"ל, וראה בס' א' אות ט) מש"כ בזה.

(ד) ובספרי ח"י ערך אף אגן נמי תנינא דף תקצ"ב סי' כ"ב הארכתי בזה, לך ראה ושם תמצא הדברים השייכים לענייננו, וע"כ אקצר כמה שהארכתי כבר מ"א בספרי עשה"ט, וראה שם כל הכלל כלו מדרך תקני' ותלמוד עשה"ט.

סימן ה. מרב לתלמידו אם פרכינן

(א) ראה היטב כאן סימן א' אות ג) מש"ש בהך דתענית ד' ע"ב, וראה סי' ד' בדברי הליכות עולם ש"ש, וראה היטב בספרי ח"א ערך אב ובנו אט חולקים מדרך כ"ז והלאה מש"ב בארוכה, ע"שה"ט וצרפ"ס לכאן, וראה בס' יד מלאכי סי' תרס"ג, מה שהאריך בזה ברוב בקיאותו, וראה היטב בספרי ח"ס ערך איתמר מדרך רפ"ח והלאה, ובח"י ערך אף אגן נמי תנינא מדרך תקצ"ב והלאה, ובספרי ח"י מדרך רמ"ד והלאה ערך אין דרך הרב לומר בשם תלמידו, וערך אין דרך התלמיד שיאמר לרבו את אמרת, ובספרי ח"ג ערך אומר דבר בשם אמרה, ע"שה"ט וצרפ"ס לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא.

וראה בכללי הגמרא (למרו מהריק"א ז"ל) ע"ס הליכות עולם (דפוס וארשא ד"א ע"א) שכתב וז"ל ובפ"ב דקידושין מקשה מחזקי' לר' יוחנן וכתב פרש"י ז"ל דמקשה מיניה משום דרבו הוה, ובס"פ אלמנה נזונית והאמר רב נחמן פירא הוי ומשני דרב נחמן פליגא, וכתב הר"ן ז"ל דלאו דפליגא אעיקר מימרא דרב כהנא משמיה דשמואל קאמר, אלא אמאי דא"ר שימי ש"מ מרוב כהנא, ולי נראה דטעמא משום דמימרא דרב נחמן מית' לה בס' האשה שנפלו

ומוקי לה כחכמים דפליגי אר"מ, ונראה שזה רמז פרש"י ז"ל שכ' דר"ג בס' האשה עכ"ל, וראה בסה"ד ערך ר"ג בארוכה שה"י תלמידו של שמואל ע"ש.

(ב) וראה בס' לב שומע מערכת ג' אות ו' שכתב וז"ל גברא אנברא קא רמית, ומאן דרמי סבר דכיון דר"ל תלמידה דר' יוחנן מניה קבלה, שיטמ"ק קמא דפיס ב', בשם הרא"ה ע"ש, וכן י"ל בהא דרמי בתענית דף ד' ב' וא"ר אלעזר הלכה כר"ה א"ל גברא אנברא קא רמית, ע"ש, דמאן דרמי סבר, כיון דר"א תלמידה דר"ינח קיבלה מנ"י, ע"ש, וראה סי' א' אות י', וראה בכללים שלי ערך רב ותלמידו, וערך קושיא מה שכתבתי בזה בעת"י.

(ג) וראה בס' בית ועד לחכמים להמלא הרועים ז"ל, בסוף הספר אות ל"ה, שכתב מצינו כ"פ דמקשה אתלמיד מדברי רבו, כבביצה מ', והא ר"ה תלמיד דרב הוי ואמר רב וכו', וכן בכמה דוכתא, וקשה דהא מצינו בכ"ז שתלמידים חולקים על רבם, וע"י בכלל ט', דלרש"י אין מדרך תלמיד לחלוק על רבו רק לעת זקנותו, ולהתוס' דרך התלמידים לחלוק על רבם, ובספ"ק דסנהדרין גבי אמרי בי רב הוא ר"ה כ' התוס' דהא דמצינו דאמרי בי רב פליג אר"ה, צ"ל הא דר"י הא דר"ב, אלמא דר"ה חולק על רב, וצ"ל דהיכא דמצינו בהד"א שחולק שאני, אבל אי לא מצינו שחולק אמרינן מסתמא כר"ב, ט"ל, ע"ש.

סימן ו. היכא דהסברא פשוטה פרכינן

(א) ראה כאן סי' א' אות ב) בהך דביצה ט' ע"א מש"ב, וראה תוס' גיטין ס"ז ע"א ד"ה לא שכ' בתה"ד דמתחלה לא הקשה אלא מכא ולא מסתברא דפליג שמואל אד"ר ירמיה ורב חסדא, וע"ש דף ס"ו ב' תוס' ד"ה התם ע"שכ"ה.

(ב) ראה בס' בית ועד לחכמים בסוף הספר אות ל"ז שכ', אך דביצה ט' (ש"ל כ"ט) דמרב

חקשינן דגדול דהוה ה"י וכו', משמע דוקא על רב אמרינן כן, וקשה דבביצה מ' מקשה מחיזרא דשמואל אר"ה, וכן מר' יוחנן על ר"ה, ועוד קשה דהא מצינו כ"פ אמוראי בתראי חולקים על רב ושמואל ור' יוחנן, ומאי מקשה לרב חנן בר אמי ולר"ה מרב ושמואל ור' יוחנן, וצ"ל דלא מקשה התם על ר"ה רק מצד הסברא הפשוטה, ומית' דשמואל דט"ל סברא זו ובדאי לא מסתבר דר"ה יחלוק ע"ז שהיא סברא פשוטה, לכן מהדר לשנויי דר"ה ט"ל ג"כ סברא זו, אבל התם ברתב"א מוכח דמקשה מרב דוקא, דאלי"כ למא תוצרך לשנות הוא דאמר כי האני תנא לימא בפשיטות דחולק על רב, ואי דחיקא ל"י לומר דחולק על סברא פשוטה כדכתיבנא הכא גבי ר"ה, קשה גם לתירוצו ס"ס חולק הוא על רב ומה תוצרך לומר דאמר כי ההוא תנא, אע"כ דמקשה מרב כמו מתנא, וע"כ צריך לשנות דאיכא תנא אתרינא דקאי כותיה, גם מה דמקשה שם ורב דאמר כב"ש, אי אפשר למרש כדפרשיתא כאן אר"ה, וע"כ צ"ל דמקשה מרב כמו תנא עכ"ל.

סימן ז. מחיזרא שאומר בשם אחרים לא פרכינן

ראה סימן א' אות יז) בהך דביב דמ"ח ע"א וצרפו לכאן.

סימן ח. מחרי ויותר אי פרכינן

ראה סימן א' כאן אות יח) בהך דסנהדרין כ"ה ע"א, דמשמע שם דלאו דוקא מאמורא חד אמורא אתרינא לא פרכינן אלא אף מחרי אמוראים או יותר נמי לא פרכינן אמורא חד, ע"ש שמתרץ גברא אנברא קא רמית אפילו על שנים אחד.

וראה סימן א' בהך דמ"ק ב' ע"ב דשם משמע דנשהאחד גברא רבה הוא פרכינן מינ"י אף לשנים, ע"שה"ט וצרפו לכאן, וראה בס' דברי סופרים בכללן.

סימן טו. היכא זאיכא תנא זקאי בשיטתיה

ראה בהג' לקוטי מרדכי על הכריתות זיל שער ג' אות ט' בהג' אות שכים שבי' והאריך והיכא זאיכא תנא דסיל בשם דילן כותיה והאמורא לא שייך להקשות גברא אנברא קא רחיק, ונשט דהתנא סיל גיכ כותיה עישכיד, וראה כאן סימן ו' משיש מהבית ועד לחכמים וצרפו לכאן עייש.

סימן י. באמוראים דאמרינן עליהם תנא ופליג

ראה היטב הדק בספרי ח"ט, ערך איתמר מדף רפ"ח ותלאת, כל הכלל כלה ושם דף שריג סי' י"ט הבאתי בשם אחד משרי בעלי הכללים, הרב בעל מהררי נמרים וצ"ל, שבי' ואע"ג ולא מקשה ומאמורא לאמורא דגברא אנברא קא רחיק, אבל מפני שהמאמר ההוא הלכתא חכי לשיכך מקשינן ממנו, וכשיכך אם הוא אמורא כרב ורי' חייא דאמרינן דב תנא ופליג, עייש, וראה שם משיש להעיר, דגס אחריס דנאמר עליהם תנא ופליג לא שייך בהו לומר גברא אנברא קא רחיק, ופרכין מינייהו, ואציגה לך בקיצור שמות של אותם האמוראים שהארכתי שם בהם אם נאמר עליהם תנא ופליג, ואלו הם: רבי, רב, ר' חייא, ריב"ל, ר' יוחנן, חזקיה, בר קפרא, ר' חנינא, ר' שמעון בורכי, רבן גמליאל ברבי, ר' ישמעאל בר' יוסי, שמואל, לוי, ר' ינאי רבה, ר' יוחננאל, עישה"ט כי בכל אחד מהם הבאתי הראיות השיטות, ההערות, וצרפו לכאן כי לא רציתי לכא' בידיים שניות בדברי סופרים בדברים שהארכתי בהם סי'א בספרי, וע"כ אקצר כאן, לך ראה שם ואז תתענג בעה"ת, ושם הבאתי גם מאותם אם תרי היו או יותר עישה"ט.

סימן יא. בדברשות ואגדות

ראה היטב בספרי ח"ט דף שריז סימן כ"ב, ערך בדברשות ואגדות אין אנו צריכים לדחוק ולומר תנא ופליג וכו', שהארכתי שם בזה.

בדברשות ואגדות יכול האמורא לחלוק אפי' אתנא, עישה"ט ובציוני שם, וע"כ אקצר במה שהארכתי כבר בספרי בעה"ת, וראה בספרי ח"א ערך אגדה, מה שכתבתי בזה, וראה בספרי ח"ט הנ"ל דף שני' אות ב', וצריז לכאן.

סימן יב. מברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ור' אבנא

ראה היטב בספרי ח"ט דף שריז סימן כ"ב שיש, דמברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ור' אבנא לא מותבינן, וראה שם דף שני' אות ב' מה שכתבתי בזה, ושם כתבתי גיכ בענין אם רק הש"ס יוכל לומר על ברייתא דלא מתניא בי ר"ח ור"א, עישה"ט וצרפו לכאן, ואקצר במה שהארכתי כבר בספרי, וראה כאן סי' א' אות יט' בהג' דסנהדרין ל' ע"ב משש"ב וצרפו לכאן.

סימן יג. היכא דמקשה וסליק בקושיא

ראה בסי' קשות מיושב להגרי"ם ז"ל דף כ"ה ע"ב שבי' בתלמוד ח"ל ויצא לנו כלל מפורש, דבכל מקום דמקשה מאמורא על אמורא אחר וסליק בקושיא ולא השיב גברא אנברא ק"ר ודאי דקים ל' להשי"ס דנתפשטה ההלכה בישראל לדינא נהדוניהו, ומעשים בכל יום דפסקינן כאמורא זה בדין דאמר איהו, וכן באידך אמורא דאמר איהו וכו', והנה כל זה רק היכא דמקשה מאמורא על אמורא האידך מוכרחין אנו לומר כן, אבל היכא דאטיק בקושיא מכח משנה או ברייתא ס"ל להרמב"ם דנחזה אהנו מי שהקשה עליו לגמרי וכו' וכו' עייש.

סימן יד. ההבדל בין קושיא לתירוץ בזה

לפענדי' דחילוק גדול יש בין להקשות מגברא אנברא, לבין לתרץ גברא אנברא קא רחיק על קושיא, עפמשי"כ בספרי כ"כ פעמים דרך הש"ס להקשות אף שידע התירוץ משוט ודעה לידע אולי יש תירוץ אחר יותר עדיף

ועוד מכ"ס אחרים, ראה בספרי ח"ד חוף תל"ד ולהלן, שיש דרך הש"ס ופריך אף רידע דיכול לשנוי שינויא חזא שתירץ קודם אפי' פריך לדעת אם יאמר לו טעם אחר וכו' וכו' עישה"ט, ובציונים שם, והבאתי בספרי כ"כ פעמים ההבדל בין קושיא לתירוץ בזה, וראה היטב בספרי ח"ח ערך אין להקשות מרשי' על רשי' מדף ר' והלאה כל הכלל כלה, בפרט שם דף רט"ו סימן ו' ערך אחרי שיש לנו הכלל הגדול הזה מפני' מצינו בררא שמקשים מרשי' על רשי', עישה"ט בארוכה בזה, ועיי' דאם בתוס' אמרו כן (שהרבה בעלי תוס' היו) להקשות מתוס' אתוס' דשם ודאי אפשר גברא אנברא קא רחיק משי"כ ברשי' דהיכא דאיכא לתרוצי ולאומי טפי דלא סתרי אהדדי וכו' וכו' עייש, וכן הארכתי שם בכלל אין להקשות מתוס' אתוס' מדף רס"ה והלאה, עישה"ט דהדרך להקשות אפי' מגברא אנברא כדאי למצא איות תי' יותר הגה' או להשוותם, ועוד ועוד טעמים אחרים, ועייש בפרט בסי' ו' משי"ב, וראה בכללים שלי ערך משנה, גמרא, תלמוד, וערך פלוגתא, וראה היטב בספרי ח"ט דשכ"ד אות ב' משי"ב בארוכה דרך הש"ס דפריך אף ידיע דיכול לשנוי וכו' וכו' עישה"ט, וראה היטב בכללים שלי ערך קושיא, ואקצר במה שהארכתי כבר כ"כ פעמים בספרי, וראה היטב כאן אות ד' בהג' דמריק ב' ב', משיש בשם ס' סתרת המים, עייש וצרפו לכאן.

סימן טו. חילוק בין לעשות מדברי אמורא תיובתא בתחלה לבין דבלא"ה איתותב דאז פרכינן נמי מהא

ראה רמב"ן גיטין ה' ע"א הבאתי כאן אות ז' בהג' דגיטין ה' ע"א, עייש וצרפו לכאן.

סימן טז. אם מגברא דהוא דיינא נחית לעומקיה דדינא פרכינן

ראה סימן א' אות כא' משי"כ בזה וצרפו לכאן.

סימן יז. טכומים וכללים

א' רב תנא הוא ופליג לא לכל ענין נאמר זה, ראה סי' א' ב'.

ב' אע"ג דאין מקשים מאמורא לאמורא שאני היכי דא' קשיש מיני', ראה סי' א' ב'.

ג' בהג' דתענית ד' ע"ב א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר"י, וכו' והתנן בשלשה במרחשוון שואלין את הגשמים רג"א בשבעה בו ואר"א הלכה כר"ג וכו', ושינוי נוסחאות שם, ראה סי' א' ג'.

ד' אם נחלקו אמוראים האחרונים על הראשונים, ראה סי' א' ג'.

ה' סתם דברי רבי אלעזר מר' יוחנן שמע להו, ראה סי' א' ג'.

ו' בהג' דתענית י' ע"א א"ר אלעזר הלכה כר"ג ושינוי נוסחאות שם, ראה סי' א' ג'.

ז' אף היכא דהתלמיד קאמר לשמעתי' בסתמא ולא קאמר לה בשם רביה עכ"ז אית לן למימר דמסתמא תורת רביה הוא ומקשינן מזה על זה, ראה סי' א' ג'.

ח' אע"ג דתריטב"א בשיטתו מפרש באופן א' אנן אדברי הגאונים סמכינן, ואין ספק דאי הוה שמי' ליה פ"ה הגאונים לא הוה פליג עליהו, ראה סי' א' ג'.

ט' לפעמים ה"י התלמיד אומר מדיליה שמועות שלא נמסרו לו מרבו ודק ר' אליעזר אמר לעולם רק ממה ששמע מרבו, ראה סי' א' ג'.

י' מחלוקת הראשונים אם יש חילוק בין לשון קשיא ללשון תיובתא דבהתיובתא בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי משא"כ בקשיא, והחילוק שבין שני לשונות אלו, ראה סי' א' ד'.

יא' מימרות דשמאל היו שגורות בפי האמוראים, ראה סי' א' ח'.

(יב) תרי רב הוצא ויותר זהו והיה רב הוצא קדמון גיכ אשר היה בבבל בומן רבי ור"ח. ראה סי' א' ז).

(יג) ר"ה ברית דרב יהושע אי היה תלמידו של רבא או של רבא, ראה סי' א' ט).

(יד) ר"ל הי' תלמיד חבר של ר' יוחנן ור' אלעזר תלמיד חבר דר' יוחנן, ראה סי' א' י).

(טו) לא אמרינן אשתמיסותיה אלא על משנה או על מירתא אמורא הקדמון ממנה, ראה סי' א' יב).

(טז) לעצמים אומר דברי פלוני מימרא הוא ומימרא לפלוני לא ס"ל, ומתי אומר כן, ראה סי' א' יד (טז).

(יז) בענין ריב"ח אם תרי זהו ואחד היה תנא, ראה סי' א' כא).

(יח) חרין כ' דהא דרבה עבד כל מילי כדב חיינו במאי דפליגי רב ושמואל להדיא ולא בשאר דבריה, ראה סי' ב' ג).

(יט) חלכה כרב לגבי עולא משום דרב רשכב"ה הוא, ראה סי' ב' ז).

(כ) מצינו בכ"ז שהלמידים חולקים על רבם, ורש"י אין מדרך תלמיד לחלוק על רבו רק לעת זקנותו, ולהתוסי דרך התלמידים לחלוק על רבם, וצ"ל דהיכא דמצינו בהדיא שחולק שאני, אבל אי לא מצינו שחולק אמרינן מסתמא כרביה ס"ל, ראה סי' ה' ג).

(כא) אם רק השיט יוכל לומר על ברייתא דלא מחניא בי ר"ח ור"א, ראה סי' י"ב.

(כב) דרך השיט להקשות אף שידע התירוצ משום דרצה לידע אולי יש תירוצ אחר יותר עדיף, ראה סי' י"ד.

(כג) מדרך להקשות אפילו מנברא אנברא פדאי לפנא איזה ח"י יותר הגון או להשוותם, ראה סי' י"ד.

גוי — אדם מאומות העולם, איש לא יהודי

בן נח — אדם שאינו מישראל ולא התגייר

גר תושב — וכרי שחזל מעבד אילנים וקיבל עליו לקיים את יתר המצות שנצטוו עליהן בני נח ולא מל ולא סבל

עבד כנעני — עבד גוי שאינו בן ברית ונלא קיבל עליו דת ישראל

כותי — בן העמים שהושיב מלך אשור בערי שומרון אחר הגלותו את עשרת השבטים, ועוד ראה בפנים

התוכן : א. סקירה ואיזה כללים על הערך ; ב. השמות שהחכמים הרצילו לקרא לאיש שאינו מישראל ; ג. הלשונות שמיעסה התורה בהם את הגוי בן נח וכיריב ; ד. דיני התורה וחובות של גויס ועוד על סדר אלפא ביתא ; ה. סכומים וכללים.

סימן א. סקירה ואיזה כללים על הערך

הנה בכללן כבר דשו בו רבים, ובענין זה כבר הלכו נמושות, וכמשיכ בטי חמדת ישראל דף פ"ג, שקשה מאוד לחזק בו דבר מה שלא העירו רבותינו הר"א, אך ראה דאיתי ואחרי העיון נומחתי לדעת, כי רבותינו הקדושים והטהורים הר"א ז"ל הביאו רק קטעים וחלקים מזה הכלל, זה בכה חה בכה, ודאיתי כי הניחו לי מקום לקבצם ולסדרם ולהרבות עליהם כי זה הטובה עלי בתוספות מרובה על העיקר, כאשר עיני המעיין לנכח יביטו, כי בשבתי כנס על גבי הענקים הגדולים ז"ל, צלחה לי בעוה"יית להוסיף ולהרבות בחורין ובסדקין, כי המה בדקו לאור האבוקה של חכמתם הגדולה, אשר אי אשר להכניסה בחורין ובסדקין, אבל נר קטן וכהה כמותי הכנסתי את עצמי גם בין הסדקין ומקומות הקטנים, בתתי יד עט התלמידים להקל מעליהם עול החיפוש, גם סורתי את הענינים בסדר אלפא ביתא, למען

ירון הקורא בנקל, ולחטוך יגיעת החיפוש היונה עיקר כוונתי, והחורש בעגלותי ימצא חידושי ואני סדם אתחיל לסדר לך את הענינים הנוגעים לבני נח, אציע בקיצור נמרץ איזה כללים הנוגעים לעניני הגויס ובני נח חה החלי בעזרת השי"ת.

(א) בענין ד' מצות שנצטוו בני נח ומהיכן למדוהו אותם מקורם והפולגות בהם, ראה סנהדרין נ"ו, ובמפורשים ר"א שם, וראה הציונים בזה בחומש תורה שלמה בראשית ב' ט"ז אות ר"ל ע"ש, וראה רמב"ם מלכים פ"ה ה"א, ופ"ט ה"א, ובאור שמח איסורי ביאה פ"ד ה"ה, שנצטוו ע"י אדם ונת שבניהם ישמרו אותם, וכך חודיענו הקב"ה בתורה ע"י משה רבינו ע"ה ע"ש, כי לקצר אני צריך, וראה הג' מהרצ"ח סנהדרין נ"ו ב' משיכ בארוכה, וצדפו לכאן.

(ב) ח"י מצות בני נח המה כעין כללים ויש בכל אחת מהן פרטים רבים, ואין בני נח מזהירים בלאו מיוחד על כל פרט כמו שישראל מזהירים, מפני שהקב"ה רצה ליכותם והרבה להם מצות, וראה חינוך מצות תס"ו, וראה חולין צ"ב א', ועשרה מאמרות מאמר חיקור דין ח"ג פכ"א, ויש דיעה ששבע מצות כלליות הן, ובפרט הן שלשים, ח"ש שלשים מצות קבלו עליהם בני נח, וראה סי' ד' ערך דינין מ"ש בשם שרית הרמ"א סי' י'.

(ג) ולא נמנו בין ד' המצות אלא מצות שחן בשב ואל תעשה, ואע"פ שדינים הוא מצות שבקום ועשה לפי שיש בדינים אף שבואל תעשה, קום ועשה, משפט, ואל תעשה עול, וראה סנהדרין נ"ט א' ורש"י שם וראה מאירי שם, ותשו' הת"ס ח"ו סי' י"ד.

(ד) ויוצא מכלל גוי ב"ב דרכיט, (א) כשנתגייר בגירות נמורה, שמל וטבל לשם גירות, וראה ברכות מ"ז ב', מחלוקת תנאים בזה, כי יש מהם סוברים שבמילה או בטבילה לחוד נעשה גר, ע"ש. (ב) כשנעשה עבד כנעני ע"י שנמכר כעצמו, או שמכרו אביו לעבד, (וראה תורת כהנים בחר פרשה ר' פרק ז', עוד

אומנים אחרים שנעשה עבד) וקיבל ע"ע המצות שהעבדים חייבים בהם, (וראה רמב"ם ה' איסורי ביאה פ"ב ה"א) שאו יצא מכלל גוי, אע"פ שעדיין לא בא לכלל ישראל, כבסנהדרין נ"ח ב', ורמב"ם ה' א' ביאה פ"ב ה"א ע"ש, וראה כאן ערך עבד כנעני, ובכללים שלי ערך עבד.

(ה) ובענין אם נתחייב מיתה ונתגייר, כגון שנשתנה סדר הדין בין מעשה החטא להעמדה בדין, שבשעת החטא הי' גוי שדינו בעד אחד, בדין אחד, ובלא התראה, (כמו שהבאתי בפנים), ובשעת העמדה בדין נתגייר, שדינו כישראל, ונשתנה מיתתו מקלה לחמורה, כגון שבירך את השם שדינו בסיף, וכשנתגייר דינו בסקילה פטור לגמרי, שאי אפשר לדנו בסקילה, שהרי לא נתחייב בשעת החטא רק סייף, ובסיף גיכ איא לדנו שהרי נשתנה, אבל אם נשתנה שדינו בסיף ואח"כ נתגייר שדינו בחנק, הוא נדון בחנק, שהרי אין כאן שינוי דין מיתה שיפטר לגמרי, לפי שהמיתה הקלה ישנה בכלל החמורה, ואף כשהי' גוי הי' בכלל חיוב חנק ויותר מזה, ראה סנהדרין ע"א ב' ורש"י שם, ורמב"ם ה' מלכים פ"י ה"ד, ואפי' לר' יוחנן דס"ל שנשתנה גופו לא נשתנה מיתתו (כתובות מ"ה ובמפורשים שם) כאן שנשתנה סדר הדין מודה ר' יוחנן, ובנשתנה מיתתו מחיוב לפטור שאילו הי' עושה העבירה עכשיו הי' פטור, הי' פטור, כגון בן סורר ומורה שברח קודם שנגמר דינו ואח"כ הקיף זקן ותחתון, שאילו הי' עובר עכשיו היה פטור, וכן כשהרג עכ"רם ואח"כ נתגייר, שאילו הי' עושה עכשיו לא הי' דינו במיתה, אף עכשיו הוא פטור, ראה סנהדרין ע"א, ורמב"ם ממרים פ"ז ה"ט, ורמב"ם ה' מלכים פ"י ה"ד, ובמפורשים ר"א על הגמרא שם, ובגריכ על הרמב"ם שם.

(ו) פ"ה של סתם גוי בתלמוד ועוד, ראה מאירי ב"ק ל"ז ב', וק"ג ב', שכי, שלא נקרא סתם גוי בתלמוד, אלא העמים הקדומים שאינם נדוירים בנימוסים ודת ושלא קיימו ד'

מצות בני נח, אבל אותן שגדורים בדרכי הדת ועובדים ה' על איהו צד, אעפ"י שאמנותם רחוקה מאמנותינו אינם בכלל כל הדברים ולענין כמה דברים הם כישראל גמור, ע"ש, ובכ"מ במאירי, ובתלמוד נאמרו דברים גם על גוי סתם שאינו עובד ע"ז, כמו לענין איסור הנאה של סתם יונם, שכ' הרמב"ם ה' מאכלות אסורות ט"א ה"ח, כל מקום שנאמר גוי סתם ה"ז עובד ע"ז, והרשב"א בתוס' א"ר בית ה' שעד א', כתב שאף במזרח אחרות שגדור חכמים בגוים אינם אלא בגוי עובד ע"ז, וכל שאינו עובד ע"ז אינו בכלל, ורק לענין להחיות ולפרנסו בלבד אמרו שצריכים לקבלת גר תושב ע"ש, וראה מאירי ע"ז כ"ז ע"א, שכתב כלל לדעת באיהו דברים נתבוננו על האומות הקדומות שלא היו גזירות בדרכי חרות ועובדים ע"ז בתמידות, ובאיהו דברים חכונת על כל הגוים, לענין איסור שבת, ואיסור מאכלות ומשתאות, או משום חתנות, חכונת על כל הגוים, ובהדברים שאמרו מפני שהשודים תגוים על ע"ז ושפיכת דמים וכ"כ, לא נאמרו אלא באומות הקדומות שעובדים ע"ז בתמידות.

וכתב בגנני חיים מצ' ג' את ה' גוים בחי' אינם עובדי ע"ז, הוסי' ושאר ראשונים בס"ק דע"ז דף ב' דף ה' ועמ"ש מורים באו"ח סוסי' קנ"ז, ובי"ד סוסי' קמ"ח, וקנ"א סוף סעי' א', ובש"ך סק"ו, וכתב שאילת יעב"ץ ח"א ס' מ"א וז"ל מ"מ דיינו שכל ישראל תושבים אותן לבלתי עצי', וכן אמרדל גוים שבהר"ל אינן עצי', אלא מנהג אבותיהם בידתם, לכן יקר דמם בעינינו אפי' היינו מושלים עליהם והיו כבושים תחתינו על אדמתנו הרי אמרו אף בעצ"ז דאין הגוים לא מורדין אותן, ואצ"ל בהר"ל שאנו חסים בצלם שהחייבים אנחנו להגן עליהם כמו כן בכל יבולתנו ולהצילם מן המות ומכל הפסד וחיוב, ואף שמירת ממונם צריך להיות חביב עלינו, ואצ"ל שגול שלהם אסור כדק"ל, וכבר תירינו דו"ל גיטין ט"א שקוברים מיתתו.

ומנחמים אבליהם, ומסרסין עניהם מפני דרכי שלום, וכל זה פשוט, לפיכך גופן אסור בהנאה לאחר מיתתו כשאר ב"ח, כי אינם גרועים אם שומרים ד' מצות ואם יעברו עליהם נענשים, ולסוף יש להם תיקון אחר שקבלו עונשם יש להם מדור וחלק לעה"ב כפי הראוי להם, וכבר אמרו חסידיו אה"ע יש להם חלק לעה"ב עכ"ל, ועיין מ"ש הרב זרע אמת בח"א חיד"ק סי' קי"ב, וכמ"ש גם אני הצעיר בתשו' ליריד הלכות בדיקה, ועוד הרחבתי הריבוי בס' דרכיו למשה זכ"ר, ובתחילת רוב הספרים הביאו זה, והרב בן יוחאי מכריע הוא את כולם, ועי' בסה"ק נשמת כל חי ח"א סי' נ"ד, ובס' שמע אברהם סי' כ"ט וסי' נ"א ע"ש.

(ז) כתב הרמב"ם פ"ח מה"מ ה"א דגם בי"ג צריך שיקיים ה' מצות מפני שצוה בן הקב"ה בתורה אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אריה ולא מחכמיהו, וכן כתב בפיה"מ להחלין דף ק"י, וכתב בס' תורת המלך, דזה רק לענין להיות חסיד מחסידי אריה ושיה' לו דין גר תושב, אבל בי"ג סתם שמקיים ד' מצות, לא צריך קבלה כזה ע"ש, וראה תורה שלימה כרך י"ז עמ' רי"ט שכ' דמקורו מהא דמבואר במשנת ר"א מרשה ששית עמוד קכ"א, הפרש דין חסידי ישראל לחסידי אומה"ע, חסידי ישראל אינם נקראין חסידים עד שיעשו כל התורה, אבל חסידי אומה"ע כיון שהן עושין שבע מצות שבי"ג נצטוו עליהן הן וכל דקדוקיהן נקראין חסידים, ברי"א כשעושין אותן ואומרים מכה שצוה אותנו אבינו נח מפי הגבורה אנו עושין, ואם עושין כן הרי הן יירשו העולם הבא כישראל, ואע"פ שאינן משמרין את השבתות ואת המועדות, שהרי לא נצטוו עליהן, אבל אם עשו שבע מצות ואמרו מפי מלוני שמענו, או מדעת עצמן שכן הדעת מוכרת, או ששיתפו שם ע"ז, אם עשו כל התורה כולה אין לוקחין שכרן אלא בעוה"ז, וכבר העירו (בהגהות כבוד מלכים ברמב"ם הל' מלכים) שמכאן מקור לשיטת הרמב"ם בפ"ח מה' מלכים

ה"א, כל המקבל ד' מצות ונהרג לעשותן הרי זה מחסידי אומה"ע, ויש לו חלק לעוה"ב, והוא שיקבל אותם ויעשה אותן מפני שצוה בן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בן אב"א אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומה"ע (ולא) [אלא] מחכמיהם ע"כ, וראה בכ"מ שכי"כ מסביר דנפשי', ובמשנת דרי"א מבואר המקור לסוף דבריו, והוא שיקבל אותם וכו' ע"כ, וראה בס' המקנה בהשפלות לח"א פרט ה', שדעתו להגם דמקיים ד' מצות מפני הכרע הדעת, אין מחויב להצילו ורק לגר תושב אם קיבל בפני ג' חברים או מחויב להצילו ע"ש.

(ח) כתב הרמב"ם בריש פ"י מה"מ, בן נח ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום, חוץ מרצח בשגגה, שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו, ואין לו עיר מקלט, ובכ"מ תמה הא ע"כ בהרג גר תושב מידי, ובהרג ג"ח הרי הוא גולה כמבואר בה"ל רוצח, ובלח"מ כתב לתרץ דהכא מיירי בכ"ז ולא בגר תושב, וראה בהמדת ישראל, אות ל"ה, שפי' דהיינו שלא קיבל עליו לקיים ה' מצות דאז אצ"ג דמקיים אותם אין דינו כגר תושב אלא בי"ג הוא, דכן מוכרחין אנו לומר בכונת הלח"מ כיון דהכא איירי בב"ג המקיים ד' מצות, ועכצ"ל דהקבלה מעכבת בו, אמנם בכ"ז נראה דדבריו חכ"מ נכונים, שעד כאן לא אמרנו בגר תושב שצריך קבלה היינו כשהי' עכ"כ ועתה רוצה להיות בי"ג, ולהיות בכלל ג"ח שיהא בג"י מצוין להחיותו, בזה צריך קבלה ואין מקבלין אותו בזה"ל, משא"כ אם היו בי"ג מתנהגין כמו שצוה הקב"ה לאה"ר ובניו והיו מקיימין ה' מצות שנצטוו עליהם פשיטא דהם הם הגירי תושב בגמורים, וכיון ולא עברו מעולם על ה' מצות לא צריך קבלה מחדש, וא"כ הרי"מ ז"ל שעוסק עתה בדיני בי"ג כמו שצריכין להיות מאדתי' ואילך וא"כ אם מתנהגים ככה המה גירי תושב, ועוד יותר נלע"ד בדעת הרי"מ ז"ל, דאפי' היום שצריכים קבלה הוא דוקא

אם בא עכ"כ גדול שלא קיים עד עתה ה' מצות או צריך קבלה להיות דינו כג"ח, אבל מי שמתנהג מעצמו מיום שנתחייב במצות כג"ח ואינו עובר על א' מד' מצות הרי הוא ממילא בכלל ג"ח, כיון דלא חטא א"צ קבלה מחדש וכו', וכן מוכרח מד' הרי"ם לקמן ה"י שכ', דבי"ג שנתן צדקה שנותנין אותו לעניי ישראל הואיל שהוא גיוון מישאל ומצוה עליהם להחיותו עכ"ל, מבואר להדיא דבי"ג דמיירי הכא הוא המצוה להחיותו, ובאמת זה אינו אלא בג"ח, ואין מקבלין ג"ח אלא בזמן שהיובל נוגה, אלא ודאי כדאמרן דזה דוקא בעכ"כ שרוצה להיות ג"ח אבל לא בב"ג מקטנותו, וזה הוא ברירא דהאי מילתא בד' הרי"ם ע"כ, וראה בס' תפארת בנין סי' נ"ז, הנדפס בשר"ת תירוש ויצהר, שכ' בד' הרי"ם בפ"י מה"מ ה"ה ועכ"כ, שהכה לישראל, צל"ע, דכאן טיכ"ל רבינו את ידו לנחוב עכ"כ ולא בן נח, ומלשון הגמ' אין רא' לכלל ושתפן, דאמת שמהר"א שמביא הגמ' איכא למימר שאין זה במצות כי"ג דהא התם מצוה ה' ומסתמא לא שמר שבע מצות וכו', והיותר מתמיה לי דבהלכה ט' כתב ג"כ עכ"כ, ושם נראה מהגמ' מבואר דממצות בי"ג הוא, והיכף בהלכה י' גילה דעתו בפירוש דבן נח אינו עכ"כ, וכל משמעות לשוננו בהלכה ג' כשהי' מקודם, ודלא בהלח"מ לעיל ה"א, ושם כתב עמ"ש הלח"מ לא ידעתי מה הקשה וד"ל, אינו כלום דהכא בדין היתן להם כפי התורה ובמקיימי מצות קמיירי דהאי וכדפתח ששגג באחת ממצותיו ע"כ, דהאי כיון למ"ש החמדת ישראל הנ"ל דבי"ג היינו המקיים ו' מצות וא"כ גר תושב הוא, וראה בס' מנחת סולת מצוה ל"ה, שכתב שבירר בספרו קב וחב שקודם מ"ח כל גברי שמקיים ד' מצות מקרי גר תושב, רק כעת שגם ה' מצות הותר להם לא הוי בסוג ג"ח עד שיקבלם בב"ד, וכן הוכיח מהכ"מ פ"י מה' מלכים ה"ו ע"ש, וראה בס' מנחת חינוך מצוה ר"ל, שכ', בי"ג שאינו עובד ע"ז כמבואר ברמב"ם הל' מלכים דקדא לעכ"כ שאינו עצי' בן נח.

מ"מ כיון דבש"ס מבואר דמריבין גר תושב. אמר גר תושב דוקא דהיינו שקבל עליו ד מצות. ובוה"ז אין דין גר תושב. ע"מ דאין ג"ת נותן אלא בזמן שהיובל נותן והאידיגא ליכא דין ג"ת. ותר"יף השמיט קצת המסנה דג"ת כיון דאינו נותן האידנא. וגם בטוש"ע לא הביא. וברא"ש הביא דין ג"ת וצ"ע עכ"ה.

כתב בספר אברהם אוכור מע' ב' אות ק"ז בי"ג יש הפרש בין קבל מצעמו ד מצות להיטא דקבל בסני כ"ד ע"י אהל"ין דניו ע"א ובב"ב כמה סעיפי דינים בס' פני מבין ח"ב דקט"ו ע"ד ואילך. וראה בס' תורת המלך דף רמ"ה דהרמב"ם מחלק בין קיבל ד מצות בפני ג' דאו גר תושב הוא. לבין ב"ג שלא קיבל בפני ג' ומקיים המצות שלא בקבלה דאין עליו דין גר תושב. וכ"כ גם הרמב"ן הריטב"א במכות ט' ע"ב. ע"ש עוד. וראה עוד ס' ד'.

ט) ראה סנהדרין נ"ו ע"ב עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דנין. שבת. וכיבוד אב ואם וכו'. וראה בחי' מהרצ"ח משיב בארוכה בהטעם מה שהצריכו להצטוות עוד הפעם על מצות ב"ג מה שכבר נצטוו אדם ונח. והביא תי' הרשב"ש ס' תקמ"ג. דכבר אמרו שם כל מצות שנאמרה לב"ג ולא נשנית בסני לישראל נאמרה ולא לב"ג. וכו'. לפ"ז אם לא נצטוו ישואל בו מצות היו בני נח נפסדים ולא ה"י מצווים בהם אלא ישראל. ועכשיו נשננו נחזירנו בהם בני נח וישראל. ובס' תורת המלך דף רמ"ח מתרק. דאף דנחזירנו בו מצות חזון הרי חזונם לגמרי אינו מחויב ב"ג. כדמבואר בסנהדרין נ"ו ע"א. ע"ש היטב דבכל ד מצות חלוקים במהותם ישראל ועכו"ם. וברור דגנו במרה נחלקו במהותם. ובודאי ה"י אסור ל"ישראל שיתוף ע"ז מה שלא נאסר לב"ג ופשטו הוא. וראה היטב בחי' מהרצ"ח סנהדרין נ"ו ב' פ"ט בזה בארוכה. וראה מקנה בכללן פרט ה' מה שנתקשה בתי' הרשב"ש. ובהשמטות שם מה שהביא מרגליות במירוש המשיניות ו' ציד הנשה שים לבך על העיקר הגדול

הנכלל במשנה הזאת הוא מה שאמר מסיני נאמר לפי שאתה תראה לדעת שכל מה שאנו מרחיקין או עושים היום אין אנו עושים אלא במצות ה' ע"י משה רב"ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו. כגון זה שאין אנו אוכלין אבמה"ח מפני שהקב"ה אסר לנו אלא לפי טעמה אסר עלינו אבמה"ח. כמו כן אין מלין מפני שא"א ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משי"ר שנמול כמו שמל א"א. וכן גיד הנשה אין אנו תולכין אחר איסור יעקב אבינו אלא מצות משי"ר ע"ה. הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצות עכ"ל. וע' מל"מ פ"י מה' מלכים שהאר"ך. וראה בהגהות מהר"ן חיות לסנהדרין הג"ל ובס' באר שבע תורות ט' ובמ"ש הגור ארי' פ' בשלה ע"ש.

י) אבות העולם וישראל מאימתי יצאו מכלל בן נח.

אבות העולם מאיזה זמן יצאו מכלל בן נח. ואם יצאו להקל או להחמיר. ראה בס' פרשת דרכים ד"א שהאר"ך בזה. ושדעת רש"י והרמב"ן ז"ל שיצאו מכלל בן נח אף להקל מעט שנימולו. ושיתת חכמי הצרפת והרא"ם הוא דלא יצאו מכלל בן נח אלא להחמיר. הוכיח דיצאו מכלל ב"ג מקדמת דנא ממיד בס' המוכר פירות ד"ק. הלך בה לארכה ולרחבה קנה. דכתיב קום התחלך בארץ לארצה ולרחבה ע"כ. ואין ספק שמדין חזקה נגעו בה. והרמב"ם בפ"א מה' מכירה ופ"ז מה' זכיה כ' שאין הגוי קונה בחזקה. וא"א דלא יצאו מכלל ב"ג איך קנה אברהם בחזקה. הרי דיצאו מכלל ב"ג מעת שבא א"א לא"י קודם שבא בבריה. וכ"כ בדי"ג דא"א דניצל אברהם מכבשן האש בזכותו. והינו משום דיצאו מכלל ב"ג ובאו לכלל ישראל. ומצווים על קידוש השם. ואולם א"א דניצל בזכות יעקב כשרדל אינו ראיה. עכ"ה. ובס' מהא אהרן ח"א כללי וא' אות י"ג. האריך מאוד מאוד בפלפל עצום עישה"ט. ועה"ם בפרשת דרכים. וראה היטב כאן ערך קידוש השם. וערך חזקה.

ותראה דאין זה פשוט כ"כ עישה"ט. ואקצר כי זה ענין ארוך מאוד. והרבה דיו נשפך ע"ז בסתה"ק. וראה בס' אברהם אוכור מע' ב' אות ק"ז שצ"ח ל"ס בית וזין דרוש ד' לשבה"ג ע"ש.

וראה בס' גנוי חיים מערכת ב' אות מ"ה. שכתב בני נח. אי יצאו אבות העולם מכלל בן נח לגמרי או לא. ע"י להתנס'. והרמב"ן. והרא"ם. ומהר"ש יפה. מחלוקת בזה. בס' פרשת דרכים דרוש א' וב'. ובס' מלך שלם בס' מית ד"ע ע"ג. ולענין דיש ראיה לסוברים דיצאו מכלל ב"ג. דבנגעים רפ"ז איתא אלו בהרות טהורות שהיו בו קודם למתן תורה בעכ"ם ונתגיד וכו'. דאלי"כ לא ליתני כלל קודם מ"ת וד"ק. וע"י מנחת יאודה בס' דעת וקנים ר"פ בראשית ובבר"ר פכ"ב. ופליג. ובויק"ר פ"ט. ובמ"ד נשא פ"ג. דנראה דעד מית לא יצאו ישראל מכלל ב"ג. וע"י ירושלמי מגילה גבי מתני' אין בין המודד וכו' וע' קידושין י"ח א'. ודילמא ישראל מומר שאני וכו'. וע"י ירושלמי פ"א דיבמות ה"ב. בית אברהם אשכנזי בקונט' מנחה בלולה דקמ"ד ע"ג. וע' תשו' מורים ס' יו"ד מה. מערכי לב ח"א דרוש יו"ד דכ"א א' וב'. וע"י בס' שמי"א ס' ב"ן. מטה אהרן ח"א דל"א ע"ה. עושה שלום ד"א ע"ב ע"כ. וראה היטב בספרי בית אהרן ח"א מדף שמי"ב והלאה אות ג' ערך קודם מות תורף כולם נקרא אדם. ועוד שם ע"ש.

וראה לקמן סימן ב' ערך השמות שהחכמים הרגילו לקרא לאיש וכו' משי"ש מרשי"י ע"ז ג'. וג"א. וסנהדרין ג"ם. חבחים קט"ה. וחולין ק' ע"ב. דכ"ז שלא ניתנה תורה אף ישראל נקרא בגי נח עישה"ה. וראה בס' כל החיים מע' ב' אות י"ג. שצ"ח להרמב"ן ס"פ אמר. ותשר בשמים ראש ס' רכ"ה. ופרשת דרכים. וחולין ד"ב תויר ב"ה. ולהרב ד"ה. ושפתי רעננות ד"ז. וכ"א. חז"ק. וס"ה. יע"ש. סימן ב'. השמות שהחכמים הרגילו לקרא לאיש שאינו מישראל

גוי מצ"ח קיבוץ גופים ואישים רבים. ובא

לרוב על עם בני ארץ אחת. ממלכה אחת. ובני לשון אחת. ולא על אדם יחיד. גם קורים לאיש לא יהודי גוי. וז"ל הרד"ק בספרו ספר השרשים מע' ג'. ורבותינו הרגילו בלשונם לקרא לאיש אחר שאינו מישראל. גוי. וה"י התרגל חזה אצלם. לפי שכל איש שהיו רוצים לזכור שאינו מישראל. רק מגוי אחר. ולא נתבדר אצלם מאיזה גוי הוא. אם אדומי. או ישמעאלי. או משאר האומות. לסיכך היו אומרים גוי. כלומר שהוא מגוי אחר שאינו מישראל. ע"ש. וראה מלבי"ם בס' הכרמל מערכת גוי ע"ש. ובדיני התורה. במצות ואיסורים. הם חיוכיו של בן נח כבסנהדרין ג"ם א'.

ונקרא הגוי עוד בשמות אחרים.

א) ארמאי ולקבה ארמית. מצינו שקראו לגוי כן. ראה ע"ז כ"ז ב'. סנהדרין פ"א ב' במשנה ובכ"מ. וראה דברים כ"ז ח' ארמי אבד אבי. וראה מנחות מ"ב א' ויש בה רופא ארמאי.

ב) אחרים. ראה פסחים ה' ע"ב וש"ג שלך א' אתה וראה אבל אתה וראה של אחרים. ובכ"מ. וראה בספרי ח"ד דף ג"ה מ"כ"ה. ובפרק אחר אלישע מדף רנ"ו והלאה.

ג) עממא. ראה ביצה ד' א'. אונקלוס בראשית י"ז ב'. דברים ס"ו ג' בר עממין. וביומא ע"א ב' יתת בני עממין ע"ש. וראה שדי חמד ח"א כללים מע' א' כלל של"ה. ופאה"ש סימן ע"ה. ובשבת קל"ט ב' יתעסקו בו עממין ע"ש. ובירושלמי שבועות ס"ו ב' ארץ של ד' עממים. וד"ה כ' א' אפשר בעממין ע"ש. וראה ביאור הגר"א ארי"ה ס' חמ"ג ס"ק י"א. יעב"ץ ע"ז ס"ד ע"ב. ישי"ש מנחות ס"א ב' יעב"ץ שם.

ד) נכרי. השם "נכרי" ג"כ בא לרוב על מי שהוא נכרי שאינו מעמנו ואינו שומר דתנו ועובד ע"ז כמו לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא (דברים י"ז ט"ו) וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא (מ"א

ח"י"א) וראה ע"ז ג' ע"א אפי' נכרי העוסק בתורה כו' וגו' ס"א א' מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל וכו' וכו' ועוד בכ"מ. וראה טהרות ה' ח' או נכרית או כותית. (ה) עכו"ם, וכן רגילים לקרותם, עכו"ם (עובדי כוכבים ומזלות) או עובד עבודה זרה, עובד אלילים, וראה סנהדרין ג"ט א', וזכרים מ' ע"ב, ב"ק ל"ח א', וזכרים מ"ז א' ובכ"מ.

(ו) ערל, הגוים נקראו ערלים, ואפילו המולים שבהם, שאין הערלה קרויה אלא לשמם, כמ"ש כי כל הגוים ערלים (ירמיה ס' כ"ה), הפלשתי הערל הזה (שמואל א' י"ז כ"ה), וזעזועה בנות הערלים (שמואל ב' א' כ'), וראה משנה נדרים ל"א ב' ובמפרשים ר"א שם, וק"ל תנודר הנאה מן הערלים אסור במולי אומות העולם והנודר מן המולים מותר בהם. במשנה שם ורמב"ם נדרים פ"ט הכ"ב ויר"ד ס' ר"יו סעי' מ"א ומ"ב, ויהודי המזרח קוראים למושלי גוי כי הם נמולים, כנגוד לנוצרי שקוראים אותו ערל.

וכשתנודר לחולל מאיה גוי הוא קראוהו חולל בשמותיו אחרים ג"כ כמו מצרי, כנעני, אדומי, עמלקי, כושי, כותי (ולא במובן כותי ממש אלא במובן גוי) ואפשר דאינם אלא תיקונים מאוחרים מחמת הצנזורה.

בן נח, כל אדם מאומות העולם מלבד ישראל. נקרא בן נח, מפני שכל העולם יצאו מבני נח, ואפי' אותן שהן מזרע אברהם, הן בכלל בני נח, ראה נדרים ל"א א' ורש"י וס' הרא"ש והרע"ב שם ע"ש, ונקראו כן מפני שכל העולם יצאו מבני נח, וראה מאירי סנהדרין דף רכ"ג, שאף הנשים בכלל בני נח, מלבד במקום שם בתורה איש דאז אין בת נח בכלל כבסנהדרין ג"ז ב' ע"ש, אבל ישראל אינם נקראים בני נח, ואעפ"י שאף ישראל יצאו מבני נח, כיון שנתקדש אברהם ואינו נקראו על שמו ולא על שם נח, אבל כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו בני נח, ראה רש"י ע"ז ג' א' ד"ה נמרוד ונ"א א' ד"ה לבני נח, וסנהדרין ג"ט א' ד"ה

ואליבא, וזכרים קט"ז א' ד"ה הכל, וחולין ק' ע"ב ד"ה דיקא עשה"ט.

גו' תושב, גוי שחולל מעבוד אלילים, השקיבל עליו מצות מסוימות, ועיין מותר לנו להשיבו בינינו בארץ ישראל, וראה ע"ז ס"ד ב' ורמב"ם ה' ע"ז פ"י ח"ו, ונקרא ג"כ גו' שער, כבדא"ע שמות י"ב מ"ט ע"ה"ג הל"ג הגר בתוכם מ' זה הגר גר צדק לא גר שער, ורס"ג בתרי"ג מצות אמר והנבלה לתושב פתח ונ' שמפרש בשעריך ליושב שער ר"ל שאינו מכלל ישראל, ורק יושב בשעריך שמותר להשיבו ביניהם כב"ל, וראה בס' ביאור שמות הגרפים מדף צ"ה ואילך, וראה בכללים שלי ערך תושב ע"ש.

עבד כנעני, עבד כנעני של ישראל, היינו עבד מבני הכנענים, עבד נכרי, אין לו שט בן נח, ויצא מכללם, אלא שעדיין לא בא לכלל ישראל, ראה סנהדרין ג"ה ב' ורש"י שם ד"ה עבד כנעני ד"ה יצא ורמב"ם א"י ביאה פי"ד ה"ה, ובכללים שלי ערך עבד ע"ש, כיון שכנעשה עבד ע"י שנמכר בעצמו לעבד או שמכרו אביו, וקיבל המצות שהעבדים חייבים בהם, ואז יצא מכלל גוי, וראה ת"כ בהר פ' ו' פרק ז', ורמב"ם איסורי ביאה פי"ב ה"א ע"ש, וראה היטב מרגליות הים סנהדרין ג"ה ב' אות ז' וז' ע"ש"ט משי"ב, וראה בכללים שלי ערך עבד הכללים הפרטים הדינים של עבד כנעני.

כותי שומרני — שומרני, מבני העמים שהושיב מלך אשור כערי שמרן אחרי הגלותו את ישראל מעל אדמתה, וראה מלכים ב' י"ז — כ"ט בבית המבות אשר עשו השמרונים, ועתה יש שארית דלה וזעירה מהם נמצאת עוד כיום בעיר שכם, אבל אינם מאהדים ע"י בני ישראל, התושבים תאלה הביא מלך אשור מבבל, וזנכותה, ומעוה, ומחמות וספרים (מ"ב י"ז כ"ד) ויען כי רוב התושבים היו מכותה לכן נקראו כולם בשם העיר כותה, והם קוראים את עצמם בשם "שומרני" והיו אומרים שהם מבני יוסף בר"ר פצ"י ע"ש, ובהרבה מקומות

בש"ס בא, השם כותי במקום גוי, וכנראה דזה הביאה יד הצנזורה מלת כותי במקום מלת גוי, וראה ערך וערך השלם ערך כותי, וראה בכללים שלי ערך כותי ע"ש.

סימן ג, הלשונות שנוטעה התורה בהם את הגוי בן נח וכיו"ב

ועתה אביא הלשונות אשר אין גוי וכן נח ועוד שאינם מזרע ישראל בכלל, או שיש בהם מחלוקת אם כוללים גוי וכדומה.

(א) אדם, באדם, בני אדם, האדם, ראה היטב הדק, בספרי ח"א מדף ד"ש והללא ערך אדם עבד כנעני אם בכלל דין אדם, ומדף ש"ה והללא ערך אדם עובר אי קרוי אדם, ומדף שס"ו והללא ערך אדם עכו"ם אם קרויין כמושג אדם, ע"ש ארוכות וקצרות כללים ופרטים בזה, ואקצר כמה שהארכתי כבר בספרי ע"ש"ט ואז תתענג בעצמית.

(ב) אורח, אין תגוי בכלל, ראה תמורה ג' ע"א, אורח מבוא נסכים ואין תגוי מבוא נסכים.

(ג) אחיך, ראה ב"ק ק"ג ע"ב לכל אבות אחיך למעט גוי, וראה היטב בספרי בית אהרן ח"ד מדף פ"ו והללא משי"ב, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ע"ד ע"ש.

(ד) בני עמך, אין הגוי בכלל, ראה ת"כ ויקרא י"ט ח"י, לא תקם ולא תטר את בני עמך אבל נוקם ונוטר אתה לגוי ע"ש.

(ה) חבירו, אי הוי בכלל חבירו, ראה שדי חמד כללים מע' ח' כלל ס"ו משי"ב בארוכה עשה"ט, וראה בס' כתבי אש ח"ב משי"ב ושם בח"א מכתב ט"ו ע"ש, וראה שבת ק"ג א' אומר אדם לחברו כו' בשבת הנראה שתעמוד עמי לערב וכיו"ב הפלוגתא בין הראשונים אם כולל את הגוי, תוס' שם ד"ה אומר, מג"א ס' ש"ו ס"ק י' וסימן ת"ק ס"ק ג' ובנתיב שם דכולל את הגוי, וראה בהג"א ביצה פ"ג ס' ט', ועי' פ"א ס' ג', ד"מ א"ח ש"ו אות ב', רמ"א בשו"ע א"ח ת"ק א', ותוס' מעילה כ' א' ד"ה נתנה לבק, וראה שו"ת נוב"י מהד"ת

אהע"ו ס"י ל"ה, ושור' רע"א ס' צ"ה משי"ב, ע"ש"ט כי לקצר אני צריך, וראה שדי חמד כללים ח"ב מע' ח' כלל ס"ה ועי' ס' כתבי אש ח"ב מכתב י' משי"ב, וראה לבוש שבת ק"ן א', וראה הג' צפת פננה ב"מ מ"ח ע"א, ופורת יוסף שם, ורש"י מעילה כ' ע"א ע"ש.

(ו) עמיתך, אין הגוי בכלל, ראה ת"כ ויקרא כ"ה י"ד, או קנה מיד עמיתך, לעמיתך במשיכה ולגוי בכסף, וראה שדי' מע' ע' כלל צ"א אות ס"ז בשם טהרת המים דעמיתך בכ"מ ממעט נכרי, וראה היטב בספרי בית אהרן ח"ד ערך אח מדף פ"ו והללא ע"ש"ט, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ע"ה, ובשבועות ל' א' בצדק תשפוט עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה, הרי שפי' בן דת אחת ע"ש.

(ז) רעך, ראה ב"ק ל"ח א' שור' רעהו ולא שור' של גוי, דאין גוי בכלל רעהו, וראה מ"מ ה' שכירות פ"ב ח"א, שכל רעך שבמקרא למעט גוי, וראה שדי' מע' ר' אות נ', כלל ס' אות ו' ע"ש, וראה בספרי בית אהרן ח"ד ערך אח מדף פ"ו והללא ע"ש"ט.

(ח) חוץ מהנ"ל, יש כשכתבה התורה דינים על ישראל בלבד, שמיעטה את הגוי וכי"ב, באחד מן המיעוטים, כגון, דברו אל בני ישראל וגו', בני ישראל מטמאים בזיבה ואין הגוים מטמאים בזיבה, ראה נדה ל"ד א', ובספרי ח"א ערך בני ישראל ע"ש, וכן אתה, אתם, לך, ולכם, ראה קידושין מ"ב ב', פסחים ה' ב', חולין ה' ע"א, וכן בני עמך, ת"כ ויקרא י"ט ח"י, ובכמה מקומות כיו"ב, ואקצר.

סימן ד, דיני התורה וחובות של גוים ועוד על סדר אקפא ביתא

(א) אב, אם יש רשות להשיא בתו בב"ב, (ב) אבידה, (ג) אבר המדולדל, (ד) אבר מן החי, (ה) אבר מן החי של טמאים, (ו) אבר מן החי של עז, (ז) אבר מן החי ובשר מן החי של

אדם. ח. אגב. ט. אודיתא. י. אומדנא. יא. אונאה.
 יב. אונס. ראה ערך שונג ואונס. יג. אוקי
 ממונא בחזקת מארית. יד. אחרתן זו הוא
 מיתתן. טו. איבה בעכרים. טז. אין אדם חוטא
 ולא לו. יז. אין אדם משים עצמו רשע. יח. אין
 איסור חל על איסור. יט. אין קידושין תופסין
 בגוי. כ. איסורי הנאה. כא. אסור. כב. איקבע
 איסורא. כג. אמונה במציאת השם. כד. אמירה
 לגבות. כה. אמירה לנכרי. כו. אמלאל. כז.
 אנדרוגינוס. כח. אסמכתא. כט. אשה. ל. אשת
 איש. לא. אשתו כנופה. לב. בא במחתרת.
 לג. בא על הבתולה. לד. בור ברה"ר. לה. ביאה
 שלא כדרכה. לו. ביאת גוי. לז. ביאת קטן או
 קטנה. לח. ביטול ברוב. לט. ביטול בששים.
 מ. ביטול מצות עשה. מא. ביצים. מב. בית
 דין לגבי ב"ב. מג. בל תאחר. מד. בל תוסיף.
 מה. בן פקוע. מו. בני מעיים. מז. בעל מום
 בקדשים. מח. בעילה בבן נח קונה שלא לדעת.
 מט. ברי ל. נ. ברכת ה'. נא. בשר בחלב.
 נב. בשר חמת. נג. בשר מן החי. נד. גואל
 חרם. נה. גונב איסור הנאה. נו. גונב נפש. נז.
 גונב ע"מ למיקט. או על מנת לשלם תשלומי כפל.
 נח. גזל. נט. גזל קרקע. נזירה דרבנן בעכרים.
 ראה כאן סי' רפ"ו. ס. גירושין. סא. גזיבת דעת.
 סב. גרמא בגזיקין. סג. ד' מיתות בי"ד. סד.
 דבר שלא בא לעולם. סה. דו קרב. סו. דין
 אחר. סז. דינא דמלכותא דינא. סח. דיני שמים.
 סט. דינין. ע. דם מן החי. עא. דעת אחרת
 מקנה. עב. דרבנן לב"ב. עג. הגבהה ע"י עכרים.
 עד. חודאת עצמו. עה. הזמה. עו. הטית דין
 ולקחת שוחד. עז. היזק שאינו ניכר. עח.
 היקש. עט. הבה את ישראל. פ. הלבנת
 פנים. פא. הלכה למשה מסיני. פב. הלנת המת.
 פג. הנאה מעבודת זרה. פד. הערואה. פה. הפקר.
 פו. הפקר ביד. פז. הקדש. פח. הקדש ואח"כ
 גתגיר. פט. הרבעה בהמה והרכבת אילן.
 צ. תרחקה מעבירה. צא. הרשאה. צב. השבת
 חזול. צג. חשונה פרטית. צד. תשחתה זרע.
 צה. חיי בהם ולא שימת בהם. צו. זכר
 בעכרים. צז. חדש ומצות התלויות בארץ. צח.

חובל בעצמו. צט. חולה. ק. חזקה. קא. חזקה
 ולא פרע אינש גו זמניה. קב. חזקת כשרות.
 קב"ט. חזקת ממון. קג. חייבי מיתות שובגין.
 קד. חלב. קה. חלב מן הטריפה. קו. חליפין
 וקנין סודר. קז. חמסן ולא תחמוד. קח. חצר.
 קט. חרש שוטט וקטן. קי. חשדא. קיא. טומאת
 מת. קיב. טעם כעיקר. קיג. טרפה והורג
 או ההורג. קיד. טרפה לקרבן. קטו. יאוש. קטז.
 יד. אשה כיד בעלה. קיז. יוצא מן החי. קיח.
 יורש אביו. קיט. יעבור ואל יתרג. קכ. יפת
 תואר. קכא. יש שליח לדבר עבירה. קכב.
 ישראל שנשא נכרית. ודיני בי"ב בישראל לאחר
 מהן תורה. קכג. כובש גבוהתה. קכד. כיבוד אב
 ואם. קכה. כיבוש מלחמה. קכה"ט. כיון
 שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. קכז. כישוף.
 קכו. כל מלוא דאמר רחמנא לא תעביד
 אי עביד מהני. קכח. כלאים. קכט. כפיה.
 קל. ל' מצות. קלא. לא יחל. קלב. לא מעלין
 ולא מורידין. קלג. לא ענש אא"כ ההורג. קלד.
 לא תגור. קלה. לא תחמוד ולא תתנאה. קלו.
 לא תלין גבלתה. קלז. לא תלין פעולת שכיר.
 קלח. לא תענה על ריב. קלט. לאו שאין בו
 מעשה. קמ. לאו זכרת. קמא. לפני עור. קמב.
 לקח בהקפה. קמג. מאבד עצמו לדעת. קמד.
 מאכילין הקל הקל. קמה. מגדף. קמו. מה שקנתה
 אשה קנה בעלה. קמז. מודה בקנס בבי"ב
 קמח. מוכר שור לחבירו ונמצא גנחן. קמט.
 מופלא סמוך לאיש. קנ. מחוסר אבר. קנא.
 מחזיר גרושתו. קנב. מחזירין לחוב ואין מחזירין
 לזכות. קנג. מחדש דת. קנד. מחילה. קנה.
 מחשבה בבי"ב. קנז. מחשבת עבודה זרה. קנז.
 מי איכא מידי ולישראל שרי ולעכרים אסור. קנח.
 מילת. קנט. מילתא דעבידא לגלוי לא משקרי
 אינש. קס. מימי חלב. קסא. מיתת הבעל.
 קסב. מכירת בניו ובנותיו. קסג. מלחמה. קסד.
 מלך ולא מלכה. קסה. ממורות בבי"ב. קסט.
 מסייע. קסז. מסית ומדיח. קסח. מעילה. קסט.
 מפתים ולא מפי כתבם. קע. מפרכסת. קעא. מצה.
 קעב. מצות. קעג. מצות שכליות. קעד. משיכה
 בעכרים. קעה. משכון. קעז. משלוח מנות ע"י

עכרים. קעז. מתה מאליה. קעח. נאמנות נכרי
 במסית לפי תומו. קעט. נבילות. קפ. נדה.
 קפא. נדר. קפב. נדרים ונדבות. קפג. נותן
 טעם לפגם. קפד. נזירות. קפה. נפל. קפו.
 נשתנה לדבר המותר. קפז. נתיייר. קפח. נתחזק
 והאיסור ע"י עד אחד. קפט. סברא. קצ. סומא.
 קצא. סטומתא. קצב. סייגים ותקנות. קצג.
 סימני גדלות. קצד. סירוס. קצה. ספק איסור.
 קצז. ספק גזל. קצח. סתים. קצח. עבד שלא
 מל עצמו. קצח"ט. עבד כשר לעדות לב"ב.
 קצט. עבדות זרה. ר. עד געשה דין.
 רא. עדות. רב. עדות להוציא ממון. רג.
 עדות שאי אתה יכול להזימה. רד. עדות
 שבטלה מקצתה בטלה כולה. רה. עדות שקר.
 ועדות שקר מישראל לב"ב. רו. עובר עבירה.
 רז. עוברין. רח. עונש בידי שמים. רט. עונשין
 לא נאמרו רק על זה מצות. רי. עונשין
 מן הדין. ריא. עמד והתיר להם. ריב. עמלק.
 ריג. עריות. ריד. עריות לאחר מיתה. רטו.
 פדיות הקדש. רטז. פה שאסר הוא הפה
 שהתיר. ריח. פועל בשעת מלאכה. ריח. פועל
 נכרי הגבהתו או משיכתו אם מהני. ריט.
 פחות משה פרוטה. רכ. פלגש. רכא. פסולי
 המוקדשין. רכב. פקדון של ישראל ביד נכרי.
 רכג. פקוח נפש. רכד. פרו ורבו. רכה. פרוע
 ראש. רכו. פשרה. רכז. צדקה. רכח. צורות
 אם יש איסור לב"ב לעשות. רכט. צער.
 רל. צער בעלי חיים. רלא. קבוע. רלב.
 קברי עכרים אם מטמאין. רלג. קדשי עכרים.
 רלד. קדשים קלים. רלה. קטן. רלו. קידוש
 השם. רלז. קידושין תופסין בחייבי מיתות
 בית דין. רלח. קל וחומר. רלט. קם ליה
 בדרכה מיניה. רמ. קנין שטר. רמא. קנין
 קרקע לנכרי וכו'. רמב. קנין יד בנכרי וכו'.
 רמג. קנינים. רמד. קרבנות. רמה. קרבן פסח.
 רמו. קריבה לעריות. רמז. קרוב. רמח. רבית.
 רמט. רוב. רנ. רוב בדיינים לחובה. רנא. רוב
 בעילת אחר הבעל. רנב. רודף. רנג. רופא.
 רנד. שאלה בהקדש ונדירים. רנה. שבועת שוא
 ושקר. רנו. שבת. רנז. שונג ואונס. רנח.

שוחד. רנט. שויה אנפשי' חתיכה דאיסורא.
 רס. שורו שהויק. רסא. שחיטה בקדשים. רסב.
 שטרות. רסג. שינוי. רסד. שיעורין. רסה.
 שיתוף שם שמים ודבר אחר. רסו. שכירת
 קרקע מנכרי. רסז. שלא כדרכ. רסז. שליח לדבר
 והנאות. רסט. שלא לשמן. רסט. שליח לדבר
 עבירה. רע. שליחות עכרים לעכרים. רעא. שליחות
 לנכרי חיבא דבע"כ עביר. רעב. שליחות בפועל
 נכרי. רעג. שליחות ע"י אשתו. רעד. שליחות
 עם ישראל. רעה. שעבודא דאורייתא. רעז.
 שעבודא דר' נתן. רעז. שפחה. רעח. שפיכת
 דמים. רעט. שרץ. רס. שקלים. רסא. שתית
 איסור. רפב. תוכחה. רפג. תורה. רפד. תנאי.
 רפה. תפיסת הגזול מן העכרים. רפז. תשובה.
 תקנתא וגזירה דרבנן לעכרים. רסו. תשובה.
 א. אב אם יש רשות להשיא בחו בבי"ב.
 המנציח מצוה ליה כתב בפשיטות. דאביה אין
 לו רשות להשיאה. כי דוקא בישראל נתנה
 לו התורה רשות. והמקנה בהשטמות לחייא
 פרט ג' חולק וכתב כיון שיש לאב רשות
 למכור בחו לשפחה כמ"ש ברמב"ם ובמנציח
 מצוה שמי'. כן יש לו כח להשיאה. ובישראל
 שאין כח לאב למכור עולמית ע"י גילה התורה
 שיוכל להשיאה ע"ש.
 ב. אבידה. בס' אור החיים הק' פ' מקץ
 עה"פ נתן לכם מטמון כ'. שבי"ב אינן מצויין
 על הכרזת אבידה. וראה גנוי חיים מע' ב' כלל
 מ"ו. וראה מהר"ם שיק על המצות מצוה רל"ג
 אות ד'. וראה פני מבין ח"ב דף קי"ז סע"א.
 דאם שומר חי' מצות מחזירין להשיב אבידתו.
 וראה ס' עינים למשפט סנהדרין ע"ה. ע"ש.
 ג. אבר המדולדל. ראה בערך דרבנן לב"ב
 במה שצינתי בזה. וראה בשו"ת אמונת שמואל
 סי' י"ב דאף להחולקים על הרמב"ם וס"ל
 דאבמה"ח של עוף אסור לב"ב. אבל באבר
 המדולדל גם תם מודים דמותר לב"ב.
 ד. אבר מן החי אסור לב"ב והוא א'
 מדי מצות. וכל שאסור על ישראל משום אבמה"ח
 אסור גם לב"ב. וכן בשר מן החי. מוסיף עליהם
 ב"ב שאבר ובשר שפורשין מן המפרכסת שאע"פ

שהותר לישראל היו אסור לב"ג משום אכמה"ה.
חולין קכ"א ב' רמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ה.
ובכ"מ שם. שהראשונים חולקים עליו. וס"ל
דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם
אסור. וראה באורך בס' המקנה כלל ח' פרט
א' כי המצוה מצוה י"ד. דאבמה"ה לב"ג אסור
גם בהנאה. משא"כ לישראל אסור רק באכילה
ולא בהנאה. וע"ש מה שהקשה על הרמב"ם.
ומה שחי' בס' תורת המלך דף ע"ה. וראה
בס' תכלת מרדכי פ' נח גר מצוה אות ה'
ואות ו'. וראה בהציונים באנציק' תלמודית
ערך בן נח ע"ש. וע"ע לקמן אות (כ).

(ה) אבר מן החי של טמאים. ראה בחינוך
סוף מצוה תנ"ב. שכל' וכן הדומה שהחוב
לשאר האומות באבמה"ה בין בטמאים בין
בטמאים. וכן הורה זקן עכ"ל. והמציא תמה
שאין זה דבר חדש שמבואר בגמ' וכן הלכה.
וכן מבואר בחולין דקכ"א בסוגי' ע"ש. וע"ג ג"כ
בחקרי לב יו"ד ח"א ס"ל ל' שכל' מן הנראה
דכן הורה זקן כוונתו על הרמב"ם שכיב בפ"ט
ממלכים ה"ה. והדבר פלאי שאין זה דמיון
ואין צריך להוראת זקן אחר שמבואר כן להדיא
בחולין קכ"ב ע"א. דב"ג מוזהר על הטמאין
כשהורין. וע"ע עכ"ד. וע"ש במנ"ח שכל' דבב"ג
מוזהר על הטמאים ג"כ אף אם נשחטו ועדיין
הם מפרנסות וחתך שייך אמה"ה. כי בטמאה
ל"ש שחיטה כלל. וכן כשהורה שנתנבלה
בשחיטה והיא מפרנסת אסורה לישראל משום
אמה"ה וגם לב"ג אסורה.

וראה ג"כ בס' מעין החכמה (מובא בס'
התשלמה ע"ס מנ"ח ע"מ כ"ה). שכל' ע"ד החינוך
הגיל. ותמה אני לה זקנה אין כאן חכמה יש
כאן. מחכמי התלמוד כי הוא ש"ס ערוך מימרא
דר"ג א"ר בחולין דקכ"ב. מחלוקת בישראל
אבל בב"ג ד"ה מוזהר על הטמאים כשהורין.
ומייתי עלה תנ"ה מן הכריתא ואף אבן נמי
תנינא. ממתניתין דפ"ק דטהרות. וע"ע איך
נעלם כ"ז לתלות בהוראת זקן עכ"ד.

(לשענ"ד) דלא קשה מידי דראה בספרי
דף קדף ה' והלאה ערך אמר לפעמים הפוסק

בשם אחרון מה שפורש בהש"ס או בהקדום
לו ותראה דלא קשה מידי שכן הוא דרך
הפוסקים להביא ע"ש הרמב"ם ועוד מה שפורש
בש"ס ע"שה"ס ואז תתענג בע"ה.

(ו) אבר מן החי של עוף. להרמב"ם שם
אינו נהרג עליו. ולראב"ד נהרג עליו. והכ"מ
והרדב"ו כתבו דגם להרמב"ם עכ"פ מוזהר עליו.
וראה אמונת שמואל ס' י"ב. אבל הפלתי
ביו"ד ס' ס"ב ס"ל. דלהרמב"ם אינו מוזהר
כלל ועכ"פ באבמה"ה של שרצים לכר"ע אינו
מוזהר. כמ"ש בכ"מ שם. וראה במנ"ח מצוה
תנ"ב. דגם באבמה"ה של דגים והגבים אינו
מוזהר. אבל באבמה"ה של אדם. מצד שם
שמוזהר לפ"ד הרמב"ם ע"ש. וראה מרגליות
הים סנהדרין כ"ט א' אות י"ה. ונ"ז ב' אות
ה' ואת ט"ו. וראה בקהלת מנחם ערך אבר
ואבמה"ה בשם שר"ה שער נפתלי. דאי לב"ג
אסור אבמה"ה דעוף תליא בשני בריות
דסנהדרין נ"ו ונ"ט ע"ש. ובס' תכלת מרדכי
פ' נח גר מצוה אות א'. וע"ג ס' כתבי אש
מכתב י"ג ע"ש.

(ז) אבר מן החי ובשר מן החי של אדם.
ראה בשר"ה יד אליהו ס' מ"ה שחקר אם
אסור לב"ג. וראה במנ"ח מצוה קנ"ד. וראה מלי"מ
פ"ב ממ"א. וראה לפנ"ז בערך אבמה"ה של
עוף וצרפו לכאן. וראה בס' עין הרועים
להגאון מבערזאן דף נ"א. ובס' כתבי אש
מכתב י"ג.

(ח) אגב. אם קונה בב"ג מסלסלין אגב
קרקע. ראה מה שציין בזה השד"ח מע' א'
אות ק"ט מחלוקת הפוסקים ר"א. וכן מה
שציין בס' המקנה כלל א' פרט ט' ובהשמטות
שם. וכן בס' חתן סופר דף ג' אות ד' ו'
ובס' אמרי בינה בדיני הלואה ס' ס"ג. וע"ג
שד"ה פאה"ש מע' א' אות ק"ו. מטלסלים
נקנים אגב מעות כבש"ע ס' ר"ג אם בגוי
דינא הכי או לא. ועוד בענין קנין אגב. ראה
משכנות הרועים מע' ג' אות מ"ב ע"ש.

(ט) אוזיות. הורה במעמד שלשתן אם
מועיל בב"ג. ראה בס' המקנה כלל ב' פרט

אזהרתן זו הוא מיתתן אלא באותן אזהרות
שהוזהרו לבני נח בלבד. אי נמי לאותן אזהרות
שהוזהרו בהן ב"ג ובני ישראל במיתה. אבל
שנחלק האזהרה ונאמר דלישראל אתי למעוטי
ממיתה. ולב"ג לרבות למיתה. הא לא אפשר.
וראה ביד מלאכי כלל ב' אות ק"ו ובמקנה
בהשמטות לח"ה. וראה בס' פני מבין ח"ב
דף קכ"ו מ"ש בזה. ובמרגליות הים סנהדרין
נ"ז א' אות ד'. ונ"ז ב' אות ד' ע"ש.

ראה רמב"ן פ' וישלח דאזהרתן זו מיתתן
לא שייך בזה שלא נאמר בלשון אזהרה אלא
בעשה. וראה היטב בס' שו"ת טהרה מע' ב'
אות. נ"א עשה"ט. וראה בס' אברהם אוכר
מע' ב' אות ק"ט. ובס' לימודי ח' סימן קנ"ו
ע"שה"ט וברש"י מכות ט' דגם בגר תושב
אזהרתו זו מיתתו. ובס' תכלת מרדכי בראשית
גר מצוה אות ס"ב.

(טו) איבה בערוס. ראה בספרי ח"ה סוף
ע"ח וחלצה ס' ד' ערך איבה וכו' ע"ש.
(טז) אין אדם חוסא ולא לו. ראה שד"ה
כללים מע' הא' כלל ק"ל וקוליה. שכל' דנראה
מתשובת מרן שהביא הקהלת יעקב בזה מצות
חכמים אות י"ד דגם בנכרי אמרינן חוקה זו.
והביא קצת הוכחה לזה. וכ' עוד בשם פתח
הדביר ח"ג רס"י רע"ו. דאין לחלק בזה
בין דרבנן לדאורייתא. ואדרבה כל שתאיסור
חמור יותר יש לסמוך דאין חוסא ולא לו ע"ש.
(יז) אין אדם נשים עצמו רשע. מהר"י
אוזולאי פ' יתרו כ' דבנכרי לא איתמר הך דינא.
והשד"ח מע' א' אות רס"ג הניח בצ"ע. דלמאי
נפ"מ שייך חקירה זו ע"ש. האריך בזה בס'
פני מבין ח"ב דף קט"ו ע"ד. ודף קכ"ב ע"א.
דכיון דנהרג עפ"י עצמו משום עצמו רשע.
ע"ש באורך. וראה שדי חמד כללים מע' א'
אות רס"ג ופאה"ש שם כלל קכ"ב ע"ש. וראה
היטב הדג בספרי ח"ו בערכו סימן ג' בעבד.
וסי' ד' ערך אאמ"ה בבן נח. מש"ב בארונה
ברך ת"ח וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא
בכפילא עישה"ס.

(יח) אין איסור חל על איסור. אמרינן

ט'. שהביא דלפ"ד הכ"ח והט"ו והט"ו מה"ח
ח"מ ס' מ"ה משמע דמועיל. והביא מפלס
חיים שמפלפל בזה ע"ש.

(י) אומדנא. ראה בספרי ח"ג דף ר"ט מה
שהבאתי מחלוקת האחרונים בזה. אם אזלינן
בתר אומדנא בב"ג. ובמקנה כלל ח' פרט י'
ובמנ"ח מצוה פ"ב מסתפק בזה. ובתורת המלך
דף רפ"א. וראה כאן ערך תודאת עצמו.

(יא) אונאה. ברמב"ם פ"ג מה' מכירה היו
ובשו"ע ח"מ ס' רכ"ז סכ"ו מבואר דב"ג שאינה
לישראל חייב. וראה בשו"ת בית שלמה ח"מ
ס' קל"א בהגה"ה א'. שתמה על שר"ה שבות
יעקב ח"ב ס' קס"ה שכתב דאין עכ"פ מצוה
על אונאה לגבי ישראל. שדבריו המה כנגד כל
הפוסקים. וראה בס' המקנה בהשמטות לח"א
פרט ט"ז באורך.

(יב) אונס. ראה להלן בערך שוגג ואונס
ובערך יעבור ואל יחרג. במכות דף ט' ע"א.
פליגי רבא ורב חסדא. דרבא ס"ל אומר מותר
מוזיז הוא חייב מיתה. ור"ה ס"ל אונס הוא
ופטור. ומקשה מקרא הנך מת על אשה אשר
לקחת מאי לאו בדיני אדם. ומשני לא בדיני
שמים. וכתב הריטב"א פ"י ואע"ג דבדין פטור
אף בדיני שמים לגבי ב"ג אינו כן. אי נמי
דהכא ידע ביה קב"ה דקרוי למוזיז היה יותר
מאומר מותר בעלמא ע"כ. וראה פני מבין ח"ב דף
קצ"ב ע"א דלפי"ז מחלוקת הוא אם בב"ג שייך
אונס בדיני שמים או לא ע"ש באורך. וראה
מקנה אברהם בהשמטות לח"א פרט י"ב ע"ש.
(יג) אוקי' ממונא בחזקת מאריה. ראה
שדי חמד כללים מע' ג' כלל ג"ה אות ט"ו.
ופאת השדה מע' ד' אות ד' בארובה.

(יד) אזהרתן זו הוא מיתתן. כתבו התוס'
ע"ז ס"ד ע"ב ד"ה איוה. שזה דוקא כשדנהו
ב"ד. אבל כל זמן שלא דנהו ב"ד אינו חייב
מיתה. תדע דהא אמרינן שם דף כ"ה. דהנכרים
לא מעלין ולא מורידין. ומובא בעין הרועים
בכללן. וראה פני מבין ח"ב דף ק' ע"א מ"ש
בזה.

כ' הר"ן סנהדרין דף כ"ג. דלא שייך לומר

גם בבני מניח מצוה ק"צ. ומקנה ח"א בהשטות לפרט ב'.

יט) אין קידושין תופסים בגוי, קידושין סי' ב' רמב"ם ה' אישות פ"ד ט"ו. מוש"ע אהע"ז מ"ד ח' ע"ש בר"א. וכן אין תופסים קידושין בגוי שקידש. ראה רש"י יבמות מ"ה א' ד"ה ויביי, ועי' סנהדרין ג"ז ב' וע"ש בגר"כ ובר"א.

כ) איסורי הנאה. ראה במניח מצוה י"ד. דאבמה"ח אסור בהנאה. ומ"ש עליו בחמדת ישראל דף צ"ח מדברי מהר"ל דלא ס"ל חכ' וראת' ס"י זה את ד'.

כא) אסור. כשנוכח בב"ב לשון אסור היינו חייב. דאזהרתן זו מיתתן. תוס' ע"ז ו' ע"א ד"ה חייב. וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז א' את י"ב.

כב) איקבע איסורא. בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רמ"ד ד"ה אמנם. העלה. דאם נאמר ספיאק דאורייתא מותר לב"ב. אזי אמילו איקבע איסורא יש לומר דשרי. דרק לישראל מצינו דחייבה תורה אשם תלוי ולא לב"ב. וראה לעיל ערך ספק איסור.

כג) אמונה במציאת הנשם ה' הוח ויחי. זה אינו נכלל בעבודה וזהו אם חושב מציאות ליותר מאחד. אבל לכופר בעיקר לא ידענו מה אזהרה. אלא הוא בכלל ברכת ה' את ה' הוא מגדף. וכמו שהסועה בריבוי הוי עובד ע"ז. כן הכופר בעיקר נצוי שאין עוד מלבדו הוי מגדף. מרגליות הים סנהדרין ג"ז א' את כ"ה. ובספר סדר משנה על הרמב"ם פ"ג מה' עכ"רם הוכיח שבי"ב אינו מצווה על האמנת מציאות אלקותו ית"ש. ויסודו מסנהדרין ג"ה שמנה שבע מצוות ב"ב. ואי נ"מא שמחויבים במצוה זו אמאי לא חשיב בברייתא שמונה דהיינו מצות האמנת מציאות אלקות. והאריך בזה. ובס' אמרי דוד פצחו כ"ה הביאו וכותב דזה דבר מבהיל. דאם אינו מאמין בשורש הדת אין שייך אצלו מצוה. ונפ"ש בהנחות סדר משנה פ"ג מה' עכ"רם דאם מבחיש במציאות הטבה הראשונה אין תועלת גדולה ממנה והרי הוא ממין ע"ז שגם

ב"ב חייב עליה מיתה. אלא ודאי שגם ב"ב מצווה על זה. ע"ש.

כד) אמירה לגבוה. כ' באבני מילואים אה"ע סי' א' סק"ב. דאמירה לגבוה הוא קנין גמור כמו מסירה להריוט. ואם נדר להביא קרבן הו"ל חוב גמור וגובין מנכסים משועבדים למ"ד שעבודא דאורייתא. ודוקא אמירה לעני דלית ב"י משום קנין אלא משום בל יחל אינו אלא בישראל. אבל לגבוה אית ב"י משום קנין. ואפי' בב"ב חוב גמור ככתובה בשטר. וראה מקנה ח"א כלל ח' פרט ח' שהאריך בזה. וכ' התו"ש כפ"כ דלדבריו גם זה מסוג גזל הוא. שכשאינו מביא ח"ז גזול את התקדש. וראה ברא"ש נדרים כ"ט ע"ב. דמוכח דאמירה לגבוה הוא מטעם לא יחל. ותלוי זה בזה. וכן ביאר בס' הליכות יהודה פ' ויחי. והביא שם תשו' הגר"ח בזה עשה"ט. וראה היטב חתן סופר שער המקנה את ג' שזה תלוי אי מקרא דא"ש כי יקדיש את ביתו קדש לה' יליפין כהרשכים ב"ב קל"ג. או מקרא דמוצא שפתין תשמור יליפין וכהר"א"ש נדרים כ"ט. ע"ש בארוכה. וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות את א' מש"ב.

כה) אמירה לגר. ראה להלן ערך סירוס.

כו) אשתנא. קי"ל דעד אחד המעיד חזר ומגיד ע"י אמתלא כמ"ש בתשרי ה"ר סי' ס"ז. וראה בשב שמתתא ש"ו פ"ט ופ"ה. ולפי"ז חקר בס' המקנה בכללן פרט י' אם בב"ב מהני אמתלא לחזור מעדות וכיון דלא צריך ב"ד אפילו אמר לפני ב"ד. ע"ש עוד. וע"ע לקמן ערך כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

כז) אנדרונינוס. בתורה שלמה כרך ב' דף תקכ"ט. חקר אם ב"ב חייב על משכב אנדרונינוס. למ"ד ביבמות פ"ג ע"ב דהייבין עליו מב' מקומות. דיליק מואת זכר לא תשכב משכבי אשה. וי"ל דזה דוקא לישראל נאמר. משא"כ ב"ב מותר דרך נקבותו. וכתב דתלוי ב"ב חורשות. ולהבבלי דממעט מקרא והוי לבשר אחד יצאו בהמה וח' שאין הוא והם עושין בשר א' אי"כ אנדרונינוס דמוליד אין למעט מקרא

זה. משא"כ להירושלמי דממעט גם בהמה וח' מקרא ודבק באשתו. י"ל דאנדרונינוס ג"כ ממעט. וכן כתב שם ג"מ לענין הדולפנין בבכורות ח'. דפרין ורבין מבני ארם. שאם בא אדם עליהם הם מתעברות והן תצין צורת אדם ותצין צורת דג ע"ש. וראה מ"ה מצוה ר"ט שמשפס ג"כ באנדרונינוס. יען שפסג הוא. וראה היטב בספרי ב"א ח"ו ערך אנדרונינוס. ע"ש.

כח) אסמכתא. אם דנין בגר. יש בזה מחלוקת גדולה בראשונים ואחרונים. ראה מה שהביא בשו"ת מע' ג' כלל ג"ה את י"ה. וסיים דטפי אית לן למינקט דיש אסמכתא בגר. ואם יש חילוק בין ישראל הקונה מן הנכרי לגר הקונה מישראל ע"ש. וכ"כ בפאת השדה מע' ג' סי' ו' את א'. דקי"ל דיש אסמכתא בגר. וראה שו"ת אסיפת דינים מע' בכור בהמה ח"ה כלל ו' ע"ש.

כט) אשה. ראה בשו"ת מהר"א ירד סי' א'. בדיון נשים של ב"ב אם חייבין ב' מצות. וראה בכללים שלי ערך נשים. וראה מאירי סנהדרין דף רכ"ה. דאף הנשים בכלל בן נח ואין חילוק ביניהם כלל ע"ש. וראה בכלי חמדה קונטרס הימלואים בדף ל"א. שמתחלה רוצה לומר דבב"ב אין חילוק בין אנשים לנשים לכל המצות. ושוב דוחה זה מגמ' סנהדרין ג"ז ע"ב ע"ש. וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ז בסופו.

ל) אשת איש. ב"ב שבא על אשת חבירו. דיניו מבוארים בש"ס סנהדרין ג"ח ע"א. ורמב"ם ה' מלכים פ"ט ה"ז ח' ט' י' ע"ש. ואכתוב איהו כללים מחודשים. אשת איש נקרא אחרי שנבעלה לבעלה. והתוס' במס' ע"ז ל"ז ע"ב ד"ה משום נשגין כתבו. שיש פלוגתא בירושלמי אי בעינן דוקא שיתכוון לקנוחה לאשה ע"י ביאה זאת או לא. וראה בתולדות שמואל בפתיחה כוללת סי' ב'. דבדד עמה ימים רבים. שידוע שפלוגתא היא אשת פלוני כו"ע מורים דנחשבת אשת חבירו אפי' לא נתכוון לשם אישות. וראה חמדת ישראל וכלי חמדה פ' וארא דאפי' לדעת הירושלמי ורינו דוקא אם

האשה נתכוונת להקנות לו בביאה זו הא בלא"ה אינה נעשית אשת איש. וראה לקמן ערך בעילה בב"ב קונה שלא לדעת.

ואם בא עלי' שלא כדרכה לשם אישות. כתב המניח מצוה ל"ה בשם הפרי"ד דרוש א' שאין קונה אותה. והוא ז"ל חולק עליו וס"ל דקונה. וראה בס' פני מבין ח"ב דף רכ"ב. ולהלן אריכות גדול בזה. ומסיק דבמחלוקת גדולה שנויה. והרואה יראה שהאריך בנפלאות. וכתב המניח דבב"ב קמן שאין בו עדיין דעת לקנות אמנם הגיע כבר לעונת הפטותות ובא על בת נח שיש בה דעת להקנות כיון דבצדור וזרקו מהני דעת אחרת מקנה. כמבואר בתו"מ סי' רמ"ו. אי"כ חשיבא גם כאן אשת חבירו וב"ב נהרג עלי'. והוא אין לו רשות למסור את בתו לבעל. וע"כ כל שאין בה דעת להקנות עצמה נידונה כפגועה אפי' מסרה אבי' לבעל ובא עלי' אפי' כמה ביאות.

ואם בא הב"ב על אחד מכל העריות שנאסרו עליו לשם אישות דעת הפרי"ד הנ"ל שלא קנה אותה להיות נידונית כאשת חבירו. הביאו המניח מצוה קצ"א את א' וחולק עליו וס"ל דחשובה אשת חבירו אפי' בכח"ג. ועכ"פ בישראל כת"ג שקידש א' מכל העריות שאין קידושין תופסין לו עלי' ודאי לא חשיבה אשת חבירו לכי"ע. ואשת ישראל שנתקדשה לישראל ולא נבעלה. מצד המניח מצוה ל"ה לומר דאין ב"ב נהרג עליה. ושאני נערה המאורסה דגלי קרא. והתו"ש הג"ל חולק עליו וס"ל דחייב.

כ' החמדת ישראל דף צ"א. דאע"ג דישאל הלוקח לו עכ"רם לאשה אין קידושין תופסין בה ואינו כאשתו. אבל קנין האישות שה' בב"ב קודם מ"ת זה לא נפקע מישראל גם לאחר מתן תורה. והוא על בת עכ"רם לשם אישות יש לו קנין בה ואם בא עלי' ב"ב חייב מיתה מצד ודבק. ע"ש. ועכ"רם שבא על אשת ישראל אם נאסרה על בעלה. ראה שו"ת כתב סופר אה"ע סי' ט'.

המניח מצוה ל"ה כתב ב"ב גדול והיא

היתה קטנה בעולות בעל שזינתה אינו נהרג ולא נחשב בעולות בעל, ובמקנה בהשמות לחיא סרט ג' חולק עליו. וראה לקמן ערך ביאת קטן או קטנה.

ישראל שבא על אשת עכו"ם אפ"י שהוא אינו נהרג היא נהרגת על ידו, ולענין אס עובד בעטוה דודבק באשתו ולא באשת חבירו, דעת התוס' בעיני לוי ע"ב ד"ה משום נשגיו שעובר, אבל מלשון הרמב"ם שכתב שאין לעכו"ם אישות משמע דגם עשה דודבק לא שייך גבי ישראל, כי כהמניח הנ"ל, וראה במקנה ח"מ בהשמות לכלל זה משי"כ על מי שרצה לומר דעשה דודבק לא שייך בב"ג, דעכ"פ אסור אשת חבירו משום גזל, ע"ש.

ב"ג שיחד שפחה לעבדו ובא עליה האדון, כתב הרמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"י דנהרג משום אשת חבירו, ושי' רש"י דאין בזה רק משום גזל, ואינו חייב עליו עד שיתפשט הדבר ויאמרו העם זו מדבי עבד פלוני, וכתב החמרת ישראל דזה דוקא בעבד ושפחה של כנעני, אבל בשל ישראל אפי' יחד לעבדו כנעני שפחה כנענית ובא עליה ב"ג נהרג עליה, כמ"ש רש"י סנהדרין ג"ז ע"א ד"ה נהרג עליו ע"ש, וע"ע לקמן ערך שפחה וערד גזל.

אין ב"ג חייב על אשת חבירו עד שיבא עליה כדרכה, אבל שלא כדרכה פטור, והיינו דוקא בבא עליה בהסכמתה והסכמת בעלה, אבל בלא"ה חייב משום גזל עכ"ל, מניח הנ"ל. וראה בס' גבוי חיים מע' ב' אות מ"ה בשם משה אהרן דמ"ו ע"ג ור', משי"כ בענין דלא תחזרו על נערה המאורסה, וע"י גזע ישי אות רכ"ה ע"ש, וראה בס' מנחה חדשה מצוה ל"ה אות ח', משי"כ בזה ובד' הפניני.

וראה ח"ט בס' משה אהרן ח"א אות כ' דמ"ו ע"ג מ"ש תאריך בענין בן נח שבא על נערה המאורסה עשה"ס. בשו"ת בית שערים ירך ס' רכ"ז חידוש, דלא תציונו בוכרי איסור אשת איש אלא גבי תאמרו, אבל לא לגבי האשה, דבישראל תשוה

הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, אבל בנכרית אין עלי' איסור, וכבר תמחו עליו, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ח א' אות ה'. (לא) אשתו כנופ"ב ב"ג, בחמדת ישראל דף צ' ע"ב כתב, דבר זה תליא אי יש קנין הנוף לב"ג באשתו, דאם אין לו קה"ג לא שייך לומר אשתו כנופה, ואי תליא באם יש קידושין לב"ג או לא, ע"ש. וראה בספרי ח"א ערך בעל כאשתו.

(לב) בא במחתרת, מבואר בתוס' ע"ז דף י' ע"ב ד"ה חד קטל, דגם בב"ג שייך הבא להרגו הנשכח והרגו, ולפי המבואר בסנהדרין ע"ב ע"ב דדין מחתרת מדין רודף הוא, ע"כ העלה בס' תורת המלך דף רנ"ו דגם לב"ג יהי' מותר לו להרוג בבא במחתרת, אלא שמסתפק שם בספק מחתרת שפליגי רש"י ותוס' בפסחים ב' אם מותר להרגו, דבספק מחתרת אין לו דין מחתרת, והניח בצ"ע.

(לג) בא על הבהמה אין הורגים אותה, שבבן נח אין בזה משום קלון שדרכם בכך ואין להם בושא ותתורה לא הקפידה על קלונה, ראה רמב"ם מלכים פ"ט ה"ו וז"ל שם ורש"י סנהדרין ג"ה א' ד"ה קלון ליכא ע"ש ובמפורשים גור"כ שם, וכ"כ המאירי בשם הראב"ד שהגוי אינו מצווה לא בהריגת הבהמה ולא בשריפת האשרה, אלא שמסיים בשמו שב"ג הבא על הבהמה אם הבהמה של ישראל או שקנאה אח"כ או נתנה לו במתנה חייב להרגה וכ' המאירי ולא יראה כן, וע"י תשו' תכ"צ ס' פ"ה, ומובא בס' עין משפט סנהדרין ג"ה א' ע"ש, והמרגליות הים סנהדרין כאן כ' ע"י לק' ק"ה ב', גבי בלעם דמעשה אישות עשה באותו כתיב הכא והסכן הסכנתי וכ"ה ותהי לו סוכנת, והנה א"ל המלאך אולי נטתה מפני כי עתה גם אתה הרגתי ואותה הוויית ע"ש. ובחזקת ב" כ' דרך בלשון בעיא קאמר הכי אי בעינן תקלה וקלון דוקא למקטל בהמה ומאן דבעי לא משיטא ל"י דבנכרי ליכא קלון כלל ע"ש בארוכה ובח' הרמב"ן בסה"ס שם ל"ג ב"ג, ובשו"ת מהר"ם שיק ח"מ ס"ס מ"ז העיר מקרא מלא דיבר בכתוב

לשמצה בקמיהם. ע"ש במרגליות הים סנהדרין כאן, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ד א' וניה ב' עשה"ס.

(לד) בור ברשות הרבים, כתב המאירי בינה בשו"ת ס' י"א, דעכו"ם חייב על נזקי בור בה"ה, לפמ"ש הרמב"ן פ' וישלח, מובא בס' המקנה כלל כ"ג פרט י', והוא ז"ל חלק עליו וכתב לא זכיתי לתבין אי גם עכו"ם חייב בנזיקין דהרי בור ברשות הרבים אינו ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאלו ברשותו וחידוש זה מנין לנו בב"ג ע"ש.

(לה) ביאה שלא כדרכה, בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה ס"ל לר"א בשם ר' חנינא בסנהדרין ג"ה ע"ב דחייב דכ' דבק באשתו ולא שלא כדרכה, ופריך רבא מי איכא מידי דלישראל שרי וכו', אלא אמר רבא ב"ג שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור, ובירושלמי קידושין פ"א ה"א, יליף מדכתיב ותיו לבשר אחז ממקום ששניהם עושים מקום א' היינו מקום שמולידים, וראה מרגליות הים שם, וקח"ע שם, דלדין דקיייל מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור לא קיייל כן, וראה בארוז תגדול ס' תשכ"ה, שמביא דברי הירושלמי בשינוי לשון ב"ג שבא על אשת איש שלא כדרכה נהרג, וא"כ אין כאן מחלוקת בין בבלי להירושלמי בזה אלא דיהי' חייב להירושלמי על אשת חבירו שלא כדרכה, וראה בתורה שלמה כרך ב' דף תקכ"ט מ"ש בזה.

וראה במניח מצוה ל"ה, שכו', דב"ג שבא על אשת ישראל שלא כדרכה פטור, ובס' מנחת סולת (מובא בס' ההשלמה ע"ס מניח עמ' צ"ו) כ' ע"ה, ע"י ברמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ו שמבואר להיפוך, וראה בזה בארוכה בס' פני מבין לסנהדרין דרנ"ב ע"א עשה"ס, וע"י בהגהות הרש"ש לסנהדרין (ג"ז) ד"ה ארנב"י ע"ש, וראה גם כן במקורות מהח"ג ר' דוב בער צוקערדמאן (מובא בספר ההשלמה עמוד ק"א) שתמה על המניח והרש"ש סנהדרין ג"ז ע"ב שס"ל כן, מהרמב"ם וכ"ה במאירי שם, ת"ל

וכן אם בא ב"ג על ארוסה שלנו כו' לחייב אף שלא כדרכה ובהערה ע"ש.

(לו) ביאת גוי אין שמה ביאה, יבמות צ"ח א', תוס' כתובות ג' ע"ב ד"ה ולידרוש, ושם"ק שם, תוס' סנהדרין ע"ד ב' ד"ה הוא, (ועי' תוס' שאנן סוטה כ"ז ב') ומאירי כתובות שם, ותה"ד ס' ר"ט, ועי' כתובות שם ברי"א, ויש חולקים, ועי' ב"י אה"ע ס' קע"ה בשם א"ה, ועת"ס ר"א"ש ור"ן כתובות כ"ו ב' ושו"ע אב"ע ז' י"א, ושערי צדק ח"ד שער ד' תשו' ד', בענין מקנין ע"י גוי, ראה סוטה כ"ו ב', רמב"ם סוטה פ"א ה"א, אה"ע קע"ח ב', וספרי זוטא במדבר ה' י"ב, ובירושלמי סוטה פ"ד ה"ד, ועי' דת רענן שם ואמבזה דספרי זוטא, המאיר סנהדרין ספ"ח ומלחמות לרמב"ן שם ומאירי שם, מובא בשם"ק כתובות שם, ושו"ע אב"ע קע"ח י"ט, ע"ש בכל המקומות, גם לענין אשת איש שזינתה ברצון עם גוי, אם האשה מחתרת ביהרג ואל יעבור, אם נאסרה על הבעל הגוי לכשיתגיר, ולבעלה, לענין קניין, ועוד.

(לז) ביאת קטן או קטנה, כתב המניח מצוה ל"ה אות ב' שהנכרי שבא על אשת ישראל אפי' פחותה מבת ג' שנים ובגון שקדשה אבי' לאחר וכן אשת ב"ג שזינתה אפילו עם פחות מכן ט' ג"כ נהרגין דכיון דהא דפחות מכן ט' או פחותה מבת ג' הללמ"מ הוא כמבואר במס' גדה מ"ה ע"א א"כ לישראל נאמרה ולא לב"ג, התריש בפ"כ ס' ד' חולק, וכן בס' מנחת סולת שם סוף אות א' כ' ג"כ לדעתו זה אינו דפחות מוזמן הנ"ל ל"ה כלל ביאה, ועי' גדה (מ"ה) וסנהדרין (ס"ט ובד"ד) לענין נשכב בוכוה, וע"ע ברמב"ם פ"ד מה' איסורי מזבח ח"ד ובראב"ד וז"ל שם היטב, ועי' במניח מצוה ק"צ, ובחזקתו שם ביררתי זה עכ"ל, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ה ע"ב אות כ"ה, וכן מבואר בתוס' רעק"א גדה פ"ה מ"ב ע"ש, וראה לעיל ערך אשת איש.

לח) ביטול כחוב. בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ט. כתב בפשיטות דלא שייך ביטול ברוב בבי"ד. דהא מאחרי רבים להטות וליפניו ולא נאמר לבי"ד. וכבר העיר בזה הפמ"ג ביו"ד סי' ס"ב במשכנזות אות א' ד"ה עוד. וכבר ציין כזה השדי תמר כללים מע' ג' כלל ג"ה אות ב', והאריך והרחיב הדיבור בזה בפאה"ש מע' זו כלל ו' אות ג', ובמקנה כלל ח' פרט א' וכו'. ובגילוי דעת סי' ס"ב סק"ג. וראה בילקוט הגרשוני מע' ב' כלל ב"ג אות ז', ובס' פזות מלכים מדף צ"ד ולהלן אריכות גדול בזה בבירור השיטות והחילוקים. וע"ע בערך דין אחד. ובערך דרבנן לבי"ד. ובערך רוב.

לט) ביטול בששים. מבואר בתשו"ד אליהו ספי" מ"ה מובא בשו"ת מהר"י אסאד יו"ד סי' קל"ו דכיון דנתבטל אף הטעם מותר אפי' לבן גז. ובמזות מלכים דף צ"ו ע"ב פביא ראי' לזה. ובמקנה בכללן פרט ב' כתב ודברר לה שנאמר במיעוטו חזי כמאן דליתא לכו"ע בטל לבי"ד.

מ) ביטול מצות עשה. דעת הרמב"ן פ' ושלח דעל ביטול מ"ע אין בי"ד נהרג. דדוקא במי"ד דאית ב' אזהרה הוינו על ל"ת בזה אמרי אזהרתן זו הוא מיתתן ואין נקרא אזהרה על המניעה. וחולק על הרמב"ם דס"ל בפ"ט מה' מלכים הי"ד שאף משום ביטול מ"ע נהרג. וזו היתה סיבת הריגת אנשי שכס על שלא דנו המחויב. ראה מ"מ שם. ובפאה"ש. מע' ג' כלל ו' אות כ"ה. וראה בס' חמדת ישראל אות ל' אי להרמב"ם דוקא בדלא דנו את העובר חייבים מיתה או אולי גם ע"ז שעומדים בלא דיינים ג"כ מחויבים מיתה וחשאי"ר בצ"ע. וראה ליקוטי חת"ס יו"ד סי' י"ד ובתו"ש מזה.

מא) ביצית. בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ט (מובא במתני השובה יו"ד סי' ס"ב סק"א) יצא לזון בדבר תחוש לאסרם לבני נח משום אבר מן החי. דהותר ביצית חידוש הוא דהא מתי ושרי לישראל דגלי קרא ולא לבני

גז. ואסור ליתן להם מאכל שיש בו ביצית. כי טעם כעיקר אסור לבי"ד. ואפי' נטילת אסור. וכיאר אם יש לחלק בין ביצת חי' שנחשבת משקה למבושלת וצלו' שנחשבת אוכל וכן כשרות לטרפות ע"ש. והאריכו האחרונים לחלוק עליו ולהתיר. ראה במנ"ח מצות תני"ב בסופו. ומקנה כלל ח' פרט א'. ושד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות ו' שהאריך בזה. וראה מע' ג' כלל ו' אות ו' נח גר מצוה אות ד' ציון אריך בזה.

מב) בית דין לגבי בי"ד. כתב הרמב"ם פ"ח מה' מלכים ה"י. וכן צוה משרע"ה מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל מצות שנצטוו בי"ד וכל מי שלא יקבל יתרג. וכל עכ"רם שלא קבל מצות בי"ד חורגים אותו אם ישנו תחת ידינו. משמע שיש חיוב לב"ד לכוף לבי"ד שיקבל מצות שלו. וכ"כ מהרש"א מובא במ"ל פ"י מה' מלכים אם ה"י בי"ד מצווה למול ב"ד כופין אותו. וכ' תח"ס בחי' סי' א' שילפינו מן ושמרו את משמרתה. וראה במקנה כלל ח' פרט ה' מה שהאריך בזה ומשיג על דברי אחיז במחנה חיים שכתב דאין ב"ד של ישראל ממונים לכוף לבי"ד. וכתב עליו אחיז במחנה חיים יו"ד ח"ג סי' מ"ו מובא בהשטמות למקנה ח"ג. שפטר דבר שיש שני מיני חייבי מיתות ב"ד. א) מי שמאמין בכל מצות ה' רק אין לו פחד אלקים ועובר מרוב תאוותיו. הוא יענש עפ"י תורה כפי משפטו. ב) מי שהוא מין שאינו מאמין וכופר בתורה ובנבואה מצוה להרגו כמ"ש הרמב"ם פ"ד מה' רוצח. אך כל זה אם פוקר ולא רצה לקבל עול מלכות שמים חיוב על ב"ד ישראל להרוג אותו דאלי"כ לאיה תכלית הדיע לנו הקב"ה בתורתו לדעת ז' מצות בי"ד. לכן דייק לשון רמב"ם לכוף אותם לקבל ז' מצות ולא כתב לכוף לשמור. אבל אם קיבל עליו ז' מצות רק שעובר על אחת. או אין חיוב על ב"ד ישראל לעונשו רק ב"ד שלו. כאשר כתב בפ"ט חייבים להושיב דיינים לזון בשש מצות. ומיישב בזה

כל הסתירות. וראה שם במקנה הנ"ל. וראה באורך מזה בשו"ת מהר"ם שיק א"ח סי' קמ"ד. וראה כאן בערך כפיה.

מג) גל תאחר בקרבן בי"ד אם שייך כשאחר יותר משנה. ראה מזה בס' הליכות יהודה פ' וחי.

מד) גל תוסיף. ראה גליוני הש"ס סנהדרין נ"ה ע"ב דאסור לו לבי"ד להוסיף על המצות ע"ש.

מה) בן פקוע. כתב המנ"ח מצות תני"ב. וכן פקוע לבי"ד תליא במחלוקת הרמב"ם והרשב"א בפ"ט מה' מלכים מובא בכ"מ שם. ולדעת הרמב"ם דמפרסת אסור לבי"ד משום דדוקא לישראל שבשחיטה תליא מילתא מותר. אבל לבי"ד דבמיתה תליא אסור ולא אמרינן מי איכא מידי וכו'. אוי בן פקוע ג"כ אסור בלא שחיטה. ולהרשב"א דאמרינן מי איכא מידי מותר ע"ש. וראה בפ"ד דרוש א' שכי"כ. וכן בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ד. ובצ"ח פסחים כ"ה. ובמקנה ח"א כלל ח' סוף פרט א'. ובהשטמות ע"ש. אמנם מביא מראש יוסף דמצדד להתיר בן פקוע לבי"ד ע"ש. וראה בס' חבת גומא מהפמ"ג פ' בראשית שנחתק בזה. וכן ביריד סי' כ"ז בשפ"ד סק"ב. וראה שם דרכי תשובה סק"ב. וראה בס' המקנה כלל ל"א פרט א'. ובספר קהלת מנחם בערך זה דף ב'. וראה בענין בן פקוע. שבת. והקרבן בבן נח. בס' פרדס יוסף ח"א דט"ו. קט"ו. רס"ו. וח"ב דס"ג. עישה"ס וצרפו לכאן.

מז) בני מעיים. ביריד סי' כ"ז כתב הסוד דמותר לזמן עכ"רם על בני מעיים. והביא הפת"ש סק"א. דדעת הפרי"ד דאפילו נתנבלה בשחיטה מותר. אך התבואות שור חולק דנתנבלה בשחיטה דליכא למימר מי איכא מידי וכו'. אסור למכור הב"מ לבי"ד. והאריך הפת"ש שם. וביותר הדרכי תשובה סק"ט בכמה חילוקי דיינים בזה. ובמנ"ח מצוה תני"ג והאריך בזה. וכן במקנה ח"א כלל ח' פרט א' והאריך לישב הקושיות הנופלים בזה ע"ש. וראה במנ"ח מוסף השבת מלאכה ל"ט מה שהקשה

בזה. ומשי"כ בס' מנחת סולת שם לתרוץ בחילוקים שונים הנוגעים לענינינו. ומשי"כ לענין טריפה. וראה שם בדרכ"ת סק"ו מה שהביא חולקים דבטריפה הותרו הכני מעיים. וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ט. דלא בריר ל"י אם מותר למכור ב"מ לבי"ד. ושם בס' י"ח העלה דתנן דקרייל דאסור לזמן בי"ד על בני מעיים בטמאה ובהמה שנתנבלה בשחיטה דוקא בשחט כל הסימנים אבל בנשאר מקצתו אין בו משום אבהמיה. ותמחו עליו. וראה שו"ת כתב סופר סי' י"ז שמישב אותו. ולבסוף כתב שבזקנותו חזר בו. אלא שהמלאה בס' פנים יפות פ' צו כתב ג"כ כדברי החס"ד הנ"ל. וע"ש שהעלה שישנו מציאות שיאסרו בני מעיים לישראל ולהגברי יח"י שרי. ולדינא מסיק כי גם אם לא שחט ב' סימנים כולם אסור למכור ב"מ לעכ"רם חוץ אם מתה בהמה מיד עם גמר השחיטה או ב"מ מותרים למכור חוץ מן הריאה ע"ש. וראה קהלת מנחם דף כ' ע"ב בה.

מז) בעל מום בקדשים. במנ"ח סי' רצ"ב כ'. אם שחט בעל מום אם נשאל על הקדשו אינו חייב. ובזה חסד קדשי גוי. דעל קדשי עכ"רם בודאי אין הגוי יכול לישאל. כי זה דלא יחל אבל אחרים מחללין זה דוקא בישראל אבל בעכו"ם לא שייך דיינים אלה. וראה מקנה בהשטמות לח"א פרט ח' בזה.

מח) בעילה בבן נח קונה שלא לוועו. ראה בס' מרגליות חיים סנהדרין ג"ח א' אות ד' שכ' ע"י בר"ר עפ"י כת"י (תיאודור) פט"ז (ע' ק"ג) ושם פ"ח (ע' קס"ז) ושם בב"ר ה' זונה כי באו עליה שנים הראשון פטור והשני חייב משום בעולת בעל. וכי נתכוין הראשון לקנותה בבעילה. דהא אמר בעילה בבן נח קונה של כדת וט"ס וצ"ל שלא לדעת. ע"י ירושלמי יבמות רפ"ו ע"ש. וראה לעיל ערך אשת איש.

מט) ברי ל'. בס' המקנה כלל ח' פרט י'. נסתפק באם אמר ברי לי כגון תמר אם היתה אומרת שנאנסה או אם היתה אומרת

שמהודה היא מעוברת אם נאמנת או לא, ע"ש שהביא ראי' מתמר דנאמנת לומר ברי לי ע"ש. וראה סאת השדה מע' ג' כלל ד' סי' ד'.

(ג) ברנח ה' ב"ג שבירך את השם, בין בשם המיוחד, בין בכינוי בכל לשון חייב, רמב"ם ה' מלכים פ"ט ה"ג, וסנהדרין נ"ו א' והלכה כר' מייאשא וכו' יצחק נפתא שם, ולא בעינן שבירך את השם בשם, וראה במנ"ח מצוה ע', דוח שאמרו ולא בעינן שם בשם היינו ולא בעינן שיוכיר דוקא שם מהשמות שאינם נמחקים, אבל מ"מ בעינן שיוכיר עכ"פ איזה שם או כינוי בעלמא גם במברך, והתולדות זמנא לא מצות ב"ג ב' חולק דמחייב גם בלא הזכרת השם ע"ש.

וראה משי"כ בס' תורת המלך דף רנ"א, ושם מסתפק להמבואר בסנהדרין דאין הדרג מברך את השם רק דוקא עד שישמעו בית דין בפירוש, אם בב"ג ג"כ צריך שישמעו בפירוש, או דינא דבב"ג קיל כיון דנהרג גם בכינוי, וגם לענין שאר מילי קיל, והניח בצ"ע, ועי' שו"ת שתי הלחם למתריי חגיו ז"ל סי' כ"א ובספר מרגליות הים סנהדרין נ"ו א' ע"ש.

וע"מ דאיתא בסנהדרין דע"א אר"ה בן נח שבירך השם ואח"כ נתגביר פטור כ' בבית שמואל אחרון סי' ט"ז דרבה בר שילא פליג ע"ז וס"ל דחייב אף בנתגביר אח"כ, ילקוט הרועים דף י"ג א'.

(נא) בשור בחלב, בס' פני מבין ח"ב דף קי"ז כתב אי ב"ג מותר על בשר בחלב או לא, עי' חורב גחלת בגימין מצוה י"ג אות ט"ז. (נב) בשור החם, בחולין צ"ב ע"ב חושב חגמי מצוה שב"ג מקיימין אותה שאין שוקלין בשר חמם באיסור, וע"ש ברש"י, וכתב בכלי חמדה פ' חיי שרה אות ב' בשם האבני גור, וקשה היכן נצטוו ב"ג שלא לאכול בשר חמם, וכתב עפ"י המדרש פ' בראשית שאמר הקב"ה לאדחור כי עפר אתה ואל עפר תשוב ח"ל וקב"ה קומץ עפר שנבראת ממנו לא חולה הוא בידך, אי"כ כיון דמצות קבורה בקרקע

הוא מצד השבת הגזל ומי שאינו קובר הרי הוא גזול את חקרקע, וב"ג מצוה על הגזל, והיה בכלל גזל.

(ג) בשור מן החי, כ' מהר"ם ברבי ח"ב דלר"י דיליף איסור אבמה"ח לב"ג מלא האכל הנפש החד בשר מן החי אסור, אבל לר' לוי בשר מן החי מותר לב"ג, וראה קהלת מנחם ערך זה מה שהביא שם מראש יוסף להיפך, ובס' תכלת מרדכי נח נר מצוה אות א', ובס' חמדת ישראל דף צ"ה ע"ב דבר חדש, דבכו"ח בשור מן החי טל עוף חייב.

(נד) גזאל הדם, ראה רמב"ם רפ"ט מהל' מלכים ובג"כ שם, איד יהי' הדין אם ב"ג הורה מעצמו שהרג בשוגג אם נהרג ע"י גזאל הדם, וראה בס' תורת המלך דף רפ"ה.

(נה) גונב איסור הנאה, בתוספתא פ"ז ימ"ס ב"ק וביותר מבואר בילקוט משפטים רמז שמי"ג, דגנב איסור הנאה פטור מלשלם, ובמקנה כלל כ"ב פרט ג' חקר אם גוי גונב איה"נ אם חייב עליו כי אצלו ממון הוא, ע"ש.

(נו) גונב נפש, בס' זרע אברהם להג"מ מנחם ועמבא ד"ל העלה דאע"ג דכתב המנ"ח מצוה ל"ו דגונב נפש מישאל הוא דוקא בגנב ולא בגזול דכתיב גונב, אבל בעכ"מ גם בגזול נפש מחייב משום גזילה ע"ש.

(נז) גונב על מנת למקט או על מנת לשלם תשלומי כפל, בשד"ה מע' ג' אות כ"ט וכן בספר חמדת ישראל הביאו בשם המנ"ח דאינו מותר ומפללים בדבריו, והוא במצוה רנ"ד דעל צער פטור, וראה ערך גזל.

(נח) גזל, על הגזל כיצד, בין שגנב, ובין שגזל, בין ממון, בין נפשות, בין מעכרים, בין מישאל, אפי' מועל שאכל שלא בשעת מלאכה, ואפי' פחות משוה פרוטה, ה"ז נהרג, וב"ג שגזל או גנב פחות משו"פ ובא חבירו וגזלו או שגנבו ממנו שניהם נהרגין, רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"ט, וראה בס' חמדת ישראל דבגונב פחות משו"פ אפי' מישאל ובא חבירו וגנבו ממנו ג"כ חייב, אבל אם גנב ממנו שו"פ מצדד שאין השני הגונב ממנו חייב, וראה

בעין הרועים בכללן אות ח', וראה בס' ילקוט הרועים סע' ב' דף י"ג משי"כ בענין גזל ב"ג בפחות משוה פרוטה ע"ש, וראה בס' נחמד למראה חיד דף ט"ז ע"ג דף נ"ד ע"ג עישה"ט, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין נ"ו בארוכה.

הבא על השפחה שיחדה רבת גכרי לעבדו גכרי, או רבה ישראל לעבדו העברי, חייב משום גזל, זו שיטת רש"י בסנהדרין נ"ז א', ודעת הרמב"ם שהאיסור משום אשת איש, ראה לעיל בערך אשת איש וערך שפחה, וכתב המנ"ח מצוה ל"ה, שכן נח האתם והמפתה חייב משום גזל, וראה בחינוך מצוה תס"ז שגם על לאו של לא תתאוה מותר ב"ג, שאחר שהזהר מגזל הזהר בכל הרחקותיו אלא שבישראל הרי זה לא מיוחד ובב"ג נכלל בגזל, ובמקנה כלל ח' פרט ט"ז נסתפק בזה אם שייך חמסנות, והביא ממ"ר דמשמע ולא שייך, ולא ראה ד' החינוך הנ"ל, וראה כאן ערך הומה וערך לא תחמוד ולא תתאוה, וראה שדי חמד מערכת ג' סימן נ"ה אות כ"ז ופאת השדה מערכת ג' סימן ל' עשה"ט, ואם ב"ג אסור בגזל גם כאשר עושה על מנת למיקט או על מנת לשלם תשלומי כפל שאסור בישראל כדאמר' בב"מ דף ס"א עמוד א' בסתפק בזה הילקוט הגרשוני מע' תג' אות גגבת, מובא בפאה"ש מע' ג' כלל ד' סי' כ"ט ע"ש, וחידוש שלא ראו בהעמק שאלה על שאילות סי' ב', שהביא מהרמ"ה דבב"ג לא שייך זה ע"ש, וראה לעיל ערך גונב ע"מ למיקט.

וליטול דבר שאין בעה"ב מקפיד אם מותר לגוי ליטול, כתב המקנה הנ"ל שם דנראה דתליא בפלוגתא דנוביי סי' ג"ט ואבני מילואים סי' כ"ח סקמ"א אם מצד הספק או מצד מתנה, ועי' שו"ת מחנה חיים ח"א סי' ע"ז, וראה בס' פרדס יוסף וישלח דף רנ"ז ע"ב, ח"ב משפטים דף רי"ז וצ"ח לכאן, וראה שם ח"ב דף ס"ה, קע"ז, ק"פ, עישה"ט, וראה

אנציקלופד' תלמודית ערך גוי המקומות שצ"ן בזה ע"ש.

הרמב"ן פ' וישלח כתב, שב"ג נהרג אם מדליק גדישו של חבירו או מועל בשמירה ואונס ומפתה ע"ש, וראה במקנה הנ"ל שם, שהביא ממ"ש הקצוה"ח סי' שפ"ה שכ' ג"כ דחייב, ובתשו' מהרי"א אסאד סי' כ"ד משיג עליו וכתב שב"ג אגול הוא מותר אבל שלא להזיק ממון חבירו ליקא בהו אזהרה ואינו חייב מיתה ע"ש, וראה בס' נחמד למראה בב"מ בספרו מדף ל"א ע"ג ואילך משי"ב, וע"ע לענין גזל הנכרי בשד"ח מע' הג' כלל ל"ד ער מ"ב ע"ש, ופאת השדה מע' ג' סימן ו' אות כ"ט.

אם גוי גזל מישאל או מגוי אחר ונתיאשו הבעלים ובא אחר וגזלו ממנו עי' ש"ך סי' שני"ג ס"ק ד' ע"ש, וראה משכנות הרועים מע' ג' אות כ"ב משי"ב, וראה בס' גבוי חיים מע' ג' אות ט"ז אריכות ובקיאות בה.

(נט) גזל קרקע, במקנה כלל ח' פרט ט"ז מסתפק ב"ג שגזל קרקע, דקיי"ל שאינו גזולת אם חייב מיתה או יען דזה דרשינן בב"ק ק"ז מכלל ופרט זה לישראל נאמר ועכ"מ חייב ע"ש, וראה חמדת ישראל דף צ"ד שחקר ג"כ בזה וכתב דתליא במחלוקת ע"ש.

(ס) גירושין, כתב הרמב"ם בפ"ט מה"מ ה"ח מאמתי תתי' אשת ב"ג כגרדשה שלנו משיוצאה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין להם גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו לכד אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין, וכ"כ בחי' הר"ן לסנהדרין ג"ח ב', וסיים אבל הר"ד דוד ז"ל שם כתב בחידושיה שקרוב הוא שנאמר דב"ג אין לו היתר לעולם בגירושין, כמ"ש בירושלמי קידושין פ"א ה"א, ובראשית רבה פ"ח סי' ה' שנאמר (מלאכי ב' ט"ז) כי שגא שלא אמר ה' אלקי ישראל בישראל נתתי גירושין ולא באויה, אבל בשפחה דאמרינן שם משפרעה ראשה כשוק מותרת, כיון שלא נעשית

אשת איש בכיאה כשאר ב"ב אלא בכח היחוד שיחידה לו בנו אמרו שהותרה בפריעת ראשה בשוק שהיחוד שאסרה מתירה הפריעתו, וזו אינה ראי' בעיני' דאפשר לומר דמה דאמרינן ולא יחד הקב"ה שמו על הגירושין היינו דוקא בגירושין בכתב ע"ש, וראה בס' תכלת מרדכי בראשית נר מצוה אות ס"ו, מה שמפלט בדברי חפני'.

בטור תורת המלך דף רס"ה מסתמק אם גירושין לבן נח צריך שיאמר אמירה מגורשת או בסרישה בעלמא הוי מגורשת ומסתבר כיון דאין להם גירושין בכתב דאין צריך אפי' אמירה וסגי בסרישה בעלמא. וראה מרגליות הים סנהדרין נ"ח ב' אות י"ב עיש"ט. ובירושלמי זכ"ר שם איתא דר' יוחנן ס"ל שהוא אינו יכול לגרשה אבל היא יכולה לגרשו שעליו נאמר ודבק באשתו ולא עליה. ע"ש במת"כ, ובפ"ת חולק.

וראה בפני' קידושין י"ב ע"א שר"ל דאיסור עשה של דבק יש בב"ב אף לאחר מיתת תבעל, ובס' חמדת ישראל מאריך לפלפל בזה, וראה בס' מכתבי תורה מכתב ה', וראה במנהג סולת מצות ל"ה.

וראה בס' גנוזי חיים מע' ב' אות מ"ה שהאריך בענין בן נח שגירש אשתו באונס אי מהני או לא. עיש"ט בארוכה, ומביא מהרמב"ם ה' מלכים פ"ט ה"ה דלכן נח אין להם גירושין בכתב, וצ"ח לס' מלאכת הקדוש ס' יתרו ע"פ אחר שילוחיה, וירושלמי פ"ק דקידושין ובר"ר ס' ה"י ס' ט', ע"ש היטב בארוכה, וראה ירושלמי קידושין פ"א ה"א, בר"ר פ"ח גור"כ. עשה"ט חפ"תא בזה.

ס"ה נגיבת דעת, אם יש איסור גניבת דעת וזכ"ה, ראה בשד"ח מע' ג' כללים ס' ג' ופ"ח ח"ט מע' ג' ס' י', שהביא מחלוקת המוסקין הזה, וראה בשו"ת כתב סופר י"ד פ"י ק"י, וזה, ובס' גנוזי חיים מע' ג' אות י"ג, וזה שצ"ח עוד בזה והביא מט"ו י"ד פ"י ק"י, וזה, וכל שהוא גונב דעתו של אף שצ"ח על דבריו בשב ואל תעשה אין בזה

איסור גניבת דעת ע"ש. וראה ספר חסידים ס' נ"א, וס' סהרת המים מע' ג' אות י"א ע"ש. (ס) גרמא בנזיקין, ראה גנוזי חיים מע' ב' כלל מ"ו עשה"ט, וראה פני מבין ח"ב דף קי"ז שהביא דב"ב חייב בגרמא בנזיקין אע"פ דישאל פטור ע"ש. וראה מהר"ם שיק על המצות מצוה רמ"ד אות ג', שכ' דכבר אמרתי בחי' לסנהדרין דב"ב נהרג ומצוה דוקא אם נעשה המעשה על ידו, אבל אם הוא רק גורם אינו נהרג, אע"פ דמזוהר, וע"ש שהסביר בזה טעם הרמב"ם דב"ב מצוה על הרכבה אבל אינו נהרג עליה, כיון שכאן יסוד הציווי של חוקותי תשמרו מלשנות מה שהי' מששת ימי בראשית ולכן כיון שאינו עושה מעשה בידים רק הוי גורם לכן אינו נהרג עליו ע"ש, ובס' תכלת מרדכי בראשית נר מצוה אות ט' בדין אם ב"ב מחהר על גרמא ע"ש, וראה בס' מרכבת המשנה על הרמב"ם פ"ח מה' נזקים ה"ד שכ' בפשיטות דאע"פ דב"ב מצוה על הדין מ"מ שור ב"ב שהחיק לשור ב"ב פטור דין תורה שאין ב"ב חייב על הגרם וכו' ע"ש.

(סג) ד' מיתות בית דין לא בטלו, היינו דוקא במי שנתחייב מיתת ב"ד בסנהדרין, אבל בבן נח שלא נתחייב אלא בדיניהם הוא נהרג כשיבא יום הדין והגדול שיחיו בו מתים, יפ"ט פ' נח ס' י"ט בדיה לכשיבא אדם, מובא בס' אהל ישרים מע' ד' אות ס"ו, ע"ש.

(סד) דבר שלא בא לעולם, כתב בתשו' הריב"ש ס' שכ"ה דקודם מית ב"ב יכול להקנות אף דבר שלא בא לעולם, מובא במלוה"ר בכללן אות כ', ובס' המקנה בהשמות לח"א סוף פרט ד'.

(סו) דו קרב, כתב המרגליות הים סנהדרין

אשה פסולה וכן קטן פסול לדון אבל קרוב כשר, כ"כ התומים חו"מ ס' ט' בשם תשו' הב"ה, וע"ע כאן ערך דינין.

(סז) דינא ומלכותא דינא, ראה בתורה שלימה כרך י"ז עמ' ר"ט, שהביא דברי אחד מן הקדמונים ס' מלמד התלמידים פ' נח, ומסיים, מבורר בדבריו יסוד חדש, שכל מיני תקנות שרבים הסכימו עליהם יש להם דין דאורייתא מצד דינים, ואפילו אחר מתן תורה נשאר גדר זה של דינים שצוה התורה קודם מתן תורה, שהם דינים נמוסיים שבני אדם מסכימים מדעתם ורצונם עליהם, וזהו ענין דינא דמלכותא דינא, ומכאן ראי' למ"ש בשו"ת חת"ס י"ד ס' ש"ד, דדינא דמלכותא באותם ענינים דקיי"ל דינא דמלכותא דינא מן התורה הוא כלי ספק, וצ"ח לשו"ת הרמ"א ס' י' הנ"ל, וכ"כ באבני מילואים ס' כ"ח סק"ה, דדינא דמלכותא דאורייתא הוא ולא תקנת חכמים, ויש שהמחזיקים על התח"ס, ע"י שו"ת בנין ציון התהשות ס' א', ומדברי מלמד התלמידים נראה להדיא כן, ונראה שגם הרמ"א סובר כן, ולענינו מבורר שסובר שהדינין שב"ב נתחייבו המה דינים נמוסיים, וכשיטת ר' יוחנן בסנהדרין לפי פ"י הרמ"א, וראה בפנים אות י"ב, וא"ת כשם שנתן לישראל (דינין) כך נתן לאו"ה וכו' לא עשה כן לכל גוי כו', ומוכח מזה שהדינין שנצטוו ב"ב הם דינים נמוסיים, ובביאור אות ה' הבאתי דברי מהר"א לפי שרוב אלו מצות השכל מחייב אותם כו' ולשוב העולם ומנהגו נצטוו, היינו ואמר משה מדעת עצמו סדר אותם, ופ"י דקדוקיהם לפי סדר מנהג העולם בא הכתוב ורמז שכולם מפי הגבורה מסיני נצטוו.

וכן יש ללמוד מלשון הרמב"ם פ"י מה' נחלות היט, העכ"ם יורש את אביו דבר תורה, אבל שאר ירושתיהן מניחין אותו לפי מנהגם, ובכ"מ, מפני שלא מצינו שיהי' סדר נחלות אלא לישראל בלבד ע"כ, ולא כן דעת המאירי קידושין י"ז, שכ' הגוי וכו' ה"י הוא בכלל ירושה של תורה ויורש את אביו ושאר מורשיו

בנימוסיהם כאשר בתקופות קדומות הנה אלו תוהרתן זו מיתתן.

(סח) דין אחד, ב"ב שנהרג בדין א' כמ"ש בסנהדרין ג"ז ע"ב, כ' בשו"ת חת"ס י"ד סוסי' ע', דר"ל דלא בעינן עדה ועדה, אבל אם יש ג' דינים ושנים פוטרים ואחד מחייב פשיטא דהמיעוט בטל ברוב, ובשו"ת מהר"ם שיק י"ד ס' ק"ד, נשאל שסותר דברי עצמו, שבס"י י"ס כ' דבב"ב לא אולינן בחר רובא, ומחלק דבביטול איסור לא אולינן בחר רוב אבל לענין אחרי רבים להטות בודאי אולינן בת"ר, מובא בשד"ח פאה"ש מע' ג' כלל י' ס' כ', וע"ע בערך ביטול ברוב, ובערך רוב, וראה בחתן סופר דף י"ד באורך, וראה שו"ת מחנה חיים אריה ח"ב ס' כ"ב, ובס' המקנה כלל ח' פרט י', אי צריך להיות ממונה לדין, או כל ב"ב יוכל לעשות דין ומשפט אם רואה שחבירו עבר על אחת מן מצות, ובמחנה חיים י"ד ס' ו' מביא מרש"י יבמות מ"ו ב', דמשמע שיוכל לעשות עצמו דיין להרוג מי שבא בשל שדחו ללקוט, ע"ש, וראה במרגליות הים סנהדרין ג"ז ע"ב אות א' וב', אמנם בשאילתות ס' ב' ס"ל דבכלל מצות דינין הוא שמחויב לילך אל הדין לפסוק לו דין ואסור לו לעשות דין לעצמו, וראה שם בהעמק שאלה.

אם גורם בכמה דינים הוי מחצה מוכים ומחצה מחייבים מסתבר דפטור דגם בב"ב ספק נפשות להקל, (וצ"ע דהמניח בעצמו כתב בסוף מצוה ל"ב דבב"ב לא אמרינן ספק נפשות להקל, תולדות שמואל בפתיחה), ואפי' אם רבו המחייבים על המוכים ג"כ צ"ע דאחרי רבים להטות לא נאמר רק בישראל, ומכ"ש לפמ"ש השיטה מקובצת במס' ב"מ דגם רוב ספיקא הוא אלא דנזח"כ הוא דאולינן בת"ר, מביא מצוה כ"ה, וזה דלא כמ"ש החת"ס הנ"ל, דגם בעכ"ם הולכין אחר רוב דעות, וראה גור"י מח"ת י"ד ס' מ"ב, דמחלק בין לקולא ובין לחומרא, ובמהר"ם שיק הנ"ל חולק עליו ע"ש.

מוזות מלכים דף פ"ד שכתב עליו, ובאמת שהדבר להסליא וכי בן נח בר קבולי תקנתא דרבנן, וכי עשו חכמים תקנות עבודה, ועי' שו"ת שו"מ מהדורא תליתאי ח"א רס"י ת"ב דבב"ג לא רצותה התורה שיעשו גדרים ודי לחם שיקיימו מצותיה, ועי' חינוך מצוה תע"ו, ושו"ת דברי חיים יו"ד סי' ל', דב"ג לא נצטוו על הגדרים, ועי' דעת תורה סי' מ"א סק"ז ואעפ"כ בדעת סי' ב"ז סק"ה העלת לתומרא יען דבתוספתא פ"ט דע"ז מפורש דאבר המדולדל אסור לב"ג, ולדעתו אין לנו לתוסף על זה ושאר איסור דרבנן אין להם שייכות לב"ג, וראה עוד כאן ערך תקנתא וגזירה דרבנן בערכים.

(ע) הגבהה ע"י עכו"ם. המחנה אפרים הל'

מכירו סי' ט"ו העלה מי שלקח מקח מתבירו וחגיגת אותם הלוקח על ידי פועלים עכ"רם לא קנאם הלוקח, והנתיבות סי' קפ"ח חולק ומביא כמה חילוקים, ראה באור בס' המקנה כלל כ"ג פרט י"א, וראה בס' פני מבין ח"ב דף כ"ג ע"ג ע"ש, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ו בדפי ספרו קנ"ו א' עיש"ט.

(עד) הודאת עצמו. כתב הרמב"ם פחי מסנהדרין, גז"כ הוא שאין ממיתין ב"ד ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא עפ"י ב' עדים, וזה שהרג יתושע לעכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה הי' הרי דס"ל דגם עכ"רם אינו חייב בהודאת עצמו, אבל בב"ד פליד י"ד עה"ם שופך דם האדם, איתא אמר ר"ח כולחם כולכות בני נח בעד אחד בדין א' בלא עדים ובלא התראה, וביפ"ח מפרש דבהודאת עצמו מחייב והיינו בלא עדים, וכ"ה בירושלמי קידושין פ"א בעד אחד בדין א' ובלא התראה, ר' יודא מוסיף מפי עצמו, ומפרש באדם דמו ישפך אפי' ע"י אדם עצמו דמו ישפך, וכ"ה בפ"ד פ' נח פ' ל"ד, ראה משיכ בזה בס' המקנה כלל ח' פרט י' באור, וראה בחינוך פ"ה כ"ה, שס"ל שנהרג עפ"י עצמו והמנ"ח פ"ח דוח תליא במלגותא הפוסקים בהא דאין אדם נושא עצמו רשע, דלפ"ד הפוסקים דיש

עליו תורת עדות פסולה עכ"ר כמו עדות קרובים א"כ מהני כאן גם עפ"י עצמו, אבל לפ"ד הראב"ד מובא ברא"ש מכות פ"א סי' י"ג י"ד, ובש"ך ח"מ סי' ל"ד ס"ק כ"ח, דלא הוי בגדר עדות כלל, א"כ גם כאן לא מהני ע"ש, וראה מקנה בהשטות לח"א פרט י', וראה גליוני הש"ס סנהדרין ג"ז ע"ב, מ"ש משרת חכם צבי סי' פ"ד, דאצל ממונו נאמן ע"י עצמו אבל הוא עצמו אינו נהרג ע"י עצמו, דע"ע מירושלמי הג"ל ע"ש.

וראה עוד בשו"ת מת"ץ תיות סי' ב' אות ב', שהביא תך מחלוקת של החינוך והרמב"ם אם נהרג עפ"י עצמו, ולא הביא הירושלמי הג"ל, ע"ש לענין מ"ש הצ"ח דאזהרת בן נכר לא יאכל בו על הנכרי קאי, וראה בהנהגת מתרש"ם בס' השלמה לחינוך משיכ בזה, וראיתי בס' מנחת חדשה סוף מצוה כ"ה, שכתב, דממז"ר הג"ל אין רא' דיש לפרש בלא עדים היינו מאומד כדאיתא בסנהדרין ל"ז ע"ב ומסיים דיש להסתפק אם ב"ג נהרג מאומד, וכבר כתבתי בזה לעיל ערך אומדנא, וראה אור שמה פ"ט מה' מלכים סוף הל' ט' בזה, וראה בהגהות טל תורה ל' החינוך מצוה קצ"ב שממפלל בזה בשיטת הרמב"ם ע"ש, וראה בס' תורת המלך דף ר"פ מה' ובתכלת מרדכי נר מצוה פ' בראשית אות ט'.

וראה בהערות ע"ס מנ"ח (נדפס בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח) עמ' נ' מהרב הגאון ר' ישכר דוב באב"ד זצ"ל אבד"ק בוסקא, שהעיר בי"כ ממז"ר סדר נח פליד א"ר חנינא כולחם כולכות בני נח בעד אחד בדין א' בלא עדים ובלא התראה ע"י שליח ע"י עובדים, וברש"י שם לא גרים בלא עדים וד"ק עכ"ד, וע"ע בהגה' והי' הג"מ מאיר אריק זצ"ל (מובא בס' ההשלמה עמוד ע"ז) מצוה קצ"ב, שם במשיכ החינוך דב"ג חייב בהודאת עצמו ע"י ירושלמי קידושין פ"א וה"א מפי עצמו ובק"ע שם, ולכאורה יש להוכיח מרמב"ם שם ספ"ה מסנהדרין דמה שהרג דוד גר עמלקי היה עפ"י הוראת שעה, שהרי היה בהודאת פיו לבדו,

הזמה לא שייך בו, אבל צ"ע שבישראל צריכין חרי עדים ממילא מאה כשנים בענין זה ע"כ יש חידוש שהאחרונים נאמנים, אבל בב"ג רק בע"א אם מאה יבואו לתוים ולהכחיש העד למה לא יהיו נאמנים כי אין זה חידוש ע"ש.

וראה במנ"ח מצוה ל"ה, שם, וע"ל בפ' ואתחנן כ' הרה"ח דגם ב"ג מצוה על לאו דלא תתאזהר דהוא ענף מגזל ע"ש, (וראה כאן ערך גזל וערך לא תתמוד ולא תתאזהר) וא"כ לכאורה כאן על עדות שקר אפשר דאינו מצווה ואם העיד שקר והזים או והכחש אפשר דאין עונשין אותו כלל, אך להרמב"ן פ' וישלח מובא בכ"מ פ"ט מה' הג"ל בכלל דינים הוא ונהרג ע"ז ע"ש, אבל להר"ם אפשר דאינו מזהר ע"ז, (ועי' כאן ערך דינין) ואפשר אם הזים לאחר שנהרג תבירו כיון דנהרג ע"י גרמא שלו נהרג, כי ב"ג נהרג אם הרג ע"י גרמא, ע"ש פ"ט מה' מלכים ה"ד, אבל קודם שנהרג בתורת הזמה אינו נהרג דדיני הזמה לא נכתבו אצלם עכ"ד, ובס' מנחת סולת (מובא בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח עמ' צ"ח) כ' ומ"ש המנ"ח בב"ג אם הזמו אם נענשין ע"ז באור החיים פ' וישב בקרא ועתה לכו ונהרגוהו שמוכח ממנו שסובר שיש בהו הזמה ע"ש, וראה לקמן ערך עדות שאי אתה יכול להזימה.

(ע) הסתית דין ולקחת שוחד. הרמב"ן בראשית (ל"ד"ג), מביא ירושלמי הטה דינו נהרג לקח שוחד נהרג ע"ש, ורשאי עכו"ם לומר לבעלי דינים אינני נזקק לכם, כי תוספת הוא לישראל לא תגורו מפני איש, וכל שכן שלא יתרג כשלא יעשה עצמו קצין או שוטר לשפוט את אחריים ע"ש, וחנה משיכ בשם הירושלמי לפנינו אינו נמצא.

וראה בספר חמדת ישראל בקונטרס נר מצוה ערך ו' מצוה ב"ג שגם הרמב"ם ז"ל מודה בהסתיית דין דהא לא גרע מאילו לא דנו כלל, וגם בלקיחת שוחד י"ל ג"כ דמודה דממנ"ס אם הטה הזין כתבסתתו הרי חייב

ולכאורה תלא היה בלי התראה, ונ"ל דהר"ם סובר דאין מקבלין גרים מעמלקים ולא היה גר צדק רק דר שם, וכמ"ש החיד"א בס' עין זוכר, ונכרי ל"ב התראה כמבואר בסנהדרין, וא"כ גם בהודאת עצמו נהרג ול"צ הוראת שעה, וע"כ דהרמב"ם סובר דאין ב"ג נהרג בהודאת עצמו וכו', וכו', ועכ"ז עיקר הראיה שהבאתי מדברי הר"ם בגר עמלקי יש לדחות, דיתכן דהוי גר גמור, והא דלא נקט משום התראה הוא מתרתי נקט, והרע דהא הרמב"ם פ"ה מסנהדרין שם כתב גמי במעשה דעכן שהיה הוראת שעה שהיה עפ"י הוראת עצמו ולא קאמר גמי משום שלא היה התראה עכ"ד.

ועי' בהערות ומקורות מהרב זאב לייטער ע"ס מנ"ח (מובא בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח עמוד ק"ז), שצ"ח לב"ד פליד על הפסוק שופך דם האדם, וירושלמי קידושין פ"א ה"א מפני עצמו, וק"ע, דהכוונה דב"ג חייב בהודאת עצמו, וצ"ח לע"ע בחינוך קצ"ב, ובשו"ת הבי"ח סי' קיא דב"ג יכול להיות עד בעצמו ודין ולי"ש אדם הקרוב, ועי' תשו' רשב"א מובא בב"י ח"מ שפ"ח דנהרג עפ"י עצמו ובלא התראה, ועי' חכ"צ סי' פ"ד, ותומים סי' ט', וברמב"ם פ"ה מה' סנהדרין ה"ה, וזה שהרג יהושע עכן חודר עמלקי בהודאת פיהם, ולפ"ז דב"ג נהרג עפ"י עצמו ומש"ה הרג דוד לעמלקי, ובפסיקתא פיסקא דזכור נזכר דוד שאין מקבלים גרים מעמלק לכן א"ל דמו בראשך, ועי' הגה' רצ"ח סנהדרין ג"ה, ועי' תנחומא פ' תצא דאין מקבלים גרים מעמלק ומכילתא פ' בשלה, וכו' וע"ש כל הציונים בזה, וראה שדי חמד פאת השדה מע' ג' סימן ו' אות ט"ו משיכ (וראה עוד לקמן ערך מחשבת עבודה וזה).

(עז) הזמה. אם שייך דין הזמה בעדות נכרי, ראה שו"ת מחנה חיים ח"ב יו"ד סי' ח', ומקנה כלל ח' פרט י', ובשו"ת עטרת חכמים סי' י"ד בתשובת הגאון בעל ברוך טעם נראה שאין שייך בו הזמה, וראה שם במקנה הג"ל פרט י"א, כיון דב"ג נהרג בע"א בודאי דין

משום הטיות דין, ואם לא הטא הרי לא קיים חנאו ונמצא הכסף גזל בידו, וכתב התולדות שמואל בסיכ דגם בלקיחת שוחד לעשות משפט אמר גם זה בכלל גזל כי הרי הוא מוזהר שלא להטות דין גם בלא שוחד, ועיין בתומים סי' ט' שמסתפק שהבי' אינו מצוה על שוחד ודוחר לדון גם קרובו, וראה במלא הרועים כללי בי'נ אות ח' שכתב דדוקא היכי שהדין אינו תלוי בשוחד דדיני שהדין מפורש, אבל בדתלי בשוחד דדיני אודנ דפסול לדון גם הקרוב וממילא אסור בכה"ג גם בלקיחת שוחד, ע"ש באורן, וראה בס' תורת המלך דף רפ"א שפסחמס בדיון שצוה להלקות או לענוש בענין שאין הדין עושה מעשה דבישראל אינו חייב מלקות כמיש המניח מצוה תקנ"ו האיד הדין כבי' כיון דגם גורם חייב ומסיק שזה ג"כ נכלל בכלל הטיות דין, וראה לקמן בערך שוחד, (ע) וז"ל שאינו ניכר, ראה בדעת תורה סי' ד' סקכ"ה אי בי'נ חייב בהיזק שאינו ניכר.

(ע) ויקנש. כתב בשורת מהר"ל סי' קס"א דחיקש לא נאמר לבי'נ מובא בס' חמדת ישראל דף שצ"א, ומשמע דה"ה שאר דרשות ג"כ ל"ש בבי'נ, וראה לקמן ערך עכד כשר לעדות לבי'נ.

(עט) הנאה. הכה את ישראל חייב מיתה. סנהדרין נ"ח ב', וראה בס' מרגליות הים סנהדרין שם אות ח"י משיב בארובה עשה"ט, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין נ"ח בדפי ספרו קנ"ו.

(ס) הלבנת פנים. בי'נ אינו מצוה על הלבנת פנים אעפ"י שהוא בעין שפיכת דמים דאזיל סומקא ואתי חירודא, מלוא הרועים כלל בי'נ בשם שו"ת ש"י סי' קמ"ד, וראה משפט שלום ח"י"מ סי' קפ"ה, שכ' שצ"ע דאיכ' למה ח"י' מותר לתמר להשליך א"ע לכבשן האש, ועיין ח"ס' מוטא י' ע"ב ודריק, וע"ש עוד אם מצוה על דרבנן.

(פא) הלכה למשה מסיני. בשד"ח מע' ג' נ"ל ג"ח בסופו כתב, ודבר שהוא מהלכה

למשה מסיני ליתא בעכרים, כי"כ בשו"ת יד יוסף סי' ק"ב, וע' משבצות יו"ד סי' ס"ב אות א', ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' ש"י, ושו"ת בית שלמה א"ח סי' ס"ז ע"ש.

ובמניית קומץ המנחה מצוה ל"ח כתב דטעמו של הרמב"ם דשיעורין לא נתנו לבי'נ כיון דשיעורין מהלמ"מ ולא נתנו הלל"מ לבי'נ, וראה בספר מוזהר מלכים דף צ"ו ע"ב דאסברא לן במה פליגי הרמב"ם והתוס' בזה, וראה עוד לקמן ערך ספק גזל.

(פב) הלנת המון. אם שייך במת גברי, כתב בשו"ת הרמ"ק א"ח סי' י"ד שבשו"ת שו"מ ח"ב סי' קנ"א מבואר דגם במת גברי שייך לאו דלא תלין, ונסתייע מדברי הרד"ק יהושע ח' כ"ט, ודברי רמב"ן עה"ת, והוא ד"ל חולק דאין שייך לאו זה רק לישראל ולא בגברי, ולא נזכר לאו זה לגבי גברים בפוסקים, ראה שו"ת כללים מע' ב' אות ק"ג.

(פג) הנאה מעבודה זרה. המניח כתב במצוה תכ"ה דגברי אינו מצוה שלא ליהנות מע"ה, רק שלא לעבוד, וראה בשו"ת בית יצחק א"ח סי' ס"ח שדוחה דבריו ע"ש, וכתב בכלי חמדה פ' וישלח אות ד', ברור הדבר דנהי דבי'נ אסור בעכרים, היינו רק בעבודת עכרים, אבל באיסור הנאת עכרים אין בי'נ מצוה כמבואר במס' ע"ו (ס"ד ע"א) מסתברא דמי עכרים כיד עכרים מותרין, וראה בחמדת ישראל דף צ"ו ע"ב.

(פד) העראה. בלחם משנה פ"ט מה' מלכים ה"ז חונך בדין העראה בבי'נ, וכ' בתכלת מרדכי פ' בראשית נר מצוה אות ט"ז שהדבר מבואר בירושלמי פ"א דקידושין היא דיליף מקרא דבי'נ חייב בהעראה, וע"ש בשי"ק, וראה במנ"ח מצוה ל"ה, שכ' בשם הכ"מ דבי'נ פטור על העראה, ובס' מנחת סולת (מובא בס' ההשלמה ע"ס מניח עמ' צ"ח) ציין לע"י בירושלמי קידושין פ"א היא, שמוכה בפירוש שחייב על העראה ע"ש.

והנה המניח כאן כ' דלפי גוי הכ"מ (פ"ט ממלכים ה"ז) בגמ' בי'נ פטור על העראה ולגי

המניח מצוה י"ד אם גוי אוכל קדשים עובר על גזל מה לי הדיוט או גבוה וחייב מיתה דרך לישראל זכה להו רחמנא, אבל על פסולי מוקדשים אינו נהרג.

(פח) הקדש ואח"כ נתגיייר, ראה צפנת פענח ויקרא א' ברייתא ג' שכתב ועי' בתורת כהנים פ' ויקרא פ"ב אדם לרבות את הגרים, ונראה דנ"מ אם הקדש קרוב כשה"י בן נתן למיד שלמי עכרים עולות (רמב"ם פ"ג מה' מעה"ק ה"ג) ואחר כך נתגיייר אם יכול לשנותו לשלמים אי זה הוא דין שהוא עולה או בעצם הוא עולה וכמיש לעיל ע"ב, ושם בצפנת פענח (אחרי יד"י) כתב שיטת רב כהנא בובחים קייט ע"ב גבי הקדש בזמן היתר הבמות והקריב בזמן איסור הבמות, דנ"מ דעל שחיטה ליכא רק לאו אבל על הקרבה יש כרת, והנה בן נח שהקדיש קרבן ואח"כ נתגיייר אצלו היה כמו הקדש בשעת היתר הבמות, ולדין דלא קיירל כרב כהנא צ"ל כיון דנתגיייר נעשה פנים חדשות, ונ"מ לגבי סמיכה, ר"ל דבכה"ג חייב כרת אף לדין ולא חשיב אצלו שעת היתר כיון דנעשה פנים חדשות שלא היתה לו שעת היתר מעולם, ור"ל דהוא הדין לגבי סמיכה, דאע"ג דממעטינן במנחות צ"א א' גוים מסמיכה בגי' ישראל סומכין ואין הגוים סומכין, אעפ"י אם הקדיש קרבן בגיותו ואח"כ נתגיייר שפיר סומך, משום דאין עליו עוד שם קרבן עכרים, דפנים חדשות באו לכאן ע"ש.

(פט) הרבעת בהמה והרכבת אילן, פליגי בזה ר' אלעזר ותכמים בסנהדרין נ"ו ע"ב, וכ' הרמב"ם פ"י מהל' מלכים ה"ו, מפ' הקבלה שבי'נ מצוין בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן בלבד, ואין נהרגין עליהן, וחלקו גוי"כ בשיטתו, חכ"מ שם ס"ל בדעתו דגם לחכמים אסור וכ"כ הר"ן שם, ובביאור הגר"א סי' רצ"ו סק"ד כתב שפסק כר"א, ודעת השאליות שאילתא צ"ס דקירל כר"א, אבל הריטב"א קידושין ל"ט א' ותוס' סנהדרין סי' ע"א, וש"ך יו"ד סי' רצ"ו סק"ג, פסקו כחכמים

הלח"מ שהיא גי' שלנו חייב, ובהערות ומקורות ע"ס מניח מהח"ג ר' דוב בעריש צוקערמאן (מובא בס' ההשלמה עמ' ק"א) ציין לע"י מאירי סנהדרין נ"ו עמוד רכ"ה, וז"ל וכן אין להם חייב אלא בבאיא כדרכה, וכן יראה לי שאין חייבין בהעראה לבד, וע"ש בהנחות שתמהה מירושלמי קידושין פ"א היא דאמרינן ולא באשת חבירו כ"ש פ"י שחייב גם בהעראה, וע' ביהודה יעלה חר"מ סי' רנ"ה שכ"כ מד"ע עכ"ד.

(פח) הפקר. בשו"ת ריב"א סי' קנ"ה, כתב בפשיטות דהפקרו של גוי מהני, ונסתייע ממשנה פ"ד דפאה מ"ט, אך נסתפק אם מצי' לחזור טרם שבא ליד הנוכה, כיון דהוא מטעם גדר ועכרים אינו בכל יחל והניח בצ"ע, מובא זה בשד"ח פאה"ש מע' ג' סי' ר' אות כ"ב, וראה בס' המקנה בכללן פרט ח' שמסופק אם יוכל להפקיר ולבסוף מסיק דיוכל להפקיר ע"ש, וראה שד"ח פאה"ש מע' ג' סימן ר' אות כ"ב מש"ב.

(פח) הפקר ב"ד. בשד"ח מע' ה' כלל ג"ט ב"ה ה"י גלענ"ד, כתב דכיון דהפקר ב"ד הפקר הוא מדאורייתא א"כ כ"ש שיש להם רשות להפקיר ממון של עכרים, אמנם מדברי השו"מ ח"א סי' קכ"ד מתבאר דס"ל דהפקר ב"ד לא מהני לגברים, והניח בצ"ע.

(פח) הקדש. ראה חולין דף י"ג איש איש לרבות עכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל, ובתוס' ע"ו ה' שהנכרי שהקדיש קרבן חייב לקיים נדרו, ובמל"מ פ"י מה' מלכים, ובובחים מ"ה, וברמב"ם פ"ה ממעילה קדשי עכרים אם לבדה"ב הקדישו מועלין בהן ואם קדשי מזבח הן אין בתן מעילה מה"ת שנא' בקרבנות דבר אל בניו, אבל אסור להנות בהן מד"ס, ע"י קצת"ה סי' ר', ובס' המקנה כלל ח' פרט ח' וכלל ט"ו פרט י"ו.

והעלו האחרונים שבקרבן עכרים אין צריך לשליחות, ראה מקנה ח"א בהשמות, וכ' עוד שם דקדשים שנפסלו יצאו מידי מעילה ומותר לעכרים מה"ת שאין בו שום קדושה, וכתב

שמותיים בהרבעה והרכבה. וראה בברכי יוסף יירד סי' הגיל באורך. ובס' מהר"ם שיק על המצות מצוה רמיה מסיק דלביג אינו אסור אא"כ מתאחזין ועושין סירות שינויים ממעשה בראשית כמ"ש התור"ם פ"א מכלאים מ"ז דמשו"ה מותר ירק באילן משום דאין נעשין לתם סירות. וזה כונת הרמב"ם ודוקא על אילן בלבד לאמקוץ אילן בירק או ירק באילן ע"ש. וראה מרגליות הים סנהדרין נ"ו ב' ובס' עינים למשפט סנהדרין ב"ו בדפי ספרו דף קנ"א בארוכה.

צ) הרחקה מעבירות. ראה בחמדת ישראל דף צ"ד בדיה ובאמת משי"ב אי מצוה על חרקה מעבירות.

צא) הרשאה. אם יועיל מגוי הרשאה לישראל לבנות חובל. ראה שדי חמד כללים מע' ג' כלל נ"ה אות ג' ע"ש.

צב) השבנת הגזל. במס' עירובין דף ס"ב ע"א. אמרינן שהבן נח אינו בתורת השבון. ופרש"י שאינו צריך לשלם את הגזילה. משום דמצוה וחשיב את הגזילה לישראל נאמר ולא לעכו"ם. אי"כ לדידנא אין חילוק דבכל ענין אינו בתורת תשלומין בין שגב מעכו"ם. ובין מישראל. בין שה פטורה. בין פחות משריפ. וראה יבמות מ"ז ע"ב. והתוס' חולקים שם וט"ל דבעכו"ם חייב לשלם אפי' פחות משריפ. וכן הגזל מישראל חייב ג"כ לשלם שריפ עכ"פ. אלא שאעפ"כ נהרג אפי' היכא דאית' בתורה תשלומין דבעכו"ם לא אמרינן קם ל' בדרכה מינ'. אבל רש"י ס"ל דבביג אמרינן קלבדו"מ. עיין תוס' ע"ז דף ע"א ע"א ד"ה ב"ג ומשמע מדברי התוס' דכשהגניבה או תגזילה בעין לכרע מחויב להחזיר. ראה במקנה כלל ז' סוף פרט ט"ז שהביא כן מתשר יד אפי' פ"ה מ'.

ז) חזקת התנחלות מבעל מעין החכמה לס' חזקת חזקת רב"ש דאם אמרינן גדול עכו"ם הוא מילת או חמור גניבה נכרי מישראל. שם נ"ה וראה לי לוקין שניתן להשבון. וזה נ"ה פנברי בעדים וחתראה לוקה שלא

ניתן להשבון כמ"ש בחבורי. וראה בנחמד למראה ח"ד דל"א ע"ב.

צג) השגחה פרטית. בסנהדרין ס' ע"א. השומע אכזרה מפי העכו"ם אינו חייב לקרוע. ופליגא דר' חייא וכו'. דא"ר חייא השומע אכזרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע וכו'. בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב. ובירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ה. תני ר' הושעא אחד השומע קללת השם מישראל. ואחד השומע מפי עכו"ם חייב לקרוע. מ"ט. אני ה' אלקי כל בשר הממני יפלא כל דבר. ובצפנת פענח הפלאה צו קי"ד השמטה להל' שחיטה פ"א ה"א כתב. וע"ש בירושלמי דיליף שם מקרא דאלקי כל בשר. ר"ל דגם בהם שייכא השגחה פרטית. וראה בצ"ם בהפטרות בהר. עה"פ אני ה' אלקי כל בשר. ר"ל השגחה פרטית גם בב"ג. וע' בירושלמי פ"ז מסנהדרין יליף מקרא דהנה אני וכו' כל בשר. דצריך לקרוע על ברכה ה' גם מבן נח. ור"ל דגם הם. הנה גדד השגחה פרטית ולא בחינת העדר. כשיטת הראב"ד בפ"ב מחל' אבות הסומאה ה"י. (שכ' כי עכו"ם הם כבהמות עם הורמה לחמור הן גוים כמר מדלי ואת כולם ישא רוח) וגם הם הכל בהשגחה העילה ראשונה. וצריך קריעה שנעקר מן השגחה עליונה. ולא כמו עבד ושפחה מעיקרא בהמה. כבקידושין דף ס"ב ע"ב ע"ש. (צד השחתת זרע. כתבו התוס' בסנהדרין ג"ט ע"ב ד"ה וזה פרי. דמי שמצוה על פור מצוה על השחתת זרע. ובין כיון שאינם מצווים על פור אינם מצווים על השחתת זרע. וכ"כ התוס' יבמות ס"ב ע"א ד"ה בני וי"ב ע"א ד"ה שלש. אמנם מדברי התוס' חגיגה ב' ע"ב נראה. דגם ב"ג מצווה על פור. וע"ש במהרש"א שתמה עליהם. וע"י מלימ ת"ל מלכים פ"ו ה"ז מרמב"ן ז"ל. וראה שאליות שאילתא קס"ה. דב"ג מצווים. וע"ש בהעמק שאלה שמפרש גם סוגיא דסנהדרין כן. ובטורי אבן לחגיגה שם. ובפירוש לנר יבמות שם. וברש"י נדה י"ג ע"א ד"ה כאילו. ובירושלמי שם. דמשמע דקודם מתן תורה נעשו לכרע על השחתת

זרע בדור המבול. וכן בער ואונן. וראה ר"ה י"ב א' ברותחין קלקלה. ע"ש. וראה שד"ח מע' ד' כללים כלל ב'. שביאר זה באורך גדול ע"ש. וראה מרגליות הים סנהדרין נ"ה ב' אות ט"ז ונ"ט ב' אות ד' ע"ש. וראה היטב בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ט בדפי ספרו קס"ג משי"ב. וראה עוד לקמן ערך פרו ורבו.

צה) חזי בהם ולא שימות בהם. ברא"ם פ' שמות. בהא דאמול ואצא סכנה הוא. העלה דוחי בהם רק לישראל נאמר. אבל בב"ג לא אמרינן חזי בהם ולא שימות בהם. ולא יעבור על שום מצוה מה' מצות. וראה פרי"ד דרוש ב'. ובס' בנין אריאל פ' הגיל. ובשורת שו"ם מהדורא ז' ט"ז י' שהניח בצ"ע. ובס' ילקוט הגרשוני ערך חזי בהם מישב דבריו ומפלפל בזה באורך. וראה בפירוש יעבור ואל יחרג ובפירוש פקח נפש. ובס' חמקנה בהשמות לח"א פרט ט"ו. וראה מרגליות הים סנהדרין ע"ד ב' אות כ"ט עשה"ט.

וראה בס' טהרת המים מע' ב' אות נ"ז שכ' חזי בהם לישראל דוקא נאמר. אבל בן נח ימות ואל יעבור על שום מצוה ממצוותי. השמיע ס' יגש דין ע"ב ע"ש הרא"ש. ופלא דלא זכר מ"ש הרמב"ם פ"י מה' מלכים ה"ב. דגם בן נח יעבור ואל יחרג. וגם הרא"ם כבר הושג מהפ"ד דרך האתרים דרוש ב'. והפני מבין ח"ב דקצ"ה וקצ"ה. ישב דברי הרא"ם דס"ל כרש"י ורמב"ן דחלקו על הרמב"ם דחילקו בין צנעה לפרהסיא. ועמ"ש לק' מע' חק' ס"ק מ"ב.

צו) זכ"י בעכו"ם. אי זכ"י לעכו"ם מדאורייתא או מדרבנן. ראה שרית שואל ומשיב מהדריג ח"א סוסי קמ"ט. ושד"ח מע' ג' כלל נ"ה אות ל"ט. ובשורת כתב סופר חו"מ סי' י"ד.

צז) חדש ומצות התליות בארץ. כ' ההפלאה כיון דכ"ט של הב"ח דחדש אינו נוהג בשל עכו"ם הוא משום דלא הקריבו עומר משל עכו"ם. אי"כ לדידנא תל"י דלר' אבות (פסחים כ"ד) דחדש מותר בהנאה ילפינן מקצירכם שלכם יח"ל.

ואין לו דרש למעט קציר עכו"ם. וא"כ י"ל דהקריבו משל עכו"ם. וא"כ גם בעכו"ם אסור חדש. והב"ח לא כ' רק לחוקה וכו' וכו' ע"ש. ולפי"ז דבר זה תלוי בפלוגתא חזקי ור' אבהו. וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ח' אות ש"ג משי"ב וצפרו לכאן עשה"ט כי לקצר אני צריך.

צח) חובל בעצמו. בהפלאה על התורה פ' לך כתב. דחובל בעצמו נאמר גם בב"ג כפרש"י אך את דמכם לנפשותיכם לחובל דם עצמו כדא"י בב"ק צ"א. וע"ש.

צט) חוללה. בס' תיבת גומא פ' נח אות ג'. ופ' שמות אות א'. נסתפק בב"ג מסוכן אי שרי להושיט לו אמה"ח לרפואתו. ע' רא"ם בהא דאמול ואצא סכנה. חזי בהם בישראל דוקא וליכא מיד דלישראל שרי. אפשר פקח נפש דחז"י הוא ולא משרי שרי. עכ"ל. מובא בדרכי"ט סי' כ"ז ס"ק ד'. וע' שרית בנין עולם יירד סי' ז'. ובילקוט הגרשוני מע' ב' כלל ב"ג.

ק) חזקה. בס' מלא תרועים כללי ב"ג אות כ"ג כתב. נסתפקת אי מהני חזקה לב"ג בספק איסור. אם נאמר דהא דמוקמינן אחזקה גלי לן קרא מייצא הכהן מן הבית (חולין י' ע"ב). ולישראל נאמר ולא לב"ג. ובביאורי על היירד סי' ב' ס"א כתבתי. לפ"מ דכתבתי דהיא דהספק הוא ספק מיתה לא אולינן בתר חזקה. ובב"ג אזהרתן זו מיתתן הוי ספק מיתה. אך באמת כאן לא שייך. דהא דספק מיתה לא אולינן בתר חזקה הוא רק מדרבנן. ולדידן החמירו דחיל ולא לב"ג ע"כ. ומובא דבריו כשד"ח פאת השדה מע' ג' כלל ז' אות ג'. ושם הביא דברי הנחלת יעקב להגאון מליטא ד"ל. שכתב בפשיטות דאולינן בב"ג בתר רוב וחזקה ע"ש. וראה בס' המקנה כלל ח' פרט א'. שמדברי החת"ס בירד סי' י"ט מפורש יוצא שאצל ב"ג ג"כ יש דין חזקה. ועיין בשורת מחנה חיים ח"ב יירד סי' י' פלפול גדול בזה עם המתירים שיק ד"ל. וע' חת"ס חו"מ סי' כ"ה. וראה עוד בשורת ברית אברהם. שכתב דכיון דגלי קרא דהיא דהיא רוב או חזקה לא

הוי טפס כלל אלא כודאי י"ל דאין חילוק בין ישראל לבין. הובא במקנה הנ"ל סוף פרט ב' ע"ש. וראה מוזות מלכים דף צ"ג ע"ב מזה. דחליא דאי ילפינן מסברא או שייך חזקה גם גבי כ"ג. וע"ש בס' חבלת מרדכי נח גר מצוה אות ד'.

וראה כאן בערך קרוב בתשובת הגאון מו"ה יצחק חיות מבראדי ז"ל דפשיטא ליה דהולכין בב"ג אחר חזקה אף אי לא אולייגן גבי בתר רוב. וע"ש הטעם בזה. אך מש"ש דלא מצינו דנסתפקו בזה אי הולכין בב"ג בתר חזקה לסמ"ל הגד וראה שאין זה פשוט כ"כ.

קא) חזקה ולא פרע איניש גו זמניה. כבש"ע סי' ע"ח. אי האי חזקה איתא בגוי ג"כ. ראה משכנות הרועים מע' ג' אות מ"ה ע"ש. (קב) חזקת כשרות. כתב בס' המקנה כלל ח' פרט ג' אבל גם על איש יש לי ספק אם שייך חזקת כשרות בב"ג במצות שלהם. כי חזקה כשרות מבואר בפ"י גיטין י"ז שהוא ג"כ מטעם רוב אבל אם נודע בבירור שזה איש או אשה יראי ה' צדיק באמונתו יהיה כחסידי א"ה בודאי יש לסמוך על חזקה כו' ע"ש. וראה בס' בית האוצר מע' א' כלל ע"ט בסופו שכ' דאין חזקת כשרות בב"ג. וראה בפמ"ג א"ח סי' ש"ז סוסק"ד דהאידיגא ודאי אין מקיימין ד' מצות ב"ג וחשידי ג"כ.

קב) חזקת ממונ. אי אמרינן בב"ג בספק ממון אוקי ממונא בחזקת מריה פליגי הראשונים. הרשב"א והרא"ה מובא בשטמ"ק כתובות ט"ז ס"ל דאין להם חזקת ממון. אבל בתשרי חת"ס ח"ו סי' י"ז משמע דשאר ראשונים חולקים עליה. ראה מזה בשד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות ט"ז מה שצ"ח בזה. וע"ש שהר"ט אלנאי בפניות דף ט"ז כתב שתליא בפלוגתא אי גזל עכו"ם אסור או לא. ושאר אחרונים שרי ב' רגא דלא תליא זב"ו ע"ש. ובפאת השדה סוף ג' סי' ו' אות ד' הביא ראי' שיש להם חזקה. וראה במקנה כלל ח' פרט א' מש"כ מזה. וראה עין הרועים בכללן. אות ג'. ובתתן פשוט דף י"ב אות ק"ה כתב הטעם דלא

שייך חזקת ממון גבי גוי. משום דרוב ממון הוא בתורת ידושה ודלמא לאו אביו הוא ואפי' בשכר פעולתו שטרח עבורו דלמא לאו של אותו נכרי הוא שנתנו לו וליכא רק מינוט ממון שכר פעולתם שקבלו מישראל אבל רוב הממון הוא ספק אי הוא שלהם ע"כ ליכא חזקה לדידהו אם דנין נגד ישראל משא"כ לגבי נכרי חבירו ע"ש. וראה בס' מוזות מלכים דף צ"ז ע"ב הטעם דספק גזל לישראל שרי ולעכו"ם אסור ע"כ לא שייך חזקת ממון כיון דלישראל ספק גזל מותר ולעכו"ם אסור מצידינן מעכו"ם ונותנים לישראל יע"ש עוד בזה.

קג) חייבי מיתות שונגין. כתב המב"ח מצות מ"ט שמסופק אם בב"ג הדין שחיבי מיתות שונגין פטורין מלשלם.

קד) חלב. בפמ"ג יו"ד סי' פ"א האריך בחלב אם מותר לב"ג.

קה) חלב מן הסריפה. בס' תיבת גומא להרמ"ג פ' בראשית מסתפק בחלב מן הסריפה אי שרי לב"ג. דלא שייך לומר מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור כיון דבלא זה אסור או דלמא לישראל אסור מטעם אחר משום טריפה ולא משום אכמיהה וע"ש בפ' ראה אות ב' מזה. וראה דרכי תשובה סי' כ"ז סק"ז.

קו) חליפין וקנין סודר. בנכרי. התוס' קידושין דף ג' ע"א הביאו בשם ר"ת דחליפין נקנין בעכו"ם. ראה במקנה שם ובקצה"ח סי' קצ"ה מה שהסבירו דבריה. וכתבו התוס' דר"ת עשה מעשה בזה וכתב הרשאה לעכו"ם והקנה לו בקנין סודר רק דכתב במקום וקנינא מיני. וקנה העכו"ם דהא אין שליחות לעכו"ם ואין מוכיח לו העדים הסודר לקנותו. והובא דין זה בשו"ע סי' קכ"ג. אך הש"ך שם סק"ל מהסס בעיקר דין דר"ת והביא ראי' ממה שלא כתבו הפוסקים קנין חליפין בבכור ובמכירת חמץ ש"מ דלא סביר כר"ת. והביא ג"כ בשם מהרשד"ם שחולק עליו וכתב שהוא דעת יחיד. אבל התומים שם סק"ג החזיק בדעת ר"ת. אלא שבחמץ ובבכור לא רצו לעשות מעשה

נגד רש"י. וכן בקצה"ח שם כ' כר"ת. אמנם הרגול מרבבה א"ח סי' תמ"ח דעתו כדעת הש"ך. וראה בחתן סופר דף ס"ג מש"כ בזה. וראה שד"ח מע' ק' כלל ט"ז שהאריך בזה והביא כל השיטות המדברים בזה ושהרב בשו"ע סי' תע"א בקונטרס אחרון נראה שס"ל שזה ספיקא דדינא ויכול המחזיק לומר קים ליה. והביא הרש"ש בקידושין הנ"ל שגם לדעת ר"ת דנקנה לנכרי בחליפין היינו דוקא מישראל אבל נכרי מנכרי לא דהא כתיב וזאת התעודה בישראל. ודאמרינן בגיטין ל"ח נכרי ישראל קונה נכרי בנכרי. לא כש"כ. התם מיירי בקנין גופו אבל בקנין ממונא איכא לאפלוגי. תדע דישראל מישראל קונה במשיכה ומנכרי לא. עיין רפ"ב דבכורות. וע"ש עוד. וראה שד"י חמד כללים מע' ח' כלל ס"א ד"ה ואם. וראה ישרי לב קונט' אחרון מע' ג' אות כ"ד.

קז) חתונן ולא תחמוד. במקנה בקונטרס אחרון סי' כ"ח כתב דלא תחמוד לא שייך בישראל נגד עכו"ם כי רעך כתיב גם אם גזל עכו"ם אסור אבל אם נותן לו המעות בעל כרחו חמסן לא נקרא. וכ"כ החתן סופר דף צ"ב אות מ"ה. והפרי מגדים באר"ה סי' תר"ד סק"א נסתפק בזה. אבל בשו"ע הרב בס"י ת"מ בקונטרס אחרון סק"א ס"ל ג"כ דלא שייך בב"ג. מובא זה בשד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות ב' כ"ז ובפאת"ש מע' ג' כלל ו' אות ט'. וראה בס' המקנה כלל ח' פרט ט"ז שמסתפק אם גם להיפך אמרינן כן כשעכו"ם נותן המעות בע"כ לישראל. אם נהרג כי הלא חמס הוא כנגד ישראל ואם על צערו גם על פחות משריפ נהרג כ"ש בזה או יש חילוק בזה. והביא ממדרש רבה פ' נח שמחלק בין חמס כי מלאה הארץ חמס הוא שווה פרוטה וגזל בפחות משוה פרוטה ולא מחלק שחמס הוא שנותן בע"כ המעות אולי ס"ל שגם בעכו"ם לא שייך לא תחמוד כמו בישראל לעכו"ם ע"ש. וראה במב"ח מצוה ל"ה דפשיטא ל"י דאינו עובר נגד עכו"ם כי רעך כתיב למעוטי עכו"ם. ובס' פנזה חרשה

הביא מהפמ"ג הנ"ל ומתנא דבי אליה פט"ו דמוכה דגם בעכו"ם עובר וממלחל שם ע"ש. (קח) חצר. לענין ב"ג אי אמרינן חצרו של אדם קונה לו הוא מחלוקת הראשונים והאחרונים. ומקורו בש"ס ע"ז דף ס"ג דף ע"א. הביאם באורך בשד"ח כללים מע' ח' כלל ל"ח ובס' המקנה כלל ט"ז פרט י"ט בדין חצר לעכו"ם ושם ביארו כל הפרטים והחילוקים הנוספים בזה. ועי"ש בכלל ט"ז פרט א'. ואביא איזה מהם. דעת המקור חיים סי' ת"מ דבהפקר קונה חצרו לכריע. ובשורית. דברי חיים סי' כ"א. חולק עליו דאין קונה אלא בכונה לזכות. ובמחשש"ק א"ח סי' תמ"ח סק"ד מחלק בין עכו"ם זכר לנקיבה דבאשתי שייך יותר לקנות בחצרה. והרבה חולקים עליה. ראה שד"ח שם. וראה במקנה שם אם יש לגוי קנין ד' אמות או סימטא דאמרינן ב"ק צ"ו תקנתא לא עבדי ל"י רבנן. וע' ש"ך סי' קכ"ג סי' ובתומים שם. וראה חתן סופר דף ע"ה. וראה משכנות הרועים מע' ג' אות מ"ג מש"ב בארובה. ובס' שו"ר מחרה מע' ג' אות ה' ע"ש.

קט) חרש שוטח וקטן. הרמב"ם בפ"י ה"ב מה"מ כתב אין עונשין מהן לא חרש ולא שוטח ולא קטן לפי שאינם בני מצות. ובשורית חת"ס יו"ד סי' ש"ז העלה עפ"י מש"ש הר"ם בפ"ט ה"י שלא ניתנו שיעורים לב"ג וכיון שכ' בשורית הרא"ש כלל ט"ז סי' א' ש"יג שנה לשיעור גדלות הוא מכלל השיעורים שניתנו בהלל"מ אי"כ בב"ג שיעורו לפי מה שהוא שכל שיעורו ראוות ששכלו דך ודעתו שלימה הוא כגדול ולא תלוי בשערות. וכ"כ המנ"ח מצוה כ"ז ובכ"מ. אבל בשורית בית שלמה סי' ט"ז חולק עליו וס"ל דגם בעכו"ם תלוי בשערות ע"ש.

ק) חתונה. אי חשדינן לנכרי שיחליף פקדונו של ישראל אף בדבר שאין לו בזה ריוח ע' ביו"ד סי' ק"ה סע"י ו' ובט"ז שם ובס"י ס"ג סק"ג ובמג"א סי' כ' סק"א וס"י חק"ג ובשד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות כ"ג מה שצ"ח בזה.

קרא) סומחנ ונתן בענין טומאת אהל דמת עכרים ראה שדי חמד כללים מע' מס כלל ק"ג ד"ה ואם מתה משיב והאריך בזה ואם תליא בסלוגתא דחיתור הנאה במת נכרי, ובענין סוף טומאה לצאת כעכרים ראה שד"ח מע' ט' כלל מ"ד עשה"ט, וראה בספרי ח"ב ערך אדם צדיק משיב בארוכה וצרפי לכאן, ובספרי ח"א ערך אדם עכרים הארכתי מאוד בענין קברי עכרים אם מטמאין עישה"ט, וראה היטב שו"ת אבני חזק סימן ל"ט ע"ש.

ק"ב) טעם נעיקר: במלא הרועים מע' בי"ג אות כ"א כתב דתליא בפלוגתא דהרמב"ם וחת"ס' בדין שיעורין אם נאמרו לב"ג, דלדבריהם ולא נאמרו שיעורין לב"ג חייב אבל שהוא. טעם נעיקר אסור, ולהתוספות דגם בי"ג אינם חייבים על פחות מכשיעור י"ל דאין טע"כ לב"ג, וכיון למאי דקיי"ל דטע"כ מחית דלמיד דרבנן דחייב לא נאמר לב"ג ע"ש, ובשו"ת חת"ס ירד סי' י"ט כתב בפשיטות דטע"כ אסור לב"ג ואפי' נטלים אסור, והבעל שואל ומשיב במהדורא חמישה סי' פ"ו פשיטא לי' דטע"כ מותר לב"ג, ראה בט"ש ירד סי' ס"ב סק"א, ובדרכי תשובה שם ס"ק ו', ובשד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות י"ה, וראה בס' המקנה כלל ח' פרט א', גם גלמד שטע"כ אסור לב"ג מעוברא שמוכא בח"ס ירד סי' צ"ד שסרה עוף לתוך קלחת חמאה ורחתה על תאש ותורת הגאון בעל הפלאה ז"ל שאסור בתנאה למוכרה לעכרים משום בליעת אבמה"ה דאסור לב"ג גלמד דגם בחי שייך פליטה ע"ש, וראה שו"ת מהר"ם שיק ירד סי' קי"ט מה שפלטלס בזה ולחלק יצא בין משקה היוצא ע"י ביטול או משקה היוצא על ידי סחיטה ומליחה, ומובא דבריו בשד"ח שם, וראה ילקוט הגרשוני מע' בי"ג אות י"ג, וראה מוזות מלכים דף צ"ו דהעיקר דמותר לב"ג, וע' בס' תפלת מרדכי פ' נח נר מצות אות ד', וראה חושבן שדי חמד כללים מע' ט' כלל י"א ומע' ב' אות ח"י, ופאה השדה מע' ג' סימן ו' אות ח"י משיב בארוכה עישה"ט, וראה

בס' מסדר חילוקים ושיטות בערכו אות שע"ג משיב, ובספרו כתבי אש מכתב י"ב ע"ש, וראה בס' עין הרוצים ערך בן נח אות ט"ו שצ"ח לתת"ס ירד סי' י"ט, ושו"ת מהר"א אסאד א"יה סי' ג"ה ע"ש.

ק"ג) טריפה ההורג או ההורג. הרמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ד כתב בי"ג שהרג טריפה או שכסתו ונתנו לפני ארי או שהניחו ברעב עד שמת הואיל והמית מכל מקום נהרג, ובס' המקנה כלל ח' פרט י"א מסביר מפני שב"ג נהרג ע"י מיעוט טריפות החיים ומסתפק שם הא"ח הדין אם ההורג הכ"ז טריפה בודאי נהרג כי בישראל קי"ל דטריפה שהרג פסול כדאי' בסנהדרין ע"ה משום דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה שאם החמו אין נהרגין דגברא קטילא בעי למיקטל, אבל בב"ג לא שייך בו דין חומה ע"ש (ראה לעיל ערך חומה), וע' צפנת פענח סנהדרין ג"ז ע"ב דהרמב"ם יליף דטריפה חייב ממה דב"ג חייב גם על העוברין וחוקר שם אם בן ח' גרע מעובר או לא, וראה בס' כלי חמדה פ' נח סי' ג' מה שכתב בדברי הרמב"ם הג"ל, וראה בס' תורת המלך דף רנ"ב באורך בסעם הרג טריפה דחייב וכמה חילוקים בזה.

ק"ד) טריפה לקרבן, מתבאר מגמ' ע"ז ח' ע"ב דטריפה אסור לב"ג להקרבה משום שנא' לנח להחיות וטריפה אינה חיה או משום שנאמר אתך בזהמין לך, וכיכ תו"ט' זבחים קט"ז ע"א ד"ה אבל, וכן נראה מירושלמי טוטה פ"ט ה"ה ובקה"ע שם דטריפה גרועה ממחוסר אבר לקרבן, אבל בתוס' ר' אלחנן בע"ז שם ס"ל דמותרת לב"ג להקרבה ולא מיעטה תורה טריפה בהכנסת לחיבה אלא משום שאין הטריפה ראוי לקיום העולם אבל לא משום פסול קרבן, וכיכ הפנים מאירות זבחים הג"ל, וראה בס' כלי חמדה פ' נח שם בשם האור חדש פ' נח שאינו מחליט דבר ברור אם טריפה אסור לב"ג להקרבה לזאת אמרתי לברר הסוגי' כי גלענ"ד פשוט שאין איסור לב"ג להקריב בבמה קרבן טריפה ובעל מים רק מחוסר אבר אסור לי'

רחמנא ע"כ, וראה פרדס יוסף ויקרא א' אות ב' דף ח' ע"ב ע"ש.

קטו) 'אוש. השער המלך פ"א מה' גזילה מביא בשם הכפ"ח דבגול גוי יאוש כדי קנה ואין צריך שינוי רשות, וכיכ השלטי גבורים ר"ם לולב הגזול, אבל מרמב"ן במלחמות משמע דגם בגול עכרים צריך יאוש ושינוי רשות, וראה מקנה בכלל ט' פרט א' מ"ש בזה, וראה עין הרוצים בכללן אות ד' שכתב אין העכרים קונה אבידה ביאוש ואפי' הוא פועל, גמירות המשפט סי' ק"ה ע"ש, ואישתמיטת' דברי התוס' בעירובין סיב א' דעכרים קונה ביאוש, וע' מהר"ק ורמ"א חר"מ סי' רס"ב סי"ה דמוכח ג"כ דעכרים קונה ביאוש, וע' ר"מ ב"ב החדשות סי' ש"ב דור"ק ע"ב, וראה בס' המקנה בכללן פרט ח' שכ' ג"כ דיאוש מהני בעכרים.

קטו) יד אשה כ"ד בעלה, ראה שד"ח כללים מע' י' כלל ל"ז שכ' שנראה מהמחש"ק סי' תמ"ח סק"ד דגם בנכרי אמרינן כן ותמה ע"ז רב א' בשו"ת ח"ס ירד סוף סי' שיי' וע"ש מה שביאר בכוונתו, ובשבו"י ח"א סי' כ' כתב דמאי דאמרינן בכ"ד מה שקנתה אשה קנה בעלה לאו דוקא בישראל אלא אף בנכרי אף דאין אישות להם, וראה בשו"ת שרי"מ מהר"ת ח"ב סי' ס"ג (ד"ה חנה זאת) עכ"ד, וראה לקמן ערך מה שקנתה אשה קנה בעלה.

ק"ו) יוצא מן החי, ראה חמדת ישראל דף צ"ה משיב בזה.

ק"ח) יורש אביו, בקידושין י"ז ע"א אמרינן גוי יורש אביו דבר תורה, וראה בס' המקנה בכללן פרט ב' שהקשה אם לא גזיול בתר רוב אי"כ אין יורש אביו דלמא לאו אביו הוא, והמהר"ם שיק תירץ דלכאורה קשה גוף הדין הרי אמרינן ביבמות דף צ"ח דאפקרי' רחמנא לזרע' ואינו קרוי בנו ואין יורש אותו ועכ"ל דגזירת הכתוב הוא לענין ירושה ע"ש, וכבר תאריך בזה בפאת השדה מע' ג' סי' ו' אות ג' בדי"ה שוב באורך.

בצמנת פענח כללי התורה והמצוה אות ל"ה כותב יש שני טעמים בירושא אחד משום קורבא כ"ו תב' דהוא כמו עצם המוריש, ולכך קיי"ל דבני יורש ליכא שינוי רשות, וזה בגדר מה דאמרינן ברי"ה דף י"ב ע"ב, ותוס' שבועות דף ט"ו, דנחלה אין לה הפסק, וזה החילוק בין ב"ג לישראל, דב"ג אינו יורש רק מטעם קורבא, וכיכ בצ"מ מהר"ת דף י"ט טור א' אף דקיי"ל דירוש אביו מה"ת מ"מ לא בגדר עצם יורש, וע' רש"י יבמות דף ע"ב דאצל ב"ג בן זבת שוים דבגדר קורבא פרטית הם שוים, וראה עוד בשו"ת צ"מ ג"י סי' ק"יה פ"ה התוס' ושם בס"י ש"ג, חובא במפע"צ פ"ד סי"ה אות ג'.

ק"ט) יעבור ואל יחרג, הרמב"ם פ"י מה' מלכים ח"ב כתב בי"ג שאנוס אנוס לעבור על אחת ממצותיו מותר לו לעבור אפי' גאנס לעבור ע"ז עובד לפי שאין מצווין על קידוש השם, והוא משי"ט סנהדרין דף ע"ד ע"ב ע"ש ברי"א, ובתוס' ע"ה א' ד"ה ואם, וראה מנ"ח מצות רצ"י משיב, ומחל"מ שם כתב דבשפיכת דמים אף ב"ג מצווים ליהרג ולא לעבור מסבא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי וסברא זו שייך גם בב"ג, ראה במקנה בכללן כלל ח' פרט ט"ו באורך מזה, וראה לקמן ערך קידוש השם, וראה בתולדות שמואל בפתיחה שכ' דהך אונס שכ' הרמב"ם לאו דוקא אונס נפשות אלא ה"ה באונס ממון ג"כ מותר, וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' י' אות שצ"ו תליד ותליו משיב ע"ש, ותנה זה פלוגתא בסנהדרין ג"ז אי על ד' מצות בן נח נהרג או על ד' מצות ובברכת יוסף בראשית מובא בס' ילקוט הרועים אות ב' כ' דר' יוחנן ס"ל על ד' מצות ב"ג נהרג ור' יצחק ס"ל דאינו נהרג רק בד' מצות ע"ש, וראה ש"ך ירד סי' קנ"א סק"ז ופת"ש שם סי' קמ"ה, וראה לקמן ערך שונג ואונס.

ק"ק) יפת תואר, לב"ג אסור ליקח יפת תואר במלחמה משום דהוי גזל כדאיתא בסנהדרין

ג"ט א' ושם ג"ז ברש"י וראה בס' המקנה בכלל כלל ח' פרט א' וראה בערך כיבוש מלחמה.

קכא) יש שלוח לדבר עבירה, ב"ב שאמר לחנינו צא והרוג את הנפש שולח חייב, כ"ר פרשת ל"ה, ובמלוהי' בכלל אות י"ב כ' דשניהם חייבים המשלח וגם השליח שעשה העבירה בפועל, וכתב בדבר אכילה ל"א ישלח וכו' התומים ס' ל"ב סק"ב, ובחמדת ישראל דף צ"ט ע"א כתב בשם זכונת דאברהם ובשלח שלח לעבור עבירה חייב משום דינים ע"ש מה שהאר"י ומחלק בין שלח איש או אשה דאשת פטולה לזון, ראה בס' פרדס יוסף ח"א דף ס"ו ושם"ה וח"ב ד"ב, עשה"ס.

קכב) ישראל שנשא נכרית — ודיני ב"ב בישראל לאחר נתינתה, ראה בתרש כרך י"ז ע' רס"ט שכ' בתוס' קידושין כ"א: כתבו אע"ג דאין אישות בנתינתה כמבואר בסנהדרין ג"ב: מ"מ איכא עשה דכתיב ודבק באשתו ולא באשת חבירו, וחז"ל י"ג: ד"ה לכוי' עשה אומר ר"י דאיכא עשה דא"א כגון ודבק באשתו ולא באשת חבירו ע"כ, מבואר מדבריהם שאע"פ שקרא ודבק נאמר לב"ב ובשניתנה תורה נתחדשה הלכה של דיני קידושין מ"מ נשאר עדיין גם אצל ישראל האיסור עשה של ודבק, ומטעם זה דעתו של בעל צפנת פענח שבנשואי ערכאות בישראל בזה"ל יש דין אישות מדאורייתא משום ודבק, ויש להחמיר שצריכה גט, ועי' תוס' ע"ז ל"ז ד"ה משום, וביראים ס' י"ה ובתוס' סוטה כ"ה ד"ה יצא, וסמ"ג לאוין ק"ג, ובתועפות ראנ' שם אות כ"ב, ודעת הריטב"א קידושין שם שאין בה אף איסור עשה, וראה בספרי תנאים וממדרשבי' דף ק"ג, ובשו"ת שבות יעקב ח"א ס' כ' כ' שישאל שנשא נכרית את שאין אישות לעכ"פ מ"מ חשיב כאשת ש"ל לחייב ב"ב חבא עלי' משום עשה ודבק ממוחו ולא באשת חבירו, ע"כ, והמהו על דמיון ועי' יראים ס' ר"ה, ורש"י סנהדרין י"ח, ו"ה, לפיכך מה שגם לאחר מית עדיין

נשאר בישראל הדין של ב"ב ודבק באשתו ולא באשת חבירו.

וראה בפסקי תוס' לקידושין הג"ל שכתבו הכא על הנכרית אית בה עשה דאורייתא אפי' פגוי' ודוקא בצנעא אבל בפריהמא קנאין פוגעין בו ע"ל, וראה במקנה בהשמות לח"א פרט ג' שעמד על דבריהם.

קכג) כובש נבואתו, אם ב"ב חייב, ראה דברי ירמיה' פ"ט מיסות' ויד המלך שם, ובמקנה בהשמות ח"ב.

קכד) כיבוד אב ואם, במצות זו אין בן נח מצוה, כדאמר' בקידושין ל"א ע"א גבי דמא בן נתינה ומה מי שאינו מצוה ועושה כן, וכן בגזיר ס"א ע"א, ובנחל אשכול הל' מילה פליט אות ו' כתב שמכל מקום קיבלו עליהם מימות עולם כיבוד א"א והדאי' במדרש תנחומא פ' נח ס' ט"ז מי גרם הקללה לתם שביזה את אביו אבל יפת שכיבד לאביו פרע לו הקב"ה והם מקיימים המצות בנימוסיהם, וראה בהגהות רעק"א ל"ד ס' רמ"א סע"ט, וראה סנהדרין ג"ז ע"ב עשר מצות נצטוו ישראל במרה והוסיפו עליהן כיבוד אב ואם, וראה שם במרגליות הים שמביא מדברי שאול פ' במדבר דבמרה נצטוו רק על כיבוד אם ולא על כיבוד אב דלפני מתן תורה לא אולי בתר רובא ע"ש, וראה בהערות לס' מנ"ח מצוה ל"ג שצ"ל לפסיקתא רבה פכ"ג פרט לגוי שאין לו אב משמע שעל אם חייב, וראה מלבי"ם דברים (כ"דט"ז) שכיון שנצטוו על ברכת השם וכבוד אב ואם הוקשה לכבוד המקום כדאמר' בקידושין שם, והרא"י מחם שנתקלל על שספר בגנות אביו בחז' ע"ש, וראה בס' אור שמח ברמב"ם פ"ד מה' ממרים ה"א.

ובספרי ח"ה דף שני' הארכתי בענין סברא דאורייתא ולחלק בין סברא המחייבת ובין סברא המסכמת, וראה בבית האוצר מע' א' כלל אין עונשין מה"ד ס' ג"ז אות ס' דמלתא דסברא שייך גם בב"ב, וראה בס' תורת המלך דף רצ"ט לענין הכא אב ואם ועוד חקירות.

כתב החמדות ישראל דף צ"א, אע"ג דלא נצטוו ב"ב על כיבוד אב ואם כמו שנצטוו בהן ישראל מ"מ היו מצווין בהן מצד דינים שגם הוא בכלל גימוסי המדינה לירא מאב ואם ושלא לבוהם וכמ"ש הרמב"ן כ"ר"ב לענין אונס ומפתה דהכל בכלל דינים, ורא"י לזה דב"ב נצטווה על כיבוד אב ממה שארד"ל שאלפיו בן עשו ביקש להרוג את יעקב מכה מה אעשה לציוני של אבא וע"כ דנצטווה ג"כ על כ"א, וע"כ מתורץ דלא שייך לחקשות דלמא לא אביו הוא דכיון דכל העולם מחזיקים אותו לאביו א"כ הוא פורץ גימוסי המדינה ועובר על דינים וחייב מיתה ולא צריך בב"ב רוב כלל, וראה בס' פני מבין ח"ב דף ק"ו מ"ש בזה.

קכה) כיבוש מלחמה, ראה בסנהדרין ג"ט ע"א ליכא מידעם דלישראל שרי ולעכ"פ אסור, ולא והרי יפת תואר שאסורה לעכ"פ, ומשני התם משום דלא בני כיבוש גינתו ופרש"י לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל, ובשו"ת חת"ס י"ד ס' י"ט מתפלל הלא בגיטין ל"ה ע"א אמרינן עמון ומואב טהרו בסיוחן וכתורה אבל וכו' בחזקה של כיבוש מלחמה, ומייתי עוד וישב ממנו שבי הרי דבני כיבוש גינתו, ובס' המקנה בכלל פרט א' מתרץ דלא בני כיבוש גינתו היינו שאין להם קנין הגוף באדם ורק לקנין ממון לשעבוד קונה כבוש מלחמה בעכ"פ, וכי' הוי אמינא אם וישב ממנו שבי אשת ישראל שנפקע איסור אישות ממנה ומותר לבא עליה, אבל בישראל הם בני כיבושים שכבושים הכותים קנין הגוף והם ממון שלהם ונפקעה מהם תורת אישות ומותר ללקחה לאשה, וכ"כ בחי' הר"ן סנהדרין דף ג"ז, וכן אמרינן בגיטין ל"ה ע"ב שעכ"פ קונה את העכ"פ רק למעשה ידיו, אתם קונים מהם ולא הם קונים מהם ולא הם קונים זה מזה לגופו רק למעשה ידיו, וראה כ"מ הל' עבדים פ"ט הלכה ד' ה' וטור י"ד ס' רס"ז ובב"י שם, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז א' אות י"א ע"ש ודף ג"ה

ע"ב אות ט', ודף ג"ט א' אות ל"ב, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ט בדפי ספרו קס"ב, קכ"ה) כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, בס' המקנה פרט י' חקר אם בב"ב ג"כ שייך כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד או להיפך נאמר דבישראל אם הגיד בחז' לב"ד יכול לחזור כל זמן שלא העיד בפני ב"ד אבל בב"ב אולי גם אם העיד בחז' א"א לחזור כי יתכן יוכל אחד מן השוק להיות דין לענשו וכמ"ש במחנה חיים א"ח ס' כ"ב דלא צריך הדין להיות ממונה לכך, וגם יש לחקור אם מהני אמטלא לדבריו לחזור מעדות כיון שלא צריך ב"ד אפי' אם אמר לפני ב"ד ע"ש, וראה במב"ח מצוה ל"ז שכ' וגם אפשר ב"ב יכול אח"כ לחזור ולומר מבהדה הייתי כי בישראל נפיל מואם לא יגיד ובב"ב אין לנו לימוד ע"ה, וגם בישראל אם הגיד חז' לב"ד אפילו במקום דמועיל כגון אשה מ"מ יכול לחזור ולהגיד עשה"ס ס' י"ז א"כ כאן דנין בדיק א' אפשר דיכול לחזור ואפשר אם הגיד לפני ב"ד של ג' ישראלים אי' לחזור וצ"ע עכ"ה, וע"ע לעיל ערך אמטלא.

קכז) כישוף, בסנהדרין ג"ט ע"ב פליגי ר"ש ורבנן וחכמים ס"ל שאינם מחזירים על הכישוף וכן פסק הרמב"ם פ"א מה' ע"ז ה"ד ובכ"מ שם הראב"ד חולק לאסרו, וראה במקנה בהשמות בזה, פרט י"ד מש"כ בזה, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז ב', ובס' עינים למשפט סנהדרין ג"ז ובדפי ספרו דף ק"ז עשה"ס בארוכה.

קכח) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, כן העלה המקנה בכלל פרט א' מחשך חת"ס י"ד ס' י"ט דבגוי אם עבר ועבד מהני במש"כ דנהי דלא נתנה תארץ לגוים לכבוש מ"מ אם עברו וכבשות קנו בכבוש ע"ש.

קכח) כלאים, אם עכ"פ מצוה על כלאים כתב הרמב"ם פ"א מה' כלאים מותר לומר לגוי לזרוע לו כלאים ואסור לישראל לתניה לעכ"פ

שירכיב לו אילנות כלאים, וכי הניח אין לומר שטעמו מדאמרינן בירושלמי כלאים פ"א דעכרים אסור להרכיב כלאים דהא רבינו פסק פ"ט ממלכים דלא כותבי, אבל טעמו משום דאמירה לעכרים אסור, ומל"מ חולק וס"ל דאסור בהרכבת אילנות כלאים, וראה שו"ת חת"ס יו"ד סי' רפ"ח שכ' דגם המקיים כלאים אסור א"כ משיטא דאסור לומר לעכרים, ואם ב"ג מזהיר לקיים כלאים ואסור לפכור לו אילן מורכב ראה בשו"ת מהר"א אסאד יו"ד סי' ש"ג, וראה בס' המקנה בכללן כלל ח' פרט י"ד בזה, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קע"ט מזה, ומרגליות הים סנהדרין ג"ז ב'.

וראה בצ"פ הל' כלאים דף ב' טור ב', שחביא מירושלמי פ"ז דכלאים דמרכה דגם כרם של גוי אסור לזרוע בו כלאים, וכ"כ בזה בח"א דצריך קרא משום דמבואר בירושלמי ובכ"מ בדברי רבינו בח"י תרומות דאף דאין קנין לגוי בא"י מ"מ יש לו קנין בכסים ר"ל ובטלה וירושא והישיבה והוי כמו א"י בלא ירושה וישיבה ע"ש.

קצ"ח נפיה. ברמב"ם פ"ח ה"י מה"מ כתב וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג, ומקורו מסנהדרין ג"ז ע"א על ז' מצות ב"ג נהרג, א"כ משמע שיש חיוב לביד לכוף לב"ג שיקבל מצות שלו, וכ"כ מהמרש"א מובא במל"מ פ"י אם ח"י ב"ג מצווה למול ב"ד כופין אותו, וראה בשו"ת חת"ס ח"ו סי' י"ד ושו"ת שו"מ מהר"ק ח"א סי' ר"ל, ובס' תפארת בנימ פ"ט הי"ד מה' מלכים כתב שלעגין ע"ז אנו צריכים לפנות שיקבלו ולא להרגם, וראה שו"ת מחנה חיים פ"א ח"ב יו"ד סי' ח' וחי' סי' מ"ו שחז"ה דב"ג שבפור ואינו מקבל על עצמו הוי מצווה חזקה על ב"ד ישראל לכוף אותו והחז"ה ששט"ב לקבל אבל אם מרוב תאוותיו עזב ח"י ח"י החוב על ישראל לכוף ובהו יחזיק על חתירות ע"ש, וראה ס' המקנה כלל ח' פ"ט ח' ובח"ג כסופו, ובס' מרגליות הים

סנהדרין ג"ז ע"א אות ח' וט', ובמנ"ח מצות ליד כ' שמהרמב"ם משמע דאם אינן מקיימין ז' מצות מצוה להרג, וכתב המנחת סולת שם שלא ראה כן ברמב"ם פ"י מה' עכרים היא שכתב בפירוש שבזמן שאינן עושין עצמן מלחמה אסור להרגן אפי' אינן מקיימין ח' מצוה, הן אמת שהלח"מ מפרש דכאן באין ידיו תקיפה, אבל לשונו לא משמע כן, ושם הביא דעת המנ"ח דרך בג"ת ההורגו דינו מסור לשמים ולא בב"ג ולדעתו אינו כן רק גם בב"ג שמקיים ז' מצות אסור להורגו ונענש בידי שמים, עיין ריטב"א ורמב"ן מכות ט', ובספר קב זהב ח' ע"ב כתב שגם בעכרים אסור להורגו, ומצאתי במלאה הרועים בערך ב"ג אות ג' שסובר ג"כ כן, וראה בס' תורת המלך דף רמ"ג שמרמב"ם פ"י מה' ע"ז מוכח דשלא בשעת מלחמה אסור להורידו אף דלא מקבל הוי מצוה, וכן נראה מס' קרית ספר, ומבואר עוד מדבריו דמחלק בין קיבל הוי מצות בפני ג' לבין שלא קיבל בפני ג' דאם מקיים הוי מצות אינו בכלל גר תושב עד שיקבלם בב"ד של ישראל כמ"ש הרמב"ן והריטב"א במכות ט' ע"ב ע"ש, וראה כאן בערך בית דין לגבי ב"ג, וראה עוד בס' א' אות ח'.

קל' ז' מצוה, ראה מד"ר פ' ויחי פצ"ח ט' א"ר חנן אין ישראל צריכין לתלמודו של משיח לע"ל שנאמר אליו גוים ידרשו ולא ישראל א"כ למה מלך המשיח בא ומה הוא בא לעשות לכנס גליותיהן של ישראל וליתן להם ז' מצות עיי"ש, ובירושלמי ע"ז ר"פ אין מעמידין ר"ח בשם רב וישקלו את שכרי שלשים כסף אלו שלשים מצות שעתידין ב"ג לקבל עליהם עיי"ש, ובחולין דף צ"ב, עולא אמר אלו שלשים מצות שקבלו עליהן ב"ג ואינן מקיימין אלא שלשה אחת שאין כותבין כתובה לזכרים ואחת שאין שוקלין בשר המת במקולין ואחת שמכבידין את התורה, וראה בעשרה מאמרות מאמר חקור דין חלק ג' פכ"א דמפרשן, ואלו הן ראשית ע"ז ונפסלות אליה מעביר באש קוסם ומעונן מנחש ומכשף חובר חבר אוב וידעוני דורש אל המתים הרי

עשר מצות, שנית גלוי עריות ונפסלות אליה סור ורבו שתיים במצות עשה ואיסור הזכור אפילו יחדו בכתובה וכלאי בהמה והסרוס והרכבת אילן הרי שבע, שלישית שפיכת דמים וסוסר לועז של ישראל טפלה אליה הרי שתיים, רביעית ברכת ה' וכבוד התורה טפלה אליה, וכן לעסוק בתורה שניתנה להם שב"ג העוסק בה הרי הוא ככ"ג הרי שלש, חמישית גול ושלא לעסוק בתורה מורשה אלינו טפלה אליה הרי שתיים, ששית הדינין לישובו של עולם ולא ישבותו טפלה אליה הרי שתיים, שביעית אבמה"ח ונפסלות אליה דם מן החי וגבלה ובשר המת הרי ארבע, מספר כולן שלשים, וקרבנות לכל הדורות הראשונים היו כמו שאינו מצוה ועשה וכו' ע"ש.

הרמ"ע ז"ל בא לתרץ דהלא הרמב"ם פסק בפ"י מה"מ ה"ט שאסור להם לחדש דת וכיון דק' ז' מצות ניתן להם איך אפשר לחדש מעצמנו עד ל' מצות, לכך מפרש שהשבע מצות הם כלליות אבל יש בהם פרטים רבים במספר שלשים.

קלא' לא יחל, ראה ירושלמי גזיר פ"ט ה"א, ישראל בכל יחל ואין הכותי בכל יחל, א"ר יונה ישראל יש להם היתר חכם ואין לכותים היתר חכם, א"ר יוסי ישראל צריכין היתר חכם והכותים אין צריכין היתר חכם, ולפ"י הק"צ שם ר' יונה זר' יוסי שניהם סוברים שאם עבר אינו עובר בכל יחל, תמלי"מ פ"י מה"מ ה"ז כתב ואפשר לומר דר' יונה ור"א סוברים בשבועה שמחתהיים עכ"ם לקיים שבועתם, ואפשר בכלל ברכת ה' הוא שלא להשבע בשמו לשקר, ודא"י מאבות שהשביעו ומשבועת אבימלך, אבל לא בנדרים, וראה תוס' נזיר ס"א ב' ד"ה תניחא, ומשי"כ המל"מ הנ"ל עליהם דמנ"ל שנצטוו לקיים נדרים ואזהרה דלא יחל וכן מוצא שפתיך דוקא לישראל נאמרה ולא לב"ג, וראה פרשת דרכים דרוש ג' שיעקב נענש שאיחר נדרו, וראה שו"ת בכללים מע' ג' כלל נ"ה אות מ"א, ובפאה"ש בכלל ו' סי' י"ח, וראה אבני מילואים

אה"ע סי' א' דבב"ג ליכא משום כל יחל ולא משום מוצא שפתיך תשמור ע"ש (וראה לעיל ערך אמירה לגבות) וראה בס' המקנה כלל ח' פרט ח' באורך, וראה עין הרועים כלל ב"ג אות ח'.

קלב' לא מעלין ולא מורידין, בשו"ת בכללים מע' הג' כלל נ"ה אות כ"ד כתב והא דקדיל בנכרים לא מעלין ולא מורידין כתב הרב בית יהודה תו"ד סי' ד' דאיסור העלאה לדעת התוס' הוא מדרבנן ולהרמב"ם מה"ח, וראה בשו"ת יו"ד סי' קנ"ה דבאינו מקיים ז' מצות מותר להורידו לבור, וכתב בעין הרועים בכללן דצ"ע מתוס' ע"ז ס"ד, וראה בספרי ח"ה מע' איבה מה שהארכתי בזה בס"י ז' אות ג' יג' יד' כג', וראה לעיל בערך חוקת כשרות, וראה בערך כפיה, ובס' המקנה בהשמטות לח"א פרט ה', וראה בתוס' ע"ז ס"ד ד"ה איזהו דמוכח מדבריהם דהא דאין מורידין הוא דוקא בלא פסק דין אבל כשהוי פסק דין שפיר מורידין ובהנחות רקע"א תעיר שסתרו דבריהם שם כ"ו ע"ב דמשמע שלא צריך פסק ב"ד, וראה בתורת המלך דף רמ"ה קלג' לא ענש א"כ"ח חזקה, ביד רמ"ה סנהדרין ג"ז ב', כתב ות"ק הני מילי בישראל אבל גוים ענש אע"פ שלא הזהיר, וע' עקרים מאמר א' פ"י ומ"ג פ"ה, ומרגליות הים שם, וראה כאן ערך מי איכא מידי ותבין אמאי לא שייך זה כאן, עיי"ש.

קלד' לא תגורו, כתב בבלי חמדה פ' דברים ודע שראיתי דבר שלא לתג' בעל מניח ז"ל בפ' דברים בלאו דלא תגורו שכ' לדעת הרמב"ן ז"ל דב"ג מצווה על תדינים כישראל היה דמצווה בלאו דלא תגורו משני איש, ולענין נראה ברור להיפוך דהנה באמת צ"ע בלאו דלא תגורו דדרשו ב"י בספרי אפי' חורג את בנו או מדליק את גדישו לכן משישמע הטענות אסור לסלק א"ע, ואמאי הא חזון בהשבת אבידה אינו חייב אם מפסיד משלו, ואפי' בהשבת גוסו דעת הרמ"ה ז"ל דא"ח להפסיד ממנו להציל את חבירו, וכ"כ הרא"ש

ויל. איך מ"ש במצות דינים שאסור להיות שב וא"ת שלא להודק אפי' מחשש הפסד גדול. לכן נראה ברור דהכתוב מבאר זאת כמה שאמר כי המשפט לאלקים הוא היינו שאין זה מפני בין אדם לחבירו רק להעמיד המשפט שהוא לאלקים, ונראה דלפי' אס הידין ירא מהבע"ד שהוא גבר אלים ויחזיר משלו להבע"ד האחר ולא יהי לו היקף עידי' שמסלק א"ע מהדין ג"כ עובר בלא הגיל כי אין הלאו מפאת הפסידו של חבירו דא"כ שלו קדים רק כי חשי"ת חסד להעמיד המשפט שיהי' משפט התורה בישראל איך בזה שמחזיר לחבירו את המשפט בזה אינו מתקן את הלאו ולא תגדלו. ומענה נראה ברור דזה דוקא בישראל שהמשפט לאלקים הוא אבל בב"ג אפילו איך דמצווין על חדינין אבל ברור הדבר שאין זה אלא מפני ישוב העולם וא"ז משפט התורה כמאמר הכתוב מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי וגו', איך נראה פשוט דליש בזה לאו דל"ת לפי דרשת חז"ל אפי' הורג את בנו ושורף גדישו ודב' ובפרט לפי' הרא"ש ויל' וכפ"ם שביארנו דבריו בודאי' כן הוא. ודריק בב"ג.

קלח) לא תחמוד ולא תחטא, המנ"ח מצוה ל"ח כתב דלאוין אלו נהגין בגוי' תוא ענף גול, וכתב בשו"ת אבני נזר אריה ח"ב סי' שכ"ה דנראה דזה דוקא בגוי' לגוי ולא בישראל לגוי, וראה במנחה חרשה שם שחולק על חמני' וראה בס' המקנה קידושין בק"א על זרימ"א א"ע סי' כ"ח דלא תחמוד ליכא מישראל לגוי, ובשו"ת מחנה חיים יו"ד סי' ל"ג ולי' מחולק עם אחיו הגאון אי שיד לאו זה בשל גביר ומטיק שם דאינו נהג.

וראה בשו"ת כללים מע' הג' כלל נ"ה אות פ"ז ש"י וגבי עכ"ם ליכא משום לא תחמוד דהיינו דכתיב רצח ממעטינן עכ"ם פ"ק בשו"ת יד יוסף סי' קי"ב בשם הרב חתמו"ת ע"ד דאין זה דבר חדש דכבר כ"כ פ"ק המקנה בקרא סי' כ"ה וז' בס' חתן חתן דע"כ אות ח"י דיש ללמוד דשורי לעשות

חמסנות דיהיב דמים לעכ"ם דהא האיסור בזה הוא מלא תחמוד וליתיה בעכ"ם והפרמ"ג במש"ז סי' תרי"ד סק"א שנסתפק בזה נראה דלא פשיטא ליה דליכא בעכ"ם לא תחמוד עכ"ד, וראה שו"ת פאת השדה מע' ג' סימן ו' אות ט' עשה"ט.

קלח) לא תלוי נבלתו. בספר חמדת ישראל בקונטרס גר מצוה דף כ"ג כתב חז"ל עיין במנחת חינוך בהשקפות למצוה זו נסתפק אי גם בב"ג איכא על הכ"ד לאו דלא תלוי והביא מדברי הרמב"ן עה"ת בפ' כי תצא שם שמבאר מד' דבארץ איכא ב' לאוין ל"ת ולא דלא תטמא את אדמתך אמנם בתו"ל ליכא אלא לאו דל"ת וג"מ לדינא בב"ג דבארץ אסור להלוינו ובחז"ל מותר להלוינו ע"י שיש, אמנם אני מצאתי בתרגום שני למגילת אסתר ט' כ"ג בתו"ל וכד הוי חזו דהמן ובניו צלובין על צליבא יומא סגיאין אמרין למה אסתר עברה על מה דכתיב באורייתא לא תלוי נבלת' על צליבא זכר, וראה שמבאר מדעת התרגום דאף בתו"ל האף בבן נח איכא אסור דלא תלוי, ואולי י"ל דהיה עבד דהינו כישראל וצ"ע. עכ"ל. וראה שדי חמד כללים מע' א' כלל ק"ג מש"ב וציין לכ"מ עשה"ט.

קלח) לא תלוי פטולת שכיר. החינוך מצוה ר"ל כתב וכתב הרמב"ם ז"ל ה"ה לב"ג, ותמה המנ"ח שלא נמצא כן בר"מ, וגם לא ידע דמג"ל דאדרבא בגמ' קאמר רק גר תושב ולא עכ"ם ע"ש, וכן תמה בתגהות מעין החכמה שם שלא נמצא רק בס"ר ב"עשה דביומו תתן שכרו כתב שזה מחזיב בכל שכיר יום בין עכ"ם בין ישראל, וגם זה צ"ע דבגמ' ממעטינן דגם עשה בה. אם לא שנאמר דמיידי בנכרי שמקבל עליו לקיים ז' מצות שהוא גר תושב, זה דוחק ע"ש.

קלח) לא תנוה על ריב. כי המנ"ח מצוה ע"ז דמה דדרשינן לא תענה על רב מ"מ בב"ג שנחגג בדין אחד איך אף אם ישבו הרבה מ"מ מתירים לסמוך על אחד דהאי קרא בישראל כתיב ולא בב"ג.

קלח) לא תסאין נ"ב בעשה"ט. בספר ברית משה סמ"ג ל"ה א' אות ט' מבאר תו"ל וזה ל"ל דכמו שישראל אין לוקין על לאו שאין בו מעשה כמ"מ ב"ג ג"כ לא יהרג עליו כיון שמצינו שב"ג נהרג על דבר שאב"מ כמ"ש ר"ל בסנהדרין כ"ח ע"ב עכ"ם ששבת חייב מיתה, והרמב"ם בפרק י' מהלכות מלכים הלכה ט' כתב ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה ע"ז אבל אינו נהרג, עיין שם בכס"מ ולח"מ, ולכאורה על עכ"ם ששבת הוי יכלינן למימר דטעמו של הרמב"ם משום דלא עבדי מעשה, אבל באמת זה ליתא דהרמב"ם כתב שם פ"ט הל"ד בפ"י דעכ"ם נהרג על דינין וכתב ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גול והם ראו וידעו ולא דנוהו, ולכא"ר קשה הלא לאו שאין בו מעשה הוי הא דלא דנוהו, אע"כ דסובר דעכ"ם חייב מיתה על לאו שאין בו מעשה, ועוד י"ל דלעולם סובר הרמב"ם דגם עכ"ם אינו חייב מיתה אלא על לאו שיש בו מעשה הוא דכתב דבעלי שכם נתחייבו מיתה על שלא דנו את שכם י"ל כמשי"ב הרהמ"ג פ"ג משכירות הלי"ב שכל לאו שמשכחת בו מעשה אפילו לא עשה מעשה לוקה וגבי דינין כיון דמשכחת בהם מעשה כמ"ש הגמרא סנהדרין ג"ט ע"א קום עשה ושב ואל תעשה נ"נהו ופרש"י ושוא"ת עול אפילו אינו מצווה לעשות משפט והוא יושב ובטל מזהר הוא שלא לעשות עול ואזהרת ל"ת עול אינו קום ועשה ע"י"ש.

ונאמר כיון דמשכחת בדינין שיהא עובר במעשה דהיינו כשעושה עול ע"כ גם כשלא עשה מעשה ג"כ חייב כמ"ש הרהמ"ג, וע"כ סובר הרמב"ם דבעלי שכם נתחייבו הריגה, אבל היכא דליכא שום פעם בלאו זה מעשה כגון גבי אזהרת מחשבת ע"ז מלא יהיה לך נאמר דבאמת גם ב"ג לא חייב עליו משום דהוי לאו שאין בו מעשה, אולם זה באמת ליתא דהנוב"י מהדרי'ת ארי'ת סימן ע"ז כתב דהרהמ"ג לא כתב את כללו אלא היכי דיכול לעבור עכשיו לאו זה במעשה כגון המששה חמץ בפסח דעובר בכל יראה בלי מעשה ועכשיו א"א לעשות מעשה

אף דמשכחת מעשה במקום אחר בלאו דבל יראה כגון דקנה חמץ בפסח מ"מ בחמץ זה שהוא כבר שלו לא משכחת ליה מעשה ואיך אין לוקין עליו, דבכח"ג לא כתב דהרהמ"ג את כללו, וגם כלל אחר בדעת הרהמ"ג כ' הנוב"י שם דדוקא היכי דעשה עכ"ם עכשיו מעשה חוטא אבל כשלא עשה שום מעשה גם הרהמ"ג מודה דהוי לאו שאין בו מעשה אף דמשכחת בו מעשה ע"י"ש, ואיך גם בעלי שכם כיון דלכל חב' כללים של הנוב"י הוי לאו שאין בו מעשה ואעפ"כ כתב הרמב"ם דנתחייבו מיתה איך מוכח שפיר דסובר דב"ג חייב מיתה על לאו שאין בו מעשה וכנ"ל דדריק עכ"ל.

ועיין בספר חמדת ישראל שכ' והנה לכאורה עלה בדעתי להעיר בדבר חדש דהנה הא דקיי"ל דלאו שאב"מ אין לוקין עליו והינו משום דצריך שיהיה דומי' דלאו דחסימה דהוי לאו שיש בו מעשה ומעשה יש מקום לומר דהוי דוקא בלאוין שאין ב"ג מצווה עליהם אבל באזהרות שגם ב"ג מצווה עליהם ובכ"ז נח אין נפק"ם בין לאו שיש בו מעשה ללאו שאב"מ ובפרט לדעת הר"מ ז"ל דגם על מניעת עשיית דין נהרגין דהוי בכלל דינים מבואר דלהר"ם ז"ל ל"צ מעשה לחייב ב"ג איך קודם מתן תורה הוי מחזיבין מיתה על לאו שאין בו מעשה איך נהי דנתנה תורה ונתחדש ההלכה דאין חייבין מיתה ע"ז כ"א הוי ל"ת מ"מ לוקין ע"ז וא"צ שיהיה דומה ללאו דחסימה כיון דגם קודם מ"ת הוזהרו בזה אי"ז בכלל שצריך שיהיה דומה ללאו דחסימה ויש להביא ראיה לזה מד' התוס' ר"ס א"ג שהקשו בהא דאמרינן בגמ' דלאו דגול מוקמינן אכובש שכר שכיר ולקי באא"ע ותמה בתשובת חכם צבי סימן כ"ז הא כובש שכר שכיר הוי לאו שאב"מ ואין לוקין עליו ולהנ"ל א"ש כיון דגם ב"ג נצטווה עליו ס"ל לתוס' דל"צ שיהיה דומה ללאו דחסימה וגם באין בו מעשה לוקין עליו וכו' זכר, ואיך י"ל דהוה הטעם דפסק הרמב"ם דבעשיית פסל אפילו באין בו מעשה חייב כיון דגם קודם מ"ת הוזהרו ע"ז ואו

היה כמיתה נהי דלאחר מתן תורה יצאו להקל דאינו אלא בלי"ת מ"מ חייב גם באין בו מעשה וכו' עכ"ל.

קמ) לאו ונרת. בס' פני מבין ח"ב דף קכ"ו מביא לחקור אי בבי"ג יש בהו לאו ונרת או דלמא לית בהו כי אם מיתה דוקא כי אוהרתן זו היא מיתתן אמרה וכל דליכא מיתה אף לא ונרת ליכא בהו אלא פטור לגמרי. ותביא משלשת הרועים דס"ל דבבי"ג איכא כרת. אבל הרב זרע יצחק כתב בפשיטות שם דבבי"ג ליכא אלא או מיתה או פטור לגמרי אבל לא ונרת ליכא בהו. ע"ש באורד.

קמא) לפני עור. אם ב"ג מצוה אלפני עור. התוס' בע"ז ט"ז ע"ב ד"ה לנכרי ס"ל דאינו מצוה. וכ"כ בשורת חת"ס ח"ו ס"י י"ד. ובס' חתן סופר דף קל"ט אות ט"ז הביא להוכיח כן גם מד' התוס' הגיגה י"ג ודחה חר"א"י ע"ש. אך הפמ"ג בספרו בינת ורדים כלל מ"ג נסתפק בהו ודעתו נוטה דמצוה אלפני. וראה בבית תאוצר כלל קל"א שכתב בשם חתומת שלמה להלך דרך כשהבירו יודע שהוא אסור אבל כשהבירו אינו יודע שהוא אסור או מסביר דשייך לפ"ע גם בב"ג. ע"ש באורד שמשק שיהא בכלל דינים. וראה שד"ה בכללים מע' הג' כלל נ"ה אות מ"ב. ובפאה"ש מע' ג' כלל ו' אות ז'.

וכתב המנ"ח בהשטמות למצוה רל"ב במכשיל לב"ג בשוגג אין הישראל עובר בלפ"ע כיון דעכ"ר אינו עושה שום איסור בשוגג ואינו מכשילו כלל. וראה בהמדת ישראל מצוה רצ"ט שהעלה ג"כ כן מדעת עצמו אלא שחולק עליו כמה שנראה מהמנ"ח דגם לישראל ליכא הלאו דלפ"ע בשוגג אי לאו משום לא תאכילום. והחמדי סובר דבישראל לישראל בשוגג איכא לפ"ע. והביא מתוס' דיי"ד בע"ז שמבאר כן. וראה מש"כ בהו הפקדון ח"ג ג' בהשטמות לכלל ח' ובס' מהר"ם ש"ך על המצות מצוה רל"ב אות ד'. וראה מהמנ"ח בכלל דלפ"ע אות י' אם יש לפ"ע לישראל לנכרי כמה שאינו מצוה הישראל.

ובאות י"ב אי נכרי בנכרי מצוה בלפ"ע כעבירות דידתה. ועוד חקירות בהו. וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ל' אות תפ"ב. תפ"ג. תפ"ד. תפ"ה. תפ"ו. תפ"ז. תפ"ח. תפ"ט. ע"ש. וכתבי אש ח"ג מכתב י"א וי"ב ע"ש. וראה היטב הדק בארובה בשדי חמד מע' ו' כלל כ"ו כו"כ כללים ופרטים הנוגעים לכללן עשה"ט וצרפו לכאן.

קמב) לקח בהקפה. ראה הבלת מרדכי בראשית בר מצוה אות י' שכ' ע"ד האזה"ח שכ' בלקח בהקפה ולא שילם אין ב"ג חייב. דצ"ע מדברי הרמב"ן פ' וישלח ע"ש כל דבריו. קמג) מאבד עצמו לדעת. המנ"ח מצוה ל"ד העלה דב"ג אינו מזהיר על מאבד עצ"ל כיון שאזהרה שלו הוא מאך את דמכם לנפשותיכם אדרוש שנאמרה לב"ג ולא נשנית בסיני אי"כ לישראל נאמרה ולא לב"ג. והמנותח סולת שם דחה דבריו ע"ש. וכ"כ התולדות שמואל בפ"כ דבאמת נשנית הלא אפי' ישראל אסור לחבול בעצמו מכלל אוהרה דלא יוסף מכ"ש להמית עצמו דפשיטא דמזהיר.

וכן בילקוט הגרשוני (מובא בס' ההשלמה לס' מנ"ח עמוד צ"א) תמה דהא בסנהדרין דני"ט ע"א פריך הש"ס אדרבה מדלא נשנית בסיני לב"ג נאמרה ולא לישראל ומשני ליכא מידי דלישראל שרי ולעכ"ר אסור וא"כ במאבד עצ"ל אף דנימא דישאל פטור ממיתה ביד"ש מי"מ לא שרי דהא אפילו לחבול בעצמו אסור כמ"ש הרמב"ם בפ"ה מחובל ומוזק ומכ"ש להרוג עצמו וכו' וא"כ כיון דלי"ש בהו מ' איכא מידי כו' אי"כ אדרבה י"ל מדלא נשנית בסיני לב"ג נאמרה ולא לישראל וצ"ק שם לתשו' גריב תנינא חו"מ ס' רנ"ט במש"כ להגרי"פ ד"ל שהוא ממש כדבריו וסיים בצע"ג ע"ש. דע"ע במקנה בהשטמות לח"א פרט י"א.

קמד) מאכילין הקל הקל. כ' בס' המקנה ח"ג בסופו בקונטרס קול סופר אות כ"א. יש לי חקירה אי בב"ג הוה ג"כ הדין מאכילין לו אחד לחבירו או הוא בעצמו הקל הקל תחלה במקנה נפש תגם שאזהרתן הוא מיתתן

היינו במיזד אבל אם הוא עושה להציל חיותו כדאי מותר לו להציל נפשו בכל איסורין דהא הוא אינו מצוה על קידוש ה' ומי איכא מידי דלישראל שרי להציל נפשו כעבירה ולב"ג אסור וכתוב אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם והלא אפי' ב"ג נקרא האדם וכו'. והגם שלא ניתן שיעזרין לב"ג היינו ג"כ במיזד או בכל שהוא אחשבי' וחייב עליו אבל בפקוח נפש כדאי יש הבדלים. וה"ל להגמ' כיומא פ"ב לאמר ג"מ אי ילפינן משאר פסוקים לא אמרינן בב"ג פקרינ דוחה ואי ילפינן מן אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם או אפי' בב"ג פקרינ דוחה. וע' בפרשת דרכים בג' דרשות הראשונות.

קמה) מנדף. בס' פני מבין ח"ב דף קנ"ה הביא לחקור אי ב"ג נצטו על הגידוף כישראל או לא. ומסיק דנראה ברור דגם ב"ג נצטו אגידוף. והוא משום דהו"ל אבירא דע"ז. דכ"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' ע"ז ה"ו דמגדף היינו ע"ז ושניהם כופרים בעיקר האריך בהו ע"ש. קמו) מה שקנתה אשה קנה בעלה. בשורת שבות יעקב ח"א ס"י כ' ס"ל דאמרינן זה גם בב"ג אף דאין אישות להם. וכ"כ המחשה"ק בס"י תמ"ח סק"ב ובשורת חת"ס יו"ד סוס"י ש"י. וראה במלוא הרועים שנסתפק בישראל הנשוי נכרית אם קונה בנכסים אי לא כיון שיש עבירה בקידושין. והוא חולק בעיקר הדין וס"ל דהוה רק תקנתא דרבנן כמבואר ברמב"ם פ"ב מאישות ובב"ג לא קנה. וגם בשו"ת ח"ס יו"ד ס' שס"ז מביא דבגוי לא אמרינן יד אשה כיד בעלה. ראה בשו"ת כללים מע' י' כלל ל"ז ובס' המקנה בכללן פרט ד' באורד. וראה בתוס' הרא"ש יבמות ט"ז ע"א דהוי רק דרבנן. וע' אוהל דוד שם. וראה לעיל ערך יד אשה כיד בעלה.

קמז) מודה בקנס. המנ"ח בסוף מצוה ל"ב כותב דבב"ג גם מודה בקנס חייב. קמח) מוכר שור לחבירו ונמצא נזחן. בב"ב צ"ד ע"ב פליגי רב ושמואל אי הוי מקח טעות מחמת רובא לרדיא זבני ולא לשחיטה

וקי"ל כשמואל דלא אוליגן בתר רוב. ואי גם בב"ג אמרינן כן כתב בחתן סופר דף י"ד אות ק"ז דתליא בב' טעמים דאין הולכין בממון אחר הרוב. לדעת התו"ד ס' שמי"ט דהוא משום דכלל גדול המוציא מחבירו עליו הראי' מקרא דמי בעל דברים יגוש יגוש ראי' עליהן הרי לישראל נאמר ולא לב"ג. אבל לטעם התוס' ר"פ המניח דהוא מטעם סמוך מיעוט לחזקת ממון זה שייך גם בדידהו. אע"ג דלא שייך חזקת ממון גבי נכרי (ראה בערך חזקת ממון) היינו נגד ישראל משא"כ לגבי נכרי חבירו שפיר שייך חזקת ממון ע"ש עזר.

קמט) מופלא סמוך לאיש. בגזיר ס"ב ע"א. לאחיי מופלא סמוך לאיש דעכ"ר. פרש"י מדאורייתא נודרין נדרין. ואל תתמה משום דבישראל אין מופלא הסמוך לאיש נודרין נדרים מן התורה שכן מצינו בכמה מקומות שהחמירה התורה על העכ"ר. וראה צפנת פננת ח"י שרה כ"ד א'. וראה בשו"ת חת"ס יו"ד ס' ש"ז ע"ש וצרפו לכאן. וראה מ"מ רמב"ם פ"א מערכין דגם עכ"רם מופלא סמוך לאיש נודר ומעדין. וראה מקנה בהשטמות לח"א פרט ח'.

קנ) מחוסר אבר. בע"ז דף ה' ב' ילפינן מקרא דמכל החי ומכל בשר דמחוסר אבר אסור להקריבה אע"ג שבעל מום מותר להם. ודעת התוס' שם ד"ה מניין שאיסור גמור הוא וב"ג מחתרים עליו ולא חשיב להו כז' פחות מפני שהוא בקום ועשה שאומרים לו הבא קרבן שלם. אבל הריטב"א שם ס"ל דאינם חייבים כלל אלא שהקרבן פסול. ראה מ"מ פ"א מה"מ ה"ז. וראה תוס' ובה"ס ס"ח תולין כ"ב. וראה מנ"ח מצוה רפ"ג מ"ש ורמב"ם לא הביא הדין שמתוסר אבר פסול בב"ג ובמל"מ ה' מעשה קרבנות בטופו. ובמקנה בהשטמות לח"א פרט ח'. וראה מרגליות הים סנהדרין נ"ז ע"ב אות ה' דבזה אין כאן רק איסור אבל אינו נהרג כמי"ש הפמ"ג בס"י כ"ה שפ"ד סק"ל באבר מן החי של עוף. ומיושבת קוש"י התוס' בע"ז ה' ע"ב ד"ה

מנין, כי עונשין לא נאמרו רק על אלו השבע ע"ש.

קנא מחזירין גרושתו, אם זינתה אחר גירושין דלישראל אסור בלאו בלא יוכל בעלה ראשון וכו', בן נח ליתא ומותר להחזיר ולקיימה. ראה בס' עינים למשפט סנהדרין סוף דג"ז ועמ"ש ע"ז הגר"פ בטה"מ לרמ"ג לאוין ק"ג, וראה במקנה בהשמות לה"א פרט ג' דבב"ג לא שייך איסור מחזיר גרושתו וכו' וכו'.

קנא מחזירין מזוב ואין מחזירין זכות. כתב המנ"ח מצוה פ"ב ב"ג שיצא חייב מב"ד בודאי אין מחזירין אותו לזכות אבל אם יצא לזכות מחזירין אותו לחוב דבישראל גוה"כ הוא ולא בב"ג. וראה מקנה ח"א בהשמות.

קנא מחזירין דת. כתב הרמב"ם ז"ל בפ"י מה"מ ה"ט עכ"ר ששבת אפי' ביום מימיה החול אם עשאוה לעצמו כמו שבת חייב מיתה ואצ"ל אם עשה מועד לעצמו. כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן אלא או יהי' גר צדק ויקבל עליו כל המצות או יעמוד בתורתו או חידש דבר מכין אותו יגרע, ואם עסק בתורה או חידש דבר מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו גורג. ב"ג שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשות כהלכתו, וכתב הרדב"ז דהחילוק הוא דכשמימי בתורת דת מצוה אסור אבל כשמימי בתורת אינו מצוה אלא לקבל שכר חוזר, ובמאורי סנהדרין מוחל בין שבת וחזרה לשאר מצות, וראה בספר תפארת בנין הנדפס בשו"ת תירוש ויצהר שכתב שבע"כ תלת מילי קאמר דשבת ועסק התורה אף שהן מצות דידן אסור או כשחדש דין ומצוה לעצמו, אבל בשאר מצות התורה חוץ משבת ותורה מותר להשתתף, אלא שאינו יודע מה שכ"ר יש לו בישיבת סוכה ונסמלת לולב וצ"ע. והוא פסוק מן הדבר ועדשו ע"ש. וראה מה"ש בספרי ח"א דף קכ"ח. וראה בס' ידות נדרים בשם יד שאל ירד סי' רנ"ד, בתשובה

מיראה מהג"ר אוד"ת ע' ג"א ב"ג, ובס' כלי חמדה ר"פ וירא בענין אי ב"ג מצוה על הצדקה, ועכ"פ כשנזקקו אינו כמחזיר דת משום דהוא מצוה שכלית, שלכן אין מברכין על נתינת צדקה, ע' רוקח סי' שמ"ג, מובא בס' מרגליות הים סנהדרין ב"ג ב' אות ח' עשה"ט. וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ח בדפי ספרו קס"א עשה"ט. וראה עוד כאן ערך מצות וערך מצות שכליות.

וראה בפיה"ש לתרמב"ם תרומות פ"ג מ"ט נכרי שתרם תרומתו תרומה דאע"פ שאינו חייב במצות אם עשה מהם שום דבר יש לתם קצת שכר וזהו מן העיקר שלנו, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ח ב' אות כ"ו מזה, וראה בשו"ת דברי חכמים להש"ח סי' קל"ה במ"ש דאסור ליתן לו מזוזה דהוי בכלל מחזש דת. וראה ברדב"ז שם שכ' ג"כ דס"ת תפילין ומזוזה אסור למסור להם דהוי בכלל קדושת. קנא מחזירין. בתכלת מרדכי בראשית גר מצוה אות ס' ב' וע"י בפ"י הראב"ד על הת"כ פ' בחר פ"ח דמחילה לא מהני בעכ"ר אבל ברש"י סנהדרין ג"ט סו"ע"א ד"ה משום וכו' מוכח להיפך, וז"ל דתליא בפלוגתא אם משיכה קונה בעכ"ר, ע"ש בראב"ד וחב"ן.

קנא מחשבה בב"ג. בקידושין ל"ט ע"ב תוד"ה מחשבה הביאו הירושלמי פ"א דפאה דבעכ"ר הוי איפכא מישאל, דמחשבה רעה הקב"ה מצרף למעשה ומחשבה טובה אין הקב"ה מצרף למעשה, וראה במקנה מ"ש במה שאמר מצרף למעשה ולא אמרו שהקב"ה מחשיב למעשה ע"ש, ובפתחא ועירא לכתובות אות כ', וראה בנחמד למראה על הירושלמי שם מה שציין לספרים בזה.

כתב בס' אמרות סהורות (תהלים סי' ה') הסעם שמעתי משום דק"ל העמד דבר על חזקתו לכן בישראל שהם בחזקת כשרות כ"ז שלא עשה העבירה בפועל כפיס או העמידנו על חזקתו ואף שחשב מחשבה רעה דאי לא ה"י עושה בפועל משא"כ בעכ"ר דהם בחזקת פסול גידונן גם על המחשבה כמו על המעשה

בב"ג קי"ל דנאמן בהודאת פיו, וראה לעיל בערך זה, וראה בקידושין ל"ט ע"ב דמחשבת ע"ז הקב"ה מצטרף מחשבת למעשה, וראה בס' יראים סי' ס"ד, וראה בס' מדבר קדמות מע' מ' אות י"א י"ב, וראה בגליוני הש"ס דמס' יראים הנ"ל משמע דיש על מחשבת ע"ז עוד לאו מקרא דאכן משכית לא תתנו והשאר בצ"ע ע"ש.

קנא מ"י איכא מיד דלישראל שרי ולעכו"ם אסור. בס' תיבת גומא פ' בראשית חקר עפ"ימ"ש התוס' בחולין ל"ג א' ד"ה אחד, דהיכא דבלא"ה אסור לישראל לא שייך מ"י איכא מיד, אם היכא דבלא"ה אסור רק מדרבנן אי שייך מ"י איכא מיד, כגון אבר מה"ח מבו פקועה דלישראל צריך שחיטה רק מדרבנן אי שרי ליתן לב"ג, או דלמא כיון דבדרבנן איכא לאו דלא תסור ל"ש מ"י איכא מיד, ע"ש. וראה בפמ"ג י"ד סי' ס"ב מש"ז סק"א לענין ביטול ברוב חד בתרי שכ' דלא שייך בזה מ"י איכא מיד דגוף הדבר לתרווייהו נאסר, ובתיבת גומא ר"פ נח נסתפק מ"י נ"מא דמ"י איכא מיד דלישראל שרי לא נאסר אלא בגוף הדבר להדיא הא ע"י ביטול איכא או דלמא ליכא מיד כלל.

וראה בתיבת גומא ריש פרשת שמות שכתב שאלה בן נח מסוכן אי שרי להושיט לו אמה"ח לרפאותו חזי בהם בישראל דוקא וליכא מיד דלישראל שרי אפשר פקוח נפש דחוי' הוא ולא משרי שרי ע"ש, איכ' ס"ל דהיכא דלישראל אינו היתר ברור רק דחוי' הוא לא שייך זה, וראה בס' מוזהר מלכים דף ר"ו מה שהעיר על דבריה, וכתב הילקוט הגרשוני כלל ב"ג אות ז' להקשות מסנהדרין ג"ט דפרק הש"ס ותרי יפת תואר ומאי קושיא והלא אינו אלא דחוי' ולא הותרה דבקושי הותרה לישראל כפרש"י, אלא ודאי דגם במקום דחוי' שייך מ"י איכא מיד, וע"ש דלמ"ז גם בספק איסור לא שייך מ"י איכא מיד, דאסור פסק איסור התורה רק דלא אסרה התורה ע"ש.

ראה בשו"ת מהר"ם שיק אורח סי' רנ"ח שכתב לענין שלמה"ג דכל היכא דמסתבר

ע"ש, וראה בפתח עינים על קידושין הג"ל מ"ש בזה, וראה שדי חמד כללים מע' מ' כלל י"ט ע"ש, ומרגליות הים סנהדרין ג"ז ב' אות כ"א ע"ש ודף ג"ט א' אות כ"ה, וראה ירושלמי תרומות פ"א ה"ג ויבמות פ"ג ה"ב דעכ"ר, אין להם מחשבה, ובק"ע דאין מחשבתם מועלת, וראה בהמדה ישראל דף צ"ד שכ' להביא רא"י דגם ב"ג אינו נענש על מחשבה בחטא שבין אדם לתבירו ואח"כ דוחה זה והביא מרש"י פ' תבוא במקרא כיכורים ובכלי חמדה שם.

וכתב בפנים יפות פ' וישלח דשכח וחמור ה"י כוונתם לגולל שאמרו וכל קנינם לנו הם וב"ג חייב על המחשבה לכן נתחייבו מיתה, וראה גליוני הש"ס קידושין ל"ט בתוד"ה מחשבה, שכ' שזה נרמז בש"ס סנהדרין צ"ו א' אלמלא בא גבריאל העמידו וכו' ולכאורה מה הועילה ההעמדה הרי הוא רצה לרוץ יותר אלא שנאנס ע"י העמדת גבריאל וע"כ דבעכ"ר מחשבה טובה אין מצטרפת למעשה, וראה עוד לקמן ערך רחף, וערך שלח לדבר עבירה.

קנא מחשבת עבודה זרה. בס' ווי העמודים עמוד התורה י"ג האריך וכתב בגמ' סנהדרין ב"ז ע"ב איתא דלחד מ"ד ילפינן ע"ז מויצו ולחד מ"ד מקרא דאלקים והחילוק הוא דאם נאמר אלקים זו ע"ז או העכ"ר מצוה גם על המחשבה כמו שמצוה ישראל על זה כמ"ש מהרש"ל שנלמד מדכתיב לא יהי' לך אלהים אחרים כלומר לך לבד שהמחשבה הוא לאדם לבד משא"כ אם למדנו מויצו אינו מצוה רק על עשיה או על עבודה ע"ש, ובס' ברית משה על הסמ"ג מל"ה א' האריך והרחיב הדיבור בזה, וחידוש שלא ראה שכבר קדמו בדבריו בעל תווי העמודים, והעיר דא"כ עכ"ר נהרג על המחשבה והאריך משכחת לה וכתב דמשכחת כשהוא בעצמו אמר שקבל אלהים אחרים במחשבה דבישראל בכה"ג קי"ל אין אדם משים עצמו רשע אבל בעכ"ר כיון דהא דאינו נאמן הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו וכיון דגם קרוב נאמן א"כ ג"כ נהרג ע"י עצמו, והביא רא"י על זה והמחלוקת האחרונים אם

טעמא לחלק בין ישראל לבין לא שייך הן
[נ"ל]. וראה שו"ת כתב סופר יו"ד סי' י"ז
ובשו"ת מהר"ץ חיות סי' ס"ז אות ד'.

כ' בס' אברהם אוכר מע' ב' אות ק"ט דמי
איכא מידי דלבי"ב אסור ולישראל שרי היינו
באסורה לא לענין עונש דבכל העונשין בין
חייב מיתה וישראל פטור, הרא"ם ביאר דבריו
בס' למודי ה' סי' קנ"ו ושי" ס' צ"ד ע"ב
והתוה"מ אות צ"ה.

ועיקר בתוס' חולין דף ל"ג ע"א ד"ה אחד
משמע דס"ל ג"כ האי כללא דמי איכא מידי,
אלא דלפי דבריהם שם בענין שיושלמו ב'
תנאים בדבר זה א' שלא יתא הגדון דבר שיש
לנו לתת טעם לשבח שיהא אסור לעכ"ם
אעפ"י שמותר לישראל כגון מפרנסת שיש
לתת טעם שיהא אסור לעכ"ם משום דלאו
בני שחיטה נינהו ב' שיהא הדבר מותר לישראל
מכל צד אבל אם אסור לישראל עכ"פ מטעם
וצד איזה אסור אחר הגם שמכח האיסור
שאנו באין לאסור על העכ"ם ה' מותר לישראל
כיון דסוף כל סוף אסור עכ"פ גם לישראל
אעפ"י שאין איסור משם אחד לא שייך האי
כללא ג' אם הדבר שאנו דגין עליו מצוה
הוא אצל ישראל כגון מצות שמירת ש"ק
וכיוצ"ב בזה לא שייך האי כללא דמי איכא
מידי וע"כ אמרינן שפיר דגוי ששבת חייב
מיתה לכ"ע.

וראה בראש יוסף חולין ל"ג. דבטבא
לחלק לא שייך האי כללא ומ"ש בחמדת
ישראל דף צ"ג.

בספר מוזות מלכים דף צ"ז כתב בראה
דאם נתערב אבר מן החי פחות מכוית
אצל ישראל להסוברים דבטל ברובא פרי"ה
סימן ק' סק"א הפמ"ג סימן ס"ב סק"ב
והותר לישראל ממילא מותר גם לב"נ מצד
מי איכא מידי דלישראל שרי ולב"נ אסור,
ע' מנ"ח מצוה ע"ב אות ה' ורק בנתערב
אבמה"ה יותר מכוית בנתערב אבר מן החי כנבילה
לישראל, ומכש"כ בנתערב אבר מן החי כנבילה
לישראל אסור מה"ה בזה יש להתחמק אם

בטל לב"נ, ויש מקום לומר דכל דלישראל
אינו בטל אפי' רק מדרבנן תו אינו בטל
להנכרי ואסור לו מה"ה, ואם שהפמ"ג סי'
ס"ב מש"י סק"א ד"ה נסתפקת גטא קו דאפשר
דלא שייך בזה מי איכא מידי כיון דגוף הדבר
לתרווייהו באסור, מהח"ס שו"ת ח"ו סי' כ"ה
ד"ה ולמאן שכתב דלמאן דאית ליה מי איכא
מידי אי שרי ספיקא לישראל הוא הדין לב"נ
לכאורה משמע דלא כתפמ"ג, ויש לחלק דספיקא
הוי גוף הדבר ושייך ב"י מי איכא מידי וביטול
ברוב לא הוי גוף הדבר ע"ש עוד.

כ' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ק"ו ד"ה והנה,
דמי איכא מידי הוא דוקא כשחותר לישראל
לגמדי או מחנמנע שיהא אסור לב"נ אבל אם
לישראל אסור באכילה אם שמוחר בהנאה
יכול להיות אסור לב"נ נח אף בהנאה, ותביא
כן מתשר מהרי"ל סי' קס"א, וראה בס' מוזות
מלכים דף ר"ו ע"ב מש"כ על זה.

ובשית הרמב"ם אם ס"ל מי איכא מידי
ראה חמדת ישראל מדף צ"ז ע"א ולהלן, ושרי
מהרש"ל ביש"ש הוא לחלק דאם היתה בהמת
ישראל אמרינן מי איכא מידי משא"כ בהמת
עכ"ם.

ובספר ילקוט הרועים אות ט' מבואר ח"ל
מי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור
בחולין קל"ג, ובמראה יחזקאל שם דפליגי
בזה ר' יהודה ור' אלעזר וחכמים דלר"י ור"א
דס"ל דאבר מן החי גוהג בטמאים ס"ל מי
איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי אסור אבל
רבנן דס"ל אבמה"ה מותר בטמא ס"ל דל"א
מא"מ, ובחידושי יעב"ץ בחולין דתליא בפלוגתא
אי כיו ספיקא או בריה בפ"ע הוא כיון דצריך
קרא דח"ש אסור לישראל מכל חלב וק' תי"ל כיון
דלא נאמר שיעורין לב"נ וחייב הב"נ בכ"ש
ומא"מ דלישראל שרי ולב"נ אסור וע"כ דל"א
מא"מ, וזה נראה רק למיד כיו ספיקא הוי
משא"כ למיד כיו בריה בפ"ע הוא ל"צ קרא
דכל חלב רק לכיו ולא לח"ש ושפיר י"ל מי
איכא מידי, ובספר ברית אברהם כ' דרבי יוחנן
ל"ל ס' מא"מ ולדידיה י"ל דלישראל מותר

האי כללא, וכגון בדאיכא טעמא בדבר, הרא"ם
משפטים ד"ה ואיש כי יכה, ע"ש.

ראה ערוך לגר סנהדרין נ"ה א' עה"ג
מי איכא מידי דלישראל לא אסר ולכותי
אסור שהקשה מאי מי איכא שייך בבאן הא
העבודה אסורה לישראל ולנכרי, ואין זה דומה
לשאר מי איכא מידי שבש"ט דחתם מיירי
„באותו דבר עצמו“ הנאסר לנכרי אם ותיר
לישראל נימא מי איכא וכו', ומפניו פ"י
הרמב"ן והר"ן דלא מכח מי איכא וכו' פריך
אלא דה"ק כיון דבישראל מותר דאיכא תקלה
וקלקו כש"כ דשריא בנכרי דליכא אלא תקלה
לחוד, והא דקאמר מי איכא מידי שיגרא
דלישנא בעלמא נקט כמיש הרמב"ן בלקוטים
שבס"ס ה' שיטות ע"ש, ועי' מרגליות הים
כאן.

ראה ערוך לגר סנהדרין נ"ט א' על תוס'
ד"ה ליכא מידעם, בכותי ששבת חייב, שכ' מהא
דכותי שעוסק בחורה לא שייך להקשות מי
איכא מידי, דה"ש כיון שהתורה נתנה לישראל
א"כ שלחם הוא ובוה ודאי לא שייך לומר מי
איכא מידי כמו שלא שייך לומר כן במידי
דישראל שיכול ליהנות בשלו, ובאותו דבר
הנכרי אסור דהא ודאי לאו משום איכא מידי
הוא אלא משום שהדבר אינו שלו ואם נתנה
ממנה ה"ה גזל לישראל, וכן לאידך טעמא
דמשום מאורסה היא, היינו ג"כ משום דלישראל
מאורסה ולא לנכרי לכן לא הקשו התוס' רק
מכח כותי ששבת ע"ש, ומאריך שם מתוס'
חולין ל"ג א' דה"ש כיון לקיש לא ס"ל מי איכא
מידי, וכ' דמאי דלית ל"י לר"ל מי איכא
מידי הוא רק אליבא דרבנן אבל מודה דר"י
אית ל"י מי איכא מידי נקט ריש לקיש
כרבנן, ומתוך בזה את הרמב"ם ס"ט מה'
מלכים ה"ג מקו' הרשב"א מובא בכ"מ שם
דר"ל לית ל"י האי סברא להרמב"ם משום
דנקיט כרבנן וא"כ אגן גמי דנקטינן כרבנן
ס"ל כר"ל, וראה שדי חמד מע' מס כלל
קס"ז שכ' על דבריו ולפ"ו נתחדשה לנו פלוגתא
דביריד סי' כ"ז נראה דנקטינן כהך סברא

ולנכרי אסור, והמספר כתבו דר"מ לית ליה ס'
דמא"מ מקדשית התוס' בחולין ל"ג ולדידיה
אין אבמה"ה נוהג בחיה או בעוף ע"ש, ובכתב
סופר ביורה דעה הוכיח דרבא ס"ל כראב"י
דלא אמרינן מי איכא מידי ושפיר י"ל דלישראל
מותר ולנכרי אסור, ובתוס' חולין כ' דר"ל דס"ל
דח"ש מותר מה"ה ס"ל דלא אמרינן מא"מ, ועיקר
באות ח' ח"ש כמה מיד דס"ל ח"ש מותר מן
התורה, ובמעיין התכמה דס"ב כתב דלר"י דיתרו
קודם מתן תורה בא ובי"נ הקריבו שלמים ולא
הותר בשר לאדח"ר מוכח דל"א מי איכא מידי
משא"כ לר"א דהקריבו רק עולות וס"ל דהותר
בשר לאדח"ר שפיר ס"ל דאמרינן מא"מ
דלישראל שרי ולב"נ אסור עכ"ל, ושם הביא
מראש יוסף חולין ל"ג דהך סברת התוס'
דהיכא דאיכא טעם וטבא לחלק לא אמרינן
מי איכא מידי תליא במחלוקת רב ושמואל
ור' יוחנן בקידושין כ"ג, דלמיד דביטת תואר
גם ביאה ראשונה מותר במלחמה מוכח דהיכא
דיש סברא לחלק לא אמרינן מא"מ, משא"כ
למיד דלא הותר כ"א לאחר כל המעשים ובכ"ה
הוי כגירושין דגם לב"נ מותר ממילא אמרינן
דאף דיש סברא לחלק אמרינן ג"כ מי איכא
מידי וכו' ע"ש עוד.

כתב הרמב"ם בפ"י מה' מלכים ה"ט דעכ"ם
שעסק בתורה אין ממיתין, ובלח"מ כ' הטעם משום
מי איכא מידי, והקשה המקנה בכלל פרט ד'
והלא הרמב"ם לית ל"י מי איכא מידי, ומתוך
דאולי סובר הרמב"ם להיפך מסברת התוס'
אלא דזה אי אפשר דלישראל יהי' מצוה ולב"נ
חייב מיתה ע"ש, וראה מהר"ם שיק על המצות
מצוה רכ"ה מש"כ לתוך קושי' המנ"ח לענין
גזל עכ"ם ע"ש, וראה בס' שיורי טהרה מע'
ב' אות נ"א שכ' דהא דאמ' דליכא מידי
דאסור לב"נ נח ולא לישראל זה דוקא לאיסור,
אבל להרוב איכא טבא דהם נהרגים וישראל
פטור, וכ"כ המנ"ח משפטים ד"ה עגוש, וראה
בס' טהרת המים מע' ל' אות ל"ג, שכ' דיש
אמוראים דלא סברי מי איכא מידי דלישראל
שרי ולגוי אסור, ויש אופנים דלא קי"ל כי

ובשורם תנינא ח"א דף ח' ע"ג כתב דאין
ברור דנקטינן כן ושם בחיב ס"י ס"ז דף גין
ע"ג כ' כהערוך לנר דהרמב"ם ה' מלכים
הנ"ל לא ס"ל מי איכא מידי וכ"כ בתת"ס
יור"ד ס"י י"ט ד"ה ואי ה"י וכ"כ בהעמק שאלה
בדעת הרמב"ם אלא ש"כ שאין כן דעת כל
הטוסקים ע"ש. והרא"ם משפטים על פ' ואיש
כי יכה שמות כ"א י"ב ע"פ הכרת דר"ל
לית ל"ה האי כללא דמי איכא מידי ע"ש
בשם התוס' מובא בשו"ת הנ"ל.

ראה חזר"ן סנהדרין ג"ז א' ד"ה ואידך
ש"כ בתה"ד ואיכא למידק וכיון דישאל
מותר מדאורייתא לגזול את הכותי איכ
איכא מידי דישאל שרי וכותי אסור וכו'.
ומתוך דבשלמא ב"פ תואר דאסורה לב"י
בין שתה"י של ישראל או דידהו ואילו לדין
שריא יפ"ת דידהו בזה איכא לאקשוי מי
איכא מידי אבל דין גזל הרי ישנו בישראל
אלא דלישראל בגבירי שרי רחמנא כדכתיב ראה
ויתר גוים עמד התיר ממונם לישראל וכו'
ע"ש ובספר מרגליות הים סנהדרין ג"ז א'
מ"ש עוד בזה ע"שה"ט.

ראה סנהדרין ג"ח ב' מי איכא מידי דישאל
לא מחיב ונכרי מחיב. ובחזר"ן תמה הא
איכא גזל בפחות משורפ' ודינין ואבר מן החי.
כו'. וכ' דהאי מחיב ולא מחיב לאו דוקא
אלא כאלו אמר מי איכא מידי דישאל שרי
ונכרי אסור וכו'. וראה היטב בס' מרגליות
הים סנהדרין ג"ח ב' אות ס"ז מש"ב. וראה
שור"ת פנים מאירות ח"ב ס' קנ"ח, ובשל"ה
שער האותיות אות ק' ד"ה ויש קצת בני
אדם. ותוס' ד"ה מי איכא דף ג"ח ב' ע"ש.

ראה תוס' סנהדרין ג"ט א' ד"ה ליכא
מדעם דלישראל שרי כו' ש"כ בדבר שהוא מצוה
לישראל לא אמרין חכי וכו' ע"ש. וראה בשו"ת
בן סורת מתגר"י ענגיל ז"ל ח"א ס' ד'
ומכ"א המרגליות הים סנהדרין ג"ט א' אות
ל"ז ע"ש בארוכה. וראה ערוך לנר סנהדרין
ג"ט ב' ד"ה צריך מנין. ש"כ ואפ"ל דלא שייך
הי איכא מ"י רק בדבר שהוא איסור לבן

נח והיתר לישראל, אבל לא בדבר שמצוה
לבן נח ורשות לישראל. ע"שכ"ל כי לקצר
אני צריך.

קנט' מילה. בני קטורה חייבים גם במצות
מילה אבל בני ישמעאל פטורים אלא דכיון
דנתערבו עתה בני ישמעאל בבני קטורה
נתחייבו הכל במילה בשמיני ואין נהגין עלי'.
רמב"ם ה' מלכים פ"י ה"ה ומשמע מדבריו
דב"ק חייבים במילה לדורות. אבל לא כן דעת
רש"י בס"פ לך דדעתו דדוקא השנה בני קטורה
שילדו לאברהם אע"ה היו חייבים למול אבל
בניהם אחריהם פטורים. ודעת הרמ"ה חז"ן
בסנהדרין כדעת הרמב"ם כמו שהוכיח בחמדת
ישראל בכללן אות ג"ז. אמנם תפרשת דרכים
זוטא בדרוש א' הוכיח שמדברי הרמב"ן נראה
כרש"י. וכ"כ בשו"ת שאגת ארי' ס' מ"ט
שהעיקר ברש"י. וראה פת"ש יור"ד ס' רס"ג
סק"ט. ובשאג"א הנ"ל כתב דגם להרמב"ם
רק בחיתוך נצטוו אבל לא בפריעה דהלל"מ
הוא ולא נתנה רק לישראל. וכ"כ המנ"ח מצוה
ב'. וע"י שאג"א והמנ"ח הנ"ל ש"כ ג"כ שאעפ"כ
פטולים למול שאינם בכלל את בריתי תשמו.
ועכ"פ בדידהו דאי כשרים לכרע ואצ' להוד
אחר ישראל. אבל הנכרי ודאי פסול למול
אותם. ראה פת"ש ס' רס"ד סק"ה. וראה
בהגהות חשק שלמה ע"ז דף כ"ז ע"א שכתב
ג"כ כן ע"ש. וראה בס' מרגליות הים סנהדרין
ג"ט ב' אות א' מש"ב וע"ש אות י"ג יור"ד
ט"ו.

והשאג"א והמנ"ח הקשו למה צריכים למול
ישמעאלים מספק הא נתבלבלו כל האומות
ונימא כל דפריש מרובא פריש. ובשו"ת נובי"ת
אה"ע ס' מ"א תירץ דלא שייך בגוי דין רוב
וחיישינן למיעוטא להחמיר שמא הם מבני
קטורה. אבל לתומרא אולינן בתר רוב. וע"ז
הקשה המנ"ח דא"כ יתחייבו כל האומות במילה
שמא הם מב"ק (וע' בתשובת הגאון מו"ה
יצחק חיות מבראדי מובא בס' ההשלמה ע"ס
מנ"ח עמ' קכ"ט). והאריך בזה בס' המקנה
בכללן פרט י"ג ובמנחת סולת מצוה ב'.

וראה בתורה שלימה כרך י"ד דף שכ"ח
שהביא משם לקח טוב שב"ג נצטוו על המילה
ותמות. ומפרש דאזיל לשיטת הרמב"ם וגם
מצרים מצווים על המילה ע"ש.

ובמנ"ח מסתפק לדעת הר"ם אי בני קטורה
חייבים במילה עבדיהם ומסב"א נראה דאינם
חייבים. וראה חמדת ישראל בכללן אות ג"ז
מש"כ בזה. עוד כתב המנ"ח בשבת אינו דוחה
מילתן כיון דהוי רק ספק. וכ' המנחת סולת
עליו דאפי' הם ודאי ב"ק אינו ד"ש. וראה
בכלי חמדה קונטרס המילואים לפ' שמות.
וראה תשו' הרמב"ם (תוצ' פריימאן) שנכרי
שרוצה להימול לשם מצוה ישראל מל אותו.
קנט' מילתא דעבידא לגלדי לא משקרי

אינש'. אם אמרינן כן גם בב"ג. בשו"ת רמ"ן
יור"ד סו"ס פ"ג סובר דמסתברא דלא אמרו
מזה זו אלא בישראל. ותוקשה לו דברי הש"ך
ביריד רס"י צ"ח דלא משמע כן. ומ"מ אם
הוא באופן דכשיתברר שקרו יהי' לו איוה
הפסד שיצטרך להחזיר דמי המקח וכיוצא
וכהניא דיריד ס"י פ"ז באומר ביצים אלו
מעוף טהור סמכין דלא משקר. וראה שו"ת
מע' ג' כלל ג"ה אות כ"ב.

קט' מימי חלב. אם מותר לב"ג. ראה בפלתי
יור"ד ס' פ"א שסיים בצ"ע. וראה שם בפמ"ג
סק"ב. וראה במנ"ח מ"ע תנ"ב. ובמקנה
בהשטות לח"א דף קל"ב שמתירו לב"ג.

קסא) מיתות הבעל. הפנ"י בקידושין י"ג
ע"ב כתב דמיתת הבעל אינו מתיר בב"ג.
וראה לעיל ערך גירושין בזה. ובספר תכלת
מרדכי לפרשת בראשית אות ט"ז כתב דח"ל
בפני יהושע קידושין י"ג ע"ב בתורה"ה לכ"ע
בעשה וכו' חידש שם דכיון דמיתת הבעל דמתיר
גלמד מקרא א"כ בב"ג דליכא קרא גם לאחר
מיתת הבעל אסורה. ודבריו הם נגד ש"ס ערוך
בסנהדרין ג"ח ע"א אימא לאחר מיתת דומיא
דאמו וכו'. ולר"ע אתי קרא לאשת אביו לאחר
מיתתו. ומוכח דקרא דבאשתו ולא אשת חבירו
לא מיירי לאחר מיתתו. וזה כמה שנים נשאלתי
בזה ואח"ז מצאתי בחידושי הרא"ם מסטנאב

קידושין כ"א שתמה בזה על הפני יהושע.
והנה לתומר הקושיא י"ל וכו'. אך מ"מ דברי
הפנ"י צ"ע דהא מבואר בירושלמי פ"א דקידושין
ורמב"ם פ"ס ממלכים ת"ח דבב"ג כיון דליכא
אלא בעולת בעל אפי' שאין להם גירושין בכתב
מ"מ משיפרשו זה מזה נתבטל האישות ומותרת
לחבירו איכ' במיתת הבעל לא גרע משיפרשו
זה מזה וא"כ אינו אסורה וכו' עכ"ל.

ובס' תיבת גומא פ' שופטים העיר ג"כ
מגמ' סנהדרין הנ"ל. ובס' מנחת סולת מצוה
ל"ה (קמ"ז ג') מתוך זה. וכן מתוך שם קושי'
האחד חדש עה"ת פ' וישב מקרא דתרגו אותי
ואותך יחיו. הרי מבואר שמוותרת ע"ש. ראה
מרגליות הים סנהדרין הנ"ל. וראה להלן בערך
עריות לאחר מיתת.

קסב) מניות בניו ובנותיו. ראה רמב"ם
פ"ט מה' עבדים ח"ב ש"כ גוי יכול למכור בניו
ובנותיו לעבדים ולשפחות. וראה מ"ש במנ"ח
מצוה שמ"ז בזה.

קסג) מלחמה. כ' בשו"ת בשמים ראש כסא
דהרסנא ס' רמ"ה דאיסור אבהות"ה ומה שאסור
לב"ג לא אשתרי במלחמה. תכלת מרדכי פ'
זה נר מצוה אות ו'.

קסד) מלך ולא מלכה. הרמב"ם פ"א מה'
מלכים ה"ה פסק אין מונים אשה במלכות
שנא' עליך מלך ולא מלכה. ובב"ג אם שייך
זה מצד בכלי חמדה בקונטרס המילואים דף
ל"א שגם בב"ג יש לדרוש כן כיון דאשה
אין דנית גם בב"ג. והעיר ממגילה י' ע"ב
דרשנין מלך זו ושתי ע"ש.

קסה) ממזרות. אם יש איסור ממזרות.
ראה תוס' תענית ד' ע"א ד"ה אפי' חגרת
שאליעור לא חייה שלא תהי' ממזרת כי
קודם מתן תורה לא שייך זה. ובמהרש"א
שם. וראה גנוי חיים מע' מ' אות צ"ג שציין
עיין פסחים דף ג"ד עה"פ הוא ענה ורש"י
פ' וישלח עה"פ הוא אשר מצא את הימים
במדבר והראנ"ח ס' חיי שרה ובס' יד משה
שם ובס' דקדוקי חברים פ"ק דתענית ושם
רד"ו ע"ב. ועיין רש"י קידושין ד"ע ע"א

ד"ה למעשה סדום יע"ש. פרי מגדים בפתחה כוללת ד"ט ע"ד חיד אות ה' רש"י פ' נח עה"פ ארבעים יום יע"ש. ס' צידה לדרך להרב"ש ס' בראשית ד"ז ע"ג ד"ה מכל אשר בחרו. מהרש"א בח"א בפ"ק דקידושין ד"ג ע"א. וע' רבינו עובדי' בס' עשר בקי ס' נח ע"פ קץ כל בשר.

קסו) חסינו. מסייע עובדי עבירה דאסור אם הוא הדין לעכרים אסור לסייע. הרמ"א ביו"ד ס' קנ"א ס"ד כתב דהוא מחלוקת הראשונים וחש"ך חולק וס"ל דלכ"ע שרי. וראה בשד"ח מע' מ' כלל מ"א שהביא משם ס' קרבן אליצור דאם מסייע בגופו ממש או לכ"ע אסור. וכן בוגות חמיר ויש לאסור בכל גווני. וראה שם מה שצ"ן בזה. וראה בחתן סופר בכלל לפני עור אות כ"ט דין מסייע בנכרי מ"ש בזה. ובס' המקנה בהשמות לח"א פרט ז' כתב דגם לב"נ אסור מסייע ע"ש. וראה שד"ח שם כלל מ"ב ומ"ג ע"ש.

קסז) חסית וחידות. המנ"ח מצוה תס"ב כתב דפשוט דדין זה דמסית הוא בישראל דוקא וכן נה המסית אינו חייב כלל דכל התורה לישראל נאמרה וכו' אי"כ אף דב"נ מצוה על ע"ז היינו שלא לעבוד אבל על הסתה אינו מצוה כלל וכן המוסת דוקא ישראל אבל המסית לעכרים פטור ככתוב בתורה כי יסיתך אחיך וכו'. וזה פשוט ואין צורך לכתוב עכ"ל. אמנם ראה בשד"ח פאת השדה כללים מע' ג' ס' ר' אות כ"ז שמביא מס' חסד למשיחו שהעלה דב"נ המסית לישראל יש לו דין מסית כיון דמסית הוא אביזרא דע"ז וגם ב"נ מוזהר עליו. אבל הניסח צריך להיות דוקא ישראל. וכששניהם בן נח בודאי שאין נחם דין מסית ע"ש.

קסח) וט"ל. ראה בס' המקנה בכללן פרט ח' שבקדשי גוי אין בו מעילה רק מקדשי בג"י. וראה בהשמות שם משי"כ בזה.

קסט) חפיהט ולא מפי כתוב. אם אמרינן דעדות בכתב לא מהני בב"נ כמו בישראל חקר נחם בס' המקנה בכללן פרט י' חגיגה בצ"ע.

קע) מפרנסות. אבר הפורש ממפרנסת סמאה ששחטה ישראל או טהורה ששחטה העכרים פליגי אמוראי בחולין קכ"א ע"ב. ר' יוחנן ס"ל דאסור משום אבמה"ח דמפרנסת הרי הוא כחיה ושחיטה המתרת אין כאן. וחזקי' ס"ל שיצאה מכלל חיה ואין ב"נ מוזהר עליו. והרמב"ם בפ"ט מה"מ ה"ב פסק כר"י. ובחולין ל"ג ע"א ס"ל לראב"י דאף בהמה טהורה ששחטה ישראל כיון דלב"נ רק מיתה מתרת המפרנסת הרי הוא כחיה ואסור משום אבמה"ח וכן פסק הרמב"ם שם. אבל רב פפא חולק מטעם מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכרים אסור. וכ"פ בשו"ע יו"ד ס' כ"ז. וכתב התבואות שור שם דאפי' נמצאת טרפה כיון דאהני השחיטה להוציאו מידי גבילה אהני נמי לנכרי להוציאו מידי אבמה"ח. וראה דרכי תשובה שם סק"ה. ומ"ש בשם הדגמ"ר דמותר להם דם היוצא בשעת שחיטה בעודה מפרנסת. ובס' תיבת גומא נסתפק בחלב מן הטרפה אי שרי לב"נ אי שייך בהו מי איכא מידי כיון דבלא זה אסור או זה אסור אחר. ובמהר"ם שיק מצוה קמ"ט חולק על הדגמ"ר וס"ל דאסור משום ציר אבמה"ח משא"כ לישראל ע"ש. וראה בס' המקנה בכללן פרט י"ז בסופו ובס' חמדת ישראל בדף צ"ז ע"א וע"ב.

קעא) מצה. בחמדת ישראל דף צ"ה מסתפק ברדצה לקיים מצות מצה אם צריך כזית או לא ע"ש.

קעב) מצות. ברקת ס' שס"ז כתב דגם על צדקה ולקט שכחה ופאה ומעקה ותיקון משקולת והלית אורחים ב"נ מצוה. וכ' בתכלת מרדכי בראשית נר מצוה אות י' דס"ל דהרי אביזרי' דדינים ושפיכת דמים. וראה לעיל ערך מחדש דת.

קעג) מצות שכליות. בס' אהבת עולם מהגר"ש אלגזי מובא בס' מרגליות הים סנהדרין ג' ב' כ' דעל ז' מצות של ב"נ חייב אפי' בשוגג משום שהם מצות שכליות ע"ש. וראה כאן ערך מחדש דת ע"ש. וע' מרגליות הים הנ"ל היטב.

קעד) משיכה בעכו"ם. מחלוקת הראשונים בזה דדעת רש"י הוא דבמצות קונה. ור"ת חולק וס"ל דרק במשיכה. ולהרמב"ם או כסף או משיכה. וכבר אסף איש טהור בשד"ח מע' ג' כלל נ"ה אות כ"ח כל השיטות בזה. וראה במקנה ח"א דף ג"ז ודף פ"ה. ובשד"ח צ"ן שם לענין מתנה וכיוצא דליכא כסף אי מהני משיכה לכ"ע לעי' בקונט' אסיפת דינים ובמע' בכור בהמה ס' ג' אות א' סקכ"ה. וכן אם מהני ב"י הנאי לקנות המטלטלין בכסף לבד או במשיכה לבד ויוציל אליבא דכ"ע ע"ש. וראה שדי חמד כללים מע' ג' כלל נ"ה אות כ"ח משיב בארוכה עישה"ט וע"ש אות כ"ט. קעה) משכון. בבית שמואל אה"ע ס' כ"ח סקל"ב ובנמוקי יוסף ב"מ באיזהו נשך אמתני' דמלוה ישראל מעותיו של נכרי וכו' כ' דהא ישראל מנכרי קונה משכון. וכתב על זה בשו"ת צמח צדק (ליובאוויטש) יו"ד ס' רל"א דאע"ג דאגן לא קי"ל הכי מ"מ במומר י"ל דלכ"ע ישראל קונה ממנו משכון. ראה שד"ח מע' ב' כלל ק"א שמביאו ע"ש.

קעו) משלוח מנות ע"י עכו"ם. בס' המקנה ח"ב כלל כ"ג פרט ז' הביא שהגאון רעק"א נסתפק אם יוצא משלוח מנות לשלח ע"י עכו"ם. וההת"ס חשיב לו אלו ה' המצוה להוביל בעצמו רק ע"י שליח ג"כ מועדי משום דשלוחו של אדם כמותו וזה שייך דין שליחות אבל מאחר שהמצוה משלוח מנות דוקא מצי לשלוח אפי' ע"י גוי. והקשה ע"ז הגאון בעל לקוטי חבר בן חיים מקידושין כ"ג הני כתני שלוחי דרחמנא וכו' הרי התם ג"כ המצוה עלינו רק לעשות כהנו לשליח ומאי פריך מי איכא מידי ומתוך דבקרנן מצוה שכל אחד יקריב בעצמו ורק הכהן מקריב מצד שלוחו כמותו אם ה"י שלוחי דין ובע"כ מוכח דהוא שלוחא דרחמנא ע"כ. וראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס' שמ"א דבמשלוח מנות העיקר הוא ההחזקת טובה שחברו רואה שהוא אוהבו.

קעז) נוחה מאליה. בפסיקתא זוטרתי נח (ס"ג) כל רמש אשר הוא חי פרט לגבלה.

מבואר מזה דגבלה מבהמה שמתה מאלי' נאסרה גם לב"נ כמו אמה"ח אלא דצריך נחירה בידים. הביאו הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ג פכ"א) והביא דברי רש"י בחולין צ"ב על מה דאמרינן התם שלשים מצות קבלו עליהם ב"נ ואין מקיימין אלא שלשה. ואחת שאין מוברים בשר המת במקולין. פרש"י ואני שמעתי בשר המת. בשר בהמה שמתה מעצמה. וע"ש בהגהות מנה"ך חיות שכן הוא בתוספתא. וע' ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א ומבואר דכדברי הפס"ז. ומביא דהתוס' בסנהדרין ג"ז ע"ב כתבו מפורש להיפך דמתה מאלי' שריא ואיכ' ישנפ"מ להלכה דגם בחז"ל אסור להשיט גבילה לב"נ כמו אבמה"ח משום לפני עור. וכבר עמד שם דהלא מפורש בתורה לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי. והמפרש שם מתוך ד"ל דקרא מיירי בגבילה שנתנבלה בשחיטה וכדברי התרגום יונתן שם דכתב ב' דמיקלקלא בניכסא אבל במתה מאלי' אסור בנתינה. וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז ע"ב תו"ח אכל. והביאו רא"י לזה מחולין ל"ג נכרי בנחירה סגי להו ובמיתה תליא מלתא. וכן בתוס' חולין צ"א א' כתבו שנצטוו על הנחירה. וכן ברמב"ם פ"ד מה' שחיטה ה"ד כתב שהיו נותרין ואוכלין. וראה תורה שלימה שם דבאמת יש לומר דגבלה שמתה מאלי' ג"כ מותר ודוחה כל הראיות הנ"ל ע"ש באורך. וראה בעין הרועים בכללן אות י"ח מה שצ"ן בזה. ובחמדת ישראל דף צ"ח ע"ב האריך.

וראה בס' חמדת ישראל בקונטרס גר מצוה מצוה ל"ת ק"פ שדייק מלשון הרמב"ם דס"ל דב"נ אינו אסור במתה מאליה. ושם בדף צ"ח האריך מאוד ומסיים ולולי דמסתפינא הייתי אומר שאין כוונת התוס' כלל דב"נ אחר מ"ת מוזהרין על הנחירה רק כותנתם דקודם מתן תורה היו מוזהרין על נחירה מכא דברי הפסיקתא בג"ל. אמנם אח"כ כשנתנה תורה ונתחדשה הלכה דגבלה מותר להם ע"כ כל הנבילות מותר להם דהתורה התירה בפירוש גבילות לגר

ולעכ"ר אפי' במתה סאלי, וגם הפסיקתא מודה דלאחר מ"ת אינו אסור לבי"ב בשר שמתה מאלי, וכי"כ בשו"ת נאות יעקב סי' י"א, ובס' האשכול הל' טריפות סי' ט"ו ס"ל שבכל מקום שהזכרה נחירה אצל בי"ב אינה אלא למעט אכמת"ח אבל לא שמתה מאלי תהי' אסורה להם, וכי"כ הבאר שבע חולין צ"א א' זבס' תכלת מרדכי פ' נח נר מצוה אות ב'.

קצת נאמנות נכרי במס"ח לפי תומנו. אי זה דאין עכ"ר נאמן במסל"ת הוא דוקא במידי דבעי עדות משא"כ במידי דאורי' וכו' הרשב"א בזה הטובא בס"ז יו"ד סי' צ"ח סק"ב ועוד בזה, ראה שד"ח כללים מע' הג' כלל כ"ו, ואם הוא מילתא דעבידא לגלויי אי נאמן העכו"ם ואם מהני אף באתחזק, ראה שד"ח שם כלל כ"ז ולקמן כלל ג"ה, ואם מסל"ת בגוי מהני באיסור דרבנן, ואם בדרבנן נאמן אף בלי מסל"ת, ואם הוא דבר שיש חשש שמכין להשיב מקחו אי מהני מסל"ת, ראה שד"ח שם כלל כ"ה, ואם הוא עכו"ם מסל"ת יודע דינו ישראל אי נאמן, והיכא דמהימן ליה דאסור עפ"י הנכרי אם הוא דוקא במסל"ת, ראה שד"ח שם כלל כ"ט.

ובמקום דלא מהני עדות עכו"ם במס"ח לפי תומנו אם מהני כשיש אומדנא שאומר אמת יש מחלוקת, ראה בש"ך יו"ד סי' ש"ג סק"ד דנאמן, ולא כן דעת החת"ס יו"ד סי' קי"ב, ראה מזה בש"ך יו"ד סי' קכ"ז סק"ב ובדרכי תשובה שם ס"ק ל"ג, ובשד"ח פאה השדה מע' ג' סי' ו' אות ד"ך, וראה לעיל ערך אומדנא מה שצינתי בזה, וראה בקיאות נפלא בס' גנוזי חיים מע' ג' אות ט' וצרפ"ל לסאן.

קצת נבילה, ראה לעיל ערך מזה מאליה ושם נתבאר, וראה ישרי לב קונט' אחרון מע' ג' אות ו' ע"ש.

קפ) נדה, ראה בס' גנוזי חיים מע' ג' אות ו' שם הגוים חייבין כרת על איסור נדה דר"ל וחביאו רבינו בחיי ס' טהרה ע"ש, וראה זה חיש דאע"ג דבי"ג לא נצטוו על איסור נדה ע"י חייבין כרת וצריך להתיישב בדבר, והו

מה שמצינו בגמ' שהגוים פרשו מנדה מה"ט, וראה עוד בהצנינים שמאריך בזה.

נדה ישראלית הנבעלת לנכרי אי איכא בהו משום איסור נדה, ראה בתשרי פנ"י סי' מ"ד דאין חילוק, וכי"כ היערות דבש דף כ"ז ע"ב דלהחולקים על ר"ת אין נפ"מ בין ישראל לנכרי, וראה בתשרי חלקת יואב בהשמוטות אות ג"ג שלא כתב כן, ובס' כלי חמדה בקונטרס המילואים דף ג' משי"ב בזה.

וראה בקומץ מנחה שבס"ט מנ"ח מצוה ל"ח שם אמנם בעכ"ר שבא על נדה ישראלית ודאי נראה שהיא בכרת, ובהערות הרב זאב לייטער (שבס' ההשלמה לס' מנ"ח עמ' קי"ד) כ' ע"ז בכריתות ט"ז קטנות יוכיח במה תוכיח והלא יכול לומר נכרי שבא על ישראלית נדה יוכיח ונראה דאין דין איסור נדה בנבעלת לנכרי וע"י מה שהארכתי בספרי בית דור סי' צ"ב, וע"ע שו"ת כנף רגנה יו"ד ח"ב בהשמוטות סי' ל"ט עכ"ד.

קפא) נדר, בירושלמי גזיר פ"ט ה"א פליגי בזה אמוראי אם בב"ג שייך נדר או לא, והמל"מ פ"ט ממלכים כ' דאפשר דהירושלמי לא מיירי רק משבועה דהוי בכלל ברכת ה' אבל לא בגדרים, וע' פרשת דרכים דרוש ג' שיעקב נענש על שאיתר נדרו, וכתב הפני"י יפות פ' מטות דזה רק לאחר מתן תורה נתמעטי מקרא דבני ישראל אבל קודם מ"ת ה' שייך שבועה ונדר גם אצל בי"ב דהא סתם שבועה ונדר הוא בשם א"כ אם עובר הוי כמברך ה' ע"ש, וראה לקמן ערך שו"א אנפשיה חתיכה דאיסורא.

קפב) נדרים ונדבות, ראה חולין י"ג ב', שעכ"ר נדרים גוז'ד כישראל, ופרש"י דאפי' מין מהם שעובד ע"ז, וכפרש"י בפ' אמור בפ' איש איש, וכהחוקני שם, והיינו עולה שבא בנדבה, אבל לא חטאות ואשמות, וכן לא קרבנות צבור שבאים משקלים וגוי אינו שוקל, וכמ"ש הרא"ם שם, והרמב"ם פ"ג דמע"ק ה"ב, וקשה על רש"י בישעיה סי' ס"א, בפ' שונא גול בעולה, שפי' לכך אינו מקבל

ורדים כלל נ"א, והוציא לנו משם שזה מותר מצד סברא כיון שנשתנה לדבר המותר, ובשו"ת חת"ס יו"ד סי' ש"ז העלה מה שהוא סברא חיצונה ואמרים ג"כ אצל בי"ב אי"כ אכמת"ח בדבש מותר אם נשתנה ע"ש, וראה בערך סברא מש"כ.

קפג) נתיגור, בי"ג שבירך את השם או שעבר עבריו או שבא על אשת חבריו או שהרג את חבריו ונתגייר פטור, אבל אם הרג בן ישראל או שבא על אשת ישראל ה"ז נהרג על הבן ישראל ונחנק על האשת ישראל אפי' נתגייר אח"כ, רמב"ם פ"י מה' מלכים ה"ד, והוא מש"ס סנהדרין דף ע"א ע"ב דאמר ארי"ה בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר פטור הואיל ונשתנה דינו ונשתנית מיתתו, וברש"י שם, ובסה"ק כתב הא דלא נקט בכלל בי"ג שעבר על אחת מן מצוות ונתגייר פטור משום דגזל דינים ואכמת"ח בודאי פטור ממיתה כבי"ב דאילו עבד השתא לאו בר קטלא הוא, וכן כשהרג את חבריו גוי אלו עבדי השתא לאו בר קטלא הוא וכשהרג ישראל או שבא על אשת ישראל ונתגייר הרי באמת חייב כדאמרינן לק' נשאר משבע מצוות רק ברכת השם דאלו עבדי השתא היה חייב סקילה ואפי"ה פטור כיון שנשתנה דינו ומיתתו, ועיין ביד רמ"ה דאם נגמר דינו בעורו בי"ג שוב לא מהני הגירות דחשיב כגברא קטילא ע"י הגמר הדין (וכי"כ בשטמ"ק בשם המאירי מובא בהערות ע"ס מנ"ח בס' ההשלמה עמ' ג' ע"ש), אמנם במנחת חינוך במצוה כ"ז צידד לחלק בין ישראל שנגמר דינו ע"ס ב"ד של כ"ז לבין כ"ז שנגמר דינו בעד אחד ודיין אחד דאפשר דלא אלים הגמר דין דלהוי כגברא קטילא, ועיין בשו"ת חלקת יואב תנינא סימן י"ד, וראה בספר חסידים סימן תרצ"א שכתב אע"פ שאמרו גר שנתיגר כקטן שנולד דמי מ"מ משלם מה שחייב ואם הרג נפש צריך כפרה, ראה מקנה בהשמוטות לחיא פרט י' ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' צ"ז אות א', וראה בחמדות ישראל את מ"ב דמצד דלדעת הרמב"ם גם כנגמר

עולות העמים שכולן גזל ע"כ, וראה מצודות דוד ומלכ"ם שם שפי' באופן אחר, ולענ"ד"נ לתרץ בפשיטות, דהבאת עולה מן הגזל אסור אפי' מישראל, וכמ"ש הבאתם את הגזל וגו', ולפי"ז ודאי מגוי מותר ליקח עולה רק באם אינו גזל, והכא מדבר מאז שהיו כולן גזלנים, ושפיר פרש"י איני מקבל עולות מעריכ שכולן גזל, אבל באמת אם יודעין שלא גזל הוא מותר ליקח מהם כבחולין י"ג ב' ע"ש, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז ב' אות י"ז, וראה כאן ערך קרבנות, וראה בציתים בזה באנציקלי תלמודית ערך גוי, ע"ש גם לענין נסכים, וידידים, מנחת, סמיכה, ועוד ועוד ע"ש.

קפד) נותן טעם לפגם, בשו"ת חת"ס יו"ד סי' י"ט כתב דנותן טעם לפגם אסור לב"ב מה"ת, וראה שו"ת מהרי"א ארי"ה סי' ג"ה, ושם כתב דא"כ גם שלא כדרך הנאמן אסור מה"ת לב"ב דהא הרמב"ם כתב דנטלי"פ מותר משום דהוי שלא כדח"ב ע"ש, וראה לעיל ערך טעם כעיקר, וראה בשו"ת טוטר"ד תליתאי סי' י"ד שמסתפק בזה, וראה בס' עין הרועים בכללן אות ט"ו וט"ז מש"ב.

קפד) נזירות, ראה רמב"ם פ"ב מנזירות ה"טז שאין נזירות לגוי, וע"ע בתו"ט ערכין פ"א ובמקנה בהשמוטות לח"א.

קפה) נפל, המנ"ח מצוה ל"ד דן דהגם דבי"ב מצווה על עוברין אבל אם נולד נפל שאינו ראוי לחיות כגון בלא כלו לו חדשיו אינו נהרג עליו כי נפל הוי בשר בעלמא, וכבר עמד בזה גם המלוא הרועים בסנהדרין ג"ז ע"ב אי בי"ג נהרג על העובר קודם שכלו חדשיו או דוקא בכלו חדשיו, והאר"ן בזה בס' תורת המלך דף רנ"ג דגראה דגם בנפל חייב בב"ב והשאר דברי המנ"ח בצ"ע, וראה עוד לקמן ערך עוברין.

קפו) נשתנה לדבר המותר, בס' המקנה בכללן בהשמוטות לפרט א' כתב, במשי"כ ראשונים באיסור שנשתנה לדבר המותר כגון בשר נבילה בדבש שנשתנה הנבילה לדבש, עיין מג"א ארי"ה סי' רט"ו ופמ"ג שם ובגינת

דינו ג"כ פטור. וראה בשו"ת חת"י יאיר סי' ע"ט שכתב דבאכל אכמה"ח ונתגיייר חייב מלקות ע"ש. וראה בחמדת ישראל אות מ"ג שמסתפק לענין הרג ישראל אם נידון בזה גם אחר שנתגיייר בעד אחד ובדין אחד כיון שכבר עבר בעודו בן נה. וראה תולדות שמואל בפ"כ קפח) נוחחוק האיסור ע"י עד אחד. במקנה בכלל פרט י' מסתפק לפמ"ש הרמב"ם פ"טו מסנהדרין דאין צריך שני עדים למלקות אלא בשעת מעשה אבל האיסור עצמו בע"א יחזיק. כיצד אמר ע"א חלב כליות הוא זה. כלאי כרם הם פירות אלה. גרשה או זונה אשה זו. ואכל או בעל בעדים אחר שהתירה בו הרי זה לוקה אע"פ שהעיקר האיסור בעד אחד. ברי"א שלא הכחיש תעד בעת שקבע האיסור אבל אם אמר אינו חלב זה חו אינה גרשה ואכל או בעל אחר שהכחיש אינו לוקה עד שיקבעו האיסור ב' עדים עכ"ל. והאין הדין בב"ב כיון דע"א נאמן להורגו איך לא נאמר בב"ב לא יקום ע"א לכל עון וכו' איך נאמן ג"כ להתחזק. או דלמא אם נאמר דבב"ב פסק אסור אי"כ גם בלא עדותו ה"י אסור מספק לא מהני עדותו. וגם חקר בישראל צריך ע"א להעיד להתחזק בסני ב"ד או לכה"פ לפני שנים. ובב"ב אולי די לפני עד אחד ואולי זה העד עצמו שהעיד שזה אכמה"ח וב"ב אחר אכל הוא יוכל אח"כ להעיד לדין להורגו ע"ש עוד. וראה מה שבשם שמעתיא ש"י פ"י. וראה בס' מוזות מלכים דף ר"ה מה שהאריך על דברי המקנה בזה. ולענין רוב שנתחזק ראה במנ"ח מצוה ל"ב במוטק השבת אות ל"ט ומש"כ עליו בס' מוזות מלכים דף רכ"ג.

קסט) טברא. ראה לעיל ערך בשנתה לדבר המותר שהבאתי משו"ת חת"ס י"ד סי' שייז דמה שהוא סברא חיצונה אומרים ג"כ אצל ב"ב. ומביא ג"כ בשו"ת מהר"ם שיק י"ד סי' ק"ו. וראה בבית האוצר מע' א' כלל ב"ז אות ט' ש"י ועוד ראינו דק"ו הוא רק ענין סברא וזהו גם בב"ב דנין דין ק"ו ענין ספרא פ' ב"ב בני ישראל מזהירין על החלב ואין העכורים

מזהירין על החלב. שיכול והלא דין הוא ומה אכמה"ח שאין חייבין עליו כרת איסורו נהוג בב"ב כישראל חלב שחייבין עליו כרת אינו דין וכו' ח"ל בני ישראל בני מזהירין על החלב ואין העכורים וכו' ע"כ. ומבואר דלולי מיעוטא הייתי אומר דעכורים מזהיר על החלב מק"ו. ואמאי הא כל התורה לישראל ניתנה ולא לעכורים ואיך הרי לא נאמרו י"ב מדות והדרש דק"ו הוא מכללם לעכורים. וע"כ דק"ו הוא ענין סברא ושפיר נהוג גם בב"ב ואע"פ שלא נאמרו להם מדות הדרש כיון שהוא דבר שהסברא מחייבת עכ"ל.

וראה בשו"ת פאת השדה מע' ג' כלל ו' אות ל' ש"כ בשם מחבר דהמלי"מ בפ"י מה' מלכים כתב דמילתא דתליא בסברא גם בב"ב אזלינן בתרה. והוא כתב שלא מצא שם כן ואורבא יש להוכיח מדבריו להיפך ע"ש. אלא דכתב שם דהחת"ס ד"ל סתר דבריו דביידי סי' צ"ד מוכח דבמדיד דסברא לא אזלינן בתרה לב"ב ובס"י שייז הג"ל כתב דגם בב"ב אזלינן בתר סברא כנ"ל. וראה בספרי ח"ה בזה שיעיד בסכומים וכללים שהארכתי בבירור דיני סברא והבאתי בשם ס' דברי ירמיה' לחלק בין סברא המסכמת ובין סברא המחייבת ולדבריו א"ש ואין סתירה בדברי החת"ס חז"ק. וראה בס' מוזות מלכים דף צ"ז ש"כ כלל בידיו דדבר שהוא רק מגזירת הכתוב אינו נהוג בב"ב ודבר שהוא מסברא נהוג בב"ב. וראה חמדת ישראל בדיני ב"ב אות א' דב"ב נהרג גם על איסור מסברא. וזהו הענין דאמרין ב"ק ל"ח עמוד והתיר להם היינו שנטל מהם כח הציווי. ואעפ"כ חייב מיתה על ו' מצות משום דהם מצות שהשכל מחייב אותם והדיבין אפי' בלא אוזרה. אבל ישראל אינו נהרג באיסור שהוא מסברא ודלא כמ"ש בבית האוצר מע' א' כלל קל"א וענין שם בשם החוקני בראשית (פ' ז' פכ"א) וד"ל וא"ת איך נענשו דור המבול מאתר שלא נצטוו על המצות. וי"ל יש כמה מצות שחייבין בביא לשומרן מכה סברת הדעת אעפ"י שלא נצטוו ע"ש. וראה בכלי חמדה בסופו בקונטרס מבהמ"ח

אות ד' שהביא ממ"ש הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים היא דב"ב נהרג באומר מותר בג"ע ושפכ"ד והוא מטעם שהמה מצות שכליות ולכן נהרג עליהם.

קצ) סוטא. המנ"ח מצוה ב' כתב דב"ב מצות ב"ב גם הסומא חייב מה"ת לכרע. ושם במצוה כ"ו כתב שאעפ"י שמוזהר בו מצות אבל אינו נענש עליהם. ע"ש.

קצא) סטוטנא. בס' המקנה סוף חלק א' (דף קל"ז ע"ב) כתב חקירה אי יש קנין סטוטנא (תאגדשלאג) בב"ב ענין בנתיבות חר"מ סי' ר"א ומקור חיים סי' תמ"ח דקנין זה רק מדרבנן ואיך חקנתא דרבנן ליכא בגוי. ובשו"ת חת"ס י"ד סי' ש"ד כתב סטוטנא הוא קנין דאורייתא כל שהנהיגו הסוחרים חו"ל כאלו התנו וכל תנאי שבממון קיים מה"ת ולא דמי לקניני דרבנן. וראה בתשובות רמ"א סי' פ"ז משמע שרק מדרבנן ע"ש.

קצב) סיינים ותקנות. בב"ב צ"ו ע"א אמרינן תקנתא לכותי ניקום ונעביד. וכתב הקצת"ח בחרי"מ סי' ס"ו סקל"ב דמה"ט לא מהני קנין מכירת שטרות דרבנן בב"ב. וכן בשו"ת מהר"ג ח"א סי' מ"ט. וראה בשו"ת פאת השדה מע' ג' סי' ו' אות י' מה שהביא מנחל יצחק שס"ל דמצינו תקנות גם לב"ב ואין שם בזה מקרבה מקומות. וכן בשו"ת מע' ג' כלל ג"ה אות ג"ז ציין מהרבה מקומות הביא מהמלי"מ פ"י מהלכות מלכים שכתב דלעובדי כוכבים לא מצינו בשום מקום שעשו להם סייגות חפריה י"ד סי' ג"ה ס"ק ט"ו כ' אטו רבנן מי גזרו גזירות לעכורים ואינהו גופיהו מי צייתי לרבנן. וראה בס' המקנה בכללן פרט ה' באורך. וראה שדי חמד כללים מע' ג' כלל ג"ה אות ו' ע"ש. וראה לעיל אות קמג).

קצג) סימני גדלות. ראה לעיל בערך חרש שוטה וקטן. וראה בס' צפנת פענח כללי התורה והמצוה בערך ב"ב כלל פ"ט ש"כ החילוק בגדלות בין ישראל לב"ב. דגבי ישראל תומן דהגדלות מצטרף כית דאצלו הגדלות הוא השנים והשערות

ותומן שועל שהשערות יגדלו כדו שיעורן והוא מתגדל והולך. ע' תוס' מכות דף י"א ע"ב וערכין דף כ"ט ע"ב. וא"כ הוי דבר מצטרף. ולכן כה"ג צריך לשלם בזמן שגדל (כשהזיק בקטנותו לשיתת רש"י ב"ק צ"ח) משא"כ בב"ב תומן אצלו הוא דבר נפסק ומה שעבר עבר. מובא במפענח צפונות פרק ח' סי' כ"ט.

קצד) סידוס. אם ב"ב מצוה על הסידוס יש בזה מחלוקת גדולה בין הראשונים. ומקורו בסנהדרין ג"ז ע"ב ר' חידקא ותנא דבי מנשה סוברים דמצווים חכמים פליגי עלי. יש פוסקים שס"ל שהסידוס מותר לב"ב. רא"ש ב"ב פ"ו סי' ו'. נמרי ב"ב פ"ו ע"ב. ב"י אה"ע סי' ה' וברמ"א שם סי"ד דעה א' ובב"ש ס"ק ט"ז לדעת הרמב"ם ובביאור הגר"א. ויש שס"ל לאיסור. הם השאלות פ' אמור סי' ק"ח ובסמ"ג לאוין ק"ז ודעה ב' ברמ"א אה"ע שם. וראה במרגליות ו"ס סנהדרין שם. ג"ז ב' עישה"ט. וראה היסב בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ז בדפי הספר ק"ג מש"ב בארוכה.

וראה שו"ת מחנה חיים אה"ע סי' ב' שמסתפק אי שרי ישראל לסרס בהמתו ע"י עכורים. וע"ש מה שהאריך בסתירת הרמב"ם דבהל' כלאים פ"ח פסק דמותר לישראל לומר לעכורים שיוזע לו כלאים בורעים משמע דס"ל דאין איסור אמירה לעכורים בשאר איסורין ובפ"י מהל' איסורי ביאה פסק דאסור לומר לעכורים לסרס בהמתו וכן פסק בפ"י מה' שכירות שאסור לומר לעכורים חסום פרחי ודש בה. וע"ש מה שמישב. וראה שו"ת חת"ס חרי"מ סי' קפ"ה אם מותר למכור שוורים לעכורים והעכורים יאמר לעכורים אחר לסרסן וכן בשו"ת ח"ס ח"ו סי' כ"ד. וראה בשו"ת חת"ס י"ד סי' ש"ו לענין אמירה לנכרי להטיל מום בבכור ומ"ש בשו"ת כתב סופר י"ד סי' קכ"ה.

וראה מנ"ח מצוה רצ"א שכתב לסרס במעשה לאשה לב"ב אסור אבל מסרס אחר מסרס ב"ב פטור רק בישראל חייב. מביא המקנה בהשטמות לח"א פרט י"ד.

קצת) ספק איסור. ראה שרית חת"ס ירד סי' י"ט שמבואר מדבריו שספק איסור אסור לכ"נ שכתב שם שיש לבי"נ חזקה היתר משמע שספק אסור, וראה לעיל באות חזקה מ"ש בזה. וראה בדרכי תשובה ירד סי' כ"ז סק"ה וסי' ס"ב סק"ה ד"ה ועי' בפמ"ג ובגילוי דעת שם סק"ג ד"ה ובדין, ובשרית מהר"ץ חיות סי' ב' באורן, וראה בס' תכלת מרדכי סי' ט"פ בראשית תובא דבריו בס' השלמה למנחת חינוך דף ס"ז לענין ספק מיתה מ"ש בזה, וראה במל"מ פי' מה' מלכים לענין בני קטורה ע"ש. אמנם ראה מהר"ם שיק על המצות מצוה ע"ח ש"י דגבי בי"נ איכא למימר ספק מותר וכ"ה בשו"ת ח"ס ח"ו סי' כ"ה וכ"ה ג"כ בפמ"ג בפ"כ אות מ"ג שהעיר בזה מכ"ש לר' הרמב"ם שביאר העירך דס"ל והתורה על הודאי נאמר וא"כ גם בב"נ דוקא ודאי בשר בנפשו שהוא אכמה"ח מותר משא"כ ספק עכ"ה, וצ"ע על הח"ס דבחיריד סי' י"ט ש"ל מבואר דס"ל דספק אסור לכ"נ וא"כ דבריו סותרים זא"ל.

וראה מלוא הרועים בכללן אות כ"ב וכ"ג שכתב דזה תליא אם ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא או גם בב"נ אסור, ולפי' הסוכרים דמדריבנן הוא י"ל דמותר בספק איסור, ועי' בנחלת יעקב בשו"ת סי' ג' ש"י כמלח"ה הנ"ל, וראה שו"ת מע' ב' כלל נ"ה אות נ"ז מזה, ובס' המקנה בכללן כלל ח' פרט ב', וראה בפמ"ג בהנהגת או"ה ח"ב אות מ"ג ובשרית פני מבין ירד סי' מ"ט ובס' מוחות מלכים דסי' ע"ב שהאר"י לתת טעם להחמיר לבי"נ בספק איסור ע"ש, ושם בדצי"ג הביא משרית יד יצחק ח"א סי' קי"ד שתמה על המקילין בספק איסור בתרי תמיהי ושם מישב זה הדק היטב, וכ' ומה שחוסף מדיליה דבי"נ נהרג אספיקא ודלא כמל"מ הבאתי מח"ס ומנ"ח מצוה ע"ח והעירך לנר סנהדרין נ"ז ע"ב מובא בנר מצוה שבס' חבלת מרדכי בראשית אות ט' מפורש דפשיטא לאו דאינו נהרג מספק, ומהר"ם שיק ביריד ט"י קי"ד כ' דספק נפשות להקל סברא הוא

ובודאי אף בב"נ הדין כן והתכלת מרדכי הוסיף דגם בהמה אינה נהרגת מספק, ומה שחידש בספק גזל אסור לבי"נ כבר קדמוהו בזה ראה להלן ערך ספק גזל, וראה שו"י חמד פא"ה מע' ג' סימן ו' אות כ"ג משי"ב עשה"ט, וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ס' אות תרי"ג, תרי"ב, וראה בס' תכלת מרדכי פ' בראשית בקונטרס גר מצוה אות י"ב דבתשו' שם ארי' סי' מ"ט העלה דלבי"נ לכר"ע ספד"א לחומרא, אמנם בדעת סי' מ"א סקי"ז העלה דבבי"נ ספיקא לקולא לכר"ע, ועי' לקמן ערך רוב.

קצו) ספק גזל. כ' בס' מוחות מלכים דף צ"ה, ארבעה נביאים מתנבאים בסגנון אחד, דלהסוברים ספק אסור לבי"נ אף ספק גזל דלישראל שרי לעכרים אסור, שרית אמרי אש ירד סי' קי"א, ותשו"ת ש"י ססי' רצ"ב ומנ"ח בקומץ המנחת מצוה ל"ח ותשו' יד יצחק ח"א סי' קי"ד ד"ה ימדברי, וטעמם ונימוקם הוא דידוע דברי החוריד ריש כללי ספק ספיקא דכל דבר הנכתב משמעותי על הודאי וכיון שנאמר לא תגזול רק ודאי גזל אסור תורה ולא ספק גזל ובממונא אוקמהו אדין תורה ולא אסור מספיקא, או משום דבבי"נ ילפינן גזל בסנהדרין נ"ח ע"ב מכל עץ הגן אכל תאכל ולא מגזל צריך שיהא ודאי להחירא כעץ הגן, זע"כ חזקה ממון לא שייך בעכרים (ראה בערך חזקה ממון).

והמנ"ח הוסיף עוד טעם דלמהר"י באסאן ספק גזל הלכה למשה מסיני והלל"מ לא נאמרה לבי"נ, אמנם להסוברים דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכרים אסור אם ספק גזל מותר לישראל בודאי מותר לבי"נ וכמ"ש הח"ס חלק ו' סי' כ"ה.

קצו) סנה"ס. כתב הרדב"ז בפ"י מה' מלכים ה"י אע"ג שכתב הרמב"ם שם דבי"נ שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעים אותו לעשותה כהלכתה, אבל מצות הצריכות קדושה וטהרה כספר תורה תפילין ומוחזק יש להחמיר שלא להניחם לקיימן. קצו) עבד שלא מל עצמו, במנ"ח מצוה

כ"ו חקר ישראל קנה עבד ולא מל דינו כעכרים נגזר אם עבד על אחת מו' מצות אם נהרג עפ"י דין אחד וע"א כיון שממונן של ישראל הוא, ואם נאמן עפ"י עצמו להפסיד לבעלים ואם קרובים נאמנים לו ע"ש.

קצח) עבד כשור לעדות לבי"נ. ראה במקנה בהשמטות לח"א פרט י', שכתב עבד כשור לעדות לבי"נ גם דאתקש לאשה בב"נ לא שייך היקש, וראה ערך היקש.

קצט) עבודה זרה. כל ע"ז שבי"ד של ישראל ממיתין עליה בי"נ נהרג עליה וכל שאין בי"ד של ישראל ממיתין עליה אין בי"נ נהרג עלי', ואעפ"כ אסור בכל, ואין מניחין אותו להקים מצבה ולא ליטע אשרה ולא לעשות צורות וכי"ב אפילו לגוי, ועיין בספר חמדת ישראל בקונטרס הגדפס שם על שבע מצות בי"נ בדף פ"ז ע"ב אות ה' שהביא שם בשם קצת מחברים שמספקא להו אם בי"נ מזהירים מליהנות מע"ז והוא העלה שם דפשיטא דמותר ליהנות עי"ש, וכתב רמ"א באר"ח סימן קנ"ו שהנכרי אינו מצוה על השיתוף אבל בשו"ת מעיל צדקה וגם בפמ"ג שם כתבו דדוקא לענין שבועה, (דהיינו שמשותפין שם שמים ודבר אחר בשבועתם הדין כן) אבל המקבלו באלוה או שעובדו אפילו בשיתוף שם שמים הרי זה נהרג עכ"ל, וראה לקמן ערך שיתוף שם שמים ודבר אחר.

וראה ברמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ב שפסק דגם בי"נ אסור לעשות צורות לגוי רק שאינו נהרג עלי', ובמנ"ח מצוה ל"ט ובס' אמרי דוד שם הוכיחו דדעת התוס' ברי"ה כ"ד ע"ב אינו כן, וראה מ"ש ע"ז בס' תורת המלך דף ר"ג, ובס' טל תורת הביא מקור לדברי הרמב"ם מירושלמי מגילה ט"א ה"ד דרק לבנות מנבה שרי אבל שאר צורות אסור אפי' לנכרי, ועמ"ש בס' תורת המלך הנ"ל, וראה לקמן בערך צורות אם יש איסור לבי"נ לעשות ע"ש.

וכתב בס' כלי חמדה פ' וישלח אות ד' לפמ"ש הצ"ח פסחים בסוגי' דהואיל דהלאו

דלא תביא תועבה אל ביתך אינו משום איסור הנאת עכרים רק אפי' באינו נתנה כלל אסור להכניס עכרים לביתו לקיום אי"כ ה"ה בלאו זה בכללין בי"נ דאסור להכניסם לקיום.

ר) עד נעשה דיין, במלוא הרועים בכללן אות ד' כתב בשם הרב ידי משה בב"ר פ' ל"ד דעד שראה נעשה דיין והורגו, והוא כתב על דבריו דלא דק דדוקא אם שנים ראו יכול אחד להעשות דיין והשני יעיד דבי"נ נהרג בעד אחד ובדין אחד אבל אם רק אחד ראה אין עד נעשה דיין, וראה שו"ת מתנה חיים ח"ב סי' כ"ג באריכות ובשרית פאה"ש בכללן מע' הג' סי' ו' אות כ"א ע"ש, וראה בס' פני מבין לסנהדרין בספרו דקי"ד ע"א מ"ש והאר"י בזה.

רא) עדות, בי"נ שעבד על אחת מו' מצות נהרג אפי' בעד אחד ודין אחד אפי' בלא התראה ועפ"י קרובים, אבל תאשה פטולה להעיד, רמב"ם ה' מלכים פ"ט ה"ד, ובמנ"ח מצוה כ"ו דכן הקטן פטול להעיד להם, אבל העבד כשור להעיד, וראה שם מצוה ע"ה, משום דלא שייך לומר דאין לו חיים כי דין זה נפקא מקרא דלא יומתו והאי קרא בישראל כתיב, אבל לא עדות נשים דנפקא מיד איש ולא מיד אשה, ואם עדות גוי כשור ראה בהג"א גיטין דף ירד שהביא מס' החכמה ור' יקיר שעכרים כשרים לעדות, וכתב ולא נהירא לי להכשיר נכרים לעדות, וכן פסק רמב"ם פ"ט מעדות, וראה בזה באורך בס' המקנה בהשמטות לח"א פרט י"ז, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ב"ו עשה"ט.

כ' הסוד חר"מ סי' ת"ח שור של עכרים שנגח שור של ישראל אין דנין אותו אלא בעדים כשרים, והוא מדברי הרא"ש ב"ק ט"ו ע"א, וכתב החמדת ישראל דף צ"ב ע"ב דמשמע דצריך עדים בני ברית, וצ"ע אמאי לא יהיו כשרים עדים עכרים, וכן תמה בכל מקום שדנין בדינינו שלא יהי' צריך עדים ישראל דיקא.

רב) עדות להוציא ממון. כתב המנ"ח

מצות ג"א בב"ק ט"ו כ' הרא"ש הטור בס"י ח"ח ורמב"ם פ"ח מנזיקין ממון דלהוציא ממון מכ"נ צריכין עדים, ובאמת בש"ס ורמב"ם מבואר דב"נ נהרג בעד א' ועפ"י קרובים, וצ"ע דממונו יהי חמור מגופו, ובנמוקי יוסף ביבמות גבי אחים מן האם לא יעידו משמע דאין צריך עדים כשרים לממונו, וצ"ע ע"כ, וראה במקנה בהשטמות לה"א פרט ט' שהעלה לחלק דדינים שגם ב"נ מחויב לעשות או די בע"א ובפסולים אבל במה שאין זה מדיני ב"נ רק ב"ד של ישראל עושים משפט צריך עדים כשרים ע"ש באורך.

(רג) עדות שאי אתה יכול להזימה, בס' חוות קשות כתובות דף ט"ו מביא קושיא מהגרעק"א גבי מחצה על מחצה ישראל הא הוי עדות שאי אתה יכול להזימה דאם יוזמו לא ישלמו שיאמרו שמה נכרי אתה וכאשר זמם לעשות לאחיו ולא לעכרים, וכן קשה מב"ק דף ל"ז שור של מצרי שנבג שור של ישראל משלם נזק שלם אמאי הא הוי עדות שאינן יכולים, ומוכח דבנכרי לא צריך עדות שיוכל להזימה, מובא בהשטמות לס' המקנה ח"ג, וראה לעיל ערך הומה, וראה חמדת ישראל דף צ"ב בזה.

(רד) עוזו שבטלה מקצתה בטלה כולה, כתב בס' השלמה בהגהות חמדת ישראל למצוה קצ"ב, דכוונת החינוך אם העידו על עכרים וישראל ביחד שעברו עבירה ששניהם חייבים מיתה כגון ברובע ונרבע או בנות דאשת ישראל עם עכרים והויא כיון דלענין הישראל אינו נאמן הב"נ אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ושוב לא יהי נאמנים כלל קמ"ל ואינו כן ולא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה בכך נח לכן לענין כן נח נאמנים ונחרג ע"ס ע"כ.

(רח) עדות שקר, המניח בס' ל"ז כתב אפשר דב"נ אינו מצווה על עדות שקר ואם העיד והזוה אין עונשין אותו, ואפשר שאם חזוה לאחר שנהרג תבירו חייב מצד גרמא גם

אפשר ב"נ יוכל לחזור לאמר מבונה הייתי, וראה מקנה בהשטמות לה"א פרט ט'.

עדות שקר פשוטא גב"נ, ראה בכלי חמדה פ' יתרו אות ט' שכ' ברבינו בחיי בקרא ולא הענה ברעך עד שקר כתב בזה"ל לא אמר באחיו כמשפט הכתובים לא תשיך לאחיו לכל אבדות אחיו וכיו"ב, כי שם היו דורשים אחיו ולא עכרים וכאן הזהיר אפי' על העכרים כי כן מצאנו וישאלו איש מאת רעהו והוא נאמר על המצריים עכ"ל, והנה מבואר מדבריו דבר חדש נאמר דישראל המעיד שקר לב"נ עובר בלא תענה אע"פ דידל דאם נוגע לישראל ליכא ליה כיון דדרשינן ראה ויתר גוים עמד והתיר להן ממונם מ"מ זה דוקא לנו אבל ישראל המעיד שקר בין ב"נ לבין קם דינא ואיכא לאו דלא תענה ברעך וכו'.

אמנם כן בעיקר דבריו רבינו בחיי ז"ל דישראל עובר בליה אפי' נגד ב"נ צ"ע דא"כ גימא דגם בדיני הומה איתא אפי' אם מעיד לב"נ עדות והזוה וזה דאי בדותא וכו'.

היוצא לנו מזה שכתבנו דאפי' לפי"ד רבינו בחיי ז"ל דישראל גם נגד ב"נ עובר בליה מ"מ בדיני הומה ל"ש כיון דבהומה אחיו כתיב, ואפי' א"נ דלענין עבד דל"י אמרינן ובערת הרע מ"מ, מ"מ לב"נ ל"ש זה כיון דאיכא ק"ה וזה שייך הן בדיני נפשות הן בדיני ממונות למה דקיריל ראה ויתר גוים, ואפי' למ"ד דגזול עכרים אסור מה"מ מ"מ בממון לכ"ע אמרינן לאחיו כתיב, זה ברור ופשוט ע"ש.

(רו) עובר עבירה, ראה מג"ח מצוה ת"ט שכ' דבב"נ מי שראה שעובר עבירה מותר להתירו, וכ"כ בשו"ת חכם צבי ס' פ"ד, ומתוס' ע"ז דף כ"ז לא משמע כן, ראה מקנה בהשטמות לה"א פרט ט'.

(רז) עוברין, ב"נ שהרג נפש אפי' עובר במעי אמו ה"ז נהרג עליו, רמב"ם פ"י ממלכים ה"ד, וכתב בס' חמדת ישראל דף פ"ח אות ו' דדוקא אחר ארבעים יום משנקלט הזרע, ובמג"ח מצוה רצ"ו מסתפק בב"נ דקיריל דנהרג

סנהדרין דפ"ד ע"ב דנפלין חמירי מן עוברין וכו' ואני הארכתי דיש שני נפלים וכו' ע"ש, ושם ס"י ק"ד מתוס' סנהדרין ג"ט להצד דגם ב"נ מותר להרוג עובר להציל אמו משמע כמ"ש כבוד תורתו דאין תחייב משום דנחשב נפש ממש רק משום גרם ע"ש.

(רח) עונש בדין שמים, כתב הרמב"ם בפ"ט מה' מלכים ה"ו וה"ט דמה שאמרו בש"ס גבי ב"נ שלמד תורה או ששבת חייב מיתה ולא אמרו נהרג רוצח לומר חייב מיתה בידו שמים, וראה בלח"מ שם, ומה תמה בשו"ת מע' ו' כלל כ"ז על שו"ת שואל ומשיב מהד"ה ח"א ס"י ר"ל דפשיטא ל"י דכב"נ ליכא עונש שמים שכל חיובם ודיניהם של ב"נ אינו אלא משום ישוב העולם ע"ש, דהלא חזונו מפורש דישנו דיני שמים גם בב"נ, וראה שדי חמד פאת השדה מע' ב' כלל ט' משיב, וראה לקמן ערך שבועת שוא ושקר, וערך שוחז, ולעיל ערך דיני שמים.

(רט) עונשין לא נאמרו רק על ה' חצות, ראה בס' מרגליות הים סנהדרין ג"ז ב' אות ה' משיב, עשה"ט.

(רי) עונשין מן הדין, אי בב"נ עונשין מדין ק"ו ראה ישמח משה פ' דברים באורך ובס' לקח טוב כלל ב' ובס' בית האוצר מע' א' ד' ס"ו ע"א, וראה בס' שו"ת כנה"ג חלק א"ח בסוף הספר דבב"נ עונשין מן הדין, וראה גינת ורדית כלל ג' ומלוה"ר בכללן אות ט"ז, וראה בס' פני מבין סנהדרין דף נ"ח ע"ב באורך גדול מזה.

(ריא) עמד והתיר להם, אמרינן בב"ק ל"ח ע"א עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות שקיבלו ולא קיימו התיר להם, ופרש"י לא שהתיר להם לפוטרים מעונש אלא שאם אפילו מקיימים אינם מקבלים שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה, וע' אור שמח איסורי ביאה פ"ט ה"ז שר"ל כשקיימים לא מפני שנצטוו בתורה אלא ע"י נביאים, וראה שו"ת פני יהושע י"ד ס"י ג' דהעיקר דעמד והתיר להם לגמרי ואינו אסור

על עוברין וא"כ המקשה לילד אף דלא יצא ראשו אפשר דאסור לחתוך העובר כי הוי נפש ואין דוחין נפש מפני נפש ורודף לא הוי דמשמ"א קרדפו, או דלמא כיון דחזונו גבי ישראל דכיון דנפש לא מקרי שרי להציל עצמו כשאר עבירות ולא הוי בכלל אביזריהו דשפיכת דמים דלא אקרי נפש וה"ה בב"נ (אך ראה בשו"ת מהר"ם שיק י"ד ס' קנ"ה שהפס דלהרוג עובר הוי בכלל אביזריהו דשפיכת דמים דהוי מקצת נפש ע"ש), וראה עוד שם כמה חקירות בזה, וראה בס' פרדס יוסף ויקרא א' אות ב' ע"ש, ובמרגליות הים סנהדרין ג"ז ב' אות ו', וראה היטב בספרי ח"א ערך אדם עובר וכו' מדרש ש"ה והלאה משיב בארוכה גדולה עישה"ט ואקצר.

במג"ח מצוה ל"ד כתב דדוקא על העובר נהרג אבל על הנפל אינו נהרג, וכתב בתולדות שמואל פ"ב דדוקא בידוע שלא כלל לו חדשיו אבל בסתם ולדות ודאי נהרג עליהם דודאי לא גרע מעובר, ולא ראה מ"ש בזה בשו"ת פאת השדה מע' ג' כלל ו' אות ג' בדיה ובשואל ומשיב, ע"ש עוד מפורטי דינים אלו, ועש"ת שם אות ט"ז ושיו"ר הפאה מע' א' כלל י"ט משיב בארוכה, וראה בס' לימודי ה' סימן קנ"ו ע"ש, וע' ס' עינים למשפט סנהדרין ג"ז ובדפי ספרו קנ"ז ע"ש, וראה לעיל ערך נפל, וראה מכתבי תורה בס' ק"א שכתב והרבה הארכתי בזה גבי ב"נ דחייב על עובר מחמת דהוא כמו גרם שלא יהי' אדם עיני רש"י סנהדרין ג"ז ע"ב גבי נפלים ובתוס' וברמב"ם ה"ל מלכים דגם גרם חייב בב"נ, וע"ש ס' ק"ב שכ' בגדר עוברין דחייב ב"נ נסתפקו בתוס' נדה דג"ט אי ב"נ רשאי להרוג העובר להציל אמו, והרמב"ם ז"ל כתב דההרגין העובר מטעם רודף, ודעת התוס' שם דגם ישראל אסור להתרוג עוברין מה"מ, ובתוס' נדה דמ"ד דמה"מ מותר להתרוג עוברין ואפ"ה מחללין עלי' השבת, ובמ"א כתבתי בביאור דברי התוס' סנהדרין דף פ' ודף פ"ג דחולין בשם ר"ת, ושם בס' ק"ג כתב ועיקר הגדר מ"ש התוס'

אלא שלא יעברו על ידינו, וכיכ בס' בית יהודה סי' י"ז, וראה מקנה בכלל פרט ט', וראה בס' מנחת מלכים דף פ"ג ע"ב שהביא משו"ת שם משמעון חר"מ סי' ג' רא"י מיבמות מ"ז ע"ב דאמרה נצמי לרות אסר לן עבודה זרה משום דסוגי' זו סברה דהותרה להם והכי קריל, והוא ז"ל דחה דאיכ' מ"ט אסרו ליתן אבר הפרוש לבי"ג, ואם דהפנ"י השכיל דבריו באומרו ואינו אסור אלא שלא יעברו על ידינו דכוונתו דמדרבנן אגבנו מהתרים שלא לספות איסור הרי די לנו לאסור מדרבנן במה שבתחלה אסרה להם תורה ולא להוסיף עוד אבר הפרוש, והרא"י מאסר לן עבודה זרה כבר דחו המפורשים דכוונתה דאסר לן ע"ז אפי' בשותפות, ראה ערוך לנר שם, וראה ערך שיתוף, וראה תכלת מרדכי נח נר מצוה אות ב'.

רי"ב) עומק אין מקבלין מהם גרים, כתב הכסף משנה פ"י מה' מלכים ה"ד אבל ד' עממין ועמלק וכו' שאם קבלו עליהן ד' מצות הרי יצאו מכלל עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים, וכתב התו"ש כד' י"ד דף שג"ב ד"ל דלאחר שקבלו עליהם לקיים ד' מצות בכה"ג יצאו מכלל עמלק לענין זה שמקבלים מהם גרים ע"ש.

רי"ג) עריות, ראה בסנהדרין ג"ח בר"א ומבואר בארוכה ברמב"ם פ"י מה' מלכים, לך נא וראה, ובס' תורת המלך דף רכ"ז חקר יסוד דין עריות הנאמר לבי"ג אם זה הוא דין עריות הנאמר לישראל או דנימא דעריות הנאמרו לבי"ג לא גכללו בפרשת עריות שבישראל, ע"ש הנפקא מינה מזה, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ח וראה אנצקל' תלמודית ערך בן נח הציונים בזה.

רי"ד) עריות לאחר מיתתו, כתב בכלי חמדה פ' וירא סי' ג', עריות לבי"ג הוא ממצות שכליות כיון שאין אסורין לו אלא אמו ואשת אביו ואחותו מאמו ובהמה ואשת איש וכל זה יש לקרב אל השכל משא"כ עריות לישראל דאסורין עריות דאישות והם אסורים לעולם

אף כשנפסק האישות מ"מ חמותו וכלתו וכיו"ב אסורה לו לעולם זה אינו שכל כיון דהאיסור מבח אשתו אי"כ כאשר יסור האישות צריכין העריות להיות מותרות, ולכן חשבו הר"ם בשמנה פרקים פ"ז בכלל מצות חוקים, משא"כ בב"ג כתב בפ"ט ממלכים דמצות כ"ג הם מצות שכליות, וכן איתא ביומא דף ס"ז, וזה הוא ענין שבב"ג לא צריך קרא להתיר כלל מיתת הבעל כיון דהוא רק קנין בעלמא ממילא ידעיןן כשמת אחד נפקע קנינו משא"כ באשת ישראל צריך קרא להתירה לינשא, וע' גור ארי' פ' וישב גבי תמר שכ' ג"כ בג"ל דבב"ג לא שייך כלתו כלל לאחר מיתת בנו ע"ש.

רטו) פדיות הקדש, במג"ח מצוה תמ"א מסתפק אם פדיון נכרי מועיל בקדשים שנפל בהם מום, וכתב בהגהות טל תורה עין פ"י פסחים כ"ח שקיהא טובא אם נכרי יכול לפדות הקדש, וע' סנהדרין י"ד ע"ב תה"ה ב' לקוחות שכ' י"מ שרוצין לקנותו ויקח מי שיתן יותר, וכן פירשו הרמ"ה ור"ן, ולפי' מוכרח דנכרי יכול לפדות ע"ש.

רטו) פה שאסור הוא הפה שהחזיר, אם אמרינן כן בב"ג, ראה פרי"ח יר"ד סי' מ"ח ס"ק כ"ז, ופרי"ת שם סק"י, חנא וחכדא ח"ב דף כ"ג ע"ב, שד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות י"ט.

רי"ז) פועל בשעת מלאכה, משמע מדברי הר"ם בפ"ט מה"מ ה"י דמותר לאכול גם בב"ג, וראה מזה במג"ח מצות תקע"ז ובס' תורת המלך דף רס"ח, ובס' המקנה בהשמשות לח"א מה שתביא בזה.

רי"ח) פועל נכרי הגבהתו או משכנוהו אם נוהגי, המחנה אפרים ה' מכירה סי' ט"ז חקר מי שלקח מקח מחבירו והגביהה או משכה הלוקח ע"י פועלים עכ"ם אי קנאה הלוקח, ומסיק דלא מהני דהוי כחצר המהלכת, והגה"בנות סי' קפ"ח הביאו והקשה עליו דאבאי מהני במציאה הגבהת פועל ומציאת עבד כנעני ומחדש בזה הרבה דברים, הביאו בס' המקנה כלל כ"ג פרט י"א ע"ש באורך.

רי"ט) פחות משהו פו"טה, אם נחשב זה

וכמנחת סולת מצוה ל"ח תמה עליו מהירושלמי רפ"א דקידושין דלשמואל אפי' נבעלה בנות לאחד דינה כאשת איש, ואפי' לר"א שם דבעינן כונה סגי אפי' לשם פלגש ולא צריך חופה דאפושטי פלוגתא לא מפשינן ע"ש, וראה מקנה בהשמשות לח"א פרט ג' שתמה ג"כ איך שייך פלגש בב"ג, וראה בס' מכתבי תורה סי' צ"ח שכ' ג"כ לתמות על הריב"ש וג"כ ס"ל דאפשר דנתכיון לקנותה לפלגש די לכונ"ע.

רכ"א) פסולי המוקדשין, המג"ח מצוה י"ד כתב דעל קדשים נהרג ב"ג באם אכלו אבל לא על פסולי המוקדשין משום דלא מקרי עוד קדשי ה', וראה במקנה בהשמשות לח"א בפרט ח' כיון שאין פודין את הקדשים לכלבים אין בו שום קדושה ומותר לבי"ג.

רכ"ב) פקדון של ישראל ביד נכרי, אי חיישינן שיחליף את הפקדון אף בדבר שאין לו בזה ריוה, ראה שדי חמד כללים מע' ג' כלל ג"ה אות כ"ג, וראה בס' גנוי חיים מע' ג' אות י' משכ"ב.

רכ"ג) פקוח נפש, כ' המג"ח מצוה דצ"ז דב"ג אסור לעבור על א' ממצות אפי' במקום סכנה ורק באסותו לעבור על א' ממצותיו ואם לא יעבור יתרגנו אוי מותר לו לעבור ואל יתרג אבל אם אחוז חולה שיש בו סכנה ואם לא יתרפא עצמו בעבירה א' מ' מצות שלו אזי ימות בודאי אינו רשאי מצד הסברא להציל א"ע בעבירה זו, ואם עבר חייב מיתה כד"ה, כמו בישראל אם עבר עבירה א' מג' עבירות בשביל סכנת חולי חייב על העבירה כמבואר ברמב"ם ה' יסו"ה, ה"ה בב"ג אם ריפא עצמו בעבירה א' חייב מיתה כי אינו רשאי להתרפאות עצמו בשום עבירה כלל, ומצאתי בס' פרשת דרכים דרך האחרים דרוש ב' שכתב בפשיטות דב"ג יכול להתרפאות ג"כ במקום סכנה, ולי נראה כמ"ש וכ"ג מלשון הר"ם, ואף אם נאמר כהפרשת דרכים מ"מ אפשר דאינו נדחה רק דאי ולא ספק פקוח נפש וצ"ע, וגם בב"ג לא ניתן לדחות רק להתסוכן עצמו אבל שיעבור א' בשביל סכנת

ממון לגבי ב"ג שיהי' מועיל לקנות ממנו כי היכי דמהני בשכירות מקומו לענין הדר עם הנכרי בחצר, ראה רש"ש עירובין ס"ב ע"א שכתב בפשיטות דלכל קניות לישראל מנכרי קונה בכסף די בפחות משהו פרוטה ע"ש, אבל לקנות הנכרי מישראל בודאי צריך שיהי' שוה פרוטה, וראה שד"ח מע' ג' כלל ג"ה אות י"ח שדעתו דלשאר קניות יהי' צריך פרוטה ושאינו לענין עירוב דאינו אלא סילוק רשות אבל לקנין אפשר דלא מהני, וכי"כ חזקוני' אש על מ"ש האבני מילואים בס' ל"א ס"ק כ"ד דמוכח ג"כ דמועיל בכ"מ פחות משהו פרוטה, והוא ז"ל השיב עליו דאין רא"י מעירוב זכ"ל, ועין מ"ש בזה בשד"ח פאת השדה מע' ג' כלל ו' אות ח', וראה שר"ת מהר"ץ חיות סי' ט"ז אות ד', וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ס א' אות ל"ג, וצ"ן לס' עמודי אש קונט' כללי תורה ר"ד רע"א, וביאור ס' המצות לרס"ג ח"ב ל"ח רס"ז שכ"ח ג', וראה היטב בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ז בדפי ספרו דקני"ה ע"ש, וע"ע בערך קנינים.

כ' בעטרת חכמים (מרבא בילקוט הרועים ר"ג ב') דמ"ש בסנהדרין ע"ב דבן נח נהרג על פחות משהו פרוטה ולא ניתן להשכוך, דמ"מ למ"ד אי עביר לא מהני לא קנה הגזילה, ובמס' סוכה כ' דדוקא גוף הגזילה א"צ להשיב אבל צריך לשלם דמי הגזילה ע"ש.

ראה יד רמ"ה סנהדרין ג"ט א', ע"ה דעכ"ם לא בני מחילה נינהו, שכ' לפי שאמורין הם ואין מחלין אפי' על דבר קל וכו', אבל ישראל רחמנים הם ומחלין על דבר קל, ויש לפרש דגוים לאו בני מחילה נינהו אשתכח דפחות משו"פ לגביהו ממונא ואסור להו למשקליה, וע' בחמ"ח בארוכה ושו"ת מהרצ"ח סי' ט"ז אות ד', וצפנת פענח להרמב"ם ה' מתנות עניים פ"ז (ס"ד ד') מרבא בס' מרגליות הים סנהדרין ג"ט א' אות ל"ד.

ר"כ) פלגוש, הריב"ש בשר"ת סי' שצ"ח כתב בפשיטות דב"ג שנשא פלגש לא הוי אשתו ואפשר דחופה בעינן להו לפרטום ע"ש.

חבירו אין סברא כלל לעבור בשביל חבירו ורק הוא עצמו שרי להציל נפשו בעבירה. ולהשיטה הגיל דמותו לו להתרפאות במקום סכנה בב"א א"כ ח"ה בג' עבירות כי לדירי' אין חילוק כלל כמבואר בגמ' ובר"ם ע"ש. רכז) פרו ורבו. כ' התוס' בסנהדרין ג"ט ע"ב ד"ה הוא סו"ר דב"ג אינם מצווים על זה. אבל התוס' בחגיגה ב' ב' ד"ה לא תהו נראה דס"ל דמצווים. וראה לעיל ערך השחתת ורע שהארכתי בזה. והמליץ פ"י ממלכים ה"ז ס"ל דעד מתן תורה היו מצווין ומסיני ואילך ניטלה מהם היתנה לישראל לבד. ולכן לא חשבוהו במנין ו' מצות לפי שלא נתנה לדורות. וכ"כ הטו"א בחגיגה שם. ואעפ"י שאינם חייבים בסו"ר מ"מ בני פריה ורביה הם שאם היה לו בנים בחיותו נכרי ונתגיר קיים סו"ר כיון שעכ"פ בניהם נקראים על שמם גם בגיותם נקראים בני פו"ר כדס"ל לרי"ו ביבמות ס"ב ע"א. וראה גנוי חיים מע' ב' כלל מ"ו. וראה מקנה בהשמטות לח"א פרט י"ג. וראה שדי חמד מע' ז' כלל כ' עשה"ט. וצמח דוד ח"א דמ"ג ע"א. וגנוי חיים מע' ב' אות מ"ו ע"ש. וס' מרגליות הים סנהדרין ג"ט ב' אות כ' ג' ד' ה'. וראה היטב בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ט בדפי ספרו קט"ג אריכות בזה.

רכז) פרוט ראש. ב"ג שיהא שפחה לעבדו ובא עלי' האדון ה"ז נהרג משום אשת חבירו ואינו חייב עלי' עד שיתפשט הדבר ויאמרו העם זו מדבית עבד פלוני, ומאימתי תחזור להתירה משיפרשנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק. רמב"ם פ"ט מה"מ ה"י, וברש"י סנהדרין נ"ח ב'. שלא כדרך הנשואות שהיו רגילות שלא לצאת בראש פרוע. ובמנ"ח מצוה ל"ה כתב דמשמע מהלשון דתלוי ברבו כיון שהוא יחידה לו ע"כ צריך שהוא יפרע ראשה, ובר"ן שם כתב דלהסוברים שבב"ג אינו מועיל גירושין חרי זו קולא בשפחה שכיון שביאה בלבוז אין אסרתה אלא בכח היתוד שיחודה רבה נעשית אשת איש לכן פריעת ראשה מתירתה שהוא ג"פול היתוד. ולהסוברים שבב"ג אין גירושין

בכתב ודי שיוציאנה או שתצא ממנה הרי זו חומרא בשפחה שכשם שהחמירו להצריכה יחוד הרב כך החמירו בגירושיה וראה בס' מכתבי תורה סי' ק' שם בטעם החילוק בין גירושיו ב"ג לשפחה דצריך פריעת ראשה לפמ"ש הרמב"ם בריש הל' גירושין שאם גירש ולא הוציאה מביתו ה"ז כמו שגירש החזיר גרושתו וכו' ע"כ השפחה שיחוד לעבדו שחתרת לביתו בעינן פריעת ראשה בשוק. וזה עדיף מגם בכתב גבי ישראלית ע"ש.

רכז) פשרה. בסנהדרין ג"ז ע"ב אמרינן דינן ילפינן מדכתיב ויצו ה' אלקים על האדם. ויצו זו דינן וכה"א כי ידעתי למען אשר יצוה וגו' לעשות משפט וצדקה. וברש"י ד"ה דיני קנסות דצדקה היינו פשרה. וכ"ה במאירי שם. א"כ מוכח דנצטור על הפשרה. ועי' במהרש"א שם דלפ"מ דמסקינן דביתו לצדקה נראה דצדקה ממש קאמר. וצ"ל הא דלא חשבה גבי ז' מצות משום דק"ע לא קחשיב ע"ש. וכן בחי' הר"ן והרמ"ה פירשו דקאי על צדקה ממש. וראה ערך צדקה. וראה משך חכמה פ' וירא עה"פ כי ידעתיו שם עפ"י רמב"ן פ' וישלח דבדיני ב"ג מצוה לפשוט וטרם שנתנה תורה צדקה קודם למשפט ונשים פסולות לדון וכשרות לפשרות ובכן בהן צדקה ולא משפט ע"כ אמרו בסנהדרין ג"ז ע"ב בניו לדין ביתו לצדקה.

רכז) צדקה. בחי' הר"ן לסנהדרין ג"ז ס"ל דמחויבים בצדקה. ובמהרש"א נסתפק שם. וביד שאול יו"ד סי' רנ"ד סק"ב הביא מש"ס ב"ב דף י' ע"ש באורך. וביד רמ"ה סנהדרין ג"ז ע"ב על הגמ' ביתו לצדקה כ' מסתברא דלצדקה ממש קאמר. וראה שם במרגליות הים אות ט' ודף ג"ז ע"ב אות ת' באורך עשה"ט הדק.

כתב בכלי חמדה ר"פ וירא דלהלכה דקיי"ל כד' יצחק דיליף דינים מקרא דאלקים (סנהדרין נ"ז ע"ב). וא"כ אע"ג דאברהם ובניו הוזכרו על הצדקה אבל ב"ג לא הוזכרו על זה. וכן נראה דעת הראב"ד והרשב"א שנדחקו לתרץ

אמאי לא מברכין על מצות צדקה א"כ ה"י להם לתרץ דמה שגם ב"ג מזהירים ע"ז לא שייך מצות ברכה. אלא ודאי פשיטא להו דב"ג אינו מצוה על צדקה. והביא עוד ראיות לזה ע"ש. אמנם ראה ברקח סי' שס"ו שכתב באמת דכל דבר שב"ג מזהירים עליו אין צריך לברך וקחשיב שם צדקה ולוי' הידור זקן ועשיית מעקה ותיקון מאוננים ומדות ומשקלות ע"ש. ורצייתי להעיר דלכאורה צדקה הוא קום ועשה וע' כאן ערך חשובה מש"ב. וראה בעין הרועים בכללן אות י"א. ובס' תכלת מרדכי בראשית נר מצוה אות י'. ולענין לקבל צדקה מעבדים ראה שו"ת כ"ס יו"ד סי' ק"ה. וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ז עשה"ט אריכות בזה.

רכז) צורות אם יש איסור לב"ג לעשות. ראה במנ"ח מצוה ל"ט אות א' שהביא מהלוקט הרמב"ם והוס' בזה דהרמב"ם בה' מלכים פ"ט ה"ב ס"ל דגם ב"ג אסור לעשות צורות לבני רק שאינו נהרג והתוס' ס"ל דמותר לעשות צורות רק הישראל אסור לצוות לו משום שבות ובמקום מצוה מותר. וכ' המנ"ח דלד' הרמב"ם אסור לישראל לצוות לעבדים לעשות כי עובר על פ"ע ל"ה מכשול וכ' עוד שהכ"מ לא תראה מוצא הדין גנזי לו להר"מ דב"ג אסור לעשות צורות. וע"ע שם במנ"ח שתמה על החינוך שדרכו עפ"י רוב למשוך אחר הר"מ אמאי לא הביא כאן דכל באי עולם מצווים ע"ה. ותמה עוד לד' הרמב"ם א"כ איך משני דאחרים עשו לו ע"ש.

וראה בהערות הגר"מ אריק וצ"ל (מובא בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח עמוד ע"ה) שם דנראה דמקור הר"מ דאסור לב"ג לא נודע ואפשר דטעמא מדכתיב לא תעשו כן לשון רבים מרבה נמי נכריים. אמנם י"ל דלשון רבים מרבה לשנים שעשאוהו דבעלמא פטורין והכא חייבין כמ"ש המנ"ח. והכי אשכחן בשוחטי חוץ דכתיב בהעלאת איש איש לרבות שנים שהעלה. ולפ"ז שוב אין איסור לנכרי דאין הריבוי רק על שנים. ואפשר דהגמ' ספוקי מספקא ליה בזה ולכן משני שאחרים עשו לו בלשון רבים היינו

שני נכרים עשאוהו וא"כ מ"מ מותר מה"ת או מטעם דנכרי אינו מצוה ואם נכרי מצוה שוב הוי שנים שעשאוהו דמה"ת מותר רק מדרבנן אסור ושוב הותר במקום מצוה. ואפשר דיצא לו לרמב"ם והינוך (לפלא שהחינוך לא כ"כ וכמו של בשם המנ"ח שתמה כן על החינוך. א"מ) דבר זה שכתבו דכל הצורות הוא להרחיק ע"ז ולכן גם ב"ג מזהיר דאלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם ופרש"י ביתרו דאם עשה כרובים של כסף הוי כעושה אלהי כסף ואם עשה של זהב יותר משתים הוי כאלהי זהב והוא מהמכילתא. והטעם דהא כרובים הוי צורות האדם דאסור לעשות רק התורה התיירה במקדש ובעושה בשינוי או יותר ממה שצויתה תורה ה"ז אסור כמו כל צורת אדם והוי כעושה אלהי כסף. וא"כ מוכח דצורות שאסרה תורה מילתא דע"ז הוא ולכן גם לב"ג אסור וכו' עשה"ט כל דבריו. וראה עוד לעיל בערך ע"ז.

רכז) צער. כ' התוס' עירובין ס"ב א' ד"ה ב"ג. דעל צער של ישראל אין ב"ג חייב מיתה. ובהכי נ"חא מה שהוזכרו בסנהדרין נ"ח ב' לומר דב"ג שתכה את ישראל חייב מיתה דעל צערא לחודא לא מוסיב. וראה צפנת פענח הל' תרומות פ"ב (ל"ח ע"ד) ובשו"ת מחנה חיים קמא סי' ט"ז באריכות. וראה בס' המקנה בהשמטות לח"א פרט ט"ו. וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז ע"א אות י"ו. ונ"ח ע"ב אות ח"י עשה"ט.

רל) צער בעלי חיים. כ' בס' חסידים סי' קנ"ב דב"ג חייב על צעב"ח ע"כ נהרג בלעם בשביל שעשה צעב"ח. וראה במקנה בהשמטות ח"ב שם ואולי ע"כ אסור לעכו"ם להטיל מום בבכור מצד צב"ח. וע' תו"ט בכורות פ"ה מ"ג.

רלא) קבוע. כ' במנ"ח מצוה ע"ה. זה ודאי דיון קבוע לא שייך אצל ב"ג דפסוק דילפינן קבוע בישראל נאמר וארב לו וכו'. וגם בישראל הוי קבוע דחזו כמ"ש הה"מ וכו' א"כ דוקא בישראל נאמר ולא בב"מ. א"כ בס'

חגיגות מוכרות בשר שחיטה וא' אמה"ח ולקח ישראל או ב"ג מהם דגולד הספק במקום קביעות דלישראל אסור מטעם קבוע במחצה ע' מחצה מ"מ לב"ג שרי דאמרינן מרובא פריש. ורוב שייך בב"ג לסברות הסוברים כן, וכן להיפך אם רוב בשר אמה"ח ומיעוט שחיטה דבישראל אין לוקין בלקח מקבוע דהוי ספק אבל ב"ג נהרג דאצלו לא שייך דין קבוע ואמרינן מרובא פריש. ודע דמבואר בש"ס ויר"ד סי' ק"י בס' חגיגות דבגמרא אולנין בתר רוב כיון דלא נולד הספק במקום קביעות וה"ה נמצא ביד עכ"ם ג"כ מותר לישראל ברוב כשר, והטעם דעכ"ם אף שלקח מקבוע מ"ם אצלו לא נולד ספק כלל במקום קבוע כי בשר גבילה ג"כ מותר לו, וא"כ זה דוקא באיטורים כגון גבלה וכדומה דמותר לב"ג, אבל אם האיטור אמה"ח דאסור לב"ג אי"כ הו"ל נולד הספק במקום קביעות ולא אולנין בתר רוב, והגם דבעכ"ם לא שייך קבוע, זה אינו דמיא נולד ספק לו כמו בישראל דגוה"כ דנולד ספק במקום קביעות לא אולנין בתר רוב, וכ"כ הקצח"ה סי' רצ"ב ע"ש.

וראה בס' המקנה בח"א השמטות לפרט ב', ובסי' מוזות מלכים דף צ"ו ע"ב כתב למ"ש בשו"ת מהר"י אסאד ארי"ה סי' קע"ו סו"ה עוד דלהרא"ש דסובר קבוע למפרע הוא משום דסובר דרוב בגדר ספק ותתורה חידשה דספק זה מותר וא"כ קבוע לאו חידוש הוא אך דאוקמא תורה אסברא וע"כ אמרינן קבוע למפרע, ודבר שהוא מסברא שייך גם בב"ג ע"כ גם בב"ג שייך קבוע ולא אולנין בתר רוב, ע"ש באור"ך.

רלב) קב"ר עכ"ם אס' טטמ"א, ראה היטב בספרי ח"ב ערך אדם צדיק מש"ב בארוכה וצ"פ לזכור, כי לא רציתי לבא בכפילא במה שתארכתי כבר בספרי.

רלב) קדוש עכ"ם. איתא בזבחים מ"ה ע"א קדוש עכ"ם אין חייבין משום פגול גומר וטמא, והשוטנן בהוץ פטור, לא נהנין ולא מוקלין, והרמב"ם פ"ט ממע"ק ספק השחוט

קדוש עכ"ם בהוץ חייב, וכן המעלה אותן בהוץ, דפסק כר' יוסי דשם דחולק על מתני', וראה ברכת הזבח מנחות ג"ט שגם קרבן גוי אסור בטומאה להקריב אלא באכילת קדשים בטומאה אין מזהירין עליהן, וראה מזה באור"ך בס' המקנה בכללן פרט ח', ומנ"ח מצוה י"ד כתב לדעת רש"י קידושין שקדשים קלים אחר שחיטה ממון גבוה הוא רק משולחן גבוה קצו לאכילה, א"כ אם גוי אוכל קדשים עובר על גזל מה לי הדיוט מה לי גבוה וחייב מיתה ע"ש.

רלב) קדושים קלים, ראה במנ"ח מצוה י"ד אות א' שבי' לתרץ על הקושיא דאמאי קטלוהו להאי ארמאה בפסחים ג' אם אינו מוזהר על אכילת פסח ח"ל עוד גלענ"ד לר' רש"י קידושין וב"ק ש"ל קדשים קלים אח"ש אפילו חלק הבעלים ג"כ הוי ממון גבוה רק משולחן גבוה קצו לאכילה אבל לקדש בו את האשה אינו שלו דהוא מ"ג א"כ נראה דאם עכ"ם אוכל קדשים קלים שלמים או פסח עובר ג"כ על גזל כי ב"ג מצווה על גזל מ"ל גזל הדיוט או גבוה, אך לישראל וזה להו רחמנא לאכול אבל למאן דלא זכה רחמנא הוי גזל גבוה אי"כ עכ"ם שאכל קדשים קלים כיון דממון גבוה הוא ה"ל גזל והם מזהירים על הגזל וחייב מיתה על הגזל אפילו בפמ"ש, ע' סנהדרין ור"מ ה' מלכים, ע"כ קטלוהו להתואר עכ"ם מחמת שעבר על גזל דמצוה ב"ג ע"ה, הדין דין נכח אפילו לשי' התוס' דחלק הכהנים הוי מ"ג אי"כ אסור לעכ"ם לאכול מחלק הכהנים דהו"ל גזל גבוה ולא גרע גזל גבוה מגזל הדיוט ע"ש, ובס' לבנת המנחה כ' ע"ו חידוש גדול הוא וכל כי האי הו"ל להפוסקים לכתוב דאם ב"ג אכל מקדשים חייב מיתה, שוב נדפס שו"ת מתת ידו ח"ב וראיתי שם בס' ל"ד מפסק על דבריו גם מטעם אחר ע"ש.

רלב) קטן, כ' הרמב"ם בפ"ט ממלכים ח"ב דלעולם אין הורגין מן הכ"ז לא קטן ולא חרש ושוטה, ובשו"ת מהר"ץ חיות סי' ב' הקשה דלדעת הרא"ש בתשו' כלל י"ז דשיעור

גדול הוא בכלל שיעורין, והלא כתב הרמב"ם בה"י שלא נתנו שיעורין לב"ג וע"כ חייב אף בכל שהוא, וכ' בשו"ת ח"ס יו"ד סי' שר"ז דלענין שיעור גדולות בישראל בן י"ג שנה וב' שערות הוי גדול ובב"ג כל ששכלו שלם, וכחא דש"ס ב"ב קניא ע"ב דמסברו ל' וסבר הוי גדול ופחות מזה הוי קטן, וכעין זה כתב המנ"ח סוף מצוה ק"ץ, וכ' דכן הדין לענין עריות דבב"ג תלוי באם הוא בן דעת, וראה חת"ס שם שמישב מתא דממעט גוי מופלא סמוך לאיש מגדרים ונדבות הא לא נאמרו שיעורין לב"ג, דלק"מ דבדא"י בכל הריגים הנהגים בב"ג אין מקום לשיעורין דחלל"מ הם ולישראל נאמרו ולא לב"ג, אך הא דנדרים וערכין אינו ממצות ב"ג אלא התורה חרשה איש לרבות ב"ג שנודדים נדרים ונדבות כישראל אי"כ מסתיין כישראל, אבל לכל דינייהם וקנינים לא ניתן להם שיעורים ומשבאו לכלל דעת הרי הוא כגדול ע"ש.

ובשו"ת בית שלמה ארי"ה סי' ס"ו וס"ז דעתו דאף ב"ג לענין קנין ועריות בעי' שיהי' בן י"ג שנה, וכעין זה כתב בשו"ת בית ישראל סוסי' י"ט, וראה מזה בשו"ת מע' ג' כלל ג"ה אות כ"א מ"ש משו"מ מהדורא ב' ח"א סי' י"ד, וראה בשו"ת מהר"ץ חיות סי' ב' שם דלשיטת הרמב"ם שם דבשוגג פטור מכלום, א"כ כיון דאינם בני דיעה לא תצוה התורה לענוש לאנשים כאלה, ופשיטא דכיון שהגיע הקטן לכלל שנותיו ומשתמש בשכלו אין צריכים להביט על הסימנים כמו בישראל, וע"ע לקמן ערך שיעורין.

וראה מהר"ם שיק על המצות מצוה רל"ג אות ה' אם מותר ליתן איסור לגוי קטן, ומסתברא ל' דכיון דאין שיעורין לב"ג ולא שייך אצלם קטן כמ"ש התח"ס הנ"ל א"כ אית ב' משום לפני עור ע"ש, וראה שרי חמד פאת השדה מע' ג' סימן ר' אות י"ד בארוכה עשה"ט, וראה בס' המקנה בהשמטות לח"א פרט ד' שמביא בשם אמרי בינה שמצדד דאין איסור להאכיל לקטן ע"ש.

רלב) קידוש השם. בסנהדרין ע"ג ע"א איבעיא לן אי ב"ג מצווה על קדוש או לא, וראה תוס' שם ע"ד ע"ב לגירסתנו שהבעיא לא נפשטה ובתוס' שם ע"ה ע"א ד"ה אם, ולרמב"ם פ"י מה"מ ה"ב נפשטה האיבעיא שאינם מצווים על קדוש, וראה לעיל בערך יעבור ואל יהרג ע"ש, וראה בס' פני מבין סנהדרין ח"ב מדקע"ו ע"ב והלאה, ודקע"ט ע"ב אריכות גדול בבירור השיטות, וגם חקר למ"ד דמצוה על קדוש אי דוקא בשלשה אלו דהיינו ג"ע ע"ז ש"ד אבל שאר מצוות לא, או דלמא אפ"י בשאר מצוות דלגבי ב"ג כולם שוים, ראה שם דף קע"ו ע"ג בדיה בעי, וגם במ"ש לעיל בערך יעבור ואל יהרג בשם מל"מ דבשפיכת דמים לכו"ע אמרינן יהרג ואל יעבור ראה מ"ש שם בפני מבין דף קע"ו ע"א וע"ב דהרבה לחקור בזה אולי גם בש"ד הדין כן, וראה ערך וזי' בתם, וראה במקנה בהשמטות לח"א פרט י"ב, וראה בס' חסד יתרועץ להח"ג מחוסט ז"ל על סנהדרין ע"ה ע"א, ובספרו דף ק"ס עשה"ט וצ"פ לזכור, וראה בס' טהרת המים מע' ק' אות מ"א שבי', קידוש השם על ג' עבירות ע"א ג"ט, שפ"ד, אין בן נח מוזהר עליו יעבור ואל יהרג, הרמב"ם פ"י מה' מלכים דין ב', וק"ק על הרא"ם ר"ס וישלח ד"ה ויצר, דמשמע דס"ל דדינן כישראל בזה, והרב צ"ד פי' דברי הרא"ם דקאי דוקא בענין שפיכת דמים שהוא מסברא והוא דחוק, ועי' סו"ה סי' רי"ט, ופ"מ ח"ב דקע"ו וקע"ז, ומש"ל מע' ב' ס"ק ז"ו, ומ"ש מהר"ק ב"א ח"א ד"ה והח"ש ח"ב סי' ג"ט סק"ד, ומאברהם לק"מ דמסר עצמו בעיר כשדים, דידוע דה"י זה אחר מה שאירע לזרז הפלגה דה"י בשנת מ"ח לאברהם ואז לקח הקב"ה לאברהם לחלק, ומינה דד"ן ישראל עליו ע"כ, וראה בס' מרגליות הים סנהדרין ע"ד ב' אות כ"ז ועשה"ט גם באות כ"ח ובספר עינים למשפט סנהדרין ע"ד בדפי ספרו קצ"א ע"ש, וראה ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב.

רלב) קידושין תופסין בחיבי מיתות ב"ד,

במנ"ח מצוה קצ"א כתב דלגבי ב"נ קידושין חופסין בחייבי מיתות ב"ד ג"כ.

ר"ח ק"ז וחומר, ראה לעיל ערך סברא שהבאתי מבית האוצר דף ס"ג דגם בב"נ ורשינו קל וחומר.

ר"ט ק"ט ל"י בדורבא מיניה רש"י בעירובין ס"ב ע"א ס"ל דאמרינן כן גם בב"נ, אבל התוס' והריטב"א שם טוברים דלא אמרינן כן רק בישראל, וכן בתוס' ע"ז דף ע"א ע"ב ד"ה כ"ג, וכשגול יותר מפרוסה חייב בהשבה וגם נהרג, אלא בגול פחות משורץ מישראל לא ניתן להשבות, ומשמע מדברי התוס' שם שכשהגניבה או תגולה בעין לכו"ע חייב לתחורר, ראה מקנה בכללן פרט ט"ז בסופו, ובשדה"ח ג' כלל ב"ה אות ל"ז, וראה בקצה"ה ס' שפ"ה ובשו"ת רמ"ץ אורח ס' מ"ח ובדע"ה ס' ד' סקב"ה, וביריעות שלמה יורד ס' ד' ובס' ע"ט סופר ח"ב כלל מ"א פרט י' ובילקוט הגרשוני מע' ב' ב"נ בסופו ובמקנה בהשטמות לח"א פרט י"א, וראה מהר"ם שיק על המצות מצוה רכ"ה ש"כ ומכאן מוכח דמשום קלבדרי"מ לא קנה הבן נח ודלא כרב בסנהדרין ע"ב ע"א אלא כרבא דכל שהגניבה בעין לא קנה משום קלבדרי"מ ע"ש.

ר"מ קנ"ז שטר, בתוס' בנדרות דף י"ג ע"א ד"ה מה כתבו בעכ"מ לא מסתבר שיועיל שטר לפי שקנין שטר לא שייך בעכ"מ כדאמרינן בב"ב נ"ד וכו' ושטר לא קנה בעכ"מ משום דישאל גומי' לא קנה בשטרא אלא מספר המקנה דירמיה והתם ישראל היה ע"כ, וכן בתוס' קידושין י"ד ע"ב, והתת"ס מובא בשו"ת עטרת חכמים ס' ט"ז כתב מה דפשיטא להו להתוס' דאין שטר בגוי אפשר טעמא משום דהוי עדות מפי כתבם, וע"ש מה שהשיב בעל עטרת חכמים, מובא כל זה במקנה בכללן פרט י"ז ובחשטמות שם, וגם חקר אם ב"נ יוכל לתתחייב עצמו בשטר, וראה כתובות צ' ובריא שם, וראה ח"טב בס' סהרת המים דף ז' ע"א דף צ"ח עשה"מ וצירמו לכאן.

ר"מ קנ"ז קרקע לנכרי וחומר, דהוא בכסף

ושטר אי מהני ביה חנאי שיקנה בכסף לבד, ראה בשדה"ח אסיפת דינים במע' חמץ ומצה ס' ט"ז אות כ"ד.

רמב" קנ"ז יד בנכרי אי אמרינן דידו קונה כמו בישראל, ראה שדה"ח כללים מע' ה' כלל ב"ה אות ל"ג שצ"ח לע"י שו"ת רמ"ץ אורח ס' ל"ג ובמ"ש בשדה"ח במע' ה"ח אות ל"ח ב"ה והנה ע"ש.

רמב" קנ"ז י"ט קניינט, קנין עכ"מ, במשפט שלום ס' קצ"ד צ"ח שו"ת פמ"א ח"ב ס' ג"ב באורך צ"ד מהרש"ק ושו"ת נחלת שבועה, וע' בתשרי שער אפרים ס' ע"ט, שו"ת גא"י אורח ס' ס"א ויורד ס' ב"ה ג"ט ס"ד ק"א, וע' ח"ס יורד ס' ש"ה, ובדין קנין דרבנן אי מהני במוכר לעכ"מ צ"י סמ"ע ס' ס"ז סק"א וש"ך ס"ק פ"ה, וע' קצוה"ת שם סק"ב ובס"י זה באורך, וע"ע בדיני כסף ומשיכה בבה"ט ס' רע"ד בשם חוקי משפט, ועמש"ל ס' קצ"ה בדין קנין חליפין בעכ"מ, ועשו"ת ח"ס ח"מ ס' קצ"ד בדין מומר דהוי דינו כישראל בענין קנינים והאריך בה זכר.

ובסעיף ג' כתב, ומ"ש בנתח"מ מתשרי הרמב"ן ס' רכ"ה דעכשוו נהגו בעכ"מ להקנות בכסף לבד וקונה מדין סטומתא צ"י מחנה אפרים ה' קנין מעות ס' ח' דדוקא ישראל קונה בגוי אבל גוי מישראל לא קנה ויכול הישראל לחזור בו עשה"ה, וע' בשו"ת נטע שורק ס' ל' שהעלה דגם גוי מישראל קונה בקנין שנתנו בו ודהה דברי מח"א ולא קי"ל כהרמב"ן הנ"ל ע"ש, וראה בס' גנני חיים מע' ג' אות י' בקיאות נפלא בזה עשה"ה.

ראה צ"פ הל' תרומות ע"י ק"ה: דבאמת בקנין כסף יש ב' גדרים, הא' הקנין מלבד השווי של החפץ והב' השווי, ובאמת נראה דגבי בן נח אף היכא דקני בכסף שם לא מחמת הקנין רק מחמת השווי, וראה בצפת פענא (חיי שרה כ"ג"ט) ש"כ, והנה כבר כתבתי דגבי ב"נ ליכא גדר צירוף לא בומן ולא במקום ולא במציאות וקונה בכסף רק בשוה הדבר וצריך ליתן בבת אחת לכך נקט כסף מלא וכן

כסף השדה וכן וישקל דוקא שיעור הדבר ואז ויקם כ"י משא"כ בישראל ע"ש.

ולענין קנין סודר ראה שדה"ח כללים מע' ג' כלל ב"ה אות ג' ע"ש וע"ש אות ח"י מ"ש בארוכה, ופאת השדה מע' ג' סימן ו' אות ח' בארוכה בענין קנין מנכרי אי מהני לקנות ממנו אפילו בפחות משה פרוסה ע"שה"מ, וראה פאה"ש מע' ג' ס"ז אות י"ב ע"ש, וע"י ס' שו"ת סהרה מע' ג' אות ח' ע"ש, וראה משכנות הרועים מע' ג' אות מ"ד מ"ש בענין קנין סודר בגוי ע"ש, וראה ח"טב שדי חמד ח"ה מע' אסיפת דינים ערך בכור בהמה כ"יב כללים ופרטים השייכים לכללן ע"שה"מ, וראה במפתח השדי חמד הוצאת פרידמאן כ"יב כללים ופרטים בזה ע"ש בח"ט מע' קנין, וע"ע בערך פחות משה פרוסה.

ובענין אי אומן קונה בשבה כלי בגוי, ע"י בס' מסדר חילוקים ושיטות אות ס"ה בערך זה ע"ש.

בנתיבות המשפט סק"ב סק"ב העלה דבר חדש דאף דאין שליחות לעכ"מ מכל מקום אם נתן כסף לעכ"מ לקנות לו קרקע קנה המשלח והשליח מעשה קוף בעלמא עביד להוליך המעות להמוכר לקנות בו, וע' שו"ת תוע"ר חו"ד ס' ג"ג שהוסיף עוד דאפי' קנין משיכה מהני על ידי עכ"מ כיון דבעינן רק שתיעקר על ידי קולו ולא גרע שליחות העכ"מ מהיכא דאולא על ידי קולו, וכ' המשפט שלום ס' קפ"ח שצריך עיון לדינא בגוף הערה במחנה אפרים ה' שלוה"ן ס"ז וכו', ע"ש שהאריך מאוד מראשונים ואחרונים דלא כנתח"מ.

רמב" קרבנות, ראה חולין י"ג ע"א איש איש לרבות עכ"מ שנודרים נדרים ונדבות כישראל, ופליגי בנזבחים קט"ז א' אי מקריבין עולות ושלמים או אין מקריבין רק עולות, ופסק הרמב"ם פ"ט מה' מעה"ק ה"טז שאין מקריבין רק עולות, והכל כשרים להקריב לב"נ אפי' היות ותרנגולות זכרים ונקבות תמימים ובעלי מומים טהורים ולא טמאים, ומותרים להקריב קרבנותיהם בכל מקום ואין איסור שחוטי חוץ

נוהג בהם ובלבד שיקריב בבמה, וראה בס' המקנה בכללן פרט ח'.

ראה לקמן בערך שלא לשמו משי"כ בשם הגאון בעל צפנת פענח ד"ל ומש"כ עליו הג"מ מרדכי קאלינא ד"ל במכתבי תורה ס' קמ"ח: בגדר קרבן ב"נ שכתב הר"ג אי רק הצורה שלו או החומר ג"כ יש לזה עפ"י למיד דב"נ מביא מנחה מנחות דף ע"ג אי מביא בשותפות ודמ"א להניח מנחה לשני בניו או דלמא בשעת הבאה נחשבת שותפות גמורה בחומר ואין מביאין, ומה הדין בב"נ אם הורש שלו חייב להביא קרבן אביו כמו ישראל, ר"ה דף ו' ע"ב ותוס' שם, ואם מתכפר בקרבן אביו, ובירושלמי חגיגה פ"א הפרשי חגיגתו הורשים מהו שיביאו אותו ע"ש, מוכח במפענא צפונות פרק א' ס' י"א, וראה בציונים באנציקל' תלמודית ערך גוי כי לקצר אני צריך, וראה תרי"כ ויקרא כ"ב ח"י, מנחות ע"ג ב' ושי"ב תרומות פ"ג מ"ט, ורמב"ם מעה"ק פ"ג ה"ב, חולין ה' א', שקלים פ"א מ"ה, רש"י ובחים מ"ה א' ד"ה עכ"מ, ובריא על המשנה והגמרות ע"ש.

רמב" קרבן פסח, הרמב"ם הרמב"ן פליגי במ"ע י"ג, ראה רמב"ן ע"פ כל בן נכר לא יאכל בו שכתב והכתוב לא הצריך אלא לישראל, וכן ת"א וכו', והיינו דלא נראה לו לפרש דהכתוב יזהיר לעכ"מ שלא יאכל בפסח דאין זה ממצות ב"נ, ולא ס"ל כהרמב"ם דקאי על ישראל המאכילו, ראה בס' מנחה חדשה שם, וראה קרית ספר אותה רנ"ט שלא לתאכיל ממנו תושב ושכיר וכו' ותניא במכילתא תושב זה גר תושב שכיר זה הנכרי, ומערל וכו"ב לא נפקי דאיצטרך קרא לערבי מהול שאינו ערל וגם שומר ד' מצות ב"נ שאינו ב"נ, וכ' המנחה חדשה צ"ע אי בעי דישמור כל ה' מצות הוא דיצא מכלל בן נכר אבל אם אינו שומר כל ה' מצות גם דאינו עובד ע"ז ב"נ הוא או דאפילו נזהר מע"ז לבד לא הוי ב"נ ולא דוקא נקט ד' מצות והעיקר דאינו עובד ע"ז ע"ש.

דעת הצ"ח פסחים ע"ג דאזהרת כל בן

נכר לא יאכל בו על הנכרי קאי ולא על ישראל המאכלי וכי בשו"ת מהר"ץ חיות סי' ב' אבל דברי הכ"מ צודקים יותר בדחאי התורה רק לישראל נאמרה ולא באה לתת תורה לבני נח. ועי' ג"כ מ"ש הח"צ בסי' כ"ו בשם הרש"ל. והרי דרשו לנו למורשה ולא לנכרים ונאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל יועוס. ועי' מדרש ר"פ משפטים, וק"ל אין מוסרין דית לנכרים ועכרים העוסק בתורה ח"מ. וראיתי ברשב"ש סי' תקמ"ג שכתב לתרץ קושי' התוס' בסנהדרין ג"ז ע"ב על הא דעשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע מצות ב"ג הוסיפו שבת ודינין וכיבוד אב ואם ולמה הוצרכו להצטוות עוד הפעם אחר אשר מזהירים ועומדים מזמן אזהירי נח. וכי אחרי דק"ל מצות שנאמרה לב"ג ולא נשנית בסיני לישראל לבד נאמרה ועתה אם לא הי' משרע"ה נצטוו עוד הפעם על ד' מצות ב"ג לא היו האומות מזהירים עליהם כיון דנאמרו ולא נשנו אבל עתה שנשנו ד' מצות בסיני שוב נעשו לחוב על האומות ג"כ. ועפ"י מובן היטב לשון הרמב"ם בפ"ס מה' מלכים ה"י שכי' משרע"ה לא הנחיל התורה והמצות רק לישראל שנא' מורשה קהלת יעקב וכו'. וכן צוה משה מפי הגבורה לכופ את כל באי עולם לקבל מצות שנצטוו בני נח עכ"ל. ולכאורה מגין לו זאת דמשה הי' שליח גם להאומות לכופם על ד' מצות ולמא החוב עליהם רק מאזהרת ד' לאדם ולנח לבד. אולם מזה שראינו שנצטוו משה במרה על ד' מצות ב"ג אע"ג דכבר נצטוו בתורה ב"ג עליהם וע"כ נצטוו עוד הפעם למען יתחייבו גם האומות במצות אלו אי"כ מזה נלמד דמשה הי' שליח להתהיר לבני ג"כ ונכון.

וקר' הרש"ל תרי התורה דוקא לישראל ניחנה לא קשה על ד' מצות דשאני התם דכבר נזכר בתם אזהירי שהי' אב לכל באי עולם רק נצטוו למען ישארו לחוב עליהם גם אחר קבלת התורה והזהיר זאת במרה בתחלת דיבור ח' למשה לצוות העם מצות אשר ילכו בהם

והזהיר אז גם לכל באי עולם על ד' מצות שלהם אבל אותן המצות החדשות אשר אינם בכלל מצות ב"ג בודאי רק לישראל למורשה לבד. ואולם יוקשה ע"ד התוס' זכחים ס"ח דאע"ג דמחוסר אבר נאסר לב"ג לקרבן בכ"ז צריכין קרא מן העוף לאסור מחוסר אבר דבלא"ה הי"א דאחר שנתנה תורה ולא נשנה איסור מחוסר אבר בסיני שוב לישראל נאמר ולא לב"ג והותרו ב"ג בהקרבנות מחוסר אבר לכן הוצרכה התורה להכפיל האיסור ע"ש ושם קשה באמת תרי תורה לישראל לבד נתנה ולא לאומות. וצ"ל כמ"ש הח"צ סי' כ"ז דאיסור גזילת וגניבת עכרים אינו שהתורה תצוה לעכרים רק התורה תזהיר אותנו שלא נרע להם בגנבה וגזילה ע"ש. וגם בקרא דמן העוף אשר בא לדעת חז"ל להתהיר על מחוסר אבר לא בא ללמד להאומות שלא יקריבו מחוסר אבר. רק בא ללמד אותנו כיון דק"ל דמקבלין קרבנות מן האומות והזהירה אותנו במה שהכפילה האיסור למען ידעו הכהנים המשמשים במקדש שלא יקבלו מהם לקרבן אם העוף הוא מחוסר אבר. ועי' מ"מ פ"א מה' מלכים ה"ג. ועתה גם לאו דכן נכר לא יאכל בו ע"כ לא תצוה על הנכרי אשר אין לו חלק בתורה רק לישראל תצוה התורה שלא יאכל את הפסח לנכרי. עכ"פ מוכח דלא כתצליח כי רק לישראל נאמרה תורה וצ"ע דבריו. וכן תמהים ג"כ דברי הרב מהר"י ברלין בביאורו על השאלות פ' נח סי' י' על הא דאמרינן ב"מ ס"א ל"ל דכתב רחמנא לאו בגזל לאו ברבית לאו באונאה ע"ש והרי אלו לא נשנית בסיני לא היו בני נח נזהרים על הגזל אבל כיון שנשנית בסיני שוב גם לישראל נאמר והניח בצע"ג. ואולם חוץ מזה דהרי גם גזל נשנית מפי משרע"ה במרה בכלל ד' מצות שנצטוו עליהם כמש"ל. הנה עוד יוקשה דהרי התורה רק לישראל נאמרה ולא תצוה בפרטות על עכרים ונכון. ואח"כ הראנו כי הן דברי הצ"ח הן קשייתו מבוררים בתוספי הרא"ש יבמות ע"א

ע"א אההוא דמריך הש"ס לר"ע האי תושב ושכיר מאי עביד. לאתויי ערבי מהול וגבעוני מהול. וכי הרא"ש ע"ז לאתויי ערבי מהול דלעכרים ערל לא איצטרך דלא עדיף מערל ישראל ורק על אלו שהו גימולין אצטריך קרא. ומכאן ב"ל דקרא אחי להתהיר לעכרים שלא יאכל את הפסח דאי להתהיר את ישראל שלא יאכילנו אי"כ אפי' בעכרים ערל מצי לאוקמא. ומיהו דבר תימא הוא שלא מצינו אזהרה לעכרים ע"כ. הרי כי מתחלה חישב הרא"ש לפרש דאזהרה דבן נכר קאי על הנכרי ואח"כ דחה זה מפני קושי' דלא מצאנו בשום מקום שתזהיר את הנכרי על המצות ע"כ. וראה במנ"ח מצות כ"ז ובשו"ת מהר"א (אסאד) א"ח סי' ג"ה ובס' המקנה בכללן ובתשמיטות לח"א פרט ח'.

וראה בהערות ומקורות ע"ס מנ"ח מהה"ג מ"ה זאב וואלף לייטער אבד"ק פייטסבורג (מובא בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח עמוד ק"ו) שכי' על קושי' המנ"ח מצוה י"ד דאמאי קטלוהו להאי ארמא דהוי אכל מפסח אם אינו מותר ע"ז דבשו"ת מהר"י אסאד א"ח סי' ג"ה עמד ע"ז ות"י עפ"י צ"ח פסחים ע"ג דכל בן נכר קאי אב"ג. וכ"כ בפתחי שערים בחי' לפסחים צ' דהרגוהו עפ"י צ"ח. ובשו"ת דבר משה תאומים מהד"ת סי' ס"א השואל העיר בזה. ובשו"ת ח"ס חו"מ סי' קע"ו כי משום דעבר אלאו דלא תונה. וצ"ח לע"ע בשו"ת מהרצ"ה סי' ב' ושו"ת יד אלעזר סי' ג"א ושו"ת חסד לאברהם מה"ח בחי' לרמב"ם פ"ט מה' קרבן פסח ובית האוצר אות א' סי' ע"ה ושו"ת ברית יעקב א"ח סי' כ' ושו"ת דרכי תשובה סי' כ"ה ונחל אשכול על אשכול ה' מילח סי' ל"ט וס' המקנה ח"א כלל ח' פרט ח' ובסדר דעת תורה ובס' דעת ומזימה חולין ל"ג ע"ש. ועפ"ש שכי' ע"ד המנ"ח דד' הר"מ דהגוי בעצמו מצווה ע"ז ע"י שו"ת בית יצחק י"ד ח"א סי' מ"ג ומפתחות שם. ועי' ירושלמי מגילה פ"א הי"א א"ל מאי נעביד

לך ובאימר פיסתא כתיב כל ערל לא יאכל בו ע"י ק"ע ופ"מ שם ע"ש.

רמז קריבה לעריות. בשו"ת חיים ושלום ח"א סי' י"ז הביא שו"ת חות יאיר סי' ק"ה דברא דאין העכרים מותר בקריבה לעריות גם לדעת הרמב"ם דהוי מה"ח והוא כתב ע"ד דגם העכרים מותר כדדרישין בסנהדרין ג"ז ע"ב איש איש לרבות את העמים. וראה שו"ת בכללן כלל ג"ה אות ל"ח שכי' שאין הכרח משם. וראה בס' פני מבין ח"ב דף קי"ז בשם האבן עזרא בדרשותיו דב"ג אינו מצווה על קריבה. והמגיה האריך בזה. וכן בס' פני דוד בס' וישב. וראה בערך הרחקה מעבירה.

רמז קרוב. ראה בתשובת הגאון מריה יצחק חיות מבראדי ד"ל (המובא בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח ע"מ קכ"ט) שכי' דג"ל ברור דאף דבב"ג אין הולכין אחר הרוב מי"מ בתר קרוב אוליגן כמו דלא מצינו שנסתפקו אי הולכין בב"ג בתר חזקה או ע"כ הסבא דדוקא ברוב דאיכא מיעוט בעולם אך דגויה"כ אחרי רבים להטות או כמ"ש הר"ש מפליזא בשטמ"ק ב"מ ד"ו בסוגיא דתקפו כהן דכל רוב ספק הוא אך אותו הספק התירה תורה וזה לא נאמר בב"ג אבל בחזקה וקרוב דל"ש הטעמים הללו אף בב"ג אוליגן בתרם. וע"ש מ"ש לישב עפ"י קושי' השאג"א סי' מ"ט על הרמב"ם בפ"י מה' מלכים. וראה מרגליות ח"ס סנהדרין ג"ז ב' אות ח' עשה"ט. ועי' עינים למשפט סנהדרין ג"ה. וע"ע לעיל בערך חזקה. ולקמן ערך רוב.

רמז רבית. בתוס' ב"מ ע' ע"ב ד"ה חשיך מצדדים שבי"ג חלוקה רבית הוא בכלל גזל כמו שאמרו בסנהדרין מכל עץ הגן אכל תאכל ולא גזל כך יש לומר ולא רבית ואונאה. וראה בתמדת ישראל דף צ"ז ע"ב מזה עשה"ט. רמז רוב. הנוכחי מהד"ת אה"ע סי' מ"ב כתב דבב"ג לא אוליגן בתר רובא דרק בישראל נאמר אחרי רבים להטות. ואח"כ הקשה איכ

האין כ"ג חייב על אחותו מאביו ואשת אביו ותי' לחומרא בודאי אולינן בתר רובא רק דחיישינן לחומרא, ובס' המקנה בכללן פרט ב' הקשה מהא דקידושין י"ז שגוי יורש אביו מדת' איכ' מוכח שהולכין אחר רוב בב"ג וכבר תי' בתחן סופר דף י"ד אות ק"ה דהוא להתמיר ודאי אולינן גם בהם בתר רוב ואסור לגזול מהם, ושם תמה על שלא הביאו שרית הררבי"ז ח"ג ס' תקמ"ז שאם נתערב דבר אצל נכרי לא יקחנו ישראל מצד מבטל איסור לכתחלה דגבי נכרי לא נתבטל ונמצא הוא מבטל, הרי דפשיטא לי' דלא אולינן בתר רוב בב"ג, אלא שאח"כ דוחה זה דשם הוא מטעם דהיתר בהיתר לא בטיל ומיירי רק בדברים המותרים לנכרי משא"כ באבמה"ח וכדומה דאסור לגבי נכרי אפשר באמת דבטל כמו בישראל דאחרי רבים להטות גם עליהו קאי כמ"ש בשו"ת חת"ס יו"ד ס' ע' לענין דינינן, ובס' המקנה הג"ל הביא סתירת החת"ס דבס"י י"ט כתב בפשיטות דאין הולכין בב"ג אחר הרוב, ותיבא ממחר"ם שיק דבאמת רוב סברא הוא ולסברא אמרינן בעלמא לא צריך קרא ב' בישראל אסור לדון עפ"י אומדנא איכ' גם בסברא זו דרוב לא מהני אבל בב"ג ודנינן באומדנא לא צריך קרא ללמוד דרוב מהני וכל זה דניזול בתר רוב אבל ביטול כרוב זה אינו סברא רק ילפינן מאחרי רבים וזה לא אמרי' בב"ג, ראה מזה בשו"ת מהר"ם שיק ארי"ח ס' קמ"א דביטול ברוב ולידך בתר רוב הם שני ענינים חולק שם על הגוב"י דמחלק בין לקולא ובין לחומרא ע"ש כמה תשובות, וראה במנ"ח מצוה ב' ובקומץ מנחה ס' תקס"ב, וראה בדרכי תשובה יו"ד ס' כ"ז ס"ק ה' מה שצ"ק בזה, וראה בספרי ח"ג דף רס"א מש"כ בזה, וע' בשו"ת כללים מע' הג' כלל נ"ה אות כ' מה שצ"ק בכללן, וראה בספר מרגליות הים סנהדרין נ"ז ב' אות א' ע"ש, וע' ס' כתבי אש מכתב י"ג וח"ב מכתב י"ב ע"ש.

וראה במהר"ם שיק על המצות מצוה ע"ח

שכ' במנ"ח פלפל בכמה גזוני לענין ב"ג ושיטת האומרים דלגבי ב"ג לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש איכ' אם היה ט' חנויות מוכרות נבילה ואחת מוכרת אבמה"ח ונמצא דפריש כשר מחז מינ"י דאסור הבשר לב"ג דנהי דנבילה מותר מ"מ הא אצל ב"ג לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש, וכבר כתבתי דנראה לי דגם בב"ג אמרינן כל דפריש וכו' אלא אפילו אי גבי ב"ג לא אמרינן כל דפריש אפיה ג"ל דשרי הבשר לב"ג דכבר כתבתי במק"א דגבי ב"ג איכ"ל דספק שרי, וכן מצאתי בשו"ת חת"ס ח"ו ס' כ"ה וכו' ג"כ בפרי"ג בפ"כ אות מ"ג שהעיר בזה מ"ש לדעת הרמב"ם שביאר החו"ד דס"ל דהתורה על הדאי נאמר וא"כ גם בב"ג דוקא ודאי כשר בנפשו שהוא אבמה"ח מותר משא"כ ספק כנ"ל עכ"ל, וראה לעיל בערך דין אחד, ובערך ביטול ברוב, ובערך ספק, וראה שדי חמד כללים מע' ט' כלל י"א ד"ה אמנם ע"ש, וראה שו"ת פאת השדה מע' ו' אות ג' מש"ב בארוכה.

(ג) רוב בדיינים לחובה, ראה במנ"ח מצוה ע"ח אות ה' שנסתפק אי בב"ג אולינן בדיינים אחרי רוב לחובה, אולם כבר העיר בזה הח"ס בחי"ד ס' ט' בסוף התשובה תתל"ט דאפילו ע"פ הכרעת דין א' לחובה נגד המזכין ב"ג נידון ע"ש.

(גא) רוב בעילות אחר הבעל, ראה שו"ת בשמים ראש ס' ה' דגם בעכ"מ אמרינן רוב בעילות אחר הבעל, וע"ש בכסא דהרשנא, וראה מכות כ"ג ע"ב דחשיב ירחי וכו', וראה במנחת סולת מצוה א' אות ה' ובמצוה ב' אות ז', ובמנ"ח מצוה מ"ט דחשודים ביותר, ובמקנה בהשמטות לח"א פרט י"א.

(גב) רודף, הרמב"ם בפ"ט מה' מלכים ה"ד כתב וכן אם הרג רודף שיוכל להצילו באחד מאבריו נהרג עליו משא"כ בישראל, כונתו פשוטה כמ"ש הב"מ ו"ל דבישראל אע"ג דחייב מיתה בידי שמים מ"מ אין ב"ד הורגין אותו כמ"ש הר"ם ד"ל בפ"א מה' רוצח משא"כ בב"ג נהרג עליו.

בשו"ת מע' ג' בכללים כלל נ"ה אות מ"ד הביא משו"ת בן יהודה ס' כ"א להסתפק בדין רודף אחר חבריו להרגו דקיי"ל דניתן להצילו בנפשו אם שייך זה גם בב"ג משום דאי לא דגלי לן קרא מחקישא דרוצח לנצרה המאורסה הריא מסברא לא הי' לנו רשות לזה וא"כ יש לנו לומר דדוקא בישראל דגלי לן קרא הדין כן לא בב"ג, הא דמוכה מלשון הרמב"ם הג"ל וכן מש"ס סנהדרין נ"ז ע"א שאם לא הי' יכול להצילו באחד מאבריו והרגו אינו נהרג, יש לחלק בבן נח בין הנרדף עצמו לאיש אחר דאיש אחר הוראה לכן נח שרודף אחר חבריו ב"ג אסור לו להרוג את הרודף כדי להציל את הנרדף אבל הנרדף עצמו יכול להציל עצמו בנפשו של רודף ובוה מיירי הש"ס והרמב"ם דלגבי נרדף אף דליכא קרא דניתן להצילו בנפשו של רודף הדין כן מצד הסברא, ובפאת השדה בכלל ג' ס' ו' אות י"ג הביא ד' המנ"ח מצוה רצ"ו שכתב שהאיר ה' את עיניו דגם גבי ב"ג מקרא מפורש בתורה דניתן להציל הנרדף בנפשו של רודף אפי' ב"ג אחר סנהדרין ע"ב ע"ב רודף אחר חבריו ואמר לו ישראל הוא וכו' והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך הצל דמו של זה בדמו של זה ונאמרה ונשנית בסיני גבי מחתרת והוכה אפי' בכל אדם וכו', אך זה כרור דמצוה ליכא גבי ב"ג להרוג הרודף דלכ"ג לא נאמרו פסוקים הללו אלא להתירא ולא למצוה ע"ש, והביא מס' ערוך לגר שגראה דעתו דבב"ג ליכא דין רודף ע"ש מה שהעיר על דבריו, וראה שו"ת פא"ה מע' ג' סימן ו' אות י"ג מש"ב בארוכה ע"ה.

וראה בס' המקנה בכללן פרט י"ב שהביא כמה חקירות אם רודף אחר ישראל אם ב"ג מחויב להצילו, ואם ישראל רודף לב"ג אם ב"ג מותר להרגו אי אמרינן דלא אולינן בב"ג בתר רוב ודלמא טריפה הוא, גם יש לחקור אם מותר לישראל להרוג הרודף ב"ג שרודף לב"ג להרגו, ונוכל ללמוד מרא"ם פ' וישלח עה"פ ויצו לו שיעקב הי' מותר להרוג אנשי

עשו מצד רודף שבאו להרוג אנשיה, ותיבא בהשמטות שם מהר"ם יפת דשאני התם דבאו להרוג בשני בניו ובני ביתו, ושם במקנה כתב דג"ל דבר חדש אי אמרינן ב"ג לב"ג יש שליחות ע' מ"א ס' תמ"ח ובית שמואל אה"ע ס' ה' איכ' כיון שרודף בודאי מותר להציל בנפשו בנפשו רודפו איכ' גם אחר יוכל להרגו מצד שליחות ואין כאן שליח לדבר עבירה כיון שיש שליחות לא נעשית עבירה ע"ש עוד.

וראה עוד בחמדת ישראל בדף פ"ט שהביא דברי המנ"ח הג"ל וכתב עוד בשם ס' זכותא דאברהם ו"ל דלדעת נראה פשוט דיש חיוב על ב"ג להרוג ב"ג אחר שרודף אחר חבריו להרוגו מצד דינים, ואפי' לרמב"ן החולק על הר"ם וס"ל דאין חייב מיתה מ"מ פשיטא דמחויב להציל ושלל להניח להרוג את חבריו כמו דתם מצוים לדון אח"כ ע"ש, ובס' המקנה הג"ל בהשמטות הביא תשובת יד אליהו שכתב אם ב"ג עומד ולא רצה להציל ישראל מרודפו תליא בפלוגתא דתרמב"ם ותרמב"ן ע"ש.

וכתב בחמ"י הג"ל אך בעיקר הדבר צ"ע אם מצות דינים שייך גם קודם שעשה עבירה שלא להניחו לעבור דאולי מצות דינים הוא רק במי שעשה עבירה לדון אותו על העבירה שעשה, אמנם ג"ל טעם אחר כיון דכ"ג נענש על המחשבה א"כ ב"ג שרוצח להרוג את חבריו הוא בר עונשין בידי שמים עכ"פ ושוב מותר להרוג אותו, וגדולה מזו נראה מד' החי"ד דכ"ג מצוה בלאו דלא תנאח את כיון דהוא חלק מגזל על המחשבה, ושוב כתב דאפילו אם נאמר דבוה יש סברא גדולה דאפי' אם הרודף הוא ישראל ורודף אחר ישראל אחר להרוג אולי זה הנכרי מותר להרוג את הרודף להציל את ישראל, אמנם בהא דקיי"ל ברודף אחר גצעה המאורסה דג"כ ניתן להצילו בנפשו יש לעין טובא אם ב"ג ג"כ מותר להרוג את ישראל הרודף אחר הערוה כיון דבוה אין הם בכללים באיסור כלל, ואפשר לומר כיון דמצוין להרגו באותו שעה א"כ הוי גברא קטילא וגרע

מסריפה, ותחת שם על הכתנות אור דס"ל דעכום מותר להרוג ישראל הרוף אחר הערה שצ"ע מנ"ל. הא חיוצא מדבריו דיש להסתפק אם ב"ג שייך דין רודף וכן אם מותר להרוג ישראל הרוף אחר חבירו להרגה, וכן אם ב"ג הורג ישראל שנגמר דינו למיתה אם חייב מיתה אם זה גרע מטריפה או לא ומסיק דפטור ממיתה, אך אם הרגו בשבת גראה לכאורה דחייב מיתה כיון דלפי האמת אין רציחה דוחה שבת אי"כ היום אינו בר קטלא חריזי דומה למריפה שחייב עליו ה"ב, אך מחשבות הרשעים אלף תיה סימן שי"ז גראה דפשיטא ליה דאפילו אם נאמר דרציחה אינו דוחה שבת מ"מ הנכרי מותר להרוג את ישראל שנגמר דינו ואין חייב מיתה מצד הורג את הנפש ע"ש, וראה במקנה בהשגות לח"א פרט י"ב באורך, וראה בס' תורת המלך באורך מדין רודף ב"ג וכתב לפי"ד המנהיג מצוה תיר דברודף אחר טרפה אינו נהרג כיון שאין חייב על רציחה הטרפה מיתה לכן אסור להרוג ורודף אחריו אי"כ עכ"ם דחייב על טרפה ברציחתו י"ה' עליו גם דין רודף וצ"ע.

וראה שו"ת בית יצחק ירד ח"ב סי' קס"ב דב"ג אינו מצווה להציל לחבירו בנפשו של רודף ע' סנהדרין ע"ג דמדין השבת אבידה חייב, אך י"ל דב"ג אינו חייב בהשבת אבידה, אך מדברי רמב"ן פ' וישלח גראה דחייב וכבר מלמדת על דבריו וכו' ע"ש.

רג' רופא. בענין אם מאכילין ביו"כ עפ"י רופא גוי, ראה שדי חמד אסיפת דינים מע' יריב סימן ג' אות ה' ד"ה חולה ביום כיפור ע"שח"ט משי"ב.

רג' טאלה בהקדש ונדריס. המל"מ פ"י ממלכים כתב דב"ג לא מתני שאלה לחקור דהא דרדשינן הוא אינו מיחל אבל אצ"ט מיחלין לו רק לישראל נאמר, ובראיתא בירושלמי פ"ט דגזיר א"ר יונה ישראל יש להן היתר חכם אבל אין לכותים היתר חכם, וכתב המל"מ דגם ב"ג מצווה על לא יחל דברו, ואפשר שהוא בכלל

ברכת ה' שלא להשבע בשמו לשקר ע"ש, וראה תוס' ע"ז דף ה' ע"א שכתבו ג"כ דב"ג מצווה על לא יחל דברו, וראה עין הרוצים בכלל ב"ג אות ד' שמקשה משי"ס סוטה ל"ו ע"ב דא"ל פרעה ליוסף זיל איתשיל על שבעתך א"ל ואתשיל נמי אדידך וכו' ומוכת דמתני שאלה דהא לכמה פוסקים קודם מתן תורה דין ב"ג ה' להם, וראה בתוס' שם שהקשו דהא לא ה"ל לשאול על נדרו כי אם מדעתו של פרעה וכו' ע"ש, וראה בס' המקנה בכללן דף כ"ט, וראה מזה בשד"ח בכללן מע' ג' אות ח"ן סי' מ"א ובפאת השדה מע' ג' סי' ו' אות י"א, וראה בשו"ת בית יצחק סי' צ"ב שחקר בב"ג שנשבע ונתגייר אי יכול לישראל על שבעתו כיון שקודם שנתגייר נמי עובר על לא יחל ולא מצי לישראל ע"ש.

רג' שבועות שוא ושקר. המל"מ פ"י ממלכים ה"ז כתב שב"ג מזהירים על חילול שבועה, שהרי אברהם ויצחק השביעו לאבימלך מלך פלשתים ויעקב השביע את עשו ונסתפק לומר דאולי בכלל בכלל ברכת השם והיינו שלא להשבע בשמו לשוא או לשקר, וראה אבני מילואים סי' א' אות ב', וראה בס' פני מבין סנהדרין ח"ב דף ק"יו ע"א שיטות חלוקות בה א"י ב"ג מצווה על לא תשא או לא, וראה בשד"ח כללים מע' ג' כלל ג"ה אות כ"ה שציון לע"י כזה במל"מ ה' מלכים פ"י ח"ז (ד"ה ודע שמה וכו') יעיר און במדב"ק מע' היריד את ג"ה, ובדב"ש לפי מע' ה' אות מ', דרכי שלום דף ה' ע"ב ע"ש.

במשך חכמה פ' יתרו כתב דהנה ב"ג הוזהרו על ד' מצות ולא הוזהרו על שבועת שוא ושקר משום דבידי אדם אין נהרגין על זה הא בירי שמים נענשין ע"ז כדאשכחן באבות שהשביעו לב"ג כמו יעקב השביע לעשו ופרעה ליוסף וכי"ב כי זו היא מצוה שכלית וכו', אע"ג דב"ג לא ענש אלא אי"כ ההיר גבי קרא דכי כל התועבות האלה כו' בכל זאת לענין שבועה דהאזהרה שכלית ענש ה' בירי שמים גם שלא הוזהר וכו' ע"ש.

וראיתי בס' נדמ"ח מקור הברכה מל"ח ל' שתמה קרא על המשך חכמה איך אפשר לענוש מצד הסברא, הלא הרמב"ם כתב דאסור לב"ג לחדש מצות מדעתו וא"כ האין אפשר לומר שיהא נענשין על שבועת שוא מצד השכל והאריך לישב דשבועת שוא ושקר נמשך מצד הסברא ממצות ל"ח של ב"ג היינו מל"ח של ברכת השם ע"ש באורך, ולדעתי לק"מ דכבר ביארנו דשיטת הרמב"ם הוא דאסור לחדש מצות חדשה מדעתו אשר אינו בכלל המצות שנתנו לישראל אבל שבועת שוא ושקר שהוא מהמצות שניתן לישראל יוכל לקיימם, ומה שסובר דעל מצוה הבא מסברא אינו נענש לא כן שיטת יתר המחברים שס"ל דגם על מצוה מצד הסברא ישנו עונש כמ"ש בבית האוצר עצמו במע' א' דף ס"ג ובארתי באורך בספרי ח"ה מעמ' שמי"ט ולהלן, וראה לעיל ערך עונש בירי שמים.

רג' שבוע. עכ"ם ששבת אפ"י באחד מימות החול אם עשאוהו לעצמו כמו שבת (ששבת לשם דת) חייב מיתה, ואצ"ל אם עשה מועד לעצמו, כלל של דבר אין מניחין אותו לחדש דת ולעשות מצות מעצמו לדעתו אלא או י"ה' גר צדק ויקבל כל המצות או יעמוד בתורתו לא יוסיף ולא יגרע, ואם עבר ושבת בין שבת בין מועד וכי"ב דינו ממש כדיון עוסק בתורה (רמב"ם ה"מ פ"י ח"י), וראה בתמדת ישראל אות ג"ה דלפ"ד הר"ם ז"ל אין תשובתה אסורה לב"ג אלא אי"כ כיוון כזה לשם דת ומצוה אבל לשם מנוחה לבד לנוח מעבודתו מותר, אבל רש"י ס"ל דגם לשם מנוחה בכלל בכלל האיסור דלמדל בסנהדרין ג"ה ע"ב מיום ולילה לא ישובתו כמבואר ברש"י שם ד"ה אמר רבינא.

וכתב בתולדות שמואל בפתיחה סי' ח' אות י"א, דגם לדעת רש"י כל ששבת מהל"ס אבות מלאכות ותולדותיהם אפ"י מתעסק כל היום ביניקה במשאות כבודת כאבנים וכי"ב הרי זה בכלל שבתה, וגם דוקא בששבת יום ולילה מעל"ע אבל כל שלא שבת יום ולילה שלימים

אפ"י שבת יותר ממעת לעת, וכן אם שבת יום ולילה שלימים אפ"י לא ה"י מעל"ע שלם כגון בזמן שהימים הולכים ומתקצרים שיש הפרש איזה רגעים מיום אמתול או אינו חייב, וראה בס' נחמד למראה ח"ד דף ס"ח ע"א משי"ב ובמפתח שם, וראה היטב משי"ב בס' מרגליות הים סנהדרין ג"ה ב' אות כ"ה וכו'.

המניח מצוה ל"ב כתב גוי ששבת מכל מלאכות רק הלך חוץ לב' פרסאות אם נאמר דגם בלאו זה עובר בעשה דתשובת אי"כ לא שבת, אבל לדעת דב"ו של הרשב"א שמוכח ביבמות דף ו' כיון שאינו מאבות מלאכות אינו עובר בעשה א"כ ב"ג חייב כיון ששבת, וראה בס' פרדס יוסף תוריע י"ב אות ג' וצ"פ לכאן, וע"ע שם דף קנ"ד, ודף רפ"ה ע"שח"ט, וראה בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ה בדפי ספרו קס"א עשה"ט בארוכה.

רג' שוגג ואונס. כתב הרמב"ם פ"י מהל' מלכים ה"א ב"ג ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום חוץ מרצח בשגגה שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו ואין לו עיר מקלט אבל בתי דיניהן אין ממיחין אותו, ב"דא בשגג באחת ממצות ועבר בלא כוונה כגון שבעל אשת חבירו ודמה שהיא אשתו או פנויה אבל אם ידע שהיא אשת חבירו ולא ידע שהיא אסורה עליו אלא עלה על לבו שדבר זה מותר לו, וכן אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג הרי זה קרוב למזיד ונהרג ולא תיחשב ז"ל שגגה מפני שהי' לו ללמוד ולא למד, ובחל"מ שם מפרש דרק בב"ג שלא קיבל עליו ז' מצות אבל בדקיבל ד' מצות ה"ז גולה לערי מקלט, אלא שכ"ז מיירי רק בשחרג את ב"ג חבירו, אבל אם הרג ישראל אפ"י אם ההורג הוא גר תושב שקיבל עליו ד' מצות הרי זה נהרג עליו אפ"י בשגגה כמ"ש הר"ם בפ"ה מה' רוצח, וראה מזה בס' המקנה בכללן פרט י"ז מה שעמד כלשון הר"ם החילוק בין גר תושב לב"ג, וראה מזה לעיל בערך גדר ב"ג, אמנם ברש"י מכות ט' ע"א ד"ה לפיכך כתב דב"ג נהרג אפ"י בשוגג שא"צ

התראה וכיכ תוס' סנהדרין ס"ה ע"ב. אולם ביד רמ"ה מבואר דנהי דשמעת דב"נ נהרג שלא בהתראה ויינו דוקא כד מוכחא מילתא דמויד הוא אבל בשוגג ממש ליכא למיד דמחייב כמ"ש הרמב"ם הנ"ל.

כתב המנ"ח מצוה ל"ה ב"נ שבא על אשת ישראל בשוגג והיא היתה מוידה כיון שהיא נהרגת על ידו גם הוא נהרג אעפ"י שהי' שוגג כיון שבאה תקלת על ידו, ולמד כן מדברי הר"ם בה' איסורי ביאה פ"ב ה"י והלכה זאת נשמטה מספרי הרמב"ם דפוס ווילנא מחמת הצענוור, אבל הה"מ שדא ב"י נרגא, וכתב בתולדות שמואל בפ"כ הקדמה א' דגם הר"ם לא אמר דין זה רק בבת נח נקבה שנבשל בה בן זכר ישראל אפי' קטן כי מזה מיירי קרא דמדין אבל איפכא לא, וגם המנ"ח לא אמר רק בבא על אשת ישראל אבל אם בא על אשת חבירו בשוגג אפי' היא מוידה ונהרגת על ידו הוא פטור דבב"נ לא חיישינן לתקלה, וראה מרגליות הים סנהדרין ג"ז ע"ב אות ד' דשם ג"ז ע"ב אות ח' בשם ס' אהבת עולם דעל ד' מצות ב"נ נהרג אפי' בשוגג אבל בשבייתת שבת אינו נהרג על השוגג אלא כשמחייצין לו מקדס, ובענין אונס ראה לעיל בערך יעבור ואל יהרג, וראה בס' פני מבין סנהדרין דף ק"ב שהאריך בזה, וראה כאן ערך גירושין, וראה מקנה בכללן פרט י' דהביא דעת הרא"ה שאין חילוק בין שוגג למויד, וכי' המנ"ח מצוה כ"ז שנטה מדעת רמב"ם דכתב דשוגג פטור רק שאי"צ תתראה, וראה ערוך לגר סנהדרין ג"ז, ובס' תבולת מרדכי בראשית גר מצוה אות י"ג, וראה חוטב בס' עינים למשפט סנהדרין ג"ד א' משיב ומביא בשם רש"י מכות ט' ולח"מ ריש פ"י דמלכים דבשוגג חייב אחרי שאין בן נח צריך תתראה וכיכ בב"מ ספ"ט ע"ש, וע"ש דף ג"ז א'.

ראה סנהדרין ג"ד א' גברי הבא על אביו, וז' המאירי ובבן נח שאין בו קרבן (אם בשוגג) י"ש בו תורת שתיים, (משום זכור ומשום אביו)

במויד לענין התראה, ובהערות הקשה חרי"ב אין צריך התראה וכמ"ש המאירי בב"ד, וע"כ כ' שהוא ס"ס ע"ש, והלח"מ רפ"י דמלכים הקשה על הרמב"ם שכו' דבשוגג פטור אחרי שאין ב"נ צריך התראה וכו', וכתב נהי שהתראה לא בעי מ"מ צריך שנדע שעשה הדבר במויד ובכוונה שמוכיח מתוך מעשיו, וכיכ הירושלמי שם, ואפשר שכן כוונת המאירי ולאו דוקא התראה ממש, כיכ בעינים למשפט סנהדרין כאן, וע"ש שהאריך בענין הא דקידל שאין לעכרים קורבת אב ואין יתחייב משום זה ע"ש בארוכה, וע' בספרי ח"א ערך אב משיש בענין אבהות ויתם בעכרים מדף ב' הלהלך.

רנח) שוחד, ראה לעיל בערך הטיית דין מ"ש בשם הרמב"ן שהביא הירושלמי דב"נ נהרג על לקיחת שוחד, ומזה תימא על התומים בחור"מ ס"י ט' והחות יאיר בס"י קל"ז וס"י קפ"ה שנסתפקו בזה, והתומים דעתו דכיון דעיקר האיסור משוחד הוא משום דמקרב דעתו ובב"נ דגם קרובים כשרים אי"כ גם ליקח שוחד להצדיק תצדיק מותר ע"ש, ובפתחי תשובה שם סק"ג תמה על התומים מדברי הירושלמי הנ"ל, וכתב השד"ח מע' ו' כלל כ"ז אות ל"א דלכאורה אין סתירה דהירושלמי מיירי בלוקח שוחד להטות דין אבל להצדיק הצדיק אפשר דמותה, אך מלשון הירושלמי מוכח דגם להצדיק הצדיק מותר דאמר חסה דינו נהרג לקח שוחד נהרג.

וראה במלוא הרועים בכללן אות ח' דאף שהעכרים מצווה לדון ב"נ חבירו מ"מ לא נצטווה לדון ישראל ואי"כ כשהישראל הולך אליו בשביל שתבירו מסרב לדון הנוצח לילך עמו בערכאות מותר ליתן שוחד אבל כשהולך עמו לדון ב"נ חבירו אסור ליתן דבזה מצווה לדון ע"ש, וראה בס' פרדס יוסף פ' וישלח דף רנ"ה משיב, ובשורת שואל ומשיב מהד"ק ח"א ס' ר"ל תמה על הספרי והובא ברש"י ר"פ דברים מלך בשור ודם שאם דן והטה את הדין אין בכך כלום והלא גם ב"נ מצווה על הטיית הדין ועל לקיחת שוחד ומפרש דמונתו

דאין בכך עונש שמים, וראה בשד"ח הנ"ל מה שתמה עליו הן במה שמטיק דאין עונש בדיני שמים בב"נ שהוא חס"פ דברי הרמב"ם בהל' מלכים, וגם מה שמטיק דמותר ליתן שוחד לב"נ אף להטות הדין הוא ז"ל מטיק דאסור משום לפני צור גם בב"נ ע"ש, וראה בס' תורת המלך בד' רע"ט מה שמישב פרש"י הנ"ל ע"ש באורך מזה, ומסתפק שם להמבואר בכתובות ק"ה דגם שוחד דברים אסור אם גם בב"נ נאמר איסור זה, וראה בס' כלי חמדה פ' דברים אות ב' שאחר שהאריך בביאור דברי הספרי מטיק שכוונתו אם הדינים הם ישראל וחס שופטים לאוה"ע ואם דן אותם בשגגה אין עליו עונש כיכ ולא כן דיני ישראל וכן מפורש ברש"י מלכים א"ג, וראה שדי חמד כללים מע' ג' כלל ג"ה אות ה' ע"ש ופאת השדה מע' ג' ס' ו' אות י"ט ע"ש ושדי חמד מע' ש' כלל ג"ח ע"ש, וראה היטב בס' ברכת אהרן להג' מרישא ז"ל מאמר רל"ז משיב וצורפו לכאן.

רנש) שויה אנפשיה חתיכה דאיטורא, אם שייך בב"נ תליא אם נאמר דהוא מצד הודאת בעל דין או גם בב"נ כן הוא, אבל לדעת מהר"י באסאן ז"ל דהוא מצד נדר או תליא אי שייך נדר בב"נ או לא, ראה כלי חמדה פ' תולדות אות ד' ובערך נדר, וראה בערך אמתלא.

רס) שורו שהזיק, במהר"ם שיק מצוה ג"א איתא וז"ל דדוקא בשור של הדיוט ושל ישראל אבל שור של ישראל שהרג לבן נח פטור מה"ת ושור של ב"נ שהרג של ישראל אפילו חס משלם נזק שלם או משום קנס או משום קרא ויומדת ארץ כדאיתא בב"ק דף ל"ה, ובס' מנחת חינוך הקשה איך פריך שם דמרתחו גילף שור של ב"נ שדחף של ישראל שיהיה פטור לגמרי לרמב"ן דסובר בפ"י החומש בפ' וישלח דב"נ מצווים על הדינים כמו ישראל אי"כ כיון דב"נ לב"נ חייב איך ס"ד דב"נ לישראל יהיה פטור, ולענין אפילו לרמב"ן הנ"ל דוקא בדינים הם חייבין שלא לגזול ושלא לעשוק

וכיוצא אבל דבר תשלומין דהוא רק משום קנס דהא קי"ל מלגא נזקא קנסא בודאי דאין הב"נ מותר דרך לישראל באמר, ואפילו על שמירת בהמתו שלא תזיק לאחרים אני מסופק אי ב"נ מותר אפילו לרמב"ן, ובקרא כתיב רק מכל עץ הגן אכל תאכל ולא גזל שלא יגזול הוא אבל שישמור הוא שלא יגזול את אחרים בזה קידש השי"ת רק את ישראל לשמור גם אחרים, ועיי' בתוס' ע"ז כ"א אי ב"נ מצווה על לפני צור, וראה דכ"ש על בהמתו, אמנם אפילו אי נימא דמצווה לשמורם אם לא שמרם לא ה"ל אלא שב ואל תעשה ואין בן נח מצווה על שווא"ת אפילו במצות שלהם כמ"ש הרמב"ן בחומש הנ"ל, ואי"כ נראה בודאי ב"נ אינו מתחייב לשלם עבור היזק שורו עכ"ל, וראה בס' מרכבת המשנה פ"ח מה' נוק"מ היד שגיב פשיטא לי' דשור ב"נ שהזיק לשור ב"נ פטור, וראה בבית האוצר מע' א' כלל קל"א מ"ש בענין כזה, וראה בשו"ת בית שלמה חור"מ ס"י קל"א מ"ש בזה, וראה בתורה שלמה כרך י"ז עמ' רכ"א, וראה בהעדות ומקורות ע"ס מנ"ח להרב זאב לייטער מובא בס' ההשלמה ע"ס מנ"ח עמ' ק"ז שהעיר ע"ד המנ"ח במ"ש דשור עכרים שנבג לשור עכרים חייב לד' הרמב"ן פ' וישלח דנצטוו על הדינים דפלא שלא זכר שם ד' רמב"ן פ' בה ט' ה' וזה טעם סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ואינו להעניש את בעליו בממונו כי אפילו שור המדבר חייב מיתה וצות כן בב"נ כישראל וע' ב"ק מ"ד ור"מ ור"י הלכה כר"י, וע' שו"ת הרשב"א ח"א ס"י קי"ד מה שנשאל על הרמב"ן ומשיב בשו"ת בית דוד ס"י קכ"ט עכ"ד.

רסא) שחיטה בקדשים, כתב בכלי חמדה פ' נח ט"ז ב' נסתפקתי בב"נ שמקריב בבמה שלו בנהיו עולה לכז"ע מה הדין בשחיטה אם צריך שחיטה או נחירה בסמינים, ובאמת לא מצאנו כלל בקרבנות שהקריבו ב"נ שיהיו נגתב שנשחטו את הקרבן קדם שהקריבו וכו', וזה ברור אצלי דשחיטה כדין ודאי לא צריך ולא שייך בב"נ.

ותרי זה דקדשים צריכין שחיטה חידוש הוא שנחחדש במתן וזרה במיש חרמבין וכו' וכיון דקדום מית לא היו צריכין שחיטה בקדשים פשיטא דגם לאחר מית לא נתחדש דבר בב"נ לתחמיר יותר מקדום מית. וגם לא שייך ה' הלכות שחיטה דהמה הללים לבי"ג אמנם אי צריך שחיטה עכ"פ בסימנים או סגי בנחירה צ"ע, והביא שם שהגאון בעל חלקת יואב בחלק יו"ד והגאון בעל בית האוצר במע' א' כלל ט"ז ס"ל לדבר פשוט דבב"נ צריך שחיטה בקדשים כחמשה הלכות שחיטה כד"ה, והוא ויל כתב דהמחדש דבר כזה עליו להביא רא"י ברורה.

ובקונטרס אחרון בח"ג לכלי חמדת אות ד' תביא משורת בית יצחק יו"ד ח"א ס"י ד' שמטתק בזה ומצד דבב"נ בעי שחיטה לגבה, וכן בס' ידי משה על המדר' (בראשית פ' ט"ז) ס"ל ג"כ כן, והוא דיל דחה דאינו רא"י כלל על ב"נ שהוא ויל לא כתב אלא על אחר קדום החטא דה"י דינו כישראל, רק דק"ל דגם ישראל לא צריך שחיטה עד שבאו לא"י, ושם בכלי חמדה דף ק"מ ע"ב כתב כיון דבמדבר היו ישראל וב"נ שוין דבדולין גם ישראל לא ה"י בר זביחה ובקדשים גם ב"נ ה"י בר זביחה אי"כ ה"י כשר ב"נ לשחיטת קדשים דישאל במדבר ע"ש שמטתק בזה, ובכלי חמדה פ' תולדות אות ה' כתב דבקרנ פסח דכל בן נבר לא יאכל בו בודאי צריך שחיטה גם לב"נ.

רסב) שטרות, ראה לעיל ערך קנין שטרות, וראה בס' המקנה בהשקפה לח"א פרט י"ז מה שהאריך בזה.

רסג) שינוי, אי מהני לגבי עכרים שיקנה גניבתו מישראל ע"י שינוי ראה שריח כללים מע' חש' כלל ע"ב בשם שו"ת צ"צ (להגה"ק חז"נים מליובאוויטש וצ"ל) חורד ס"י רכ"ד שנתקטע בזה כיון דהא דשימי קונה נפקיל מלחיים את תנוילה אם כעין שגול יחזיר וכו' ע"פ עכרים לא יקנה דכל הפרשה בישראל

נאמרה, וע' סנהדרין נ"ז ע"א בפרש"י אלא דממ"ש בסוכה דף ל' וקרקע אינה גזולת משמע דאי גזולת הוא קני ביאוש וכו' ומסיק בספק ע"ש.

רסד) שיעורין, הרמב"ם פ"ט ממלכים ה"י כתב ב"נ חייב על אבמה"ח ועל בשמה"ח אפי' בכל שוה שלא נתנו השיעורין אלא לישראל בלבד, וכתב המג"ח מצוה תנ"כ דגם לפי"ד הפוסקים דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכרים אסור ג"כ חייב אפי' בכ"ש כיון דאסור עכ"פ גם לישראל מכה חצי שיעור, אלא דשדא ב"י נרגא לפמ"ש מהרש"ל ומהריב"ל דלר"ש דס"ל כ"ש למלקות חייב גם בשלא כדרך אכילתו והא"א דב"נ יתחייב שלכד"א כיון דמי איכא מידי, והביא מהתוס' חולין ל"ב ע"א ד"ה אחד שכתבו שאינו חייב כ"א באוכל משהו בשר גידין ועצמות, הרי שחולקים על הרמב"ם וס"ל דיש שיעורין גם לב"נ, וראה לעיל בערך קטן מזה, וראה בס' מנחת מלכים דף ר"ז ע"ב משי"כ על דברי המג"ח הנ"ל, (וראה לקמן ערך שלא כדרך אכילתו והנאמן) וראה בשו"ת שואל ומשיב מהרד"ק ס"י רמ"ב מה שהקשה מתוספתא שלהי מס' ע"ז מובא במקנה בהשקפה לח"ג, וראה בס' כתבי אש מכתב י"ג ע"ש, ובמג"ח מצוה ל"ח בקומץ המנחה כתב דטעמו של הרמב"ם דס"ל דלא נתנו שיעורין לב"נ הוא משום דשיעורין הלכה למשה מסיני ולא נתנו לב"נ, וראה בס' מנחת מלכים דף צ"ז ע"ב משי"כ על זה.

וראה שד"ח מע' ט' כלל י"א ד"ה ואף דאם שהפמ"ג ב"י מקומות יו"ד ס"י ס"ב וראש יוסף חולין ל"ג וגיעת וורדים כלל מ"ה פשיטא ל"י דלתתוס' נאמרו שיעורין לב"נ בתשובת בית שלמה א"יח ס"י ס"ז דחה דבריו, ובתשו' עדות ביתוסף ס"י ו' ענף ט' כתב דלמאי דק"ל חצי שיעור אסור מה"ת גם התוס' מודה דב"נ מצוה אכל שהוא וכל האוחזנים לא זכרו שהתוס' מחולקים על הרמב"ם, וע"ע בשו"ת כללים מע' ה"ג כלל נ"ה אות מ"ז לענין

כ"ה, ובס' פני מבין סנהדרין ח"ב דף ס"ג ע"ב מה שהאריך לברר ענין זה, וראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"י מ"א שהשיתוף שאינם מזהרים הוא כשמיניחים כבוד האחדות במקומו ומזהרים בעיקר אחר שהקב"ה הוא סיבת הכל אלא שמכניסים אמצעים בהנהגת עולם השפל אבל מזהרים שלא להרבות ברשויות אפילו אם אומרים שהם אחדות, וע"י בס' ברית משה על הסמ"ג שהעיר דמלשון הגמ' בסנהדרין ס"ג ע"א דאמר רשב"י כל המשותף שם שמים וד"א נעקר מן העולם משמע דאין כאן חיוב מיתה, ויש בזה אריכות דברים בס' מנחה חדשה מצוה כ"ז ומתמה על הרמב"ם בפ"א מה' שבועות ח"ב והחינוך מצוה תל"ה שמפרשים

הך דסנהדרין לענין שבועה ובאמת רשב"י קאי על עבודה בשיתוף ע"ש, וראה מג"ח מצוה פ"ו שכ' ג"כ דגם ב"נ נהרג על עבודה זרה בשיתוף ובשבועה אפי' בלא שיתוף אינו מחזר ב"נ כלל, וע"ש בהנהגות ר"י' פערלא (מובא בס' ההשלמה עמ' ג"ג) שכ' דמדברי הרמ"א א"יח סוס"י קנ"ז מבואר דלא ס"ל הכי וכן דעת הרש"א בסנהדרין ס"ג ע"ב תה"ת אסור, וראה במג"ח מצוה כ"ז אות ו' הגם שהרכבה מחברים תפסו דברי התוס' והרמ"א הנ"ל כפשוטו אבל בתשו' מע"צ ופמ"ג כ' דבזנות התוס' רק לענין שבועה אבל על השיתוף מזהר, וכע"ז כתב בשו"ת שער אפרים ס"י כ"ד, ובשו"ת שואל ומשיב מהר"ב ח"א ס"י ג"א מביא ראיות לזה, וראה שדי חמד כללים מע' ב' כלל נ"ה אות מ"ה, ופאת השדה מע' ב' ס"י ו' אות י"א מ"ש בענין שיתוף שם שמים ודבר אחר ע"ש, וראה בס' עין הרועים מע' בן נח אות כ' ע"ש, וראה ח"טב בס' פני מבין סנהדרין מדף כ"ג חללאה משי"כ באריכה עשה"ט, ומרגליות הים סנהדרין נ"ז ב' אות י"ב עשה"ט.

רסו) שכירת קרקע מנכרי, אם סגי בכסף או בעי דוקא שטר מבואר בח"מ ס"י קצ"ד ובסמ"ע וט"ו, וראה בשד"ח בכלל מע' ג' כלל נ"ה אות ל"א ובמערבת חמץ ומצה ס"י

השיעורין אם נאמרו לב"נ ע"ש, וראה בס' תכלת מרדכי פ' נח נר מצוה אות ג' שהאריך בזה.

ובס' חמדת ישראל דף צ"ד רצה לחלק דהא דלא נתנו שיעורין לב"נ היינו דוקא במיזיד אבל בשוגג באומר מותר דפסק הר"ם בפ"י דנהרג דוקא באכל כשיעור אבל בפחות מכשיעור אינו נהרג ושוב דחה זה ע"ש עוד, וראה פרדס יוסף ח"א דף קע"א, וראה שדי חמד כללים מערכת ט' כלל י"א ע"שה"ט ופאת השדה כללים מע' ו' אות ב' משי"כ באריכה, וראה בס' עין הרועים מע' בן נח אות י"ז משי"כ, ושדי חמד ח"ב מע' ח' כלל א' בענין חצי שיעור לב"נ ע"ש.

בשו"ת חת"ס יו"ד ס"י ע' מביא קוש"י מבעל שאנא א"י' במ"ש הרמב"ם פ"ט ממלכים שבי"ב חייב על אבמה"ח ועל בשר מן החי דבשלמא בישראל יש נפ"מ דעל אבר חייב אף בפחות מכות ובשר בעינו כזית אבל בב"נ מה נ"מ בין אבר לבשר כיון דאין שיעורין לב"נ, ותיירץ דיש נ"מ בצריך לאכול בשו" משום פיקות נפש, וכן תי' בשו"ת בנין ציון החדשות ס"י ק"י"א, עוד יש נ"מ ביש לו לב"נ בשר בלא גידין ועצמות אם שרי להשיט לו אבר ע"ש, וע"ע בשו"ת בית ישראל ס"י ל"ט משי"כ בזה, וראה עוד בס' חמדת ישראל דף צ"ד ע"ב מה שתירץ.

רסו) שיתוף שם שמים ודבר אחר, הרמ"א בא"יח ס"י קנ"ז פסק דב"נ אינו מצוה על השיתוף, ובנודע ביהודה תנינא ס"י קמ"ח כתב מה שטעו רבים וטברו שאין ב"נ מחזר לעבוד ע"ז בשיתוף אבל האמת לא כן ה"י כונת רמ"א, אלא כונתו מה שמשותף שם שמים ודבר אחר בשבועה על זה אינו מחזר ע"ש באורך, וכ"כ הפמ"ג ב"ר"ד ס"י ס"ה אבל הפ"ת יו"ד ס"י קמ"ז כתב שבד"מ סקנ"א לא נראה לפרש כן אלא בפשיטת שאין ב"נ מחזר לעבוד ע"ז בשיתוף, וכ"כ בשם המשנה חכמים להוכיח כן, וראה דרכי תשובה שם ס"ק י"ב, וראה בס' אמרי דוד מצוה

ט' אות כ"ב שאסף איש טהור דברי האחרונים המדברים בזה, וע"ש במצ' ג' כלל ג"ה אות ל"ב לענין אי סגי בשטר לחוד.

רסח) שלא כדרך אכילתו והנאתו כ' בחידושי רעק"א פסחים כ"ד דאבמה"ח חייב גם שלכדה"ג, וכ"כ המנה"ח מצוה ט"ז ומצוה תנ"כ שלדעת מהרש"ל ומהר"י בן לב להיכא דחייב בכ"ש חייב גם שלכדה"ג אי"כ ב"ג דחייב בכ"ש ה"ה שלכדה"ג, ומקשה גימא מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, וכדבריו כתב ג"כ בשו"ת מהר"ם שיק א"ח ס' רנ"ח ומתיר שם קושי' בעל חשרת מים בענין מי איכא מידי ע"ש באורח, וראה לעיל ערך שיעורין.

וראה בשו"ת מהר"א (אסאד) א"ח ס' ג"ה שכן דכיון דנסלים אסור לב"ג כמ"ש התת"ס יו"ד ס' י"ט ה"ה שלכדה"ג דהא חרמב"ם כתב דנוסלי"פ מותר משום דהוי שלכדה"ג ע"ש, וראה בעין הרועים בכללן אות ט"ו, וראה בשו"ת בכללים מע' תג' כלל ג"ה אות מ"ה משרת רמ"ץ יו"ד ס' ל"ה שדעתו ג"כ דב"ג מותר על אכילת איסור שלכדה"ג דהא ח"ש דומה לשלכדה"ג וכו' ע"ש, וראה במקנה ח"ג בהשקפות לדיני ב"ג, ובס' חמדת ישראל דף צ"ה, וראה בס' עין הרועים ערך בן נח אות ט"ז שכן להתת"ס כ' בשו"ת מהר"א א"ח ג"ה דגם שלא כדרך הנאתו אסור מה"ח בבן נח ע"שה"ט משי"ב.

רסח) שלא לשנון, במכתבי תורה ס' קמ"ז כתב יש להאריך במדר קרבן ב"ג אם מפסל שלא לשמו בשינוי בעלים או להפך בישראל שינוי בעלים לשם בן נח, דבאמת יש לומר דזה תליא בהך דוחבים ד"ד ור"ז גבי שינוי בעלים לאחר מיתה ע"ש ברש"י ותוס' פסחים דס"א וכו' אם הצורה או החומר וכו', וזה תליא בהך מחלוקת גבי לאחר מיתה, וכן הוגדר גבי ב"ג ותיכף שהקדיש אין לו שום זכות, ותליא במה דפליגי רש"י ותוס' מנחות זש"א ע"ב גבי שלמים של ב"ג למי שייך ובש"י, וכן ג"מ לעור, וגם למה דאמרינן בערכין י"ג, וע' מנחות דע"ג ע"ב סתם ב"ג לבו

לשמים, ומנחות דס"ז גבי חמור לא אמרינן כן, ובספרי פ' קרח גבי חרמים, ע"כ גבי ב"ג מיד שהקדישו פסק שמו ממנו רק בקרא קרבן ב"ג לא פרט, וזה תליא אם שייך אצלו השגחה פרטית, ולכן לאחר בלבול סנהריב מותרים, ואף למיד דלא אולינן בתר רובא ע"כל הגאון בעל צפנת פענח ז"ל, וראה בערך קרבנות.

רסח) שלח לדבר עבירה, בבראשית רבה פל"ד, מיד איש אחיו השוכר את אחרים להרוג את חברו, ומפרש היפה תואר דבדיני ישראל משלח פטור דאין שליח לדבר עבירה רק דינו מסור לשמים אבל בב"ג יש שליח לדבר עבירה והורגין המשלה, אבל הרמב"ם לא הביא דין זה רק בפ"ב מרצח הביא אפי' ישראל בשוכר להרוג חייב בדיני שמים, ראה מזה במקנה בכללן פרט י"ב, והביא שם מהפרשת דרכים שהקשה שהיפ"ח סותר עצמו שבמקום אחר כתב דאשליד"ע גם בב"ג, וע"ש מה שמישב בזה, וראה לקמן ערך שפיכת דמים.

וראה בס' בית האוצר מע' א' כלל ע"ט בסופו שכתב בטעם דבב"ג יש שלד"ע דהא בעכו"ם מחשבה רעה מצטרף למעשה כמ"ש בתוס' קידושין ל"ט, וטעם שאין שליח לדב"ע משום דע"י המחשבה ורצון אין נעשה חשוד, ובלא"ה אין חוקת כשרות בעכו"ם וראוי לנו לומר דמשקיבל עליו לעשות העבירה ודאי יעשה וע"כ שפיר בב"ג ישלד"ע, ע"ש, וראה בס' חתן סופר דף פ"א שהביא ג"כ הך דבב"ג יש שליח לדב"ע ומשי"כ עליו, וראה שדי חמד כללים מע' תג' אות ב' כלל ג"ה ע"שה"ט ומע' א' כלל קצ"ו, ופאה"ש מע' א' סימן מ"ט ד"ה הנה ע"ש.

ער) שלוחות עכו"ם לעכו"ם, אם שייך שלוחות בעכו"ם שעשה שליח את חברו יש פלוגתא בין הפוסקים מובא בשו"ע אה"ע ס' ח' בבית שמואל ס"ק י"ט שבעל שו"ת משאת בנימין ס' צ"ז פסק שגם בעכו"ם יש שלוחות והתרומה הושן רצ"ד חולק עליו, ובפתחי תשובה שם ס"ק י"ג כתב שיש פלוגתא גדולה בין האחרונים כמאן קי"ל, וראה מזה באוצר

רעב) שלוחות בפועל נכרי, כתב המחנה אפרים הל' שלוחין ס' י"א דפועל עדיף משליח, משום דפועל גופו קנוי לבקעה"כ חשיב ידו כיד בעל הבית, והשער המלך פ"א מתרומות כתב דלפי"ז בפועל אמרינן יש שליח גם לעכו"ם, והקשה עליו, ובשו"ת אמרי בינה ס' י"א מישב אותו, הביא דבריו במקנה כלל כ"ג פרט י', הביא גם משו"ת שואל ומשיב ח"ב ס' ק"י שחולק על המחנה אפרים בזה, וראה מנ"ח מצוה תרי"ג משי"כ בזה, וע' בשו"ת כללים מע' הא' כלל קמ"ז שהאריך בזה, וראה ח"טב במפתח לשדי חמד דפוס פריעדמאן כ"כ ציונים בענין שלוחות ע"ש וצרפו לכאן.

רעג) שלוחות ע"י אשתו, בחמדת ישראל דף צ' ע"ב מצדד דלפי"מ דאמרינן במנחות צ"ג ע"ב דאשתו מועיל יותר משלוהו משום דאשתו כגופו דמאי אי"כ ה"ה בב"ג יועיל שלוחות ע"י אשתו, וראה לעיל ערך אשתו כגופו.

רעד) שלוחות עם ישראל, ראה גנזי חיים מע' ש' אות ע"ד שכתב שלוחות לגוי לחומרא, רש"י והר"ף ור"ח ותוס' והרמב"ן והרשב"א והריטב"א הביאם תרב כשיטה מקובצת בי"מ דע"א ע"ב ס"ל דיש שלוחות לגוי לחומרא, אך דעת ר"ת והרא"ש שם דאין שלוחות לגוי כלל, וע' בס' יד אהרן א"ח ס' ש"ה הגה"ט, הר"ן בפ"ק דשבת גבי מתני' דאין מוכרין לגכרי, הריב"ש ס' רע"ז ושו"ה, כ"מ מהל' תרומות פ"א דין י"א, מ"ל פ"ה מהל' מו"ל דין י"ד, הרדב"ז חז' ס' י"ג, ור"ת וזכאים דק"י"ה, ועמ"ש לעיל מע' א' וכו'.

ובענין זה דשלוחות לגוי עמ"ש המבי"ט ח"א ס' קע"ה, ועמ"ש בתשו' יבין וכו' ח"א ס' ס"ה, הריב"ש סוסי' ב', מהר"ם אלשיך ס' י' ע"ש.

ואם הא דיש שלוחות לגכרי לחומרא אם הוא מדאורייתא או מדרבנן ראה בשו"ת כללים מע' הא' כלל רנ"ה ע"ש, ואם הא דיש שלוחות לגכרי לחומרא אם הוא דוקא באיסורי רבית או גם בשאר איסורין ראה בשו"ת כללים

הפוסקים שם בארובה גדולה, וע"ע בזה בשו"ת כללים מע' הא' כלל מ' וקמ"ז ושס"ב, ושוררי הפאה שם ס' כ"ב ע"ש ופאה"ש ס' ע"ח, עשה"ט.

ראה בריט"א פ"ב דבבבירות דש"ס דילן ס"ל דיש שלוחות דלא כהירושלמי, וראה מג"א ס' תמ"ח ומל"מ פ"ב משלוחין וש"ך ס' רמ"ג ואמרי אש ס' כ"ה ומקנה כלל ט"ז פרט י"ט וכלל י"ח פרט ב' אות ט' וכלל כ"ג פרט ח' באורך גדול כל השיטות בזה, וראה שדי חמד כללים מע' ג' כלל ג"ה אות ב' ע"ש ומע' ח' כלל ל"ה ע"ש, וראה שדי חמד כללים מע' ח' כלל ק"א וק"ב מ"ש בענין חזקה שליח עושה שלוחותו בעכו"ם ע"ש, וראה בס' משכנות הרועים מע' ג' אות מ"ג ע"ש, וראה במפתח להשדי חמד דפוס פרידמאן ערך שלוחות, וראה שוררי טהרה מע' ג' אות ח' עשה"ט בארובה.

רעא) שלוחות לנכרי היכא דבע"כ עביר, ראה שו"ת כללים מע' הא' כלל שס"ב שהביא בשם מהרש"ק בקונט' תיקון עולם שבסו"ס שירי טהרה ד"ג ע"ד דהיכא דבע"כ עביר יש שלוחות לנכרי כדאמרינן גבי שלד"ע דבסה"ג יש שלד"ע ובד"ב ע"ב כ' שבג"ב מהד"ק חר"מ ס' ל"ז כ"כ, וחרב תפארת יוסף בשו"ת אה"ע ס' כ"ד כ' על דבריו שמדמה דמיונות נפרדות דהתם הטעם משום דליש דברי הרב וכו' והכא גוה"כ הוא וכו' והביא ראיה להיפך ע"ש, וראה משפט שלום חר"מ ס' קצ"ד שכתב וע' גוב"ק חו"מ ס"ז דהיכי דבע"כ עביר י"ל דיש שלוחות לעכו"ם ויש ג"מ בזה לדינא אבל דבריו צריכים עיון, ועין שו"ת פ"י חו"ד ס' ג' שהקשה בהא דשבות דשבת באמירה לעכו"ם דס"ל דיש שלוחות לעכו"ם לחומרא, ועין בבית מאיר אה"ע סוסי' ח' דבכה"ג דגופו נח לא שייך שלוחות, וע' שו"ת ח"ס חו"מ סקפ"ה מ"ש בזה, וע' שו"ת ספ"י ס' שש"א מ"ש בהא דכתשוכותיו ס' רל"א, וראה במפתח לשדי חמד דפוס פרידמאן ערך שלוחות כ"כ כללים.

מע' תא' כלל רסי"ב, וראה במפתח לשדי חמד דפוס פרידמאן מע' שליתות כ"כ כללים בשליתות עשה"ש.

ערע (שעבודא דאורייתא, בחז"מ סי' פ"ו מבואר אם בערכים יש שעבודא דאורייתא ע"ש. וכתב המקנה בהשמות לח"ג ע"י שו"ת ח"ס י"ד סי' שט"ז שכתב בפשיטות שעבודא דאורייתא משראל לעכ"מ, אבל ע"י בפני"י בסוגי' דהרי"ז שכתב בערכים שעבודא לא דאורייתא, אבל להיפך שנכסי עכ"מ אינם משועבדים לישראל מבואר במקנה דף ו' כיון שישאל מוכרי לא קנה משכון כ"ש הוא שלי"ד ע"ש. וראה משכנות הרועים מע' ג' אות מ' ע"ש.

רעז (שעבודא דר' נתן, כתב בתורת גיטין דף מ' דאמרין שעבודא דר"ג גם בערכים. רעז) שפוח, שפחה שרבו יחודה לעבדו ובא עליה הרי זה נהרג עלי' משום אשת חבירו, ואעפ"י שכל כת נח בביאה בלבד נעשית אשת איש בשמחה צריכה גם יחוד האדון למי שאין השפחה מתכוונת לשם גישואין אלא להפקדות ואינו חייב עד שיתפרסם הדבר ויאמרו זו של בית עבד פלוני, גמ' סנהדרין ב"ז ע"א ורמב"ם פ"ט ממלכים ה"ח, וכ' בחידושי הר"ן פרי"י שנהרג משום גזל ולא משום אישות, ונוכל לומר דעבד של גברי אינו קנוי לו קנין הגוף משום דלאו בני כיבוש נינהו ויש לעבד אישות בשפחה שנתיחדה לו שהעבד אינו ברשות רבו לתפקיע אותו כל זמן שירצה, ולפיכך רבו נהרג עליו משום אשת איש, אלא שמי"מ בלא יחוד אינו כלום שאלו בביאה אינה נחשבת א"א שהשפחה אין דעתה למשוואין שדרכה בהפקד, ובישראל מותר כדון יפ"ת שאין איסור אשת איש לעולם בעבד ושפוחות, ואעפ"י שהשפחה בעצמה אינה מותרת לו כמו כן הנכרית אינה מותרת לו אלא מפני שח"א קנויה לו הוא רשאי לגיירה על כרתה וכן חז"ל יפ"ת, ואף השפחה כך דינה להטבילה מע"י לשם עבדות ואח"כ ישחררה ותהי' מותרת לו, ואעפ"י שחיתת מיוחדת לעבדו בעודה גברית.

ואפי' לאחר שטבלה לשם עבדות אין לעבד ושפחה תורת אישות לגבי ישראל אע"ג דיש להם אישות לגבי ב"ה, וראה מרגליות הים סנהדרין ב"ז ע"א אות י"ח, ג"ח ע"ב אות ט' מש"ב, רע"ז לעיל ערך אשת איש, וערך גזל, רעז) שפוחת דמיט, בן נח שהרג נפש אפי' עובר במעי אמו ה"ז נהרג עליו, וכן אם הרג אפי' את הטרפה או שכפתו ונתנו בפי ארי או שהניחו ברעב עד שמת הואיל והמיתו חייב רמב"ם פ"ט מה"מ ה"ד, מש"ס סנהדרין ב"ז ע"א וע"ב, וכתב בתורת ישראל קונט' גר מצוה על ו' מצות ב"נ כשלא המיתו בידים ממש הגם שהוא חייב מיתה ויש רשות לביד להמיתו אבל עכ"פ אין מצוין עליו להמיתו כיון שאין בזה רק חיוב מיתה בידי שמים בישראל.

כתב המנ"ח מצוה ל"ד ב"נ שהי' מתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב, וראה בס' תורת המלך דף ר"ב שהעלה כן מדעת עצמו ולא ראה שקדמו המנ"ח, וכתב עוד שם דאם הרג ע"י שליח הגם שכבראשית רבה פלי"ד איתא דחייב מקרא דשפך דם האדם באדם דמו ישפך היינו שופך דם האדם ע"י אדם אחר והוא שליח חייב, אין למדין מן האגדה וי"ל דפסור, (וראה לעיל ערך שליח לדבר עבירה), וכתב התולדות שמואל בפ"כ דדוקא חיוב דשלח ביד חבירו בן דעת אבל אם שלח ביד חשורק להרוג את חבירו דא"י נהרג המשלח כדקיי"ל בחז"מ סי' קפ"ב ס"א ברמ"א שכל מקום שהשליח אינו בר חיובא המשלח חייב, והגם שהשורק אין נעשים שלוחים עכ"פ לא גרע משיסה בו את הנחש דמשמע ג"כ דחייב בב"נ, וכן עשרה בני אדם שהרגו את הנפש ביחד כיון דבישראל אי לא קרא דכי יכה היו חייבין כדאיתא בסנהדרין ע"ח ע"א א"כ בב"נ דלית לן קרא חייבין, וראה בס' המקנה בכלל פרט י"א ופרט י"ב.

רעז (שורן, כ' הראב"ד פ"ט מה' מלכים ה"א ששרץ אין בו משום אכמה"ח, וראה בשו"ת חיים שאל ח"א סי' צ"ה אות ו' בשם מהר"ם

גלאנטי ומ"ש עליו, מובא בס' תכלת מרדכי נח גר מצות אות א' ע"ש.

רפ (רפ) שקלים אין מקבלין מהם, שקלים פ"א מ"ה, תרי"כ פ' ו', ותוס' מנחות ע"ג ב' ד"ה איש.

רפא (רפא) שתיית איסור כגון אמה"ח מותר לבי"ג, פליתי סוסי' פ"א, ומביאו בשו"ת חת"ס ירד סי' י"ט.

רפכ (רפכ) תוכחה, ברש"י סנהדרין ע"ה ע"א כתב דמצות תוכחה אין בב"נ על ו' מצותיהם, אלא די"ל דרק ישראל לבי"ג אין עלינו מצות תוכחה אבל ב"ג לבי"ג שפיר יש תוכחה, וכן הדין מצות מצד שופט, ראה בס' תורת המלך דף רפ"ב.

בתיבת גומא פ' וירא כתב לתמוה על הפני' ד"ל דקודם מתן תורה לא נצטוו בעשה זו, וראה בכלי חמדה פ' וירא שכתב שהדברים פשוטים וברורים דקודם מתן תורה לא הי' שייך זה הפני' אמר זאת רק בדרך דרש, וכתב עוד שם דאע"ג דבישראל פליגי רשב"ג ורבנן (ב"ק ס"ו א') אי מצוה עלינו לפקח על תקנת רשעים שלא יעברו על איסורים דרשב"ג ס"ל הלעיטתו לרשע וימנע ורבנן ס"ל דמצוה עלינו לראות שלא יעברו על איסור, היינו דוקא בישראל כיון דאיכא ערבות ומצות הוכח תוכיח לכן ס"ל לרבנן דמוטל עלינו לראות שלא יבואו לידי עבירה, משא"כ בב"נ לא שייך זה ע"ש, וראה ישועות יעקב אורח סי' ג"ח ובס' גנוי חיים מע' ח' כלל ח' ובס' מהר"ם שיק על המצות מצוה רל"ג אות ד'.

ושוב ראיתי בס' פני מבין סנהדרין ח"ב דף קט"ז ע"א שהרבה להביא שיטות חלוקות בזה אי ב"נ מצוה על התוכחה, וכנראה שדעתו נוטה דמצוה חרבה להביא ראיות לזה, לך נא וראה שם בארוכה גדולה, וראה לקמן ערך תשובה מה ש"ש עוד בשם הפני מבין.

וראה בס' מרגליות הים בסנהדרין ע"ה ע"א שהביא מס' חסידים סי' תתשכ"ד אם רואה

אדם גברי עובר עבירה אם יכול למחות ימחה שהרי שלח הקב"ה את יונה לניגוח להשיבם, וע' מקור חסד שם שהביא דברי הרמב"ם פ"ח מה' מלכים דמצוה לכופו לכל באי עולם על ו' מצות שנצטוו בני נח, וראה בסהמ"צ ל"ת רנ"ה, ובהערות ר"ח העליר שם ע"כ.

רפג (רפג) תורה, עכ"מ שעסק בתורה חייב מיתה, לא יעסוק אלא ב' מצות שלהן בלבד, ואם עבר ועסק מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אין ממיתין אותו (רמב"ם פ"י מה"מ ה"ט), ובטעם הדבר שאינו נהרג כתב הרמב"ם בתשובת פאר הדור סי' גו"ן דמדאמרו גוי ששבת חייב מיתה ולא אמרו נהרג משמע דחיובו רק מיתה בידי שמים, מובא באורך בס' שו"ת פאה"ש מע' תא' כללים כלל ק"ב, והכי"מ והלח"מ שחפשו טעם לדברי הרמב"ם נראה לא ראו דבריו בספרו פאר הדור הגל, ומקור הדברים הוא בסנהדרין ג"ט ע"א חגיגה י"ג ע"א.

אמנם שיטת הר"ן בחידושיו לסנהדרין ב"ז ע"ב הוא שאף על השביתה נהרגים שהרי הוזכרו בלאו של לא ישבותו ואמרו על לאו זה אזהרתם זו היא מיתתם.

ואם איסור זה הוא מן התורה או מדברנן לשי' הרמב"ם, הנה דעת הכ"מ והלח"מ דלדעת הרמב"ם הוא רק מדברנן וקרא אסמכתא בעלמא, אבל מדברי התוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין והפרשת דרכים ריש דרוש א' וכמה מחברים הובא דבריהם בשו"ת פאה"ש מע' ג' סי' ו' אות ה' מתבאר דס"ל דהוי מדאורייתא, וראה שו"ת שו"ת הפאה מע' א' כלל כ"ו ע"ש, וע' בס' כתבי אש ח"ג מכתב י"א ע"ש.

וכיון שיש בדין זה חרבת פריס ע"כ אסדרם אחת לאחת.

א) ב' מצות דשייכי בהו מותר להם ללמוד כמ"ש הרמב"ם הגל, וכ"כ התוס' חגיגה י"ג ע"א, ובשו"ת בפאה השרה מע' א' כלל ק"ב הביא חלקים על זה ע"ש, ובעיני יעקב

לחגיגה שם מביא דלאחר מתן תורה כיון שעמד והתיר להם אז גם הו' מצות אסור להם ללמוד.

(ב) רק תורה אסור אבל נביאים וכתובים מותר, כי השלטי גבויים פ"ק דע"ה, אבל בשד"ח פאה"ש הג"ל הביא חולקים.

(ג) תורה שבכתב מותר רק תורה שבעל פה אסור שהוא נקרא עסק התורה, כי הש"ס מקובצת טושי"ב דכתובות, וכדבריו כתבו תאחרונים שלא ראו דבריו בשו"ת מהרי"א (אסאד) סי' קל"ו ובתגומות מהרי"ק חיות טושה ל"ה ע"ה, והגאון הנצי"ב בס' דברי חכמים להשד"ח סי' קל"ה, ובשו"ת מחנה חיים ח"א סי' ז', אמנם המקנה בכלל פרט ו' וכן בפאה"ש הג"ל הביאו חולקים על זה.

(ד) הטורי אבן חגיגה י"ג מחדש דאם תאסור הוא משום גזל הוא דוקא שלא ברשות ישראל אבל ברשות ישראל ליכא איסור כיון דמדעת ישראל הוא ליכא גזל כאשר מצינו שהחכמים כמה פעמים השיבו לנכרים, אבל בס' חמדת ישראל דף ק"ג חולק דאין הגזל מישא"ל אלא מנבזה והתורה הוא של הקב"ה ולא שייך גבי מחילה.

(ה) אם כבר הגי' בקי בתורה אולי מותר לישראל לפלפל עמו להשיב לשואלו דבר, המקנה בכלל פרט ט'.

(ו) המהרש"א שבת ל"א כתב דכשרוצה לתתגיד מותר ללמוד עמו תורה, ובשו"ת רעק"א סי' מ"א חזק להחמיר, והמקנה שם כתב דמשמע כמהרש"א וכו"ה בשד"ח מע' הג' כלל נ"ה אות כ"ה, וראה שד"ח פאה"ש מע' א' כלל ק"ב שהאריך בזה.

(ז) בשו"ת כנף רננה מסתפק אם מותר לו ללמוד תורה ע"י הרזה, מובא בפאה"ש הג"ל.

(ח) דעת המהרש"א בח"א לחגיגה י"ג הוא שצ"ע המצות וסודות" אבל לא בפשטות, ובפאה"ש הג"ל חולק והביא משרית יד אלי' סי' פ"ח דגם כן מצות אין מוסרין להם סודות תורה.

(ט) ללמוד להם לשון הקודש עם דקדוק, בעל מעשה איש ירד סי' ז' מתיר, ובפאה"ש הג"ל חולק ותיבא מס' יד אלצור דאסור למכור להם ספרי קודש רק כשידוע שאין חשש ביוון ויועד בבירור שאינו קונה אותם לצורך הלימוד רק לכוונה אחרת אז מותר, וגם אלף בית אסור ללמוד עמהם, ע"ש בפאה"ש הג"ל. (י) קטן שאין לו שכל חריף עדין אינו בכלל איסור זה, המקנה הג"ל שם.

(יא) כתב היש"ש ב"ק דף ל"ח דגם משום שלום מלכות אסור ללמד להם, וראה במקנה שם, וראה בס' פרדס יוסף ח"א דף ג"ב, ושס"ה, ח"ב ו', ד', ל"ו, פ"ג, קכ"ז, שיי"ב, משיב שבת ולימוד תורה וראה במפתח לחלק ב' ע"ש, וראה בספרי ח"ה דף קמ"ב, וראה גנוי חיים מע' ל' אות ל"ה, וראה בס' המקנה בהשטות לח"א סוף פרט ז'.

(יב) כתב האור שמה פ"י מה' מלכים, שיטת רבינו בב"ב נראה כן אע"ג דב"ב הם מצווין על ו' מצות ולא נקראו גרי תושב עד שיקבלום מפני שהודיעו הקב"ה בתורה שנצטוו בהם מקודם בכ"ז אין נהרגין רק על הנך מצות שצוה הש"ת לנביאיהם וצוה שבניהן ישמרו אותן ואח"כ הודיע הש"ת למשה שכבר נצטוו בהן ע"י נביאיהם, אבל המצות שלא צוה לנביאיהם רק אחרי זה כתוב בתורתו שב"ב מצווין על זה, בזה אין נהרגין באזהרה גרידא, ולכן יום ולילה לא ישבותו שלא נזכר שאמר זה הש"ת לנח רק ויאמר ה' אל לבו, וכן לימוד תורה דילפינן מתורה צוה לנו משה מורשה, וכן הרכבת אילן והרבעת בהמה דלא אשכחן שצוה הש"ת ע"י לנביאיהם, וכן הכאת ישראל, על כל זה אין נהרגין, רק אם מכה ישראל חייב מיתה פירושו דאם מציל את ישראל מהכאתו אף בהריגת נפשו מציל אותו כדי שלא יכה את ישראל אף אם אינו מכה להמית וכו', וראה היטב בספרי ח"א ערך אדם לעכ"ם מדף שט"ו והלאה מה שכתבתי בזה בארוכה וצרפו לכאן, וראה ט' עינים למשפט סנהדרין ג"ה ע"ש"ש בארוכה, וראה בס'.

כתבי אש ח"ג מכתב י"א וי"ב, ובס' עין תרועים מע' בן נח אות כ"ב וכ"ג ע"ש ובס' מרגליות הים ג"ט א' בארוכה גדולה.

(פד) תנאי, כתב בשו"ת מהרש"ם ח"ב במפתחות ליי"ד סי' קפ"ט דלכאורה בב"ב לא מהני תנאי לבטל המעשה כגון במתנה ע"מ לתתור אבל זה אינו דכיון דגבי ישראל מהני כש"כ בעכו"ם דלא יתא זכותו גדול משל ישראל כפ"ש כה"ג תוס' גיטין י"ג ע"ב ד"ה במע"ש, וראה בישמח משה פ' חוקת דכיון דקיי"ל דכל דבר שא"א ע"י שליח לא מהני תנאי אי"כ בעכו"ם דא"א ע"י שליח לא מהני תנאי, וכתב עליו המקנה בהשטות לח"ב דבב"ב לא בעינן משפטי התנאים ומתני תנאי אפי' דא"א לקיימו ע"י שליח, וכ"כ באמרי בינה הל' נדרים סי' כ"ו מובא במקנה שם.

(פה) תפיסת הנגזל מן העכו"ם אי מהני, בב"ב אינו שייך חיוב השבת הגזל כיון דקים ל' בדרכה מיני', אי"כ אם הנגזל יתפוס מן העכו"ם את הגזילה אם מהני תפיסה פליגי, דרש"י בב"ב צ"א ע"א ד"ה רבא ותוס' בכתובות ל"ג ע"ב ד"ה לאו ס"ל דבקלימ' מינית מהני תפיסה, והריב"ש מובא בקצה"ח סי' כ"ה ס"ל דלא מהני תפיסה, וראה בס' הליכות יהודה בראשית שהוכיח דבב"ב לא מהני תפיסה ע"ש.

(פז) תקנתא וגזירה דרבנן בעכו"ם, כתב הש"ך סי' ס"ז ס"ק פ"ה דמתשו' ריטב"א שבב"י מחודש ט"ו במ"ש שם דאפי' מכרו לעכו"ם הוי מכירתו מכירה משום דמכירת שטרות דאורייתא משמע דאי הוי מכירה דרבנן ל"ה מהני לעכו"ם דתקנתא לעכו"ם לא עבדינן, ומיתו כ' דאפשר דגם הריטב"א רק לרווחא דמילתא כתב כן, ושכן משמע בנמוקי דבפ' הספינה כתב דהוי דרבנן ובפ' מי שמת כ' דיכול למכור שט"ח לעכו"ם, אמנם בקצה"ח שם כ' דנראה קצת ראי' מהגזל דף נ"ז דלא עבדינן תקנה לעכו"ם, ובתה"מ אות ל"ה חולק וס"ל דבכל מקום שבדיניהם הוי קנין דרבנן לעכו"ם הוי ג"כ קנין ובדבר שבדיניהם

לא הוי קנין אף דבישראל הוי קנין דרבנן לא תקנו בעכו"ם כיון שהוא יותר מן בדיניהם, ובס' אמרי בינה בדיני הלואה סי' ס"ג כתב דאף דתקנתא לעכו"ם לא עבדינן מ"מ מה שתקנו חז"ל לקנין המועיל בין אדם לחבירו זה מהני אף בעכו"ם, וכמבאר מדברי ר"ז המובא בקצה"ח סי' קכ"ג דמהני קנין אגב להקנות לעכו"ם, ושכן מבאר מדברי הרשב"א בתוה"ב בית ה' שער ב' דמהני קנין אגב לגבי עכו"ם אף דסובר בב"ק דקנין אגב ל"ה רק מדרבנן, ודלא כמ"ש התומים שם, וראה מקנה בהשטות לח"א פרט ה' מה שצ"ח בזה, ובתכלת מרדכי פ' בראשית נר מצוה סי' ט', וע"ע בשד"ח כללים מע' הג' כלל נ"ז שהאריך בזה, ופאת השדה מע' ג' סימן ו' אות י' בארוכה ע"ש, וראה רש"י סנהדרין ג"ה ב' שלא נזרז גזירות על כן נח במצותה שלהן, ורא"י ממל"מ פ"י מה' מלכים ריש פ"ז לענין משוך בבני קטורה לדעת תרמב"ם עשה"ט, וראה בספרי זה ערך גזרה סי' פ' וצרפו לכאן.

וראה בצפנת פענח כללי התורה והמצוות ערך גוי סי' ט' שכתב חז"ל כ' ברמב"ם הלכות איסורי ביאה פכ"ב ה"ג כל המתיריד עם אשה שאסור להתיריד עמה בין ישראלית בין כותית מכין את שניהם משמע דאף בעכו"ם מכין את הכותית, משמע דשיך תקנת חכמים אף בעכו"ם, ועי' מש"כ רבינו בהלכות נזילות פ"ו ה"א דאין הגוי מתווב לעמוד בתקנה ע"ש, משמע דאין שייך על הגוי תקנה, ועי' במש"כ רבינו בהלכות טוען פ"ב ח"ה גבי שבועת חיסת שלא תקנו ומשי"כ בהלכות זכיה פ"ט ה"י מחמת טעם אחר, וצ"ל דשם כיון שהמצוה הוא הישראל הוא אמינא דאולינן כתר המצוה, ועי' בהך דב"ק דף צ"ז ע"א גבי השבחה עכו"ם וכי תקנתא לעכו"ם כו', ועי' מש"כ התוס' בגיטין י"ג ע"ב אי מעמד שלשתן שייך גבי עכו"ם, ועי' ירושלמי דמאי פ"ו ח"ב תפסה מה"ד וחזקו מן העכו"ם ר"ל ג"כ כה"ג דלא עשו בעכו"ם תקנה, וי"ל דזה ג"כ טעם

דמבואר באהלות פ"ז מ"ג דגוי שחרש אין עושה בית הפרס. עיי"ש בדברי רבינו בפי'המ"ש. אך עיין בתוספתא בשביעית פ"ג מוכח דהטעם משום דלא גזרו אלא במקום שיכולין לעמוד. ועיין בהך דהולין בדברי הר"ן פ"ג אם שייך דין דאבר המדולדל גבי ב"נ כיון דלא הוי רק מדברגו. ועיין בתוספתא סוף ע"ז דמבואר דיש עליהם איסור. אך י"ל דשם הטעם משום דאין להם דין שחיטה. ועיין רש"י הולין קכ"ה ע"א ד"ה ודכילי עלמא דחף קכ"ט ע"ב. ועיין רש"י סנהדרין דף ג"ה ע"ב ד"ה ולכלל דמשמע שם דגם בעבד לא גזרו גזירה דרבנן עיי"ש. והוא עוד כאן ערך דרבנן לב"נ.

(רמז) תשובה. בבני יששכר לתשרי דרוש ד' כתב. ארז"ל בתנחומא פ' האינו את ד' כתיב ישא ה' פניו אליך וכתוב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול לכל ת"ל אליך אליך ולא לאומות העולם עכ"ל. הרי שלא מהני תשובה רק לישראל ולא לאוה"ע. וכן מסק הגה"ק הרמ"ע מפאנו המבי"ם. ובבני יששכר לתשרי דרוש י"ג כתב דלאוה"ע לא מהני תשובה כמ"ש כ"פ בשם הספרי. וכן מסקי גדולי הפוסקים. ולאלול מאמר א' אות ו' כתב והוא עפ"י דקדיל עפ"י הספרי דתשובה לא מהני כ"א לישראל ולא לאוה"ע. וגראה דמ"ס הוא והכונה עפ"י התנחומא כי בספרי לא נמצא. והוא בגליוני חש"ש לר"ע ד"ל ירושלמי ורע"ס כ"א אות מ"ב ש"כ תשובה אי מהני בב"נ תארכתי כבר. ועי"ע ירושלמי ברכות פ"ט ה"א לרחוק אי אפשר שעשו תשובה. והוא בכלי חמדה פ' נח דף י' ש"כ דבב"נ כתבו הפוסקים דלא מהני תשובה אי"כ כשחייב מיתה בידי שמים הנה גברא קטילא ושוב הורגין אותו ע"י ב"ד ולכן מסק הרמב"ם דב"נ שחרג טרפה ג"כ חייב מיתה ע"ש.

וראה בס' חומת אבר בהטירה ליונה וזה ד' שכתב וראה במ"ש הרמ"ע ד"ל דהג"מ ח"ו לחם תשובה וגם כשישובו מדרכם הרעה השוברים נשאר מעל וגזרה עומדת לעומתם. וזה נגידה לא הועילה תשובתם רק לזמן ולא

לכלה פסע ולהתם החטאת. משא"כ ישראל דעל ידי התשובה נעקר החטא מכל וכל. והתשובה הוא דוקא לישראל ותי"ד הרמ"ע. ע"ש שמטיק שלגיטה אין תשובתם מועלת רק לזמן ע"כ לא ה"י יונה רוצה לנבא להם ע"ש. וראה בס' תקנת השבין להגה"ק ר' צדוק הכהן וצ"ל ס"א א' דלא נתנה תשובה אלא לאחר שנתנה תורה ונתחדשה תשובה ולגוים אין תשובה מועילה רק להבא לבטל הפורעניות כמו שמצינו באנשי גיטות כששבו מדרכם נתבטל הפורעניות אבל לא לחקן את הקודם. וראה בספר טהרת המים ד"ז ע"א אות ס"ה וצרפנו לכאן עישה"ט. וראה בס' טהרת המים מע' ב' אות ס"ה.

שכתב בני נח לא נצטוו על התשובה. דאם כן נצטוו על ח' מצות ולא על ד'. השארות יעקב ס' דברים דק"ח ע"ד כ"כ בשם הג"ח ע"ש ה"ס עשרה מאמרות. וק"ס דבסנהדרין נ"ח איתא דלא קחשיב ב' מצות אלא שב ואל תעשה ולא קום ועשה. וא"כ אין רא"י מתשובה דקום ועשה הוא. התפני מבין בסנהדרין ק"ו עמד על מצות התוכחה אם חייבין בני נח. זכ"ל דלא קשיא מזה. דלא אמר כן הש"ס אלא במצוה השנייה בזה וכתבינו בהו בהדיא. משא"כ בזה וכיוצא ועמ"ש עוד לענין מצות סירוס וכ"ו עיי"ש.

וראה היטב בספר מלא הרועים ערך כן נח מ"ש האריך בכלל. בענין כן נח יש לו קנין בנכסי אשתו. כן נח שהרג את הרודף. ישראל ההורג ב"נ. ב"נ בעד א' ובדין א'. אי יכול להיות גואל הדם בעד הברצח. עונשין מן הדין. אי יכול לדון קרובה שוחה. אחד לבעל וא' לכוהל. ועוד בענין ביאתו ביאה. יש שליה לדבר עבירה. הלכנת פנים. חצי שיעור. היכא דילפינן ב"נ מקי' מישראל אי אמרינן דיה סירוס. דבר שלא בא לעולם אי יכול לתקנות. טעם כעיקר. ספק איסור. חזקה בספק איסור. קום לי בדרכה מיניה. עישה"ט כי קצתו כי זה ספר פתח לשני כל. ובספר פני מבין ח"ב עמ"ס סנהדרין האריך ברוב נאותו בענין אי נהרג בשוגג. עונש מן השמים

היכא דהוא אנוס. כעילה שלא כדרכה. שיתוף. קידוש השם. אין אדם משים עצמו רשע. תוכחה. לא תשא. כיבוד אר"א. לא זכרת. עונשין מן הדין. גירוף. ועוד ועוד. עשה"ט. הבאתי כ"פ. וכן האריך השד"ח לענין כו"כ דברים. ראה בפנים. ובספר המקנה הקדוש על כלל זה כו"כ דפ"ן עשה"ט. ובס' היקר חמדת ישראל קונטרס נר מצוה סוף פ"ו והלאה האריך ופ"פ מאד מאד בכלל. עישה"ט ובמפתחות והוספות שם.

ובענין היחס. בדיני התורה בכלל. באישות. בקרבנות. בנדרים והקדשות. בתרומות ומעשרות. במצות התלויות בממון. בעשיית מצוה של ישראל. בטומאה וטהרה. דיניהם. בקנינים. בהתמנות. בשליחות. בעדות ונאמנות. בתורת חסוד. מה שיש לימוד ממעשיו. ביחס לגופו. ביחס לממונו. טבעו. ספק גוי. ראה בהציונים באנציקלופדיה תלמודית ח"ה ערך גוי. עיי"ש כי זה תועלת מרובה לחסד יגיעת החיפוש. וכן ראה שם בח"ג ערך כן נח. עיי"ש מה שציין בענין שבע מצות של כן נח. בעבודה זרה. בקידוש השם. בברכת השם. בשפיכת דמים. בעריות. בגול. באבר מן החי. בדינים. באיסורים אחרים. בקום ועשה. בתוספת מצוה. מצות שנשנו ושלא נשנו בסיני. עונשם ושכרם. ועוד. עישה"ט וצרפם לכאן.

תם ולא נשלם. כי זה כלל גדול בתורה. ואפ"י עשרה כרכים לא די לכלל זה. ויודע אני בעצמי שלא יצאתי ידי חובתי. אבל מה אעשה כי לקצר אני צריך. וצריך שתדע שלא תבאתי רק מה שגוגע לבני נח עצמם. אבל רק מעט מעט מועיר למה שגוגע בהתיחסם של ישראל לגבי כן נח. וכן להיפך. כי לזה נצרך ספר מיוחד. וגם במה שהבאתי כאן קצתתי מאוד. הורוצה לעיין ולהרחיב בכלל. עיין היטב בתוספריים ומקורות שהבאתי כאן. וימצא חכם ויוסף לקח. ואין גבול לתורתנו הקדושה והטהרה. ותבאים אחרי ג"כ יוכלו למלאות ידיהם עד כלי די.

סימן ת. סכומים וכדל"ס

(א) בענין ד' מצות שנצטוו ב"נ ומהיכן למדו אותם. ראה ס"א א' א'.

(ב) ה' מצות ב"נ המת כעין כללים ויש בכל אחת מהן פרטים רבים. ואין ב"נ מזהירים בלאו מיוחד על כל פרט כמו שישארל מזהירים. ראה ס"א א' ב'. וראה כאן ס"א זה אות קלח.

(ג) לא נמנו בין ד' המצות אלא מצות שהן בשוא"ת. ראה ס"א א' ג'.

(ד) יוצא מכלל גוי בכ' דרכים. (א) כשנתגיר בגירות גמורה במילה וטבילה לשם גירות. (ב) כשנעשה עבד כנעני ע"י שנמכר בעצמו או שמכרו אביו לעבד וקיבל ע"ע המצות שחבבים חייבים בהם. ראה ס"א א' ד'.

(ה) בענין אם נתחייב מיתה ונתגיר. ראה ס"א א' ה'. וע"ע ס"א זה כאן אות רצה.

(ו) פירוש של סתם גוי בתלמוד ועוד. ראה ס"א א' ו'.

(ז) גוים בזה"ל אינם עובדי ע"ז. ומחויבים אנחנו להגן עליהם ולהצילם ממות ומכל הפסד והיוק. ועוד. ראה ס"א ו'.

(ח) הרמב"ם בה' מלכים פ"ה ה"א כ' דגם ב"נ צריך שיקים ה' מצות מפני שצויה בהן הקב"ה בתורה אבל אם עשאן מפני הברע הדעת אין זה ג"ת ואינו מחסידי אוה"ע ולא מחכמיהן. המקור לזה. וזה רק לענין להיות מחסידי אוה"ע ושיהיה לו דין ג"ת. אבל ב"נ סתם שמקיים ד' מצות לא צריך קבלה כזה. ראה ס"א ז'.

(ט) הגם דמקיים ד' מצות מפני הכרע הדעת אין מחויב להצילו. ורק לגר תושב אם קיבלו בפני ג' חברים או מחויב להצילו. ראה ס"א א' ז'.

(י) בד' הרמב"ם ריש פ"י מה' מלכים ב"נ ששג בא' ממצותיו פטור מכלום. חוץ מרוצה בשגגה. שאם הרגו גואל הדם נהרג עליו ואין לו עיר מקלט. וד' תכ"ם ולח"מ חמדי' בזה. ראה ס"א ח'.

(יא) ע"ד הרמב"ם בפ"י מה' מלכים ה"ו ועושים שהכה לישׁראל ולא כ' ב"ג וערש היט וה"י, ראה סי' א' ח).

(יב) קודם מ"ת כל נכרי שמקיים ד' מצות מקרי ג"ת רק כעת שגם הו' מצות הותר להם לא הוי בסוג ג"ת עד שיקבלם בב"ד. ראה סי' א' ח).

(יג) יש הפרש בין קבל מעצמו ד' מצות להיבא דקבל בפני ב"ד, והרמב"ם מחלק בין קיבל ד' מצות בפני ג' דאז ג"ת הוא לבין ב"ג שלא קיבל בפני ג' ומקיים המצות שלא בקבלה דאין עליו דין ג"ת. ראה סי' א' ח). וסי' ד' קכט).

(יד) בתך דסנהדרין ב"ז ע"ב עשר מצות נצטוו ישראל במרה. שבע שקיבלו עליהן ב"ג וחזיטו עליהן דינין שבת וכיבוד א"א וכו'. וכוונתם מה שהצריכו להצטוות עוד הפעם על מצות ב"ג. ראה סי' א' ט).

(טו) בכל ד' מצות חלוקים במהותם ישראל ועושים, וגם במרה נחלקו במהותם. ראה סי' א' ט).

(טז) ד' הרמב"ם בפה"מ פ' גיר הנשע שים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת והוא מ"ש מסיני נאמר וכו' וכו', ראה סי' א' ט).

(יז) אבות העולם וישראל מאימתי יצאו מכלל ב"ג. ואם יצאו להקל או להתמיר. ראה סי' א' י).

(יח) גוי מצוין קיבוץ גופים ואישים רבים. גם קודים לאיש לא יהודי גוי. ראה סי' ב'. יט) נקרא הגוי עוד בשמות אחרים. א) ארמאי ולנקבה ארמית ב) אחרים ג) עממא ד) נכרי ה) עכו"ם ו) ערל. ראה סי' ב' א' -- ו).

פ) יהודי המורה קוראים למושלמי גוי כי הם נמולים בנגוד לנוצרי שקוראים אותו ערל. ראה סי' ב' ו'.

זא) כשנחברר לחז"ל מאיזה גוי הוא קראוהו חז"ל בשמות אחרים ג"כ כמו מצרי. כנעני.

אדומי. עמלקי. כושי. כותי. ואפשר דאינם אלא תיקונים מאוחרים מחמת הצנזורה. ראה סי' ב'. כב) כל אדם מאוה"ע מלבד ישראל נקרא ב"ג. ואף הנשים בכלל ב"ג מלבד במקום שכי בתורה איש דאז אין בת נח בכלל. אבל ישראל אינם נקראים ב"ג. אבל כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו ב"ג. והטעם לזה. ראה סי' ב'.

כג) גר תושב נקרא ג"כ גר שער. הטעם לזה. ראה סי' ב'.

כד) עבד כנעני של ישראל אין לו שם ב"ג ויצא מכללם אלא שעדיין לא בא לכלל ישראל. ראה סי' ב'.

כה) כותי שומרוני. שמרוני. מבני העמים שהושיב מלך אשור בערי שמרון. ועתה יש שארית דלה מהם בעיר שכם. והטעם שנקראים בשם הזה. והם קוראים א"ע בשם שומרים. והיו אומרים שהם מבני יוסף. ראה סי' ב'.

כו) בהרבה מקומות בש"ס בא השם כותי במקום גוי. וכנראה דזה הביאה יד הצענזור מלת כותי במקום מלת גוי. ראה סי' ב'.

כז) אם ב"ג הוי בכלל חכירו. ראה סי' ג' ח).

כח) אב אם יש רשות להשיא בתו בב"ג. ראה סי' ד' א).

כט) ב"ג אינן מצווין על הכרות אבירה. ראה סי' ד' ב'.

ל) ב"ג שומר ד' מצות מחויבין להשיב אבירתו. ראה סי' ד' ב'.

לא) אף להתחלוקים על הרמב"ם וס"ל דאבמה"ח של עוף אסור לב"ג אבל באבר המדולדל גם הם מודים דמות לב"ג. ראה סי' ד' ג'.

לב) אבר מן החי וכן בשר מה"ח אסור לב"ג. ואבר ובשר שפורשין מן המפרכסת אי אסור לב"ג משום אבמה"ח. ראה סי' ד' ד'.

לג) אבמה"ח לב"ג אסור גם בהנאה משא"כ לישׁראל מותר בהנאה. ראה סי' ד' כ'.

לד) אבמה"ח של טמאים לב"ג. ראה סי' ד' ח'.

נאמר בלשון אזהרה אלא בעשה. ראה סי' ד' יד).

ג) גם בגר תושב אזהרתו זו מיתתו. ראה סי' ד' יד).

גא) איבה בעכרים. ראה סי' ד' טו).

גב) אין אדם חוטא ולא לו אמרינן גם בנכרי. ואין לחלק בזה בין דרבנן לדאורייתא. ראה סי' ד' טו).

גג) אי שייך בב"ג אין אדם משים עצמו רשע. ראה סי' ד' יו).

גד) אין איסור חל על איסור אמרינן גם בב"ג. ראה סי' ד' יח).

גה) אין קידושין תופסים בגוי. וכן אין תופסים קידושין בגוי שקידש. ראה סי' ד' יט).

גו) כשנזכר בב"ג לשון אסור היינו חייב. דאזהרתן זו היא מיתתו. ראה סי' ד' כא).

גז) אם נאמר ספיקא דאורייתא מותר לב"ג אזי אפילו איקבע איסורא י"ל דשרי. ראה סי' ד' כב).

גח) אינו נכלל בע"ז אם חושב מציאות ליותר מאחד. ולכופר בעיקר לא ידענו מהו אזהרה אלא הוא בכלל ברכת ה'. ראה סי' ד' כג).

נט) אם ב"ג מצוה על האמנת מציאות אלקותו ית"ש. ראה סי' ד' כג).

ס) אמירה לגבה בב"ג. ואמירה לעני בב"ג. ואם מסוג גזל הוא כשאינו מביא את ההקדש. ואם הוא מטעם לא יחל. ראה סי' ד' כד).

סא) אמירה לנכרי. ראה סי' ד' כה).

סב) אם מהני אמתלא לתזור מעדות בב"ג ואפילו אמר לפני ב"ד. ראה סי' ד' כז קכ"א).

סג) אם ב"ג חייב על משכב אנדרוניגוס למ"ד דחייבין עליו מב' מקומות. ותליא במחלוקת הבבלי והירושלמי כשבא עליו דרך נקבותו. וכן נ"מ לענין הדולפנין דפרין ורבינ מבני אדם. ראה סי' ד' כז).

סד) אסמכתא אם דנין בנכרי. ואם יש חילוק בין ישראל הקונה מן הנכרי לנכרי הקונה מישראל. ראה סי' ד' כח).

לה) מ"ש בחינוך סוף מצות תנ"ב. וכן חזקה זקן כונתו על הרמב"ם. ראה סי' ד' ח).

לו) ב"ג מזהר על הטמאים אף אם נשחטו ועדיין הם מפרכסות וחזק שייך אבמה"ח. וכן בטורה שנתבבל בשחיטה והיא מפרכסת אסורה לישׁראל ולב"ג משום אבמה"ח. ראה סי' ד' ח).

לז) אמר לפעמים הפוסק בשם אחרון מה שפורש בהש"ס או בהקודם לו. ראה סי' ד' ח).

לח) אבמה"ח של עוף מחלוקת הראשונים אי נהרג עליו. ולהסוכרים דאינו נהרג עליו אי עכ"פ מזהר עליו. ואבמה"ח של שרצים ושל דגים וחגבים לכ"ע אינו מזהר. ובאמה"ח של אדם מזהר לד' הרמב"ם. ראה סי' ד' ו' ז'.

לט) אי לב"ג אסור אבמה"ח דעוף תליא בשני ברייתות דסנהדרין ב"ז וז"ט. ראה סי' ד' ו'.

מ) אבמה"ח ובשר מן החי של אדם אם אסור לב"ג. ראה סי' ד' ז'.

מא) אם קונה בב"ג מטלטלין אגב קרקע. ואם מטלטלים נקנים אגב מעות. ראה סי' ד' ח'.

מב) תודה במעמד שלשתו אם מועיל בב"ג. ראה סי' ד' ט'.

מג) אם אזלינן בחר אומדנא בב"ג. ראה סי' ד' י' עד'.

מד) ב"ג שאינה לישׁראל חייב. ותמוה בזה על ש"ת שבות יעקב. ראה סי' ד' יא).

מה) אם בב"ג שייך אונס בדיני שמים. ראה סי' ד' יב'.

מו) אוקי ממונא בחזקת מארי' אי שייך בב"ג. ראה סי' ד' יג'.

מז) אזהרתן זו מיתתן בב"ג. זה דוקא כשנזנה ב"ד. ראה סי' ד' יד'.

מח) ל"ש לומר אזהרתן זו היא מיתתן אלא באותן אזהרות שתזהרו לב"ג בלבד. אי גמי לאותן אזהרות שהזוהו בהן ב"ג ובגוי ישראל במיתתו. ראה סי' ד' יד'.

מט) לא שייך אזהרתן זו מיתתן במה שלא

(טו) נשים של ב"נ אם חייבין בו מצות.
ראה סי' ד' (כ).

(טז) אשת איש בב"נ גקרא אחרי שנבעלה לבעלה. ויש מלוגתא בירושלמי אי בעינן דוקא שיתכוון לקנותה לאשה ע"י ביאת זאת. ובד"ר עמ' ימים רבים שידוע שפלוגתא היא אשת פלוני כיצד מודים דנחשבת אשת חבירו אפילו לא נתכוון לשם אישות. והיינו דוקא אם תאשה מתכוונת לקנות לו בביאה זו תא בלא"ה אינה נעשית א"א. ראה סי' ד' (ל). וראה סי' זה אות (צח).

(ס) אם בא עליה שלא כדרכה לשם אישות אם קנה אותה. ראה סי' ד' (ל).

(סא) ב"נ קטן שאין בו עדיין דעת לקנות אמנם תגיע כבר לעונת הפעוטות ובא על בת נח שיש בה דעת להקנות כיון דבצורו וזרקו מתני דעת אחרת מקנה איכ' חשיבא גם כאן אשת חבירו וב"נ נהרג עליה. וכל שאין בה דעת להקנות עצמה נידונה כפנויה אפילו מסרה אביה לבעל ובא עליה אפילו כמה ביאות. ראה סי' ד' (ל).

(סב) אם בא הב"נ על אחד מכל העריות שנאסרו עליו לשם אישות אם קנה אותה להיות גירונית כאשת חבירו. ובישראל כה"ג שקידש א' מכל העריות שאין קידושין תופסין לו עליה ודאי לא חשיבה אשת חבירו לכרע. ראה סי' ד' (ל).

(סג) אשת ישראל שנחקדה לישראל ולא נבעלה אי ב"נ נהרג עליה. ראה סי' ד' (ל).

(סד) אפי' וישראל הלוקה לו עכ"ר לאשה אין קידושין תופסין בה ואינו כאשתו אבל קנין האישות שהי' בב"נ קודם מית' זה לא נפקע מישראל גם לאחר מית'. והבא על בת עכ"ר לשם אישות יש לו קנין בה. ואם בא עליה ב"נ חייב מיתה מצד דבכ. ראה סי' ד' (ל). ועיי' נ"י זה אות רד.

(סה) עכ"ר שבא על אשת ישראל אם נאסרה על בעלה. ראה סי' ד' (ל).

(סו) ב"נ גדול והיא חיתה קטנה בעולת בעל

שוינתה אם אינו נהרג דלא נחשב בעולת בעל.
ראה סי' ד' (ל). וראה סי' זה אות (ס).

(עד) ישראל שבא על אשת עכ"ר אעפ"י שהוא אינו נהרג היא נהרגת על ידו. ראה סי' ד' (ל).

(עה) ישראל שבא על אשת עכ"ר אם עובר בעשה דודבק באשתו ולא באשת חבירו. ואם י"ל דעשה דודבק ל"ש בב"נ ועכ"פ אסור אשת חבירו משום גזל. ראה סי' ד' (ל).

(עו) ב"נ שיחד שפחה לעבדו ובא עליה האדון. מחלוקת בזה אם החיוב הוא משום אשת חבירו או משום גזל. ואינו חייב עליה עד שיתפשט הדבר ויאמרו העם זו מדבי עבד פלוני. וזה דוקא בעבד ושפחה של כנעני אבל בשל ישראל אפילו יחד לעבדו כנעני שפחה כנענית ובא עליה ב"נ נהרג עליה. ראה סי' ד' (ל). וראה כאן סי' זה אות קיא) ואות תיז).

(עז) אין ב"נ חייב על אשת חבירו עד שיבא עליה כדרכה אבל שליכ פטור. והיינו דוקא בבא עליה בהסכמתה והסכמת בעלה. אבל בלא"ה חייב משום גזל עכ"פ. ראה סי' ד' (ל).

(עח) בענין דלא התחרו על גערה המאורסה. ראה סי' ד' (ל).

(עט) אי לא מצינו בנכרי איסור אשת איש אלא גבי האיש אבל לא לגבי האשה. ראה סי' ד' (ל).

(פ) אשתו כגופו בב"נ תליא אי יש קנין תנאי לב"נ באשתו. ואם תליא באם יש קידושין לב"נ. ראה סי' ד' (לא).

(פא) גם בב"נ שייך הבא להרגו השכם והרגו. וגם לב"נ יהי' מותר לו להרוג בבא במחתרת. ותנאי הדין בספק מחתרת. ראה סי' ד' (לב).

(פב) ב"נ שבא על תבהמה אין הורגים אותה. והגוי אינו מצווה לא בחריגת תבהמה ולא בשריפת האשרה. וב"נ הבא על תבהמה אם תבהמה של ישראל או שקנאה אחיכ' או נתנה לו במתנה אם חייב להרגה. ראה סי' ד' (לג).

(פג) אם ב"נ חייב על נזקי בור ברה"ר.
ראה סי' ד' (לד).

(פד) ב"נ שבא על אשתו שלא כדרכה. ועל אשת חבירו שלא כדרכה. שיטת הבבלי והירושלמי בזה. וב"נ שבא על אשת ישראל שלא כדרכה ובהערה. ראה סי' ד' (לה).

(פה) ביאת גוי אם אין שמה ביאה. ולענין אשת איש שזינתה ברצון עם גוי. ואם האשה מזהרת ע"ז ביהרג ואל יעבור. ואם נאסרה על הבעל הגוי לכשיתגיר. ולבעלה. לענין קנינה. ראה סי' ד' (לו).

(פו) ב"נ שבא על אשת ישראל אם היא פחותה מבת ג' שנים וכגון שקידשה אביה לאחר. וכן אשת ב"נ שזינתה עם פחות מבן ט'. אם נהרגין. ראה סי' ד' (לז). וראה סי' זה אות (עג).

(פז) ביטול ברוב אי לא שייך בב"נ. ראה סי' ד' (לח סו) (עב) רמט. ועיי' כאן סי' זה אות שעה).

(פח) ביטול בששים לב"נ. ובדבר לח בכה"ג. ראה סי' ד' (לט).

(פט) ב"נ אי נהרג על ביטול מצות עשה. ראה סי' ד' (מ).

(צ) ל"ד תרמב"ם אי דוקא בדלא דנו את העובר חייבים מיתה או אולי גם ע"ז שעומדים בלא דינים ג"כ מחויבים מיתה. ראה סי' ד' (מ).

(צא) אי ביצים אסור לב"נ משום אבמה"ת. ואי אסור ליתן להם מאכל שיש בו ביצים. ואם יש חילוק בין ביצה חיה למבושלת וצלוחה ובין כשרות לטרפות. ראה סי' ד' (מא).

(צב) אם יש חיוב לביד לכוף לב"נ שיקבל מצות שלו. ובאיהו אופן יש חיוב על ב"ד ישראל לענשם. ראה סי' ד' (מב) (קכט). ועיי' כאן סי' זה אות (סו).

(צג) אם שייך כל תאחר בקרבן ב"נ. ראה סי' ד' (מג).

(צד) אסור לב"נ להוסיף על המצות. ראה סי' ד' (מד).

(צה) בן פקוע לב"נ אי אסור. ראה סי' ד' (מז).

(צו) אם מותר לזמן ב"נ על בני מעיים. פרטי דינים בזה. וכשנתגבלה הבהמה בשחיטה. ובטמאה וטרפה. ראה סי' ד' (מו).

(צז) בב"נ ל"ש חן דאם שחט בעל מום אם נשאל על הקדשו אינו חייב דעל קדשי עכ"ר אין הגוי יכול לישאל. ראה סי' ד' (מז).

(צח) בעילה בב"נ קונה שלא לדעת. ראה סי' ד' (מח). וראה סי' זה אות (ס).

(צט) ב"נ אם אמר ברי לי אם נאמן. ראה סי' ד' (מט).

(ק) ב"נ שבירך את השם. ואם בעינין שיוכיר עכ"פ איזה שם או כינוי בעלמא. ראה סי' ד' (נ).

(קא) אם בב"נ שבירך השם ג"כ צריך שישמעו הב"ד בפירוש. ראה סי' ד' (נ).

(קב) ב"נ שבירך השם ואח"כ נתגיר. מחלוקת אמוראים אי חייב או פטור. ראה סי' ד' (נ).

(קג) אי ב"נ מזהר על בשר בחלב. ראה סי' ד' (נא).

(קד) היכן נצטוו ב"נ שלא לאכול בשר המת. ראה סי' ד' (נב).

(קה) בשר מן החי לב"נ אי אסור תליא במחלוקת אמוראים. ובס' חמדת ישראל כ' דבר חדש דבכזית בשר מן החי של עוף חייב. ראה סי' ד' (נג).

(קו) אם ב"נ הודה מעצמו שהרג בשוגג אם נהרג ע"י גזל הדם. ראה סי' ד' (נד).

(קז) אם ב"נ גנב איסור תנאה אם חייב לשלם. ראה סי' ד' (נה).

(קח) קח גם בגזל גנש מדיכ כמו בגונב נפש. ראה סי' ד' (נו).

(קט) ב"נ אינו מזהר על גונב ע"מ למיקט או ע"מ לשלם תשלומי כפל. ראה סי' ד' (נז).

(קי) גזל בב"נ. ובפחות מש"פ. וגונב פחות מש"פ אפילו מישראל ובא חבירו וגנבו ממנו ג"כ חייב. אבל אם גנב ממנו ש"פ אין השני חנוב ממנו חייב. ראה סי' ד' (נח).

(קיא) הבא על השפחה שיחדה רבה בכרי

לעבדו נכרי או רבה ישראל לעבדו העברי
אי האיסור משום גזל או משום א"א. ראה
סי' ד' נח. וראה עוד כאן סי' זה אות עו)
ואות תיז).

קיצו) ב"נ האונס והמפתה חייב משום גזל.
ראה סי' ד' נח.

קיצו) ב"נ מזהר גם על לאו של לא תתאזהר.
ואם שייך המסנות בב"נ. ראה סי' ד' נח (עו)
קלות. וע"ע כאן סי' זה אות שפב).

קיד) אם מותר לב"נ ליטול דבר שאין
בעצ"ה מקפיד, ראה סי' ד' נח (עו).

קטו) אי ב"נ נהרג אם מדליק גדישו של
חבירו או מועל בשמירה ואונס ומפתה. או
דב"נ אגזל הוא מזהר ולא על שלא להזיק
מטון חבירו. ראה סי' ד' נח.

קפז) אם ב"נ גזל מ ישראל או מגוי אחר
ונת'אשו הבעלים ובא אחר וגולו ממנו. ראה
סי' ד' נח.

קין) ב"נ שגזל קרקע אם חייב מיתה. ראה
סי' ד' נט.

קיו) גירושין אם שייך בב"נ. ואם צריך
שיאמר אמירה מפורשת או בפרישה בעלמא
סג. ראה סי' ד' ס.

קיט) בהך דירושלמי דר' יוחנן ס"ל שהוא
אינו יכול לגרשה אבל היא יכולה לגרשו.
ראה סי' ד' ס.

קכ) אם איסור עשה של דבוק יש בב"נ אף
לאחר מיתת הבעל. ראה סי' ד' ס.

קכא) ב"נ שגירש אשתו באונס אי מהגה.
ראה סי' ד' ס.

קכב) אם יש איסור גניבת דעת הנכרי.
ראה סי' ד' סא.

קכג) אם ב"נ נהרג או מזהר על גרמא
בזויקין. ראה סי' ד' סב.

קכד) טעמו של הרמב"ם דט"ל דב"נ מצות
על חניכות אבל אינו נהרג עליו. ראה סי'
ד' סג.

קכז) ב"נ שלא נתחייב אלא בדיניהם הוא
נזקק כשיבא יום הדין הגדול שיחיו בו מתים.
ראה סי' ד' סג.

קכו) קודם מ"ת ב"נ יכול להקנות אף
דבר שלא בא לעולם. ראה סי' ד' סד.

קכז) נכרי התורג חבירו כדו קרב בן מות
הוא כרוצח. וכמו כן בגזילה אם יתירו
בנימוסיהם הרי הוא נהרג ע"ו. ראה סי' ד' סה.

קכח) בב"נ אם יש ג' דיינים ושנים פוטרים
וא' מחייב אם המיעוט בטל ברוב. ראה סי'
ד' סו.

קכט) חילוק בין ביטול איסור דלא אולגין
בחר רוב בב"נ. לאחר רבים להטות דאולגין
בחר רוב. ועוד בענין אי אולגין בחר רוב
בב"נ. ואם יש חילוק בין לקולא ובין לחומרא
ראה סי' ד' סו. וראה עוד כאן סי' זה אות
פז (קצח) רסד) שער.

קל) דין א' בב"נ אי צריך להיות ממונה
לדין. ראה סי' ד' סו.

קלא) אי בב"נ אמרינן ספק נפשות להקל.
ונפקי' לענין נדון בכמה דיינים היו מחצה
מוכים ומחצה מחייבים. ראה סי' ד' סו.

קלב) אשה פסולה לדון. וכן קטן פסול לדון.
אבל קרוב כשר. ראה סי' ד' סו (סס).

קלג) כל מיני תקנות שרבים הסכימו
עליהם יש להם דין דאורייתא מצד דינים. וחו
ענין דינא דמלכותא דינא. ודינא דמלכותא
דנתה דינא הוא מח"ת. והדינים שבי"נ נתחייבו
המה דינים נמוסיים. ראה סי' ד' סו.

קלד) ירושה של ב"נ חוץ מירושת אביו
אם הוא דבר תורה או מצד נמוסיהם ומנהגיהן.
ראה סי' ד' סו.

קלה) דינא דמלכותא אלים ויש לו קנין
הגוף. ואפילו קנין הגוף בישראל יש לו לגוי.
וב"נ נהרג בדינא דמלכותא אפילו ע"פ קרובים
ואפילו ע"פ עצמו ושלא בהתראה. ראה סי'
ד' סו.

קלו) ב"נ אינו חייב בדיני שמים. ואם
הוא אנוס אם יש לו דיני שמים. אי אמרינן
אנוס רחמנא פטריה אף בב"נ. ראה סי' ד'
סח. וראה לקמן סי' זה אות שכו).

קלז) מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן עה"ת
במצות והדין שנצטוו ב"נ אם הוא להושיב

דיינים בלבד או עוד שאר דברים נכללו בזה.
וחז"ס כ' דלדינא מודה גם הרמב"ם ז"ל בכל
מה שחשב הרמב"ן ז"ל שב"נ מצוין עליהם אלא
שלד' הרמב"ם כל זה הוא בכלל אזהרת גזל
שנצטוו בה ב"נ. וב"נ נהרג גם על מניעת
עשיית הדין בעובר על המצוה. ראה סי' ד'
(סט) עו).

קלח) אם נצטוו ב"נ על כל פרטי הדינים או
שאר להם פרטי דינין אלא מחויבים לשפוט
בחוקים נימוסיים לפי משפט יושר שלהם. ראה
סי' ד' סט. וראה כאן סי' זה אות ב).

קלט) גם הרמב"ם מודה שאין מצוין
להמית על מניעת הושבת הדיינים ואעפ"כ יש
להם עכ"פ רשות להמית על עבירה זאת.
ובחמדי מספקיל אם דוקא כשלא דנו את העובר
חייבים מיתה. או אולי אפילו על זה לכד
שעומדים בלא דיינים מחויבים מיתה. ראה
סי' ד' סט.

קמ) בת נח אינה מצווה על מצות דיינין.
ואינה יכולה להיות דין. ראה סי' ד' סט.
קמא) מקומות שפליגי אם יש גבי דם איסור
מן החי. ואם יש לאסור משום ציר אבמה"ה.
ראה סי' ד' ע.

קמב) אי מהני דעת אחרת מקנה בלא
כונת לקנות אצל ב"נ. ראה סי' ד' עא).

קמג) אם אף באיסור דרבנן מצוים ב"נ
בד' מצוות שלהם. ואם מצווה ב"נ בגזקי בור
גגם דהוי מדרבנן. ואם שייך תקנת חז"ל דבר'י
לא בטיל בב"נ. ראה סי' ד' עב (רפו). וע"י כאן
סי' זה אות שג (חלט).

קמד) אם יש לחלק בין מלתא דרבנן דיש
לה אסמכתא בקרא דשייך אצל ב"נ לאיסורין
דרבנן דאין להם שום סמך דשייך אצל ב"נ.
ראה סי' ד' עב).

קמה) מי שלקח מקח מחבירו והגביה אותם
הלוקח ע"י פועלים עכו"ם אם קנאם הלוקח.
ראה סי' ד' עג).

קמו) אם ב"נ אינו חייב בהוצאת עצמו
ואם תליא במלוגתת הפוסקים בהא דאין אדם
משים עצמו רשע אם יש עליו תורת עדות

פסולה או דלא הוי בגדר עדות כלל. ואם
יש לחלק דאצל ממונו נאמן ע"י עצמו אבל הוא
עצמו אינו נהרג ע"י עצמו. ראה סי' ד' עז)
(קנו).

קמז) הרמב"ם סובר דאין מקבלין גרים
מעמלקים. ועוד בענין זה. ראה סי' ד' עז).

קמח) ב"נ יכול להיות עד בעצמו ודין
ול"ש אדם הקרוב. ראה סי' ד' עז).

קמט) אם שייך דין הזמה בעדות נכרי.
ואם יש חילוק בין אם הזם לאחר שנהרג
חבירו לקודם שנהרג. ראה סי' ד' עח).

קנ) אם ב"נ מצוה על עדות שקר. ראה
סי' ד' עח).

קנא) הטית דין ולקחת שוחד בב"נ. ואם
יש איסור גם בלקיחת שוחד לעשות משפט
אמת. וחילוק בזה בין היכי שהדין אינו תלוי
בשודא דדייני שהדין מפורש להיכי בדתלי
בשודא דדייני לענין לקיחת שוחד. והיכי
שהדין צוה להלקות או לענוש בענין שאין
הדין עושה מעשה אם הוא בכלל הטית דין.
ראה סי' ד' עו (רנח).

קנב) אי ב"נ חייב בחזק שאינו ניכר. ראה
סי' ד' עו).

קנג) היקש לא נאמר לב"נ. והיה שאר
דרשות ג"כ ל"ש בב"נ. ראה סי' ד' עח.
קצח).

קנד) ב"נ שהכה את ישראל חייב מיתה.
ראה סי' ד' עט).

קנה) ב"נ אינו מצווה על תלכנת פנים. ראה
סי' ד' פ.

קנו) דבר שהוא מהלמ"מ ליתא בעכ"מ.
וזהו טעמו של הרמב"ם דשיעורין לא נתנו לב"נ
כיון דהוי הלמ"מ. ראה סי' ד' פא (קצו). וע"ע
כאן סי' זה אות תג).

קנז) אי הלנת המת שייך במת נכרי. ראה
סי' ד' פא).

קנח) נכרי אינו מצווה שלא ליהנות מע"ו.
ראה סי' ד' פג).

קנט) אי ב"נ חייב בהוצאה. ותליא בחילופי
ג' בגמ'. ראה סי' ד' פד).

קט) אי העקרו של גוי מהגוי, ואם מצי לחזור טרם שבא ליד הווכח, ראה סי' ד' פה.
קטא) אם הפקר ב"ד מהני לשל נכרים, ראה סי' ד' פה.

קסב) נכרי שהקדיש קרבן חייב לקיים נדרו, וקדיש עכרים אם לבה"ב הקדישו מועילין בהן, ואם קדיש מובהק אין בהן מעילה מה"ה אבל אסור להנות בהן מד"ה, ובקרבן עכרים אין צריך לשליחות, וקדשים שנפסלו יצאו מידי מעילה ומותר לעכרים מה"ה, אם גוי אוכל קדשים עובר על גזל חייב מיתה אבל על פסולי מוקדשים אינו נהרג, ראה סי' ד' פה.

קסג) אם הקדיש קרבן כשהיה ב"ב למ"ד שלמי עכרים עולות ואח"כ נתגידר אם יכול לשנותו לשלמים, ראה סי' ד' פה.

קסד) ב"ב שהקדיש קרבן ואח"כ נתגידר, ג"מ לגבי סמיכה, ראה סי' ד' פה.

קסה) הרבעת בהמה והרכבת אילן לב"ב, מחלוקת הגוי ב"ד הרמב"ם אי פוסק כר"א או כחכמים, וכן ש"י הראשונים בזה, ולב"ב אינו אסור אא"כ מתאחדין וערשין פירות שינויים ממעשה בראשית, ראה סי' ד' פה.

קסו) אם מצווה ב"ב על הרחקת מעבירות, ראה סי' ד' פה.

קסז) אם יועיל מגוי הרשעה לישראל לגבות חובה, ראה סי' ד' פה.

קסח) השבת הגזל בב"ב, מחלוקת הראשונים אי ב"ב צריך לשלם את הגזילה, ה"כ שנתגיבה או הגזילה בעין משמע מ"ד התוס' דלכ"ע מחויב להחזיר, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שנט.

קסט) אי בב"ב אמרינן קם ליה בדרכה מיניה, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שנט.

קצ) אם אמרינן דגזל עכרים הוא בל"ת או חסר גניבת נכרי מ"שאל שעל גניבת ישראל אין לוקין ואם נגב מנכרי בעדים והתראה לוקה, ראה סי' ד' פה.

קצא) אם יש השגחה מר"ת גם בב"ב,

ובדין קריעה על ברכת ה' גם מבין נח, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות תת.

קעב) אי ב"ב מצווה על פ"ר, ואי מצווה על השחתת זרע, וקודם מתן תורה נעשו לכ"ע על השחתת זרע בדור המבול, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שמד.

קעג) אם בב"ב לא אמרינן וחי בהם ולא שימות בהם, וימות ואל יעבור על שום מצווה מהו מצות, ואם יש חילוק בין צנעא לפרהסיא, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות רה שמג.

קעד) אי זכיה לעכרים מדאורייתא או מדרבנן, ראה סי' ד' פה.

קעה) אי חדש אינו נהג בשל עכרים, ואם דבר זה תליא בפלוגתא חזקי' ור"א בפסחים כ"ד, ראה סי' ד' פה.

קעז) חובל בעצמו נאסר גם בב"ב, ראה סי' ד' פה.

קעח) ב"ב מסוכן אי שרי להושיט לו אבמה"ה לרפאותה, ואי פק"ד דהויה הוא ולא משרי שרי, ראה סי' ד' פה.

קעט) אי מהני חזקה לב"ב בספק איסור, וכן אי אולינן בב"ב בתר רוב, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות קט.

קעז) חזקי' דהספק הוא ספק מיתה לא אולינן בתר חזקה, וזה הוא רק מדרבנן, ולי"ש זה בב"ב, ראה סי' ד' פה.

קפ) בב"ב אי איתא לחזקה דלא פרע איניש גז ומניה, ראה סי' ד' פה.

קפא) אי שייך חזקה כשרות בב"ב במצות שלהם, כי חזקה כשרות הוא ג"כ מטעם רוב, אבל אם נודע בבירור שזה איש או אשה יראי ה' צדיק באמונתו יתיה כחסידי אה"ע בודאי יש לסמוך על חזקה כזה, והאידנא ודאי אין מקיימין ד' מצות ב"ב וחשידי ג"כ, ראה סי' ד' פה.

קפב) אי אמרינן בב"ב בספק ממון אוקי ממנא בחזקת מאריה, ואי תליא בפלוגתא אי גזל עכרים אסור או לא, וטעם הסוברים דלי"ש חזקה ממון גבי גוי, ראה סי' ד' פה, קצו.

קפג) חייבי מיתה שוגגין אי פטורין מלשלם בב"ב, ראה סי' ד' פה.

קפד) חלב אם מותר לב"ב, ראה סי' ד' פה.

קפה) חלב מן הטריפה אי שרי לב"ב, ראה סי' ד' פה.

קפו) אי שייך חליפין וקנין סודר בגבירי, והא דלא כ' הפוסקים קנין חליפין בבכור ובמכירת חמץ, והרב בש"ע סי' תצ"א בקו"א נראה דס"ל שזה ספיקא דדינא ויכול המחזיק לומר קים לי, וגם ל"ד ר"ת דזקנה לנכרי בחליפין היינו דוקא מישראל אבל נכרי מנכרי לא, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שסג.

קפז) אי לא שייך לא תחמוד בישראל נגד עכרים גם אם גזל עכרים אסור, וכן להיפוך כשעכרים נותן המצות בע"כ לישראל אם נהרג, ראה סי' ד' פה.

קפח) אי בב"ב אמרינן חצרו של אדם קונה לו, ואם בהפקר קונה חצרו לכ"ע, ואם יש חילוק בין עכרים וזכר לנקיבה, ואם יש לב"ב קנין ד' אמות או סימטא, ראה סי' ד' פה.

קפט) ב"ב אין עונשין מהן חש"ו, וזמן גדלות ב"ב אימתי הוא אם כשענינו ראות ששכלו זך ודעתו שלימה ולא תלוי בשערות וכיון שייג שנה ושערות לגדלות הוא מכלל שיעורים שניתנו להלמ"ם הרי בב"ב לי"ש הלמ"ם או דגם בעכרים תלוי בשערות, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שנה.

קצ) אי חשדינן לנכרי שיחליף פקדונו של ישראל אף בדבר שאין לו בזה ריוח, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שמב.

קצא) בענין טומאת אהל דמת עכרים, ואם תליא בפלוגתא דהיתר הנאה במת נכרי, ובענין טוה טומאה לצאת בעכרים, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות שנט.

קצב) אי שייך טעם כעיקר בב"ב, ואם גם נותן טעם לסגם אסור בב"ב, ואם יש חילוק בין משקה היוצא ע"י ביטול או משקה היוצא

ע"י סחיטה ומליחה, ראה סי' ד' פה, וראה עוד סי' זה אות רצ.

קצג) אי גם בחי שייך פליטה, ראה סי' ד' פה.

קצד) ב"ב שהרג טריפה נהרג, והאידן חזין אם ההורג הב"ב טריפה אם נהרג, ראה סי' ד' פה.

קצה) ב"ב חייב על העוברין, ואם בן ח' גרע מעובר, ראה סי' ד' פה, וראה עוד כאן סי' זה אות רצב, שכן.

קצו) אם טריפה אסור לב"ב להקריבה, וכן בעל מום, ראה סי' ד' פה.

קצז) אם גם בגזל עכרים צריך יאוש ושינוי רשות, ואם אין העכרים קנה אבידה ב"אוש ואפילו הוא פועל, ראה סי' ד' פה.

קצח) אם גם בב"ב אמרינן יד אשה כיד בעלה ומה שקנתה אשה קנה בעלה, ראה סי' ד' פה, קטז.

קצט) יוצא מן החי בב"ב, ראה סי' ד' פה.

קצ) הטעם שב"ב יורש אביו ולי"ה דילמא לאו אביו הוא, ובי' טעמים יש בירושא א' משום קורבא והב' דהוא כמו עצם המוריש, ובב"ב אינו יורש רק מטעם קורבא, ואצל ב"ב בן ובת שוים, ראה סי' ד' פה.

קצא) ב"ב שאנסו אנס לעבור על א' ממצותיו מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבור ע"ז עובר, ולא דוקא אונס נפשות אלא ה"ה באונס ממון, ובשפיכת דמים אף ב"ב מצויים ליהרג ולא לעבור מסבא, ויש בזה מחלוקת בגמ' אי ב"ב נהרג על ד' מצות או על ד' מצות, ראה סי' ד' פה, קיט, רלו, רנז, וראה עוד כאן סי' זה אות קעג, שמג.

קצב) לב"ב אסור ליקח יפת תואר במלחמה, ראה סי' ד' פה.

קצג) בב"ב יש שליח לדבר עבירה ושניתם חייבים המשלה וגם השליח שעשה העבירה בפועל, ובדברי אבילה לא אמרינן ישל"ע, ובשלח שליח לעבור עבירה חייב משום דינא.

וחילוק בין שלה איש או אשה דאשה פסולה לדון, ראה סי' ד' קכא). ועי' כאן סי' זה אות חט).

(רז) אע"ג דאין אישות בבהית מ"מ איכא עשה דכתיב ודבק באשתו ולא באשת חברו ונשאר עדיין גם אצל ישראל האיסור עשה של ודבק, ובנשואי ערכאות בישראל בזה"ז יש דין אישות מדאורייתא משום ודבק ויש להחמיר שצריכה גט, וד' הריטב"א שאין בה אף איסור עשה, ואם ישראל שנשא נכרית אף שאין אישות לעכו"ם אם מ"מ חשיב כג"א לחייב ב"נ הבא עליה משום עשה ודבק באשתו ולא באשת חברו, ראה סי' ד' קכב). ועי' סי' זה אות עא).

(רח) הבא על הנכרית אית בה עשה דאורייתא אפילו פניה, ודוקא בצנעא אבל בפרהסיא קנאין פוגעין בה, ראה סי' ד' קכב). (רו) אם ב"נ חייב בכובש נבואתו, ראה סי' ד' קכג).

(רי) אין ב"נ מצווה על כיבוד אב ואם, ומ"מ קיבלו עליהם מימות עולם כיבוד א"א, ובמרה נצטוו ישראל רק על כיבוד אב ולא על כיבוד אב דלפני מתן תורה לא אולי בתר רובא, ובגוי אם יש חילוק בין אב לאם, ואם גם גוי נענש כיון שנצטוו על ברכת השם וכבוד א"א הוקשה לכבוד המקום, ראה סי' ד' קכד).

(רז) מלתא דסברא שייך גם בב"ג, ואם יש חילוק בין סברא המחייבת ובין סברא המסכמת, וב"ג שחכם אב ואם, ראה סי' ד' קכד, וראה כאן סי' זה אות רצג) ש).

(רס) אע"ג דלא נצטוו ב"נ על כיבוד אב כמו שנצטוו ישראל מ"מ היו מצווין בהן מצד דינים, ראה סי' ד' קכד).

(רי) כיבוש מלחמה בב"נ לא שייך, והיינו שאין להם קנין תגוף באדם, ורק לקנין ממון לשמור קונה כבוש מלחמה בעכו"ם, אבל בישראל הם בני כיבושים שכובשים הכותים קנין תגוף והם ממון שלהם תפקעה מהם תורת אישות ומותר ללקחה לאשת, ראה סי' ד' קכה).

(ריא) אם בב"נ שייך ג"כ כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ואולי גם אם העיד בחוץ לב"ד איא לחזור כי תיכף יוכל אי מן השוק להיות דין לענשו ולא צריך הדין להיות ממונה על כך, ראה סי' ד' קכה"א). (ריב) אי ב"נ אינם מזהרים על הכישוף, ראה סי' ד' קכו).

(ריג) בב"נ אמרינן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, ראה סי' ד' קכז).

(ריו) זריעת כלאים והרכבת אילנות כלאים בב"נ, ואמירה לעכו"ם בזה, ואם ב"נ מזהר לקיים כלאים ואסור למכור לו אילן מורכב, ראה סי' ד' קכח).

(רטו) יש חיוב לב"ד לכף לב"נ שיקבל מצות שלה, וב"נ שכופר ואינו מקבל ע"ע הו' מצות החוב על ב"ד ישראל לכף אותו ולהענישו כשמשכר לקבל, אבל אם מרוב תאוותיו עובר אז אין החוב על ישראל לכופו, ואם אם אינן מקיימין ד' מצות מצוה להרגו, ואם דרך בג"ת תהורגו דינו מסור לשמים ולא בב"נ או דגם בב"נ שמקיים ד' מצות אסור להורגו ונענש ביד"ש, ראה סי' ד' קכט). ועי' כאן סי' זה אות צב).

(רטז) מד' הרמב"ם מוכח דשלא בשעת מלחמה אסור להוריד לב"נ אף דלא מקבל הו' מצות, ראה סי' ד' קכט).

(ריו) שלשים מצות שעתידין ב"נ לקבל עליהם, והשבע מצות הם כלליות אבל יש בהם פרטים רבים במספר שלשים, ראה סי' ד' קל). (ריח) אם בב"נ ליכא משום כל יחל ולא משום מוצא שפתין תשמור, ואם בשבועה מזהרים עכ"ם לקיים שבועתם ובכלל ברכת ה' הוא, אבל לא בנדרים, ראה סי' ד' קלא).

(ריא) סי' זה אות רפה) רנד) שפת) שפט). (ריט) בהך דב"נ לא מעלין ולא מורידין, איסור העלאה אם הוא מדרבנן או מה"ת, ואי אם אינו מקיים ד' מצות מותר להורידו לבדו, ואם הא דאין מורידין הוא דוקא בלא פסק דין, ראה סי' ד' קלב).

(רכ) אם בעכו"ם ענש אעפ"י שלא הזהיר, ראה סי' ד' קלב).

(רכב) אם ב"נ מצווה בלאו דלא תגורו מפני איש דדרשו ב"י בספרי אפילו תורג את בנו או מדליק את גדישו, ראה סי' ד' קלד).

(רכג) אפילו בהשבת גופו ד' הרמ"ה ז"ל דא"ת להפסיד ממנו להציל את חברו משא"כ במצות דינים שאסור להיות שוא"ת שלא להזדקק אפילו מחשש הפסד גדול, והטעם בזה, ולפ"י אם הדין ירא מהבע"ד שהוא גבר אלים ויחזיר משלו להבע"ד תאחר דלא יהי' לו חיוק עי"ז שמשלם א"ע מתדין ג"כ עובר בלאו דלא תגורו, ראה סי' ד' קלד).

(רכז) לא תחמוד ולא תתאוה אם נוהג בב"ג, ואם זה דוקא בגוי ולא בישראל לגוי, ואם שרי לעשות חמסנות דיהיב דמים לעכו"ם ראה סי' ד' קלה). וראה כאן סי' זה אות קיג). (רכח) אי גם בב"נ איכא על הב"ד לאו דלא תלין ובלתה, ראה סי' ד' קלו).

(רכח) לא תלין פעולת שכיר ובידו תתן שכרו אם שייך גם בשכיר ב"ג, ואם הוא דוקא בב"נ שמקבל עליו לקיים ד' מצות שהוא גר תושב, ראה סי' ד' קלז).

(רכז) בב"נ אף אם ישבו הרבה מ"מ מזהרים לסמוך על אחד דקרא דלא תענה על ריב בישראל כתיב ולא בב"ג, ראה סי' ד' קלח).

(רכז) ב"נ אי נהרג על לאו שאין בו מעשה, והטעם דנתחייבו כל בעלי שכם הריגה לפי"ז, ואם שייך כאן לומר ד' ההמ"ג שכל לאו שמשכחת בו מעשה אפילו לא עשה מעשה לוקה, וחילוקי' בד' ההמ"ג הנ"ל באיזה אופן שייך לומר זה, ואם דוקא בלאוין שאין ב"נ מצווה עליהם אמרינן לאו שאב"מ אין לוקין עליו, שי' הרמב"ם ותוס' בזה, ראה סי' ד' קלט). (רכח) אי בב"נ יש בהו לאו וברת, ראה סי' ד' קמ).

(רכט) אם ב"נ מצווה אלפני עור, ואם יש חילוק דרך כשהבירו יודע שהוא אסור, אבל

כשהבירו אינו יודע שהוא אסור או מסבא דשייך לפ"ע גם בב"ג, ואם יש לפ"ע בישראל לנכרי כמה שאינו מצווה הישראל, ואי נכרי בנכרי מצווה בלפ"ע בעבירות דידהו, ראה סי' ד' קמא).

(רל) אם גם לישראל ליכא הלאו דלפ"ע בשוגג אי לאו משום לא תאכילום, ראה סי' ד' קמא).

(רלא) לקח בהקפת ולא שילם אין ב"ג חייב, ראה סי' ד' קמב).

(רלב) אי ב"נ אינו מזהר על מאבד עצמו לדעת, ובישראל מעצ"ל אף דנימא דפטור ממיתה ביד"ש מ"מ לא שרי דהא אפילו לחבול בעצמו אסור, ראה סי' ד' קמג).

(רלג) אי בב"נ הוה ג"כ הדין מאכילין לו א' לחבירו או הוא בעצמו הקל הקל תחלה בפקו"ה, ראה סי' ד' קמד).

(רלד) אי ב"נ נצטוו על הגידוף כישראל, ראה סי' ד' קמה).

(רלה) בב"נ גם מודה בקנס חייב, ראה סי' ד' קמו).

(רלז) בהך דמוכר שור לחבירו ונמצא נבחן דקדיל כשמואל דלא אוליען בתר רוב דלרדיא ובני ולא לשחיטה, אי גם בב"נ אמרינן כן תליא בב' טעמים דאין הולכין בממון אחר הרוב, ראה סי' ד' קמז).

(רלז) אע"ג דלא שייך חזקת ממון גבי נכרי היינו נגד ישראל משא"כ לגבי נכרי חבירו שפיר שייך חזקת ממון, ראה סי' ד' קמח). (רלח) גם עכ"ם מופלא סמוך לאיש נזדר ומעריך, ראה סי' ד' קמט).

(רלט) מחוסר אבר בב"ג דאסור להקרבא אי איסור גמור הוא וב"נ מזהרים עליו או דאינם חייבים כלל אלא שהקרבן פסול, ורמב"ם לא הביא הדין שמחוסר אבר בב"נ פסול, ואי אין כאן בזה רק איסור אבל אינו נהרג כמי"ש הפמ"ג באמה"ח של עוף, ראה סי' ד' קנ).

(רמ) ב"נ מותר לתחורר גרושתו ולקיימה אם זינתה, ראה סי' ד' קנא).

רמא) ב"ג שיצא חייב מביד בודאי אין מחזירין אותו לזכות אבל אם יצא לזכות מחזירין אותו לחוב, ראה סי' ד' קנב).

(רמב) מחדש דת בב"ג, וכן אם רצה לעשות מצוה ממצות התורה כדי לקבל שכר, ואם יש חילוק בין שבת ותורה לשאר מצות, ואי ב"ג מצווה על הצדקה, ועכ"פ בשבתו אינו כמחדש דת משום דהוא מצוה שכלית, ולכן אין מברכין על נתינת צדקה, ראה סי' ד' קנב (קצב) קנב, וראה כאן סי' זה אות רפ).

(רמג) ד' הרמב"ם בפה"מ דנכרי שתרם תרומתו תרומה דאעפ"י שאינו חייב במצות אם עשה מהם שום דבר יש להם קצת שכר, ראה סי' ד' קנב).

(רמז) ס"ת תפילין ומזוזה אסור למסור לב"ג, דהוי בכלל מחדש דת, ראה סי' ד' קנב).

(רמח) אי מחילה לא מהני בעכו"ם, מחלוקת בזה, וז"ל דתליא בפלוגתא אם משיכה קונה בעכו"ם, ראה סי' ד' קנב).

(רמק) בהך דירושלמי פ"א דטא דבעכו"ם מחשבה רעה הקב"ה מצרף למעשה ומחשבה טובה אין הקב"ה מצרף למעשה, ובמ"ש מצרף למעשה ולא אמרו שהקב"ה מחשיב למעשה, ובטעמו של תירושלמי הג"ל, ובהך דירושלמי תרומות ויבמות דעכ"פ אין להם מחשבה, ואי גם ב"ג אינו נענש על מחשבה בחטא שבין אדם לחבירו, ועוד בענין זה, ראה סי' קנב (קנב) רמב).

(רמנ) אי העכו"ם מצווה גם על מחשבת עבודה זרה, ומשכחת דעכו"ם נהרג על המחשבה כשהוא בעצמו אמר שקבל אלהים אתכם במחשבה, וכיון דבעכו"ם גם קרוב נאמן איכ' ג"כ נהרג ע"י עצמו, ומחלוקת האחרונים אי בב"ג קי"ל דנאמן בתודאת פיו, ומס' יראים משמע דיש על מחשבת ע"ז עוד לא מקרא דאמן משכחת לא חתנו, ראה סי' ד' קנב, וראה פ"א סי' זה אות קמו).

(רמז) וז"ל דבלא"ה אסור לישראל ל"ש מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, וזה ח"ו דבלא"ה אסור רק מדרבנן אי שייך

מי איכא מידי, ולענין ביטול ברוב חד בתרי לא שייך בזה מי איכא מידי דגוף הדבר לתרווייתו נאסר, ואי נימא דמי איכא מידי דלישראל שרי לא נאמר אלא בגוף הדבר להדיא הא ע"י ביטול איכא או דילמא ליכא מידי כלל, ראה סי' ד' קנב).

(רמט) אי היכא דלישראל אינו היתר ברור רק דחיות ל"ש הך דמי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ואי גם בספק איסור לא שייך מי איכא מידי, ראה סי' ד' קנב).

(רנ) כל היכא דמסתבר טעמא לחלק בין ישראל לב"ג ל"ש תכלל דמי איכא מידי, ראה סי' ד' קנב).

(רנא) מי איכא מידי דלבי"ג אסור ולישראל שרי היינו באזהרה לא לענין עונש, ראה סי' ד' קנב).

(רנב) למידי התוס' חולין ל"ג ע"א משמע דס"ל האי כללא דמי איכא מידי אלא דבעינן שיושלמו ג' תנאים בדבר זה, א' שלא יהא הגדון דבר שיש לנו לחת טעם לשבח שיהא אסור לעכו"ם אע"פ שמוחר לישראל, ב' שיהא הדבר מותר לישראל מכל צד אבל אם אסור לישראל עכ"פ מטעם וצד איזה אסור אחר ל"ש זה, ג' אם הדבר שאנו דנין עליו מצוה הוא אצל ישראל ל"ש הך כללא, ראה סי' ד' קנב).

(רנג) מי איכא מידי הוא דוקא כשמוחר לישראל לגמרי אבל אם לישראל אסור באכילה הגם שמוחר בהנאה יכול להיות אסור לב"ג אף בהנאה, ראה סי' ד' קנב).

(רנד) בשיטת הרמב"ם אם ס"ל מי איכא מידי, ושי' מהרש"ל ב"ש"ש לחלק דאם היתה בהמת ישראל אמרינן מי איכא מידי משא"כ בהמת עכו"ם, ראה סי' ד' קנב).

(רנה) פלוגתא תנאים ואמוראים בהך אי אמרינן מי איכא מידי או לא, ראה סי' ד' קנב).

(רנו) הך סברת התוס' חולין ל"ג דהיכא דאיכא טעם וסברא לחלק לא אמרינן מי איכא מידי תליא במחלוקת רב ושמואל ור' יוחנן בקידושין כ"ג, ראה סי' ד' קנב).

(רנז) הרמב"ם אולי סובר היפך מסברת התוס' אלא דזה אי אפשר דלישראל יהיה מצוה ולב"ג חייב מיתה, ראה סי' ד' קנב).

(רנח) ד' הרמב"ן וחר"ן בהך דסנהדרין ג"ה ע"א דהא דקאמר מי איכא מידי שייגרא דלישנא בעלמא נקט, דאין זה דומה לשאר מי איכא מידי שבש"ס, ראה סי' ד' קנב).

(רנט) ד' הער"ג סנהדרין ג"ט א' על תה"ה ליכא מידעם שכ' מתא דכותי שעוסק בתורה ל"ש להקשות מי איכא מידי וכו', ראה סי' ד' קנב).

(רס) בהך דר"ל לא ס"ל מי איכא מידי והוא רק אליבא דרבנן אבל מודה דר"י אית ליה מי איכא מידי ונקט ר"ל כרבנן, וישוב בזה לד' הרמב"ם פ"ט מה' מלכים ה"ג מקושת הרשב"א, ובהך אי נקטינן כסברא דמי איכא מידי או דאינו ברור דנקטינן כן, ראה סי' ד' קנב).

(רסא) בהך דסנהדרין ג"ה ב' מי איכא מידי דישאל לא מחייב ונכרי מחייב, והאי מחייב ולא מחייב לאו דוקא אלא כאלו אמר מי איכא מידי דישאל שרי ונכרי אסור, ראה סי' ד' קנב).

(רסב) לא שייך מי איכא מידי רק בדבר שהוא איסור לב"ג והיתר לישראל אבל לא בדבר שמצוה לב"ג ורשות לישראל, ראה סי' ד' קנב).

(רסג) מחלוקת הראשונים אי בני קטורה חייבים במילה לדורות או רק הששה בני קטורה שילדו לאברהם אע"ה היו חייבים למול, וגם להרמב"ם דס"ל דחייבים במילה לדורות רק בחיתוך נצטוו אבל לא בפריעה והלמ"מ הוא ולא נתנה רק לישראל, ואעפ"כ פסולים למול שאינם בכלל את בריתי תשמור, ועכ"פ בדידו דאי כשרים לכרע וא"צ להדר אחר ישראל, אבל הנכרי ודאי פסול למול אותם, ראה סי' ד' קנב).

(רסד) על הקושי' למה צריכים למול ישמעאלים מספק הא נתבלבלו כל האומות ונימא כל דפריש מרובא פריש ותי' הנריב דל"ש

בגוי דין רוב וחיישנן למיעוטא לתחמיר שמא הם מבני קטורה, אבל לחומרא אולינן בתר רוב, וקושי' המנ"ח ע"ז דאיכ' יתחייבו כל האומות במילה שמא הם מב"ק, וע"ד הלקח טוב שבי"ג נצטוו על המילה, ראה סי' ד' קנב, וע"י סי' זה אות קכט).

(רסה) בני קטורה אינם חייבים במילה עבדיהם, ובשבת אינו דוחה מילת בני קטורה, ראה סי' ד' קנב).

(רסו) בתשרי הרמב"ם כ' שנכרי שרוצה להימול לשם מצוה ישראל מל אותו, ראה סי' ד' קנב).

(רסז) אם אמרינן גם בב"ג מילתא דעבידא לגלויה לא משקרי אינשי, ומ"מ אם הוא באופן דכשיתברר שקרו יהיה לו איזה חסד שיצטרף להתחזיר דמי המקח וכיצא סמכינן דלא משקר, ראה סי' ד' קנב).

(רסח) מימי חלב אם מותר לב"ג, ראה סי' ד' קס).

(רסט) אי מיתת הבעל אינו מחיר בב"ג, ראה סי' ד' קסא).

(רע) ב"ג יכול למכור בניו ובנותיו לעבדים ולשפחות, ראה סי' ד' קסב).

(רעא) איסור אכמה"ה ומה שאסור לב"ג לא אשתרי במלחמה, ראה סי' ד' קסג).

(רעב) אי הך דאין מונים אשה במלכות שייך גם בב"ג, ראה סי' ד' קסד).

(רעג) אם יש איסור ממזרות בב"ג, ראה סי' ד' קסה).

(רעד) מסייע עוברי עברה דאסור אם הוא הדין לעכו"ם אסור לטייע, ואם מסייע בגופו ממש או לכרע אסור, וכן בזנות חמיר ויש לאסור בכל גזתי, ראה סי' ד' קסו).

(רעה) ב"ג המסית לישראל אם יש לו דין מסית וחייב, והניסח צריך להיות דוקא ישראל, וכששניהם ב"ג בודאי שאין בהם דין מסית, ראה סי' ד' קסז).

(רעז) בקדשי ב"ג אין בו מעילה, ראה סי' ד' קסח).

רצה) בהך דסנהדרין ע"א ע"ב ארי"ה ב"ר
שבירך את השם ואח"כ נתגיייר פטור הואיל
ונשנתנה דינו ונשנתנית מיתתו, והא דלא נקט

שד) חילוק בגדלות בין ישראל לב"נ דגבי
ישראל הזמן דהגדלות מצטרף משא"כ בב"נ

שיג) ב"ג שעבר על א' מז' מצות נהרג
אמילו בע"א ודיין א' אמילו בלא התראה ועפ"י

קרובים. אבל האשה והקטן פסולים להעיד להם. אבל העבד כשר להעיד, ואם עדות גוי כשר, ראה סי' ד' ר"א.

שידוך שור של עכו"ם שנחנך שור של ישראל אין דנים אותו אלא בעדים כשרים, ומשמע דצריך עדים בני ברית, וצ"ע מדוע, וכן בכל מקום שזנוג בדינינו לא יהי' צריך עדים ישראל דוקא, ראה סי' ד' ר"א.

שטן להוציא ממון מבי"א אי צריכין עדים כשרים, וחילוק בין דינים שב"ב ג"כ מחויב לעשות או די בעיא ובפסולים, אבל במה שאין זה מדיני בי"ב רק בי"ד של ישראל עושים משפט צריך עדים כשרים, ראה סי' ד' ר"ב. **שטן** בב"ב לא צריך עדות שיוכל להזימה, ראה סי' ד' ר"ב.

שיו לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה בב"ב, ראה סי' ד' ר"ד.

שיו אפשר דבי"ב אינו מצווה על עדות שקר, ואם העיד והחם אין עונשין אותו, ואפשר שאם החם לאחר שנחנך חבירו חייב מצד גרמא, ראה סי' ד' ר"ח.

שיט אפשר בי"ב יוכל לחזור לאמר מבודח חיותי, ראה סי' ד' ר"ח.

שק בר' בחיי מבואר דבר חדש דישאל המעיד שקר לבי"ב עובר בלא תענה, א"ע ד"ל דאם נוגע לישראל ליכא לא תענה, מ"מ זה דוקא לנו, אבל ישראל המעיד שקר בין בי"ב לבין קם דינא דאיכא לאו דלא תענה ברעך, ודבריו צ"ע, ואפילו לד' ר' בחיי בדיני הומה ליש, ראה סי' ד' ר"ח.

שכא אי בב"ב מי שראה שעובר עבירה מותר להרגו, ראה סי' ד' ר"ז.

שכב בי"ב נהרג על הריגת עוברין אפילו במעי אמו ודוקא אחר ארבעים יום משנקלט חורו, ראה סי' ד' ר"ז.

שכב אם בב"ב אסור להתוך העובר של המעשה לילד אף דלא יצא ראשו, ראה סי' ד' ר"ז.

שנד בי"ב נהרג על העובר דוקא אבל על

הנפל אינו נהרג, ואם הוא דוקא בידוע שלא כלו לו חדשיו אבל בסתם ולדות ודאי נהרג עליהם, ראה סי' ד' ר"ז.

שכח בי"ב דחייב על עובר הוא מתמת דהוה כמו גרם שלא יהי' אדם, ובהך דאי בי"ב רשאי להרגו העובר להציל אמו, ובישראל אם אסור להרגו עוברין מה"ח, ראה סי' ד' ר"ז.

שכו אם יש עונש שמים גם בב"ב, ראה סי' ד' ר"ח (ר"ת) ר"ח, וראה לעיל סי' זה אות קל"ח.

שכו עונשין לא נאמרו רק על חו' מצוות, ראה סי' ד' ר"ט.

שכח אי בב"ב עונשין מדין ק"ה, ראה סי' ד' ר"י, וראה כאן סי' זה אות ש'.

שכט בהך דבי"ב ליה ע"א עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, מה ראה ראה שבע מצות שקיבלו ולא קיימו התיר להם, אי ר"ל דעמד והתיר להם לגמרי ואינו אסור אלא שלא יעברו על דינו, ועוד בענין זה, ראה סי' ד' ר"א. **של** ד' עממין ועמלק אם קבלו עליהן ד' מצות הרי יצאו מכלל עממין ומכלל עמלק והרי הם כבי"ב הכשרים, ומקבלין ככה"ג גרים מעמלק, ראה סי' ד' ר"ב.

שלא דין עריות הנאמר לבי"ב אם זה הוא דין עריות הנאמר לישראל או דלא נכללו בפרשת עריות שבישראל, ונ"מ בזה, ראה סי' ד' ר"ג. **שלב** עריות לבי"ב הוא ממצות שכליות משא"כ עריות דישאל הוא בכלל מצות חוקים, ובישראל עריות דאישות הם אסורים לעולם אף כשנפסק האישות משא"כ בב"ב, והענין שבבי"ב לא צריך קרא להתיר כלל מיתת הבעל משא"כ באשת ישראל, ראה סי' ד' ר"ד.

שלג אם פדיון נכרי מועיל בקדשים שנפל בהם מום, ואם נכרי יכול לפדות הקדש, ראה סי' ד' ר"ט.

שלד מה שאסר הוא הפה שהתיר אם אמרינן כן בב"ב, ראה סי' ד' ר"ט.

שלה מועל בשעת מלאכה מותר לאכול גם בב"ב, ראה סי' ד' ר"ז.

שלו מי שלקח מקח מחבירו והגביהה או משכח הלוקח ע"י פועלים עכו"ם אי קנאה הלוקח, ראה סי' ד' ר"ח.

שלו אם לכל קניות דישאל קונה מגברי בכסף די בפתות משוה פרוטה וכמו לענין עירוב, אבל לקנות הנכרי מישראל בודאי צריך שיהיה שוה פרוטה, ראה סי' ד' ר"ט (רמ"ג).

שלו מ"ש בסנהדרין ע"ב דבי"ב נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון מ"מ למ"ד אי עביד לא מהני לא קנה הגזילה, ובמס' סוכה כ' דדוקא גוף הגזילה א"צ להשיב אבל צריך לשלם דמי הגזילה, ראה סי' ד' ר"ט.

שלט ד' היר רמ"ה בהך דסנהדרין נ"ט א' עכרים לאו בני מחילה נינהו, ראה סי' ד' ר"ט.

שמ בי"ב שנשא פלגש אם לא הוי כאשתו ובעינן להו חומה לפרסום, ראה סי' ד' ר"ב. **שמא** על קדשים נהרג בי"ב באם אכלו אבל לא על פסולי המוקדשין, ראה סי' ד' ר"בא. **שמב** פקדון של ישראל ביד נכרי אי חיישינן שיחליף את הפקדון אף בדבר שאין לו בזה ריות, ראה סי' ד' ר"ב, וראה כאן סי' זה אות קצ'.

שמג בי"ב אסור לעבור על א' ממצות אפילו במקום סכנה ואם עבר חייב מיתה בדינו, ורק באנסוחו לעבור על א' ממצותיו ואם לא יעבור יתרגנו אוי מותר לו לעבור ואל יתרג, ודלא כהפרי"ד דס"ל דבי"ב יכול להתרפאות ג"כ במקום סכנה, ואף אם נאמר כהפרי"ד מ"מ אפשר דאינו נדחה רק ודאי ולא ספק פק"ה, וגם בב"ב לא ניתן לדחות רק להמסוכן עצמו אבל שיעבור א' בשביל סכנת חבירו אין סברא כלל לעבור, ולהשיטה דמותר לו להתרפאות במקום סכנה אי"כ היה בני' עבירות כי לדידיה אין חילוק כלל, ראה סי' ד' ר"ב, וע"ע כאן סי' זה אות קעג (רא' שמג).

שמד בי"ב אם מצוים על פו"ר, ואם עד מתן תורה היו מצוין ומסיגי ואילך ניטלה מהם וניתנה לישראל לבד, ואעפ"י שאינם חייבים

בפו"ר מ"מ בני פו"ר הם שאם היו לו בנים בגיותו ונתגביר קיים פו"ר, ראה סי' ד' ר"ב, וע"ע כאן סי' זה אות קעב.

שמה בי"ב שיחד שפחה לעבדו הרי היא אשת איש ותחזור לתתירה משיפרשנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק, והלוי ברבו דוקא שהוא יפרע ראשה, ואם היא קולא בשפחה או חומרא, וטעם החילוק בין גירושי בי"ב לשפחה דצריך פריעת ראשה, ראה סי' ד' ר"ח.

שמו אי בי"ב נצטוו על הפשטה, ראה סי' ד' ר"ח.

שמו לענין לקבל צדקה מעכו"ם, ראה סי' ד' ר"ח.

שמו לד' הרמב"ם דס"ל דגם בי"ב אסור לעשות צורות לנוי אסור לישראל לצוות לעכו"ם לעשות כי עובר בלפ"ע, ומקור לש"י הרמב"ם דאסור לבי"ב לעשות צורות לנוי, ואם שנים שעשו דבעלמא פטורין הכא בצורות חייבין, ותמזה על החינוך שדרכו ע"פ רוב למשוך אחר הר"מ וכאן לא הביא מזה, ראה סי' ד' ר"ח.

שמו על צער של ישראל אין בי"ב חייב מיתה, ראה סי' ד' ר"ט.

שנ בי"ב חייב על צער בעלי חיים, ואולי ע"כ אסור לעכרים להטיל מום בבכור, ראה סי' ד' ר"ל.

שנא אם בב"ב שיד דין קבוע, ולענין נמצא ביד עכו"ם דקיי"ל דמותר לישראל ברוב כשר אף שלקח העכו"ם מקבוע זה דוקא באיסורים כמו נבילה וכיו"ב דמותר לבי"ב משא"כ באיסור אמה"ח, ראה סי' ד' ר"א.

שנב קברי עכרים אם מטמאין, ראה סי' ד' ר"ב, וע"ע כאן סי' זה אות קצא.

שנג גם קרבן גוי אסור בטומאה להקריב אלא באכילת קדשים בטומאה אין מזהירין עליהן, ראה סי' ד' ר"ג.

שנד לד' רש"י קידושין וב"ב שקדשים קלים אחר שחטיה ממך גבוה הוא רק משולחן גבוה קובו לאכילה אי"כ אם אוכל גוי קדשים קלים שלמים או פסח עובר על איסור גזל.

ולשי' התוס' הוי הדין כן בחלק ההגנים דהוי ממון גבוה. ויש מפקפקים ע"ז. ראה סי' ד' רל"ז.

שנה) בב"ב אימתי הוי גדול לענין קנינים ועריות אם משבאו לכלל דעת ושכלם שלם אי כשיהי' בן י"ג שנה. וישוב להא דממעט בוי מופלא סמוך לאיש מנדרים ונדבות הא לא נאמרו שיעזרין לב"ב ואם מותר ליתן איסור לגוי קטן, ראה סי' ד' רל"ה. וע"ע כאן סי' זה אות קסט.

שנו) אי ב"ב מצווה על קדוש' או לא. ולמ"ד דמצווה על קדוש' אי דוקא בג"ע ע"ז שז"ד או אפילו בשאר מצוה, ואי בשפיכת דמים לכ"ע אמרינן יתרג ואל יעבור, ראה סי' ד' רל"ו.

שנו) בב"ב קידושין תופסין בחיובי מיתות ג"כ. ראה סי' ד' רל"ו.

שנו) אם גם בב"ב אמרינן קם ליה בדרבה מיניה, ראה סי' ד' רל"ט. וראה עוד כאן סי' זה אות קסט.

שנו) ב"ב שגול יותר מפרוסה חייב בהשבה וגם נהרג. ובגול פחות משו"פ מישאל לא גיחן להשבות, ומשמע מד' התוס' שכשהגניבה או הגזילה בעין לכ"ע חייב להחזיר, ראה סי' ד' רל"ט. וראה עוד כאן סי' זה אות קסט.

שס) קנין שטר לא שייך בעכ"ם והטעם בזה, ואם ב"ב יוכל להתחייב עצמו בשטר, ראה סי' ד' רמ).

שס"א) קנין קרקע לנכרי ומכרי דהוא בכסף ושטר אי מהני ביה תנאי שיקנה בכסף לבד. ראה סי' ד' רמ"א.

שס"ב) קנין יד בנכרי אם שייך כמו בישראל, ראה סי' ד' רמ"ב.

שס"ג) קנינים בב"ב. ובדין קנין דרבנן אי מהני במוכר לעכ"ם, ועכשיו נתנו בעכ"ם להקנות בכסף לבד וקונה מדין סטומתא, ואי דוקא ישראל קונה מגוי אבל גוי מישאל לא קנה ויכול הישראל לתזור בו. וד' הצ"פ דבקנין קנין יש ב' גדרים א) הקנין מלבד השווי של

החפץ והב"ן השווי. ובב"ב הוא רק מחמת השווי. וליכא ב"י גדר צירוף, וצריך ליתן בב"א. ולענין קנין סודר בגוי, ואי מהני לקנות ממנו אפילו בפחות משו"פ, ואי אומן קונה בשבא כלי בגוי, ראה סי' ד' רמ"ג. וראה עוד כאן סי' זה אות קפ"ה.

שס"ד) בדין מומר דהוי דינו כישראל בענין קנינים, ראה סי' ד' רמ"ג.

שס"ה) אף דאין שליחות לעכ"ם מ"מ אם נתן כסף לעכ"ם לקנות לו קרקע קנה המשלה. ואפילו קנין משיכה מהני ע"י עכ"ם. ראה סי' ד' רמ"ג.

שס"ו) בדין קרבנות של ב"ב, ולמ"ד דב"ב מביא מנחה אי מביא בשותפות, ובב"ב אם היוורש שלו חייב להביא קרבן אביו, ואם מתכפר בקרבן אביו, ראה סי' ד' רמ"ד רס"ח. שס"ז) הלאו דכל בן נכר לא יאכל בו על מי קאי, וע"ע אי בעי דישמור כל הוי מצות הוא דיצא מכלל בן נכר או דאפילו נזוהר מע"ז לבד לא הוי בן נכר, ראה סי' ד' רמ"ה.

שס"ח) בהך דהתורה רק לישראל נאמרה ולא באה להת' תורה לב"ב, ראה סי' ד' רמ"ה. שס"ט) ישוב הרשב"ש על קוש"י התוס' סנהדרין נ"ז ע"ב על הא דעשר מצות נצטוו ישראל במרה ד' מצות ב"ב הוסיפו שבת ודינין וכיבוד אב"א, ולמה הוצרכו להצטרות עוד הפעם אחר אשר מזהירים ועומדים מזמן אדח"ר ונתן וישוב עפ"י לד' הרמב"ם ה' מלכים פ"ט ה"ז, ראה סי' ד' רמ"ה.

שע) ד' החכ"צ סי' כ"ז דאיסור גזילת וגניבת עכ"ם אינו שהתורה תצוה לעכ"ם רק התורה תזהיר אותנו שלא נרע להם בגנבה וגזילה, וישוב עפ"י לד' התוס' וזכרים ס"ח, ראה סי' ד' רמ"ה.

שע"א) תמיהות ע"ד הרב מהר"י ברלין בב"אורו על השאלות פ' נ"ג סי' י' במה שהניח בצע"ג הגמ' בי"מ ס"א למ"ל דכתב רחמנא לאו בגול לאו כרבית לאו באונאה, ראה סי' ד' רמ"ה.

שע"ב) ישובים על קוש"י המנ"ח דאמאי קטלוהו להאי ארמאה דהוי אכל מפסח אם אינו מזהיר ע"ה, ראה סי' ד' רמ"ה.

שע"ג) אם אין העכ"ם מזהיר בקריבה לעריות גם לד' הרמב"ם דהוי מה"ת, ראה סי' ד' רמ"ו.

שע"ד) אף דבב"ב אין חולקין אחר הרוב מ"מ בתר קרוב וחוקה אוליגן, והטעם בזה, ראה סי' ד' רמ"ו.

שע"ה) ב"ב הלוקח רבית הוא בכלל גזל, ראה סי' ד' רמ"ח.

שע"ו) אי בב"ב לא אוליגן בתר רובא ולחומרא ודאי אוליגן בתר רוב. וחילוק בזה בין ביטול ברוב ולילך בתר רוב, ראה סי' ד' רמ"ט. וע"ע כאן סי' זה אות פ"ו (קט) קע"ח. שע"ז) אם נתערב דבר אצל נכרי לא יקחנו ישראל מצד מבטל איסור לכתחילה, ראה סי' ד' רמ"ט.

שע"ח) התוריד כ' דהתורה על הודאי נאמר ולא על הספק, וא"כ גם בב"ב אמרינן כן דדוקא ודאי אסרה תורה ולא ספק, ראה סי' ד' קצ"ה (קצ"ו רמ"ט).

שע"ט) אי בב"ב אוליגן בדיינים אחרי רוב לחובה, ראה סי' ד' ר"ג.

שפ) אם גם בעכ"ם אמרינן רוב בעילות אחר הבעל, ראה סי' ד' רנ"א.

שפ"א) ב"ב אם הרג רודף שיכול להצילו בא' מאבריו נהרג עליו משא"כ בישראל, ואם רודף אחר חבירו להרגו דקי"ל דניתן להצילו בנפשו אם שייך זה גם בב"ב, ואם יש לחלוק בזה בב"ב בין הנרדף עצמו לאיש אחר, אך זה ברור דמצוה ליכא גבי ב"ב להרגו הרודף, ויש מי שאומר דיש חיוב להרגו מצד דינים, וע"ע בזה אם מצות דינים שייך קודם שעשה עבירה, ואם רודף אחר ישראל אם ב"ב מחויב להצילו, ואם ישראל רודף לב"ב אם ב"ב מותר להרגו אי אמרינן דלא אוליגן בב"ב בתר רוב ודילמא טריפה הוא, ואם מותר לישראל להרגו הרודף ב"ב שרודף לב"ב להרגו, ודבר חדש בזה דאי אמרינן ב"ב לב"ב יש שליחות

אי"כ כיון שגרדף בוראי מותר להציל נפשו בנפש רודפו אי"כ גם אחר יוכל להרגו מצד שליחות ואין כאן שליח לדבר עבירה, ראה סי' ד' רנ"ב).

שפ"ב) ד' החינוך הוא דב"ב מצווה בלאו דלא התאות כיון דהוא חלק מגזל על המחשבה, ומטעם זה י"ל דכיון דב"ב נעשע על המחשבה אי"כ ב"ב שרוצה להרגו את חבירו הוא בר עונשין ביד"ש עכ"פ ושוב מותר להרגו אותה, ראה סי' ד' רנ"ב. וע"ע כאן סי' זה אות ק"ג.

שפ"ג) אם ב"ב ג"כ מותר להרגו את ישראל הרודף אחר הערלה, ראה סי' ד' רנ"ב.

שפ"ד) אם ב"ב הרג ישראל שנגמר דינו למיתה, אם חייב מיתה, והא"ך הדין אם הרגו בשבת, ראה סי' ד' רנ"ב.

שפ"ה) רודף אחר טריפה אינו נהרג וכו' לכך אסור להרגו הרודף אחריו, וא"כ עכ"ם דחייב על טריפה בריצחתו יהי' עליו גם דין רודף, ראה סי' ד' רנ"ב.

שפ"ו) ב"ב אינו מצווה להציל לחבירו בנפשו של רודף דמדין השבת אבירה הוא וב"ב אינו חייב בהשבת אבירה, אך מד' הרמב"ם פ' וישלח נראה דחייב, ראה סי' ד' רנ"ב.

שפ"ז) אם מאכילין כיו"כ עפ"י רופא גוי, ראה סי' ד' רנ"ג.

שפ"ח) בב"ב אי לא מהני שאלה לתקדשו וגדריו, ואי ב"ב מצווה על לא יחל דברו, וב"ב שנשבע ונתגיר אי יכול לישאל על שבועתו, ראה סי' ד' רנ"ד. וראה עוד סי' זה אות ר"ח. שפ"ט) אם ב"ב מזהירים על שבועת שוא ושקר, ואם בידי שמים נענשין ע"ה, ואם על מצוה מצד הסברא ישנו עונש לב"ב, ראה סי' ד' רנ"ה.

שצ) עכ"ם ששבת או שעשה מעד לעצמו חייב מיתה, ומחלוקת בזה אי אין השביתה אסורה לב"ב א"כ כיוון בזה לשם דת ומצוה, וגם לד' רש"י דגם לשם מנוחה בכלל בכלל האיסור כל ששבות מהל"ט אבות מלאכות ותולדותיהם אפילו מתעסק כל היום ביגיעה במשאות כבודת כאבנים וכיו"ב הר"ז בכלל שביתה, וגם דוקא

בששכות יום ולילה מעליע משאכ כשאניגם
שלימים אפילו שבת יותר ממעליע. וכן אם שבת
יום ולילה שלימים אפילו לא ה' מעליע שלם
כגון בזמן שהימים הולכים ומתקצרים שיש
הפרש איזה רגעים מיום אתמול או אינו חייב.
ראה סי' ד' רנז).

שצא) גוי ששבת מכל מלאכות רק חלק
חזק לג' פראותא אם חייב מיתה, ראה סי'
ד' רנז).

שצב) ב"נ ששגג באחת ממצותיו, ושוגג
קרוב למזיד, ואם רצה בשגגה, וחילוק בין ב"נ
שלא קיבל עליו ד' מצות לבן נח שקיבל עליו
ד' מצות לענין גלות בערי מקלט, וחילוק בזה
בין כשהרג את ב"נ חבירו לשחרג ישראל,
ראה סי' ד' רנז).

שצג) ב"נ שבא על אשת ישראל בשוגג
והיא היתה מוידה אתה נהרג לה' הרמב"ם
בה' אסור פ"ב ה"י, ואם הר"מ לא אמר
דין זה רק בבת נח נקבה שנבשל בה בן
זכר ישראל אפילו קטן דנהרגת אבל אישכא לא,
ואם יש חילוק בין כשבא על אשת ישראל
לכשבא על אשת חבירו בשוגג היא מוידה
ונהרגת על ידו דאז הוא פסור, ראה סי' ד'
רנז).

שצד) חילוק בין ד' מצות ב"נ דנהרג אפילו
בשוגג לשביתת שבת דאינו נהרג על השוגג
אלא כשמדיעין לו מקדמ, ראה סי' ד' רנז).

שצח) ע"ד המאירי סנהדרין ג"ד א' על
הגמ' נכרי תבא על אביו שכ' ובב"נ שאין
בו קרבן יש בו תודת שנים במזיד לענין
התראה, ובענין הא קי"ל שאין לעכרים קורבת
אב ואין יתחייב משום זה, ראה סי' ד' רנז).

שצט) לקיחת שוחד בב"נ אם יש חילוק
בין לוקח שוחד להטות דין ללוקח שוחד להצדיק
הצדיק, וחילוק בין כשהישראל הולך אל העכרים
לדון בשביל שחבירו מסרב לדון והוצרך לילך
עמו בערכאות דמותר ליתן שוחד אבל כשהולך
עמו לדון ב"נ חבירו אסור ליתן דבזה מצוה
לדון, ואם גם בב"נ נאמר איסור זה דשוחד

הוא) כמה שפסק רמ"א דב"נ אינו מצוה
על השיתוף אם ר"ל דאינו מותר לעבוד ע"ז
בשיתוף או דכוונתו דמה שמשותף שם שמים
ודבר אחר בשבועה ע"ז אינו מותר, וד' שרית
יעב"ץ בזה, ושי' הרמב"ם והחינוך בזה, ומה
שתמחו ע"ה, ועוד בענין זה, ראה סי' ד' רסח).

וראה עוד כאן סי' זה אות שיא).

תז) שכירת קרקע מנכרי אם מגי בכסף או
בצי דוקא שטר, ראה סי' ד' רסח).

תח) שלא כדרך אכילתו והנאתו באמה"ח
אם ב"נ חייב ע"ה, ונותן טעם לפגם אסור לב"נ,
ראה סי' ד' רסח, וראה כאן סי' זה אות קצב).

תח) בקרבן ב"נ אם מפסל שלא לשמו
בשינוי בעלים או להפך בישראל שינוי בעלים
לשם בן נח, ותיכף שהקדיש אין לו שום זכות,
ונחלקו רש"י ותוס' מנחות ס"א ב' גבי שלמים
של ב"נ למי שייד הבשר, וכן ג"מ לעור, ואי
סתם ב"נ לבו לשמים, ואם שייד אצלו השגחה
פרטית, ראה סי' ד' רסח, וראה עוד כאן סי' זה
אות קצא).

תס) אם בב"נ יש שליח לדבר עבירה,
ואם הורגין להמשלת, והטעם בזה, והטעם
דבישראל אין שליח לד"ע, ראה סי' ד' רסח)
רעז), וע"ע כאן סי' זה אות רג).

תי) אם שייד שליחות בעכרים שעשה שליח
את חבירו, מחלוקת הפוסקים בזה, ראה סי'
ד' ער).

תיא) אם היכא דבע"כ עבדו יש שליחות
לנכרי כדאמרינן גבי שלד"ע דבכה"ג יש
שלד"ע, ואם יש שליחות לעכרים לחומרא
בשבועה דאמירה לעכרים בשבת או דבכה"ג
דנפשו נח ל"ש שליחות, ראה סי' ד' רעא).

תיב) אם בפועל אמרינן יש שליח גם
לעכרים, ראה סי' ד' רעב).

תיג) בב"נ מועיל שליחות ע"י אשתו, ראה
סי' ד' רעג).

תיד) אם יש שליחות לגוי לחומרא מחלוקת
הראשונים בזה, ואם הא דיש שליחות לנכרי
לחומרא אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, ואם
וא דיש שליחות לנכרי לחומרא אם הוא דוקא

באיסורי רבית או גם בשאר איסורין, ראה סי'
ד' רעד).

תטז) אם בעכרים יש שעבודא דאורייתא
ושיטות שונות בזה בנכסי ישראל אם משועבדים
לעכרים ולהפך בנכסי עכרים לישראל, ראה
סי' ד' רעה).

תטז) שעבודא דר' נתן שייד גם בעכרים
ראה סי' ד' רעז).

תיז) בהך דסנהדרין ג"ז ע"א שפחה שרכו
יחדה לעבדו ובא עליה תריז נהרג עליה, ואי
משום גזל או משום אשת איש, ולגבי ישראל
מה הדין, ראה סי' ד' רעז, וראה כאן סי'
זה אות עז) ואות קיא).

תיח) ב"נ שהרג נפש אפילו עובר במעו
אמו וכן הטריפה או שכפתו ונתנו בפי ארי או
שהניחו ברעב עד שמת חייב, וכשלא המיתו
בידים ממש הגם שהוא חייב מיתה ויש רשות
לב"ד להמיתו, אבל עכ"פ אין מצווין עליו
להמיתו, ראה סי' ד' רעז).

תיט) ב"נ שהיה מתכוין להרוג את זה והרג
את זה חייב, ואם הרג ע"י שליח, וחילוק
בזה בין שלח ביד חבירו בן דעת לאם שלח
ביד חש"ו להרוג את חבירו דדאי נהרג המשלח
דלא גרע משיסה בו את הנפש דחייב בב"נ,
וכן עשרה בני אדם שהרגו את הנפש ביחד
בב"נ חייבין, ראה סי' ד' רעז).

תכ) שרץ אין בו משום אבמה"ח, ראה סי'
ד' רעט), וע"ע כאן סי' זה אות לח).

תכא) שקלים אין מקבלין מב"נ, ראה
סי' ד' רפ).

תכב) שתיית איסור כגון אמה"ח מותר לב"נ,
ראה סי' ד' רפא).

תכג) רש"י כ' דמצות תוכחה אין בב"נ
על ד' מצותיהם, וזה רק ישראל לב"נ אין
עלינו מצות תוכחה אבל ב"נ לב"נ שפיר
יש תוכחה, וכן הדין מצוה מצד שופט, ועוד
שיטות בזה אי ב"נ מצווה על התוכחה, ואם
רואה אדם נכרי עובר עבירה אם צריך למחות
בידו, וא"ל קודם מתן חזרה לא נצטוו בעשה
וז דתוכחה, ראה סי' ד' רפב) רפז).

תכד) הרמב"ם כ' דעכו"ם שעבר ועסק בתורה מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה אבל אינו נהרג, והב"ם ולח"ם חפשו טעם לזה מדוע אינו נהרג ול"ר מ"ש הרמב"ם הטעם בתשובה פאר הדור סי' ב/י, ומחלוקת הרמב"ם והר"ן אי ב"נ נהרג על שביטת בשבת, ואם איסור זה לעכו"ם לעסוק בתורה הוא מדאורייתא או מדרבנן, ראה סי' ד' רפג).

תכה) ב' מצות דשייכי בהו אי מותר לב"י ללמוד, ואם לאחר מכן תורה כיון שעמד והתיר להם אז גם ה' מצות אסור להם ללמוד, ראה סי' ד' רפג א).

תכו) אם רק תורה אסור אבל גביאים וכתובים מותר, ראה סי' ד' רפג ב).

תכז) אם תורה שבכתב מותר ורק תורה שבע"פ אסור, ראה סי' ד' רפג ג).

תכח) אם דאם האיסור הוא משום גול הוא דוקא שלא ברשות ישראל אבל ברשות ישראל ליכא איסור, ראה סי' ד' רפג ד).

תכט) אם כבר הגוי בקי בתורה אולי מותר לישראל לסלף עמו להשיב לשואלו דבר, ראה סי' ד' רפג ה).

תל) אם דכשרוצה לתלמיד מותר ללמוד עמו תורה, ראה סי' ד' רפג ו).

תלא) אם מותר לו ללמוד תורה ע"י הרשות, ראה סי' ד' רפג ז).

תלב) מהרש"א סובר דאיסור ללמוד תורה לגוי הוא רק ללמוד טעמי המצות וסודותיה אבל לא בפשטות, ובשו"ת יד אלי' מבאר דגם ב' מצות אין מוסרין להם סודות התורה, ראה סי' ד' רפג ח).

תלג) אם מותר ללמוד להם לשון הקדש עם דקדוק, היד אלעזר אוסר למכור להם ספרי קודש רק כשיוע שאלו חשש ביוון ויודע בבירור שאינו קונה אותם לצורך הלימוד רק לסוגיה אחרת או מותר, וגם אלף בית אסור ללמוד עמם, ראה סי' ד' רפג ט).

תלד) קטן שאין לו שכל תורף עדיין אינו מכליל איסור זה, ראה סי' ד' רפג י).

תלה) גם משום שלום מלכות אסור ללמד להם, ראה סי' ד' רפג יא).

תלו) ביאורו של האור שמח בד' הרמב"ם לענין ב"נ על איזה מצות נהרגין אם עברו עליהן ועל איזה אין נהרגין, והטעם בזה, ראה סי' ד' רפג יב).

תלז) גם בב"נ מהני תנאי לבטל המעשה כגון במתנת ע"מ להחזיר, ובישמת משה כ' דכיון דקיי"ל דכל דבר שא"א ע"י שליח לא מהני תנאי איכ' בעכו"ם דא"א ע"י שליח לא מהני תנאי, וחלקו עליו דבב"נ לא בענין משפטי התנאים, ראה סי' ד' רפג).

תלח) אם הנגול יתפוס מן העכו"ם את הגויולה אם מהני תפיסה, מחלוקת בזה, ראה סי' ד' רפג).

תלט) תקנתא וגזירה דרבנן אי לא שייך בעכו"ם, וחילוק בזה דבכל מקום שבדיניהם הוי קנין דרבנן לעכו"ם הוי ג"כ קנין, ובדבר שבדיניהם לא הוי קנין אף דבישראל הוי קנין דרבנן לא תקנו בעכו"ם, ואי דאף דתקנתא לעכו"ם לא עבדינן מ"מ מה שתקנו חז"ל לקנין המועיל בין אדם לתבירו זה מהני אף בעכו"ם, ראה סי' ד' רפג, ועי' כאן סי' זה אות קמג שג).

תמ) ברש"י סנהדרין ג"ח ע"ב משמע דגם בעבד לא גזרו גזירה דרבנן, ראה סי' ד' רפג).

תמא) אם לאומות העולם לא מהני תשובה, והמקור בזה מהתנחומא, והרמ"ע מפאנו כ' דלגיטא לא הועילה תשובתם רק לזמן ולא לכלה פשע ולהתם תחטאת משא"כ בישראל, ובס' הקנת השבין כ' דבגרים אין תשובה מועלת רק להבא לבטל המורעניות אבל לא לתקן את הקודם, ראה סי' ד' רפג).

תמב) הכלי חמדה כ' דבב"נ כ' הפוסקים דלא מהני תשובה איכ' כשחייב מיתה בידי שמים הנה גברא קטילא ושוב הורגין אותו ע"י ב"ד וכו', ראה סי' ד' רפג).

תמג) ציונים לספרים המדברים בכמה ענינים השייך לדיני ב"נ, ראה סי' ד' רפג).

גוזמא — הפרזה, הפלגה, העברה על המידה הראויה, הגזלת מדת הדברים יותר ממה שהם

התוכן: א. מקורות, ביאורים, והערות; ב. פירושו ואם הבאי וגוזמא חז' הוא; ג. על דבר והתיר; ד. על דבר שאינו מתקבל על השכל; ה. גוזמא שפירושו רבותא; ו. בגי' מקומות דברו חכמים בלשון הבאי, אם שייך לומר ולא חשב שם רק אותן שאמרו שמעשה זה כך היה; ז. היכא דנכתב המספר בכ"ף התמיון; ח. על דבר שקר; ט. חשבון מופלג; י. ממה ולמטה; יא. אם יש חילוק בין כשאומר ד' וז' וכדומה לבין כשאומר רק מספר אחד; יב. בתנ"ך, במשנה, בברייתא ותוספתא, באמוראים, בסבורים, ופוסקים; יג. פעמים בא לתשובה על קשיית פשיטא, ופעמים על קשיית למה; יד. הגוזמאות והפלגות על רוח השומעים; טו. הגוזמאות והפלגות והפרזות בדרך משל; טז. אם דוקא היכא ולא מצינו למימר דוקא אמרין גוזמא היא; יז. גזם השרש של גוזמא, פירושו; יח. גוזמא לא רק באגדה אלא גם בהלכה; יט. חילוק בין מילתא דאמרי אינשי שדרם לתגום בכל ענין ואפילו בפחות ממאה לבין היכא דהוא לענין דינא דאינו מגים בפחות ממאה; כ. חילוק בין היכא דפליג חד אחבריה דאו אמרין דמאן דפליג אחבריה קסיד ולא למימר גוזמא כמיו דבציר ממאה לבין היכא דחד אמר חשבון ולא פליג אחבריה דאפילו פחות ממאה אמרין לאו דוקא; כא. אי שייך להפליג הגוזמא במעשה שהיה דבר שהוא נגד המציאות; כב. חילוק בין כשאומר מעשה שהיה שצריך תוכחה שהוא גוזמא והבאי לבין כשלא אומר מעשה רק מספר כיו"כ דאו איצ' תוכחה וי"ל דהוא גוזמא; כג. תרי גזמא גוזמא, האי דאיא מחמת המציאות; כד. דאיא מחמת הדין, ועוד דבר כפול שכבר הוא שגוי קודם וגם הוא גוזמא; כה. הגם שכשיש אמרו על דבר שהוא גוזמא מ"מ יש ליתן טעם למגין ההוא, ומתי אין צריך ליתן טעם; כו. גוזמא שאמרו חז"ל על דבר א-

ומ"מ אשר בפעם מן הפעמים שיהיה כפספר ההוא; כז. גוזמא אמרו לפעמים על מעט מהמספר שנקט; כח. הגוזמאות שגזמא בתנ"ך יש להסבירם בין למי' דברה תורה בלשון בני אדם ובין למי' דלא דברה תורה בלשון בני אדם; כח. גוזמא ואינו דרוי לגמרי אלא כך הוא האמת שהיה המספר הנה, והגוזמא הוא רק בענין המשמעות שבבת אחת היה כן; כט. לשון הבאי אם הוא לשון המקרא או לשון תרגום; ל. לפעמים דחו ההכמים דברים שנאמרו בדרך גוזמא; לא. סכומים וכללים.

סימן א. מקורות, ביאורים, והערות

א) ראה עירובין ב' ע"ב, התניא מביי שהוא גבוה מכל' אמה ימקט ור' יהודה מכשיר עד מ' ז', ותניי בר קפרא עד מאה, בשלמא לבר קפרא גוזמא, (רש"י, איכא למימר דר"י מאולם גמר, ולא מכשיר בגבוה מארבעים והא דתניי ב"ק ק', גוזמא נקט, משום דאכשר ר"י יותר מכל' ומשלשים נראים לב"ק גוזמא נקט במילתיה טפי) אלא לר"י מאי גוזמא, וכו' עש"כ' ובמפר. ונראה מכאן דמאה הוא מלשונות קבועות של גוזמא, אבל ארבעים וחמישים אינו מלשונות שתופסים חכמים לגוזמא, ראה לקמן.

וראה בחי' מהר"צ חיות כאן על הגמרא בשלמא לבר קפרא גוזמא שכתב כן הורגלו חז"ל במשנה וברייתא לנקוט דבריהם דרך גוזמא (ע' חולין צ' ע"ב), ועי' (ערכין י"א ע"א) וסימנין מתנייתא גוזמא, ובירושלמי פ"ח דשקלים עכ"ד.

ב) וראה בס' הליכות עולם שער ב' פ"ב (דט"ו ע"ב, דפוס ווארשא) שכ' חז"ל דרך הגמרא לומר חשבון מופלג ולא דוקא, אלא גוזמא בעלמא, והנ"ס ממאה ולמעלה, אבל ממאה ולמטה דוקא הוא, כדאיתא בהדיא פ"ק דעירובין (כ' ע"ב), בשלמא לבר קפרא גוזמא מאה, אלא לר' יהודה מנא לו וכו', עי"ש, וכי"כ בס' כללי שמואל מע' ב', אות ע"ט.

ובשלהיק תושבעים אות ג' עייש. ומלא שלא העירו מר' ת"ע הנ"ל, וראה סי' י' וצ"פ לכאן. (ג) והיבין שמועה על ההליכות עולם כאן כלל מיט דמי' כתב יש לעיין, שאין הנידון דומה לראיה, ולעולם אפי' ממאה ולמטה היכא דלא מצינו למיטר דוקא, אמרין גזמא, וכו', ואיך מה תוכיח מר' יהודה, דשאני תוס' משום דקתני תרתי, עד ארבעים ועד חמשים, ואה"נ אי לא הוי תני אלא עד חמשים בלבד, לא הוה דייק הגמ' מיד, משום דכי היכי דמוקמינן לרבנן מאה לאו דוקא, ה"נ הוה מוקמינן לר"י מ' לאו דוקא, אבל השתא ארבעים וחמשים דנקט ש"מ דלאו גזמא, אלא כדאמרי אינשי ואפילו טובא, עייש, ונ' מדבריו מדקתני עד "מ' ונ' ולא נ' בלבד ש"מ דלאו גזמא הוא, עוד כ' היבין שמרעה, דבגיסין פ' השולח מ"ד: אריב"ל המוכר עבדו לעכרים קונסין אותו עד מאה בדמיו, וכע' דוקא או לאו דוקא, ת"ש דא' ר"ל המוכר בתמה גסה לעכרים קונסין אותו עד עשרה, ולכאורה י"ל, דמאי אולמא תאי דר"ל, דלהיא גמי איכא למבעי אי עשרה דוקא או ל"ה, אבל להה"ע מודיק דמוכר לומר דההוא דר"ל דוקא, כיון דעשרה קאמר והכלל הוא דממאה ולמטה דוקא הוא, ואין לדקדק לדבריו מלישנא דא"ר שם בגיסין דבעי אי עשרה דוקא אי לאו דוקא ותוכי כע' הלא להה"ע ממאה ולמטה דוקא הוא, י"ל דהתי' ברור למי שירקדק בל' רבינו שכ' דתנ' הגמ' וכו', אלא גזמא, פ' הווא פחות ממאה, וע"ז אמר ה"מ דהוי גזמא הווא פחות ממאה ולמטה, אבל ממאה ולמטה דוקא הוא, פ' ואינו גזמא, אבל סוף סוף אפי' ממאה ולמטה נהי ולא אמרין גזמא, אבל אמרין דשמא הוי יותר מהשיעור שאמר ושיעורא דנקט אורחא דמילתא נקט, ולזה מסכים דברי רש"י ז"ל שם דכלישנא קמא פ"י לאו דוקא וגזמא קאמר, ובלישנא בתרא פ"י לאו דוקא וז"ה ספ"י, אבל בבכורות ג' כתב רש"י, אי לאו דוקא דלא קנסינן ל' פלי' תאי, הרי דבני עשרה כ' דלא קנסינן

כולי תאי וצ"ע, גם קשה מב"ק (צ"ב) שיתין תיכלי מטיוה ושיתין רהטיו רהוט, וכתבו התוס' ובחנם דחק הקונטרס שכן דרך הגמרא, הא קמן דהוי גזמא אפי' בפחות ממאה, וי"ל, דשם מיירי, במילתא דאמרי אינשי, שדרך בניא להבזים בכל ענין ולדבר שפת יתר, אבל בעירובין "לענין דינא" אינו מגויס בפחות ממאה, ואע"פ שכ' התוס' עד מ' ועד נ' כדאמרי אינשי, היינו דנקט התנא דיניה ע"ד דאמרי אינשי, אי גמי י"ל דדוקא כי פליג חד אחבריה כההוא דעירובין שחביא דפליג ר' יהודה אשיעורא דרבנן או אמרין דמאן דפליג אחבריה קפיד דלא למיטר גזמא במידי דבציר ממאה, אבל היכא דחד אמר חשבון ולא פליג אחבריה התם אפי' בפחות ממאה אמרין לאו דוקא, ובזה יתישב תהיא דמ' השולח שהבאנו עכ"ל, עייש כל לשונה, וראה כאן סי' ט' ערך חשבון מופלג, וראה היטב בחי' תריטביא כאן ד"ה ר' יהודה מכשיר, ובסי' י"א אות ג' הבאתיו ע"ש היטב השייך לכאן.

(ד) וראה בה"ג הגיר' מוחת' שטראסון ז"ל, עירובין ב' ב' שמביא המדרש איכה, עה"פ רבתי עם, תני ר' "חייא" אפי' ארבעים אפי' חמשים, בר קפרא אומר אפי' מאה, (עייש על הברייתא דפסחים ס"ד ב' ותוספתא שכ' ס"ד, ואין לך פסח ופסח שלא היו מגזין יותר מ"ה), ופשוט דר"ח וב"ק לא פליגי שחרי משנה שלמה שנינו בפסחים פ"ט א', עד שיחא בו כוית לכאורא, דשם צ' א', נקטה המשנה ג"כ תל' חבורה של מאה, אלא שטעניהם אמרו בלשון גזמא, ובירושלמי כאן, ובריש סוכה, תני ר"ה מ' ונ' אמנה, תני ב"ק אפי' מאה אמנה, וע"י גיסין (כ"ה א') המביא גם חגיגה זקן אפי' בן מאה שנה נותן לה בחזקה שהוא קיים, ובירושלמי שם שנוי כן בשם בר קפרא עייש, ובסוכה (נ"ב ב') תני גובהה של מגורה ג' אמנה, ובירושלמי שם בר קפרא אומר וגובהה מאה אמנה, (ועייש בירושלמי שהקשו שא"א להיות גובהה מאה אמנה, וי"ל, שא"א שביק אמר זה לגזמא כדרכה, מיט' הקשו,

ולא שייך להפליג הגזמא במעשה שהיה דבר שנהא נגד המציאות, וכאן בעירובין למסקנה הגמ' דר"י מפתח ומלכים גמר דואי מיט' מ' ונ' הוא ג"כ גזמא ואפי' טובא נמי, (וכרש"י סתם פתחי מלכים גבוהים הרבה), וכ"כ התוס' כאן, וכשבת ס' ע"ב, ובסוכה (ב' ב'), ובבבא ל"ז ב' כתבו בס"י דמיט' ר"י מכשיר עד מ' ונ' ר"ל אפי' טובא נמי כדאמרי אינשי, ע"כ, המל"מ (פ"ח דלולב ה"ז) כ', דאי הוה נקיט ר"י מכשיר אפילו עד נ', ה"י אפשר להעלות עה"ד דטפי מנ' אפי' ר"י מודה דלא מהני, להכי נקט "מ' ונ'" לומר לך אפי' טובא נמי כדאמרי אינשי עכ"ל, (ולפלא כי הריטב"א אויל בתר איפכא וכו' דר"י לאשמועינן דדוקא נקט חמשים ולא בגזמא להכי נקט גס ארבעים, ע"כ), ומ"ש בגמ' אלא לר"י מאי גזמא, ב"ל שר"ל לר"י דנקט מספר מ' שהוא בדוקא דגמיר מפתחו ש"א, לא שייך להוסיף מספר ג' לדגמא, ואי אמרת שגם מספר ג' דנקט הוא, "לדינא" מנ"ל, ומתוך ר"ח דר"י מפתחי דמלכים גמיר ומיט' מ' ונ' הוא לגזמא, וכמש"ל, וע"י בה"ע שער ג' פ"א, ודברי הי"ש לא נהירין וכו' עייש.

ותנה מש"כ דר' יהודה ובר קפרא לא פליגי, וא"ר ר' יהודה דקאמר מ' ונ' בלשון גזמא אמרה, לכאורה זה נגד מש"כ ההליכות עולם, הכללי שמואל, השליח, ועוד, שהבאתי כאן, שכ' בפ"י הגמרא, דדק הך דבר קפרא אפי' מאה הוא גזמא, ולא הך דר' יהודה, וזה צ"ע מפני שאין כן דעת בעלי הכללים והמפורשים, ולא באתי רק להעיר, וראה עוד בסי' י"א השייך לענינינו.

(ה) וראה ביצה ד' ע"א, תניא אחרים אומרים משום ר"א ביצה תאכל היא ואמה, ואקשינן משיטא היא ואמה שרי' וכו', ואסיקנא גזמא קתני (רש"י, כאדם שרוצח להחזיק דבריו מדבר יתר וכו'), עוד שם בסמוך, אחרים אומרים משום ר"א, ביצה תאכל היא ואמה, ואפרוח וקליפתה, מאי קליפתה, אילמא קליפה ממש, קליפה בת אכילה היא, אלא אפרוח בקליפתו וכו', אלא אפרוח וקליפתו גזמא וכו', (רש"י,

אע"פ דלא אפשר גוים ואמר מילתא דטומינא, גזמא, דבר שנוי שאינו מתקבל), ובר"ח כל"י אינו דברים נכונים, דקליפה לאו בת אכילה היא, עייש, ובס' כללי שמואל למהר"ש סיריליו זצ"ל, אחר שמביא הגמ' ביצה הנ"ל ופ"י עייש בארוכה, מסיים וכו', הא למדת שלשון גזמא לפעמים הוא תשובה לקושית פשוטא, ולפעמים הוא תשובה לקושית למה, וכו' עייש, וכ"כ בשלה"ק תושבעים אות גימל עייש.

וראה בס' הליכות אלי מע' ב' אות ר"ב, אחרי שהאריך מאוד בגמ' ביצה ד' הנ"ל, שכ' א"ר רש"י הנ"ל כ"כ לבאר, דאיכא בגמרא "תרי גוויי גזמא", האחד דאי אפשר מחמת המציאות כדפר"ד קליפה בת אכילה היא, או אם נפרש אפרוח וקליפתו דקאמר דהיינו בקליפתו גזמא דקאמר היינו שאי אפשר מחמת חדין, אבל גזמא דביצה היא ואמה היינו דתני אמה דבר כפול שאינו מתקבל על השכל, שיאמר התנא דבר כפול שכבר הוא שנוי קודם, וכו', וזה שכתב רש"י ז"ל, דבר שנוי, כלומר שכבר שנה מעם אחת, באמרו ביצה תאכל, הצילה מה דתרי גוונא גזמא איכא, עייש היטב כל לשונה, וכ"כ בכללי שמואל מע' ג' אות ע"ט, ובשלה"ק תושבעים אות ג' עייש.

(ו) וראה שקלים פ"ח ה"ב במשנה, פרוכת וכו' ומשמונים ושתים רבוא היתה נעשית וכו' ושלש מאות כתנים מטבילין אותה, ובירושלמי שקלים שם פסקא, כשמונים ושתים רבוא היתה נעשית וכו', ר' יצחק בר' בינא בשם שמואל גזמא (מילתא בעלמא ולא דוקא, קה"ע, ובתקלין חדתין כתב גזמא, קאי על הא דתני במתניתין שלש מאות כתנים, דהוא גזמא בעלמא, ומביא מתניתין דחמיד ג"כ ג' מאות ואמר עלה דהוא גזמא עייש), תמו תנינן פעמים היה עליה שלש מאות כור, רבי יוסי כי רבי בון בשם שמואל גזמא.

וראה בפ"י ריב"ן על המשנה דשקלים כאן שכתב וד"ל אמרין בחולין פרק גיד הנשה אמר רבא גזמא דלא צריכי כ"כ כתנים להטבילת, ואמרין תתם בג' מקומות דברו חכמים

בלשון הבאי גפן תפוח ופרוכת ומפורשים התם עכ"ל (והוא בחולין צ' ע"ב ע"ש). וראה ג"כ ברע"ב שקלים פ"ח מ"ה ש"כ ושלש מאות כהנים דתנן במתניתין לשון גזמא והבאי הוא דלא חיה צריך כל כך כהנים להטבילה. ועי' ג"כ במלאכת שלמה ש"כ על המשנה ושלש מאות כהנים מטבילין אותה לשון הבאי. וזה אחד משלשה מקומות שדברו חכמים לשון הבאי וכו', ונלע"ד דבזה יובן הא דמיתאי לה במדרש שמות רבה ס"פ ויקהל וקתני בה וכל הכהנים יורדין ומטבילין אותה עכ"ל.

(ז) וראה בחוררת של ראשונים על הירושלמי שקלים כאן ושלש מאות כהנים מטבילין אותה ש"כ לעיל בפרק זה ה"ד ר' יצחק בר ביסנא בשם שמואל גזמא. וכן בבבלי חולין אמרו ע"ז גזמא ובכ"ז מתנחומא (הגדס בבהמ"ד ח"י צד 105) ושני כהנים מטבילין אותה, ולפי ג"ז זו הגזמא קאי על הבבא ומשמונים ושתי רבוא היתה נעשית כמו שגזמא מירושלמי כאן טה"ד. ובשלטי הגבורים להר"א הרופא פ"ד "ורבינו הרמב"ם ז"ל אמר בפ"י המשנה דשקלים כי כל מה שזכור בפרוכת הכל לשון הבאי וכו', ועי' בפ"י ספר יצירה לר"י הברצלוני צד 28 עכ"ד.

(ח) וראה בס' הון עשיר, שקלים פ"ח מ"ה. שכתב ושלש מאות כהנים. כ' הרב גזמא ש"ס. ומימי יש ליתן טעם למנין זה. והוא שרומז כל חמנינים השייכים ביה דהינו ע"ב גימין. כ"ד חוטיין, היקפו ק"כ. מפני שארכו ארבעים ורעבו עשרים. ושמונים ושתיים רבוא. ושתיים שעושים בכל שנה. סך כלם שלש מאות. עכ"ל. וראה בס' שושנים לדוד על המשנה הג"ל שכתב בתוך עשיר נדחק להמציא רמז למנין זה בפרוכת. ולא ידעתי מה יענה בתפוח וגפן בחולין ותמיד. ובכולם נזכר סך ג' מאות. ע"כ. וראה מש"ב לקמן. וראה כאן אות כז (כז) בהך דמדות פ"ג מ"ד ותראה דגם מגפן לא קשה ע"י"ש.

וראה בס' נחמד למראה על הירושלמי שקלים פ"ח ה"ה. ובספרו דק"ס ע"ה. ש"כ ע"ז תה"ב שושנים לדוד כ' עליו ולא ידעתי מה

יענה בתפוח וגפן בחולין ותמיד ובכולם נזכר ג' מאות. עכ"ה. וק"ק איך לא ראה דבתפוח לא קתני במתניתין ג' מאות אלא. כג' כשלש מאות (בכף הדמיות). וההון עשיר גופיה בפ"ב דתמיד מ"ב (ש"ל). כ'. ולא אישתמיט ל' לתנא בכולהו ג' למתני בכך וכו', וא"כ לא הו"ל לתקשות אלא מגפן דשם קתני ג' מאות כי הכא ע"ש. ולפנ"ז כתבתי מ"ש בהך דמדות פ"ג דגם מגפן לא קשה ע"ש. וע"ע ב"ד ההון עשיר שאביא לקמן אות כ' וצדפו לכאן.

(ט) וראה בתפארת ישראל על המשנה שקלים הג"ל וג' מאות כהנים מטבילין אותה באות ל"ה שם בבועז שמביא בשם הגר"א ז"ל דמדאורוך הפרוכת מ' ורעבה כ' הו"ל סביב ק"כ אמה. ואמרת כלים בת ה' טפחים. הו"ל סביב ת"ר טפחים. ומדצו הכל לזכות במצוה אחתה ש' כהנים כל א' בב' ידיו. דהו"ל נמי ת"ר טפחים ע"ש. ומקשה התפא"י דהרי בחולין צ' ב' ותמיד כ"ס ב' אמרינן בפ"י דגזמא הוא. [אב"י ג"ל דכונת הגאון רק שהמספר של ג' מאות הוא מכון באופן נפלא אל מציאות הדבר. וע"כ ה"י באפשר בפעם מן הפעמים שיהי' כן. לא שבאמת ה"י תמיד כן כנראה מלשון המשנה. שע"ז אמרה הגמרא גזמא ע"כ]. והנה זה התי' לפענ"ד דחוק קצת במכתה"ג. ואפס"ל כמו שכתבתי בסיומן ה' בשט הב"ח שמצינו לשון גזמא שפירושו "רבנות ואמתי" ע"ש. ולפ"ז לא קשה על הגאון הנזכר הגר"א זצ"ל לפענ"ד. וראה לקמן אות טו) ב"ד הענף יוסף על הע"י ש"ש ותראה שיתישב היטב ד' הגר"א. וע"ע באות כז).

(י) וראה בשו"ת שו"ת. מהדורא תלייתה ח"ג סי' ג"ב. ש"כ להשואל. שאמר במ"ד בחולין צ' ע"ב. וג' מאות כהנים מטבילין אותה ופרש"י דהוה גזמא. וע"ז אמר דיכול להיות שזה אינו גזמא. וכו' וכו'. ע"ד שתבאנו לפנ"ז מהתפארת ישראל בשם הגר"א. וכתב ע"ז השואל ומשיב דרש"י דקדק היטב. דהנה ריב"ז בשיש אמר. תפוח וגפן ופרוכת דברו חכמים לשון גזמא. ומשמע ל' לרש"י דהנך ג' הן גזמא אותה.

וכשחוקק בכל הגזמאות תמצא שהוא מוחזק ג' מאות. ולכך דקדק רש"י דגם כאן הגזמא מחמת הג' מאות. ורא"י לזה דהתוס' הקשו למה לא חשבו הך דכוס של זהב. ומ"ש ורבתימ"ד דחו להך. הוא תמוה. דכאן לא דחו ולמה לא חשבו. ולפמ"ש אתי שפיר. דבאמת לא נדחה רק דכאן רצה לחשוב רק הגזמא דג' מאות ע"ש. וצדפו להך שלפנ"ז מהתפא"י. וראה לקמן אות כג) וצדפו לכאן.

(יא) וראה קול סופר שקלים פ"ח מ"ה. שכתב כ' הרע"ב. וג' מאות כהנים לשון גזמא והבאי הוא. דלא ה"י צריך כ"כ כהנים להטבילה ע"ש. ובפ"ג ממוזות מ"ה. מעשה ה"י וגמנו עלי' ג' מאות כהנים. כ' הרע"ב לשת הבאי דלאו דקא ג' מאות כהנים עכ"ל. ותו"ט מביא שם בשם המפרש דאם היתה טענה כ"כ שצריכה שלשה מאות כהנים לפנות תשבר. וכל כך לא היו ממתינים עכ"ל. הרי דצריך הוכחה לאמור דלאו דקא. וכאן כ' הרע"ב ח"ל לשון גזמא והבאי הוא דלא ה"י צריך כ"כ כהנים להטבילה. ע"כ. הרי בלי הוכחה אמר שהוא גזמא והבאי. וע"ע. וג"ל יען דשם כתיב במשנה מעשה ה"י וגמנו וכו'. לאמור על שסירפ למעשה צריך להוכחה שהוא הבאי. אבל כאן לא כתיב מעשה רק מספר ג' מאות כהנים מטבילין אותה. ע"ז אמר שהוא גזמא והבאי לומר שבכל פעם יוצרך ג' מאות כהנים ודו"ק עכ"ל. וראה בספר תורת חיים חולין צ' ע"ב וצדפו לכאן. ובספרי ח"ז דף ת"ז ע"ש.

וראה ע"ש בס' קול סופר על המשנה הג"ל שכתב ומשמונים ושתיים רבוא היתה נעשית. ע' ירושלמי ח"ל ר"י בר ביסנא בשם שמואל גזמא. הרע"ב לא העתיק כאן לומר גזמא. ובסוף משנה בג' מאות כהנים. פ"י הרע"ב גזמא. ע"ש. וראה באות ז) מש"כ בשם תורתן של הראשונים. ובאות י) מ"ש בשם הש"ם וצדפו לכאן. וראה בספרי ח"ז מדף ת"ד והלאה וצדפו לכאן. וראה שדי חמד כללים מצ' ג' כלל ב"ד. ש"כ על הך דבג' מקומות דברו חכמים לשון הבאי וכו'. ח"ל בס' בית

הגדול (הוא פ"י על פרקי ר"א ב"ד"ם) בפ"א הראה מקומות רבים שדברו ח"ל לשון גזמא ולא דקא בג' מקומות וע"ש. ובס' הכוזבים הראוין דף כ"ד ע"ב ע"ש. וראה בס' תורות חיים חולין צ' ע"ב על הגמ' שם בג' מקומות דברו וכו'. היינו חכמי המשנה. אבל חכמי הש"ס אשכחן בכמה דוכתי שדברו בלשון הבאי כגון. וכו' וכו'. וראה בספרי ח"ז דת"ז ע"ש. (יב) וראה נדרים פרק ג' משנה א'. ארבעה נדרים התירו חכמים וכו'. ונדרי הבאי. ובמ"ב ב' נדרי הבאי אמר קתם אם לא ראיתי בדרך הזה כיוצא מצרים. אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד וכו'. ע"ש. וברע"ב נדרי הבאי גזמא ושפת יתר והוא בעצמו יודע שלא ה"י כן. ובתפא"י אות ע"ב כתב וב' מיני גזמא נקט תנא. ברבוי [ובדמות] ובגדול ע"ש. ובצינתו שם שבעות פ"ג מ"ה סי' מ"א ע"ש. וראה מלאכת שלמה כאן. וראה בגמ' נדרים כ"ד ע"ב ובנו"כ ומפורשים שם היטב.

(ובתו"ט מ"ב כאן כ'. פ"י הר"ב וכו'. וכך פ"י הרא"ש וכ"כ הרמב"ם. והר"ן כתב נדר שאינו כלום. שמיר ושתי מתרגמינן הבאי וכו'. וכ"כ בתשכ"י. וצ"ל לשבועות פ"ג מ"ה בפ"י הר"ב ומש"ש בס"ד. ומביא בשם הר"ן נדרים כ"ד ב' ש"כ דתרי גזמא נקט. חד דשיד בה גזמא. דכי אמר כעולי מצרים בדין הוא דלא לתסרו דקוטסא קאמר כיון שראה עם רב דעביד אינש דגזים בכה"ג. [ובפ"ג דשבועות כתב הר"ב דאחי"נ דאם לא ראה עם רב שיהא ראוי לומר עליהם דרך גזמא כעולי מצרים דהפירות אמורים עליו אבל הב"י סי' רל"ב תמה עליו דאטו קצבה יש לדבר יש אדם שרואה מאה אנשים ואומר שהם כעולי מצרים] וכי אמר כקורת בית הבד נמי הפירות מהרין מטעמא אחי"נא דאחי"נ דודאי שקרא קאמר דאפי' בדרך גזמא לא שייך למימר הכי. אפי' מותר משום דאמדינן ל' לדעתיה שלא לאסור את הפירות נחתינן וכו' וכו'. ע"ש. וראה כל

והמע"ן שם יראה דדבר שקר מוחזק ונראה

לענינים לא אפשר לומר דבדרך גזמא קאמר לה. וראה בספרי ח"ז מדף ת"ד והלאה משיב וצורפו לכוין.

(ג) ראה ב"מ ל"ח א', והא רוצה בקב שלו מתעשה קבין של חבירו קאמר, גזמא בעלמא, עייש"ה (רש"י, גזמא, שפ"ח יתר) ע"כ.

(ד) ראה ב"מ ק"ד ב', והוא גברא דקבל ארעא מחבירי אמר אי סברנא לה יהיבנא לך אלפי חזי, אוביר תילתא, אמרי גהרדעי דינא הוא דיהיב ליה ג' מאה ותלתין ותלתא ותילתא, רבא אמר וכו', ולרבא מ"ש מהא דתנן, אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא, התם לא קא גזיט, הכא כיון דקאמר מיטבא יתירתא גזמא בעלמא הוא דקבזיט, רש"י, לא גזיט אינו מקבל עליו דבר גזמא אלא כמשפט וכו' עיי"ש.

(ט) וראה שבועות מ"ו א', מי לא אריג, האי מאן דנקט נרגא בידיה ואמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלגיא, ואישתכח דקטיל ושרי, לא אמרינן דהוא קטליה, אלמא עביד אינש דגזיט ולא עביד (רש"י, דגזיט אומר לעשות דבר גזמא ופירשנו ואינו עושה עיי"ש), ת"ב עביר איגיש דגזיט ולא עביד וכו' עיי"ש, וראה רמב"ם פ"ד מה' גזילה ה"ד, סמ"ג עשין ע"ג, סח"מ ס' צ' סעי' ב', ובמפ' הש"ס ר"א כאן, וראה שו"ת מהר"ק שורש ק"פ, וראה טו"ש' ח"מ ס' י"ז וב"י שם בבעל דין המגזיט לתברו בפני הדיק עיי"ש, וראה היטב בארוכה בס' קהלת יעקב ח' מדה חכמים אות ג' כלל נ"ט, עשה"ס בארוכה.

וראה הליכות אלי ערך גזיט סימן ר"ג עשה"ס, וראה היטב שדי חמד כללים מע' ע' כלל ס' ערך עביד אינש דגזיט ולא עביד ובאיוניו שם, וראה מרדכי כתובות ש"ו וגזמא להרגו כ"ר עיי"ש, שו"ת רמ"א נ"א, תשו' מהר"י קלוק סי"ח, ופ"ה, שו"ת תורת חסד י"ט, תשו' הרמב"ם ק"ל, רש"י ב"מ צ"ג ב' וגזמא וחירוף, חו"ס כתובות ס"ט א', תשו' ר"ת ס"א, וס"ג, שו"ת הרא"ש י"ז א', שו"ת ריב"ש רל"ח, פחד יצחק ערך גזמא וע' גזיט וע' גזמא, והאן

הכוונה כמלת גזיט שדבר דבר או עשה תנועה כדי לאיים על איש שירא מפני הרעה שמכניס לו.

(טו) ראה חולין צ' ע"ב, תנן התם תפוח ה"י באמצע המזבח, פסמים ה"י עליו כשלש מאות כור, אמר רבא גזמא (רש"י, גזמא מילתא בעלמא ולא דוקא דמעולם לא הגיע לשלש מאות כור), השקו את התמיד בכוס של זהב, אמר רבא גזמא, (רש"י, גזמא, ולא כוס של זהב דוקא), א"ר אמי דברה תורה לשון תואי (לשון הדיוט שאינו מדקדק בדבריו ומוציא בפיו דבר שאינו ולא שיתכוין לשקר אלא לא דק, רש"י) דברו נביאים לשון תואי דברו חכמים לשון תואי, דברו חכמים לשון תואי הא דאמרן, דברה תורה לשון תואי ערים גדולות ובצורות בשמים (דברים א') דברו נביאים לשון תואי ותבעק הארץ לקולם (מלכים א' א'), א"ר יצחק בר נחמני אמר שמאלא בשלשה מקומות דברו חכמים לשון תואי אלו הן תפוח גפן ופרוכת, תפוח הא דאמרן, גפן דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל וכו' וכל מי שתיה מתגרב בגריר או אשכול מביא תהלה בה, אראביצ מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים לפנותה (גזמא, רש"י), פרוכת דתנן וכו' משמונים ושתי רבוא געשיה וכו' ושלש מאות כהנים מטבילין אותה (כשהיא נטמאה, והיינו לשון תואי ולא בעי כולי האי, רש"י).

ובגלית הגרירים כ' צ"ל הבאי בכל העמוד כך איתא בתמיד, וכ"ה בערוך ערך גזמא, וכ"א ברש"י דברים א' פכ"ה, ופירושו של מלת הבאי ע"י תירט גרירים פ"ג מ"ב עכ"ד, וראה ג"כ בחכמת שלמה (להמהרש"ל) ש"כ גמ' לשון תואי כו', ג"כ בכולל גרסינן תואי בבית נ"ל, ועל רש"י ד"ה שלש מאות כהנים גזמא כ' ג"ב גזמא היא דאם היתה טעונה כ"כ שצריכה שלש מאות כהנים לפנותה תשבר וכל כך לא היו ממתינים כ"ה ברש"י פ' ראוהו עיי"ש.

ובחי' מהרצ"ח כאן על הגמ' דברו חכמים בלשון תואי כ' ע"י ערכין י' ע"א וסימניך מתנינא גזמא, וע"י ירושלמי פ"ח דשקלים מ"ב

מיד ח"ד, פרכת עובי' שמיר פ"ג, במדבר פ"ד, אג"ב פ' ע"ט, תנחור ויקהל, ועמי' בתמיד כ"ט, ע"ד הגר"א, שהסביר החשבון ג' מאות כהנים טהור בדקדוק, עיי"ש.

ונלענ"ד להסביר הדבר שנמצא בתנ"ך הגזמאות, למ"ד דברה תורה בלשון בני אדם, שהתורה מדברת פעמים כלשון ודך בני אדם, שרגליו להגדיל והדברים בדרך הפרזה ללב השומע, ולמ"ד דלא טובר כג' עכ"ל כמש"ל בבטן שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ע"ג ועוד ש"ל, דאפשר לפרשם בדרך האמת, עיי"ש, ובפרט שהלשון ערים גדולות ובצורות בשמים בדברים א' אינו מלשון התורה אלא מלשון המרגלים, וראה בכללים שלי ערך דברה תורה כלב"א, אמנם בספרי דברים כאן מביא הפסוק שמע ישראל אתה עובר היום ערים גדולות (דברים ט"א) וזה לשון התורה, עיי"ש מש"ב, וראה הו"ת דברים א"כ"ה, ש"כ ג"כ כעיי"ש עיי"ש, וראה בספרי ח"ז מדף ת"ג והלאה וצורפו לכוין.

(י) וראה בס' אמרות טהורות, מאמר חקור דין חלק ב' פרק י"ג, שכתב וכדאי לכתב בתורת ה' תמיסה קריאה נאמנה ככתבה וכלשונה, חזילה לה מן הגזמאות, (ביד יהודה) חזילה לה לתורה שני בדרך שמדברת בדרך גיוס כמו שארי המדברים במציצה) וכו' וכו', וכבר פרשו להו בפסוק ערים גדולות ובצורות בשמים שכן הוא האמת כפשוטו, שאין שרים חיצוניים נכנסים בגבולי הארץ במרום (וביד יהודה) כמ"ש בתור ויקהל שצ"ה שיש למעלה מחיצות המבדילות בין תחומי א"י ובין ארץ העמים והע' שרים הממנים על ארצות העמי' עומדים ממקום א"י ברחוק אלפים אמה ואין רשאים ליכנס שם וכו', ועפ"ז אחר שפיר אף שהן גדולות ובצורות למעלה בשמים שאין רשות לשום א' ליכנס לשם וכו' עיי"ש).

וכר וכו' עיי"ש, וראה היטב בספרי ח"ה ערך אין מקרא יוצא מידי פשוטו, מדף תכ"ח עד דף תנ"ה, ועייש"ס ערך כ"כ מקומות בתנ"ך כמה דברים שנראים כגזמאות ומליצות, וק"שטא קאמרי, וראה מאמדות טהורות מאמר אם כל

וכאן בבבלי הוא ר' יצחק בר נחמני בשם שמאלא ובירושלמי ר' יצחק בר בינאי, וע"י רש"ב"ם (פסחים ק"ט ע"א) ד"ה משאוי שלש מאות פרוות לא דוקא, וכן כל שלש מאות שבש"ס עכ"ד.

וראה בענף יוסף על הע"י ש"כ בשם ס' תורת חיים דמ"ש כאן בשלשה מקומות דברו חכמים בלשון תואי, והיינו חכמי המשנה, אבל חכמי הש"ס אשכחן בכמה דוכתי שדברו בלשון תואי, כהניא דבין גלא לגלא תלת מאה פרסי ורומא דגלא תלת מאה פרסי דפרק חספינה, וקריבו מחד לגלא דעינא תלת מאה גרבי משתא דתתם, תועלו לו שלש מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשו דפ"ק דשבת, ושוחה שלש מאות גרבי יין דפ' מקום שנהגה ור"ש ההה מפ' ג' מאות גרבי דמרקינן בכל עירוב דבמדרש איכה, ועוד הרבה עכ"ד, וראה לקמן אות כא) דבדברי האב"ר שבע ש"ש וצורפו לכוין, וע"ע בס"י ט'.

ועוד כ' שם בענף יוסף ששמע בשם הגר"א על הך ו'ש' כהנים מטבילין אותה, משום שהיקף של הארבעה צדדים היה מאה ועשרים אמה, ור' יהודה ס"ל מנחות דצ"ב ע"א אמת כלים חמשה, וכן פסק הרמב"ם פ"ב מה' בהב"ה, ונמצא במאה ועשרים אמות יש ת"ר טפחים, וכולם רצו לזכות בנו המצוה ולא היו יכולים לזכות בה אלא ש' כהנים שכל אחד תפס את שברכותו לא יכולו שני כהנים לתפוס והיו שנחסר מהש' כהנים ועל מעט זה אמר גזמא קתני ש' כהנים עכ"ד, וראה לעיל אות ט) בדברי התנא"י שם שהקשה ע"ד הגר"א דהרי בגמ' אמרו בפ"י ע"ז דהוא גזמא, אבל לפי"ד הענף יוסף כאן מפורש היטב מה הוא הגזמא, ודק.

הנה מתגמרא דחולין רא"י מפורשת דהבאי ומזמא חד היא, ודק"ק, וראה מש"כ בזה בארוכה בס"י ב' וצורפו לכוין.

וביפ"ה עינים חולין צ' כאן צ"ל לירושלמי יומא שקלים ס"ח ה"ב, גפן של זהב ירושלמי יומא

חי ח"ב סימן ג' עשה"ט כי לקצר אני צריך, וע"ש בח"ב פרק י"ג משי"כ התאריך בענין שאין תמקרא יוצא מידי פשוטו עשה"ט, וראה כעין זה מה ש"כ בזה הענין.

(ח) ובשורת רמ"ע מפאנו ט"י ע"ג, כי להשואל, שמקשה ע"ה דתמיד, דאמר מר אפי' שיתתן צריכין שנת, ומאי דברה גמ' בלי הבאי, וציין להגמרא למקומות שדברו בלי הבאי בתנור"כ ובגמ', וכתב וכבר פירשו מארי דאגודתא, כי עדים גדולות ובצורות בשמים, הוא כמשמעותו, שהן בצורות במרום שאין ע' שרים של מעלה נכנסים באוירה של א"י, אף אנו נאמר ותבקע הארץ לקודס, כי א"י שהיא פעמים מתקפלת וכו' מתרחבת, כי ע"כ נקרא ארץ חצבי, או במלכות שלמה בקעה ורחבה כל האפשר בחק מצויאותה של אותה שעה, וכו', והוא דתפתח ה"ק אין מדגנין שהוא נוי למחנה ואפ"כ א"א להיות עליו יותר מש' כור, אבל ספי מחזי אינו נוי למחנה, אלא מטריד במקום המערכה וצריך לפנותו, ומ"מ כיון שא"צ להתגבית את התפתח כ"כ עד שנצטרך לדשנו נחתת דוחק שלא יצר המקום למערכת, גומא או הבאי קרי ל', וגפן שהגבה משמש לג' קדושות, וכן פרוכת כו', אולם, תיכל, דביר, דיוק הוא מנינא דש' כהנים, אלא דלא איכפת לן, וקוטמא קתני דמנו על הגפן ביום א' כ"כ מתנדבים, וכן במבילת הפרוכת, שהיו מתקבצים לראות טבילתה, משום הבוב מצוה, ה"נה ברכיו אית ה' רית הבאי שאין בדבריהם דבר בטל אלא ודאי שיתתן והיינו הבאי שלהן צריכה לימוד בלי ספק, עש"כ שרצה להסביר שטעמו לאו דברים בטלים והבאי נינהו אף שנאמרו בדרך נראה כגומא, עש"כ, וראה מה שכתבתי כאן סימן ד' ערך גומא שפירשנו רבותא, תירוצ דלפ"י דקוטמא קאמר איך קאמרה הגמרא ע"ז גומא, ע"ש וצרפו לכאן, וע"ע לקמן אות (כ) וצרפו לכאן.

ובסי' טהרת הים מע' ג' אות כ"ה, כי ע"ש ב' הרהור, על עוג מלך הבשן, אול ועקר מורא בר ג' פרסי וכו', זהנה ג"ז גומא, אפ"כ

האמת בזה, כי אבן גדולה וכבדה מאוד הגביה מן הארץ וכו' וכו', הרי' ספר הכרית ח"ב מאמר י"ב פ"ה, ואנכי לא שמיע לי הואי טברא וכלומר לא ס"ל, דודאי ה"י ונברא, כי האי נט באדם הגדול בענקים, ומשום דעכשו לא נראה כזה לא נאמין, ודאי ח"י כח הענקים עד שאין המח יכול לסובל, והכל נאמין תחת האפשר, ויזכית לזה תגבורת יהודה במצרים, שבקולו הפיל פיתום ורעמסס וכו' כשהול, וכן מעשה דאבא שאול בגדה שהי' קובר מתים כו', הוא סיוע להתאמין ואינו גומא חלילה, זו וכיצא, ומ"ד בתמיד כ"ט א', שהם גומא בראיות נבחות לכל מבין בכל עת ובכל זמן, ע"ש כל לשונו.

(ט) וראה חולין צ"ח א', שהוא דאחא לקמי' דר' חייא א"ל כלום יש שלשים, טעמא דליכא שלשים, הא איכא שלשים משערין, א"ר חנינא גומא, (רש"י, גומא, כלומר למה באת לישראל עליו והלא אפי' שלשים אין בו כהיתר כמות האיסור, ולא דוקא קאמר ל"י אלא דבר שאינו יכול לעמוד, כל' כלום יש שם אפי' שלשים וכו') ע"ש, ובמפורשים ר"א.

(כ) ובתמיד כ"ח ע"ב, כיט א', ול' ע"א וע"ב, במשנה וגמרא סתך דחולין צ' ע"ב, עשה"ט כי לא רציחי לבא בכפילא, וכאן כי המפרש אמר רבא גומא א"י מאת כור כל' מילתא בעלמא הוא ולא דוקא וכו', לשון הבאי כאדם שרוצה לחזק דבריו ובפ"י הרא"ש כי גומא היא כאדם הרואה דבר גדול מנוס בשפתיו יתר לומר יותר ממה שהוא, לשון הבאי, כהדיוט שאינו מדקדק בדבריו לכוין האמת, ע"ש ובמפורשים, וראה בס' לקט הקוצרים למס' תמיד כאן.

וראה בס' הון נשיר תמיד פ"ב מ"ב, שכתב כ"שעלש מאות, כי הר"ב גומא, וגומא כח שנינו בפרוכת דשקלים, וגפן דמדות, ולא אישתמיט ליה לתנא בכולהו שלשה למתני בכף כי אם הכא, ש"מ דאע"ג דהוי גומא מ"מ ה"י רחוק מעט ממנין זה, כלומר יותר משני מאות כורים, ולכן אנו יכולים לומר עליו

לשון הואי וכו', דברו נביאים וכו', דברו חכמים, הרי ג' מקומות, וע"ז קאמר גם ריב"ז בג' מקומות דברו חכמים וכו', אידי דקחשיב קודם לזה ג' מקומות אמר ריב"ז ג"כ בג' מקומות, זה ודאי לאו דוקא שהרי מצינו כו"כ מקומות כמו שהבאתי בכללן שדברו חכמים כלשון הבאי, וראה בספרי ח"ה ערך אידי מדף תצ"ס והלאת, שרגילות הוא בש"ס לאמור כה"ג מכח אידי, עשה"ט בארוכה, ושם הבאתי שדרך הש"ס להביא המנין, כי המנין מועיל יותר לזכרון שלא לשכחם ולא שייד להקשות מנינא למעוטי מאי בכה"ג, עשה"ט.

וראה בהך דערכין י"א שהבאתי לקמן אות (ד) וסימניך מתניתא גומא, (ונדפס בצדו מתניתין), ופרש"י דרך "משניות" לשנות גומא, כגון הנה דאמר בשחיטת חולין בפ' גיד הנשה (צ"ל), זה ג"כ קצת רא"י להבאר שבע הג"ל.

(כ) ובס' בית המדות על מס' מדות, כי על הבאר שבע הג"ל, דמה שאמרו בערכין וסימניך מתניתא גומא, ברייתא היא, אע"ג דרש"י ז"ל פ"י דרך משניות לשנות גומא כי הנה דחולין צ' ע"ב, לאו דוקא משניות קאמר אלא ברייתות קרי ל' נמי משניות, ובפ"י כל תיד (ח"י ע"ב) הג"ל ע"ג ברייתא נמי קאמר מתניתין, דהא ר' יוחנן דקאמר בג' מקומות הלכו בו חכמים אחר הרוב, מקור, שלא, וחתיכה, אחת מהנה ברייתא היא, והיא המפלת יד חתוכה, וכן מפורש שם ברש"י ד"ה שמעתתא ריב"ל אמורא הוא, וג' מקומות דארי' משנה או ברייתא הן, עכ"ל דראיתו הוא כשיש דר' יוחנן לא חשיב אלא משנה או ברייתא ולא שמעתתא דאמוראי כן יש לומר כאן וכו', ועל קושינו על הרא"ש והרמב"ם י"ל במש"ש שתרצה, טומאה קאמרינן איסורא לא קאמרינן, וכו', כן י"ל כאן אדרבי"ג, דקחשיב דוקא המשניות, מ"ש גומא, דוקא מה שהי' במקדש, ומקומות דמספר הגומא שוין דהיינו ג' מאות דוקא וכו' ע"ש, וראה לעיל אות (י) בר' שרית שר"ש ש"ש.

להפליג הדברים באמת, כשעלש"ט טאות, ומשום הכי אין אנו צריכים לבקש טעם על מנין זה, כ"ש דנשתמש במנין זה בשתי הגומות האחרות, ששם יש טעם הגוף, כמפורש במקומם דלא רצה לשנות כי שווי הענינים מועילים לזכרון עכ"ל, וראה בספרי ח"ז מדף ת"ג והלאה עשה"ט, ואודות הני' כשעלש טאות בכף ראה במלאכת שלמה תמיד פ"ב כאן, והשטמ"ק מחק אות כי ע"ש.

(כא) וראה בס' באר שבע תמיד פ"ב כ"ט, בג' מקומות דברו חכמים לשון הבאי כו' קשה לי דתא אשכחנ נמי בש"מ שדברו חכמים בלשון הבאי כהך דערכין י"א (ש"ל), מגריפה ה"י במקדש כו', ובפ' כל כתבי בתליסר עיליתא דינורי דדהבא, ופרש"י גומא בעלמא הוא, כלומר הון עתיק מאוד, כך פ"י רבי' הלוי, וכן כ"מ כהן תליסר גמלי ספיקי טרפות, וכן תליסר טבחי דלעיל, עכ"ל, ובענין מגדל הפורח באויר, וכן בכ"מ בגמרא מפ' דגומא הוא, וז"ל דלא קחשיב אלא דוקא במשנה ולא בברייתא וכ"ש במימרא דאמוראי, וכה"ג בגדה פ' כל היה, בג' מקומות הלכו בו חכמים אחר הרוב כו', מתניתא קאמרינן שמעתתא לא קאמרינן, וקשה על הרא"ש בריש מס' ידים הא דתנן מלוג לה, וז"ל, ולמאה, דגומא קאמר וכו', דא"כ הל"ל בד' מקומות דברו חכמים בלשון הבאי, וכן קשה על הרמב"ם וכו' וכו' והראב"ד נזהר מזה דלדידן אין אנו צריכין לומר דגומא קאמר כדפי' הרא"ש וסייעתו, וצ"ע ע"ש כל לשונו, וראה כאן ס' י"א בערך אם יש תבדל בין כשאומר ד' יה' וכו' אות (ד) מה שכתבתי שם לתרוץ הקושיא של הבאר שבע על הרא"ש והרמב"ם הג"ל, ע"ש וצרפו לכאן, כי לקצר אני צריך, וראה בהך דשקלים כאן מש"ש בשם השואל ומשיב ז"ל וצרפו לכאן, וראה לעיל אות (ט) בדברי הענף יוסף בשם התורת חיים ש"ש ש"כ כד' הבאר שבע.

(כב) ולפענ"ג בריא הטעם דקאמרה הגמ' בג' מקומות דברו חכמים וכו', משום דקודם לזה איתא כאן וכן בחולין צ' ב' דברה תורה

הנה משיב דבריות קרי לוי משנה.
ראה בכללים טלי ער משנה, תלמוד, תנן, חניא.
וכן שכן הוא, וראה עין וזכר להחידא ויל
מץ מים אות ליד שכיב עייש בארונה, וראה
רש"ש שבת פ"ג ע"ב, מכריב מקומות עשה.
ועין בהג' מלאכת יר"ט מנחת ט' ע"ב, וראה
בהג' מהר"ם שטראשין ב"ב ו' ע"א מכריב
מקומות שכן דרכו של רש"י לקרות בדייתא
משנה, עישה"ט, וכיב מהרש"ש נדרים כ"ו
א', וכתובות ו' ע"א, ע"ש, ובספרי כ"ט, וראה
שריף כללים מ"ב ב' אות ס"ו בענין תנן ותניא
ע"ש, וראה בספרי היטב ח"ו ערך אימתי וכו'
מדף רס"ו והלאה, משי"ש בענין זה, עישה"ט
בפרס בס"א א' א' כא, כב, כג) ע"ש.

כך וראה ערכין ו' ע"ב אמר רבא ב"ש
ארי"ם אמר שמואל, מגריפה היתה במקדש ו'
נקבים היו בה כאריא מוציא ו' מיני זמר
נמצאת כולה מוציאה מאה מיני זמר, במתניתא
תנא וכו' כל אחד מוציא מאה מיני זמר נמצאת
כלה מוציאה אלף מיני זמר, ארנב"י וסימניך
מתניתא גומא ע"כ, רש"י, מתניתא גומא,
דרך משניות לשנות גומא כגון הנך דשחיטת
קדשים חולין צ' ע"ב, וברבינו גרשום כאן כתב
מתניתא גומא, המשנה החיצונה מוטעת לעולם
ע"ש.

כך וראה מדות פ"ג ט"ה, וגפן של זהב
חיתה עומדת על פתחו של היכל, ומודלה ע"ג
כלונסות, כל מי שהוא מתגרב עליה, או גרגיר,
או אשכול, מביא וזוהלה בה, ארי"א ברי"צ מעשה
ח"י תמנו עליה שלש מאות כתנים לפנותה.
ע"כ, והר"ם כתב ומיש' ג' מאות כתנים הוא
דרך גומא, אבל ר"ל בזה היו מתקבצים עליה
רבים וכו' זה היא שדברו בה לשון הבאי מכלל
השלשה דברים כמו שבארנו בפ' שני ממדות
ע"ש.

כך ובס' תולדות האגדות פרק י"ב ד"ה
והבארה ב' ע"ה דמות פ"ג מ"ה, שהחידוש ה'
שהוצרכו לעבד כולם, ושהחילו פייס ביניהם מי
שיוצא במקום זה, אבל יתכן לפרש, שה"י שט
מי מות כהנים ממש, למיש' ביזמא ט' ע"א.

דבבית שני היו ש' כתנים לכל כה"ג בזמנו
הי' צריך לפנותה, וממה דלא מפרש הש"ס
הכל, יש להביא ראיה דסובר דמנין דש' כתנים
בבית שני הוא ג"כ דרך הפלגה, ואף דמלשון
הנבי' דיומא צא וחשוב כו', משמע שהמנין
הי' במבוכה, ויל דקאי רק לפי מה דנקיט
בהפלות המספר שהי' החשבון כך.

כך וראה הג' יעב"ץ מס' מדות פ"ג מ"ה.
שכתב וגמנו עלי' ש' כתנים, ג"ב עט שכתב
אמר ע"ז בגמ' גומא נ"ל שאינו בדיו לגמרי
ח"ו אלא כך הוא האמת, שנמנו עלי' ג' מאות
כתנים לפנותה בזה אחר זה, שאם נתייגעו בה
קצתם, יבואו קצת מהמנים תחתיהם לעסוק
כולם בפנותה, וזה אינו דבר רחוק כלל, והגומא
הוא רק בענין המשמעות שבבת אחת עסקו בה,
והוא אמנם מה שלא נזכר כאן בבאור, אלא שיש
לטועה שיטעה בכך, וכן צריך לבאר כל
הגומאות שנוכר בכתוב ובמשנה, חלילה למקראי
קודש וללשון חז"ל משפת שוק, ודעת לנבון
נקל להבין הגומא בפשט ע"ד העברה, עט
חיות בו גם בחינה מיוחדת אמיתית לעצמה,
ע"כ, וראה לעיל אות יו' יח' בדברי הרמ"ע
מפאנו וצרפנו לכאן, וע"ע לעיל אות ט' בד'
התפא"י בהגיה ד"ה אביי.

כך וראה מס' ידים פ"א מ"א, מי רביעית
נותנין לידים לאחד אף לשנים מחצית לוג לבי'
או לדי', מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה, וכו',
ובפ"י הרא"ש שם מאה גומא קאמר, כל' כל
זמן שמספיקין המים לכ"א לשפוך על ידי
פעמים וכו' ע"ש, וראה כאן בהך דחבאר שבע,
ובתרי"ט ידים כאן כ' גומא קאמר, כלומר כל
זמן שמספיקים המים לשפוך כל א' על ידי
ג' פעמים, טוואריה ס"י ק"ס ע"ש, וראה בס'
הן עשיר ידים פ"א מ"א שם לחמשה, לעשרה,
ולמאה, נשתמש בג' מיני מספרים שהם אחרי'
עשירות ומאות ולאשמעינן רבותא די בזה
עכ"ל.

כך וראה בס' אמרי דעת ידים פ"א
מ"א שם כ' התרי"ט גומא קאמר וכו' ע"ש,
הנה בחולין צ' ע"ב, ובתמיד כ"ס א' אריב"ב

א' שמואל בג' מקומות דברו חכמים בלשון
הבאי ולמה לא חשיב גם זו דמשנתינה ואפשר
משום דהג' שחשב שם הם שאמרו שמעשה
שהי' כך הי' ולכן אמר שבודרך גומא אמרו זה
שכן הי' ע"ש, ולא העיר שהרא"ש כ"כ וכשיל
אות כא) בשם הבאר שבע תמיד פ"ב כ"ט,
שמקשה כן על הרא"ש שם' כאן גומא קאמר
ע"ש, ומה שם' הם שאמרו מעשה שהי' כך
הי' ראה כאן בס"מ א' אות יא) בהך דשקלים
משיש בשם הקול סופר ע"ש, ופלא דלא אמרו
שמעשה שהי' כך הי' רק על הך דגפן.

ל) וראה בס' גזי חיים מע' ג' אות ז'
שם' גומא, ע"י ביצה ד"ה, עירובין ב' ע"ב,
רש"י שבת דק"ט ע"א, ד"ה תליסר יע"ש,
וע"י למחיר חסיד שבכחונה בס' מת"ל דפ"ח
ב', בפ"י חלשון יע"ש, הליכות אלי אות כ"ב,
קה"י דקכ"ה, עין וזכר ד', פחד יצחק ד"ו
ע"ד ע"כ.

סימן ב. פירושו, ואם הבאי גומא חר הוא

א) פ"י של גומא הוא: שכמה פעמים אין
מדייק בדיבור, ולא שרוצה לסטות מן האמת,
אלא שמוסר את הרושם שטעושים הדברים,
ואינו חש לשיעורם המדוקדק, וראה היטב סימן
א' בהמקורות עוד כמה פירושים כי לא רציתי
לבא בפילא, וגם בהסימנים תמצא פירושים
וכוננות בלשון גומא עישה"ט.

ב) וראה בקהלת יעקב מענה לשון ח"ב
לשון חכמים אות ג' כלל קניח שם' וז"ל גומא,
כתב הרב יפה מראה סוף שקלים ז"ל ואני
שמעתי גומא נוטריקון אגוז מאה שהוא כמו
שעושה מאגז א' מאה עכ"ל, וכן הביא במדרש
תלפיות ענף גומא בשם מהר"ש יפה ז"ל
בירושלמי סוף שקלים ע"ש, וציין לדבריו ברגלי
מבשר על התשובי שרש הבאי ע"ש.

ג) ופירוש לשון הבאי הוא כמו גומא, ראה
בנדרים פ"ג מ"ב נדרי הבאי אמר קונם אם
לא ראיתי בדרך הזה כיוצא מצרים, אם
לא ראיתי נזח כקורת בית חברה, ותי' הרע"ב

נדרי הבאי, גומא ושפת יתר והוא בעצמו יודע
שלא היה כך ע"ש, והתירוט כתב ע"ז פ"י הרב
גומא ושפת יתר, כך פ"י הרא"ש, וכ"כ הרמב"ם
נדרי הבאי הגומא, והר"ן כתב נדר שאינו
כלום, שמיר ושית מתרגמינן הבאי וכו', ע"כ,
וכ"כ בתשובי וכתב גומא הוא לשון יין עכ"ל,
וראה בפ"י ר' אברהם מן ההר נדרים דכ"ד
ע"ב על המשנה הג"ל שם' נדרי הבאי, נדרים
של גומא דאמרינן לא נחבין למה שאמר ואין
פיו ולבו שוים אלא לגומא כיון ע"ש.

וראה עוד בפ"ה"ס לתרומים תמיד פ"ב
ע"ה"מ החלו מעלין באפר ע"ג תתפוח שם'
באה"ד חז"ל ולענין הרבוי נחבין כשאמר שלש
מאות כור לא שיהא שלש מאות כור בצמצום
אלא ר"ל גומא, וכן ביאר הגמרא אמרו בשלשה
מקומות דברו חכמים בלשון הבאי גפן תפוח
פרוכת, והבאי הוא לשון גומא כמו שביארנו
בשלישי בנדרים עכ"ל.

ד) וראה בשטמ"ק נדרים שם דכ"ד ע"ב
שם' וז"ל הבאי, מצאתי הבאי לשון הבמה
אשר אתם הבאים עליה ותרגמו דאחזן משתטין
עלה (א"ה) בתרגום שלפנינו יחזקאל כ' כ"ט
כתיב דאחזן אתן לאישתמא תמן, וכן גראה
אמת דלשון הבאי דבר שגראה שטות לעולם
לא ידעתי מאין יסודו, אמנם אם היה כתוב
הואי חייית מפרשו הוה ורגילות, וכן גבי דברה
תורה לשון הבאי ותבקע הארץ לקולם, וגם
בכל מקום לשון הבאי פירושו לשון שהוים
ורגילים העולם לדבר כך, וזמ"מ הבאי כתוב
בכל הספרים והוא לשון גומא שרגילין העולם
לגום, הרא"ם ז"ל עכ"ל.

וברצוני להעיר על הרא"ם ז"ל שהעיר
דלשון הבאי הוא מלשון הבמה אשר אתם
הבאים שם ועפ"י תרגום יונתן, דראה ביחזקאל
כ' כ"ט שמהר"י קרא התרי"ט פ"י אשר אתם
באים שם, וכן פ"י המצודות דוד ולא כהתרגום,
ולפי זה לשון הבאי אינו רק לשון תרגום
וכמ"ש התיר"ט ש"ל דשמיר ושית מתרגמינן
הבאי וכו', ולא לשון מקרא, וע"ש בפ"י
המלבי"ם כהן.

וראה שמי' לאוין ל"ח רמ"ב ש"כ בתחזיר ולשון הבאי פירש ר"ת שהוא לשון המקרא. וזה הבמה אשר אתם הבאים שמה תידגם יונתן הבאים משתטן. ע"ש. ומוכא בשו"ת בנימין ואב תשו' רע"ו ע"ש. והרי דהפי' שהביא בשטמ"ק בשם הרא"ם מקורו בסמ"ג בשם ר"ת ז"ל.

(ה) וראה בערוך ערך גומא. אחרי שמביא הגמרות כתב ופי' גומא לשון הבאי ודברי הבאי אחד הוא. והוא כאדם שנגדל את הדבר הרבה ומוסיף בגידולו. והוא כענין ערים גדולות ובצורות בשמים, שהוא משל כשם שהשמים אתה מגביה ראשך בכל יכולת עד שתראה המקום שלמעלה הימנו. כך ערים האלה א"א רואה את ראש המבצר עד שתגביה ראשך ותשא עיניך בכל יכולתך, ואם במנין אתה חמה איך יאמר מנין שאין הדבר בקצבה ההוא כש"כ שאמר ותבקע מעשה שהי' ראוי לתימחוק. והנה במנין לשון הבאי הרבה באמרן ואילו היה אלף שנים פעמים ואין זה מצוי באנשו ולמן ע' ושבעה לא קצבה מדוקדקת היא מהכות כסיל מאה אלף גפן באלף כסף. לקבל אלפא חמרא שהי' זכר, אלא לשון הבאי הוא הוא נקרא גומא כי הוסיף בעילוי של דבר, וכר זכר, וכיך שחקרו אנשי התלמוד וראו כי לא בדקדוק באמרו משניות הללו אלא הבאי גילו כי כן הם, ואשר אמרת מאי שבא הני מדמי להו כי באלה פורש בו כד, וכל שפודש בו כך או שנודע שהוא כד, כענין מגדל הפרת באויר וכיר"ב היה כמותה. וכ"מ שלא נגלה בו כך אין לומר בו כן, שאף במקרא י"ל כן מ"ש כי ה' אלקיך אש אכלה מן כי ה' אלקיך הוא האלקים אלא שאין לך להוציא דבר ממשמץ אלא בראיה אף כן ד' חכמים וכל דברי בנ"א כן, זאת תשו' רב שירא ורב תאי בנו הגאונים (א"ב פ"י בלשון יוני הפלגה בדבר מ"ת) ע"ש כל לשונו הסתור. וראה בספרי חיי מנחם ת"ה הלאה וצרפו לכאן.

(ו) וראה בהפלאה שבערכין כאן ערך גומא ומה שמביא הגמרות שהביא הערוך ופי' גומא

כר כאדם שמגדיל את הדבר הרבה וכר עכ"ל כתב בעירובין דף ב' לא פרש"י כלום, אבל בביצה דף ד' ז"ל רש"י ד"ה גומא קתני כאדם שרוצה להחזיק דבריו מדבר יתר וכו', עוד כתב רש"י שם ד"ה גומא, אע"ג דלא אפשר גוים ואמר מילתא דסופיינא, גומא דבר שנוי שאינו מתקבל, ודע דבערכין ד"ה אהא דארנב"י וסימניך מתניתא גומא (והדפס בצידו ב"א מתניתין) פרש"י דרך המשניות לשנות גומא כגון הנך דאמר בפרק גיד הנשה דף צ' עכ"ל.

(ז) וראה תשבי ערך הבאי, שכתב בדחז"ל (תמיד כ"ט), דברה תורה בלשון הבאי והוא כמו גומא. וכן אמרו (חולין צ'). דברה תורה בלשון הבאי (דברים א') ערים גדולות ובצורות בשמים, בשמים קס"ד אלא גומא, נמצא גומא והבאי אחד הוא, והוא כשאדם מגדל את הדבר הרבה ומוסיף על גידולו, וגומא הוא לשון יון, והבאי ג"ל שהוא לשון קוף, תרגום של קוף שמיר, הובי, וכו', וכן (ישע"י ד') שמיר ושיה, וכמו שהקוצים אינם נחשבים לשאר עצים, כך דברי גומות אינם נחשבים לשאר מאמרים ואין בהם אמתות, והיא של הבאי בחטף פתח, בראית רפי' הבית, וכן הבל והברה הבאים אחר זה, תההין בחטף פתח, עכ"ל. וראה סימן א' בהמקורות וצרפו לכאן, וע"ש באות טז) רא"י מפורשת מחולין ד' ע"ב דהבאי וגומא חד היא ע"ש.

(ח) וראה בקהלת יעקב מענה לשון ח"ב לשון חכמים אות ג' כלל קס"ה שכתב וז"ל גומא הוא מלשון הבאי וגומא חד הוא תשבי, ועיין משי"כ לעיל (ראה לעיל אות ב) הבאתי דבריו, א"מ) ועיין לריא"ז בשה"ג לפ"ק דע"ז, ומצינו לשון גומא על דבר היתר כדאשכחן בפ"ק ד"מ תנאי אחרים אומרים משום ר"א ביצה תאכל ואקשינן פשיטא ואסיקנא גומא קתני, עוד שם בסמך מצינו לשון גומא על דבר שאינו מתקבל אל השכל אפריח וקליפתו יע"ש, עוד מצינו לשון גומא בחשבון מוסלג לא דוקא אלא גומא קתני כדאי' פ"ק דעירובין

ג' אות ד' ש"כ לשון גומא לפעמים פירשו רבותא, כ"כ הבית אר"ח סי' תרנ"ו, ע"ש. (ב) וראה בית אר"ח סי' תרנ"ו, ד"ה גרסינן, שמביא ד' הרא"ש בב"ק, ש"כ ואפי' היא מצוה עוברת כגון אחרונא ולולב, ותלמודא חשיב גומא על ר"ג שהי' נשיא מישראל מה שנתן אלף זוז באתרוג אחד וכו', נראה מרבינו דס"ל דלא לקחו באלף זוז אלא לפי שלקחו ביותר אמר דרך גומא שלקחו באלף זוז, וכ"כ הר"י ירוחם וכו', והא דר"ג גומא הנה ע"ש, והקשה עליהם וכו' וכ' לכן נראה עיקר דגומא דכ' הרא"ש לאו גומא כפשטא אלא מלשון "רבותא" הוא, וכו' וכו', ע"ש כ"ה, כי קצרתי.

(ג) ורצייתי להעיר, דזה הוא בלשון הרא"ש, ונסתפק אני בזה אם בלשון הגמרא ג"כ אפשר לפרשו בלשון רבותא, והחיד"א ז"ל בנראה לא העיר בזה, ואפשר דאין הכדל בזה בין לשון הפוסקים ללשון תנ"ך, משנה, וגמ', וראה היטב בספרי חיי ערך אין הדרן לדקדק וכו' מחזיקי והלאה וצרפו לכאן, ואקצר במה שהארכתי כבר פ"א בספרי בעה"ת.

ובכלל הנ"ל ג"ל בעה"ת לתרץ מה שקשה על הגדולים שהבאתי כאן בסי' א' שפירשו הן דתמיד וש"מ שלא ע"פ גומא ונסו לפרשו ע"ד פשוט ואמת, אך נלא לפרש לשון הגמ' גומא, ע"ש"הם הדק, ולפי כלל לא קשה מידי, דאפשר לפרש לשון גומא כמש"כ הבית תנ"ל כפשטא מלשון "רבותא" ודו"ק כנלענ"ד בעה"ת, ואחי שפיר אף לפי האמת ופשוט, כנלענ"ד, ראה היטב בסימן א' אות יז) (יח) כז) ע"ש.

סימן ו. בג' מקומות דברו חכמים בלשון הבאי, אם שייך לומר ולא חשב שם רק אותן שאמרו ששמעשה היה כך היה

ראה סי' א' אות כט) בהך ידידים פ"א מ"א משי"ש בשם האמרי דעת שם וצרפו לכאן.

סימן ז. היכא דנכתב המספר בכף הדמיון

ראה כאן סימן א' אות כ) בהך דתמיד

בשלמא לבר קפרא ע"ד גומא מאה אלא לר"י מגיל והימ ממאה ומעלה אבל ממאה ולמטה דוקא הוא עכ"ל.

וראה עוד קה"י מעג"ל ח"ב לשון חכמים אות ה' כלל קפ"ט, ש"כ הבאי לשון הבאי דמרגלא בלשון חכמים מצאתי כתוב ז"ל הבאי לשון גומא הוא ונגזר מלשון קוף, תרגום של קוף שמיר הובי, כי כמו שהקוצים אינם נחשבים לשאר עצים כך דברי הגומות אינם נחשבים לשאר מאמרים ע"כ, והרמ"ע כ', כי ר"ת הבאי' הנה ברכו את ה' ע"כ, ופלא שבאות קס"ה מזכיר את התשבי ש"כ, וכאן כתבו בשם מצאתי כתוב.

סימן ג. על דבר היתר

ראה בסימן א' ה) ש"ש מהך דביצה ד' א' פרש"י פירש שם על גומא קתני, כאדם שרוצה להחזיק דבריו מדבר יתר, ובס' כללי שמואל מערכת גומא האריך בזה, וכן בס' קהלת יעקב מענה לשון ח"ב לשון חכמים אות ג' כלל קס"ה כי ג"כ ומצינו לשון גומא על דבר היתר, כבביצה ד' ע"א וכו' ע"ש, הבאתי דבריו בסי' ב' אות ז), וראה פתח יצחק ערך גומא.

סימן ד. על דבר שאינו מתקבל על השכל

ראה סי' א' ה) בהך דביצה ד' ע"א, ש"ש בשם הכללי שמואל, ותהליכות אלי ז"ל, דתרי גומא גומא הבאי מצינו ברש"י שם, א) גומא שאי אפשר או מחמת הדין או מחמת המציאות, (ב) גומא שאינו מתקבל על השכל, ע"ש וצרפו לכאן, כי לא רצייתי לבא בכפילא, וראה קהלת יעקב מענה לשון ח"ב אות קס"ה ש"כ ג"כ ע"ש וצרפו לכאן, וראה בהך דגדרים פרק ג' מ"ב בסימן א' אות יב) משי"ב וצרפו לכאן.

סימן ה. גומא שפירשו רבותא

א) ראה בס' עין וזכר להחיד"א ז"ל מע'

כיה ע"ב וכו' שיש מהותו עשיר שם שכ' ע"ת דתמות ח"י באמצע המוכח פעמים שהיו עליו כ"שגשג מאות כוד וכו', דאע"ג דהוי גומא. מ"מ ה"י דחוק מעט ממנין זה. כלומר יותר משני מאות כורים. ולכן אנו יכולים למר עליו להמליג הדברים באמת טעם מאות. ולכן אין אנו צריכים לבקש טעם על מנין זה וכו' ע"ש. משמע מכאן דהיכי דנכתב בנ"ה הדמיון וקורב מעט לחושבת אף להסדורים דיש ליתן טעם. בבחי"ג מורים דאין צריך ליתן טעם למנין משום דקורב לאמת. וראה משיכ עליו הנחמד למראה שם כהן דשקלים פ"ח מ"ה תבאיתו בסימן א' אות ח' בהך דשקלים פ"ח מ"ה ע"שה"ט. וצ"ע לכוין.

סימן ח'. על דבר שקר

ראה סימן א' אות יב' בהך דנדרים פרק ג' מ"ב. משי"ש בשם התו"ש שכ' דאע"ג דדאי שיקרא קאמר דאפי' בדרך גומא לא שייך למימר הכי וכו' ע"ש. וכ' שם בדבר שקר מחלש וגראה לעינים לא אפשר למר דגומא קאמר ע"ש. וראה כאן סימן ד' ע"ש. וראה היטב בשיטה מקובצת בדדים כ"ד ע"ב שהאר"י בזה וכו' כ"ס שאומר דבר שדרך ב"א להתיר על נוח שרואין ולא שיהשבו בלבם לדבר בדוקא וכו'. כי רק זה קרוי גומא. אבל לא דבר שאי אפשר רק שמקצתו אמת או שנראים לאדם כאמת. ע"ש בארוכה וצ"ע לכאן. כי לקצר אני צריך.

וכן ראה בס' לקט הקוצרים רפ"ב דתמיד שהסביר בכונת הגומא שרצו רק להגדיל את הדבר ולהפריזו. כמו השקו את התמיד במים של חוב. גומא שרק ר"ל כוס גקי כחוב. ותבקע תארץ נדמה כאילו נבקעת הארץ. שלש מאות מהנים לפנותה. שאם היתה כבידה כ"כ ה"י נשברת. רק ר"ל שה"י כבדה מאוד. וכן ג' מאות מהנים לא היו צריכין דוקא ג' מאות מהנים להסבילה. רק קמ"ל שהיתה כבידה מאוד וחיו צריכין הרבה אנשים להסבילה. ע"ש

בארוכה שהעיקר הוא שתמי' הגומא קרוב לאמת ולא הוא ממש. וכן ראה בשיטת הקדמונים ביצה ד' ע"ב שכ' על אלא אפירות וקליפתו גומא. שהכוונה כמו שאומרים בעלמא אני אוכל מה שיש לפלוני ואפי' התבן על דרך גומא. ה"נ תאכל הוא ואפירות וכו' ע"ש. וראה ברע"ב תמיד כאן השקו את התמיד בכוס של חוב שכ' דלמיד גומא ה"י נחשת דמה לחוב וכו' ע"ש. וראה בס' רגן לבקר על מס' תמיד רפ"ג ע"ש.

סימן ט. חשבון מופלג

א' הנה בספרי ח"ו ערך אין הדרך לדקדק וכו' מדף ח"ג והלאה כבר הארנתי בענין חמספריס שנאמרו בדרך לא דוקא וגומא. וכבר הארנתי בזה מהרבה מקורות נאמנים. המאור עינים פרק כ', המבוא התלמוד להמחיצה ז"ל פרק ל'. הר"ר מרגליות בספרו מרגליות היס עמ"ס טנהדרין דף ל"ח ב' אות מ"ג. דף ס"ח א' אות י"ב. צ"ו ב' אות א'. ק"ו א' אות י'. ובס' ההלכות האגדות פרק י"ב להגאון הנורא משאונות וצ"ל האר"י מאוד מאוד בזה. וכן בס' פרדס יוסף חרומה כ"ח אות ל"א. ובהשטמה לפ' שמות דף תנ"ח. ופ' שמיני י"א דף קמ"ד אות מ"ב. ובהשטמה לח"ב דתניח אסף וקיבץ מכ"כ מקומות מספרים שנאמרו בדרך לא דוקא וגומא. וראה באר"י ערך גומא מכ"כ. ובספרי זה ערך גאון הבאית מכ"כ מקומות ע"שה"ט. וראה בס' ברכת אהרן ברכות כ' ע"א מאמר קט"ד וקס"ה. זכר יוסף שבת י"ג. הערות לתולדות רש"י אות ל"ה. אהבה יונתן על תיב"ע ח"ב. פחד יצחק ערך גומא. וערך מספר ובהציונים שם. ע"שה"ט.

ב' וע"כ לא אביא כאן רק מה שגזע לענינינו בהולין צ' ותמיד כ"ס שהבאית בסימן א' במקורות. מהלשון ג' מאות. ואביא לך איזה מקורות על זה כב"ל. ושאר המספרים שנאמרו בדרך לא דוקא וגומא נחמא בהמקומות שציינתי לעיל. כי כלם ספרים פתוחים וגלויים לעיני כל. וע"כ לא רציתי

להאריך במה שתאריכו כבר בספרים הנ"ל. והוצאת למצא מבורשו בענין זה יעין בספרים הנ"ל. ואני לקצר אני צריך.

ג' ראה שבת י"ג ב'. ג' מאות גרבי יין. פסחים נ"ז א'. ר' יוחנן כ"ג שה"י אוכל ג' מאות צגלים ושותה ג' מאות גרבי יין. פסחים ט"ב ב'. תלת מאה שמעתתא ביומא מתלת מאה ריביותא. וראה רשב"ם פסחים ק"ט א'. ד"ה משאוי שלש מאות פרדות לבנות. שכתב לאו דוקא. וכן כל ג' מאות שבש"ס. ע"ש. וממש כלשון זה כ' ברש"י על העין יעקב פסחים כאן. יבמות ט"ז ב'. שיש לו ג' מאות הלכות בצורת חבת. כתובות ק"א ב'. ובצרת ג' מאות אשכולות. ל"ט. טוטה ל"ד א'. ועולין כיפין ע"ג כיפין יתר מג' מאות מ"ל. וכתוס' ד"ה יתיר כ' תימה לר"י חתא ליכא מעיבא לארעא אלא תלתא פרסי וכו'. ע"ש שנדחקו לתרץ קושיא זו. ולפי כללן דג' מאות לאו דוקא כמו כל ג' מאות שבש"ס תתורץ קושיאם. וכש"כ המבוא התלמוד פ"ל. גיטין ס"ח א'. ג' מאות מיני שידין חיו בשו"ס. טנהדרין ל"ח ב'. ג' מאות משלות שועלים. טנהדרין ס"ח א'. ש"ל ג' מאות הלכות בנשיעת קישואים. טנהדרין צ"ו ב'. ג' מאות כדונייתא נרגא דפרולא דשלים בפרולא שדר ליה גבוכרצור לנכחוראדן וכו'. טנהדרין ק"ו ב'. מדאג האדומי שהיה סופר ג' מאות הלכות פסוקות במגדל תפורה באורי. וכן בחגיגה ט"ז ב'. בכורות נ"ד ב'. ביצת בר יוכני ששברה ג' מאות ארזים. תמורה ט"ז א'. ג' מאות הלכות בשתכח בימי אבלו של משה. ירושלמי טנהדרין ט"ז דיני ממונות. ג' מאות פרשיות ח"י ר"א דורש בפרשת מכשפה. אבות דר"נ פכ"ה. דר"א אולף לר"ע ג' מאות הלכות בבברות.

זהו שלח קט"ד ב'. תלת מאה פתחין תמן. ויקרא פכ"ח ב'. בר קפרא היה אמר תלת מאות דמתלין על הרין תעלה. זהו מדרש הנעלם וירא צ"ח ב'. תלת מאה הלכות פסוקות. וכן זהו תולדות קמ"ה ב'. התוריע ג' ע"ב. אר"י ש' טעמי אית מאן דגריס בבברת עזה. ובהך

דאודרי"ב ש"ל. ע"ש. וצ"ד ועוד במקומות שציינתי לעיל.

ד' ואחרי אשר ראיתי בהספרים שציינתי לעיל שהאריכו בזה. ואחרי העיון בכ"מ מצאתי טעמי רוב באלו המספרים מצינו כ"פ בש"ס ומדרשי חז"ל שתפסו את המספרים לגומא ולא דוקא. ומי שרוצה לברר וללכך זה ימצא הכל בהספרים הנ"ל כי לקצר אני צריך. ה'. ז'. י'. י"ג. ט"ז. ח"י. כ"ה. ק' ש'. ת'. ת"ס. אלק. אלפים. ח"י אלפים. טעמים רבוא. ג' פרסי. עשה"ט ואקצר. וראה רש"י גיטין מ"ה א' על הגמ' פרקא לברתי בתליסר אלפי דינא אב גומא קתני. וראה בספרי ז' ע' גאון וכו'. וראה מהרש"א בח"א שבת ק"ט א' על רש"י שם בתליסר עיליתא כ"י שפרש"י וגומא בעלמא כלומר הון עתיק מאוד וכו' וכו'. שכ' והוא דחוק שכוונתו במספר י"ג בדרך גומא. שאין זה מספר המשלים העשירות ולא המאות כמ"ש בכ"מ בש"ס שהוא משלים העשירות וכו' ע"ש. וראה בספרי ח"ו דף תר"ז אות ר' ע"ש. וראה בספרי זה ערך גאון וצ"ע לכאן ע"שה"ט. וראה ר"מ שטרשק ב"ב ח' ע"ב. וע"כ ס"י א' אות טז' בדברי היפה עינים בשם התריח משיכ על המספר ג' מאות ע"ש.

סימן י'. מנאה ולמטה

א' ראה ס"י א' אות א' (ד' בהך דעירובין ב' ב' ש"ש בשם ההלכות עולם. כללי שמהאל. ושלח"ק דדוקא מנאה ולמטה דרך הגמרא לומר תשבון מופלג ולא דוקא אלא נתמא בעלמא אבל מנאה ולמטה דוקא הוא. ע"ש. וראה ס"י י"א אות ב').

ב' והיבין שמועה על הה"ע שם כ' לחלק א' בין היכי דתני רק מספר א' בלבד. למשל חמשים. דאז אפ"ל לאו דוקא. לבין היכי דתני ב' מספרים. כגון עד ארבעים ועד חמשים דאז לאו גומא קאמר ע"ש. ב' עוד מחלק בין מילחא דאמרי אינשי. שדרך ב"א לחגוס יותר אפי' בפחות ממאה. לבין לענין דינא. דאינו מגזס

בפחות ממאה (ג) עוד כי לחלק, בין כי פליג חד אחריה דאז קפיד ולא למיטר גומא בפחות ממאה לבין היכא דחד אמר חשבון ולא פליג אחריה, דאז אפי' בפחות ממאה אמרין לאו דוקא. עשכ"ל, ותבאנו בס' א' אות ג) ע"ש. הנה ראה בכללן, דמצינו בכ"מ דאפילו בפחות ממאה לאו דוקא קתני, ובס' בן זקונים פרק ד' דף כ"א כי ג"כ על ההליכות עולם הג"ל ודל אם כי לפי הנראה גם מנין ששים לפעמים בא דרך גומא ואינו מבוקי, ע"ש, ובאמת יש להעיר כן מוכיח מקומות ולא דוקא ששים, ראה כאן ס' ט' בערך חשבון מופלג וצ"ע.

ובמה שכי היבין שמועה לחלק בין מספר אחד לבין ב' מספרים כנ"ל בחילוק א', ראה כאן ס' י"א משיב בערך אם יש הברל בין כשאמר ד' וה' או מ' ונ' לכשאמר רק מספר אחד, ע"ש. ומשיב היבין שמועה בב' חילוקים האחרים ראה כאן סימן א' ותראה מהמקומות שיש דצ"ע גם בזה.

(ג) וראה קיצור כללי התלמוד על מבוא התלמוד דף מ"ו שכי' דרך התלמוד לומר חשבון מופלג ולא דוקא אלא גומא, והני מילי ממאה ולמעלה אבל ממאה ולמטה דוקא הוא, פ"ק דעירובין דף ב' ע"ב ע"ש, וראה הג' יעב"ץ קידושין מ"ז ב' עשרה ימים לדגומא בעלמא נקט, וראה רש"י כתובות ל"ז ב' שכי' עשרה מורה על הפלגה היתה יותר ע"ש, וראה רש"י ב"ב ב' ע"ב שכי' דנקט תרי זימני דהכוונה טובא כאשר הבאתי בחי' לס' נתיב את י"ג ע"ש.

סימן יא. אם יש חילוק בין כשאמר ד' וה' וכדומה לבין כשאמר רק מספר אחד

(א) תנת בענין היכא דקאמרי דל, ג' וד', או מ' ונ' וכדומה, מתי פרכינן השתא חמש ד' מבעיא וכדומה, ראה תוס' שבת ס' ע"ב ד"ה השתא תוס' עירובין ב' ע"ב ד"ה עז, תוס' יומא פ"ג א' ד"ה שתיים, תוס' סוכה ב' ב' ד"ה עז, תוס' כתובות נ"ז א' ד"ה שתיים, דף

ס' ע"א ד"ה ר' יהושע, תוס' ב"מ ע"ט ב' ד"ה השתא, ותוס' גדה ל"ז ע"ב ד"ה ארבעים, ובג"כ במקומות הנ"ל, וראה בכללים שלי ערך מספרים, ואכמ"ל, אבל כשחזנין בבמה מתוס' אלו תראה שהם כתבו דהך דר' יהודה עירובין ב' ב' וסוכה ב' ב', דר' יהודה מנשיר עד מ' ונ', וכן בכ"מ, וד' וה' לאו דוקא ואפי' טובא, ע"ש ובמפורשים ואקצר כאן, וכבר האריך בזה הארי הגדול בעל משנה למלך ז"ל בה' לולב פ"ח ה"ז, ברוב בקיאותו הנוראה באריכות אחרי שמביא ד' התוס' בכ"מ, ומקשה עליהם ועל סתירתם, ע"ש כל לשוננו, כי לקצר אני צריך, דאחרי שמביא ד' התוס' בשבת ס' ע"ב ד"ה השתא, ובכ"מ בתוס' שכי' לחלק דכל היכא דפשיטא דבעי למיטר אפי' טובא לא פריך השתא ה' ד' מבעיא וכדומה, וכן השתא ג' מ' מבעיא וכדומה, ומביא ראיות הרבה לר' התוס' אלו, ומקשה סתירות בדבריהם, כתב ודע שכי' התוס' בפ"ב דיומא דהא דפריך בגמרא בפ' אלמנה נזונית אהמיה דאלמנה ששהתה ב' יג' שנים ולא תבעה מזונותיה השתא שתיים איבדה שלש מיבעיא אע"ג דהתם לאו דוקא דכ"ש אם שהתה יותר דאבדה, י"ל משום דהתם הוה ב' יג' זו ואצ"ל זו והלכך פריך ליה, וכן בסוף ב"ק גבי לוקח מן הרועים ד' וה' צאן אבל לא ב' יג' פריך השתא ד' מזבין ה' מיבעיא, התם נמי הוי זו ואצ"ל זו ע"כ, וכ"כ התוס' בריש סוכה יע"ש, ול"ג עוד לחלק דמיכ' ל"א דהיכא דפשיטא לן דבעי למיטר אפילו טובא ולא פריך, אלא היכא, דהשעיור דנקט אינו גדול לא למעלה ולא למטה, כגון ההוא דריש סוכה, וריש עירובין, ור"י מכשיר עד מ' ונ' אמה וכו', וכל הנהו דאיידין לעיל הוו דכוותיה, אבל ההיא דפ' אלמנה נזונית דקתני ב' ונ' שנים, ואתא למעט פחות משתיים דלא איבדה, וכן והיא דמס' ב"ק דאתא למעט דג' אין לוקחין, ואיכ' ע"כ לישנא דדוקא נקט, לא שייך לומר דהתם ואפי' טובא כדאמרי אינשי ודריק, עוד נ' לחלק, דמיכ' לא אמרין דהיכא דבעי למיטר אפי' טובא דלא פריך, אלא היכא

וכו' כגון ההוא דס' מסנין דאם ה' שנה מסנין ה' קופות הוה ס"ד דדוקא ה' אבל ספי לא, וכו' משיה קאמר שמואל דלהכי נקט ד' וה', לומר לך אפי' טובא, ונקט ד' וה' כדאמרי אינשי ללמדנו אפי' טובא, וכן ההוא דר' יהודה דריש סוכה וריש עירובין, אי הוה נקט ר"י מכשיר אפילו, עד נ' אפשר ה' להעלות על הדעת דספי מנ' אפי' ר"י מודה דלא מהני, להכי נקט מ' ונ' לומר לך ואפי' טובא נמי כדאמרי אינשי, וכן כל הנהו דכתבנו לעיל יש חדוש במה שלמדנו דאפי' טובא ומשיה נקט כלשוננו כלי ב"א, אבל ההיא דאלמנה נזונית וההיא דסוף ב"ק אין שום חדוש כלל במה שלמדנו דאפי' טובא דכיון דבכ' שנים איבדה כתובתה כש"כ טובא וכו', וכו', ואיכ' לאיזה תכלית דברה תורה כלשון בניא, וחילוק זה נכון הוא בעיני ע"ש.

(ב) הנה משיב המלימ הג"ל להקשות מתוס' אתוס', ראה היסב בספרי ח"ח ערך אין להקשות סתירה מתוס' אתוס', מדף רס"ה עד דף רצ"ה, ותרצה דזה לא קשה, דכ"כ בעלי תוס' היו, ע"ש, וגברא אגברא קא דמיח, ועוד בזה עישה"ט הדק.

וממה שכי' לחלק בין היכא דאי הוה נקט ר' יהודה מכשיר עד נ' וה' אפשר להעלות על הדעת דספי מנ' אפי' ר' יהודה מודה ולא מהני, להכי נקט מ' ונ' לומר לך אפי' טובא נמי כדאמרי אינשי, יצא לנו דבר חדש לכללא וידן דהיכא דקאמרי ז"ל מ' ונ' דהיינו ב' מספרים אפשי"ל אפי' טובא משמע ולא דוקא, והיכא דקאמר רק מספר אחד דוקא הוא, וראה כאן ס' א' אות ד) בהך דהג' הגר"מ שטראשון ו"ל משיב, וראה היסב בס' ערוך לגר' סוכה ב' ע"ב משיב על המלימ הג"ל וצרפו לכאן, עישה"ט.

(ג) וראה ריטב"א עירובין ב' ע"ב, שכי' ודל ור' יהודה מכשיר עד מ' ונ' אמה, ואית' כיון דנקט נ' מ' למה ל', וי"ל לאשמעינן דדוקא נקט נ' ולא בגומא, כדאמרינן גבי בר קפרא, ובתוס' תירצו דנקט מ' ונ' כדאמרי

אינשי וכדמפרינן בריש פ' משנין, ומשום דהכא מיירי על דברי אמורא לא טרחי' למפרין ולתרוצי' הכא כדעבודי' התם, ועוד י"ל דח"ק עד מ' כפתחו של אולם או אפילו ב' כפתחי מלכים, וכו' וכו' ע"ש, הרי דעת הריטב"א הוא דנקט מ' ונ' לאשמעינן דדוקא נקט נ' ולא בגומא ולהכי נקט גם ארבעים.

ואתפלא על היבין שמועה הג"ל בסימן א' אות ג), שלא העיר שכן כ' הריטב"א ז"ל כאן, ויותר אתפלא על המשל"מ הג"ל, שכי' ממש היפך הריטב"א ז"ל, וזה צ"ע לפענ"ד, אבל ראה רשב"א סוכה ב' ע"ב, שכתב ור' יהודה מכשיר אפי' עד מ' ונ' אמה, פ"י והיה יותר אלא דנקט חד מגינא, והיינו דלא שילינן מאי איריא מ' ונ' אמה, עכ"ל, וזה לכאורה דלא כהריטב"א, ומה נלענ"ד להביא קצת ראיה דח"י הרשב"א לסוכה אינס מהריטב"א, ראה משיב בזה בשם הגדולים מע' גדולים אות פ"ט ד"ה הריטב"א, שיחסו להריטב"א, ויש בזה פלוגתא ראה בשדי חמד כללי הפוסקים ס' י' אות ו' הפלוגתא בזה ע"ש, וראה ח"י הריטב"א עירובין י"ל ע"י הרי' משה גולדשטיין ירושלים דף ס"ז ערך סוכה ע"ש ובתג"ה ס"ק צ"ד.

(ד) ובהך חילוק של המלימ שכי' דהיכא דנקט תרי מספרים אפשי"ל לאו דוקא, נלענ"ד לתרץ קר' הבאר שבע שהבאתי בס' א' אות כא) בהך דתמיד כ"ה ב' וכו', שהקשה על הרא"ש והרמב"ם ממס' ידים פ"א מ"א דתנן מלוג לה' ולי' ולמאה דגומא קאמר, דא"כ הול"ל בד' מקומות דברו חכמים בלשון הבאי ולא בג' מקומות כדא"י שם, אבל לפי המלימ לא קשה דשאני בהך ידיים דאיתא שם ב' ונ' מספרים כנ"ל, ובכה"ג אפשי"ל לאו דוקא, משא"כ בהג' מקומות שם, לא יש רק מספר אחד ג' מאות וכו' ע"ש דוד"ק.

(ה) וראה שבת קכ"ו ב', מסנין אפי' ד' ות' קופות כו', ואמר שמואל כדאמרי אינשי ואי בעי אפי' טובא נמי, וכן ראה בהמקומות שצינתי כאן בהתחלתה, וראה בס' הדרש והעיון

ח' בראשית מאמר ק' עייש. וראה חולין ב"ג א' אבל תרי ותלת חשישין. וברשיש שם כ' קיל דחשתא תרתי חשישין תלת מיבעי. וכה"ג תקשה הכימ פיה ה' לולב היה ועיש במל"מ עכ"ל. וראה ה' לבוש שבת קכ"ז א' כלים פ"ב מ"ב. פרה פ"ב מ"ה ברשיש שם עייש. וראה ה' יעבץ סוכה כ"ז א' תרתי או תלת שם. ל"צ לומר כאן כדאמרי אינשי [ואפי' טובא פשיטא דל"ל הבא] אלא בדוקא וכי עייש. ובתנ' ותנ' מהראים הורוין שם כ' חל' תרתי או תלת אינו מוכן דאם השיעור תרתי תלת מאי עבידתיה וכי' וכי' והיינו דאמר תרתי. ר"ל פחות מחלת. או ג' ר"ל פחות מארבע לכל חד כדאית ל' וכי' וכי' עייש.

(ו) וראה בסי' אברהם אזכור מע' מ"ם אות ר"א שם' במאי דשאלו השתא חמש שרי ד' מבעיא. עתו"ס שבת ד"ס ע"ב ד"ה השתא. ותוס' כתובות ד"ס ע"א ד"ה ר' יהושע. ועי' כסא שלמה זרקא בכתו' דע"ד ע"א. ודע"ה ע"ג. וד"ס ע"א. ועמ"ש ה' גזל קדומים פ' חשא אות כ' ע"פ וימחר משה. ובס' קול רינה ד"ס. חר' כמחר' אלעזר שמאל' נ' סיגיו"ר פ' כזה מאמרם ד"ל לא ימאשו מפין ומפיו ומפי' ד"ה אמר ה' אני ערב. דהיינו וזהו ערב ולא יתיו ג' לבד אלא מערע עייש.

סימן יב. בתנ"ך. במשנה. בברייתא ותוספתא. באמוראים. בגאונים. ופוסקים

(א) ראה היטב כאן סימן א' מכ"מ דאף בהג"ח מצינו לשון גזמא ולא דוקא. וראה כאן סימן י"ד ערך הגזמאות והפלגות לפעול על רוח השומעים משיב. וראה בספרי ח"ז חזק' ת"ג והלאה בפרט שם בסימן א' עישה"ט. וראה בכללים שלי ערך דברת תורה כלשון ב"א עייש.

(ב) וראה בסימן א' במקורות שבלשון השמחה מצינו ג"כ לשון גזמא ולא דוקא עייש מנחה מקומות. וראה בספרי ח"ז בערך אין

לדקדק וכי' מדף ת"ג והלאה. ושם בסימן ג' ערך בלשון המשנה וצרפו לכאן. ושם סימן ג' ערך בלשון התוספתות ברייתות תנ"כ. מכילתא וספרי וכי"ב. ושם סימן ג' בלשון הגמרא. וסימן ה' בלשון הירושלמי. וסימן ו' בלשון האמוראים. וסימן ז' בלשון הגאונים הפוסקים והמחברים. ובסימן א' כאן במקורות וכי' עישה"ט וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא. וראה בספרי ח"ג מדף ו' והלאה ערך או לחלק. עישה"ט.

סימן יג. פעמים בא לתשובה על קושית פשיטא. ופעמים על קושית לסה

ראה כאן סי' א' אות ה' בהך דביצה ד' ע"א שהבאתי שם מהכללי שמואל לרבינו מהר"ש סוריליו ד"ל מערכת גזמא אחר שמביא הגמ' ביצה הג"ל וסי' כ' הא למדת שלשון גזמא לפעמים הוא תשובה לקושית פשיטא. ולפעמים הוא תשובה לקושית למה עייש. וכי"כ בשלה"ק תשכ"ע"א אה"ג עייש.

סימן יד. הגזמאות והפלגות לפעול על רוח השומעים

(א) ראה המאמרים היקרים על אדוות אגדות חז"ל. לר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל. ולרמ"ה לוצאטו ז"ל. ולהמהרצ"ה ז"ל. שנוספו על הקדמת הכותב. הרשי"א והריא"ף בעין יעקב דפוס ווילנא. בענין ההפלגות הגזמאות והבאית בדברי חז"ל. כי אף אמנם שאין פשוטן כמשמעות. ולא באמרו אלא בדרך גזמא. משל. ומליצה. חידה ורמז. מה המריצים ו"ל להל"ס דבריהם הסוביט והנכוחים בערפלי הגזמאות הנפרזות המחשיכים ותרם. ואחת הסבות לזה היתה. כי כימיהם ובמקומם ה"י דבור של גזמא סתוגל יותר לפעול על רוח השומעים שישמחו לבם לעיקר הדבר. ו"ל להמסור וחלקה הסוב הצפונים בדבור ההוא ושלא ישכחוהו ויש מהרהר. עדיש חולין ע"ה ב' מילתא דתמיתה מדכר דכירי לה אינשי. וכמ"ש

בספרי עקב רצונך להכיר את מי שאמר ה"י העולם למוד אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו. וכי"ב כ"כ פעמים בש"ס ומדרשי חז"ל. וזה ה"י לחלילת להלתיב לב נפשות ישראל ע"י לימודים ומיסורים. ולהלתיב את לב השומעים לטוב בכדי שילמדו תועי רוח ביגת דעה.

והנה הפרזה. הפלגה. הבאי. אחד מדרכי בני אדם. ובפרט בארצות המזרח. הוא להשתמש בלשון כזה יותר מדאי. ובמדה שאי אפשר להיות ע"פ דרך הטבע. רק כדי לחזק דבריהם ולעשות רושם בלב השומע.

(ב) וכמו כן ה"י בהזהירם מנסות רעות ומשאר דברים מגונים שנתפשו לשון הבאי כדי לאיים יותר על השומעים. וע"כ הפליגו מאוד בדרך גזמא והפרזה בגנותן. כמו כל המעלים ציגיו מן הצדקה כאלו עובד ע"ה. ב"ב (י' ע"א). כל אדם שייב גסות רוח כאלו עובד ע"ה. סוטה (ד' ע"ב). שכור שמתפלל כאלו עובד ע"ה. ברכות (ל"א ב') כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ה. סנהדרין (צ"ב א') וכן כל אדם שייב הנפשה אפי' עוברין שבמעיי אמם מקללין אותה. סוטה (מ"א ב'). כל המתעלל הלכה מפי תלמיד אפי' עוברים שבמעיי אמם מקללין אותה. סנהדרין (צ"א ב'). וכדומה רבות שדרכם להתגדל ולהפריז בתגולת העונות. למען ישמור האדם מהכשל בהן. וראה בסי' משען מים אות ח' ס'. עייש.

(ג) וכן גזמו לאיים בעונש מיתה. כמו כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ברכות (ל"א ב'). ועירובין (ס"ג א'). כל ת"ח שמברך לפניו אפילו כה"ג ע"ה אותו ת"ח חייב מיתה. מגילה (כ"ה א'). ועוד ועוד. וראה היטב בספרי ח"ז ערך אין חייב מדף תפיט והלאה כל הכלל כלה. ובפרט שם סי' ט"ז ערך חייב מיתה ואינו רק מדרבנן. עישה"ט ובהציונים שם מכ"מ. וראה בספרי ח"א ערך אגדה עשה"ט. וראה בספר אוצר לשון חכמים מה פערלא ז"ל ערך גזמא דף ק"ג עיין שם. ובספר והלכות

והאגדות להבאין תגורא משאוועל ז"ל. פרק י"ב משיב בארזכה. עשה"ט.

(ד) וראה בסי' תוספת ברכה. מובא בספרי שמוני י"א אות מ"ב דף קמ"ד. שהביא מס' ויכח לר"י מפא"ר ז"ל. שהתוכחו הקראים ממספרים המוגזמים. והשיבו הרבנים כי נאמרו בסגנון של מליצה להתמים את רגשי השומע. וכמו שיש במקרא (קהלת ו' ז') ואלו חיה אלף שנים פעמים. ודניאל (ד' ב') לקבל אלפי חמרא שתי. וכתבו לשונות של גזמא כמו ערים גדולות ובצורות בשמים (דברים ט' א'). או ירגנו כל עצי יצר (תהלים צ"ו י"ב). וגיל גבעות תתגורגה (שם ס"ה י"ג). גם ברושים שמחו לך (ישע' י"ד ח') וכי' עייש. ומביא שם שכומר א' שאל להרבי מליובאוויטש ז"ל. הגזמא דביצת בר יוכני התריבה ס' עיריות. (בכורות נ"ז ב'). וא"ל כשנגזר שאסור ליתחיים לדור ג' וויארסט מתחום. אבדו יהודים פרנסתם. מאיה מאות עיריות. וכשכתבו זאת בספר הדורות לזכרון לא רצו לכתוב בפירוש ורק ברמז. שה"י מלך ברוסיה עם טפח דיו אחד החריב איזה מאות עיריות. וכולם הבינו זאת. אבל בדורות הבאים לא הבינו הפשט ושחקו על זה. כן באה. בזמן שכתבו זאת חכמי התלמוד הבינו על מה נאמר זאת והוכרחו לכתוב ברמז עייש. וראה בספרי ח"ז מדף תי"ז והלאה וצרפו לכאן. וראה ב"ב ע"ג ב' גזמאות דרבב"ה. ובסוף ספר שושן עדות עמ"ס עדיות הקדוש כמה דפים עליהם לתסבירים בדרך משל ומליצה. וראה בר"א ומסורשים ב"ב שם. עשה"ט וזרק כי לקצר אני צריך. ובפרט בעין יעקב ונו"כ שם. עשה"ט.

סימן טו. הגזמאות והפלגות והפרזות בדרך משל

מצינו כ"כ מאמרים בדרך רעיון גמלא בציו"ר משכל. משל. והפרזה. כמו בעין י"ז א' חמה ולבנה בקשו עלי רחמים. ועי' תוס'

שם. ותוס' חולין ד' ע"א ד"ה אמר ליי. ובריטב"א שם. וש"מ. וראה היטב בספרי ח"א ערך אגדה מדף רליד והלאה פכ"מ דרך משל גחמא והפרוזה. וכן הוא הענין בבבא בתרא ע"ג בגומאאות דרבה ב"ב חנה. וכבר הקדיש הרב שושן עדות בסוף ספרו עמ"ס עדיות כמה דפים ע"ז בכוונתם. עישה"ט מדף א' עד דף ט"ז. וראה במפורשי הש"ס ב"ב שם. ובענין יעקב ונו"כ שם משיב בארוכה. ואך למותר להאריך כמה שכל בר כי רב יודע. ואקצר. וראה בערוך ערך גחמא ש"ל. וראה היטב ב"י והלכות האגדות להגאון הנורא משאנעל ז"ל פרק י"ב מ"ש והאריך בה. בבקיאנותו חזיריתו עשה"ט.

סימן טו. אם דוקא היכא דלא מצינו למימר דוקא אמרינן גחמא היא

הנה כפי הנראה מכל המקומות שהבאתי דחיכי דמצינו למימר דדוקא קאמר אז לא אמרינן גחמא. ורק היכי דלא מצינו למימר דוקא אז אמרינן גחמא. וכעין שכי היבין שמועה שתבאני בסימן א' אות ג) בהך דעירובין ב' לענין ממאח ולמטה ע"ש. וראה שם אות יא) בהך דשקלים פ"ח מ"ה מ"ש מהקול סופר. עישה"ט וצרפו לכאן. ובכ"מ בכללן שנלא למרש בדרך משוט מה דאפשר. וראה רש"ש פטחים ל' ע"א. וע"ש בתנ' הר"י בכרך ז"ל דף ס"ס א'. ובמורות ג' א' ברש"ש. משי"ש בענין לאו דוקא נקט. וראה בכללים שלי ערך לאו דוקא.

סימן יז. גזס השרש של גחמא. פירושו

חלשון נזם או גזים פי' דבר דבר או עשה תנועה כדי לאיים על איש שירא מפני חרשו שמכניזם לו. ראה סי' א' אות טו) בהך דשבתות מ"ז וכתבתי שם ותראה שכן הוא.

סימן יח. גחמא לא רק באגדה אלא גם בהלכה

ראה סימן א' במקורות ותראה שמצינו גחמא ודברי חכמים כלשון הבאי לא רק באגדה אלא גם בהלכה. כבביצה ד' א'. ובהך דחולין ותמיד. ובהך דמשנה ידידים. ובהך דעירובין. שקלים. ועוד בכלל. עשה"ט.

סימן יט. חילוק בין מילתא דאמרי אינשי שדרכם להגזים בכל ענין ואפילו בפחות ממאה לבין היכא דהוא לענין דינא דאינו מגזים בפחות ממאה

ראה סי' א' אות ג) בדברי היבין שמועה ש"ש שכי לישב כן הך דב"ק צ"ב שיתין תיכלי מטיה ושיתין רהוטי רהוט. וכי שם החוס' שהוא גחמא. וזה נגד הגמ' עירובין ב' ע"ב דממאח ולמטה דוקא הוא ולא גחמא. דשאני הך דב"ק דשם הוא מילתא דאמרי אינשי משא"כ בהך דעירובין ב' הוא לענין דינא. וכי שם ואע"פ שכי התוס' עד מ' ועד ג' כדאמרי אינשי. והיינו דנקט התנא דיניה ע"ד דאמרי אינשי ע"ש. וע"ע סי' י' ב).

סימן כ. חילוק בין היכא דפליג חד אחבריה דאז אמרינן דמאן דפליג אחבריה קפיד ולא למימר גחמא במידי דבציר ממאח לבין היכא דחד אמר חשבון ולא פליג אחבריה דאפילו פחות ממאה אמרינן לאו דוקא

ראה סימן א' אות ג) בדברי היבין שמועה ש"ש וצרפו לכאן. וע"ע סי' י' ב).

סימן כא. אי שייך להפליג הגחמא במעשה שניה דבר שהוא נגד המציאות

ראה סימן א' אות ד) בדברי הגהות הגר"מ שפראשון עירובין ב' ע"ב וצרפו לכאן.

סימן כב. חילוק בין כשאומר מעשה שהיה שצריך הוכחה שהוא גחמא והבאי לבין כשלא אומר מעשה רק מספר כו"כ דאז א"צ הוכחה וי"ל דהוא גחמא

ראה סי' א' אות יא) בהך דשקלים פ"ח מ"ה ש"ש כן בשם ה"ס קול סופר. ע"ש וצרפו לכאן.

סימן כג. חרי גזמא גחמא. הא' דא"א מחמת המציאות. ב' דא"א מחמת הדין. ועוד דבר כפול שכבר הוא שנוי קודם וגם הוא גחמא

ראה סימן א' אות ה) בדברי ההליכות אלי מ"ז ג' אות ר"ב ועוד ש"ש וצרפו לכאן.

סימן כד. הגם שבש"ס אמרו על דבר שהוא גחמא מי"ט יש ליתן טעם למנין ההוא. ומתי אין צריך ליתן טעם

ראה סי' א' אות ח) כ) בדברי התנ"ך עשיר שקלים פ"ח מ"ה ותמיד פ"ב מ"ב. משי"כ בזה. ומ"ש עליו האחרונים. עשה"ט וצרפו לכאן. וסי' ד'.

סימן כה. גחמא שאמרו חז"ל על דבר א'. ומ"ס אפשר בפעם מן הפעמים שיהיה כמספר ההוא

ראה סי' א' אות ט) בדברי התפארת ישראל שקלים פ"ח מ"ה ש"ש בהגיה המתחיל אב"י. עשה"ט וצרפו לכאן.

סימן כו. גחמא אמרו לפעמים על מעט מהמספר שנקט

ראה סימן א' טו) בדברי הענף יוסף ש"ש מה ששמע בשם הגר"א על הך דש' כהנים מסבילין אותה. עשה"ט.

סימן כז. הגחמאות שנמצא בתנ"ך יש להסבירם בין למיד דברה תורה בלשון בני אדם ובין למיד דלא דברה תורה בלשון בני אדם

ראה סי' א' טז) וצרפו לכאן.

סימן כח. גחמא ואינו בדוי לגמרי אלא כך הוא האמת שהיה המספר הזה. והגחמא הוא רק כענין המשמעות שבבת אחת היה כן

ראה סי' א' כו) ב"י הגה' יעביץ מ"ס מדות פ"ג מ"ה ש"ש וצרפו לכאן. וע"ש שכי דכן צריך לבאר כל הגחמאות שזכרו בכתוב ובמשנה וכי עשה"ט.

סימן כט. לשון הבאי אם הוא לשון המקרא או לשון תרגום

ראה סי' ב' ג') וצרפו לכאן.

סימן ל. לפעמים דחו החכמים דברים שנאמרו בדרך גחמא

מצינו לפעמים. שדחו החכמים דברים שנאמרו בדרך גחמא ולא קבלום. כמו דרש ר"מ שעתיד ואב שיתא חוזו מילת (יחתוך משי לעבוד). וכלב גלבתיגון. (תכלב יעשה פתחיו חותם) ואמר לו דייך ר' מאיר ואין כל חדש תחת השמש. (קחלת רבה פ"א) פי' שאי אפשר להיות ר' גהוראי דרש מהגסים על הים סוף. ואמר שאשה פשטה ידה בין גלי הים ולקטה תאנים. ורמונים. ואפרסקון. ונתנה לבנה. שלח לו ר"ג אתה מן המתמיהים. ראה ארי ערך גחמא. ואיני יודע המקור לזה דבמד"ר בשלח ו' לא נמצא כלשון הזה. ולא באתי רק להעיר.

סימן לא. טכומים וכללים.

א) בהך דעירובין ב' ע"ב. וחתניא מבוי שהוא גבה מ"כ אמה ימעט ור"י מכשיר עד מ' ז"ל. וזני בר קפרא עד מאה. בשלמא לבר קפרא גחמא וכי. ראה סי' א' א"ד).

ב) בהך דשקלים פ"ח ה"ב במשנה. פרוכת וכי ומשמונים ושתים רבוא היתה נעשית וכי. ושליש מאת כהנים מטבילין אותה. ועוד חשיך לזה. ראה סי' א' ו' א"א).

גוסא — פתיחה לפיסקא, לשון פתיחת מאמר, נוהגת בתלמוד כסרוצים לשוב ולדון בענין שנסו ממנו, ובשביל זה חוזרים על גוף המאמר

התוכן: א. גוסא לא אמרין אלא אשמעתא וכבר נשנית לעיל: ב. גוסא לא שייך לומר רק על אמוראים, ולא על משנה ברייתא, ותנאים, ועוד: ג. לפעמים יש יתא מן הכלל ובה גוסא גם על משנה, ברייתא, ותנאים: ד. גוסא על משנה בסדר סדרות וכו"ב שאין עליהם גמרא, ועוד: ה. נקט לשון גוסא על משנה משום מימרא דאמורא דמפרש שם למתנין: ו. על ברייתא שאין עליה שום גמרא מפורשת שייך לומר גוסא: ז. היכא דלא מיתני הש"ס מעיקרא כל הבריתא אומר עליה גוסא משום דבעי לאתויי סימא דברייתא: ח. לפעמים אומר גוסא אף אבריתא שהביאה למעלה כולה כמות שהיא כיון דבתר הכי אתר שמביאה כולה כי בעי לפרושי קאמר אמר מר: ט. על אמורא דרב טוביה וחשוב כתנא אם שייך לומר גוסא: י. מצינו גוסא משונה במס' נזיר, גורם, ועוד: יא. מצינו גוסא על דבר שלא מוכח מקודם רק דגובר מקודם דבר ולשון דומה למה דקאמרה הגמרא: יב. גוסא הוא רק לחדש דבר על מימרא שהוכח מקודם: יג. מצינו גוסא אע"ג דלא מחדש בה מיד משום איירי דקא בעי לאתויי הג' מימרות דר' מלוגי כולוהו דור אייתי נמי הא: יד. מצינו לשון גוסא אף שלא לחדש דבר רק ר"ל דשינויא דשנינן שינויא הוא ולא דייחיא: טו. מדיוק הגמרא אינו אומר גוסא: טז. לא שייך לומר גוסא אלא אם יש הפסק בין המימרא ועלה קאי: יז. גוסא לא שייך רק אם מה שקדם הוא במקרה: יח. לפעמים הגמרא מקצר ואינו אומר גוסא: יט. כלל חדש בלשון גוסא במדרש: כ. גוסא שבש"ס אם בתחילה מוכח ענין זה בגמרא ושוב חוזר לישא וליתן בו ולחדש איזה דבר או בתפן, כא. גוסא בירושלמי, ספרא, חוססתא, מכילתא דר' ישמעאל, מדרש רבה:

ג) בהך דחולין צ' ע"ב, תנן התם תפוח היה באמצע המזבח, פעמים היה עליי כשלש מאות כור, אמר רבא גזמא, ראה סי' א' (טז) י"ח (כ"ב).

ד) חכמי הש"ס אשכחון בכמה דוכתי שדברו בלשון הבאי, ראה סי' א' י"א (טז) כא, וסי' ט.

ה) בהך דפ' תרומה בעוג מלך הבשן דאול ועקר טורא בר ג' פרסי וכו', אי הוי גזמא, ראה סי' א' י"ח.

ו) הטעם שארזיל בג' מקומות דברו חכמים בלשון הבאי הגם שאשכחון כן בש"מ ג"כ, ראה סי' א' בא (כב) כג (כט).

ז) אי ברייתות קרי לי' נמי משניות, ראה סי' א' כג.

ח) דרכו של רש"י לקרות ברייתא משנה, ראה סי' א' כג.

ט) בהך דיומא ט' ע"א דבבית שני, היו ש' סגנים גדולים אם הוא דרך הפלגה, ראה סי' א' כז.

י) ציונים בעניני גזמא, ראה סי' א' ל' וסי' ט.

יא) אין לתקשות סתירה מתוס' אתוס', ראה סי' י"א ב).

יב) הרשב"א סוכה ב' ע"ב סותר להרישב"א עירובין ב' ע"ב, ומזה קצת ראייה דח' הרשב"א לסוכה אינם מהרישב"א, ראה סימן י"א ב).

יג) דרכם של רז"ל היה כ"פ בהזוהרים ממדות דעות ומשאר דברים מגונים לתפוס לשון הבאי כדי לאיים יותר על השומעים ודרכם לתגדיל ולהפריז בהגדלת העונות, ראה סי' י"ד ב).

יד) וכן גזמו לאיים בעונש מיתה, ראה סי' י"ד ג).

טז) השו' תאמריר מליובאוויטש נצ"ל למחור א' על תלחמא דביצה בר יוכני התריבה ש' עיירות בגמדות נ"ז ב', ראה סי' י"ד ד).

כב. כללים באיזה אופן שייך לשון גוסא ובאיזה אופן לא שייך, וכן באיזה ענין אין צריך לומר גוסא ואם יאמר גוסא אינו דיוק גדול: כג. קצת פעמים אינו אומר לא גוסא ולא אמר מר ומתחיל במלות שהזכירם לעיל.

ראה בספרי בית אהרן ח"ג, שהארכתני בזה הכלל מדף שס"ז והלאה עד דף ח"ג, וע"כ אקצר כאן, כי לא רציתי לבא בידים שניות בדברי סופרים בדברים שכבר הארכתני בהם כבר בספרי, לך ראה שם ואז תתענג בעה"ת, וכאן אביא בקיצור מהכללים העקריים שיש, גם איזה דברים שלא הבאתי שם.

וראה בספרי ח"ז דף שס"ט, ההבדל בין גוסא לאמר מר ושאר פתיחות לפיסקא, עישה"ט, ושם הארכתני בזה וע"כ אקצר, ושם בדף שס"ח הבאתי הביטויים הדומים לגוסא, עישה"ט הדק, וראה ח"טב בס' דברי שמואל כלל פ"ז ופ"ח, ובמבוא לנוסח המשנה מדף התצ"ז והלאה עשה"ט, ובספרי הנ"ל כתבתי בענין מי היו מסדרי הפיסקאות אם מסדרי התלמוד או הרבנן סבוראי, וראה בספרי ח"א ערך בכל וא"י וכו', דף ע"ג, ששיש בענין הפיסקאות, ובכללים שלי ערך פיסקא, עיי"ש, ועיי"ש בח"ז הנ"ל משי"ש כו"כ כללים ופרטים בערך אמר מר ושאר ביטויים, ומשם תוכל ליקח הרבה גם לכללינו הדומה להם, לך ראה שם ואז תתענג בעה"ת.

סימן א. גוסא לא אמרין אלא אשמעתא דכבר נשנית לעיל

א) ראה נזיר ד"ה ע"ב, גוסא נטמא בשביעי וחזר ונטמא בשביעי אינו מביא אלא קרבן אחד וכו', וברש"י: ה"ג ת"ר נטמא בשביעי וחזר ונטמא כו', ואית ספרים דגרסי ביה (דכתיב בהו, נוסחת תריב"ן) גוסא נטמא בשביעי כו', ושבועא הוא, דק"ל דכל היכא דכתב גוסא דכבר נשנית הריא שמעתא לעיל ואילו הכא לא נשנית כלל, עכ"ל.

ב) חז"ל חתום, אית ספרים דגרסי ביה

גוסא נטמא בשביעי כו' ולא גרסינן, דבכולה הש"ס לא גרסינן גוסא אלא כשהש"ס הביא מימרא או ברייתא תחילה ומיתני אותה אגב גמרא או חזר ואומר גוסא לפרש המימרא או הברייתא, אבל ברייתא לא הביא הש"ס כלל לעיל אלא מלישנא דרש"י לעיל דקאמר א"ל"סא שנטמא בשביעי, עכ"ל, ועיי' ביבין שמועה כלל ש"ל שהביא לר' חס"י ורש"י אלה, ועיי' בספרי ח"ז עמוד ת' ס"י מ"א ע"ש, ועיי' בהגהות הב"י, שהגיה בגמרא, חנו רבנן, נטמא בשביעי, הוא עפ"י רש"י והוא הנ"ל.

ג) אבל בס' הרא"ש כאן כ' חז"ל גוסא נטמא בו וכו', הך גוסא לא הוי כשאר גוסא שבתלמוד, אלא שלשון נזיר משונה, שהרי לא הביא זאת הברייתא לעיל אלא משום דרבי ורבי יוסי איירי לעיל בהך ענינא אמרי גוסא, עכ"ל, ולזה כותב בכללי הגמ' ע"ס הליכות עולם שער ב' (דפוס וארשא ד"י ע"א), במה שכתב, בפ"ג דנזיר יש גוסא משונה לפי קצת גירסאות, ע"ש, וראה בספרי בית אהרן ח"ז ערך אין דרך חלמיד לומר לרב וכו' סי' ט"ו, עשה"ט בעמוד שצ"ה-שצ"ז וצירפו לכאן.

ד) וראה בשטמ"ק נזיר כאן, שהביא פי' הרא"ש תג"ל, והא"כ כתב ת"ל גירסת הספרים חנו רבנן נטמא בו וחזר ונטמא בשביעי אינו מביא אלא קרבן אחד, ויש ספרים שכתוב בהן גוסא נטמא בשביעי כו', וכתוב בתוספות האי גוסא לא הוי כשאר גוסא שבתלמודא דהך ברייתא לא איתני לה לעיל, אלא קאי אסוגיא דלעיל דפליגי רבי ור' יוסי בר' יהודה אי חז"ל נזירות סהרה מיום ד' ועד יום ח' והכא פליגי בה תנאי, וי"מ דמשום דאמר רב למעלה דנטמא בו וחזר ונטמא בו אינו מביא אלא קרבן אחד בין לרבי בין לר' יוסי בר' יהודה וברישא דהא ברייתא אמרין נמי הכי אמר גוסא, שיטה, עכ"ל, וראה בס' מקנה אברהם מע' ג' אות מ"א, שהביא לדברי השטמ"ק אלו.

ה) ח"צאנו לנו מזה, א) דלא שייך גוסא רק אשמעתא דנשנית קודם לזה, ב) גוסא במס' נזיר משונה דאמר גוסא אף על שלא נשנית

מקום, ג) היכא נזכר מקודם דבר ולשון דומה למה שקאמר הגמרא קאמר ג"כ גופא, כמשי"כ השטמ"ק ש"ל בשם יש מפרשים והביאו ג"כ המקנה אברהם, ד) מלשון התוס' ופי' חוראיש ומשמע דאף על ברייתא שייך הלשון גופא, אבל רש"י דנקט, שמענתא, מבוואר דליש וז' אלא על מימרא ולא על ברייתא, וראה היטב בספרי ח"ו עמוד שפ"ז אות ה), עשה"ט וצרפו לכאן, וראה עוד בכללים שלי ערך שמענתא, ועי' היטב בזה בס' ב' משי"ש וצרפו לכאן, ובענין שטמ' נזיר משונה ראה כאן סי' י' וסי' כ"ד, עשה"ט בזה.

סימן ב. גופא לא שייך לומר רק על אמוראים, ולא על משנה, ברייתא, ותנאים, ועוד.

א) ראה היטב בספרי ח"ו מדף שט"ט והלאה, משי"ש בזה מכריח מקומות, ובדף שפ"ו הבאתי, דאף דלפעמים יש יוצא מן הכלל, כשיש, מי"מ אם יש טעם נכון למה שאמר גופא גם על התנאים טוב לומר הטעם הנכון מלומר שיוצא מן הכלל, עיי"ש, וראה שדי חמד כללים מע' ג' אות מ"ז, עיי"ש, וציין לכי"מ י"ט א', וכ"א א', דאמרינן גופא אבריתא, וע' כתובות ס"ח סע"א, וע' ע"ב, עיי"ש, ומביא בשם ס' תהלה לדוד, בשם בעלי הכללים, דאין דרך לומר גופא על משנה, והמקנה אברהם פ"א (ש"ל) כ' דבברייתא אמרינן גופא, ולמיש היבין שמועה על רש"י דסוכה י"ד דלפעמים יבא גופא על לשון תנא, בכי"מ כ"א ובפיק דביק י"ד, עשכ"ל, וראה כאן סי' ג', עיי"ש.

ב) ובס' אברהם אוכד מע' ג' כלל י"ה, כתב גופא על משנה ובריתא, ע' אהל יצחק דצ"ח א', ומירא דכ"א בסוכה דלי"ב עיי"ש, וראה כאן סימן ח', שהבאתי בשם החליכות עולם, דשייך גופא על ברייתא, עיי"ש וצרפו לכאן, וכן מפורש יוצא בראש' נזיר דייח ע"ב ד"ה אית ספרים, שפ' ולא גרסינן גופא אלא כשהש"ס הביא פ"מרא או ברייתא תחילה, ומייתי אוהא אגב בריה, וז' חזון יאמר גוסא לפרש תמימרא או

הברייתא, וכו', עיי"ש דמבואר מדבריהם דשייך לשון גופא על ברייתא, עיי"ש, וראה בספרי ח"ו הנ"ל, עשה"ט, אבל ראה ברש"י סוכה ד"ד ע"א ד"ה משום הכי מטמא ר' יוסי, ש"כ על הא דאמרינן שם גופא כל ידות תאכלים וכו', וח"ל שאלתי את מורי מגופה דמשנה דמייתי אגב גררא בשמעתין מי שייך למיתני גופא כדגרי' במימרות האמוראים, ואמר לי רבי, משום דהך משנה מן הסהרות שאין מהם שום גמרא בעולם ולא מפורשת כשאר המשניות לפיכך נהוג הש"ס לומר גופא כדי לפרש, עכ"ל, והרי דלרש"י דוקא במימרות האמוראים שייך לשון גופא (וראה בהגהות דק"ט שם בסוכה אות ג' ש"כ, ושאילתי את מורי כ"י גופא כדי לפרש) ליתא בכ"י, ונראה שהגהה היתה מאחד מתלמידי רש"י ששאל את רש"י בכך עיי"ש, עכ"פ מבואר דכ"ה ש"י רש"י ז"ל, וראה עוד רש"י נזיר דייח ע"ב ד"ה ה"ג ת"ר שכתב דק"ל דכל היכא דכ' גופא דכבר גישיגת ההוא, שמענתא לעיל וכו', וראה כאן סימן א', וראה בספרי ח"ט ערך איתמר, דלשון שמענתא מיוחד לאמורא, עיי"ש דף ש"ו אות ז), וראה בכללים שלי ערך הגיא תנן וערך שמענתא וראה כ"פ בספרי ח"ו הנ"ל משי"ב, וראה נדה כ"ו א', שפרש"י דר' היא תנא ואמורא, היכא דאמר משמ"י דנפשיה בלשון מימרא, הוי שמענתא, עיי"ש בכל הכלל איתמר שם, וראה בס' יסוד המשנה ועריכתה דף כ', דהשמועות הובאו בסגנון, איתמר עיי"ש בארוכה (ובספרי ח"ט ערך איתמר תארכתי דלשון איתמר שייך באמוראים עיי"ש, בפרט בס' א' בזה), ומביא עיי"ש גם מירושלמי כתובות פ"ד ה"ב, אלא אמרי שמועה ואת אמרית מתניתא תבטל שמועה מקמי מתניתא, ועיי"ש בארוכה עשה"ט ואכמ"ל, הרי דרש"י כאן אמר, שמענתא ולא ברייתא, וי"ל דלשיטתו אויל בסוכה ד"ד ע"א הג"ל, אך דיש בזה מבוכה גדולה אם הפי' על מס' נזיר הוא מרש"י או לא, וכבר תארכתי בזה בספרי ח"ח ערך אין להקשות מתירה מרש"י על רש"י עמוד רמ"ה אות יח) עיי"ש.

ג) וראה בספרי ח"ו דף שצ"ד אות ג), מד' השלח"ק, דשייך גופא על הברייתא, עשה"ט, וראה בס' סהרות המים מע' ג' אות ח"י, שציין לס' מעשה אברהם דף רס"ז ע"ד, דעמד ע"ז אי אמרינן גופא אף על ד' תנא דברייתא, יע"ש, וראה כאן סימן א' עשה"ט.

ובס' אהל ישרים מע' ג' כלל י', מביא מה שמקשה בס' אהלי יצחק בח"י לכתובות דף ס"ג ע"ב מהא דאיתא בכתובות ע' ב', גופא המורד הנאה מחבירו וכו', ותוא מתני' בנדרים פ"ד, ונשאר בקושיה, וכעיי"ז הקשה בהג' פורת יוסף ע"ז ל"ז א', עה"מ שם, גופא העיד ר' יוסי וכו', דהוא משנה בעדיות עיי"ש, וראה לקמן סי' י"ט.

ושריר בגליון הגר"מ בש"ס חילנא כתובות ע' ע"ב, ש"כ שם על הגמרא, גופא המורד הנאה מחבירו וכו', וח"ל עמי"ש רש"י סוכה י"ד ע"א ד"ה משום וכו', ושאילתי את מורי וכו' ואמר לי רבי משום דהך משנה מן הסהרות וכו', וצריך ישוב שהרי הכא היא משנה בנדרים עכ"ל.

אמנם נלענ"ד בדרך אפשר לתרץ קושיא זו, דידוע דמס' נדרים משונה בגירסאות ראה היטב בספרי ח"ו דף רס"ז אות כ), ובכ"מ בספרי דמס' נדרים משונה בגירסאות שונות ועוד עשה"ט, וזה דומה למש"ל בשם תאהל ישרים דעל ברייתא שאינה מפורשת שייך לומר גופא, כעין ש"כ רש"י בסוכה י"ד ע"א, וכן אפ"ל על מס' נדרים דמשונה ולא ברורה כ"כ, וכאינו מפורשת היא, ושפיר שייך לומר גופא אמשנה דנדרים, כנלענ"ד בד"א, וראה כאן סימן י' וצרפו לכאן.

וקושיית הג' פורת יוסף נלענ"ד לתרץ, עיי"מ שכתבתי כאן סי' ד' דעל משניות עדיות ליון שאין עלי' גמרא, שפיר שייך למימר עליהם הלשון גופא, וכשי"ש רש"י בסוכה י"ד, על משנה דטהרות וכו', עיי"ש וצרפו לכאן.

ד) ואציין המקומות שנמצא בהם לשון גופא על משנה: יומא ט"ו א', כתובות ס"ג ב', וע' ע"ב, קידושין ו' ע"א, בי"מ י"ב ע"א.

ל"ז ע"א, ומ"א ע"א, וראה בספרי ח"ו דף שפ"ז, סוכה י"ד א', כתובות ט"ו ב', ע"ז מ"א א', וראה סי' ד' אות ג).

ה) ואלו המקומות שנמצא בהם לשון גופא על ברייתא או תנא: ר"ה ו' ע"ב, תענית כ"ב א', ב"ק י"ג א', י"ד א', יבמות ס"ח א', כתובות ס"ח א', בי"מ ספ"ק, וגי' א', סנהדרין ע"ג ב', שבושת ה' ע"א, ע"ז ז' ע"ב, חולין ק' ע"ב, ב"ק קי"ד ב', עירובין כ"א א', סוכה ל"ב, שבת קט"ז, ר"ה דף ו', פסחים ע"ט, וראה יבין שמעיה כלל ל"ה, שדי חמד פא"ה מע' א' אות ס"ב ד"ה גם ידידי, ובס' מבוא לנטח המשנה ערך גופא, ובספרי ח"ו מדף שס"ז והלאה, עיי"ש.

ו) וראה בס' אוצר לשון התלמוד קאטאווסקי כרך ח', מדף קס"א והלאה, שאסף ועי"ב כל לשוני גופא שענינם הבאת מאמר או חלק ממנו הנזכר לעיל, עשה"ט ותמצא יותר ויותר ממה שהבאתי לך כאן, לך ראה במקומות הנ"ל ואז התענג, ובהכללים שלי שהבאתי כאן ותורצו כרי"כ מקומות דא"ש גופא על משנה וברייתא ותנאים, ולא תצטרך לומר יוצא מהכלל.

סימן ג. לפעמים יש יוצא מן הכלל וצא גופא גם על משנה, ברייתא, ותנאים

ראה בספרי ח"ו סימן ו' דף שפ"ז, שיי"ש מהכללי הגמרא למרן ז"ל, ח"ל, הדרך הנהוג' הוא לומר גופא על מימרא וכו', ולפעמים יבא גופא על לשון תנא וכו', וכ' שם דמדבריו משמע, דיש יוצא מהכלל ואין זה כלל מחלט לכל מקום, והבאתי שם דאם יש טעם נכון יותר טוב לומר הטעם הנכון מלומר יוצא מן הכלל, וראה כאן סי' ב', עיי"ש.

סימן ד. גופא על משנה מסדר טהרות וכי"ב שאין עליהם גמרא, ועוד

א) ראה רש"י סוכה ד"ד ע"א ד"ה משי"ה, שכתב וח"ל שאלתי את מורי מגופה דמשנה

דמיית אנב גרדא בשמעתי מן שיד למיתני גוסא כדגור במימרת האמוראים. ואמר לי רבי משום דהן משנה מן הסהרות שאין מהם שום גמרא בעולם ולא מפורשת כשאר המשניות לפיכך נוהג הש"ס לומר גוסא כדי לפרש, עכ"ל.

(ב) וראה בכללי הגמרא למרן מהריק"א ד"ל ע"ס הליכות עולם שער ב' פ"א (דפוס והארש"א ד"י ע"א), שכתב וז"ל ודע כי הדרך הנחוג הוא לומר גוסא על מימרא ואמר מר על דברי תנא זבפיך דמכא אמר גוסא על משנה, וכתב רש"י ד"ל בשם רבו ד"ל שאמר גוסא כמו שאומר על מימרת האמוראים לפי שהיה מסדר סהרות שאין להם גמרא, עכ"ל.

וכבר הבאתי בס"י ב' אות ב) בשם הגהות דק"ס שם בסוכה, שכתב דכל זה ליתא בכ"י, ונראה שהגהה היתה מאחד מתלמידי רש"י ששאל את רש"י בכך ע"ש. אבל ב"ד הכללי הגמרא למרן ד"ל ש"ל מבואר דכל זה הוא מר' רש"י בשם רבו.

(ג) וראה בספרי ח"ז מדפסו והלאה ובדף שצ"ס סימן נ', שהארכתי בוה, ובמש"כ מחותני הגאון מבערוזאן זצ"ל, ודודי הגה"ק חתנא דבי נשיאה מהר"ר משה ישראל פלדמאן אבדיק"ק דראגמירעשט זצ"ל, עשה"ט. ושם הבאתי מהריטב"א יבמות נ"ה, דסדר ודעים ומהרות לית להו גמרא בפניהו, ומסופק אני ובוך בחשניות של ודעים, וקצת מס' שבספר קדשים, עדיות, וש"מ. שאין עליהם גמרא ולא מפורשת כשאר חשניות אי שיד בהם גם כן הלשון גוסא כמו על משנה מן סדר סהרות, וצריך עיון בכל המקומות שנמצא הלשון גוסא גם בהם.

וראה בספר אוצר לשון התלמוד כרך ד' מודף קס"א והלאה, שאסף וקיבץ כדרכו כל לשוני גוסא מה שענינם תבא ממר או חלק ממנו, עשה"ט וצרפו לכאן, ותחסוד גיעה החימוש בכל הש"ס, וראה בספרי ח"ז דף ת"ב אות לוח) ואות לח) ע"ש. וראה כאן סימן ו' מש"ש בשם האהל ישרים ע"ש, וראה ימא

ט"ו א' גופא בא לו לקרן וכו', וזה משנת תמיד פ"ד מ"א ובקידושין ו' א', גופא היה מדבר עם האשה כו', וזה משנת מעשר שני פ"ד מ"ה, ובע"ז ל"ו א' גופא העיד יוסי בן יועזר וכו', וזה משנת עדיות פ"ח מ"ד ע"ש, וכל אלו הנה משניות בקדשים, ודע"מ, עדיות, שאין עליהם גמרא מפורשת ונאמר עליהם גופא, וראה כאן ס"י ב' אות ד) ש"ש מכריכ מקומות בש"ס שאומר לשון גוסא גם על משנה, וזה לכאורה בהיפך ממש רש"י סוכה י"ד ש"ל באות א), וזה צ"ע.

וראה בס"י ב' אות ג) מש"ש לישב קושי' המפרט יוסף בע"ז ל"ו א', דמשניות שבעדיות הוי כמו משניות וסדר סהרות ע"ש, וע"ש דלענין י"ל ג"כ כן על משניות שבסמי נדרים, ע"ש הטעם.

(ד) וראה שדיח פא"ה מע' ג' אות ט', שהביא בשם הגאון מבערוזאן זצ"ל, ש"כ עפ"י רש"י בסוכה י"ד א' ש"ל באות א) שעל משנה שבסדר סהרות יתכן למינקט גופא, די"ל דה כוונה רש"י כתיבות ט"ו ריש ע"ב, שכתב משנה היא בסדר סהרות, ולא מרע כוונתו, אולם י"ל דבא לישב הא דנקט שם גופא וכו' ע"ש, ובספרי ח"ז דשכ"ח הארכתי בוה, עשה"ט וצרפו לכאן, ולענין יש להעמיס ג"כ כן עפ"י הג"ל בדברי התוס' סוכה י"ד א' ד"ה כל ידות תאכליק, ש"כ וז"ל משנה הוא פ"ק דעוקצין, עכ"ל, ומאי בעי בוה, ובתוס' ודאי אין רגילות בוה, אך עפ"י הג"ל אי"ש שרצונם לישב מרע אמרו שם אח"כ גופא דהיא על משנה דה"ק.

וברצוני להעיר ע"מ שהבאתי בספרי ח"ז עמוד שפ"ח אות ו), בשם דודי הגה"צ מריה משה ישראל זצ"ל שחולק ע"ד הגאון הנורא מבערוזאן זצ"ל, וכי דאינו מוכרע כ"כ, דהרי כמו כן פרש"י בב"מ כ"ד א' ד"ה מצא, ושם אי אפשר לומר כוונה זו, וכו', ע"ש, וע"ש שהבאתי שיש עוד כריכ מקומות ש"כ רש"י הובאה בס"י פלוגת ע"ש, אבל לפענוד"נ שאין כדאי לדחות מפני זה דברי הגאון מבערוזאן

וצ"ל דאפ"ל דבכל מקום ש"כ רש"י כן יש לו כוונה מיוחדת וטעם למה שצ"ן איה נקומה, וכאן הכוונה דמשום הכי אמר גופא כו' כנ"ל, ובב"מ כ"ד א' וש"מ ה"י לרש"י כוונה אחרת, וראה בספרי בית אהרן ח"ד מדף תקס"ו ולהלן סימן ה', ערך אם יש לדייק בדברי רש"י, כשאומר פסוק הוא במקום פלוני, וכו', ע"ש בארוכה, וצרפו לכאן, ואקצר במה שהארכתי כבר בספרי עשה"ט, אך קצת יש לדייק דרש"י וראה מקומו כאן בסוכה בתחלת המאמר, ולא אח"כ כשאמרה הגמרא גופא, והי"ל לכתוב זה אח"כ כש' גופא, אם זה היה עיקר כוונתו, עכ"ז אפשר' להגאון מבערוזאן זצ"ל, וע"ש שכל ד' רש"י הם ברוח הקודש ממכ"מ.

סימן ה. נקט לשון גופא על משנה משום מימרא דאמורא דמפרש שם לחתניתין

ראה בספרי ח"ז מדפסו, ש"ש בשם מחו הגאון הנורא מבערוזאן זצ"ל, על תר דרש"י סוכה י"ד ע"א, שהבאתי לעיל (סימן ד'), וז"ל ע' כתובות ע' ע"ב, הגרע"א ל"ב ק"ס מש"ב מאסיפה זקנים, וע' ב"מ י"ב ע"א, אבל י"ל דנקט משום מימרא דר' ירמיה דמפרש למחנותין, ור' כתובות ט"ו ב', גופא מצא תיבוק וכו', ע"ש.

סימן ו. על ברייתא שאין עליה שום גמרא מפורשת שיד לומר גופא

ראה סוכה ד"ב ע"ב, גופא שיעור הדס ועדבה וכו', וקאי על ברייתא שבתוספתא שם פ"ב, כמצוין במסורת הש"ס, וראה בחכמת שלמה לרבינו המהרש"ל זצ"ל, שכתב וז"ל קצת קשה לשון גופא כי להבא אין לתרץ כמו שתי' רש"י לעיל בדף י"ד ע"ש [דברי רש"י ברייד הבאתי בס"י ב' אות ב) וס"י ד' אות א) ע"ש].

אמנם ראה בספר אהל ישרים מע' ג' אות י', ש"כ לתרץ עפ"י רש"י י"ד הג"ל, די"ל

דהיה לברייתא שאין מהם שום גמרא, ולא מפורשת כשאר המשניות, דמח"ס נמי נהג הש"ס לומר גופא, ע"ש, וזה כלל תרש, דאף על ברייתא שאין מהם שום גמרא ולא מפורשת שיד לומר גופא, כעין ש"כ רש"י על משניות דסהרות, וראה כאן סימן ד' מ"ש בענין המשניות שאין עליהם גמרא וצרפו לכאן עשה"ט, וראה עוד בס"י ז' ת"י על קושי' מהרש"ל באופן אחר.

סימן ז. היכא ולא מית' הש"ס מעיקרא כל הברייתא אומר עלה גופא משום דבעי לאתרי סימא דברייתא

ראה בספרי ח"ז דף שפ"ט, ש"ש בשם היבין שמועה על ההליכות עולם כלל ל"ה, ש"כ בתוה"ד, דשאני התם דאפ"י שהוא על דברי תנא שיד לומר גופא, משום דאי הוי מית' והתם לעיל כל הברייתא לא ה"י אומר כדי לפרשה לשון גופא אלא ל' אמר מר, אבל מאחר דהשתא בעי לסימא הברייתא אמר כדי לסימא בלשון גופא והדר כי בעי לפרשה אמר לשון אמר מר, וכבסוכה ל"ב, גופא שיעור הדס וכו', דאמר גופא אף אתבאים, והטעם כיון דקודם לא הביא כל הברייתא ועמשינו מביאה כולה, וכן בשבת דקט"ו, גופא הגליונים וכו', ובר"ה ו' גופא אחד בכור כו', וכן בפסחים ע"ס גופא תרי שהיו ישראל מתצה וכו', ע"ש ובספרי שם בארוכה בוה, וע"ע ביבין שמועה כלל ש"ג השייד לכאן.

וראה בס"י אהל ישרים מע' ג' אות י', ש"כ לתרץ בוה הכלל הקושיא מסוכה ל"ב ב', גופא שיעור הדס דהלא על ברייתא לא שיד לומר גופא, משום דלא מית' בסוכה ל"ב כל הברייתא אמר כדי לסימא לשון גופא, וכו' עשה"ט, וראה שדיח מע' ג' אות מ"ו שצ"ן להיבין שמועה כלל ל"ה שהבאתי כאן, וראה בס"י שומע מע' ג' כלל ב', שמקשה על היבין שמועה הג"ל, מקידושין ב"ז א' דאמר גופא כל אפורה וכו', וב"מ י"ז ע"א גופא מצא גט, וכו'.

והם ברייתות הוזכרו כולם לעיל, וכן בברכות דמיט ע"ש. וצ"ח לחוס' נזיר ח"י, וס' אהל ישרים מע' ג' אות י', ע"ש. ובספרי ח"ז הנ"ל הכאתי כל לשונו של היבין שמרעה הנ"ל ע"ש. וראה כאן סי' ב' וצ"ח לכהן, וראה לעיל סי' ו' מ"ש בשם האהל ישרים לתוך חן דסוכה דליב ע"ב באופן אחר ע"מ רש"י סוכה י"ד ע"א ע"ש.

סימן ה. לפעמים אומר גופא אף אבר"הא שהביאה למעלה כולה כמות שהיא כיון דבזרז חכי אחר שמביאה כולה כי בעי לפדושי קאמר אמו מר.

ראה ביבין שמרעה על תהליכות עולם כלל ש"ג. (בדפוס וארשא דס"ו ע"ב). שכי כלל זה חזקית כן משכרעות ד"ה ע"א בגמ' גופא מנין שאינו חזקית וכו', אמר מר ונעלם וכו' ע"ש. ובספרי ח"ז עמוד שפ"ט אות ט' ועמוד ת' סי' ח"ג הכאתי כלל זה ע"ש.

ושם ע' שפ"ט הכאתי מ"א אהל ישרים מע' ג' אות י' שהקשה ע"ז מ"ה ר' גופא אחד בכור, דקאמר גופא ואנפ"י שהביאה לעיל כמות שהיא, ועוד הקשה מספיק דביק, ומכ"מ אמנם מכ"מ י"ט א' גופא מצא נט וכו' ולא אמר אמר מר, ל"ק דאפשר לישב דכיון שאומר אח"כ הגמרא בזמן שהבעל מודה וכו' הוי כמו אמר מר, וכמשי"כ המתרייק שם בשם רש"י ד"ו ע"א ד"ה וכן בגירושין ע"ש. וראה בספרי שם דף שפ"ו אות יב' עשה"ט, וראה כאן סימן ד', וסימן ב', וצ"ח לכהן עשה"ט.

סימן ט. על אמורא דרב גובריה וחשוב כתנא אס ש"ן לומר גופא

ראה בספרי ח"ז עמוד ש"פ סי' ה' אות א, שהכאתי בשם ספר תהליכות אלי מע' א' כלל ע"א ש"ל אמר מר מצינו ע"ז אמורא, ע"י ר"מ ר' ישמעאל (נ' ע"א), ואפשר לדחות

דמשום דהוא ר' יוחנן קאמר עליו אמר מר משום דר' יוחנן תנא הוא וכו', עשה"ט בארובה בכל הסימן, וע"ע בעמוד שצ"ה סי' י"ג אות א' ד' ובעמוד שצ"ה סי' ל"ה ערך אמר מר על אמורא דרב גובריה וחשוב כתנא, וראה עוד היטב בספרי ח"ט ערך איתמר דטס הבאתי בארובה שמות האמוראים שנאמר עליהם. ותנא הוא ופליג', וע"ע בספרי ח"ז ערך אין דרד תלמיד לומר לרבו סי' ו', וע"ש בעמוד שפ"ז, עשה"ט וצ"ח לכהן, כי לא רציתי לבא בכפילא במה שהארכתי כבר בספרי כ"פ.

ועכ"פ נלע"ד פשוט דהגם וראמר דעל האמוראים דרב גובריהו וחשובים כתנא שייך לומר אמר מר, אין הכוונה בזה דליש רק הלשון אמר מר ולא לשון גופא, ואדרבה דמצד שהם אמוראים יתכן עליהם בפשיטות הלשון גופא רק דשייך ג"כ בהם הלשון אמר מר מצד דרב גובריהו וחשובים כתנא, והכן.

סימן י. מצינו גופא משונה במס' נזיר, נדרים, ועוד

ראה היטב בספרי חלק ז' מדף שצ"ה והלאה סימן ס"ו, שהארכתי שם בענין זה. והכאתי שם מכללי הגמרא, ופירוש הרא"ש על מס' נזיר ח"י ע"ב, וראה בהציונים שם וצ"ח לכהן, ושם הכאתי דגם מס' נדרים משונה ע"ש. וראה בס' דברי שמואל כללים פ"ח משי"ב וצ"ח לכהן, וראה רש"י נזיר ל"ב א' ד"ה אמר מר שכי מתנימין היא אבל לשון ירושלמי כך הוא, וראה שרי חמד פאת השדה מע' א' כלל ס"ב ד"ה והנה ע"ש, ובספרי שם דף שפ"א אות ד' ודף שפ"ז אות כו' ולהלן משי"ב, ובדף ת"א אות ט' ובהציונים שם, וראה כאן סימן א' ע"ש.

סימן יא. מצינו גופא על דבר שלא מובא מקודם רק דנזכר מקודם דבר ולשון דומה למה דקאמר הגמרא

ראה בספר מקנת אברהם מע' ב' אות

מ"א, שכי כלל זה, וראה בס' א' אות ד' ה' שהכאתי, ומקורו מהשטמ"ק נזיר ד"ה ע"ב בשם יש מפרשים, עשה"ט וצ"ח לכהן.

סימן יב. גופא הוא רק לחדש דבר על מימרא שהובא מקודם

א' ראה בס' תהליכות עולם שער ב' (דפוס וארשא ד"י ע"א), שכי, כל היכא דאמרין גופא לחדש דבר, וזו שיטת הגמרא בכל מקום שמביא מימרא או ברייתא אגב גררא והדר בעי לחדשי בה מידי לפרושי או לאקשושי עלה מחדש לה יזמנא אחרניא ואומר גופא, כלומר מעיקרא אגב גררא הוא והכא גופא ועיקרא עכ"ל, ובספרי ח"ז עמוד שפ"ח אות ה' הכאתי דבריה, וכתבתי דזה כד' התוס' בנזיר ד"ה ע"ב, (ש"ל בס' א' אות ב') ע"ש, וע"ש בתהליכות עולם שכי שאין זו שיטת הגמרא לומר גופא ולא מחדשין בית מידי ע"ש, וראה לעיל סי' א' אות ב') שהכאתי מהיבין שמרעה על ח"ע כלל ש"ל שהביא לד' תוס' נזיר ד"ה ע"ב ע"ש, וראה עוד בס' סודות המים מע' ג' אות ח"י.

ב' וראה בכללי שמואל פ' תב' סי' ע"ו, שכתב גופא לפעמים כשמביא הגמרא איזו ברייתא או מימרא במקרה אח"כ עושה ממנו עצם דרוש להרחיב הביאור, וזה לשון גופא ר"ל עצם, דלעיל היה במקרה השתא הוי עצם וכו', עשה"ט כל לשונו, וכדבריו כתב בשלי"ה ערך תורה שבע"פ כלל לשונות סוגיות אות ג' ע"ש, וע"ש שסיימו כוה"ל נמצאת למד שבכל מקום שאומר גופא הכוונה להביא חידוש על מה שקדם ואם אינו מביא חידוש אין לומר גופא ע"ש, וע"ע סי' כ' וצ"ח לכהן.

סימן יג. מצינו גופא אע"ג דלא מחדש בה מידי משום אידי דקא בעי לאחרי הנך מימדות דר' פלוני כולוה הדר אייתי נמי הא

א' ראה בתהליכות עולם שער ב' (דפוס וארשא ד"י ע"א) שהביא כן מפ"י הר"ן דל

על הרי"ף חולין פ"ג דף מ"ז ע"ב על הגמ' אמר דבא ריאה דאגלידא כאחינא סומקא וכו', ואמרין גופא אמר רבא וכו' ולא קא מחדשין בה מידי ע"ש.

ב' וראה בכללי הגמרא למרן מהריק"א ד"ל שכי ע"ד תהליכות עולם הנ"ל ח"ל הרא"ש ז"ל כתב בפ' המקבל וכה"ג הוי מאי דאמר בהתא פרקא א"ר מניומי בריה דרב ניוומי באתרא דשקיל שתלא פלגא וכו', ובפ' הגזול קמא גופא אמר רבא אשם שהחזירו בלילה וכו' עכ"ל.

וראה בב"מ ק"ט ע"ב, גופא אמר רב מניומי ברי' דרב ניוומי וכו', ובתוס' הרא"ש שם כ' וד"ל אע"ג דלא חדש דבר קאמר גופא, משום דבעי למימר מילתא אחריתי דרב מניומי, ודכותא בפ' הגזול קמא, גבי אמר רבא אשם שהחזירו בלילה שהחזירו תצאין לא יצא עכ"ל, ובשטמ"ק ב"מ שם הביא דברי הרא"ש אלה, וראה בגליון הש"ס להגרעק"א בב"מ ק"ט ע"ב וב"ק ק"י ע"א שצ"ח לשטמ"ק הנ"ל בשם הרא"ש ע"ש, ולזה כוון ג"כ מרן מהריק"א בכללי הגמרא הנ"ל שבדברי הרא"ש הנ"ל מבורר כד' הר"ן בחולין שהביא בעל תהליכות עולם, וד"ק.

ג' וראה בכללי התלמוד לר' בצלאל אשכנזי ד"ל אות קכ"ה, שכי וד"ל אשכנזי גופא אע"ג דלא מחדש בה מידי, אידי דבעי לאחרי הנך כולוה הדר נמי אייתי הא, הר"ן בחולין תרס"ד א' (מ"ז ב' ד"ה גופא) עכ"ל, ולפלא שלא צ"ח לד' הרא"ש ד"ל הנ"ל שהוא בעצמו הביא בשטמ"ק ב"מ וכו"ל.

ד' וראה עוד בכללי שמואל פ"ב אות ע"ז, דאחר שהביא הכלל שבס"י י"ב שהכאתי לעיל דגופא הוא רק לחדש דבר על מימרא שהובא מקודם, הקשה מהך דחולין מ"ז הנ"ל באת א', וכי להרץ כוה"ל וניחא לן משום דבעי לאחרי משמ"י דרבא דינין אחרים בריאה תור ותתחיל הגמרא מן הדין הראשון שאמר בריאה ועליו הביא דינין הרבה בריאה וכולן משמ"י דרבא, ומה תלמוד בכל מקום שתמצא גופא ואינו

מביא חידוש. כי הכוונה לקבץ בחד כל הדינן שאמר בעל המימרא עכ"ל, ובדבריו ממש כי השליח ערך תורה שבעים כלל לשונות סוגיות אות ג', עשהים וצרפו לכאן, ובהערות על הכללי שמואל ציין לר' הליכות עולם שהקשה כן על ח' דחולין מ"ו ותי' עפ"י הר"ן ע"ש. (ה) ולבארית מלשון הר"ן הג"ל שהביאו בעל הכללים מבוחר דוח שייך ג"כ להכלל אידיי שבעים. וראה היטב בספרי ח"ה ערך אידיי מ"דף ה"צ"ט והלאה ושם גם בדף תקל"ט סי' ח"י ע"ש. ושם בדף תקע"ו סי' ט"ב הבאתי דאידיי וזה חירוק דחוק, ולא משגיח כן רק היכא דאי אפשר בלאו הכי, עשהים. ואלי אפשר לתרץ בע"כ. כאן סי' ב' דיש יתא מן הכלל, ע"ש וצ"ל לכאן, ואינו יודע איזה מהם עדיף, ואם אפשרי גם לענין זה דיש יתא מן הכלל וחגי גופא מ"י כלא חידוש, ונבדק אני בזה, וראה מהו וי"א מ"ש בענין יוצא מן הכלל עשהים.

סימן יד. מצינו לשון גופא אף שלא חידש דבר רק ר"ל ושינויא דשנינו שינויא הוא ולא ריחוי.

ראה בכללי הגמרא למרן מהריק"א ז"ל על הליכות עולם שער ב' (דפוס וארשא ר"י) שכתב על כללו של הליכות עולם שהבאתי לעיל בסימן י"ב אות א', עשהים לשוננו וצרפו לכאן, וזה לשוננו דע דאיתא בפי' השולח, ח"ר גבאי ב"רבי וכו', ת"ש דאמר רב המוכר עבדו וכו', לעבדים יצא לחירות, מאי הוה ל"י למעבד, וזה ל"י למיזוי ולא פייס, ותמיהא ל"י מה חדש במה שאמר, גופא אמר רב הא מאי דהליב טעמא משום דנות ל"י לפייס כבר נאמר, ונראה ל"י, ואתא לאשמועינן דשינויא דשנינו שינויא הוא ולא ה"י דחויא, עשהים. וראה כאן סימן י"ב וי"ב וצרפו לכאן, וראה בספרי ח"ו ערך אמר מ', גופא, עשהים.

סימן טו. מדיק הגמרא אינו אומר גופא וזה כמפתחות על היבין שמועה (דפוס)

וארשא דע"ס ע"א) שכתב גופא לא אמרינן אלא היכא דנשנית ההוא שמעתא לעיל אנב גורא, אכן מדיק הגמרא אינו אומר גופא, וציין לכלל ש"ל שהבאתי בסי' א' אות ב') ומקורו מ' התוס' נזיר דף ח"י ע"ב עשהים, וראה עוד במד' יצחק מ' גופא דכ"ב ע"א, וראה היטב בספרי ח"ו מ"ד תרטי' והלאה ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין ממילתא דאתיא מדיק, עשהים וצרפו לכאן.

סימן טז. לא שייך לומר גופא אלא אם יש הפסק בין המימרא דעלה קאי.

לא שייך לומר גופא אלא אם יש איזה הפסק בין המימרא דעלה קאי, משא"כ היכא דעסיק בהמימרא ואין שום הפסק ומתרחק בין המימרא או לא יתכן לומר גופא, ראה היטב בספרי ח"ו דף שצ"ה סי' י"ג אות ג', מה שכתבתי בזה בארוכה, ובהשגט זה, עשהים וצרפו לכאן.

סימן יז. גופא לא שייך רק אם מה שקדם הוא במקרה

לשון גופא לא שייך רק כשמה שקדם הוא במקרה, אבל אם הוא בעצם לא שייך לומר אחריו גופא, ראה בספרי ח"ו דף שצ"ד סימן י"ב, שהבאתי שם כן בשם הכללי שמואל עשהים, ומפורש יותר בשליח ערך תושבע"פ אות ג', ובספרי שם הבאתי כל לשוננו המפורש עשהים, וצרפו לכאן, כי שם הארכתי בזה ולא רציתי לבא בידיים שניות בדברי סופרים במה שהארכתי כבר פ"א בספרי עשהים.

סימן יח. לפעמים הגמרא מקצר ואינו אומר גופא

ראה בספרי ח"ו עמוד שצ"ב סי' ח', משי"כ בזה הכלל בארוכה בשם רבתינו בעלי הכללים, עשהים וצרפו לכאן, וראה לקמן סי' כ"ג.

סימן יט. כלל חדש בלשון גופא במדרש

א) ראה בסי' משק ביתי מ' ג' אות קל"א. שכתב ומצאתי חדש. למחרש יפה ויקריר מ"ה סימן ג', וז"ל גופא, איר אידי כו', משום דלעיל אסיק בפסוק זה קרבן אהרן, מה טעם נקט זה, והשתא מיייתי ה"ך דדרש' האי לישנא דזה משיה קאמר גופא, כלומר דהשתא הוא עיקר גוף הדרשות בתיבת זה הנזיל ע"כ, הוצא מזה, דמשכחת לה ב' המדרש דקאמר גופא אע"י דלא הוזכרה אותה מימרא לעיל כלל, אלא הפסוק שדורש עתה הוזכר לעיל, ולפי שאינו עיקר אלא זה אומר גופא, וכי"כ כי שם לעיל מיניה פ"ו אות ג', כי מ"ש גופא ח"ו משום דהשתא דריש ואזיל יתורא דקרא דכתבי, היא העולה, ולכל אחת מן הדרשות דבסמוך נדרש יפה, ולעולם הוא חד טעמא על זה קאמר השתא גופא, כלומר דעיקר הדרשות הן על זה, כו' ע"כ, ומעין דוגמא הלזו ע' עוד שם לעיל מיניה מ"ה ד"ה גופא, ובדבריו דחוקים כמו שיראה המעיין, ועמשי"כ בכלל זה בסי' אהלי יצחק בחי' לכתובות דסי' ב', אי שייך לומר גופא על משנה או על ברייתא, או דילמא שדוקא על מימרא דאמורא, הוא מ"ש כן, עכ"ל. (וראה לעיל סי' ב').

ב) וראה בפי' מהר"ז על המדרש ויקרא פרשה ח' ג', גופא אם הכהן המשיח יגו' זה שבנא, ש"כ, על שהעתיק המדרש מאיזה מקום בלשוננו אמרו גופא, עכ"ל, וראה שם פרשה ז' אות ג', גופא ארשבי' לעולם אין העולה באה אלא על התורה הלב וכו', ובפרשה ח' סי' ג' שם גופא איר אידי מתאית ה"י דוד כו' ציין לבי המקומות הנ"ל, ע"ש, ובבאור מהרי"ס פרשה ח' ג', כתב גופא אם הכהן וכו' זה שבנא, ונ' שטענות נפל במדרשים וכן צריך להיות בתר מאמר ר"א בגמ' ד' הושתא, וכו' ע"ש, ועל גופא אמר תיבה זו אינו רגיל במדרש, ומזה סייע למה ש"כ בעל תולדות נח, במדרש ע"כ, ובפי' תואר כאן ב', גופא כו' זה שבנא, ומאמר זה שייך אחר סימן ו' דדריש שם לאשמת

העם הואיל ונתנה מן ההקדשות תאכלנו תאש, וע"ז דרש גם בשבנא שה"י נתנה מן ההקדשות ומן הקרבנות ולכן רבצה בו קללת השם ע"כ. והנה מהפ"י מהר"ז נראה דאף אם המדרש בא מאיזה מקום אחר שייך הלשון גופא, ואפשר שזה רק במדרש ולא בש"ס, ונבדק אני בזה, ומביאור הרי"ם הנ"ל, וכן מהיפה תואר משמע דטעות סופר נפל כאן כנ"ל, ואין רא"י מלאן.

סימן כ. גופא שבש"ס אם דבתחלה מובא ענין זה בגמרא ושם חזר לישא וליתן בו ולחדש איזה דבר או בהפך

ראה שדיח כללים מ' ג' אות ג"א, שכתב גופא כשאומר כן בש"ס, רגילים אנו לפרש, דבתחלה הביא הש"ס ענין זה בגמרא ושם חזר הש"ס לישא וליתן בו ולחדש איזה דבר, ושמועתי מ' שמפרש בהפך, דבתחלה הובא משום שקר"ס ושם מביא באגב, ואין פירוש זה גבון בעיני, ומדברי ח"ו לבי"מ דק"ט הובא בגהש"ס לרע"א שם, ובקמא דק"י ע"א, (ראה כאן סי' י"ג אות ב), א"מ מוכח דכתיבנא בענייתין כמו שיראה הרואה, וע"ז בגליון הנ"ל בחולין מ"ו ע"ב, ולחרב משק ביתי אות קל"א, ועתה בא לידי ספר הליכות עולם (לבדו שנדפס בשנת רכ"ז) וראיתי שם בשער ב' פ"א ש"כ דמעיקרא מיייתי לה באגב ושם לחדש בזה, והוקשה לו סוגיא דחולין והביא ד' הר"ן שם ע"ש, וע"ז סי' י"ב, ע"ש שתראה שביה שיטת כל בעלי הכללים כבעל הליכות עולם.

סימן כא. גופא בירושלמי, ספרא, תוספתא, מכילתא דר' ישמעאל, מדרש רבה

בירושלמי לא נמצא הלשון גופא רק תגיי תמן תמן תגינא וכדומה, ראה בספרי ח"ו דף שט"ח אות ב' ע"ש, ובספרא, תוספתא, ומכילתא דר' ישמעאל לא נמצא הלשון גופא, ובמדרש רבה נמצא ד' פעמים, וראה כאן סימן י"ס ע"ש וצרפו לכאן.

סימן כב. כללים באיזה אופן שייד לשון גופא ובאיזה אופן לא שייד. וכן באיזה ענין אין צריך לומר גופא ואם יאמר גופא אינו דוחק גדול

ראת בכללי שמואל פרק הג' אות ע"ז (וכי' בשליה ערך תורה שבע"פ כלל לשונות סוגיות אות ג', וכנראה דמקדו הוא מהכללי שמואל תנ"ל), שכתב בתהייד וד"ל ותמצא שאם אינו אומר גופא ההבנה בזה, שכונת הגמ' לתקשות שהראי' שמביא למעלה ממנו אינה ראיה, לפי שהאמר משבש מפני הקשרי' חזאת שיש על האמר ההוא. בריש פ' אלו נערות (כ"ט א') מביא ראיה דמתניתין ר' מאיר חייא ואח"כ הקשה קנס אין מכר לא ועל כן אין ראיה לחביא ראיה ממנו לומר דמתני' ר' מאיר חייא.

וראוי לחקור במאמר שמביא במקרה להביא דברי ואח"כ עושה בו משא ומתן לא ימנע וי' ודרוש תחוא שמתעסק בו הגמ' לעשות בו משא ומתן, או יוצא מן הדרוש אשר אמתנו בו לא אינו יוצא, ואם יוצא צריך לומר גופא. ואם אינו יוצא יאמר גופא יש לתקשות למה אפר גופא הואיל ותמצא ומתן הוא מן הדרוש. ויש מקומות שעושה הגמ' משא ומתן במה שאנו למעלה ובמשא ומתן שעושה יוצא קצת מן הדרוש אבל לא לגמרי, בענין זה אין צריך לומר גופא. ואם יאמר גופא אינו דוחק גדול ואילל יוצא קצת מן הדרוש. בריש פ' אלו נערות (כ"ט ב') ענין לאפוקי מהאי תנא. ובעי מאי ביגיהו (ואקשינן מאי ביגיהו), וקשיא לן דהילל גופא. וניחא לן דכיון דבעי מאי ביגיהו הוא להבין מה שאמר ר"ל שמעון חתנינו זבן מנסיא אינו יוצא כל כך מהדרוש ואין צריך לומר גופא. ואם יאמר גופא אין לתקשות למה אמר כיון דיוצא קצת מן הדרוש ע"כ.

סימן כג. קצת פעמים אינו אומר לא גופא ולא אחר מ' ומתחיל במלות שהוכיח לעי'

ראה בשליה ערך תורה שבע"פ כלל

לשונות סוגיות אות ג' ערך גופא, שכ' בתהייד וד"ל ובקצת פעמים ואם הם מעשים אינו אומר לא גופא ולא אמר מ', ומתחיל במלות שהוכיח לעיל, ועליהם בונה התלמוד דבריו. והרי נמי כאלו אמר אמר מ', וכן ברשב"ם פ' המוכר את הבית (כ"ב ס"ח ב'), גמרא. המוכר את העיר כו'. מביא תיש ר' יתודה אומר, ולבסוף אמר ולא את הבדין ולא אמר אמר מ', עכ"ל. וכי' בכללי שמואל פ"ב אות ע"ז ע"ש, וראה בספרי ח"ז עמוד שצ"ד אות ד) שהבאתי ד' שלי' הנ"ל, וראה שם בכל ס"י י"א מענין זה דלפעמים תופס הש"ס קצת מהלשון האמור לעיל והוא כמו אמר מ', וד"ל מרן בכללי הגמרא על הליכות עולם שער ב' (דפוס וארשא ד"י ע"א) ומ"ש ויש מקומות שהגמ' מקצר ואינו אומר גופא (ראה כאן ס"י י"א בזה) דע דבריש גדה אומר הגמרא קתני שאם תראה שלא בשעת וסתה, ופרש"י ד"ל שהוא כמו אמר מ', ובפ"ק דכריתות (דף ח') אומר תגמרא נחזור על הראשונות. ופרש"י ד"ל שהוא כמו אמר מ', (ראה בכללי שמואל הנ"ל שצ"ח לגמ' כריתות זו ולא לשאר מקומות שזכר הכללי הגמ' כאן, והשליה הנ"ל שכנראה העתיק דבריו מהכללי שמואל החסיר גם ראיה זו מכריתות), בפ"ק דערכין הגעריכים לאתויי מאי, ופרש"י ד"ל כלומר אמר מ' לעיל עכ"ל, וראה בספרי הנ"ל עמוד שצ"ג סיוון י"א אות א) שהבאתי עוד מד' רש"י ד"ל כ"פ כעין זה, והגם שמרן ד"ל כתב כלל זה ע"ד הי"ע, שכתב ויש מקומות שהגמ' מקצר ואינו אומר גופא, מ"מ כלל זה משונה הוא קצת מכלל של בעל הי"ע כמובן.

וראה היטב בספרי ח"ז ס"י ב' דשע"א מאות ה) ולהלן, ועושה דשע"א בס"י ג' מכלל של היבין שמועה שהדרך הנהוג הוא דכשהגמרא שקיל וטרי אמתניתין דקיימינן עלה תופס מלה אחת מלשון המשנה אבל אינו אומר אמר מ' אמתניתין דקיימי עלה רק אמשנה אי ברייתא שמביא ממקום אחר ע"ש.

גורעין ומוסיפין ודורשין — גורעים אות מתובה אחת ומוסיפים על תיבה אחרת הסמוכה לה, או לתובה ודושה, ועוד ראה בפנים.

התוכן: א. מקורות ביאורים והערות; ב. מהות הכלל, הסוגים, המינים, האופנים; ג. אין להפסיק ולסרס בסתם חזק את המקראות, מתי אמרין כן ומתי לא; ד. אם לא אמרין גורעין ומוסיפין אלא בדבר שמסורת בידינו הללמיס שהדין כך, ושיש לו רמז מן התורה; ה. לגלות פירוש המקרא בעלמא; ו. באמצע תיבה; ז. אם דוקא כשיש הוכחה, דוחק, קשיא, וכו' ומה, שאי אפשר לדרוש את הפסוק כמות שהוא כתוב, דרשין; ח. שתי אותיות רצופות המתחלפות בסדרן; ט. שיטת התנאים והאמוראים בכלל; י. לענין הלכה בכלל; יא. בנוגע לכללן והכללים דאין מקרא יוצא מיד פשוטו, ולהר דבר מקומות הלכה עוקבת מקרא; יב. אם גורעין ומוסיפין ודורשין הוא רק אסמכתא בעלמא, או דרשה גמורה; יג. אם יש הברל בכלל בין הלכה לאגדה; יד. אם יש לנו כח לדרוש בגורעין ומוסיפין מדעתנו לבד; טו. גורעין ומוסיפין אם שייך גם עם חילוף אותיות; טז. הירושלמי לא רגיל להביא לשון גורעין ומוסיפין ודורשין; יז. לפעמים השמיטו הלשון גורעין ומוסיפין ודורשין; יח. אם לא שייך כלל בדבר שאין זה מקרא בשום מקום; יט. ציונים והערות בכלל; כ. גורעין ומוסיפין מצינו מלה ממקום זה ומוסיפין אותה במקום אחר אבל גורעין לגמרי לא מצינו; כא. סכומים וכללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות

אן ראה פסחים ס"ד א', מ"ס דר"ש דכתיב זבחי זבחי תרי זימני, קרי ביה זבח וזבחי, (רש"י, תרי קראי כתיבי, שקיל ירד דחז מיניהו ושדי אא"ד), וקרי ב' זבח דהיינו פסח, וקרי ב' זבחי לשאר זבחים, וראה ברי"ח שם.

בן א) ראה מ"ק ב' ב', מ"ס דר"ע דתניא שדך לא תורע כלאים, אין לי אלא זורע, מקיים מניין, תיל כלאים שדך לא, (רש"י, ואציב דכתיב לא תורע כלאים, גורעין ודורשין לא כלאים, לא יהא כלאים מ"ס, שחייב אתה לבטל), וע' מסורת הש"ס ורי"ח שם, ובהג' הלבוש שם צ"ח לענין ס"ד א' רש"י דיה תיל, ובהג' מ"פ ח"ס על הלבוש כתב ובמכות כ"א ב' ברש"י דיה בתמחן, ובמהרש"א ע"ז שם, וצ"ע, וע' בריש"א כאן הסכים לגירסת הש"ס ורש"י בע"ז, ובמכות שם, וע' בשו"ת עבודת הגרשוני ס' ב' בסוף התשובה ע"ש, ובהג' התפארי לש"ס מ"ק, כ', מדלא כתיב לא תורע שדך כלאים, דאז היה משמע דוקא בזריעה אסר ומדסמין לא לשדך ש"מ דגם בשדך בלא זריעה נמי קאסר, ע"ש.

וראה בהגהות דק"ס מ"ק כאן אות ת' שכתב ע"ד רש"י דיה כלאים שדך לא וכו' ש"ל וד"ל בכ"י ת"ל [לא] כלאים וגורעין ודורשין לא [אכלאים] לא יהא כלאים כו', וכי' נכון לפרש"י כאן, וע"י ברש"י בע"ז עכ"ד.

ב) וראה יבין שמועה כלל קס"ב, שמקשה על רש"י מ"ק הנ"ל, אם כונתו דגורעין מלת תורע מהפסוק כאלו איננו כתיב אלא שדך לא כלאים, קשה דגורעין ומוסיפין מצינו מזה ממקום זה ומוסיפין אותה במקום אחר אבל גורעין לגמרי היכן מצינו, דמלת תורע במאי אוקימתיה, ואם ר"ל שגורעים מלת תורע ומוסיפין אותה בסוף המקרא, כאלו כ' כלאים שדך לא תורע, קשה טובא. חזא, שהרי זה סותר הכלל דסכינא חריפא מיפסק קראי בתביות, ועוד לפ"ז למה לא כ' רש"י גורעין ומוסיפין אחר שאנו מוסיפין בסוף המקרא, ועוד אחר ואיכ מלת תורע למאי אתני כי תדרוש בסוף ובראש, וצ"ע ע"כ ע"ש, וראה כאן בהג' דהספרא וקרבן אתרן שמיני פ"ח ט"ק ט' שחקרבן אתרן מקשה כעין זה, ע"ש וצ"ע לכוין.

ג) ובס' נחמד למראה על הירושלמי גזיר פיה היא, כ' על היבין שמועה הנ"ל, דלמה

מגע קשיותו על רש"י ולא על הש"ס. שאמרו כלאים שדך לא דנראה דאפי' בתיבות לא מקרי המסק. וזה הפך משיכ' התלכות עולם ולא מקריא הפסקה אלא דוקא בתיבות, ואפ"ל דבש"ס אפ"ל דמש' כלאים שדך לא היינו כמש' הריטב"א במד"ק שם. ולא מטעם גורעין ומוסיפין. אבל רש"י שפי' דגורעין ומוסיפין. קשה עישה"ס.

(ד) ודיל הריטב"א מ"ק כאן כלאים שדך לא פירוש ולהכי לא כתב לא תרביע כלאים בתחתן למסמך כלאים על שדך לדרשא ורבנן לא ניתא לתו דאדא דקרא גמי נקט הכי ולא מוסרינן לקרא כולי תאי. ולא דמי כלל להתיא דאח' כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית ולא להתיא דמפני שיבת חקום תודרת פני דקן דתתם ליכא שום סירוס במקרא עכ"ל. ופלא שלא הזכיר ד' רש"י בעי' ס"ד ומכות כ"א ש"ל פרש"י בעצמו מ" שם מ"י אחר וכו'.

(ה) ודאח' בהגה' וחי' הגאון מריה שלמה תכתן וצ"ל בעהמדיס חשק שלמה ש"י ע"ד רש"י כאן ע"י רש"י בעי' דס"ד ובמפרש בסוף מ"י מכות דכ"א ש"י שם פ"י אחר דלא כפרש"י כבאן. ופירושם הוא יותר נכון. ובפרט לפי תוספות הכתוב במכות שם בספרים ישנים ת"ל בתחתן לא תרביע כלאים שדך לא תורע כלאים אלמא דמסמכין דרש. וכי"כ הטר"א ויל' בפ"י דהגיגה דט"ז שפירוש הריב"ן במכות תוא העיקר. ושוב ראיתי להקרבן אחרן על תתי"ב ב"י קדושים שהאריך הרבה בביאור דברי רש"י וז"ל שבכאן ובישוב דברי רש"י שבשני מקומות תג"ל ע"ש. אך מה שתקשה שם לדברי רש"י שבמס' ע"ז אדברי רש"י בסוף פסוק במח"כ לא ראה דהפי' דטוף מכות אינו מרש"י רק תוא מפורש הריב"ן ז"ל עכ"ל. וע"י הוסב בעי' דס"ד ע"א ונגליון הגרי"פ שם.

(ו) ודאח' יומא מ"ח א' דח"ר ולקח מדם חפר מדם הנפש (ויקרא ד' ה') וכו'. דם מהפך יקבלו וכו'. וקסבר גורעין ומוסיפין דהרש"י ופרש"י גורעין אות מתיבה זו ומוסיפין על

תיבה זו דהרש"י. ובר"ח שם גורעין המ"ס. ומוסיפין אותו על הפר. דהרש"י אותו דם מהפך ע"כ. ובתוס' ד"ה גורעין וכו'. כתבו לא שייך למפרך סכינא חריפא דמפסקא לקראי. כדפריך ב"ב ק"א דהתם [נמי] נסיב וא"ו דנחלתה ולמ"ד דלשאר. ועושה תיבה בפני' ע"כ. ובעין זה איתא בזבחים כ"ה א' ובתוס' שם ד"ה גורעין מקשים ג"כ מבי"ב ק"א ומתרגים. ודא שייך למפרך סכינא כ"ה. אלא כשמחסר תיבה אחת וכו'. ע"ש. למחרש"א כ' על התוס' תג"ל. גורעין כ"ה דהתם נמי נסיב ד' כ"ה. ולמ"ד כ"ה. עכ"ל. כצ"ל. ר"ל דהתם גמי לפי ד' המתרג' נסיב ד' כ"ה. ועושה תיבה בפני'. ולא מיקרי מפסקא לקרא. ה"נ י"ל בכאן. כיון דלא מחסר ולא מיתיר אות בקרא. וע"ש במרש"ב ע"כ. ודאח' ס"י ג'.

וראה זבחים כ"ה א' מש"כ בחק נתן על ס' אסיפת זקנים. ע"מ ש"י תתוס' שם לא שייך סכינא חריפא אלא כשמחבר תיבה אחת. (ג') בתוס' ה"י כשמחבר ולא בגי' שלנו כשמחסר. אי"מ. וביומא מ"ח מבואר יותר שכתבו דהתם נסיב ו' דנחלתו ולמ"ד דלשאר. ועושה תיבה בפני עצמה. וקשה דהתם לא פריך אלא לאביי. אבל לרבא לא. כיון דליכא אלא שינוי אותיות כפי' הרשב"ם. וי"ל דאיתא התם דהתיא וירש אותה וכו'. דברי ר"ע. ר' ישמעאל אומר אינו צריך. ה"ה אומר וכו'. ופי' הרשב"ם דר' ישמעאל לית ל' גורעין ומוסיפין ע"ש. ותשתא תוס' הכא ק"ל דהכא משמע דלכ"ע גורעין ומוסיפין דהרש"י דליכא מאן דפליג אתאי דרשה. והתם מוכח דאיכא מאן דפליג אף דליכא אלא שינוי אותיות. וטעמא משום דבהא נמי אמרינן סכינא חריפא וכו'. דהרש"י היינו כשמחבר תיבה אחת כי והיא דבי"ב ק"א משא"כ הכא. ובח"י הלכות ב"ב. הוציאו לו הגיה שם דהתם גמי נסיב ר"י. ודנחלתו וכו'. ר"ל דמיתיר ראה מהתם דהיא דליכא אלא שינוי אותיות ויעשה מהם תיבה לא פרכין סכינא חריפא. ולפי' צריך להגיה נמי בתוס' הכא. וכצ"ל לא שייך למפרך סכינא חריפא אפסקא קראי כשמחבר תיבה אחת

וכ' הנחקק תיבת אלא. אבל דוחק להגיה דבריהם בשני מקומות. ע"ש כל לשוננו כי קצרת. וראה כאן אות יב' ד'. וס"י ב' ב'. (ב) וראה בח"י הריטב"א יומא כאן ד"ה גורעין ומוסיפין דהרש"י ש"י ודיל מ"י דוקא מאותיות שהם בראשי תיבות או בסופן כי הבא וכדכתי' ב"י יש נחלין בס"ד עכ"ל. וראה לקמן אות ו' ג' בד' הריטב"א ש"ש וצרפו לכאן.

(ג) וראה מלבי"ם ויקרא ד' פסוק ה' אות ר"ד. שמביא על דרש זה מש"כ הרד"ק במכילת. (דף צ"ט ע"ב. ודף ק"ף). שהעברים לא הקפידו בסידור התיבות זו לפני זו. והכניסו אות השימוש או מלת ענין זו ב"ו אפ"י שהמלה הראשונה או אות השימוש ענינה היתה באחרונה. כמו ותשקמו דמענת שליש שהוא כמו ותשקמו דמענת בשליש. ותשט בפוך עיניה. ותשט פוך בעיניה. וכו' וכו'. וכמזהו רב"ם. ע"ש זה הנקרא ב"י חז"ל גורעין ומוסיפין דהרש"י. וד"ש בספרא מן הפר יקבל וכו' וכו'. וכ' עוד טעם. מדוע לא כ' כתיקונה. ולקח דם מהפר. ע"ש בארוכה וצרפו לכאן.

(ד) וראה ב"מ כ"ז ב'. ת"ש והיה עמך עד דרוש אחיך אותו וכו'. אלא דרשהו אם רמאי ווא או אינו רמאי. מאי לאו בסימנין. (רש"י ד"ה דרשהו. תח"י משמע עד דרוש אחיך אותו עד דרשך את אחיך). ובדף כ"ה א' מפיק רבא סימנא דאורייתא מעד דרוש אחיך אותה. וראה כאן סימן ב' אות ב' ש"ש בשם החת"ס. ש"י. דהן דרשא היא ע"י גורעין ומוסיפין וגם סכינא חריפא. עישה"ס וצרפו לכאן.

(ה) וראה ב"מ נ"ד ב'. רש"י ד"ה או דילמא. ש"י בותך הדברים ודיל ואת גישותיה באמצע תיבה ונקרי חמישיות כסף ערכך. לא אשכחן גורעין ומוסיפין להפסיק את התיבה. אלא או בראש או בסופה. כדא' בסדר יומא (דף מ"ח). ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלו עכ"ל. וע"ש כל הענין.

ובגליון חש"ס להגרעק"א צ"ן ע"ד רש"י אלו לע"י טמחדין דף ד' ע"ב תוד"ה לטטפת

ומנחת ל"ד ע"ב תוד"ה לטטפת ע"ש. ולהלן לפנינו יבואר זה.

(ב) וראה בשטמ"ק ב"מ כאן ש"י בדי"ה אע"ב דכי שקלת לוא"י וכו' ודיל רש"י כתב דאין גורעין ומוסיפין להפסיק את התיבה. ולא נראה דהא אמרינן פ"ו דבבבורות גבי מרוח אשך דגורעין ומוסיפין דהרש"י אפילו באמצע התיבה דשקלינן לאלף דאשך ושדינן בין רי"ש ובין וצ"ו דמרוח וחתית שדינן בהדי שך וה"ל או מראו חשך. לכ"נ דהיינו טעמא דהכא משום דחמישיות אין זה תיבה בשום מקום. תוס' חיצוניות. ת"י בפרש"י שם. הריטב"א כתב ודיל י"ל דהתם גבי מרות אשך לא מוסרינן ולא מחזשינן שום דינא בהדי דרשא אלא גלוי פירושא דקרא בעלמא. אבל הכא דהרש"י דין מתודש להוסיף חמישיות איתא לפרש"י. ובתוס' פירש דלא דרשינן חמישיות כיון שאין זה מקרא בשום מקום ע"כ.

(ג) וראה בראש"י ה' תפלין ס"י ב' ת"ד לטטפת לטטפת לטטפת הרי כאן ארבע דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר אין צריך טט בבתמי שתיים פת באפריקי שתיים. בשמע ובוהיה אם שמוע כתב לטטפת חסר שני ווין. ובוהיה כי יביאך כתיב לטטפת. אבל בין פ"ה לתי"ז לא כתיב וי"ו. וקשה דהיכי משמע דאין לומר גורעין ומוסיפין דהרש"י ושקלינן לו"ו דבין טי"ה לטי"ה ושדינן לת בין פ"ה לתי"ה דלא אשכחן אלא בתחילת התיבה. דבזבחים (דכ"ה א') דרשינן ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלנו. וכן ב"ב ק"א ונתתם את נחלתו לשאר דרשינן את נחלת שאריו לו אבל באמצע תיבה לא. וכן פרש"י בב"מ (נ"ד ב') גבי תא דשקלינן ר"י דיוסף ושדינן ל' אחמישיות. והיי חמישותיו ב' ויין. ופריך וכו'. ופרש"י וא"ה ולקמה באמצע התיבה ולתוי חמישיות. אלא ודאי לא אמר הכי אלא בתחלת התיבה. או בסופה. וכו' ע"ש.

(ד) וראה ב"י טאת יעקב. ערך מדות הכמים בדרשה דף י"א ע"ג שצ"ן לכריתות ז'. ש"י רש"י על הגמ' שם לא יסך כתיב

וקרי' בי' לא יסיד, וזיל לא ייסך כתיב, בב' יודין שדי חזא לתוך התיבה, וקרי' ביה לא יסיד עייש, וכירב מציו לרזיל פ' תלדות שנשתמשו במדה נז, שאמרו בפ' ועל תרבו תח', ר"ל אמר על חרבך ואתח', ופרש' הכנס חתוב לתוך נדנא שלא תרצא, ואתה תחיה, תחיו דגורע ויז' דועל, ומוסיפה בתוך התיבה, כאלו כתוב עול, כמו ואי' דולטטפת שמוסיפין באמצע תיבה, ועדי' יש להליך טעם הכ' וראו על עמי תאריך כי שם ה' נקרא עליך ויראו מן, שדרשו זיל שם ה' אלו תפילין, אשר הן מתחבש, מה חסיד תת כחה מצות תפילין עמי שאר מצות, דעליה יראה ורעד יבא בם, אכן ירמזו דע' שהם רואין תפילין של ישראל בדי' תמים, קשה כעניניהם הא מגיל, אלא ענין משום דגורעין ואי' שובלסטפת ומוסיפין באמצע תיבה חזק ד', איכ' ממילא ראו כל עמי תאריך שם ה' נקרא עליך ויראו מן, עמי ירמזו לב' לדרוש, עם כי דכתיב ועל חרבך תח', מ"מ עול חרבך קאמר, ויראו מן, שלא לחזיר דמד, ע"ש.

(ח) וזנא מקודות אלו שהביא הנאות יעקב תנ"י אמ' למאדא חסיד ד' רש"י בב"מ גיד ע"כ שזיל שכי' דלא אשכחן גורעין ומוסיפין להפסיק את התיבה אלא או בראשה או בסופה ולא באמצע התיבה, אמנם ראה בס' מקנה אברהם ז"ל מע' ג' אות פ' שכי' על הנאות יעקב תנ"י דעמ' חילוקו של היבין שמועה ע"ל קט"ב בד' רש"י ב"מ גיד שטובר דהיכא דהאות שאנו גורעים היא מתיבה אחרת כגון ויפ' עם חמשינו או לא מוסיפין באמצעיה אלא בשחזות הנוספת היא מאותה תיבה עצמה כגון ואי' דולטטפת מוסיפין אף באמצע איש חד דכריותו ז' תנ"י כיון דהאות שהוסיפו אחד חסיד' היא מאותה תיבה עצמה, וכירב חן דמדיר תלדות פס"י שהביא הנאות יעקב שדרש ו' לוי עתים ועל חרבך תח' עול חרבך נאחז דחזקת ליטול אות תואי מתחילת התיבה וליחזק באמצע ע"ש.

(ז) וראה בספר אתל יעקב מערכת ג' אות (ז) וראה בספר אתל יעקב מערכת ג' אות

ג' שכתב וזיל גורעין ומוסיפין, לא אשכחן להפסיק את התיבה, אלא או בראשה או בסופה. כיומא מ"ח ע"א ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלנו ע"כ, רש"י בב"מ דניד ע"כ דיה' או דילמא ע"ש, וכ"כ התוס' במנחות דס"ד ע"כ דיה' משום כרמל, ואין זו גורעין ומוסיפין באמצע תיבה כו' יע"ש, וקשה מפ"ק דכריות דין ע"א, כל שישנו בסך ישנו בכל ייסך כו', אי' שפיר קאמרת לא ייסך כתיב וקרי' ביה לא יסיד כו' יע"ש, אלמא משמע דגורעין ומוסיפין אף באמצע תיבה כו' זכעת צ"ע עכ"ל, וזכר הבאתי מהנאות יעקב שהעיר מהך דכריותו ז' שזה סותר לד' רש"י בב"מ דניד ע"כ, ומש"כ המקנה אברהם והמשק ביתי לישב קושיא זו ע"פ"ד היבין שמועה, ראה לעיל אות (ז"ז).

(ח) וראה ריטב"א ב"מ גיד ב' שכי' וזיל ובתוס' פ' דלא גרעינן ודורשין חמשינו דהיינו ויפ' חמשינו כו', כיון שאין זה מקרא בשום מקום עכ"ל, וכ' המקנה אברהם מע' ג' אות פ' ואין להקשות דהא מרוח אשך דדרשו וגורעין ומוסיפין מראו חשך אינו מקרא בשום מקום, דצריך לפרש לפי מ"ש מקודם דהיכא דלא מתדשין שום דינא אלא גילוי פירושא דקרא בעלמא דרשינן עכ"ל, וראה לעיל אות (ב) בד' השטמ"ק ש"ש שהביא ד' ריטב"א אלו.

(ט) וראה לב' שומע מערכת ג' כלל ו' שכי' גורעין ומוסיפין דורשין, הכי איתא ביומא דמ"ח א', וחבשים דכ"ה, ובמדות דמ"ד, ובפ' הזהב דניד ב' כתב רש"י דלא אשכחן גורעין ומוסיפין מראו חשך אינו מקרא בשום מקום, דצריך לפרש לפי מ"ש מקודם דהיכא דלא מתדשין שום דינא אלא גילוי פירושא דקרא בעלמא דרשינן עכ"ל, וראה לעיל אות (ב) בד' השטמ"ק ש"ש שהביא ד' ריטב"א אלו.

דף ג' שכתב בשם הריטב"א, דהתם שאני דלא מוסיפין ולא מתדשין שום דינא בהך דרשא אלא גילוי פ"י דקרא בעלמא וכו', ע"ש ועין בביבין שמועה כלל קט"ג קס"ד קס"ה ע"ש.

(י) וראה בס' מקנה אברהם ק"א מע' ג' אות פ', שכי' להקשות על הריטב"א הנזיל, במש"כ לת' קו' התוס' על רש"י בב"מ גיד מהך דמרוח אשך, דגורעין ומוסיפין אפי' באמצע התיבה, דהוא משום דלא מוסיפין ולא מתדשין שום דינא אלא גילוי פירושא דקרא בעלמא, אבל אם דורשין דין מחודש כגון להוסיף חמשינו הרבה איתא לפתש"י זיל ע"ש, דהרי בטוספת אמרינן גורעין ומוסיפין הואי דולטטפת מראשה לאמצע והוי ג"כ דין מחודש ע"ש, ולפמש"ל אות (ז) בשם המשק ביתי דבתך דולטטפת לא כ' רש"י הסעט דגורעין ומוסיפין לא קשה מידי על רש"י לעניד, ואין לדחות דברי הריטב"א מכה זה כנלענ"ד.

(ז) וראה ב"ב ק"א ע"כ דתנו רבנן שארו זו אשתה מלמד שהבעל יורש את אשתה, יכול אף היא תירשנה, ת"ל וירש אותה (במדבר כ"ז), הוא יורש אותה ואין היא יורשת אותה, והא קראי לאו הכי כתיבי, (רשב"ם, דכתיב ונתתם את נחלתו לשארו דמשמע שהאשה יורשת את בעלה) אמר אבי תריץ הכי, ונתתם את נחלתו לקרוב אליה, (רשב"ם, דהקרוב קרוב קודם) שארו וירש אותה, (רשב"ם, מילתא אחריתי היא דאשתו יירשנה בעלה), אמר רבא טכ"נא חריפא מפסקא קרא, (רשב"ם, שאתה מסרם התיבות, לעשות שארו המוקדם מאחרי, הקרוב אליו שהוא מאחרי אותה עושה מוקדם), אלא אמר רבא, ה"ק ונתתם את נחלת שארו לו, קטב"ד גורעין ומוסיפין ודורשין, (רשב"ם, גרע ויז' מנחלתו ולמ"ד מלשאריו, ומוסיפין שתי אותיות הללו זו ע"כ זו לעשותו תיבה אותה, והיא, לו' ודרוש הכי, ונתתם את נחלת שארו לו, ולא דוקא מגרע ומוסיף דאיכ' רבא נמי טכ"נא חריפא הוא, אלא פשטיה דקרא איכא לפרש' כאילו גורעין ומוסיפין ודורשין, דהכי

משמע ונתתם את נחלתו כלומר נתתם לזה תאיש שהיה נחלתו, לשארה, כלומר על מי מצוה אני ונתתם את הירושה להיות נחלתו לשארו לאותו תאיש שאשה זאת שארו כלומר נחלת האשה נתנו לבעל, אי נמי אי' ולא חשבו פסוק קראי אלא בהקדמת תיבות שלמות להקים הקרוב לשארו אבל בשינוי אחיות ליכא פסוקי קראי, והיה כמשיכ ונתתם את נחלת שארו לו וירש אותו אחי לו לאשמועין דירש את אשתו ואחיו אותה למעוטי אשה שאינו יורש לבעלה וממילא שמועין דצריך לגרוע ולהוסיף ולדרוש ראשו של פסוק כמו שאמרנו דלא תקשי ראשו לסופו, והאי תנא יחייב לה מנהא דחניא וירש אותה מלמד שהבעל יורש את אשתו דברי ר' יצחק, ר' ישמעאל אומר אינו צריך היה אומר וכל בת יורשת נחלה כמשהו גבי' לאחד ממשפחתו וגו' (רשב"ם). אינו צריך דלית ל' גורעין ומוסיפין דורשין ופוקי לה בשארו זה תאב כדא בריש פירקא עמיל' וכי' תמלא הרועים אות ג' ערך גורעין ומוסיפין בשם הרשב"ם ע"ש.

(ג) וראה ערוך ערך גרע, שכ' (ב"ב קי"א) פסוק גורעין ומוסיפין דורשין, פי' גרע ו' נחלתו, ו' מלשאריו, וצריך שתי אותיות הללו, תעשה מלת אחת והי' לו, ודרוש הכי, ונתתם את נחלת שארו לו, וזהו שא' חסמים גורעין ומוסיפין דורשין, לא גריעה ממש דהא רבא איחזי תירוץ דאביי ואמר טכיוא חריפא תפסקא קראי, ומילתא דדחי בה הדר הוא ופסיק בה, אלא הכי פירושה קסבר כל קרא דכתיב לשון קודש ומפרשי לה בלשון ארמי או זולתה מי אפשר לתנתיקה כמות שהיא אלא נראה כמסויף תווע, וכך פתרון זה, ונתתם את נחלתו של מורשה לשארו, כלומר הנחלה שמוריש אביו לבתו, שהיא שאר בעלה, דכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד, ומי שהוא שארו שהוא קרוב לה, אינו תעמוד הנחלה, זה פי' ר"ת וכל עכ"ל.

(ג) וראה בחי' הריטב"א ב"ב כאן ד"ה פירוש חריפא (וכו') [מפסקא קראי] שכ' וז"ל

פי' שמסרס המלות ומחליף תיבות הי"א דחקרוב בלמיד ולמיד דלשאריו בוא"ו אבל (כדרכו) [בדרבנא] אין לומר כן, שאינו מחליף אות באות אחרת שאינה כתובה כאן, אלא שנוטל אותיות השמש מכאן ומכאן ומכאן דורשין, והיינו דקאמר גורעין ומוסיפין דורשין, וא"ה מי' אפילו לדברי המדרש עוקב הוסף את (המדרש) [המקרא], ולמה לא מנאה לוי במס' סוטה, כבר פי' רשב"ם דפשוטה דקרא גמי הי' ונתתם את נחלתו שהיא ראיה לו לשארו, כי הוא הקרוב לאותו שאר יותר מכל משפחתו עכ"ל.

(ז) ראה הוריות ד' ע"א, תיר ונעלם דבר ולא שיעקר המצות כולה, וכו' וכו', אימא דבר כולה מילתא משמע, תיר ונעלם דבר, מאי משמע, אמר עולא קרי ביה ונעלם מדבר, (רש"י), מאי משמע, כלומר היכי משמע האי ונעלם דהוי קיום מקצת וביטול מקצת, אמר עולא וכו' דהאי מי' דנעלם שריא אדבר, דמי' גדרשת לפניו ולאחוריו, וקרי ב' ונעלם מדבר, דמשמע מדבר ולא כל דבר, ובתוס' ד"ה קרי כו', אחרי שמביאים להירושלמי הוריות שאביא לקמן כי' הקשה ריב"ק ברי' מ"ש דהכא דרשינן ונעלם מדבר, וגבי עדות יקום דבר, לכ"ע דרשינן דבר ולא חצי דבר, וי"ל דדאי דבר כולה דבר משמע והכא מענינו דקרא, מכדי כתיב אחת מכל מצות ה', דמשמע מצות שלימה, למאי הלכתא כתב דבר, אע"כ למדרש ונעלם מדבר אפילו דבר אחד מן המצות וכן בכל דוכחי גורעין ומוסיפין דורשין משום דחזקא דקרא דאיהו דחיק ומוקים אנפשי' כי' ההוא דבי' נ"ד דהול"ל וחמישיתו יוסף עליו כי' היכי דכתיב גבי מעשר, ובב"ב קי"א הול"ל אסתו תירש את הנחלה, וכי' כתב קרא צריך ליטב המקרא ע"י גרעון וחוספות, וכו', ע"ש עכ"ל.

(ח) א' ראה מנחות ל"ד ב', תיר לטטפת לטטפת לטטפת הרי כאן ד', דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר אינו צריך טט בכתמי שתיים פת בארסיקי שתיים, (רש"י), לטטפת לטטפת לטטפת

הרי כאן ד'), ובתוספות ד"ה לטטפת, בשמע והיה אם שמוע כתיב לטטפת, בהיה כי יביאך כתיב ולטטפת בספרים מדויקים, אבל בין פ"א לת"י לא כתיב וא"ו, ותימה היכי משמע תרי, ואי הוה אמרינן גורעין ומוסיפין דורשין ניהא, אבל לא אשכחן אלא בתחילת תיבה ובסוף תיבה כבזבחים כ"ה א' כו' דם מהפך, ובב"ב קי"א וכו' שארו לה ומפרש ר"ת דוי"ו קמא דלטטפת מוקמינן בסוף כאילו כתיב לטטפת כבב"מ (ג"ד ב') שקלית לוי' דיוסף הר"ל חמישיה, והשתא מוקמינן ל' באמצע תיבה, והר"ל חמישיתו ומוקמינן ל' במקום יריד באמצע תיבה, וק' לפי' דפריך בתר הכי אי הכי גבי הקדש גמי דכתב ויוסף חמישית כו' ומשני דכי שקלת לוי' דיוסף הר"ל חמישיתו, והשתא לוקמי באמצע תיבה דלהוי חמישיות, הלכך נראה דבשום פעם לא מוקמינן ליה אלא בסוף תיבה ככל הני שהבאתי, מ"ד ע"ש, ובגלילין הגר"פ כי' וע' היטב תוס' וזבחים לוי' ע"ב ותוס' סנהדרין ד' ע"ב ד"ה לטטפת וכו' מ"ש בשם ר"ת עכ"ד.

(ב) וע' בשטמ"ק כאן אות ז' ד"ה לטטפת שכ' תלתא קראי כתיבי תרין בקיש אחד בחיה כי יביאך תרי חסרים וחד מלא לטטפת לטטפת ולטטפת תרי, גלילין ואינו כן בכל הספרים אלא גורעין וי"ו של דולמוטפת עכ"ל.

(ג) ובהגה' חזי' מלה"ר כאן כי' ע"ד התוס' ומפרש ר"ת וכו' ע"י תוס' סנהדרין ד' ב' ד"ה לטטפת וע"י תוס' וזבחים לוי' ע"ב ד"ה לטטפת שכ' בשם ר"ת להיפוך דס"ל אין גורעין ומוסיפין באמצע תיבה רק דדריש וי"ו דלטטפת ואפילו מאן דלא דריש ו' וא"ו למיד דריש ע"ש, לפי' רש"א כאן צ"ל ג"כ ד' דלטטפת היינו הוא' שקודם הלמיד, וא"ש דגורעין מתחילה ומוסיפין באמצע ע' רש"א דר"ק עכ"ד.

ובמהרש"א כאן כי' ע"ד התוס' ומפר"ה דוי"ו קמא דלטטפת כו' עכ"ל ר"ל לפי' ר"ת ג"מ דלא אשכחנן גורעין ומוסיפין כתמיהתם

היינו כולו באמצע תיבה אבל לגרוע מתחילת התיבה ולהוסיף באמצע בעי למימר דמוסיפין כו', וראיתו מוי"ו דיוסף, ותוס' דחו ראיתו דע"כ התם מתחילת תיבה דיוסף גורעין ומוסיפין אחמישיתו והיל' חמישיתו כב' ווי"ו דמשמע לשון רבים, ועין בדברי הרא"ש בה, וכן צריך להגיה דברי התוס' דהכא והיל' חמישיתו ומוקמינן לה אצל יריד באמצע התיבה וקשה כו' דכתיב ויוסף חמישית כו' היל' חמישיתו והשתא כו' כצ"ל, וע"י בכל זה בדברי התוס' פ' הזהב דברי ר"ת שם בע"א דר"ק.

(ד) אבל ראה בצאן קדשים שגורס בר' ר"ת כאלו כתיב לטטפת כו' וכו' פי' דגורעין הוי"ו דבין שני הסתין ומוסיפים בין פיה לת"י והוי' הכל באמצע התיבה עכ"ל, וזה דלא כמהרש"א הנ"ל.

(ה) וראה עוד במלה"ר כאן שכ' על סוף ד' התוס' אלא בסוף תיבה ככל תני חז"ל והוא' דיוסף דבתרומה מוקמינן לה ג"כ בסוף תיבה כפרש"י בב"מ שם ע"ש, וע' במלה"ר ח"ב שישבתי קושי' התוס' בהו עכ"ל, וכ"ה בתנה' חז"ל מלאכת יר"ט בש"ס וילנא מנחות כאן עשה"ט, וכבר קדם בהו הצ"ק כאן וכו' פירוש הוא דאמרינן התם גבי תרומה דשקלינן לה"ו דיוסף ומשיית אחמישיתו לאו באמצע תיבה שדינן אלא בסוף תיבה דאתקרי חמישיתו בב' ווי"ו בסוף תיבה וכפרש"י שם, ומ"ו תבין ומתורש"א כי' ע"י בתהב שם ברי"ת, ושם לא כי' תוס' כלום מזה, וע"י בסנהדרין ד"ד ע"ב וזבחים דל"ד ע"ב דשם כתב ר"ת בע"א עכ"ד.

(ו) וראה במלא הרוצים ח"ב אות ג' גורעין ומוסיפין דורשין כלל י' שכ' דעת ר"ת במנחות ל"ד ב' בתודיה לטטפת דאף באמצע גורעין ומוסיפין דורשין, אך רש"א שם פי' דקא מתחלה גורעין ומוסיפין לאמצע אבל אין גורעין מאמצע לתוסף אל אמצע, וצ"ל לפירוש ד' קמא דלטטפת גורעין ווי"ו ה' שקודם הלמיד דהוא מתחילה ולפירושו אפשר דלא סתרו דבריהם מ"ש בסנהדרין ד"ב בשם ר"ת

דלסטופת דריש דכוונתם ג"כ למ"ש כאן דגורעין
הו' שקודם הלמיד ומוסיפין באמצע, אך ממ"ש
אח"כ ואפילו לר"ש דלא דרש ו' כר' משמע
דהתם לא נחתו לטעם דגורעין ומוסיפין רק
דו' גוטא דרשינן, והנה התוס' במנחות שם
הקשו על ר"ת דאמרין בהקדש לא דרשינן ו'
דיוסף לתוס' על חמישית דאכתי משמע חד
דנתי דמוסיפין ו' לתוכו אכתי חמישית משמע
חד, ואי אמרינן דמוסיפין לאמצעו הדרא קושיא
לדכתה גוספי לוי לאמצע ומשחמץ חמישיות
לשון רבים עכ"ל, ולענין ה' אפשר לקיים
דברי ר"ת דבאמת היכא דמצניגן לאוסופי
אוסופי לא מוסיפין ליה אאמץ, ולכך בתרומה
דכתוב חמישית בוי"ו בסוף א"א לאוסופו הו'
כ"א באמצע משא"כ בהקדש דכתיב חמישית
כיון דאיכא לאוסופי אוסופי לא מוסיפין אמצעו,
וא"ש דברי ר"ת, וע"ש בסוגיא דד"ק וכו'
עכ"ל.

העיקר דבריו הקדושים משום דנפקי
לנידון שלנו בחילוק זה כמובן.

(ז) ובתוס' ובח"ס ל"ז ב' ד"ה לטופות
כ', ואו"ת דבספרים מדויקים לא כתיב לטופות
כלל בוי"ו (לבסוף) בין פ"א לת"י, אלא וי"ו
דלסטפת דריש, ואפי' מאן דלא דריש וי"ו
וי"ו למ"ד דריש, כבימות ע"ב ב', וי"מ
דלסטפת דריש דכתיב לטופות מלא בוי"ו
דו"ו דבין שני הטיתין דריש, וקסבר גורעין
ומוסיפין ודורשין, ואומר רבינו תם דלא אמרינן
גורעין ומוסיפין ודורשין באמצע התיבה אלא
בתחלת התיבה או בסוף, כבב"מ נ"ד ב' גבי
חמישית, וגבי דם מהפר ובחים כ"ה א', וגבי
ונתתם את נחלתו וכו' בבב"מ ק"א ע"ב ע"ש.
וראה בהגה' הגר"י פ"ק שצ"ן לע"ע תוס'
סנהדרין ד' ע"ב ותוס' מנחות ל"ד ע"ב ד"ה
לסטפת ע"ש, וע"ע בהגה' ח"י מלח"י כאן
ש"ד ל"ד תוס' מנחות ל"ד ב' שסותרים
ל"ה מה.

וראה בימין שמועה כלל קס"ב שהביא דברי
ה"ש מרש"ם שבתוס' כאן ומה שהקשה ר"ת

עליהם וכו' דהם מתרצים בקל דשאני התם
דהאזן שאנו רוצים להוסיף בין חמישית היא
לקחה מראש תיבת יוסף אבל כשהאזן שאנו
גורעין ומוסיפין היא לקחה באמצע תיבה
כגון וא"ו שבין שני הסימנים מוסיפין אותה
באמצע והוא כלל נכון ע"ש, ומה שרצה ליהס
דגם ד' רש"י ז"ל הוא כה"ש מפרשים אלו
ראה לעיל אות ה' (ז) מה ש"ש דאיא לומר
כן בד' רש"י ע"ש וצ"ע לכאן.

(ח) ובתוס' סנהדרין ד' ע"ב, ד"ה לטופות,
תימה דלא כתיב וי"ו בין פ"א לת"י בכלתה,
וי"מ משום דכתיב לטופות וגורעין וי"ו דבריש
התיבה ומוסיפין בסוף התיבה ודורשין כבב"מ
כ"ה א' ובב"מ ק"א ב', וקשה דבב"מ נ"ד
ב' אמר גבי הקדש כתיב יוסף חמישית א"ע"ג
דכי שקלת לוי"ו דיוסף ושדית לוי' אחמישית
סוף סוף הרי' חמישיתו ולא נימא לשדית בין
יו"ד לת"י דהו' חמישית משמע דבאמצע
תיבה אין מוסיפין, ומיהו בבכורות מ"ד ב',
גבי מרח אשך וכו' גורעין ח' ממרח ושדית
אשך וא"לך דאשך שדינן אמרוה וקרי ב'
מראו חשך, ובירושמי איכא פלוגתא דר' אמי
בשם ר' יוחנן אמר גורעין לדרוש מתחילת
הפרשה לסופה פ' מתחילת התיבה לסופה, ור'
יוחנן בשם ר' ירמיה אמר אפילו באמצע תיבה,
וד"ה מפרש דו"ו דלסטפת דריש וי"ג לטפת
לטפת ולטפת הרי כאן ד', ואע"ג דר"ש
לא דרש וי"ו, וי"ו למ"ד דריש כבימות ע"ב
ב' ע"ש, וראה מהרש"ל ומתרים כאן ע"ש ה"ט,
ומתרים כ' על מהרש"ל שלא ירד לסוף כוונתו,
וע' תוס' ובחים ל"ז ב' ד"ה לטופות ש"ל
שמבואר כמהרש"ל, ע"ש ובמרגליות ה"ם
סנהדרין כאן, וע"ע היטב בזה בחי' מתרים
שי"ף שם.

וע' בהגה' ח"י מהג"מ יוסף ב"ר רפאל
מחילא שכ' ע"ד תוס' משמע דבאמצע תיבה
אין מוסיפין ע"כ, ואפשר דהתם מחזא תיבה
ולחברתה ובאמצע אין מוסיפין משא"כ הכא
בחדא תיבה עכ"ל, ושלא שלא ראה במחלתה'ר
שכבר קדמו בחילוק זה ה"בין שמועה כלל

קס"ב והביאו דבריו המקנה אברתם והמשק
ביתי וכמש"ל את ה' (ז) ו'.

(ט) וראה מנחות ט"ד ע"ב במשנה מצות
העומר להביא מן הקרוב, ובגמ' מאי טעמא,
אבע"א משום כרמל (רש"י), תקריב רך ומלא,
שתנא התבואה רכה ונמללת וכו', ובתוס' ד"ה
משום כרמל כ', תקריב פ' רך ומלא, ואין
זה גורעין ומוסיפין באמצע תיבה, דהוי כמו
שמלה שלמה, עכ"ל, וראה יבין שמועה כלל
תקריב שכ' תוס' מנחות דף ס"ד: ד"ה משום
כרמל, פירוש רך ומלא, ואין זה גורעין ומוסיפין
באמצע תיבה דהוי כמו שמלה שלמה, פירוש
הכא נמי כרמל רך ומלא, וראה בחי' והגה'
מ"י חק נתן שצ"ן ע"ד תוס' אלו לע"י לעיל
תוס' מנחות דל"ז ע"ב ד"ה לטפת לטפת
ע"ש.

(י) א' בכורות מ"ד ב', קשיא ליה לר'
חגיגא בן אנטונינוס, האי (ויקרא כ"א ח"י) רוח
אשך מיבע"א לוי, תני שמראי חשוכין, "קסבר"
גורעין ומוסיפין ודורשין (רש"י), גורעין ח"י
ממרח וא"לך מאשך ומוסיפין ח' במקום א'
על אשך וא"לך במקום ח' על מרח והוי מראי
חשך, וראה רבינו גרשום ומהרש"א כאן, וראה
מלבי"ם פ' אמור כ"א"כ אות י"ג וצ"ע לכאן,
ובתוס' סנהדרין ד' ע"ב ש"ל, ובשטמ"ק ב"מ
נ"ד כ"ב בשם תוס' חיצוניות, שאעפ"י שהא'
מוסיפין באמצע תיבה סוברים שאף באופן זה
דורשין.

(כ) וראה אות ה' (ב) ה' בחק דב"מ ב"ד
מש"ש בשם הריטב"א והמקנה אברתם וצ"ע
לכאן, וראה כאן ס"י ה' בערך לגלות פירוש
המקרא בעלמא וכו' וצ"ע לכאן.

(ג) וראה בצאן קדשים בכורות כאן שכ'
ח"ל קשיא לוי לר' חגיגא ב"א תאי מרח
באשך מיבע"י לוי כר' כצ"ל, וכן הגירסא
בילקוט אמור, ולפי גירסא זו שקטה קושית
מ"י מהרש"א מה שהקשה על רש"י ד"ה ממרח
אשך וכו' ומיישב בדוחק ע"ש ואינו מן הצורך
ע"כ.

(ד) וראה בדברי הכריתות ויבין שמועה

שאביא לקמן אות יד' בהשי"ך לשיטתו בסוגית
הגמ' בכורות מ"ד ע"ב דכאן, עשה"ס וצ"ע
לכאן.

(יא) א' וראה כריתות ד' א', ת"ת קמ"י
דר' אלעזר, כל שישנו בסך ישנו בכל ייסך, וכל
שאנו בסך אינו בכל ייסך, א"ל שפיר קאמרת,
לא ייסך כתיב וקרי ב"י לא ייסך, (רש"י), לא
ייסך כתיב בשני יודין, שדי חדא לתוך התיבה
וקרי לא ייסך, ובשטמ"ק אות ב' ב' ייסך,
ס"א קרי ב"י לא ייסך וקרי ב"י לא ייסך, נ"א
לא ייסך כתיב קרי ב"י לא ייסך וקרי ב"י לא
ייסך, ובתוס' ד"ה קרי ב"י לא ייסך, ואפי'
למאן דלית לוי מסורת בעלמא הכא אינו מוסיף
על התיבה אלא מסרס התיבה להטיל ירד
בין סמך לכ"ף ע"ש, ומהרש"ש כ', עפ"י
ות"י וקשה דהא מוכח בב"מ נ"ד ב' דליא
מוסיפין באמצע התיבה וכדרש"י שם, וע'
סנהדרין בתורה לטפת ע"ש, וראה היטב
בספרי ח"ט ערך ד' תקרי מרח ת"א והלאה,
ובפרט שם דף תכ"ז אות כב', ועל קושי'
מהרש"ש ראה לעיל אות ה' (ז) מש"כ בשם
המקנה אברתם ומשק ביתי מש"כ לישב זה.
(ב) וראה ערך לגר כריתות כאן שכ'
זה דומה לתך דובחים כ"ה א' ולקח דם הפר
וכו', וצ"ע מהתם דהתם בשתי תיבות
הכא בתיבה אחת, ואף דמשמע שם דרך משום
דמכח דליכא לפרש כפשוטו מקצת דם פר
דרשינן כן עפ"י מזה דגורעין ומוסיפין, הרי'
הכא נמי מוכח מיתורא דיריד שני' וכו' ע"ש,
וראה כאן סימן ו' בערך אם דוקא כשיש תוכחה
וכו', עשה"ס וצ"ע לכאן.

(יב) א' ראה ירושלמי נ"ד פ"ה ה"א, רבי
החז' יתיב מתני בפ' אין ממירין בבכור (בכור
בחולין, קה"ע) וכו', כדן אנא מימר, וידבר
ה' אל משה לאמור, לא יימר, דברי ר' יוחנן,
וכתוב כן (וכי כתוב כן, קה"ע), דמר ר' אמי
בשם ר' יוחנן, גורעין לדרוש מתחילת הפרשה
לסופה (ה"ג גורעין לדרוש מתחילת התבה
לסופה, כ"ש דדרשינן הכי א' דלאמר לפניה
ולאחריה, ה"ק אמר הקב"ה למשה אמור להם

לישראל לא אמור אי עברין אתך פרשתא עוברין בלא, אינ אל בפתח לאמור שיש במרשאת מצות שהוא באל, והראשון עיקר, קה"ע, רבי חנינה בשם ר' ירמיה ואפי' באמצע חנינה, ויצקת משמן מנחה לרבות כל המנחות ליציקה (ח"ג ויצקת עליה שמן מנחה היא, ויצקת שמן על המנחה לרבות כל המנחות ליציקה, קה"ע) (ובפני משה דא ר"א בשם ר"י גורעין ומוסיפין לדרוש מתחלת הפרשה כלומר מתחלת התיבה לסופה, והכי נמי גורעין התיבה ומוסיפין ודורשין התיבה למחצה לא יתור: ואפי' באמצע התיבה גורעין ודורשין דכתיב ויצקת עליה שמן מנחה היא, ודרשין ויצקת משמן מנחה כלומר לכל מנחה, לרבות כל המנחות ליציקה במנחות ע"ת).

דע תרי"ט פ"א מ"ג דצ"ל ר' ירמיה בשם ר' יוחנן, אבל בירושלמי סוטה פ"ה ה"א, התורות פ"א ריש ח"ג נמצא שהגירסא ר' חנינה בשם ר' ירמיה ע"שכ"ז.

(ג) וראה ירושלמי סוטה פ"ה ה"א תני בוא ובה, (איכא דתני שהמים בודקין אותו בשם שבודקין אותו ש' בו ובה המים המאדירים, קה"ע) וכתיב כן (בתמיה) וכי כתיב הכי בקרא, קה"ע) כ"י דמר ר"א בשם ר' יוחנן גורעין לדרוש מתחילתה לסופה (ומעשה גורעין וי"ו ראשונה דובא, ונותנין וי"ו אחרונה דובא חבית דובא, ונותנין בה, וקרינן בוא ובה, וא"ת האליף יתירא דבתיבת בוא ל"ל, אין קריא דמציו הרבה כירב במקרא, ודרשין תרומיהו כמו ל"א באלף ובוא"ה, ה"נ דרשין תרומיהו בא בו ובה, קה"ע), רבי חנינה בשם ר' ירמיה ואפי' באמצע התיבה (היינו כדפרישית שנוטלין אמתיות מתחלת התיבה ונותנין לתוך התיבה כמו וי"ו הראשונה דובא שנותנין בתוך התיבה, אי אפי' תיבות שבאמצע המקרא נותנין בראשו או בסופה, והראשון נראה, קה"ע), ויצקת עליה שמן ויצקת שמן מנחה, לרבות את כל המנחות ליציקה, כמו מתוך דבור, (ובקצה), ואי לא תבין ומוסיפין לא חיינו דורשין מנחה

לרבות כל המנחות, אחרי דכתיב עליה לפני מנחה גבי ויצק, אבל השתא דרשין ויצק שמן מנחה, וראה פ"מ כאן.

(ג) וראה ירושלמי תורות פ"א ח"ג, רבי חזקיה אמר מדבר לא כל דבר (מכאן למדו לומר דהוראה לעקור את כל גוף המצוה לא הוראה היא דכתיב ונעלם דבר ודרשין מדבר ולא כל דבר, פ"מ) רבי הילא ממצות לא כל מצות, וכתיב כן (בתמיה וכו', פ"מ) כ"י דמר ר"א בשם ר"י גורעין לדרוש מתחילת הפרשה עד סופה (וגרסינן לתא ברפית דסוטה וחתם גריס מתחילתה לסופה ונכון הוא, וכלומר דגורעין התיבה מתחילתה לסופה כדמירי תתם, וכן נמי מסופה לתחלתה, כדחבא, דגורעין חמ"ם מסוף התיבה ונעלם לתחלת התיבה דבר, וכמאן דכתיב מדבר דמי, וכן מכל מצות כמאן דכתיב כל ממצות, פ"מ), ר' חנניא בשם ר' ירמיה ואפי' באמצע תיבה ויצקת וכו' כבנויר וסוטה.

וראה היטב בספרי ח"א דף פ"ה ע"א אות י"ג שיש דמביאין ראיה מהירושלמי הלז דאפילו תיבה אחת נקרא פרשה, ע"ש וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא.

(ד) וראה בס' באר שבע תורות ד' ע"א, שמביא את הירושלמי הנ"ל על הגמ' שם אמר עולא קרי ב' ונעלם מדבר, וז' דבירושלמי מיתיי לה בשם ר' חזקיה, ואין להקשות ככ"ב ק"א, סכינא חריפא דמפסקא לקראי משום דלא מקשה הכי אלא כשחבר תיבה אחת מאותיות דבקראי, אבל לגרוע מזה והוסיף בזה לא, וגדולה מזו מצינו שגורעין חמ"ם של מרם המר ומוסיפין חמ"ם על המר כאלו אמר ולקח הדם מהמר כדאיתא ביומא עכ"ל, וראה לעיל אות ג) א) וצרפו לכאן, וע"ע סי' ב' (ב) בדברי הקרבן אהרן ח"ס ש"ש.

(יג) א) וראה ספרא שמיני פרשה א"ד, במאכס אין לי אלא בביתא, מניין אף ביציאה, ת"ל אתה ובניך, וראה קרבן אהרן שם, שמקשה על רבינו הלל דאין גלמוד היציאה מאמר אתה ובניך, ורבינו הלל הלל אמר, דגורעין ודורשין,

באיה מקום שיהי, כמו מרחא אשך דדרשין מרחא, חשך, ח' של מרחא ח' של אשך אנו משנין אותן במקומן, ושאר אותיות כמו שאתה מבין, אבל וחמישיתו יוסף עליו לא דרשין חמישית למשקל ו' אחרונה של חמישית, ויתבינן ל' בין י"ד לחי' הת"ל חמישית, וכן וא"ו דולטוטפת אנו מטיילין בין פ"א לחי' מפני שהוא בתחלת תיבה עכ"ל.

(ב) וכ"כ מפני קושיה תת"ס בסנהדרין ד' ע"ב (ש"ל אות ח) (ח) ע"ש), שהקשו על רש"י ב"מ ג"ד ב' דט"ל דלא גורעין ומוסיפין באמצע מתוך דבכורות מ"ד ב' גבי מרחא אשך, ומפני זה יצא הכריתות ד"ל בכלל חדש דדוקא באות של תחלת תיבה אמרין גורעין וכו' ומוסיפין אותה אפי' באמצע תיבה, כמו מרחא אשך שמשנין האליף באמצע תיבת מרחא, וכן ולטוטפת משימין הוי"ו דולטוטפת בין פ"א לחי' מפני שהוי"ו היא בתחלת תיבה, אבל גבי חמישיתו לא משימין הוי"ו באמצע תיבה מפני שהוי"ו שם הוא בסוף תיבה, ועל קושיה רש"י שם שיתנו הוי"ו של ויסף באמצע תיבת חמישית, מתוך חבין שמעתי, דע"כ לא אמרין דאות שבתחלת תיבה משימין אף באמצע תיבה אלא היכא דלא אפשר להוסיפו בסוף תיבה, כהניא דולטוטפת, אבל היכא דשיין להוסיפו בסוף ספי מוסיפין בסוף מבאמצע, וא"כ גבי ויסף דאיכא למשדי תוא"ו באמצע תיבה ות"ל חמישית, אי אחר תת"ו הוי חמישית, משיטא דספי עדיף להוסיף בסוף ע"שכ"ל.

(ג) עוד כ' דמש"כ הכריתות דאזת שבתחילת תיבה מוסיפין, באיה מקום שירצה חיינו וקא באותה תיבה אבל לא בתיבה אחרת, ולפי' תתורץ קושיה רש"י מוסיף משום דהוא ב' תיבות, אבל יקשה ממרחא אשך דשתי תיבות הם, ע"ז דייק הכריתות, אנו משנין מתקומך ר"ל דכיון דח' דמרחא מטיילין במקום אליף דאשך מטייל מחליפין את האליף במקום חח' אפי' באמצע התיבה, ולכ"ע אות שהיא בראש תיבה אות גורעין אותה ומוסיפין אותה בסוף תיבה אחרת ע"ש, עוד כ' חבין שמועה כד

וגורעין בבואם ודורשים אתה ובניך, דמסתמא משמע שלא ישתה ין בין בביתא בין ביציאה, ולא אבין הא"ך גורעין מקרא מאי דכתיב ביה דאיכ לא שבקת תנאי בתורה דגורעין התנאי ודורשים בלי תנאי וכו' וכו', ע"ש בארובה שפי' מ' אחר, וראה כאן אות ב) (ב) דהיבין שמועה כלל קס"ב הקשה על רש"י מ"ק ב' ב' שם כעין קושיה הק"א על רבינו הלל כאן, (ב) וראה ספרא שמיני פרשה ח' פרק ט', אות ב', ובקרבן אהרן דף פ"ב שם, על הספרי יכול אפי' הם בבורות שיחין ומערות יהיו מכשירין וכו', ת"ל בכל כלי יטמא וכו', אין לי אלא שמלאן בכלים וכו' מניין אם מלאם לגבל בהן את הטש וכו' וכו', ת"ל בכלי יטמא, וגורעין י"ד מכלי ודורשין בכל יטמא, וכו', הכי מ' רבינו הלל וכו' וכו', ע"שכ"ה בארובה מש"ב, וראה לעיל בהך דספרא שמיני.

(ג) וראה ספרא פ' אמור פרשה ד' פרק ז"י"א, לא תקריבו, (במעוד וכתית), אין לי אלא שלא יקריבו, מניין שלא יעשו, ת"ל לא תעשו, כו', אין לי אלא בהמה ח' ועוף מנין, ת"ל בארצכם, אין לי אלא בארץ, בחו"ל מנין, ת"ל לא תעשו, בכ"ס שאתם, מנין אף באדם, ת"ל ובכם, כדברי בן חכ"נאי, ובקרבן אהרן שם דף רכ"א ע"ב כתב ת"ל ובכם דכיון דמלת לא תעשו מורה לנו שאין חכ"נאי שבארצכם לארץ המיוחדת לכם, אם כן כגוי כס יתור וזבארץ ח' לו לומר, ולזה גורעין ומוסיפין ודורשין ונאמר דאמרנו בריש התיבה וב' הוא משמש לשנים עם בארץ ועם כס הת"ל כאלו אמר ובארץ ובכם, ע"שכ"ה, וראה פת"י ערך גורעין וכו' שצ"ל לכאן, ובמסורת התלמוד על הספרא כאן כ' ג' רבינו ד' ר' חכ"נאי, ובילקוט גרס בן עזאי והגרסא בן חכ"נאי עיקר שבגמ' (שבת ק"י ב') ג' ד' ר' חנינא והוא בן חכ"נאי ע"ש.

(יד) א) וראה בס' כריתות שער א' לשון למדום אות ח', שכתב גורעין ומוסיפין ודורשין, יש מקומות דאמרין הכי ויש מקומות דלא אסרין הכי, אותה שבתחלת תיבה משימין אותה

רש"י דחייב דגורעין מאמצע התיבה אז מוסיפין נמי באמצע התיבה, עישה"ם כל לשונו בכלל קט"ב, קט"ג וקט"ד.

טו] וראה בס' תליכות עולם שער ד' פ"ג, דפוס הארשא דף מ"א, שכתב דין גורעין ומוסיפין, ס"י דאית כחובה בתיבה, שגורעין אותה בתיבה זו ומוסיפין אותה בתיבה אחרת, וס"י כביב קריא ב', (הבאתיו לעיל), ודוקא בריש התיבה או בסופה הוא דגורעין ומוסיפין אבל באמצעה לא, כמיש רש"י בי"ג נ"ד ב' (הבאתיו לעיל) כ"י, ולא שייך למיפרך בכה"ג סכינא חריפא וכו' משום דלא מקריא הפסקה אלא ודוקא בתיבות להקדים תיבה זו לזו, אבל באותיות לא הוי הפסקה, כדאמרינן התם מעיקרא גבי תך קרא דגנתם את נחלתו דסכר אבי למימר תריץ ואימא הכי, ונתתם את נחלתו לקרוב אליו שאר וירש אותה, וא"ל רבא סכינא חריפא מפסקינהי לקראי, פ"י סכין חד חותך ומפסיק הכתוב, ועושה שארו המוקדם מאוחר, והקרוב אליו המאוחר עושה מוקדם, וכן כל כתיב בכ"ה, ואית תנא דלא דריש גורעין ומוסיפין, כדאיתא התם ע"כ, וראה היטב משי"כ היבין שמעיה על ההליכות עלם (הבאתיו לעיל), עשה"ט וצרפו לכאן, וע"ע בשליה הקודש מע' תורה שבע"ס אות ג' שכ' גיכ כן, עשה"ט.

סימן ב. מחות הכלל, הסוגים, המינים, האופנים בדרך הגרעון וההוספה יש ג' סוגים הם (א) וגרעון לבד, (ב) ההוספה לבד, (ג) הרכבת שניהם ביחד.

(א) הסוג הא' שהוא הגרעון לבד, הוא שחז"ל גרעו מן התיבה אחת או כמה מאותיותיה, כפי הצורך לדעתם, לדוגמא: שדרשו הפסוק תשגאלם בם כמו ונשמחם בם (מלשון שמטום חזקתא אטום הלב או המוח), ומשמית תאלף (תואג ל"ט א'), וראה בספרי ח"ט דף תנ"א שם [א] ש"ש כמה דוגמאות, עישה"ט וצרפו

(ב) הסוג הב' שהוא ההוספה, הוא שחז"ל הוסיפו על התיבה אות או אותיות לצורך דרשתם, ויש בזה ב' אופנים, אופן א', שח' תיבות הכתובות בב' מקומות מעבין אחד חזן שוות בכל אותיותיהן וזאת באחת מהן חזרו את ב' האותיות הבלתי שוות, והרכיבו מהן בב' המקומות תיבה חדשה שוה, לדוגמא: (תענית י' א') כתיב השבת מים עבי שחקים וכתיב חשרת מים וגו', שקול כ"ף ושדי אריש וקרי ב' הכשרת ע"ש, וראה בספרי ח"ט ערך אל תקרי מדף ת"א הלאה כמה דוגמאות לזה, עישה"ט, אופן ב', שהוסיפו אות על התיבה מבלי הרכבה עם תיבה אחרת הדומה לה לדוגמא: סוטה (י"א ע"ב) אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים ע"ש, וראה היטב בספרי חלק ט' דף תנ"א אות ב' ש"ש כמה דוגמאות לזה, וראה היטב בספרי חלק ט' ערך אל תקרי מדף ת"א והלאה מה שכתבתי השארכתי בזה, ולפענ"ד שהסוג הב' הזה אין לו שום שייכות להכלל דגורעין ומוסיפין ודורשין, כאשר תראה בכללן בעליה.

(ג) הסוג הג' הוא, הגרעון וההוספה, שהוא הרכבת שניהם יחד, ובא בש"ס בלשון, גורעין ומוסיפין ודורשין, ויש בזה ג' אופנים והם: אופן א', שגרעו אות מתיבה אחת והוסיפו על התיבה הכתובה אצלה, לדוגמא: (דיומא מ"ח א'), וזבחים כ"ה א' שיל מדם הפר דם מהפר יקבלנו, שגרעו המים הראשונה מתיבת מדם, והוסיפו על תיבת הפר, וקסבר גורעין ומוסיפין דורשין, וראה במקורות כאן כמה דוגמאות ע"י, אופן ב', שעשו הגרעון וההוספה ע"י חילוף, שגרעו אות מתיבה אחת והוסיפו על התיבה הכתובה אצלה, וגרעו אות מאותה התיבה הכתובה אצלה והוסיפו על הראשונה, לדוגמא: (דבמוות מ"ד ב') שיל מרות אשר וכו', שמראיו חשוכין, שגורעין חיית ממרות, ואליף מאשר, ומוסיפין חיית במקום אליף על אשר, ואליף במקום חיית על מרות, והוי מראו חשך, וכפרש"י שם, וקסבר גורעין ומוסיפין ודורשין, וראה במקורות כאן, אופן ג', שעשו גרעון

והוסיפו בה לא עכ"ל, וראה עוד ס"י א' ג] (א), ואת יב' ד] בדברי האר שבע שיש, ובהג' חת"ס ביב קריא ב' כ' על הרשבים שכי' דא"כ רבא נמי סכינא חריפא, וכו' וחפני קושיא זו פליגי ר' ישמעאל, וס"ל הכא אין גורעין ומוסיפין משום דסכינא חריפא וכו', אבל בעלמא דאי ס"ל גורעין ומוסיפין, דאליה תקשי מדידה אדיריה, במנחות ל"ה א' תוס' ד"ה לסטפת, ואיש נמי ביומא מ"ה, דם מהפר יקבלנו, דלא פליגי ר' ישמעאל, משום דהתם ליכא תיבה שלימה דמפסקא קרא כי הכא, ולזה נכתבו תוס' שם בלי שום הגהות מהרש"א, ובהו יובנו ד' הקרבן אהרן כפ' ויקרא, דם מהפר ע"ש, ובש"ח יצחק דיומא לא עמד על כוננה, ואש"נ הך דחמישיתו בב"מ נ"ד ב' דתיתי ככ"ז, וע"י בכורות מ"ד ב', גבי מרות אשר דפליגי ר"י ור"ע על רחביא ויש ליישב וק"ל, ע' ב"מ כ"ה א' מפיק רבא סימנא דאורייתא מעד דרוש אחיך אותה, התם ל"ז ב' פרש"י ד"ה דרשהו וכו', משמע דהך דרשא היא ע"י גורעין ומוסיפין וגם סכינא חריפא וכו' ע"ש, ולאב"י התם פליגי תנאי בסמיני דאורייתא, ואולי בהא פליגי אי גורעין ומוסיפין בכי האי גוונא, אמנם בחי' הרא"ם מפרש פסוק זה כענין אחר דלא כמשמעות רש"י דב"מ הנ"ל, וצ"ע בכ"ז ע"כ, וע' ש"ח חת"ס חר"מ ס"י קצ"ג שמביא ג"כ את כל הנ"ל ע"ש, וראה בס' דרכי שלום במוס' על היר מלאכי אות ט"ז דף ע"ב ב' ע"ש.

(ג) וראה היטב בס' עשירית הא"פה מהנה"ק מקאמארנא ד"ל על הספרא ויקרא פרשה ג"ד, ובספרו דף כ"ז שכ' על הך דרשה דמדם הפר, ח"ל וליכא למיפרך הכא סכינא חריפא מפסקת לקרא, דלא פרכינן הכי אלא היכא שסותר את הפסוק לגמרי ואנו עוזבין את הפסוק של המקרא לגמרי, כגון והי' הבכור אשר תלד, אבל בכאן אנו דורשין גם את פשט המקרא דורינו דם הפר דם הנפש, ודוק היטב וכו', עישה"ט, וראה היטב בספרי ח"ז מדף תחית והלאה עישה"ט מש"ב.

אותיות מכמה תיבות, וחברו את אלה האותיות להיות תיבה שלמה בפני עצמה, לדוגמא: הך (דב"ב קריא ב') ונתתם את נחלתו לשארו, ח"ק ונתתם את נחלת שארו לו, שגרעו וי"ז מנחלתו, ולמיד מלשאר, ומוסיפין שתי אותיות הללו זו ע"ז, לעשותן תיבה אחת, והוא לו, וקסבר גורעין ומוסיפין, וכפירש"ב שם, וראה במקורות כאן, וראה בספרי ח"ט ערך אל תקרי מדף ת"א והלאה מש"ב.

סימן ג. אין להפסיק ולסרס בסכין חדה את המקראות, מתי אמרינן כן ומתי לא

(א) ראה בהך דב"ב קריא ב', שיל ס"י א' את ו' דאעפ"י שאמרו שאין להפסיק ולסרס בסכין חדה את המקראות, אבל בגורעין ומוסיפין ודורשין לא שייך זה משום דיש לפרש גם ענין הכתוב כאילו גורעין ומוסיפין, שאם נעתיק את המקרא מלשון הקודש ללשון אחרת אי אפשר להעתיקו כמות שהוא אלא גרוא כמסוף וגודע, לדוגמא: ונתתם את נחלתו של מורישה לשאר, שהנחלה שמוריש אכית לבתה, שהיא שאר בעלה, זמי שהוא שארו שהוא קרוב לה, אליו תעמוד הנחלה, ראה שם בהך דב"ב קריא אות ו' (ב) מש"ש מהערוך בשם ר"ה, וראה היטב ברש"ב שם כפ"י הראשון, עישה"ט, ובפ"י השני להרשב"ם שם, שלא נחשב סכינא חריפא מפסקא קריא אלא כשקדימים תיבות שלמות אבל לא בשינוי אותיות, ע"ש ובתוס' זבחים כ"ה א' ד"ה גורעין, עשה"ט, וראה ס"י א' אות ב' (ג) בדברי היבין שמעיה ש"ש, וע"ש אות ב' (ג) בדברי הנחמד למראה ש"ש, וע"ש אות טו] בדברי תהליכות עולם ש"ש.

(ב) וראה בס' קרבן אהרן ויקרא פרשתא ג' דף צ"ה א' שכ' ע"ה דיומא מ"ה א' וזבחים כ"ה א', ושם בספרא את ד' מדם הפר וכו', וליכא למיפרך הכא כמו בב"ב קריא סכינא חריפא כ"י, דלא פרכינן הכי אלא כשמחבר תיבה אחת מאותיות דבקראי אבל לגרע מזה

(ד) וראה סי' א' אות ו' ג) בדברי ריטב"א ב"ב ק"א ע"ב, ד"ה סכינא חריפא, שכי' בתהי' ודיל אבל בדורא אין לומר כן, שאינו מחליף אות באות אחרת שאינה כתובה כאן, אלא שנוטל אותיות השמות מכאן ומכאן ומכנסן ודושן, עיי' עוד דלפי זה (שאינו מכניס לכאן אותיות שאינן כתובות כאן) למה לא מנאוה לזו בחס' סוטה (ס"ז א') (עיי' בג' מקומות הלכה עוקבת מקרא וכו') כבר פי' רש"ב (ד"ה אלא א' רבא) דפשטי' דקרא נמי ח"ק עיי', וראה היטב הדק בספרי ח"ח ערך אין מקרא יוצא מידי פשוטו מדף תבי' והלאה וצדפו לכאן, ובח"ס ערך אל תקרי מדף ת"א והלאה, עישה"ט.

וראה בליב מדות דריא בנו של ריה"ג ונפסח למס' ברכות בסוף מדה ל"ב ד"ה דין גורעין ומוסיפין שכי' ב"ב ע"ה דב"ב ק"א ברבא דלא שייך למיפרך סכינא חריפא כ"י משום דלא מקרי תפסקה אלא בחיבות להקדים תיבה זו לזו אבל באותיות לא הוי הפסק וכו', עיי'.

(ה) וראה בס' יד רמיה ב"ב ק"א ב' שהעיר ג"כ כעין הגיל והירץ ג"כ דאנן לאו מעקר קא אתינן למעקריה לקרא מפשטיה לגמרי דהא ק"ל אין המקרא יוצא מידי פשוטו אלא בבכור יבמין בלחוד וכו' וכו', והגם שגרענו ונעשה לו הוספנו אחר מלת שארו ונמצא ענין הפסוק ונתתם את נחלת שארו לו בלא תוס' ובלא גרעון אות אחת, עיי' כל לשונו באריכות, וזה כעין הגיל, ודק.

(ו) וראה היטב בס' תורת וז"מ ב"ב ק"א ב' שהעיר ג"כ כג"ל ותי' ג"כ דפשטא דקרא כדקאי קאי דאין הכתוב יוצא מידי פשוטו וכו' וכו', עיי' באריכות וצדפו לכאן, ומבאר ג"כ החילוק בין אביי לרבא, עישה"ט כי לקצר אני צריך, וראה כאן סי' י"א וצדפו לכאן, וראה בס' א' אות ג' א) בהך דהתוס' ובח"ס כ"ה ק"א ד"ה לטוטפת משיש בשם תתן נתן שש' אטיפת וקנים וצדפו לכאן.

סימן ד. אם לא אמרין גורעין ומוסיפין אלא בדבר שמסורת בידיו הללמים שהדין כך, ושיש לו רמז מן התורה

ראה רמיה ב"ב ק"א ב', שכתב שאין אמרין גורעין ומוסיפין ודורשים, אלא בדבר שמסורת בידיו הללמים שהדין כך, ושיש לו רמז מן התורה, אפ"י שאין מקום הרמז בדינא, ושאין אנו לגרוע מתיבה זו ולהוסיף בשניה, כדי לדרוש את המקרא על דרך הדין המסור בדינא, ואין לומר איך למה לא כתבה התורה בפירוש כן, לפי שאין אנו באים לעקור את המקרא מפשוטו לגמרי, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו עיי', וראה בספרי ח"ס ערך אל תקרי מדף ת"א והלאה וצדפו לכאן.

סימן ה. לגלות פירוש המקרא בעלמא

ראה סי' א' ה' י) בהך דב"מ ג"ד שהבאתי כן בשם הריטב"א שם, גם בשטמ"ק שם מביא בשם הריטב"א שכי' שהיכא דלא מחדשינן שום דינא אלא גילוי פירושה דקרא בעלמא דרשינן גורעין ומוסיפין אפי' באמצע תיבה, כיון שאינו לחדש דין, עיי' אות ה' ב), ובהך דב"מ ג"ד הבאתי לעיל שם אות ב' ה) בשם המקנה אברהם שכי' שם רבכה"ג גורעין ומוסיפין אף שאינו מקרא בשום מקום עישה"ט.

סימן ו. באמצע תיבה

א) וראה סי' א' אות יב) בהך דהירושלמי נזיר, סוטה, האריות, שיש דבירושלמי פליגי בזה אמוראים, ר' אמי בשם ר' יוחנן אמר גורעין לדרוש מתחילתה לסופה, ור' חנינא בשם ר' ירמיה אמר אפי' באמצע התיבה, עישה"ט וצדפו לכאן, וראה תוס' סנהדרין ד' ע"ב ד"ה לטוטפת שכי' שהאמוראים בירושלמי חולקים ועיי' עיי'.

ב) וראה סי' א' ה' בהך דב"מ ג"ד ביש"ש

דשיטת רש"י שם הוא, ואין דורשין באמצע התיבה, וראה בהך דסנהדרין ד' ב', ומנחות ל"ד ב' ד"ה לטוטפת ובח"ס ל"ז ב', ושם בס' א' ה' ג) הבאתי שכי' הרא"ש ה' תפילין סי' ב', עיי' וצדפו לכאן, ועיי' סי' א' אות טז) בהך הליכות עולם שיי'.

ג) והתוס' במנחות ל"ד ב' ד"ה לטוטפת בשם ר"ת כי שמוסיפים אף באמצע התיבה, (וע' מהרש"א שם שר"ל שמראש או סוף התיבה מוסיפים לאמצע דורשים, אבל לא מאמצע לאמצע) וכן בתוס' סנהדרין ד' ב' הנ"ל, ויי"מ בתוס' ובח"ס ל"ז ב' (ולא כמהרש"א הנ"ל בדעת ר"ת), וראה היטב סי' א' אות ח) וצדפו לכאן, ועיי' כאן אות ה', וראה סי' י"ט א).

ד) וראה מלא הרועים מע' גורעין ומוסיפין אות י' שכי' לדעת ר"ת במנחות ל"ד ב' דאין מוסיפין באמצע אלא כשאי אפשר להוסיף בסוף, אבל במקום שאפשר להוסיף בסוף אין מוסיפין באמצע עיי', (ובס' א' ה' ה) הבאתי ד' המלהיד באריכות עיי') וכי' ביבין שמועה כלל קסיד בפי' על הכריתות, ועיי' שלפ"מ שר"ל שהמחבר הוא בפסוק של מעשר, אין גורעין מסוף תיבה להוסיף באמצע, אבל מתחלת תיבה גורעין להוסיף באמצע עישה"ט, וראה כאן אות ח'.

ה) וחיבין שמועה כלל קסיד וקס"ג, כתב לרש"י דסובר דאין מוסיפין באמצע, זה דוקא באות שנגרעה מתיבה אחרת, או באות שהיתה בראש התיבה ונגרעה משם אין מוסיפין אותה באמצע, אבל אות שנגרעה מאותה תיבה עצמה כגון ולטוטפת, או שנגרעה מאמצע וניתוספת באמצע, כגון חייזו שבין שני הטייתין של ולטוטפת גורעין ומוסיפין דורשין, (וזה ח"ס) ומהרש"א מנחות ל"ד ב' בהך ר"ת, וראה לעיל אות ג', וראה עוד סי' א' אות ה' ה'.

ו) וראה היטב בס' א' אות יד) מה שיש בשם הכריתות שער א' לשון למודים אות ח', ומה שבאר חיבין שמועה דבריו דס"ל כלל

חדש דדוקא באות של תחילת תיבה אמרין גורעין וכו' ומשימין אותה אפילו באמצע תיבה, אבל באות שהוא בסוף תיבה לא משימין באמצע תיבה.

ועוד ס"ל להכריתות דעיי' לא אמרין דאות שבתחילת תיבה משימין אף באמצע תיבה אלא היכא דלא אפשר להוסיפו בסוף תיבה, אבל היכא דשייך להוסיפו בסוף טפי מוסיפין בסוף מאמצע, עיי'.

ועוד כי דמשי"כ הכריתות דאות שבתחילת תיבה מוסיפין באיזה מקום שירצה היינו דוקא באותה תיבה אבל לא בתיבה אחרת ושאינה דמרתה אשך דשתי תיבות הם, ועיי' דייק הכריתות אנו משנין במקומן, ר"ל דכיון דח' דמרתה מטיילין במקום אלף דאשך ממילא מחליפין את תאלף במקום תח' אפילו באמצע התיבה עיי'.

סימן ו. אם דוקא כשיש הוכחה, דחוק, קושיא, וכדומה, שאי אפשר לדרוש את הפסוק כמות שהוא כתוב, ודרשין

א) וראה קרבן אתרוץ על הספרא ויקרא פרשה ג"ד, ד"ה מדם הפר שכי' שעי' דורשין גורעין ומוסיפין בולקח מדם הפר, שאם נכתבו ה' משמע שאפי' מקצת מן הדם די שיקח ובאמת צריך שיקבל את כל דמו של הפר שנא' ואת כל דם הפר ישפך עישה"ט, וז' מדבריו דרך ע"כ דורשין גורעין ומוסיפין שם מפני ההוכחה הנ"ל שאין לדרוש הכתוב כמו שהוא כתוב, עישה"ט, וראה בהך דיומא מ"ח א' שיל סי' א' ג' א), וכן איתא בובח"ס כ"ה א' בגמרא שם דאי סלקא דעתך מדם הפר מדם דאפי' מקצת דם, והארי' המקבל צריך שיקבל כל דמו של פר עיי', וראה סי' א' אות ו' בהך דהריות דף ד' ע"א בתוס' ד"ה קרי שכתבו כן בפירוש, עישה"ט כל לשונם וצדפו לכאן, וראה היטב בהתורה הממצה ויקרא ד' פסוק ה' אות רי"ד משי"ב וצדפו לכאן, עישה"ט שחזקין כזה דמדוע לא כתב

כתיבנו ולקח דם מהמר, ע"ש וצרפנו לכאן, וראה בהתורה המצוה אמור כי"א את ג"ג שכי' ג"כ בהך דמרוח אשך טעם הוהכחה לדרוש כן, (וראה כאן בהך דבכורות מ"ד), עישה"ט ואקצרי, וראה היטב בס' עשירית תאופה על הסמרא ויקרא מרשה ג' ד' שכי' ג"כ טעם תגון והוהכחה שהצרכו לדרוש הך דולקח טעם חפר דגורעין ומוסיפין דורשין, עישה"ט באורכה וטו"ה, וראה ח"י הריטביא ב"ב ק"א ע"כ מציב וצרפנו לכאן.

ג) וראה ערך לגר כריתות ז' א' הבאתי בס"י א' יא' ג) עיין שם וצרפנו לכאן וראה ג"כ דמפסע הוכחה קאיתני דגורעין ומוסיפין עישה"ט, וראה כגון קדשים, חק נתן, ופנים מוירח ב"י אסיפת זקנים וזכרים כ"ה א' שכלם פת חתך אמרו שם שתדיר דגורעין ומוסיפין חתך מנה הוכחה, עישה"ט באורכה וצרפם לכאן כי לקור אני צריך.

ד) וראה כעין זה בספרי ח"ט ערך אל תקרי נדף ת"א והלאה, ושם הבאתי שאין מדרך חזיל לדרוש כן אם לא שיש להם איזה דיוק או איזה הערה בלשון הפסוק ההוא, שאינו מתיישב לפי פשוטו, או שאינו מתפרש בנחת ע"י מללים ידועים וחוקים קבועים בדקדוק ובפשוט חלשון ובמשפטי ההגיון וכדומה, עישה"ט, וראה כאן ס"י ב' ד"א משיב וצרפנו לכאן.

סימן ה. שתי אותיות וצפונות המתחלפות בטורן

ראה כאן ס"י א' את ט' משיב מתו' פנחות ס"ד ב' ד"ה משום כרמל תקריב ס"י רך ומלא, ואין זה גורעין ומוסיפין באמצע תיבה, דהוי כמו שמלה שלמה, ע"ש וצרפנו לכאן.

סימן ט. שיטת התנאים והאמוראים בכללן

אן רבי ישמעאל, וראה ס"י א' את ו' א)

בהך דביב ק"א ב' דלונת הרשבים שם ד"ה אינו צריך ר' ישמעאל אינו דורש גורעין ומוסיפין, וראה שם את ט' בשם החליכות עלם שער ד' פ"ג שכיב ובס"י ג' את ב) שהבאתי בשם החתים בתנ' לביב ק"א, שכי' שדוקא בדרשת נחלתו לשאר שני הדבר כסירוס המקרא, דמפסקי קרא, שתיבת שארז מפקת בין התיבות הקדמות להמלה לה אבל בכל שאר המקומות הכל מודים שגורעין ומוסיפין וכו', וכ"כ בשירת שלו חת"מ ס"י קצ"ג, עישה"ט, וראה בס"י א' את ג' א) מ"ש בהך דתוס' וזכרים כ"ה ע"א בשם החק נתן וצרפנו לכאן.

ב) רשבי"ג, ס"ל דגורעין, דבר"פ הכותב ס"ל במשנה שם ירושת הבעל דאורייתא, ופרש"י דנפקא ל"י מלשארז וירש אותה, ע"כ ס"ל דגורעין לרבא, אן לאביי אין הכוונת, וראה ס"י א' ו' א) בהך דביב ק"א, המלה הרועים ח"ב בערך גורעין וכו' כלל ס' תמה ע"ז דמנין לרש"י דנפקא ל"י מלשארז, דילמא מלא תסוב נחלה כר"י, וצ"ל דרש"י לא דק בזה, וחדא מהב' ילפותות נקט, ולפי האמת י"ל, דלא ס"ל גורעין דנפקא ל"י מלא תסוב נחלה דוריק ע"ש, ולפ"ז לא בירא לן בדעת רשבי"ג אם ס"ל דגורעין או לא, וראה לקמן את תל' ג' ר' עקיבא, לרבא ב"ב ק"א ב' דרדיש מלשארז הטעם משום דגורעין, אן לאביי אין הטעם משום גורעין, וראה שם בהך דביב ק"א, וכאן לפנ"ז בהך דרשבי"ג, ובמלא הרועים הנ"ל, ופלא על מלא הרועים שלא העיר דבמו"ק ב' ע"ב ר"ע סבר דגורעין ומוסיפין בהך דשדך לא תורץ, וראה ס"י א' את ב), וראה שדך יצחק בערכנו דף כ"ג ע"א.

ד) ר' חנינא בן אנטיגנוס, ס"ל גורעין וכו', וראה ס"י א' י' בהך דבכורות מ"ה, ומשמע דאפי' באמצע, וע' תוס' סנהדרין ד' ב' ד"ה ולטפח וכו' בהך דבכורות, ובמלה"ה הנ"ל. ת' ר' יוחנן בן ברוקא, דס"ל בכתובות פ"ד ירושת הבעל דאורייתא ג' דס"ל גורעין (כרשבי"ג, וראה לעיל את ב) בהך דרשבי"ג).

דאפשר דנפקא ל"י מלא תסוב נחלה, כר' ישמעאל (ראה כאן אות א) בהך דר' ישמעאל, או כאביי בב"ב ק"א, וכמש"ל בהך דר' ישמעאל ולא ס"ל גורעין לתרשבים ז"ל, ע"ש וצ"ע.

ו) ר' אמי בשם ר' יוחנן, ס"ל דגורעין וכו' לדרוש מתחילת הפרשה לסופה, פ"י מתחלת התיבה לסופה, ראה בהירושלמות גזיר סוטה הוריות שהבאתי ס"י א' יב), ע"ש.

ז) ר' יוחנן בשם ר' ירמיה, ס"ל דאפי' באמצע דורשין, וע' בתוס' סנהדרין ד"ד ע"ב ד"ה לטפח, ובהירושלמות ש"ל, המלה"ה הנ"ל כ' דאפשר לומר דקא לגרע מתחילה להוסיף באמצע וכד' ר"ת ע"ש.

ח) ר' שמעון, וראה ס"י א' א) בהך דפסחים ס"ד א' ש"ש דהש"ס קאמר טעמא דר"ש דורש זבחי זבחי תרי יומי קרי ב"י זבח וזבחי, ע"ש וצרפנו לכאן.

ט) רבי, וראה כאן ס"י א' יב) בהך דירושלמי גזיר פ"ה ה"א דהירושלמי קאמר על הך דרבי על קר' וכו' כתיב כן כד"ר ארי' גורעין לדרוש מתחילת הפרשה לסופה, עישה"ט וצרפנו לכאן.

י) רבי חזקיה — ור' הילא, וראה כאן ס"י א' יב) מהירושלמי תוריות פ"א ה"ג שהירושלמי קאמר על דרשתם כ"ר א"ר, גורעין לדרוש מתחילת הפרשה עד סופה, ע"ש וצרפנו לכאן.

יא) בן חנינאי (הוא ר' חנינא), או בן עזאי, וראה כאן ס"י א' יג' ג) בהך דספרא אמור פ"רש ד' פרק ז' — י"א משיב וצרפנו לכאן.

סימן י. לענין הלכה בכללן

א) וראה רש"י ב"מ ג"ד ב' ד"ה או דילמא שכי' בתה"ד אלא משום, דקיימא לן גורעין ומוסיפין דורשין וכו' ע"ש, ומשמע מלשוננו דהלכת כמי שסובר שגורעין ומוסיפין דורשין, ב) וראה לעיל ס"י ב' את ב) ש"ש מהה"ה שכי' שדוקא בדרשת נחלתו לשאר שני כסירוס המקרא וכו' מליג ר' ישמעאל, אבל בעלמא

וראי ס"ל גורעין ומוסיפין, וכו' ע"ש, ומ"ש משמו באנציקל' תלמודית לרא"י מהחת"ס שהכל מודים שגורעין ומוסיפין, שם לא נמצא רק בר' ישמעאל ע"ש, וראה כאן ס"י ט' בערך שיטת וכו'.

ג) והנה ביומא מ"ה א', חזכרים כ"ה א' ובכורות מ"ד א', דביב ק"א ב', שהבאתי לעיל ס"י א' איתא, קטבר' גורעין ומוסיפין דורשין, וראה היטב דק בארובה, מה שהבאתי בספרי ח"ה ערך איהו סבר, מדף תמיג והלאה, בפרט שם דף תמיג אות ו', בענין אם כשאומר בש"ס, קטבר' אי משמע דאיתו תנא או אמורא הוא שסובר כן, אבל אגן לא נקטינן הכי או לא, עישה"ט דק אריכות בזה וצרפנו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא במה שהארכתי כבר בספרי, וע"ש עוד כו"כ פרטים בזה וצרפנו לכאן, וראה בקיצור כללים שלי ערך קטבר עישה"ט, וראה משיב בס"י א' ג' בהך דתוס' וזכרים כ"ה ע"א בשם החק נתן וזכרים שם.

סימן יא. בנוגע לכללן והכללים דאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולהך דבג' מקומות הלכת עוקבת מקרא

ראה כאן סימן ג' ערך אין להפסיק ולסרס וכו' אות ד) משיב מהריטב"א ב"ב ק"א ב' משיב וצרפנו לכאן, וראה משיב אות ג' ה' ו) בשם העשירית תאופה, יד רמ"ה, ותורת חיים, וראה היטב בספרי ח"ה ערך אין מקרא יוצא מידי פשוטו מדף תביח והלאה, ובח"ס ערך אל תקרי מדף ת"א והלאה, עישה"ט וצרפם לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא, וראה בספרי ח"ז ערך אין טעם א' יוצא משתי מקראות, וראה שם בח"ה סימן כ"ט דף תנ"ה דכשיש הוכחה בהיפך הפשט לא דרשין פשוטו כלל, ועוד שם כע"ז, ע"ש כל הכלל וצרפנו לכאן, וראה כאן סימן ד'.

סימן יב. אם גורעין ומוסיפין דורשין הוא רק אסמכתא בעלמא, או דרשה גמורה

ברצוני להעיר כאן במה שהארכתי בספרי

ח"ט ערך אל תקרי אם הוא רק אסמכתא או דרשה גמורה. עייש ס"ג בארובת. כן אני מסופק בכללן אם הוא רק אסמכתא או דרשה גמורה. ויותר אני מסופק אם במקום שגורעין ומוסיפין ע"י חילוף ותמורה וכירוב אם הוא דרשה גמורה או רק אסמכתא בעלמא. וראה בספרי ח"ט תגיל מסין י"א דף תל"ו והלאה. עיישה"ט ובכל הכלל כלה. ובכך אני בזה. וראה כאן בכלל גימטריא. וצדפו לכאן. ולא באתי רק להעיר.

סימן יג. אם יש חבדל בכללן בין הלכה לאגדה

ראיתי לנחץ להעיר ע"מ שכתבתי כאן בערך גימטריא ומוסיפין. וכן בספרי ח"ט ערך אל תקרי. שיש חילוף בדרושים והאלו בין הלכה לאגדה דרך באגדה ודרשה ילפי כן אבל לא לתוכיח מהם שום הלכה. עייש לכמה שיטות וצדפו לכאן. אבל כפי הנראה ממקומות שהבאתי בכללן דמשתמשים בכללן דגורעין ומוסיפין גם לענין הלכה. וראה בספרי ח"ט דף תכ"ט אות כח. וכל חס"י ח' שם משיב וצדפו לכאן. וראה בספרי ח"ו ערך לבנות יסוד ולהציא דין עפ"י גימטריא וסודות מדף תרל"ב והלאה מה שכתבתי וארכתי בזה. עיישה"ט.

סימן יד. אם יש לנו כח לדרוש בגורעין ומוסיפין מדעתנו לבר

נשתפתי אם יש לנו כח לדרוש בגורעין ומוסיפין מדעתנו לבר. וראה היטב בספרי ח"ט ערך אל תקרי דף תכ"ט סימן ט'. ובספרי ח"ו מדף תרל"ב והלאה. ובספרי ח"ה מדף שג"ב והלאה ערך אין לעשות דרשות מעצמנו. עיישה"ט וצדפו לכאן.

סימן טז. גורעין ומוסיפין אם שייך גם עם חילוף אותיות

ראה כאן בכללן ס"א אות י"א (א) בהך

דבכורות מ"ד ב'. וס"ב אות ג' באה"ד אופן ב' ע"ש.

סימן טז. הירושלמי לא רגיל להביא לשון גורעין ומוסיפין ודורשין

ראה כאן ס"א אות י"ב שכתבתי מג' מקומות בירושלמי ששם לא מובא הלשון גורעין ומוסיפין רק הלשון גורעין לדרוש מתחילת הפרשה לסופה. ובשאר מקומות בירושלמי לא נמצא עוד. עייש.

סימן יז. לפעמים השמיטו הלשון גורעין ומוסיפין ודורשין

ראה בפנים בהמקורות ס"א אות ד' בהך דב"מ כ"ה ושם אות ה' ד' בהך דב"מ נ"ד במ"ש הנאות יעקב ע"ה דכריתות ד'. ובהך דועל חרבך תח"י עייש. וראה שם אות ז' בהך דהוריות ד' ע"א. ושם אות יג' (א) בהך דספרא שמיני בקרבן אהרן בשם רבינו הלל עייש. ובספרא שמיני פרשה ח' שם בהקרבן אהרן. ועוד בכללן. וראה כע"ז בספרי ח"ט ערך אל תקרי ס"ב כ"ז שיש דלפעמים השמיטו הסיום דאל תקרי שחשבתו למובן מאליו עייש.

סימן יח. אם לא שייך כללן בדבר שאין זה מקרא בשום מקום

ראה ס"א בהך דב"מ נ"ד ע"ב אות ה' (ב) ח' שיש מתריסב"א בשם התוס' ולא גורעין ודורשין חמישיות דהיינו ויסף חמישית כ"י כיון שאין זה מקרא בשום מקום. עייש כל הענין. ומשי"כ המקנה אברהם שם וצדפו לכאן. עיישה"ט.

סימן יט. צינים והערות בכללן

(א) גורעין ומוסיפין ודורשין. ראה אברהם אומר כלל ט"ו חיל בבדחות דף מ"ד ע"ב. ר"ח

ע"ו. עיישה"ט כי לא רציתי לבא בכפילא במה שכבר תארכתי כ"ס בספרים שלי. אך רציתי להעיר כאן שאלו הדברים הנ"ל אין להם שייכות לכלל דגורעין ומוסיפין ודורשין. וראה כאן סימן ב' בערך מהות הכלל הסוגים וכו'. וכתבתי זאת מפני שמצאתי באיזה ספרים שכללום יחד עם הך דגורעין ומוסיפין. ובאמת גורעין ומוסיפין הוא רק גרעון והוספה שהוא הרכבת שניהם יחד כמ"ש בסימן ב' הנ"ל. וראה היטב ס"א ב' (ב) מה שהקשה היבין שמועה וכן הקרבן אהרן על רש"י מ"ק ב' ע"ב. עיישה"ט וצדפו לכאן.

סימן כ. גורעין ומוסיפין מצינו מלה מוקדם זה ומוסיפין אותה במקום אחר אבל גורעין לגמרי לא מצינו

ראה סימן א' ב' (ב) בדברי היבין שמועה כלל קס"ב ש"ש. עייש וצדפו לכאן. ועייש אות יג' (א) בדברי הקרבן אהרן על הספרא מה שהקשה שם על רבינו הלל. ועייש אות יג' (ב).

סימן כא. סכומים וכללים

(א) בהך דמ"ק ב' ב' מ"ט דר"ע דתניא שדך לא תורע כלאים אין לי אלא זורע מקיים מניין ת"ל כלאים שדך לא. ז"ה הור"א שם. ראה ס"א ב' (ב) וס"ב ט' ג'.

(ב) הפ"י בסוף מכות אינו מרשיי רק הוא מפירוש תריב"ן ד"ל ראה ס"א ב' (ה). (ג) בהך דיומא מ"א א' ונבחים כ"ה א' דת"ר ולקח מדם הפר זכ"י דם מהפר יקבלנו וכו'. ובבב"א שם. ראה ס"א ב' (ג) וס"ב ד' א'. וס"ב י' ג'.

(ד) נוסחת רש"י ה' ב' ה"ה אם שמוע לטוטפות מלא. השגה בזה ע"ד האחרונים. ראה ס"א א' אות ה' (ז) י'. ועייש שם אות ח' (ב) ו'.

(ה) בהך דב"ב ק"א ע"ב דת"ר שארו זו

ב"א במרחה אשך לתחליף ח' בא'. וע' כסף נבחר אשכנזי ס' אמור ז"ס וזאת הברכה. ואי באמצע תיבה בסוכות קרנות לטוטפות. עיינ תוס' מנחות. והרב סד"ר ב' ואתחנן דקפ"ה ע"ד. וע' בס' מטעם המלך ח"ד ס"י תקל"ה ועיינ בס' פתח ונאה. ובס' בית תימן בדרוש ר' לשה"ג. ובספ"ק אברהם את ידו בדרוש לתשובה.

(ג) וראה היטב בס' מחד יצחק רוב בקיאות בזה בערך גורעין ומוסיפין. דכ"ב ע"ב. ומביא מכ"כ מקומות. ומה שהבאתי בכללן. וארשום המקומות שמביא שלא הבאתים כאן לציין קרבן אהרן שמיני בפסוק אהרן ובניו. ושם ויקרא ולקח חבתן ודשינן לו קח. מדד"ר שה"ש פסוק בסגן ערמת חטים דורש על תרי"ב שני ספרים מכאן. ושני ספרים מכאן. והוא באמצע חטים ערמה של חטאים כלומר מי שחטא ע"י בתרי"ב איזה קרבן יביא על חטא. ילקוט דף רס"ב והאם הדברים אהם ודיבוקים עייש.

(ג) ורציתי להעיר למה שתארכתי בספרי ח"ט ערך אל תקרי ובכ"מ בספרי. והארכתי בזה גם בס' דרכי השינויים להגאון מהר"ר שמואל ואלדבערג ד"ל בעהמ"ח ספר דברי שמואל על כללי חשי"ס. ובס' מקור ברוך. ובכ"כ ספרים שצינתי בספרי בענין חילוף. ותמורה בלשון הכתובים את האותיות והאל"ף ב"ת זו כזה. מכ"כ טעמים ויסודות. או מפני שמתאימות לצאת ממוצאי אברי התורה כמו אותיות בומ"ף. גיכ"ק. דסלג"ה. זסשר"ץ. או מפני סמיכותם בס' האלפא ביתא. או שהם מאותיות אה"וי מפני קלות הברתן. או באותיות שהן קרובות בהברת כמו תחית והכ"ף הרפויה. ועוד. או מפני שהם קרובות בתמונתן כמו הברית והכ"ף ועוד. או שהן קרובות בסדר הא"ב השונות אטב"ה. ואתב"ש ועוד. ואותיות בכללים. ואותיות השט"ף למגיד. המנוצות בלשון. ועוד. עיישה"ט בספרי ח"ט ערך אל תקרי הנ"ל.

וכן הבאתי שם דרך חיל לדרוש מלים במקרא בסגנון חסר ויתיר. האריך בזה בס' דרכי השינויים ובס' מקור ברוך מפרק ד' והלאה מדף ש' עייש. והבאתי בספרי כו"כ דוגמאות

אשתו וכו' אמר אבי תריץ הכי וכו', אמר רבא סבינא חרימא מססקא קרא, אלא אמר רבא תיק ונתתם את נחלת שאריו לו וכו', ראה סי' א' נ', וסי' ג', וסי' ד', וסי' י'.

(ו) בתל דמנחות ליד ב' תיר לטטפת לטטפת לטטפת הרי כאן ד' וכו', ראה סי' א' ח'.

(ז) ראי' מהירושלמי דאפילו תיבה אחת נקרא מרשה, ראה סי' א' יב' ג'.

(ח) אין מדרג חזיל לדרוש אל תקרי אם לא שיש לחם איזה דיוק או איזה הערה בלשון המפיק תחא שאינו מתישב לפי משוטה, או שאינו מתפרש בנחת עפ"י כללים ידועים ודוקים קבועים בדיקדוק ובמשמש הלשון ובמשמטי התגיון וכדומה, ראה סי' ד' ג'.

(ט) כשאמר בש"ס "קסבר" אי משמע דאיתו תנא או אמורא הוא שסובר כן, אבל אנו לא נפטינו הכי או לא, ראה סי' י' ג'.

(י) כשיש חוכמה במשפך המפשט לא דרשינן משוטה כלל, ראה סי' י"א.

(יא) לפעמים השמיטו הסיום דאל תקרי שחשבתו לטובן מאלה, ראה סי' י"ז.

(יב) בענין חילוף ותמורה בלשון הכתובים את האותיות האל"ף ב"ת זו כזו מכריח טעמים ויטויות וכו', ראה סי' י"ט ג'.

(יג) דרך חזיל לדרוש מלים במקרא בסגנון חסר ויתיר, ראה סי' י"ט ג'.

גימטריא, אחד מל"ב מדות של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי — דרשת המקרא לפי ערכו המספרי של האותיות, או על פי תמורתן באותיות אחרות חיבור וצירופי האותיות והמספרים המתחמים על ידן, חישוב לפי הערך המספרי של האותיות במלה, כמו א' — אחת, ב' — שנים, ג' — שלש וכו', ועוד ראה בפנים.

נוטריקון, כתיבה בקצרה ומצומצמת ע"י ראשי תיבות או מלים מורכבות, ועוד ראה בפנים.

חלוף ותמורה, חזיל בתלמוד"ס, ובדרשותיהם, רגילים לפעמים להחליף ולהמיר אותיות בין בלשון המקרא בין בלשוני חז"ל.

חסר ויתיר (גרעון והוספה), חזיל דרכם לפעמים לדרוש מלים במקרא בסגנון חסרון ויתרון אות.

סימנים, מלים שקל לזכרן שנקבעו כדי שיזכרו ע"י את החלכות ולא יטעו בהן.

ראשי וסופי תיבות, קצור מלים על ידי כתיבת האותיות הראשונות או האחרונות שלהן בלבד.

צירופין, צירופי אותיות היינו חבורן עם האותיות שלפניהן או אחריהן.

הפלוגורפיה, הבלעת אותיות שוות בתיבות סמוכות זו לזו וצירופן לתיבה אחת.

גימטריא

התוכן : א. מקור המלה גימטריא ופירושה ; ב. אופני סוגי ומיני גימטריאות, ואם חשבון האותיות ותמורת האותיות הם מדה אחת ; ג. גימטריקון, גימטריקון, גמטריקון ; ד. מקורות שיטות והערות בענין גימטריא ; ה. לדינא עפ"י גימטריא ; ו. אם גימטריא הוא רק אסמכתא בעלמא ; ז. אם יש הבדל בין גימטריא לעניני הלכה לבין בעניני הגדה ; ח. אם גימטריא הוא הלכה למשה מסיני בכמה מקומות ; ט. אם גימטריא דומה למידה שות שאין דנים אותם מעצמן ; י. אם מליצי ר' ישמעאל ור"א בנו של ר' יוסי הגלילי במדת גימטריא, והטעם שלא חשב ר' ישמעאל גימטריא בין הריג מדות ; יא. אם נוטריקון נכלל בגימטריא, או נוטריקון לחוד, וגימטריא לחוד ; יב. גימטריא עם הכולל ; יג. את שימושית אי נחשבת להשלים בגימטריא ; יד. דגש או נקודה לפעמים בא

ע"ד התויר"ט הג"ל, היוצא מהג"ל דגימטריא הוא מושאל מלשון יוניות, שקוראים כן לחכמת המדידה והתשבורת.

(ב) וראה כללי מהריק"א על ההליכות עולם דף ל"ח, (דפוס ווארשא) שכ' פ"י גימטריא ג"א מטוריא", שהמלות הם כמו הרי"ט והיוצא מהם הם כמו ג"א, נוטריקון נומר אות מקצר תיבה, ע"ש, ומובא גם בשלה"ק ח' הושבע"ס כללי דרושים ע"ש, וזה פלא, וראה בהג' דרכי שינוים דף ג' א' אות א', ובהג' הג' מקיטוב על התשבי ערך גימטריא מש"ב.

(ג) להטעם שהבאתי כאן באות א', ראה בערך ערך גמטריא, ובמגן אבות אבות פ"ג ח"י, ויוחסין (י' השלם צד מ"א) נמצא שמקורו מן ל' "מטריה" מל' יון שפירושו מדידה, "וגי" הוא ארץ, ר"ל מדידת הארץ, כי מכאן ידעו שאר מדות השמים, וראה ערוך השלם בערכנו.

(ד) וראה תשבי ערך גימטריא שכ' הוא מלה יונית ממש לשון חשבון או מנין, ברפי על הגימל, ובערך מפרש אותה בענין אחר, ולא נתיירא עכ"ל.

(ה) ראה חרי"ט סי' רל"א סעיף ס"ז במדידת קרקע בין אחים או בין שותפין צריך לדקדק בחשבון מדידתו ע"פ העיקרים המתבארים בבתי גימטריא, וכו', וכ' הסמ"ע ס"ק ל' שם כן הוא לשון תרמ"ם רפ"ח דגניבה, וכ' המ"מ לפרשו ז"ל כתבי גימטריא הוא חכמת השיעור והתשבורת, ועליו אמרו שהחשבון תקופות וגימטריאות הן הן פרפראות לחכמה ויר"ל הן פרפראות לחכמת התבונה הקרוי חכמה ובינה, עכ"ל, וכ"כ בבאר הגולה שם אות נ', ע"ש, וראה בס' האמונות והדעות לר' סעדי' גאון בתחילת הספר בבאר מלות וזרות מהמפרש, שכ' הנדסה כן נקרא חשבון המדידה והתשבורת בלשון יון ע"ש.

(ו) ובגבלו (פי' קצב) כ' פ"י, גימטריא חשבון שכן תרגם המתרגם את מספר מפקד העם, ית גמטריא, וראה בהג' הגאון מקיטוב על התשבי מש"ב עיש"ט, והנה זה פלא, דלשון

למלות הגמטריא ; טו. בתיבה דשיך חסר או מלא, אם אין קפידא אם יחסרנו או ימלאנו לבין המספר ; טז. גימטריא ע"ד יש אם למקרא ; יז. כשעושים גימטריא וחסר אחת אם מעקב ; יח. אם יש לשם גימטריא זכר במשנה ; יט. אם שיד אל יפתח פיו לשון ע"ד גימטריא ; כ. הלשון מאי קרא, מאי טעמא, מאנ הני מלי, ומניין, וכדומה, אי שיד על גמטריא ; כא. גימטריא של שם הרי"ה במלואו ; כב. אם הגימטריאות אינם הכרחיים והם רק כספל לעיקר, כעין אסמכתא, וכו', וסימנ, לדבר המקובל ; כג. אם פסוקי למנחה מומור לדוד, וביצא באלו, לא עולים לחשבון גימטריאות ; כד. גימטריא עפ"י הוראת האותיות במספר קטן ; כה. בנט אם מותר לכתוב גימטריאות ; כו. גימטריא בירושלמי ; כז. אם בגילוי מילתא בעלמא לימין בגימטריא לדינא לכ"ע ; כח. כת, ענינים שונים בגימטריא ; כט. סכומים וכללים.

סימן א. מקור המלה גימטריא ופירושה

(א) ראה תויר"ט אבות פ"ג מח"י, שכ', וגימטריאות, פ"י הרב חשבון האותיות, כמו (בראשית מ"ב), רדו שמה, רמז לרד"ו שנים בו, וכן (ויקרא ט"ז), בא"ת וכו', רמז לכית ראשון שיעמוד ת"י שנים, גם רש"י פ"י חשבון האותיות ונוטריקון, ובערוך ע' גימטריאות ; שכותבין א' במקום אחד, וק' במקום מאה, וגיל שהוא שם מושאל ולקוח מיון שקוראים כן, לחכמת המדידה והתשבורת, (געאמטריא), וחכמינו השאילו השם לכל עניני חשבון ומספר, וכ"כ המפרש לה' קידוש התודש פח"י ה"ג, ובדרך חיים מפרש כך במשנתנו, שר"ל חכמת המדידה והתשבורת, כרש"י שבת ע"ה, לפי שעל ר"א בן חסמא זה העיד ר"י שידוע לשער כמה טפות יש ביים, כבהריות י', זה חכמת והנדסה שהקדמותיו המדידת והתשבורת וכו' וכו' עש"ב, וכ"כ היה ה' גניבה רפ"ח, ובסמ"ע ר"א סק"ל, וע' מה שהאריך הלחם שמים

את מספר מסקד העם נמצא ב' מקומות א' ש"ב כ"ד ט' ב' ד"ה א' כ"א ה' וב' המקומות בהתרגום איתא ית חשבון מנין עמא ואין זכר שם לתיבת גמטור. וה' פלא וראה דרכי השינויים דף ג' ובה' הגאון מקיסוב על חתשבי ערך גימטריא. ע"ש. ובה' דרכי השינויים כ' כי זה ט"ס ונשאר בתימה. דאין זכר לתיבת גמטור שם. ולפענ"ד במכתה"ג דאין כדאי להגיה ולחקש על חקדוש הכלבו וצ"ל וודאי לא בדת את התרגום מלכא כי תורת אמת ה' כסיה. אך ראה בפי' בית אהרן על התחלים מקדש מעט א"א/ שהאר"ך מאוד בעניני התרגומים ומביא בשם התו"ט פיו דבין מ"ז שכתב נישבים פירש הרב פחים כן ח"ה נמלטה מפה. נ"י פ"ב דב"ב. ובתרגום שלפנינו כתוב בפירושו פחי. ועל כן מוכרח לומר שהנ"ל ראה תרגום אחר. ע"ש.

וה' חס"י ב"ק מ"א דיג ע"ב ד"ה כדמתרגם שם. שיש כמה עניני תרגום. ע"ש. שהאר"ך מאוד מאוד בזה. וראה בס' אמרי בינה לתוספתא ד"ל סימן ד'. מדף התקניא והלאה. שחקידש כמה דפים על עניני התרגומים. וכ' שם כ"פ שהיו כמה תרגומים על נ"ך ונאבדו מאונן. ע"ש בארוכה גדולה. כי תקצר המצע. וע"כ הכלבו ודאי ה' לפניו איה תרגום כנז"ל. ואקצר כי אכמלי"ב. ואי"ה בכללים שלי ערך תרגום יתבאר הדברים בהג"ה. וראה שדי המד כללים מע' ת' כלל ס"ב אות י"ב ע"ש.

ו' בס' מלון חדש מביא דעה ששורשו הוא גימטריא. (האות גמא היא שלש). חשבון של אותיות לפי ערכיהן המספריים ע"ש.

ח' עיקר שם המדה הוא "גרמטיא", והיא מקור גמטור. ונראה שגם המילה "גרמטיא" היא מקור גמטור. ונראה שגם המילה "גרמטיא" היא מקור גמטור. ונראה שגם המילה "גרמטיא" היא מקור גמטור.

ט' ראה ירושלמי תרומות פ"ה ה"א. (דפוס חילתא ראה דכ"ז). אי"ר אבהו כל ימינו היינו מתנין בה כמקל חזה של סומא עד שלמדנוהו מן חשבון גימטריא ע"כ. ע"ש כל הענין. הרי שהיה ירושלמי ג"כ. חשבון גימטריא. ואע"פ ד"ס לענין אחר נאמר אך שםם אחד. ע"ש.

י' ואצלינו בשפת חול נתקבל שם זה נעמטריא. חכמת המידה נחתכניס.

יא' ובהמערך אות ג' כ' וד"ל גימטריא ק' לע"ז הוא גימטריא. ענין מספר חשבון ע"ש.

יב' היפה מראה תענית ג' ה' פ"י שהוא מל' גראמטיק שהוראתו משפט ודקדוק הלשון. ראה כאן סי' ג' וע"ש שהקרבן העדה חולק עליו ע"ש.

יג' עיקר שם המדה גרמטיא כבאות ח' כאן אפשר שיחדו לשון גרמטיא (הוא גימטריא) למדה הזאת בעבור כי בשם גרמטיא נשמע גם כן שם האותיות בלשון יו"ג. ובמדה הזאת דרשו אותיות המלה בין לחשבון בין לתמורה. אצ"ל. ולפי' מובן שיסת הסוברים דיגמטריא כולל שניהם.

סימן ב. אופני. סוגי ומיני גימטריאות. ואם חשבון האותיות ותמורת האותיות הם מדה אחת

א' למדה של גימטריא יש שני אופנים.

אופן א'. לחשבון האותיות. לדוגמא: יהי"ה בגימטריא שלשים. גי"ר ה' ע"א ועוד כ"כ שהבאתי בספרי ח"ז מדף תול"ב והלאה וכאן ג"כ איהו מהם.

מדת גימטריא שהוא חשבון האותיות נחלקת אצל חכמי המדרש לשלושה מינים.

א' מלה אחת שהכוונה על מלה אחת הדומה לה בחשבון. כמו סלם זה סיני. שחשבון של שניהם שווה ודומה ק"ל. וראה מד"ר בראשית עה"ס ויחלום והנה סלם מוצב ארצה פרשה ס"ח"י"ב. ע"ש.

ב' מספר המפורש בקרא שאינו אלא שם שהגימטריא שלו כך הוא. וירק את חניכיו וג' שמונה עשרה ושלש מאות. בראשית י"ד י"ד. וי"א שאינו אלא אליעזר שהגימטריא שלו הוא שמונה עשרה וג' מאות. ראה נדרים ל"ב א'. ובברייתא דל"ב מדת מדה כ"ס. ובפדר"א סכ"ד. ובכמה מקומות. וראה מד"ר שם ובחציונים. וראה במד"ר פמ"ג. ע"ש.

ג' החשבון של כל אות ואות מהמלה בפנימית. כגון יצחק י' נגד י' נסיונות. צ' לתשעים שנה לשרה כשנולד. ח' שנימול לח' ימים. ק' כנגד ק' שנה שהיו לאברהם כשנולד. במד"ר פמ"ג. ע"ש.

ד' אופן ב'. לחחילופי או תמורת האותיות. הבאתי בספרי ח"ז מדף תול"ב והלאה. ואציין איהו מהם היא. ל"ב קט"ו (ירמיה ג"א א') הוא כשדים בחילוף אותיות ע"פ סדר אתב"ש. ראה ברייתא דל"ב מדות. (ירמיה כ"ה כ"ה). גש"ד. שהוא מלך בבל בהקדמת מדרש הגדול. ובפסיקתא רבתי מ"ג. תחור' שהוא אסף ג"ב בא"ת ב"ש. ובמדרש תהלים מזמור פ"ב ר' ברכיה בשם ר"י בר סימון דרש מלת. ש"י (ישעיה י"א ב') שהוא בתמורת אותיות בם. וכן כשבת ק"ד א' מובא ב' דרכי סודר האותיות של אלפא ביתא א"ל ב"ם ג"ן ד"ס. האחים כט"ע גי"ף דכ"ך. ליסוד של תמורת אותיות. ובספרי ח"ט ערך אל תקרי מדף ת"א והלאה הארכתי בזה ע"ש. וראה סנהדרין כ"ב א'. במדבר רבה פמ"ג. דרש"י סוכה כ"א א'. מחלופי הגימטריאות באלפא ביתא א"ת ב"ש. ובספרי ח"ט הנ"ל הבאתי גם סודר א"ס ביח שנהג כן ר' חייא הגדול. ועוד. ע"ש. ח"ט בארוכה וצרפס לכאן. וע"י תמורה זו של ר' חייא פרשו מלת מנון (משלי כ"ט כ"א) שהוא כמו עד [בלשון ארמית סהדא] שכן באטב"ח דר' חייא קורין לסהדיא מנון. ע"ש בארוכה כל אופני החלופין. ובספרי ח"ט שם י"ד מיני חילופין באותיות. ע"ש. ח"ט חזק וצרפס לכאן. וצריך לעיין בכל א"א גם לעניני גימטריאות. לך קחנו נשטם. כי לא רציתי לבא בכפילא במה שאורכתי כבר בספרי. וראה תיקוני הזהר תיקון כ"ה. ובנצוצי הזהר שם. ובבאר לחי רואי על התקנים שם. ע"ש. ח"ט חזק וצרפס לכאן.

ה' ובספרי ח"ט דתמיה אות ח'. הבאתי בשם ס' פתח עינים להחידא ד"ל סוכה ג"ב ב' ש"י ח"ל מצאתי כתוב בשם קדמון כ"ה בלשון זה. ששה אלפא ביתא. אבג"ד של אנשי כנע"ג. אד"ס בטי"ט של רבינו הקדוש.

אטב"ח דר' חייא. אי"ך בכ"ר של רשב"י. א"ת ב"ש של אברהם אבינו ע"ה. אלכ"ס של ר' עקיבא. ובאלו יוצאים השמות מפורשים ולא באחרות עכ"ל. ע"ש. וראה ערוך השלם ערך גימטריא ע"ש.

ו' וראה תקוני הזהר תיקון כ"ו. שכתב אל גנת אגוז ירדתי. גנת. ג' גימטריאות. דאינן פרטראות להכמה. ג' גימטריאות. ת' תמורות וכ"י ע"ש. הרי שחשב תמורות בפנימית ע"ש. וראה היטב שם מ"ש עוד בזה. וראה בבאר לחי רואי שם. ובנצוצי הזהר שם בקיאות בזה. ובס' מדרש תנאים כ' ט' ערוך ערך גימטריא. שפירושו מל' מדידה וחשבון. ובפי' על הכריתות בנתיבות עולם מדה כ"ס. כ' מנין שדורשין גימטריא כ"י. כמו במדת ממעל ומגדל. שהרי הגימטריא הוא החשבון מפורש בתורה. ומה אנו לומדים לדרוש בחשבונות התורה אף במקומות שאינם מבוארים בפירוש. וזהו שאמר מנין שדורשין. אם לחשבון פ"י שמונה זאת כוללת ב' אופנים. א' בחשבון האותיות. ב' בתמורת האותיות. ופי' חשבון האותיות שכן קבלנו מסיני. שכל אות של הא"ב יש לה מנין וחשבון. למשל א' אחד. ב' שנים. וכו'. וכן כולם. שאם לא קבלנו זאת מסיני. לא יתכן כלל דרך הגימטריא. איך שכן קבלנו חשבון מנין האותיות מסיני. ועפ"ז אנו מחשבים הגימטריאות. וכן קבלנו מסיני סדר האלפא ביתא. וכמו שדרשו בשבת ק"ב. האלפא ביתא כסדרן. והשמיענו כאן שנוכל לדרוש גם בחילופי האלפא ביתא. כי כל התורה בפשוטהיה והלכותיה נתנו באלפא ביתא כסדרן. מא' ועד ת'. ועפ"י מזה זו אנו יכולים לדרוש. גם עפ"י אלפא ביתא אחרים שהם בסדר אחר וכנ"ל. ע"ש.

ז' ועתה אציג לך עוד סוגי ומיני אופני הגימטריא.

דרך הגימטריא כולל שני סוגים. א' דרוש התיבת הכתוב על איהו מספרי. ב' דרוש המספר להוראה על איהו תיבת.

הסוג הא' מלל ארבעה מינים. המין הראשון

והוא זרשת המנין החיצוני, של האחויות, או
החיבות, או הפטוקים, או הפרשיות, להורות
על איזה מספר הנרצח, והוא באחד מג' אופנים,
וחם:

(א) אופו א', שדרשו מנין כל התמיתות או
התיבות, או הפסוקים, או הפרשיות, מבלי
התמסח באמצע, לרובם: במנין תאודיות,
(במדבר מ"ח) האיש אשר כלנו כי וגו', אשר
כלנו ו' אהיות כנגד ו' נפשות שהרג מהם,
במנין התיבות, (שם פ"ד) שבעים שקל וגו',
כנגד ניר שנשמה כר, ויש בו ע' תיבות מן
כל ימי גורו עד כי סמא נזר, במנין הפסוקים,
שם י"א למע ע' כנגד מראש ספר בראשית
עד קללת חש ע' מוסקים, במנין הפרשיות,
מדרש תלית (מפורסם) וי"א מזמורים אמר
יחזק כנגד י"א שבטים.

(ג) אַזוי ב' , שדרשו ר' מ'ן קצת בהשטמט
השאר, **לדוגמא**, בהשטמט קצת אותיות שהן
ח'יב'נ' שלמה, (ב'ר סמ'ד) מלבד לקחת לו גוי
מקרב גוי, עד ובמוראים גדולים, אתה מדא
צ'יב' אותיות של הקב'לה, האם יאמר לך אדם
צ'יב' חס, אמור לו צא מהם גוי שני שאינו
מן המנין שהשמיטו באמצע ג' אותיות שהן
ח'יב'נ' שלמה, ודאשטמט קצת אותיות שאינו
ח'יב'נ' שלמה (מדרש תהלים מזמור ט') חגגני
ח' חני א'ני כתיב כאן אלא חגגני ג' נגנין
כנגד ג' מלכיות שדרשו רק הנגנין והשמיטו
שאר האותיות. בהשטמט קצת תיבות (במדבר
פ'יד) שלשים וזמא משקלה כנגד קיל תיבות
שיש מן וישת וגו' עד לפני מנשה כו',
עשרת זמא, כנגד י' תיבות שיש מן וישלח
עד וזמא העציר עיש'כ'ה, בהשטמט קצת פסוקים
(מדרש תהלים מזמור כ') ט' פסוקים יש במזמור
זמא, כנגד ט' חדשים וכו', שבאמת יש במזמור
זמא עשרה פסוקים, שדרשו ר' מ' בהשטמט
וראשון שהוא למצא מזמור לדוד ע'י'ש' אבל
דמא כאן סימן כ'י' מ'ים על א'ז' וז'י' זה א'ן
דמא כאן, עיש'ת'ס ותבין.

(ג) אופן ג' שדרשו מנין האותיות בהוספת
מילין אחת לחשלים המניין לדוגמא: (מנחות

מ"ג ב' דדריש כאלו כתיב שואל מלא וי"ו
 ויש מאה אותיות במסוק כפי' התוס' בשם ר"ת
 וכן למי הי"מ שם הבאתיו כאן סימן ט"ו ג'
 ע"ש וצ"פ לכאן ותבין.

המין השני, דרשת הוראה המספרות
המיוחדות לכל אות ואות לבדה, והוא באחד
משני אופנים והם:

(ד) אופן א', מבלי לעשות איזה שינוי בתיבה. לדוגמא: (ברכות ח' א') תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם שנא' למות תוצאות תוצאות בגימטריא הכי הו.

(ה) ותאפון (הב, א) שהחליפו אות מאתיות
התיבה באחרת. עפ"י דרך החילוף (ירושלמי)
שבת פ"ז ה"ב) אליף חד, למיז תלתיק, חי
תמניא. לא מתמנעין רבנן דרשין בין ת"א לחי,
ע"ש כל הענין, ובספרי ח"ט ערך אל תקרי.
עש"ש. (ב) שגורו איזה אות. (כבשמות רבה
פמ"ג) ע"ש שרלי בש"ר תמא דרשן אות ח'
מתיבתא מסכה כמשכ"ה היפ"ת שם. עש"ה.
ולפעמים דרשו רק אות יחידית מן התיבה על
איזה חסר (במדבר פמ"ג) וקרבנו למה וי"ו
יתרה וכו', כנגד ששה דברים וכו', עש"ה.
ג) שהוסיפו אות. (תהומא פ' וילך) שרק חסר
וי"ו ודרשו בתוספת וי"ו, ראה כאן סימן ט"ו.
ד) שדרשו בדרך נוסטריקון. ראה כאן סימן י"א.
וזאת הטיב בספרי ח"ט ערך אל תקרי מש"ש
בזה וצ"פ לכאן.

(ו) המין השלישי, דרשת התיבות עם הכולל,
ראה כאן סימן י"ב.

(ז) המין הרביעי, דרשתי האותיות במספר
קטן, דאה כאן סימן כ"ה.

(ח) הסוג השני, דרשת המספר על איזה תיבה שמספר כן, לדוגמא: (גדרים ל"ב א') וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ונ' מאות כו', איך אליעזר הוא דחושבניה תכי הזה ע"ש, וראה היטב בס' דרכי השינויים מדף כ' והלאה, עישה"ט.

(ט) ר' משה קורדובירו וצ"ל בספרו פורט
רימונים שער ג' מונה סוגי הגימסדיאות
ואביא אחדים שבהם: (א) מספר הכרח: זאה

אומרת מספר המלה לפי ערך אותיותיה. ב) מספר קטן או מספר מעוגל: המשמים מן החשבון את העשיריות ואת המאות ב = 2, כ = 2, ת = 4. מספר מדויב: נשכל אות נחשבת ברביבות, לפי חשבון זה "יהוה" מקום, י = 10×10 , ה = $1.5 \times 5 = 7.5$, ו = $6 + 6 = 12$, ה = $5 \times 5 = 25$ ובס"ה 186 מקיים. ג) מספר קדמי: המונה עוד כל אות באיב בצידוף עוד כל האותיות שקדמו לה ד = $1 \times 2 \times 3 + 4$ שהם 10, ולפי ה = 15, ו = 21, וכן יתר האותיות. ד) מילוי: שבו מחשיבים לאת את הערך המספרי של האות אלא על שם של האות, ולפי כ = $2 + 10 + 400$ שהם 412, י' = 20, ומכיון שהאותיות ה' ו' יש להם שיטות שונות של מילואים הא, ה' והה, ה' ואי' יוציא מופיע בקבלה שם הו"ה במילואים שונים שם, מה' שם, נב" שם, סג" שם, קצ" שם עוד בזה ובפיה ופי' מולך שניהם, חשבון האותיות ותמורת המחשוב בצמצום. התמורה הוא אומר שחייא המחשוב בצמצום.

וישע"ט, וראה אי' בערכו.

(י) ויש שמחלקים את מדת גימטריא לשלושה מינים. א) למספר שבמקרא; כמו: במדרג בראשית יד יד ילידי בית אברהם וכו' שיח במספר שם אליעזר. הבאתיו כאן בסימן זה אות א] ב, ב) מספר שזה לחשבון אותיותה כמו: בב"ר מצא רד"ו רמז למספר ימי שנים שהיו במצרים, הדרבה כאלו. ג) במלה שבמקרא מצאו רמז על מלה אחרת בעבור שחשבונו האותיות בשניהן שוות. ר"מ מצא רמז על מלת בשגם (בראשית י' ג'), וע' חלקי קליט ב"ל ומלת הכסף רומזת על העץ שתלו עליו המזמור באסתר דבא ע"ש. ודעה נפיש הלכות קידוש ע"א מש"ב ע"ש. וכתב' מגילה יג ב' דיהא חכמי.

ג] אם חשבון האותיות ותמורת אותיות
הם מדה אחת.

(א) חשבון האותיות וחילוף אותיות
מזה אחת. ראה רש"י סוכה כ"ח א' ד"ו
וגימטריאות. שכתב דברים הלמדין כל גימטריא
בגוף (ירמיה כ"ח) ששך בכל בא"ח ב"ש

כשדים לב קמי באית בישי סחדה מגון (לשמן
גיב ב') באיט בייה, וכן לפי מגין האותיות,
כגון סתם גזירות ל' יום (גזיר ה' ע"א) מקודש
יחיי בגי' ל' הנה ע"ב הרי שכללם בודח אותה
דלא כבהקדמת למדוש הגדול פ' בראשית
בליב מדות, שכי' וחושב חילוף תאודות למדה
בפניע עייש, וכיב בליב מדות ב"א אשכל
הכפר סי' קס"א חילוף האותיות. במטה למדה
בפני עצמה ושמה. גזירות האותיות" עייש,
וראה לעיל אות א' ו'.

ובמדות דר"א בריה"ג מדה כ"ט כ"ז, מלשון
גימטריא תרי אפי, חד אפי בחילוק האותיות
וחד שהוא בחשבון האותיות, הרי שכולם יחד
בלי גימטריאות, וכיכ הכריות ח"ג נתיבות
עולם מדה כ"ט, עיי"ש. וראה הליכות עולם
שער ד' פ"ג, ובספרי ח"ז מדף תרל"ב והלאה.
עיי"הש"ט שט"ב וצדפו לנאן. כי לא רציתי לבא
בכפילא, ובסגהדרין כ"א א' אמר רב. מגא חקל
ופסוק. בגימטריא, נכתבו כלומר בתמונות
האותיות ע"ד א"ת ב"ש, והרי דרב כללם יחד
ג"כ כהברייתא ד"ב מדות הנ"ל.

(ב) בסי' דרכי השינויים דף ג' האריך שם
לתקומה על הכריתתא דליב' מדות ועל הכריתות
דיש בכלל הגימטריא גט תמורת האותיות.
ואיך יסכים זה לומר על חילוף האותיות
גימטריא שהוראתה מספר והשבון אותיות
האריך בהן, ובאמת מציו' בכ"ט שקראו חז"ל
לחילוף א"ת ב"ש וכדומה בשם גימטריא, ראה
מנהדרין כיב' א' איכתוב להן יס"ה יס"ה
אידיך פוגממ"ט שהיא תמורת האותיות שש
(דניאל ה' כ"ה) מנא מנא תקל ופרסין בא"ה
ב"ש, וזירושלמי תענית פ"ג ה"י, אר"ל ליש
גימטריון הוא אפרא בעיניי אמיה ור"ל שבא"י
ב"ש מתחלפת, ע"ש בקרבן העדה, וכן בכתובות
ס"פ קרה כל תשא עץ וקח טוב בגימטריא
בא"ת ב"ש נפש, ועוד שם ששן בגימטריא
בכל בא"ת ב"ש, ושם ס' בלך יר"ם בגימטריא
בא"ת ב"ש מנן, וכן בפסיקתא רבתי פמ"ג
(ש"א א') בן תוח א"ר יוחנן לשון גימטריקון
תוח הוא אסף א"ת ב"ש ת"א ח"ס ר"ה, ורבינו

סעדיה גאון בסי' לס' דניאל א' ה' בביאור חיבת חתביג, קרא לחלוף אית ב"ש בגימטריא. ורשי ספחים ה' א' קרא לחלוף אחיס בט"ע בגימטריא. וכיב בסוכה כ"ח א' וגימטריאות דברים חלמים בל' גימטריא כגון ששך בבל באית ב"ש. וכו' וכו', וכיב רשי ורדיק (ישעי' ד' ד') אצל בן טבאל, ואולי י"ל מפני שגם לחם איזה יחס בענין המספר וחשבון בהיותם נוסדים על חשבון צירופם וע"ז עייש, היוצא לנו מהגיל דשפיר קראו לחילוף גימטריא. וראה בספרי ח"ז תגיל משיב, וראה היטב כאן סימן ח' משיש בענין מקורו של המלה גימטריא. עישה"ט.

סימן ג. גימטריא. גימטריקון. גימטריקון בתלמוד ירושלמי תענית פ"א י"ב נמצא מלת גימטריקון עייש.

(א) נמצא גם גימטריקון (גימטריקון) במקום גימטריא. וראה פסיקתא רבתי פ"ג א"ר יוחנן תחו (שמאל א' א') לשון גימטריקון הוא. אסף באית ב"ש. וראה ילקוט ריש שמאל א' בן ירוחם בן אליהו בן תחו. א"ר יוחנן לשון גימטריקון הוא. תחו הוא אסף. אית חיס ויף. (ב) וראה בהירושלמי תענית פ"ג ח"י ש"ל. מוח תונת אמו. אר"ל לישן גימטריקון הוא. אפרא בעיניי אמייה, ובפגי משה. לשון יוני שמרמוז בגימטריאות ולומר אפרא בעיניי אימיה של זה עיש, ובקרבן העדה, כלומר באית ב"ש תונת הוא אפרא. וז"ל בן כסיל הוא נותן אפר בעיניי אמו עייש. וז"ל חז"ל כ"י שכל יוני ונקרא גימטריקא תונת אמו. ל' ביוזן שמכיון אמו ואומרים אפר ופער יכנס בעיניי אמו וכו'. ור"י שחיטת מ"פ שהוא מלשון גראמאטיק שהוראתו משפט ודקדוק הלשון בכלל, וראה דרכי שינויים ד"ג ע"ב משיב ע"י. וראה בסי' מברא הירושלמי דף ק"י ודף קמ"ז ע"ב וצרפו לכאן.

סימן ד. מקורות שיטות והערות בענין גימטריא בספרי ח"ז מדף תרל"ב והלאה הארכתי

גוה, ושם המצא הכל, לך קחנו משם. כי לא רציתי לבא בכסילא כמה שהארכתי כבר בספרי עישה"ט. ובדף תרי"מ שם הבאתי ציוני המקומות לגימטריאות בדחז"ל. וראה בסי' מדרש תלפיות ערך גימטריא. ובסי' דרכי השינויים מאמר י' פרק ד' קמ"ז מקורות, ועוד בספרי שם עישה"ט. וראה בסי' דרכי השינויים מדף ע"ב ע"ג עד דף פ"ב עוד מקורות מכריכ מקומות, עשה"ט.

סימן ה. דניאל עפ"י גימטריא

ראה היטב הדק בספרי ח"ז מדף תרל"ב והלאה ערך אין לבנות יסוד ולהציא דין עפ"י גימטריאות. עייש בארוכה וצרפו לכאן, והסעם בזה עישה"ט דף תרי"ט סימן ב', וראה דרכי השינויים דף כ"ב ע"א משיב, וראה דרכי סופרים בערכנו.

סימן ו. אם גימטריא הוא רק אסטכוא בעלמא

ראה בספרי ח"ז דף תרל"ב משיב בארוכה בשם הר"א וצרפו לכאן, וראה דרכי סופרים בערכנו עייש, וראה בספרי ח"יב ערך דבי ר"מ וכו' וצרפו לכאן, עישה"ט.

סימן ז. אם יש הבדל בין גימטריא לעניני הלכה לבין בעניני הגדה

ראה בספרי ח"ז הנ"ל מה שכתבתי בזה וצרפו לכאן, וראה דרכי סופרים בערכנו.

סימן ח. אם גימטריא הוא הלכה למשה מסיני בכמה מקומות

ראה בספרי ח"ז הנ"ל משיב וצרפו לכאן.

סימן ט. אם גימטריא דומה לגזירה שוה שאין דנים אותם מעצמן

ראה היטב בספרי ח"ז עמוד תרל"ד אות ז' ועמיד תרל"ה אות ט', עשה"ט וצרפו לכאן.

סימן י. אם פליגי ר' ישמעאל ור"א בנו של ר' יוסי הגלילי במדת גימטריא, והוטעם שלא חשב ר' ישמעאל גימטריא בין הי"ג מדות

ראה היטב בספרי ח"ז מדף תרל"ב והלאה מה שכתבתי והארכתי בזה וצרפו לכאן.

סימן יא. אם גימטריקון נכלל בגימטריא, או גימטריקון נלמד, גימטריא נלמד

(א) ראה ב"ב קל"ד א' אמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה זכר וגימטריאות זכר, וברשב"ם, וגימטריאות, כגון אנכי, אגא נפשי כתבית יחבית, ירט, יראה ראתה נסתה (שבת ק"ה א') עכ"ל, הרי שפי' דגימטריא כולל גם את מדת גימטריקון.

(ב) ובסי' דרכי השינויים דף ג', מקשה על הברייתא דל"ב מדות של ר"א בנו של ריה"ג, שכי בל"ב מדות אגדה נדרשת כו', כיט ומלשון גימטריא, ל' ומלשון גימטריקון, תרי אפי; חד אפי הולך בחלוק אוטיות וחד שהוא בחשבון האותיות, ע"כ הוא תמותה, כי לשון גימטריקון אינו לא חלוק ולא חשבון אותיות, כי חלוק אותיות, חלוק או תמורה שמו, וחשבון אותיות גימטריא שמו, בדחז"ל, כי הוראת שם גימטריא בל' יוני ורומי, הוא מספר וחשבון של מדת הארץ, וגימטריקון הוא בל' יוני ורומי רשימת וציון סופרים, כמ"ש המוסף והתשובי, וכתספרי בהעלותך פ' פט, כטעם לשיד השמן זהו ל' גימטריקון דבר אחד משמש לג' לשונות, חליש השמן חזרביש, וכי שיש טעות בהברייתא דל"ב מדות, וכי לראיה מהכריתות ח' נחיתות עולם בביאור הברייתא באופן אחר וכו', וכו', ופלא בדי התוס' (חולין כ"ח א') ד"ה ועל שכתבו י"מ דדריש גימטריא דכאשר אליף א' בעוף, שיש שנים בבהמה, ריש רובו של אחד כמזה עכ"ל, שהרי דרשה זו היא גימטריקון וא"י קראוה גימטריא, ואולי קראוה כן מפני שהענין הנדרש מהגימטריקון, אחד, ושנים, ורוב אחד, הוא מענין מספר וחשבון, ומ"ש במדרש

תהלים מזמור ה', הנחילות גימטריקון הוא, ה"א המשה ואמשי וזרה, ג' כנגד ג' יום שבין פסח לעצרת, ח"ת כנגד ח' ימי מילה, ל' כנגד ל' צדיקים כו', הרי שקראו גם את הגימטריא בשם גימטריקון, כי באמת דרשה זו הוא גימטריא שבדרך גימטריקון, שהרי נתחו את התיבה לאותיותיה ודרשו כל אות לבדה על ענין בפניע שהוא דרך גימטריקון, אלא שבגימטריקון לבד נדרש כל חלק מתחנותיהם להיות לראש לתיבה בפניע, ובגימטריא שפ"ד גימטריקון נדרש חלק המנותח להוראה מספרית, ועכ"פ גם גימטריקון מצד אחד, וכו' עייש, והנה ראה רשי אבות פ"ג מ' ח"י שכי גימטריאות, חשבון האותיות גימטריקון, הרי שגם רש"י בחדא מחתא מחתינה, עייש, וראה תו"ט כאן הבאתי בסי' א', עייש שכן משמע מדבריו, עשה"ט.

(ג) ולענ"ד במכתה"ג דלא קשה מיד, (א) וראה בהל"ב מדות שבסוף מסכת ברכות, ושם הגירסא בתחלת הל"ב מדות, כיט מלשון גימטריא, תרי אפי; חד אפי בחלוק האותיות וחד שהוא בחשבון אותיות, ל' מלשון גימטריקון, עייש שכל הפוסקא תרי אפי שייך לעיל אחר לשון גימטריא עייש, ושמתתי למצא בפירוש עיסור סופרים דף קי"ד אות ט' וכי הסיבה שבאיה מקומות כתובה במדת גימטריקון עייש, (ב) שהרי מצינו שדרשו את המספר של האותיות בדרך גימטריקון כמו (בתנחומא פ' שמות) יעקב כו', ירד: כנגד עשרת הדברות, עין: כנגד ע' וקנים, קוף: כנגד התיכל כו', ב' כנגד שני הלחות, או כמבד"ר פ"ג, נשיא לבני ראובן וגו', שלשים ופאה משקלה, זה דבור שאמר להם תחלה, ג' אותיות שבר"ת חשבונו עולה ק"ל, קח למיד מלא, וגרין מנבגו, וגרין מנפש, הרי ק"ל, וכן כע"ז (במגילה ט"ז ב') בסופי חיבות במתינתא תנא על ששים כו', וכן אתה מוצא בשיני רשעים, ופרש"י, ירד דשיני, י"ם דרשעים, הרי ששים, ע"כ עייש כל הענין, שחברו אותיות יחידות שות ראשי או סופי כמה חיבות ודרשו מספר כלן ביחד, וזה ממש גימטריקון, (וראה דרכי השינויים

דף כ"א, וכן מה שחביא הוא בעצמו כאן מתוס' חולין ומדרש תהלים כנזיל, הרי דמצינו כ"פ יחד גימטריא בדרך נוסריקון, ונוסריקון בדרך גימטריא, וע"כ שפיר נכלל בלשון גימטריא גם נוסריקון וזכרש"י דאבות הנזיל.

(ד) ולפי מה שכתבתי לפני דנכלל בדחז"ל בנז"כ מקומות ובר"א בגימטריא גם נוסריקון, כש"ל מ"מ, אל יקשה לך לפי זה מרוע חלקם חל"ב מדות דר"א לשנים כנ"ל, כ"ס ומלשון גימטריא, ל' ומלשון נוסריקון, וכן בסופו כ"ס מנין שדורשין גימטריא וכו', ל' מנין שדורשין נוסריקון, ע"ז אענה ואומר לך דבר נחוץ אשר נחוץ לכללינו זה, וע"ז תתורצו כמה קושיות ושאלות ויתבררו כמה ספיקות בעניינינו כנזיל, כי לשון גימטריא והאי כולל גם נוסריקון ונזיל בו נוסריקון, וכנ"ל, אבל נוסריקון כשהוא נמצא לא כולל גימטריא, והטעם הוא פשוט ואמת, כש"ס כאן בסימן א' בהטעמים שנקרא גימטריא ע"ש, וכמ"ש לפני ממגילה ט"ו ב', שירשנו מספר וחשבון בדרך נוסריקון שמתאים לפי גימטריא ש"י ע"פ רוב חשבון כמבואר שם, וגם כעין מש"ל בסימן ב' א' ו', ג', לענין הילופי אותיות שנכללו בלשון גימטריא מפני שגם להם איזה יחס בענין המספר והחשבון בחיובם נוסדים כ"פ על חשבון מצב האותיות בא"ף בית או חשבון צירופם זו עם זו, וראה דרכי השינויים דף ג' ע"ב ש"ש, וע"כ שפיר נכלל גם בגימטריא, משא"כ נוסריקון לחוד לא כולל גימטריא בשום אופן, מפני שעיקר יסודו הוא רק עשות תיבה אחת סימן לכמה תיבות או עשות כמה תיבות סימן לתיבה אחת, כמבואר כאן בערכו, ואין ליסוד הלשון ושירשו לגימטריא, כגלעני' דודק, וראה דברי סופרים בערכו וצרפו לכאן, וראה סנהדרין ע' ע"א דר"ש עובד גלילאה י"ג ויין נאמרו ב"ן, בראשית פ' כ"כ"ד, ובספר דרכי השינויים דף ס"ג א"ח ע"ז מביאו בין לשוני נוסריקון ע"ש, ונוסריקון מה והאי כולל גם חשבון ומספר י"ג, הרי דשפיר נכלל לכלל בל' גימטריא

נוסריקון שגם בזה יש מעורב מספר וחשבון הנרמז בגימטריא, ע"ש דודק.

(ה) כתב בספר דברי סופרים בערכו, רש"י באבות ספ"ג, פ"י גימטריאות זה חשבון האותיות ונוסריקון, פירושו צריך ביאור, מכיון דברייתא דר"א מונה להו בתרי, גימטריא לחוד, ונוסריקון לחוד, משמע דנוסריקון לאו היינו גימטריא, וצ"ל דבמקום דלא שנו נוסריקון אז כולל גימטריא נוסריקון, אמנם הרשב"ם ב"ב קל"ד פ"י, גימטריאות רק על נוסריקון, ע"ש, וע' הגהת מרדכי גיטין ש"י ואני שמאל הקטן לכל אלו לא הבנתי תרא' של הרב מטרנא, דהא אין כאן גימטריאות, ונ"ל שוב דה"פ ספל סאה פלגא וכו', וא"כ תראה שהיו רגילין לכתוב ראשי תיבות וכו', וט"ס הוא ש"י גמטריאות, אלא שיש להיות ראשי תיבות עכ"ל, הרי דראשי תיבות לאו היינו גימטריאות ע"ש, והנה לעיל הארכתי בזה אם גימטריא כולל נוסריקון, וראשי תיבות היינו נוסריקון, ע"ש.

(ו) וראה תוס' חולין כ"ח א' ד"ה ועל שכתבו י"מ דדריש גימטריא דכאשר, "אלף" אחד בענין, ש"י שנים בבהמה, ר"י רובו של א' מהם, הרי דגם ראשי תיבות היינו גימטריאות.

סימן יב. גימטריא עם הכולל

(א) ראה מד' תנחומא ס"פ קרח ובמ"ר במדבר פרשה ח"י"כ"א, וראה בגי' תרי"א ותורה ומלה עמה הרי תרי"ג ע"ש, ובס' דרכי השינויים מאמר י' פ"ד ס' ב"ה, ע"ש.

(ב) וראה שדי חמד מ"ג ג' אות מ"ט, אחרי שציין דאם חסר אות אינו מעכב להדבש לפי, ותמה שלא זכר מ"ש הבי' א"ח ס', תקפ"ב ד"ה ומ"ש, ויש בהן ס"ח אותיות וכו', ובפ"י הסוד שגילה ד"ש מאוסטרופולי שרגילים לעיין בו בע"פ, כתוב שם שהשם (אשציה) גימט' ר' עקיבא, והיינו ודאי עם הכולל דאל"כ חסר א' מהננין, וע' סאריח ר"ס קרי'.

וקריאתו חשוב א', ובתיקונים סוף תיקון ל"ט, ובתקדמה דכ"א ב' וכ"כ דמתבאר ג"כ כנז"ל ע"ש, ומ"ש רא"י מהתקונים ס"ח ל"ט, ע"ש כי הגר"א מחק זאת שם, ולא באתי רק להעיר, ע"שה"ט, וראה בהקדמת ס' עיטור ביכורים על בעל הטורים, ש"כ על בעל הטורים, שבספרו כ"פ מאוד, מספר הסוגים אין מכיון, וכ' טעם א', דעל אחד לא דק, והטעם באמת כי כאשר נחשב "הכולל" יהי' המספר מכוון, ע"ש, וראה כאן סימן י"ג, כשחסר אחד אינו מעכב, ע"שה"ט ובתציונים שם, ולפי' אין אנו צריכים לחשוב הכולל, ע"ש וצרפו לכאן, וראה מג"א א"ח ס' רצ"ה, בשם התשב"ץ, בענין שכולין פ' אורך ימים, שיהי' אז תיבות כמנין הכהנים דהיינו ק"ל וכו', ובאמת לא יהי' אלא קב"ט תיבות, וכ' המג"א ע"ז, שקריאת המזמור נחשבת לאחר, ע"ש, וביד אפרים שם כ', מ"מ הכולל נחשב לאחר, וכו', ע"ש, וכע"ז כ' בס' מ"מ ס' תתל"ז ע"ש, וכ"כ המקובלים אחרונ' בגי' תורה עם הכולל, דהיינו עם קריאת מלות אחרונ', ובמ"כ מקומות בהמקובלים, וראה מגלה עמוקות אופן קכ"ד, ובס' בני יששכר מאמרי חדשי כסליו וטבת מאמר ב' אות ב' ד"ה כ', ע"שה"ט, וזה דבר ידוע, מספר הכריכות שבציצית י"א שהם מ' כמנין ה' (שם בן ד' אותיות) אחד, שהוא ל"ט, ועם השם עולה מ', ראה ב"י א"ח ס' י"א ע"ש, וכע"ז בטווא"ח ס' ק"ה, שמונת מספר התיבות שבברכות כמספר אותיות של מקראות, ומוסיף אחד, שקריאתו חשובה כאחד, ע"ש.

(ג) פעמים חושבים גם האותיות ולפעמים רק התיבות בענין הגימטריאות, וראה בהקדמת עיטור ביכורים על הבעל הטורים, שמתרץ הא דמצינו כמה גימט' בבעה"ט שמספר הסוגים אינו מכוון, וכ' בין הטעמים שצריך לחשוב גם האותיות למנין בסוג אחד או בשני סוגים ולפעמים רק התיבות ולא האותיות וכו', ע"ש, ומובא במעט צרי שם.

(ד) ראה מדר"ד בראשית פל"ט, ע"ה מנין חדשה, וקשה דהרי הוסיף עולה רק ע"ה, ולהנ"ל

אחי שפיר שמצדף גם את המלה עצמה, ע"ש כל לשון המדרש, וכאן ס' י"ז ערך כשעושים גימטריא וחסר אחת כו'.

(ה) וראה בס' בני יששכר מאמרי חדשי השנה כסליו וטבת מאמר ב' אות ב', ד"ה כתב וכו', וז"ל והנה מה שהמקובלים נוהגין להוסיף הכולל במקום שמצטרף, מקובל הוא בידם בסמיכה על המקרא שבתורה, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו ל', והנה ראובן ושמעון בגימטריא אפרים מנשה, כשתוסיף הכולל על ראובן ושמעון, וכו' ע"ש, וראה מדרש תלפיות ערך גימטריא.

סימן יג. אות שימושית אי נחשבת לזאטלים הגימטריא

ראה תוס' קידושין כ"ב ע"ב ד"ה מה בשנתה ש"י, דיש במדרש דמרצע בגימט' תי"ה, ע"ש, ובאמת לא נמצא מרצע בתורה רק במדע או הוצא, וכע"ז כ' בס' תורת המאור ס' פ', בשם המדרש, ע"פ באבי הנוזל א"י בגימט' י"ג, כמנין י"ג ברייתא שנכתרו על המילה, ובאמת בקרא כתוב באבי ע"ש, ובס' מעט צרי על הכריתות נתיבות עולם מדה כ"ט ע"ש, וראה מ"ק כ"ח א', בכל"ח גימט' ששים, ותו"ט ספ"ה דאבות בן ששים לזקנה, פ"י הרב (איוב ה' כ"ו) תבא בכלה אלי קבר בכח בגימט' ס', ואע"ג דב' שימושית היא בכלל הגימטריא היא, דהכי דרשינן לה במ"ק (כ"ח א') וכו', וראה בספרי ח"א ערך בן שנים בא בימים וכו', ע"ש משי"ב, וראה ירושלמי בכורים פ"ב ה"א ע"ש.

סימן יד. דגש או נקודה לפעמים בא למלאות הגימטריא

(א) ראה בס' שו"ר טהרה מ"ג ג' אות כ"ג, ש"י, גימטריא, י"א דהרגנ' נקטין במקום אות להשלים הגימטריא, וי"א דאפי' נקודה אחת שבתבה נקטין במקום אות להשלים הגימטריא.

בארוכה גדולה בענין גימטריאות, ומש"ש בשם הקדמת הוזה"ק ד"ב ע"ב אור בחיבור אתון עישיכיל הסהר.

סימן טו. בחיבה דשי"ן חסר או מלא, אט אין קפידא אט יחסרנו או ימלאנו לכיון המספר.

(א) ראה בס' יוסף תהלות לתהידי"א ז"ל תהלים מזמור ח"י, דריש מהולל אקרא ת', מהולל גימט' שם מ"ה אדנות עם הכולל. הגם דלא נתיב וא"ו דרשינא ליה זכר, ע"ש. והרוקח סימן רפ"ג כתב טוב ארוחת ירק, ארוחת בגימט' חזרת, וכ' בס' יפה ללב ח"ב ס' תציג אות י' דאע"ג דארוחת חסר י' נתיב יאמר נא הגימט' עפ"י קריאה נאמנה, וצ"ע לתהידי"א הנז"ל, ובחומת אנך פ' בא בשם רבינו מוה"ר' מגרמיוא, רמז, דסתם אכילה היא בכיות ממ"ש איש לפי אכלו בגימטרי' אוכל כו"ת אף דבציר שית שהרי אכלו נתיב, והנז"ל ניהא דנקודת חחולם עולה במקום ו', אבל מהמדרש תנאי' שהביא הריב"ה באור"י ס' כ"ה, והנז"ל מנחות דל"ט ע"א ד"ה לא יפחות ע"ש, נראה דלא סברי הכי, דאיכ' לל"ל משום תלמיד דלציצת, וע' בהקדמת תיקוני הוזה"ק הנ"ל באות מ"ט, מובא בשדי חמד כללים מע' ג' אות ב', ע"ש.

(ב) ובשיורי טהרה במע' מים ס"ק כ"ו, כתב מספר בכתוב לענין דרשה, כשהתיבה מלא וא"ו או יר"ד צריכים בשביל חולם או חיריק אם אינו צריך לענין המספר שהוא מיותר וא"ו או יר"ד, תמעיט לזמנין לפי הצורך, אע"פ שיש לו, כגון וא"ו של חולם או יר"ד של חיריק, חומת אנך פ' שלת בשם כנפי יונה ריש ח"ב, ע"ש, ובספרי ח"ז דף תר"מ סימן ב' אות ד' הבאית בשם ספר אברהם אזכור מע' ג' אות ג"ו, שמביא בשם הר"י כנפי יונה ז"ל דבתיבה דשי"ן חסר או מלא כגון יר"ד או יר"ו או קפידא אט יחסרנו או ימלאנו לכיון המספר, וה"ד בס' דבש לפי, ועמ"ש אחי ס"ת הרב

ונשי"ן שאר הנקודות כו', כיכ לקמן מע' ד' ס"ק ט"ב ע"ש, וראה שד"ח פאת השדה מע' ג' אות כ"ה, וכמע' הר"י אות ט"ב, כ' השיורי טהרה, דגש"ה היא במקום י' לגימטריא, כגון, נדה' הכולל נדה צריך להתענות ס"ט תעניות, והדגש שבנר"ן הוא במקום יר"ד, וה"ו בגימ' ס"ט, הר"י משנת חסידים פ"ה, וכ"כ הר"י עיר מקלט מצות ר"ט, סתם והדגש היא במקום יר"ד, וצריך להתענות ס"ט תעניות, אלא דלוחיק ח"ג דזכיר ע"א, וכנפי יונה בכ"ה, מובא ביוסף תהלות בכ"ה, וא' מהם דקט"ו ע"ב, דאפי' נקודה אחת שבת"ב לחוד כגון חיריק או פתח וחש"ב"ן ל"י לגימטריא, ושכ"ב"ן לשאר נקודות, ע"ש, ולפי' לא צריכ"ן להתאמרי' דגש שבנר"ן, וכי, אלא שמפרשי התורה בלשון נדה הכי בתורה כ' והדגש הוא באות ד', ודלא כהמש"ב חנו' דהוא בנר"ן, וצ"ע לטהרת המים מע' ת' אות ס"ט, ע"ש.

וראה בס' טהרת המים מע' ת' אות ג"ו, שכתב אות בנקודה פתח מוסיף אות א' בקריאתה לנחותם דנקוד למיד בפתח שהוא לנחותם כו', רש"י ריש בשלח, וה"ה בנקודה קמץ כרש"י ורד"ק דברי הימים ב' ס' ל"א, בפ' לבוא בית ה', ח"ל רש"י סנהדרין כ"ט סע"א, כל אותיות שבתורה הברתם ככתבתם, כמו ועשית ואמרת כאילו כתובה בה"א, וכן אותה חסר כמו אותה מלא ע"כ, וכ"כ בזה"ק ח"ג דרכיו א' דנקודה היא במקום אות לגימטריא, ע"ש.

(ב) וכ' בשיורי טהרה מע' גרין אות ל"ו, נקודות כגון פתח או חיריק עולים במקום אות לכל דבר לגימטריא, וכיצא לפי שימוש הנקודה, כיכ בטהרת המים ס"ק ג"ו, ועמ"ש מע' מים ס"ק כ"ז בענין זה.

(ג) וראה בספרי ח"ז דף תר"מ סימן ב' אות ג' שיש מספר פתח והכיר ח"א דף ג"א א' שהאריך מאוד בזה, וכתב ובענין גימטריאות לא קפדינ' בהכי דכל דאיכא חיריק חשבינ' ע"י כאילו הוא מלא ביר"ד למלא הגימטריא וכי, כמבאר בר"מ פ' פנחס דזכיר ע"א, ע"ש.

יצחק בספרו חז' נפש היפה בהשמטות דעק"ד ע"א אות ג' ע"כ.

(ג) וראה מנחות מ"ג ב', תניא ה"י ר"מ אומר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנא' (דברים י"ב) ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך, וראה בתוס' ג' פירושים ע"ד לגימטריא, א' דהו' מלא ויש מאה אותיות בפסוק, וכוונתו שתיבת שואל היא מלאה וי"ה וי"ה שם בשממ"ק אות ט"ו, ופלא שתרי שאל כתיב חסר, ואין כאן אלא צ"ט אותיות, אלא שיר"ל שדורש כאלו נכתב מלא וי"ו כ' אותיות אחרי סתם כגלויס', ובכלבו דין א' כ' בשם ר"ת כי מצא מסורה דאית בה מאה אותון ושואל מלא, ע"ש, מובא בדרכי השינויים דף ע"ד ב' עשה"ס, וראה תוס' שם.

(ד) וראה מד' תנחומא פ' וילך עה"פ (משלי כ"ב כ') מעצות עולה בגימטריא תר"ה, וכי' וכי' (ישעי' א' ב') שורק עולה בגימטריא תר"ו וכי', והנה שם כתיב שרק חסר וי"ו, וצ"ל כש"ל שדרשוה כאילו מלא ככלל הנ"ל, דאותיות אחרי סתם כגלויס', וראה דרכי השינויים דף ע"ז ע"א מש"ב.

(ה) והנה כבר הבאית בספרי כו"כ פעמים דדרך אותיות, אהר"י, ועוד, להשמט ולהתוסף מפני קלות הברות, ועוד איזה אותיות מטעמים אחרים, וראה בספרי ח"ב ערך אדרים סוף רמ"ח והלאה, ובח"ג דף תניא, ובכ"מ בספרי, והאריך בזה בס' מקור ברוך ח"א מדר קמ"ב והלאה, בראיות הרבה ובדוגמאות, ע"שה"ט ואכמ"ל, ונפק"מ גדולה בזה לכללן כמובן, וכנ"ל, ולא באתי רק להעיר אשר הדע באם יחסר לך באיזה מקום ממספר לגימטריא, או שיהי' יותר במספר, תוכל למצא הגימטריא בדרך זה.

(ו) ראה מדר' איכה פ"ב פ' בלע ד', ר"י בשם ר"ה אמר, ה"פ בתי כנסיות היו בירושלים, מנין (ישעי' א' כ"א) מלאתי משפט, מלתי כתיב, והמת"כ שם ב' מלתי כתיב חסר א' גימט' של ת"פ עכ"ל, והנה באמת בקרא כתיב מלאתי באלף, ונ' ג"כ כנ"ל דדורש גירעון

הא' כאלו כתיב חסר כנ"ל דאותיות אחרי סתם כגלויס', ופלא על המת"כ שלא דק במכתב"ג, וראה דרכי השינויים דף פ"א ע"ש, (ז) ובהו נ"ל לתרץ ק"י העולם, עמ"ש בשר"ע אר"ח ה' ר"ה סימן תקפ"ג סעי' ד' בשם מהר"ל, דשם, אגוד' בגימטריא חטא, והקשו ע"ז, כי, אגוד' עולה במספר י"ו, והטעם עולה ח"י, ובהנ"ל ניהא דמצינ' למספר, אגוד' את המלה למספר אחד, ועולה בסך הכולל ח"י, כנלענ"ד, ולפמ"ש כאן ס' י"ו דבגימטריא אם חסר אחת אינו מעכב, וציינתי בזה כמה מקומות בספרי ע"ש, ג"כ לא קשה מידי.

סימן טו. גימטריא ע"ד יש אם למקרא

בהקדמת העיסוד ביחורים על בעל הטורים, כתב שהרבה פעמים מאד, מספר הסוגים אין מכוון להבעה"ט, וכ' טעם א' דלפעמים צריכים לומר, שדרש אם למקרא כמו בפ' ויצא במלה סלם כתיב חסר הא"ו, וע"ש שדרש ה"פ מלת סלם מלא וי"ו, והיינו אם למקרא, וכי' ע"ש, וראה מש"כ המורחז בפ' קרח, וכתבתם את כל מצות ה', שמנין גימטריא של ציצית תרי"ה, במדבר פ' קרח, וי"מ לפי שמלת ציצית חסרה יר"ד בין צדיק לתנין ואין צינ"ו רק תקיף, מ"מ הלמ"ד של לציצית משלמת כחשבון של ציצית ג' פעמים הכתובים בפרשה, ואינו נכון, ונ' שהמדרש הזה הוא, אליבא דמ"ד יש אם למקרא ומכיון שהוא נקרא כאלו כתיב ביר"ד, ולכן מש"כ הרמב"ן ז"ל מחסרון יר"ד בין צדיק לתנין אינה טענה, ע"ש, וברש"י בהעלותך כתב כושיה בגי' יפת מראה, ובאמת מלת כושיה חסר כתיב, ומלת ציצית אמרו דורשי רשימות שהוא בגימט' תרי"ג עם ח' חוטים וז' קשרים, אף דחסר כתיב ציצית יר"ד תנינא וכבהמסורה, וראה מעט צרי על הכריתות נת"ע אות כ"ט ע"ש.

סימן יז. כשעושים גימטריא וחסר אחת אם מעכב

(א) הנה בזה הארכתי כבר כ"פ בספרי

דכשענדיגט ג'מטריא ווערט אהן אינו מעכט וועט
לא אבא בכפילא, דאך בספרי ח'ז ערד אין
לכנות יסוד וכו' עפ"י הג'מטריאות, בדף תר"מ
טיוח ב' אות ב, מכריכ מקורות, וראה בספרי
ח'זא ערד בבל וא"י לענין קריאת החורה
מדף מ"ב וחלאת, משיב בארוכה גדולה לך
קחנו משם ואז תתענג, וראה בספרי זה ערד
גאון משיב בארוכה, ובס' דבש לפי מע' ג'
אות י"ד כ' חסר אחת אינו מעכב בג'מטריאות
לכתוב אפרים ומנשה כראובן לשמעון יהו' ל',
וראה כי מנשה ואפרים גימט' ראובן שמעון
ואחד חסר, לקוטי גורי האר"י והרמ"ע כ"י
ע"ש, אבל ראה סימן י"ב ב' ה' ש"ש מס'
בג' יששכר שזה עם הכולל ע"ש, ולפיז אין
מכאן רא"י במ"כ הקדושים האלו ועפר אני
תחת כפות רגליהם הקדושים, וראה מדר'
בראשית פל"ט ע"ה מגין הדסה (ע"שכ"ל), וקשה
דחרי הדסה עולה רק ע"ה, ולהגיל אתי שפיר,
וראה כאן סי' י"ב אם להסיף את הכולל.

ג' ראה בס' הגוסריקען ערד צ"ה, שכתב
סימן למגין סוקי פ' צ"ה, ובהערה שם כ',
כ"כ במק"ג דעם וראשית ובחומשי ווילנא
ותמיה לי כי מגין הסוקים עולה צ"ה ולדעתי
טעות סופר הוא וצ"ל צאו ע"ש, ולפמשיל
דבמספר אחד אין מקדקין בג'מטריאות, אין
אנו צריכים להגיה כלום.

ג' מתנייתא גומא סימן, ראה ערכין י"א
ע"א, על הגריפת שהיתה במקדש דאמר שמואל
נמצאת כולה מוציאה מאת מיני זמר, ובמתנייתא
תנא אלף מיני זמר, ונתן רבנ"י זה הסימן,
ע"ש, ובהערות לס' הגוסריקען כאן כתב ולי
נראה שאפשר לפרש שכונת הסימן שגימטריא
של טלת מתנייתא עולה תשע מאות, כיתרון
של אלף על מאה, ובמספר אחד אין מקדקין
בג'מטריאות כנודע, ע"ש.

סימן יח, אם יש לשם ג'מטריא זכר במשנה

שם ג'מטריא אין לו זכר במשנה, אעפ"י
שהוא תנא ר' יהודה משתמש במדת

ג'מטריא, כבינא נ"ד א' הוריות י"א ב', מה
שנאמר שם "בג'מטריא הכי הו"י אינו מנוף
הברייתא כי אם תוספות עליה בלשון הגמרא,
אבל בלי ספק כבר בימי התנאים היתה המלה
שגורה בפי דורשי המקרא כמו מלת גוסריקען,
כ"כ בס' אר"י בערכו, ע"ש, והנה לכאורה
מצינו במשנה דאבות ספ"ג תקופות
וג'מטריאות פרפראות לחכמה ע"ש, והבאתי
כאן בס"י א' ערד מקור המלה וכו', ע"ש,
אבל יש שיטות ששם המדה הזאת הוא לחכמת
ההנדסה ואין עסק לחכמה הזאת עם ענין
המדה, אבל שם יש גם פירושים אחרים ע"ש,
ולפיז יש להמדה הזאת זכר במשנה, ובברייתא
כ"פ, כמו שהבאתי בהמקורות בספרי ח'ז מדף
תרל"ב וחלאת ע"ש, והאר"י בערכו כ'
בפשיטות שם ג'מטריא אין לו זכר במשנה,
ואני אתפלג שכתבו בפשיטות, ובאמת זה תלוי
בהפירושים באבות ספ"ג כ"ל בס' ג'מטריאות
שם, ע"ש.

גם מה שכתב על תך דיומא נ"ד א',
שא"נו מנוף הברייתא כי אם תוס' וכו', ראה
בדקדוקי סופרים שם ובה"א את ק' להנחם
בהמה בג'מטריא ג"ב תו לא ה' לפני רש"י,
וכן בכ"י ליחא ע"ש, אבל בעין יעקב איתא
תיבת בג'מטריא, וגם רש"י כאן כ' בהמה
בג'מטריא ג"ב, הרי שגרס לה, וראה ברי"ף
על העין יעקב כאן וד"ק, הרי מפורש יוצא
דר' יהודה קאמר לה ולא הוה הוספה, ונאמן עלי
הרי"ף ד"ל שמאריך בזה דמנא ל"י, לר'
יהודה לדרוש בג'מטריא ע"ש, וראה תוס'
שבת קמ"ה כ' ד"ה בהמה ע"ש, ובדקדוקי
סופרים שבת קמ"ה לא העיר כלום דלא גרסינן
לה ע"ש, ולא אוכל להבין מהיכן לקח תאוצי
זאת לאמר דזה הוה תוס' עלי' בלשון הגמרא,
דמהגדיל לא משמע כן, ומבטן מי יצאו הדברים
האלו לומר דזה הוספה, ויותר אתפלג עמש"כ
כן גם על הגמרא דהוריות י"ב ב', יהיה זה
לי וגו', זה בג'מטריא י"ב, שזה רק הוספה
מהגמרא ע"ש, ולא משמע כן, ומהיכן לקח
זאת, ובדקדוקי סופרים כאן לא העיר כלום.

וראה בס' מבוא לנוסח המשנה דף תתקמ"ו
שאס"ק וקיבץ כל הנוספות בש"ס ע"פ האמוראים
והתלמוד ועוד ולא הזכיר מאלו הגמרות כלום,
וראה מדר"ר איבת פתיחה ל"ד שגורס ר'
יוסי בן חלפתא וכו' בהמה בג'מטריא ג"ב
ע"ש, הרי דהתנא ר' יוסי בן חלפתא אומר
בהמה בג'מטריא ג"ב היפך האר"י הנ"ל, ע"ש
וד"ק.

סימן יט, אם שייך אל יפתח פיו לשטן ע"ד
ג'מטריא

אם שייך אל יפתח פיו לשטן אפי' בראשי
תיבות ע"ד ג'מטריא, ראה בספרי ח'זא ערד בריה
כרוזה לשפתים כר סי' כ"א, כ"ד, כ"ה, כללים
ופרטים בזה, ע"ש, וצפרו לכאן.

סימן כ, הלשון מאי קרא, מאי טעמא, מנא הני
מילי, ומניין, וכדומה, אי שייך על ג'מטריא

ראה היטב בספרי ח'ז מדף תרל"ב וחלאת
משיב וצפרו לכאן.

סימן כא, ג'מטריא של שם הוי"ה במלואו

יורה, וי"ה, וי"ה, וי"ה, במלוי אלפין עולה
ג"ד, וי"ה, וי"ה, וי"ה, במלוי יודין, עולה
ע"ב, ראה מדר' בראשית פמ"ד, וגם את הגוי
אשר יעבורו [דן] אנכי, ר' אלעזר בשם ר' יוסי
בר זמרא, בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה
לאברהם אבינו שהוא גואל את בניו, ושם
יעשו תשובה גואלן בע"ב אותיות, דא"ר יודן
(דברים ד' ל"ד) מלבא לקחת לו גוי עד מוראים
גדולים אתה מוצא ע"ב אותיות של הקב"ה,
ואם יאמר לך אדם ע"ה, צא מהם גוי שני
שא"נו מן המגין, ר' אבין אומר בשמו גואלן,
ששמו של הקב"ה ע"ב אותיות, וראה יפ"ת
כאן, ותנחומא פ' וירא, וי"ר פכ"ג, דב"ר פ"א,
מ"ר שה"ש פ"ב, ופסיקתא רבתי פט"ו, וראה
רש"י סוכה מ"ה א' במשנה ד"ה אני, וראב"ע

פ' בשלת ע"ה"ס וי"ס, ופ' תשא ע"ה"ס ונצבת
על הצור, ע"ש, וראה בס' דרכי השינויים
מאמר י' ס"ד דף ע"ה ע"א ובהערות פ"ט
עד צ"ה ע"ש.

סימן כב, אם הג'מטריאות אינם הכרחיים והם
רק כספל לעיקר, כעין אסמכתא, זכר, אות,
וסימן, לדבר המסובל

א' ראה בספר דברי תורה מהדורא ב' אות
צ"ה, (להג"ק ממנוקאטש וצ"ל) שמכ"א
מאדמרר הגזיק בעל דרכי תשובה וצ"ל, בשם
קדוש א', עה"כ ע"כ יאמר המושלים באו
חשבון, כי מצינו בדח"ל אשר כוננו דבריהם
על מספר ג'מטריא, וצ"ח לכ"מ, לסוף עוקצין,
לנזיר ה', רש"י משפטים כי שמי בקרבו
מסטרון גי' שם שדי וכיוצא, וכו', אך לא
יחשבו חלילה כי מפני שהוא בג'מטריא ועולה
במספרו כן הוא ענין א' לשניהם אם עולים יחד
במספר ג'ם אם הענינים הם בעצמם הני
מילי סתרא"י ניהו וצ"ח מן הקצה אל הקצה
זה אינו כן, רק בהיות הענין א' עם חברו
בסוד ה' בשורשו ובעצמותו אז יומתק מאוד
אם יכונו ג"כ במספרם חושבנא דדון כדד"ק,
ח"ש באבות תקופות וג'מטריאות פרפראות
לחכמה, רק כמו פרפראות להסעודה ועיקר
הסעודה לחם בשר ויין, כמו משלי חז"ל
דאין המשל עיקר אלא המעשה, ח"ש על כן
יאמרו וגו', שכן הוא אמת, מ"ל כן בנות צלפחד
וגו', באו חשבון בג'מטריאות אם בעצם יכונו
הדברים לאמת בעצמותו וכו' וכו', ע"ש כל
לשונו הטהור, ורציתי להעיר, דזה מתאים עם
מה שהבאתי בספרי ח'ז מדף תרל"ב וחלאת,
כגון ע"ה דנזיר ה' יהיה בגימט' ל', ועוד, שזה
ענין מקובל, ואמנם סמך לזה על דרך סימן,
וע"כ אמרו מכאן, סמכו לומר שאין נזירות
פתות מ"ל יום, ודבר זה הלכה מפי הקבלה
וכו' וכו', ע"ש מכ"כ מקומות, ואקצר כמה
שהארכתי כבר בספרי, וראה בספרי ח'ז ערד

(ד) וראה משיב תחיד"א ז"ל בספרו שם
הגדולים מערכת ספרים, מע' ג' קונט' אחרון

אות ב', הראשונים היה רצונם בגימטריאות. ומשכחת בש"ס ובמדרשים כמה גימטריאות. ורבינו אלעזר מגרמיוא הפליא לעשות בשערי בינה על מגילת אסתר כ"י, ומביאו הרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל בס' מנות הלוי, גם ראיתי על התורה מרבינו אלעזר הנוכח, ורבינו אפרים, שרומזים כמעט כל מדרשי ד"ל בגימטריאות, גם הבעל הסודים בפרשוראותיו זה דרכו בקודש, וגם יש קונטרס מהאב המגן ז"ל בסוף ס' קרבן חגיגה בגימטריאות שרמז הרב דברי חז"ל בפסוקים, ודבר פשוט שאין לאבד חזון ולטרוח בגימטריאות רק אם יבא בניקל בעת מן העתים הנה מה מוז, וכמ"ש הרב מהר"ם האגוני ז"ל בתחלת הקונטרס שבסוף ס' קרבן חגיגה חנו, וראיתי כ"י מר"י החסיד ז"ל, שקבלו ממנו כלו גימטריאות, (וע' רמזים בקרא וכו'), ותר' ש"ך ז"ל על התורה בסוף כל הפרשה, מביא גימטריאות בפ' ההוא מרבינו שמשון, וכמ"ש בשם הגדולים ח"ב, (עין גימטריאות השני), ויש ספר אחד ששמו חות יאיר, מודפס כלו גימטריאות, עיי"ש.

(ה) בהקדמה לס' ויצבר יוסף כ' גא אל יקל בעיני הקורא החשוב גימטריאות, ובספרי קדושים שבתו רבנן בשבחה המספר והחשבון בספר דגל מהנה אפרים חקת ע"פ על כן יאמרו המושלים באו חשבון, ובס' ורע קדוש כס' חנוך בא אליך בעצ הענן (יתרו) בע"ב ר"ת עיניך ברכות בחשבון, וכ' בס' אגרא וכלת ס' ס"י, ב"ל בסגולה אשר הגימטריאות וחשבונית באיזה ענין לעסוק התורה היא סגולה לפתחן השכל להתבונן במושכלות התורה כי מבורא בזה דחשבתה וכל' בסתירה הוא ומתמן יעול ב"נ למגדע כי זה השער לר' עיי"ש, ומבורא במעט צרי על הכריתות גזירות עולם מזה ל' עיי"ש, וראה בס' נוצר חסד על פרקי אבות ספ"ג שהאר"ך בשבח של הגימטריא עיי"ש.

(ו) נודע מד' חזקת ז"ל, כי הראשונים היו להם מחשבה לרמז שמם בספריהם לפחות עיי' גימטריא או נוסריקון [וראה מה שהבאתי

בהקדמה לספרי ח"א דף ט' ערך ה' להודיע טעמו של כינוי השם של ספרו שחיבר, עישה"ט ובהציונים שם], והבעל "ברית מנוחה" לא נשתמש בגימטריאות, כי קודם אלף השישי לא נתגלה שמשו הגימטריאות בין המקובלים, ולא מצאתי כי אם גימטריא אחת בדרך הזה דף ל"ה דפוס ברדיטשוב "רבתי עם" כמנין רבתי שפולה תרי"ג נמצא שהגימטריא שלו עם הכולל חשוב אברהם בן רבי יצחק עם הכולל פולה מכון "ברית מנוחה", כי במבוא לשו"ת מן השמים לר' אהרן מרקוס ז"ל דף ס"ז עיי"ש, וראה כאן ערך נוסריקון סימן ס' ש"ש דבעלי קבלה השתמשו הרבה בנוסריקון וצירופין, וראה בכללים שלי ערך קבלה, וכאן ערך גימטריא סימן כ"ח הנ"ל וזאתה שאינו כן במכ"ת כי השתמשו גם קודם האלף השישי ג"כ בגימטריאות נוסריקון, וזכרומה, וראה כל הכללים כאן גימטריא נוסריקון, וכ"פ בזה"ק ובש"ס וראשונים, עישה"ט כי לקצר אני צריך, (ז) והנה זה כלל רחב ועצום מאוד, ותקצר החצוץ, כו', עיי"כ אבקש עוד הפעם את הקורא אשר יעין היטב בספרי ח"ז מדף תרל"ב והלאה, ושם מדף תנ"א והלאה, ובספרי זה ערך גאון, ובח"א ערך בגל וא"י לענין קריאת התורה, ובספרי ח"ט ערך אל תקרי מדף ח"א עד דף תע"ג, ובח"א ערך ברית כרותה לשפתים, ובהקדמות והציונים שם ויתברר לך הדברים באר היטב, עיי"ש בכל המקומות שצינתי שם, ובפרט בספר דרכי השניונים שהוא סוד ויגע הרבה בזה הכלל בבקיות נודאה מאוד אשרי לו, ואף שהבאתי כאן בקיצור כו"כ דברים, וכן בספרים הנ"ל הארכתי עד מקום שידי מגעת, עכ"ז אני אומר ומסכים תם ולא נשלט, כי לזה הכלל נזקק ספר מיוחד.

סימן כט. סכומים וכללים

(א) הנדסה כן נקרא חשבון המדידה והשבורת כלשון יון, ראה ס' א' ה'.

(ב) מליאה בכלבו ס' קכ"ב שמביא מתרגום.

ואין זכר שם מזה, ובאמת ל"כ שהיו כמה תרגומים על ג"ך ונאבדו מאחזנו, ועוד בענין זה, ראה ס' א' ו'.

(ג) חילופי או תמורת האותיות, וחילופי הגימטריאות באלפא ביתא א"ת ב"ש, גם סדור א"ט ב"ח שנהג כן ר' חייא הגדול, ראה ס' ב' א' ד' ה'.

(ד) ששה אלפא ביתות, אבג"ד של אנשי כנע"ג, אוח"ס בס"ע של רבינו הקדוש, אטב"ח דר' חייא, אי"ך בכ"ר של רשב"י, א"ת ב"ש של אברהם אבינו ע"ה, אלב"ם של ר' עקיבא, ראה סימן ב' א' ה'.

(ה) תמורות האותיות אם הוא בכלל גימטריא, ראה ס' ב' א' ו', ג', וס' י"א ד'.

(ו) הרמ"ק בספר פרדס רמונים שער ג' מונה כמה סוגי גימטריאות, ראה ס' א' ב' ס'.

(ז) מצינו בב"מ שקראו חז"ל לחילוף א"ת ב"ש וכדומה בשם גימטריא, וכן הראשונים, ראה ס' ב' ג' ב'.

(ח) בבריתא ולי"ב מדות של ר"א בנו של ריה"ג שבי"ב מדות אגודה גדרשת כו', כ"ט, ומלשון גימטריא, ל', ומלשון נוסריקון וכו', ראה ס' י"א ב' ה'.

(ט) לשון גימטריא ודאי כולל גם נוסריקון ונכלל בו נוסריקון, אבל נוסריקון כשהוא לעצמו לא כולל גימטריא, הטעם לזה, ראה ס' י"א ד'.

(י) אי ראשי תיבות היינו גימטריאות או לא, ראה ס' י"א ה' ו'.

(יא) פעמים חושבים גם האותיות ולפעמים רק התיבות בענין הגימטריאות, ראה סימן י"ב ג' ד'.

(יב) מה שהמקובלים נהגין להוסיף הכולל במקום שמצטרך מקובל הוא בידם בסמיכה על המקרא שבתורה אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהוה לי וכו', ראה ס' י"ב ה', וס' י"ז א'.

(יג) הבעל נדה צריך להתענות ס"ט תעניות, ראה סימן י"ד א'.

(יד) בענין גימטריאות לא קשדינן בהכי

דכל דאיכא חיריק חשבינן ליה כאילו הוא מלא ביו"ד למלא הגימטריא, ראה ס' י"ד ג', (ט) ע"ד התוס' מנחות דל"ט ע"א ד"ה לא

יפתות, ראה ס' ט"ו א'.

(טו) דרך אותיות אה"י ועוד להשמש ולהתוסף מפני קלות חברתן, ועוד איות אותיות מטעמים אחרים, ראה סימן ט"ז ד' ה' ו'.

(יז) ע"ד השורע א"ת ס' תקפ"ג ס"ד בשם מהר"ל דאגו בגימטרי' חסא, ראה ס' ט"ז ו'.

(יח) ע"ד המדרש במדב"ר קרח עה"פ וזכרתם את כל מצות ה' שמנין גימטריא של ציצית תרי"ג, ראה סימן ט"ז.

(יט) בתך דיומא נ"ד א' "בגימטריא הכי חו"י אם אינו מגוף הבריתא, ראה סימן ח"י.

(כ) מהרמב"ם ז"ל ועוד כמה ר"א על הגימטריאות שזה ענין מקובל, ואמנם סמך לזה על דרך סימן זכר, ודבר זה הלכה מפני הקבלה, ראה ס' כ"ב א'.

(כא) לר' הרמב"ם ושאר ר"א כל אל תקרי שבש"ס הוא רק דרך אסמכתא, ראה ס' כ"ב א'.

(כב) הלח"ש כ' אעפ"י שהגימטריאות הן עינים לתורה מ"מ אינן עיקר כגופי התורה, ולא נמסרו אלא בידי חכמים האמתים וכו', ראה ס' כ"ב א'.

(כג) הרמב"ע כ' דאין הכתוב מדבר בגימטריא, וחלילה שידבר הנביא בגימטריא, ראה ס' כ"ב ב'.

(כד) רבים וביניהם הרמב"ן הזהירו מפני שימוש מופרז של גימטריאות שהי' רוח בוזגים רחבים ובעיקר בין הדרשנים בכל תפוצות ישראל, ראה ס' כ"ב ג'.

(כה) למנצח מזמור לדוד וכיוצא באלו לא עולה מן החשבון וכו', ומי שקיבל עליו לקרות כמה פסוקים של תהלים בכל יום אין זה נחשב לפסוק, ראה ס' כ"ג.

(כו) האותיות השוות במספר קטן הן: אי"ק, בכ"ד, גל"ש, דמ"ח, ה"ך, וס"ם, ועין, חפ"ח, טצ"ץ וכו', ראה ס' כ"ד.

(כז) הרמב"ן בהקדמתו עה"ת מזכיר צדושיתן

וגימט' של שמות שבכל התורה, ראה סי' כ"ח א).

כוח בפרס כ' ידיעת סודות תורתנו הוא ע"י הצירופים, וגימטריאות, והתמורות, וראשי תיבות, וסופי תיבות, וחוכי תיבות, וראשי מסוקים, וסופי מסוקים, ודלוג אותיות, וצרוף אותיות וכו', ראה סי' כ"ח א).

כט) גימטריאות בד' הראשונים, ראה סי' כ"ח ב' ד).

ל) תהי' דל' כ' ודבר פשוט שאין לאבד הזמן ולטרוח בגימטריאות רק אם יבא בניקל בעת מן העתים הנה מה טוב, ראה סי' כ"ח ד). לא) בספרי קדושים שבחו רבנן בשבח המספר והחשבון, והאגרא דכלה כ' אשר תגימטריאות והשבונות באיות ענין לעסק התורה היא מגולה לפתחו השכל להתבונן במושכלות התורה וכו', ראה סי' כ"ח ה).

לב) הראשונים היה להם כחבה לרמז שמם בספריהם לפתח ע"י גמטריא או נוסטריקון, ראה סי' כ"ח ו).

לג) הבעל ברית מנחה לא נשתמש בגימטריאות, ואם קודם אלף חששי לא נתגלה שמוש תגימטריאות בין המקובלים, ראה סימן כ"ח ו).

לד) בעלי קבלה השתמשו הרבה בנוסטרקון וצירופין, ראה סי' כ"ח ז).

נוסטרקון — כתיבה בקצרה ומצומצמת על ידי ראשי תיבות, או מלים מורכבות, ועוד ראה בפנים

הזכר: א. מקורות ביאורים ותעודות: ב. מקור המלה נוסטרקון ופירושה: ג. הסוגים, המינים, והאופנים בנוסטרקון, ד. אם נוסטרקון נכלל בגמטריא, או נוסטרקון לתור וגמטריא לתור: ה. הגיטאות בזה: ו. לידת בנוסטרקון: ז. התבול בין נוסטרקון להלכה לבין נוסטרקון באגדה: ח. אם מליג ר' ישמעאל ור"א בנו של ר' יוסי הגלילי במדת נוסטרקון, והעצם שלא חשב ר' ישמעאל נוסטרקון בין היצירות, וזוהי

ט. הדברים שהשתמשו בהם חז"ל בנוסטרקון: י. אם בכלל לאו אתה שומע הן נכלל בנוסטרקון: יא. אם לא דרשין נוסטרקון אלא כשש אינה הכרה, או איזה תערה, או תמיד, או דבר לא רגיל, וכדומה, בענין המדובר: יב. נוסטרקון וגמטריא כירושלמי: יג. אם שייך אל יפתח פה לשון ע"ד נוסטרקון: יד. בגט אם מותר לכתוב נוסטרקון: טו. אם אנו רוצין נוסטרקון מצמצמו: טז. אם הנוסטרקון הוא רק כסמכתא, סימן, וזמן, לזכרון לדבר המקובל: יז. הנוסטרקון, הסימנים, והראשי תיבות, מצוטטן יפה אבל רבויין קשה, וכמה מכשולים יצאו ע"י המפתחים, בפרט מראשי תיבות: יח. השיטות בנוסטרקון: יט. אם לפעמים דרש הנוסטרקון הוא הלכה למשה מסיני: כ. סימני הנוסטרקון לידע ע"י כי המלה ראשי תיבה היא: כא. שורש מלה אשר היא יותר מ' אותיות ודרשה חז"ל בנוסטרקון או באופנים אחרים: כב. אם יש הכול בין נוסטרקון להפך התיבות לבין נוסטרקון לחלק התיבות: כג. אם גילוי מילתא בעלמא ילפינן מנוסטרקון לידע: כד. הלשון מאי קרא, מאי טעמא, מאי הני מילי, ומניין, וכדומה, אי שייך על נוסטרקון: כה. הדברים שצריכים ליותר בהם שוראים בנוסטרקון ואינם נוסטרקון: כו. ציונים מהמדברים ע"ד הנוסטרקון: כז. אונקלוס הגר השתמש בדרש נוסטרקון: כח. להשמרונים העתיקו ר"ב את התורה בלשון נוסטרקון: כט. סכומים וכללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות

א) דאה שבת ק"ד ב', במתניתין, כתב אות אחת נוסטרקון, ר' יהושע בן בתירא מחייב, והכמים נוסטרקון, (רש"י, עשעה סימן קודרה עליה, לומר שלהבין בה תיבה שלימה כתבו), ובמ' המשניות לתרמבים כאן כתב ונוסטרקון הוא שיכתוב אות אחת מראש המלה ויזכר מאותו אות כל המלה, כמו שיכתוב "ק" וינקוד עליה, ויהי רמז על קרבן, או יכתוב

ח"י ויהי רמז על מעשה, ויזכר ממנו זה כפי מה שהסכימו אנשי נוף אחר, או אנשי מדינה אחת, ריב"ב אמר כיון שהכל מבינים מאותה אות המלה כולה, כאילו כתב אותיות הרבה, והלכה כחכמים ע"ש.

ב) וראה שבת ק"ה א', איר יוחנן משום ר"י בן זימרא, מנין ללשון נוסטרקון מן התורה, שנא' כי א"ב המין גוים נתחין, אב נתחין לאומות, בזור נתחין באומות, הסון חביב נתחין באומות, מלך נתחין לאומות, ותיק נתחין באומות, נאמן נתחין לאומות, ר' יוחנן דיד' אמר אנכי נוסטרקון אבא נפשי כתיבת יתבית, רבנן אמרי אמירה, נעימה, כתיבה, יתבה, א"ד אנכי למפרע יתבה, כתיבה, נאמנין, אמריה, דבי ר' נתן אמרי, כי יר"ט הדרך לגדי יראה, וראתה, נטתה, דבי ר' ישמעאל תנא כרמ"ל כר מלא, ראב"י אמר הוא קללני קללה נמרצית נוסטרקון נואף הוא מחאבי הוא, ורצה הוא, צורר הוא, תועבה הוא, רנב"י אמר מה נדבר ומה נצטרך, נכונים אנתה, צדיקים אנתה, טהורים אנתה, זכים אנתה, קדושים אנתה, ע"כ, ע"ש ובמפורשים.

ג) וראה מנחות ס"ו ב', כרמל רך ומל, וכן הוא אומר (רש"י, דדרשינן נוסטרקון) ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש הא' לחם ביכורים ועשרים לחם שעורים וזכרם בצקלונן ויאמר תן לעם ויאכלו בא ויצק לנו ואכלנו וזה היה (רש"י, בצקלונן כ' בא, צ' ויצק, ל' לנו, ו' ואכלנו, ג"ה וזה ה"י נאה ה"י הלחם), ואומר נתעלסיה באהבים נשא נתן ונעלה ונשמח נתחטא באהבים, ואומר כנף רננים נעלסיה נושא עולה ונתחטא (ראה רש"י ומפורשים), ואמר כי יר"ט הדרך לגדי, וראתה, וראתה, נטתה, דבי ר' ישמעאל תנא כרמל כר מלא (רש"י, האי כר לשון כרים וכסתות שיהא חוג של קליה מלא בגרעין שיהא הגרעין מבוטל כל צרכו) ע"ש, וראה רבינו גרשום, ושטמ"ק, ומפורשים, וראה בס' דרכי השינויים בהערות ותגמות מאמר י' פ"ג מדף ג"ט והלאה, גם ע"ש עוד כו"כ מקורות, כי אני לקצר אני

צריך עישת"ט, וראה במפורשי העין יעקב, שנלא לתת טעם בתוך דשבת ק"ה הנ"ל, דהגמרא קאמרה ד' יוחנן, ידיה אמר, ע"ש, ולפענ"ד בפשיטות כיון דמקודם אמר, א"ר יוחנן משום ר"י בן זימרא, שאמר קודם בשם אחר, ע"כ אמר כאן ד' יוחנן ידיה אמר, וראה שזה הוא אומר בעצמו, כנלענ"ד ופשוט, וראה בספרי זה ערך ידיה אמר שיש בשם הגופי הלכות כלל קמיה שכ' כשאומר בגמרא זכמה דוכתי אמר פלוני בשם רבו כן, ואומר אח"כ פלוני ידי' אמר, הדרך המורגל הוא שקודם היתה סברת אחר ואח"כ אומר סברת עצמו וכו' ע"ש, וזה ב"ה ממש כעין מה שכתבתי בענייני. ד) ראה טוטה ל"ה ב', ל' יהודה שלחו אריה נוסטרין שלחן וקילפו את הסיד מ"ב אבנים שהקים יהושע בתוך הירדן, ועליתן כתובים כל דברי התורה והשיאה (העתיקו הכתב), ובראה שעשו זאת בנוסטרקון כי הנוסטרין כתובים בלשון קצר, ע"ש.

ה) וראה אגרת בקרת לתמרהצ"ח שכתב שאונקלוס הגר השתמש בדרש נוסטרקון, ומתרגם משם רוצה אבן ישראל (ויחי מ"ט"כ"ח) די במימרא נן אבהן ובנין זרעא דישוראל, ופרשיי אבן הוא לשון נוסטרקון אב וכו', יעקב ובניו, ז) מלך אשור שלח שני הכתמים ללמד התורה להשמרונים העתיקו ג"כ את התורה בלשון נוסטרקון, ולכן נמצאו כמה שונים בתורת השמרונים, וראה פרקי דר"א פרק ל"ח, שכתב ושלחו את ר' דוסתאי ור' זכריה, והיו מלמדין אותם ספר התורה בכתב נוסטרקון וכו', וראה ביאור הרד"ל שם, וראה בסימן ו' כאן כו"כ מקורות בש"ס, וראה בס' דרכי השינויים מאמר י' פרק ג' כו"כ מקורות מירושלמי ומש"ס ומדרשים, וראה כאן סי' כ"ב עישת"ט.

ז) ובג"ב מדות ד' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מזה ל', כתב מין שדושינן נוסטרקון באגדה, ת"ל (בראשית י"ז), אברהם אב המק גוים, (ויקרא ב'), כרמל ר"ך מיל, דבר שהוא רך ונמלל ביד, (מ"א ב') וזהו קללני קללה נמרצת וכו', (במדבר כ"ב) יר"ט יראו

ראתה וכו'. גם זו אינה אלא דברי אגדה ולא חשיב ל' ר' ישמעאל ע"כ ובהג' הגר"ב ציין לשבת ק"ה ומנחות ס"ה ובאמת לא הביא רק חלק ממה דאיתא שם, וראה ס' הכריתות ח"ג נתיבות עולם שמביאה ומסיים גם זה דברי אגדה ולא דברי תורה ולא דין ומשפט ולא חשיב ל' ר' ישמעאל, ע"כ.

הנהגה זו פלא, דרי"א בנו של ריה"ג במדה ל' כתב מניין שדורשין נוסריקון, באגדה, וכן מסיים הכריתות ז"ל גם מה דברי אגדה וכו' כנו לפניו, ובאמת מצינו כו"כ פעמים נוסריקון לענין הלכה, לדוגמא בשבת ק"ה א' ובמנחות ס"ז ב' ש"ל, דבי ר' ישמעאל תנא כרמל כר מלא, וכפרשיי ור"ג שם שיהא חגרעין מבושל כל צרכו, ע"ש, הרי דתנא דבי ר' ישמעאל דריש נוסריקון לדבר הלכה, ועוד מקומות ראה כאן סימן ו', וראה בכללים שלי ערך דבי ר"י, תנא דבי ר' ישמעאל, ותנא דבי ר' ישמעאל, ור' ישמעאל, אט אפשר לומר דנחלקו ר' ישמעאל ותנא דבי ר' ישמעאל, ע"ש בזה בארוכה, השיטות, הכללים, ופרטים בזה, ויש הרבה ראשונים וגדולים דט"ל דאחדים תמו, ופרקינן מא' על השני, ע"ש וצדפו לכאן, אבל על ס' הכריתות קשה יותר דהוא סובר דאין לחלק ביניהם ראה בתי מדות בית חמישי אות ב', וראה היטב כאן סימן ו' מה שהארכתי וזה וצדפו לכאן, וראה כאן סימן ז', ע"שה"ס וצדפו לכאן.

(ח) וראה בעיטור סופרים על הכריתות כאן. שמביא מתשרי בית גפחלי בשם הג' ר' יעקב צבי מארשא לחלק בזה, דדבי ר' ישמעאל לא דריש כרמל רך מל, ולהפך התיבות לא דרשין לדינא, משא"כ לחלק התיבות כמו כר ולא דריש דבי ר' ישמעאל אף לדינא, אבל תוסי' מנחות ס"ד ב' ד"ה משום כתב, דכרמל רך מל הוה כמו שמלה שלמה, אי"כ כמו שיש לדרוש כר מלא איכא גמי לדרוש רך מל, ז"ל כ"ה דתשי"ס בשבת ובמנחות הביאו הך דתנא דבי ר"י בין דברי אגדה מוכח דלא נשתה דבריו לענין הלכה אלא לפרש מלה

כרמל לענין אגדתא ע"ש, הנהגה משי"כ מתשרי בית גפחלי, ראה בספרי ח"ס ערך אל תקרי מסי' י' והלאה שזה דבר רגיל לתחליף סדר האותיות ע"ש, וראה בערך גורעין ומוסיפין משי"כ, ובס' דרכי השינויים ומקור ברוך ח"א, והאיך יעלה על הדעת מעצמו לעשות חילוק כזה מדעתו, וזה כמו שהביאו המדקדקים לתלית, כבשי"כשב, שמלה שלמה, ועוד ודעה, עלגי לשון גלעג לשון, והרבה כתבה, וראה בס' השרשים להרד"ק וצ"ל ערך כשב דף שמי"ב, ועוד עלג דף תק"ל, ועוד לעג דשס"ד, ע"ש. גם משי"כ העיטור סופרים לתרץ דלא נשתה בשבת ובמנחות אלא בין דברי אגדה וכו', ראה ברש"י ור"ג שם שפירשו להלכה ע"ש וכנ"ל, וכבר קדמו בזה בס' דרכי השינויים מאמר ו' פרק א' דף כ"ב צ"א, וכתב שאי אפשר לומר כן, ושאינן משמעות לשונו כן, שהרי לא הביא מאומה ממצאות הנוטריקון לענין הלכה שיאמר ע"ז דר' ישמעאל לא סבר דרשות אלה, אלא לענין הגדה לבד, וכמו שאמר אצל הגימטריא, אבל הביא רק דרשות שלענין אגדה לבד ואמר עליהן שאינן דברי תורה ולא דין ומשפט לכן לא חשבה ר' ישמעאל, והוא יורה שכוונתו על בלי המצאתם כלל לענין הלכה, ע"ש, וחזק מה קשה על הכריתות מוכיח מקומות שהבאתי בסימן ו' דר' ישמעאל עצמו דורש נוסריקון גם לענין הלכה בכמה מקומות, ע"ש, וראה בדרכי השינויים הנ"ל, שהעיר ג"כ בעין זה מבי' מקומות, אך הוא העיר רק מתנא דבי ר' ישמעאל, ואני הבאתי מקומות גם מר' ישמעאל עצמו שדורשין כן להלכה, ע"שה"ס וצדפו לכאן, וכבר העירו על הכריתות הוה כו"כ גדולים, וברוחק גדול אפשר לומר דכוונתו במ"ש גם זה דרש אגדה ולא דין ומשפט כה"ג מדות, ולא דברים השייכים גם באגדה, וע"כ לא חשיב ל' ב"ב מדות, אבל בחקדמה כוללת לחלק ימות עולם כ' בתוה"י ויש מהן דלא חשיבי כי אט לענין הגדה ודרשה אבל לא להוכיח מהם שום קולא וחומרא כמו נוסריקון, ע"ש, גם משטות לשונו משמע

דרך לענין אגדה דרשינן כן ולא להלכה ע"ש, וראה כאן סימן ו' וצדפו לכאן, וראה בספרי זה ערך דבי ר"פ וכו' עוד טעמים דלא חשיב ר' ישמעאל רק ח"ג מדות, ע"שה"ס וצדפו לכאן.

(ט) וכן הדברי סופרים בערכו, ובהחילוק הנ"ל לחלק התיבה גם ר' ישמעאל יסבור דדרשין נוסריקון אף לדינא, יתורץ הקושיא שקשה מיבמות ע"ז ב' דאמרינן ממזר כתיב מום זה, תלוא לא דרשינן נוסריקון לדינא לר' ישמעאל, אי"כ מבי"ל לר' ישמעאל ממזר, ועפ"ז לא קשה לחלק התיבה גם ר' ישמעאל ט"ל דדרשין לדינא, וחדרש"ב"א כתב דאין נראה לדרוש משמלה, שם לה לחלק התיבה, שזה דבוק הוא, ע"ש, משמע דאף לחלק התיבה לאו כ"ע גמירי, ע"ש, וראה כאן סימן כ"ב וצדפו לכאן.

(י) וכן בס' מדרש תנאים, תיבת נוסריקון במשנה שבת פ"ב מ"ה, כתב אות אחת נוסריקון, ר' יהושע ב"ב מחיב, וחכמים פוטרי, וברע"ב אות אחת על שם נוסריקון, שעושים סימן נקודה עליה ומבינים מאותו אות תיבה שלימה, כגון ק' קרבן, מ' מעשר, וי' תרומה, וכן בתו"ש בשם התשבי וכו', (ראה בסימן ב' לשונו), ובמוסף הערך (ראה שם) ע"ש, וכאן (בל"ב מדות של ר"א בנו של ר' יהושע מדה ל') פירשה שגמטרה חמדה לדרוש בתורה תיבותיה השלמים, למשל תיבה אחת של חמש אותיות לחלק התיבה לאותיות ולדרוש שכל אות מחמשה אותיות מורה על תיבה אחת, נמצא שתיבה זו נדרשת לחמשה תיבות, וגם מדה זו מפורשת בתורה שהקביה כניכול דרש לשונו (וכמ"ש אצל ג' מדות הקודמות) לומר מנין שדורשין נוסריקון באגדה, ולא אמר כיצד, כמו אצל כל המדות, כי בכאן אינו שייך לומר כיצד מאחר שהוא מפורש בתורה, וכנ"ל, אלא יש לנו להוכיח מכאן על דרך התורה שכן היא דרכה בקודש לדרוש ע"פ מדה זו בכל

התורה ע"ש, וראה היטב כאן סימן ב' משי"כ וצדפו לכאן.

סימן ב. מקור המלה נוסריקון ופירושה

(א) ראה ערוך ערך נוסריקון, שכתב (שבת ק"ה) מניין לשון נוסריקון שהוא מהלך, שגא' (בראשית י"ז ה') כי אב המון גוים נתחיד וכו', פי' אות אחת שנעשית סימן לכל דבר, כמו שמפורש אב המון עכ"ל, (א"ב ר') בנימין מוספיא בעל מוסף הערך, סופרי ב"י, או מדינה, בהיותם נחפזים היו כותבים ראשי דברים וכתביה זו נקראת בל' רומי, נוסריקון, ור"ח בשבת הנ"ל כתב נוסריקון הוא לשון יון, וסופרי המלכים והאשרים שלהן יש להן כתב שקורין אותו נוסריקון, ואומר המלך לסופר כתוב, והמלך מסדר לפניו בפי', והסופר כתוב מפיו מיילי שמשמשת כמה, ובשיטה אחת כתוב מפי' והו' נוסריקון נוסריקון, ע"כ, ובלע"ז קורין זאת, געשווינס שרייבער, וזה מפורש יוצא ברש"י שבת הנ"ל, שעשה סימן נקודה עליה, לומר שלהבין תיבה שלמה נכתבה, והרמב"ם בפיהמ"ש שם כ', «נוטריקון הוא, שיכתוב אות אחת מראש המלה ויובן מאותה אות כל המלה, כמו שיכתוב ק' וינקוד עליה ויהי' רמו על קרבן, או יכתוב מ' ויהי' רמו על מעשר, ויובן ממנו זה כפי מה שהסכימו אנשי גוף אחד או אנשי מדינה אחת» ע"ש, וכוונתו בזה, איך אפשר להבין מאות אחת הענין המרומז בה, ולכן אמר שזה יובן בהסכמת אנשי המקום שנהגו כן, וכמ"ש ר' יהודה בפ"ד דמעשר שני שבשעת הסכנה ה"ז כותבין, ר"ל במקומות ההם בעת הסכנה הסכימו לכתוב כן, ובומנינו ידוע כע"ז, בשם, כתב טענאגרי"ר, ע"שה"ס.

(ב) ונלענ"ד דבהנ"ל תתורץ פרש"י יתרו כ' י"ב, למען יאריכון ימיו (מכילתא), אם תכבד יאריכון, ואם לא יקצרו, שדברי תורה נוסריקון הם, נדרשין מכלל חן לאו ומכלל לאו הן, ע"ש, ולכאורה פ"י נוסריקון בכ"י הוא כש"ל ראשי תיבות וכוונתו, או שעניניו

וזכרים שלמים יוכלו באותיות אחדות, וכירוב, אבל להגיל דכל ענין המתגלה ממנו שלא נכתב בשלימותו. וכעין שמתגלה ענין מאותיות אחדות ומראשי דברים אף שלא נכתבו בשלימותם. כן כאן שמתגלה ענין ממאמר אחד כמו לאו מכלל הן אף שלא נכתב הלאו בשלימותו. נכלל בכלל נוסריקון, שפי' גלוי ענין הבא מדברים מפורשים בקיצור. וראה תחת יתרו כי ייב, עיי' שם כי עיי' ולא העיר להבאר רשבות שיל.

ג) ובפי' רגלי מבשר על התשבי ערך נוסריקון כאן כי על רשי יתרו הגיל, שהבאר דווחות מקשה ג"כ היכן רמזו. אבל שמעתי חאלי"ף מן אמר, והלמד מן למען. והיויד מן יאויכו, נוסריקון אם לאו יקצרו. ושפיר כונת רשיי לתת על נוסריקון, וגם על מכלל הן נשמע לאה, עכ"ל, ואני תמה למה לא הקשו ג"כ מהיכן נשמע שמכלל הן אתה שומע לאו ולא בתחת אינו מפורש מלת יקצרו רק שאנו יודשין זמנין שנוכל לדרוש כן, וכיו בא לתן טעני שפירש נוסריקון ר"ל ראשי תיבות, חתומה הוא נוסריקון הוא קצירת הלשון יהי רית או בשאר אופן, וכו' עיי' שם, וזה ביה כעין מה שכתבתי לעיל.

ד) ומצאתי בדברים רבה אתחנן פרשה ביליג, עם שונים אל תתערב, (משלי כ"ד) עם אלו שאומרים יש אלה שני אל תתערב וכו', אריא, כעס הקביה על שלמה, כשאמר חסדוק חנה, א"ל דבר של קודש שמה היית אומרו בלשון נוסריקון, ועם שונים אל תתערב, מיד חזר ופירש את הדבר וכו', ובמהניכ דבר גדול וקדוש כזה, וכי ה"ל לאומרו רק בלי נוסריקון, וכו' עיי' שם, ובפי' מהרזיו שם, ועם שונים שאומרים שנים הם אל תתערב, ומכלל לאו אתה שומע הן, שתחזיק באמדת היחיד, דווחה לעדת נוסריקון שאות אחת מורה על תיבה, וכן כאן, חצי ענין מורה על ענין שלש, וכן הוא בהדיא במכילתא יתרו, בפסוק למען יאריכך ימי, שדי תורה נרשיק, מכלל הן לאו ומכלל לאו הן, וכו', עיי' כל לשוננו הרי בפירוש

בתמדרש דנוסריקון כולל גט ענינים המובנים רק ברמז ולא נאמרו בפירוש, עיי' שם, וזה ממש כש"ל בעה"ת, וברוך שכוונתי.

ה) וראה סוטה ל"ה ע"ב, ושיגרו נוסירין שלהן, וברשי' שם נוסירין שלהן, סופרים שלהן והם קורין אותן נוסירין עיי' שם, וראה ספרי ק"ה שהיו נוסרים שלהם, ופי' סופר הקהל או סופר נאמן בערכאות עיי' שם.

ו) וראה תשבי, מע' ג' נוסריקון, נוהגין לקרותו נוסריקון, ופי' בערוך וכו' (ש"ל). ואני קבלתי מפי הקרדינאל שהוא לשון יון, וגם בלשון רומי קורין לסופרים נוסארי, וכן בר' רד"ל קראו להן נוסרי, ומה (שבת ק"ח) נוסריקון פי' ענין ספרות, בליא קאנצלייש, כי כן דרך הסופרים לקצר, וכתובין ב' או ג' אותיות וכל אחת עולה לתיבה אחת, וכן פרשי' (בראשית ל'), נפתלי מדרש אגדה נוסריקון נתקבלה מה תפלת לפני ה', גם כשעושין מן תיבה אחת שתי תיבות, כגון (ויקרא כ"ג) כרמל כרמלא, והובא בתוי"ט שבת פ"ב מ"ה עיי' שם.

וברגלי מבשר על התשבי כאן כי, ההפך בין ד' המחבר לפי הערוך הוא, שלהערוך הוא לשון ראשי תיבות בלבד, ולפי התשבי הוא לשון כתיבה קצרה, וכו', וזה שהוסיף המחבר שיוכל להאמר נוסריקון אע"פ שאינו ראשי תיבות רק קיצור הלשון שעושין מן תיבות אחת, כגון כרמל וכו', עיי' שם, והנה משי"ב שלהערוך נוסריקון הוא רק ראשי תיבות, לפענ"ד במ"כ זה אינו כן, וכמש"ל בארוכה שתביא כן לדוגמא, וכמו שמוכא בלי"ב מדות של ר"א בר' יוסי הגלילי, ונוסריקון הוא קצירת הלשון יהי' באיזה אופן שיהי', ואין לעשות מחלוקת בין הערוך והתשבי בכדי לפענ"ד, ואדירבא מ"ש התשבי וכתובין ב' או ג' אותיות וכל אחת עולה לתיבה אחת, משמע כמו שכתבתי, ודו"ק, ומה שסיים דנוסריקון הוא קצירת הלשון יהי' רית או בשאר אופן, זה ביה ממש כמו שכתבתי

בעה"ת, וראה שם בתגות התשבי מהאב"ד דשם ערך בשרש נוסריקון דף ל"ג, עיי' שם. ו) ובספר נוסריקון להפרי מגדים ז"ל, כתב ועין בערוך ערך נטרי נוסריקון ובתשבי בשורשו ובתוספות יום טוב פרק י"ג שבת הכותב נוסריקון ענין ספרות, כמ"ש בספרי אם לבינה, כי אין לך נטר ושאר כל הדברים בסופר, ולולי הכתב הכל נשכח. נוסריקון כמו קו עושה נקודה, וקו דק בתיבה למעלה, ומתפרש לכמה תיבות כו' ונון להקטין דק וקטן עיי' שם. ה) וראה פרי מגדים בפתחת כוללת לאורח אגרת ב' שכתב עין בתשבי, ונוסריקון הוא סופר קטן ר"ל קו כי הסופר כותב ראשי תיבות וקוין עליהם, קוין קטנים, הגרין להקטין הענין וכו', עיי' שם.

ט) וברומית נאטאריקום, וסופרי הדיינים ברומא השתמשו בכתיבה נוסריקון, ולכן מכונים בשם נאטאריאס, וראה מש"ל בשם מוסף הערוך ערך זה עיי' שם.

י) ובגמרות שנדפסו בירושלים מנוקדים איתא, נוסריקון מקור המלה כנראה בלטינות, נאטאריקום שמשמעה מה שמתחילס ללבלרים, למזכירים, ובשימוש הלשון בדברי חז"ל, קיצורים וראשי תיבות, כדרך שהלבלרים הסופרים נהגים לעשות בעת כתיבה מהירה (קצרנית).

יא) כי המהר"ק בכללי הגמרא דף ס"ד נוסריקון פי', נוסר אות מקצר תיבה וחשלה"ק העתיק משם, קונה תיבה עיי' שם, וראה היטב ערוך וערוך חשלה ערך נטריק, וערך נוסריקון, וצרפם לכאן.

סימן ג. הסוגיט, המינים, והאופנים בנוסריקון בנוסריקון יש שני סוגים והם: א) עשות תיבה אחת סימן לכמה תיבות. ב) עשות כמה תיבות סימן לתיבה אחת.

א) בסוג אן יש שלשה מינים והם: א) נחוח חתיבה לחלקים, וכל חלק הוא תיבה שלמה, אבל צורך לעשות בו איזה שינוי, לדוגמא, אל

תקרי בראשית אלא ברא שיו, (סוכה מ"ט א'). וראה היטב בספרי ח"ט דף תני"ב אות ג' ג) כמה דוגמאות ומקורות ע"ה, וע"כ אקצר כאן, ב) נחת לחלקים שאינם תיבות שלמות כפי' ע, כי אם ע"ה הכפלת אות אחת של התיבה להשתמש בה לשני חלקים המנוחחים, לדוגמא, למה בקרא שמו ירון שיויר מרן (בכורות נ"ה א') שהדל"ת משמשת לכאן ולכאן, וראה שופטים ר' ל"ב, ויקרא לו ביום והוא ירבעל לאמור, ירב בו הבעל שהביית משמשת לירב, ולבעל עיי' שם, ג) נחוח התיבה לחלקים שאינם תיבות בפני' כי אם ע"ה חלוק, או גרעון אות או אותיות, או ע"ה הוספת אות או אותיות, לדוגמא, לא' שלח"ל עשנתו אל (סנהדרין ל"ז ב') שהוצרכו לתחליף מצב הלמד חתניו והי"ד בוי"ה, וראה בספרי ח"ט ערך אל תקרי מש"ש בארוכה בענין חלוק אותיות עשה"ט, (ב') ע"ה גרעון אות או אותיות, ראה ספרי דברים סכ"ד מתלהמים ובוכים כמות להם, וכ"ש רשי' מש"ל כי כ"ב עיי' שם, ההצרכו לגרוע אותיות ירד מ"ם, (ל') הוספת אות או אותיות פעמים בראש החלק המנוחה ופעמים באמצעו ופעמים בסופו, לדוגמא, מאי חשמו חיות אש, ממלחות (תניגה י"ג א'), שלשה שריגים אלו ג' שרי גאים כו', (חולין צ"ב א'), ומצינו לפעמים שדרשו כל אות לתיבה בפני' על ידי הוספת אותיות אחרות, לדוגמא, "אנכי" אנא נפשי כתבית יחבית, יד"ט יראה ראתה נסתה, ראה (שבת ק"ה א') ועוד, ועוד בכרכי אופנים, וראה בסי' דרכי השינויים מאמר ד' פרק א' שהאריך מאוד בזה.

ב) הסוג השני עשאת כמה תיבות סימן לתיבה אחת.

הוא כולל ג' מינים, א) חיבור שתי תיבות בלי שינוי, לדוגמא, (ב"ר פמ"ה) ויד כל בו קרי ב' כלבו, הוא וכלב שוים, המין השני חיבור שתי תיבות ע"ה שינוי, בג' אופנים א) החלוק (כבב"ד פס"ח) כי בא השמש רבנן אמרי כיבה וכו', שהחליפו אות א' בה"א, עיין שם ובספרי ח"ט ערך אל תקרי בארוכה

מיני חלוטין, ב) הגרעין, ראה (ר"ה כ"ז א') ונשור פו, משופר, עיין שם, בגרעין חריש. ג) החוטמה, שיעור מי מקה ארבעים טאה, כנגד מי באר ש" בתורה, תנחומא פ' קרה, ובס' דרכי השינויים דף ס"ז ב' בהערה קצ"ג, כי בכחנת המדרש ששיעור ארבעים גרמו בלשון מי באר ש" בתורה, שבהוטפת אות עיין על תיבת מי באר הם ביחד תיבת ארבעים, רומז ששיעור מי באר היא ארבעים, עישה"ט. והמין השלישי הוא תבור אחיות יחידות שזן ראשי או סופי או תוך כמה תיבות לעשות מן תיבה שלמה בפני"ע, לדוגמא, (שבת ק"ג ב' רש"י) נאמר בשני ונסכיחם ונאמר בשני ונסכיה, ונאמר בשביעי כמשפטם, הרי מ"ם יריד מ"ם, הרי כאן מ"ט, מכאן רמז לנסוך מים מן התורה, וראה בס' דרכי השינויים מאמר ו' פרק ב' עוד כ"כ דוגמאות בזה, ואני לקצר אני צריך, עישה"ט הדק, וראה ח"ט בספרי ח"ט ערך אל תקרי, מה שהארכתי שם בענין החלוק, הגרעין, החוטמה, עישה"ט, וראה בספרי זה ערך גורעין ומוסיפין וכו', עישה"ט, ובס' דרכי השינויים מאמר י' פרק ג' מביא כ"כ דרשות השייכות לדרך הנוטריקון בכל סוגיו ומיניה, לך ראה שם ואז תתענג, וראה בספרי זה ערך גורעין ומוסיפין וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא, עישה"ט, וראה בס' מקור ברוך ח"א מדף ק"א ולהלן בארזכת מענין חלוק והמורה, חסר ויתר, שהאריך מאד בענינים אלה, עישה"ט, וראה בס' הנוטריקון דף י' ערך מיני הנוטריקון, עישה"ט וצרפו לכאן, כי לקצר אני צריך, וראה שם בדף י"א ערך המרה הממעים, עישה"ט.

סימן ד. אס נוטריקון נכלל בגימטריא או נוטריקון לחוד וגימטריא לחוד

ראה ח"ט בספרי זה ערך גימטריא סימן י"א וצדק לכאן, כי שם הארכתי כבר בזה, עישה"ט הדק, וראה כאן סימן י"ב מש"ש בזה המבא חירושלמי, עישה"ט וצרפו לכאן.

וראה בס' דברי סופרים בכללן שכ' על התוס' חולין כ"ח א' ד"ה ועל שכ' ח"ל י"מ דדריש בגימטריא דכאשר, אלף: אחד בעוף, שיין: שנים בבהמה, ריש: רוב של אחד כמהה וכו', וקשה לשון גימטריא, דחליל נוטריקון, וכ"כ באין ה' שחיטה ס' ש"ע, נוטריקון קא דריש, כאשר כשר אחד שנים רוב, ע"כ, תיבת הבעה"ט כ', דיש להגיה בתוס', דכותנתם כש"כ משם הרי מקורביל ז"ל, כאשר צויתך בגימטריא רוב אחד ורוב שנים בבהמה, ואח"כ כתבו התוס' דכאשר אלף אחד בעוף וכו', וכותנתם על נוטריקון, והנה כבר הבאתי בספרי ח"ו ערך אימא וכו' הגהות ספרים, מדף קע"א חללאה מנהל העבירה להגיה ספרים, וזי זה לא דבר קל הוא, עייש בארזכת, ולפענדי"ג דלא קשה מידי, ואין צריך להגיה כלום, דלך ראה בערך גימטריא כאן כל הסימן י"א שהבאתי שם, דבכ"כ מקומות בדחליל, ובר"א, נכלל בלשון גימטריא גם נוטריקון, עייש בארזכת וצרפו לכאן, וע"כ אקצר במה שהארכתי כבר פ"א בספרי, עישה"ט.

סימן ה. הגימטריא בזה

בס' דקדוקי סופרים שבת ק"ה א' מביא שהגירסא בנוסח הדפוס נוטריקון, ובה"ג שם אות ת' כתב בדפוס שנוצינו ווינציא ר"פ וריצ' נוטריקון בכל העמוד, הצינו בב' ירד"ן, עייש.

סימן ו. לדינא בנוטריקון

באמת זה פלא גם על ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי, דאיתא במדה כ"ס בגימטריא מנין שדורשין גימטריא באגדה וכו', וכן במדה ל' מנין שדורשין נוטריקון באגדה, ראה בסימן א' כל לשונה, ובספרי ח"ו ערך אין לבנות יסוד מגימטריא וכו' מדף תרל"ב חללאה, מה שכתבתי בזה וצרפו לכאן, אך יותר ויותר נבדק אני

מדות, ומתקן דר' ישמעאל לא ט"ל האי דרשה, עייש.

ה) יומא ט"ו ב', תנא דבי ר' ישמעאל (ויקרא ט"ז ח') עזאל מכפר על מעשה עזא ועזאל, ופרשיי שם עזא ועזאל שני מלאכי חבלה שירדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין, ועליהם נאמר ויראו בני האלקים את בנות האדם, ר"ל מכפר על העריות, ע"כ, וראה בח"ת כאן טעם על קריאת פ' עריות במנחה ביהכ"פ מפני שהוא מענין היום, [ובשחרית אי"א לדחות פרשת היום מפני קריאה זו], וראה מלבי"ם, ועייש במפורשים הנפקים לדינא בזה, וכבר הבאתי בספרי כ"פ דעל הרוב שורש כל מלה מני' אותיות ולא יותר, ואשר הוא יותר מני' דרשה, כמו ברכות ל"א א' תלפיות שפונים אליו, ועוד ועוד הרבה, וראה בס' מקור ברוך ח"א, ובס' דרכי השינויים בזה בארזכת, ומבא בח"ת כאן ג"כ, וראה כאן סימן כ"א.

ו) יומא פ"ז א', א"ר יצחק, כל המקנים את חבירו אפי' בדברים צריך לפייסו, שנא' (משלי ו' א' ג') בני אם ערבת לרעך וגו', לך התרפס ורחב רצן אם ממוק יש לו בידך, התר לו פיסת יד כו', עייש, וזה לדינא עייש.

ז) בטוכה ל"ו ע"ב למדו לקיחה תמה שלא יהא האתרוג חסר מולקחתם, עייש ברש"י וחוס' כיט ע"ב ד"ה בעינן דלדי' ע"כ ד"ה שתתא, וכתנחומא אמור ולקחתם לכם בדי' מינים, בלקיחה תמה שלא תהא גזול ועומד בו, עייש.

ח) טוכה מ"ט א', תנא דבי ר' ישמעאל בראשית אל תקרי בראשית אלא ברא שית, עייש שלא לענין אגדה נאמר.

ט) טוכה נ"ה א', ניסוך המים מן התורה במדת נוטריקון, נאמר בשני ונסכיחם, בשני ונסכיה, בשביעי כמשפטם, מ' ירד מ' יתירות, הרי כאן מ"ט, עייש, וראה פיהמ"ש להרמב"ם ס"פ לולב וערבה שניסוך המים הלכה למשה מסיני, וי"ל דמיום נסתרים בתורה, וראה מ"ש ע"ז הרי לואון בס' מגלת אסתר שורש א', וע' בס' דרכי השינויים מאמר י' פ"ג, עייש.

בדברי רבינו הכריתות ז"ל, כאן במדה ל' נוטריקון, שמיסיס בזה"ל, גם זה דרש אגדה ולא דברי תורה ולא דין ומשפט, ולא חשיב ל"י ר' ישמעאל, ובהקדמה כוללת לחלק ימות עולם כ', ויש מן דלא חשיבי כי אס לענין הגדה ודרשה אבל לא להוכיח מהם שום קולא וחומרא כמו נוטריקון עכ"ל, ולשונות אלו חורים שלא נמצא בדברי חז"ל שום נוטריקון אלא לענין אגדה לבד ולא לענין הלכה, וראה סימן א' כאן מה שכתבתי בזה בארזכת וצרפו לכאן, כי לא רציתי לבא בכפילא, ועתה אביא מכ"כ מקומות בש"ס דדרשין נוטריקון גם לענין הלכה, ושאפי' ר' ישמעאל עצמו דורש נוטריקון גם לענין הלכה, ואלו הם:

א) ברכות ט"ו ב', ולמדתם, שתתא למודך תם, שיתן ריות בין הדברים וכו', עייש.

ב) כלאים פ"ט מ"ח, שעטנז דבר שהוא שוע, טוה, וזה, ואין איסור כלאים בדרך אחר, עייש.

ג) פסחים ל"ו ב', ת"ר לחם עוני פרט לחלוט ולאשישה וכו', ומאי משמע דהאי אשישה לישנא דחשיבותא וכו', וא"ר חנן בר אבא (ש"ב ו' י"ט), אשר אחד משה בפר, אשישה אחד משה באיפה, עישה"ט, וראה מהרש"א שכ' מלשון נוטריקון הוא וכו', וזה לא לענין הגדה נאמר, עיין שם, ונלענ"ד דאפשר לומר דאף מאן דלא דרש נוטריקון לדינא, מ"ם בגילוי מילתא למדין, כי הכא, מאי משמע דהאי אשישה לישנא דחשיבותא, וראה בכללים שלי ערך גילוי מילתא, דבכ"כ דברים שאין למדין מהם, מ"ם בגילוי מילתא בעלמא למדין, כנלענ"ד בדרך אפשר.

ד) פסחים מ"ב א', רבי יהודה ט"ל דלאו מכלל לאמור לאו הוא, א"ל רבי לבר קפרא מאי משמע, א"ל דכתיב לאמור לא נאמר בדברים, בי רב אמרי לאמור לאו אמור, (רש"י, נוטריקון לאמור), עייש, ובס' דברי סופרים בערכו מביא בשם הספר בית נפתלי, שמקשה מכאן על הכריתות, שכ' דרך לענין אגדה דרשין נוטריקון, וע"כ לא חשיב ל"י ר' ישמעאל בייג

(י) ר"ה כ"ז א' (תהלים ס"ט ב') ותיטב לך משור פר, אם עוד למה פר, ואם פר למה שור, אלא מאי משור פר, משופר, וראה בגמ' וממ' שם הנפקים לדינא בהו.

(יא) תענית ו' א' (דברים י"א י"ד) מלקש וכו', דבי ר' ישמעאל תנא דבר שממלא תבואה בקשיה, במתנתא תנא דבר שיוחד על המלילות ועל הקשק, עיי' עיי' הפלוגתא בזה, ונפקים גדולה לדינא לענין תענית ציבור, ראה אריה ס' תענית ס"א, ובתורתא כאן, ואקצר, ועי' עיי' בגמ' ומפורשים, וכאן ג"כ מלקוש הוא יותר מנ' אותיות, ועי' דרשוהו כש"ל ובספרי כ"ס, ובתורת שם, וראה כאן סימן כ"א עיי'.

(יב) יבמות ל"ז ב', אמר אבי מגא אמינא לך דכל ספיקא לראבי' כודאי משוי ל' דהניא ראבי' אומר וכו', נמצא אב נשא את בתו, ואח נשא את אחותו, ונתמלא כל העולם כולו ממורק, ועי' נאמר (ויקרא י"ט כ"ט) וזמלא הארץ ומה, ורבה אמר לך היק זו מה היא, וראה נדרים נ"א א' זה נפקים גדולה לדינא, עיי' בגמ' ומפורשים.

(יג) יבמות ע"ז ב', תניא, עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית, אלא מעתה ממור ולא ממורת, ממור כתיב, מום זה, וכו' עיי', וראה כאן סימן כ"ב משיב וצדפו לכאן, עיי' עיי'.

(יד) מחובות מ"ו א', אזהרה למוציא שם רע מגלגל, ר"א אמר (ויקרא י"ט ט"ז), מלא תלך רכיל, ור"ג וכו' אזהרה לכייד שלא יתא רך לה וקשה לה, וכו' עיי', ופרשי רכיל לשון רך לי תהי, וראה דרכי השינויים מאמר י' פ"ג, והדברי סופרים בערכו, מקשה ג"כ על הכריתות מכאן, ומתקן, דר' ישמעאל סיל כתחיק דלא תלך רכיל אזהרה למוציא שם רע הוא, עיי' בארוכה, וראה ירושלמי פאה פ"א ת"א, תנא ר' ישמעאל לא תלך רכיל זו וניליות, זו לשון הרע, תנא ר' נחמ' שלא תאז כרוכל הזה ששטעטס דבריו של זה לזה, תלך זה לזה, עיי', הרי מפורש יצא דר' ושמעאל בעצמו דורש זה על רכילות ולא על מוציא שם רע ויפך הדיס במחזיק, אונס

עכ"פ ת"י של הדיס איש דהרי מפורש דר' ישמעאל חולק על ר"ג ולא ס"ל הדרשה דזה אזהרה לכייד שלא יהא רך לזה וקשה לזה, ודריק.

(טו) מחובות מ"ו א', (דברים כ"ב י"ז), ופרשו השמלת, א"ר אבהו, פרשו מה ששם לה, וראה בס' דרכי השינויים דס"א ב' הערה נ"ג עיי', ולהתוסי' שם ניתא, עיי'.

(טז) מחובות ס"ט ב', מנין לאכל שמיטב בראש כו', מ"ו אמר מהא (עמוס ו' ד'), וסר מרוח סרוחים מר וזה נעשה וסר לסרוחים עיי', ואפ"ל דר' ישמעאל ילמוד מפסוק דר' אבהו שם, עיי'.

(יז) ראה נדרים צ' ע"א, דר' נתן סבר אין הבעל מיפר א"כ חל הנדר, דכתיב (ישע' כ"ד כ"ג) וחפרת הלבנה, וכו' עיי', וראה בס' הרא"ש והמפרש כאן בגלגל ראשון, ודריש הלבנה בנוטריקון, חל (בחלוף אח"ע), בנה [מלשון בנין], ודריש וחפרת כמו וחפרה, כלומר אימת חלה החפרה אחר שחל הנדר, (שהוא כבנין במה) עיי', וראה ביטת עינים כאן דר' ישמעאל בדף פ"ט א' סובר כר' נתן, דאין הבעל מיפר א"כ חל הנדר, ולפי' לכאורה קשה להכריתות מר' ישמעאל א"ר ישמעאל, ואפ"ל דר' ישמעאל יסבור כהפי' והג"י השניה בהפי' הרא"ש והמפרש, עיי' ודריק כי קצתו מאד.

(יח) קידושין ל"ב ב', ת"ר מפני שיבה תקום, יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן, ואין זקן אלא חכם, וכו', ר' יוסי הגלילי אמר אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנה' ה' קנני ראשית דרכו, רש"י, ודריש ל"י זה שקנה חכמה וכו' עיי', וכן הוא בברך פכ"ט, ואברהם זקן זה קנה שני עולמות, ראה ביטת עינים כאן, וראה בס' דרכי השינויים מאמר י' פ"ג הערה ע"ה עיי', והנה זה הוא אביו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ומסתמא הבן כאביו ס"ל, וראה בספרי בית אהרן ח"א ערך אב ובנו אם חולקים, ובצינונים שם, ועכ"ז דרש נוטריקון כאן לדינא, היפך הסודו של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי כאן, ואשכ"ל

כמו שכתבתי כאן בהך דמסחים ל"ו דגילוי מילתא שאני, עיי' עיי', וכן כאן זה רק כעין גילוי מילתא, בלעזיבה, או אפשר שידרוש ולא כפרשי' בנוטריקון, רק כפרשי' המהרש"א ועוד כאן, עיי' ובמפורשים, ובס' דברי סופרים בערכו מתקן דר' ישמעאל לא סבירא ל' הך דרשה עיי'.

(יט) מנחות ל"ד א', ל"ה ע"ב, ל"ז ע"ב, וכתבתם שתהא כתיבה תמה, וקשרתם קשריה תמה, לענין רצועה שנפסקה, ידכה יד כהה להניח על ורוע השמאלית, עיי', וראה שבת ק"ג ב', עיי'.

(כ) מנחות נ' ע"ב, ארבי"א כו' (ויקרא ו' י"ד) תופינה תא פינה באה, ר' אסי א' כו' תופינה תאפינה נא, כתבאי וכו' וכו', עיי' עיי' כל הדברים, והנפקים הגדולה לדינא.

(כא) מנחות מ"ו א' ושבת ק"ה א', כרמל ר"ל כר ומלא, הבאתי בפנים במקורות סימן א', עיי'.

(כב) חולין כ"ז א', ארי"כ מנין לשחיטה שהיא מן הצואה, שני ושחט את בן הבקר (ויקרא א' ח'), ממקום ששח חטאה, רב יימר אמר אמר קרא תובת (דברים י"ב כ"א) ממקום שוב חתה, דבי ר' ישמעאל תנא, ושחט אל תקרי ושחט אלא וסחט, ממקום ששח חטאה, וראה דרכי השינויים מאמר י' פ"ג הערה קכ"ה, עיי' הנפקים הגדולה לדינא.

(כג) חולין כ"ח ע"א, רבי אמר וזכות כאשר צויתין, מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה ועל רוב א' בעוף ועל רוב ב' בבחמה, ובתוס' ד"ה ועל י"ג דדריש בגימטריא דכאשר, אל"ף: אחד בעוף, ש"ן: שנים בבחמה, ר"י: רובו של אחד כמותו, רוב אחד בעוף ורוב שנים בבחמה, ראשי תיבות למפרע של כאשר הוא רובו של אחד כמותו, עיי', והדברי סופרים מתקן ע"ז דר' ישמעאל לא ס"ל תאי דרשה דחולין כ"ה, עיי'.

(כד) ובתמורה ל"ג ב', למדו שכלאי הכרם בשריפה, מדכתיב סן תקדש המלאה הכרם,

עיי' ברש"י, שפי' סן תקדש המלאה וגר' סן תוקד אש, וראה קידושין נ"ז ב', עיי'.

(כה) הרי לפניך מחויב מקורות בש"ט שדרשו נוטריקון לדינא ממש, היפך במכתה"ג והנוראה ממה שכתבתי בסימן א', בשם ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי בעדה ל', והכריתות צ"ל, ועוד רבותא יותר הבאתי מר' ישמעאל ותנא דבי ר' ישמעאל מיומא מ"ו ב', תענית ו' א', ומנחות מ"ו א', ושבת ק"ה, (הבאתי גם בס' א' עיי') חולין כ"ז ב', ותנא דבי ר' ישמעאל סובר כן להלכה, ועוד יותר דלא רק תנא דבי ר' ישמעאל סובר כן אלא אפי' ר' ישמעאל בעצמו בסנהדרין ע"ז ב' סבר דדרשו נוטריקון להלכה, בענין אשתו לאחר מיתות חממות בשריפה, ראה לעיל, וכאן אי אפשר להסתפק אם תנא דבי ר' ישמעאל ור' ישמעאל אחדים, ראה ס"א עיי' עיי', ואין אמרו רבותינו הקדושים הנ"ל דר' ישמעאל סובר נוטריקון רק באגדה, זה פלא גדול לפענ"ה, וראה כאן סימן א', מה שכתבתי והארכתי בזה וצדפו לכאן, וראה בספרי ח"א ערך דבי ר"פ עיי' עיי', וכאן סימן ו' וס"י ד' משיב וצדפו לכאן, כי לקצר אני צריך, וראה היטב בס' מבואות לספרות התנאים מדף תקכ"א מערך מדרשי ר' ישמעאל ור"ע ואילך וצדפו לכאן.

(כז) ונלענ"ד דאפ"ל דר' ישמעאל יסבור דזה שצריך להיות רך ונמלל ה"י מקובל אצלנו כבר ולא שלמדיו זאת מדרש כרמל רך מל, אך נתן זה רק לסימן ולזכרון בעלמא ואפילו לא בדרך אסמכתא, וראה בספרי ח"ט ערך אל תקרי, ובספרי ח"ז ערך אין תתורה נקנית אלא בסימנים, וכאן ערך גימטריא, עיי' עיי' עיי' כ"כ פעמים, וראה בספרי ח"א ערך בת קול אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, עיי'. וראה כאן סימן ט"ז, וצדפו לכאן.

וראה ב"ם נ"ט א', א"ר חנינא ברי' דר"א מאי דכתיב (ויקרא כ"ה י"ז) ולא תנוא איש את עמיתו עם שאותך בתורה ובמצות אל

תוניהו עיי"ש, ופרש"י עם אתו, וראה שבועות ל' א', עיי"ש.

סימן ה. ההבדל בין נוסריקון להלכה לבין נוסריקון באגדה

ראה כאן סימן א', וסימן ו', וסימן ח', וראה היטב הדק בספרי ח"ז ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין ע"פ גימטריאות וסודות מדף חור"ב ואילך, וצרפ"ס לכאן, כי לא רציתי לבא בידים שניות בדברי סופרים במה שהארכתי כבר כ"ס בספרים שלי, ועי"כ אקצר כאן, וראה בספרי זה ערך דבי ר"פ עיי"ש, וראה היטב בספרי ח"א ערך אגדה מדף ר"ב ואילך, ובפרט שם מדף ר"ז ואילך סימן ו' ערך כללים עקריים באגדה כ"ס דברים וכללים שנאמרו בש"ס דקא בתלכה ולא באגדה, עיישה"ס וצרפ"ס לכאן.

סימן ח. אם פליגי ר' ישמעאל ור"א בנו של ר' יוסי הגלילי במדת נוסריקון, והטעם שלא חשב ר' ישמעאל נוסריקון בין חייג מדות

ראה כאן בערך גימטריא סימן י', וצרפ"ס לכאן, עיי"ש, כי קרובים המדות האלו ולי"א, וראה בספרי זה ערך דבי ר"פ וכו', עיישה"ס, וכאן סימן א', ר', ו', ובהציונים שם, וצרפ"ס לכאן, כי לא רציתי לבא כספילא במה שהארכתי כבר כ"ס פעמים, וראה בספרי ח"ז ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין ע"פ גימטריאות וסודות מדף חור"ב והלאה, עיישה"ס, ואקצר במה שהארכתי כבר בספרים שלי.

סימן ט. הדברים שהשתמשו בהם חז"ל בנוסריקון

חז"ל השתמשו בנוסריקון לפרש כתבי הקדש במתן ענינים.
(א) בחלכה, לדוגמא: ולקחתם לכם מ"ז מ"ג בלקיחה תמה, שלא תהא גזול וצ"ח כו' (תנחומא אמור), גם למדו לקיחה

תמה, שלא יהא הלולב חסר, (סוכה כ"ה א'). וכתבתם שתהא כתיבה תמה, וקשרתם קשירה תמה, ידכה יד כחה, (מנחות ל"ד ב') שעטנא, שהוא שו"ע טוה וזה, (כלאים פ"ט ה', גזה ס"א ב'), כרמל כר מלא (שבת ק"ה א', מנחות ס"ז ב') תוקדש תוקד אש, שכלאי הכרם בשריפה, פ"ז דתמורה מ"ה, וכעיי"ז מצאו חז"ל מקור לגיסוק המים מן התורה, בשני גוססיהם, בששי וגוססיה, בשביעי כמשפטם מ"ס י"ד מ"ס יתרות הרי מים, סוכה נ"ה א', הבאתי בסימן ו', ועוד ועוד הרבה כעיי"ז, עיישה"ס כל הכלל י' וצרפ"ס לכאן.

(ב) בקבכה, בעלי הקבלה השתמשו הרבה בנוסריקון וצרופין, (וה"פ החליפו לשון נוסריקון בלשון גימטריא, ראה ערך גימטריא משי"ב) ונכלל במדת "הרמז" בפרס החכמה, ראה בכללים שלי ערך קבלה.

(ג) לענין מנהגים ועניני תפלה, לדוגמא: אמר ר"ת אל מלך נאמן, ישיבה בברכת המזון ואכלת ושבעת וברכת, נוסריקון שב עת, תוס' ברכות נ"א ב', להשכים ולומר תחנונים ב"רה אלו, אני לדודי ודודי לי ר"ת אלו, (אבודרהם בתפלות ר"ה), סדר ברכת המזון ממש בשלחן וצפית אותו זהב טהור, והב נוסריקון זן, הארץ, בונה ירושלים (מטה משה ח"ב ס' שי"א), וכעיי"ז שם ח"א ס' ו', בענין להתפלל בביה"כ אפי' בשעה שאין הצבור מתפללין, עיי"ש, ושם ח"ה ס' תתי' בשם ר"ס גאון דברים שאסור לדבר כהם הלל, ספר תורה, ברכת כהנים, תפילין, וידוי, שופר, מגילה, עומר, ר"ת הסכת ושמע, ושם ח"ה ס' תקנה, בענין תפלה בה' השכמות ר"ה, יו"ב, הושענא רבא, פורים, תשעה באב, סימן לדבר וישכם אברהם בבוקר, א רמז לט' באב, ב בריאת העולם, היינו ר"ה, ר' רבא זו צומא רבא, ה' הושענא רבא, מ' מגילה היינו פורים, עיי"ש, ושם ס' תתמ"ז בשם תנ"י לענין חוספת השמש לגרות תנוכה, "נחשתי נוסריקון נר חנוכה, שמש, תדליק, ועוד ועוד כעיי"ז בכ"כ מקומות, וראה עוד כאן סימן ו', עיישה"ס וצרפ"ס לכאן.

(א') ממזר: מוס זר (יבמות ע"ז ב'), פרוסבול: פרוס בול, (גיטין ל"ז א'), תלפיות: תל שפונים אליו (ברכות ל"א א'), ועוד ועוד בש"ס ומדרשים, וראה בס' מקור ברוך ח"א מדף ר"ד הלאה עיי"ש, וראה כאן סימן ו'.

(ח) בשעת הסכנה השתמשו חז"ל בנוסריקון לדברי נסתרות, ור"ז האומה, וכדומה, לנגב דעת שונאיו, כאשר השתמשו בכל מיני האליף בי"ת שאין להכחיש מציאותם בספרי הקדש (ירמיהו כ"ה כ"ו, נ"א א'), וזה ה"י בשעת הסכנה, וכאשר שעת סכנה היו רבות מאוד בדברי ימינו מעולם לא נמנעו לבחור לשון ערומים "לשון חכמה", ע"י עירובין נ"ג, כשי"כ בס' הנוסריקון בהערותיו להמבוא דף ח', עיי"ש בשם ר"י סירקין, ובפ"ד דמעי"ש מ"א המוצא כלי וכתוב עליו ק' קרבן, מ' מעשר, ד' דמאי, ת' תרומה, ט' טבל, שבשעת הסכנה היו כותבין ת' תחת תרומה, ובס' הנוסריקון מביא כ"כ דוגמאות, גם עוד בענינים אחרים, עיי"ש בארוכה מדף ד' והלאה במבוא ד"ה תולדות הרי"ת, ועוד בפנים שם, ועי"כ אקצר במה שקדמני, עיישה"ס, וראה בציוני בעל דרכי השנינים מכ"כ מקומות, וראה היטב הדק בספרי ח"ז ערך "אין תחורה נקנית אלא בסימנים וצרפ"ס לכאן, עיישה"ס, בפרט שם דף תס"ג אות יב), לך ראה שם את כל הכלל ואז התענג בעה"ת.

וראה היטב בס' הסימנים השלם לה' מו"ה פנחס יעקב הכהן כ"כ דוגמאות מכ"כ מקומות, עיישה"ס וצרפ"ס לכאן, כי הוא עשה חיבור מיוחד ע"ז עיי"ש, וראה בספרי ח"ז מדף תר"מ ואילך ציונים בגימטריא, לך ראה שם ותמצא גם נוסריקון, עיישה"ס.

סימן י. אם נכלל לאו אתה שומע הן נכלל בנוסריקון

ראה סימן ב' אות ב) משי"כ לתרץ פרשי' יתרו כ' י"ב, עשה"ס, ועיי"ש אות ג) ר', כי שם הארכתי בזה.

(ד) בעניני דרשות ואגדות ומוסר, ומדות, כעין אסנוכח"א, ראה (שבת קמ"ט ב') שבתה המדה בה (ישעי' י"ד), אר"י א"ר שבתה אומה זו שאמרה מדוד והבא, ואכ"י שאמרה מאוד מאוד הבא בלא מדה, לך התרפס ורהב רע"ך, (משלי ו' ג') אם ממון יש לו בידך התר לו פסת ידך, ב"ב קע"ג ב', אברך, אב בחכמה ורך בשנים, פוטיפר, שה"י מפטם פרים לע"י, בר"ך מקץ, אדם, אפר דם מרה (סוטה ה' א'), ותכסהו בשמיכה (שופטים ד'), מהו שמיכה, שמי כה, שמי מעיד עליה שלא נגע בה איתו רשע, (ויקרא פכ"ה), למה נקרא שמו אמרפל, על שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש, (תנחומא לך), שם, שנאב, שה"י שונא לאב שבשמים, שמאבר, שאמר אעלה באבר על במתי עב, רפידים, שרפו ידיהם מן התורה (תנחומא בשלח), בצלאל, שעשה צל לאל, שם (פרשת ויקהל), שם (פרשת מצורע), אל תקרי המצורע אלא המציא שם רע, ועוד ועוד, וראה שבת ק"ה כ"ס, עיישה"ס.

(ה) לבאר כונת המלה ע"פ פשוטה בביאור הפוסק, לדוגמא: א"ר יונתן, למה נקרא שמו ירדן, שיוורד מן, (בכורות נ"ה א'), מאי לבוש, לא בושא (שבת ע"ז א'), אשפר אחד מששה בפר (פסחים ל"ז א'), דק מחוספס, דבר שנימוח על פיסת היד (יומא ע"ה ב'), מאי מלתחה, אראב"י אר"י דבר הנמלל ונמתח (גיטין ג"ט א'), ועוד ועוד בגמרא ומדרשים, וראה או"י ערך נוסריקון, ובס' דרכי השינויים, וס' מקור ברוך ח"א כ"כ דוגמאות, ועי"כ אקצר.

(ו) ובש"ס השתמשו הרבה בר"ת להסימנים בש"ס, וראה בס' הנוסריקון הסימנים, וכנויים, משי"ב בארוכה גדולה.

(ז) בשמות"ז, לדוגמא, אלגביש: על גב איש (ברכות ג"ד ב'), בצלאל: בצל אל (ברכות נ"ה א'), גיהנם: גי תנם (עירובין י"ט א'), דמשק: דולה ומשקה (יומא כ"ה ב'), הארד: דומה לורד (סוטה ל"ז ב'), חדקל: (מימיה) חדים וקלים (ברכות ג"ט ב'), ירדן: יורד מן (בכורות נ"ה א'), כדכד: כדון וכדון (כ"ב ע"ה

סימן יא. אם לא זרשינן נוסריקון אלא כשיש איה הכרת, או איה הערה, או תמיה, או דבר לא נגיל, וכדומה בענין המדובר

לא זרשינן נוסריקון אלא טכח איה הכרת דיוק, או הערה ותמיה, בהענין המדובר, כעין שכתבתי בספרי ח"ט ערך אל תקרי, עישה"ט, וראה רש"י שבת ק"ה א', וברש"י על העין יעקב, אנכי חזלא אחר אני, ע"ש, וראה מהרש"א שם יראה וראה כו', משוט דלפי משוט הוא טוחר מאי דכתיב לעיל, וכו' ע"ש, וכן ברית נוסריקון והר"ל למכתב קללה נמצה בזה, וכו' ע"ש, וכן כע"ז שם בר"ה מה נצטרק כו' ע"ש, וע' עץ יוסף על העין יעקב שבת כאו ד"ה קללה נמצת, ע"ש ובמפורשים, וראה כאן סימן כ"ב עישה"ט, וראה בס' דרכי השינויים שבי"כ כ"כ מעמים, וכן בס' מקור ברוך ח"א כ"כ מעמים, עישה"ט, וע"כ אקצר במה שהאריכו כבר, עישה"ט.

סימן יב. נוסריקון גימטריא בירושלמי

א) נוסריקון בירושלמי, תענית פ"ג ח"ג, בעזר ד' דברים הגשמים נעצין וכו', בעזר שופכי דמים מגיין, כי הדם הוא יתניף את הארץ, כי הדם הוא יחן אף על הארץ, וראה ספרי מסעי ט' קמ"א ע"ש, שם חל' ו', ולמה נקרא שמו גובי, דו גבי דינא דמריה ע"ש, סנהדרין פ"א ח"א, מהו אמת, א"ר בון שהוא אלקים חיים ומלך עולם, עישה"ט, וראה תרומות פ"ה ח"א, א"ר אבהו כל ימינו היינו מועין בה כמקל חזק של סומא, עד שלמדנוהו מן חשבון גימטריא, קבא כמה עבד עשרין וד' ביצין, כמה טאה עבדה תשעין ושית ביצין, וכו', ושם תבונה כפשוטו חכמת החשבון (ולא חשבון תאנותיות) ע"ש, אבל תיבת נוסריקון לא מצינו בירושלמי, וראה בספר מבהא הירושלמי דף קמ"ז ב', שם ע"ז, ונראה שנוסריקון נכלל בגימטריא ע"ש, ונמצא עוד נוסריקון בירושלמי בבב"א, ע' ירושלמי ברכת פ"ד ח"א, שבער וכו', טוכה פ"ד ח"ג, והצאתך כתיב וכו'.

שם ס"ה ה"ה, והמה משתחיים וכו', ר"ה ס"א ח"ג, זריר מתנים וגו' וכו' ע"ש, מגילה פ"ב ח"ה, עלמות זכר, יבמות פ"ד ח"ב, ממערכות שלשתים, ממאה ערלות שלשתים, עשכ"ה, טוטה פ"ה ח"ה, ברכאל וכו' ע"ש, קידושין פ"ג ח"א, ממזר מוס זר, ע"ש, שם פ"ד ח"א, התרשאה וכו' עשכ"ה, שם, שם, ארין וכו' ע"ש, סנהדרין פ"א ח"א, דברי חכמים כדברונות כו', שם, שם, שיר המעלות שיר למאה וכו', שם, שם, ווי מ"ט, עישה"ט, וראה בס' דרכי השינויים הפירושים והגהות על כל הנ"ל, מאמר י' פ"ג מדף ס"ד האילך, ובשום מקום לא נזכר תיבת נוסריקון, ע"ש.

ב) וראה בספר דרכי השינויים מאמר י' פרק ג', מה שמביא ממכילתא דרבי ישמעאל, ספרא, ספרי, תנחומא, מדרש רבא, מדרש אגדת שמואל, מדרש תהלים, פסיקתא רבתי, פרקי ר"א, אגדת בראשית, עישה"ט, ובהערות שלו, כי הוא ברוב ביקורתו השקיע מלאכה גדולה בזה, עישה"ט הדק, וממנו שאבתי הרבה.

סימן יג. אם שרין אל יפתח פה לשון ע"ד נוסריקון

ראה כאן בערך גימטריא סימן י"ט, ומשם תקח גם לנוסריקון, עישה"ט וצרפו לכאן.

סימן יד. בגט אם מותר לכתוב נוסריקון

ראה כאן בערך גימטריא סימן כ"ו וצרפו לכאן, כי לא רציתי לבא בבפילא כמה שכתבתי כבר פ"א בספרי, וראה שרע אח"ע ס"י קכ"ו כ"ה, ואין לכתוב ראשי תיבות אפילו בהרשאה הגט, שם ס"י קמ"א כ"ד, ע"ש.

סימן טו. אם אנו דנין נוסריקון מעצמנו

ראה בערך גימטריא סימן ט' ערך אם גימטריא דומה לגויש שאין דנים אותם מעצמנו, וראה היטב בספרי ח"ז מדף תרלי"ב והלאה.

ובפרט שם דף תרל"ט אות יא) ושם מדף תר"ז והלאה, ערך אין לכנות יסוד ולהוציא דין מלבנה, ובהציונים שם, בארוכה, עישה"ט הדק, וראה בספרי בית אהרן ח"ח מדף שפ"ג והלאה ערך אין מחושין וכו', ובהציונים שם ג"כ, עישה"ט.

סימן טז. אם הנוסריקון הוא דק כאסמכתא, סימן, ורמז, לזכרון לדבר המקובל

ראה בערך גימטריא סימן ו' ערך אם גימטריא הוא דק אסמכתא בעלמא, וצרפו לכאן, ובספרי ח"ז מדף תרל"ב והלאה הארוכה בזה, וראה בהציונים שם ג"כ, וראה היטב בספרי ח"ט ע' אל תקרי וצרפו לכאן, וראה בספרי ח"ז ע' אין התורה נקנית אלא בסימנים מדף תנ"א ואילך, מש"ב בארוכה, ולא אכפול במה שהארכתי כבר בספרים שלי, עישה"ט וצרפם לכאן, כי לקצר אני צריך, וראה בספרי זה ערך דבי ר' פ' וכו' מש"ב וצרפו לכאן, וראה כאן בס"ס ו' מה שכתבתי לתרץ סתירת דברי ר' ישמעאל, ע"ש וצרפו לכאן.

סימן יז. הנוסריקון, הסימנים, והראשי תיבות, מעוטן יפה אבל רביון קשה, וכמה מכשולים יצאו ע"י המעתיקים, בפרט מראשי תיבות

א) הנוסריקון וראשי תיבות הרבה פעמים מבלבלים את רגש הקורא, ואם כי מעוטן יפה בעת הצורך ותועלת, אבל רביון קשה שמכביד על הקוראים והמעיינים, והרבה מגדולינו התמרמרו מאוד על המשתמשים בהם, בפרט בספרים, ראה היטב בספרי ח"ז דף תס"ה סימן ו' ערך שלא להשתמש הרבה בסימנים, מש"ש בשם מהרש"א, וצרפו לכאן, עישה"ט, וראה היטב הדק בספרי ח"ז ערך אימא כו"כ חסור"י מחסרא דף ק"ה אות יב) חסורי מחסרא וכי"ב מפני שה"י נשנה בראשי תיבות וכו', מש"ש בארוכה מכו"כ מקומות ד"א, זכו"כ טעותים באו מזה ראשי תיבות, ושצריך לחזק מאוד

מלכתוב דברים בראשי תיבות, עישה"ט מדף ק"ה ואילך בארוכה גדולה, לך ראה שם ואו תתענג בעה"ת, וע"כ אקצר במה שהארכתי כבר בספרים שלי, ולא אבא בבפילא, וראה במבוא לס' הנוסריקון, עישה"ט הדק בארוכה בזה ובדומה, וצרפו לכאן, וע"ש י' דוגמאות בענין מבוזות ושגיאות שבושים וטעיות בפתרון נוסריקון בראשי תיבות, עישה"ט וצרפו לכאן, וראה בס' בר מצוה אות רכ"א שכתב ראשי תיבות אין דרך בעל הספר לכתוב ראשי תיבות שם כי אם דבר שהוא מורגל או שהזכירו שם פעם או פעמים, כנח"ג יו"ד ס"י כ"ה הגב"י אות ל"ה, והביאו מהיר"א ז"ל בס' עין זוכר דס"ו אות ג"ט, ע"ש.

ב) וראה בס' שדי חמד השלם ג', בהתנצלות המחבר לאות ל' מדיה ולמודעי ואילך, מה שכתב והאריך שם בענין ראשי תיבות, שמהרה יפול טעות בספר על ידם, ושרבנו קמאי הן מהירין מן הדין, שלא להתנהג כן בכתיבת ספרים, וצ"ל לס' אהל יעקב בשם התו"ש פט"ו דיבמות מ"ד, וים של שלמה חוליק פ' כסוי הדם ס"ו ר', והו"י"ם פרק בתרא דעירובין מ"ה, וס' הברית בהקדמה ראשונה בר"ה ולמען, והכנה"ג והחיד"א שהבאתי לפני, וצ"ל להרא"ש סוף פסחים ס"י מ"א, מברכים (ספירת העומר) מעומד, דת"ר וכו', ויש ספרים דגרסו, דחנו רבנו"ן בקמה זכר וכו', ולא נמצא בשום מקום, דה"י כתוב בהרא"ש דס"ר, ושצריך להיות, דסמכו רבנו"ן, ע"ש בארוכה מהמכשולים שיצאו ע"י המעתיקים מראשי תיבות, וכ' שהתפארת ישראל פ"ב דאבות משנה ד' אות ל"ה, תזהיר בי"כ על זה, וכ' ולהגירסא שאי אפשר לשמוע יש לומר שהוא תוכחה לרב שמלמד לתלמידיו, וכש"כ למחבר ספר שלא יאמר דבריו דרך חידה, שאי אפשר להבינו רק אחר עיון גדול, ומה נמי שלא לכתוב בס' הרבה ראשי תיבות שאינם מורגלים שעל יד זה יבולא זמן הלמוד בו וכו', עישה"ט, אח"כ כ' וכיוצא לזה בחסרון אות להשלמת החיבה, מצינו שמביא ליד

מבוכה, כבטוחים ס' ליד סעי' ח'י גבי גחלי מציאות חרש שוטה וקטן, הראה מקום בבדק תבית שם, לפרק הנזקין, וליתא שם, וכ' הכנה"ג הגבי' אות ס' שהי' כתוב המראה מקום בפרק הגוי' (הגזכר) והספרים טעו וזכבו פרק הנזקין וכי' וכי', עיי' בארכה גדולה, ואני הבאתי כמה מקומות ע"ז כבר בספרי ח'י ערך אימא כ"כ חסורי מחסרה דף ק"ה ס' י"ב, עישה"ט.

ג) וראיתי לנחץ להעיר, עשה"כ השדי חמד הנ"ל, בר' הראש' ס"פ ערבי פסחים, וצ"ח גם להשוו' ברכה אר"ח ס' ח' וכי' עיי', וראה בספרי ח"א ערך ברא כרעא דאבובא אות ש"כ"א, ערך מברכין ספירת העומר מעומד וכי', ושם וארכתי בזה מאוד, והוכחתי בעה"ת שאין צריך לשבש כלום בדברי הראש' ונירסה, "זו"ר" היא הגירסא האמיתית, עישה"ט בארוכה ואז תתענג בעה"ת, עיי' וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בכפילא במה שהארכתי כבר בספרי בעה"ת, וראה בספרי ח'י דף תס"ה ערך שלא להאמנש חרבה בסימנים וצרפו לכאן.

ד) וידוע הטעות במה שהמנהג לומר בברכה המון "מגדיל" בחול, מגדול בשבת, שהוא ע"י טעות בר"ת, כי בפנים ה' כתוב מגדיל כבתהילים (י"ח ג"א), וספר אחד רשם בגליון "בש"ב" מגדול כמו הקרי בשמואל ב' (כ"ב ג"א) המעתיק חשב שהר"ת בש"ב ר"ל בשבת, ומפני' כתב כי בשבת אומרים מגדול, וכן ברש"י עה"פ וקשרתם לאות על ידכם (דברים י"א ח') שמביא בשם הספרי אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצות הניחו הפילין עשו מנחות כדי שלא יהי' לכם חדשים כשתחזרו, ובספרי אין שום זכר לתפילין ומנחות, וכן קשה חלא מצות תפילין ומנחות נוהגין בחו"ל ג"כ, חלא שלטני רש"י ה' הנוסחה בספרי במצות ת"י' כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו, ודרשו כן ממלת וקשרתם, ת"ס ר"ת תרומות העשרות, המעתיק טעה לחשוב "ת"י" על הפילין מנחות מסני שנאמרה באותה פרשה, והשו"ת איזה מלים לצורך הענין, ראה א"י ע"ד ר"ת, ועוד ועוד כהנה, וראה בס' מקור

ברוך ח"א מש"ב, ועיי' בדף ס' ג"ב, ובמבא לס' הנוטריקון הסימנים והכונים דף ו', ובדף י"א בערך דוגמאות של שבויים וטעויות בפתרון הנוטריקון, עיי' ג' דוגמאות וצרפו לכאן, וראה שם בדף כ' ערך כמות השמוש בנוטריקון וזכרון דברי המתמרמרים עליהם, עשה"ט, וס' חברית, המגיד, ור"ש באכער, ואקצר.

ה) וצריכים ליהרר שלא לכתוב רק ראשי תיבות כאלה, שהם מצויים ורגילים כמו "א"י, י"ל, בעזרת, אעפ"י, וכהנה, ולא לחפש ר"ת מדעתו, וראה בס' הנוטריקון דף כ"א בהמבוא ערך איכות השמוש בנוטריקון מש"ב בארוכה וצרפו לכאן, וכן שם בערך הוראת להבנת פתרון הנוטריקון, עיי'.

סימן ית. השיטות בנוטריקון.

ראה היטב הדק בספרי ח'י מדף תרל"ב הולאה מה שכתבתי הארכתי בזה ומשם תלמוד לכאן ג"כ, וראה כאן ס' א' ח"ת, עישה"ט וצרפם לכאן, ואקצר במה שהארכתי כבר.

סימן יט. אם לפעמים דרש הנוטריקון הוא הלכה למשה מסיני

ראה כאן ערך גימטריא ס' ח' וצרפו לכאן, כי דומים זל"ז בכ"ד, וראה היטב בספרי זה ערך דבי ר"פ וכי' מש"ב וצרפו לכאן, עישה"ט.

סימן כ. סימני הנוטריקון לידע ע"י כי המלה ראשי תיבה היא

א) סימני הנוטריקון הם ב' קוים, לדוגמא: ב"י שפתרונם לפי ענינם, "בית יוסף" בן יומי, "בל יראה", ואפי' הר"ת על מלה מכמה אותיות לא בא עלי' רק ב' קוים, ולא יותר, לדוגמא: תושלכ"ע, הם ושלם, שבח לאל בורא עולם, שלא באים רק ב' קוים בין ה' והע', ובמלה מוגזרת שחסר רק סוף המלה שית' שיתבאר, שלמו, שלמות, לא בא רק קו אחד.

ובימים הקדמונים היו נוהגים להציג נקודות על כל אות האות מהנוטריקון, וכי' ר' אליהו בוזר בספרו מסרת המסרת, שער שבירי לוחות, קודם כל אתן לך כלל וסימן להכיר המלה שהיא נדרשת בראשי תיבות, מן המלה שהיא בלתי שלמה וחסר חלק האחרון ממנה, וזה כאשר ב' או ג' או ד' אותיות יחד, ועל כל אות נקודה למעלה, ודאי שהיא נדרשת לראשי תיבות, וכשאין רק נקודה אחת על האות, דאי הוא מלה בלתי שלמה וחסר אות אחת או יותר בסוף החיבה, עיי', כן מביא בס' הנוטריקון, עיי' דף י"ט, ועיי' בערך סימני הנוטריקון והמלות הנגזרות, לך קחנו משם כי לקצר אני צריך.

ב) ובענין נוטריקון, ראשי תיבות, ראה בס' הנוטריקון ממחבר'ר מאיר הלפרין ז"ל (ירושלים תר"ץ), ס' מסרת המסרת ע' שער שבירי לוחות לבעל התשבי ז"ל, ס' מערך המערכות (פאריז שפ"ט), ראשי תיבות ב' התלמודים יבס' המחברים מאת ר' אליעזר ליפמאן, (ספד"מ תרנ"ד), ערכי הנוטריקון הנקרא ערך תחדש (ספד"מ), ראשי תיבות מאת רבי אהרן בערינשטיין (לאנדאן תרנ"ז), ברכת אברהם (ברלין תרס"ג), ס' מיוחד לפתרון הר"ת שבאו בסדורו של היעב"ץ ז"ל, ונספח לס' תולדות יעב"ץ להר"ר גבריאל פאללאק ז"ל (אמסטרדאם תרכ"ח), מובא בס' הנוטריקון מדף מ"ו הולאה, ובס' בית עקד ספרים כרך ד' דף אלף רכ"א, צ"ח לכריכ ספרים בזה, עישה"ט, וראה בספרי ח'י ערך אימא כ"כ חסורי מחסרה, הגהת ספרים, ובח' ז' ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים, וכאן בערך גימטריא.

ג) וראה מהר"ל (לקוטים), שכ' נוטריקון היינו דמחלקין אותיות התיבה לכמה תיבות, על דרך יר"ט הדרך לנגדי, דרשינן יראה, וראתה, נסתה, וכה"ג, אבל ראשי תיבות ר"ל טעושים מהרבה אותיות תיבה אחת, ע"ד ישמחו השמים ותגל הארץ, ר"ת שם ארבע ע"כ, ומובא גם בדי"ס בערכי, ומסיים זה דלא כה"ג מרדכי וכי', עיי', וראה כאן ערך גימטריא

ס"ט י"א, והנה' מרדכי גיטין (מובא בס' ד"ס ערך גימטריא) כי ואני שמואל חק' לכל אלו המי' לא הבנתי הראי' של הרב מטרנני דהא אין כאן גימטריאות, ונ"ל שוב דה"פ ספל סאה פלגא וכי', וא"כ הראיה שהיו רגילין לכתוב ר"ת וכי', וס"ט הוא שכ' גימטריאות אלא שיש להיות ראשי תיבות עכ"ל.

ועמשי"כ מהר"ל זצ"ל ראיתי לנחץ להעיר למי'ש כאן בסימן ג' ערך הסוגים המינים האופנים בנוטריקון, עישה"ט וצרפו לכאן וצ"ע, וראה כאן סימן י"ה, וצרפו לכאן, וראה פחד יצחק ערך נוטריקון דכ"ס ע"ב, עיי' ובצינוני.

סימן כא. שורש מלה אשר היא יותר מנ' אותיות דרשוה חז"ל בנוטריקון או באופנים אחרים

הנה הבאתי כ"פ בכללך, דעל הרוב שורש כל מלה היא משלש אותיות ולא יותר ואשר היא יותר מנ' אותיות דרשוה חז"ל, וראה כאן סימן י"א דלא דרשינן נוטריקון אלא כשיש איזה הכרה, הערה, וחמיה, או דבר לא רגיל, בהענין המדובר, ועתה אביא לך דוגמאות עפ"י ס' אלפא ביתא, ואלו הם: אפתיקא אפה תהא קאי — ב"ק י"א ב' ברש"י, בליעל — בלי עול — סנהדרין ק"ג א', גיהנם — גי תגם — עירובין י"ט ב', דוכיפת — שהודו כפות — תולין ס"ג א', חזפה — שאחזה בחוד יפיה — ברכות י' ב', וישרנה — שישרו פניהם כנגד הארון — ע"ז כ"ד ב', זמה — זו מה היא — יבמות ל"ז ב', טפטר — טפש בחכמה ושר בשנים — בר"ר צ"ג ידנה — יד כהה — מנחות ל"ז ב', כותי ופלת, כותי שכורתי דבריהם, ופלת — שמופלאים דבריהם — ברכות ד' א', לבנון — שמלבין עונותיהם — יומא ל"ט ב', מובה — מויה, מויה, מחבב ומכפר — כתובות י' ב', נקבה — נקיה באה — גדה ל"א ב', עכסה — שכל הולאה כועס על אשתו, תמורה ט"ז א', פרטובול — פרסם בולי — גיטין ל"ז עמוד א', צפרדע — צפרא יודעת — תנא

בא"ז י"ו. קטואים — קשים לבון — ע"ז
 יא א' ריאה — שמאירה את העינים — חולין
 וס' א' שמים — אש ומים — חגיגה י"ב א'
 ונפיות — תל שפונים אליו — ברכות י"א א'
 כן הרבה כע"ז. גם יש הרבה מלים כאלה שהם
 יותר מג' אותיות ולא נדרשו אבל כבר כתבתי
 וזה הכלל הוא רק על הרוב, וראה מקור ברוך
 ח"א דף ת"ח, ובס' דרכי השנינים, ע"ש הש"ס
 כי לקצר אני צריך, וראה עוד במקורות סימן
 א', וכאן סי' ו' (ח' יא), ע"ש הש"ס, וראה בספרי
 ח"ב דף פ"ז ערך או כלל וכו', ע"ש הש"ס.

סימן כב. אם יש הבדל בין נוסריקון להפך
 התיבות לבין נוסריקון לחלק התיבות

ראה כאן סימן א' אות ח' ט', שהבאתי שם
 בשם הגאון רבי יעקב צבי מבארשא, דברי
 ר' ישמעאל לא דרשו כמלך רך ומל, ולהפך
 התיבות לא דרשו נוסריקון לדינא משא"כ
 כחלק התיבות כמו כר מלא לכ"ע דרשינו
 נוסריקון, ומובא בס' דברי סופרים בערכו,
 ומתוך בזה הקושי שקשה מיבמות ע"ז ב',
 ממור מוס זר, הלא ר' ישמעאל לא דרש
 נוסריקון לדינא, איכ מ"ל לר' ישמעאל ממוח.
 ולפי הנ"ל גם ר' ישמעאל סודה בזה, כיון
 דאינו זק לחלק התיבה, וע' כתובות מ"ה, את
 השמלה מה ששם לה, והריטב"א כתב דאין
 גראח לדרוש משמלה שם לה לחלק התיבה
 שזה דבוק הוא, ע"ש, משמע דאף לחלק התיבה
 לא כ"ע גמירי ע"ש, וראה היטב כאן בסימן
 א' משיב וצרפו לכאן, כי לא רציתי לבא
 בפסילא, והאמת אניד כי לא זכיתי להבין
 דברי רבינו הריטב"א דיל שהרי מצינו בליב
 מדות ובכ"מ בש"ס מלות מורכבים, וראה בס'
 דרכי השינויים ומקור ברוך וכאן בכללינו כ"כ
 מקומות כע"ז.

סימן כג. אם גילוי מילתא בעלמא ילפין
 נוסריקון לדינא

ראה היטב סימן ו' אות ג' בהקדמות

ל"ו א' מה שכתבתי שם דאפשר דאף מאן
 דלא דרש נוסריקון לדינא מ"מ גילוי מילתא
 למדין מנוסריקון אף דנובע לדינא, ע"ש, וע"ש
 אות יח' בהקדמות דקדושתן ל"ב ב', ע"ש וצרפו
 לכאן, וראה היטב הדק בספרי זה ח"ב ערך
 בת קול אין נביא ראשי לחדש וכו' סימן י"ג
 משיב בארובה, ע"ש הש"ס.

סימן כד. הלשון מאי קרא, מאי טעמא, מנא
 הני מילי, ומניין, וכדומה, אי שייך על נוסריקון

ראה כאן ערך גימטריא סימן כ"א וצרפו
 לכאן, וראה בס' הכריתות ח"ג התיבות עלם
 מדה ל', חיל מנין שדורשין נוסריקון וכו',
 ע"ש.

סימן כה. הדברים שצריכים ליוזר בהם
 שנראים כנוסריקון ואינם נוסריקון

א' ראה בהצופה להמגיד שכ"א מספר י"ד,
 ומובא במבוא לס' הנוסריקון דף כ"א, בערך
 הסימנים עשויים להשתנות, שנתקשו בבאור
 מלות כ"ב, ג"ד, קד"ש, שאינן נוסריקון רק
 מלות בלתי גשלות, כבוד גדולת קדושת,
 וזה ע"י שגגת הכותב בחפזו שבמקום קו עקום
 כב' (כבוד) וכדומה יציג ציוני ר"ת כ"ב כזה,
 וע"כ צריכין ליוזר לכתוב רק קו עקום, ע"ש.
 ב' כשמעתיקים מלים מתנ"ך, ועפ"י הדין
 אסור לכתוב מלים אחדים מועתקים כאלה בלי
 שרטוט (וראה בספרי ח"א ערך בגל וא"י וכו',
 בערך כל מסוקי דלא פסקי משה, ע"ש) ישנם
 וותיקין שמנקדים המלים ממעל או מעמידין
 קוים שעולים במקום שרטוט (ע' תשור' הגאונים
 עם הג' אי הים סי' ל"ט בשם רב האי,
 ובתשב"ץ ח"א סי' ב' בשם ר' מיימון אביו
 של הרמב"ם, והר"י מינאש, שהנקוד כשרטוט)
 וצריך ליוזר בכזה ולידע שאינם ר"ת רק
 הקוים או הציוני ר"ת תמה מתמת סבה אחרת.
 ג' וכע"ז אם משתמשים במלים להודאה
 אחרת ממה שיורו המלים במקומם באים קוים

על המלים לחעיר כי מה יש כונה שנית, וחכמי
 הספרדים היו מרבים להשתמש בהם, לדוגמא,
 ושבחוהו רבנו, לדצב"ר, מגמ' גיטין ג"ה,
 ששם הכונה לבעל העצים, ועשו כן כשהסכימו
 על ספר ששם מחברו ר' צבי, וכונה רבות,
 ראה שם, וצריכים לידע שאין זה ר"ת.

ד' וכן המלות בלע"ז, וד"ק, הם תמיד
 בקיום מלמעלה לעורר המעיין.

ה' שמות הנאותות כשבאים מוכרים בתוך
 מאמר לאיזה ענין, כמו אליף, ב"ת, וכן כולן,
 תבאנה מנוקדות להורות שאינן מלות בפני
 עצמן, ע"ש הש"ס, וזה נחזק לידע כדי להנצל
 מסעיות.

סימן כו. ציונים מהמדברים ע"ד הנוסריקון

חזק ממה שהבאתי בפנים, אציין עוד חכמים
 וספרים המדברים מענין נוסריקון, בעל התשובה
 בספרו מסרת המסורת בע' שברי לוחות, ס'
 מעריך המערכות, ראשי תיבות בשני התלמודים
 מאת מו"ה אליעזר ליפמאן לעדערער, ערכי
 הנוסריקון, ראשי תיבות מאת מו"ה אהרן
 בעדנשטיין, ס' ברכת אברהם, וראה בס'
 הנוסריקון הסימנים הכנייים, מדף י"ד ואילך,
 ערך זכרון החכמים הספרים המדברים ע"ד
 הנוסריקון בארובה, ובספרי ח"ז ערך אין לבנות
 יסוד ולהוציא דין ע"פ גימטריאות וסודות,
 מדף תרל"ב ותלאלה, ובפרט שם מדף תר"מ
 תלאלה סימן ג' וסימן ד' בציונים לגימטריאות,
 ושם תמצא גם נוסריקון, ע"ש הש"ס, וראה בספרי
 ח"ז הנ"ל בערך אין התורה נקנית אלא בסימנים
 מדף תנ"א ותלאלה, ובספרי ח"ז ערך אימא
 כ"כ חסורי מחסרא מדף ע"א תלאלה, ע"ש הש"ס.

סימן כז. אונקלוס הגר השתמש בדרך נוסריקון

ראה סי' א' אות ה' בשם ס' אגרת בקרת
 לתגמרהצ"ח ז"ל, ע"ש וצרפו לכאן.

סימן כח. להשמרונים העתיקו ג"כ את התורה
 בלשון נוסריקון

ראה סי' א' אות ו' בזה, ע"ש הש"ס וצרפו
 לכאן.

סימן כט. טכונים וכללים

א' כשאומר בגמרא וזכה דוכתי אמר פלוני
 בשם רבו כך ואומר אח"כ פלוני ידידי אמר
 הדרך המורגל הוא שקודם היתה סברת אחר
 ואח"כ אומר סברת עצמו, ראה סי' א' ג'.

ב' זה דבר רגיל לתחליף סדר האותיות,
 ראה סי' א' ח'.

ג' הטעם שאומר בליב מדות של ר"א
 בנו של ריה"ג מנין שדורשין נוסריקון באגדה,
 ולא אמר כיצד, כמו אצל כל המדות, ראה
 סי' א' י'.

ד' ע"ד רש"י יתרו כ' י"ב למען יאריכון
 ימך (מכילתא) אם תכבד יאריכון ואם לא
 יקצרון וכו', ראה סי' ב' ב' ג'.

ה' ע"ד התוס' חולין כ"ח א' ד"ה ועל
 י"מ דרש בגימטריא דכאשר וכו', ראה סימן
 ד', וסי' ו' ב'.

ו' בענין גודל העבירה להגיה ספרים,
 ראה סי' ד'.

ז' טעם על קריאת פ' פריות במנחה ביום
 הכיפורים, ראה סי' ו' ח'.

ח' על הרוב שורש כל מלה מג' אותיות
 ולא יותר, ואשר הוא יותר מג' דרשות, ראה
 סי' ו' ה' (ה' יא), וע"י סי' כ"א.

ט' הרמב"ם בפה"מ כ' שניסוך המים הלמ"מ
 וי"ל רמזים נסתרים בתורה, ראה סי' ו' ט'
 י' תיבת נוסריקון לא מצינו בירושלמי.

ראה סי' י"ב א'.

יא' ראשי תיבות אין דרך בעל הספר לכתוב
 כי אם דבר שהוא מורגל או שהזכירו שם

פעם או פעמים, ראה סימן י"ז א'
 יב' בהקד' דהרא"ש סוף פסחים סי' מ"א

מברכים ספה"ע מעומד דח"ד בקמה וכו', ראה סימן י"ז ב' ג'.

(יג) תוכחה לרב שמלמד לתלמידיו וכש"כ למחבר ספר שלא יאמר דבריו דרך חידה שא"א לתבנינו וכו', ראה סי' י"ז ב'.

(יד) הטעות במה שהמנהג לומר בברכה"ז "מגדיל" בחול המגדול בשבת. ראה סי' י"ז ד'.
(טו) ע"ד רש"י (דברים י"א ח"י) שמביא בשם הספרי אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות וכו', ראה סי' י"ז ד'.

(טז) כשמעתיקים מלים מהג"ד ועפ"י הדין אסור לכתוב מלים אחדים מועתיקים כאלה בלי שרטוט ישנם וותיקין שמנקדים המלים ממעל או מעמידין קיים שעולים במקום שרטוט וכו', ראה סי' כ"ה ב'.

(יז) אם משתמשים במלים להוראה אחרת ממה שידור המלים במקומם באים קיים על המלים להעיר כי פה יש כונה שנית, וחכמי הספרדים היו מוכים להשתמש בהם וכו', ראה סי' כ"ה ג'.

(יח) המלות בלע"ז, ודו"ק, הם תמיד בקיום מלמעלה לעצור המעין, ראה סי' כ"ה ד'.

חילוף ותמורה — חז"ל בתלמודם,

ובמדרשותיהם, רגילים לפעמים להחליף ולהמיר אותיות בין בלשון המקרא בין בלשוני חז"ל

ראה היטב בספרי ח"ט ערך אל תקרי מו"ק ח"א ואיל"ן מה שכתבתי התארכתי בה, עיי"ש כל הכלל כלל, בפרט שם מסימן י' ואילך וצרפ"ו לכאן כי כבר התארכתי בזה שם ובכ"מ בספרים שלי, ואני לקצר אני צריך ולא לבא בכפילא. לך קחנו משם ואז תתענג בעה"י"ת. וראה בס' מבוא לנוסח המשנה חלק ב' מדף אלף ר"כ חלוצה ערך חילופי אותיות ומבטא שהאריך בזה משה מנחם מברכ"מ מקומות, עיי"ש וצרפ"ו לכאן, וראה בס' דרכי השינויים מאמר ב' ס"א ובצינור

שם, ובס' מקור ברוך ח"א דף קכ"א פרק ו' ערך חילוף ותמורה, עיי"ש.

חסר ויתר (גרעון והוספה) — חז"ל דרכם לפעמים לדרוש מלים במקרא בסגנון חסרון ויתרון אות

(א) א' ראה כאן בערך גורטין ומזיטין ודורשין שהארכתי בזה, עיי"ש וצרפ"ו לכאן, וראה בספרי ח"ט ערך אל תקרי מו"ק תנ"א והלאה מש"ב, עיי"ש, וראה שם כל הכלל כלל, וראה בס' דרכי השינויים מדף ט"ז והלאה, ומדף נ"ו והלאה, שמביא שם כו"כ דוגמאות מכריז מקומות, עיי"ש, כי לקצר אני צריך, וכן ראה בס' מקור ברוך ח"א מדף ש"ט והלאה בארוכה וצרפ"ו לכאן, וראה בס' מבוא לנוסח המשנה ח"ב מדף אלף ר"י ואילך, עיי"ש וצרפ"ו לכאן, ואקצר במה שהארכתי כבר בספרי, וכן האריכו בזה הספרים הנ"ל.

(ב) וראה בספרי ח"ז ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים מדף תנ"א והלאה, שהארכתי בענין נחיצת הרמזים הסימנים בדרך אסמכתא אפילו בדרך רחוקה, כי על פי הרוב היו שונים בעל פה, וגם אפילו אחרי שהיו כתובים ונדפסים על הרוב היו שונים בעל פה, שלא כל אחד הי' יכול להשיגם מפני יקרת מחירים ומציאותם, וע"כ הוכרחו רוב התלמידים לעשות תחבולות כדי לזכור הדברים בעי"ש, עיי"ש בארוכה מכריז מקורות, ואקצר במה שהארכתי כבר בספרי, ושם הארכתי בהתחבולות טבעיות לזה, עיי"ש, וכן האריך בזה בס' דרכי השינויים, ובס' מקור ברוך ח"א מדף ל' ואילך, ומביאים המקומות האופנים ותמונות שונים, כמו ע"י חלוף ותמורה אותיות, ועוד, וא' מהם על ידי השמטת וחסו' אות שהוא אחד מן העצות, תחבולות, והאמצעים, והאופנים, לחזק את כח הזכרון, וראה בספרי חלק ד' הנ"ל, כי לתכלית הזכירה ומניעת השכחה עשו אסמכתות, ורמזים, וכדומה, אפי' תמוהים, כי מילתא דתמיח מדכרי אינשי ולא גמנע מלהסמך

בן ועתה אביא הו"גמאות לכולם:

האל"ף בהשמטות: בתורה: בראשית (ל"א—ל"ט) אחטנה תחת אחטאנה, דברים (י"א—י"ב) מרשית תחת מראשית, בנביאים: שמואל (א' י"ז) שלתך תחת שאלתך, בכתובים: תהליכ (י"ב ה') אמצה תחת אאמצה (כמו באיוב ט"ז ח"י) אאמצכם כמו פ', וראה רשבי"ם וירא (כ"ב ב') דשם המורית בא בהשמטת האל"ף תחת האמוריה עיי"ש, וראה בא (י' כ"א) זימש חשך, ופרש"י: וימש תחת ויאמש, החלף גשמת לפי שאין הברת האל"ף ניכרת כל כך, אין הכתוב מקפיד על חסרונו ע"כ, ובלשון חכמים: ראה ברכות (ל"ז ב') תוריתא דנהמא, תחת האוריתא, מן "תואר" בלש"ה, ובכריכ מקומות בתנה.

הה"א בהשמטות: בתורה: ראה שמות (ג'—ב') בלבח אש — תחת בלהבת, כי השורש "להב", ובפ' בא (ס"ז ג') מאנת לענות מפני — תחת להענות, בנביאים: ראה ישעיה (כ"ט) לסתר עצה — תחת להסתר, בכתובים: ראה איוב (כ"ז ח') כי ישל א' נפשו — תחת כי ישלה, וראה בספרי ח"ב מדף רס"ג והלאה מש"ש בענין שמצינו כ"פ מלת הגוף לנוכח זכר "את" בהשמטת הה"א (אתה), עיי"ש בארוכה, ובקהלת (ד' כ"ב) גם את קללת אחרים, תחת אתה עיי"ש, ובכריכ מקומות עוד, וראה בספרי ח"ג דף פ"ו ערך או כלך וכו'.

הו"ו בהשמטות: בתורה: וראה (ד' ו') ויעש משה ואהרן, תחת ויעשו, בניך: ראה ישע' (ל"ח י"ד) כסוס עגור כן אצפצף — תחת כסות ועגור, ובחבקוק (ג' י"א) שמש ירח עמד וזבלה — תחת שמש וירח, וזה רגיל ומצוי מאוד כשבא הה"ו כשמוש, ובפרט בשמות כמו זכריה, חזקיה, ישעיה, תחת וזכריה, חזקיה, ישעיה, והוא כדאי שלא לקבוע ג' אותיות משם הוי"ת מפני כבוד ה' ושם הקודש כמובן.

הוי"ד בהשמטות: בתורה: שמות (כ' ד') ותתלב — תחת ותתיצב, (ס"ז ב') וחמרת — תחת וחמרת, בניך: ירמיה (ט' ב') וידרכו —

דרשותיהם וחידושיהם, עניניהם ורמיותיהם, בכל אופן שהוא, ובכל תמונה שהוא, וצייר או המשילו כמו שבאותה המלה הנדרשת קבוצה אות יתירה, (לתכלית עטור הלשון וצוחות התבונה) ועל האמת צריכה להיות חסרה, וע"כ נדרשו את המלה כמו אפנם חסירה היא האמת ההיא, וכן להפך מלה שהיתה צריכה להיות מליאה, וע"כ נדרשו אותה כאילו היא מליאה, ואותו נדרש הי' מכון למסרתם שרצו בה, לעשות זכרון או סמך להענין הנדרש.

(ג) והנה ידוע מה שבי' הראשונים כמלאכים בענין מה שבאים בתניך קצורים, חלופים, שינויים שונים, חסרים ויתרים, וכדומה, הטעם לזה, לפי שאין הכתובים שומדים המלות רק הכונות, לפיכך לא הקפידה תורה בשמירת המלה רק בשמירת הכוונה, ראה אבן עזרא שמות כ' א' שבי' משפט כל החכמים בכל הלשונות, שישמרו הטעמים, ואינם חוששים משנויי המלים אחר שהן שוות בטעמן וכו' וכו', עיי"ש גם הדוגמאות כי קצרותי, וכן השיב הרשב"א בשו"ת ח"ג סי' י"ב להשואל ששאל, למה זה באו חלופים בלשונות, חז"ל אין זה שאלה כלל, לפי שאין הכתובים שומדים המלות רק הכונות, וזה יקרה אפילו בגופי התורה, ואפילו בעשרת הדברות וכו' וכו', וגם בשמות בני אדם יקרה כך וכו' וכו' עיי"ש, ועיי"ש הדוגמאות, וכע"ז כתב הרמב"ן במדבר (ב"ד'), עיי"ש, ה"ד.

(ד) והנה תזכרים כמה עפ"י רוב באותיות אהר"י, מפני קלות הברתן, כמו שהבאתי בספרי כו"כ פעמים, וכן באותיות "למנ"ך", מאותיות השטף הנוגעות בלשון, וכן האות ע"ן דרכו להשמט ולהתוסף מפני קלות הברתו, ומתחלף לפעמים עם האותיות ממצא אחה"ע שמוצאן מן הגרון, מפני שגם הם הברתם קלה, וכן אות השר"ן רגיל להתוסף לצחות הלשון ולהשמט, האות התי"ו ג"כ רגיל להתוסף, ועוד עיי"ש וע"כ אקצר, וכן כאשר תפגשנה במלה אחת שתי אותיות דומות והכוונת תשמט אחת מהן לתכלית קלות ההברת.

תחת וידריכו, איוב (ג' ל"ג) ויגה — תחת ויגה, זכ"ס נשמט היריד במספר רבים כמו עברים, מצרים, תחת עברים, מצרים, כי ירד אחד מן השורש השני לסימן רבים ועוד ועוד, וראה בספרי בית אהרן ח"ט ערך אל תקרי דף תניא אות ב) א' משיש בענין השמטת אותיות אהרי, ע"ש ובכל הכלל כל שם וצרפו לבאן, וראה בספרי ח"ב דף רמ"ז ערך אדרים וש"נ, ע"ש ח"ט.

הלמד בדשמוטתו: בתעלותך (י' ל"ז) רבבות — תחת לרבבות, וראה תרגום שם, שמואל ב' (ד' ב') בן שואל, וברשיי ומפורשים שם כי באה המלה בן בחשמוטת למיד בתחלתו, וכמו דכתיב היו לבן שואל, ע"ש ח"ט, וראה היטב בספרי ח"ג דף ס"ז ערך או כלך וכו' וצרפו לבאן, ובדרכי השינויים, ומקור ברוך רס"ג ע"ש.

המים בהשמוטתו: שופטים (ה' י"ד) מני אפרים — תחת ממני, איוב (ס"ז ו') מה מני יהלך — תחת ממני, ועוד כהנה, מורד — אל ירד לבבכם שופטים (כ' ג'), וראה רש"י בחקתי (כ"ז ל"ז) ותבאתי מרד, פחד ירד לבך, מים של מרד יסוד נופל הוא כמו המים של מועד ושל מוקד ע"כ.

הגוין בהשמוטתו: משפטים (כ"א כ"א) לא יקם כי כספו הוא — תחת לא ינקם, קדושים (י"ט ח"י) לא תקום ולא תטור — תחת לא תקום ולא תנטור (כי השורשים נקם נטור), ומפניו בא דגש בהקריף ובהטיית למלא את הגוין אשר יחסרו, תהלים (צ"א י"ב) מן תגוף באבן רגלך — תחת תגוף כי השורש נגף, וכן כ"ס בא אי (מלת השלילה) במקום אין, (ש"א ד' כ"א) אי כבוד — תחת אין כבוד, וכן איוב (כ"ב י') אי נקי — תחת אין נקי, ועוד ועוד רבות כאלה.

הרי"ש בהשמוטתו: ש"א (ד' ב') ויגהו — תחת ויגהו, יחזקאל (כ' מ') ראשית משאותיכם תחת משאותיכם, וברשיי משאותיכם, כמו משאותיכם, לשון מעון, כמו שארה כסותה

ועונתה לא יגרע (שמות כ"א), וכן בלשון ארמי אימא — תחת אימרא, וזאת תחת אטרתא, העיין בהשמוטתו: ויגא (ל' ל"ח) ברשיי, דצה כמו דעצה אלא שמקצר את לשונו עכ"ל, מצורע (י' מ"א) העפר אשר הקצו — תחת הקצעו, ישעי' (מ"ח א') וממי יהודה יצאו — תחת וממעי, ע"ש במפורשים, וכהנה רבות, וראה בס' מקור ברוך ח"א מדף קצ"ב והלאה עוד בזה.

אם תפגשנה במלה אחת שתי אותיות דומות ותכופות, ב' אלפ"ף, ב' בית"ף, וכו', או לפעמים לתבנית קלות ההברה תשמט אחת מהן, לדוגמא: נח (ט' ל') ומוראכם וחתכם — תחת וחתכם, כי השורש חתך, משפטים (כ"ג כ"ט) והמתי את כל העם תחת והממתי, כי השורש המ"ט, ועוד ועוד כהנה, וראה היטב בספרי ח"ט ערך אל תקרי אות ג) ו' מדף תנ"ב והלאה מה שכתבתי בזה וצרפו לבאן, ע"ש ח"ט הדק כי נהנין מאד לעניינינו כאן, ושם הבאתי כי גם בשתי מלים אשר האחת תסיים והשניה תתחיל באות אחת דומה ג"כ לפעמים תשמט אות, ע"ש ח"ט כי לקצר אני צריך, וראה בספרי ח"ג ערך או כלך וכו' דף ס"ז, ע"ש ח"ט, וראה בספרי ח"ג הג"ל שם דהירושלמי רגילה לשמוט את אחת בראש המלה, כמו "מר" במקום "אמר", "נר" במקום "אנר", "נא" במקום "אנא", "תא" במקום "אתא", "דמין" תחת "דמאין", "חרינא" במקום "אחרינא" וכו', ע"ש ח"ט בדף ס"ז.

ג) ועתה אביא האותיות הנגיל בתוספתם, והה ג"כ מהפעמים שכתבתי בהתחלה, ואלי הם:

האל"ף בתוספתו: ראה מ' ברכה (ל"ב—ל"ג) וראש פתנים אכזר ששרשו, "כור", שמואל ב' (י"א א') המלאכים תחת המלכים, משלי (ו' י"א) ראש — תחת רש, וכהנה וכהנה רבות.

הה"א בתוספתו: בראשית (א' י"ב) למינהו — תחת למינה, שם (ל"א ו') ואנה — תחת אנה, יתושע (ח' ל"ג) והחציו — תחת וחציו, חשם לילה בא המיד תחת ליל לבד בסמיכות.

וכן מלת השאלה אי חחת איה, כמו אי הבל אחיך, בראשית (ד' ט'), אי אלקימו, האינו (ל"ב ל"ז), ועוד הרבה.

הה"ו בתוספתו: יתרו (י"ח כ"ו) ישמוטו הם — תחת ישפוטו, מלכים ב' (כ"ג ח') על שמואל — תחת שמואל, וראה רמב"ן פ' קרח (ס"ז כ"ז) ודתן ואבירם ש"כ שהוא"ו של ודתן נוסף לעמוד חלשון, ע"ש.

היריד בתוספתו: בראשית (ל"א ל"ט) גנובתי — תחת גנובתי, בשלח (ס"ז ו') נאדרי — תחת נאדרי, ישעי' (א' כ"א) מלאתי — תחת מלאתי, ועוד ועוד.

הה"י בתוספתו: תולדות (כ"ה כ"א), לגבה — תחת גבה, בחקתי (כ"ז ה'), לבטח — תחת בטח, חיי (כ"ד ס"ה) הלזה — תחת תזה, אבל ראה רש"י שמואל א' (י"ד א') ש"כ כל הלז והלזה שבמקרא אינו לשון תזה, אלא לשון דבר שכתבו והוא מראו באצבע, ע"ש.

הה"ס בתוספתו: ברכה (ל"ג י"א) מחץ מתנים קמיו — תחת מתני קמיו, משלי (כ"ב כ"א) אמרים אמת תחת אמרי אמת, וראה שמואל א' (ס"ז ט') נמבה — תחת גבה, ע"ש ובמפורשים, ועוד כ"כ כהנה.

הה"ן בתוספתו: איוב (ח"י ב') קנצי למלין — תחת קצי, כי השורש קץ, וראה בספרים שלי כ"פ ובאילת השחר ס"י ה' ובביאור שמות הגרדפים ערך אנוש משיש בענין גונין שבסוף כמה פעלים כמו יאכלון, יריחון, ישמרון, שבאים לחקטין או להיפך, ובזה יש פלוגתא גדולה בין המדקדקים אם הם באים להגדיל או להיפך להקטין, ואכמ"ל.

הה"ש בתוספתו: שלח (ס"ז כ') עריסותיכם — תחת עיסותיכם, וע' מנחות ע"ז א', ומלאכי (ג' כ"א) ועסותם רשעים ע"ש שדורכים ודחקים את הבצק כדי שתתגבל יפה, וראה רש"י תצוה (כ"ח כ"ב) ש"כ ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק ל' שרשים ואמר שהרי"ש יתירה, כמו מים שבשלושם, ומים שבריקם וכו' ע"ש, שריות — תחת שרות, ראה רש"י נח (י"א כ"ט), שררד שה"ש (ו' ג') תחת שררד, כמו

לא כרת שררד, יחזקאל (ט"ו ד'), תהלים (פ' י"ד) יכרסמנה — תחת יכסמנה, מלשון כסום יכסמו את ראשיהם, יחזקאל (מ"ד כ'), וכמוהו הרבה.

הה"ץ בתוספתו: נח (י"א כ"ח) וימת הרן על פני תרח אביו וגו', וכ' הראב"ע שהוא כמו לפני אביו, ביתור ע"י, והוכונה לפני אביו, שמת ואביו רואה, וכמוהו על פני אהרן אביהם, ע"ש.

הה"ץ בתוספתו: כמו חלמיש — תחת חלם, ע"ד חלשון ותחלימני ותחייני, ישעי' (ל"ח ט"ז), וכן עכבש — תחת עכב, כי שרץ זה עכבש שאורג את מטוה קוריו לצוד על פיהם את הזבובים המסתבכים בהם, ונקרא בשורשו עכב ע"ש שהוא מעכב את הזבובים בנפלא לתוך רשתו.

הה"ץ בתוספתו: בשלח (י"ד כ"ה) ויגהמו בכבודת — תחת בכובד כי השרש כבד, שם (ט"ז ט"ז) אימתי תחת אימתי, אמר (כ"א ב') תבלול תחת בלל כי זה שרשו, תרומה — תחת רום, ע' תוי"ט ריש מס' תרומות.

תוי"ט רוב נמצא כזה באותיות אשר לקדות הברתן הן נוחות להשמש ולהתוסף לפי מצב המבטא, ובפרט במקום שאין להם תנועה לעצמו, וזה רגיל ומצוי באותיות אה"י ובאותיות למני"ד להיותם מתבטא בעזר הלשון, מאותיות השטף, ולכן יתוספו לפעמים לצחות להפארת ולעטור הלשון וליופי ההברה, וכן ישמטו מפניו, וכן אה"י העיין דרכו להשמש ולהתוסף מפני קלות הברתו, וע"כ מתחלק לפעמים עם האותיות אה"י מפני שגט הם הברתם קלה ודפויה, וכן הוא באותיות הרי"ש והשי"ן לצחות ולעטור הלשון, וכשתפגשנה במלה אחת שתי אותיות דומות ותכופות זה מפני יופי ועטור הלשון ותפארתו, וראה בס' דרכי השינויים משי"ב ובספר מקור ברוך ח"א בארומה גדולה, ואני שאבתי גם מהם הרבה, וה"י לי לתועלת מרובה לחסוך יגיעת החיפוש, ע"ש ח"ט ותמצא יותר ממה שכתבתי כאן.

ובענין גרעון והוספה, ראה בספרי זה ערך גורעין ומוסיפין דורשין, ע"ש ח"ט.

סימנים מלים שקל לזכרון. שנקבעו כדי שיוזכרו ע"י ההלכות ולא יטעו בהם

(א) בענין זה כבר הארכתי בספרי ח"ו, ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים, סוף תנ"א עד דף תפ"א, לך קחנו משם ואז התענג בעה"ת, וע"כ אקצר כאן במה שהארכתי כבר, ושם הבאתי תכלית הסימנים, גם ע"י מלים שקל לזכרון, שנקבעו כדי שיוזכרו ע"י את ההלכות ולא יטעו בהן, ובתורו במלים הלכותיות מן ההלכות ויצרו מהם משפטים קצרים שאותם יכלו לזכור בנקל, גם יש שבחרו באותיות מתוך המלים שבהלכות, או שמות חכמים, ועוד, ויצרו מהם מלה אחת, או מלים אחדות, כדי שישמרו הדברים בזכרון, וסימנים כאלה מצויים הרבה בתלמוד, והבאתי שם כ"כ דוגמאות ע"ז, עישה"ט, ובס' אוצר התלמוד בערך סימן, וכבר נדפסו ע"ז ספרים מיוחדים, ע"ש בספרי שהבאתי אותם, ובפרט בספר הסימנים השלם ממהר"ר פנחס יעקב הכהן שאסף וקיבץ את הסימנים שנמצאו בש"ס, ומדרשים, ומכ"כ מקומות, ע"ש, וע"כ אקצר כאן, ובנוגע לזה ע"ש גם בדף ז' אות י"א, ערך סימנים מאותיות בראשי תיבות, ושם בכל הערך הארכתי בכ"כ כללים ופרטים לכלל, עישה"ט ח"ד, וראה בס' הגוטריקון ג"כ משי"ב, וראה בספרי ח"ג דף פ"ו שמצינו כ"פ שעשו חז"ל מלה אחת צירוף מן שתי מלות בחסרון האות הראשונה כמו "שמים" "אש ומים" חגיגה (י"ב א') אף שאין כאן מן שם אש רק את אחת "השמים", וחז"ל דרשו והבינו את אות השם לבדו שלם "אש", וכן הרבה, עישה"ט, ומצינו כע"ז בקדושין (כ"ו א') פן תקדש (כ"פ תצא) פן תוקד אש, שדרשו את השם לבדו לשם שלם "אש".

(ב) וביומא (י" ע"א) דרשו השם "שש"י, וברש"י שם, לשון השאת והשבר (איכה ג' מ"ו), (חשי"ן אחד לבדו שורש בתיבה עכ"ל, עישה"ט, ומצינו כ"פ שהשי"ן בא למלא מלה שלמה ולענין כל ש"ן שמושי שבהחלת המלה ממלא

המלה אשר, כמו אשרי העם שככה לו — תחת אשר ככה לו, וכהנה וכהנה פעמים אין מספר, וראה בספרי ח"ו ערך אשר דף ש"א, וש"נ.

ראשי תיבות וסופי תיבות

(א) האות הראשונה מכל מלה המשתמשת למלה שלמה להספורים הכותבים בדרך קצרה נקראת ראשי תיבות, בראשונה נקראו ראשי תיבות גוטריקון, ואח"כ סימן, או אלף בית, או סידורין, לדוגמא לגוטריקון: ראה יומא ל"ו ב' בטבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה, שעשתה הילני המלכה, ואמר ר"ל משום ר' ינאי באלף בית (רש"י, אותיות של ראשי תיבות) וכו', וכתוב כמה ש"כ בטבלא (לפי סימני האותיות) וכו', אם שכב איש אותך [ואם לא שכב] אם שטית אם לא שטית, והם בסידורין (רש"י, אם לא שכב אחוריו ראשי תיבות עד סוף המקרא, ואת כי שטית אחוריו ר"ת וכו' ע"ש, ור"ל בסידורין חלק בארובה וחלק בקצרה בראשי תיבות (ע"י גיטין ס' ע"א), ובמאה הרביעית נודע קיצור התיבות בשם "ראשי אותיות", תחומא שמות הוצאת באבער ג"ד ע"א, ואח"כ השתמשו בלשון "ראשי תיבות" ו"סופי תיבות" (ספר מסורה אכלה ואכלה), הור' אליהו בחור (תתש"ב) אומר על ראשי תיבות: הקצרים והגשברים, והמלות בגוטריקון ובראשי תיבות, ובדרך רמיה וקריצה, כמין תיבה פרוצה (כ"כ במסורת המסורה שברי לחזות), ובס' מבוא המסורה קורא אותם מלות מגזרות קצרות וכו', ובעלי המקובלים קוראים לנו צרוף אותיות או צרופי אותיות (ע"י ברכות ב"ה ע"א, וספר יצירה פ"ב ע"ש).

(ב) ראה בהגהות מרדכי ריש גיטין ש"כ ראשי תיבות לאו היינו גימטריאות, דלא כרש"י אבות פ"ג, וראה בס' דברי סופרים ערך גימטריאות, ועיטור סופרים על הכריתות נתיבות עולם מזה כ"ט, ובספרי ח"ו ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים, ע"ש.

(ג) וראה בס' הגוטריקון מע' ע' שכתב "עני" עירובין, ודה, יבמות, סימן של פני יהושע על המסכתות החמורות שבש"ס, ע"ש, ואמת שכ"כ הפני יהושע בהקדמתו, ע"ש, אבל במכתב"ג אהפלא שלא ראו שזה מובא במקור מוקדם ממקום קדוש בהנה"ק ברע"א מתימא פ' תצא דף רע"ו ע"א, עישה"ט, וראה בספרי ח"ו דף תע"ד משי"ב ודרשו לכאן.

(ד) וראה כאן בערך גוטריקון סימן י"ז, משי"ב שם בענין שמועסן יפה אבל רבויין קשה, עישה"ט ובהציונים וצרפו לכאן, וראה בספרי ח"ו ערך אימא כ"כ חסורי מחסרא, ובערך ת"י ספרים שם, ובספרי ח"ו ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים, ובמבוא לס' הגוטריקון, ובכל כלל גימטריא כאן, וחז"ל עשו סימנים אותיות בראשי תיבות, לדוגמא: א' ב' — אלף בינה וכו', וכו', שבת ק"ד א', לענין רפואה: ג' ס' ע' נוגא (רגים) סמך לעינים, נדרים ג"ד ב', לדינא והלכה: לענין סדר הבדלה במרש שחל בו יום — יקניה, ינה"ק, יקניה, פסחים ק"ב ב', ועוד ועוד, ראה היטב בספרי ח"ו ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים מזה תנ"א ואילך, בפרט שם דף תס"ג אות י"א, ושם המצא לענין כ"כ ענינים, וע"כ אקצר כאן בדברים שכבר הארכתי בספרי בהם, עישה"ט ח"ד, וזמן החשמונאים השתמשו בראשי תיבות על המטבעות, לדוגמא: א' לשנה הראשונה למלכותם, שב לשנה שניה, שג לשנה שלישית, וכן הלאה, ועל המטבעות של בר כוכבא ה"י רשום שב (שנה ב') לחרות ישראל וגם לחרות ירושלים, ה"י מטבע אחת שה"י כתוב בה לנאולה ישראל, ראה אר"י ערך מטבע ע"ש.

(ה) קצור התיבות נעשה (א) ע"י תיבות מגזרות היינו לתסיר סופי התיבות כמו וגו' (וכ' תחת וגומר ותחת וכולי, או מחני' מס' פ' תחת מתניאלא מסכת פירשה, וכדומה, ואם המלה מורכבת מ' תיבות יבואו ראשי התיבות ביחד כמו ג"כ תחת נבוכדנצר וכדומה, ב) תיבות נשברות, אם אמצע האותיות חסרות כמו חלים תחת חוללים, ג) אמצעי תיבות, אם האות

האמצעי הוא במקום התיבה כמו ה' במקום אלקים, ד) סופי תיבות ו' במקום אבן, ראשי תיבות כמו ע"ה במקום עליו השלום, ז"ל במקום זכרנו לברכה, ק"ו קל וחומר, וכדומה, אבל אם האות הראשון הוא ה' הידיעה, או אינו מן השורש, ישתמשו גם באות שלאחריה כמו השי"ת השם יתברך, שבש"ס שבעל פה, וכן לפעמים אם גם האות השניה היא חולס וא"ו כמו תושבע"פ תורה שבעל פה, תו"ס תוספות יום טוב, ואם התיבה הראשונה אי' האחרונה היא בעלת שתי אותיות נשארו לפעמים שתיהן בראשי תיבות, כמו שני"ח שוא גה, שני"ע שוא נע, וכדומה, שמות הפוסקים יבואו ג"כ בראשי תיבות כמו הרמב"ם, רבנו משה בן מיימון, וכדומה, ה) מגין בר"ת כמה שס"ה 365, רמ"ה 248, תר"ג 613, ומגין השנים לפ"ק — לפרט קטן בחסרון האלפים כמו תשל"א וכדומה.

ובמאה האחרונה כאשר הוכרחו היהודים להקרא בשם כנוי משפחה, וראה בספרי ח"ב ערך אהרן ש"ש שקיסר יחזקיה השני בתן חק באסטרייך — אונגארן שכל איש יקרא בשם משפחה וכו', ע"ש כל הכלל כ"ל, בפרט בדף תס"ג אות ו' א, משי"ב, אז השתמשו יהודים אחדים בר"ת של שמם כמו כ"ץ — כהן צדק, סג"ל — סגן לוי, וכדומה, וראה היטב בספרי ח"ו ערך אין התורה נקנית אלא בסימנים וצרפו לכאן, וראה היטב שם בדף תס"ג אות י"א) ערך סימנים מאותיות בראשי תיבות כי נחזק מאוד לענינינו כאן.

(ו) וראה שבת (נ"ה א') ת"ו — תחית, ת"ו תמות, ע"ש, וביומא (ל"ו ב') שפרשת סוטה היתה כתובה על טבלא רק בראשי אותיות של כל מלה, וגיטין (ל"ו א') שכמה חכמים היו חותמים שמותיהם רק באות הראשונה מן השם, ומגילה (י"ג ב') דמסקי להו לכולא שתא "בשה"י פה"י, ר"ת בשבת היום מסת היום, ע"ש, ובמגילה כ"ה ב' שרי לבווי בשי"ן גימ"ל, בן שפתא בן ג"י, וכן הוא בהסימן דצ"ך עדיש באח"ב, ויע"ל קג"ם, ועוד

ועוד כ"כ. ראה בס' תנחומים, וספר הסימנים, שהאריכו בזה.

צירופין (צירופי אותיות) — היינו חבורן עם אותיות שלפניהן או לאחריהן

צירופים הוא הידיעה לדרוש ע"פ צירופי אותיות התורה, לצרף האותיות שלא על דרך התחברותן עם המלות כמו שלפניהן כ"א חבורן עם אותיות שלפניהן או שלאחריהן, ובה אפשר לעשות מלות אחרות אשר הראיותיהן שונות, וכתה נסתרה צפונה בהן, וראה היטב בספרי זה ערך גורעין ומוסיפין, עישה"ט, ובעלי הקבלה השתמשו הרבה בצירופים, וכ"ש במדרש אגדה על בצלאל שידע לצרף האותיות שבתן נברא העולם, גם הצדיקים נבאו עתידות בצירופי אותיות ושמות ע"י אותות ומופתים, וראה ישעיה מ"א כ"ב, וז"ל וי"א, הגיון האותיות לאחר ובו' האותיות שאלנו וגו', וזה לכאורה היתה גם ע"י תאופד, וכשזיל על הפ' למען שתי אותיות אלה בקרבן אל תקרי אותותי אלא אותיותי ואין לי עסק בנסתרות, וראה בס' עמק המלך שער שעשועי המלך, ובחקדמת הרמב"ן על התורה, וגם הראב"ע בס' צחות, והבדלי בדבריו על ס' יצירה, וס' שלטי הגבורים, וס' ערוגות הכסף, הרבו לדבר בסודות האותיות, ובס' מקנה אברהם כ' ויש כח בפשוטי לשון הקדש, ר"ל האותיות כמו שבארו חכמי הקבלה, ובדברי הקדוש האר"י, וצ"ל והרח"ו ותלמידיהם, וכותבי חקמיעות בימי הרבי ר' יונתן אייבשיץ וצ"ל כתבו עם צירופי אותיות ושמות כידוע, וראה בס' אצ"י ערך צירופים שמביאם.

הפלוגרפיה — תבלעת אותיות שוות בתיבות סמוכות זו לזו, וצירופן לחיבה אחת

(א) תבלעת אותיות שוות בתיבות סמוכות זו לזו וצירופן לחיבה אחת נקראת, הפלוגרפיה, ופשוט מאד בש"ס ומדרשים, וצריך לנקח ע"ז מחד בכל מקומות שהן, כי תבלעה זו גרמה

לכמה טעויות בפירוש המשנה, הגמרא, ומדרשים, ואביא איזה מהם לדוגמא: שניכנס (שאני נכנס) שניסת (שאני ניסת) נדרים פ"ח מ"ו, ק' שניכנס, וכן פ"ט מ"ב ק' אצל, שני נכנס, (שם מ"ג), רוב עצמות, (רובע עצמות) נזיר פ"ז מ"ג: הרבוע עצמות, בכ"י ק' כתוב ורובע ע"א על הגדר ורישומיו מראים שהי' כתוב: "ורוב", ולחפך פ"ו סוף מ"ג רוב עצמות, בשתיקה הי' כתוב בתיבה אחת: ורוב עצמות רוב עצמות, והסופרים טעו בקריאתם, ותבלעת אותיות בתיבות ועירות רגילה הרבה, כגון אצל, "לא", "אי", "בא", "היא" ועוד, וראה היטב בס' מבוא לנוסח המשנה לרי"ן אפשטיין ז"ל ח"ב (ירושלים תשנ"ז) דף א"ף ר"ב ואילו שהאריך בזה מאוד בכרך דוגמאות, עישה"ט וצרפו לכאן, ואני לקצר אני צריך, וראה היטב הדק בספרי ח"ד מ"ז א"י אפשר דתקריא ובכל הכלל כלל, ממש' משלשן "אפשר" ביד במקום "אי אפשר", עישה"ט וצרפו לכאן, כי לא רציתי לבא כפסילא במה שהארכתי כבר בספרי עישה"ט.

ואך שמות ומלים גסמכים אחרים כתובים בכ"י בתיבה אחת, כמו פסוק (פי כור) שבת פ"ה מ"ד מ"ב מ' (ב"פ) ולו, כפלוטקי כלים פכ"ז מ"ג לו, וכן ר"ש כפלוטקי, (ובמשנה דוקנית גרסינן בתריא כף לוקט), דקלטב, ע"ז פ"א מ"ה ק' (דקל טוב), אחר כך בתיבה אחת בכ"י ק' ברכות פ"ה מ"ב (פעם ב') ואחר כך, כלאים פ"ב מ"ד ק', ועוד ועוד, ע"ש בס' מבוא לנוסח המשנה הגיל וצרפו לכאן.

(ב) וכן מצינו בירושלמי לקרב ב' תיבות אל אחת, ועל ידי זה נבלע לפעמים תאליף, או זה"א, אשר בראש התיבה שניה, ונמצא לרוב בשמות פרטיים, לדוגמא: שבת פ"ג ו' ע"ב, ר' אבמרי במקום אבא מרי, שם פ"א ג' ע"ב רבסי במקום רבי אסי, ע"ז פ"ה ח"א, שלח שאל לרבמי ורבסי במקום לרב אסי ולרב אסי, שם הס"ו מהא רבמי, וראה ערוך ע"ד אב"י כע"ז גם בבבלי, ע"ש, וכן אחינן כמו אית אינן, ראה דמאי פ"ו סה"א, הכיני במקום הכין הוא.

אחדות כדי שישמרו הדברים בזכרון, וסימנים כאלה מצויים הרבה בתלמוד, ראה ערך סימנים זכר, אות א).

(ח) מצינו כ"פ שעשו חז"ל מלה אחת צירוף מן שתי מלות בחסרון האות ראשונה זכר, ראה ערך סימנים זכר אות א).

(ט) מצינו כ"פ שהשי"ן בא למלא מלה שלמה, ראה ערך סימנים זכר אות ב).

(י) בראשונה נקראו ראשי תיבות נוסריקון, ואח"כ סימן, או אלף בית, או סירוגין, ראה ערך סימנים זכר אות א).

(יא) התשבי אמר על ראשי תיבות הקדורים והנשכרים זכר, ובעלי המקובלים קוראים לו צירוף אותיות או צירופי אותיות, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות א).

(יב) ראשי תיבות לאו היינו גימטריאות, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות ב).

(יג) "עני" עירובין, נדה, יבמות, סימן על המסכתות החמורות שבש"ס, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות ג).

(יד) חז"ל עשו סימנים אותיות בראשי תיבות, דוגמאות לזה, וכן לעניני רפואה, לדינא ההלכה, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות ד).

(טו) בזמן החשמונאים השתמשו בראשי תיבות על המטבעות, וכן על המטבעות של בר כוכבא היה רשום שם (שנת ב') לחרות ישראל וגם לחרות ירושלים, חז" מבע אחת שהי' כתוב בה לגאולת ישראל, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות ד).

(טז) קצור התיבות נעשה א' ע"י תיבות מגזרות היינו להסיר סופי התיבות זכר, ב' תיבות נשכרות זכר, ג' אמצעי תיבות זכר, ד' סופי תיבות זכר, ה' מנין ב"ר זכר, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות ה).

(יז) במאה האחרונה כאשר הזכרנו היהודים להקרא בשם כנוי משפחה, או השתמשו יהודים אחדים ב"ר" של שמם כמו כ"ץ סג"ל, וכדומה, ראה ערך ראשי תיבות זכר אות ח).

(יח) בעלי הקבלה השתמשו הרבה בצירופים, גם הצדיקים נבאו עתידות בצירופי אותיות

ראה יומא פ"ב סה"א, ושם ח"ב, וכן בדמאי פ"ו ח"ב הכני במקום הכיני, חידנו כלומר האי דא אנוה פסחים פ"א ח"ד, וראה בס' מבוא הירושלמי דף ח' ע"ב, ע"ש.

סכומים וכללים לערך חסר ויותר זכר, לסימנים זכר, לראשי תיבות זכר, לצירופין זכר, להפולגרפיה זכר.

(א) בענין נחיצת הרמזים הסימנים בדרך אסמכתא אפילו בדרך רחוקה, ראה ערך חסר ויותר אות א [ב].

(ב) לתכלית הזכירה ומניעת השכחה עשו אסמכתות ורמזים וכדומה, אפילו המזהים זכר, ראה ערך חסר ויותר אות א [ב].

(ג) בענין מה שבאים בתנ"ך קצורים, חלופים, שינויים שונים, חסרים ויתרים, וכדומה, הטעם לזה, ראה ערך חסר ויותר אות א [ג].

(ד) משפט כל החכמים בכל חלשונות שישמרו הטעמים ואינם חוששים משנויי המלים אחר שהן שוות בטעמן, ראה ערך חסר ויותר אות א [ג].

(ה) החסרים המה עפ"י רוב באותיות "אחרי" מפני קלות הברתן, וכן באותיות "למני" מאותיות השסוף הנוגעות בלשון, וכן האות "ע"י" דרכו להשמט ולהתוסף מפני קלות הברתה, ומתחלף לפעמים עם האותיות ממוצא "אחרי" שמוצאן מן הגרון מפני שגם הם חסרים קלה, וכן אות ה"שי" רגיל להתוסף לנחות הלשון ולהשמט, ואות ה"תי" ג"כ רגיל להתוסף, וכן כאשר תפגשנה במלה אחת שתי אותיות דומות ותכופות השמט אחת מהן לתכלית קלות ההברה, והדוגמאות לכולם, ראה ערך חסר ויותר אות א [ד, ב].

(ו) האותיות הגיל בתוספתם, ראה ערך חסר ויותר אות ג.

(ז) חז"ל בחרו במלים הלקוחות מן ההלכות ויצרו מהם משפטים קצרים זכר, גם יש שבחרו באותיות מהוך המלים שבהלכות או שמות חכמים ועוד, ויצרו מהם מלה אחת או מלים

ושמות ע"י אותות ומופתים, ויש כח בשטחי לשון הקדש ר"ל האותיות כמו שבארו חכמי הקבלה, ראה ערך צירופין וכו'.

יט) „איסור" כידו במקום „אי אפשר", ראה ערך הפלוגרמי אות א).

גזרה — הסלת איסור על דבר המותר כדי למנוע עבירה, תוספת חומרא טייג או גדר כדי להרחיק מן העבירה

והנכון: א. מקורות ביאורים והערות: ב. אין לנו לגזור גזרות מדעתנו; ג. גזרות בענין ולא פלוג; ד. אם מצינו איסור דאורייתא מטעם גזרה וטיג; ה. טיג ומני הגזרות; ו. אין לגזרות גזרות זה לזה; ז. בדבר המפורש בחזרה להיתר; ח. גזרה שאין בה עשה מפורש, כי אם מדרש והללמי; ט. גזרות שלא נחלק בהם אדם פעולם ומקורם; י. גזרה בתורה שבעל פה; יא. גזרה דרבנן מצינו בקבלה בספק; יב. גזרה בימים הקדמונים; יג. ליכא כל תוספי בגזרות; יד. אם בכל גזרות חכמים נשאר עדיין קצת מהדיון של תורה; טו. גזרות, טייגים, גדרים, ותקנות, אינם בכלל תורה לא בשמים; טז. מצינו להתרבות מבאר הקרא עניי גזרות ותקנות חז"ל; יז. אם גזרה טייג צריך התראה; יח. אם גזרה הא אטו תא הוא רק משום איסור תורה; יט. היכא וגזרו תא אטו תא יש לאסור בכל מני; כ. היכא ואסור משום גזרה אם בדיעבד יצא; כא. אם גוריון דיעבד אטו לכתולה; כב. היכא ודיעבד שרי לא שייך למימור ולתקן משום שמה יחי כן; כג. אין גזרין לתצאין. כד. גזרה שלא חזרה בזמן הראשונים; כה. מצינו שגזרו בדבר אחד משום דבר השני; כו. בשני מקומות; כז. בשבטל הספק; כח. אם לא קיים חזרה ודבנן אם לא יצא המצוה דאורייתא; כט. אין מורא שבער על גזרת החכמים; ל. ענין הגזרות והתקנות אם להרעין ובא"י לא

סרטנו הסעמים עד י"ב חוש; לא. גזרה מי בכח לבטלה; לב. אם אין לעשות גזרה רק משום חשש דעתה, ולא משום דאחיכ; לג. לא גזרו רק במילתא ראיתא כותיה בשל תורה; לד. בדבר עשושה במיד לא שייך למימור; לה. לא גזרו באיסור לאו אם הקילו בדבר זה באיסור כרת ועוד כעין זה; לו. אם כבר נאסר כמקצת אין להושי למורה ההיא; לז. לא גזרו רק אטו דבר שאסור לדברי הכל; לח. לא גזרו לעקור מצוה ודאית; לט. לא גזרו רק על הנדאי ולא על הספק; מ. אם יש הבדל בין איסור קל לבין איסור חמור; מא. והבדל בין קנס ועשה לבין ביטול מצוה; מב. אם יש הבדל בין יריש אי לבין יריש ב; מג. והבדל בין גזרה לחששא; מד. והבדל בין גזרה לבין תקנה; מה. והבדל בין גזרה לבין הרחקה; מו. אם יש הבדל בין גזרה דרבנן לבין איסור דרבנן מצד עצמו; מז. גזרה משום שאינן בני תורה; מח. גזרה בכל שיש חילוק חששתנות; מט. גזרה בספק איסור תורה; נ. גזרה בספק וספק ספיקא; נא. במקום צערא; נב. גזרה משום מעשה שהיה; נג. גזרה משום דילמא אתי למיעי; נו. גזרה שאינה שוה בכל; נז. גזרה במילתא ולא שכיחא; נח. גזרה משום שמה לימוד ממעשי של גברי; נט. גזרה בדבר שיש לו תקנה; נז. גזרה משום כבוד מלכים; נט. גזרה משום כבוד דבריות; ס. גזרה שלא גזרו באדם חשוב הקרוב למלכות; סא. גזרה בדבר שיש רשום להוכיח שלא יעבור על האיסור; סב. גזרה במקום רבים; סג. גזרה במקום זריזין; סד. גזרה משום דילמא אתי לאחלושי; סה. גזרה משום חזא איסורא או ב' איסורין; סו. גזרה במקום דאיקלש איסורא משרפה לכת; סי. גזרה שונג אטו מוד; סז. גזרה על דבר שעומד בחזקת היתר אטו מה שיהי אחיכ בחזקת איסור; סט. גזרה משום חשש תקלה; ע. גזרה היכא דהוא עצמו רוצה להמירש עצמו מן הדבר; עא. גזרה על דבר שגזרו מן הדיון; עב. גזרה ביום הכפורים; עג. גזרה

דרבנן אציג דרובא להיתר; עז. גזרה בדבר שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה; עה. גזרה להסיד מכוון; עו. גזרה בדבר שבני אדם כוללים מהם; עז. גזרה בעקירת דברי תורה; עח. גזרה אשר על ידה תצמח מעמסה לא יוכלון שאת; עט. גזרה במקום שלא יא לאבד טוף; פ. גזרה בעברים; פא. גזרה לרב כמה שנוגע למדינה אחת; פב. גזרה בחזות קנס; פג. אם גזרה חמור מתקנה; פד. גזרות אין לחלקם; פה. בגזרות חכמים אי שייך לומר כל דמיקון כעין דאורייתא תיקון; פו. מימור מילתא; פז. גזרה או תקנת הבאונים ואוסקים לא מקרי משנה מטבע שטבעו חכמים; פח. גזרה היכא דאיכא הכירא; פט. גזרה ופירושה קנסא; צ. מקמים התחילו חז"ל שלא לגזור ואפי' להחיד האיסור; צא. מקמים גזרו שבות במקדש; צב. בגזרה דרבנן אי שייך לומר דיו; צג. אם גזרו גם על איסור תורה; צד. והבדל בין גזרה לאורו; צה. סכומים וכללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות

א) ראה מ"ק ה' ע"א. רמז לציון קברות מן התורה, א"ר אשי ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת, וזה רמז שצריך לעשות משמרת למשמרת הטומאה, ע"ש.

ב) וראה יבמות כ"א א', תניא רמז לשניות מן התורה, א"ר אשי ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת, וזה רמז מהית לאסור שניות לעדיות ולעשות ע"י טייג ומשמרת שלא לבא לידי איסור עריות מן התורה ע"ש.

ג) וראה תריכ (ויקרא י"ח ל') ושמרתם את משמרת להחיד ביד על כך, ע"ש.

ד) והרמב"ם בהקדמתו לפתח"ש, ובפתח"ש אבות פ"א מ"א, ובהקדמה לחיבורו כ' כמו ששטמנו ממש בפירוש שנאמר ושמרתם וכו' ע"ש שצוה הקב"ה במאמר כללי זה לעשות גזרות כדי לעשות טייג לתורה ע"ש, וכן נראה מתאריך ש"ל, ומובא ברש"י על התורה להזהירם

שיעשו גזרות וחזו מצוה מן התורה, וע' מגילת אסתר לטהמ"צ שורש א', ורמב"ן דברים ד' ב', ומ"ש ביבמות כ"א א' שאין זה אלא אסמכתא בלבד, לא אמרו כן אלא לענין גזרה „מיוחדת" כשניות לעדיות שאין איסור פרטי זה נקרא איסור מן התורה אלא מדרבנן, אבל הציון בכלל לגזור גזירות מן התורה הוא, וראה מגילת אסתר תג"ל בד' הרמב"ם, אבל הריב"ש בתשו' סי' רצ"ד סובר שכל הלימוד מקרא דושמרתם וכו' תג"ל אינו אלא אסמכתא שאילולי כן היו הגזירות כולן מן התורה, ומ"ש בתריכ להחיד ביד על כך הוא רק לחייבם לעשות את עושי התועבות בעריות, כי כן קריית ספר בהקדמה סופ"ה, לד' רש"י והרמב"ן, ע"ש, ע"כ דיש שכל שמפי הקבלה הורשו החכמים מאת ה' לעשות גזרות, ויש סוגרים שלמדים מן המקרא והבולתם בין הבהמה המהורה לסמאה (ויקרא כ' כ"ה), שחייבים לפרוש מדבר טמא של איסור, ע"י שאילות ממות קליו שחכונת שחייבים להתרחק מן האיסור ולחשוש שלא יבוא לכלל איסור, וכל הגזרות נכללו בעשה זה, ונתן ה' לחכמים שבכל דור ודור היכן ראוי לגזור, ראה העמק שאלה על השאלות שם אות ב', וכתב ע"ש, שבכל האיסורים לא עשו הרחקה ע"פ מקרא זה אלא בגוף האיסור, אבל בעריות שנוספת שם מצוה של עשיית משמרת אסרו אף אשה מותרת משום האסורה, ע"ש, והרמב"ם בת' ממרים פ"א ה"ב כ', כל מי שאינו עושה כהוראת עובר בל"ת שנאמר לא תסור וגו' אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תושבע"פ וא' דברים שעשאו סייג לתורה, ולפי' שהשטה צריכה, והן הגזרות והתקנות וכו' עכ"ל, וכ"כ בס' המצות שורש א', והרמב"ן בהשג' לטהמ"צ שורש א' תג"ל כתב שאין לגזרות ששנו למשמרת התורה ולגדר שלה אלא אסמכתא בלא תסור, וכבר דשו רבים בהפלוגתא הגדולה הזו והאכמ"ל, ע"כ אקצר, וראה בטהמ"צ שורש א' ובנריכ שם.

והנה לכאורה זה תלוי באם הלימוד מהמסור

דוּשְׁמֵרֶתָם וְכִי אֵינוֹ אֵלָא אִסְמַכְתָּא בְּעִלְמָא אֵי
אֵינוֹ חֻבְהָ לְגִזְרוּ בְּזִירוֹת, וְכַמְשִׁיךְ הֵרִיטְבָּא רִחָ
סִיז אֵי שִׁכְל שֵׁישׁ לִי אִסְמַכְתָּא מִן הַפְּסוּק הַעִיר
הַקְּבִיָּה שֶׁרָאוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן אֵלָא שְׁלֵא קִבְעוּ חֻבְהָ
וְנִסְתְּרוּ לַחֲכָמִים כִּי עֵינֵיהֶם, זֶה הַלִּמּוּד מֵהַפְּסוּק
וְהָא צִיּוּרֵי מַמַּשׁ אֵין זֶה הוּא חֻבְהָ וְלֹא רִשּׁוֹת וְהָ
צִיּוּר, וְדָא הֵיטֵב בְּסִפְרֵי חֵי עִיר אִסְמַכְתָּא
מִן תַּקְרִי וְהִלָּלָה וְהָא שְׁכַתְּבָתִּי וְהִזְכַּרְתִּי בָהּ,
עֵינֵיהֶם וְצִרְפּוֹ לִכְאֵן.

(ה) ראה מלבים ויקרא סי' י"ג בתורה
אור אות א' שכי"ם שבא שם הפעולה נוסף על
הפעול יש בו דרוש, ולרוב מורה השם על דבר
שישנו במציאות בפנ"ע כמו ידור גדר שדרשו
עד שיידור בדבר הגדול, וכדומה רבים, ולכן
פרשו שישמרו את המשמרת. והיינו הסייגים
שנעשה, ועד כאן דבר בלשון יחיד ופה בל'
רבים, שכי"ם שבא הציווי בלשון רבים מצה
על הכלל, ח"ש בספרא להחזיר ב"ד על כך כי
הם תעושים הסייגים הנזכרים והגדרים עיי"ש
ובס' לוסט שלמה יבמות כ"ב ע"א, וראה סי'
שב' שמעתתא שער ט' אות י"ב ע"ש.

(ו) וְיִזְרָא בֶסֶת קֶרֶן אֹרֶחַ מִרְיָה' שֶׁב' דָּתָא דְאַמְרִינִין בִּיבְמוֹת רִמּוֹ לְשִׁנּוֹת מִזֵּה' מִנִּין דְּאִמְרִינִין תַּחְתָּם אֲבִי לְרֵב יוֹסֵף שְׁנִית דְּאוֹרִייתָא הֵם וְאֵל לְרֵב יוֹסֵף דְּאוֹרִייתָא וּפִירְשׁ חֲכָמִים, וּפִירְשׁ כָּל הַתּוֹרָה פִּירְשׁוּ חֲכָמִים, אֲלָא מִדְּרַבְנָן וְקִרְא אֶתְמַסְכֵּחָא בְּעֵלְמָא, וְרַב יוֹסֵף הִקְלִל דְּאוֹרִייתָא וּפִירְשׁוּ חֲכָמִים פִּירְשׁוּ דְרַמְיָא בְּאוֹרִייתָא עֲשִׂוֹת שִׁינִי, חֲכָמִים פִּירְשׁוּ הַדְּבָר, וְהָאִירִךְ לְמִשְׁנֵי יִתְרָן וְשׁוֹת עֲשִׂוֹת גִּדְר וְשִׁינִי וְכִי, עֲשִׂוִּילִי.

ז' וְהָיָה הָרִמּוֹן בְּקִדְמָתוֹ לְזִרְעִים, הַחֶלֶק
הַיְדִי הַן הַגִּדּוֹת שֶׁתִּקְנֶה הַנְּבִיאִים וְהַחֲמִימִים בְּכָל
דָּוָר דָּוָר לַעֲשֹׂת סִיג לַתּוֹרָה וְעִלְיָהּ שׁוּב
הַקְּבִלָּה לַעֲשֹׂתָהּ, וְהוּא מִשׁ בְּמֵאֵד כִּלְי וְשִׁמְרוֹתָם
אֵת הַשְּׁמִרָה, וְכֵן הַקְּבִלָּה עָשׂוֹת וְשִׁמְרוֹת לַחֲשִׁמְרוֹת,
וְהָיָה מִיָּד מִיָּד חֵיב פִּמְיָא, רִמּוֹן בְּקִדְמָה
וְהָיָה הָרִמּוֹן בְּקִדְמָה לְזִרְעִים דִּיה וְהַחֶלֶק
וְהָיָה רִשׁ אֲבוֹת, רִפְא וְסִיג מִה' מִמְּרִים,
וְהָיָה מִה' רִפְא חֵיב, סִיג עֲשִׂי קִרְיָא, וְלֹאִין

ר' ליה. שטיד, ש"ע חר"מ סימן ב', שו"ע יו"ד
סי' רכ"ח סעי' ל"ב. והגר"א, עיי"ש.
וראה בס' משק ביתי אות תקי"ג. שמביא
בשם ס' שרשי ה"ם וז"ל ד"ג ע"ב. שמקשה
על הרמב"ם דהרי ביבמות כ"א א' איתא
רמז לשניות מה"ת מנין, אר"ב מהכא ושמרתם
וכו', א"ל אב"י לר"י הא דאורייתא כ"ו אלא
מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכ' עליו המשק
ביתי, שלא כמ"ש המגלת אסתר על ס' המצות
ידיד א' אות ב', שכ' אל תחשוב מ"ש ביבמות
דכ"א דפסוק ושמרתם וכו' הוא אסמכתא בעלמא
שחיוו להשקות מתקני התקנות וגוררי הגזרות
וכו' ומהם מבלי שבא עליהם ציווי מצות ה'
וכו', זה אינו ח"ל. כי בודאי זה הפסוק ה"י עליהם
שיגזרו גזרות וגזרים לסיג לחזרה, כמ"ש
הרמב"ם בהק' לזרעים ח"ד, אמנם מ"ש ביבמות
והינו שיח"י השניות יוצאים ממנו זה אינו אלא
אסמכתא לפי טפסוק ושמרתם נאמר, על כל
הגזרות אשר יצו חכמים לעשות ולא נאמר על
השניות לבד'. ע"כ השניות אינם רק אסמכתא
בעלמא, ע"ש כל דבריו, ואח"כ כ' בענין אס'
המלשון רמז מה"ת הוא דאורייתא עיי"ש, וצ"ן
להבדילך משה, ועין זוהר מע' צ' אות י"א ומע'
ר"י"ש אות ט', ועוד עיי"ש, וראה בכללים שלי
ערך רמז, ובספרי ח"ו דף קפ"ג סימן ס"ו ערך
רמז לדבר מה"ת אשכנח דאינו מדרבנן אלא
דאורייתא, ובציוני שט. ואכמ"ל, וראה ערך
גזרה גזרה בספרי זה סימן א' וצ"פ לכאן,
עיש"ט ח"ק.

(ח) וְעַי יִבְמוֹת כִּי־א עֵי־א עָשׂוּ מַשְׁמֶרֶת לְמַשְׁמֶרְתִּי, וְרָאָה מִרְיָה ה' וְרִשְׁיִי שֶׁם דִּיהַ עָשׂוּ, וְדַמְשַׁעַת דְּלֹרֵב אֲשֵׁי הָאִי אֶסְמַכְתָּא הוּא רַק עֲנִין וְחִוּמוֹהָ וְכַתִּיב בָּהּ מַשְׁמֶרֶת אֲבָל בְּשֹׂאֵר דְּבִירֵס אֵלָּא, וְצִיֵּם דֹּאכִי לִרְבֵּי אֲשֵׁי מִנִּין גִּזְרֵי גִזְרֹת בְּכָל חֲתוּרָה לְדַלְכֹּאֲרָה מִזֶּה יִלְפִינָּה, כְּמִישׁ רִשְׁיִי כִּי־צָה ב' עֵי־ב דִּיהַ הִתְנִיֵּא, וְעַפְרִמֵּל בְּפִתְחֵיהּ וְכוּלְתָּה לֵאמֹר סִי יִיז וְהֵגִס א' בְּהַ, בִּיֵּם בְּסִי וְכִי תוֹרָה יִבְמוֹת עֵי־א, עֵי־שׁ, וְרָאָה בְּרִבְרִיתָה יִרְשׁוֹם מִרְיָה ה' עֵי־א שְׁכִי עָשׂוּ מַשְׁמֶרֶת לְמַשְׁמֶרְתִּי.

כלומר עשו משמרת לאוכלי תרומת, דכתיב בה
(במדבר י"ז) משמרת תרומותי, שלא יהו
מטמאין אותה, ע"ש. ולפמש"ל וכן במקורות
לגזרה סימן א', שיש עוד לימודים אחרים
ע"ז מהבדלתם וגו' ועוד ע"ש, וגם הבאתי שם
כי למדו זה מסבא עישה"ט, לא קשה מיד,
ע"ש ודק.

ט) ראה בס' חתן סופר שער המקנה, שכ' ולשי' הרמב"ם דס"ל דגם מילי דרבנן הם בכלל לאו דלא תסור, מימ לא הוי איסור חפצא כדאורייתא, וחיוב קאי גאברא, ואיכא אס' אכל איסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה כלל, דאין ואיסור רק משום לא תסור, ובשוגג לא טר מדבריהם, ועל החפץ אין איסור, וברוב מקומות הגזרות שלא יכשל באיסור תורה דהוי איסור חפצא וצריך כפרה בשוגג, אבל לא בדרבנן, מטעם הנ"ל, ולכן לא גזרינן גזלגז אפילו להרמב"ם דס"ל דגזרה מהית וכו', עיי'ש בארובה, ולפענדי'ג כמו שכתבתי כ"פ בספרי, וזהו הרמב"ם הוי האיסור דלא תסור דא' איסור כללי ולא פרטי, וכעין משיכ' לענין שיעורין ועוד דבכללן תמה מהית אבל בפרטן דחבר ניתק ביד החכמים ואינו איסור אדורייתא על דבר א' בפרט, וראה בספרי זה ערך גזלגז סי' א' אות ח) משי' וצרפו לכאן, וראה היסב בספרי חיי ערך אמר דחטא מדף ע"ס והלאה, ובפרט שם סימן ט' ערך לא נמטר למטה מסיני רק כללים, ובה לא שייך מחלוקת אבל שייך מחלוקת בפרט'ס, עיי'שם וצרפו לכאן, וראה היסב שדי חמד כללים מע' א' כלל שצ"ט ודו"ק, וראה בס' חלוקת דרבנן מע' ג' אות י"ג שמביא בשם הה"ג מוה"ר"ר נפתלי שווארצק ז"ל אבדק"ק מאדע, ממש כעין משיכ' החתן סופר הנ"ל, וכ' עליו ולפי דבריו יש לחלק בין סייג דאס' לסייג דאורייתא, איך א' אפשר לומר כן דאס' אכל דכ' רש"י בוצק דף ב' דגזלגז לא גזרו נפקא דין מקרא ושמרתם וכו', וקרא למח לי, ועי' ג' דאס' למי סבתו והנה"מ דשוגג בדרבנן אין צריך כפרה והינו דוקא באם אירע כן שחי'

שוגג, אבל לכתחלה אסור להכניס עצמו לידי כך דהוי כמבטל איסור לכתחלה, וכמו לענין ספק דרבנן דיש חילוק בין די'עבד ובין לכתחלה וכו' ע"ש, ולפענ'נ' כמו שכתבתי לפנ"ו.

סימן ב. אין לנו לגזור גזירות מדעתנו

(א) הנה כבר הארכתי בזה בענין, ראה היטב הדק בספרי ב"א ח"ז ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין מלבנו מדף תר"ז ואילך, ומדף תרי"ט ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין ממילתא דאתיא מחילוקים מדעתנו, ומדף תרמ"ב והלאה ערך אין לדמות גזרות חכמים וז"ל מדעתנו, ובז"ח ערך אין לעשות דרשות נשעמנו מדף שני"ב והלאה, וערך אין לדמות דרשות ר"ל וז"ל מדף שנה"ה והלאה, וערך "אין מחדשין ואין מוסיפין על הגזרה" מדף שפ"ג עד דף תי"ז, עישה"ט, וראה בספרי ח"ד ערך אסו אנו קטלי קני בלגמא אנו מדף שצ"ג והלאה, עיי"ש כמה וכמה בלליט ופרטים בזה, ועיי"א אקצור במה שהארכתי כבר בספריים שלי עישה"ט, וראה גופי הלכות אות קכ"ב שני, ואין וטו"ו גזרות חדשות אחר טיוט התלמוד וכ"י עיי"ש.

(ב) וראה יד מלאכי כללי הדינים אות קנ"ב.
שכתב גזרות אין לנו לגזור מדעתנו אחר דורות
הגאונים, מ"מ סיה מה' חז"מ דין כ', ופיר"ח
אורח י"ס תנ"א, ור"ס חס"א, והרא"ש בשבת
דקס"ד ג' תמה היאך יכלו הגאונים לחדש גזרה
אחר שסתם רב אשי הש"ס, וע' ריב"ש קכ"ה
רמ"א, עיי"ש. ודאה יעיר און מע' גזרות אות ו'
עיי"ש.

ג) וראה שד"ה כללים מע' הגימיל אות י"א. שצ"ח להפריח יו"ד בקריא בהשגותיו על הרי"ה בס"י י"א ס"ק ב'. ופ"ח יו"ד ס"י ב"ה ס"ק ט"ז. וס"י פ"ז ס"ק"ו ורס"י צ"ח. ובאה"ח ס"י ס"ה. וע' מכתב לחזקתו תשרי דף כ"ה א' לשון לימודים יו"ד ס"י קצ"ז ע"ג ע"ד, שור"י ברכה י"א. ויד דוד ס"י חנניל. דברי מנחם ס"י תוס' הנביא אות ט'. תפארת אדם דקע"ח

ע"ב אות ג/ אחל יעקב דף ל"א. פתח הדביר ח"ג דרצי"ב ע"ב. מכתב לדוד אריה דף ג/ שיוורי ברכה אריה ס"י קליה אות ד/ וס"י ש"ח. עקרי הד"ס אריה ס"י י"ז אות ל"א. מהריט"א בס' ה' יום לבכורות פ"ה אות מ"ב דס"ז א/ דפוס (ווארשא) ברי"ה והנה בשיל ע"ש. ושם בדי"ה וזהו מביא מ"ס בית שלמה יו"ד ס"י כ"ט. בתג"ה מכן המכתב. שתביא תמיתה הרא"ש בשבת כ"ד א"ר יכלו הגאונים לחדש גזרה אחר חתימת התלמוד (הבאתי לעיל בה"ד דהיי"מ א"מ). וז' דא"ר ד' הרא"ש כפשוטו דא"ר לנו כח לגזור שום גזרה. דח"ו לומר כן. וכל ד' ח' השורע מלאים מתקנות וסיגים דור אחר דור בדבר נח"י מותר מדין השי"ט. רבו מספר. אלא כוונתו דלחכמי השי"ט ה' כח לתקן בדבר שיהי' עקירת ר"ת או ד"ס. בשוא"ת. ואחר חתימת התלמוד אין כח בה"ג בשוא"ת וכו'. וצ"ח להפרי"ח ס"י תנ"ג שתמא אנזירית קטגית. וכתב שדבריו תמוהים. ע"ש. וזמ"ח שם סימן ד'. כ' על חמ"ת חז"ל. דמה"ב ס"י תס"ב ש"כ ע"ש הכלבו שנתנו שלא לאכול מצה עשירה בב' ימים הראשונים. דילמא אתי לאחלוף לאכלה בחובה. וא"ן טעם למנהג. ההוא. לאסור ולגזור גזרה בדבר שלא מצינו שזשטו בו חכמי התלמוד. ולא החכמים האחרונים. ע"כ מוכח דא"ר בדבר שא"ן בו עקירת תורה או ד"ס בשוא"ת. ג"כ אין דעתו נוחה בזה. וע' בקונ"ס העערות ס"י פ"ט אות י"ב. ובשד"ח אסיפת דינים מע' ראש השנה ס"י א' (בדי"ה וראה אנכ"י). ש"כ איזה חילוקים בכלל זה. בדין שתיית קאווע עם סוקער קודם תחלתו. ע"ש במ"ש ע"ד העקרי הד"ס.

(ד) וע' בתה"מ פ"ה מה' חר"מ. דא"ן לחדש גזירות אחר תלמוד והגאונים. וכן הוא ברא"ש פ"ה רש"ת ס"י ט"ו. וריב"ש ס"י רמ"א. מובא מה' דר"ח שלום אות פ"ה ע"ש. וראה בס' אהל יעקב פ"ה ג' אות ה' אחרי שמביא משי"כ תה"מ פ"ה ח"ה חזק ומצה ש"ל ועצ"ח לזה ג"כ תיר פ"ה ש"ל שכתב וז' שהראב"ד אינו חושש לזה. ורא"ש שבת פ"ב ס"י ט"ו תמה על הגאונים

דהיאך יכלו הגאונים לחדש גזרה אחר שסתם רב אשי השי"ט כו'. כ"כ ביבמות פ' ב"ש דק"ט ב' בסוסי ו'. ע"ש. וע' תשו' הרא"ש כלל ל"ה ס"י ב'. ולריב"ה בנו בארי"ח סוסי תס"ג ובי' ארי"ח ס"י תס"ב תמה על הגהות"ם שלא לאכול מצה עשירה כלל בב"י הראשונים. וכ' עליהם דא"ן טעם במנהג. ההוא. לאסור ולגזור גזרה בדבר שלא חשו לו חכמי התלמוד ולא חכמי האחרונים ע"ש. ולענ"ד לפי ד' הרא"ש אף. והגאונים דרב כחם אין בידם לגזור אחר שנטתם התלמוד. ולפי דה"מ והב"י נ' דדוקא אחר שנטתם התלמוד. אין לגזור אבל הגאונים עצמם יש בידם לגזור כו'. וע' בתשו' הריב"ש ס"י רמ"א והפרי"ח בארי"ח רס"י תנ"א. וברס"י תנ"ג. ובס"י תס"א. ש"כ דאחר שנטתם התלמוד אין לנו לגזור גזרות מדעתינו. וכ"כ ביר"ד ס"י נ"ה סקט"ה ובס"י ס"ו סק"ה. ובס"י פ"ד סק"ט ט"ב. ובס"י פ"ו סק"ו. ובריש ס"י צ"ח. יע"ש. וע' להמרדכי ה' ציצית ע"ש.

(ה) וראה בה"ג החד"א ז"ל על הארעא דרבנן אות מ"ג. ש"כ על הרא"ש הגדיל דח"ל. יכיר"ב כ' בפ' בית שמאי גבי קטנה שלא מצינה ותבדילה וכו' דהראב"ד השי"ט על הרי"ם והרמב"ם סיעתה. ותר"א"ש דחה ראייתו וסיים דא"ן לחדש קנס מדעתנו. ע"ש. ומהרא"ש הבאתי סמך להפרי"ח ארי"ח ס"י תס"א דין כ' שחלק על השיכנה"ג. דאסר לעשות פשטידא בפסח ממצה אפויה כדי שלא יטעו. דא"ן לנו לגזור גזרות מדעתנו. ע"ש במש"ל פ"ב דסוטה סוף דין י"ב. וה"ה פ"ו דחמץ דין ב'. ופרי"ח ארי"ח ר"ס תנ"א. והריב"ש ס"י קכ"ה וס"י רמ"א ע"ש. וראה בס' דרכי שלום למח"ה הגאון מבכרזאן וצ"ל אות פ"ה ע"ש"ה.

(ו) וראה מאירי יבמות ק"ס א' ר"ה המשנה ה' ש"כ בסופו אין לנו בגזירותיהם אלא מה שנתגלת לנו. והדברים רופפים. ע"ש כל הדברים היטב דק"כ כי קצרת.

(ז) וכ' בס' גנוי חיים מע' ג' כלל כ' ח"ל. גזרות אין אנו גוזרים מדעתנו. חסדי דוד

ועצת"ס יו"ד ס"י קצ"ו משי"ב. ועפ"מ ארי"ח ס"י קכ"ה בא"א סק"ל אי העמידו דבריהם במקום תורה היכי דהאיסור רק משום לא פלוג. והעלה דבכה"ג לא העמידו. ועמל"ם פ"ב מגירושין הט"ו ד"ה וראיתי דאפשר דבעגונה לא אמרינן לא פלוג. משום דחז"ל לא באו להחמיר אלא להקל בעגונה ע"ש. וע' תשו' ברכת יוסף א"ע ס"י ק"ב בזה. כ"כ בס' דרכי שלום אות ר"ן. ע"ש כל לשונו דדוק היטב ובצינוני שם. וראה היטב בכללים שלי ערך לא פלוג. וראה כאן ס"י ל"ט ערך לא גזור רק על הנדא וכו' משי"ש בשם הגנוי חיים וצרפו לכאן.

(ב) וראה בס' דרכי שלום כללי דינים אות ט"ו ש"כ גזרה. ע"ן יד מלאכי כללי הדינים אות קנ"ה. וברא"ש שבת דכ"ד ס"י ט"ה. ובגדה פ"ה. והובא בב"י יו"ד ס"י קפ"ה. וע' ריב"ש קכ"ה ורמ"א. וע' בש"ך חר"מ ס"י נ"ה סק"ה. וב"ח החדשות ס"י מ"א. ועמש"ל אות ל' בדי"ה לא פלוג. עכ"ל.

(ג) ועפ"מ ארי"ח ס"י קכ"ה א"א ס"ק ל' אי העמידו דבריהם במקום תורה היכי דהאיסור הוא רק משום לא פלוג ע"ש.

(ד) וראה בס' גנוי חיים מע' ג' אות כ"ח שכתב בענין גזירות דלא מלוג רבנן. ע"י להר"ן פ' השואל והרשבי"א בח"י לשבת דקמ"ט. ובס' דינא דחיי לאוין. וע"ן חולין דף ק"ט. ע"ש"ת"ט. וראה כאן ערך גזלג"ז ס"י כ"ו אם גבי גזלג"ז אמרינן לא פלוג. וצרפו לכאן.

(ה) וע' בשו"ת נחלת יעקב ס"י ז'. שכתב הא דאמרו רבנן בגזירתם לא פלוג. חיינו המיעוט בתר רובא גזירא אבל לא להיפך. ובאורו ענין גופא שגזרו אם רוב פעמים שייך טעמם. כגון בקנין מעות הטעם משום נשרפו חיסך בעל"ל. תקנה תמיד אף במקום דלא שייך טעם זה. ובקנין סודר דעפ"י רוב לא שייך טעם זה (בתוס' ב"מ מ"ו) אף דלפעמים שייך לא גזרינן. שו"ת בנין שלמה חר"מ ס"י ע"א. מובא בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות קנ"ה ע"ש. וראה לעיל בה"ד דהרדכי שלום ע"ש"ה"ט.

למהר"ר ד"ק ע"ד ודג"ו ע"ד. גוסי הלכות אות קכ"ב בשם הרא"ש בשבת דקמ"ד. ה"ה פ"ה מה' חר"מ דין כו'. פרי"ח רס"י תנ"א. ותס"א. הריב"ש קכ"ה ורמ"א. עפ"א דארעא מ"ב אות י"א. בני יאודה בס' ב"י ח"ב ס"י ס"ט. יוסף אומץ ס"י ט"ה. עיקרי הד"ס ארי"ח ס"י ט"ב וס"י י"ב אות ה' ואות ל"א. ועמ"ש הרב"י ארי"ח ח"מ ס"י תס"ב. תרדב"ו תח" ס"י קמ"ט חק"ל ח"ב יו"ד בשו"ר ארי"ח ס"י כ' ה"ה בה' חר"מ מ"ה ח"כ פרי"ח ביר"ד ס"י פ"ד סוף ס"ק ט"ב. ע"ש. חיים שאל ח"א ס"י מ"ד אות ג'. ע"ש. נח"ל ח"ג דק"ח ע"ג. קנין פירות אות ק"ס. וע"ן במע' ד' אות א' ע"ש.

סימן ג. גזרות בענין דלא פלוג

(א) אי אמרינן לא פלוג בתקנה שאינה מלתא דאיסורא רק לטובת הכלל. עתמ"ח אה"ע ס"י פ"ט סק"ה. בשם תשו' מהר"ל. ובב"ש ס"י קי"ח סק"ה. דמבואר דגם בתקנה אמרינן לא פלוג. ובס' דרכי שלום אות ר"ן האריך בזה מאוד. וצ"ח לכ"כ מקומות. והאריך בכללים ופרטים בענין לא פלוג. עשה"ט. ועפ"מ יו"ד ס"י פ"ה סק"ב. בשם המנחת יעקב כלל ע"ה. דלא גזרינן משום לא פלוג רק על מיעוטא משום רובא ולא להיפוך דא"ן לגזור על רובא משום מיעוטא ע"ש. וע' ש"ך ס"י שרי"ז סק"ה ע"ד המרדכי כה"ג. וע' תומים וגה"מ רס"י כ"ב כה"ג ע"ד הירושלמי כן. וכ"מ מלשון רש"י כתובות נ"ב ע"ב ד"ה לא פלוג כו'. אחרי שרוב כתובות כ"י ע"ש. וכ"ה במלחמות רפ"ק דביצה להדיא. וכ"מ מתוס' ב"ב קל"ט ב' סו"ה תת"ט. ע"ש ותבין. וכ"מ בר"ן סוף שבת גבי הפרה בשבת ע"ש. וכ"י וכו' מכ"מ. ועתוס' עירובין ס"ה ב' ד"ה תת"ט ש"כ דלחומדא לא אמרינן לא פלוג רק להקל. וצ"ל דהתם לפי שכל האיסור רק מדרבנן מקילין ב"י ספ"י. וכו' וכו'. וע' בפסקי מהרי"א שהובא במג"א ס"י חמ"ו סק"ה ולעולם אין להחמיר בלא פלוג כמו בגוף הגזירה.

(ו) ראה בהג' החיד"א ז"ל על ס' ארעא דרבנן אות ג"ג, שכי' לא פלוג רבנן לקולא אמרינן הכי אבל לא פלוג רבנן לקולא תוס' עירובין ס"ה ע"ב, הריד מלאכי אות שכי' הביא ראיות מחש"ס דאמרינן לא פלוג אף לחומרא ואסיק ולא כתבו החוס' הכי אלא לדעת הבע"ק ולא לפי האמת, עיי"ש, עוד כ' דלא אמרינן בעיגונא לא פלוג דחכמיט לא באו להחמיר אלא להקל, משלים פ"ב דגירושין דין י"ז ד"ה וראיתי עיי"ש, וראה לעיל בהך ההדרכי שלום עיי"ש, וע' בספיקי מהרי"א מובא במג"א א"ח ס"י תמ"ז סק"ה דלעולם אין להחמיר בלא פלוג כמו בגוף הגורח עיי"ש, וע' חת"ס י"ד ס' קצ"ו ודרכי שלום ס' ר"ן עיי"ש.

(ז) וראה בהג' החיד"א ז"ל על ס' ארעא דרבנן אות ג"ה שכי' לא פלוג רבנן לא אמרינן בהקנת הקהלות דלא נתקן אותו דבר רק לאותה מדינה בלבד ואיכא למימר דלא נתקנה אותה תקנה אלא היכא דשייך אותו סעם לבד, מהרי"ל ויל סימן ס"ה, עיי"ש.

(ח) וראה ט"ז א"ח ס' ר"ו סק"ט דלגבי ברכה לברך לא שייך לא פלוג, מובא בדרכי שלום ס' ר"ן.

(ט) עוד כתב החיד"א ז"ל בהג' על ס' ארעא דרבנן אות ג"ז שם, לא פלוג רבנן אפשר דהיכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר, מר יאודאי גאון בס' משיל' פ' י"ב מה' גירושין חיי' ד"ה וראיתי עיי"ש.

(י) ראה לח"ס פ"ג מה' שביח' ירמ', שכי' לא פלוג רבנן לא אמרינן אלא בענין אחד בעצמו אבל לא בשני ענינים, הריד מלאכי אות ש"ס פביא רא"י מהרי"ן, ומובא בהג' החיד"א לס' ארעא דרבנן אות ח"ן עיי"ש, וראה בס' דרכי שלום אות ר"ן.

(יא) וראה שדי חמד כללים מע' ל' כלל ג"ג שהאריך בכלל, (א) אי אמרינן לחומרא לא פלוג רבנן בגורח, עיי"ש בס' ב"ה לא פלוג רבנן, (ב) אי לא אמרינן לא פלוג אלא בענין אחד ולא ג' ענינים, עיי"ש ב"ה וכתב, (ג) אם גט נתקן

דרבנן אמרינן לא פלוג, עיי"ש ב"ה ובעיקר כמה כללים ופרטים בזה, (ד) אי אמרינן לא פלוג מאדס לאדס, עיי"ש ב"ה וחידש, (ה) עתים חלים עתים שוטם בענין דלא שייך גרידא אי אסור משום לא פלוג, (ו) דבר דשרי בריעבד אי אסרינן לכתחלה משום לא פלוג, עיי"ש ב"ה ובשרית, (ז) אם מצינו דאסרה תורה בלא פלוג, עיי"ש ב"ה ומצינו, וראה בכללים שלי ערך לא פלוג עיי"ש, וראה בס' יד מלאכי ס' שני', שני', שני', עיי"ש, וע' תוס' נדה ג' ע"א ד"ה מרגשת דשוטה ובמוד חלוקות משאר נשים ולא שייך לומר בזה לא פלוג, וראה דרכי שלום אות ר"ן עיי"ש.

(יב) ובפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות ל"א כתב ואי גזר מחמת לא פלוג אי שייך העמידו דבריהם, עפ"מ א"ח ס' קכ"ח במ"א אות ל' ובס' קצ"א, מחלוקת רש"י ותוס' אי העמידו דבריהם משום סייג דוקא אפילו משום ביטול שועלים וע' יבמות צ' ע"ב עיי"ש.

סימן ד, אם מצינו איסור תורה מטעם גורח וט"י

בכלל הזה יש שיטות שונות זה בכה חה בכה, וכל א"א מביא ראיה לדבריו, עיי' ראיתי לנחש לברר ללבן ולסדר את המקורות בקיצור נמרץ, וידע אני שיש עוד להרבות ולהוסיף עליהם, אבל לקצר אני צריך, ולזה נחש כמעט ספר מיוחד ומוכרח אני להסתפק במה שהבאתי, וזה חזקי בעתה.

(א) מקורות הערות וברורים לשיטות הטובות דהתורה אסרה משום גורח וט"י

(א) הר"ן ריש פסחים, כ' דמה שהצריכו חז"ל בדיקה בחמץ, משום דחמץ לא בריל מיניה, ואפשר עוד שפני זה החמירה תורה לעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא, עיי"ש כל לשוננו והפמ"ג בסתיחה לה' פסח, מכאן בשם ש"ת הרשב"ץ יבין שמועה מאמר חמץ דכ"ז א' שכי' בלשון ודאי ולא בלי ואפשר עיי"ש, ע' לקח טוב

יתגרו וכו', הרי דיש סייג בדאורייתא, עיי"ש כל הדברים, ובלקח טוב כלל ח' אות י"ז עיי"ש.

(ז) קידושין ע"ח א', קידש לוקח בעל לוקח, קידש לוקח משום לא יקח, בעל לוקח משום לא יחלל, רבא אמר בעל לוקח, לא בעל אינו לוקח, דכתיב לא יקח ולא יחלל, וזה טעם לא יקח משום לא יחלל עיי"ש, מוכח דשייך סייג מה"ת עיי"ש כל הדברים, ובלקח טוב כלל ח' אות ו', עיי"ש.

(ח) קידושין ד"פ ע"ב במשנה, לא יתייחד אדם עם ב' נשים, ובגמ' מ"ט תדביא הואיל ונשים זנות קלות (רש"י), ושתיהן נזונות להתפתות, והרי יתור דאורייתא, ככגמ' שם רמז ליחוד מה"ת מנין, שגא' כי יסיתך אחיך וגו', דמפיו שם דהוא מה"ת ולא אסמכתא, הרי דשייך סייג בדאורייתא, דפשוט דאינו ודאי שיבעול אם יתייחד, וראה לקח טוב כלל ח' אות ד' עיי"ש, וראה בכללים שלי ערך מניין ועוד רמז אי לשון זה הוא מן התורה עיי"ש.

(ט) וע' ב"ם ע"ה ב', המלוה מעותיו בלא עדים עובר בלפניע, משום חשש שמא יכפור, והפוסקים כ' דמדינא אסור מדאורייתא, ועיי"ש פאה"מ מע' א' כלל ל"ה, הרי דאסרה תורה משום שמא, עיי"ש.

(י) סנהדרין י"ח א', במשנה כה"ג שמת לו מת, אינו יוצא אחר המטה, וברש"י ד"ה אינו יוצא, כ' דילמא אתי למינגע, חיינו דאחרי קרא זמן המקדש לא יצא, מקדשתו לא יצא, כלומר יתרוק מן הכיעור שלא יבוא לידי סומא וכו' עכ"ל, הרי דשייך סייג מה"ת, אבל הרמב"ן בהשג' לטה"מ שודש ח' כ', שאינו אלא אסמכתא בעלמא, ועיי"ש במרגניתא טבא, וע' לקח טוב כלל ח' אות ד' עיי"ש, ורציני להעיר דכאן איתא "משום שנאמר" ולא "שנאמר" ומן המקדש לא יצא, ולשון כזה מורה שאין זה דאורייתא אך גזירה, עיי' גיטין כ"ו סע"א ורש"י שם, ובבכורות ט' א', ורמב"ן הג"ל, ויבין שמועה כלל ע"ג, ומרגליות הים סנהדרין כאן מש"ב, וראה שדי חמד מע' מ' כלל קמ"ג, עיי"ש, ויש

כלל ח' אות א', ושד"ח כללים מע' א' אות קכ"א ופאה"מ מע' א' כלל ל"ז עיי"ש, וראה לקמן בהך דהנמש חיה אריח ס' תליא משי"כ שם בזה וצרפו לכאן.

(ב) וראה רש"י פסחים כ"ח ע"א ד"ה בעי פירור, ובענין מ"ג ע"ב ד"ה חזרה, הטעם דבעי פירור, הוא מחשש תקלה, ותחגיגא ס' תמ"ה בקריא אות כ' כ', דמהש"ס מוכח דהוא מדאורייתא, עיי"ש, ובשד"ח מע' א' כלל קכ"א ד"ה ובר"פ עיי"ש, הרי בדאורייתא משום חשש תקלה עיי"ש, וראה שד"ח כללים מע' ח' כלל כ"ג עיי"ש.

(ג) פסחים דפ"ה א' ברש"י ד"ה ומה אני מקיים וכו', כ' דליכא לאוקמה במוח נמי ועיי' גמח דלא מצריך ל"י קרא מלתא דאתי בה ל"י תקלה דלמא פקע עכ"ל, הרי שהתורה אסרה מכה דילמא, וראה בס' לקח טוב כלל ח' אות י"ב בזה בארוכה, וע' שדי חמד כללים מע' א' אות קכ"א, עשה"ס מש"ב.

(ד) ביצה כ' ע"ב ברש"י ד"ה אף זו קבוע לה זמן כ' וז"ל יש לחוש שמא יפסע או יאנס בשאר ימי המועד ולא יביא עכ"ל, עיי"ש דלכ"ה שייך חשש שמא יפסע בדאורייתא, וראה בס' לקח טוב כלל ח' אות י"א, עשה"ס.

(ה) נדרים י' ע"א, רש"א מנין שלא יאמר אדם לדי' עולה, לדי' מנחה וכו' ת"ל קרבן לדי' וכו', ובפ"י הרא"ש דהחשש הוא שמא יחזור בו מלידור ולא יאמר תיבת עולה תמצא שהזכיר שם שמים לבטלה עיי"ש, ומבואר דשייך סייג בדאורייתא עיי"ש, ובלקח טוב כלל ח' אות ט"ה, וראה מ"ש עליו בשד"ח פאה"מ מע' א' אות ק"ד ד"ה והנה, שאין רא"י מכאן, דבריטב"א יומא ר"פ טרף בקלפי כ' דזה רק מדרבנן יעשה"ה, וראה בכללים שלי ערך מנין.

(ו) נזיר ח"ה א', ריש שודרי אומר וגלח תנור פתח אחול מועד, ולא נזירה שמא יתגרו בה פרחי כהונה, ובתוס' שם ד"ה ולא נזירה, דזה הטעם דשמא וכו', ומבואר דהתורה אסרה לגלח אשת פתח אח"מ מחשש וסייג דשמא

מקומות שאינו כן, וראה בכללים שלי ערך שנאמר, ומשום שנאמר, וכאן אקצר בזה, וראה שדיח כללים מע' א' אות קכ"א מדיח ובר"ם והלאה, ולא באחי רק להעיר, וראה היטב בסי' מרדכי יוסף אמר כ"א י"ב משיב בענין שנאמר ומשום שנאמר עשה"ט.

(י) וראה ע"ז ר' ע"ב, ר' נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לגור ואבמה"ח לב"ב שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול, ופרש"י שמה יבא לשנותו, וכ"כ התוס' והרא"ש שמה ישכח גזירותו, הרי דאסרה תורה משום שמא ע"ש, ועש"ה פא"ה מע' א' אות ל"ז, וראה בכללים שלי ערך לפני עור וערך מנין ע"ש, ובתוס' שם כ' משום דכ"ע שתו חמרא, ר"ל דהוה כוראי, וע' נפש חיה אות קס"ט.

(יב) מנחות ב' ע"ב, וברש"י ד"ה הא לא מנכרא כו', רבא ורי"א ס"ל דמחשבה שהוא גלוי לכל שהוא מכוב כ"ש שפוסלת, והכי מתרצי לקמן, אדרבא מחשבה דמינכרא שהוא שקר פסל רחמנא שמה יאמרו מותר לשנות בקרבנות עכ"ל, הרי דשיך חשש שמא יאמרו גם בדאורייתא ע"ש כל הדברים, ובלקח טוב כלל זה אות י' ע"ש.

(יג) חולין ריש מט', וכי תחול לגדור לא יחי' בך חטא, והטעם שמה לא יעלם, יע"ש בפרש"י.

(יד) ראה ערכין י"ג א', דהא דאין בתי החצרים יוצאין מיד הקדש ביובל הוא מה"ה, ואמר אביי בטעמא דהוא משום שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון, הרי בדאורייתא חשש וגזירה שלא יאמרו, ע"ש כל הדברים, ובלקח טוב כלל ח' אות ט' ע"ש.

(טו) במדבר' בראשית פ"ג, ארשכ"י בשר ודם שאינו יודע לא עתיו ולא רגעיו ולא שעויתיו, הוא מוסיף מחול על הקדוש, אבל הקב"ה שהוא יודע וכו' נכנס בו כחוש השערה, מבואר דטעם תוספת שבת אף שהוא דאורייתא כבירה ט' א' מקרא, הוא משום גזירה שמא יבא לעשות מלאכה בשבת, וראה לקח טוב כלל ח'

אות ח', וראה בסי' תבואת השדה ח"ב בשער המועדים שער ו', משיב בארובה, וראה שדיח פא"ה מע' א' אות ל"ז ד"ה והשנת, משיב וצרפו לכאן.

(טז) במדבר' נשא פ"ה ח', ועתה השמרי נא, הזהירה שלא תשתה חומץ יין וחומץ שכר וכל משרת ענבים, שאלו אינן אלא משמרות ל"ן, כדי שלא יבא הנזיר לשנות יין עכ"ל, וע"ש עוד, עשתה תורה סייג לדבריה, שלא יאכל ולא ישתה מכל דבר הנעשה מגפן היין, כדי שלא יבא לשנות, מתלא אמר, לך לך אפרין לגזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב (שבת י"ג א', ב"מ צ"ב א', ע"ז י"ז גי'ח) ע"ש כל הדברים, והפמ"ג בפת"י כוללת ח"א אות י"ז מביא זה מילקוט שופטים סי' י"ג, ורצה לחדש ע"ה, דחצי שיעור דענבים חומץ פ"ר לגזיר מה"ה, דהא דח"ש אסור מדרת הוא רק מטעם סייג דשמה ישכח ויאכל עוד ח"ש בכא"פ, וע"כ ענבים חומץ דהם רק משום סייג, וכילקוט הג"ל, ח"ש דידהו סייג לסייג, וסייג לסייג לא גזרה תורה ע"ש, וע' לקח טוב כלל ח' אות ב', וע' שדי חמד מע' א' אות קכ"א ד"ה ובדין חצי שיעור משיב, ואקצר כי לחצי שיעור יש טעמים אחרים, וראה בכללים שלי ערך שיעורים.

ורציתי עוד להעיר דהנה לשיטת הסוכרים דגם בדרבנן איכא חצי שיעור, ע' שר"ה הריב"ש סי' רפ"ז ושר"ה מהרי"א אריה סי' קס"א משיב, ועיין שר"ה הרדב"ז סי' ע"ח בתוה"ד שכי' וז"ל דאע"ג שלא נפסל וכו' מ"מ חצי שיעור אסור מן התורה וה"ה באיסורין של דבריהט עכ"ל, והובא בעצי אלמוגים אריה סי' קנ"ה, ע"ש וע' בקובץ על הרמב"ם פ"ה מיסוה"ת בזה, ומובא בעין חרע"ם דף ק"ב ע"ש, וראה בכללים שלי ערך שיעורים, ולפי' לא שייך כלל לדבריהם לומר כנ"ל, דחצי שיעור בגזרה מותר, דהוה גזרה לגזרה, דהלא אף בדרבנן אסור חצי שיעור אף דהוה גזרה לגזרה, ופלא שלא העירו לזה, וראה כמדבר' נשא פ"ה ח', וגם אסרה

אכילת כל היוצא מן הגפן, דברים שלא ישתכר מהם, למה כך מכאן שאוביב אדם להרחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לכיעור ומן הדומה לדומה, מכאן שעשתה תורה סייג לדבריה ע"כ.

(יז) ועמד"ר נשא פ"ה ח', תמן תנינן ועשו סייג לתורה, כיצד יעשה אדם סייג לדבריו, כדרך שעשתה תורה סייג לדבריה, הת"א ואל אשה בנדת סומאחא לא תקרב, יכול יתבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים, ת"ל לא תקרב וכו' ע"ש, וראה תדאר פ' ט"ו, ועש"כ פט"ו, וכ"כ ברבינו יונה שער התשובה מדרגה ה' ע"ש, ובשדיח כללים מע' א' אות קכ"א ד"ה אמנם מביאו ע"ש ומשיב, וכן איתא באבות דר' נתן פ"ב א', וסיים ותורה עשאה סייג לדבריה וכו', ע"ש ובגרי"כ שם.

(יח) ה"כ"מ פ"א מה' סומאחא מה' כ' ח"ל, א"נ דמשמע שלא אסרה תורה לבטל בעור בחלב אלא כדי שלא יבא לאכול עכ"ל, וע' לקח טוב כלל ח' אות ב' ע"ש, וראה שדיח כללים מע' א' ד"ה וכתב, משיב וצרפו לכאן.

(יט) בהשיב משה חירוד סי' ל"ח כ' בדין דאין מבטלין איסור לכתחילה, דלהראב"ד אסור מן התורה, דמה שאסרה תורה לבטל אינו מכח עצמותו אלא משום חשש וגדר שלא יבא לידי גזרת טעם, ואל תתמה ע"ז כי בה"ג איסור יחוד אשת איש אסור מדאורייתא משום גזרת שגורם לגלות ערוה וחצי שיעור משום חזי לאיצטרופי שלא יבא לאכול כזית בכא"פ וכו' וכו', ועמשיב השדיח הג"ל, וע' בכללים שלי ערך שיעורים.

(כ) הרשב"ץ בספרו יבין שמועה, מובא בסי' פתח הדביר ח"ג סי' ער"ה ד"ק ע"ב כ' דאיסור כל יראה וכו' הוא משום סייג וגדר, ולא אסרה תורה חצי שיעור בגל יראה משום דהוי גזרה לגזרה, הרי דניחא ליה לומר דאסרה תורה משום גזרה ולא גזירה, ע"ש ובשדיח הג"ל, וכתב מהרד"ף בסי' מומור לדוד רס"י ג"ן דהיכא דהרשב"ץ סותר א"ע מתשו' לספרו (לעיל).

יבין שמועה העיקר הוא כתיבין שמועה שחברו בסוף ימיו ע"ש.

(כא) והתבואות השדה מביא רא"י מהחינוך ט"ו פק"ה, דטעם איסור היחוד לערוה הוא משום דטעם, וכ' עליו השדיח פא"ה מע' א' אות ל"ז שאפשר שכוונת החינוך שהדבר ברור קרוב לזדאי שיבא לידי גילוי ערות ע"י הקריבה והיחוד, ואין זה בגדר גזרה, ואין מזה ראיה דיש איסורי תורה משום גזרה ע"ש, ובאתי להעיר ע"ז דראה מה שהבאתי לעיל מתמד"ר נשא פ"ה ח' ותדבאר פט"ו וט"ז וברבינו יונה האבות דר' נתן פ"ב א', ושם משמע דאסרה תורה בעריות משום גזרה וסייג, ע"ש וצרפו לכאן.

(כב) ראה בסי' המצות מצוה ס"ט, דאחרת בעל מום שלא יכנס למקדש הוא מאך אל הפרוכת לא יבא, וכ' הלב שמה טעם דאסור להכנס למקדש בבדי שלא יבא לעבוד העבודה ולא יבא הוא משום לא יחלל, הרי דמציינו סייג בדאורייתא, ע"ש וברמב"ן ומג"א ושדיח פא"ה מע' א' אות ק"ד ד"ה עוד.

(כג) וראה בשפתי חכמים מצורע (י"ד ל"ה), עמ"ש רש"י התורה לא חסה אלא על כלי חרס, שהקשה הרי גם בכלי חרס יכול להשתמש בימי טומאתו באוכלים טמאים, ותירץ דשאני אוכלין שהן נאכלין לזמן מועט אבל כלי שקיומו לזמן מרובה וישיגין לתקלה, מתבאר שסובר מדאורייתא חיישינן לתקלה, מובא בשדיח כללים מע' ח' כלל צ"ג, וכ' שיש כמה דברים שאסרה תורה משום חשש וכו' ע"ש, וע' שם פא"ה כלל ח', ובמע' כ' כלל ל"ה ד"ה והנה כ' על המחר"ם שיק האריה סי' כ"ח שכתב דתקלה סבא דאורייתא היא ובכ"ד אמרינן לא אסרה תורה שלח לתקלה וכו', וכ' השדיח שמוה אין ראיה דאמרינן דעת גותן תחורה שלא צוה לנו בענין שיש בו תקלה ע"ש, וכוונתו כש"ל דהתורה לא עשתה מצוה וציווי בענין שיש בו תקלה אבל לא שאסרה מחשש תקלה (וראה לעיל).

ונלענדי להעיר ע"ז דראה בכללים שלי
ערך התורה חסה על ממונם של ישראל, ובספרי
ערך אין עניות במקום עשירות, אם זה מן
ותורה ממש או רק רמז. ופולגות ר' יודא
ור"ש, וראה מ"ב מ"ה דנגעים, ובמפ"י שם,
ובס' מסדר חילוקים ושיטות מאות רמ"ג הולאה
מ"ש"ב, וכן בספרי כתבי אש ח"ג מכתב כ"א
כ"ב, וצרפו לכאן, ע"ש.

(כז) וראה ח"ס ט"ו שמ"ח ס"א דמשום
וכי אסור לגנוב ע"מ למיקס או ע"מ לשלם
תשלומי כפל בכדי שלא ירגיל א"ע בכך, וראה
שד"ח ט"א"ה מ"ע א' אות ק"ד ד"ה עור.

(כח) ועשו"ת ח"כ"צ ט"ו כ"ו שכ' דהא דגול
עכ"מ אסור מה"ה, הכוונה כדי שלא נרגיל
עצמינו לגנוב ע"ש, וע"ש בשד"ח ט"א"ה מ"ע א'
אות ק"ד ד"ה עור, דאפשר לדחות מגונב ע"מ
למיקס וגול עכ"מ, עפ"מ שלקח טוב כלל כ'
אות ו' דמשו"ה לוקח מלא דלא ירבה לו נשים
אף דסייג הוא ואין לוקין על סייג דזה לאו בגדר
סייג הוא אלא שהתורה אמרה דרך ודאי שאם
ירבה יסור, ע"ש, וכן כאן י"ל דדאי אם יגוול
ע"מ למיקס או מעכ"מ יבא לגוול גם מ"ש"ר, אלא
כמ"ש חתכם צבי הג"ל, וכו' ע"ש, ולפענ"ד
במכת"ה אין הנידון דומה לראיה, דשם התורה
כתבו בפירוש שאם ירבה יסור משא"כ כאן
אין נאמר כן מעצמנו, ואין לדבר סוף, ומי יודע
זאת ע"ש, כנלענ"ד במכת"ה.

(כט) כתב הט"ז י"ד ט"ו ע"ז ט"ק א' בשם
הרשב"א, שאיסור תורה בדברים האסורים הוא
משום שלא יבא לאכול ממנו ע"ש, וראה שדי
חמ"ד כללים מ"ע א' אות קכ"א ד"ה ונראה מ"ש"ב
דמש"ם ראוי להיפך ע"ש, וראה בהג' החיד"א
ז"ל על ה"ס ארעא דרבנן אות י"ג שכתב מצ"ו
דאורייתא מפני החושד, הדין בית י"ז חדר ו'
ובענין חשד ע' הראי"ה ח"ב ס"י מ"א וס"י ע'
ובריש ס' בני דוד עכ"ל.

(ל) וראה רש"י פסחים פ"ה א' ד"ה ומה,
חששות וירמב"ן על סהמ"ש שורש ג' דס"ל דגם
באל תורה מצ"ו גזירה, וע' שיריק סוטה פ"ח

ח"ג, וראה היטב בס' לקח טוב להאגן מוהר"י
ענגל ז"ל כלל ח' ערך אי מצ"ו סייג בדאורייתא,
ע"ש הש"ס בארוכה גדולה.

(כא) ראה בס' העסק שאלה מסות שאילתא
קל"ז אות ב', שביאר להשאלות, דמ"ש בש"ס
לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא היינו
שלא אסרה דבר המתבשל בה אבל לבשל בה
לכתחלה מן התורה צריכה הכשר משום גזרה
דבת יומא ונכלל בקרא דהבדלתם בין הבהמה
הטהורה וכו', ע"ש ד"ש איסורי תורה משום
גזירה.

(כב) ראה בס' נחלת יהושע דף ג' ע"ב,
מובא בשד"ח כללים מ"ע א' כלל קכ"א ד"ה
וראיתי, ח"ל והנה מה שביארתי שבגזירות
החמירה תורה בסייג יותר מפני שעיניה היא
סייג זה ולא כמ"ש"כ הפרמ"ג בהקדמתו לענין
חצי שיעור, שרצה לבאר במ"ש ולא תאכלו כל
שמה אפילו ח"ש כבימא ד' ע"ד, והשאלה משום
שגזירות הוא סייג ולא מצ"ו סייג לסייג, כבר
כתבתי במק"א שלא נראה לי וכו', ועוד דחצי
שיעור אינו אסור משום סייג אלא משום דחוי
לאיצטרופי, ועוד לפ"מ שביארתי הוא בהיפך
דאדרבא כיון דגזירות הוא סייג החמירה בו
תורה לעשותו סייג יותר עכ"ל, ובענין הפי'
דחוי לאיצטרופי ראה בכללים שלי ערך שיעור
ואכמ"ל.

(ל) ראה רש"י וכלי יקר אחרי י"ז י"ג,
דהטעם שצוה התורה לכסות הדם הוא שמה יאכל
הדם אבל אחר כיסוי לא יהא ראוי לאכילה
ע"ש, הרי דאסרה תורה מפאת גזרה וסייג ומחשש
שלא יבא ליד תקלה, וראה פרד"ס יוסף אחרי
י"ז י"ג וצ"ח ל"ס פתח הדעת בהסכמת הכלי
חמדה ע"ש בארוכה.

(לא) ראה תרגום יב"ע צו ו' כ"א, וכלי
חרס ישבר שלא יבשלו בו חולין, ובס' אמרי
בינה ה' פסח ס"י ח"י כתב לפמ"ש המפורשים
דבקדשים הואיל וכי למשחה כדרך שהמלכים
אוכלים מיספל אפי' ע"י פגם, וזה כוונת היב"ע
דלא יבשל בו חולין דהוא כלי שרת וצריך

שבירה, וקדשים אין יכול לבשל ממנו אי לא
יפגום הוי גזירה, הרי דעיקר אזהרה משום
הרחקה וסייג שלא יבאו הכהנים לידי תקלה
שיבשלו בו חולין, וראה פרד"י צו ו' כ"א ושמות
כ"ב כ', וצ"ח ל"ס גנוי המלך סק"ב זמי באר
על הפתיחה לפרמ"ג, וע' פרד"י אחרי י"ז י"ג
ע"ש כל דבריו, וראה בס' הדרש והעיון ח"ג
מאמר ג"ה שהקשה על התרגום יב"ע הג"ל
דבמקדש לא ה"ל לנו לחוש שהכהנים יבאו לידי
תקלה דכהנים זריזין הם ובודאי ידקדקו ולא
יבשלו חולין בקדירה שבשלו בה חטאת, כבפסחים
ג"ס ב' ושב"ת כ' ע"א ע"ש, ואני מסופק בזה
דאפשר דהא דכהנים זריזין הם שייך דוקא
בגזירה דרבנן ולא בגזירה דאורייתא וצ"ע ולא
באני רק להעיר, וע"ש שהאריך בה.

(ב) מקורות הערות ובירורים לעיונות
הסובריס ולא אסרה תורה משום גזרה וסייג.

(א) הרשב"ץ ח"ב ס' קל"ה, בענין פרישת
כ"ג מכיתו כ', דממה שאמרו שמה תמצא אשתו
נדה, מוכח שהוא מדרבנן, דאיסורי תורה משום
גזירה ליכא, דאין התורה אוסרת משום שמה
ע"ש.

(ב) האבני שוהם בנימוקיו ליו"ד דס"ז ע"ד
הביא ה' דפסחים פ"ד ב' שמה פקע וכו' והכריח
דזהא דלא מצי מנח גופרתא הוא רק מדרבנן,
דאי איתא שוה מן התורה איך קאמרה הגמרא,
ורש"י שם, שמה מחמת הגזלה יפקע במקום
א' וכו', דלא מצ"ו בשום מקום מן התורה חשש
משום גזרה ע"ש.

(ג) בתוס' גיטין ל' ע"ב ד"ה לתרום כ'
מדפרש"י בטעם דאין תורמין שלא מן המוקף
שמה באותה שעה אינה בעין, דדעתו דהא דאין
תורמין שלא מן המוקף הוא מדרבנן, משמע
דסברי דאי זהו מדאורייתא ליכא למימר משום
גזירה, וראה שד"ח כללים מ"ע א' כלל קכ"א
ד"ה איסורי וכו' שמכ"א.

(ד) התוס' יבמות מ"ח ע"ב ד"ה אין מקיימין,
ג' דסברי דליכא איסור תורה משום שמה
דא"כ אמאי דחו ס' ריב"ן דאימא דריב"ן נמי

מדאורייתא הוא, מובא בשד"ח הג"ל כלל קכ"א
ע"ש.

(ה) וראה תוס' זבחים צ"ו א' ד"ה אלא,
שהקשו אמאי הצריך הכי שבירה בכלי חרס,
דלא שייך לומר על הכתוב דלמא חייט, ותירצו
דהידוש הוא ע"ש כל דבריהם, ומשמע דלא ניהא
להו לומר שהתורה הצריכה שבירה משום גזירה
דלמא חייט, ע"ש הש"ס, וע' בס' הדרש והעיון
ח"ג מאמר ג"ה משכ"ב, ובשד"ח הג"ל.

(ו) בתוס' נזיר כ"ה ע"ב ד"ה ניתק הקשו
דהבא מפיק לה מקרא ובמס' שבועות אמרינן
טעמא גזרה לפני כפרה אסור לאחר כפרה, דמשמע
דאינו אלא מדרבנן, ע"ש ובשד"ח הג"ל.

(ז) חטו"ז יורה דעה רס"י קי"ז הקשה על
הרשב"א שכ' דאיסור סחורה בדברים האסורים
באכילה הוא משום גזרה שמה יאכל, דהרי
בפסחים כ"ה מוכח דהוא מדאורייתא יע"ש, ולא
ניהא ל"י לומר דלהרשב"א הוא מן התורה, ע"ש
ובשד"ח הג"ל, הרי דס"ל דליכא איסור תורה
משום גזרה.

(ח) ובס' בנין שלמה סימן מ"א הקשה
להרמב"ם ודע"מ"י דס"ל דספיקא דאורייתא
מה"ה לקולא, למה חצי שיעור אסור מן התורה
משום דחוי לאיצטרופי, הלא התורה לא חששה
לספק שמה יאכל עוד וכו', והשד"ח ט"א"ה מ"ע
א' אות ל"ז כ' עליו, דלא ידע שיש כמה גזרות
באיסורי תורה, ועוד אף שאסרה תורה כ"ד
משום סייג וגזר וגזרה מ"מ לא היתה כוונת
התורה לאסור אלא הדבר עצמו כשידוע לנו
שהוא הוא, אבל לא הדבר שהוא מסופק לנו בו
אם זהו מה שאסרה תורה או לא והם ענינים
חלוקים ע"ש, ולכאורה היה יכול להקשות גם
מוקף דב"מ ע"ה ב' ש"ל שמה יכפור, וע"י שו"ת
בית יצחק א"ח ס"י כ"ט אות ג', ועוד ממקומות
שהבאתי בכללן, וע' ס' נפש חיה א"ח ס"י
קס"ט.

וראה בס' נפש חיה א"ח ס"י תל"א סעיף
א' שכ', ע' ר"ן ריש פסחים דחששו שלא יבא
לאכלו משום דחמיר איסורא טפי דאית ב'

כרת ואפשר עוד דמפני' החמירה בו תורה לעבור בבל יראה ובי' עכ"ל, וז' שזו דהמירה בספיקו כיון דאית בי' כרת, כשי' הרמב"ם דאף דספיקא מהית' לקולא (כלאים פי' היז) בכל זאת במקום כרת מהית' לחומרא, טומאת מת מיט' היז' (וע' בכסורים פי' ה"ט, ואם ספק חייבת בחלה לפי שהוא עין מיתה, וברדכ"ז שם), ומקשה על הכ"מ שם פ"א ה"ב שכי' גם גבי בשר בחלב שלא אסרה תורה לבשל אלא כדי שלא יבא לאכול דהוי ספק לאו, כן משי"כ הטור' וירד סי' קי"ז סק"א בשם הרשב"א שאיסור סחורה בדברים האסורים באכילה הוא משום שמה' יבא לאכול, ועממ"ג שם סי' ס"ה מ"ז סק"ד דהצי שיעור שאסור הוא מטעם גורה וכו', ובמדרש שכל טוב פ' בא י"ב א' (עמוד צ"ה) כ' לפי שמצות חמץ חמורה היא וחייבין עליה מלקות בפחות מכזית וזרת בזכית לכך שנו במשנתם להתחיל לחפש אחריו כדי להשביט וכו' עכ"ל, ולא אדע מקור ושורש לזה בדרז"ל ופוסקים וכו', עיי"ש, והנה לפי' לא קשה קושי' הבנין שלמה הנ"ל מחמץ וכיו"ב שיש בהם חיוב כרת או מיתה דבכה"ג אף להרמב"ם ספיקא מה"ה לחומרא כנ"ל, חוץ מזה נ' דחילוק יש בין ספק לחשש ודו"ק, וראה בכללים שלי ערך ספק עיי"ש, ובמה שכי' השד"ח כאן בסופו על הבנין שלמה עיי"ש, ורציתי להעיר עוד למיש הפרמ"ג ועוד ראי' מהר"ן פסחים הנ"ל דשייך איסור תורה משום גורה, דחמץ שאני, דיש בו כרת, ולא בדילי מיני', ובאמת הרי בהמקורות שהבאתי נראה דאפילו בסתם לאו חששה התורה לשמא עיי"ש.

וראה בס' אהבת אברהם סי' ט' שכתב שמרמב"ן פ' קדושים נראה דבר חדש, דאף להרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא מהית' לקולא, אעפ"כ מצוה מהית' לפרוש מספק איסור, דמה בכל חז' שחשב הרמב"ן שהם היתר גמור מן התורה ואעפ"כ מצוה מהית' בעשה דקדושים חזיו' לפרוש מדברים אסורים ומגוונים ממש"כ

וקי' בנו של קי' בדבר שיש בו ספק איסור תורה, ואף שהקילה התורה שלא לחשוש מספק איסור, מ"מ הוא בכלל קדושים תהיו עיי"ש, וע' בהגדת ריה דודאים דף ל"ט, ומהרש"א כתובות ד' ע"ב, ושואל ומשיב תנינא ח"ג סי' קכ"ב עיי"ש, ומובא בס' פרד"י קדושים י"ט ב' ע"ש, ובוה תתורץ ג"כ קושי' הבנין שלמה הנ"ל.

(ט) וראה בס' ברכי יוסף להחיד"א ד"ל אה"ע סי' י"ג אות ד' דמ"ש רבא בהבנתה גורה שמה' ישא אחותו וכו' הוא מן התורה, ולהרשב"ש ש"ש צ"ל דלא ניתא לי' לומר כן בדעת רבא דכיון דאמר משום גורה משמעותו ספי' דהוא מדרבנן בעלמא, וע' קרן אורה שם, וראה בס' אור לי דף קי"ג ע"ד ובהשמטות לדף קי"ג שם בדף קמ"ו, עיי"ש וצרפ"ו לכאן.

(ג) א' ואחרי שהבאתי באות א' (וב' פסחים כ"ח ופ"ה וסנהדרין י"ח ועי' ו' ומנחות ב' ש"ל באות א') הביאו ראי' דרש"י ס"ל דהתורה אסרה משום חשש וסייג, ובתוס' גיטין ל' ע"ב ד"ה לתרום שהבאתי באות ב' מוכח דלרש"י לא אסרה תורה משום גורה וסייג, וכן יש סתירה בתוס' גופיהו מתוס' בזיר מ"ה א' שהבאתי באות א' לתוס' גיטין ל' הנ"ל שהבאתי באות ב', יע"ש דהני מילי סתראי גינהו, אבל ראה בספרי ח"ת ערך אין להקשות מרש"י על ותרעה דלא קשה עיי"ש ה"ט כי לא רציתי לבא בכפילא כמה שהארכתי כבר כ"פ בספרים שלי ולא באתי רק להעיר.

(ב) גם זאת למודעי כי בכל המקומות שהביאו לראי' מהם רשייך או לא שייך בדאורייתא איסור משום חשש וסייג וגזירה, או להיפך דרשייך, צריכין אנו לעיין היטב הדק בהגמרות ובמפורשים דראי' אט' האיסור הוא מן התורה ממש, או דהוא רק מדרבנן וקרא אטמכתא בעלמא הוא, וזה נחוץ מאוד לכלל, ובענין אי התורה אסרה משום גורה שמה', ראה מכתב לחזקיהו דקיי"ג ע"ד סוף אות י"ג ובהשמטות בדף קמ"ז ע"א וע"ב.

(ג) וראה שדי' חמד כללים מע' א' כלל ככ"א, ופאת השדה מע' א' סימן ל"ה, ושד"ח כללים מע' ח' כלל צ"ג, ושם פאת השדה מע' ח' כלל ה', ושד"ח מע' כ' כלל ל"ה, ופאת השדה מע' א' כלל ק"ד, ובס' אור לי דף קי"ג ע"ד ובהשמטות שם, ע' במקומות הנ"ל בארוכה משי"ב.

(ד) והנה בערך גורה לגורה סי' ל"ב הארכתי בענין הא"ץ חיישינן לתקלה דרבנן, וראה שד"ח פא"ה כללים כלל צ"ג מ"ש בענין דחשש תקלה הוא מדרבנן, ושיטות בזה ברש"י ורמב"ם, ושמעשפ"ל חכמים מצורע י"ד ל"ז נראה דמה"ה חיישינן לתקלה, וראה בכללים שלי בעה"ת ערך תקלה, וכו', ואינו מן התימה שתאסור תנא"ק משום חשש, כמו שכי' בשד"ח ח"א אות קכ"א ולקטן מע' כ' אות ל"ח עיי"ש, וראה שד"ח פא"ה כללים מע' ח' כלל ח' עיי"ש.

(ה) וראה היטב בספרי ח"ס ערך א"ן, אינו ראוי מדרבנן אי מקרי אינו ראוי מדאורייתא מדף כ"ה והלגה, עיי"ש כל הכלל כ"ל, בפרס שם בדף ל"ד אות ה', משי"ש מהפלוגתא הגדולה אי אמרינן קרא אתי לדרבנן, ובספרי ח"ח דקמ"ח סימן ט' ציינתי בזה לכ"כ מקומות עיי"ש, וצרפ"ו לכאן, ולכאורה דבר זה תלוי ג"כ בענין דאי אמרינן הקרא אתי לדרבנן או ודאי אפס"ל דשייך גזירה בדאורייתא כיון דהתורה חששה לגזירת חכמים, עיי"ש בארוכה, כי כאן לא באתי רק להעיר, ודו"ק בזה, ובענין אי קרא אתי לדרבנן, ראה עוד מכתב לחזקיהו דף מ' ע"ג וע"ט ע"א עיי"ש.

(ו) וכ' האחרונים דאפילו להטור' דאין התורה אוסרת גזירות וחששות, עכ"ז מודים דלא מצוה התורה לעשות מעשה הגורמת תקלת עבירה, ולא תעשה מצוה מזה, כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ואף בתקלה שחוא רק מדרבנן, ראה היטב בזה בארוכה בס' לקח טוב כלל ח' אות י"ב, עיי"ש בארוכה גדולה ואקצר בדבר שכבר האריכו בו, עשה"ט, וע' שד"ח כללים מע' א' כלל קכ"א ד"ה וכתב

משי"ב לא אמרה תורה שלא לתקלה, עיי"ש ובכללים שלי ערך תקלה.

(ז) וראה שבת כ"ג א' ומגיל דחיישינן לחשד דא"ר שמעון פאה בסוף שדהו מפני חשד עוברין ושבים עיי"ש, ור"ש לשיטתו דדריש טעמא דקרא, והנה לכאורה להדורשים טעמא דקרא ודאי דמצינו שתתורה אסרה משום סייג גזירה גדר וחשד, ועוד בכ"מ, ראה בכללים שלי ערך טעמא דקרא עיי"ש.

(ח) והנה האמת אני ולא אכזב כי נבחר אני בזה עד למאוד, ולפענדי'ג דיש בזה ג' מדרגות, א' איסור דאורייתא דמפורש בתורה הטעם, בזה אפס"ל דאין לנו רק הטעם שכתבה תנא"ק, ובכה"ג אפשר להקל במקום דלא שייך לחוש מהאי טעמא וכדומה, ב' היכא דהש"ס מפרש הטעם דהתורה אסרה דבר, בזה אפס"ל או דכך היתה קבלה ביזם, או דהם אמרו הטעם מעצמם וכמו שאביא לקמן דמצוה לומר טעם, אבל אפשר דישנם עוד כ"כ טעמים אחרים, כי מי יוכל לירד לעמקה של התורה וכוונת הנותן התורה ובפרט להקל מפני זה, ג' היכא דהור"א הפוסקים והמפרשים כתבו הטעם של התורה, בכה"ג ודאי ודאי אין להקל ולומר כיון דלא שייך האי טעמא אפשר להקל, או לומר מפני' דהוי הגזירה ע"ז רק כגזירה לגזירה ולא גזירה התורה גזירה ועוד להקל מחמת הטעם דמי יודע כוונת נותן התורה ואפשר שיש בזה כ"כ טעמים אחרים שאינם ידועים לנו, ונעלמים ונסתרים מאתנו, ולפי' בער אני ולא אביז, א"ן הביאו ראי' ממי' הר"א הטעם, להקל עי"ז ולומר דלא הוה רק סייג ולא גזירה התורה בסייג לסייג, או להקל באופן דלא שייך האי טעמא, דזה ודאי דבר שאין לו שחר, במכתה"ג, ועפר' אני תחת כפות רגליהם הקדושים, וראה בס' דרך פקח"ד להנה"ק רבינו מוה"ר צבי אלימלך שפירא זצ"ל מדינוב, שכי' כמ"ס שמן התורה אין צריך לכוין שום טעם בין למצות עשה בין למצות לית כיון שאין הטעם מפורש בתורה, רק מי שחלק לו ה' בכינה

(ט) וראה בסמרי ח"ד מע' אותה דף י"ג
 ע"ש פשוט ט"ז. ש"ש מהחת"ס יו"ד סי' רנ"ד

(ג) ואחרי דמבואר מהרמב"ם ז"ל, והדרך

(י) וראה בשדי'ת פאת השדה מע' אל כל לין, שמביא ראי' מהרמב"ם סוף ה' תמורה, שכי' אעפ"י שכל חוקי התורה גזרות הם וכו' ראי' להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן טעם תן לו, וכו' הטעם של ותמורתו יהי' קודש וכו' וכו' ע"ש, וכי' השד"ח הגה כ' מפורש בטעם שתי מצוות הללו וכו' שהם משום גזירה, ושמוהו למד השור' מהד"ק ח"א סי' ר"ל דאיסור ליקח שוחד הוא משום גזירה שמה יבא להטות את הדין וכו' להלחץ בין ישראל לבן נח ע"ש, הרי דהתורה אוסרת משום גזירה עי'שכ"ד, ולפענ"ד במכתב"ה משם דאיה רק דראוי ליתן טעם בתוה"ק, אבל משם אין ראי' לומר דרך זה הוא חטעם ולהקל חפציו בבי', כי מי יודע כמה טעמים אחרים יש לתוה"ק בזה, כי שבעים פנים לתורה ואין בשכל אנושי להשיגה כג"ל, וראה מלשי' החת"ס חזיו' סי' רנ"ד דלחומר דרשינן טעמא דקרא ע"ש בארוכה, ובכללים שלי ערך טעמא דקרא, ועי' קרא ע"ש בצה"ית.

(טו) וראה ס' חסידים ס' תק"י שכ' א"י דורשין בעריות בשלשה. כי אם באנו לומר טעמי תורה פעמים יבא לידי התירא בנות וכו'. ובמקור חסד אות ב' שם כתב: רבינו כאן ובכ"מ דריש טעמי דקרא, אבל אין הכוונה שהטעם שנאמר הוא יסוד וסיבת המצוה, עד כי בהתבטלות השעם תחבטל המצוה, אך הם כדורש וקבל שכו, עוד טעם. כבסנהדרין ל"ט א' מ"ט דשבועתא וכו'. בקידושין כ"ב מה נשתנה אותו, וכן טעמא דכפילא ד' וה' בבכ"ז ע"ט ב', ולמה יולדת מביאה קרבן בדה ל"א ב' ובמדבר תצא ו' למה תיגוק גימול לשמונה, וכלאל, ובירר פאה פ"ד ה"ב תני בשם ר"ש מפני ה' דברים י' ומה יתן אדם פאה בסוף שדהו, מפני גול עניים, מפני פסולי עניים, מפני הרמאים, מפני מארי עין, ומפני מאמרה תורה לא תכלה פאת שדך וכו', ש"ל שרשב"י בעל רזי תורה הוא הודוש בכ"מ טעמים הגיונים למצוה ולפרטי הלכותיה, אבל הדגיש כי טכ"ס הטעמים והנימוקים הוא מפני שאמרה תורה, וכבבכורות ה' ע"ב מה נשתנה פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים, א"ל גזירת הכתוב הוא, ועוד שסיעו ישראל בשעת יציאם כי בידעו שגזירת הכתוב הוא שפיר הותר לדורש, ולכן רק היבא דאין נפקם לדינא דרשין טעמא דקרא, ע' סוטה י"ד א' חוס' ד"ה כ"ר, ובכ"מ ה' עכ"ם פ"ד ה"ב, ופמ"ג סוף ה' שחיטה ותבואות שור ס' ס"ג וכו', ואם היו המעשים כתובים בתורה אז היו נחשבים כטעמים עקריים לסמוך עליהם גם להתירא וכן לא נתגלה בתורה, כבסנהדרין כ"א ב' דהתירא גזלתהו בתורה, כבסנהדרין כ"א ב' דהתירא גזלתהו בתורה, ונכשל בהן גדול העולם (וע' חולין ק"ב ב' בגי' גזלה, ועומש' בכלי יקר ע"ה) על כן לא יאכלו בני גית' וירי גם כאן נתגלה טעמו א"מ, אבל טעמי תורה דרושים, לא.

יבואו להקל על פיהם, ולא מפני שאנו מדמים נעשה ונעשה. כי מה עמקו מחשבות ה' ומי עמד בטוה, ולא כווננו כל הסעמים כי אם להסמיך ו' מוסר והנהגות ישרות למקראי קודש, עמש"כ הרמב"ם במגן ח"ג פמ"ה, ובפיהמ"ש ברכות פ"ה מ"ג, הרמב"ן תנא כ"ב ו', אבי"ע ואחחנן ו' ח', בחרי מאמר ב' סוף אות כ"ה, תשרי הרשב"א ח"א סי' צ"ד וח"ג סי' רי"ג, ולשון הרמב"ם ח' שבת פ"ב ה"ג, תמורה פ"ד ה"י"ג, מקואות פ"א ה"י"ב, ומעילה פ"ה ח"ה עישת"ס, חרי במי' כמו שכתבתי כי ע"י הסעמים אין לנו להקל כי עמקו מחשבות ה', ועי' מהרש"א פסחים ק"י"א א' שכתב הא דנכשל (כבשבת כ"א ב') חיינו דבר שהתורה גילה טעמו אבל דבר שמוכח טעמו בתורה גם אם התחמקו נותנים טעם לא יבא לידי מכשול ע"ש, ועי' פרד"י ח"ג דכ"ז ע"ב, קל"ד א', ק"ז א', ר"ה א', ר"י"ס א' ע"ש.

טו) וכן אחפלא ע"מ שמביא הש"ח כללים מע' א' כלל קכ"א ד"ה וראיתי, דהרשב"ץ בספרו יבין שמועה במאמר המ"כ ב' דעטס איטור בל ידאח וביי הוא משום סייג וגדר ולא אסרה תורה חצי שיעור בבל יראה משום דחור גזירה לגזירה, וכ"כ בשמו הר' פתח הדביר בח"ג סי' רע"ה ד"ק ע"ב, ועוד כע"ז ב' הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות י"ו לחדש דחצי שיעור דענבים והומץ שרי לגזיר מה"ת דלפי הילקוט הוא רק מטעם סייג שמא ישכח ויאכל עוד ח"ש בכא"פ והוי חצי שיעור דידהו רק סייג לסייג, וסייג לסייג לא אסרה תורה ע"ש, והלקח טוב כלל ח' אות ב' מביאו ע"ש, ובמכתה"ג בער אני ולא אבין כל זאת, דמי ירהב עוז בנפש לאמר ד"ק זה הוא טעם התורה ומי יודע כ"כ טעמים יש עוד ע"ז כ"ג, וראה בס' דרך מקודיך שכ' וכל המצוות יש להם טעמים עד אין חקר, ע"ש בארובה, גם לממש"ל דגזירות התורה המה נאמרים וכאיסור עצמי, ואין לנו רשות לילך לפני הטעם הנעלם מאתנו, ואפי' אם נאמר דזה נאמרי בשחלוקת ר"י וריש אי דרשינן טעמא

דקרא, הרי קיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא כי אם בדבר המפורש בתורה הטעם, ראה לחם משנה פ"ג מה' מלה ולוח, וכש"כ הדרך מקודיך ד"ק בדברים שמפורש בתורה הטעם צריך לכוין הטעם ולא בדבר שאין טעמו מפורש בתורה ע"ש במצוה ט' אות ג', וכאן אין הטעם מפורש בתורה כלל וכלל, ואין נוכל להוציא דין ממה שהמציאו הטעם שאינו מפורש בתורה ולומר דמשום זה הטעם הוי גזלג"ז וכדומה, זה פלא בעיני במכתה"ג, ולפעד"נ דהראשונים כמלאכ"ס שנתנו טעם לפעמים משום שמה זה רק השערה או הוספה להטעמים הנסתרים מאתנו, ונחננו טעם לדברים תחתיהם דוקא (וראה בס' יבין שמועה כלל ש"א דבדבר תמות אפילו רבנן דורשים טעמא דקרא) שיהי' לנו קצת ידיעה מזה, ולפעד"נ ודאי אף במקום שנתנו טעם משום שמה הוא איסור דאורייתא ככל איסורי תורה ולא כתבו הטעם רק להסביר קצת מפני"מ אטרונו חתורה, וכש"ל בשם הרמב"ם ועוד, שכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו, אעפ"י שכל חוקי התורה גזרות הם.

יז) וע' שד"ח מע' ט' כלל י"ד וידע, שמביא מהקובץ יגדיל תורה דלפ"ם שכ' הר"ן בריש פסחים והה"מ בהקדמתו לה' חמץ דמה שאמרה תורה בחמץ לא יראה הוא משום שלא יבא לאכלו א"כ באותם שאסורים ועומדים קודם שחל איסור חמץ ובדיל מיניהו מפני איסורם י"ל דלא עליהם אמרה תורה לא יראה ולא ימצא ודחה זה דלא דרשינן טעמא דקרא ע"ש, וזה ממש כמו שכתבתי לעיל.

יח) ובס' לקח טוב כלל ח' באות ו' ועוד שם כ' דלא דסייג אין בו מלקות משום דלא דמי לחסימה, והאריך בזה ע"ש, ומש"כ הרמב"ם פ"ג מהלכות מלכים דלוקין על לאו דלא ירבה לו נשים, אף דהוא רק לאו דסייג דשמה יסורו לבבו וכדכתיב ולא יסור, וכתב דשם שאני שהתורה אמרה דרך ודאי שאם ירבה יסור, ומביא מהרמב"ם ח' איסורי ביאה פכ"א שכתב הבא דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאווה

ונהנה בקירוב בשר ה"ז לוקה מה"ת, כלומר לא תקרבו לדברים המביאים לידי גילוי ערוה, ע"ש שמפורש בכתוב שהוא מפני סייג וגדר, ואפי' לוקה, ומפלפל דאפשר שם שאני דנאמר הלאו סתם לא תקרב, וכע"ז בתומץ וענבים דגזיר דנאמר הלאו סתם ע"ש בארובה, ולפי' דאי אי אפשר לנו להקל ולומר טעם ולהוציא מפני' שהאיסור הוא רק משום סייג, ומפני' לומר שאין בו חיוב מלקות, כי מי יוכל לכוין ולידע כוונת גותל התורה וטעמיו כג"ל, וראה בס' יעיר אהז להחיד"א ו"ל מע' טעמא דקרא אות ט"ז שכתב גם בחסימה שהוא לטובת הבהמה, אי משום דמעלי לה ואי משום דלא תצטער וכי' ע"ש, הרי דגם חסימה הוא רק מחמת סייג וטעם ואעפ"כ נחשב לאיסור עצמי, וזה דלא כהלקח טוב כלל ח' תג"ל, ואפשר דכאן ג"כ נכתב הלאו סתם לא תחוסם וגו' וע"כ נחשב לאיסור עצמי וכהג"ל, ועי' שד"ח כללים מע' ט' כלל ל"ד, עישת"ס.

יט) ובמה שכ' הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"א אות י"ז דהא דחצי שיעור אסור מן התורה הוא רק מטעם סייג דשמה ישכח ויאכל עוד ח"ש בכא"פ, וע"כ ענבים ותומץ דגזיר דאינהו גופיהו רק מטעם סייג הוא דאסור, וכילקוט ומדדש הג"ל, הרי' חצי שיעור דידהו סייג לסייג וסייג לסייג לא גזרה תורה עשכ"ד, ובס' לקח טוב כלל ח' אות ב' כ' ע"ז דהיכא דלא שייך טעמא דסייג שרי מה"ת ע"ש בארובה, ועוד כ' שם כע"ז להקל היכא דהאיסור תורה הוא רק משום סייג וגזירה כגון היכא דלא שייך הטעם, או היכי דהוי רק סייג לסייג ע"ש בארובה, וכע"ז כ' השד"י חמד כללים מע' א' כלל קכ"א כ"פ ע"ש בארובה ובשארי המקומות שצ"ק לעיל בהשד"י חמד ע"ש ושכ"כ התשב"ץ דבמקום שאסרה התורה משום סייג מ"מ סייג לסייג אפי' התורה לא אסרה, ולפעד"נ במכתה"ג י' כמו שכ' התיבת גמא פ' נשא דדוקא במיתא דרבנן הוא דאמרינן גזרה לגזרה לא גזרינן משא"כ היכא שאסרה תורה משום סייג, אף סייג לסייג נמי אסור,

ומובא בפמ"ג בפתיחה כוללת אפי' ח"א אות י"ז ע"ש, והשכל מחייב לזה שהרי מה שכתבה התורה לאסור אפי' אי נימא מכח גזירה וסייג מ"מ ה"ה ג"כ איסורים עצמיים אחרים שאסרתם התורה נתתו לעבירות עצמיות וראשיות והעובר עליהם הרי עובר על דברי השי"ת, וראה בס' חילוקי דרבנן מע' ג' אות י"ג ע"ש, וראה להקל לעיל אות א' (כט) בהך דהנחת יתושע שכ"כ עישת"ס.

כ) וראה בס' לקח טוב כלל ח' דף מ"ז ב' ד"ה ועוד, שכ' טעם שלא כתבה תורה איסורים סייגים, שכבר כ' ד"ל שזהו מפאת שאין זה שוה בכל אדם, כי לא חסיג והגדר הנצרך לזה נצרך לזה, וכן לא כל הזמנים שוים בו, כי יש זמנים הנצרכים לגזרים וסייגים שאינם נצרכים בזמן אחד, וכאח"ל ביבמות צ' ע"ב לא שהיה ראוי לכך אלא שהיתה האשעה צריכה לכך ותורה לא דיברה רק דברים הכוללים כל האדם וכל הזמנים וכי' עשכ"ד, טעם ב') זהו בעבור כי אלו כתבתם, שוב הרי היו הם ג"כ איסורים עצמיים אחר שאסרתם התורה, ושוב הרי ה' האדם נצרך לעשות לו סייגים אחרים שלא לבא לעבור על אלו האיסורים הסייגים, ושוב התורה עצמה הייתה מוכרחת לאסור גם אלו איסורים הסייגים השניים כיון שהי' בהם אז צורך כמו בסייגים הראשונים דאורייתא שאסרה מעשי הסייגים הראשונים א"כ, העבירה בס הרי שוה לעבירות העצמיות והראשיות כיון שגם אלו הסייגים הרי אסרה התורה, והעובר עליהם הרי עובר ע"ד השי"ת, וא"כ ה"ה הדבר איפוא יוצא לבלי חקלית באיסורים הסייגים, כי הראשונים היו צריכים לשניים שיפודשו ג"כ בתורה, ושוב השניים לשלישית, וכן לעולם וכמובן, וע"כ לא יכלה התורה לכתוב איסורים סייגים כלל וכלל ע"ש, וזה ראי' למה שכתבתי לעיל דגזירות התורה הם שוה לעבירות עצמיות וראשיות כיון שהתורה אסרתם כג"ל, הרי דלטעם הב' הוא ממש כמו שכתבתי כי סייג התורה הם שוים לעבירות העצמיות והראשיות.

(א) ובדרך כלל אתמלא על הראשונים נתנו טעם בדאורייתא משום סייג בכורכ קומות, וראה שר"ח ולקח טוב הנ"ל, תא קייל לא דרשינן טעמא דקרא, בפרט היכי דלא תיבי בתורה הטעם.

(ב) גם אתמלא עמ"ש השדי חמד הנ"ל שם יח תן אמת לחלק דהא דלא מצינו סייגים מן תורה וזינו בדבר שאסור מתחלתו משא"כ דבר שהי' היתר בתחלתו וכו' עיי"ש, ופלא עיני דאיך יכולים להוציא דין מחילוקים דעתנא, דהא בספרי ח"ו מדף תרי"ט והלאה ערך ין לבנות יסוד ולהוציא דין ממילתא דאתיא חילוקים מדעתנא, וכן שם מדף תרכ"א כעיי"ן מברא בעלמא לדעתנא עישה"ט, ומי ירד להבין עת התורה לחלק מדעתנא, וראה שדיח כללים ועי' ס' אות ח"ן ודו"ק שם, וכן קשה לי עמ"ש שואל ומשיב מהד"ק ח"א ס"י ר"ל דמה שאסרה ודח' ליקח שוחד לדת דין אמת הוא משום וירא שמה יבא להטות את הדין וכו' משו"י חלק בין ישראל לבן נח עיי"ש, ומובא בפאה ועי' א' אות ל"ו עיי"ש, ועי' עוד שם חילוקים ודעתנא, עישה"ט השדיח בארובה כי לקצר אני וידך.

וימן ה. סוגי ומיני הגזרות

(א) גזרו על דבר המותר היכא שהוא דומה לדבר האסור ויסעו להחזיר אף את האיסור, ובהוצאת ב' עיב שאסרו ביצה שגולדה ביו"ט וטו גולדה ביום אחר השבת, וכן בשבת ל"ט ו' גזרו תולדות חמה משום תולדות האור, וכן אשר עוף בתלב אטו בשר בהמה כדי שלא יאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש בתורה וירא גדי אף בשר בהמה אינו בכלל גדי, וכדומה וירא חריבת שיטעו מצד שהם דומים במציאות עי' שיבואו להשוותם מצד דברי התורה, או חסות סיבת אחרת יבואו להשוותם, ועי' כתובות ע"פ א'.

(ב) גזרו על דבר המותר מחמת שהמעשה

המותר יגרו"ר למעשה אחר האסור, עיי' שכתה, או שנגזר, כבשבת י"א א' לא יצא חייט במחטו עיי"ש סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא משתחשך, ושם שמא יטא, וכן בר"ה כ"ט ב' שמא יעבירוה, וכדומה כר"ב.

(ג) גזרו על דבר המותר שלא יבואו לידי מעשה האסור מתוך תאוה, תאות היצר או תאות מעון וכדומה, כמו בשבת י"א א' לא יאכל הוב עם חובה מפני הרגל עבירה, וכן שם י"ז ב' גזרו על יינם משום בנותיהם, וכן שם קי"ז ב' גבי דליקה שנפלה בשבת שגזרו שלא יציל אלא מזון וכלים שהוא צריך להם באותה שבת מפני שהוא בהל על ממנו ישכח שהיום שבת ויכבה את הדליקה, וכדומה הרבה.

(ד) גזרו שמא יסעה שיחשוב על איסור שהוא היתר, כבפסחים י"ב א' שאסרו לאכול חמץ בעי"ש שתי שעות קודם חצות גזירה משום יום המעונן עיי"ש, וכדומה הרבה.

(ה) גזרו משום מראית העין, וכדומה הרבה, ב' אין חמור יוצא בשבת בזוג שבצאורי משום שנראה כמוליכו לשוק, וכדומה הרבה.

(ו) גזרו במקום שדאו שהדור מזלזל בהדברים האסורים, כבשבת קכ"ג ב' וברש"י שם שגזרו על מלטול כל הכלים מפני שהיו מקילים בה, וחרזו והתירו כשנזהרו עיי"ש, וכן בחולין ק"י א' ורש"י שם רב אסר בחל במקומו שנראה שהיו מזלזלים באיסורי בשר בחלב, וכדומה הרבה.

(ז) גזרו מפני שלא יבואו להוציא לעז על א', כבגיטין ע"ט ב' בגט ישן שאסרו לגרש בו גזירה שמא יאמרו גיטה קודם לבנה עיי"ש.

(ח) גזרו מפני שלא תשתכח תורת הלכה ידועה, כבשבת ס"ז ב' ורש"י שם, שגזרו סומאה ישנה על כלי מתכות כדי שלא תשתכח תורת מי חטאת עיי"ש, וכן בעירובין פ' ע"ב שגזרו שלא לטלטל מחצר לחצר על סמך שיתופי מכוונות בשביל שלא תשתכח תורת עירובי תצירות מתיקנות עיי"ש, וכדומה.

(ט) גזרו בתורת קנס, כבפסחים כ"ט א'

לר"ש בהמך שעבר עליו הפסח משום סייג כדי שלא יניח אדם חמצו ברשותו כדי שיתנה ממנו אחר הפסח, ועי' רמב"ם חו"מ פ"א ת"ד וש"ע הרב ס' המ"ח א' עיי"ש, וכדומה הרבה.

(י) גזרו בשביל עוברי עבירה במזיד, כבשבת מ' ע"א שגזרו רחיצה בחמין מפני הכלבים שהתחילו לחמם בשבת ואומרים מערב שבת והחמו עיי"ש, וכן במנחות ס"ז א' שגזרו דמירוח גוי אינו פטור ממעשרות משום בעלי ביסים עיי"ש ובמפורשים וברמב"ם ה' תרומות פ"ד ה"ט, וכדומה הרבה, ועי' שביעית פ"ד מ"א, (יא) גזרו מפני תקלה שלא עיי' עבירות האדם, כבשבת י"ד א' שגזרו שהספר מטמא את התרומה שהיו מצניעים אוכלים של תרומה אצל הספר, ואמרו זה קודש חת קודש, כיון שראו שעכברים המצויים אצל אוכלים מפסידים את הספר גזרו שיטמא עיי"ש.

(יב) גזרו בדיני ממונות משום שלא יבא לידי הפסד לאחר, כבב"מ מ"ו ב' דחכ"א משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו המוכר נשרפו חטיף בעליה, ועי"ב גזרו בקנין מטלטלים אף שמן התורה מעות קונות עיי"ש, וכן בב"מ ע"ב א' בשטרי חוב המוקדמים פסולים גזירה שמא יגבה ממנו ראשון עיי"ש.

(יג) גזרות חכמים שגזרו מפני שאינן בני תורה, ראה כאן סימן ח"י ערך גזרות חכמים שגזרו מפני שאינן בני תורה וצרפו לכאן, (יד) גזרו משום מעשה שחיה ומאורעות ומעמד הזמן, ראה בריכות כ"ג א', שבת ס' א',

כתובות ע"א א' ועוד, ראה כאן סימן ג"ב ערך גזרה משום מעשה שהיה, עיי"ש וצרפו לכאן.

(טו) גזרה שמא ילמוד ממעשיו של נכרי, ראה כאן סימן נ"ז ערך גזרה שמא ילמוד ממעשיו של נכרי וצרפו לכאן.

(טז) גזרו שלא לעשות איזה דבר שלא יבא לידי תקלה, ראה שבת י"ז ב', פסחים כ' ב', כריתות ט' ע"א, ועל כ"ב אמרו בפסחים מ' ב' ושם גרשם, לך לך אמרינן לגזירה סחור סחור לכרמא לא תקרב עיי"ש.

(יז) גזרו על דבר אשר הוא אסור לאותו והיתר לאחד ואסרוה גם לזה שמתור לו פ' ישכח ויתן למי שאסור לו, ראה קידושין י' ע"ב.

(יח) גזרו להציל מנזק חומרי שחטו על מחנות של ישראל כבמנחות פ"ט א', חולין מ"ט ב', ועי' א', ועי' ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב כמו שהתורה חסה על ממונם של ישראל, עי' נגעים פ"ב מ"ה תר"ב אמר פ"ג מנחות ע"ז ב' ובכורכ מקומות, וראה כריתות ח' א' המעשה מרשב"ג ועי' ב"ק פ' ע"א.

(יט) דברים שניקל לעכור ולעבור על איסורי תורה, כגון משא ומתן, מקח וממכר בשבת, שא"א להתעסק בהם שלא יבא לכתובה ורשימת חשבוניות, איסור הרכיבה בשבת דקדוב לודאי שיתחזק זמורה, וכדומה, וראה בפנים.

(כ) משום מעשה שהי', ראה גיטין י"ז א', ירושלמי פ"ד דמגילה ה"א, שבת ס' ע"א, חגיגה כ"ג א', חולין צ"ה ע"א וב', ק"י ע"א, ועוד בכ"מ.

(כא) משרבו עוברי עבירה, ראה שביעית פ"ד מ"א, שבת ל"ח ע"א ומ', ע"א, רמב"ם פ"ד דה' שמיטה ח"ב ועכ"מ שם, ועוד בכ"מ.

(כב) מפני החשד, שקלים פ"ג מ"ב, שבת כ"ג א', שביעית פ"ג מ"א, ב"ב ח' ע"ב, ב"ק קי"ח ב' וק"ט א', ועי' רמב"ם פ"ה מה' שמיטה, ועוד בכ"מ.

(כג) משום מראית עין, כלאים פ"ב מ"א ופ"ט מ"ב, ורמב"ם פ"ג ה' שביעית ה"א, ספ"ק דע"ז, ספ"ב דחולין, יומא ב' ע"א וכו' ע"ב.

(כד) מטעם טכנה, תרומות פ"ח כ"מ, ע"ז י"ז ב', חולין נ"ח ב', רמב"ם פ"א ופ"ב מה' רוצה, יבמות מ"ד א' וס', ע"ב, פסחים ק"ט ב', (כה) משום גזל אף שאינו גזל גמור, שאסרו לגזל בהמה דקה בא"י, לשחוק בקוביא, להפריח יונים, סנהדרין כ"ד ב' ושי"ב, כ"ה ע"ב ושי"ב, וכדומה, ועוד ועוד.

(כו) בעריות להתרחק מן הכיעור, ראה רמב"ם ה' איסורי ביאה ס"א הרבה סייגים בזה עיי"ש.

(כ) וראה בס' קריית ספר להמחרי"ם מטראני זי"ע, בתקומה פרק ד', שכן הגזירות והתקנות הם, האי מה שגזרו משום שלא יגעו באיסור תורה, כעירובין י"ט, ושניות לעריות ודוגמתן ש"ל עיקר בתורה, ויש חומרא באותן ש"ל עיקר בתורה, כמיש חרין פ' כל שעה דמוקצה דלית ליי עיקר בתורה מבטלים כבירש ביצה, אבל מירי דאית ליי עיקר מן התורה אין מבטלים, עיי"ש. חב' מה המין אלא שטמכו אותם על המקרא, ובלא סמך מן המקרא לא היו גזורים, כשיעור קרפף בחצר המשכן ושיעור אלפים אמה של תחום וכו', עיי"ש. הג' מה שגזרו משום קנס, כמו במי שעושה מלאכה בתוה"מ קונסין אותו ומאכדין אותה ממנו, וכירב עיי"ש. הד' מה שאינו איסור משום אלא משום מנהג קדושת כשותן הגיד וכו', וכן בכל תורה המנהגות שהם משום גדר שיש בו סייג לדבר תורה עיי"ש. (כח) ושואין בו גדר וסייג יש בו כמה פנים, אי' מצוה דרבנן כמגילה, חנוכה, שאין בהם גדר לדבר ונורה, (הב') מצות מה המין אלא שיש בה אסתמחא, כמו ג' סעודות של שבת וכו' וכו' עיי"ש, (הג') מה שתקנו משום מעשה שהי' כתיקת שומר במסוף של ריה ולא בשתריה, ובסגדל המסומר, שאם לא הי' המעשה לא היו מתקנים כך, (הד') מה שהוא מנהג נביאית בדבר שאין בו גזרה משום דבר תורה, כערכה וכדומה שאינו משום גדר וסייג, הרמב"ם כלל כ"ז בשני חלקים, הגזירות שהם סייג וגדר לתורה וזה כולל חר' פנים הראשונים, וחלק אחר הם שתקנו והגבאים והחכמים וזה כולל חר' פנים האחרים, עיי"ש כל לשונם.

(כט) ויש כריכ תקנות גדרים וסייגים, ליישר מעוות, גזרה לצורך הזמן כדי לחזק הדת והמורה, לתנחלת הקהל, ועוד, תקנות של מנהגים של יחושע, בועז, דוד המלך, שלמה המלך, נביאים, עזרא ואנשי כנח"ג, תנאים ראשונים, תנאים שאחר התורכן, בתלמוד תנאים משום דרכי שלום ומפני תיקון העולם, תנאים חשוק, תקנות האנשים, תקנות גולי ספרד,

תקנות הרבנים בליטא אודות הסמיכה לרבנים, וראה היטב בזה בארוכה גדולה המקורות וכל המקומות בזה, באוצרי ערך תקנה, ועי' אקצר בזה שהאריכו כבר, עישה"ט בתצוינים.

סימן ו. אין לדמות גזירות זה לזה

(א) אין לדמות גזירות זה לזה, דהא לפעמים גזרו גם במקום ספק ספיקא, וע' חק יעקב תמיד טקיד בשם תשרי הרמב"ן סי' קכ"ז משי"ב, וע' תוס' חולין קיד דלפעמים גזרו גם בגזירה לגזירה, וע' תוס' כתובות פ"ד משי"ב בזה, מובא בספר דרכי שלום אות פ"ה, וראה תוס' חולין קיד א' ד"ה ומנא, ונדה ל"ג ב' ד"ה ורמיננה, והטעם שלפעמים נראה להם להחמיר יותר אם לא במקום שהתלמוד מדמה עישה"ט, וראה סאן סימן ב' ערך אין לנו לגזור גזרות מדעתינו עיי"ש, וראה פחד יצחק דף כ"ה ע"א, ערך גזרות, עשה"ט כל ציוניו בזה.

(ב) וראה בכללי התלמוד והפוסקים בסוף ספר חושק שלמה אות ו', שצ"ן להרד"ך בית בי"ת חדר א', ומצל מאש שבט' אש דת סי' ע' דף מ"א ע"ד עיי"ש, וראה רד"ך בית ב' חדר ה', ובית ו' חדר ב', וכללי הגמרא לכנה"ג א"ח אות קפ"א, ושלח"ק תושב"ע"פ כלל לשונות סוגיות אות ג', עישה"ט.

(ג) ראה בס' דעת קדושים דכ"ד אות כ"ד, שכן גזרות חכמים אין לדמותן זל"ה, וחיכא דאמרו אמרו, הרד"ך בית בי"ת חדר ח', ובית ס' חדר א', ובית ט"ו חדר א', ועיי"ש בית ל"ב חדר ג', עיי"ש.

(ד) וראה היטב בספרי ח"ז מדף תרמ"ב והלאה ערך אין לדמות גזרות חכמים זל"ה עישה"ט, וראה בספרי ח"ז מדף תקס"ד והלאה ערך אין לאסור את המותר, ובספרי ח"ח מדף שני' והלאה ערך אין לדמות דרשות מעצמם, ומדף שני' והלאה ערך אין לדמות דרשות רז"ל זל"ה, ומדף שפ"ג והלאה ערך אין מחדשין ואין מוסיפין על הגזרה, עישה"ט חזק וצרפו לכאן,

שניות בדברי סופרים בזה שכבר הארכתי בזה בספרי, עישה"ט נ"כ כללים פרטים וביאורים בזה הכלל, ואז תתענג בעיה"ת.

סימן ח. גזרה שאין בה עשה מפורש כי אם מדרש והללמים

(א) ראה פמ"ג פתיחת כוללת ח"ג אות א' שכתב הפרש יש בין מצוה שאין בה עשה מפורש כי אם מדרש או הללמים, וזכרונה, למצוה שייב עשה מפורשת, כי מצינו שעשו חז"ל סייגים וגדרים לתורה, וחורשו ע"ז מקרא ושמתם את משמרתה, ולעיל כתבתי (בח"א אות ו' וחי"ב אות כ"ד) ש"ל דוקא בלא חששה ששו סייגים וגדרים וחורשו ע"ז מושמרתם וג' (דשמירה הוא לית ככל שמירה דקרא), עתה ראיתי שאף במצות עשה ששו סייגים הרבה, כיבמות כ"ב ב', ביאה א' אטו ביאה ב' בחייבי עשה וכו', ובסוכה (בס"ס תרל"ד) ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית גזרה שמה ימשוך אחר שלחנו וכו', וכדומה הרבה, אבל מצוה בעלמא מדרש והללמים י"ל דלא חורשו לעשות סייג וגדר דושמרתם את משמרתה אתורה שבכתב מפורש קאי לא אחי', וראי' מתוס' מנחות ה' ע"ב כ' למ"ד חזק קודם לעומר לית ב' עשה לא עשו הרחקה וכו', וחצי שיעור דרך הללמים או מכל ככתוס' שבועות כ"ג ב' ד"ה דמוקי אפ"ה עשו סייג לבשר עוף בחלב אפי' חצי שיעור אסור אטו בשר בחמה, י"ל דהואיל דעשו הרחקה לשיעור שלט תו אי לא הא לא קיימא הא ושאר תירוצים, עיי"ש, וראה גבי יוסף שם.

(ב) וראה עירובין ד' ע"ב דאמר ר' יצחק דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד וכו', ולגזור נמי על מיצוטו שאינו מקפיד וכו', הא גופא גזרה ואנן ניקום וניגזור גזלנו וכו' עיי"ש כל הדברים, ופרש"י וגזרו, לאו הללמים הוא אלא גזרה מדרבנן וכו', והמאירי כאן כתב וי"מ דבר תורה תורה ממש, וגזרו אהלכה (ובה"ג) שם בשם חזק"ס

ועי' אקצר בזה שהארכתי כבר כ"פ בספרים ש"ל, ובספרי ח"ז הנ"ל תמצא נ"כ כללים ופרטים בזה, גם החילוק בין אותו שהו במלאכה אחת לב' ענינים וכדומה עיי"ש, וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות אות ג' כלל קמ"ה עיי"ש. (ח) וראה כתובות פ"ד א' תוס' ד"ה לכתובת אשה משום חנינא שכתבו בתוה"ד דאין לדמות "תקנת" חכמים זו לזו, עיי"ש היטב כל הדברים.

(ו) וראה שבת כ"ד ע"ב תוס' ד"ה גזרה, שכן ושמה אין להשוות גזרות של חכמים זו לזו אותם שאינם במלאכה אחת, עיי"ש.

(ז) וראה בספרי ד"ה ערך אין לדמות גזרות חכמים זל"ה בדף תרמ"ג אות ג', דשם הבאתי מתוס' כתובות פ"ד ע"א ד"ה לכתובת אשה, שכן בתוה"ד "דאין לדמות תקנת חכמים זל"ה, ועוד שם בזה, עישה"ט וצרפו לכאן, וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות דכ"א אות רמ"ח משי"ב.

(ח) וכי ה"ה"ם פ"ו ה"ס מה' שבת, דאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים, ואין לך בהם להתיר רק מה שהתירו החכמים, ובעפרא דרבנן מצ' א' אות ו' מוסיף עיי', דלא רק לקולא אמרו כן, אלא אף לחומרא, שאין לחדש שבותים חדשים, חוץ מהמפורשים בתלמוד, ועיי"ש עוד משי"ב ואקצר.

(ט) ואין לדמות גזרות חכמים זל"ה אלא במקום שהגמרא מדמה, מהרי" קולון סי' ק"ד, כנה"ג א"ח דף ק"ס אות קפ"א עיי"ש.

(י) וראה רי"ס אלגאזי בכורות ל"ד ע"ב ד"ה והנה, שכתב דאין לדמות קנסות חכמים זל"ה, עשכ"ה אחרי שכן דאין לדמות תקנות חז"ל וגזירותיהם זל"ה, עישה"ט.

סימן ז. בדבר המפורש בתורה להיתר

בדבר המותר בפירוש מן התורה אין כח ביד חכמים לגזור גזירה, ראה היטב הדק בספרי ח"ח מדף ב' ולחלן משי"ב בארוכה גדולה בכמה דפים וצרפו לכאן, כי לא רציתי לבא בידים

מגליה הכתי' תוס' ודבר תורה ממש, וגזירה הוא הללמיט שביד גזרו עמו כשירד מהר סיני, כך פי' ר' יצחק ע"כ, ואין נראה כן, שאין ראוי לומר בהלכה שלא לגזור בה גזרה לגזרה, ולא לשון גזירה וכו' עכ"ל, והמאירי נדה ס"ז ב' כי ג"כ שמקצת מפרשים פי' בדבר תורה האמור שט על תורה ממש, וגזרו על הלכת סיני' וכו' ע"ש.

סימן ט. גזרות שלא נחלק בהם אדם מעולם ומקורם

(א) ראה מבוא התלמוד למהרצ"ח ז"ל פרק ט' שכתב הרבה גזרות נמצא במשנה בסתם, ולא נחלק בהם אדם מעולם, ובלי ספק כלם באו אלינו מן ב"ד הגדול, ונתקיים אצלנו קבועים מדורות, באין חולק עליהם, ומכ"ש מדורות ומאחרונים אשר אין בידינו לבטל גזרת הראשונים וא"כ גדולים בהכמה ובמגוון, וחושב ומביא הרבה מהם, ע"ש, ואף כי הרבה גזירות נמצאים רק בגמרא ולא במשנה, בכל זאת האמוראים לא חדשו דבר, דא"כ אין מקום לקושית הש"ס ממשנה וברייתא עליהם, דלמא אז לא היו עדיין גזירות אלה, וכו' וכו' ע"ש.

(ב) רבות מן הגזרות אלמוניות הן ואין אנו יודעים מתי ומי גזר אותן, עפ"י רוב אלה הן גזרות עתיקות, ויש גזרות שנקראות על שם החכמים שגזרו אותן לדוגמא, יוסי בן יועזר איש צרידה, יוסי בן יוחנן איש ירושלים, גזרו סומא על ארץ העמים, ועוד ראה בפנים, וי"ח גזרות שגזרו ב"ש ובי"ח יחד בסוף תקופת הביית שני, ועוד ועוד.

סימן י. גזרה בתורה שבעל פה

(א) ראה פרמ"ג בפתיחה כוללת א"ח ח"א א"ח ד"ה שכתב, עוד יש לעיין אי הותרו חז"ל לעשות סייג וגזר לתורה שבעל פה שאין לו רמז ב"א, וכל תוס' לא היו דורשו לעשות גזר

לתורה וכתובי תשומתם וגו', ועיין ר"ס פרק א' מהלכות ממרים, וא"כ אפשר בעל פה לא הורשו, ע"ש, ובס' גזיר יוסף על הפתיחה כאן אות ג"ח וגי' האריך בענין הפלוגתא בין הבי"ח והש"ך על הרלב"ח, טובא בש"ך ירד סי' רל"ט ס"ק כ' דלהרלב"ח מצות דרבנן חמירי ממדרש והללמיט, וחב"ת שם ס"ג ותש"ך הג"ל סוברים דמדרש והללמיט חמור מדרבנן, ע"ש בארוכה, וכו' הא קי"ל דתושבע"ס ספקו לחומרא וכו' א"ע"ג דספק דרבנן להקל, וע"כ דתושבע"ס חמור מדרבנן, ע"ש כ"ד בארוכה, דמשמע דעשו גזרה וסיגי לתורה שבע"פ, ע"ש.

(ב) וראה פרמ"ג פתיחה כוללת ח"ה אות ל"ב שכתב אי הורשו חז"ל לסיגי לתורה שבע"פ ושמרתם את משמרתי כתיב ופשיטא מירושלמי פסחים פ"ק א"ב ב"ה והדוח שמא נפל מתיר' תיגוק וגדול י"ל כו"ת מגבה ופחות מכזית לר"ל גולג"ז ולר"י לא הורשו וביטול סגי כו"ת חשוב ברכות איסור לאבדן פירודין ממילא בטלי וכו' ע"ש, ובח"א אות י"ז עכ"ל, וע"י פירוש היטב בגני' יוסף שם, וד"ק.

(ג) ומצינו שבדבר המפורש בתורה התמירו יות' מבמאי דקא יליף מדרשא, ע' תוס' יומא מ"ד א' ד"ה מאי לאו ויבמות ז' ע"ב ד"ה ואמר ע"ש.

סימן יא. גזרה דרבנן מצינו בקבלה בפסוק

ראה קידושין ל"ז ע"ב בשלמא למ"ד מושב כ"מ שאתם יושבים משמע חיינו דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול אלמא אקרוב עומר וחדר אכול וכו', ובתורה אקרוב וכו' כתבו בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש ויבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לל"ת חדוש וכו' ומתיר' וכו' אי נמי יש לומר דגזירה כו"ת ראשון אטו כו"ת שני ע"ש, ומכאן מביא ראה בספר עמודי כסף דמ"ד ע"ב דמצינו גזירה דרבנן בקבלה ע"ש.

סימן יב. גזרה בימים הקדמונים

(א) ונשה רבינו ע"ה — (שבת ל' ע"א) גזר כמה גזרות ותקן כמה תקנות, וראה יבמות ע"ט א', ופניי סוכה כ"ז ב', ע"ז ע"ז א', יהושע — יבמות ע"ט א', וע' תוס' קידושין ל"ח א' ד"ה ממחרת, פנחס — ע' רמב"ן בס' המצות ל"ח קצ"ד, דוד — יבמות ע"ט א', ע"ז ל"ז ב', וע' תו"ט פ"ח דכלאים מ"ב, שלמה — עירובין כ"א ב', יבמות כ"א א', שבת י"ד ב', וע' סמ"ג ה' עירובין, רמב"ם ריש ז' עירובין, יהושפט — פסחים צ"ב ב', יבמות ז' ע"ב, ותוס' זכאים ל"ב ב', חזקיהו — תוס' סנהדרין י"ב א', דניאל — ע"ז ל"ז א', עזרא — יבמות פ"ז ב', נחמיה בן חכיה — שבת קכ"ג ב', חגי זכריה ומלאכי זרובבל ויהושע כה"ג — תוס' חולין ד' ע"א, יבמות ט"ז א', רש"י פסחים י"ז א' וי"ד ע"א ע"ש, יוחנן כה"ג — ע' רמב"ם פ"ט מה מעשר ה"א, סוטה מ"ה א', יוסי בן יועזר איש צרידה יוסי בן יוחנן איש ירושלים — שבת י"ד ב', בית דין של חשמונאים — ע"ז ל"ה ב', סוטה מ"ט ב', הלל ותנאי — שבת ס"ז א' וע"ב ועוד, וע' רמב"ם פ"ב מה' כלים, וקני ב"ש ובי"ח — ירושלמי פ"ק דשבת, ובפתיח לתרמב"ם פ"ק דשבת מניין בפרטות ע"ש, ד' דברים שנחננו חכמים ודברו על עקבי' בן מהללאל — פ"ה דעדיית משנה ז', רבן גמליאל חזקן ובנו רשב"ג — שבת ט"ז ב', רבי יוחנן בן זכאי — כתובות י"ד א', ר"ה ל' ע"ב, גיטין ג"ה ב', משחרב בית המקדש ריב"ז, ר"א ור"י, וראבי"ע, שהיו בדור הזה גזרו כמה גזרות — ראה כ"ב ס' ע"ב, ורמב"ם ה' תענית פ"ה ה"ג, ומס' תענית כ"ז ב', ב"ש שהושיבו את ראבי"ע לנשיא — משנה רפ"ב דידים, ופ"ד דידים כמה גזרות, רבן גמליאל דיבנה — חולין ה' ע"ב, רבי — סנהדרין ה' ע"ב, ועוד, וראה היטב בספר מבוא התלמוד למתצ"ח ז"ל פרק ז' ופרק ח' שהאריך בה, ע"ש.

(ב) אם בימי הנביאים נגזרו איוו גזרות

של חז"ל, ע' תו"ט פ"ב מ"ה דכלאים, מ"ש מתוס' קידושין ל"ח א', וע' בב"ש ארע"ז סי' קנ"ט סק"ט שבי' דוחק לומר דלא נהחדש אז בימי דוד ע"ש, וע' רא"ש פ"ב דיבמות סי' ח', בהא דגילוח במספרים מהא דמפיושת, שבי' דלא נגזר אז עדיין, וע"ש בקרבן נתנאל, וע' משלים פ"ז מה' בית הבחירה ה"ז ב"ין אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד, כ"י ע"ש גזרה הגזרה בימי מרע"ה, כ"כ בס' דרכי שלום למח"י הגאון מבערזאן זצ"ל, אות מ"ז ע"ש, ובס' עמודי כסף צי"ן גם לפסחים י"ז ע"א תוס' ד"ה דאשתבש, ע"ש דף מ"ה ע"ד.

(ג) ראה שבת ל' ע"א שמשח רבינו גזר גזרות, ע"ש ובמהרש"א ומפורשים שם, וע' שבת פ"ז ב' ואבות דרי"ג פ"ב א', וראה ויקר"ד פ"א שנקרא שמו אביגדור לפי שהרבת גורדים עמדו לישראל והוא ה' אביהם של כולם, וע' בגר"כ שם והעמק שאלה על השאלות קל"ז אות ב' משי"ב, וכן בית דינו של דוד גזר יחוד על הפנויה כבע"ז ל"ז ב', ועל הכרשנים כבירושלמי חלה פ"ד ה"ז, וכן בנו שלמה תיקן עירובין, נטילת ידים, וגזר על שניות לעריות כבעירובין כ"א ע"ש, ועשה אונים לתורה, ע"ש, וראה בס' מבוא התלמוד להמהרצ"ח פ"ז כמה גזרות וסייגים לפני אנשי כנסת הגדולה ע"ש.

(ד) ראה מאירי אבות פ"א מ"א שבי' המאמר הג' שיעשו סייג לתורה, שעד אותו זמן לא היו עושין סייג לאסור את המותר מחשש שמא יבואו לידי איסור ומתוך כך תמיד היו באים לגוף העבירות, כמו שמצינו לתם בנושאי נשים גבריות בס' עזרא, ובחילול שבת, ובכמ"ד, ועתה בגלות בכל התחילו לעשות תקנות וגדרים לקדש עצמם במותר להם, שלא ליגע באיסור תורה, וכבר הוציאה מן המקרא כמו שדרשו חז"ל ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת ע"ש, והנה מהמאירי הזה משמע דאינו חובה לעשות משמרת למשמרת רק רשות דאילו ה"י חובה היו עושים גזרות גם עד אותו זמן של

הכונה וראה במקורות כאן ובכלל גזירה לגזירה
סימן ב' ערך הפירוש דושמרתם וכו' עישה"ט
וצ"ע ואני לפמש"ל מכריז מקומות מימי משה
רבינו ע"ה והלאה שגורו ותקנו בבדד אני מאוד
ולא זכיתי להכין את ד"ק של המאירי וצ"ל
ועפר אני תחת רגליו הקדרשים ולא באחי רק
להעיר.

סימן יג. ליכא בל תוסיף בגזרות

(א) ראה פמ"ג בפתיחה כוללת א"ח ח"א
אות י"ז שהבאתי כאן סי' י' ערך גזרה בתורה
שבעל פה וכו' ש"כ והמג"ח מצוה תנ"ד מסביר
שיטת הראב"ד והרא"ה דלא שייך בל תוסיף רק
בפ"ק, והתורה צוהת לעשות סייג לתורה
ומשמרתם את משמרתה איך זה מצוה מה"ח
הוא ולא בל תוסיף, וראה כאן בכל הכלל, ובערך
גזרה לגזרה, וע"כ אקצר, וראה משיכ הרמב"ם
בהקדמתו לזרעים, הגזירות עליהם צוה הקב"ה
לעשותם שני ושמרתם את משמרתה, עיי"ש.
ובמקורות כאן כבר הארכתי בזה, עיי"ש וצרפנו
לכאן.

(ב) ודאי ה"י נחוצי ה"י לא תסור, ושמרתם.
ותבדלתם, ועוד, כי חק התורה הוא לא תוסיפו
על הדבר ולא תגרעו ממנו, ובאו הפוסקים האלו
לרשיח נחוצי לעשות גזרות והתקנות בכל
הדורות, לחזק הדת ולגדר את התורה, וכל
חזכרים אשר סתמה התורה מסרה התגבלה
לחכמים, כבהגיגה ח"י ב', ובכורות כ"ז ב',
פרי ראה פ' קליה, וכעין שהבאתי בספרי כ"ט
בענין השיעורים, אשר לא נתנה להם התורה
שיעור בכל דבר, והרשות ביד כ"ד של כל
זמן וזמן לעשות השיעורים, וראה ירושלמי פאה
פ"א ה"א, וכ"כ דברים אשר הכריעו בהם
תלכמים מדעתם, וראה כאן במקורות בסימן
ד' משי"ב, כי בכללן נצטוו אבל לא בפרטן
וחז"טם המה רק מדבריהם, עשה"ט.
(ג) ונתת הבאתי לעיל, שחז"ל בסטו זכותם
לחקן תקנות ולגזור גזרות אף שהוא נגד משי"כ

בתורה (דברים ד' ב') לא תוסיפו על הדבר אשר
אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו, על הפסוק
לא תסור מן הדבר וגו' (דברים י"ז י"א), וע"כ
תמיד הדגישו תנאים שזו גזרה ותקנה מדבריהם
ולא משום שכן כתוב בתורה, ובאופן כזה אין
בזה משום לא תוסיפו, וראה בספרי ח"יב ערך
בת קול, אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה,
משי"ב, עישה"ט הדק בפרט בסי' ח"י, עיי"ש.

סימן יד. אם בכל גזרות חכמים נשאר עדיין
קצת מהדין של תורה

ראה בסי' צפנת פענח סענה כללי התורה והמצות
(מהגאון ר' יוסף ראזין וצ"ל) מע' ג' אות ט"ז
משי"כ בזה וצרפנו לכאן, ואקצר כי זה הספר הוא
בנמצא, עישה"ט.

סימן טו. גזרות, סייגים, גדרים, ותקנות, אינם
בכלל תורה לא בשמים הוא

ראה היטב בספרי ח"יב ערך בת קול, ואין
נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכו' סימן ח"י
משי"ב, וצרפנו לכאן כי שם מקומו הנכון, ולא
רציתי לבא בידים שניות בדברי סופרים במה
שהארכתי בספרי עישה"ט.

סימן טז. מצינו דהתרגום מבאר הקרא עפ"י
גזרות ותקנות חכמים

ראה בשו"ת מהר"ץ חיות סימן ע"ד, ובמאמר
אמרי בינה שם, דהתרגום מבאר הקרא ע"פ
גזרות ותקנות דרבנן, עישה"ט.

סימן יז. אם גזרה סייג צריך התראה

ראה פרמ"ג פתי' כוללת ח"ה א', בשם
הרשב"ש (הוא בן רשב"ץ) סי' תר"י, שהביא כל
המקומות של מכת מרדות משמרת למשמרת של
תורה, כמו בשר עוף בחלב וכדומה, מ"ט צריך
התראה אבל משום סייג ומגדד מלתא אין צריך
התראה, יע"ש, ובהגנזי יוסף ציין לה"א את

כ"ה, ח"ג אות כ"ג, וע"ל אות ו', ובסי' שה"ע
כלל ט' עיי"ש.

סימן יח. אם גזרה הא אטו הא הוא רק משום
איסור תורה

(א) ראה ביכין שמועה כלל תקפ"ז שכתב
כתב רש"י ביצה פרק משילין (דף ל"ז ב' ד"ה
ש"מ) אתא דלא רוכבין וכו' יהיב טעמא בגמרא
גזרה שמה יצא חוץ להחזום, אלמא ש"מ תחומין
דאורייתא, וכתב דא' ו"ל אלמא מדגור רכיבה
אטו תחומין ש"מ תחומין דאורייתא, דאי דרבנן
לא הו' אסרי מילתא אחרייתא משום ידידה,
עכ"ל, העולה מזה דבכל מקום שנמצא גזור הא
אטו הא, הדבר שנגזר עליו הוא מדאורייתא, דאי
מדרבנן אין ליגזור מילתא אחרייתא משום ידידה.
(ב) וכתב בסי' ראשון לציון לבעל אוה"ח
וצ"ל ביצה ד' ע"ב דאיסור הכנה הגם
דבפמ"ש להרמב"ם מוכח דאינו אלא מדרבנן,
עכ"ל והמורה, דהא גזור יו"ט דעלמא משום יו"ט
אחר והשבת, וכן שבת דעלמא משום שבת אחר
יו"ט, איך דנו באיסור זה כשל תורה עיי"ש.

(ג) וראה היטב משי"כ בסי' הליכות אלי
מע' ג' אות ר' על חיבין שמועה הנ"ל, וראה
חגיגה כ"א ע"א שבמקום שיש בו חשש טומאה
דאורייתא גזרו יותר ובמקום שאין בו אלא חשש
טומאה דרבנן לא גזרו כל כך עישה"ט, וראה
פחד יצחק דף כ"ח ע"א ד"ה גזרינן הא אטו
הא עישה"ט.

סימן יט. היכא דגזרו הא אטו הא יש לאסור
בכל גזרין

היכא דגזרו הא אטו הא יש לאסור בכל
גזרין ואין לחפש שום קולא כיון שדבר זה אסור
בדבר הב' וגזרו הא אטו הא, ע' ש"ך יו"ד סי'
י' ס"ק י"א, וע' תוס' חולין ל"ג ב' ד"ה האוכל
שכ' כענין דר"א השה מדותיה, אבל במעדני
יו"ט חולין פ"א סי' י"ט אות קכ"ז כ' דאף

שגזרו שוגג אטו מזיד א"צ להחמיר בשוגג כמו
במזיד וכו' עישה"ט, וראה בסי' דרכי שלום
סי' פ"ה שמביאם.

סימן כ. היכא דאסור משום גזרה אס ברעבד
יצא

ראה פמ"ג סי' רצ"ח סקרי"א שבי' דהיכא
דאסור רק משום גזירה ברעבד יצא, עיי"ש,
ומובא בדרכי שלום אות פ"ה עיי"ש, וראה בסי'
טזרת המים מע' ג' אות י"ט שכ' אם ברעבד
יצא בדבר שאסור משום גזרה וכן כיוצא לומר
מה שעשה עשוי, דבר זה שגוי במחלוקת בין
תוס' להר"ן ח"ד בתו"ט סוכה פ"ב מ"ז, ובמע'
הכ"ף אות י"ב כתב כל מילתא שאסרו ו"ל כגון
שאסרו ליטול לולב בחל יום א' דסוכות בשבת
משום גזרה דרבה אי עבר ונטל ובידו עליו
ומן אם יצא י"ה מה"ח, ונפקין דביום ב' אין
צריך לומר זמן, וצ"ח להתו"ט הנ"ל, וע' פרמ"ג
בפתיחה כוללת ח"ד סקרי"א ופרה"א ח"ב הארי"ח
סי' יו"ד, ואהל יעקב סק"ג, ולענין ע"ת שהוא
נמי משום גזרה, כבביצה רפ"ב, ועכ"ז דעת הב"י
בסי' תקכ"ז דאם ברעבד הניח העירוב ביו"ט
לא עשה כלום הגם שעירב קודם שיבשל, וע"ע
בסי' תורת חסד כלל ל"ז (א"ה וע' בסי' הנ"מ יבא
הלוי דל"ז ע"ג מתורתו של מהר"א די טולידו
משי"ב, ובסי' פאה ים דלי"ט ע"ב מ"ש ע"ד
הפרה"א ולמהר"ח בסי' גנוי חיים דל"ה ע"ב
יע"ש אש"ן) עיי"ש, וע"ש מע' ד' אות ח"י ואות
כ', ומע' התי"ז סקכ"ז עיי"ש, ועש"ע א"ח סי'
תרכ"ט ותו"ד שם.

סימן כא. אי גזרינן דיעבד אטו לכתחילה

ראה בסי' משמרת הבית להרשב"א בית
ששי דף ק"ג ע"ב (נדפס השמטה מדלעיל)
לענין גזרין סכין למטה וצואר בהמה למעלה
דכ"ש דגזרינן דיעבד אטו לכתחילה, ואפילו
באומר ברי לי שלא דרסתי פסולה, השיג

השואל דלא דמי לפירות הנושרין דגורנין שמא יעלה ויתלוש, דהתם המעשה שאנו חוששין לו הוא עצמו אסור אבל כאן אין איסור בדיוטה (אלא שאסורה הבהמה באכילה) כיון שאין מתירין אלא בדיעבד ובאומר ברי לי וכו' ליכא למיגזר דלמא עביד לכתחלה ויאלץ בלא ברי לי, דלא אכיל עד שיאמר ברי לי, והשיב ע"ז דאפי' שלא התדנו אלא דייעבד איכא למיגזר דילמא עביד לכתחלה ויאלץ בלא ברי לי, וטפי יש לגזור ממבשל וסוחט תולש, דהתם הוי בידים ומידע ידע דאסור וליכא למיחש כ"כ שיהי' רשע בידים משא"כ כאן דלמא דריס ולא אדעתיה, ועוד דהתם חמור לאינשי טפי באיסור טקילה ומשא"כ כאן, וכה"ג אי' פ' הנוקין גבי קנסו שזג אסור מיד, גם מה שאמרת דזהכי לא נקם רב לשון גזירה אלא חששא, וגם לא נקט פסולה, אני אומר דרב פסולה קאמר וכו' וכו', והא דנקט לשון חששא ולא גזירה, משום דלשון גזירה ברוב מקומות לא אתי אלא על דבר נודע לכשיבא' כגון גזירה שמא יסחוט, ויתלוש, ויחנה, וכדומה, ולא שייך ב' לשון חששא, אבל כאן לא שייך לשון גזירה אלא חששא כיון דסמא דילמא דריס ולא אדעתיה, ודבר שאין בו בירור ידוע שייך לשון חשש' כמו שמא בעוד נפגם, שמא הבריא וכדומה, עכ"ל, וע' ריב"ש סוסי' קס"ג לענין אין שבות במקדש לחלק בין גזירה וחששא עישה"ט, ומבא' בס' עין הרוצים ערך גזירה אות כ"ז ע"ש, וראה היטב בספרי ח"ז מדף תרמ"ב והלאה ערך אין לדמות גזירות חכמים ז"ל, ובחי' ערך אין לדמות דרוש רז"ל ז"ל מדף שניה והלאה, וכאן ערך גזרה אין גזרין מדעתנו, וש"כ כ"מ, עישה"ט וצרמו לכאן, וראה בס' שב שמענותא השער השמיני אות א' משיב וצרמו לכאן, וראה כאן ס' כ"ב ע"ש.

סימן כב. היכא דבדיעבד שרי לא שייך למיגזר ולחקן משום שמא יהיה כך

(א) היכא דבדיעבד שרי לא שייך למיגזר

ולחקן משום שמא יהי' כך, כיון דאפי' יהי' כן כשר בדיעבד, כיכ בתוס' גיטין ג' ע"ב ד"ה דתנן כו' דאפי' אי לכתחלה בעי כתיבה לשמה כו' כיון דבדיעבד כשר לא הוי מתקנים לומר בפני נחתם כו' ע"ש, וכ"ה בתוס' שבת קמ"א ב' ד"ה דמנעל דהכי דבדיעבד שרי אין לגזור משום כך, וכיו"ב כ' הטריז ביו"ד ס' ב' סק"ד, וע"ש רס"י צ"א בזה, ומבא' בס' דרכי שלום אות קכ"ג, וכ' ע"ז ח"ל ובהו יש ליישב קושית תוס' ע"ד רש"י בקידושין פ"א, וע' בישו"ע ס' כ"ב שכ"כ ע"ש, וראה כאן אות י"א, והטריז ביו"ד ס' ב' כ' דהיכא דבדיעבד מותר לא גורנין שמא ישכח ע"ש, וראה בס' ישועות יעקב יו"ד ס' ו' בפ"י הארון שטביא כן גם בשם הריטב"א, ח"ל וכבר ידוע משי"כ הריטב"א כתובות הבאתיו כ"פ בספרי דדבר שאסור לכתחלה ואין נפק"מ רק לענין להכשיר בדיעבד אין שייך עליו לגזור לענין דיעבד דכיון דלכתחלה בלא"ה אסור ואין נפק"מ רק לענין דיעבד חשיב מילתא דלא שכיח דלא גזרו ב' רבנן דלא שכיח שיעשה הדבר הזה דאסור לכתחלה ע"ש, וראה בס' חלוקת דרבנן מע' ג' אות ו' ע"ש, וראה ס' ג"ה ו'.

(ב) ראה רשבי"א שבת קמ"א ב' ד"ה הא וכו' שכי' ואם איתא דבכל מנעל מרופט חליצתה כשרה בדיעבד היכי גורנין ב' וכו' עישיכ"ה, וכע"ז כ' הריטב"א שבת כאן ע"ש.

(ג) וראה גיטין ג' ע"ב דהקשה הרשב"א דילמא תיקנו בפני נחתם משום לכתחלה, וראה שם בחי' הרי"מ ד"ה שם אי עשה"ט כל הדברים, ולפ"ז מוכח מכאן דעשו הקנה בדבר דבדיעבד מותר.

וראה בס' המאורות שבת י"א א', שכי' והרמב"ם (פ"ט מה' שבת הי"א) פסק דאומן שיצא במחט התחובה לו פטור, ואפי' גורנין שלא יצא ע"ש עם חשיכה (שם הכי), וע' שבת י"א א' תד"ה שמא).

סימן כג. אין גזרין לחצאין

(א) ראה בשלטי גבורים פ"ז דבבא קמא גבי תקנות הרשאה שתמה על הרמב"ם דלא הוי תקנה שלמה, וע' מלחמות פ"ק דכיצה במש"ש דאין גזרין לחצאין וכיון דשבת ויו"כ קדושה אחת הן לכן כיון שמותר בשבת פריך בש"ס דשבת מי איכא מיד דבשבת שרי וביו"כ אסור, שכל מדת חכמים כן לגזור דבר ולא חצי דבר, וגם ביו"כ מותר, אבל שבת ויו"ט ב' ענינים הם, עשה"ט בהא דמוקצה (וע"ע במג"א) ס' קליה סק"ד בשם ר"מ מינץ, וע"ש במחמ"ש, אבל אינו דומה כ"כ), וע' גדה ל"ז ע"א, דמעלי"ע ליכא מפקדה למפקדה גמי לא גזרי ב' רבנן, וע"ש ברש"י, ומהו ראי' לחנ"ל, וע' ר"ן פ"ג דפסחים מהא דבבורות כ"ז רע"ב וכו' הוזהר יש לנו כו', מוכח ג"כ כנ"ל, וע' תוס' סוכה כ"א א' ד"ה ומביאין וצ"ע, וי"ל דהתם הוי מעלה בעלמא, ע"ש ודו"ק, מוכח בס' דרכי שלום אות קלי"ח ע"ש.

(ב) וראה רמב"ן חולין ל"ג ב' ד"ה ורמינוהו שכי' בתה"ד תמה הוא אם בורו עליהם שיהיו כזבים למקצת היתא' הטילו עליהם למחצה וטהרו משכבות ותיסט אי"כ הקלת בשל תורה, עישיכ"ה וצרמו לכאן.

סימן כד. גזרה שלא היה בזמן הראשונים

גזרה שגזרו חז"ל שלא היה בזמן הראשונים אין מקום לאסור קדמם שלא היה הגזירה, חולין ד"ד ועדיין לא נאסר סתם יינם ע"ש, וע' מהוה אברהם דק"ט ע"ב.

סימן כה. מצינו שגזרו בדבר א' משום דבר חשני

ראה תוס' כתובות ב' ע"א ד"ה שאם, שכי' לרש"י לא, הוי גזרין משום אשת כהן ופחותה מג' שנים על שאר נשים, אלא כיון דגם בשאר

נשים חז"ן חשש קצת שאם יתברר וכו' אף ומשורה אין כו"א לאסור, מ"מ גזרו משום אשת כהן וכו' ע"ש, ובתוס' שם ל"ט ב' ד"ה טעמא כי דמוחך שהוצרכו לחזק בגרושה שלא תהא קלה בעיניה, תיקנו נמי לאלמנות משום חינוך, ומיהו לכתחלה לא הוי מתקני משום חינוך וכו' ע"ש, וע' תוס' גיטין ד' ע"ב ד"ה רבה, ודמ"ג א' ד"ה עשה, כה"ג גם בלא גזרה, ע"ש, ובס' עין הרוצים ערך גזרה אות י"ד ע"ש.

סימן כו. בשני ענינים

בב' ענינים נפרדים לא שייך למיגזר, ע' ש"ך תו"מ ס' ג"ה סק"ה שכי' דדוקא בשטר שיש בו ריבית דהריבית נמשך מן הקרן שייך למיגזר גם על הקרן דהוי כגוף אחד אבל בפדע מקצתו דהוי ב' ענינים נפרדים לא שייך למיגזר, עישה"ט, וע' מהרש"א חולין צ"ט א' בענין טעם כעיקר כעין סברא זו בע"א קצת, חביא בתוס' נויר ע"ש, וע' שו"ע יו"ד רס"י צ"ד בשם תה"ד בענין תחב הכף ב' פעמים ובאחרונים שם, וע' ע"צ"ל שם בשם גאון אחד, מוכח בספר דרכי שלום אות פ"ה.

סימן כז. כשבטל הטעם

(א) כשבטל הטעם אם נשאר הגזירה, ראה רא"ש גיטין י"ה, דאף דלא רצו לתקן מתחילה משום חשש ממזרות, דתא חששא רחוקה, מ"מ כיון שכבר תקנו אז אף דבטל עכשיו הטעם שוב מפני חששא בעלמא נשאר התקנה גם עתה יעו"ש, וע' כה"ג בתוס' שם ח' ע"ב ד"ה אית יכול וכו', יע"ש בסה"ד, ובמהרש"א שם בהא דחששא דאחלופי עישה"ט, וע' ב"י או"ח ס' י"ג ומג"א ס' ש"א סק"ה דדבר שלא נגזר בזמן הש"ס מחמת איהו טיבה וטעם, אף שגתבטל הטעם ויש עכשיו מקום לגזור, מ"מ כיון שלא נגזר אז שוב אין לנו לגזור גזירה חדשה, יעו"ש, וע' כתובות ב' ד"ה שאם, שכתבו דלשיטת רש"י

לא היו גזרים משום אשת כהן ומחותה מג' שנים על שאר נשים. רק כיון דבשאר נשים שייך חשש קצת שאם יתברר כי אף דמשויה אין כדאי לאסור, מ"מ שוב גזרו משום אשת כהן כי ע"ש. וע' תוס' כתובות ל"ט ב' ד"ה טעמא כי דמתוך שהוצרך לחקן בגרושה שלא תהא קלה בעיניו תקנו נמי לאלמנות משום חינא, ומיהו לכתחלה לא הוי מתקני משום חינא כו', ע"ש. וע' תוס' גיטין ד' ע"ב ד"ה רבה, וע"ש מ"ג א' ד"ה עשו, שכתבו כה"ג גם כלא גזירה, ע"ש. מובא בס' דרכי שלום אות פ"ב ע"ש. וע' שואל ומשיב ח"א סי' קי"א ד"ה הנה שיח לי וכו', ומובא בשדי חמד כללים מע' ג' אות ל"ה, וצ"ח לסי' אה"ע סי' י"ג סק"ד וסי' קמ"ה סק"ט, שער אשר בשו"ת אריז' סי' ח' ע"ש. וראה כאן סימן א'.

(ב) וראה כנה"ג כללים נפרדים את מ"ו ש"י כל גזרה שגזרו חכמים למקומות שטעמו הפרצה ואינה גזרה כללית בסל הטעם בסל הגזרה, אמנם כל שהגזרה היתה כללית לכל ישראל אעפ"י שנתבטל הטעם לא נתבטלה הגזרה. בנימין זאב סימן רכ"ב ע"ש. וראה סח"י ערך גזרה כו' וכו' דכ"ב ע"ב, שו"ת סי' ע"ה, וע' יד אליהו למהר"א מלובלין תשו' פ"ב ע"ש.

(ג) וראה תו"ט פ"ב דמע"ש ש"י תקנה אפילו בסל הטעם שבטבילו תקנו הראשונים לא נתבטלה התקנה ואין ב"ד יכולים לבטלה אא"כ גדולים מהראשונים וכו' כו', ע"ש הפלוגתא דפוסקים שם, וראה סח"י ערך תקנה אפי' דקנ"ג ב', שמביאה וצ"ח להר"ן פ"א דע"ז דף שמי"ט ב', ולכן היו מסתירים טעמי התקנות למען לא ידולו בהם, וכפ"ב דנדרים, תנא מסתיר ל"י סתומי, כ"י שלא ינהגו קלות ראש בנדרים, זאת דרשת ל"י בפרקא, הר"ן רפ"א דמחובות דף ה"ט ח' משנה ה' פ"ב דע"ז, וצ"ח ב"י ח"י על ב"י אריז' סי' תע"א דלעולם אמרין וקנה לא זוח ממקומה אף אם נתבטל הטעם, אך לפעמים הגזירה מעיקרא היתה שבטון

ששי"ד ההוא טעמא תהי' התקנה ואם נתבטל הטעם בטלה התקנה כמ"ש הפוסקים גבי גילוי ובהרבה מקומות, וכו' ע"ש.

(ד) ראה בס' אות אהרן מע' ג' אות י"ט שכתב גזירה קי"ל ברין אף שנתבטל הטעם שבטבילו גזרו צריך מנין אחר להתירה, ע' יד מלאכי אות א', אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו וכו', וא"כ איך כתבו התוס' במציעא דף ע' דרבית מגוי האידנא שרי דעתה ליכא למיחש שמא ילמוד ממעשיו, שיריב אריז' סי' שצ"א, וצ"ח לו עוד בס' תס"ח שהאר"ן בזה, ודריק שם, אפשר שיתורץ מ"ש כאן, ע"ש. וראה היטב כאן סימן ל"א ע"ש ערך גזרה מי בבח לבטלה.

(ה) ראה ב"ס של שלמה פ"א דביצה סימן ט' שכתב, כל דבר שגזרו במנין חכמים ואירע דבר שהוא ידוע שהגזרה בטילה, כגון שידוע מאיזה טעם נגזרה הגזרה, ואותו הטעם בטל לו, וא"כ ראוי ה"י שנתבטל גם הגזירה, אפ"ה אינה בטילה עד שימנו עליהם חכמים להתירה, ודוקא כשגזרה הגזירה בלא זמן, אבל אם הטילו זמן נגזירה ועבר הזמן בטלה הגזירה ואינה צריכה היתר במנין וכו' וכו', ע"ש כל דבריו בארוכה.

(ו) וראה מ"ק ג' ע"ב וירושלמי שביעית פ"א ה"א, רבן גמליאל ובית דינו תקנו להתיר בשביעית שני פרקים הראשונים ע"ש, יען כי בזמנו שאחר החורבן דלו כל העם והי' מצרכי העת שלא להגביל עבודת הארץ עד מאד, ע"ש. וכעין בבב"ק ע"ט ב' בגזרה שאין מגדלים בהמה דקה כ"א, ולא גזרו על הגסה, אף דישנה בכל מיני בהמה, ע"ש ובמפורשים, וכנראה שהחכמים גזרו ותקנו לפי מעמד זמנם, אבל על הזמן שנשתנה בו מצב הדברים לא ה"י איסורם מבחן כבד מתחלה, וראה שבת קכ"ג ב' שכתחלה גזרו על גטילת כלים בשבת על כל הכלים חוץ מג', חזרו והתירו כל הכלים, והטעם ה"י מפני שהעם היו מרוצים באיסורי שבת ע"כ החמירו, וכאשר נגזרו ובטל זה הטעם התירו לחם הכל, וראה וירושלמי שבת פ"ז ה"א, וכע"ז בירושלמי

שקלים פ"ז בענין מעילה באמר חטאת ע"שכ"ה, וכע"ז בירושלמי מ"ק פ"ב ה"ג בענין בשר בכור נשקל בליטרה, שרצה א' להתיר, ע"שכ"ה. ועוד בכוכ"מ, ואך למותר להרבות דוגמאות ע"ה.

(ז) אבל גם כשבטל הטעם אין הביטול מסור ביד כל אחד ואחד, וכבר אמרו חז"ל כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ראה ביצה ח' ב', וירושלמי שבת פ"ז ה"ב, ובכ"מ, ואפילו אם כשבטלו גזרה מאיזה טעם והתירה, ולאחר זמן בטל טעם התירה לא חזר הדבר לאיסורו הראשון עד שעמד ב"ד ובטל והתיר, וראה וירושלמי סוף תרומות ושביעית פ"ד ה"ב ושבת פ"ב ה"א ע"ש, וראה ברכות ל"ג א' בתקנת הבדלה במ"ש, וראה ביצה ד' ע"ב, בענין יו"ט של גליות, ע"ש. ע"ש. וראה חזקוני, וראה תרומות פ"א מ"ט ברין כרשיני תרומה ושמידתם בטהרה, וחלה פ"ד מ"ט וביירושלמי שם, ומה שלא בטלו שם, לא מפני שחשבו שאין רשות לבטל אף כשבטל הטעם, אלא מפני שחשבו כי עוד לא בטל הטעם, ע"ש. גם זה שייך להכלל הגדול של אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין כבעדיות פ"א מ"ה, ולענינים הנ"ל נחזק חיבור מיוחד, ואי"ה בכללים שלי ערך תקנה יתבארו הדברים וכאן אקצר, ושם אביא אי"ה כו"כ כללים ופרטים בזה הענין הגדול והנורא, וראה היטב שדי חמד כללים מע' א' כלל ק"פ, קפ"א, קפ"ב, קפ"ג, קפ"ד, קפ"ה, רע"ב, ופאת השדה כללים מע' א' כלל קי"ד מכריב מקומות ע"ש. ואי"ה שם יתברר א' אם דוקא ב"ד של ע"א, ב' אם לצורך שעה יוכל לבטל, ג' החילוק בין פשט איסורו ללא פשט, ד' בתקלה ע"י ב"ד הראשון, ה' החילוק בין שואית לקום ועשה, ו' מומן אחד לזמן אחד א"א שהב"ד ע"מ שהרצה לבטל יבטלה, ז' כשנשתנה הענין, ח' הוספה על תקנת הראשונים אי הוי ביטול, ט' מה נקרא גדול במנין, י' לצורך שעה, י"א בדיני ממונות, ועוד ועוד, ואינונים לכריב מקומות, וראה כאן סי' ל"א.

סימן כח, אם לא קיים הגזרה דרבנן אם לא יצא המצוה דאורייתא

גזירה שגזרו חז"ל במצוה דאורייתא שלא תהי' נעשית באופן המוכשר מדאורייתא אי גזרו גם כשתבטל המצוה לגמרי, ראה שו"ת מע' המ"ם אות ג"ט מ"ש, ע"ה"ט בכל דבריה, וראה היטב בספרי ח"ח ערך אין או אינו ראוי מדרבנן אי מקרי אינו ראוי מדאורייתא, מדף כ"ה והלאה ע"ש.

סימן כט, זקן ממרא שחלק על גזרת החכמים

זקן ממרא שחלק על גזרת החכמים בדבר שיש בודונו כרת ושנגזרו חטאת כגון שהתיר את החמץ ב"ד בניסן בשעה ששית, או שאסרו בתנאה בשעה חמישית, לדעת הרמב"ם הלכות ממרים פ"ד ה"א (וראה שו"ת הרא"ש כלל כ"א סי' ט') הוא חייב מיתה, לפי שהמקדש אשה בחמץ משש שעות ולמעלה אין תוששין לקידושו, וה"ו מחלוקת בדבר שחייבים על דונו כרת ושנגזרו חטאת, כמ"ש הכ"מ שם, וראה קנאת סופרים על סהמ"צ שורש א', ע"ש, או מפני שעיקר חמץ יש בו כרת וחטאת, ע"כ נעשה זקן ממרא אף כדרבנן, ראה מאירי סנהדרין דף שי"ז ד"ה אפילו, והוריות ד' ב' ד"ה כבר, והרדב"ז על הרמב"ם שם, והרמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ שורש א' חולק עליו וסובר שאינו נעשה זקן ממרא על גזרות דרבנן, שאין אנו קורים בו ע"פ התורה אשר יודון, ע"ש בארוכה, וראה סנהדרין פ"ז א' פלוגת ר"מ ר"י ור"ש, ע"ש ובמפורשים כי לקצר אני צריך, וראה בנו"כ על ספר המצות שורש א' ע"ש. וראה באקצר.

סימן ל, טעמי הגזירות והתקנות אם לפרטמן ובא"י לא פרטמו הסעמים עד י"ב חדש

(א) ראה ע"ז ל"ה א' דאמר עולא כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלו טעמא עד הריסר

ירחי שתא זלמא איכא אינש דלא סיל ואחי
לזולו בה. וכעייז איתא בירושלמי עייז פ"ב
חייז, ובמהמ"ש להרמב"ם פ"ב ד"ה אר"י שאל
ר"י כ' לא היו מודיעים טעם אותה גורה כל
אותה שנה עד שיתפרסם איסור אותו הדבר
ונודע אצל הנשים ועמי הארץ באותה שנה
מודיעים הטעם עיי"ש. וראה פחד יצחק ערך
גורה כי דף כ"ג ע"ב וצרנו לכאן, וראה פחד
יצחק ערך חשוק שפתיך דף נ"ה ע"א. עיי"ש.
וראה כאן ס' כ"ז ערך כשבטל הטעם אם נשארה
הגורה משיש מתו"ס פ"ב דמצער שני ועוד.
הטעם שהיו מסתיריט טעמי התקנות למען לא
יזולו בהם, עיי"ש וצרנו לכאן, כי לא רצינו
לבא בכפילא. ואחרי מלאת השנה פרסמו טעם
הגורה, כי אחרי אשר כבר השתכל הטעם אחרי השנה
יזולו בה עוד, ועכ"ז פרסמו הטעם אחרי השנה
כדי לקיים הטעם לדורות. למען ידעו הדורות
הבאים טעם הגורה, ונפקים גדולה יש בה
לענין אם יתבטל הטעם אם תבטל גם הגורה.
(ב) וכתבו האחרונים, דמה שקראו התקנות
בחוספת חומרא משום סייג וגדר לצורך המקום
וחזמן, וגם תקנה לדורות, כ"פ בשם "גורות",
הוא משום שלא רצו לגלות טעמן כדי שלא יהיו
מפפסקין בהן ויהיו כעין גזירות המלכות.
(ג) הגורה קבלה חוקף וקיימו אותה גם אלה
שחיו מתנגדים לה אלו ידעו טעמה.

סימן לא. גורה מי בכח לבטלה

ראה רמב"ם בהקדמתו לס' זרעים שכתב
החולק מרביעי הם הגורות וכו' וכשתפול
הסכמה על אחת מן הגורות אין חולק עלי בשום
פנים, וכשיחיי מושט איסורה בכל ישראל אין
לחלוק על הגורה ההוא. אפילו הנביאים בעצמם
לא היו רשאים לבטל אותה, לכן אמרו בתלמוד
שאליתו דיל לא הי יכול לבטל א' מייח (דבר)
שגורו ב"ש וב"ה, והביאו טעם עייז שאיסורן
נשט בכל ישראל וכו' וכו' עש"ל, וראה היטב
זוה בספרי חייב ערך בת קול, אין נביא רשאי

לחדש וכו' סימן כ"ה, עיי"ש וצרנו לכאן כי
לא רצינו לבא בכפילא במה שהארכתי כבר
בספרי עיי"ש.

תקנה לא זזה ממקומה היינו דוקא בגורה
כוללת, הראים בתוספותיו על הסמ"ג ה' חמץ
עיי"ש, ובס' פריח יוד ס' קס"ז סק"ב, ולשון
למודים אר"י ס' ב', ומובא בהגהות תחזיקא לס'
ארעא דרבנן אות נ"ו עיי"ש, וראה כאן ס' כ"ה,
וראה בכללים שלי ערך תקנה ופח"י ערך תקנה
בה בארובה, וזה שייך להכלל הגדול רכל דבר
שבמנין צריך מנין אחר להתירו עיי"ש.

סימן לב. אם אין לעשות גורה רק משום חשש
דעתה ולא משום דאח"כ

(א) ראה אר"י ס' רמ"ב סעי' א' במג"א
סק"א, אם הערלים מיקרים השער של הדגים
נכון לתקן שלא יקנו דגים, ורא' ממשנה ספ"א
דכריתות וכו', ובמג"ג כאן דחה ראה זה דמס
חטאנו פ' עתה יבא לידי איסור שלא יבא אף
אחד, משא"כ לעשות תקנה פ' יבטלו אר"י זה
לא מצאנו עיי"ש, ובס' נפש חיה אר"י כאן ציין
לקושית השאגת אר"י ס' ד' האין יתכן לבטל
קיי"ש מפני חשש ביטול פעם אחת, עיי"ן בו,
ולכאורה ראה מפורשת מוכחים ג"ז טע"ב הפסח
אינו נאכל אלא עד חצות וכו' ממאי דילמא
דרבנן הוא ולהרחיק את האדם מן העבירה,
ומשני א"כ מאי אלא עד חצות, הרי מבואר
שלו הי' אך משום חשש עבירה שעייז יבטל
לפעמים, עוד לא היו אומרים שיבטל עכשיו כי
היכי דלורו שלא יתבטל פעם אחת, וע' בפמ"ג
מ"ז ס' ח' ססק"ה, אמנם ע' בתוס' פסחים ק"כ
ב' ד"ה אמר רבא, מה שפירשו בהך דרבא עיי"ש,
וע' ירושלמי מובא בתוס' גיטין מ"א ב' ד"ה
לי"א וכו', אין גושאין נשים במועד, שביא בשם
ר"י אומר מפני ביטול פור וכו', שהכוונה שאם
יותר לישא במועד ימתינו עד המועד שהוא זמן
שמתה האדם מפני מעסקיו ועייז יתבטל מפורר
עד המועד, הרי שאסרו לישא במועד וימתין עד

אחר הרגל משום ביטול פור, וע' ר"ן ביצה
ר"ס יר"ט, א' רבא כדי שיכרור וכו', דמשמע
שם דמוטב שלא יתעדן שבת אחד ויתעדן שבתות
הרבה וכו', עיי"ש כל הדברים, הרי דגורינו בכה"ג,
וע' חק יעקב אר"י ס' ת"ס סק"ב מהג' מהרש"ל
הלכה למעשה עיי"ש, וע' פיהמ"ש להרמב"ם
גיטין מ"ז גבי המוכר שדחו לגברים, דכשראו
חז"ל שהיו מתיקרים בלקחתם מן הנכרים
התקינו שהלוקח מן הנכרים לא יבא בכורים
וכו' עיי"ש, ובסוטה ל"ד ב' א"ל שמואל להני
דמבוגי אסא וכו', ובמג"א ס' תרנ"ו סק"א שלא
ידקדק בהידור כשעייז יתיקר לאחרים, ומכש"כ
בכזה כדי שיתעדן שבתות הרבה, עיי"ש כל
דבריו.

(ב) וראה כה"ג בס' דרכי שלום אות ג"ס
ערך אנו דנין רק על דבר שאנו עוסקים בו עתה
ולא על מה שיוולד מזה אח"כ, שהאריך בזה
ומביא מהר"ן סנהדרין פ' י"ב כ"ז כ"ח שהקשה
הא מצינו שחייב מיתה עיי' עדות קרובים, כגון
שמעידים על קידושי אשה וכדומה, ות"י כיון
דהשתא אין מיתת קרוב קרוב עייז אף דאחר כך
נתגלגל עייז מיתת קרובים לא איכפת לן בזה,
יע"ש וכו', עיי"ש כל דבריו, וראה דרכי שלום
אות ס"ד עיי"ש.

סימן לג. לא גזרו רק במילתא דאיתא כותיה
בשל תורה

לא גזרו רק במילתא דאיתא כותיה בשל
תורה, אבל מילתא דליתא כותיה בשל תורה
לא, ע' פ"ק דב"מ, בשלמא למ"ד הילך חייב
מתקני רבנן מלתא דכותיה בשל תורה אלא
למ"ד הילך פטור כו' יעו"ש, וע' חולין ל"ד ע"א
בתוס' דאע"ג דאיכא למיגור דבהדי דאכיל
אוכלין טמאים כו' מ"מ אי לאו דאשכחן בעלמא
שני דעביד שני לא שייך למיגור דלא להוי
מילי דרבנן כחובא ואיטלולא, יעשה"ס, ועיי"ש ל"ז
ע"ב ד"ה מיתבי, מובא בס' דרכי שלום אות
רמ"ז עיי"ש.

סימן לד. בדבר שנוטה במיד לא שייך למיגור

ע' תוס' כתובות י' ע"א, דדבר שערשה
מדעתו לא שייך למיגור שמא יסחוט כיון שלדעת
כן עושה יעשה"ס, מובא בדרכי שלום אות ס"ה
עיי"ש, וראה בס' עץ הדעת טוב שבת י"א ד"ה
שמא משיב בענין גורה לכשיעבור במיד,
עיישה"ס וצרנו לכאן.

סימן לה. לא גזרו באיסור לאו אם הקילו בדבר
זה באיסור כרת, ועוד כעין זה

לא גזרו באיסור לאו אם הקילו בדבר זה
באיסור כרת, אף דלא שייך הטעם בזה, מ"מ
הוי כחובא ואיטלולא, תוס' יבמות מ"ב א' ד"ה
מ"ש עיי"ש, וע' בכ"ש חולין צ"ב שהביא מעירובין
ע"י גיטין י"ה, ותוס' נדה ס' ע"א, ומנחות מ',
וחגיגה כ"ב כ"ה, מחששא דחובא ואיטלולא, וע'
שו"ת ג"ד ס' כ"ג מעשה דוילנא, וע' פ"ה
דאהלות מ"ד ורע"ב שם, וע' ריטב"א ר"ה ל"ב
ב' דמה"ס לא גזרינן במילת שמא יעבירו, כיון
דמילה גופא שהוא אב מלאכה דוחה איך נחמיר
משום גזירה דרבנן עיי"ש, וע' ח' הר"ן גיטין
ט' ש"כ ליישב קושית התוס' אמאי נאמן לומר
בפני נתתם בעבד הרי לא שייך ב' עיגון, דכיון
שהאמינו כבר באשה דהוא איסור ערוה החמור
לא שייך להתמיר בעבד דיהוי ד' חז"ל כסותרים
זא"י, דבאיסור חמור הקילו ובקל החמירו אף
דבעבד לא שייך עיגון ובאשה הקילו רק משום
עיגון יעו"ש, וע' ר"ן נדרים י"ט א' ד"ה ועל
משקה דלא יתכן להחמיר בדרבנן טפי מבשל
תורה אף שזה חמור באיזה צד וכו' עיי"ש,
ועשו"ת תוע"ר ס' כ' כה"ג, דגם באיסור ע"ז
דרבנן אין להחמיר יותר מבאיסור מחמיר שהוא
של תורה עיי"ש, וע' מש"לם סוף הל' מ"א וגימור
ס"פ החרש ש"כ להרשב"א כה"ג לענין אין ב"ד
מצווין להפרישו עיי"ש, וכו' וכו' מ"מ, וע'
תוס' קידושין ל"ה רע"ב באיסור טבל אף דאינו
בשאלה מ"מ כיון שעיקר האיסור שבו אינו אלא

מחמת תרומה ומעשר שבו לא חמור מינייהו
 והוי דינו כישנו בשאלה ע"ש. ועי' תוס' עירובין
 ס"א ב' ד"ה ראב"י כה"ג וע"ש בסוה"ד. ועי'
 תוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה שאני כו' גבי שמנו
 של גיד כה"ג ע"ש. ועטרין יר"ד ס"ו ה' סק"ז
 ולא יתכן שיהא דבר שאסור משום מ"ע חמור
 מגוף האיסור ע"ש. מובא בס' דרכי שלום אות
 ר"מ ע"ש. וראה בכללים שלי ערך חזקא
 ואיטלולא. ובספרי ח"ה ערך אין לחכמים כח
 וכו'. עישת"ט.

סימן לו. אם כבר נאסר במקצת אין לחוש
 לגזירה ההיא

היכא דגזרינן בדבר א' שמא יעשה כו"כ
 דאי כבר נאסר עליו במקצת הדבר אם שוב אין
 לחוש לגזירה ההיא דאית ל' היכירא ע"י המקצת
 שנאסר עליו ולא יבא לסטות יותר, אבל י"ל
 דוקא אם כבר נאסר עליו מקצת השכיח יותר,
 כזה הוי היכירא, אבל לא בענין אחר, ועי' ר"ן
 גדרים מ"ב ב' ד"ה ר"ש בן אליקים וכו' שכי'
 ואע"ג דגזרינן שמא ישחה בעמידה ולעיל גבי
 חלה לא גזרינן וכו' ה"ט משום דדרך מבקר
 לישב ואתה מצריכו לעמוד אית ל' הכירא ולא
 ישחה בעמידה אבל הכא מאי הכירא אית ל'
 וכו', ועי' כתובות כ"ד סו"ע"ב בהא דריע חזקתו
 וכו' וברש"י שם. כ"כ בדרכי שלום אות פ"ה
 ע"ש. וראה כאן ס"י ס"א. וס"י פ"ה ע"ש.

סימן לו. לא גזרו רק אסור דבר שאסור לדברי
 הכל

אי לא שייך גזרה רק אסור דבר שאסור
 לדב"י הכל. ראה מג"א ס"י רפ"ז סוסק"א.
 ומחצה"ש שם. כיון דאיכא חד מאן דאמר בש"ס
 דחידי פטור ממוסף אף ולא קי"ל כותיה מ"מ
 שוב לא גזרינן שמא ישכח להתפלל ע"ש. וראה
 מחז"ש"ל בהכמת שלמה יבמות ס"ח דלא שייך
 לגזור רק אסור דבר שאסור לדברי הכל אבל אי
 ח"כא מ"ד דשרי אפילו לכתחילה, אפילו דקיי"ל
 כמאן דאסור מ"מ לא שייך באותו דבר גזרה

ע"ש. וראה בס' דרכי שלום אות פ"ה ומסדר
 חילוקים ושיטות מעי' גי' אות קנ"ט.

סימן לה. לא גזרו לעקור מצוה ודאית

לא גזרינן לעקור מצוה ודאית, רק היכא
 דהוי ספיקא. ראה ריטב"א סוכה פ' לולב וערבה.
 בהא דגזירה שמא יעבירנה, דלא גזרי' לעקור
 מצוה ודאית, רק היכא דהוי ספיקא, משום דלא
 בקיאים בקביעא דירחא, כגון כלולב, והקשו
 ע"ז דמ"ש הזאה דאינה דוחה שבת אע"ג דע"ז
 מיעקר מצות הקרבת הפסח דהוי מ"ע ודאית,
 ות"י דח"ל והזאה אע"פ שזמן הפסח ברור והוא
 מצוה מן התורה אפ"ה כיון שבועדו עכשיו טמא
 אינו מחויב בפסח עד שיוה, לפיכך גזרו בהזאתו
 משום דדבא, שאין אנו עכשיו עוקרים ממנו
 פסחו, אלא גורמים שלא להתחייב בו, ועי' רמב"ם
 פ"ו מק"פ ה"ז כה"ג לענין הזאה הנ"ל. וע"ש
 בהשגת הראב"ד וכו". ועי' תוס' פסחים כ"ב א'
 ד"ה כי לית ל"י, שכי' כעין סברת הריטב"א.
 וי"ל דגם הריטב"א כונתו כה"ג. ועי' שעה"מ
 פ"ב משופר ה"ז, ומבואר מזה דלא מיקרי עקירה
 מה שגורם שלא יתחייב, ועי' פסחים ס"ט, וכע"ז
 כ' הש"ך בחז"מ ס"י ג"ח סק"א לענין מינו
 לאפוקי משבועה יעשה"ס. ועי' תומים ס"י פ"ב,
 ב"כ"מ, ובעיקר ענין זה אט ק"ל יותר להגן שלא
 יבא משיועיל אחר שכבר בא יליע בגדרים ע"ה
 ב' ברי"א והכמים בגדרים שלא באו לכלל איסור,
 וממקוה שאינו מציל הסתוריים מלטמא כו',
 ע"ש בכל הסוגיא. ועי' טר"ז יר"ד ס"י ר"א
 סק"ה, סברא כע"ה, לענין גזר אחיה, ועי' תוס'
 שבת ג"ט רע"א ותוס' מעילה י' ע"ב, מובא בס'
 דרכי שלום אות פ"ד. ע"ש.

סימן לס. לא גזרו רק על חזאי ולא על הספק

(א) ראה בס' גזי חיים מעי' ג' כלל כ"ט
 שכי' גזירת חכמים לא גזרו כ"א על חזאי ולא
 על הספק, כן גראה להזכיה ממ"ש בברכות כ"ה

ע"א באיסור מי רגלים, כי גזרו על ודאן ולא על
 ספקן, ועמ"ש הרב ארעא דרבנן אות שני"א.
 ובספרו קה"י תוס' דרבנן את צ"ד, ועיין עירובין
 ד"ט"ל ומ' בביצה ד"ה ע"ב לענין גזירה מהרה
 יבנה בהמ"ק ויאמרו אשתקד, ועוד שם בביצה
 דכ"א ותוס' שם דף ג' ד"ה גזירה, לענין שמא
 ירבה בשבילו, וד"ק, ובכ"ז להראב"ע מצאתי
 דגזירת רבנן לאיסור אע"ג דדובא להיתר,
 כמבואר בברכות ד"ט ע"ב, עין חזקא אות ט',
 וראה כאן ס"י ג' ערך בענין גזירות דלא פלוג
 רבנן מש"ש בשם המנחת יעקב ע"ש.

(ב) וראה בס' קהלת יעקב תוס' דרבנן אות
 צ"ד שכי' גזרה דרבנן לא גזרו אלא בודאי לא
 בספק כבברכות פ' מי שמתו ספק צואה וכו'
 וכי גזרו בודאן בספק לא גזרו, ומזה תוא
 דאמרינן בכל דוכתא ס' דרבנן לקולא משום
 דלא גזרו אלא בודאן לא בספקן, ומצאתי גדולה
 מזו בס"ק דקידושין גבי ערלה בחז"ל הלל"מ
 אמרו שם אימר כך נאמר הלל"מ ודאי אסור
 ספק מותר ע"ש.

(ג) וראה בס' ראש יוסף שבת י"א א' שכי'
 דאין כח ביד חכמים לעשות טיג וגדר כ"א על
 חזאי לא על הספק דלא תוסיף ולא תגרע רק
 ושמרתם את משמרתי חורשו לעשות טיג חזאי
 תורה ולא לספק עישת"ה, ומביא ג"כ עוד מתוס'
 מנחות ס"ה ושם ה' דלמצוה איסורא בעלמא
 לא עשו טיג ע"ש. עוד כתב שם הא דאין
 גזרינן גזלג"ז כו' דאין להם רשות יותר והוה
 בל תוסיף דמשמרת אחת נתנה תורה רשות,
 ע"ש כל דבריו היטב.

סימן מ. אם יש הבדל בין איסור קל לבין
 איסור חמור

(א) אם יש הבדל בזה בין איסור חמור
 לבין איסור קל, מצינו דגזרינן שמא יעשה כו"כ,
 אבל דוקא אם הוא איסור קל, אבל אסור יעשה
 איסור חמור לא חיישינן, עי' טר"ז ארי"ה ס"י רנ"ג
 סקט"ו, ומג"א סקט"ז שם, ובט"ז ארי"ה ס"י רס"ה

סק"ב, ומג"א סק"ז, ג"כ כה"ג, מובא בס' דרכי
 שלום אות פ"ה. וראה ארי"ה ס"י שכ"ד סע"ג.
 מעמיד אדם בהמתו ע"ג עשבים מחזכרים, ולא
 חיישינן שמא יחלוש מהם, אבל לא ע"ג מוקצה,
 מפני שאיסורו קיל וחיישינן שמא יתן לה ממנה
 בידים וכו' ע"ש. וככתובות ד' ע"ב כיון
 דאקילו רבנן אתי לזולזל, ובתוס' כתובות כ"ח
 רע"א ד"ה ואם ה"י כהן לא תדור עמו במבוי,
 שכתבו דכיון דפנויה היא קיל ל"י אבל אם
 נשאת אינו צריך להרחיק, ועי' ביצה ב' ע"ב
 שבת דחמירא ולא אתי לזולזל בה סה"ס לן
 כר"ש דמיקל י"ט דקיל ואתי לזולזל בה סה"ס
 לן כר"י דמחמיר, ובגמ"ס ג"ב משום חומרא
 דע"ז מבידל בדילי מינ"י ע"ש. ובתוס' ע"ז כ"ז
 ע"א סד"ה הרועים, ואורי' דהיא הנותנת משום
 דלא פסילי אלא מדרבנן עשו חכמים חיווק
 לדבריהם וכו', ובר"ה י"ט א' הללו ד"ה ואין
 ד"ה צריכין חיווק, הללו ד"ס וד"ס צריכין
 חיווק (ובכ"מ נ"ה ב' וכתובות ג"ז ב', בב"מ
 עשו חיווק לדבריהם כעין של תורה ובכתובות
 יותר משל תורה), ועי' ארי"ה ס"י הר"ג שכי' הב"י
 דרחיצה שאסור מאסמכתא דקרא התירו אבל
 מעבר לשוט שאין לו ספק בתורה לא התירו
 חז"ל שעשו חיווק וכו', וכ"כ הש"ך יר"ד ס"י
 רל"ט סק"ב בשם המהר"ל"ה, ע"ש.

אבל מצינו הרבה עבירות קלות דחמירי
 להו לאינשי יותר מחמורות, עי' תוס' סוטה ז'
 ע"א ד"ה א"ל, מכ"מ, ועי' ברכות כ"ב סע"א
 א"ל ריקת יד לך ט' קבין שאתה טובל בהן
 וכו' ע"ש. ועי' יומא כ"ג ב' שקשה עליהם טהרת
 כלים יותר משפיכת דמים, ועי' ט"ז א"ה ס"י מ'
 סק"ד, וב"ש אהע"ז ס"י ו' ס"ק י"ד, ושו"ת
 הריב"ש ס"י תכ"ה, כ"כ בס' נפש ח"י (להגר"ר
 מרגליות ז"ל) ארי"ה ס"י שכ"ד סע"י י"ג עשה"ט.
 ועע"ש גם בסע"י י"ד בארוכה כי לקצר אני
 צריך.

(ב) ועי' יד מלאכי אות ח' בענין עשו חיווק
 לדבריהם יותר מבשל תורה ומצינו בריש
 כתובות דחששו חז"ל בדרבנן משום דקילא

לאינשי דלא לזלזלו בה יותר מבשל תורה, ועי' חזק' ביצה ח"י ע"א דבולד המומאה דרבנן לא חזירי כיכ לפי שהוא רק מדרבנן, ועי' בהה"מ פ"א מאישות ג"כ בה' וכו', ועי' ב"ש אה"ע סי' סק"ד, שמקשה על הפוסקים דבדרבנן אין להחמיר ולעשות הרחקה כמו בשל תורה מכתובות ע"ש"ב, ועי' סוטה ז' דתלוי בפלוגאה אי איסור כרת חמור לאינשי ולא מזלזלי אבל איסורא בעלמא צריך הרחקה מפי או לא, ע"ש, ועי' חזק' יבמות ל"ז ב' ד"ה ולא קתני, דהכי דנוסף על האיסור דרבנן גם איסור תורה אין לחוש שמא יזלזל, ועי' שאג"א סי' ק"א ובקרא שם, ועי' רא"ש פ"א דכתובות סי' ט', ומהרש"א שם ד"ד, ושי"ר י"ד סי' ש"ב סק"ו ונה"כ שם, ושו"ת ב"ש ת"ע סי' כ"ה, ועי' אות ר"ב משי"ש בשם ס' תאשכול וכו' וכו' ע"ש, וראה בכללים שלי ערך עשו חכמים חזק לדרביהם וכו', ועוד כל דחיקון רבנן קעין דאורייתא חיקנה וראה בס' דרכי שלום אות ר"מ ע"ש, וראה רש"י יבמות פ"ב גזירה משום איסור מיתה חמור מפי ע"ש, מובא בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות קנ"ח ע"ש, וראה בס' נפש חיה אור"ח סי' שכ"ד סק"י י"ד הג"ל ע"ש"ס.

ג) וראה בכללים שלי ערך שבות ושרית מהר"ש ענגיל ח"א סי' ע"ב שהעיר מביצה ח"י ע"א דמשום שמחת י"ס מותר ביש לו דקר נערך דהוי מלשאל"ג ומתירין איסור דרבנן, אבל באין לו דקר נערך דהוי תרי איסורי דרבנן אין מתירין משום שמחת י"ס, ע"ש ובהובאים פ"ד ב' ד"ה ומוציא, ונה"מ ע"ב ד"ה פ"ט, דב' פסולי לכתחלה בקדש אם עלו ירדה, ובלח"מ פ"ד מה' יבום דב' פסולי לכתחלה אי כדעבד לא מהני ע"ש, מובא בפע"ה ח"א דף ג"ט ע"ש.

ד) וראה בס' טל תורה ביצה ב', שכתב נסיד דנמרא דביצה הוי דק איסור עשה דוהכיני נ"ד ומשום איסור עשה לא גזרינן, ועי' מנחות ז' ופ"ה, ומשום עשה ליתא לגזור, ועי' חזק' יבמות

שם דף ה', ובפמ"ג אור"ח בפתי' כוללת ח"א אות ו' וח"ג אות א' לענין גזרה בעשה, וכו' ע"ש. ה) וראה פרמ"ג פתיחה כוללת ח"א אות ו' שם דבאור"ח סי' ח' במ"ז אות ח' ומ"א י"א א' צידדנו אי עשו חז"ל סייג וגדר למ"ע כמו בל"ת או דלמא דוקא ל"ת שלא יעבור בקום ועשה ולא בשוא"ת, ויש תבלין לזה דושמרתם את משמרתם עשו משמרת למשמרת חיינו ל"ת ככל שמירה דקרא ע"פ הרוב, ע"ש, וראה שם בה"ב אות כ"ד ובח"ג אות א' באורכה, ובח"ה אות ל' ובא"א סי' תמ"ג סק"ב, ובגנזי יוסף על חתחיתה כוללת, וראה כאן סי' מ"א וצרפו לכאן.

ו) ראה ריטב"א שבת י"א ב' שם דדוקא בהוצאה מתוך שהיא קלה בעיני כל אדם שברשות היחיד מותר לפנות חפצים מותר לזו"ת ס"ל לאביי דמתמרין בה וגורין גולגין אבל בש"ד סבר אביי דלא גורין גולגין כבביצה פ"ק ע"ש, וראה שבת י"א ע"ב בסני יהושע שם שם דאדרבא הוצאה מלאכה גרועה הוא וכו', ע"ש כל דבריו וצרפו לכאן.

ז) ובגזרותם לא היו מרחיקים שוות, פעם עשו חזק כשל תורה, כב"מ ג"ה ב', ובכ"כ מקומות, ופעם עוד יותר משל תורה, ראה ירושלמי תענית פ"ב ה"ב יבמות פ"ט ח"ה, ובגמ' יבמות ל"ז ב', ולפעמים לא עשו חזק כלל, ככתובות ג"ז א', והגזרות והמלכות בכ"מ הט לפי צרכי הזמן והמקום ותכנת הענין שגזרו עליו, ופעמים רבות הקילו בדבר שהוא רק מדברי סופרים יותר מדבר שהוא מן התורה, ראה תמורה כ"ז א', פסחים ד' ע"ב, כתובות י' ע"א, ופעמים בדבר תורה עצמו גזרו יותר באיסור חמור כמו כרת ומיתה מבאיסור שאינו אלא בלא תעשה, ראה יבמות קי"ד א', וכן גזרו יותר בדבר שהוא אסור בהנאה, כבב"דושין ל"ט א', וכן המעלה שעשו ביחסי, ככתובות י"ג א', ובכ"כ מקומות, וכן מעלות שעשו בקדש ובתרומה, כבב"דושין פ"ב מ"ב ומ"ה, וחגיגה דף ב' ע"ב ובכ"כ מקומות, ובביצה ב' ע"ב ר"ג ר"ל להיפך שבדבר חמור אין צריך לגזור כיון דחמור לא

סימן מא. ההבדל בין קום ועשה לבין ביטול מצוה

א) גזרות מחשש שלא יבואו ליגע בשל תורה, היינו דוקא כשיש לחוש לעבור בשל תורה בקום ועשה אבל לא מחשש שיבואו לידי ביטול מצות עשה, כיכ בדגמ"ר סי' ט', וע"ש בא"ח סי' ט' שם הרמ"א בס"ב שלא לעשות ציצית של פשתים כלל, וכ' המג"א הטעם לפי שיש צמר נראה כמשי ויבואו להטיל ציצית פשתים בטלית של צמר שיסבדו שהוא של משי, וכ' ע"ז בדגמ"ר ח"ל ויעברו על איסור שעטנז, מא"כ לעשות ציצית של משי אין כאן רק חשש שוא"ת שיעשה משי בשל צמר ויבטל מ"ע ובהו לא גזרו עכ"ל, וכ"כ הפרמ"ג באר"ח סי' ח' במשבצות ס"ק ח' ד"ק משום חשש שיעברו על ל"ת או על עשה בקום ועשה הוא דגזרו ולא משום חשש ביטול מצות עשה, ונרשש מק"ש שעשו סייג וכו' וכ' לישב זה ע"ש, וראה יומא ס"ה ב' ועוד כו' מצוה הוא, ומנחות ס"ח ב' משום מצוה ליקום וליגזור ע"ש.

ב) והשו"ת כללים מע' ג' אות י"ב מביא ראייה לזה ממנחות ס"ח ע"ב בתוס' ע"א ד"ה והא שם דא"ע"ג דאיכא איסורא דאורייתא אין סברא לגזור ולהחמיר כיון דליכא לאה, נשמע מזה בכש"כ דאין סברא לגזור משום ביטול מצוה בשוא"ת, והאריך שם דמתוס' הג"ל משמע דדוקא משום לאו הוא דגזרינן אבל לא משום עשה אפי' בחשש העבירה בקום ועשה, ואילו הפרמ"ג כ' דאף באיסור עשה עשו סייג וגדר ע"ש מה שז"נ בה, וכ"כ השא"ג בס"י ד' כהפרמ"ג דרך בעשה דקריע גזרו ולא בשוא"ת ע"ש, אלא דמרש"י ביצה י"ג ב' שם מיהו אם לא יפריש שאר הבשר ה"ה אוכלת ועובר בעשה וכו' ושם הוי רק ביטול מצוה ע"שכ"ה, וצ"ע, וכן קשה מסי' תרכ"ט ס"ה דאין מסבכין בנסרים, וכן בס"י תרכ"ט ס"ד שאסור לסכך לכתחלה בעשבים שריתן רעה וכו' שמא יניח סוכתו ויצא וכו', ובשניהם משום ביטול מצוה, ואפי' משום חשש ביטול מצוה דמדברי קבלה

אחי לזלזלי ב"י, ובאמת אינו כן כבשבת קנ"ז א', וכתרא"ש בפסקיו שם, וראה שבת י"ט א' בדבר שהחייב חטאת גזרו בו ובדבר שאינו חייב חטאת לא גזרו, וראה יבמות צ"ח ב', ובכל אלו שערי התירוצים בדרך פלפול וסברא לא ננעלה, אבל מ"מ בפשטות נראה שהחז"ל הקדושים והמהורים ידעו איה ופתי ראוי לעשות חזק ואיה ומתי המקום והזמן דורשים שלא לעשות חזק ולכן לא ה"י מרחיקים שוות, וכמו שהבאתי כאן ובערך גזרה לגזרה, שיש הרבה יוצאים מן הכלל, ע"ש, ובספרי ח"ח ערך אין לחכמים כח וכו' בענין עקירת דבר תורה, דכ"פ במקום כרת לא העמידו דבריהם כבפסחים צ"ב א', ובכ"כ מקומות, ופעמים העמידו אף במקום כרת ע"ש, וכן בעקירת גזלה דאורייתא לא העמידו תקנתם, ככתובות ג"ב ב', וכמו כן בהכלל דלא פלוג רבנן, כביבמות ס"ז א' ק"ז ב' ג"ב ב', ב"מ ג"ג א', ובכ"כ מקומות, וראה פסחים ל"ז א' יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקין בייתוס מותרים, וכן בגיטין ד' ע"א שלא תחלוק במדינת הים, ומצינו כ"כ אופנים יוצאים מן הכלל, לדוגמא ראה ע"ז ל"ד א' במוריים של גויים שגזרו עליו ותתירנהו בקצת אופנים ע"ש"ט, ובכ"כ מקומות, והבאתי כאן סי' א' במקדוה וכו', שהחזירה נתנה להם כח ורשות לעשות ט"גים ותקנות בכל זמן ועידן כפי הבנתם, ובכרמב"ם ה' ממרים פ"א, ה"ה אומר עפ"י התורה אשר יורדו אלו התקנות והגזרות וכו' ע"ש כל לשונו, וראה בספרי ח"א ערך בה קול אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ע"ש"ט וצרפו לכאן.

ח) וראה היטב בס' שם שמעתתא להגאון בעל שמן רוקח ז"ל שער ה', ובפרט שם אות ז' האריך מאוד בה, ע"ש"ט כי קצתו הואיל זה הספר מצוי ע"ש, ואי"ה בכללים שלי ערך תקנה, הקלה, חכמים עשו חזק לדרביהם יתבררו הדברים בעת"ת עוד יותר, וראה היטב בספרי ח"ד ערך אחזקתי אינשי וכו' סוף קפ"ו והלאה משי"ב וצרפו לכאן.

גורין בסי' רס"ד שלא להדליק נר שבת בעיטורן שריחו רע, משום האי טעמא וצ"ע עיי"ש.

ובאות ל"ב שם כ' שהארעא דרבנן אות קל"ט כ' דלא גורין משום ביטול עשה. והפמ"ג בא"א שם סק"ז כ' וי"ל מדקדיל בסי' תרכ"ט דאין מסככין בנשרים משום גזרת תקרה, וכן פיסול חבילה וביוצא משום גזרה אע"ג דליכא אלא ביטול עשה, ודוחק גדול לומר דמשום ברכת סוכה דאיכא לי"ת או אסמכתא וחמירא טובא הוא דגזרו, וע' ח"י אדם ה' פסח בקונט' נשמת אדם ס"ו א' ד"ה אמנם. ובפאה מ"ג ג' סימן י"א מביא בשם הכרם המד ליישב ד' חדגמ"ד והפרמ"ג מהא דאין מסככין בנשרים משום ביטול עשה, עפמ"ש הפרמ"ג ה' סוכה תר"מ א"א ס"ק י' דבסוכה עובר בקום ועשה מה שאוכל חוץ לסוכה וכו' עיי"ש, ורק על התוס' מנחות ס"ח הגזיל קמה הקושיא, ותעיר עוד מ"כ"ט, ובהך דסוכה שכתבתי בשם הפמ"ג עיי' בס' בנין שלמה ס"ו מ"ז דני"א, וצריך להבין למ"ז גם לבישת סלית בלא ציצית תהא בחשבה קום ועשה כמו אכילה חוץ לסוכה, וע"ע בפתיחה כוללת אות ו' ובקונט' הערות לח' הכללים סימן מ"ז עיי"ש, וראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"ו ס"ו עישה"ם וצדו לכאן.

ג' וראה גזע ביהודה ח"א חזו"ח ס"י כ"א ומובא בס' טהרת המים מע' ג' אות כ"ב שבי' גזרה דגזרו חז"ל הוא דוקא שלא יבואו לעבור על לאו אבל לא שלא יבואו לעבור על איסור עשה עיי"ש, וראה כאן סימן מ' וצרפו לכאן, וראה היטב בס' דרכי שלום אות תס"ד וצרפו לכאן.

סימן מב. אם יש הבדל בין יום א' ליום ב'

ע' חת"ס אורח סי' קמ"ה ויש לעיין בד' החיד' הובא במג"א ס"י תצ"ז סק"ד דגזרה דלא שייך רק גבי יום א' לחלוק בין יום א' ליום ב' אבל מל"ת לאו גבי יום א' איתמר רק בכל תחורה לכן יש להקל ביום ב' אף דבירט א' מהמירם, ראה בס' דרכי שלום אות פ"ה.

סימן מג. ההבדל בין גזרה לחששא

ראה כאן סימן כ"א, ערך אם גורין דיעבד אטו לכתחלה משי"ש בשם הרשב"א והריב"ש עיי"ש וצרפו לכאן.

סימן מד. ההבדל בין גזרה לבין תקנה

א' ראה רמב"ם בהקדמתו לס' ורע"ם, אחר שבי' וחלק הרביעי הגזרות וכו' וכו' כ' וחלק החמישי הם הדינים העשויים ע"ד חקירה וההסכמה בדברים הנוהגים בין בני"א שאין בהם תוספת במצות ולא גרעון, או דברים שהם תועלת לבני"א בד' תורה, וקראו אותם תקנות ומנהגים, ואסור לעבור עליהם, וכבר אמר שלמה ע"ה על העובר עליהם (קהלת י') ופורץ גדר ישכנו נחש וכו' מהם באיסור והיתר ומהם בענין ממונות וכו' וכו' עיי"ש"ם כל לשוננו, וכבר הבאתי לעיל סימן א' דבגזרות כתב הטעם דמושמתם וגו' עיי"ש, וראה ערך גלגין סימן א' וב' עיי"ש, וראה תו"ש פ"ד מ"ג דסוטה, שמחלק בין איילנות למעוברת ומינקת חבירו, דאיילנות איסוריהו משום דמיפקד אפריה ורביה ולהחזיק מצוה מן התורה אסורה, והוא בכלל גזירות ובכלל ושמרתם את משמרת, עשו משמרת למשמרת, משא"כ מעוברת ומינקת חבירו לא גזרו להחזיק שום מצוה, אלא מפני חשש התינוק שמא תתעבר בזמן ההנקה ותיעכר החלב ותולד ימות וכו' וכו', כביבמות מ"ב, ולא הוי זה אלא כתקנה בעלמא וכו', והו' שרדק הרמב"ם בפ"ב מה"ס עבר ונשא מעוברת חבירו ומינקת חבירו ה"ו שו"ת, שאין כאן עבירה ע"כ, ומאי קאמר שאין זו עבירה והרי עובר הוא ע"כ חכמים שאסרו ליקחם, אבל ר"ל שאין כאן עבירה בערך העובר בענין איילנות כו' שהם גזרות מושמתם את משמרת וכו' ואילו הך אינה אלא תקנה ומ"מ אסור לעבור, וראה בהקדמת הרמב"ם לפהמ"ש ד"ה החלק הרביעי וד"ה החלק החמישי ורמב"ם ה' ממרים פ"ב ה"ב וה"ה, ובכללים שלי ערך תקנה וכאן סימן פ"ג ערך אם גזרה

חמור מתקנה עיי"ש וצרפו לכאן, הרי החילוק בין גזרה לתקנה שגזרה הוא לעשות סייג לדברי תורה ולהחזיק מצוה מן התורה גזרה, אבל התקנות הנה מחמת טעמים נחוצים כגו"ל, אבל התקנות שתיקנו משום גזרה וסייג לדבר אחר להחמיר על דברי גזרה, הנה בגזירות, וראה בכללים שלי ערך תקנה, ואקצר כאן.

ב' הנה לכאורה מהתו"ס הג"ל משמע דתקנה אינה בכלל ושמתם את משמרת וע"כ קיל מגזרות, אבל ראה בכללים שלי ערך תקנה שנראה דתקנה הוא ג"כ כמו גזרה כ"פ, גם להרמב"ם אפשר שהוא ג"כ בכלל לא תסור, או אפשר שהוא בכלל אשר יורד, ואני נכון עוד בזה, גם לפענ"ד יש חילוק בין תקנות לתקנות כי יש תקנות דומות לגזרות ויש שאינם דומות לגזרות.

ג' כ' בס' מאיר נתיב ערך גזרה, יש להבחין בין גזרה שהוא תמיד איסור לבין תקנה מעין פרוסבול וכיו"ב עיי"ש.

סימן מה. ההבדל בין גזרה לבין הרחקה

א' דע שיש חילוק בין הרחקה לגזרה, דהרחקה הוא כמו לך לך אמרין לנידא כו' דזה רק הרחקה יתירה, וכמו הא דנייר דאף אם יקרב לכרמא עדיין אינו עושה איסור, והך דלך לך נידא וכו' כבש"ס יבמות מ"ז א', שבת י"ג, ופסחים מ' ע"ב, ובכל דוכתי דאמר הש"ס כו', אינו רק מצד הרחקה יתירה, וראה היטב בס' שב שמעתא שער ח' אות ב', ובגזרה לא מפרשים הטעם בכ"ז, וגם עפ"י רוב לא גורין גזרה לגזרה, אבל מותר לעשות בכ"ד תרחקות יתירות לפי ראות עיני חכמים במקומם ובזמנם, זה מקרי הרחקה ולא גזרה, ובכל פעם מפרשים הטעם שעשו הרחקה יתירה, וראה במסדר חילוקים מע' ג' אות קס"א עישה"ס, וראה כאן בערך גלגין ס"י י"ט בדבר הקושיא על הרמב"ם וכו' ובערך גזרה ס"י ל' ערך אם גם בשל תורה וכו' עיי"ש וצרפו לכאן.

ב' לך לך אמרין לנידא וכו' כל דבר שנאסר בשביל כך אין לאסור אלא לכתחילה ואיסור קל הוי, כ"פ פ"ג מה"מ מ"א ה"ג לדעת הרמב"ם, וע' תורת הבית להרשב"א דף קל"ז ר', ובשו"ת זרע אברהם ח"י"ד דף פ"א ע"ב מובא ביד מלאכי כללי הדינים אות שע"ב עיי"ש.

סימן מז. אם יש הבדל בין גזרה דרבנן לבין איסור דרבנן מצד עצמו

ראה בס' עטרת צבי סימן כ' דתקפ"ד למחרצ"ח ז"ל שבי' דהא דאין שבות במקדש זה רק בדברים שלא אסרו דק מטעם גזירה היינו שלא עשו עדיין איסור אלא דחוששין מתוך שיתירו דבר זה יש חשש שיגע באיסור תורה, אבל באיסור דרבנן מצד עצמו כמו איסור סלטת וכח"ג אע"ג דאינו אלא מדרבנן גזרו שבות במקדש דהרי אט' סלטת יעשה איסור מבורר וכו' וכו' עיי"ש בארובה, וכן נראה להטעם הוא משום דהנהגים זריו"ם הם, והו' שייך בחשש שמא יעשה אבל לא באיסור ברור.

סימן מו. גזרה משום שאין בני תורה

א' גזרות חכמים שגזרין מפני שאין בני תורה, הן עתה בדורות האחרונים שאינן מתקנים יש לנו לגזור, הרב פ"ה א"ח ס"י תנ"ג, ועיי"ש דאפ"ה אם לא נמצא הגזירה בש"ס בהוי"א אלא בפוסקים שכותבים שנהגו כן יש להקל במקום שלא נהגו, ראה גנוי חיים למחרצ"ח פאלאג"י ד"ל מערכת ג' אות כ"ז, וכאן ערך פגזג ונהגו.

ב' ובס' דרכי שלום למח"ר הגאון מבערזאן ד"ל סימן שצ"ג כ' מצינו שאסרו חז"ל מפני שאינם בני תורה אף דבר המותר מדינא, עיי"ז נ"ה א', חולין ט"ז א', כי מורי רב כו' וכו' דריש בפירקא דרש כר"י משום ע"ה, וע' מרדכי פסחים פכ"ש גבי איסור קטניות בפסח, וע' מג"א ס"י רע"ז סק"י וס"י ר"ג סק"ל"ה, וע' תוס' ב"ק צ"ט ב' ד"ה מנעך, וע' שו"ך יו"ד ס"י רצ"ז

מק"ב. ומנח"י כלל ע"ה סק"ל, וע' מנחות מ' ע"א איב למה אסורה לפי שאין בקיאים וכו'. וע' ש"ך יו"ד סי' ק"ס סק"ב, ומש"ש מהענין יו"א דאין מפרסמין הדבר בפני ע"ה, וע' רש"י חולין י"ב א', וע' גורדים כ"ג א' תנא מיסתם סתים לה ואת דרשת בפריקא, וע' ר"ן רפ"ק דכתובות כה"ג, וע' רש"י קידושין ל"ט א' בענין סתום ספיקא, וע' יו"ד שס"א ס"א בהג"ה, טרין או"ה קל"ט סק"ה, אה"ע סי' קמ"ב סעי' י"ד בהג"ה, והשב"ץ ח"א סי' כ"ב דאי איכא תיח מעין במילי דמתא י"ל דחשיבי כל העיר בני חורה לכמה דברים, ועוד שם, ולפעמים השמיטו הפוסקים חיתור מפורש בש"ס כדי להרחיק האדם מן העבירה, ע' טרין יו"ד סי' קמ"ג סק"ג, וע' ריב"ש מובא ביו"ד סי' ר"א גבי ממשך מים למקוה דאין לגזור משום שאינם בני חורה לפי שחכש המקוה לכל אינו מסור כי אם לורחים וחכמים, ע"ש רוב גאוניותו ובקיאיותו הגוראת.

סימן מה. גורה בכל שיש חילוק והשתנות

גורות חכמים כל שיש חילוק והשתנות, יש לגזור דהוי כעין גורה לגורה ובכה"ג לא גורה, כי כה הגנאי חיים בספרו חקקי לב תאריך סי' י"ג ד"ן ע"ג יע"ש, וגנאי חיים מע' ג' אות כ"ז ע"ש.

סימן מט. גורה בספק איסור חורה

(א) גורה בספק איסור חורה אי גורין, ראה שדי חמד כללים מע' ג' אות ל"ג שכי' דתליא בתפלוגתא אי חומר הספק מדאורייתא או מדרבנן, ע' פרמ"ג יו"ד במשכבות סי' ט"ז ס"ק י"א, וע' לקמן במע' הסמ"ך אות י' היכי נקטינן ע"ש, וראה לעיל סי' ל"ט ערך גזירה וחכמים לא גזרו רק על הודאי ולא על הספק ע"ש, וראה בס' דרכי שלום אות פ"ד ע"ש.

(ב) וראה במבוא התלמוד להמהרצ"ה ז"ל פרק ו' שכי' דאף להרמב"ם דס"ל שיש להחכים

כה עפ"י דין חורה לחקק ולגזור מלא תסור ועפ"י חתורה אשר יורד, מ"מ הקילו בספק תקנה וגורה משום דתנאי היתה בתקנתם וגזירתם דבמקום ספק או שאר מקרים דלא הוי בכלל הגורה נלך להקל, ע' לה"מ פ"א מה' ממרים ע"ש בארובה.

סימן נ. גורה בספק וספק ספיקא

פעמים מצינו שגזרו מחמת ספק, שמה יש כאן איסור, ראה שבת י"ד ב' (וש"ב) שגזרו טומאה על ארץ העמים משום ספק קברות, וראה טהרות פ"ד מ"ה שגזרו טומאה על הרוקים הנמצאים משום ספק רוק חוב, וכדומה ע"ש, וע' חק יעקב סי' תמ"ד סק"ד בשם תשו' הרמב"ן סי' קכ"ז מש"ב, וע' תוס' ב"ק י"א ע"א ד"ה שליח דלא מהני ספק ספיקא משום דגורין מקצתה אטו כולה, ועקה"י תו' דרבנן סוסי' רכ"ה מש"ב, וראה בס' דרכי שלום אות פ"ה שמכריאם, ומצינו שלפעמים גזרו אף על ספק ספיקא, ראה גדה ל"ב ב' תוס' ד"ה ורמיננה, שלפעמים גזרו אף על ספק ספיקא עישה"ס כל דבריהם, וראה תוס' פסחים נ"ז ע"ב ד"ה מחלוקת דלא גורין שמה יעלה ויתלוש אלא בודאי גזרו ולא בספק ע"ש, וראה כאן ערך אין לדמות גורת חכמים ול"ז סי' י"א, וע' דרכי שלום אות פ"ה.

סימן נא. במקום צער

(א) במקום דאיכא צער לא גזרו רבנן, כבכ"ם במקום צער לא גזרו רבנן, וכ' בשם תחרי"ט סי' קס"ד שאין לנו אלא במקום שאח"ל, גונח יונק חלב בשבת (אור"ח שכ"ג סל"ד), ומתיר קשר שבגדו וכו' (אור"ח סי' ש"ז ס"א), או בשאר צער גדול, ואין למדין ממנו לכל צער בעלמא, ותתמאי פ"ב דברכות מ"ז כ' דלא אמרו במקום צער לא גזרו אלא בצער דלא נשכח, ראה שו"ע כללים מע' ג' אות י"ב ד"ה ולא וכו' ע"ש.

(ב) עוד מצינו דלא גזרו במקום צער, ראה

סימן נד. גורה שאינה שוה בכל

(א) חכמים לא גזרו גורה אם הגורה אינה שוה בכל, ביצה כ"ה ב"ר' ובמלחמות, עמודי כסף מ"ד ע"ד ע"ש.

(ב) כ' הריטב"א ז"ל ביבמות צ"ב ב' מובא בס' חינוך וחסדא ח"א דכ"ו ע"ד כל מדות חכמים כך הם שלא לחלוק גזירותיהם ותקנותיהם דאי לא הא לא קיימא תא, ע"ש בענין אשה שהלכה בעלה למדינת הים ונשאת עפ"י אחד וכו' וכו' דאי לא הא לא קיימא תא, כלומר דאם אתה מחלק ואומר דבאין לה בגימ' תצא וביש לה לא תצא א"כ תתבטל הגזירה לגמרי וכו', ע"ש בס' חינוך וחסדא בארובה גדולה, וע"כ כל מדות וגזרות חכמים שוים לכל גפש ותקנות קבועות הם שלא לחלוק גזירותיהם ותקנותיהם דאי לא הא לא קיימא תא, ע"ש דכ"ו א' ודף כ"ז א', (ג) גזרות חכמים דפעמים י"ל לא חלקו חכמים בתקנתם, ופעמים להפך, דאוליגן בחר טעמא, הרש"ם חר"מ סי' ע"א דף ס' ע"ב, מובא בס' דעת קדושים דף כ"ד אות כ"ז ע"ש.

סימן נה. גורה במילתא דלא שכיחא

(א) ראה עירובין ס"ג ב' וש"נ מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן, וראה כאן בערך גורה לגורה סימן ו' ערך בדבר המצוי ורגיל לבא לידי פשיעה ע"ש, וראה ירושלמי יבמות י' ו' ובג"כ.

(ב) וראה הג' גליין מהרש"א ביצה ב' ע"ב שכי' עה"מ שם ומילתא דלא שכיחא לא גזרו, והיינו דחד מילתא שכיח וחד לא שכיח לא גזרו דליכא למיסעי אבל היכי דתרווייהו לא שכיח גזרינן, ע' בס' הליכות אלי כלל תקפ"ז, ועמ"ש ע"ז בשעה"מ ח' יו"ט פ"ד הי"ח עלה מ"ד ד"א רע"ב, ע' תשו' חכם צבי סי' ס"א ומהרש"א דף ח"י על רש"י ד"ה בולד הסומא ע"כ.

(ג) גורה לא שייך בדבר שאינו מצוי, ש"ך יו"ד סי' קצ"ז ס"ק כ"ג, ועיין הרד"ך בית ל"ב, מובא בס' טהרת המים מע' ג' אות ז' ע"ש.

כתובות ס' ע"א, גונח יונק חלב בשבת, מ"ס יונק מפרק כלאחר יד ובמקום צער לא גזרו רבנן, ופרש"י שמצטער מכאבו ע"ש, וע' תוס' שם ד"ה גונח, ובתוס' יבמות קי"ד א' ד"ה שבת, עישה"ס בענין איזה צער, וע' רמ"א בשו"ע אורח סי' ש"ז סעי' א' ע"ש.

סימן נב. גורה משום מעשה שהיה

גורה משום מעשה שהיה צריך להיות רק דומיא דמעשה שהיה, וכדאיתא בשבת סי' גבי סנדל המסור, וע' יבמות קט"ז ובטרו"א אור"ח סי' ק"פ, וע' תוס' גיטין מ"ז א' ד"ה הבא ראשו ורובו כו' ג"כ כה"ג, מובא בדרכי שלום אות ו' ע"ש, וברש"י שבת סי' ע"ב ד"ה ואמילו כ' דגזירה שגזרו מחמת מאורע אין להם לגזור אלא מעין המאורע ע"ש, ובהג"ה כ"ג א' ד"ה ר' הג"ה וכו' פרש"י דא' כל מקום שגזרו חכמים על דבר על מעשה שהיה לא גזרו אלא כדוגמת המעשה וכאותו דבר וכו' ע"ש, אבל חכמים חולקים, ראה חגיגה שם, וראה חגיגה כ' ב' וברש"י שם וגמ' שם כ"ב ב' וכ"ג ע"א, וראה רמב"ם פרה מ"ז ה"ב ואכזה"ס פ"יב ה"ג ובג"כ שם ורמב"ם שבת פ"ט ה"ב, וע' תוס' גיטין מ"ז א' ד"ה הבא וטרו"א אור"ח סי' ק"פ ס"ק ג' עישה"ס, ובסנדל המסור לא חולקים החכמים ע"ש.

סימן נג. גורה משום דילמא אתי למסעי

(א) בדבר שגזרו משום דילמא אתי למסעי אס גזרו בדיעבד, ראה מג"א סי' פ"ט סק"ג, עישה"ס, ובס' דרכי שלום אות פ"ה ע"ש.

(ב) מצינו דלא גזרו דילמא אתי למסעי בדבר אחר רק אי שייך הסעות באותו דבר עצמו אבל לא גזרינן דילמא אתי למסעי בדבר אחר, ע' תוס' יבמות כ"ז ב' ד"ה ולימא, דדוקא אי שייך גזירה באלו היבמות עצמן אבל אם כבר חלץ כו' כיון דבאלו היבמות ליכא חששא כו', ע"ש.

(ד) וראה בס"ס חשק שלמה בכלליו אות ל"ג ש"ה הא דמחלקין בתקנה דרבנן בין מילתא ושכיחא למילתא דלא שכיחא, היינו דוקא בגדרים וסייגות, דדי לנו מה שהחמירו וגזרו במילתא דשכיחא וכו', אבל בשא"ן הדבר משום גזר אלא שרצו לזכות את ישראל, פשיטא שעל כל צד ותועלת תקנו, מהרד"ך בית ל"ב ח"ד. ומתרי"ט בס' שארית יתודה סי' ב"ה חלק וס"ל דאף בתקנות איכא למימר דמילתא דשכיחא תקנו מילתא דלא שכיחא לא תקנו, ע' משל"מ פ"ד מה' מלוה דף מ"ט ע"ב ע"כ, וראה מש"כ בזה בס' שב שמעתתא שער ח' אות ד' ע"ש, וראה בס' ארעא דרבנן מע' גורה ע"ש בארוכה.

(ה) וכתב השב שמעתתא הנז"ל דבקנט שקנסו חכמים גזרו אף במילתא דלא שכיחא משא"כ בגזרות, ע"ש, ובס' שערי חכמה ש"ה כ"י, דהא דאמרו דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו ובב"ן היינו דוקא בדבר שהוא משום גזרה אבל בקנט שקנסו אין חילוק בין שכיח ולא שכיח ע"ש, וזה כעין מש"ל בשם השב שמעתתא, ומביא הש"ש מתוס' ר"פ הכנס בדי"ה לסטים חייבים דבמילתא דלא שכיחא לא קנסו, וכן מגיטין מ"ד ע"א בהאי דמוכר עבד לנכרי דמשמע לכאורה בפשיטות דבמילתא דלא שכיחא לא קנסו רבנן, וע"ש מ"ש האריך בזה, וכ' עוד שבמס' נויר ג"ה ע"א פליגי רבנן אי גזרו במילתא דלא שכיחא אבל נראה דדוקא לענין טומאה פליגי כי הדבר פשוט בכ"ד כי במילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן, כבבכורות ג' ע"א, וצ"ח לתרא"ש חולין פ' גיד הנשה סי' י"ט ש"י וגזרת חז"ל בכ"מ אינה אלא בשביל דבר מקרה כו', ויש לדקדק קצת בזה בתוס' חולין ע"ה ע"ב ד"ה דנפל, ע"ש כל דבריו, וראה בס' מסדר חילוקים ושי"מ מע' ג' אות קמ"ט ש"י כן, וכבר קדמו בזה השב שמעתתא הנ"ל ע"ש כל לשונה.

(ו) כ' חריטב"א כתובות מובא בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות קמ"ט דדבר שאסור לכתחלה, ואין נפק"מ רק לתכשיר בדיעבד, לא שייך לגזור עליו לענין דיעבד, כיון דלכתחילה

בלא"ה אסור, ונפק"מ רק לענין דיעבד, חשוב כמילתא דלא שכיח דלא גזרו רבנן, דלא שייך לחוש שיעשה דבר שאסור לכתחילה ע"ש, וראה כאן סימן כ"ב.

(ז) וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות ק"ג ש"י דמ"ש דר"ק במילתא דשכיח גזרו רבנן, אין הכוונה שכיח הרבה, אלא שכיח מעט נמי גזרו, ורק בלא שכיח אפי' מעט לא גזרו, וראיתו מתוס' (יבמות ל"ז) לר"י הא דעשו חילוק לדבריהם יותר משל תורה היינו במילתא דשכיח אבל בלא שכיח לא עשו חילוק, ולכאורה איך אפשר דבלא שכיח לא עשו חילוק הא בלא שכיח לא גזרו כלל אינו דלא שכיח ר"ל לא שכיח הרבה רק מעט וגזרו רבנן, אבל חילוק לא עשו, אבל בשכיח הרבה אפי' חילוק עשו ע"ש, והנה לפענ"ד זה צריך עוד ראי' יותר חזקה דאינו רק השערה נאה, וראה בכללים שלי ערך תורה ודרבנן ע"ש, וראה בספרי ח"ו ערך אין לבנות יסוד ולהוציא דין ממילתא דאתיא מדיוק וכו', וכן מסבירא בעלמא, וממילתא דאתיא מקושיא, ע"ש הש"ט מדף תרמ"ו והלאה.

(ח) וכו' לא גזרו א' על דבר דלא מצוי כי אם לעתים רחוקים, ראה ביצה ב' ע"ב, נדה ל"ד ב', יומא י"ג א', ב' או שאינו מצוי מפני שמציאותו תלוי במקרה טבעי ובמצי' מזדמן בכל עת, ראה ירושלמי דמאי פ"א ה"ב, חולין קט"ו ב', ג' או שתלוי במקרה טבעי כמו מפולת ושרפה, ראה יבמות ל"א א', קידושין כ"ה ב', ד' או שהרגל בני אדם פועל שלא ידעו בקל, ראה ביצה ח"י א', גיטין ה' א', מ"ד א', נויר ג"ה א', ובכ"מ.

(ט) וראה פה יצחק ערך מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן, ש"י משנה ג' דגיטין תו"ט, מ"ה פ"ה דגיטין תו"ט, ש"ע אר"ח סי' רנ"ז סעי' ג' בהג"ה, מ"ו דערלה ר"ע, ר"ן פס"י דשבת דף קמ"ו ע"א, הרי"ף פ"א דביצה דף רע"ח ע"ב, לא עבדו ב"י רבנן תקנתא, מ"ו פ"י דשביעית תו"ט, הרי"ף ור"ן פ"ב דגיטין דף תקס"א ע"א, הר"ן פ"ד דגיטין דף תקע"ג ע"א ד"ה אין

כותבין פרוכבול, רמב"ם פ"ו מה' תפלה פסקא ז', משנה ב' דדמאי בתו"ס מהירושלמי, הליכות אלי אות תקפ"ו שבוה יש חילוק ודוקא היכא וחד מלתא שכיח וחד לא שכיח לא גזרו וליכא למטעי אבל היכא דתוריהו לא שכיח גזרינן, תוס' דביצה דף י' ע"ב ד"ה ביצים גמורות וכו' עד וי"ל דכ"ע מדו וכו' וכו' ע"ש, הרי"ף פ"ד דבי"מ דף צ"ד ע"א ודף צ"ג ע"ב ע"ש, ושם מביא כ"כ דברים דהו"ו מילתא דלא שכיחא, ע"ש בארוכה, ועוד כ"כ דברים כללים ופרטים בזה, וראה בכללים שלי ערך מילתא דשכיחא ודלא שכיחא, וערך שכיחא ע"ש.

(י) וכ' הכנה"ג בכללי הגמרא אות קפ"א, מלתא דאינו אלא משום גזירה, הוא דאמרינן מלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן, אבל למחמר ולדע דהינן בההוא מלתא מלתא דפשיטא דגמרינן בה, וכמה מילי דלא שכיחא ואיתנייהו בגמרא, ובדברי הפוסקים, לידע הדינים שיש בהם, מהר"ש בתשרי סימן ג' ע"ש, וראה פח"י בערכנו, ע"ש הש"ט.

סימן נו. גזרה משום שמא ילמוד ממעשיו של נכרי

גזרה משום שמא ילמוד ממעשיו של נכרי, זה דוקא לעס הארץ, אבל בת"ח אינו צורבא מרבנן לית לן למיגזר כן דאיהו אינו לומד ממעשה נכרי, ב"מ דע"א ע"א וטושי"ע יו"ד רס"י קנ"ט, לענין רבית לנכרי, ומה יש ללמוד לכל מידי דגזרו משום שמא ילמוד ממעשיו, כגון בעירוב באר"ח סי' שפ"ב דק"ל דאם דרים שני ישראלים בחצר עם הנכרי דגזרו דיאסור עליהם בשבת משום דלא יבא ללמוד ממעשיו דמזה יוצא דבשני ת"ח עם הנכרי לא גזרו, אבל חמנן גבורים בש"י לב"מ שם לחלק יצא דדוקא גבי רבית לנכרי דאיכא היתר גם לע"ה כשהוא בכדי חייו אוי הוא דיש היתר לת"ח אף ביותר מכדי חייו משום דהרואה אומר דמה שעושה הת"ח הוא בכדי חייו וכד"ן ע"ה ע"ש, מובא בס' סהרות המים מע' ג' אות כ"ג ע"ש.

סימן נו. גזרה בדבר שיש לו תקנה

אם בדבר שיש לו תקנה לא גזרינן, ראה מש"כ ה"מ פ"ו מה' הכ"א, דבבלי שיש לו תקנה בהנעלה מותר להשתמש בצונן, דלא שייך למיגזר אסור חמין, אבל בבלי חרס שאין לו תקנה בהנעלה אסור גם בצונן גזרה אסור חמין, וע' ש"ך יו"ד סי' ק"י ס"ק ל"ו בשם הב"ח דבבע"ח דאפשר ע"י נכבשינה דניידי שרי בפירש ממילא, אבל בשאר דברים חשובים דלא שייך אסור גם בפ"י ממילא ע"ש הש"ט, ומובא בס' דרכי שלום אות פ"ה ע"ש, וראה היטב בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רי"ד אות י"ט מש"ב וצ"פ לכהן.

סימן נז. גזרה משום כבוד מלכים

ראה היטב ברכות י"ט ע"ב ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן, ע"ש ובמפורשים ר"א ופוסקים.

סימן נט. גזרה משום כבוד הבריות

ראה היטב ביצה ל"ב ב', משום כבודו לא גזרו ב"י רבנן, ע"ש ובמפורשים ר"א, וראה שם י' ע"ב ודוקא סי' שע"ה, וע' גליוני הש"ס ברכות י"ט ב', ע"ש ובכללים ערך כבוד הבריות, ע"ש הש"ט.

סימן ס. גזרה שלא גזרו באדם חשוב הקרוב למלכות

ראה ב"ק פ"ג א', שאני בית ר"ג שהיו קרובים למלכות וכו', המספר קומי וכו' מפני שהוא קרוב למלכות, של בית ר"ג הותר לתם לספר בהכמת יוגית מפני שקרובים למלכות, וע"ש בפוסקים ומפרשים ר"א.

סימן סא. גזרה בדבר שיש רושם לחזיר שלא יעבור על האיסור

בדבר אשר בלא הגזרה יש רושם לחזיר

שלא יעבור על האיסור לא גזר, נשים ויטוין, ראה ביצה ח"י ע"א להסוברים דאיסור טבילת כלים בשבת הוא משום שלא יבא לסחוט שלא גזר מפני שע"י שינוי זה יזכרו, וכן הנדה טובלת בבגדיה שמתוך שלא תהרהר אלא בבגדיה וכו' היא ע"ש, וראה שבת י"ג א' בענין שינוי בגדי ע"ש, ובפסחים י"א א' אמר רבא שאני חדש מתוך שלא התיר לו אלא ע"י קטוף הוא זכור ע"ש, ובכ"מ שע"י שינוי לא גזר שע"י השינוי יזכרו, וכן בכ"ד בענין בשר בחלב.

סימן סב. גזרה במקום רבים

א) כשרבים הם, ראה שבת י"ב ב' בענין שמא יטה דבשנים קודמים ליל שבת בענין אחד לא חיישינן שמא יטה מפני שכ"א יזכיר את חבירו אם ישכח, וראה טוש"ע או"ח סי' רע"ה סי"ב, ובשבת י"ג א' שאני התם דליכא דיעות, וברש"י דליכא דיעות שני בני אדם שיזכירו זה לזה וכו' ע"ש, וראה פסחים פ"ה א' בני תבורה שנמנו על פסח כי רבים הם ומחזירים זליו, ע"ש ובמפורשים.

ב) וראה בס' לב ארי' חולין ק"ד ב' שכ' לפרש הפסוק והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו דקשה תא אברהם אבינו קיים אפי' מצוה דרבנן ואיך עבר על איסור דרבנן דאסרו להעלות ביחד חמאה וחלב וכן הבקר וגו' (וע' במהרמ"ש ובפסלי סי' פ"א משי"כ בזה), ולפמש"ל להעלאה הוא רק משום גזרה משום אכילה אי"כ י"ל דאם אדם אי' עומד אצלו ומשמרו מותר וכמו בשמא יטה דאי' עומד ומשמש מותר, עוד י"ל דקודם מותן תורה ה"י קיום המצות באבות רק כמצוה דרבנן וזה לא נצטוו מהקב"ה רק דהם קבלו ע"ה, וכ"כ בפסלי סי' ס"ג אות ב', והנה בחלת ח"ל דרבנן לא גזרינן בהעלאה ובגמ' הטעם דבח"ל ליכא חלה דאורייתא כלל אבל גבי בשר עוף דאיכא בשר בהמה דאורייתא גזר, וקודם מ"ה דאף בשר בהמה לא ה"י רק דרבנן כגיל, וליכא שום איסור תורה כלל, שפיר עשה אברהם דבכ"ה

לא גזר, ע"ש כל לשוננו, ואחפלא מאד על הלב ארי' אשר כל רז לא אנס ל"י, והרי זה טפורש יוצא במדרש הגדול תולדות כ"ו ה' ש' ח"ל והוא עומד עליהם, שטא יערבו בשר בחלב ע"ש, וראה בספרי ח"א ערך בשר בחלב מדף תרטי"ב והלאה, ע"ש וצ"ל וצ"ל.

ג) וראה פסחים ל"ו א' דמשני הגמ' אם אמרת בזרזים יאמרו בשאינם זרזים (בתמיה) ור"ל כהנים זרזים הם ואין לחוש שיתירשלו, ואח"כ הקשו מ"ש ממנחת העומר, ומשני צבור שאני דזרזים דמיא, ע' שבת כ' ע"א דבני חבורה זרזין הם, ובס' ניצוצי אור ברכות ב' ע"א מתוך בזה קר' התווי"ט במגילה פ"א מ"ב שאין קריאת המגילה בשבת גזירה שמא יטלנה וכו' וק"ל אי"כ למה קורין בס"ת בשבת כו' ע"ש, ולהאמור יונת שהרי קריאת ס"ת הוא אך בצבור ע"ש, וכ"ש עוד דמה"ט לא גזרו בכל עניני הקרבה דכהנים זרזים הם, וכן לא גזרו בקצירת העומר לפי שנעשה בחבורה ע"ש, וראה ברכות ט' ע"א ואלו פסחים לא קתני כו' משום דאוכלי פסחים זרזים הם, וע' ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ב, ופסחים פ"ט ה"ח אוכלי פסחים בשעתן זרזין הן כאוכלי תרומה וכו' ע"ש, וע' עירובין ק"ג סע"א דבני חבורה זרזים הם, ופסח הרי נאכל בחבורה, וע' רא"ש פ' ע"פ אות ל"ב ממדרש תהלים, וע' רש"י זכחים י"ג ע"א דפסח קרי קרבן צבור כבימא נ"א א' משום דאין בכנפריא, וכ"ה בתוס' יומא ו' ע"ב ד"ה אר"ת ע"ש, וראה בסימן ס"ג גזרה במקום זרזין ע"ש.

ד) רבים מדברי אהדי לא אמרינן אלא היכא דכולם עושים הדבר ביחד אבל אי כל חד וחד עושה צרכו בפני עצמו לא שייך לומר דמדברי אהדי, וזרע יצחק עירובין פ"ד מ"ו, מובא ביד מלאכי כללי הדינים סי' תקס"ע ע"ש, וראה כאן סי' ס"ג וצ"ל וצ"ל.

ה) וראה שדיח פא"ה מע' ח' כלל ג' ד"ה אמר גבי גדולי תרומה לא ילקטו רק עניי כהנים דברבים לא חיישינן דילמא אתי למיכל דכיון דרבים ניניהו מדברי אהדי אף שכל אחד טרוד

בלקיסתו כמו בקריאה לאור הנר בשבת, אבל זה דוחק דלא סמכינן אהא דמדברי אהדי אלא משום מצוה כלימוד תורה, וכיו"ב, וראה לפנינו משי"ש בשם הלב ארי', וצ"ע.

סימן סג. גזרה במקום זרזין

במקום זרזין, ראה שבת כ' ע"א שכהנים זרזים הם ואין בהם חשש שמא יתנה, וראה בכללים שלי ערך שבות במקדש, וראה עירובין ק"ג א' בענין בני חבורה זרזים הם, וראה רש"י שבת י"ט ב' ד"ה משלשלין את הפסח כו' ואע"ג דבעלמא אין צולין כדאמרן הכא שרי דבני חבורה זרזין הן ומדברי אהדי ולא אתו לחתויי בגמ' ע"ש, וראה זבחים (פ"ה מ"ג) ברע"ב ד"ה עד הצות סייג עשו חכמים וכו', וכ"ה ברש"י משנה ברכות, וקשה מדוע לא נאמר כהנים זרזין הן, וצ"ל כמ"ש התפארת ישראל ברכות (פ"א מ"א אות י"א) משום כהנים קטנים דגם הם אוכלים, או כמשי"כ בורע אברהם דגזרינן משום תודה ואיל נזיר שנאכלין בכל העיר ולכל אדם ע"ש, וראה פ"ה דקפ"ב א' ע"ש, ולא הוי גולגלי, ראה בכללים שלי כאן.

וראה הג' מהרצ"ח יומא ס"ט ב' שכתב, דאפשר כיון דתגזיר שמא תכרוך גימא אתה על בשרו בעת שישן, אי"כ י"ל בשינה לא שייך כהנים זרזין הן, וראה בכללים שלי ערך שבות, ואין שבות במקדש כ"כ כללים ופרטים בזה ואכמל"ב, וראה פסחים ל"ו א' א"א אמרו בזרזין יאמרו בשאינן זרזין ע"ש, וראה פסחים נ"ט ב' ובכ"כ מקומות, וראה בסימן ס"ב וצ"ל וצ"ל.

סימן סד. גזרה מטאם דלמא אתי לאחלופי

כשגזרו דלמא אתי לאחלופי לא גזרו אלא כשיש מקום לחטאם החלפה, ראה פסחים י"א א' שעניבה בקשירה לא יחליפו, וכן בגיטין י"א א' מקום במקום לא מתחליף, וכן זה בבעל קרי ואחל דרבנן באהל דאורייתא לא יתחלפו ככנדה

סי"ח ב', וכדומה בכ"כ ענינים, וראה תוס' שבת כ"ט ב' ד"ה גזרה, דאין לגזור מחוץ אסור שאר עיירות ע"ש, וראה כאן סי' ס"ב וצ"ל וצ"ל, וראה בס' שפת אמת סוכה ו' ע"ב שכ' בגמ' ולגזור גמ' כו' היא גופא גזרה וכו', והא דלא גזרינן אסור כלו וכו', וצ"ל דכולו במקצתו לא מחליף, ומה"ש גמ' ברובו ואינו מקפיד לא גזר אלא משום רובו המקפיד ולא אסור כולו משום דאפי' רובו בבולו לא מחליף (אכן בב"ק משמע דשייך לגזור מקצת אסור כולו ע"ש).

סימן סה. גזרה משום חזא איסורא או ב' איסורין

א) היכי דלא גזרו משום לא אחד אס' יש לגזור יותר כשיש שם שני לאוין אעתיק כאן דברי הגאון בס' דרכי שלום אות מ"ה: אס' יש הבדל בין ב' איסורים לאיסור אחד, ראה ע"ז כ"א א' שבת דאית ב' ב' איסורים גזרו שכירות אסור מכירה אבל בתים דליכא אלא חזא איסורא לא גזרו ביה, וע' תוס' כ"ט קט"ו א' ד"ה אלמנה שכ' דאין סברא לגזור באלמנה יותר משום דאית בה ב' לאוין, וע' גיור כ"ט ב' ג"כ כע"ז, וע' מג"א תרנ"ח סק"ב ומחצית השקל שם ג"כ לחלק בין ב' איסורי דרבנן לבין איסור אחד, וע' חזקוני סו"ט ק"י דיני ס"ס בדין ספק דרבנן ואתחזק איסורא ג"כ לחלק כה"ג, וכיו"ב כ' הרע"ב בפ"ג דעירובין לענין לא גזרו על שבות ביה"ש, וע' פמ"ג אר"ת שייך לענין גדול כבוד הבריות ע"ש, וע' רא"ש ביצה ח' ומג"א תצ"ח סקכ"ה וסק"ל, וע' תוס' נדה ס"ז ס"ה משום, וע' אס"ז ב"מ צ"א ב' דבמדי דממון כ"ד מתנים לעקוד דבר תורה גם בקריע, ודוקא איסור אחד ולא ב' איסורים, ע"ש בשם הריטב"א, וע' תוס' יבמות ל"ו ב' ד"ה ולא וכו' ואין נראה דמאי חזקא וכו' דמוכח דאצל כ"א לא חמירי ב' איסורי דרבנן מאיסור אחד, וע' מג"א סי' תקפ"ח סוסק"ד מ"ש מהתוס' סוכה, ובמחצית השקל שם מבואר דב' שבותים העמידו חז"ל דבריהם במקום תורה אבל אחד שבות לא, ע"ש

ותבין, וע' מרדכי ר"ם החולץ על פסק הר"י דאורליינש, וע' מנחות ג' ע"א ורש"י ד"ה ליש וכו' לחלק בין איסור אחד לתרי איסורי עישה"ט, וע' ריטב"א ונמ"י פ"ק דב"מ גבי חשוד אממונא ל"ה אשבוטתא משום דאיכא ב' איסורי, וז"ה בתוס' כתובות ח"י, וע' תוס' יבמות פ"ה ב' ש"כ ועוד דהשתא איכא ב' איסורי לאוי וחמוד ספי עשכ"ה, וע' מנחות ס"ג ב' דמוטב שיעבור כ"פ על איסור אחד ולא על איסורי שונים, וע' תמורה כ"ז וע' תוס' ב"מ ק"ג ד"ה וכו' ש"כ דחמיר ל" לאו א' כמו ב', וי"ל במידה דממונ ב"ד מתנים לעקור דית אפי' בקורצ' אבל דוקא איסור א' ולא ב' איסורים שטמ"ק ב"מ צ"א ב', יע"ש בשם הריטב"א, וכו' ע"ש, ועי"ש אות תס"ב שהאריך מאד בענין איסור אחד או ב' איסורים, עישה"ט וצ"פ לכו"ל, וראה היטב בספרי ח"ט דף ס"ב סימן מ"ד ערך אינו ראוי מחמת חרי איסורי דרבנן, ובספרי ח"ט דפ"ז ס"י ע"ז ערך אט יש לחלק בין איסור א' לשנים לענין לעקור דבר מן התורה עישה"ט, וה"ד ערך אחזקת אינשי דף וכו"ג סימן ח', ובחלק י"א מדף רע"ח וחללאה ערך ב' איסורין ואיסור אחד, עישה"ט ובכ"מ בספרי.

(ב) וראה בס' טל תורה ביצה ח' ע"א ש"כ דחרי איסורי דרבנן עשו חז"ל כשל תורה, כמשי"כ המשלי"מ פ"ד מה' מלח, וברע"ב פרק בכל מערבין דעל ב' שבועות גזרו ביה"ש וכו' ע"ש.

(ג) וראה תפארת ישראל תולין פ"ג מ"ה, עתמי"ש אכלה סם המות, או שהכישו נחש, מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות, שחוקשה לאיזה צורך אמרה המשנה מותרת משום טרפה כיון שבכל אופן אסורה משום סכנת נפשות, ע"ש שגלאה לתרץ, וכן התפארת יעקב שם, שנמק"מ להאופנים ולא שייך משום סכנה, עישה"ט, ובכללים שלי ערך סכנה, ולפמש"ל דיש כרי"כ נפק"מ בין דברים שאסורים משום איסור אחד לבין דברים שאסורים מחמת ב' איסורים, לא קשה מיד לפענ"ד, דהמשנה משמיענו דאין

כאן רק איסור אחד משום סכנת נפשות, ולא ב' איסורים, היינו טרפה ג"כ, דזה נפק"מ גדולה.

סימן סו. גזרה במקום דאיקלש איסורא משרפה לכתר

ראה יבמות צ"ה ע"ב, דהיכי דאיקלש איסורא משרפה לכתר שוב אין לגזור אטו הא, ומובא בס' דרכי שלום אות פ"ה.

סימן סו. גזרה שונג אטו חז"ד

לא גזרינן שונג אטו חז"ד אלא שטא יעשה ע"י עכו"ם, ראה ש"ך יו"ד ס"י ק"י סק"מ בשם תה"ד ש"כ לא גזרינן שונג אטו חז"ד אלא שטא יעשה ע"י עכו"ם אבל שיתן האיסור לישראל לא חיישינן, וע' מג"א סו"ס תרכ"ד בשם מהר"ם כה"צ לענין שטא ירבה בשבילו, וע' ר"ן פ"א דחולין במשנה דהשוחט בשבת, ע"ש ובס' דרכי שלום אות פ"ה.

סימן סח. גזרה על דבר שעומד בחזקת היתר אטו מה שיהיה אח"כ בחזקת איסור

לא גזרו ע"ד שעומד בחזקת היתר אטו מה שיהיה אח"כ בחזקת איסור, ראה ש"ך יו"ד ס"י ק"י ס"ק ל"ג בשם הרא"ש בתשו' בענין שטא יקח בידיים מן הקבוע דלא גזרו רק היכא שכבר עומדים בחזקת איסור אבל קודם שגולד הספק לא שייך למגור מיד, שכולן בחזקת היתר הן עומדים, מאי אמרת שטא יקח אחר שגולד הספק, הך גזרה לא אשכחן בש"ט, ועוד בהא ליכא למטעי דאם לקח בעוד שהי' בחזקת היתר בשביל זה לא אחי ליקח לאחר שנאסרו ע"כ, ע"ש כל הדברים.

סימן סט. גזרה משום חשש תקלה

ראה בס' לקח טוב כלל ח' מאות י"ב וחללאה

שהאריך בזה ופי' בכונת רש"י פסחים פ"ה א' ועצם לא תשכרו בו, אחד עצם שיי"ב מזה וא' עצם שא"ב מזה ומה אני מקיים ואכלו את הבשר בלילה הזה בבשר שעל גבי העצם, ופרש"י אבל מזה לא דליכא לאוקמ'י במזה נמי וע"י גזלת דלא מצריך ל" קרא מילתא דאתי בה ידי תקלה דלמא פקע ע"ש, וכו' בכונת רש"י דנהי דאין התורה אוסרת איסורי גזירות וחששות עכ"ז לא תצוה התורה לעשות מעשה הגורמת תקלת עבירה ולא תעשה מצות מזה וכו' וכו', וציין לגמ' תולין קט"ו א' וקדושין נ"ז ב' יומא ס"ו ב' דלא אמרה תורה שלח לתקלה ע"ש כל דבריה, וכו' עוד שם דפליגי בזה אם חשש תקלה הוא מה"ת או דרבנן ע"ש, וראה כאן ס"י ד' ערך אם גם בשל תורה מצינו גזרה ע"ש, וצרפו לכו"ל.

סימן ע. גזרה היכא דהוא עצמו רוצה להפריש עצמו מן הדבר

(א) ראה פסחים י"א א' דבשעת ביטור חמץ אין לחוש שטא יבא לאכלו, מטעם דהוא עצמו מחזיר עליו לשדרו מיכל הוא דקאכיל מיני' (בתמיה), ע"ש ובמפורשים, וראה סוכה ט"ו א' ברש"י ד"ה בבטולי תקרה, ש"כ"ש במפקס ומבטל תקרה ביתו שסותר את הנסרים כולן ומניחן מחדש ע"ש, כיון דבמלה וחוכיה שהתקרה פסולה תו ליכא לטיגור, עישה"ט כל לשון רש"י כי קצתיה, וכן בשבת נ"א א' בפניה ממיחם למיחם (כדי לקררו) מותר להטמין המיחם השני מטעם השטא אקורי קא מיקר לה ארתחוי קא מרתח לה (בתמיה) עשכ"ה, וראה היטב בס' לקח טוב לתגאון מהר"י ענגל ד"ל כלל ח' שמביא מהמקומות הנ"ל רא"י לענין אם אוכל החצי שיעור רק כדי לברר ולדעת אם הקדרה אסורה ויפרוש ממנה לא שייך למיחש שטא בתכא"פ ישכח האיסור ויאכל עוד חצי שיעור, שהרי עיקר מעשהו הוא עתה רק לברר ולידע אם המאכל אסור ומחויב לפרוש ממנו ואיך ישכח זה וכו', ע"ש כל הענין באות ב', עישה"ט.

(ב) וראה בשו"ת מהר"ץ סימן ס"ג ש"כ דבשמן שרפה אין מדליקין מתוך שמצוה עליו לבצרו גזרה שטא יטה, וכברש"י שם (כשבת כ"ב ב') כיון דאסור בהנאה וחושש שטא יבא לאכול ומפני' מזה אותה כדי שתתבצר מהר, וא"כ שוב שמן מגר חנוכה דג"כ אסור בהנאה איך מדליקין גר חנוכה בשבת גיחוש מתוך שחושש שיבא לאכול יטה אותה כדי שתתבצר מהר, ויחלל שבת, אך י"ל (כפסחים י"א א') הוא עצמו מחזיר לשדרפו ולקיים מצות ביטור לא חיישינן שיבא לאכול, והה"ד הכא כיון דסיל כבתה זקוק לה וצריך שידלק כשיעור ואם יטה כדי שיתבצר מהר לא ידלק כשיעור ולא יצא חובת המצוה איך שייך דישכח ויטה, ומתוך בזה קושי' המג"א אריח ס"י תרי"ב סק"ז דביומא י"ד א' מקשה ומי גזר ר"י שטא יאכל הוא ר"י סיל אשה אחרת מתקנין ל"י ואי מית אשתו עבדי עבודה ולא גזר שטא יאכל, ולא מקשה בפשיטות מ"ש דבכל יו"כ כהן גדול מקריב ולא חייש שטא יבא לאכול ע"ש, ולהג"ל גיחא דבכל יו"כ טרוד רק לקיים מצות היום וע"כ לא חיישינן שיבא לאכול ויבטל מצות היום אשר משתדל לקיים, אבל אנינות דאין טרוד במצות היום רק טרוד במצות הקבורה וזכח"ג חיישינן שטא יאכל וכו', וכו', ע"ש בארוכה.

סימן עא. גזרה על דבר שמותר מן הדין

אין עושין גזרה על דבר שמותר מן הדין, ולא חיישינן למראית עין או לטעות, פרי חדש אריח ס"י ה"ס"א ב', עישה"ט כל הענין בארוכה מכרי"כ מקומות, כי לקצר אני צריך, אבל ראה כאן סימן ח' בערך סוגי ומיני הגזרות משי"כ שם בזה, וצ"ע בענין החלוקים בזה, עישה"ט.

סימן עב. גזרה ביום הכיפורים

ראה בס' עושה שלום מע' גזרה הא אטו הא, משי"כ בענין אי שרי לגדול להאכיל לקטנים ביה"כ בשם תה"ד והאריך בענין משי"כ הטו"ז אריח ס"י תרי"ב דשא"ב יהי"כ דאימת יום הדין עליה, ע"ש משי"כ.

זימן עג. גזרה דרבנן אפי' דרובא להיתר

גזרה רבנן לאיסור אפי' דרובא להיתר, ראה בגנאי דים מע' ג' אות כ"ט בשם כ"י לתראכ"ע שם מצאתי דגזירת דרבנן לאיסור אפי' דרובא להיתר וכו', עיי' וצרפו לכאן, וראה היטב בס' תוס' עזרא ח"א מע' ג' כלל ב' ערך גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה משיב בארוכה עישת"ס.

סימן עד. גזרה בדבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה

(א) ראה ב"ב ס' ע"ב שאין גזרין גזרה על הציבור אפי' רוב הציבור יכולין לעמוד בה, דכתיב במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים חגוי כלו (מלאכי ג' ט'), וראה תוס' ורשב"ם שם, וראה ע"ז ל"ז א' הוריות ג' ב', ב"ב ס' ט' ב', ש"ע יו"ד ס' רכ"ה, ורשב"ם ה' ממרים ס"ב ה"ה, וע' תוספתא סוטה פט"ו, וב"ב ע"ט ב', ותוספתא שביעית פ"ג, שלא גזרו אלא גזר שיוכל לעמוד, וראה ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב, עיי' ובמפורשים, וראה רמב"ם שם ה"ז וה"ז ובגור"כ שם, בענין כשלא פשטה בכל ישראל ובנין ב"ד ראוי לבטלה, ואכמ"ל, וראה משיב תריטב"א ע"ז ל"ה א', ותוס' שם ל"ה ע"ב ד"ה טמלל, ובמפרשים שם, וראה היטב פחד יצחק דף כ"ג ע"ב ערך גזרה על הציבור אין גזרין אפי' רוב הציבור יכולין לעמוד בה, עיי' כ"כ ציונים בהו וצרפם לכאן.

(ב) וראה ס' תמידים ס' רצ"ה, שם הלל למת לא חפץ בחיי דברים שגזרו (שבת י"ג ב' וירושלמי שם פ"א ה"ד) הלא כלם סייג לתורה, אלא אמר הלל אם גזרו ולא יוכלו לעמוד בו תרוב יאמרו מדא ליתא אף שאר ד"ת ליתא ע"כ, וראה בגור"כ שם, וראה חולין ל"ה ע"ב תוס' ד"ה שמא וכו' וסנהדרין כ"ה ע"ב תוס' ד"ה מגדלי איתמר ובמפורשים שם.

סימן עה. גזרה להפסיד ממון

מה אם יש כח להכמים להפסיד ממון ע"י

גזירתם, וראה בש"ך יו"ד ס' ק"ט סק"ז שכתב דרבנן לא גזרו להפסיד ממון על ידם ע"ש, וראה בש"ך חמד מע' ר' כלל שצ"ס שהביאו וכתב דודאי יש כח בידם להפסיד ממון כשפעלו ע"י גזירתם שלא לעשות איסור, וכוונת הש"ך רק במה שנעשה כבר המעשה, ולא יפעלו ע"י דבריהם אלא היוק ממון, כזה קאמר הש"ך שלא ה' בכחם לפעול בדבר שהוא רק הפסד ממון ע"ש, וראה היטב בשו"ת הגליל.

סימן עו. גזרה בדבר שבני אדם בדלים מהם

בענין בדיל מיני, ראה משיב הגמורש"ז בש"ע שלו ס' תע"א סעי' ב' ע"ש הרמ"א יש מחמירין שלא למר או לשבר המצות בע"פ שלא יבא לאכול מצה, ואין לחוש וכו', ולא גלי לן טעמי, וכ' טעם א' דכיון שאינו נגיל במצה כל השנה אין חוששין שמה יטבח ויאכל, והשד"ח כללים פאה מע' ח' כלל ג' ד"ה ולפי, כתב דטעם זה חלוקה, ולא מצינו להקל אלא במירי דבז"ל מני מחמת איסור כמו בהקדש וכיר"ב אבל לא במירי דלא רגיל ביה וסמיה בידיה דלא למיבדל מניה וכו' עיי', וע' פרי"ח ס"ס תרי"ב שם שביעית התענית אין לחוש שמה יאכל כיון דאסח דמתי מאכילה היום וכו' עיי', גם החילוק בין זה להך דלשבר מצות בע"פ עיי' ובשד"ח הגליל ד"ה וסבור עיי', ושם בד"ה ודרך כ' דשאני ערלה כיון דאסורה בהנאה בדיל מיניה ולא אתי לידי תקלה וכו' עיי', והנה זה דלא גזרו בדבר שבני אדם בדלים ממנו, ראה ביצה ל"ט א', חולין פ"א א', פסחים י"א א' עשה"ס.

סימן עז. גזרה בעקירת דברי תורה

בענין עקירת דבר תורה, שנתן הרשות להכמים לגזור גזרה ולהקין תקנה צודקת גם במקום עקירת דבר תורה, וראה היטב בזה בארוכה בספרי ח"ה ערך אין להכמים כח וכו' מדף ב' והלאה, כ"כ כללים ופרטים בזה, וצרפו לכאן, וע"כ אקצר כאן, עיי' היטב הד"ק.

סימן עח. גזרה אשר על ידה תצמח מעמסה לא יוכלון שאח

לא גזרו גזרה או תקנה אשר ע"י תצמח מעמסה אשר לא יוכלון שאח וכו' בלתי אפשרית, כמו במקום הפסד וצער לא גזרו, כתובות ס' ע"ב, ובכ"כ מקומות, ופסחים ט"ו ב' ובכ"ד, כ"ט ק"ו א', ואפי' טירחה יתירה נחשבה כהפסד כבשבת כ"א ב', עיי'.

סימן עט. גזרה במקום שלא יהא לדבר סוף

לא גזרו במקום שלא יהא לדבר סוף, כבפסחים ס' ע"ב, יומא ב' ע"א, ב"מ ס' ע"א, עיי'.

סימן פ. גזרה בעכו"ס

אם גם לעכו"ס מצינו שעשו להם סיגות וגזרות, וראה היטב בספרי זה ערך בן נח סימן רפ"ו משיב וצרפו לכאן, וראה שד"ח כללים מע' הגימ"ל אות נ"ז משיב, וראה שד"ח פאה כללים מע' הגימ"ל סימן ו' אות י' משיב והאריך בענין תקנות דרבנן לכן נה' עיי' וצרפו לכאן, ועיי' היטב סימן י"ז, ורש"י סנהדרין נ"ח ב' עיי', וראה רשב"א ור"ן חולין ג"ז א', וס' התרומה ס' כ"ג, סמ"ק ס' ר"א, יש"ש חולין פ"ד ס' י"ז, ש"ך יו"ד ס' ג"ה ס"ק י"א וכו"פ שם, וע' תוספתא ע"ז סופ"ט, ופרי"ח יו"ד ס' ג"ה ס"ק ט"ז וס"י ס"ב ס"ק ז', וע' רמב"ם ה' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ס שם, והעכו"ס אין מצוין על השביעית כדי שנגזור עליהם ומשמע שאם היו מצוין בשביעית היו גזרים עליהם, עיי' בספיקי שביעית, ובספרי הגליל ס' רפ"ז תמצא ג"כ אם תיקנו תקנות לבני נח, עישה"ט ואקצר.

סימן פא. גזרה לרב במה שנוגע למדינה אחרת

בדבר שאינו מן הדין, אם אין לשום רב

ומורה לגזור במדינתו מה שנוגע למדינה אחרת, ראה בשו"ת חת"ס חור"מ ס' מ"א, בשם הגאון מהר"ם בנעט ד"ל, דבדבר שאינו מן הדין אין לשום רב ומורה לגזור במדינתו מה שנוגע למדינה אחרת, כמ"ש הריב"ש בתשובה, וכ' הת"ס שלא יודע על איזה תשובה רמז, אבל האמת כן הוא כדאי שאין רב יכול לגזור על מדינה אחרת שיש שם חבר עיר, אך הכא הגזרה היא קדמונית (בענין השגת גבול של מדפיס אחר) מכל הגאונים על כל באי עולם, אפילו במצולות הים, כמו חרם השידוכין, וחרם חזקת הישוב וכדומה, שאינם מן הדין, אלא מחכמי הקדמונים על כל ישראל ב"מ שם, וכו' עיי', ומובא בשד"ח מע' ג' כללים אות י"א, וכ' דהר" מוהר"א ארלאזארוב הראה מקום הריב"ש בס"י רע"א שם, שאפילו המוסלג בדור בחכמה ובזקנה וכו' ואפי' הנשיא בישראל הגדול שבסנהדרי גדולה העומד לישראל תחת מרעיה לא ה' כח לגזור גזרות דברים המותרים על ישראל כי אם בהסכמת הסנהדרין כולם או רובם, והביא שם ראיות שכל התקנות מהנביאים תנאים כלם היו ע"י מנין רוב החכמים, אבל חכם אחד אינו אוסר וגזר כ"א לבני עירו וגבולותיה וכו' כי האחרים אין להם לקבל גזרותיו וכו' עיי' כל לשונם, והאריך הרב הגליל אודות היי"ש לפסח מתפוחי האדמה (קארטופל) מובא בהמליץ דשנת התרמ"ט נ"ו ע"ד, שאסר הגרע"א ד"ל, עיי' מילתיו דרבנן בזה, וראה בס' דרכי שלום אות ס"ט ערך אתרי דמר הוא, עיי' וצרפו לכאן.

סימן פב. גזרה בתורת קנס

אם איסור בתורת קנס נכלל בכלל סתם גזרה, וראה תוס' ביצה כ"ז ע"א ד"ה אלא שם בא"ד ח"ל ואפי' דר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' מאיר בגזירותיו היינו דאי בגזירותיו אבל לא בקנסותיו, ועיי' הציונים בעין משפט גר מצות, וברמב"ם ה' בכורות פ"ד כ"ח א', וראה יד מלאכי אות קע"ד, ושם חמד כללים מע'

הח"א אות ז' ד"ה ולענין קנסות ומאת השדה כללים מע' הה"א סימן כ"ז ד"ה גם ד"ה ואם עישה"ט, ובכללים שלי ערך הלכה וערך קנס ע"ש, וראה פחד יצחק ערך הלכה כ"מ בגזירותיו עישה"ט, וראה הג' מהרצ"ח ב"מ ע"ב ע"ש.

סימן פג. אם גזרה חמור מתקנה

אם גזרה חמור מתקנה, ראה תו"ש פ"ד דמוט"ה מ"ג גזרה חמור מתקנה, ורמז להקדמת תרמב"ס בסת"מ ע"ש, ומובא בדרכי שלום אות ס"ה ע"ש, וראה כאן סימן מ"ד ערך חתבול בין גזרה לבין תקנה וצרפו לכאן עישה"ט.

סימן פד. גזרות אין לחלקם

תקנת חכמים, הם תקנות קבועות וכמ"ש תריטב"א כל גזרות חכמים כך הם שלא לחלוק גזרותיהם ותקנותיהם דאי לא לא קיימא, ואם אתח מחלק ביניהם נתפרדה החבילה, שטמ"ק פתובות ג' ע"ב, נמוקי יוסף פ' האשתי רבה, ומובא בהג' החיד"א על ס' ארעא דרבנן אות ע"ה ע"ש.

סימן פה. בגזרות חכמים אי שייך לומר כל דתיקון כעין דאורייתא תיקון

ראה בס' פני יהושע שבת י"א א' שכי' למרש בסבת התוס' שם דלרבא דאמר לא גזרינן גולג' לענין כרמלית היינו משום דסובר לענין גזרת חכמים לא שייך לומר כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון עישה"ט, וראה שם ע"ב בד"ה אמר אבי' משיב בשי' אביי, ע"ש בסופו. וראה בשו"ת מכתם לדוד למהרר"ף זצ"ל חיד"א סי' ע"ז שכתב דלא אמרינן כל דתיקון רבנן וכו' אלא במילתא דאילו הוה דאורייתא הוה אסור ודאי מבלי פלוגתא אבל במילתא דבדאורייתא גופי' לא הוה אסור רק משום חמורא וכו' או משום גזרה דרבנן דכוותה במיד

ועיקרו מורבנן לא גזרינן והר"ל כגזרה לגזרה לא גזרינן וכו' ע"ש, וראה שו"ת כללים מע' כ' כלל ק"מ שמביאו ומ"ש עליו עשה"ט.

סימן פו. מיגדר מילתא

מגדר מילתא לא דוקא היכא דהוי גדר וסיג אלא כל דבר שהוא חיזוק לדבריהם הוי כמו מגדר מילתא דחיזוק לדברי חכמים בכל מה שדברו בו אע"ג דלא ליהוי בית מגדר מילתא גורם לקיים דבריהם כמגדר מילתא שאם היו מזלזלים בא' מדבריהם אתי לזלזולי בכולהו, ב"י אור"ח ססי' תי"ח, ובכ"מ פ"ג מה' גדרים, וע' שאר כללי מגדר מילתא בכנה"ג ח"מ סי' רל"א כללי הגה"ט אות מ"ז ע"ש, מובא ביד מלאכי כללי הדינים אות תל"ח ע"ש.

סימן פז. גזרה או תקנת הגאונים ופוסקים לא מקרי משנה מטבע שטבעו חכמים

דבר שהוא תקנת גאונים או פוסקים לא מקרי משנה מטבע שטבעו חכמים, ולא מקרי כן אלא בדבר שנוכר בנמרא והפוסקה הלכה כמי, הרא"ש ספ"ק דברכות, ועכ"מ פ"א דברכות, מובא ביד מלאכי כללי הדינים אות שצ"ה ע"ש.

סימן פח. גזרה היכא דאיכא הכירא

(א) ראה תוס' הרא"ש יומא מ"ד ע"ב ד"ה ש"מ, שכי' בתה"ד דהיכא דמינכרא מילתא וליכא למיטעני לא הוצרכו לגזור עשכ"ה, וכ"כ תריטב"א ביצה ג' ע"א דשירות דכמישי וניכר שנפלו בחול מותרין ביו"ט או בשבת דהא איכא היכירא וליכא למגור ע"ש, וראה שטמ"ק לר"בא ויל ביצה כאן, ע"ש.

(ב) וראה רמב"ן חולין פ"ה ב' ד"ה הא דאמרינן א"ב וכו' דהיכא דלא אתי למטעי לא גזרינן, ע"ש כל הענין.

(ג) וראה בס' השלמה שבת י"א א' שכי' בתה"ד, דשמא ישכח ויצא בשבת במחט התחובה

לו בע"ש גזרו מפני שהמחט התחובה לו בבגדו כדרך חול גורם לו שישכח שבת (ובת"ג כע"ז) כ' בכל בו כי מנהג כל ישראל שלא לצאת בשבת בלי מנעלים ובלי תלית או גלימא, והטעם כדי שיזכור שהוא יום ש"ק לדי"א ולא יבא לידי חילול שבת, וע"י זה חסא מקושש על שיצא בלא תליתו ולא ה"י לו אות, וע"כ נסמכה פ' מקושש לפרשת ציצית) ע"ש, ומה שמותר לצאת ע"ש עם חשיכה בתפילין שא"ה כיון שחייב למשמש בתפיליו וקבלת עומ"ש עליו מדכר דכיר וכו' וכו', ע"ש כל לשוננו.

(ד) וראה מאירי שבת י"א שכי' שהמחט גורם לו שכחת שבת שמתוך שרואה מחטו בידו סובר שהוא חול ע"ש כל הדברים, וע"ע בספר שבת של מי כאן תוס' ד"ה שמא וכו' ע"ש, וע"ע סי' ט' וצרפו לכאן.

סימן פט. גזרה ופירושה קנסא

(א) גזירה מצינו לשון זה בש"ס ולא דוקא הוא אלא ר"ל קנסא, וגמ"מ למאי דק"ל הלכה כר' מאיר בגזירותיו ולא בקנסותיו, ע"י בכורות כ"ח א' אמתיניתין השוחט את הבכור ומראה את מומו וכו' ובד' הראשונים שם, דהפוסקים כריי ס"ל דמ"ש בש"ס גזרינן ר"ל קנסינן ע"ש, מובא ביד מלאכי אות קכ"ד בשם התליכות אלי בד"ה, ובשד"ח כללים מע' ג' אות ס"ט ע"ש ומע' ק' אות ס"ג, עישה"ט.

(ב) וראה בהג' פורת יוסף מגילה כ"א ע"ב שכי' לשון גזירה מצינו אף על דבר שאינו משום גזירה אלא מדרבנן בעלמא, וע' שבת (ל"ט א') תוס' ד"ה גזירה שמא יזיז עפר ע"ש.

סימן צ. פעמים החליטו חז"ל שלא לגזור ואפ"ל להתיר האיסור

במקום שראו חז"ל שלפי תכונת האדם לא יעצור כח מלעבור על איסור, והוי' נראה להם לחוש שאם לא יתירו לו הסיג יעבור על איסור תורה, החליטו שטוב להתיר האיסור מדברי

סופרים מלהביאנו לידי גסיון לעבור ע"ד תורה, ראה שבת קנ"ג א' במי שהחשיך לו בדרך שיתנם לגוי ההולך עמו אף שעובר על גזרת חכמים, ע"ש ובכ"מ, וכע"ז מצינו שהתירו סופם משום תחלתם, ראה ביצה י"א ב', ירושלמי מ"ק פ"א ה"ה, ופ"ב ה"ד ובכ"מ, וכן במקום שראו שהרגילו העם באיזה דבר והבינו חז"ל שאף במקום גזרתם לא יסירוהו, או בטלו חז"ל דעתם ולא גזרו או לא התחילו בגזירה, ואמרו הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין, ראה שבת קמ"ה ב', וביצה ל' ע"א, וכע"ז מצינו בצרכי הצבור, ראה שבת י"א א', מגילה ד' ע"א, ואז העלימו עין מהן שלא להזיק צרכי הצבור, ע"ש ובמפרשים, וראה בהג' החיד"א ז"ל על ס' ארעא דרבנן אות מ"ד שכי' ודע דהא דמוטב שיהיו שוגגין הוא בין לאנשים בין לנשים וכו' וכו' עישה"ט, וראה יד מלאכי כללי הדינים מע' מ"ם אות שצ"ב ותל"ז ותל"ז כללים בענין מוטב שיהיו שוגגין, וראה כאן סי' מ"ז ערך גזרה משום שאינם בני תורה עישה"ט.

סימן צא. פעמים גזרו שבות במקדש

פעמים גזרו שבות במקדש, ראה היטב בכללים שלי ערך אין שבות במקדש, ובס' דרכי שלום למח' הגאון הנורא מבערזאן זצ"ל אות ל"ה, עישה"ט כו"כ כללים ופרטים בענין אין שבות במקדש.

סימן צב. בגזרה דרבנן אי שייך לומר דיו

בגזירה דרבנן לא שייך למימר דיו, כ"כ בתוס' יבמות דף כ"ד ע"ב ד"ה רב ע"ש.

סימן צג. אם גזרו גט על איסור תורה

(א) דבר שאסור מן התורה אם אפשר שגם מדרבנן אסורה, או דכיון שכבר אסור מן התורה לא נטפלו חז"ל לאסור, דאם לא ישיגו על איסור

תורה גם על גזרתם לא ישגיח, הפר"ח יו"ד סי' כ"ז סי' כ"א כתב דלא מצנינו שגור חכמים בדבר שאסור מן התורה, ומהרש"ב"א שהביא משמע דיתכן שיגורו חכמים במיד דאסור מה"ח, וע' שד"ח כללים מע' א' כלל שני"ה שהאריך בזה, ואין לכריכ מקומות, ונפק"מ במקום שאין מלקין מן התורה אם לוקה מכת מדרות מדרבנן, ע"ש חילוקים בזה, ומביא מהש"ך יו"ד סי' שס"ב סק"ז בשם הג"ח דמצנינו באיסור דרבנן שלא אסרו כשכבר אסור בלא זה מחמת איסור חמור אף שאינו מדאורייתא, ע"ש שיטות שונות בזה, ומביא מקובץ גידיל תורה שכי' לחלק דווקא באיסורין אסרינן וכבר חמיר לאינשי איסור תורה ולא הוצרכו חז"ל לאסור, אבל במיד דקוט ועשה י"ל דאיכא חיוב מדרבנן גם למי שחייב מדאורייתא, ונפק"מ שאם אין יכול לצאת ידי חיוב דאורייתא י"ה חייב לצאת י"ח דרבנן, ע"ש בארוכה מכריח מקומות ברוב בסיאנותי, ובפאת השדה מע' א' אות ל"ז ד"ה דבר האריך ג"כ בזה ומביא בשם הר"י יצחק מעיר אומאן מתוס' פסחים כ"ג א' ד"ה אמר שחקש על גזירה דגידול חזירים דאסור מה"ח משום סחורה, ותירצו דנפק"מ למיקם בארור ומה"ח גזירה אי"כ מבואר דפעמים גזרו גם על איסור תורה, ובביק סוף טרומה השמיטו התוס' ח"י זה משמע דהדרי בהו מסברא זו, ע"ש בארוכה, והנה משיכ דבביק השמיטו ח"י זה משמע דהדרי וכו' ראה בכללי תוס' שלי שאין זה וא"י כ"כ, דדברי התוס' עניינם במקום אחד ועשרים במקום אחר, גם כמה בעלי תוס' היו ואין להקשות מתוס' אה"ח, ראה בספרי ח"ח ערך אין להקשות מתוס' אה"ח, מדף רס"ה והלאה, גם ראה בכללי הפוסקים שלי בכללי תה"ח, שם בענין מקורי תה"ח, פסחים ומי חזירם, וכן תה"ח, ב"ק ע"ש, ואכמיל בזה כי לקצר אני צריך, ועי' היטב בשד"ח פאה"מ ע' א' אות ל"ז שהבאתי לעיל ובצינוני שם.

ובכללי תוס' שלי יתבאר ג"כ הכלל כשנש"ס מוצאים ב' תירוצים כא"ה מהם אית לן למינסת.

גם כשהתוס' מתרצים ב' תירוצים במקום אחד ובמקום אחר לא כתבו רק תירוצ אחד הא"י הד"ה, וראה ג"כ שדי חמד כללי הפוסקים סימן ט' ובצינוני שם משיכ בזה, וראה בכללים שלי ערך תורה, ולא באתי רק להעיר בקצרה עשה"ט, וראה בספרי ח"ח ערך ב' תירוצים מדף שכ"ח ואילך עשה"ט.

(ב) והשד"ח מביא מס' שאילת יעב"ץ, מובא ב"י חיים שאל ח"א סי' כ"ג קרוב לסופו, שתמה על הסרי' שכתב דחכמים אסרו לקוח אילן משום סכנה, שהרי לאו של תורה הוא ולוקין עליו, וכ' שכוונת הסרי' דחכמים אסרו משום סכנה מלבד האיסור תורה, עשה"ט, הרי דגזיתא לי' לומר דמה שאסור מה"ח יאסרתו גם מדרבנן, והשאלית יעב"ץ אלי' סובר דזה לא יתכן, אלא האיסור מן התורה הוא משום סכנה ולא נספלו רבנן לאסור וכו', ע"ש בארוכה בזה, וראה שד"ח כללים מע' א' כלל כ"ט ופאת השדה שם סי' ל"ז ד"ה דבר, ובשיורי הפאה שם אות מ' עשה"ט.

סימן צה, ההבדל בין גזרה לארור

(א) ראה תוס' ב"ק פ"ב ב' ד"ה ואסור שילמד בנו חכמת יונית, וא"ת והלא בפולמוס של טיטוס גזרו כבסוטה מ"ט א', וטיטוס ה"י בשעת חורבן, כדאי' בהנזקין ג"ז ב', ומלכות בית חשמונאי קדמו טובא, כבעי' מ' ע"א, וי"ל וכו' אי גמי א' הוי בעי למיקם בארור לא ה"י מיקרי עברין (ראה בגמרא שם ארתי האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד בנו חכמת יונית) אבל לבסוף איכא גזירה דרבנן וכו' ע"ש, ונ' מד' תוס' אלו דשאני ארור מגזירה, ע"ש ובמפורשים, וע' שדי חמד מאת השדה מע' הא' כללים כלל ל"ז ד"ה דבר שאסור מה"ח משיכ, וצדפו לכאן, וראה תוס' מנחות ס"ד ע"ב ד"ה ארור וכו' שלא כתבו כן ע"ש, ובענין אי אפשר להקשות סתירה מתוס' אה"ח כבר הארכתי בספרי ח"ח ערך אין להקשות מתוס' אה"ח

מדף רס"ה והלאה, עשה"ט וצדפו לכאן, וראה בכללי הפוסקים שלי בכללי תה"ח, שם בענין תוס' ב"ק ותוס' מנחות מי חכמים ע"ש, ואכמיל"כ. (ב) ועתה בסיומי לכללן של גזרה מצאתי לנחוץ להעיר לעיני היטב בספרי ח"ח ערך אין להקדים כח לאסור וכו' כל הכלל כלו כי נחוץ לכללן.

(ג) והנה לכללן שייך עוד הכללים תקנה, תקנה, כל דתיקון ורבנן ענין דאורייתא תיקון, חכמים עשו תיקון לדבריהם, ומנהג, וכאן לא אביאם ואי"ה בערך תקנה ותקלה ועוד מנהג יתבררו הדברים בעה"ת בכריכ כללים ופרטים הנוגעים להם.

(ד) וראה היטב ב"י שב שמעתתא להבעל שמן רוקח ז"ל שער ח' שהאריך מאוד בענין גזרה וגזרה לגזרה, ע"ש, (א) מה נקרא גזרה ומה נקרא תקנה, (ב) אף דמלאכת חוה"מ דרבנן מ"מ גזרו אמירה לעכרם, (ג) כמה כללים בגולג'יו וב"י דושמרתם, (ד) בענין דהקנתא לתקנתא, (ה) במילתא דלא שכיחא דלא גזרו אפ"ה קנסו, (ו) אי חולקין רבנן בגזירתן בין איסור לאו לאיסור כרת, (ז) בענין ההבדל בין שבות אחד לב' שבותים, (ח) בענין חכמים עשו חזוק לדבריהם, (ט) בענין אין שבות במקדש, י' אי גם באיסור דרבנן גזרו בחדרי חדרים, ועוד ועוד כו"כ דברים השייכים לכללן, וקצירתי כי הספר הזה מצוי מאוד ואני לקצר אני צריך, עשה"ט.

סימן צה, סכומים וכללים

(א) אם הצינוי לגזירות מן התורה היא או אסמכתא בעלמא היא, ראה סי' א' ד'. (ב) יש שכ' שמפי הקבלה הורשו החכמים מאת ח' לעשות גזרות, ויש סוברים שלמדים מן המקרא והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה שחייבים לפרוש מדבר טמא של איסור, ובשאלות איתא שהכוונה שחייבים להתרחק מן האיסור ולהשגשג שלא יבא לכלל איסור, וכל הגזרות נכללו בעשה זה ונתן ח' לחכמים שבכל

דור ודור חזקו ראוי לגזור, ובכל האיסורים לא עשו הרחקה ע"מ מקרא זה אלא בנוף האיסור, אבל בעריות שנוספת שם מצוה של עשיית משמרת אסרו אף אשה מותרת משום האסורה, ראה סי' א' ד'.

(ג) אם מי שאינו עושה כהוראת חכמים בדברים שלמדו מפי חשמונה והם חושב"פ או דברים שעשאו סייג לתורה דהיינו הגזירות והתקנות עובר בלי"ת דלא תסור, מחלוקת הראשונים בזה, ראה סי' א' ד'.

(ד) הריב"א כ' שכל שיש לו אסמכתא מן הפסוק העיר תקביה שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים, ראה סי' א' ד'.

(ה) כ"מ שבא שם הפעולה נוסף על הפעול יש בו דרוש, ולרוב מורה השם על דבר שישנו במציאות בפני"ע וכו', ראה סי' א' ה'.

(ו) בהך דיבמות כ"א ע"א רמז לשניות מה"ח מנין וכו', אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וישוב ל"ה הרמב"ם שס"ל דיש ציווי מהקב"ה לעשות סייג לתורה מושמרתם את משמרתם, ראה סימן א' (ו) (ז) ח'.

(ז) אם הלשון רמז מה"ח הוא דאורייתא, ראה סי' א' ז'.

(ח) לרב אשי דס"ל דאסמכתא דעשו משמרת למשמרתה הוא רק לענין תרומה אבל בשאר דברים לא אי"כ מנין גזרו חז"ל גזירות בכל התורה, ראה סי' א' ח'.

(ט) לשיטת הרמב"ם דס"ל דגם מילי דרבנן הם בכלל לאו דלא תסור מ"מ לא הוי איסור תפצא כדאורייתא, ואם אבל איסור דרבנן בשוגג אי"צ כפרה כלל, ראה סי' א' ט'.

(י) להרמב"ם האיסור דלא תסור הוא רק איסור כללי ולא פרטי, ראה סי' א' ט'.

(יא) אפילו לסברת הגת"מ דשוגג דרבנן אי"צ כפרה דהיינו דוקא באם אירע כן שהיה שוגג, אבל לכתחילה אסור להכניס עצמו לידי כך דהוי כמבטל איסור לכתחילה, וכמו לענין ספק דרבנן דיש חילוק בין דיעבד ובין לכתחילה.

ראה סי' א' ט'.

(יב) בהך דאין לנו לגזור מדעתנו אחר דורות הגאונים, ותמיתה הראשית והאין יכלו הגאונים לחדש גזירה אחר שסתם רב אשי הש"ס, ואם כוננת הראשית הוא דלחכמי הש"ס היה כח לתקן בדבר שיהי עקירת דת או ד"ס בשוא"ת ואחר חתימת התלמוד אין כח בכזה בשוא"ת.

ראה סי' ב' מאות (ב) ולהלן.

(יג) בגזירת קטניות והמנהג שלא לאכול מצה עשירה ב' ימים הראשונים של פסח, ראה סי' ב' (ג) ד'.

(יד) לפי"ד הראשית אף הגאונים אין בידם לגזור אחר שנכתם התלמוד, ולפי"ד הה"מ והב"י נראה דדוקא אחר דורות הגאונים אין לגזור, אבל הגאונים עצמם יש בידם לגזור, ראה סי' ב' ד'.

(טו) הראשית כ' דאין לחדש קנס מדעתנו ודחה בזה רא"י הרמב"ן, ראה סי' ב' ה'.

(טז) הפרי"ח חולק על השיב"ת דאסור לעשות משפטיא במסח ממצה אפויה כדי שלא יטעו ומתראש יש סמך להפרי"ח, ראה סי' ב' ה'.

(יז) אי אמרינן לא פלוג בתקנה שאינה מלחא דאיטורא רק לטובת הכלל, ראה סי' ג' א'.

(יח) לא גורין משום לא פלוג רק על מיטוטא משום רובא ולא להיפוך, ראה סי' ג' א' ה'.

(יט) אי לחומרא לא אמרינן לא פלוג רק לתקל, והיכי שכל האיסור רק מדרבנן מקילין ביה טפי, ראה סי' ג' א' ו' יא'.

(כ) לעולם אין להחמיר בלא פלוג כמו בגוף הגזירה, ראה סי' ג' א' ו'.

(כא) לא העמידו דבריהם במקום תורה היכי דהאיסור רק משום לא פלוג, ראה סי' ג' א' ג' יב'.

(כב) אפשר בעונה לא אמרינן לא פלוג משום דחזיל לא באו להחמיר אלא להקל בעונה, ראה סי' ג' א' ו'.

(כג) לא פלוג רבנן לא אמרינן בתקנת תקולות, ראה סי' ג' ו'.

(כד) לגבי ברכה לברך לא שייך לא פלוג, ראה סי' ג' ח'.

(כה) לא פלוג רבנן אפשר דהיכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר, ראה סי' ג' ט'.

(כו) לא פלוג רבנן לא אמרינן אלא בענין אחד בעצמו אבל לא בשני ענינים, ראה סי' ג' י' יא'.

(כז) אם גם בתקנת דרבנן אמרינן לא פלוג, ואי אמרינן לא פלוג מאדם לאדם, ועתים חלים עתים שוטה בענין דליש גזירה אי אסור משום לא פלוג, ואם בדבר דשרי בדיעבד אי אסרינן לכתחילה משום לא פלוג, ואם מצוינו דאסרה תורה בלא פלוג, ושוטה ובמוך חלוקות משאר נשים וליש לומר בהו לא פלוג, ראה סי' ג' יא'.

(כח) אם תא דהחמירה תורה לעבור בחמץ בב"י וב"י הוא משום גזירה וסייג שמא יבא לאכול, ראה סי' ד' א' א' כ', ושם ב' טו' יז'.

וראה עוד כאן סי' זה אות לה' טב'.

(כט) בהך דנדרים "ע"א רש"א מנין שלא יאמר אדם ל"ד עולה ל"ד מנחה וכו' ת"ל קרבן ל"ד, ובפ"י הראשית דחשש הוא שמא יחזור בו מלידור ולא יאמר תיבת עולה ונמצא שהזכיר שיש לבטלה, והריטב"א כ' דזה רק מדרבנן, ראה סי' ד' א' ה'.

(ל) בהך דסנהדרין י"ח ע"א במשנה, כה"ג שמת לו מת אינו יוצא אחר המטה וכו', וברש"י שם, ואם הקרא שמביא אינו רק אסמכתא בעלמא, וכאן איתא "חשום שנאמר" ולא "שנאמר" ומן המקדש לא יצא, ולשון כזה מורה שאין זה דאורייתא אף גזירה, ראה סי' ד' א' י'.

(לא) הפרס"ג בס"כ רצה לחדש עמ"י הילקוט דחצי שיעור דענבים וחומץ שרי לגזיר מה"ת, דהא דחיש אסור מה"ת הוא רק מטעם סייג דשמא ישכח ויאכל עוד חיש בכא"מ, ובענבים וחומץ דהוא רק משום סייג חיש דידהו הוי סייג לסייג, וזה לא גזירה תורה, ראה סי' ד' א' טו' כט', ושם ג' טו' יט'.

(לב) לשי' הסוברים דגם בדרבנן איכא חצי שיעור ליש לומר דחצי שיעור בגזירה מותר דהוה גול"ג, דהלא אף בדרבנן אסור חיש אף דהוי גול"ג, ראה סי' ד' א' טז'.

(לג) הכ"מ כ' בת"י א' דלא אסרה תורה לבשל בשר בחלב אלא כדי שלא יבא לאכול, ראה סי' ד' א' יח'.

(לד) ההשיב משה כ' ל"ד הראב"ד דס"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא מן התורה, דמה שאסרה תורה לבטל אינו מכת עצמותו אלא משום חשש וגדר שלא יבא לידי נותן טעם, ראה סי' ד' א' יט'.

(לה) הרשב"ץ ביב"ש כ' דאיסור בל יראה וב"י הוא משום סייג וגדר ולא אסרה תורה ח"ש בב"י משום דהוה גול"ג, ראה סי' ד' א' כ', ושם ג' טז' יט', וראה עוד כאן סי' זה אות כח'.

(לו) היכא דהרשב"ץ סותר א"ע מתשובותיו לספרו יבין שמועה העיקר הוא כהיבין שמועה שחברו בסוף ימיו, ראה סי' ד' א' כ', וע"ע שם סי' ד' ב' א'.

(לז) אי איסור היחוד וקירוב לערוה הוא משום גזירה וסייג, ודעת החינוך בזה, ראה סי' ד' א' יז' יט' כא'.

(לח) אם מדאורייתא חיישינו לתקלה, ותקלה סברא דאורייתא הוא דבכ"ד אמרינן לא אמרה תורה שלח לתקלה, או דשאני התם דהתורה לא עשתה מצוה וציווי בענין שיש בו תקלה, ראה סי' ד' א' כג', ושם ג' ד' ו' וסי' ס"ט.

(לט) אם י"ל דגונב ע"מ למיקט או ע"מ לשלם תשלומי כפל שכי' בש"ע חו"מ דהוא בכדי שלא ירגיל א"ע בכך, וכן בגזל עכ"מ דאסור מה"ת שכי' החכ"צ דהוא משום שלא נרגיל עצמינו לגנוב, דלאו בגדר סייג הוא אלא משום דהוא דאי שיבא לגזול גם מישראל, ראה סי' ד' א' כח'.

(מ) אי תך דאיסור סחורה בדברים ואסורים הוא משום שלא יבא לאכלם, ראה סי' ד' א' כו'.

(מא) מצינו דאורייתא מפני החדש, ראה סי' ד' א' כז', ושם ב' ו' ח'.

(מב) ההעמק שאלה ביאר להשאילתות דמ"ש בשים לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, וזיינו שלא אסרה דבר המתבשל בה, אבל לבשל בה לכתחלה מן התורה צריכה הכשר משום גזירה דבת יומא, ראה סי' ד' א' כח'.

(מג) אי שייך לומר שבגזירות החמירה תורה בסייג יותר מפני שעיקרה היא סייג, המחלוקת בזה, ראה סי' ד' א' כט', ושם ג' יט' כ'.

(מד) אם חיש אינו אסור משום סייג אלא משום דחיי לאיצטרופי, ראה סי' ד' א' טז' כט', ושם ב' ח'.

(מה) הרשב"ם וכלי יקר כ' דטעם שצוה התורה לכסות הדם הוא משום שמא יאכל הדם, אבל אחר כיסוי לא יתא ראוי לאכילה, ראה סי' ד' א' ל'.

(מו) על התרגום יוב"ע צו' כ"א וכלי חרס ישבר שלא יבשלו בו חולין, ועל שקשה ע"ז דבמקדש לא ה"י לנו לחוש לזה כיון דהנשים זריזין הם, אולי אפשר דליש זה בגזירה דאורייתא, ראה סי' ד' א' לא'.

(מז) אף שאסרה תורה כ"ד משום סייג וגדר וגזירה מ"מ לא היתה כוננת התורה לאסור אלא הדבר עצמו כשידוע לנו שהוא הוא, אבל לא הדבר שהוא מסופק לנו בו אם זהו מה שאסרה תורה או לא, ראה סי' ד' ב' ח'.

(מח) ש"י הרמב"ם דאף דספיקא מה"ת לקולא בכל זאת במקום כרת מה"ת לחומרא, ועמ"פ י"ל ל"ד הר"ן ריש פסחים שכי' דחששו שלא יבאו לאכול משום דחמיר איסורא טפי דאית ביה כרת, ואפשר עוד דמפני החמירה בו תורה לעבור בבל יראה וב"י, דהחמירו בספיקו כיון דאית ב"י כרת, ראה סי' ד' ב' ח'.

(מט) ע"ד המדרש שכל טוב פ' בא י"ב א' שכי' לפי שמצות חמץ חמורה היא והיבין עליה מלקות בפחות מכזית וכרת בכזית לכך שנו במשנתם להתחיל לחפש אחרינו כדי לחשביה, ראה סי' ד' ב' ח'.

(נ) אף להרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא

מהית לקולא אעפ"כ מצות מהית לפרוש מספק איסור. ולד' הרמב"ן אף בדבר שהוא היתר גמור מהית אעפ"כ מצות מהית לפרוש מזה בעשה דקדושים תהיו. וכ"ש בזה. ראה סי' ד' (ח).

(ג) אי מ"ש רבא בהבזנה גזירה שמא ישא אחותו וכו' הוא מן התורה. ראה סי' ד' (ב) טו.

(גכ) אין להקשות מרש"י על רש"י, וכן מתוס' על תוס' ראה סי' ד' (ג) א. וראה עוד סי' זה אות קנה.

(גד) אי אמרינן קרא אתי לדרבנן. ולכאורה אי אמרינן כן ודאי אפשר לרש"י דגזירה בדאורייתא. ראה סי' ד' (ג) ה.

(גה) לכאורה להדורשים טעמא דקרא וכו"ש ודאי דמצינו שהתורה אסרה משום סייג גזירה גדר וחשד. ראה סי' ד' (ג) ו.

(גו) לענ"ד יש ב' מדריגות: א) איסור דאורייתא דמפורש בתורה הטעם, ב) היכא דהש"ס מפרש הטעם דהתורה אסרה דבר. ג) היכא דהור"א הפוסקים והמפרשים כתבו הטעם של התורה. והנפק"מ בזה לענין גול"ג. ראה סי' ד' (ג) ח טו.

(גז) תדרך סקודיך כ' שמת"א א"צ לכיון שום טעם בין למ"ע בין למצות לית כיון שאין טעמה מפורש בתורה. רק מי שחלק לו ה' בבינה בודאי מהראוי לחפש ולפשט בכל מ"ע ולית טעמים בגולה ובנסתר ככל אשר תמצא ידו. ומצות שיש בה טעם מפורש בתורה צריך לכיון גם הטעם. ובכולת זה אינו יוצא יד"ת. ראה סי' ד' (ג) ח יג טו.

(גח) לא דרשינן טעמא דקרא אלא להחמיר. והסבר לזה. ראה סי' ד' (ג) ט יד.

(גח) הרמב"ם אף שפוסק דלא דרשינן טעמא דקרא כ' כל מה שאתה יכול ליתן טעם תן כו'. ואין כוונת הרמב"ם לתת תורת כל א' בידו אף בדבר דנ"מ לדינא שמשנתה הדין לפי הטעם אלא כוונתו שיכול ליתן טעם לשבח בדבר שאינו נוגע לחזקו. ראה סי' ד' (ג) ח יג יב יד טו.

(גט) השגה על ש"מ ש' דאיסור ליקח

שחוד הוא משום גזירה שמא יבא להטות את הדין. וכ' לחלק בין ישראל לב"ב. דאין רא"י לומר דרך זה הוא הטעם ולהקל מפני זה כי מי יודע כמה טעמים אחרים יש לתהיך בזה. ראה סי' ד' (ג) יד כב.

(ס) בס' חסידים בכ"מ דריש טעמי דקרא. ואין הכוונה שהטעם שנאמר הוא יסוד וסיבת המצוה ורק כדרוש וקבל שכו'. ומראה מקומות לכ"מ בש"ס וראשונים שדרשו טעמי דקרא. וכ"ז הוא רק היכא דאין ג"מ לדינא. ראה סי' ד' (ג) טו.

(סא) קי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא כ"א בדבר המפורש בתורה הטעם, ובדבר תמות אפילו רבנן דורשים טעמא דקרא. ראה סי' ד' (ג) טו כא.

(סב) אם לפי"ד הר"ן ותה"מ ש' דמ"ש תורה בחמץ לא יראה הוא משום שלא יבא לאכלו א"כ באותם שאסורים ועומדים קודם שחל איסור חמץ ובדיל מיניהו מפני איסורם י"ל דלא עליהם אמרה תורה לא יראה ולא ימצא. ראה סי' ד' (ג) יו.

(סג) לאו דסייג אין בו מלקות משום דלא דמי לחסימה ושאינו ח"ך דלא ירבה לו נשים דלוקין, והא דלוקין על קירוב לגיע כגון הבא דרך אברים או שחבק וגשק דרך תאוה ל"ד הרמב"ם אפשר דשם שאני דנאמר הלאו סתם. ואם דגם חסימה הוא רק מחמת סייג ואעפ"כ נחשב לאיסור עצמי. ראה סי' ד' (ג) יח.

(סד) טעמים מדוע לא כתבה תורה איסורים סייגים. ראה סי' ד' (ג) כו.

(סה) ע"ד השד"ח ש' לחלק דהא דלא מצינו סייגים מה"ת היינו בדבר שאסור מתחלתו משא"כ בדבר שהיה היתר בתחלתו וכו'. ראה סי' ד' (ג) כב.

(סו) יש חומרא באותן גזירות שיש להם עיקר בתורה לענין דאין מבטלים אותם משא"כ בהן דל"ל עיקר בתורה כמוקצה מבטלים אותם. ראה סי' ה' כז.

(סז) אין לדמות גזירות זל"ז ולפעמים גזרו

גם במקום ספק סמיקא. ולפעמים גזרו גם בגול"ג. והטעם לזה. ראה סי' ד' א.

(סח) אין לדמות תקנת חכמים זל"ז. ראה סי' ד' (ה) ז י'.

(סט) אין מדמין דבר לדבר בעניני השבועות. ואין לך בהם להתיר רק מה שחתירו החכמים. ולא רק לקולא אמרו כן אלא אף לחומרא שאין לחדש שבועות חדשים חוץ מהמפורשים בתלמוד. ראה סי' ד' (ח).

(ע) אין לדמות קנסות חכמים זל"ז. ראה סי' ד' י'.

(עא) בהך דעירובין ד' ע"ב דאר"י דבר תורת רובו ומקפיד עליו חוצץ וכו'. ראה סי' ח ב.

(עב) רבות מן הגזרות אלמוניות הן ואין אנו יודעים מתי ומי גזר אותן. ויש גזרות שנקראות על שם החכמים שגזרו אותן. ראה סי' ט' ב.

(עג) אי מצות דרבנן חמירי ממדרש והלל"מ או להיפך. ראה סי' י' א.

(עד) מצינו שבדבר המפורש בתורה החמירו יותר מבמאי דיליף מדרשא. ראה סי' י' ג. (עה) בגלות ככל התחילו לעשות תקנות וגדרים לקדש עצמם במותר להם ועד אותו זמן לא היו עושין סייג. כ"כ המאירי. ומשמע מדבריו דאינו חובה לעשות סייג וגדר רק רשות. ראה סי' י"ב ד.

(עו) בכל המקומות של מכת מדרות כבשר עוף בחלב וכדומה מ"מ צריך התראה. אבל משום סייג ומגדר מלתא א"צ התראה. ראה סי' י"ז.

(עז) איסור חכנת הגם דכפתי"מ להרמב"ם מוכח דאינו אלא מדרבנן עכ"ז החמירו. דהא גזרו יר"ט דעלמא משום יר"ט אחר השבת וכו'. ראה סי' י"ח ב.

(עח) חילוק בין גזירה לחששא. ראה סי' כ"א.

(עט) דבר שלא גזרו בזמן הש"ס מחמת איזה סיבה וטעם אף שנתבטל הטעם ויש עכשיו

מקום לגזור מ"מ כיון שלא גזרו אז שוב אין לנו לגזור גזירה חדשה. ראה סי' כ"ז א.

(ס) כל גזרת שגזרו חכמים למקומות שמצוי הפרצה ואינה גזרה כללית בטל הטעם בטל הגזרה. אמנם כל שגזירה היתה כללית לכל ישראל אעפ"י שנתבטל הטעם לא נתבטלה הגזרה. ראה סי' כ"ז ב.

(סא) תקנה אפילו בטל הטעם שבשבילו תקנו הראשונים לא נתבטלה התקנה ואין ב"ד יכולים לבטלה אא"כ גדולים מהראשונים. ולפעמים הגזירה מעיקרא היתה שבזמן ששייך ההוא טעמא תתי' התקנה ואם נתבטל הטעם בטלה התקנה. ראה סי' כ"ז ג ה.

(סב) ע"ד התוס' ב"מ דף ע' דרביה מנ"י האידנא שרי. דעתה ליכא למיחש שמא ילמדו ממעשיו. וקשה דהרי קי"ל דאף שנתבטל הטעם שבשבילו גזרו צריך מנין אחר להתירו. ראה סי' כ"ז ד ו.

(סג) אם הטילו זמן לגזירה ועבר הזמן בטלה הגזירה וא"צ היתר במנין. ראה סי' כ"ז ה.

(סד) לפעמים החכמים גזרו ותקנו לפי מעמד זמנם. אבל על הזמן שנשתנה בו מצב הדברים לא היה איסורם מכוון כבר מתחילה. וכאשר נגזרו ובטל זה הטעם התירו להם הכל. ראה סי' כ"ז ו.

(סה) אפילו אם כשבטלו גזרה מאיזה טעם והתירה ולאחר זמן בטל טעם התירה לא חזר הדבר לאיסורו הראשון עד שעמד ב"ד ובטל ההיתר. ראה סי' כ"ז ז.

(סו) מדוע קראו התקנות בתוספת חומרא משום סייג וגדר לצורך המקום והזמן וגם תקנה לדורות כ"פ בשם גזרות. ראה סי' ל' ב.

(סז) תקנה לא זאת ממקומה היינו דוקא בגזרה כוללת. ראה סי' ל"א.

(סח) בהך דמג"א סי' רמ"ב סק"א אם הערלים מיקרים השער של הדגים נכון לחקן שלא יקנו דגים. ראה סי' ל"ב א.

(פס) לא מיקרי עקירת מה שגורים שלא יתחייב. וע"כ גורו בכה"ג אפילו היכא דאיכא מצות ודאית. ראה סי' ל"ח.

(צ) בענין אם קיל יותר להגן שלא יבא משוועיל אחר שכבר בא, ראה סי' ל"ח.

(צא) גזירת רבנן לאיסור אע"ג דרובא להיתר, ראה סי' ל"ח א.

(צב) הטעם דאמרין בכל דוכתא ספק דרבנן לקולא משום דלא גזרו אלא בודאן לא בספק. ומצינו בפ"ק דקידושין גבי ערלה בחריל הלמ"מ אמרו שם אימר כך נאמר הלמ"מ ודאי אסור ספק מותר, ראה סי' ל"ח ב.

(צג) אין לעשות סייג רק לודא ולא לספק ועובר על לא תוסיף, וכן אין רשות לגזור גז"ג והוי כל תוסף, ראה סי' ל"ט ג, וסי' מ"ט א.

(צד) למצוה איסורא בעלמא לא עשו סייג. ראה סי' ל"ט ג.

(צה) דוגמאות דגורין שמא יעשה כו"כ היכא דהוא איסור קל, אבל אסו יעשה איסור חמור לא חיישינן, אבל מצינו ג"כ הרבה עבירות קלות דחמירי להו לאינשי יותר מחמורות, ראה סי' מ' א (ז).

(צו) בענין דעשו חיזוק לדבריהם כעין של תורה, ולפעמים יותר משל תורה, ולפעמים לא עשו חיזוק כלל, ראה סי' מ' א (ב) ז.

(צז) היכי דנוסף על האיסור דרבנן גם איסור תורה אין לחוש שמא יולול, ראה סי' מ' ב.

(צח) גזירה משום איסור מיתה חמור טפי, ראה סי' מ' ב.

(צט) משום שמחת יר"ט החירו לפעמים חד איסור דרבנן, אבל לא תרי איסורים, ראה סי' מ' ג.

(ק) ב' פסולי לכתחלה בקדש אם עלו ירדה, ב' פסולי לכתחלה אף בדיעבד לא מהני, ראה סי' מ' ג.

(קא) אם עשו חז"ל גדר וסייג למ"ע כמו בל"ת, ראה סי' מ' ד.

(קב) פעמים רבות הקילו בדבר שהוא רק

מדברי סופרים יותר מדבר שהוא מן התורה, ופעמים בדבר תורה עצמו גזרו יותר באיסור חמור כמו כרת ומיתה מבאיסור שאינו אלא בל"ת, ראה סי' מ' ז.

(קג) כ"פ במקום כרת לא העמידו דבריהם, ופעמים העמידו אף במקום כרת, וכן בעקירת נחלה דאורייתא לא העמידו תקנתם, וכמו כן בהכלל דלא פלוג, ראה סי' מ' ז.

(קד) מתוס' מנחות ס"ח ע"ב משמע דדוקא משום דלא הוא דגורין, אבל לא משום עשה אפילו בחשש העבירה בקום ועשה, ודלא כחטוברים דאף באיסור עשה עשו סייג וגדר, ואי רק בעשה דקריע גזרו ולא בשוא"ת או דגורו גם במקום ביטול מצוה ואפילו מצוה דמדברי קבלה, ואי דביטול סוכה חשיב דעובר בקום ועשה מה שאוכל חוץ לסוכה, או דגבי סוכה שאני דמשום ברכת סוכה דאיכא ל"ת או אסמכתא חמירא טובא הוא דגזרו, ראה סי' מ"א א (ב) ג.

(קה) תקנה אינה בכלל ושמרתם את משמרת, ולהרמב"ם אפשר שהוא ג"כ בכלל לא תסור או אשר יורוך, ואם יש חילוק בין תקנות לתקנות, כי יש תקנות דומות לגזרות, ויש שאינם דומות לגזרות, ראה סי' מ"ד ב.

(קו) בענין לך לך אמרינן לגזירא, והוא רק מצד הרחקה יתירה, ובגזירה לא מפרשים הטעם בכ"מ, וגם עפ"י רוב לא גזרינן גזירה לגזירה, אבל מותר לעשות בכ"ד הרחקות יתירות לפי ראות עיני חכמים במקומו ובזמנו, וזה מקרי הרחקה ולא גזירה, ובכל פעם מפרשים הטעם שעשו הרחקה יתירה, ראה סי' מ"ה א.

(קז) לך לך אמרינן לגזירא וכו', כל דבר שנאסר בשביל כך אין לאסור אלא לכתחילה, ואיסור קל הוי, ראה סי' מ"ה ב.

(קח) הא דאין שבות במקדש זה רק בדברים שלא אסרו רק מטעם גזירה, היינו שלא עשו עדיין איסור אלא דחוששין מתוך שיתירו דבר זה יש חשש שיגע באיסור תורה, אבל באיסור דרבנן מצד עצמו, כמו איסור טלטול וכה"ג.

אע"ג דאינו אלא מדרבנן גזרו שבות במקדש, וכתנים וזרזים הם שייך בחשש שמא יעשה, אבל לא באיסור ברור, ראה סי' מ"ז.

(קט) גזרות חכמים שגזרו מפני שאינן בני תורה עתה בדורות האחרונים שאינן מתוקנים יש לנו לגזור, ואפ"ה אם לא נמצא תגורה בש"ס בחדיא אלא בפוסקים שכותבים שנתנו כן יש להקל במקום שלא נהגו, ראה סי' מ"ז א.

(קי) מקורות בש"ס ופוסקים להך דאסור חז"ל מפני שאינם בני תורה אף דבר המותר מדינא, ראה סי' מ"ז ב.

(קיא) אי איכא ת"ח מעיין במילי דמתא י"ל דחשיבי כל העיר בני תורה לכמה דברים, ראה סי' מ"ז ב.

(קיב) לפעמים השמיטו הפוסקים היתר מפורש בש"ס כדי להרחיק האדם מן העבירה, ראה סי' מ"ז ב.

(קיג) היכי דהדבר אינו מסור כי אם לזרזים וחכמים, כמו הכשר מקוה, אין לגזור משום שאינם בני תורה, ראה סי' מ"ז ב.

(קיד) אף להרמב"ם דס"ל שיש לחכמים כח עפ"י דין תורה לתקן ולגזור מלא תסור ועפ"י התורה אשר יורוך מ"מ הקילו בספק תקנה וגזירה, והטעם לזה, ראה סי' מ"ט ב.

(קטו) לא אמרו במקום צער לא גזרו אלא בצער דלא שכיה, ואין לנו אלא במקום שאחז"ל, או בשאר צער גדול, ראה סי' נ"א א.

(קטז) בדבר שגזרו משום דלמא אתי למטעי אם גזרו בדיעבד, ראה סי' נ"ג א.

(קיז) מצינו דלא גזרו דלמא אתי למטעי בדבר אחר רק אי שייך הטעות באותו דבר עצמו, אבל לא גזרינן דלמא אתי למטעי בדבר אחר, ראה סי' נ"ג ב.

(קיח) חכמים לא גזרו גזרה אם הגזירה אינה שזה בכלל, ראה סי' נ"ד א (ב).

(קיט) כל מצות חכמים כך הם שלא לחלוק גזירותיהם ותקנותיהם דאי לא הא לא קיימא תא, ראה סי' נ"ד ב.

(קכ) גזרות חכמים דפעמים י"ל לא חלקו חכמים בתקנתם ופעמים לחפך, דאולינן בתר טעמא, ראה סי' נ"ד ג.

(קכא) מילתא דלא שכיחא לא גזרו, היינו דחד מילתא שכיחא וחד לא שכיחא לא גזרו דליכא למיטעי, אבל היכי דהורויהו לא שכיח גזרינן, ראה סי' נ"ה ב (ט).

(קכב) אם הא דמחליקין בתקנה דרבנן בין מילתא דשכיחא למילתא דלא שכיחא היינו דוקא בגדרים וסייגות, דדי לנו מה שהחמירו וגזרו במילתא דשכיחא וכו', אבל בשאין הדבר משום גדר אלא שרצו לזכות את ישראל פשיטא שעל כל צד ותועלת תקנו, המחלוקת בזה, ראה סי' נ"ה ד.

(קכג) אם בקנס שקנסו חכמים גזרו אף במילתא דלא שכיחא, ראה סי' נ"ה ה.

(קכד) הרא"ש חולין פ' גז"ה סי' י"ט כ' וגזרת חז"ל בכ"מ אינה אלא בשביל דבר מקרה, ודקדוק ע"ז מתוס' חולין ע"ה ע"ב ד"ה דגמל, ראה סי' נ"ה ה.

(קכה) מ"ש דרק במילתא דשכיחא גזרו רבנן אין הכוונה שכיה הרבה אלא שכיה מעט נמי גזרו, ורק בלא שכיה אפילו מעט לא גזרו, ראה סי' נ"ה ז.

(קכו) לא גזרו: א) על דבר דלא מצוי כי אם לעתים רחוקים, ב) או שאינו מצוי מפני שמציאותו תלוי במקרה טבעי ובלתי מזדמן בכל עת, ג) או שתלוי במקרה מעשי כמו מפולת ושרפה, ד) או שהרגל בני אדם פועל שלא יודמן בקל, ראה סי' נ"ה ח.

(קכז) למגמר ולידע הדינן מילתא דפשיטא דגמרינן במילתא דלא שכיחא, וכמה מילי דלא שכיחא ואיתנייתו בגמרא ובדברי הפוסקים לידע הדינים שיש בהם, ראה סי' נ"ה י.

(קכח) אם יש ללמוד לכל מידי דגורו משום שמא ילמוד ממעשיו, כגון כעירוב בא"ח סי' שפ"ב דבשני ת"ח עם הנכרי לא גזרו, וכמו ברביה לנכרי בב"מ דע"א, ראה סי' נ"ז.

קמט) בכ"מ מצינו שעי' שינוי לא נזר.
 וכן בכ"ד בענין בשר בחלב. ראה סי' ס"א.
 קל) ת"י של חלב אר"י על הקושיא דאין
 עבר אצ"ה על איסור דרבנן דאסרו להעלות
 ביחד חמאה וחלב וכן הבקר. די"ל דכיון דהעלאה
 הוא רק משום גזרה משום אכילה אי"כ י"ל
 דאם אדם א' עומד אצלו ומשמרו מותר. ועי"ל
 דקודם מ"ה ה' קיום המצות באבות רק כמצוה
 דרבנן. והא לא נצטוו מהקב"ה רק דהם קבלו
 ע"ע. וקודם מ"ה דאף בשר בחמה לא ה' רק
 דרבנן לא גזרינן בכה"ג בהעלאה. וכת"י הא'
 איתא במדרש הגדול. ראה סי' ס"ב ב.
 קלא) מקורות להך דכתנים וריזים הן. וכן
 דצבור כזריזים דמאי. וישוב בזה לקושי'
 התוי"ט דלמה קורין בס"ת בשבת ולא גזרינן
 שמא יעבירוה. כיון דהוא בצבור. ראה סי' ס"ב
 ג. וסי' ס"ג.
 קלב) רבים מדכרו אתדרי לא אמרינן אלא
 היכא דכולם עושים הדבר ביחד. אבל אי כל
 חד וחד עושה צרכו בפני עצמו לא שייך לומר
 דמדכרו אתדרי. ראה סי' ס"ב ד.
 קלג) לא סמכינן אהא דמדכרו אתדרי אלא
 משום מצוה כלימוד תורה וכו'. ראה סי' ס"ב
 ח.
 קלד) בשינה לא שייך כתנים וריזין הן.
 ראה סי' ס"ג.
 קלה) אי שייך לגזור מקצת אסו כולה. ראה
 סי' ס"ד.
 קלו) חילוק בין ב' איסורי דרבנן לבין
 איסור אחד. ראה סי' ס"ה א.
 קלז) במידי דממון ב"ד מתנים לעקור
 ד"ת גם בקו"ע. דוקא איסור א' ולא ב' איסורים.
 ראה סי' ס"ה א.
 קלח) בב' שבותים העמידו חז"ל דבריהם
 במקום תורה. אבל בחד שבות לא. ראה סי' ס"ה
 א.
 קלט) אצל בנ"א לא חמירי ב' איסורי
 דרבנן מאיסור אחד. ראה סי' ס"ה א.

קמ) תרי איסורי דרבנן עשו חז"ל כשל
 תורה. ראה סי' ס"ה ב.
 קמא) היכא דאיכלש איסורא משרפה לכת
 שוב אין לגזור אסו הא. ראה סי' ס"ז ג.
 קמב) לא גזרינן שונג אסו מויד אלא שמא
 יעשה ע"י עכ"ר. אבל שיתן האיסור לישראל
 לא חיישינן. ראה סי' ס"ז.
 קמג) הלכ"ס פ"י בכוונת רש"י פסחים פ"ה
 א' דנזי דאין התורה אסרת איסורי גזירות
 וחששות עכ"ז לא תצוה התורה לעשות מעשה
 הגורמת תקלת עבירה ולא תעשה מצות מזה.
 ראה סי' ס"ט.
 קמד) אם אוכל החצי שיעור רק כדי
 לברר ולדעת אם הקדרה אסורה ויפרש ממנה
 ל"ש למיחש שמא בתכא"פ ישכח האיסור ויאכל
 עוד ח"ש. ראה סי' ע' א.
 קמה) ביום התענית אין לחוש שמא יאכל
 כיון דאסר דעת' מאכילה היום. ראה סי' ע"ו.
 קמו) במקום הפסד וצער לא גזר. ואפילו
 טירחה יתירה נחשבה כהפסד. ראה סי' ע"ח.
 קמז) בענין השגת גבול של מדפיס אחד
 הגזרה היא קדמונית מכל הגזירות על כל באי
 עולם אפילו במצולות הים. ראה סי' פ"א.
 קמח) אודות הי"ש לפסח מתפוזי האדמה
 שאסר הגרעק"א ד"ל. ראה סי' פ"א.
 קמט) לא אמרינן כל דתיקון רבנן וכו'.
 אלא במילתא דאילו הוה דאורייתא הוה אסור
 ודאי מבלי פלוגתא. אבל במילתא דבדאורייתא
 גופי' לא הוה אסור רק משום חומרא וכו'. או
 משום גזרה דרבנן דכוותה במידי דעיקרו מדרבנן
 לא גזרינן דהו"ל כגול"ג לא גזרינן וכו'. ראה
 סי' פ"ה.
 קנ) מנהג כל ישראל שלא לצאת בשבת
 בלי מנעלים ובלי טלית או גלימא כדי שיוכר
 שהוא יום ש"ק לדי"א ולא יבא לידי חילול שבת.
 ראה סי' פ"ה ג.
 קנא) לשון גזירה מצינו אף על דבר שאינו
 משום גזירה אלא מדרבנן בעלמא. ראה סי'
 פ"ט ב.

קנב) מצינו שהתירו סומס משום תחלתם.
 וכן במקום שראו שהרגילו העם באיזה דבר
 והבינו חז"ל שאף במקום גזרתם לא יסירוהו
 או בטלו חז"ל דעתם ולא גזרו. או לא תחזיקו
 בגזירה. ואמרו תנח להם לישראל מוטב שיהיו
 שונגין ולא יהיו מוידין. וכע"ז מצינו בצרכי
 הצבור. והא דמוטב שיהיו שונגין הוא בין
 לאנשים בין לנשים. ראה סי' צ'.
 קנג) מצינו באיסור דרבנן שלא אסרו
 כשכבר אסור בלא זה מחמת איסור חמור אף
 שאינו מדאורייתא. ראה סי' צ"ג א.
 קנד) דוקא באיסורין אמרינן דכבר חמיר
 לאינשי איסור תורה ולא הוצרכו חז"ל לאסור.
 אבל במידי דקום ועשה י"ל דאיכא חיוב מדרבנן
 גם למי שחייב מדאורייתא. ונ"מ שאם אין יכול
 לצאת יד"ח דאורייתא יהיה חייב לצאת יד"ח
 דרבנן. ראה סי' צ"ג א.
 קנה) דברי תוס' עניים במקום א' ועשירים
 במקום אחר. גם כמה בעלי תוס' היו. ואין
 להקשות מתוס' אהוס'. ראה סי' צ"ג א. וסי' צ"ד
 א. וראה עוד סי' זה אות נא.
 קנו) ציון לס' שב שמעתא לבעל שמן רוקח
 שער ז' שהאריך מאוד בכמה ענינים בענין
 גזרה וגול"ג. ראה סי' צ"ד ד.

גזרה לגזרה — אין גזרים דבר אחד משום
 דבר השני דאינו אסור אלא מדרבנן. מחמת שמא
 יבוא לעבור על איסור תורה

התוכן : א. מקורות ביאורים והערות. ואם הוא
 מן התורה או רק מדרבנן : ב. הפירוש ושמירתם
 את משמרתו וגו' : ג. השיטות בכללן : ד. אם
 מסתמא גזרינן גזרה לגזרה אם לא כשאומר
 השי"ת בהדיא ולא גזרינן. או להיפך ומסתמא
 לא גזרינן אם לא כשאומר השי"ת דגזרינן : ה.
 אם רק אין גזרינן גזרה לגזרה על הציבור
 אבל הציבור מעצמם אם ירצו להתמיד שסיר

דמי : ו. גזרה לגזרה בדבר המצוי ורגיל לבא
 לידי פשיעה : ז. בדבר שיש בו איסור כרת :
 ח. היכא דתליא הא ברא : ט. בדבר שעיקר
 איסורו מן התורה : י. ברשויות דשבת : יא.
 באיסור מוקצה ובכל איסורי שבת : יב. בגזרה
 דשמא יעשה מאליו : יג. כשהאיסור דרבנן הוא
 איסור מצד עצמו : יד. אם כל גזירה היתה בפני
 עצמה ורק אח"כ באו ביחוד : טו. בחומרא
 שהתמירו הפוסקים : טז. מקומות דגזרינן גזרה
 לגזרה : יז. בדבר הקושיא על הרמב"ם וס"ל
 דהעובר אדרבנן עובר בלאו דלא תסור אמאי
 לא גזרינן גזרה לגזרה : יח. שלשה גזרות :
 יט. מספק לכ"ע לא גזרינן : כ. משום הפסד
 ממון : כא. בדבר דאסמכותא אקרא : כב. משום
 מקח וממכר : כג. בגזר סיבוי : כד. כולה חדא
 גזרה היא : כה. מצינו לפעמים דקרי לאיסור
 דרבנן גזרה לגזרה : כו. בלא פלוג : כז. גזרה
 לגזרה בדבר שהיה כבר בדרך אגב : כח.
 בגזירת יו"ט אסו שבת : כט. גזרה לגזרה
 ותקנתא לתקנתא בב' ענינים או בענין אחד :
 ל. גזרה לגזרה בשל תורה והלל"ס : לא. מתי
 מרכינן הא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה
 לגזרה וכדומה ומתי לא מרכינן : לב. גזרה
 לגזרה בענין חשש תקלה : לג. סכומים וכללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות. ואם הוא מן
 התורה או רק מדרבנן

א) ראה שבת י"א ב'. וכ"א א'. עירובין
 ר' ע"ב. צ"ט ע"א. יומא י"א א'. סוכה ר' ב'.
 ביצה ג' א' (כ' פסחים). יבמות כ"א ב'. ק"ט א'.
 ע"ז כ"א א'. חולין פ"ה ב'. נדה ס"ז ב'. ה"א
 גופה גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה. וראה
 יומא מ"ד ב'. אולס גופיה גזרה וניקום ונגזור
 גזרה לגזרה. וראה יבמות כ"א ב' אסו כוליה
 לא גזירה לגזרה ניהו. ע"ז כ"א א' והא שכירות
 שדה דבטוריא דגזגזי היא וקא גזרינן. חולין
 ק"ד א' ומנא תימא דלא גזרינן גזירה לגזירה.
 עיישה"ט ובמפורשים ר"א.

וראה יפה עינים חולין קיד א' דיה דלא גורין גולג'י, שכי ירושלמי תרומות פ"ט ה"א ויש גורה לגורה בתמיה, ובפסחים פ"א ת"ד, וסנהדרין פ"ה ה"ג ויש גור לגור, חלה פ"א ה"א, ר"ה פ"ד ה"ב וה"ג, סוכה פ"ג ה"א ויש תקנה אחר תקנה, ועמ"ש בענין גולג'י ובדברי התוס' כאן ד"ה ומנא, ביפה עינים שבת כ"א ע"א, ובלב ארי' שבת פ"א ע"כ.

וראה סמ"ג לארין ע"ה, וע' רמב"ם פ"ה מה' שבת ה"ט, פט"ו שם ה"ב, ושו"ע א"ח סי' רמ"ד סעיף ה', ובט"ו א"ח סי' ש"ג סעי' א', ור"ב ס"ק ח', מג"א סי' שצ"ה סק"ד, ש"ך יו"ד סי' פ"ב סק"א, וסי' פ"ה סעי' א' ע"ש.

(ב) ראה רש"י ביצה ב' ע"ב ד"ה והתניא שכי' באה"ד והא דאמרין בכולי חשיט שאין נחרין גורה לגורה מהאי קרא נפקא ומשמרת את משמרת (ויקרא י"ח ג') עשו משמרת כלומר גורה למשמרת לתורתו ולא משמרת למשמרת שלא יעשו גורה לגורה עכ"ל, ובחי' הרש"ש ב' ע"ד רש"י אלו עיני יבמות כ"א ע"א וחולין קיד א' תוד"ה גורה ע"ש.

וראה תשו' רב שר שלום גאון בס' חמדה גנוזה סי' ע"ז, ורשב"ץ בהקדמתו לס' זהר הרקיע ד"ה המין האחר, שכתבו הטעם שאם היינו גורחים גורה לגורה נתמלא גזרות, ואם היה הדבר נותפשט מגורה לגורה היו אוסרים כל הדברים ונעט מעט, ע"ש, ואם יעשו כן אין לדבר סוף, ולפי' מן הסבא היא דלא גורין גולג'י.

וראה בס' ערכי הכנבים לבעל סדר הדורות מע' אצבע דף ק"ט, שכי' הטעם דלא גזר חז"ל גורה לגורה עפ"י נסתר, ע"ש כארוכה וצרפו לכאן.

(ג) והנה כבר העירו גדולינו ז"ל ותמחו מאור, שנה הדרש של רש"י ביצה ב' ע"ב, לא נמצא בשום מקום, וראה בס' דקדוקי סופרים כיצא כאן בהג' אות י' שכי' על רש"י זו: ובעיקר הדרש שהביא רש"י, לא מצאנוהו בשום מקום, גם בחולין קיד א' דבני הנמא ומנא תימא דלא גורין גורה לגורה לא מיתי לה מושמרת.

ובלא דברי רש"י נראה שהוא רק מן הסבא, וצ"ח להמדה גנוזה הנ"ל (שהבאתי לפנ"ו), ונ' עוד דאי הוה דל"ג גורה לגורה מדאורייתא הוה מדקדקו בה רבנן טובא, דלא ליתו לידי אסורא דאורייתא, ולא הוה גורי כמה גזרות ואמרי כולא חדא גזרה היא, ע"כ נוכל לומר, דהוספה מאוחרת היא בדברי רש"י, וכמו דלכא בהכ"י ע"ש, והשני חמד כללים מע' ג' אות ב' ד"ה ודע, מביא בשם שו"ת בן יהודה שכי' על הדקדוקי סופרים הנ"ל דלא נחה דעתו לומר שהוא מסבא דאדורא איפכא מסתברא, ומיישב תך דחולין לפי דברי רש"י שלפנינו, וכי' ע"ש, ופלא בעיני שלא העיר כלום עממ"ש בשם החמדה גנוזה ורשב"ץ ז"ל שס"ל דסבא היא דלא גורין, והדק"ס בעצמו הביא לדברי החמדה גנוזה וכנ"ל.

(ד) והנה מלשונות הש"ס שהבאתי לעיל הא גופא גורה ואנן ניקום ונגזור גורה לגורה וכדומה, וכן מלשון הירושלמי ויש גורה לגורה וכדומה, ראה לעיל אות א' מבואר דה דבר ידוע ומקובל דלא גורין גורה לגורה, אם מצד גוה"כ לפי"ד רש"י, או מצד הסבא לפי"ד הראשונים ש"ל, ומהתימא על הגליון מהרש"א ביצה ג' ע"א בד"ה ואנן ניקום ונגזור שכי' באה"ד ועי' תי' הדר"ך בית י"ט בדבכמה מקומות גורין גורה לגורה וכי', ומצאנו בתלמוד דבני ומנא תימא דגורין ג"ג משמע דסבא היא דגורין עכ"ל, תה פלא דלא מצינו לשון זה בתלמוד, ואדרכה בחולין קיד ע"א איתא ומנא תימא דלא גורין גורה לגורה, וגם זה חיפוך תימא דלא גורין רב שר שלום גאון בס' חמדה גנוזה ורשב"ץ שס"ל דמן הסבא היא דלא גורין גורה לגורה, וצ"ע בזה.

(ה) ראה בפ"י הרע"ב עה"ת פ' תולדות כ"ו ה' שכי' ע"ד רש"י ד"ה וישמור משמרת, גזרות להחקה וכי', פ"י שכן דרשו רז"ל בפסוק ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת ולא משמרת למשמרת משמרת, מכאן שאין נחרין גורה לגורה, אלמא גזרות קרי להו משמרת

וכי' עכ"ל, וראה בגליוני הש"ס (להגריי ענגל ז"ל) שבת כ"א כתב על זה והדרש שהביא לא ידעתי מקורו, ובש"ס בבלי כמדומה ברור שאיננו, ורק במר"ק ב' ע"א ויבמות כ"א ע"א איתא ומשמרת וכי' עשו משמרת למשמרת ולא יותר, וגם ברש"י ביצה ב' ב' הובא דרש זה דולא משמרת למשמרת, וע' ירושלמי שביעית פ"ב ת"ד אין מחזיקין על הגזרה כו', אין מוסיפין על הגזרה, ועשרות חכ"צ סי' ע"ה בדבר המצוי ודגיל גורין גורה לגורה, ע"ש כל לשונו.

והנך רואה שהגהש"ס תמה ע"ד הרע"ב ורש"י ביצה ב' ע"ב הנ"ל כמו שתמה בעל דק"ס, ועכ"פ מבואר דהרע"ב ה' לו ג' שלנו בביצה ב' ע"ב, ודלא כמ"ש הדק"ס שהיא הוספה מאוחרת בדברי רש"י, וראה בספרי ח"ו ערך אימא כו"כ הגהות ספרים.

(ו) וראה בספר הליכות עולם שער ב' פ"א (דפוס וארשא דף ו' ע"ב) שכתב חז"ל והא דאמרין בכמה מקומות גורה לגורה לא גורין היינו טעמא דכתיב ושמרתם את משמרת, ודרשינן עשו משמרת למשמרת לא משמרת למשמרת ומשמרת וכי' עכ"ל, הרי מבואר מדבריו ג"כ כד' רש"י ביצה ב' ע"ב ורע"ב פ' תולדות ש"ל, וראה עוד בכללי שמואל (להחכם רבי שמואל ק' סיד ז"ל המכונה ר' שמואל סיריליון זצ"ל) פרק הגימל אות פ' שכתב ממש כד' הליכות עולם, וכ"ה בשל"ה תורה שבע"פ אות גימ"ל (בדפוס אמשטרדם דף ת"ד ע"א) ע"ש, והמגיה ע"ס כללי שמואל צ"ח ליבמות כ"א א' מ"ק ה' א' ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת, וכ"ה בתרי"ב שם, אבל הסיוס שכתב בעל ה"ע והמחבר, ולא משמרת למשמרת משמרת" לא נמצא שם כ"א ברש"י ביצה ב' ב' וכי' (ש"ל), וע' שר"ת מע' הג' אות ב' עכ"ד ע"ש, הרי דכל בעלי הכללים אלו נמשכו בזה אחר ד' רש"י ביצה ב' ב' הנ"ל.

(ז) וראה בס' תוספות עורא ח"א מערכת ג' דף כ"ו, שכתב אחרי שמביא את הדקדוקי סופרים ביצה ב' ע"ב הנז"ל, וז"ל ואינו רואה

שום חידוש שמצא ברש"י ז"ל, דהא נראה דרש"י גופא ידע מזה שפיר שלא היה לחז"ל דרשה ע"ז בשום מקום בש"ס, ורק מסבא דנפשי' כתב כן, דכלל זה מוכח מהאי קרא, וזבאמת מצינו כיר"ב הרבה מכללים דכילו לנו חז"ל ולא הביאו רא"י מקרא, ואעפ"כ הוא דאורייתא ומוכח מקרא, ועתו"ס יומא פ"ה ע"א ד"ה ולפקח ע"ש, ושם ב' התוס' אומר ר"י דהיינו טעמא דאין חולין בפקוח נפש אחר הרוב משום דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל ע"כ. (ח) והנה במה שמבאר לעיל דלד' רש"י ודעימיה הא דאין גורין גורה לגורה הוא מדאורייתא ומדרשה נפקא, וע"כ דלדעתו הדרשה שדרשו חז"ל עה"פ ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת הוי מדאורייתא, יש להעיר למ"ש השד"ח כללים מע' הג' אות ב' ד"ה ודע בשם שו"ת בן יהודה סי' צ"ח שביאר בענין זה אם הוא מדאורייתא או אינו אלא אסמכתא, והביא מ"ש במגילת אסתר בשרש הראשון במ"ש ביבמות דכ"ה דהא דעשו משמרת וכי' הוא אסמכתא, ועוד הביא מ"ש הרמב"ם בהקדמה לס' זרעים ח"ל והחלל חר' הם הגזרות וכי' ועליהם צוה הקב"ה לעשותם שנאמר ושמרתם את משמרת וכי', דמוכח דס"ל דהא דרשה גמורה והרמב"ן ס"ל דאינו אלא אסמכתא ע"ש, וכי' ע"ז השד"ח אף אני אביא דברי הרי"ב בתשו' סי' רצ"ד שאחר שהביא הש"ס יבמות כ"א גבי שניות מושמרתם את משמרת אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא סיים ואמר רב הנה כאן מבואר ששניות הם מדרבנן מפני שדרשה זו של עשו משמרת למשמרת היא אסמכתא בעלמא, אבל אם היה כתוב בתורה בפירוש עשו משמרת למשמרת היינו דאורייתא ולא דרבנן עכ"ל, הנך רואה דפשיטא ליה דאינו אלא אסמכתא בעלמא, וחידוש הוא שלא זכר שר שדעת הרמב"ם הנז"ל אינו כן, ועי' בפרי"ט סי' י"ו בא"א סק"ז הבאתיו לקמן אות י"ב עכ"ה.

וראה היטב בספרי זה ערך גזירה סי' א'

אות ס' ש"ש וכן בספרי כ"כ פסוקים, ולחזקתם חזי האיסור ולא תסור ועוד כענין רק איסור כללי ולא פרטי, וכעין זה הבאתי בספרי חזי ערך אמר רחמנא מדע"ט וחללה, ובמפרט שם ס' ט' ערך לא נאמר למשה מסיני רק כללים, ובה לא שייך מחלוקת, אבל שייך מחלוקת בתפרטים, וראה שדי חמד כללים מע' א' כלל שצ"ט משיב, וכבר תאריך בזה בעל העמק שאלה זיל פ' מסות על השאילתא סימן קל"ז אות א', שכל הגזרות נכללו בעשה דחובדלתא, וכמשיכ' הרמב"ן בפ' קדושים, וזכר מיני פרישות מרומם בעשה דקדושים תחיה, וכל מיני דחסידיהא בין אדם לחברו, בעשה ועשית חסד והסוב, כמו בר מצוה, ושומא הדרא, וחזיל פירוש לפי דעתו, ומכ"ס נקרא הכל דרבנן, כמיש' הרמב"ם ה' אבל רפ"ד מ"ע של דבריהם לבקר חוקים כו', אפי"פ שכל אלו מדבריהם היה בכלל ואהבת לדע' כמות, והי' גזרות חזיל שלא יבא לאיסור נכלל במע' דחובדלתא וכו', ותתן חז"ר לחכמים בכל דור היכן ראוי לגזור, וכבר בינוי משרטה היו כמה גזרות וכו', וכו', עד שבאו חז"ל וגזרו על כל ישראל חק ולא יעבור וכו', וכן בשבת פ"א תנן באמת אמרו התנן רואה חיאך התינוקות קורין, ובירושלמי באמת אמרו חללפ"ס, והרי הא דלא יקרא לאור הנר הוא גזרת ר"ח דברי, ועוד כע"ז, והרמב"ם מנה אותם בכלל הלי"ם, אלא ע"כ דס"ל דהלי"ם כמשמעו ובטויני נאמר שאם יגזרו חז"ל על קריאה לאור הנר וכדומה לא יגזרו על החזן ותינוקות, והי' הדבר ברפיון עד שבאו תלמידי שמאי והלל וגזרו במקום שראוי לגזור, וכו' וכו' ע"ש, וע"ש שהאריך דלרמב"ם ורש"י למדו הגזרות מושמרתם את משמרתך, ככרש"י ביצה ב' ב' ובחומש בראשית כ"ו ח' ע"ש, וכ"ה במי' המשניות לחרמב"ם אבות פ"א מ"א ע"ה דתנן ועשו סיג לתורה ע"ש, והשאלות נבחי' הלימוד הוא מ"פ וחובדלתא בין הבהמה הסהורה לטמאה וגו', וכתב הטעם לזה, ע"ש בארוכה, וראה בספרי זה ערך גזרה סימן א' וצ"ל לכאן, הרי דאפילו

אם הלימוד הוא מחקרא הוא רק בדרך כלל, שאם יגזרו חז"ל צריך לשמוע להם, אבל הפרטים בהגזרות שגזרו חכמים בכל מקום הם רק מדבריהם, ולפי"ז ג"כ מה שדרשו ולא משמרת למשמרת משמרתה היינו ג"כ על דרך זה שבא אזהרה כללית שאם יגזרו חז"ל יגזרו רק גזירה ולא גזירה לגזירה, וז"פ.

וראה ב"ט שב שמעתתא שער ח' דג"ס ב', שמקשה על רש"י ביצה הג"ל מרש"י חולין ב' ע"ב ד"ה ובמוקדשים כו' שכי' משום לך לך אמרינן לניזירא כו' דמשמע דאינו רק הרהקה יתירה, וכמו דנזיר דאל יקרב לכרמא אינו עושה איסור, וכו' וכו', ואמאי כתב רש"י הטעם משום לך לך אמרינן לניזירא ותיפוק ל' מדכת"ב ושמרו את משמרתך וכו', ולך לך אמרינן לניזירא ביבמות מ"ו א', שבת י"ג ופסחים מ' ע"ב, משמע בכ"ד דא' הש"ס הכי אינו רק מצד הרהקה יתירה, ועי' ע"ז ג"ה ב' וכו' ע"ש בארוכה, ולפי מה שכתבתי דהלימוד מושמרתם אינו איסור תורה בפרט, לא קשה מידי לפענ"ה, וי"ל דהתורה לא פירשה רק סתמא ושמרתם את משמרתך ומסרה לחכמים כו', וכעיי' מביא הש"ש שם ד"ס ע"ב מתיב"י יו"ד ס' קצ"ח דהתורה לא פירשה רק סתמא בחזקתיהם לא תלכו ומסרה לחכמים ע"ש כ"ה, וכעין שכי' בעל העמק שאלה על השאלות הנז"ל.

ס' ראה לעיל אות ג' שהבאתי מהדק"ס ביצה ב' ע"ב שהקשה על רש"י דס"ל דהך דאין גזרין גזירה לגזירה הוא מדאורייתא מחולין ק"ד א' דכ"ה הגמרא ומנא תימרא דלא גזרינן גזרה לגזרה ולא מייתי לה מושמרתם ע"ש, ולענ"ד אין משם ראי', דראה בדקדוקי סופרים בעצמו חולין שם, בהג' אות ד' שמביא בשם כ"י ר' ב' דהגירסא בגמרא שם הוא ומנא תימרא דלא גזרינן, העלאת אסור אכילה"ה ולא ומנא תימרא דלא גזרינן, גזרה לגזרה, ע"שה"ס, ולפי"ז אין משם ראי' כלל על סתם גזרה לגזרה, וראה בתוס' ד"ה ומנא תימרא ובמהר"ם שם שכי' דבכ"מ נמצא בגמרא דלא גזרינן גזלג"ז

ולא צריך ראי' על זה, והא דקאמר ומנא תימרא וכו' לא משום דזוהו אמנא וכו' ושמא הך גזרה להעלאה אסור אכילה היא עריפא וגזרינן אפילו במקום שהאכילה עצמה היא גזרה, דהא יש מקומות דגזרינן גזלג"ז כדכ' התוס' בהר"ה הכי, לכך מביא ראי' מחלת חז"ל דלא גזרינן בה העלאת אסור אכילה, כיון שהאכילה עצמה היא גזרה דרבנן אסור תלה דאורייתא אי"כ ש"מ דגם בהעלאת אסור אכילה לא גזרינן גזלג"ז ע"ש, הרי דאפילו אם גורסים דל"ג גזלג"ז, שאני כאן בהעלאת אסור אכילה, וע"כ פריך הגמ' וכמהר"ם, ואין מכאן ראי' כנלענ"ד, וראה בספר תפארת יעקב חולין כאן, והמהר"ם שיי"ף כאן כ' ומנא תימרא דמקרי זה גזלג"ז דלמא העלאת ואכילה מיהשב כחזא, דתנן חלת כו' וכו', ע"שה"ס, וראה רמב"ן חולין כאן שכי' ומנא תימרא דל"ג גזלג"ז כלומר דהעלאת ואכילה תרת"י מילי ניהו גזירה לגזרה היא, דלא תימא סתם העלאת לאכילה היא וחזא גזרה היא, ו"פ הר"ר אברהם אבי"ד ז"ל וכו', ע"ש, וראה רש"י א' חולין כאן, ומאירי חולין ע"מ תי"ב, דאסור להעלות בשר עוף על השלחן עם הגבינה וכו' שאף אכילתו בחלב אינה אלא מדבריהם, שגזרה אחת היא וכו' שהדברים קרובים ז"ל כל כך שהדבר דומה לגזרה אחת, ע"ש ובמפורשים, הרי דשאני העלאת ודו"ק, ושפיר פריך הגמרא ומנא תימרא דמקרי זה גזלג"ז, וראה כאן סימן ל"א שהבאתי כל לשון התפארת יעקב חולין ק"ד, ע"ש ותראה שכי' הטעם דדוקא הכא פרכינן ומנא תימרא דלא גזרינן גזלג"ז, ע"ש ותראה שכאן שאני, דדו"ק.

וראה מאירי חולין ק"ד א', שכתב ולענין ביאור מה ששאלו כאן ומנא תימרא דלא גזרינן גזלג"ז, ולא עוד אלא שהעלו בה שגתרי, תימא הוא שבכל הש"ס אנו אומרים הא גופא גזירה וכו', אלא שכן פירושנו, מנא תימרא שהדברים הקרובים זה לזה כך לא נגזרו גזרה לגזרה, שהרי גזר בשבטן משום פתן ופתן משום ייג, מפני שהיא קרובה, וכעין חזא גזירה, וכן גזר שלא יעמוד ברה"י וישתה בכרמלית, אעפ"י

שכרמלית עצמה גזירה, וכן כל כיר"ב עכ"ל, עוד כ' המאירי שם בריה המשנה, שהעלאת ואכילה קרובים הם ז"ל כל כך שהדבר דומה לגזרה אחת כמו שביארנו שמותן ששולחנות שלהם קטנות היה הדבר מצוי ביותר ליגע זב"ז ובולע אחד מחבירו, ויש לגזור בעוף שמא יטעה כיר"ב בבהמה ואין כאן אלא גזרה אחת וכו' וכו', ע"שה"ס ח"ק, הרי כמו שכתבתי דשאני העלאת משאר גזרה לגזרה, וע"כ שפיר פריך הגמרא ומנא תימרא וכו' כנלענ"ד.

סימן ב. הפירוש דושמרתם את משמרתך וגו' אם הפירוש בהא דושמרתם את משמרתך וכו' ולא משמרת למשמרתך הוא דאין לנו רשות לגזור, או דהפ"י הוא שאין חייבים לגזור ולעשות משמרת למשמרת

א' ראה בשד"ח מע' ג' אות ב' שמביא מתוס' שבת מ"ז ע"ב ד"ה מפני דבמידי דכיבוי גזרינן גזרה לגזרה, וע"ש עלי' הט"ז ס' רפ"ח התפארת אדם שרית אי"ת ס' ט' ופתח הדבור ח"ג דצ"ה ע"ד ואילך, וכ' דלרש"י ביצה דהא דל"ג גזלג"ז נפק"ל מושמרתם את משמרתך וכו' ולא משמרת למשמרת, דמשמע דהוא מן התורה, קשה דמגלן לחלק בגושיאם, דמי גילה לר"ל ר"ז זה דבמידי דכיבוי לא אזהר רחמנא, וכן בכ"מ שכי' הפוסקים דגזרינן בהו גזלג"ז, כגון באיסור מוקצה, בדבר המצוי, בדבר שייב כרה, בדבר שעיקרו מן התורה, וכו', ונ' דהפוסקים שכי' דבאופן זה ואופן זה גזרינן גזלג"ז לא ס"ל כרש"י, דאין לנו רשות לגזור ע"פ התורה, אלא ר"ל שאין חייבים לגזור ולעשות משמרת למשמרת, אבל ודאי אין כן דעת רש"י, דאי אפשר להעמיס זה בכוחנו, שו"ך דתפתח הדבור ח"ג דף ק' ע"ב מביא בשם השב שמעתתא שער ח' אות ב' שהיה קשה לו על אב"י דס"ל דבהוצאה גזרינן גזלג"ז דהא מג"ל הוא דרשינן מקרא ולא משמרת וכו', ולולא ד' התוס' כו', וצ"ל דהתוס' ס"ל דהכונה, דאינו מוס"ל על ר"ל

לגזור גולג'יז. אבל אם ראו טעם לגזור הרשות בידם עכ"ל, וזהו י"ל ד' התוס' יבמות פ"ט ע"א ד"ה קישות, דמין על חומץ דלא הוי תרומה הוא מדרבנן גזרה שמא יתרום מחומץ על יין וכו', והקשה הארעא דרבנן במ"ב אות ר"כ וזהו תורם מרעה על היפה הוא מדרבנן וא"כ ח"ל גולג'יז, ולהשיש הנ"ל חתורין דבחומץ דשכיח למיגזר טפי מטאר רעה על היפה משום דאיכא דניחא ל"י טפי בזולא מחמדא, כמשיש שפיר יכולים לגזור, כיון שהרשות נתונה בידם לכל מראה עיניהם, וכו' ע"ש (וראה כאן ערך גולג'יז בדבר המצוי וכו' וצרפו לכאן, א"מ המחבר).

וע"מ ש"י הפתח הדביר ח"ג ד"ק ע"ב בשם הסרמ"ג בפתיחה כוללת היא אות ט"ב דאין רשות לגזור גולג'יז וכו' ולדבריו צ"ל דיתנין גזור גולג'יז היינו היכא דהחששא קרובה, או דכולה חדא גזרה, דאי לא הא לא קיימא הא, וכיון דקרוב ליגע בשל תורה, היתה הרשות בידם לגזור גולג'יז, הא לאו הכי לא הרשו להם לגזור, ע"ש, ומקשה השד"ח הנ"ל כיון דאיכא אחרת מן התורה שלא לעשות משמרת למשמרת, מי שם פה לחלץ ולומר דהדבר נמסר לחכמים, חייבא רמיזא, וראה כאן ערך גזרינן הא אטו הא וכו' וצרפו לכאן, וערך המקור לזה וכו' ע"ש.

(ב) והנה מהגמרות שהבאתי במקורות כאן, משמע לכאורה דאין לנו רשות לגזור גזרה לגזרה, ולא שאין חובה לעשות משמרת למשמרת, ע"ש בכל המקומות, וראה בפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל ריש פ"ד דשבת שכתב זה לשונו, ואולי תקשה בעיקר שהוא אצלינו שאין גזרינן גזרה לגזרה, והוא שיגזרו ב"ד דבר בשעה מן השעות ואח"כ ישוב ויגזור גזרה לאותה גזרה, זה הדבר שאין עושים, אבל אם יהיו שתי הגזרות בטענה אחת הרשות בידם עכ"ל, משמע דאם אינם בשעה אחת אין להם רשות לגזור גזרה לגזרה, ואסור לגזור גזרה לגזרה בכה"ג, וזהו ה"פ הסרמ"ג ש"ל.

סימן ג. השיטות בכללן

אביי ס"ל בכ"מ גזרה לגזרה לא גזרינן, אבל בשבת י"א ב' ס"ל דגזרינן גולג'יז, וכו' התוס' שם דבאיסורי הוצאת שבת גזר, וראה מש"ב לקמן.
רב ברונא דמתיר בשבת כ"א א' חלב מהותך ע"י תערובות שמן כ"ש, נראה דלא גזר גזרה לגזרה אפילו בשבת.
רב יוסף, ראה חולין ק"ד ובס' מצא חן שם, ופשוט דס"ל דלא גזרינן גזרה לגזרה ע"ש.
רבא ס"ל דאפילו באיסורי הוצאת שבת לא גזרינן גולג'יז כבשבת י"א ב' ע"ש, וראה לקמן מש"ב.

רבה, בשבת כ"א א', גבי חלב מהותך שנתן לתוכו שמן משמע דלא גזר גולג'יז, אטו שלא נתן, אף באיסורי שבת, וראה תוס' שם כ"ד א' ד"ה גזרה, ש"י דלרבה הא דתנן בכיצה פ"ג כחלה שנשמאת דאסור לסטלה דגזרינן חלב אטו שמן, אף דשמן גופא הוא גזרה מתוך שמצוה עליו לבערו שמא יסה, ולפ"ו דבה גזר גזרה לגזרה, והא דלא גזר בחלב מהותך שנתן לתוכו שמן כנ"ל, משום דהוי ג' גזרות' כמש"כ המחש"א שם, הרי דלהתוס' דכ"ד א' רבה גזר גולג'יז באיסורי שבת, אבל להרשב"א שבת ס"ג ב', מובא בתוס' ד"ה גזרה, דלרבה טעמא דחלה טמאה דאסור, הוא משום דאין שורפין קדשים ביריט, ולא משום גזרה אטו שמן דהוי גולג'יז, ורבה לא גזר גולג'יז, איכ' רבה ס"ל דלא גזרינן גולג'יז אפילו באיסורי שבת.

רב ששת ס"ל דלא גזרינן גולג'יז אף באיסורי שבת, מדמוקי בשבת י"א ב', וכן בגת לענין מעשר כרבא, וראה בס' מצא חן חולין ק"ד ע"ב מש"כ בשיטת רב ששת וצרפו לכאן, ע"שה"ט.

תנא דבי ר' ישמעאל בשבת י"ב, דמתיר לצאת בתפלין ע"ש עם חשיכה, משום דמחויב שלא להסיה דעתו, משמע הא בלא"ה אסור לגזור גולג'יז, וע' בסאור"ה וב"י ס"י רנ"ב, מש"ש בדעת

רבינו ירוחם והרי"ף, וע' ב"ח שם, ובט"ז שם סק"ח ת"י דהכא לא הוי גולג'יז, והמלא הרועים ערך גולג'יז אות ה' כתב ד"ל דתנא דבי ר"י ס"ל דלא גזרינן גולג'יז אף באיסורי שבת, והא דקאמר בגמ' הטעם משום שאסור להסיה דעתו, סתמא דמרא קאמר לה כדי שיהא נכון אף למאן דגזר גולג'יז באיסורי שבת, אבל לתנא דבב"י אין צריך לסעם זה, דבלא"ה שרי משום דהוי גולג'יז, ע"ש.

שיטת הרי"ף — בדעת הרי"ף נחלקו הב"י והב"ח וט"ז, מהם סוברים דפסק כרבא דלא גזרינן גולג'יז אף באיסורי שבת, ראה ב"י א"ח ס"ס רנ"ב, והט"ז כ' שם בסק"ח דפסק כאב"י דגזר גולג'יז, ע"ש, ודוקא בהוצאה גזר, אבל בשאר איסורי שבת לא גזר, דהרי פסק כר' ברונא בחלב מהותך, וכו' המלא הרועים ערך גזרה לגזרה אות ו' דמזה אין ראיה ד"ל דהתם הוי ג' גזרות, וע' בב"י ר"פ במה מדליקין ותוס' שם כ"ד א' בראשו וד"ה גזרה, ובמהרש"א שם, ע"ש, וראה כאן ערך רב ברונא וערך רבה, וצרפו לכאן.

וראה רמב"ן שבת י"א ע"ב ד"ה אמר אב"י, דלאב"י דוקא בדרמית גזרינן גולג'יז לפי שעשו כרמית כה"ר לכל דבר וכו', וכולה שמעתין מהוצאות בלחוד מיתאי, ולרבא נמי איכא דוכתא דגזר בכה"ג וכו' וכו' ע"ש כל דבריו, וכע"ז כתב הרשב"א כאן, דלרבא נמי איכא דוכתי דגזר גולג'יז בכה"ג ע"ש, וראה פסקי רי"ד שבת כאן ובהג' שם.

וראה פני יהושע שבת י"א, דמקשה דהרי אב"י בביצה ח"י סבר דאפילו בהוצאה לא גזרינן גולג'יז, ואפשר דלבתר דשמעה מרביה קיבלה ע"ש כל דבריו.

ובעיקר השיטות והפולגות בענין גזרה לגזרה, ראה היטב בהמקומות בש"ס שהבאתי לעיל, ובר"א שם, ע"שה"ט כי לקצר אני צריך, וראה היטב במלא הרועים ערך גזרה לגזרה וצרפו לכאן, ע"ש השיטות כזה.
וראה ר"ן שבת י"א ב', רבא אמר הא גופא

גזירה וכו', שכו' וכו' הרא"ה, דאב"י לא מליג אהא, דהא כ"ע היא, ומדור דלא גזרינן גולג'יז, ולאב"י גופיה שמעינן דאית ליה הכי, וחדא מינייהו בפ"ק דיו"ט, אלא דס"ל לאב"י בהא דכולה חדא גזירה היא דאי לא הא לא קיימא הא, והיינו דלא מיתאי בשמעתין אלא מירי דהוצאה ומילי דסבירא לן דמין להא, ע"ש.

סימן ד. אם מסתמא גזרינן גזרה לגזרה אם לא כשאומר הש"ס בהדיא דלא גזרינן, או להיפוך דמסתמא לא גזרינן אם לא כשאומר הש"ס דגזרינן

(א) בספר תפארת אדם שו"ת א"ח ס"י ט' כתב דמסתמא גזרינן גזירה לגזירה אם לא כשאומר הש"ס בהדיא דלא גזרינן, והשד"ח כללים מע' ג' אות א' כתב להיפך דמסתמא לא גזרינן אם לא במקומות שאומר הש"ס וכו' ע"ש. ובפא"ה מע' ג' ס"י ג' מבאי מש"כ בכרתי ס"י ס"ו סק"ג, ויש מחמירין כו' על קשר של חלבון גזרה שלא ימצא על קשר של חלבון שאסור דבר תורה, דהפרי"ח תמה מנין לנו לגזור גולג'יז, וכו' ע"ז בכרתי תה בגמרא אבל בחומרא שהחמירו הפוסקים מצינו טובא גולג'יז, ונ' דפליגי, דהפרי"ח סובר דאין לגזור גזרה לגזרה כל שלא נמצא כן בש"ס, ואי אשכחן בעינן למיהדר אטעמא בההוא ענינא, והכרתי סובר כהתפארת אדם הנז"ל, דכל שלא אמרו בש"ס דלא למגזר בההוא ענינא גזרינן שפיר, וע' טהרת המים דמ"ט אות י"ט שמביא דברי הכרתי ולא הוכיח את הפרי"ח, ע"ש.

(ב) וראה בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות קס"ג ש"י דאולי זה תליא בפלוגתא דרמב"ם ורמב"ן, דלרמב"ן דושמרתם רק אסמכתא היא וכל גזרה היא רק מדרבנן איכ' גולג'יז הוי דתתי דרבנן, ולא אמרינן הכי רק כמפורש בש"ס דגזרו גולג'יז, אבל להרמב"ם דדרשה גמורה היא, וכל גזרה הוי מן התורה איכ' לא הוי גולג'יז רק חד דרבנן, לכן באט לא מצינו ההיתר בהדיא דמסתמא

גזרין גזלג'ז, ואפילו להרמב"ן אולי יש לחלק בעיקרו מהית' כבעל תפארת אדם ובאין עיקרו מהית' כהשד"ח עיי"ש, ואני נבדק עוד בזה מאוד, וראה כאן סי' א' אות ז' במקורות משיש' דאפילו להרמב"ם כל גזרה בפרטיות לא הוי מן התורה, והי' דלא תסוד וושמרתם הם רק כלליות, ולפי' ודאי אין מקום לזה, במכתה"ג.

סימן ת. אם רק אין גזרין גזרה לגזרה על הציבור אבל הציבור מעצמם אם ירצו להחמיר שפיר דמי

א) רק חז"ל לא מצו להעמיד על הצבור גזלג'ז, אבל הצבור מעצמם אם ירצו להחמיר, אף דהוי גזלג'ז, מותרים להחמיר על עצמם, כי כמכתב לחוקיהו בח' הש"י דף מ"ג ע"ב, והגם דנראים מילי דמברא, מי' יש לפקפק לפמ"ש הפתח הדביר ח"ג ד"ק ע"ב דאיכא צד איסור בגזרת גזלג'ז, משום ושמרתם את משמרתו ולא משמרת למשמרת עיי"ש, וי"ל, כי כ"כ בשד"ח כללים מע' ג' אות ז' עיי"ש, וראה כאן סימן א' וסימן ב', עיי"ש ודק.

ובפאה' מע' ג' סימן ג' מתרץ קושיית המלאכת שלמה על רש"י פסחים נ"ג ממתני' דמקום שנתנו שלא למכור בהמה דקה שהחמירו ע"ע דילמא אתי למכור גסה, וכ"כ תרע"ב שם, והוי איסור מכירת גסה הוא משום גזרה ואיכ' הוי גזלג'ז, ולהג'ל ניתא, ורבינו הש"ך יו"ד סי' קנ"א סק"ס קדמו בקושיא זו, והפרי יצחק ג"כ מתרץ דהכא לא דינא הוא אלא מנחג שנהגו להחמיר, ומה שייך להקשות דהוי גזלג'ז, דמה בכך אם החמירו, אבל להשי"ך לא ניתא ל"י בזה, והמחמיר אלגז'ז ע"ז דף ט"ז כ' ג"כ דגזרה דקה אטו גסה הוי גזלג'ז ול"ג, וכן המהרד"ך מקשה כן, ולא חילקו בין גזרת בי"ד להחמרת חמקוט מעצמם, מוכח דאינן רשאים להחמיר ע"ע, ודודרש ולא משמרת למשמרת משמע גם ב"י אדם מעצמם בלא גזרת בי"ד.

ובמה שהבאתי לעיל מהש"ך יו"ד סי' קנ"א

סק"ס, יע"ש שהביא כן מרש"י וברטנורה פ' מקום שנהגו דנ"ג ע"א ש"י כהעט"ז דהטעם שאותן המקומות אסרו בהמה דקה משום שבית' אטו בהמה גסה, והוי גזירה לגזירה, שהרי בהמה גסה גופה גזירה רחוקה היא כדלקמן, עיי"ש כל דבריו, ועיי"ש בגליון מהרש"א ש"י על קושיית הש"ך וי"ל י"ל הא לאו גזירה היא אלא מנהג מחמת חומרא, ובוה ל"ש גזירה לגזירה, ועיי"ש תשובות בית יעקב סי' ל"ב עוד מזה עכ"ל, וזה כמש"ל שמישבים כן קושיא זו.

ב) והמסדר חילוקים ושיטות אות קס"ד כ' דזה דוקא אם ירצו דאין לגזור גזלג'ז מדינא והם אעפ"כ נטלו על עצמן ברצונם או שפיר הוי כדברים המותרים ואחרים נהגים בהם איסור, משא"כ אם קבלו ע"ע מרצון שטעו בדין דסברו דיש לגזור גזלג'ז או אפילו בכה"ג לא חל הגזלג'ז, דהוי טעות בעיקר הדין עיי"ש, אבל לפמ"ש"ל בשם הפתח הדביר דאיכא צד איסור בגזרת ושמרתם כנז"ל אפשר דאינן רשאים להחמיר ע"ע, בפרס ביודעים שאסור לעשות כן, כנלענ"ד, ונבדק אני בזה במכ"ה.

ג) כ' בס' גנוי חיים מע' ג' כלל ל', גזירה לגזירה ואין גזרין גזירה על הצבור, עיי"ש בקונטרס מחזה אברהם, ועמ"ש בתשרי עבודת הגרשוני, ומ"ש עליו הרב י"א בא"ח סי' שמ"ו, ובס' מאמר מרדכי שם, ובא"ח שם סי' שני"ב ואחרונים שם, תפארת אדם סי' ט', הרמב"ם פיה"מ בשבת, ועיי"ן פחד יצחק דכ"ג ע"ג, הליכות אלי אות קצ"ט ור' ור"א, עושה שלום דכ"ה ע"ג, צפיהית בדבש סי' כ"א, מקנה אברהם אות ע"ה, אהל ישרים אות י"א, צמח דוד ח"ב, יבין שמועה דק"כ ע"א, אהל יעקב אות א', ע"כ.

סימן ו. גזרה לגזרה בדבר המצוי ורגיל לבא לידי פשיעה

א) ראה עירובין ל"ד ע"ב בעירוב שנתנו בראש הקנה וכו' גזרה שמה יקטום, עיי"ש ובמפרשים.

אביי בשבת י"א ב', כמ"ש תוס' שם דווקא גבי הוצאה אית ליה גזלג'ז, אבל לרבא קשה, ועכצ"ל דאין לדמות גזרות חז"ל זל"ז, דבמקוט דקרוב לבא ליו"י ממשול כגון פחות פחות דבקל יבא לידי האיסור לכן גזרו אף ברשות דרבנן, וכן בשופר וזולב, דמתוך שהוא בהול קרוב לבא לידי שכחה וכו', הרי דבמקוט שהחששנו קרובה גזרו גזלג'ז, וכן כ' בשו"ת הרי בשמים תנינא ס"ס ל"ג בשם השיטמ"ק לביצה ח"ג, גבי טבילת כלים כיון שצריך להם כל יום ויום לרגל, ומצוה לטהור, בהול עליהם, וגזרו אפ"י שהיא גזרה לגזרה עיי"ש, וכ"כ בפרס חמד ע"ה דשבת קמ"ט א' גזרה שמה ימחקו וכו' עיי"ש, וראה כאן סי' ב' ערך הפירוש דושמרתם את משמרתו וגר'.

ד) וראה פתחי תשובה יו"ד סי' קכ"ב אות ב' ש"י ע"י תשרי נוב"י תנינא חז"ד סי' נ"א אי גם בנאסרה מאיסור דרבנן גזרין אינו ב"י אטו בת יומא, וכ' דמדינא מותר לכתחלה דהוי גזרה לגזרה, אלא שאין להקל בזה כיון שלא נמצא בפוסקים עיי"ש, ובאמת בטרו"ז לקמן סי' קל"ז סק"ז כ' דשרי (אך הטו"ז לשיטתו בס' צ' סק"י"ב שתמה על א"ה שאסור כבוש בחלב שחוטת דהא הוי גזלג'ז וכו'), ובתשרי חכ"צ ס"ס ע"ה מבואר להדיא דגזרין בכה"ג גזלג'ז, דבדבר המצוי ורגיל גזרין גזלג'ז מחא דנתנו בראש הקנה או בראש הקונדס כ"י, ועיי"ן לקמן סק"ג בשם תשרי ברית אברהם, וכו' וכו' עיי"ש, והפרי מגדים סי' ק"ב שיד ס"ק י"ד ובס"י צ"ג שיד ס"ק ג' כ' לאסור, ובס"י צ"ט מ"ז ס"ק ט"ז צידד להקל באיסור דרבנן בכלי גדול שדרכו להשתמש בשפע עיי"ש, ועי' ראש יוסף חזקוני קי"א, ועי' חלוקא דרבנן מע' ג' דף י"ג עיי"ש, וע"ע סי' ב' א).

סימן ז. בדבר שיש בו איסור כרת

א) מרן תב"י יו"ד סי' קצ"ז ד"ה וכו' הרשב"א כ' בשם הרשב"א לענין גזרה דשמה

ב) וראה חכ"צ בסוף סי' ע"ה, ופתח הדביר בס' צפיהית בדבש תשרי סי' כ"ה, בשם הריטב"א לשבת כ"י, בדף כ"ג ע"ב ש"י, דאף דרבא לא גזר גזלג'ז ושם גזר יו"ט אטו שבת, ושבת גופא גזרה היא, אין הגזרות שוות, כדכתיבנא לעיל, ור"ל דמילתא דשכיח והחששה קרובה, גם רבא מודה דגזרין גזלג'ז, עיי"ש ש"כ עמ"י דברי הריטב"א עצמו, ועמ"ג א"א סי' רב"ן סק"ז, ובפתח הדביר ח"ג סי' רמ"ח דף כ"ט ע"ה, וכו' עיי"ש, והמשנה אליעזר בשו"ת א"ח סי' י"א הביא מתב"י א"ח סי' רנ"ב בשם הרי"ו דמשמע מהרי"ף דס"ל כאביי דגזרין גזלג'ז, וכ' ע"ז והרשב"א בחי' אסברה לן דע"כ לא אמר דבא אלא בדבר שאינו קרוב לבא לפשעו אבל בקרוב לפשעו מודה רבא דגזרין גזלג'ז עיי"ש, ונ' מדבריו דלהמאירי והרי"ו אין לחלק בין מידי דשכיח וקרוב לבין לא שכיח, וכ' עוד במשנת אליעזר שם, לדעת רבינו יהונתן אמתני' דעירובין צ"ה ב', וזו שלפני החלוק וכו' דכל שיש חשש לבא לידי פשיעה, משום הפסד מחו"ן גזרין גזלג'ז עיי"ש, ועי' מלא הרועים מע' זו, כ"מ בשד"ח כללים מע' ג' אות ד' עיי"ש, וראה ביאור הגר"א א"ח סי' רנ"ב סק"ט מ"ש משבת ג"ד כ' שרבא מודה בזה עיי"ש.

וראה מאירי יבמות כ' ע"ב ד"ה זה, ש"י בתוה"ד, שחששות רחוקות אין חוששין להם ולא גזרו בחששות רחוקות עיי"ש כ"ה, וראה כאן סימן ג' ערך השיטות בכללן, עיי"ש.

ג) והשו"ת פאה' מע' הג' סימן ג', מביא משו"ת ריב"א בס"י מ"ד ש"י, הקושיא שהביא מבשמים ראש חמורה מאוד, דמאתר דאין לנו רשות הרבים כלל, לא היה לנו לבטל מצות שופר ולולב בשבת, מגזרה שמה יעבירו, אף ד"ל שאני רשויות דשבת, כבעירובין ע"ה, דלרב עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ולר"י עכ"פ כשל תורה, ומצינו בשבת ר"פ מי שהחשיך, שהחמירו שלא להוליך פחות פחות מ"ד אמות משום דילמא אתי לאתויי ד' אמות, וקי"ל בס"י שמי"ט דה"ה בכרמלית, ואפשר דהו"ה היא דעת

תראה ותסתור דאע"ג דהוי גזלג"ז החמירו מפני כרת שבה ע"ש, וכי ע"ז חשד"ה כללים מע' ג' אות ב' מדלא כי כיון דאית ב' כרת גזרינן גזלג"ז, נראה דר"ל דבאותו ענין כך נראה לחז"ל להתמיר מפני חומר הכרת, ואין כוונתו ליתן כלל דבכל דבר דאית ב' כרת גזרינן גזלג"ז, ואין לדמות גזרות חז"ל זל"ז, ובכ"מ בחיב' מיתות ב"ד אמרינן חא גופא גזרה וכו', והמקנ"א אות ע"ז הבין מהרשב"א דחזא כלל מוחלט לכל מקום, והק' ע"ז מיבמות כ"א ב' גבי אשת אחי האם מתאם, ולענין כמ"ש ע"ש.

ולפענין נבדק אני עוד בזה דלכאורה נראה כהמקנ"א, ואיני יודע מה חילוק של זה הכרת לשאר כריתות, גם ה"י לו להרשב"א לפרש דשאני כרת דהכא, וכבר תארכתי במקנ"א דבפוסקים אמרי' דההו להו לפרש, וראה ח' הרמב"ן ורשב"א נדה ס"ז ב' ור"ן שבעות פ"ב, מובאים בב"י י"ד סי' קפ"ג וסי' קצ"ו ע"ש, וראה בסי' נפש חיה א"ח סי' שכ"ד סעי' י"ד שמביא ג"כ להבי' סי' קצ"ו הג"ל בשם הרשב"א דבדבר שיש בו כרת גזרינן גם גזלג"ז, וזה כעין שאמרנו שבמקום סכנתא אסור אפילו ספק ספקא, ע"ל סי' ס"א, וכו' שגם הנפש חיה הביאו לכלל מוחלט כהמקנ"א הג"ל.

ב) וראה מאירי נדה ס"ז ב' ד"ה בכמה מ', שכי' בתוה"ד: ואעפ"י שהתשמיש עצמו גזירה ונמצאת הטבילה גזלג"ז, במקום ספק כרת החמירו וכו', ע"ש כל הענין.

ג) ובסי' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות קס"ג כי דאפילו להמקנה אברהם הג"ל רק בכרת של ערוה וכי"ב שנפשו של אדם מתאזה לו גזרינן גזרה לגזרה אבל כשלא הוי של ערוה או כידיב אפילו באיסור כרת לא גזרינן גזרה לגזרה ע"ש, ולפענין במכ"ת בהמקנה אברהם מע' ג' אות ע"ז (ש"ל) לא משמע כן, ע"שה"ס שכתב על פ"ש הב"י י"ד סי' קצ"ו (ש"ל) דבאית ביה כרת גזרינן גזלג"ז, והבית דור אית' סי' קמ"ו חקשה כיון דמן התורה גבי חמץ בביטול סגי' אפילו לחמץ ידוע וגזרו לבערו שמה יבא לאכלו

למה גזרו עוד לבדוק הא הוי גזלג"ז, וכש"כ מ"ש שלא יתחיל במלאכה שמה ישכח מלבדוק דהוי ג' גזרות, שמה ישכח, ושמה יש חמץ, ושמה יאכלנו, וכי' ולמ"ש לא קשה כיון דחמץ אית ב' כרת, ובגזר דא גזרינן גזרה לגזרה, והביא שם מתוס' חולין ק"ד א' דיש מקומות דגזרינן גזלג"ז ע"ש, וכי' ואפשר דטעמם יהיה כגון מקום דאיכא כרת, ומקשה מיבמות כ"א גבי שניות לעריות הא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזלג"ז, ואם איתא דבאית ב' כרת גזרינן גזלג"ז מאי פריך הא גופא גזרה וכו', ע"ש כל לשוננו.

והנה מדברינו ב' בהדיא דבכל איסורי כרת גזרינן, ולא כש"ל בשם המסדר חילוקים ושיטות שכי' דדוקא באיסורי ערוה כ"כ ע"ש, גם רציתי להעיר ע"מ שהקשה מיבמות כ"א דפריך הגמ' הא גופא גזרה וכו' דראה מ"ש בספרים שלי כו"כ פעמים דרך הגמרא להקשות אף דידע התירוק, וראה בספרי ח"ד מדף תל"ד והלאה בערך אי איכא טעמא אחריו' נימא לי דרך הש"ס דפריך אף דידע דיכול לשנויי אפ"ה פריך לדעת אס' יאמר לו טעם אחר או דבר חדש, והגמרא רוצה להביא עוד תירוצים אחרים, וראה בספרי ח"ח מדף שכ"ד והלאה כעני', ובכ"כ מקומות בספרי, ע"ש ובהציונים דאין להביא ראיה ממה דפריך הגמרא, ולפ"ז גם מיבמות כ"א לא קשה דמה שמקשה הגמ' הא גופא גזרה וכו' אין עוד ראי' ודו"ק, וראה היטב בספרי ח"א ערך בעיא מדף תס"ו והלאה סימן ל"ו ס"כ טעמים ע"ז שמקשה הש"ס קוש"א מתורצת, ע"שה"ס הדק, גם נראה מדבריו שגם בג' גזירות גזרינן ביש בו כרת, שהרי מתיר גם הקוש"א שלא יתחיל במלאכה וכו' דהוי ג' גזרות כנ"ל, גם רציתי להעיר עמ"ש"כ בד' תוס' חולין ק"ד שכי' דיש מקומות דגזרינן גזלג"ז דטעמם יהיה כגון במקום דאיכא כרת, וראה בפנים דמצינו כן אף בדליכא כרת, ומלשון התוס' בתולין שם שכי' ויש מקומות שגזרינן גזלג"ז ולא חיישינן אין לדמות גזרות חכמים זל"ז אלא במקום

והש"ס דמחז' נמי משמע כמו שכתבתי במכתה"ב.

ד) וכן איסור דרבנן שהוא משום טיג איסור מיתו', הוא חמור מאיסור דרבנן אשר גזרו לטיג איסור לא, ע' סוכה ט"ז ב' ע"כ ל"ק ר"י הכא אלא בסוכה דמ"ע אבל שבת דאיסור סקילה מחמירין אפילו באיסור דרבנן דאית ביה, וע' מהרש"א עירובין כ"א ד"ה שד"ת וכו', ע"שה"ס, וכו' וכו', אמנם יעוין ערכין י"א ב' מאי לאו בהא קמיפלגי דמ"ס מיתה היא וגזרו ומ"ס אזהרה היא ולא גזרו בה, וסיימו דכ"ע אזהרה היא וכו', וביבמות ק"ט סע"א א' רבא מכדי הא דאורייתא וחא דאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, וברש"י שם, וראה תוס' קידושין י"ד א' ד"ה ותהא כו' ע"ש, אמנם יורה שכל א' חמור מחבירו, כביבמות ז' ע"א, ושם מ"ב ע"א א' רבא ק"ו איסור כרת התרת איסור לאו לא כש"כ, וע' חולין ל"א סע"א א"ל רבא לר"י וכו', וביומא ע"ד ב' אביא פגול ונותר שהן בכרת ולא אביא את הטבל שאינו בכרת, וכו' וכו', כיכ' בנפש חיה סי' שכ"ד סעיף י"ד, ע"ש כל לשוננו.

ה) ומצינו שבמקום שיש לחוש לאיסור כרת ודישינן אבל במקום שאין לחוש רק לאיסור לאו לא גזרו, ע' יבמות ק"ד סע"א שבת דאיסור סקילה גזרו בה רבנן יו"ט דאיסור לאו לא גזרו בה רבנן, ובערכין י"א ע"ב מר סבר מיתה היא וגזרו בה רבנן ומר סבר אזהרה היא ולא גזרו בה וכו' ע"ש כל הענין, ובתוס' יומא ל"א ע"א סד"ה או דילמא דבמקום דאיכא כרת איכא למיחזש טפי, וע' סנהדרין פ"ד סע"ב בענין חבלת אביו וחבירו, אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק, ובשבת י"ט סע"א הנך דאי עביד להו בשבת מחייב חטאת גזרו בהו ב"ש ע"ש עם חטאת קורות בית הבד ועיגולי הגת דאי עביד להו בשבת לא מחייב חטאת לא גזרו ע"ש כל הענין, וביבמות צ"ח ב' דמאי דקליש ל"י איסורא דלגבי ישראל אינה בשריפה לא גזרו רבנן לגבי גר ע"ש, וע' ברי"ח יומא מ', ותו"ש

דמאי מ"א מ"א, וראה בסי' דרכי שלום אות ר"מ, ובעין הרועים בערכנו אות ג' כי דבאיסור כרת גזרינן גזלג"ז ב"י י"ד סי' קפ"ז ד"ה ומ"ש בזבא וכו' בשם רשב"א ור"ן ע"כ.

ו) וראה גליון מהרש"א כיצא ג' א', ד"ה ואנן ניקום ונגזור, אחרי שצ"ח להבי' י"ד סי' קפ"ג סד"ה ומ"ש בזבא כבר כי הרשב"א והר"ן דמשום חומר כרת גזרינן גזלג"ז, וע"ת הרד"ך בית י"ט דבכ"מ גזרינן גזלג"ז, וכן חכא להסוברים דתלישה וסחיטה כיו"ט דרבנן, ומצינו בתלמוד דבעי ומנא תימרא דגזרינן גזרה לגזרה משום דסברא הוא דגזרינן, וע' בכורות כ"ד ב' תורה והיינו כו' וי"ל דתהא דמדרבנן כו' דאין איסורים הללו דאורייתא בשום מקום כו', וע' ע"ז ס"ז א' ד"ה שרא ל"י ובמהרש"א שם ע"ש.

ז) וראה רמב"ן נדה ס"ז ע"ב ד"ה הא דא' וכו' שכי' בתוה"ד וא"ת תשמיש גופה גזרה דרבנן ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה, כיון דבא ל"י איסור דכרת גזרינן ע"ש כל הענין, וכ"כ הריטב"א בנדה ס"ז ע"ב ד"ה א"ל ר"פ ע"ש.

סימן ת. היכא דתליא הא בהא

ראה בספר הליכות עולם שער ב' פ"א (דפוס ווארשא ד"ז ע"ב) שכתב ח"ל חימנין דגזרינן גזירה לגזירה היכא דתליא הא בהא ואי לא הא לא קיימא הא, וכיכ' תוס' ז"ל בפ' אלו דברים (ברכות נ"ג ע"א) גבי הבדלה עכ"ל, שחוליק מעכ"ל אין מברכין עליו, ואמרינן עלה עכ"ל שני משום עכ"ל ראשון ועכ"ל ראשון משום עמוד ראשון וכולה חזא גזירה היא שאסרו חכמים כל מה שביד העכ"ל דאי לאו הא לא קיימא הא עכ"ל, וכיכ' בכללי שמואל (להחכם ר' שמואל סיריליו ז"ל) פרק הגימל אות פ' ע"ש, ובש"ל"ה תורה שב"ע"פ (דפוס אמשטרדם דף ת"ד ע"א) אות גימל ערך גזירה ע"ש, וע"ש בתוס' ברכות ד"ג ע"א ד"ה גזירה, וכדבריהם כי ג"כ בתוס' ר"י תוס' שם ובתוס' הרא"ש שם, ובש"מ"ק שם כי סתם וכולה חזא גזירה היא ולא ביאר הטעם ע"ש, וע"ע סי' ב' א'.

סימן ט. בדבר שעיקר איסורו מן התורה

כי תאריעא דרבנן בהקדמתו. ובאות קל"ט. דכל דעיקר איסורו מדאורייתא גזרינן גולגליז. אפילו בדרבנן ע"ש. והשדה כללים מע' ג' אות ו' כי עליו דבאמת מצינו בכ"מ בש"ס דאף בכה"ג לא גזרינן גולגליז. והמטה אחרן מע' תי"ז דף ש"ד ע"ד השיג עליו בזה ע"ש. ובפאת השדה מע' ג' סימן ג' צ"ח למש"כ במע' כי אות ק"מ סק"א להוכיח דגם בדבר שעיקרו מן התורה לא גזרינן גולגליז. מדא' רב יוסף בחולין ק"ד א' גבי בשאר עוף בהעלאה על השלחן וכו' עפ"י שיטת הקדמונים דבשר עוף בחלב חשיב עיקרו מן התורה. וע' טאה השדה מע' א' אות קכ"ד סק"א ד"ה וראיתי עוד ע"ש. ובס' סהרת המים מע' ג' אות ח' כתב גזרה בדבר שעיקר איסורו מדאורייתא אשכחן דגזרינן גזרה לגזרה. ה"ר מט"א מע' ה' אות קמ"ב דש"ד דף ש"ה. וע"ש שהאריך בפרט דאין לגזור גולגליז. ע"ש.

סימן י. בדשויות דשבת

ראה סימן ו' אות ג' בדברי השדה ש"ש וצרפו לכאן.

סימן יא. באיסור מוקצה ובכל איסורי שבת

א' התניא ויל' בשיע' אי"ת סי' רנ"ב בקו"א אות י"ד כי גולגליז גזרינן באיסור מוקצה דחמיר דמוכה מן משבת ככ"ב ובס' שכי"א סי"א וע' מרמ"ג א"א ס"ק כ"ו. ובפאת הדבר ח"ג דצ"ו ע"א. ושו"ט בזה החמ"ה. ובתשובתו שבס' צפיתא בדבש סי' כ"ה דף ע"א ד"ה אנכי. מביא מרבינו יונה באו"ח שלו כלל ג"ס אות מ"ז בשם רבינו אלעזר גבי מוקצה. שאם אין תפודים בבגדו אסור לסלסל. ועוד דחיישינן שמא יבואו לקנות איהו דבר ובשבת גזרינן גולגליז. ורמזו הרמ"א סי' ש"א סל"ג. דמשמע מדבריו דבכל איסורי שבת גזרינן גולגליז. והאריך בזה ע"ג ע"ב ליישב מנהג חר"א חב"ל. ולא נתקרה דעתו אלא

לומר דכונתו רק על דבר שהוא מצוי ורגיל ולא בכל איסורי שבת ע"ש. ובפלותא דאב"י ורבא בשבת י"א אי באיסורי הוצאה גזרינן גולגליז או לא. ע' מלא הרועים מע' ז'. וע' משנת ר' אליעזר ח"ב בשו"ת א"ח סי' י"א. כי"כ השדה כללים מע' ג' אות ג'.

ב' באיסורי שבת נחלקו אב"י ורבא בענין כרמלית. בשבת י"א א'. אב"י אוסר משום גזרה לגזרה ורבא מתיר משום דאין לגזור גולגליז. וכן פליגי באומן לצאת בע"ש סמוך למנחה בכלי אומנותו התחובים בו. דאב"י אוסר ורבא מתיר. וברש"י שם ד"ה מאי לאו כי שאין גזר אלא באיסורי שבת. ותוס' שם ד"ה אמר כי שבהוצאה בלבד הוא שגור אב"י. והריטב"א כתב שמתוך שהיא קלה בעיני כל אדם החמירו בה. ובהוס' עירובין צ"ח א' ד"ה אלא כי שבשתייה שייך יותר לגזור שמה יב"א הכלי אצלנו. וכן בכלים התחובים בו שייך לגזור יותר. וראה רמב"ן ורשב"א שבת י"א שאב"י סובר שאין זו אלא גזרה אחת. ושיש נוסחאות בגמ' 'ואב"י כולה חדא גזרה'. ח"י הר"ן בשם הרא"ש ע"ש. וראה היטב בס' שמחת יר"ם ביצה ג' ע"ב מ"ש בכל זה. ובד"ה מיהו העיר על התוס' שם שכי' דמוקצה כעין דאורייתא ולקמן בתוס' ס"ל דמוקצה אין לו עיקר מן התורה כלל. ע"ש כל הענין בארוכה ואקצר. וראה בס' עץ הדעת טוב שבת י"א מ"ש והאריך בענין מחס בע"ש עם חשיכה. ע"ש וצרפו לכאן.

סימן יב. בגזרה דשמה יעשה מאליו

ע"י תוי"ש שבת כ"א ורמב"ן שם דאף דלא גזרינן גולגליז היינו בגזרה שמה יעשה מעשה אבל שמה יכבה מאליו ולא יהי' שלוש בית וכדומה גזרינן. מובא בס' דרכי שלום אות פ"ה ע"ש.

סימן יג. כשהאיסור דרבנן הוא איסור מצד עצמו

א' כשהאיסור דרבנן הוא איסור מצד עצמו

ולא משום משמרת לתורה גזרינן גזרה לגזרה. כי"כ בס' כרם חמד ביצה ד' בשם ה"ר מוהר"י אבוחב, והוא כלל גדול ליישב בו כמה ענינים. ובכרם חמד ח"ג ד"א ע"ד בה' חנוכה מתוך בזה קו' המתרשק על המג"א סי' תרע"ז סק"א היכי חיישינן לתקלה בדרבנן והא הוי גולגליז ע"ש. מובא בשדה פא"ה מע' ג' סימן ג' ע"ש. וראה כאן סימן ל"ב ערך גזרה לגזרה בענין חשש תקלה. ע"ש הש"ס וצרפו לכאן.

ב' וראה תוס' רי"ד שבת כ"א א' ו"א ע"ב שכי' שאין נקרא גזרה לגזרה אלא כשהדבר נאסר מחמת איסור שבדבר אחר ולא מחמת איסור שבעצמו. כגון כרמלית משום שלא יוציא מרשות הרבים. או חלב מהותך משום שאינו מהותך. וכדומה. אבל דבר שנאסר מחמת עצמו כגון חלב שאינו מהותך דאסור משום שמה יטה. הרי איסורו מחמת עצמו. גזרו בו מהותך בעין משום אינו מהותך. וכן כשנתנו באינו מהותך תערוכת שמן שנמשך אחר הפתילה משום גזרה שידליק בעין בלי תערוכת. וכן גזרו להטמין בדבר המוסיף הבל גזרה שמה יטמין ברמץ. אע"פ שהטמנה ברמץ גופה אסור רק משום שמה יחתה. לפי שהחשש שמה יחתה הוא בו בעצמו ולא משום דבר אחר. ע"ש.

ג' וראה ר"ן שבת פ"י על הגמרא שם דצ"ד ב' ב"ה ודאמרינן אימר דפטר ר"ש וכו'. וע' שו"ע הרב סי' שצ"ב סי"ב שלא גזרו גולגליז אלא כשהאיסור הוא רק משום גזרה אבל דבר שאסור בשבת מפני שהוא דרך מלאכה ודומה למלאכה גזרו בה. ולכן אסרו בכרמלית להוציא לתוכה אף באוכל שהוא מלשאל"ג. או לסלסל בו פחות מד' אמות והוצאה כלאחר יד. וע' ביאור הגר"א סי' שמ"ט ס"ק י"א כע"ז ע"ש.

סימן יד. אם כל גזירה היתה בפני עצמה ורק אח"כ באו ביחוד

ראה בספר דרכי תורה בשם גדול אחד בספר נחלת יעקב בחי' לביצה שכתב דרך אם

מתחלה נגזרה גזרה אחת ובאנו לגזור עוד גזרה לגזרה זו בכה"ג לא גזרינן גזרה לגזרה. אבל אם כל ב' גזרות היו בפני עצמן בתחילה רק אח"כ באו ביחוד במקרה בזה גזרינן גזרה לגזרה. והרב המחבר כתב עליו תפסק ע"ש. ומובא בשדה כללים מע' ג' אות ב' ע"ש.

סימן טו. בחומרא שהחמירו הפוסקים

אם בחומרא שהחמירו הפוסקים מצינו גזרה לגזרה. ראה כאן סי' ד' ערך אם מסתמא גזרינן גולגליז וכו' אות א' מש"ש בשם הכרתי שכי' דרך בגמרא לא גזרינן גולגליז אבל בחומרא שהחמירו הפוסקים מצינו טובא גזרה לגזרה. ע"ש וצרפו לכאן. וראה כרתי סי' ס"ז סק"ג ע"ש הש"ס.

סימן טז. מקומות דגזרינן גזרה לגזרה

גזירה לגזירה. גזרו באיזה מקומות. ואין לדמות גזירות חז"ל זו לזו.

א' ראה בכללי הגמ' למחריק"א (דנ"ט ע"ב) שכתב בפ' כל הבשר כתבו התוס' (דק"ד ע"א) אמרינן היא גזירה ואנן ניקום וגגזרו גזירה לגזירה. והכא בעי' לאתויי ראי' לענין גזירה דהעלאה אטו אכילה. ויש מקומות דגזרינן גזירה לגזירה ולא חיישינן. אין לדמות גזירות חכמים זו לזו. אלא במקום שהגמ' מביאה עכ"ל. וראה כאן סי' ט' ערך גולגליז בדבר שעיקר איסורו מה"ת וצרפו לכאן.

וראה תוס' חולין ק"ד א' ד"ה זמנא תימרא. דבכ"מ אמר הא גופא גזרה ואנן ניקום וגגזרו גולגליז וכו' וכו' והכא בעינן לאתויי ראי' לענין גזרה דהעלאה אטו אכילה. ויש מקומות דגזרינן גולגליז ולא חיישינן. אין לדמות גזירות חכמים זו לזו. אלא במקומות שהש"ס מדמה ע"ש. ובשבת קכ"א א' ד"ה אין כי דבכ"ב דלא הוי רק דרבנן מ"מ אמירה לנכרי שבות וכו' ע"ש כל הדברים. וראה בס' עץ הדעת טוב שבת י"א ד"ה שמה ע"ש הש"ס וצרפו לכאן.

(ב) וראה בס' אהל יעקב מע' ג' אות א' שכתב אחרי שציין למ"ש התוס' חולין דק"ד הנ"ל, ח"ל וע' להתה"ד בס' ר"ן ש"כ ג"כ בענין אחד דאין לדמות גזרות חכמים ז"ל, ועי' בב"ד תאריה סי' קמ"ו ש"כ ליישב בה' שהצריכו חכמים בדיקת אפ"ן כ"ו אע"ג דהוי גזרה לגזרה יע"ש, ועתה"ס בפרי" דס"ו ע"ב ד"ה כ"ו שכתבו דבבדיקת חמץ החמירו כדאי של תורה יע"ש.

(ג) וראה בס' דעת קדושים י"ד מע' ג' אות כ"ה ש"כ גזרה לגזרה בכ"ס גזרינן, מהרד"ך בית ב' חדר ח' ובית ט' חדר א', ובית ט"ו חדר א' וצ"ל ב' וע"ש בית ל"ב חדר ג' עכ"ל, ושם באות כ"ג כ' גזרה לגזרה דיש ענינים דגזרינן לקצוץ מן הפוסקים, עיין בהריב"ל ח"א אחר הכללים דף ק"מ וכתוב דף קל"ו ע"ג ועיין כל הענין עכ"ל, וראה כאן סימן כ"ז ערך בדבר שהיה כבר.

(ד) ואילו מהמקומות שגזרו גזרה לגזרה, ואין לדמות גזרות חכמים ז"ל ככתולין ק"ד א' תורה"ה ומנא, והרבה פעמים מצינו כן בגמרא, וראה מג"א סי' ש"מ"ח סק"ד, כבביצה ח"י א' גזרה בור בחצירו משום בור ברה"ר, ע"ש לרבה, יע"ש וברש"י ד"ה ומי (אבל עיין פנ"י וצ"ח מש"ב), וכן באיסור ליתן מים כע"ש לתוך כלי שתחת הנר מפני שמכבה הנצוצות חנופלים לתוכו, בשבת מ"ג ב', שגזרינן ע"ש משום שבת אע"פ שהיא גזלג"ז, ראה תוס' שם ד"ה מפני שידוע ה"י לחכמים שזכאן יש לגזור ביה"ח, וכן באיסור מוקצה גזרו גזלג"ז, ראה ק"א לשריע הרב א"ח סי' רנ"ב אות י"ד, ע"פ גמ' שבת קכ"ב ע"א, וטו"ש א"ח סי' ש"כ"ה ס"א, ע"ש, וראה תוס' גיטין י"א א' סוד"ה לא ש"כ אטפ"י דהוי כעין גזירה לגזירה מ"ם מ"סתר למקשה כיון דחיישינן כולי האי להא נמי הוה לן למיחש ע"ש.

סימן י"ה, בדבר הקושא על הרמב"ם דס"ל דהעובר אדרבנן עובר בלאו ולא תסור אמאי לא גזרינן גזרה לגזרה

(א) וראה בס' ארעא דרבנן מהר"ק מע' ל'

אות ש"ב שהקשה להרמב"ם דס"ל דהעובר אדרבנן עובר בלאו ולא תסור, א"כ אמאי אמרינן בכל דוכתא גזרה לגזרה לא גזרינן, וידוע דהרמב"ן והרשב"ץ השיגו על הרמב"ם, ומכלל הסתירות ש"כ הוא מ"ש בכ"מ ספק דאי להומרא ודרבנן לקולא, ולהרמב"ם הו"ל למיל להומרא גם בדרבנן, דהוא בכלל לא תסור, ותיירצו הקדמונים דכך היתה עיקר תקנתם להתמיר על ודאי דדבריהם ולא על הפסד דאחלו ליקרייהו, ומפני"ס פסק דרבנן לקולא, ועוד כ' ולא כ' הרמב"ם כן רק למי שעובר על דבריהם דרך המרה ולא על העובר דרך עברה, וכתב השד"ח כללים מע' ג' אות ב' לתרץ בה ק"י הארעא דרבנן ע"ש, וכ' דהחתך סופר דקל"ד עמד בחקירת הארעא דרבנן הנ"ל ומתיר דלרש"י ביצה דנפק"ל מושמרתם את משמרתי ולא משמרת למשמרת, וכ"ה ביבמות, א"כ הוא מגזרת הכתוב, ועוד כ' ליישב ק"י זו וכו' וכו', וע"ש מ"ש בהך דיבמות ומר"ק ה' א' ע"ש משמרת למשמרת דאין רא"י משם, וראה כאן סימן א' וב' מ"ש וצרפ"ס לכאן, וראה היטב בספרי זה ערך גזרה סימן א' מקורות ביאורים והערות, מ"ש"ב וצרפ"ס לכאן, ותתורץ הקושא הנ"ל על הרמב"ם ז"ל, וראה בכללים שלי ערך שיעורין מש"ב, ולפני"ס כאן בס"י א' ח' דאף להרמב"ם הגזרות בפרטן מהם רק מדבריהם וכמו ש"ש בשם העמק שאלה שאלות קל"ז ודאי לא קשה מידי דגזרות בכללן נכללו בלא תסור ונתן הדבר לחכמים שבכל דור דודר היכן ראוי לגזור, ע"ש ובצינונים שם, ודו"ק.

(ב) ובס' מסדר חילוקים ושיטות אות קס"ב כ' ע"פ מש"ב האחרונים דהרמב"ם לא עובר אבל תסור רק בעובר דרך המרה ולא בעובר דרך עברה שנתן י"ל אה"נ במקום שיש המרה גזרו גזלג"ז ובדליכא המרה לא יש לא תסור אף להרמב"ם, ע"ש.

(ג) ומצינו כעין מה שכתבתי לעיל, ביו"ד סי' קע"ח בב"י וטו"ז סק"ה והתורה לא מירשה רק סתמא ובחקותיהם לא תלכו ומסרה לחכמים

כ"י ע"ש, וכן לענין כ"ד, וראה בס' שב שמעתתא שער ח' אות ו'.

סימן י"ה, שלשה גזרות

(א) אף דמצינו גזרה לגזרה משום דחזא גזרה היא, מ"ם ג' גזרות אין לגזור, ראה מהרש"א שבת כ"ד בתוס' ד"ה גזירה דאף דמצינו גזירה לגזירה משום דחזא גזירה היא מ"ם ג' גזירות לא גזור, וכ"כ במג"א סי' רצ"ח סק"י ומחצית השקל שם, וע' מבי"ט בשניות ח"א סי' קצ"ו דבג' גזירות לא ש"ך לומר חזא גזירה היא, וראה בס' דרכי שלום אות פ"ה ובתוספות על כללי יד מלאכי אות י"ז ע"ש.

(ב) וראה בס' עושה שלום מע' ג' דף כ"ה ע"ד, ש"כ בשם הב"ד האר"ח סי' קמ"ז שותמה כיון דמה"ת חמץ בביטול בעלמא סגי אפילו בהמץ ידוע וחז"ל גזרו לבערו שמה יבא לאכלו, למה גזרו עוד לבדוק, הא הוי גזרה לגזרה, וכ"ש מ"ש עוד שלא יתחיל במלאכה ואפילו בלימוד שמה ימשך וישכח לבדוק דהוי ג' גזרות שמה ישכח ושמה יש חמץ ושמה יאכלנו, וכתב ראיתי בחולין ק"ד א' בתוס' דיש מקומות דגזרינן גזרה לגזרה, ומביא בשם הר"י מו"ה חיים אבולעפיא ש"כ שנעלם מהב"ד התוס' מנחות ס"ז ע"ב ד"ה כ"ד ש"כ, דגבי חמץ החמירו בספקו כדאי ע"ש, והנה מה שהביא הב"ד מחולין ק"ד במכתיב"ג שם המדובר רק מגזרה לגזרה אבל לא מג' גזרות, וראה גדה ל"ג ב' תורה ורמינהו ש"כ ומיהו אין להשוות גזירת חכמים ולפעמים נראה להם להחמיר אפילו בספק ספקא ע"ש, וראה כאן סי' ג' ערך השיטות וכו'.

(ג) וראה בס' נהור שרבא יבמות כ"א ע"ב ש"כ בתה"ד ואין לגזור באחות אבי האב משום אחות אם האם כיון דהיא גופא גזרה משום אב אמו ואם אמו משום אמו והוי ג' גזרות, וכל כהאי לא גזרינן ע"ש, וראה בס' פ"י רבינו אברהם מן תהר יבמות כ"א מש"ב ע"ש.

סימן י"ט, מספק ל"כ"ע לא גזרינן

ראה מבי"ט ח"א סי' ר"ח שכתב דמספק ל"כ"ע לא גזרינן גזירה לגזירה, מובא בדרכי שלום אות פ"ב ע"ש.

סימן כ, משום הפסד ממון

ראה סימן ו' אות ב' ש"ש בשם הרב משנת אליעזר בשו"ת א"ח סי' י"א שכתב דלדעת רבינו יהונתן בדבר שיש חשש לבא לידי פשיעה משום הפסד ממון חיישינן לגזרה לגזרה ע"ש, ודברי רבינו יהונתן הם בעירובין צ"ח ע"ב על המשנה שם ע"ש, ומובא במסדר חילוקים ושיטות אות קס"ב ע"ש.

סימן כא, בדבר דאסמכוה אקרא

(א) גזרה לגזרה בדרבנן לא עבדינן היינו דוקא היכא דלא אסמכוה אקרא אבל היכא דאסמכוה אקרא הוי כמו איסור דאורייתא משם וגזרינן גזרה לגזרה, ואעפ"י שז"ה גופה אינה אלא גזרת חכמים, ב"ח אר"ח סי' תצ"ה סק"ג ע"ש, ומובא בס' אהל ישרים מע' ג' אות י"א ע"ש.

ועמ"ש"ב הב"ח אר"ח תצ"ה הנז"ל, ראה בתוס' פ' כל כתבי (שבת דקכ"ב ע"א) ד"ה ואם בשביל ישראל דמשמע אפילו ליכא אסמכתא רק יש לו עיקר מן התורה גזרינן גזלג"ז, וראה כאן סימן ט' ערך בדבר שעיקר איסורו מה"ת, ובתוס' מנחות ס"ה ע"א ד"ה תא כ' דאפילו בדאורייתא ולא הוי לאו רק עשה נמי אין סברא לגזור ע"ש.

(ב) וראה ביצה ל"ו א', במאירי בשם יש מתרצים, ובפרש"י שם, דאיסור דרבנן שיש לו דמיון מן המקרא גזרינן ב"י אפ"י גזרה לגזרה, וע"כ גזרו שאין מקדישים ואין מעריכים ואין מזרימים בירט גזרה משום מקח וממכר מפני

שיש למקח וממכר מקור מן המקרא ממצא חפצך (ישע' ב"ח י"ג) ע"ש. וראה לקמן סי' כ"ב מש"ש בענין מקח וממכר. וראה מקנה אברתם מע' ג' אות ע"ו ע"ש.

(ג) וראה פמ"ג פתיחה כוללת ח"א אות כ' שכתב המדרגה ה' היא כ"מ שגזרו חז"ל. הן במניעות הן בציווי. במניעות: כל סייגים וגדרים כמו בשר ח' ועוף בחלב ושניות מדיט. וכדומה. בציווי: כמו מקרא מגילה. ונר חנוכה וכדומה. יש מהם דאסמכתא אקדא. ויש ב' מיני אסמכתאות. אסמכתא השוברה. וי"ל כעין רמז בקרא. כנטי' לחולין מוידיו לא שטף במים. בחולין ק"ו א'. וברכות ס"פ א"ד. והתקדשותם אלו מים ראשונים זהו אסמכתא בעלמא שאין רמז בקרא לזה. ועכתה"א קכ"ו וכו'. ומשמע דאסמכתא חשובה כעין רמז בקרא הוי כד"ת ממש. וכל מילי דרבנן ד"ת הן מלא תסוד ועפ"י התורה אשר יוריד. אלא דאתני בכ"ד דלא ללקות עליהם כי אם מכת מדרות. והקילו בספינק וכו'. הא אסמכתא חשובה ממש כד"ת ולא מקילין בספינק וגזרו גזרה לגזרה באפשר וכדומה. וכו' וכו'. ע"ש כל דבריו. ובאות ל"א כתב דבאסמכתא נ' גזרו גזלג' וצא"ח סי' רע"ו פ"א ובלבוש שם. ובחז"ר שבת קכ"ב משמע ולא גזרו אף באסמכתא חשובה גזלג' וכו' ע' בסרי שם.

סימן כב. משום מקח וממכר

הא דאמרינן בביצה (ל"ז) גזרה משום מקח וממכר כ"י ע"ש לא הוי גזירה לגזירה דכשגזרו על מקח וממכר גזרו על כל דבר שיוצא מרשותו לרשות אחרים. דהוא בכלל משא ומתן. מאירי ביצה שם. ומובא בעין הרועים בערכנו אות ח' ע"ש.

סימן כג. בגרם כיבוי

אפילו לר"ש דס"ל מלאכה שאינה צריכה

לגופה מותר מה"ת מ"מ ראו חכמים לאסור אף גרם כיבוי מע"ש אף דהוי גזלג' תוס' שבת מ"ז ב' ד"ה מפני. ועמג"א סי' ש"ז סק"ז בשם הר"ן. לחד תי' שם. דשאני כיבוי מכיון דאם ח"י צריך לגופה ה"י חייב מן התורה ואין הכל בקיאין בזה לפיכך אסור. עין הרועים ערך מלשאצ"ל אות י"ב ע"ש. וראה תוס' שבת קכ"א א' ד"ה אין אומרים דבכבוי דלא הוי רק איסור דרבנן מ"מ אמירה לנכרי שבות ע"ש.

סימן כד. כולה חדא גזרה היא

(א) ראה ביצה מדף ב' והללא בביצה שנולדה בירט. שלר"י הטעם משום פירות הנזשרים וכו' ולר' יצחק משום משקים שובו. אע"פ ששניהם עצמם איסורם רק משום גזרה. אין זה גזרה לגזרה דכולה חדא גזרה ע"ש. וכן איתא ביומא י"א א' בענין מזוזה בשער נקבד כולה חדא גזרה היא. וכן עוד בכמה דברים. כשב' הגזרות נגזרו בגזרה אחת אין זו בגדר גזרה לגזרה. וראה כאן בכלל. ובה יש כמה פירושים והסברים: [א] ראה רש"י ביצה ג' ע"א חדא גזרה היא. כשגזרו על משקין שזבו אף ביצה היתה במשמע ע"ש. והיינו שאף הביצה שנולדה בירט בכלל הגזרה היתה. [ב] ראה ר"מ בפיה"ש שבת פ"ד רמ"א שכתב ואל תקשה בעיקר שהוא אצלינו אין גזרין גזרה לגזרה. והוא שיגזרו ב"ד דבר בשעה מן השעות ואח"כ ישוב ויגזרו גזרה לאותה גזרה. זה הדבר אינם עושים. אבל אם יהיו שתי הגזרות בשעה אחת הרשות בידם והוא דבר נעשה תמיד. והוא ענין אמרם כלה חדא גזרה היא. ר"ל מי שגזר זאת הגזרה ראה שלא תתקיים זאת הגזרה אלא בגזרה אחרת תחזק אותה ותסמוך אותה ולפיכך גזר שתי הגזרות יחד ע"ש. והיינו שאם לא גזרו גזרה אחת לא תעמוד גזרה זו. היא בכלל גזרה אחת. וכ"כ התוס' ברכות כ"ג א' ד"ה גזרה. חדא גזרה היא דגזרו חכמים כל אש כותי שב"ד הכותי דאי לא הא לא קיימא הא. עשה"ט. וראה שבת

י"ד א' מ"ט כ"י דאי לא הא לא קיימא הא ע"ש. וכן הבאתי לעיל שגזרו גזלג' בכרמלית בשבת י"א א' בשם הרמב"ן והרשב"א ועוד. ע"ן שם. וראה רשב"א חולין ק"ד א' ד"ה רב אידי שכ' ג"כ כן. ע"ש בענין העלאת בשר עוף על השלחן עם גבינה. ועוד כ' שם וגדולה מזו אמרו גזרו על פתן משום שמנן ועל שמנן משום ייבן ועל ייבן משום בנותיהן. ולא גזרה לגזרה הן אלא חדא היא דאי לא הא לא קיימא הא ע"ש. [ג] המאירי חולין דף ח"י"ב ועפמ"ג י"ד סי' פ"ה מ"ו סק"א בשיטת רש"י שם ד"ה אבל הכא ועל"מ מאכ"א פ"ט ה"ב (ש"ל) בהעלאת בשר עוף שהדברים קרובים זה לזה כל כך שהדבר דומה לגזרה אחת ע"ש.

וראה בס' עמודי כסף דמ"ד ע"ד שכתב כולו חדא גזירה להרמב"ם פירושו בשעה אחת גזרה. ע"ן שבת פרק א' משנה א' בת"י עכ"ד. (ב) וראה ביצה ל"ז א' ש"ל בענין שאין מקדישין אין מעריכין ואין מחרימין בירט גזרה משום מקח וממכר. וברש"י שם בת"י ב' כתב ששגזרו על מקח וממכר גזרו על כל דבר שמשנתנה מדרשות לרשות. וכן בגזירות יו"ט אטו שבת בדברים שבשבת הם רק גזרה. משום ששבת ויו"ט דבר אחד הוא. ראה תוס' שבת נ"ד א' סוד"ה גזרה. וביצה ח"י א' תוס' ד"ה גזרה ע"ש. וכן באמירה לעכ"ר שבות. אמרו במלאכה הנעשית ע"י עכ"ר בשבת בשביל ישראל שאסור בהנאה. גזרה שמא יאמר לו לעשות. ראה רשב"א שבת קכ"ב א' ועוד בכמה דברים. ראה בכלל.

(ג) וכן כשגזרו בער"פ אכילת חמץ שעה אחת לפני השעה שאיסורה אינה אלא מדרבנן. אין זה גזרה לגזרה. כבירושלמי פסחים פ"א ה"ד. וקרבן עדה שם. ששעה אחת קודם מתחלפת עם השעה האסורה והוי גזרה אחת כיון שאדם טועה בשעה ודאי יבא לשעות בה. עשה"ט כל הדברים.

(ד) וראה מאירי יבמות דכ"א ע"א ד"ה אעפ"י שכתב בתוה"ד. אם אביו ומשום גזירה

אם אמו. ואע"ג דגזירה לגזירה היא. משום דכע"ן חדא מילתא היא. דתרווייהו אימא רבני קרו לה. וכו' עשה"ט. וכע"ן זה כתב ביומא ד"א ע"א כולה חדא גזירה דבית וחצר חשוב כחזא וכו' ע"ש. וראה מאירי יומא מ"ד ב' ד"ה דאילו שכ' בתוה"ד. חדא מילתא היא. וכי אהור רחמנא אהיכל. וכל אדם לא יהי'. הוי אולם בכלל. אולם גופי' גזירה משום היכל ואנן ניקוס וגזרו וכו' חדא קדושה גינהו והוה תרדיהו חדא גזירה משום היכל. והיכא גזרו אולם גזר נמי בין אולם ולמזבח וכו' וכו'. ע"ש כל הדברים היטב הדק. (ה) ובס' שב שטענתא שער ח' דף נ"ט א' כ'. דאף להסוברים דבחוה"מ אין איסור מלאכה אלא מדרבנן אין להחמה אם גזרו בזה אמירה לעכ"ר. אף דהוי גזרה לגזרה. דכבר כ' התוס' חולין ק"ד א' ד"ה ומנא דאין לרמות גזרות חכמים ול"ז דאי לא הא לא אתקיימא הא ע"ש. וכן י"ל כאן. וכ' התוס' שבת קכ"א א' ד"ה אין אומרים לו כבה. ובגמ"סין ח' ע"ב ד"ה אע"פ. דאף באיסור דרבנן אמירה לנכרי שבות. וע"י מג"א סי' ש"ז סק"ו. וסי' של"ד סק"ל. ומיהו דוקא באיסורי שבת אסרו אמירה לעכ"ר. אבל בשאר איסורים אף באיסור לאו מספקא להש"ס בב"מ צ' ע"א ולהראב"ד שם קימ"ל לתקל בשאר איסורים באיסור לאו. ועתים ע"ז מג"ב ב' ד"ה שאני ע"ש.

(ו) וראה בס' שפת אמת שבת י"א ע"ב שכ' על התוס' שם שכ' דדוקא בהוצאה גזר אב"י כ"י כנ"ל. וג' לחלק דהתם שפיר הוי ב' גזרות דביצה שנולדה אינו בכלל משקין שובו וגזרה אחרת היא משריה הוי גזרה לגזרה. אבל הכא ס"ל לאב"י דכשגזרו להוציא ראשו גזרו בין על הרשויות דאורייתא בין על כרמלית דרבנן. וכו' וכו' עשה"ט כ"ד. וראה היטב בס' שמן רוקח ביצה ג' ע"ב וצרפו לכאן.

(ז) וראה בס' ברכי יוסף אור"ח סי' רס"ד אות ו' שכ' על ק"י הטו"ז סק"ד שם דכי חיכי דחלב מהותר בתערובות לא גזרו שהוא גזרה לגזרה גם בשאר שמנים מסולים הר"ל גזרה

לגזרה דשמינים אף בלא תערובות אין האיסור אלא משום שמא יטה, ותירץ דחזא גזרה היא דבעת שגזרו שלא להזליק בשמן פסול הי' בין ג' י"ט בין ע"י תערובות, וכו' ע"ש. ונעלם ממנו ד' הרא"ש שם, ותוס' שבת כ"ד א', דמהותך אטו שאינו מהותך לא הוי גזרה לגזרה דודאי אתי לתטויי לפי שאין נמשך כלל אחר תפחילה ע"ש, וכ"כ בספרו מחזיק ברכה אור"ח סי' שמ"ו, וראה בס' עושה שלום מע' ג' דכ"ה ע"ש, וראה היטב בס' מלא הרועים מע' ג' ערך גזרה לגזרה ס"ק ו' וס"ק ו', ע"ש הש"ס הרק וצרפו לכאן כי לקצר אני צריך.

(ח) וראה שבת כ"א א', והא א"ר ברונא אמר רב חלב מהותך וקרבי דגים שנמחו אדם גותן לתוכו שמן כ"ש ומזליק וכו' וגזרו רבנן על חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך ועל קרבי דגים שנמחו משום קרבי דגים שנמחו, ולגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמחו שנתן לתוכן שמן משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמחו שלא נתן לתוכן שמן, היא גופה גזרה ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה ע"ש, ובתוס' ישנים כ' וא"ת אכתי הוי גזירה לגזירה מהותך אטו שאינו מהותך ושאינו מהותך שמא יטה, וי"ל דחזא גזירה היא, דא"א שלא יטה, וריב"ן פי' דהא דאמר לעיל נמשכין אחר התפילה לאו משום שמא יטה, אלא שמא יכבה וליכא שלום בית עכ"ל, והיפה עינים כאן כ' דלחירושלמי דקאמר בריש ה"א ר' אבהו בשם ר' יוחנן משום שהאור נמשך וכו' כעין גזירה שמא יטה (דלא כהריב"ן) והו"ל גזלגז' וכו', ונ' דשני מיני גזירות יש, א' דלמא אתי לאחלוףי ב' שמא ישכח, ובכ"מ שאמרו דחזא גזירה היא בהקבץ א' ממין זה וא' ממין זה, ויחזק לפרש דחזא גזירה היא היינו שכל א' כמינו א' הוא ובכ"ה גזרו וכו', וא"כ א"ש קושית התוס' כאן הא הוי גזלגז', דשמא יטה הוא מטעם שכוהו ומהותך אטו אינו מהותך הוא משום חלול, וא"ל חזא גזירה היא, שכיא ממין בפני

עצמו וכו', ע"ש כל לשונו וכל הענין, כי לקצר אני צריך.

(ט) ועי' בספר ברכת משה סי' כ' שמתרץ קושית הש"ך יו"ד סי' קנ"א סק"ט דהרי איסור למכור גסה לעכ"ם הוא רק משום גזרה אטו שאלה ושכירות ונסיוני, ולפי"ז בדקה הוא גזלגז', ומתיר דהוי כמו חזא גזרה, וכן תי' האחרונים בכמה דברים דגזרו כן באותו זמן, וראה בס' פע"ה ח"א דקל"ב א' ע"ש, ואני נבון בה מאד ולא אדע אם הרשות בידינו לומר דחזא גזרה היא במחוס שלא קאמרה הגמרא, וזה ספק גדול אצלי, וצ"ע היטב דא"כ אין לדבר סוף ולא יוקשו כל הקושיות שמקשים האחרונים דהוי גזרה לגזרה, די"ל דגזרו כן באותו זמן וכולה חזא גזירה היא, ודוק.

(י) וראה תוס' ביצה ל"ז א' ד"ה משום מקח וממכר שכו' וא"ת הוי לה גזרה לגזרה, כולה חזא גזרה ע"כ, ע"ש כל הענין, וראה בס' נחל אשכול ח"ג סי' נ"א אות ו', ועטר"ו אור"ח סי' רס"ד סק"ד שכו' וא"ל הא גם בשאר פסולים ה"ל גזלגז' וכו' הא לא קנאי דחזא גזרה היא ע"ש.

(יא) ראה בס' קיקיון דיונה ביצה ג' ע"א שכתב א"ל אב"י וכו' משקין שובו טעמא מאי וכו' היא גופא גזרה וכו', יש לדקדק מאי פריך ל"י אב"י פשיטא שישב לו כולו חזא גזירה היא, כמו שהשיב לו רב יוסף וכו', וכו', ע"ש מש"כ לישב בזה, ולפענ"ד דלא קשה מידי, כמו שהבאתי בספרי כו"כ פעמים בשם הר"א, דדרך התנ"א לפרוך לבר פלוגתיה אף דידע דיכול לשנוי, ואפ"ה פריך לדעת אם יאמר לו טעם אחר, או רצה לידע אם יש לתרוצי בענין אחר, ועוד ראה בספרי ח"ד מדף תל"ד והלאה, ערך אי איכא טעמא אחרינא גימא ל"י, ובספרי בכריכ מקומות, ולפי"ז דואי אין לתמוה על דפריך ל"י אב"י אף דידע מה דאפשר לתרוצי כי כן דרכם בקודש.

ובס' זרעו של אברהם שבת י"א ב' מביא

שהקשה המהרי"ט דאיכא כולה חזא גזרה כעין מש"כ הקיקיון דיונה הנז"ל, ומתיר דדוקא גבי ביצה דהיא עצמה פירות הנושרין וכרש"י ביצה ג' א' וכפמ"ש תוס' עירובין צ"ח א' ד"ה אלא דדוקא בהני שייך למיגזר גזלגז' וכו' ע"ש.

סימן כה. מצינו לפעמים דקרי לאיסור דרבנן גזרה לגזרה

ראה בס' ארעא דרבנן מע' ג' אות מ"ד שמביא מתוס' יבמות ק"ט ע"א ד"ה היא גופא, וז"ל לאו דוקא גזלגז' דלא שייך הכא, אלא כלומר אינה אלא איסורא דרבנן ע"כ, ש"מ מדבריהם, ומצינו דקאמר הש"ס גזרה לגזרה ואינו כן, דלא הויא אלא גזרה חזא, וקרי ל"י גזרה לגזרה משום דהעיקר דרבנן עכ"ל, וכ"כ בהדיא בתוס' הרא"ש יבמות כאן ד"ה היא גופא גזרה, ע"ש.

סימן כו. בלא פלוג

ראה קרבן נתנאל על הרא"ש פ"ה דשבת אות צ' שכתב דלגבי גזרה לגזרה לא אמרינן לא פלוג בלצורך מצוה והפסד ממון עשה"מ, מובא בספר דרכי שלום אות ר"ן, וע"ש שהאריך ב"כ בענין אי אמרינן לא פלוג בתקנה, ובתקנה שאינה מילתא דאיסורא רק לסובת הכלל, ועוד ועוד כו"כ כללים ופרטים בזה, וראה כאן בערך גזירות דלא פלוג רבנן ע"ש.

סימן כז. גזרה לגזרה בדבר שהיה כבר בדרך אגב

כ' בס' מסדר חילוקים ושיטות מע' ג' אות קס"ד, דלא אמרינן לא גזרינן גזלגז' רק בדבר שאינו נוגע רק לגזרה של גזרה שהי' כבר, אבל אם רצו לגזור על דבר שנוגע לכמה ענינים שעדיין ליכא אפי' גזרה אחת, רק שעדיין הגזרה יתי' בהאי גזרה שהי' כבר גזלגז' בדרך אגב,

בכה"ג לא איכפת לן וגזרו אפילו גזלגז', וכת"ג כ' הכניח עולם בשו"ת חידו' סי' י' אגורה בדבר המפורש התיירו בתורה וכו' ע"ש, וראה היטב בספרי בית אהרן ת"ח דף קכ"ג ערך אין לחכמים כח אות קכ' (א) מש"ש בענין זה בשם הבנין עולם, ולפענ"ד במכתה"ג דבר זה צריך עוד עיון, אם הגידון דומה לרא"י, עשה"מ ותבין כי לא רציתי לבא בידיים שניות מדברי סופרים במה שהארכתי כבר בספרי פ"א.

סימן כח. בגזירת יו"ט אטו שבת

ראה תוס' ביצה ח"א א' ד"ה גזרה שלענין גזרת יו"ט אטו שבת אינה גזרה לגזרה ע"ש, וראה בס' שב שמעתא שער ו' דף ג"ט א' שכו' ודע דבהא דאמרינן שבת יו"ט כי הדדי נינהו גט חוה"מ בכלל, וכמ"ש התוס' ב"מ צ' ע"א ד"ה אבל הכא, ע"ש. וראה בס' שמן רוקח ביצה ג' ע"ב ד"ה ועפ"ז שכו' בתח"ד אבל מה שגזרו בשבת גם יו"ט בכלל וכמ"ש המגיני שלמה ע"ש כל דבריה, וראה בס' ראש יוסף ביצה ב' דשבת יו"ט גזרות קרובות הן והנה גזרה קרובה ולרבינו אפרים נ' דהנה למגזר גזרה לגזרה כח"ג דהנה גזרה קרובה, ע"ש שיטות בזה.

סימן כט. גזרה לגזרה ותקנתא לתקנתא בב' ענינים או בענין אחד

(א) ראה תוס' שבעות מ"ו א' ד"ה בדרבנן, דתקנתא לתקנתא לא עבדינן היינו בשתי תקנות אבל בפ"א עושין תקנתא לתקנתא, כ"כ בס' עמודי כסף כללים דף מ"ד ע"ב ע"ש, וכן מבואר בב"מ ה' ע"ב ושבעות מ"א ע"ש, וראה ירושלמי ר"ה ד' ג' ויש תקנה אחר תקנה, עי' בנ"כ שם.

(ב) תקנתא לתקנתא לא גזרינן היינו דרך משל, שאם נחשא אחד אסור משום מוקצה לגזור בנחשא אחר מחולף לא גזרינן, אבל בנחשא אחד בעצמו שאסורו רבנן לגזור על אותו נחשא בעצמו

גורה ותיקון אחר כדי שלא יבא אותו ואיסור ליד קלקול ולעשות משמרת עליו, זה אפשר לעשות ואינו תקנה לתקנה ולא גורה לגורה, ח"י ביצה אשר בשו"ת מה' גלאנטי דף ע"ג ע"ב ע"ש, ומובא בהג' הגר"א על ס' ארעא דרבנן אתה ע"ה ע"ש.

ג) תקנתא לתקנתא לא עבדינן לא אמרינן רק כשעיקר העבודה היא מן התקנה, שאז אין לנו להוסיף עליו תקנה אחרת, אבל בממון שהוא גופי' מכה תקנה שפיר יש לנו להשביעו שבועת היסטא אע"ג דהוי תקנה לתקנה, גן המלך סי' ח"י, מובא ביד מלאכי כללי הדברים סי' תרי"ד ע"ש, וראה היטב פחד יצחק ערך תקנתא לתקנתא (וצרף לכאן, וראה בכללים שלי ערך תקנה ע"ש).

ד) ראה בס' שערי חכמה שער ח' שכתב כמו דאמרינן לא גורין גולג' כן נמי תקנתא לתקנתא לא עבדינן, כב"מ ה' וע' בספר מסדר חילוקים ושיטות אות קס"ב משי"כ בזה דלכאורה פלוגתא דתנאי היא בשבועות דמ"ו, ועשה"ס מה שפסקי בזה, ומה שהביא מהתו"ס סוטה פ"ד מ"ג דגוירה חמור מתקנתא, ע"ש בהננוע לעניינינו בגוירה לגוירה ותקנתא לתקנתא.

סימן ל. גורה לגורה בשל תורה והללמ"ס

ראה בספרי זה ערך גורה סי' ל"א ע' אם בשל תורה מצינו גורה מה שיש בשם הרשב"ץ ועוד דש"ד לומר מן התורה גורה אבל לא גורה לגורה, עשה"ס וצרפו לכאן כי לא רציתי לבא בפטילא במש"כ שם בארוכה.

סימן לא. מתי פרכין הא גופא גורה ואנן ניקוט ונגזור גורה לגורה וכדומה ומתי לא פרכין

ראה בס' תפארת יעקב תולין ק"ד, שכי' תוס' ד"ה ומנא תימרא וכו', ג"ל ליתן טעם נודאי היכי דלא נחפרש בעיקר הגורה דגורו גורה לגורה התם קאמר הא גופא גורה ואנן

ניקוט ונגזור גולג' דמאיזה צד נימא דגורו גורה לגורה כיון דלא שמענו רק חדא גורה, אבל הכא אי בשער עוף בחלב דרבנן הרי שמענו דגורו גורה לגורה, וזה אין להקשות למה גורו לתקלה גורה לגורה, רק שהוא מתמה כאן דדוקא היכי דהגורה היא מכה לתא דאורייתא, יש לומר דגורו אפילו ב' גורות, אבל כאן דלית כאן לתא דאורייתא כלל דאפילו ישכח ויאכל אותם בהדיא אכתי איסור אכילה במקומו עומד, ולפי שטעה ואכל לא יאכל בשער בחמה בחלב רק שהוא גור לאיסור דרבנן, בהא מביא ראי' דלא עשו גור לאיסור דרבנן כה"ג, דהא חלת חוץ לארץ נאכלת עם חור על השלחן ולא חששו שמא יטעה ויאכל כיון שלא יבא מכלל אכילה זו ליד איסור דאורייתא כיון שלא יאכל רק במעות וכו' ע"ש, וראה מה שכתב לפני זה, ושם בוף ב' ע"ש, וראה היטב בחי' מהר"ם שיק תולין ק"ד כאן מש"ב ע"ש, חז"ק.

סימן לב. גורה לגורה בענין חשש תקלה

א) ראה בכללים שלי ערך תקלה, הפלוגתא הגדולה בענין אי חיישינן לתקלה במידי דרבנן, והאריך בזה השדי חמד כללים פאת חשדה מ"ח' כלל ג', ע"ש בארוכה גדולה ואכמ"ל.

וראה בס' כרם חמד ח"ג ד"א ע"ד ח' חנוכה סי' תרע"ז שמביא קושי' המהרש"ק בס' החיים עמ"ש המג"א סק"א (בשמן הותר) דחיישינן לתקלה, דהא"ן חיישינן לתקלה בדרבנן, הא הוי גורה לגורה, ומתיר הכרם חמד עפ"י דברי המהר"א דבאיסור מצד עצמו גורין גורה לגורה, וראה שרי"ח כללים מ"ח' פא"ה כלל ג' ד"ה וכן ד"ה ותרב, ובד"ה ומה, מביא מש"כ החכמת שלמה (ביאור על הש"ע) סי' תרע"ז סק"ד ע"מ שכתבו המג"א ופרי"ח דאיסור להשוותן לשנה הבאה מחמת תקלה, קשה מה ראיא מאינן, התם הוי איסורא דאורייתא אבל חנוכה היא גופא איסורא מדרבנן, ולמה נחוש לתקלה, הא הוי גורה לגורה, אך עיין בדרוש לחנוכה שם

הוכחתי דעשו בזה כשל תורה משום הברכה ע"כ, וכ' ע"ז וט' הדרושים אין אצלי להבין איך יהי' כשל תורה משום הברכה ע"ש, ובד"ה ומצאתי כי השד"ח שם אחרי שהאריך בהפלוגתא אי חיישינן לתקלה ועוד וכו' וז"ל: אי"כ באיסורי דאורייתא חיישינן אבל לא בדרבנן דהא סוגיא דעלמא באיסור תורה מידי ולא בדרבנן ועוד בדרבנן הוי, כגורה לגורה ע"ש, והמע"ן שם ובכללים שלי בהמקומות שמוביאים שם, יראה דלחסוברי' דחיישינן לתקלה הם אוסרים אף דהוי גורה לגורה, וכמו שהבאתי לפני' מהכרם חמד ותחכמת שלמה ושד"ח הג"ל ש"כ בפירוש דהוי גורה לגורה, הרי שגורו בתקלה אף בגורה לגורה, אבל ראה מש"כ בנקודת הכסף יו"ד סי' פ"ו ובשד"ח פא"ה כללים מ"ח' כלל ג' ד"ה עתה, דמשמע דדוקא במילתא דשכיחא גורין לתקלה אף באיסור דרבנן, ע"ש, אף דהוי גורה לגורה כמש"ל, ובד"ה אבל כתב בשם הבאר יעקב דף נ"ב דבמותר השמן בנר חנוכה חייש לתקלה אף דהוא רק דרבנן משום דהוי זמן מרובה ולתקלה דשנה אחת אף באיסור דרבנן חששו, אי נמי משום פרסומי ניטא החמירו בו כשל תורה, עוד כתב דלא גורו באיסור דרבנן אלא במידי דאכילה דעוסק בו וגם נהנה ממנו דאיכא תרתי כגון פת ושמן של תרומה, ע"ש כל דבריו, ושם בד"ה ובה, ובשדי חמד מערכת מ"ם אות רי"ד ד"ה ובאלו כ': דחשש תקלה דמכירה לגוי חמור, ובה כ"ע מודו דאף איסור דרבנן אסור למכור לעכ"ס שמא ימכרו לישראל, ע"ש כל הדברים בארוכה, ושם בד"ה ושם כ' דבאיסור ברור חיישינן לתקלה אפילו באיסור דרבנן אבל לא באיסור שאינו ברור, ע"ש בארוכה, עוד הביא שם בד"ה שוב, מהחת"ס סי' נ"ז, שהשואל הביא ראיא דבדרבנן חיישינן לתקלה מדאסור להשהות בשר ג' ימים בלא מליחה כדי לצלותו דחיישינן דילמא יבשל, והא דם שבשלו אינו אלא מדרבנן ועכ"ז חיישינן לתקלה, ודחה הת"ס זאת דהתם שאני כיון דמותר לו לצלות ואינו נחמד ממנו כלל חשש קרוב לבא שיאכלנו ע"י בישול, כמו כל בשר

דאי בעי אוכל צלי ואי בעי אוכל מבושל, משא"כ באיסור שאסור לו לגורי מנא לו דחששו לתקלה, וראיתו הב' ממותר שמן שבנר חנוכה יש לדחות דבשמן וכי"ב מידי דאוכל או משקה דבזקק לו לאכול ולשתות בלי טורח כלל חיישינן ספי שיבא לידי תקלה, כבד"ש ביצה בתוס' לענין חשש שמא יעלה ויתלוש, וכן כע"ז בפסחים כ"ב (וצריך להיות כ"ז ע"ב רש"י ד"ה בשדה תשפ"ו) ע"ש, עוד מחלק בין אם צריכים לחוש לב' דברים שמא ישרה, ואם ישרה שמא יבא לידי תקלה, דכ"ז הא לא חיישינן, ע"ש דבר מאלל ומנן להדיא שאני, וראי' מרש"י שבת ח"י ב' ד"ה וטוחה, ערך השלחן יו"ד סי' ז'ן סוף אות ע"ש, ע"ש בארוכה גדולה, עוד כ' בענין גדולי תרומה שלא ילקטו אלא עניי כתנים שמא ישכחו ויתנו לתוך פיהם דהיכי דעוסק בלקיטה חיישינן שמחת טרדת הלקיטה ישכח ויאכל, משא"כ כשאנו עוסק בלקיטה וכו' וכו' ע"ש.

ב) וראה בנקודת הכסף יו"ד סימן פ"ו על הט"ז סק"ד שכתב דדוקא בתרומה אשכחן דגורו רבנן טובא, כי היכי דלא לשהיה גביה ואתי לידי תקלה דתסתמא טהרות אחרות, ולא אשכחן במילתא אחריית וכו' ע"ש כל הדברים בארוכה, וע' בשד"ח פא"ה מ"ח' כלל ג' ד"ה וגראה דבתרומה חתאנן לתקלה אף בדרבנן אף דהוי גורה לגורה, ושאני תרומה משאר איסורי' ומעלה עשו בתרומה כבס' כל שעה, הרי שיש לחלק בין תרומה לשאר איסורי' עישה"ט, ובד"ה דע מביא דתרומה בזמן הזה שניא היא שדינא לכל דבר כדון תרומה של תורה כמ"ס בספר שרשי הים ח"א שהעלה שם דתרומה ומעשר וחלה בזמן הזה לדעת הרמב"ם אף שאין חיובן אלא מדרבנן דינא כשל תורה, וכהמשנה למלך, ולכן חיישינן לתקלה, ע"ש כל דבריו.

ג) וע' היטב בשד"ח פא"ה מ"ח' כלל ג' הנ"ל, ובכללים שלי ערך תקלה בעה"י כ"ב כללים ופרטים בזה, ובכמה דברים כ"ע מודים דלא חיישינן לתקלה, כמו דהקדש שאני דלא חיישינן דלמא אתי למיכל משום דבדילי מנייה

ע"ש, וכן מעשר שני וקריית דמון גבוה הוא והרי הוא כהקדש ובדילי מיניה ע"ש בדיה וראיתי, ובדיה ועל פי מביא דהיא דאסח דמניה ליכא למיחש לתקלה, מתה"ד ורמ"א א"ח ס"ס תרי"ב דמותר ליגע ביוה"כ באוכלין ומשקין ליתן לקטנים מטעם דביום הכפורים אסח דעת"י מאכילה ושתייה ולא חיישינן דאתי למיכל, ועוד ע"ש, ומסיים דלמנו דבדבר שהנאתו קרובה לבא כגשר שטחה ג"י, וכלי לטבילה, ונר חנוכה שניתנת דחיישינן לתקלה אף בדרבנן, ע"ש, ועוד כמה דברים כע"ז.

סימן לג, סכומים וכללים

(א) אודות הדרש שברש"י ביצה ב' ע"ב ד"ה והתניא ושמרתם את משמרת עשו משמרת כלומר גורה למשמרת לתורתי ולא משמרת למשמרת שלא יעשו גורה לגורה וזה לא נמצא בשום מקום, ראה סי' א' ב' ד'.

(ב) פליאה על הגליון מהרש"א ביצה ג' ע"א שם ומצאנו בתלמוד דבעי ומנא תימרא דגורנין גל"ג וכו' והרי לא מצינו לשון זה בתלמוד ואדרבה בתולין ק"ד א' איתא ומנא תימרא ולא גורנין גורה לגורה, ראה סי' א' ד'.

(ג) מצינו הרבה מכללים דכילולו לנו חז"ל ולא הביאו רא"י מקרא האעפ"כ הוא דאורייתא ומוכח מקרא, ראה סי' א' ו'.

(ד) בענין הדרשה שדרשו חז"ל עה"פ ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת, אי הוי מדאורייתא או אינו אלא אסמכתא, ראה סי' א' ח' וסי' ד' ב'.

(ה) להרמב"ם הוי האיטור דלא תסור ועוד כענין רק איטור כללי ולא פרטי, ראה סי' א' ח' וסי' ד' ב' וסי' י"ז א'.

(ו) כל הגזרות אם נכללו בעשה דוחבולתם או נושמתם את משמרת, ראה סי' א' ח'.

(ז) כבר בימי משה רבינו ע"ה היו כמה דוחות, ראה סי' א' ח'.

(ח) בהך דשבת פ"א במשנה באמת אמרו החזן רואה האריך התינוקות קורין ובירושלמי באמת אמרו הלל"ס, והרי הא דלא יקרא לאור הנר הוא גורת י"ה דבר, ועוד כע"ז, הרמב"ם מנה אותם בכלל הלל"ס, והפ"י בזה, ראה סי' א' ח'.

(ט) בהך דחולין ק"ד ע"א ומנא תימרא ולא גורנין גורה לגורה, ושינוי ג"י שם, והפ"י, ראה סי' א' ט'.

(י) אם אין לנו רשות לגזור ע"פ התורה גל"ג או ר"ל שאין חייבים לגזור ולעשות משמרת למשמרת, וד' הפוסקים בזה, ראה סי' ב' וסי' ה' א' ב'.

(יא) בחומרא שהתמירו הפוסקים מצינו טובא גולג"ז, ראה סי' ד' א' וסי' ט"ז.

(יב) אם יש חילוק בין אם ידעו דאין לגזור גל"ג מדינא והם אעפ"כ נטלו ע"ע ברצונם לבין אם קבלו ע"ע מרצון שטעו בדין דסברו דיש לגזור גל"ג, ראה סי' ה' ג'.

(יג) ע"ד קושית הבשמים ראש דמאחר דאין לנו רשות הרבים כלל לא היה לנו לבטל מצות שופר ולולב בשבת מגורה שמא יעבירו, ראה סי' ו' ג'.

(יד) אי גם בנאסרה מאיטור דרבנן גורנין אינו ב"י אטו בת יומא, ראה סי' ו' ד'.

(טו) במקום סכנתא אסור אפילו ספק ספיקא, ראה סי' ו' א'.

(טז) דרך הגמרא להקשות אף ידיע התיירוק לדעת אם יאמר לו טעם אחר או דבר חדש והגמ' רוצה להביא עוד ת"י אחרים, ראה סי' ז' ג' וסי' כ"ד יא'.

(יז) גם בג' גזרות גורנין ביש בו כרת, ראה סי' ז' ג'.

(יח) איטור דרבנן שהוא משום סייג איטור מיתה הוא חמור מאיטור דרבנן אשר גזרו לסייג איטור לא, ראה סי' ז' ד'.

(יט) חילוקים שבין איטור לאו לאיטור כרת, ראה סי' ז' ד' ח'.

(כ) סתירה בד' התוס' אי מוקצה כעין דאורייתא או דאין לו עיקר מן התורה כלל, ראה סי' י"א ב'.

(כא) ישובים על הקושי' שהקשו הקדמונים לד' הרמב"ם דעובר על רבנן עובר בלאו דלא תסור דאיכ' הו"ל למיזל לחומרא גם בספק דרבנן, ראה סי' י"ז א'.

(כב) האחרונים כ' לדל' הרמב"ם לא עובר אבל תסור רק בעובר דרך המרה ולא בעובר דרך עברה סתם, ונ"מ בזה לענין גל"ג, ראה סי' י"ז א' ב'.

(כג) ישוב על התמה דכיון דמה"ת המץ בבטול בעלמא סגי אפילו בחמץ ידוע וחז"ל גזרו לבערו שמא יבא לאכלו למה גזרו עוד לבדוק הא הוי גל"ג וכ"ש מ"ש עוד שלא יתחיל במלאכה ואפילו בלימוד שמא ימשך וישכח לבדוק דהוי ג' גזירות, ראה סי' ט"ז ב' וסי' י"ח ב'.

(כד) יש ב' מיני אסמכתות, אסמכתא חשובה וי"ל כעין רמז בקרא, ואסמכתא בעלמא שאין רמז בקרא לזה, ותחילוק ביניהם, ראה סי' כ"א ג'.

(כה) אף להסוברים דבחוה"מ אין איטור מלאכה אלא מדרבנן אין לתמות אם גזרו בזה אמירה לעכורים אף דהוי גל"ג, ראה סי' כ"ד ח'.

(כו) מהותך אטו שאינו מהותך לא הוי גל"ג, ופליאה על הט"ז א"ה סי' רס"ד סק"ד, ראה סי' כ"ד ז'.

(כז) שני מיני גזירות יש, א' דלמא אתי לאחלופי ב' שמא ישכח וכו', ראה סי' כ"ד ח'.

(כח) אני נבון מאוד אם הרשות בידינו לומר חורא גזירת היא במקום שלא קאמרה הגמרא, ראה סי' כ"ד ט'.

(כט) אי אמרינן לא פלוג בתקנה ובתקנה שאינה מילתא דאיטורא רק לטובת הכלל, ראה סי' כ"ו.

(ל) גורה בדבר המפורש התיירו בחורה, ראה סי' כ"ז.

(לא) בזה דאמרינן שבת וי"ט כי הדדי גינהו גם חוה"מ בכלל, ראה סי' כ"ח.

(לב) גזירה חמור מתקנתא, ראה סי' כ"ט ד'.

(לג) ישובים על קושי' מהרש"ק בס' החיים האיד חיישינן לתקלה בדרבנן כגון בשמן הנותר דנ"ח כבמג"א סי' תרע"ז סק"א הא הוי גל"ג, ראה סי' ל"ב.

(לד) אם דוקא במילתא דשכיחא גורנין לתקלה אף באיטור דרבנן, ראה סי' ל"ב א'.

(לה) במותר השמן בג"ח חשו לתקלה אף דהוי רק דרבנן משום דהוי זמן מרובה ולתקלה דשנה אחת אף באיטור דרבנן חששו, אינו משום פרסומי ניסא החמירו בו כשל תורה, ראה סי' ל"ב א'.

(לו) לא גזרו באיטור דרבנן אלא במידי דאכילה דעוסק בו וגם נהנה ממנו, ראה סי' ל"ב א'.

(לז) חשש תקלה דמכירה לגוי חמור ובוה כ"ע מודו דאף איטור דרבנן אסור למכור לעכורים שמא ימכרנו לישראל, ראה סי' ל"ב א'.

(לח) באיטור ברור חיישינן לתקלה אפילו באיטור דרבנן אבל לא באיטור שאינו ברור, ראה סי' ל"ב א'.

(לט) דוקא בתרומה אשכחן דגזרו רבנן טובא וכו', ראה סי' ל"ב ב'.

(מ) תרומה בזה"ז דינו לכל דבר כדין תרומה של תורה, וכן מעשר וחלת בזה"ז, ראה סי' ל"ב ב'.

(מא) בהקדש ומע"ש כ"ע מודו דל"ח לתקלה משום דבדילי מיניה, ראה סי' ל"ב ג'.

(מב) היכא דאסח דעת"י ליכא למיחש לתקלה, ראה סי' ל"ב ג'.

— 7 —

דבי ר"ט. בי ר"פ. תנא דבי ר"פ — בית אורנן. בית מדרש, בית ועד של חכמים, ישיבתו של פלוני, ועוד ראה בפנים

התוכן: א. מקורות ביאורים והערות, ואם פריקין או מביאין ראה מאחד לחבירו; ב. השיטות בזה; ג. להסבירים שדבי ר"פ וכדומה לא אחד הוא עם הר"פ מרדך מקשים מאחד על חבירו; ד. אם מקשינן מתנא דבי ר"פ אתנא דבי ר"פ; ה. הסי של דבי ר"פ, בי ר"פ, ותנא דבי ר"פ; ו. וכן תני פלוני במתניתיה, וכן תני דבי פלוני, כחזא ניעורו; ז. אם המתבר של המכילתא הוא ר' ישמעאל בן אלישע או לא; ח. להסבירים דאחרים מהם ומקשינן מאחד על חבירו זה דוקא כשיש סתירה בעיקר חזר; ט. כשאמר אחר תנא דבי ר"פ דברי ר"פ, י. פעמים כשמקשים מתנא דבי ר"פ אר"פ מתוך חשש הלכה למעשה אתי לאשמועינן, ועפ"י רוב מתוך תנאי הוא; יא. תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל; יב. דבי רבי פלוני תנא הוא לחלוף, ותנא דבי ר"פ לא משמע שחולק, יג. תנא דבי ר' ישמעאל כך הלכה, דבי ר' ישמעאל תנא אינה הלכה; יד. אם אפשר לנו לומר תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל וכדומה מעצמנו; טו. דבי רבי; טז. סכומים ומללים.

סימן א. מקורות ביאורים והערות, ואם פריקין או מביאין ראה מאחד לחבירו

(א) ראה חז"ל פסחים ה' א', ד"ה דברי ר' ישמעאל, הימא לר"י דתנא דבי ר' ישמעאל נפקא לי' מקרא אחרינא, ובכמה דוכתין פריך מר' ישמעאל אתנא דברי עכ"ל, ובהג' הגרי"ב פ"ח מגילה כ"ג א', זכחים נ"ב א', ע"ש.

(וראה לקמן אות ז) וצ"ל (לכאן). ובהג' הג"מ ר"י בכרך פסחים ה' א', כ' ע"ד התוס' הג"ל נ' ליישב, למרש"י בחומש פ' בא. שהרכיב תרי רנב"י ותרי רבא יחד, היינו שגם רנב"י סובר כרבא כמ"ש המהרש"א. כן ה"נ הא דהביא הש"ס מהא דבי ר' ישמעאל מצינו י"ד שנקרא ראשון הוא רק לחזרת שטפיר נכון לקרות ל"ד ראשון, ולא שיהא מזה ראה לכל ראשון האמור בפסוק, דמה"ח אם אין הכרע, ושפיר י"ל דר"י מוכרח ללמוד אך כיום תראשון הוא מעי"ס מלא תשוח, ומשום דלא תיקשי הלשון היכן מצינן שנקרא י"ד ראשון לה דבי ר"י תנא מצינו י"ד שנקרא ראשון, ומא שחסר זה גלה זה הכל אחד, וד"ק, ע"ש, וראה רש"י בא י"ב ט"ו, ע"ש, וראה מלבי"ם פ' בא י"ב ט"ו, סימן נ"ו, ש"י ג"כ כע"ז שהכל למוד אחד, ע"ש בארזכה, ובס' דורות הראשונים ח"ב דף ק"ט, כתב על קרית התוס' פסחים ה' הג"ל, דשאני הך דמגילה כ"ג, וזכחים נ"ב, שיש ביניהם סתירה בעיקר הדבר, וע"כ מקשינן ומתרגינן תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל, אבל כאן בפסחים ה' דבריהם אחד, רק שזה מלמד מקרא אחר וזה מקרא אחר, הדבר ידוע שהעיקר בזה תנא רק הקבלה עצמה, והקרא לאסמכתא, ובאמר גם זה בשיטת ר' ישמעאל, וע"כ לא פריקין מידי, ע"ש, וראה בכללים שלי ערך קושיא וערך תרי תנאי, ע"ש.

וראה בעיטור סופרים על הסי כריתות בתי מדות בית רביעי אות ה' שהקשה דהרי בריש ספרי (מובא לקמן בד' רבינו) איתא מגין לכל הצאות שבתורה, ה"י ר' ישמעאל אומר הואיל ונאמר וכו', אף פורטני בכל הצאות שבתורה שיהיו מיד בשעת מעשה ולדורות, ובקידושין (כ"ט א') אמרו תנא דבי ר' ישמעאל כל מקום שגא' צו אינו אלא זירת מיד ולדורות וכו', דורות, דכתיב מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם, הרי דר"י יליף מיד ולדורות מפסוק זה ולא מהן וכו', ע"ש, ותמה על הקרבן אהרן ופי' הראב"ה, שאינם מעוררים על הסתירה דר' ישמעאל דידן לתך דתנא דבי ר' ישמעאל

דקדושין, ע"ש בארזכה, ולשמע"ל בשם הדורות הראשונים ח"ב דק"ס דכ"ג לא פריקין תתורץ זה דאין זה סתירה על העיקר וכ"ל, גם עפ"מ"ל בס"י ה' כפ"י של תנא דבי ר' ישמעאל ג"כ לא קשה אמאי לא פריקין סתירה ע"ש, דאפשר דלאו דוקא ר' ישמעאל אמרה אלא אחד מבני הישיבה, ע"ש, וראה עוד לקמן אות כ) וצ"ל לכאן.

(ב) וראה יומא כ"ד א', וסוטה מ"ט ב', וכתובות נ"ג ב', אחרי שמביא הגמרא דברי לוי, איתא וכו' תני לוי בסתניתיה, ע"ש, וראה כאן בהך דשבועות ה' משיב המצפה איתן ד"ל, הנהא כאן איתא תני לוי במתניתיה ולא דבי לוי, אבל המצפה איתן שם כחזא מחתא מחתניתה, ע"ש.

(ג) וראה תוס' יומא ל"ב ב' ד"ה תנא דבי ר' ישמעאל, שמקשים כל תימא מתנא דבי ר' ישמעאל אתנא דבי ר' ישמעאל, ולפי האמור למעלה דתנא דבי ר' ישמעאל היינו תלמידי וישיבתו לא קשה, וראה בדרכי המשנה דף קנ"ו, שכתב ד"ל שבית מדרשו של ר' ישמעאל ה"י ימים רבים בתקופה, ולפי' אין להקשות מתנא דבי ר"י אתנא דבי ר"י, וע"ש מדף קנ"א עד דף קנ"ו מ"ב, וראה מה שהבאתי כאן אות יא) מקידושין ל"ז ב' תני תנא דבי ר"י מפיק מאידך תנא דבי ר' ישמעאל, ע"ש.

(ד) וראה יומא נ"ט א', תנא דבי ר' ישמעאל דבי רשבי זה חזא יסוד וכו' (רש"י, בבית מדרשו של ר"ש בן יחזאי היו שונים משנת ר' ישמעאל, וכו') ע"ש, וכו' בזבחים נ"ג ב', תנא דבי ר' ישמעאל כרשבי (ובמסדרת הש"ס כ' צ"ל בר ב"י, ובדק"ס בהנחות את י' כ' בשם כ"י ב' א' בדבי ר"ש בן יוחאי) וכ' רש"י תלמידי רבי ישמעאל היו שונים משנה שנושנית בבית מדרשו של ר' שמעון וכו', ע"ש, וכן הוא בזבחים ק"ט ב', וברש"י, ברייתא נמצאת בבית מדרשו של ר' שמעון שהיו תלמידי ר' ישמעאל שנים כמותו ע"ש, הרי ותנא דבי ר' ישמעאל יוכל להיות שלא כשיטת ר' ישמעאל דוקא, (ה) ראה ביצה כ"ט א', תנא דבי שמאל

וכו', (רש"י, בתוספותא שסידר שמאל חזנאים שלפניו, כמו שסדרו ר' חייא ור' אבשיא, וכו' שסידר דבי את המשנה עכ"ל), וראה סח"י מע' שמאל ותנא דבי' דפליגי שמביא בשם המהריק"א על הת"ע דק"ג א' ש"י גמרא ד"ס השתא דאמר שמאל אסור ותנא דבי שמאל מותר שמאל הלכה למעשה אתי לאשמעינן, ע"ש, וזה בביצה כ"ט א', ובגמרא השתא דאמר שמאל אסור ותנא דבי שמאל מותר, שמאל הלכה למעשה אתי לאשמעינן, (רש"י, השתא דאמר שמאל אסור, והוא שנה בשנתו מותר, שמאל בשמעתיה דאמר אסור הלכה למעשה אתי לאשמעינן, שהבא לשאל הלכה לעשות מעשה מורין לו אסור, ואי חזינן איניש דעביד לא מחינן בידיה דהלכה דמותר ואין מורין כן עכ"ל), וראה רא"ש הלכות מקואות ס"י י' שצ"ן לכ"מ כע"ז, ובשבת נ"ד א', וראה לקמן אות ז) מה שכתבתי בזה, ואפ"ל דקדושת הגמ' כאן הוא ג"כ והא תנא דבי שמאל, והרי בבית מדרשו של שמאל שנו בברייתא זו להיפך, וזה כמו שכתבתי שם דמסתמא תלמידים שלו ס"ל כרבם, או אפשר הוא עצמו, ע"ש, וראה כאן סימן ג'.

(ז) וראה שבת נ"ד א', אמר שמאל ובלבד שלא יצא [חבל] מתחת ידו טפה, והא תנא דבי שמאל טפוחים, אמר אב"י השתא דאמר שמאל טפה ותנא דבי שמאל טפוחים שמאל הלכה למעשה אתא לאשמעינן, וע"ש ברש"י, ותנא מגמ' זו ג"כ מפורש יוצא דפריך מתנא דבי שמאל אשמאל, וזמורץ הלכה למעשה וכו', וזה קצין הך דביצה כ"ט ש"ל אות ה), וראה סימן י' וצ"ל לכאן.

(ז) מגילה כ"ג א', דתנא כיר"ט ה', וביה"כ י', ובשבת ז', אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, דברי ר' ישמעאל וכו', אמר רבא תדבר"י הוא, ותנא דבי ר' ישמעאל כיר"ט ה', ביה"כ י', בשבת ז', אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן, דברי ר' ישמעאל, קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל, תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל, וכו' ע"ש, ומכאן רא"י ומקשינן

מרי' אתנא דבי ר' ישמעאל, והנה ע"ה דכ' התוס' בספחים ה' א' דבכ"ד פריך מר' ישמעאל אתנא דבי ר"י ציק ההגרי"ב למגילה כאן, וכ' בהג' הג"מ וזב ארי' שם דלא מוכח מדי דבמגילה איתא, דברי ר' ישמעאל ע"ש, וראה בס' חזק שגא מגילה כאן, וראה לקמן אות (ט) בסופו וצרפו לכאן.

(ח) וראה מגילה ל' ע"א, אמר שמואל בה, וכן תנא דבי שמואל, ע"ש שני פעמים, הרי דמית' ראה לשמואל מתנא דבי שמואל, ע"ש, וראה אות (ט) בהך דשבועות ה' א' מה שכתבתי בזה שאין זה שיטת הש"ס להביא רא' ל' פלוני מר' פלוני עצמו, ע"ש, וצרפו לכאן.

(ט) וראה נזיר כ"ה ע"א, כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל, רק קדשיך אשר יהיו לך ונזריך בולדי קדשים ובתמורתן ה' מדבר, וכו', דברי ר' ישמעאל, הרי, שהמאמר תנא דבי ר' ישמעאל כאן כולל גם הרב גם התלמידים, ע"ש, ולפעמים בא רק על התלמידים שכן אמרו בשמו, ולפעמים בא רק על הרב, ולפעמים חכונה על בית מדרשו אשר הניח אחריו, וראה דרכי המשנה דף ק"ב ע"ש, ובבכורות כ"ד ב' מציינו רב ותנא דבי רב, וראה בספרי חיי ערך אמרי בי רב מדף ר"ד והלאה, ובחייא ערך בי רב בבי רב וכו', ע"ש.

(י) וראה סוטה ג' א', דתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה וכו', דברי ר' ישמעאל, וכו', ע"ש, וראה כאן אות (ט) בהך דנזיר כ"ה ע"א וצרפו לכאן.

(יא) וראה קידושין ל"ז ב', ללמד שכי' שנאמר בו בראה ומושב אינו אלא לאחר ירשה וישיבה, דברי ר' ישמעאל וכו', אמר אביי האי תנא דבי ר' ישמעאל מפיק מאידך תנא דבי ר"י, וכן איתא בשבת כ"ז א', ומנחות ל"ט ב', ע"ש, וראה לעיל אות ג'.

(יב) וראה תוס' כתובות ל"ה א' ד"ה ומי איכא, שכ' בתה"ד, דתנא דבי חזקיה עיקר שהי' שונה בדייתת של ר' חייא אביו כדמוכח ביבמות ס"ה ע"ב וכו', ע"ש.

(יג) וראה ב"ב כ"ה א', ואף ר' ישמעאל סבר שכינה בכל מקום, דתני דבי ר' ישמעאל וכו', ע"ש, וראה בהך דנזיר כ"ה וסוטה ג', ע"ש וצרפו לכאן.

(יד) וראה רשבים ב"ב ג"ב ב' ד"ה בקידושין דבי לוי שכ' בתוספוא בברייתא ומסתתא קידושין שסידר לוי כמו שסידרו ר' חייא ור' אשעיא, ע"כ, ובפ"י רבינו גרשום שם, כמס' קדושין בבתמ"ד של לוי ע"כ.

וראה סנהדרין ד' ע"א, לטפסת כו' הרי כאן ארבע דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר אין צריך טט בכתפי שחיים פת באפריקי שחיים, ע"ש, ור' ישמעאל כאן לא דריש נוטריקון כר"ע, ולהכריתות ז"ל שפיר י"ל דלשיטתו אויל דלא דרש נוטריקון רק באגדה כנו"ל, וראה במפורשים שגלא להבין טעם פלוגתתן, ועפ"ז ניחא.

וראה סנהדרין ע"ז ב', ת"ד (ויקרא כ' י"ד) אותו ואתתן אותו זאת אחת מהן דברי ר' ישמעאל, אמר אביי כו' ר' ישמעאל סבר אותו ואתתן אותו זאת אחת מהן, שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא, ע"ש שדורש נוטריקון את הן, כלומר את אחת, וה נפקי' גדולה לדינא דאין שורפין רק האשה שלקח בעברה וכדפי' אתתן אחת מהן, ועי' במפרשים ובמלבי"ם ויקרא שם אות ק"ב, וה פלא היותר גדול על הכריתות ו"ל דהרי קרינא דאגרתא ר' ישמעאל שכ' עליו הכריתות הנז"ל גם זה דברי הגדה ולא דית ולא דין ומשפט ולא חשיב ל"י ר' ישמעאל (בברייתא ד"ג מדות), וכאן ר' ישמעאל בעצמו דרש נוטריקון לדינא.

(טו) ראה תוס' שבועות ה' א' ד"ה דתנא דבי ר"י שכ' תימא, דר' ישמעאל תני ב"ג מדות נדרשת, והא איכא טובא הך מדה דכ' כללות הסמוכות ודרשין ברביה ומיעט עכ"ל, הרי דאחדים המה, וראה בס' תורת חיים שבועות ה' כאן, שכ' על קושית התוס' חיל י"ל דר' ישמעאל כרבנן ס"ל, דאמרי שהי' כללות הסמוכות הטל פרט ביניהם ודונו בכלל ופרט, ותנא דבי ר' ישמעאל לא היינו ר' ישמעאל

גופיה, דהא בס"פ כיצד הרגל קאמר הש"ס מנה"מ אמר חזקיה וכן תני דבי חזקיה אמר קרא וכו', משמע דתנא דבי חזקיה לא היינו חזקיה, עכ"ל, והמצפה איתן כאן כ' ואין לומר דר"י ס"ל כרבנן דב' כללות הסמוכות הטל פרט ביניהם כו', דהא ר' ישמעאל היינו תנא דבי ר"י, דבכ"ד פריך מר' ישמעאל אתנא דבי ר"י, ככתוס' פסחים ה' א', והכי איתא בזבחים ג"ב, ונ' דהיינו משום דתנא דבי ר"י היינו תוספואת שסידר ר' ישמעאל מתנאים שלפניו, דכתיב פרש"י ביצא (דף כ"ט) גבי תנא דבי שמואל, והתוס' כתובות ל"ה א', גבי תנא דבי חזקיה ע"ש, והרשבים בב"ב ג"ב ב', גבי קידושין דבי לוי, ודלא כס' תריח שבועות כאן שכ' דר' ישמעאל לא היינו תנא דבי ר"י, וכן חזקיה לא היינו תנא דבי חזקיה, והביא ראיה מסי' כיצד הרגל אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה, ואשתמטת' פרש"י רשבים ותוס' הנ"ל, ועי' פרש"י זבחים מ"א ב', דתנא דבי ר' ישמעאל היא שנשנה ונסדרה בבית מדרשו של ר' ישמעאל וסדרו בה תנאים הרבה כמו שסדרו ר"ח ור"א, ושם דף ב"ג א' משמע דתלמידיו דר' ישמעאל שנו בה לפעמים מילתא דלא סבירא ל"י, לר' ישמעאל ע"כ, וכ"כ המצפה איתן קידושין כ"ז א', ומסי' דבמגילה ל' מיתתי רא' מתנא דבי' לשמואל, וכן ביומא כ"ד, מיתתי ראיה ללוי מתנא דבי לוי, וכן בסוטה מ"ט ב', וכתובות ג"ג ב', ודלא כתריח שכ' דחזקיה לא היינו תנא דבי חזקיה, דהוא הוא, וזידי הוא הוא, אלא דחזקיה הוא מה שנשנה מסברת עצמו, ותנא דבי' הוא מה ששנה הוא גופיה מר' התנאים שסידר אביו ר' חייא, וכן משיב התריח דר' ישמעאל לא היינו תנדברי' ליתא, דהא בכמ"ד פריך מר"י אתנא דבי' ר' ישמעאל, ע"ש וראה בספרי בית אהרן חייב ערך אין נביא רשאי לחזש וכו', סימן מ"ח ערך אליהו ותנא דבי אליהו, ע"ש, ועי' נמוקי הגרי"ב נדה ע"ג ע"א, ע"ש, וראה הג' מלה"ד פסחים ג' א', משיב בענין תנא דבי שמואל, ע"ש.

וראה בקיצור כללים שלי ערך למדין לפנ חכמים ש"ש, וראה בתוס' מעילה ט' ע"ב ד"ו הלמדן לפני חכמים, שכתבו בתה"ד ח"י ועוד שאין זה שיטה שיביא ראיה לדברי לו מלוי עצמו ע"ש, וראה היטב בצאן קדשני שם שכ' כן גם בכונת רש"י, ע"ש, וראה כריתות לשון למודים שער ב' סט"ו משיב וראה בס' מרגליות הים סנהדרין י"ז ע"ב אוו י' שצ"ן כזה דברי התוס' חגיגה כ"ד ע"ב ד"ו דתנן דאין להביא ראיה מדידה אידיה, עשכ"ד ועי' היטב בקיצור כללים שלי הנ"ל כל הכלי כלו כי לקצר אני צריך, ולפי' אי אפשר להביא ראיה מימא כ"ד הנ"ל וכן תני לוי ומגילד ל' וכן תני דבי שמואל, וראה בהך דשבועות ה' במצפה איתן שם מכ"מ בכע"ז דבשום אופן אי אפשר לומר דאחדים המה, דלפי הנ"ל איך יעלה על הדעת להביא ראיה מדידה אידיה, אלא ודאי תני דבי ר"פ לחוד ור' פלוני לחוד, כנלענ"ד.

ובעיקר קושית התוס' דשבועות ה' הנ"ל, נלענ"ד לתרץ, עפ"ש בס' הכריתות בהקדמה כוללת על ח"ג נתיבות עולם, שכ' ז"ל וראה בעיני הא דלא חשיב ר' ישמעאל כל אלו אלא י"ג (מדות), מפני, שאלו י"ג לא מצא אדם חולק עליו וזן דהיטות בפי כל וכו', עכ"ל, ובהך דשבועות ה' הנ"ל פלוגתא דתנאי הוא בב' כללות הסמוכים ז"ל, אי דרשין זה בכלל ופרט וכלל, או דרשין ל"י בדיבוי ומיעוט וריבוי כבגמרא שם, וע"כ לא חשיב ר' ישמעאל זה המדה, ולא קשה קושית התוס', כנלענ"ד כע"ה.

ובחפשי בספרים נודעתי שכבר קדמוני בזה החירוק, כמה מגדולינו, וברוך שכיוונתי לדעתם בע"ה ואלו הם:

א) ראה בהג' הגרי"ף בתחלת קצור כללים מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, בסוף מס' ברכות וזילנא ראם דף מ"ז ע"ב, שכ' אחרי שהביא קי' התוס' שבועות ה' (והך תנא דבי ר"י מוכח גם בב"ב ס"ד ב', חולין ס"ז א', ובכורות ג"א א'), ובקיצור כללים מדה ו' כ' ב' כללים

הסמוכין זל"ז וכו' שבועות ה' ע"א. וכוונתו לתרץ קרי התוס' משום דהוי נכלל בכלל ופרט, אמנם הו' סברת רבנן, כדא' במערכא כ"מ שאתה מוצא ב' כללות הסמוכים זה לזה הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט. משא"כ לתנא דבי ר' י' דט"ל דלא דיינינן ל'י בכלל ופרט אלא בריבוי ומיעוט כמבואר להדיא בכל המקומות הנ"ל. תקושיא במקומה עומדת (אמר המחבר ראה לקמן אות כ) בד' הריטב"א ש"ש וצ"ח לפגילה כ"ג א' ובהוס' נ"ב א' דמקשה מתניבירי אריי. ותוס' פסחים ה' (ש"ל). ומתוך ע"פ הכריתות הנ"ל (וכמו שכתבתי לעיל) וכו', ע"שכ"ד.

בן וראה בס' באר יעקב כלל מ"ט דף קמ"ד ר"ה ונסיים, שמתוך ג"כ קרי התוס' שבועות כנזיל עפ"י הכריתות הנ"ל וכו', ודברי תנא דבי ר' י' עיקר מקומו בחולין ט"ז א' ושם לא מקשי מידי וצ"ע. (אמר המחבר ראה לקמן מש"ב א"מ). וד' ה' כריתות צ"ע דהא ר"י סבר דדרשינן כלל ופרט ור"ע פליג עליו כמתבירייתא דף כ"א הוכיח ור"ע וי"ל בדוחק דבס' כריתות לא אמר אלא לאפוקי מדות דפליגי ב'י אם היא מדה או לא. אבל בוו כ"ע מודי ב'י רק דפליגי אם הוא כלל ופרט או ריבוי ומיעוט. (אמר המחבר ראה לקמן מ"ש בשם החקרי לב. א"מ). וביבין שמועה כלל ק"ל מתוך דמאן דדרוש ריבוי ומיעוט הוא יחיד כו', וכי התוס' פ' בא סימן דהלכה כחיד דדרשינן כלל ופרט ע"ש. מ"ש שהוא יחיד דבריו תמוהין, חדא שכן הוא דעת ר"י בריי, וכן דעת ר"א בסנהדרין מ"ה ודעת נאום איש גם זו בשבועות כ"ה. גם תמה מ"ש דהלכה כב"י דדרשינן כלל ופרט. והא קי"ל בשבועות כ"ו כר"ע. וברמב"ם וטור ש"ע י"ד סי' רל"ה. וע' בס"ח על י"ד סי' פ"ד ס"ק ז', שמצאתי אח"כ כדברי בע"ה. עשכ"ד כי קצתני.

ג) ראה היטב בכללי הנמרא על ה"ע שער ו' דפוס וארשא דף ל"ב ע"א הבאתי כאן בזה (ו) וראה בארוכה מש"ב היבין שמועה שם פ"ל ק"ל. ומתוך עוד היבין שמועה דהוי

בכלל מדת דבר הלמד מענינו עשכ"ל, וראה שם אות כ) שהבאתי מש"כ הריטב"א דהוי בכלל מדת כלל ופרט וכלל. ומלא שהבאר יעקב הנ"ל לא העיר ע"ד כלום. ראה בדבריו לפנינו וצ"ע.

ובענין אם יש פלוגתא בכלל ופרט. ראה כריתות בתי מדות בית ו' אות א"ב. שאין זה דעת יחיד וכמה תנאי חולקים ע"ז. ע"ש ה"ט. וראה מלא הריצים ח"ב אות כ' ערך אי דרשינן כללי ופרטי או ריבוי ומיעוט. ע"ש. וראה גלית הש"ס פאה פ"א ה"ד. ע"ש ה"ט. והא דרבנן פליגי שם על מדת יצא לידון בדבר החדש היפוך הכריתות וכו' וכו', ע"ש.

וראה בס' חקרי לב י"ד ה' רבית סי' ט"ה. ומתוך דמש"כ הכריתות דלא מצא אדם חולק. ר"ל על עצם המדה. אבל כאן מאן דדרוש בריבוי ומיעוט סובר דכן קבלו מזה ז' ע"ש. וראה לפנינו מש"ש בשם הבאר יעקב ע"ש. ובס' נתיבות עולם להר" קצנעלבויגן. מקשה דהא א"ב מדות ג"כ ליכא חולק. ושהרד"ב בתשרי רל"ב כ' שהל"ב מדות הללמיט הט. אלא שר"ל שהם רהוטות בפי כל וכ"ע ידעו מהם. משא"כ בל"ב מדות לא היו בקיאין באותו זמן. ע"ש. ומובא בעיטור סופרים על הכריתות. הקדמה כוללת הערה י' ע"ש. ובלקוטי מרדכי על הכריתות בהקדמה כוללת אות קפ"ה. כי על היבין שמועה הנ"ל. ע' ב"י א"ח סי' ב' בשם הרא"ה הטעם דתקנו לומר משניות איהו מקומן בכל יום. משום שאין חולק עליהם. ועפרמ"ג שם ובסידור שער השמים מהשלה"ק. ובס' עמודי שמים כ'. ולפי דברי רבינו (הכריתות) אתי שפיר ע"ש. וראה נחלת צבי ופריה שם. ע"ש.

וראה בס' שערי המדות שמביא מגדולינו הטעמים מדוע לא מנה הל' רק ו' מדות. ולמה לא מנה ר"י הל"ב מדות. היקש וסמוכים. פרט וכלל ופרט. שני כללות הסמוכים זל"ז. ריבוי ומיעוט. מה מצינו. יש אם למקרא או למסורת. ועוד בזה. ע"ש בארוכה. וראה היטב

בס' חקרי לב הנ"ל שהאר"ך מאוד בענינים שלא חשבו ר' ישמעאל. ע"ש ה"ט.

והנה תל"ב מדות הם תלמי"ט. כש"ל בשם הרד"ביו הש"ר רל"ב. וראה רש"י פסחים כ"ד א' ד"ה ואם אינו ענין וכו' ש"כ. וכל המדות הם הללמיט. וביניהם תואר פנחס פרישה כ"א ע"ה"ם גם מתמלל וכו'. הרי ז' ימים מדכתיב גם ג' פעמים וכו'. והכל ע"ד במה שקבלו ה"יג מדות מוהללמיט כו' כן קבלו ל"ב מדות שהגדה נדרשת בהן וכו'. ע"ש. ובס' מדרש תנאים. על הל"ב מדות דר"א בנו של ריה"ג הוכיח בכמה הוכחות דהל"ב מדות מסיני הם כ"יג מדות דר' ישמעאל. מובא בה"ג מעט צרי על הכריתות. נתיבות עולם הקדמה דף קצ"ד. וכ' עוד שכן דעת הכריתות והגרי"א דל' האליכ למה לחו להמציא טעמים מפנים לא מנאן ר' ישמעאל. הול"ל דלא מני רק ה"יג שהם הללמיט. אלא וראי דכ"ע ס"ל שהמה הללמיט. ע"ש. והנה לפ"י קשה על ת"י הכריתות הנ"ל דלא מנה ר"י הל"ב מדות רק ה"יג מדות. מפני שאין חולק עליהם. הלא גם על ל"ב מדות יש כו"כ שיטות דא' אפשר שיח"י חולק עליהם כמו שהבאתי בספרי בית אהרן ח"ו ערך אמר רחמנא מדף פ"ו והלאה סימן ב' ערך בהללמיט. אי שייך פלוגתא. ע"ש מכריז מקומות בארוכה. אם לא שנאמר בדעת הכריתות דסובר דיש פלוגתא בהללמיט. או ע"ש אפנים אחרים וצ"ע לכן כי לקצר אני צריך ולא באתי רק להעיר. וראה היטב בכריתות ערך בתי מדות ונתיבות עולם ובהפירושים על הכריתות. ויתברר הדברים ביותר.

ובס' שער המדות דף ט"ז כ' לתרץ. דמה שלא מנה ר' ישמעאל מדת ב' כללים הסמוכים וכו'. הטעם כרש"י ב"ק ס"ד. דהואיל ושינה תכ' להשים הפרט אחר ב' הכללים. ש"מ לגלוי דלא נדרוש בכלל ופרט אלא בריבוי ומיעוט. וא"כ בכלל מדת דבר הלמד מענינו הוא. דמענינו גלמוד ממה ששינה תכ' לכתוב ב' הכללים יחד. ש"מ לדרוש בריבוי אחי. וכעין ש"כ ה"ע גבי מדבר שאינו מתפרש במקומו

לא מנה זה ר' ישמעאל מפני שהוא יוצא מדבר הלמד מסופו ע"ש.

ורציתי להעיר עמ"ש הבאר יעקב הנ"ל להקשות דבחולין ט"ז א' בעיקר מקומו לא מקשו התוס' וכאן בשבועות מקשים. ראה לעיל. דלפע"ד לא קשה מידי. וראה בספרי ח"ח ערך אין להקשות מתוס' אהוס' כל הכלל כולו וזתראה דלא קשה מידי. גם ראה שם סימן י"ב ערך דברי התוס' עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. וע"ש מדף רס"ח והלאה וצ"ע לכן. גם בב"ק ס"ד ב'. ובכורות נ"א א' לא מקשו התוס'. ודאי סמכו עצמן על הך דשבועות ה' כדמצינו כ"פ בתוס'. וראה בכללי התוס' שלי.

וראה בס' משק ביהו מערכת תרי"ש את ת"ל. ש"כ על הך דתוס' שבועות ד"ה. וכן הקשה הרא"ש בתוס' ה"ג בס' מגדנות נתן שם. וכ' על מ"ש התורת חיים הנ"ל. איך יאמר כן. דהרי בוביחם דניב א' פריך מתנא דבי ר' י' (ראה כאן סי' א' אות יא) ע"ש. ובתוס' י"ז). וכן מוכח בגמרא דכ"ה סע"א. ובקידושין ל"ז ב' (ראה כאן סי' א' אות יא) ע"ש. ובתוס' פסחים ה' ע"א. ואין ספק דהתורת חיים לא זכר ד' התוס' הללו. וכבוביחם ג"כ ובשבת דניב א'. ובביצה כ"ט פריך משמואל אתנא דבי שמואל. וע' רש"י שם דור"ק. וע' בקונט' בית אבטינס. וכו'. וע' בס' חקרי לב י"ד ח"ב סי' ט"ה. ויד יאדה ד"ו ע"ג. ע"ש. ובזה"כ' לאמר. וע' מגילה כ"ג א' דמיתת תר' י"ם דקנ"ח ע"ב. ומראה עינים החק"ל. שהבינו דפריך מתנא דבי ר' י' אר' ישמעאל. ועמ"ש התורת חיים מתוך דפ' כיצד הרגל כ' ע"ע בשבת דכ"ד ב'. ודקל"ג א'. ופסחים דפ"ג. ותמורה ד"ד. ע"ש. אמנם אין רא"י זו מוכרחת. וע' זבחים דק"ט ב'. וברש"י שם. דור"ק. ע"ש. וראה כאן סי' א' אות ז) בהך דמגילה כ"ג. ש"ש מתנא זאב ארי דל. הטעם שאין רא"י זו מוכרחת. ודואי זה כוונתו.

ס) וראה רש"י זבחים ס"א ב'. ד"ה ותנא דבי ר' ישמעאל. מתניתין דבי רבי ישמעאל היא שונשנית ונסדרה בבית מדרשו של ר' י'.

ישמעאל וטידרו זה תנאים הרבה כמו שטידרו
ר"ח ור' אושטיא עכ"ל, וראה לעיל אות טו,
וסי' ה'.

(י) וראה נבחים נ"ב א', וסבר ר' ישמעאל
פיצוי חסאת העוף מעכב, והתניא דבי ר'
ישמעאל הנשאר בדם ימצא וכו', תרי תנאי
ואליבא דר' ישמעאל, עייש, הרי שמקשה מר'
ישמעאל אורי ר' ישמעאל, עייש.

(יח) וראה רש"י ונבחים נ"ג ב', תנא דבי ר'
ישמעאל, וכו', שמעון בן יוחי (ראה לעיל אות
ז) מ"ש משנינו גירסאות כאן) וכו' וראה ברש"י
והוסי' שם, ומשמע דתלמיד ר' ישמעאל שנו בה
לפעמים מילתא דלא ס"ל ר' ישמעאל עייש,
גם עייש ברש"י דבי ר' ישמעאל פירושו תלמידי
רבי ישמעאל, עשכ"ה כי קצתו, וראה מצפה
איתן שבועות ה' א', עישה"ט, הבאתו לעיל
באות טו עייש.

(יט) וראה חולין ס"ט ע"ב תנא דבי ר'
ישמעאל כר"ש בן יוחאי, (ובדק"ס נוסח הכ"י
בד"י רשב"י וע"ש בהגה' אות ח'), רש"י,
מציו משנת מדרשו של ר' ישמעאל כחלמידי
של ר"ש בן יוחאי עייש, ובכללי הגמרא
למהריק"א על הה"ע דפוס ווארשא דף ס"ז ע"א
עייש, וראה חולין נ"ט א', ונבחים ק"ט ב',
והוסי' סוף ונבחים, משיב עישה"ט, וראה היטב
הדק בספרי זה ערך נוסריקון מ"ש והארכתי
בכלני כי לא רציתי לבא בכפילא במה שהארכתי
נכר כ"פ בספרי, עישה"ט וצרפו לכאן, כי
נחקר מאוד לכלל, ושם הבאתי כ"כ מקורות,
עשה"ט.

(כ) וראה בס' כריתות בתי מדות בית ה'
חדר ב' שמביא דברי ר' ישמעאל בשם תנא
דבי ר"י, עייש, ובעיטור סופרים שם חדר
א' אות ה' כ' שם דהכריתות בבתי מדות בית
ה' חדר ב' דעתו, דאין לחלק בין תנא דבי
ר' ישמעאל לר' ישמעאל, עייש, וראה כללי
הגמרא למהריק"א ו"ל על הה"ע שער ד' דפוס
ווארשא דף ל"ב ע"א שם עמ"ש ההלכות
עולם בענין כללים הסמוכים זל"ו ופרט אחריתם.
וה"ל בחולין (ס"ז) שבועות דף ז', אמרינו

דתנא דבי ר' ישמעאל דשני כללים הסמוכים
זה לזה ופרט אחריתם אין דנין אותם בכלל
ופרט וכו', והמהו החוס' למה לא מנה ר'
ישמעאל מדה זו, ולענין נראה, דר' ישמעאל
לית ליה ההיא דתנא דבי ר' ישמעאל, וזמביא
בשם הריטב"א שם ו"ל במים במים ב' פעמים
וכו', גם זה בכלל מדת כלל ופרט וכלל
שמנה ר' ישמעאל ב"ג מדות שאל"כ ה"ל לו
לר' ישמעאל לומר י"ד מדות, עכ"ל, וזה
כעין התוס' הנ"ל, וכי היבין שמעיה שם כלל
ק"ל על הכללי הגמרא דע שאין זה מן התימה
שזהו סברת עצמו זה סברת בית מדרשו, אבל
התוס' פסחים ה' ע"א ד"ה דברי ר"י כ' ו"ל
ובכמה דוכתי פריך מר' ישמעאל אתנא דבי
ר"י נראה דסוברים דעל הסתם אין לנו לומר
דר' ישמעאל פליג אתנא דבי ר' ישמעאל
דוכתי פריך מר' ישמעאל אתנא דבי ר'
ישמעאל, ואי אמרת דפליג מאי פריך, ע"כ,
וכי עוד היבין שמועה, שהמהרי"ק יש לו ע"מ
לסמוך, דבב"ק ס"ד ב', כ' רש"י ה"ג תנא דבי
ר' ישמעאל, ולא גרסינן כל מקום, ואחר שם
בפירוש ולא גרסינן כל מקום, אי"כ מה מיעט
באומרו הכי גרסינן תנא דבי ר"י, כמ"ש בס'
שארית יוסף בשם הקדמונים דהכי גרסינן ולא
גרסינן ממעט שתי גירסאות, לכן נראה
שהגירסא האחרת שמיעט רש"י ו"ל ולא ניגרס,
הוא דלא גרסינן ר' ישמעאל אומר, דאי"כ קשיא
דליתני מדה זאת, אלא גרסינן הכי תנא דבי
ר' ישמעאל, ובהא ניחא דר' ישמעאל פליג
אתנא דבי ר' ישמעאל כמ"ש רבינו המהרי"ק
ו"ל, עכ"ל, וראה דקדוקי מופרים ב"ק ס"ד ב',
וראה מה שכתבתי בסימן ג' להסוברים דתנא
דבי ר' ישמעאל ור' ישמעאל לא אחד הוא
הסעם דמ"ס פרכינן, עישה"ט וצרפו לכאן,
וראה שדי חמד פאת השדה מערכת י"ד אות
י"ב שם רבי ישמעאל ותנא דבי ר' ישמעאל,
כנסת חכמי ישראל סימן קס"ד דקע"ב סק"ז
ע"כ, ועל מה שם היבין שמועה על דברי
הריטב"א עייש, ראה בס' חקרי"ל י"ד ח"ב
ס"י ס"ז דף כ"ה ע"א, עייש בארוכה גדולה,

וראה בס' באר יעקב בחי' כללות כלל מ"ט,
כללים קצרים דקמ"ד ע"א ד"ה ונסיים שם בשם
ספר זה ינחמינו פירוש על מכילתא פ' בא, ותנא
דבי ר' ישמעאל לאו הוא ר' ישמעאל בעצמו
ומתוך כוח קו' התוס' שבועות ה' (הבאתו לעיל
אות טו), והבאר יעקב כ' ע"ה, ובאמת דבריו
ליתא דכ"פ מציונו בש"ס דפריך מדברי ר'
ישמעאל אתנא דבי ר' ישמעאל, עייש, והגך
רואה שהכללי הגמ' כ' ממש כד' ה"ס זה
ינחמינו, ומה שהקשה עליו הבאר יעקב ככר
צינתי לסי' ב' משיב.

וראה סדר הדורות מערכת תנאים ואמוראים
ערך ר' ישמעאל סתם אחרי שצ"ח לתוס' פסחים
ה' ע"א (ש"ל בסימן א' אות א) עייש) כ'
וביבמות (ו' ע"ב) דתנא דבי ר"י לא תבערו אש
וגו' מה ת"ל אי לר' יוסי ללא יצאת, אי לר'
נתן לחלק, ובתוס' ד"ה או אינו הקשה ר"י
כהן היכי בעי לאוקמי ר' ישמעאל כר' יוסי
דא' הבערה ללא יצאת הא בשבת ד"ב ע"ב
אמר דר' ישמעאל קרא חטה וא' לכשיבנה
ישחמ"ק אביא חסאת שמינה, אלמא דבהבערה
בי שבת, עכ"ל, הרי הקשו התוס' מתנא דבי
ר' ישמעאל אר' ישמעאל, וכה"ג פריך תנא
דבי לוי אדתינו לוי, ובהערות שם אות י'
כ' בדפח"ק מבולבל (הך וכה"ג וכו') עייש,
אבל ראה כאן סימן א' אות טו) בהך דשבועות
ה' דביומא כ"ד, סוטה מ"ט, וכתובות נ"ג ב'
מיתתי דא' ללוי מתנא דבי לוי עייש, ולפי'ן
אין זה מבולבל כ"כ לפעניד, ופלא קצת על
הגאון הנורא בעל סדר הדורות ו"ל שלא העיר
לחמקורות שהבאתי בסימן א' מכו"מ, וראה בס'
משק ביתי מע' ר' אות ת"ל, בהג' ס"ט שם
משיב על ראית התוס' מיבמות הנ"ל, עישה"ט,
וראה בספרי ח"ט דף ש"א אות יא), ש"ש
בשם ספר עושה שלום, שכתב בהך דכתובות
ק"ז דפריך לרב מבריייתא דכלי שרת וכו'
והשטמ"ק שם הקשה מאי מקשה לרב מבריייתא
הא רב תנא ופליג, ואפשר דמאי דקא מותיב
מבריייתא הוא לתנא דבי ר' ישמעאל, וכן מצאתי
בשטמ"ק שם דתנא דבי ר' ישמעאל הוא אמורא,

אמנט אפשר דבי ר' ישמעאל הוא תנא וא"ל
תנא הוא ופליג, אלא מאי דקא מותיב הוא
לרב הונא יע"ש, וחמשק ביתי מע' ת"י אות
תקכ"ז מביא, וכן הך שהבאתי מדף צ"ו שם
ג"כ דתנא דבי ר' ישמעאל הוא אמורא, ומיהו
מצאתי לתלמידי הרשב"א ו"ל וקשיא לתנא
דבי ר"י כו' ולא ידעתי היכי מצנין לאחוזי
לי מבריייתא, דהא תנא דבי ר"י תנא הוא,
עכ"ל, ואחר המחיר לפי האמור אין מקום
לדבריו, עישיכ"ד.

וראה בס' יד מלאכי מע' ת"י אות תרס"ג,
אחרי שמאריך בענין דמסתמא תלמיד כרבו
ס"ל וכדומה, ומסתמא פרכינן מד' חרב על
התלמיד ומתלמיד על הרב, עייש מכו"מ
(ובספרי בית אתרו ח"א ערך אב ובגו וכו' אם
תולקין ובערך רב תלמיד ובכ"מ בספרי) וכן
פריך בש"ס מדרב אמרי בי רב, ובמגילה
כ"ג א', ונבחים נ"ב א', מציונו דפריך מתנא
דבי ר' ישמעאל אר' ישמעאל, וכתבוס' פסחים
ה' א' ד"ה דברי דבכ"ד פריך מר"י אתנא
דבר"י, ולא הוכירו איה מקום כבודו, ובשבת
נ"ד א', וב"ב כ"ט א', פריך משמואל אתנא דבי ר'
והיינו טעמא דכולהו משום דבני הישיבה
תלמידיהו, מסתמא מאי דשמיטע להו מרבותם
קאמרו וכו', עישה"ט.

וראה בס' חקרי לב י"ד ח"א ה' שו"צ"ס
והולע"ס דף ס"ה ב' ד"ה ושוב, שם בתוה"ד
ו"ל ואין להשיב דתנא דבר"י לחוד ור'
ישמעאל לחוד שהרי כ' התוס' פסחים ה' דבכל
דוכתי פריך מר"י אתנא דבר"י עייש, וכ"כ בתוס'
שבועות דף ה' כ' עישיכ"ה, ובח"ב ה' ריבית
סימן ט"ז דף כ"ז ב', האריך בענין קדושת
הראשונים, דאמאי לא מנה ר' ישמעאל מדת
כלל ופרט, ותרי כללא דסמיכי, וצ"ח לתוס'
שבועות ה' ע"א ד"ה דתנא דבר"י שהקשו כע"ז
(הבאתי דבריהם לעיל במקורות ס"י א' טו), א"מ,
ומביא ת"י תב"י בכללי (הבאתי שם) שם התוס'
דר' ישמעאל לית ל"י האי אתנא דבר"י, ומ"ש
היבין שמועה (הבאתי כאן באות כ) עייש,
אבל זה נגד התוס' דבכ"מ פריך מר"י אתנא דבר"י,

ובדוחק י"ל זכונת הכ"י והיבין שמועה הזו, כמו שחירצו בגמרא במגילה כ"ג, תבחים ג"ב, חרי תנאי אליבא דר' ישמעאל, והי' מקום לומר שגם דעת התוס' כן, שהרי כ' התנהיג בכללי הפוסקים סי' כ"א כלל הקדמונים שבכ"ס שכתובים התוס' תימה ואינו מתורץ ולא כותבים וצ"ע התירוק ברור, פליטת בית יהודה, גם חר' בני יעקב דקס"ז כתב כן, ע"ש, (וראה בכללי התוס' שלי ובכללים שלי ערך תימה ובכ"מ בספרי ובאן סימן ג', א"מ) והלכיל התירוק ברור, אך התוס' בנוי דמ"ס ב' כ' ואין סברא לומר תרי תנאי אליבא דר"ע מולא קאמר הש"ס להדיא כן, אולם בתוס' ברכות ד"ט ד"ה לעולם כ' וי"ל ותרי תנאי אליבא דר"ע, אף דליתא בש"ס, וכ"כ בובחים דצ"א ד"ה תא ר"י, וד' התוס' דגויר הם מהר' פרץ כמו שסיימו שם ע"כ ל' ר' פרץ, וסתם תוס' פליגי עליה, וע"כ נ' דע"כ כ' בהני סוגי' תימה להורות דהתירוק ברור לומר תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל, ע"ש בארוכה בכ"ד בהטעם שלא חשבו ר' ישמעאל ב"ג מדות שלו.

וראה היטב בספרי ח"ח ערך אין להקשות מתוס' אחרספות מדף רס"ה הללאה ותראה דלא קשה סתירה מתוס' נזיר, ע"ש בארוכה ואבמל"ב, ושם בדף כ"ח ע"א כ' עור התקרי לב וש"ר בשבת כ"ז דאמר אבי האי תנא דבי ר"י מפיק מאידך תנא דבי ר' וכן בקידושין ל"ז (הבאתים לעיל אות יא) ע"ש, גם הריטב"א ביומא ד"ב כ' דליכא לפרש דוד תנא דבי ר"י מפיק מאידך תנא דבי ר"י מולא פריש ליה הש"ס, ובדבריו גר' מהרש"ם שם בד"ה תנא ע"ש, ש"ס דס"ל כסברת רבינו פרץ (בנויר תג"ל), עוד כ' שם דמקידושין ל"ז תבחים ג"ב מתבאר דוד מנייהו ר"י ואידך תנא דבי ר' וסריך אהדי וקרי לשניהם תנא דבי ר' מתבאר דכל דברי ר' ישמעאל מתנא דבי ר' ישמעאל הם והיינו תלמידיו שתוא לא הי' כתב דברי עננו בשם ר"י והחלק עליו ובדאי שהם חסרי תלמידיו, ותרשביא בחי' לשבת דל"ז כ' דלא אהריגן אמראי נינהו האליבא דר"ה והר"ן

מ"כ דמגילה גבי לעז יוני כתב להפך, עש"ר בארוכה כי לקצר אני צריך, וראה בס' דברי סופרים ערך נטריקון שמתרץ קו' הבית נפתלי מפסחים מ"ב על הכריתות דשם דרשנין נטריקון לדינא היפך ר' ישמעאל כאן, ע"שכ"ד, ותדברי סופרים מתרץ כן מהך דחולין כ"ח, וכתובות מ"ו וקידושין ל"ב דר' ישמעאל לא ס"ל כן, ופלא שלא העיר דזה תלוי באם בעצמנו נוכל לומר תרי תנאי כנ"ל, וראה בס' כריתות נתיבות עולם אות כ"ט, שכתב אולי ר' ישמעאל לא ס"ל יהי' בנימטריא ל' ע"שכ"ד, ומהו מביא רא"י הדברי סופרים לדבריו הנ"ל ע"ש.

(כא) וראה בס' עונשה שלום מע' ת"ז דף צ"ז ע"ד, שמקשה מכתובת דק"ה, דפריך בגמ', למ"ד כלי שרת באים מתרומת הלשכה, מבריתא דקתני כלי שרת באים ממותר נסכים, ומסיק תנאי הוא, ומביא ברייתא דקתני רבי ישמעאל אומר כלי שרת מתרומת הלשכה, וכתתי' ס"ל, ואם איתא דחשיב חר, מאי חידוש בגמרא דקאמר תנאי דאיכא ברייתא דר' ישמעאל דס"ל כ"ש באים מתרומת הלשכה, דהא בגמ' קודם זה תנא דבי ר' ישמעאל כ"ש באים מתרומת הלשכה, דאם מאן דס"ל דבאין מתרומת הלשכה ס"ל כתנא דבי ר' ישמעאל תיבכתא לא חזינן, אלא ודאי ס"ל לסתמא דגמ' ותנא דבי ר' ישמעאל לא חשיב כר"י גופא, ואפשר דהוא אמורא אחר, ומשו"ה אין סיוע עד שמצא לר"י גופ' בברייתא מפורשת, דס"ל דבאים מתרומת הלשכה, ורש"י בפסחים (אמר המחבר ואפשר דצ"ל זבחים נ"ג) נ"ג כ' דתנא דבי ר' ישמעאל רוצה לומר, תלמידיו ר' ישמעאל יע"ש, וא"כ תנא דבי ר"י ור"י הכל אחד, ומאחר שכן יגדל התימא ומאי חידוש הגמרא דקאמר תנאי הוא, וצ"ע ע"כ.

ורציתי להעיר ע"ד העושה שלום ד"ל שכ' ואפשר דהוא אמורא אחר, דאל קשה האיך אפשר לומר על אמורא, תנא, וראה בספרי ח"ט ערך איתמר דף שס"ח ודף שס"ט ושנ"ו דוימנין סגיאין מצינו דתני תנא על האמוראים.

וכ"כ בס' מכתב לחזקיהו דף י"א ע"ב בר"ח תוס' ד"ה תני רבי יוחנאל, ע"שכ"ט.

וראה בספרי בית אהרן ח"ט דף שס"ה ושס"ט אות נח (נט), ח"ט שחכם אף אמורא נקרא לפעמים בפי האמוראים בשם "תנא", ומובנו מ' שהי' בקי במשנה ובמסורת התנאים, וכמעט בכל ישיבה הי' תנא שונה משניות ברייתות, ח"מנין סגיאין איתמר כי האי לישנא "דתני תנא" וכדומה על האמוראים, והוא ע"ש שקיבל האי מתניתא מרבו ובא וספרה, ובפרט אותם שסדרו ברייתות, ע"ש בארוכה וצרפנו לכאן, וראה שם כל הכלל כלו ערך איתמר מדף רפ"ה והלאה, בפרט שם ס' כ"ז אות ט), וס"י כ"ט יא), ע"שכ"ט, וראה בכללים שלי ערך תנאי הוא, שמוצינו בש"ס שקוראים גם לאמוראים בשם "תנאי הוא", ואין הכוונה לתנאי בתקופת התנאים, אלא לתנאים (אמוראים) שוני ברייתות בתקופת האמוראים, וראה בפנים בהך דובחים מ"א ב' תנאי הוא תני דבי רב מרבי זכ', ע"ש בגמרא ורש"י שם ש"ל, ע"שכ"ט, ואקצר כי שם מקומו.

אבל ראה בהג' מלא הרועים פסחים ג' ע"א בגמ' ת"ש דתני דבי שמואל, שכ' לקמן דף ז' ע"ב איתא תנא דבי ר' ישמעאל, וכצ"ל דשמואל לאו תנא הוא, ומיהו אשכחן בכמה דוכתא תנא דבי שמואל לקמן דף ל"ט עכ"ל, וראה דקדוקי סופרים ז' ב', דנוסה הכ"י הוא דבי שמואל, ובהג' אות ת' כבדף ג', וראה בספרי ח"ז ערך איתמר מדף רפ"ה והלאה, ובפרט שם ס' ל"ז ערך שמואל תנא ופליג, וצרפנו לכאן, ע"שכ"ט.

(כב) ראה כנתיב בכללי הגמרא א"ה דף קנ"ח ע"ב אות ל"ח, ומובא בפח"י ערך פירכא פריך, שכ' פריך בכמה דוכתי מר' ישמעאל אתנא דבי ר' ישמעאל, תוס' פסחים פ' אור ל"ד, וכן גראה בפ"ק מפרש"י, ובקונטרס שלח אלי ב"א תחת"ו כה"ר אהרן ששון ששמע מרבו מוה"ר אהרן קופינו ששמע מרבו הר"ר חיים שבתי שיש ראיות רבות לזה מן הגמרא עכ"ל, וכ' בתת"א ערך ר' ישמעאל בן אלישע שאין

לומר שכ"מ שנמצא תנא דבי ר"י או דבי ר"י תנא כולם יצאו מפי התנא ר' ישמעאל שא"כ מפני' שינו הלשון ולא אמרו תנאי ר' ישמעאל אומר, ע"ש.

(כג) וראה בס' אוצר לשון התלמוד קאסאחסקי כרך ז' שאסף וקיבץ כל לשוני בי דבי ותנא דבי וכדומה הנמצא בכל הש"ס, ע"שכ"ט מדף רס"ז והלאה, כי נהני מאור לכללינו, ואני לקצר אני צריך, וראה היטב בספרי ח"י ערך אמרי בי רב מדף רנ"ז עד דף ער"ה, ובחי' י"א ערך בי רב בבי רב וכו' דף רכ"ז ובהציונים שם, ובערך בר בי רב שם וצרפנו לכאן כי נחוצים הנה לכללינו ולא רציתי לבא בפילא במה שהארכתי כבר פ"א בספרי.

והנה בס' אוצר לשון התלמוד כרך ג' מדף רס"ז ואילך מובאים כבר כל לשוני דבי ר"פ, בי ר"פ וכדומה כש"ל, לך ראה ושם תמצא כל המקומות ואני לא ארשם לך רק בקיצור נמרץ, א) מן תנא דבי בחי מדרשית של תנאים, בתקופת התנאים, ואילו הם: דבי ר' יוחנן בן זכאי, ראה עירובין י"ט א' ברש"י ד"ה בדבי ר' יוחנן בן זכאי, ברייתא שנסדרה בבית מדרשו, כעין תוספתא שסידרו ר' חייא ור' אושעיא ע"ש, "דבי ר' אליעזר בן יעקב" ברכות ל"ב ע"א, עירובין ג"ד ע"א, ובכ"מ, ראה תת"א בערפנו, וראה פסחים ל"ח א' ובכ"מ, "דבי ר' ישמעאל", ראה כאן בהמקורות ובכוכ"מ, ואלו היו בתי מדרשות מתקופת התנאים הממשיכים ומעבירים אותם לדורות הבאים אחריהם, והבתי מדרשות נוסדו על ידם המשיכו להתקיים שנים רבות, "דבי ר' עקיבא", ראה יבמות ע"ב ב', ע"ד א', ע"ט ב', ובסדר הדורות מע' תנאים ואמוראים מביא כל תנא דבי ר' ישמעאל הנמצאים בש"ס, ע"ש.

בתקופה שאחרי התנאים: "דבי ר' חייא ור' אושעיא", בתי מדרשות של ר"ח ור' אושעיא המפורסמים ביותר, וראה ארש"ג ח"א פ"ז דף מ', ע"ש, וראה חולין קמ"א ע"ב רש"י ד"ה ר' חייא ור' אושעיא, "דבי חזקיה", בית מדרשו של

חזקיה כריכ פעמים בש"ס. דבי ר' נא"י, כוכ"ס בש"ס ומדרשים. תנא דבי רבי, בכוכ"ס בש"ס. וראה בספרי חיי ערך אמרי בי רב מדף ר"ד ותלוא. דבי שמואל, בכריכ מקומות, וראה בספרי. דבי אליהו, כלומר בית מדרש אשר מיוחס לאלהיה, וראה בספרי חיי ערך בת קול. תנא דבי ר' ענן, ראה עירובין נ"ד ב', וסוטה מ"ט ב'. דבי מנשה, (מנשיא) כיפ בש"ס. דבי רב הונא, ראה פסחים ק"א ב'. דבי בר קוזא, כתובות ק"ד ע"ש. תנא דבי לוי, כיפ בש"ס. דתנא דבי רב אדא, שבת קמ"א. תנא דבי ר' אמי, ברכות י"ד א', וראה היטב בס' אוצר לשון התלמוד קאמאוסקי כרך ו' מדף רס"ז ותלוא, עישה"ס בציוני.

(כ) הנה בסנים במקורות כאן ובס' ב' כבר הבאתי מכ"ס, דמוכה דתנא דבי ר"פ זר"פ לא אחרים המה חולקים דע"י, ושמצינו כ"ס שתלמידיו ר' ישמעאל שנו דעת החולקת על ר' ישמעאל, ראה בהמקורות ובפנים, ועתה אביא בע"ה עוד מקומות בהם האלו הם.

(א) ראה ירושלמי קידושין פ"א ה"ב, אשכח תני ר' ישמעאל להא מילתא חפשי מחופשה (חלומה למד מן הלמד), בכל אחר לית ל' לר' ישמעאל למד מן הלמד והכא אית ל' לר' ישמעאל, תני לה בשם חכמי, (כלומר חכם א' תני חן כרייתא ולא נודע לנו מי הוא קה"ע). (ב) תלמידיו ר' יאשיה ור' יונתן חולקין עליו בכמה מקומות, ראה ספרי גשא פ"ט ב', ומדרי גזיקין רפ"ו רס"ט, (שניהם), פסקא פ"ד י"ג, ושניהם שלא כר' ישמעאל, ר' יונתן חולק עליו, מדרי פסקא פ"ז כ"ב (לא תותירו), רפ"ו ח"י (ונתנו), פ"ח כ"ח (אך) פטרי ג"ו המל לה, ועוד ועוד ע"ש. ביחוד ר' יאשי, ראה סוטה כ"ד א' איש איש וכו' וכו' לדורות מניין ח"ל ואת תורה וכו', וזה בשיטת ר"ע ע"ש, ובספרי פסוקא ומפורשים שם, ובס' מבואות לספרות התנאים דף תל"ז ע"ש, וכן חולק תנא דבי ר' ישמעאל על ר' ישמעאל, בחמורה כ"ח ב', וראה ספרא נדבא פרשה ב' ח', ותמורה שם פ"א ח' פ"ג, ובס' מבואות לספרות התנאים

דף קל"ח, ע"ש, עוד מביא שם מתנא דבי ר' ישמעאל, מפני האמינה תורה וכו', בסוטה ג' ע"א שלא כר' ישמעאל בברייתא שבירושלמי פ"ו, וכן בזבחים ל"ז א' מברייתא הסתמית (מנין לגיתנין בוריקה שנתנו בשפיכה יצא וכו') שהוא דבי ר' ישמעאל לדברי ר' ישמעאל שבברייתא שם, תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל עישה"ס, וראה מקורות בהך דסוטה ג', וראה שבת כ"ז א' וקידושין ל"ז ב' שתי ברייתות חולקות זו על זו של תלמידיו ר' ישמעאל, האי תנא דבי ר"י מפיק מאידך תנא דבי ר' ישמעאל, ע"ש, וראה חולין מ"ב א' שתי ברייתות של ר' ישמעאל אף שאין מתנגדות ז"ל בפירוש אבל האחת הולכת בש"י ר"ע, וראה במבואות לספרות התנאים שם מדף קמ"א ותלוא מש"ב בארוכה, וראה היטב במבואות לספרות התנאים מדף קכ"א ואילך בארוכה גדולה וצרפו לכאן, ושם תמצא יותר ויותר, וראה בס' דרכי המשנה למחר"ז פראנקעל מדף קכ"א ותלוא וצרפו לכאן, ויש כריכ סתמות ומפורשות המובאים בבבלי בשם תנא דבי ר' ישמעאל, ובירושלמי ומדרשים בשם תני ר' ישמעאל, ראה במבואות לספרות התנאים מדף תקנ"א ותלוא, עישה"ס מה שאסף וקיבץ בזה, כי לקצר אני צריך.

סימן ב. השיטות בזה

המקומות דבי ר' ישמעאל ור' ישמעאל, וכדומה, דבי ר"פ זר"פ, דאחידים המה ופריצין ומביאין רא"י מאחד על חבירו, ראה ס"י א' אות א') שכיב התוס' פסחים ח' א', ובתוס' יומא כ"ד א', וסוטה מ"ט ב', וכתובות נ"ג ב' משמע כן, ע"י שם ס"י א' אות ב', וראה מש"ב המצפה איתן שבועות ה' מובא שם ס"י א' באות טו) ע"ש, ותוס' יומא ל"ב ב', ע"י שם ס"י א' אות ג') ושם ס"י א' אות ז') (ח) ממגילה כ"ג א', ומגילה ל' א', נידר כ"ה ע"ב, שם ס"י א' אות ט), סוטה ג' א', שם סימן א' אות י', קידושין ל"ז ב' סימן א'

אות יא), ב"ב כ"ה א' סימן א' אות יג), תוס' שבועות ה' ע"א בסימן א' אות טו), וע' מצפה איתן שם, ובחים נ"ב א' סימן א' אות יז), ס' עושה שלום סימן א' אות כא), כנה"ג סימן א' אות כב), ס' חכריתות בתי מדות בית ה' חדר ב', ראה ס"י א' אות כ), ע"ש, חבאר יעקב בקיצור כללים שלו בסוף הספר דקמ"ד א' ד"ה ונסיים, ראה אות כ).

המקומות דלא אחדים המה ואין להקשות מאחד על חבירו, ראה ס"י א' אות ג'), מש"ש בשם תדרכי המשנה, תורת חיים שבועות ה' ע"א סימן א' אות טו) וכן משמע ביומא כ"ד א', סוטה מ"ט ב', וכתובות נ"ג ב', וראה ס"י א' אות ב', וראה טו), יומא ג"ט ורש"י שם, ראה ס"י א' אות ד'), מגילה ל' ע"א, וראה ס"י א' אות ח') וראה טו), רש"י ובחים נ"ג ב', ראה סימן א' אות יח'), חולין ס"ט ב', ראה סימן א' אות יט'), המהריקא בכללי הגמרא על הליכות עולם ויבין שמועה כלל ק"ל, ראה סימן א' אות כ'), מבוא הירושלמי ערך ר' ישמעאל אבי ר' יודן, וכן משמע מרש"י ובחים מ"א ב' תבאתיו סימן א' אות טו) ע"ש, ספר זה נחמיינו על תמכילתא פ' בא, ומובא בס' באר יעקב דקמ"ד א', ראה אות כ).

סימן ג. להסבירים שדבי ר"פ וכדומה לא אחד הוא עם הר"פ מדוע מקשים מאחד על חבירו

הנה הבאתי לעיל ס"י א' דדברי תנא דבי ר' ישמעאל הם או דברי ר' ישמעאל עצמו, או בשיטתו ע"י תלמידיו ועוד, וראה בספרי כריכ פעמים דמסתמא התלמיד כרכו ס"ל, והאריך בזה ה"ד מלאכי בכלל תרס"ג, וראה בספרי ח"א ערך אב ובנו מדף כ"ז ואילך, ובח"ג ערך אומר דבר בשם אמרו מדף שט"ו ותלוא, ובח"ז ערך אין דרך הרב והתלמיד וכו' וכו' מדף רמ"ה ותלוא, ובח"ז ערך אר"פ וכו' מדף ל"ב ותלוא, וכריכ פעמים בספרי, וע"כ אין זה פלא אם הגמרא מקשה מדברי ר' ישמעאל אתנא דבי ר"י כי עפ"י הרוב תנא דבי ר"י

הוא בשיטת ר' ישמעאל, ואמת שיש גם דברים כתנא דבי ר' ישמעאל שלא בשיטת ר' ישמעאל, אבל עפ"י רוב בבי ר' ישמעאל נשנו בשיטת ר' ישמעאל, ושפרי מקשינן מיניה אר' ישמעאל, ובפרט לפמ"ש בספרי כ"ס, ובפרט בספרי ח"ד ערך אי איכא טעמא אחרנא נ"נא ל', ובספרי ח"ח ערך אין להקשות מרש"י על רש"י, וכריכ פעמים בספרי, דדרך הגמרא להקשות אס"י קושיא מתורצת דאולי יתירץ לו תירוצא אחר, ושהדרך להקשות אפ"י מגברא אנברא כי אולי ע"י תירוצא הגון יהי אפשר להשתנות, ואין רא"י ממה שמקשים כי זה הוא הדרך הרגיל, ע"ש בארוכה דמקשינן כן, דהיכא דאיכא לתרצוי ולאוקמי ולמנוע מחלוקה עדיף טפי, וע"כ אין רא"י מקושיא שמקשינן, ואכמ"ל, וע"כ אין זה פלא דמקשינן אר' ישמעאל מתנא דבי ר"י, כנלענ"ד, וראה בתוס' פסחים שכתבו להקשות מר' ישמעאל אתנא דבי ר"י בלשון תימא, וכן בתוס' יומא ל"ב ב', ובשבועות ה' ע"א, ובכל הני מקומות רק בלשון תימא, וידוע הכלל הגדול שהבאתי בספרי כריכ פעמים, לכלל תימא יש תירוק, וקושיא חלושה היא, ראה בספרי כריכ פעמים, ובח"ז דף תצ"ב, וראה בס' נ"ד מצות ח"ב כללי המוסקים שם, כלל מקדמונים שבכ"ס שכותבין התוס' תימא ואינו חוזר ואינו כותב וצ"ע לפעמים חתירוק בנ"ו, פלישת ב"י והביאו כנה"ג בכללי המוסקים אות כ"א, וב"ב ח"ד מלאכי בכללי התוס' והרא"ש אות פ"ו, ופ' דגם הבני יעקב דף קס"ז סע"א כתב כן, וראה בכללים שלי ערך תימא מש"ב, וראה מש"ב בזה בס' פני מבין דע"ג ע"ד, ובספרי ח"ה דף חקנ"ט ותר"ג, ע"ש, וראה כאן מה שתבאתי בשם התקרי לב י"ד ח"ב ה' ריבית סימן ט"ז דף כ"ז ע"ב, עישה"ס.

סימן ד. אס מקשינן מתנא דבי ר"פ אתנא דבי ר"פ

ראה סימן א' במקורות ביאורים הערות מש"ש בהך דתוס' יומא ל"ב ב', ומש"ש לתרץ

בשם הדרכי משנה ע"ש וצרפו לכאן, וראה כאן סימן ה' וצרפו לכאן.

סימן ה. הפי' של דבי ר"פ, בי ר"פ, וחנא דבי ר"פ

ראה סימן א' אות ד, ש"ש מרש"י יומא ג"ס א', שפי' דבי ר"פ או בדבי ר"פ בבית מדרשו, או תלמידיו של ר"פ, ע"ש, ושם אות ג) הבאתי ג"כ דהינו תלמידיו ושיבתו של ר"פ ע"ש, ובאות ה) שם הבאתי מרש"י ביצה כ"ס א' שפי' על תנא דבי שמאל, בתוספתא שסידור שמואל מתנאים שלפניו כמו שסדרו ר"ח ור' אושעיא ע"ש, ובאות ט) שם הבאתי שפ"צנינו לפעמים שכולל גם הרב גם התלמידים, ולפעמים בא רק על התלמידים, ולפעמים בא רק על הרב, ולפעמים הכוונה על בית מדרשו אשר הניח אחריו, ע"ש, בשם הדרכי משנה, ובאות יב) שם הבאתי מתוס' כתובות דתני דבי חזקיה שהרי שונה ברייתו של ר' חייא אביו ע"ש, ובאות יד) בשם הרשב"ם שפי' דבי לוי בתוספתא בברייתא דמסתא קידושין שסידר לוי כמו שסידר ר"ח ור' אושעיא, ובאות טו) הבאתי מההורא חיים דתנא דבי ר' ישמעאל ותנא דבי חזקיה לאו היינו ר' ישמעאל או חזקיה, וע"ש משי"ב ע"ז המצפה איתן, ושם, מרש"י זכחים מ"א ב', דתנא דבי ר' ישמעאל היא שגשגה ונסודה בבית מדרשו של ר' ישמעאל וסדרו בה תנאים הרבה כמו שסדרו ר"ח ור"א, וראה שם אות טז), ובאות יט) פרש"י משנה מדרשו של ר' ישמעאל או של רשב"י וכדומה ע"ש, וראה כל סימן א' משי"ב מ"כ"מ אם תנא דבי ר"פ ור"פ אחדים המה או לא, וראה ט"ו ב' בערך השיטות בזה, ובספרי ח"א ערך פי רב כ' בית ארלפ, בית מדרשו, בית ועד דלכחיים, ושיבתו, וראה ר"ן נדרים ע"ז ב' ד"ה בקיטונא דבי רב, בתוך של בית המדרש ע"ש, רש"י כתובות כ"ה ע"א, כל חיכא דחיי' בבי רב לאו רב ממש הוא אלא בבית המדרש הוא, כ"כ רש"י קידושין מ"ז ב',

וראה פסחים ק"ה א' רבנן דבי רב אשי, וראה היטב בספרי ח"י ערך אמרי בי רב מדף ר"ד ואילן, ובחייא בדף רכ"ו בי רב זכר וכו', ובכל הציונים שם כ"כ פ"י ע"ה, ואקצר, ובדרכי המשנה דף קנ"א כ' דמלת בי פלוני הוא כמו בית פלוני, וכמשי"ב התתויא ש"ל.

ובס' תולדות ישראל ח"ה דף קצ"ח כ', מצאנו כיתי תלמידים ששנו ברייתות של תנאים ואמוראים בבתי מדרשות מיוחדים ללמוד, שעליהם נקראו הכתות האלה במליצת "דבי", שהוא קצור לשון ממליצת "די ביתא" לאמר של בית פלוני וכו' ע"ש, וראה מנחות ל"ג א' פיתחא דבין תרי בתי בין בי גברי לבי נשי שפירושו "בית" לגברים ע"ש, וכמו בי כנישתא פי' "בית" הכנסת, כבמגילה כ"ו ע"ב תאי בי כנישתא חלושה חבונה שרי, ע"ש, וכן בי מסותא עירובין כ"ז ב' שפי' "בית" מרחץ ע"ש, ובמגילה כ"ח ב' מאי בי רבנן ביתא דרבנן, ע"ש, וככ"מ בשם דבי פי' בית, וראה עירובין י"ט א' רש"י ד"ה בדבי ר' יוחנן בן זכאי, ברייתא שנסדרה בבית מדרשו של ר' יוחנן בן זכאי, ע"ש.

וראה בתורתא ערך ר' ישמעאל בן אלישע, שכ' שר' ישמעאל יסד בית מדרשו הגדולה, וכל תלמידיו למדו ע"פ שיטתו, והלשון בי ר' ישמעאל הוא כמו בית ר"ה, וכן נקראת בבבלי הישיבה בשם תנא דבי ר"ה או דבי ר' ישמעאל תנא, ובסנהדרין ל"ה ב' מצינו שאמרו דתני דבירי לא תבערו כו' אי לר' יוסי כו' אי לר' נתן, ובחולין ס"ו א' מחלוקת תנא דבי רב עם תנא דבר"ה, ע"ש.

בי קיצור מן השם בית, רגיל בלשון ארמי, ומשתמשים בו גם בסגנון עברי, כפרס בחבור עם שמות שבתחלתם אחת מאותיות דלטנית, כמו בי דואר במקום בית דואר, וראה בתשו' גאונים מ"מ כ"ד, תשו' גאון שפי' פ"ה שרת בשמים ראש ס' ט"ה, וראה בספרי ח"א ערך בריבי, ולפעמים בא במקום בן, ודע כי כ"מ שנמצא ר"פ ברבי פלוני בספרים הישנים כתיב בי רבי פלוני, וכן תמצא בפיוטי הקליר בראשי

אלישע, שכתב שהמכילתא כתובה ר' ישמעאל בן אלישע ה"פ ממש המבוא ירושלמי, ע"ש, גם דחת דבריו במשי"ב דתנא דבי ר' ישמעאל הוא מר' ישמעאל אבי אבה דר' יודן אמורא בא"י, שהרי במגילה כ"ג א' מקשי מסתם ר' ישמעאל אתנא דבי ר"ה, ובגווי כ"ה א' מתחיל תנא דבי ר"ה ומסיים ד' ר' ישמעאל, ובסוטה ג' תני דבי ר"ה דתנא כו' דבירי ר' ישמעאל רע"א, וצ"ח לקידושין ל"ז ב', וב"ב כ"ה א', זכחים נ"ב א', יומא נ"ט א', זכחים נ"ג ב', וק"ט ב' ש"ל, דסתם ר' ישמעאל הוא תנא דבי ר' ישמעאל, ע"ש, וראה בהגמרות ומקורות שהבאתי לעיל.

סימן ח. להסבירים דאחדים המה ומקשינן מאחד על חבירו זה דוקא כשיש סתירה בעיקר הדבר

ראה סימן א' אות א) משי"ב בשם הדורות הראשונים וצרפו לכאן ואקצר במה שמובא פהם אחת, וע"ש מה שכתבתי בזה על קרשית העיסור סופרים שבכללן תתורץ קשייתו, ע"ש.

סימן ט. כשאומר אחז חנא דבי ר"פ דבירי ר"פ

ראה סימן א' אות ו) אר"י שפ"אין ממגילת כ"ג דמקשינן מר' ישמעאל אתנא דבי ר' ישמעאל שהבאתי מח' הג"מ וא"כ אר"י שם, דמשם לא מוכח מידי דשם איתא דבירי ר' ישמעאל, ע"ש, ולפענ"ד נראה לחזקין דמשמע להיפך דלא אחדים המה, דאם תנא דבי ר"פ ודבירי ר' פלוני אחדים המה וחזא בעצמו הוא הדברי ר' פלוני איך נכון לומר דבירי ר' פלוני אדברי עצמו, ולא באתי רק להעיר, וע"ש אות טו) בסופו.

סימן י. פעמים כשמקשינן מתנא דבי ר"פ אר"פ מתוך הש"ס הלכה למעשה אתי לאשמועינן, עפ"י רוב מתוך תנאי הוא

ראה ס"י א' אות ה) מביצה כ"ט, ושם

הבתים אלעזר בי רבי קליר, וכן רבן גמליאל ברבי כן היא קריאתם בי רבי, כלומר בן רבי, הוא רבינו הקדוש, רשב"ץ דדואר, מ"א ג' כ', ע"ש, וראה ערוך השלם ערך בי א' מכ"כ מקומות.

ולפי הר"ן יעב"ץ בי רבי פירושו ביר רבי, כלומר בן רבי, והר"ש שבסוף המלה הראשונה ביר נבלעת בריש שבתחלת הסמוכה "רבי" כי "ביר" ובר אחד הוא, ראה תרגום איוב י"ח י"ט, מובא בס' התוארים דף תמ"ה, ע"ש, ובערוך השלם ערך ב' כ' בי כמו בית ות"י מובלעת, פירושו בית, כלומר בית מדרש של חכם פלוני, כמו בי ר' יבאי בבבלי (ובירושלמי בית ר' ינאי), וכן תנא דבי ר' ישמעאל, ע"י ע"ז מבחי' ט' וכו' ע"ש, וראה היטב בספרי ח"א ערך בריבי מ"ש בזה בארוכה וצרפו לכאן.

סימן י. וכן תני פלוני במתניתיה, וכן תני דבי פלוני, כחזא ניהו

ראה ס"י א' ב) משי"ב בשם המצפה איתן וצרפו לכאן.

סימן ז. אם המחבר של המכילתא הוא ר' ישמעאל בן אלישע או לא

ראה בס' מבוא הירושלמי ערך ר' ישמעאל אבות דר' יודן דף ק"ה ב', שכ' שהמחבר של המכילתא אינו התנא ר' ישמעאל חברו של ר"ע כ"א האמורא ר' ישמעאל אבא דר' יודן, שאסף המשניות וברייתות לס' שמות וכו', ולעומת זה נזכר תנא דבי ר' ישמעאל בבבלי, והוא איזה חכם מבית מדרשו של ר' ישמעאל, וקדם הרבה לר' ישמעאל מסדר המכילתא, ור' ישמעאל זה האחרון אסף במכילתא שלו גם ד' תנא דבי ר' ישמעאל, ע"ש ר' ישמעאל, ולפעמים בלי שם אומר וכו' וכו', ע"ש בארוכה, עוד כ' שם, תנא דבי ר' ישמעאל אינו אחד עם תני ר' ישמעאל, ע"ש.

וראה בס' תת"א ערך ר' ישמעאל בן

אות (ו) משבת ב"ד א' וע"ש אות ז) בתך דמגילה כ"ג א' ובאות יז) מובאים ג"כ א' ועוד כמה מקומות באוצר לשון התלמוד קאסאווסקי כך ו'.

סימן יא. תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל

ראה בספרי בית אהרן ח"א דף רכ"ו ערך כי רב בבי רב וכו' ש"ש בשם הרא"ש חולין פ"ג סימן ס"ח דתנא דבי רב שגורה בפי הכל הויא עיקר כנגד תנא דבי ר' ישמעאל, וכן החלטה, ע"ש, ובפח"י ערך תנא דבי רב, וחמעדני יו"ט שם אות פ' כ' וז"ל דלהכי מקרי תנא דבי רב והיא תורה כהנים, אבל ברייתא דתנא דבי ר' ישמעאל לא היתה שגורה אלא בפי תלמידיו, כך פרש"י לעיל ריש דף ס"ו ע"ש, וע"ש כ"ה.

סימן יב. דבי רבי פלוני ונא הוא לחלוק, דתנא דבי ר"פ לא משמע שחולק

ראה בס' הליכות עולם שער ה' פרק ג', דטוס ווארשא דף ג"ד ע"ב, שכתב מסורת בידינו וביד כל תלמיד חכם, ש"כ"ם ששינו בראש הפרק אמר ר"פ כגון אמר ר"ע וכו', כך הוא הלכה, ובכ"מ ששינו בראש הפרק ר' פלוני אמר כגון ר' אליעזר אמר דשבת אינה הלכה, וכיו"ב בגמרא, ש"כ"ם שאומר תנא דבי ר' ישמעאל, כך הלכה, ובכ"מ שאומר דבי ר' ישמעאל תנא אינה הלכה, ע"ש, והמהריק"א כאן כ' עליו וז"ל לא ראיתי למי שכתב חילוק זה בתנא דבי ר' ישמעאל, ע"ש.

וכ' ע"ז היבין שמועה כלל ר"ס"ד ור"ס"ד ח"ל ואפשר לישב דה"ע סוכר דתנא דבי ר"י לא משמע שחולק על רבנן אבל דבי ר' ישמעאל תנא משמע תא רבנן פליגי עליה כמ"ש פ"ק דפסחים העושה סוכתו כעין צריך מתניתין וידידתה היא דתניא ר' נתן אומר, משמע דרבנן פליגי עליה, וזה החילוק הוא דגמא

רבי פלוני אומר או אמר ר' פלוני, ומצאתי בר"פ חלק גבי מנין לתחית המתים מן התורה שנא' ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן, דבי ר' ישמעאל תנא לאהרן כאהרן וכו', וכתב רש"י ז"ל דא"ר ר' ישמעאל תנא הא דכתב לאהרן לאו להכי תנא, וכו' המדכ"י ז"ל פ' מי שאחזו דבי ר' ישמעאל תנא אומר לו דברים של ימות החמה, מדקאמר דבי ר' ישמעאל תנא ולא קאמר תנא דבי ר' ישמעאל ש"מ דר"י פליג אמתינית, וראה היטב הדק בספרי ח"ג ערך אומר לחלוק בא מדף ש"ט עד דף ש"ע"ב מה שכתבתי והארכתי בכללן, ע"ש, וראה בס' הליכות עולם שער ה' פרק ג' מש"ב, וראה בכללים שלי ערך תנא דבי ר"פ, ובקיצור כללים שלי ערך תנא, ע"ש, וצ"ע וצ"ע לכאן, וראה שלח"ק כלל תנא ברא, דבי ר' ישמעאל תנא, ושור"ת חות יאיר סימן צ"ד, וראה קיצור כללי התלמוד למבוא התלמוד מרשה"ג זצ"ל ד"ה כ"מ שא' תנא בי ר"ש, וכללי התלמוד להכנה"ג אות ל"ה, ובס' כן זקונים פ"ה דף כ"ג, ובס' פתח יצחק ערך תניא דבי ר' ישמעאל, ושור"ת בנימין זאב רל"ג דף של"א ע"א, וס' משק ביתי ס' תקט"ה, דרכי המשנה דף קנ"א, עין זוהר מערכת ת' כלל י"ט, ובס' תחלת חכמה כללים מחו' בפסק הלכה כלל ס"ד, לקט יוסף מספר אסיפת כללים כלל ד', וכללי התלמוד לר"ב אשכנזי זצ"ל סימן רכ"ט, ע"ש, וצ"ע וצ"ע לכאן כי לקצר אני צריך.

סימן יג. תנא דבי ר' ישמעאל כך הלכה, דבי ר' ישמעאל תנא אינה הלכה

ראה סימן י"ב מש"ש בשם הה"ע ועוד וצ"ע לכאן.

סימן יד. אם אפשר לנו לומר תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל וכדומה מעצמנו

ראה סימן א' מש"ש בשם הס' חקרי לב יו"ד ח"ב ס' ט"ז מש"ב בארובה וצ"ע לכאן.

סימן טו. דבי רבי

ראה בספר אברהם אוכר כלל ב' שכתב דבי רבי לא מצינו, כמו דבי ר' ישמעאל, דבי אליהו, דה"י נשיא וכלם באים אליו, סד"ר דצ"ה ע"ג, וע"ז אח"י יהודה נאמרי דל"ג ע"א מ"ש על דבריו.

סימן טז. טכונים וכללים

א) בהך דתוס' פסחים ה' ע"א ד"ה דברי ר' ישמעאל, ראה ס"א א' (כ).

ב) בהך דריש ספרי מנין לכל הצחאות שבתורה, ה"ה ר' ישמעאל אומר תחיל ונאמרו וכו', ראה ס"א א'.

ג) ר' ישמעאל אי דרש נוטריקון לענין דינא, ראה סימן א' יז' (כ).

ד) בהך דתוס' שבווע"ה ע"א ד"ה דתנא דבי ר"י, ראה ס"א א' טו'.

ה) בכמה דוכתי פריך מר' ישמעאל אתנא דבי ר"י, וה"ש משום דתנא דבי ר"י היינו תוספות שיסד ר' ישמעאל מתנאים שלפניו וכו', ראה ס"א א' טו'.

ו) רש"י זכאים מ"א ב' כי דתנא דבי ר' ישמעאל היא שנשנה וגסדרה בבית מדרשו של ר' ישמעאל וסדרו בה תנאים הרבה כמו שסדרו ר"ח ור"א, ושם זכאים ג"ג א' משמע דתלמידיו דר' ישמעאל שנו בה לפעמים מילתא דלא ס"ל לר' ישמעאל, ראה ס"א א' טו' (טו) יח', וס"י ה'.

ז) אין זה שיטה שייבא רא"י לדברי לוי מלוי עצמו, ועוד בזה, ראה ס"א א' טו'.

ח) חכירות כ' דהא דלא חשיב ר' ישמעאל כל אלו אלא י"ג מדות מפני שאלו י"ג לא מצא אדם חולק עליו הן רהיטות בפי כל, ומ"ש בזה, ראה ס"א א' טו'.

ט) כאן דרד"ש ריבוי ומיעוט אם הוא יחיד, ואם חלכת כמ"ד דדרשינן כלל ופרט, ראה ס"א א' טו'.

י) רבנן פליגי על מדת יצא לידון בדבר החדש, היפוך חכירותיו, ראה ס"א א' טו'.

יא) הרב"ז ס"י רל"ב כ' שהליב מדות תלמ"ם הם, ועוד בזה, ובנתיבות עולם כ' דה"ר"ג מדות רהיטות הם בפי כל משא"כ ל"ב מדות לא היו בקיאים באותו זמן, ראה ס"א א' טו'.

יב) בהסעם דחקנו לומר משניות איהו מקומן בכל יום, ראה ס"א א' טו'.

יג) הסעמים מדוע לא מנה הלל רק ו' מדות, ראה ס"א א' טו'.

יד) בהלל"ם אי שייך פלוגתא, ודעת חכירות בזה, ראה ס"א א' טו'.

טו) מה שלא מנה ר' ישמעאל מדת ב' כללים הסמוכים וכו', ראה ס"א א' טו' (כ).

טז) אין להקשות תוס' אטוס', וד' תתוס' עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ראה ס"א א' טו' (כ).

יז) תתוס' פסחים ה' ע"א ד"ה דברי ר' ישמעאל גראה דסבירין דעל הסתם אין לנו לומר דר' ישמעאל פליג אתנא דברי, ראה ס"א א' כ'.

יח) ע"ד רש"י ב"ק ס"ד ב' ח"ג תנא דבי ר' ישמעאל וכו', ראה ס"א א' כ'.

יט) השאריה יוסף כ' בשם חקדמונים דה"י גרסינן ולא גרסינן ממצע שתי גירסאות, ראה ס"א א' כ'.

כ) תנא דבי ר' ישמעאל אם הוא אמורא, ראה ס"א א' כ' (כא).

כא) אם יש להקשות על רב מכרייתא דהא רב תנא ופליג, ראה ס"א א' כ'.

כב) מסתמא תלמיד כרבו ס"ל, ופרכין מדברי הרב על התלמיד ומהתלמיד על הרב, ראה ס"א א' כ' (כ), וס"י ג'.

כג) כלל הקדמונים שבכ"מ שכותבים תתוס' תימה ואינו מתרחץ ולא פותחים וצ"ע תתירץ ברור, ראה ס"א א' כ' (כ), וס"י ג'.

כד) אם שייך לומר תרי תנאי אליבא דר"ע אף דליתא בש"ס, סתירות תתוס' בזה, ראה ס"א א' כ'.

(כה) מחלוקת תרשב"א והר"ן אי לא אמרינן אמוראי בינהו ואלבא דר"י, ראה סי' א' כו.
(כו) זימנין סניאין מצינו דתני תנא על האמוראים, ואף אמורא נקרא לפעמים בפי האמוראים בשם "תנא", ומובנו מי שהי' בקי במשנה ובמסורת התנאים, וכמעט בכל ישיבה היה תנא שונה משניות ברייתות וכו', ראה סי' א' כא).

(כז) מצינו בש"ס שקוראים גם לאמוראים בשם "תנא הוא" וכו', ראה סי' א' כא).

(כח) שמואל לאו תנא הוא, ומיהו אשכחן בכ"ד תנא דבי שמואל, ראה סי' א' כא).

(כט) כל לשוני בי ורבי ותנא דבי וכדומה הנמצא בכל חש"ם, ראה סי' א' כג).

(ל) עוד מקומות דמוכה דתנא דבי ר"פ ור"פ לא אתדים המה וחולקים זצ"ה, ושמינו כ"פ שתלמידי ר' ישמעאל שנו דעה התולקת על ר' ישמעאל, ראה סי' א' כד).

(לא) עפ"י רוב תנא דבי ר' ישמעאל הוא כשיטת ר' ישמעאל, והגם שיש גם דברים בתנא דבי ר' ישמעאל שלא כשיטת ר' ישמעאל, ראה סי' ג'.

(לב) דרך הגמ' להקשות אפילו קושיא מתורצת דאולי יתיר לו תי' אחר, ותדרך להקשות אפילו מגברא אנברא כי אולי ע"י תירוצו הגון יהי' אפשר להשוותו, ראה סי' ג'.

(לג) כל בי רב לא רב ממש אלא בבית המדרש הוא, ראה סי' ח'.

(לד) מלת בי פלוני הוא כמו בית פלוני, ראה סי' ה'.

(לה) מצאנו כיתי תלמידים ששבו ברייתות של תנאים ואמוראים בבתי מדרשות מיוחדים ללמוד, שעליהם נקראו כתות האלה במליצת "דבי" שהוא קיצור לשון ממליצת "די ביתא" לאמר של בית פלוני, ראה סי' ה'.

(לו) בי קיצור מן השם בית, רגיל בלשון ארמי, ומשתמשים בו גם בסגנון עברי, כפרס בחבור עם שמות שבתחלתם אחת מאותיות דסלג"ת. כמו בי דואר במקום בית דואר, ראה סי' ה'.

(לז) כ"מ שנמצא ר"פ ברבי פלוני בספרים הישנים כתיב בי רבי פלוני, וכן תמצא בפיוטי הקליר וכו', וכן ר"ג ברבי, היינו בי רבי, כלומר בן רבי הוא, ראה סי' ה'.

(לח) לפי הר"ז יצב"ץ בי רבי פירושו ביר רבי, כלומר בן רבי, והר"ש שבסוף המלה הראשונה ביר נבלעת בריש שבתחלת הסמוכה "רבי", כי "ביר" ובר אחד הוא, ראה סי' ה'.

(לט) כ"מ ששנינו בראש הפרק אמר ר"פ כגון אמר ר"ע וכו' כך הוא הלכה, ובכ"מ ששנינו בראש הפרק ר' פלוני אומר כגון ר' אליעזר אומר דשבת אינה הלכה, וכי"ב בגמ' שכ"מ שאומר תנא דבי ר' ישמעאל כך הלכה, ובכ"מ שאומר דבי ר' ישמעאל תנא אינה הלכה, ראה סי' י"ב.

אשריך "רבי אהרן" אשריך

הגית בתורה כל ימך

רב פעלים פעלו יריך

נר תמיד יאירי חיבוריך

למה נמלצו לחיך אמרתך

גלית עינים בחידושי תורתך

יהיו שפתותיך דוכבות בקברך

דור דורים יזכירו שמך